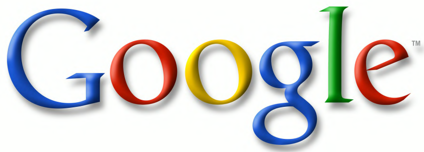

ETYMOLOGISK

SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

I.

UPPSALA 1890—1905
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Vid professor FREDRIK TAMMS förtidiga död den 30 Mars 1905 förelåg af hans ordbok partiet *hässja—ju* utarbetadt i fullt tryckfärdigt manuskript och partiet *jubel—karsk* i nästan fullfärdigt skick. På hans anmodan har jag dels reviderat sistnämnda parti, dels läst korrektur å det hela. Mina ändringar i och rättelser mot manuskriptet hafva genomgående inskränkt sig till undanrödjande af några oväsentliga skriffel och inkonsekvenser.

Med detta åttonde häfte är ungefär hälften af det svenska ordförrådet behandladt af Tamm. För återstoden föreligga från hans hand endast spridda artiklar å alla alfabetets öfriga bokstäfver samt strödda notiser rörande ord, som han ej i en sammanhängande artikel behandlat. Af dessa fragmenter kan icke gärna ett nytt häfte åstadkommas. Jag har därför ansett lämpligt att förse det nu tryckta med särskildt titelblad och beteckning såsom del I. Om någon del II med tiden kommer att utgifvas, är afhängigt af huruvida någon kan befinnas villig att fortsätta arbetet i väsentlig öfverensstämmelse med Tamms plan. Härtill förefinnas för närvarande vissa utsikter, men i alla händelser blir denna fortsättning icke i nämnvärd grad afhängig af Tamms, som sagdt, jämförelsevis obetydliga förarbeten därtill.

En nekrolog öfver den om sitt land och sin vetenskap högt förtjänte författaren till det nu så sorgligt afbrutna arbetet kommer jag att lämna i Arkiv för nordisk filologi B. XXII h. 1.

Uppsala 5 maj 1905.

Adolf Noreen.

ETYMOLOGISK

SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

FÖRSTA HÄFTET

A—BÄRGA.

STOCKHOLM,
HUGO GEBERS FÖRLAG.

Pris: 1: 25.

Se omslagets öfriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk)
eng. = engelsk(a)
f(i fda., ffra., ffris., fno., fslav.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
ish. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord.
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

A.

A interj.; av fsv. *ă*, motsv. da. *ah* : en biform, uppkommen i proklitisk ställning, till fsv. *ā* o! ack!, hvilket såsom starkt betonat förblev långt ock sedan blev nsv. *å*, motsv. da. *aa*. Denna interj., motsv. urnord. **ah*, är identisk med fht. *ah* ock mlt. *ach*, hvarav sv. ack. Samma partikel är kanske ags. *ah* men, utan, då ock det i got. *appan* men, dock, då, alltså ingående got. **ah*?

Abborre m. med bif. aborre ock ä. nsv. *abbor*; av likbet. fsv. *aghborre*, y. fsv. *aborre* m., motsv. fda. *agborræ*, nda. *aborre*, no. *aaborre*, *aaborr* : ett sammansatt subst., hvars senare led är avledd av en avljudsform, germ. *burz*, till den rot som ingår med germ. form *bars* i de västgerm. språkens namn på abborre eller annan till släktet Perca hörande fisk : ags. *bærs*, *bears*, eng. *barse* ock *bass*, lt. mht. *bars*, ndl. *baars*, nht. *barsch* m. Den nordiska formen kan för övrigt (ensam ock i andra sammansättningar, ss. kard-, sjöborre) beteckna flera olika slags föremål med styva borst eller taggar; se borre. Abborren tyckes således fått sitt namn i germanska språk med anledning av den styvtaggiga ryggfenan. Förra leden, fsv. *agh*, kunde höra till den ie. roten *ak* »vara hvass»; se agg. Men då grundbet. skulle bli i viss mån tavtologisk, vore det bättre, om man finge med Blomberg (i Hernösands lärov. program 1872, sid. V) i fsv. *agh* se en sidoform till got. *ahwa* vatten, sv. *å*. För denna etymologi tala de norska formerna med *aa*; dock kunde invändas, att till got. *ahwa* hörande former med urgerm. *ȝ* utan *w* eljest icke äro kända.

Ack interj.; jfr. y. fsv. *akh*, ä. nsv. *ach*, da. *ak* i s. bet.; lånat av mlt. *ach*, motsv. ndl. nht. *ach*, fht. *ah* : samma interj. som sv. *å* ock *a*.

Ackja f. lapsk släde; lånat av lap. *akio* : självt jämte likbet. fi. *ahkio*, *akkio*, *akkia* ett lånord från nordiska språk, nämligen av den urnordiska formen utan i-omljud till isl. *ekja* f. körsel, nsv. dial. *äcka*, fsv. **ækia* (i sammans. *asikkia*, nsv. åska) sl. m. vb. åka.

Adel m.; ett på 1520-t. uppvisat lånord av mlt. *adel* m. a) härkomst, börd, förnämlig härkomst, b) män av ädel börd, adel såsom stånd, motsv. mht. *adel* m. n. i s. bet., nht. ndl.

adel m.; jfr fht. *adal* n., ags. *æðelu* n. pl. ädel härkomst, isl. *aðal* n. natur, väsende, egendomlig beskaffenhet; jfr ock adj. fsax. *aðal*, fht. *adal* ädel, isl. *aðal-*, fsv. *aþal-* egentlig, riktig, förnämst i sitt slag; vidare de avledda orden fsax. *aðali* n. förnämste män, adel, isl *eðli* n. natur, väsende, naturlig förmåga, härkomst, äkta börd, fsv. *æþle* n. härkomst, ätt. I gotiskan är ordstammen icke uppvisad. En form med avljud är fsax. *ôðil*, ags. *êðel* arvjord, stamgods, hemort, fht. *uodil* ock i namn *Uodal-*, motsv. sv. odal, hvarav vb. odla (jfr got. *haimôþli* n. hemgård?). Då några besläktade icke-germanska ord ej äro kända, kan rotens grundbegrepp ej säkert bestämmas; möjligen betyder den »föda», liksom roten till lat. *gentilis*, *genus*, *genuinus*, *ingenium* o. s. v., även lat. *natura*; jfr dock även ätt = got. *aihts* egendom, till got. *aigan* äga; jfr ock art.

Aderton räkneord; av fsv. *attar-*, *atar-*, *atertan-*, y. fsv. *adhar-*, *adhertan*, *adherton* : väl för **atta-*, **atatan*, med *r* kanske hämtat från fsv. *fiughurtan* fjorton, som eljest var det enda trestaviga fsv. räkneord på *-tan*. Ordet är sammansatt med fsv. *atta*, *ata*, nsv. åtta; orsaken till, att *ā* förkortades ock *tt*, *t* blev *dh*, *d*, torde varit huvudaccentens läge på senare leden *-tan*. Detta *-tan*, som ingår i räkneorden för 13—19, motsv. isl. *-tán* i *þrettán* o. s. v, är en form för tiotalet, som troligen motsvarar urgerm. **tǣhan-* el. dyl.; jfr got. *-têhund* i *sibuntêhund* 70 o. s. v. — En biform av det sammansatta räkneordet är **attan** i folkspråket samt i svordom; av fsv. *attan*, motsv. no. *attan*, da. *atten*; jfr det med annan form för tiotalet bildade isl. *áttján*, *átján* (isl. *-tján* motsv. fht. *zehan*, urgerm. **tehan-*; se Noreen i P. Grundr. I 508).

Afton m., dial. *aftan*; av likbet. fsv. *aftan*, *afton* (*aptan*, *apton*) m., motsv. isl. *aptann*, *aptunn* (bif. *æptann*, *æftann* i norska lagtexter : förutsättande en form med ändelse *-inn*?), no. *aftan*, da. *aften* samt ags. *æftentid*; jfr med avvikande form ags. *ǣfen*, eng. *eve* (avledn. *evening*), fsax. *aƀand*, mlt. *avent*, ndl. *avond*, fht. *aband*, nht. *abend* i s. bet. Den västgerm. formen synes förlorat *t* i likhet med germ. **seƀun* »sju» av ie. **septm̥* (jfr Kluge i P. Grundr. I 404); av förgerm. **ēptn̥t-*, resp. germ. **ǣftn̥d-*, blev förgerm. **ēpn̥t-*, resp. germ. *ǣfn̥d-* (med accentuerad kasusändelse), sedan germ. **ǣƀund-*. Urnordisk form synes varit **aftan-* med eller utan biform **aftanþ-*, vare sig med förkortning av urnord. *ā* = urgerm. *ǣ* eller med gammalt avljud; formen *aftan* var (i likhet med ags. *ǣfen*, se Kluge i P. Grundr. I 360) ursprungl. nom. sing. utan förgerm. *t*. Möjligt, men föga sannolikt, vore, att ordet såsom ursprungl. presensparticip utgått dels från ett *t*-presens, dels från ett presens bildat utan *t*-suffix. Etymologiskt sammanhang med partikeln av må anses tvivelaktigt, om också det däremot anförda skälet, att aftonen enligt forngermansk uppfattning gällde såsom början av dygnet (se Kluge s. v. *abend*), väl icke bör tillmätas alltför avgörande betydelse. Grundbegreppet behöver väl icke fattas såsom »dagens (dygnets) avtagande tid», utan kunde hava närmast avseende på solens nedgång, dagsljusets försvinnande; jfr Grimm : D. Wb. s. v. *abend*.

Ag m. Cladium Mariscus, ett halvgräs med sträva taggiga blad, allmänt på Gottland, även kallat takag; sammans. myrag ock dial. *hvitag* Rhyncospora, knappag ock ä. nsv. *axag* arter av släktet Schoenus; fgutn. *agh* Cladium. Med stöd av fht. *sahar*, mht. *saher* starrgräs av roten till fht. *saga*, *sega* f. såg, lat. *secare* skära, *securis* yxa o. s. v. ock egentl. en

variant till fht. *sahs* kniv, kort svärd, nsv. sax, kunde *agh* anses höra till ie. roten *ak* »vara hvass»; se agg. Det dialektiska *åm* »ag» kunde motsvara ett urgerm. **ahma-* av samma rot.

Aga f., ä. nsv. *age* m.; av fsv. *aghe* m. fruktan, skrämsel, tukt, motsv. isl. *agi* m. i s. bet., även oro, ofred, no. *age*, da. *ave*; jfr eng. *awe* skräck, väl lånord. — **Aga** v.; av fsv. *agha* tukta, hålla i tukt, motsv. no. *aga* i s. bet., även skrämma, hota; jfr isl. *agir* »ofred hotar». Roten, germ. *aʒ* »frukta» (transitivt »skrämma»), finnes i åtskilliga forngerm. ord, såsom : got. *un-agands* ock *un-agein* utan fruktan, fht. *egî* f. fruktan, got. *agjan* skrämma, got. *agis* n. ock ags. *egesa*, fht. *egiso* m. fruktan, skräck med därav avlett vb. ags. *egsian*, fht. *egisôn* förskräckas, mht. mndl. lt. *eisen*, nndl. *ijzen* känna fasa, avsky. Med avljud finnes roten i isl. *óumk* (*ó* av urnord. **ôh*, äldre **ôʒ*) ock got. *og* jag fruktar, hvartill got. pret. *ôhta*; isl. *oegja*, got. *ôgjan* skrämma, isl. *ótti* m. skräck, mansnamnet isl. *Óttar*, ags. *Ôhthere*. Till samma rot, ie. *agh*, höra fornir. *agur* jag fruktar, samt gr. ἄχος n. smärta, sorg (= got. *agis*), ἄχομαι, ἄχνυμαι sörjer.

Agg n.; jfr likbet. *en agg* på 1500-t.; motsv. no. *agg* n. oro i sinnet, agg, ovilja. — Agga v. stinga, plåga, kvälja, oroa, motsv. no. *agga*. Vårt subst. kan i dial. brukas om kroppslig stickande smärta ock hör väl jämte no. *agge* m. tagg, tand, spetsig flik till den ie. roten *ak* »vara hvass», som ingår i sv. ägg f. = lat. *acies*, i lat. *acus* nål, *acer* skarp, gr. ἀκωκή spets, ägg, ἀκίς spets, ἄκρος spetsig, samt i sv. ax. För att förklara det nordiska *gg*, får man väl antaga en grundform med reduplikation, germ. **aʒaʒá-*, förgerm. **akakó-*; jfr gr. ἀκωκή.

1. **Agn** f. blomfjäll, skal i sädesax, plur. agnar avfall vid tröskning; av likbet. fsv. *aghn* f., motsv. isl. *ǫgn* f., da. *avn*, *avne* c.; jfr got. *ahana*, meng. *awene*, neng. *awns* plur., mlt. *agen*, *age*, fht. *agana*, mht. *agene* f. i s. bet. jämte yngre mht. *âne*, nht. *ahne* med något olika bet. skäva av lin eller hampa. Ordet är lånat i fi. *akana*, estn. *agan*, liv. *agān* agnar. Kluge förmodar tvänne ursprungl. skilda ord: 1) ett förgerm. **aghnâ* f. med grundbet. »fint avfall, agnar», motsv. gr. ἄχνη agnar, hafsskum, rök, dam; jfr gr. ἄχυρον agnar, sådor, skal; 2) ett annat ord med förgerm. *k* ock med grundbet. »tagg, borst på sädesax, snärp» till ie. roten *ak* »vara hvass», som ingår i sv. ax ock i nht. *achel*, fht. *ahil* axborst, lat. *acus* n. (gen. *aceris*) agnar, gr. ἄκανος torn, tagg, slags tistel, ἄκαινα udd, pigg, m. fl. ord; jfr agg. Dock behöver man icke antaga två skilda ord, om vårt ord jämte gr. ἄχνη antages motsvara ie. **akhnâ-* (Noreen: Urg. Judl. § 29, 3).

2. **Agn** n. fiskbete på krok; i dial. »fiskyngel, småfisk»: väl en sekundär bet.; motsv. isl. no. *agn* n. lockbete, ish. fiskbete, ä. da. *affn*, *avn*; av okänd etymologi.

1. **Akt** m. handling; motsv. dels nht. *akt* m. av lat. *actus*, dels nht. *akte* f. av lat. *acta* n. pl.

2. **Akt** f. uppmärksamhet, uppsåt; av fsv. *akt* f. tanke, håg, uppsåt, uppmärksamhet, hänsyn, omsorg; med da. *agt* lånat av likbet. mlt. *acht*, *achte* f., motsv. fht. *ahta*, nht. ndl. *acht* f. — **Akta** v.; av fsv. *akta* tänka, anse, ämna, märka, taga hänsyn till, vårda sig om, motsv. isl. *akta*, da. *agte*; lånat av likbet. mlt. *achten*, även räkna, beräkna, uppskatta, motsv. fsax. fht. *ahtôn*, ags. *eahtian*; en avledd form till samma verb är isl. *ætla*, tänka, mena, ämna, beräkna, fsv. fda. *ætla* räkna, beräkna, motsv. got. **ahtilôn*. Ordstammen är bildad med *t*-suffix av en germ. rot *ah* »tänka», som ingår i got. *aha* m. förstånd,

ahjan v. tro, *ahma* m. ande, men hvars förgermanska form är oviss (ie. *oq* »se»? eller *ak* »vara hvass», här med öfverförd betydelse?)

3. **Akt** f. fredlöshetsdom, fsy. *akt* (*acht*) f.; lånat av mlt. *achte, acht* f., motsv. nht. *acht* f. i s. bet., fht. *âhta* fientlig förföljelse; jfr ags. *êhtan*, fsax. *âhtian* v. förfölja, mht. *æhten*, nht. *ächten* förklara i akt. Detta verb, motsv. germ. **añhtian*, väl avlett av ett *t*-particip **añhta-* till en germ. rot *anh*, återfinnes troligen med germ. prefixet *ga-* i isl. *gæta* i bet. vakta kreatur, valla, sv. dial. *gäta* (i Älfdalsmål med nasalt *ä*); se Noreen i Arkiv III 16 f., där även ett germ. vb. **añhan* förmodas kvarleva i isl. *gá* observera (möjligen ursprungl. »följa», liksom germ. **sehwan* »se» antages vara identiskt med lat. *sequi*?). Kanske kunde man dock även med Franck (s. v. 1. *acht*) tänka på den ie. roten *ank* i gr. *ἀνάγκη* nödtvång ock i likbet. fornir. *écen*?

Akter adv. o. subst.; jfr fsv. *vara* (*standa*) *til akters* hava något resterande, att fordra; da. *agter*; lånord av mlt. *achter* adv. o. prep. bak, baktill, bakom, efter, motsv. ndl. *achter;* av äldre *after*, fsax. *aftar*; jfr fht. *aftar*, nht. *after*, ags. *æfter*, got. *aftra*, isl. *aptr* samt nsv. åter med samma grundbet. Ordet hör till en komparativstam, hvarav en variant finnes i partikeln efter, bildad med förgerm. suff. *-tero-, -tro-* av den rot *ap* som ingår i partikeln av, således med grundbegr. ungefär »mera frånvänd». Superlativ härtill är got. *aftuma* efterst, sist. En annan komparativstam till samma rot ingår i partikeln got. *afar* efter, fht. *avar*, *abur*, mht. *aber* åter, däremot, men, nht. *aber*, ävensom i sanskr. *apara-* adj. efterföljande. Slutligen finnes en stam med blott *t*-suffix (kanske en sekundär positivbildning?) i got. *afta* bakefter, *aftana* bakifrån.

-aktig ändelse i adjektiv; av fsv. *-aktogher*; med da. *-agtig* lånat av likbet. mlt. *-achtich*, motsv. ndl. *achtig*; av äldre mlt. *-haftich*, *-aftich*, motsv. nht. *-haftig* : avledd form till likbet. mlt. fht. nht. *-haft*, motsv. got. *-hafts* i *audahafts* lyckliggjord. Ordet hålles mest för identiskt med fht. *haft*, got. *hafts*, isl. *hǫptr* fången, fånge : ett *t*-particip till got. *hafjan*, sv. häva, till form ock betydelse överensstämmande med lat. *captus* till *capio*; *-haft* skulle sål. egentl. vara »fastbunden vid något». Andra vilja hällre i *-haft* se ett *t*-particip med aktiv grundbet. till got. *haban*, sv. hava.

Al f.; av fsv. *al*, motsv. ä. da. *al* i s. bet. : sannolikt en sekundär form för **alr* med *r* förlorat; jfr likbet. sv. dial. *alder, ål-der*, fno. *alr-*, *alri-* i ortnamn, isl. (nom. sing.) *ǫlr*, nno. *older* m. jämte avledda biformer, såsom isl. *elrir* m. ock (med egentl. kollekt. bet.) *elri* n., da. *elletræ* (av äldre **elre-*, eller **eller-*?); vidare ags. *alr*, *alor* m., eng. *alder*, mlt. *elre* f., nlt. *eller*, fht. *elira* o. *erila*, nht. *erle*, samt mlt. *else*, mndl. *elze* f., nndl. *els*, ävensom det från gotiskan lånade sp. *aliso*. Man måste antaga urgerm. former med *s* ock med *z* samt med *i* jämsides med andra vokaler, resp. synkope, i suffixet. Samma trädsnamn finnes i fslav. *jelĭcha* (= germ. **alisô-*), pol. *olsza* (= germ. **alisiô-*) o. s. v., i litau. o. lett. *elksnis*, *alksnis* (med sekundärt *k*) samt i lat. *alnus*, väl för **alsnos*.

Aldrig adv.; av fsv. *aldrigh*, *aldregh* med bif. *aldrighen* ock *aldre*, *aldri* någonsin (i nekande o. dyl. satser), aldrig; jfr isl. *aldrigi*, *-gin*, *aldri*, da. *aldrig* : egentl. dat. (lokat.) sing. av fsv. *alder*, isl. *aldr* = nsv. ålder, brukad som adverb, dels ensam, dels med vidfogad enklit. partikel, fsv. *-ghi*, *-gh*, isl. *-gi*. Denna partikel tjänade till att av pronomina eller andra ord dana indefinita former, såsom t. ex.

isl. *hvergi* hvilken som hälst, hvar ock en o. s. v.; oftast med bibringande av negativ betydelse, troligen ursprungl. i förening med ett obetonat *ne* »icke», hvarav också ett spår finnes i det slutande *n* i formen *-gin*, t. ex. i isl. *aldrigin* o. s. v. Grundbet. av aldrig är således »(icke) i någon tid». Den enklitiska partikeln återfinnes i ags. *-gen*, fsax. fht. *-gin* i ags. *hwergen*, fsax. *hwergin*, fht. *wergin* någonstädes ock är sl. m. de till bildande av indefinita eller s. k. allmänna relativa ord brukade got. *-hun*, lat. *-que* ock *cunque*, sanskr. *-ca*, *-cana* ock *-cid*. — Att nsv. aldrig har *a*, icke *å* ss. subst ålder, synes bero på forntida accentuering *aldríg*; se Kock : Sv. Akc. II 323.

Alf m. slags mytiskt väsen; med da. *alf* lånat på literär väg av likbet. isl. *álfr* m., motsv. no. *alv* m. skogsande, samt ags. *alf* m., mlt. mndl. *alf*, mht. *alb-*, *alp* m. n. (plur. *elber*) i liknande bet., nht. *alp* mara. En avledd biform är nsv. älva f., ä. nsv. *älf* f., motsv. germ. nom. sing. **albī* f. Släktskap med älv flod (se Rydq. II 75) är osannolik, emedan älvorna enligt folktron icke leva i vatten, utan under jorden, i bärgen eller i skogarna. Man har sammanställt med sanskr. *ṛbhu-*, egentl. »skicklig» eller »konstnär»: namn på tre för sin konstskicklighet prisade mytiska personer.

Alfågel m., namn på simfågeln Fuligula glacialis; förr jämte *aler* brukat om Anas acuta (se Sahlstedt m. fl.); jfr dial. *ala* f. ett slags sjöfågel (i S. Möre enligt Linder) samt no. dial. *hav-al* jämte *hav-old*, *hav-ella*, namn på någon sjöfågel. Ordstammen är av obekant ursprung; möjligen onomatopoetisk, d. v. s. uppkommen ur försök att härma fågelns läte?

Alka f., namn på tordmulen, Alca torda, ock därmed närbesläktade simfåglar; med da. *alke*, eng. *auk* lånat från isl. *álka* eller no. *alka* i s. bet.; i Sverge kanske huvudsakligen kommet i bruk, sedan Linné upptagit *Alca* som släktesnamn. Ordet är avlett med ändelsen *-ka* (jfr kråka, isl. *kráka* till fht. *chrâwa*, *chrâ*) av en stam *al-*, väl densamma som i alfågel.

All adj.; av likbet. fsv. *alder*, *all-*, motsv. isl. *allr*, da. *all*, got. *alls*, o. s. v. i alla germanska språk; troligen ett *n*-particip, förgerm. **alnó-* (liksom full, germ. **fulla-*, motsv. ie. **pḷnó-*). En samhörig likbet. form med ett *l* är fsv. isl. *al-*, got. fht. *ala-*, fsax. *ala-*, *alo-*, ags. *æl-* i sammans., med avledn. fsax. fht. *alung* adj. hel, fullständig, mlt. *alink*, mht. *alanc* (jfr fsv. *allungis* alldeles : kanske med sekundärt *ll*?). Till samma rot, som man förmodat vara densamma som i got. *alan* växa till (se alster), hör fornir. *ule*, *uile* adj. hel, all (motsv. ett förkeltiskt **alio-*?).

Allmoge m.; av fsv. *almoghe* med bif. *almughe* folk, menighet, allmoge, motsv. isl. *almúgi*, no. *aalmuge*, da. *almue* : en biform till fsv. *almogher* ock isl. *almúgr* m. i s. bet. ock sammans. av fsv. *moghe*, *mogher* m. folk, menighet, nsv. dial. *moge* m. mängd, hop, isl. *múgi*, *múgr* m. mängd, hop, folkmassa, no. *muge* m.; jfr sv. dial. *muga* f. hop, hög, höstack, skyl, no. *muga* f., samt ags. *mûga*, *mûha*, *mûwa*, eng. *mow* hög, binge. Ordets etymon är okänt. Den svenska formen med *o* antages bero på en form med urgerm. *h* (motsv. ags. *mûha*), framför hvilket *û* blivit *ô* (Noreen: Urg. Judl. § 41, C, 5).

Allsköns adj.; av fsv. *alzkyns* allt slags : gen. sing. till fsv. *kyn* n. slag = nsv. kön; jfr da. *alskens* i s. bet.

Allvar n., med ä. nsv. ock dial. bif. *allvare* n., *allvara* f.; jfr likbet. fsv. *alvar* n., *alvara*, *alvora*, *alvore* f. ock n., isl. *alvara* f. (även välvilja, tillgivenhet), no. *aalvora* f., *aalvore* n., da. *alvor* c. n., ä. da. *alvar*.

Dessa nordiska substantivformer härstamma utan tvivel från ett mlt. adj. **alwâr* »alldeles sann», som förutsättes å ena sidan av mlt. *alwâr*, *allwârs* adv. på allvar, med full visshet, å andra sidan av fsv. *alvar*, *alver*, ä. nsv. *alfwar* adj. allvarsam, ock som motsvarar mht. *alwâr*, fht. *alawâr* alldeles sann, även välvillig; jfr ags. *ealwǣrlic*, *ealwerlic* välvillig. Närmast får väl substantivet anses utgånget ur adverbielt använda kasus av neutr. till nämda mlt. adj., brukat som substantiv; jfr mlt. ock mht. *wâr* n. sanning, rätt : substantiverat neutr. till mlt. mht. *wâr* adj. sann, fsax. fht. *wâr*. Att det främmande långa *a* i de nordiska formerna behandlats lika med gammalt kort *a*, förklaras av den svaga accenten i andra sammansättningsleden. Det tyska adjektivet är identiskt med lat. *vērus*, fornir. *fír* sann (grundf. **wêro-*). Ett subst. utgånget ur samma stam är ags. *wǣr* f. trohet, löfte, fördrag, fht. *wâra* f. fördrag, isl. *Vár*, namn på löftets gudinna, motsv. fslav. *věra* tro, tillit. Ett avlett verb är got. *tuz-wêrjan* tvivla, väl även *un-wêrjan* visa ovilja, motsv. fslav. *věriti* tro. Att ställa denna ordgrupp till roten *wes* i vb. v a r a, så att **wêro-* stode för **wesró-*, egentl. »varande», liksom sv. s a n n egentl. är partic. pres. till roten *es* »vara», är av formella skäl betänkligt; snarare kan man förmoda en rot *wê* »tro», som skulle ingå i got. *wêns* = isl. *ván* f. hopp, sv. v å n (se Bremer i P. B. Beitr. XI 274).

Alm f.; av fsv. *alm* (endast uppvisat i ortnamn), motsv. isl. *almr* (*álmr*), no. *alm* m. Mera utbredd är en form med avljud : sv. dial. *älm* f., da. *ælm*, *ælmetræ*, ags. eng. *elm*, lt. *elme*, fht. mht. *elmboum*; jfr nht. dial. *ilme* f., bildat av samma stam med germ. suff. *-iô-*. Därjämte fins mht. *ulmboum*, nht. *ulme* f., ndl. *olm*; kanske lån från lat. *ulmus*, hvilket kan motsvara den nordiska formen med *a*, ifall grundformen är ie. **olmo-*, eller jämte fornir. *lem* utgå från ie. **l̥mo-* (Brugmann: Grundr. II § 72). Man förmodar släktskap med trädsnamnet *al* (rot *al* : *ol* : *el* »växa»? se a l s t e r).

Almosa f.; av likbet. fsv. *almosa* f. med bif. *almusa*; jfr isl. *ǫlmusa*, da. *almisse*, fsax. *alamôsna*, ags. *ælmisse*, samt ffra. *almosne*, prov. *almosna* o. s. v.; av mlat. *eleemósyna*, gr. ἐλεημοσύνη, egentl. medlidande, förbarmande.

Aln f.; av likbet. fsv. *aln* f. med bif. *alin*; jfr fgutn. *eln*, isl. *alin*, *ǫln*, äldre isl. *ǫ́ln*, *áln-*, *óln*, no. *aln*, dial. *æln* f., da. *alen* samt got. *aleina* f., ags. *eln*, eng. *ell*, mlt. *ele*, *elne*, ndl. *el*, fht. *elina*, *elin*, nht. *elle* f. med bet. »aln», ursprungl. »underarm» (jfr a r m b å g e) : ett urgammalt ord med ie. avljud *ôl-* : *ŏl-*: jfr gr. ὠλένη armbåge, arm, lat. *ulna* i s. bet., även »aln», ir. *uile*, *ule* armbåge; med olika suffix av samma rot fslav. *lakŭtĭ* (*lak-* av urslav. **olk-*), litau. *olektis*, *ůlektis* armbåge, aln, sanskr. *aratni-* i s. bet.

Alp m.; av nht. *alpe* f.: jfr fht. *alpun* o. *alpi*, plur., lat. *alpes* alper; lånord av ett fornkelt. *alp* högfjäll.

Alster n.; av fsv. *alster* n. avföda, avledn. till fsv. *ala* v., motsv. isl. *ala* uppföda, livnära, föda, avla, got. *alan* växa till : samma verb som lat. *alo* uppföder, livnärer ock fornir. *al-* v. med s. bet. Roten ingår med avljudsform *ŏl* i lat. *olesco* växer ock *prōles* avföda; väl även med formen *el* i lat. *elementum* grundämne? Det i *alster* ingående suffixet, ie. *-stro-*, är en sekundär, ehuru gammal, biform (med *s* härstammande från ord, där *s* hör till roten) till ie. *-tro-*, hvilken form ingår i fsv. *alder* m med samma bet. som *alster* (annars = nsv. å l d e r).

Altare, a l t a r n.; av fsv. *altare* n. ock m. med bif. *altara* n. (m.); jfr isl. *altari* n. m., *altera* n., no. *altar*,

da. *alter*, fsax. fht. *altâri, alteri* m., o. s. v. : av lat. *altāre* n.

Alun m. (förr dels f., dels n.); av fsv. *alun* : med da. *alun* n. lånat av mlt. *alûn*, motsv. nht. *alaun*; av lat. *alūmen*; jfr fra. *alun.*

Alv m. jordlager närmast under matjorden : en lantbruksterm (förekommande t. ex. hos Ihre), motsv. nht. dial. *alben* m. »lös kalkjord under matjorden som, upplöjd i för stor mängd, gör denna ofruktbar» (Schmeller: Bayer. Wörterb.; jfr Rydq. III 271 f.). Skulle ordet med grundbet. »hvit jord, kalkjord» höra till lat. *albus* hvit ock gr. *ἀλφός* hvit hudfläck? eller med grundbet. »grus» vara bildat av en rot med grundbegr. »krossa, mala», hvartill också gr. *ἄλφι, ἄλφιτον* korngryn, kornmjöl, gröt?

Amma f.; av likbet. fsv. *amma*, motsv. da. *amme* samt lt. *amma, amm*, nht. *amme* i s. bet.; fht. *amma*, mht. *amme* även moder som diar sitt barn; jfr ock sp. pg. *ama*, mlat. hos Isidorus *amma* husmoder, amma, barnsköterska; isl. *amma* f. farmoder, mormoder. Liknande ord med bet. »moder» eller »amma» finnas även i andra språk, utan att historiskt samband kan antagas. Vårt ord härstammar, liksom *mamma*, från de späda barnens språk, såsom resultat av deras första försök att meddela sig med sina vårdarinnor.

1. **Ampel** m. hänglampa, hängfat; lånat av nht. *ampel* f. i s. bet., härstammande från lat. *ampulla* flaska, oljekärl, burk.

2. **Ampel** adj. : av lat. *amplus* vid, ansenlig, storartad, fra. *ample.*

Amper adj.; av fsv. *amper* adj. bitter, motsv. no. *amper*, lt. ndl. *amper* skarp, sur, bitter, i ndl. även barsk, vresig; jfr isl. *apr* (för **appr* med *pp* av *mp*?) skarp, hård. Ett subst. av samma stam är ags. *ompre*, fht. *ampfaro*, mht. nht. *ampfer* m. »syra» såsom växtnamn, Rumex. Ordstammen hör väl till samma rot som lat. *amārus* bitter, samt sanskr. *amblá-, amlá-* adj. sur (ock subst. harsyra, Oxalis).

Amt n.; lånat av da. no. *amt* n., till bet. motsv. »län» : detta lånat av lt. *amt* n. förvaltningsområde, motsv. fögderi eller domsaga, mlt. *ampt*, äldre *ambacht, ammecht, ammet* n. tjänst, ämbete, förvaltande myndighet, förvaltningsområde; hantvärk, skrå; gudstjänst; motsv. fsax. fht. *ambaht*, ndl. *ambt* (*ambacht* i bet. hantvärk), nht. *amt*, ags. *ambiht* n. tjänst o. s. v. Ordet utgår jämte sv. ämbete, ävensom isl. *ambótt, ambátt*, fsv. *ambut, ambat* f. tjänstekvinna, trälinna, från det maskulina ordet, got. *andbahts*, fsax. fht. *ambaht*, ags. *ambiht* tjänare, identiskt med gall.-lat. *ambactus* (hos Cæsar ock enligt Festus hos Ennius) tjänare, träl : stamord till ital. *ambasciata*, fra. *ambassade* beskickning. Ordet, hvars keltiska eller germanska börd länge varit omtvistad, synes numera hava fått en god etymologi såsom keltiskt ord (med omtydning i gotiskan efter prefixet *and-* = sv. 2. an) : nämligen ett *t*-particip till roten *ag* »driva», hvilken i flera keltiska språk också kan användas med bet. »gå», här sammansatt med forngall. *amb-, ambi-* omkring, motsv. fornir. *imm-* (jfr fornir. *immagim* driver omkring). Grundbet. kunde vara »den som går omkring någon ock passar upp», analogt med gr. *ἀμφίπολος*, eller bättre : »den kringskickade, sändebud»; se Thurneysen 29 ff. En avvikande etymologi av Falk (Arkiv III 341 f.), enligt hvilken got. *andbahts* vore uppkommet av äldre **andbauhts*, partic. till *bugjan* köpa, sål. egentl. »den köpte», d. v. s. »träl», med *a* för kort *o* i svagt betonad stavelse, hvilar på det obevisade antagandet, att ett germanskt kort *o*, beroende på äldre germanskt *u*, skulle kunna undergå samma förvandling

till *a* som det från förgermansk tid ärvda korta *o*.

1. **An** partikel, använd efter vissa verb samt ss. prefix, oftast liktydigt med »å-, på-, vid-, till-»; jfr y. fsv. *an-*, da. *an* i s. bet.; lånad av lt. nht. *an*, mlt. *ane*, *an* på, vid, i, intill, till : av fsax. fht. *ana*, *an*, motsv. got. *ana*, ags. eng. *on* på, samt gr. *ἀνά* med grundbet. »på», zend. *ana* på. Samma partikel i rent nordisk form är isl. *á*, fsv. *a*, nsv. *å* (motsv. urnord. **an*) jämte en sällsynt biform fsv. *an-* (motsv. urnord. **ana-*) i adj. *annöþogher*, sidoform till isl. *ánauðigr* försatt i träldom.

2. **An-** prefix i de rent svenska orden anlete, ansvar, dial. *ansöls* motsols, *anskrämmelig* avskräckande, ful, *anstygg* vederstygglig m. fl.; av fsv. *an-* (med *d* bortfallet före konsonant), äldre fsv. *and-*, prefix med grundbet. »emot» i nomina, motsv. isl. no. *and-*, da. *an-*, got. *anda-*, ags. *and-*, *ond-*, fsax. *and-*, *ant-*, mlt. ndl. *ant-*, fht. nht. *ant-*, betonat prefix med s. bet. i nomina. Samma partikel finnes ss. preposition i got. *and* på, i, längs efter; ss. obetonat prefix i verb i got. *and-*, fht. *int-*, mht. nht. *ent-*, mlt. *ent-*, *unt-* (härav lånat fsv. *unt-*, nsv. und-), ndl. *ont-*. Partikeln, hvars grundform ss. nominalprefix väl är förgerm. **antá*, är sl. m. gr. *ἄντα* mitt emot ock *ἀντί* emot, lat. *ante* framför, före, sanskr. *ánti* mitt emot, inför.

Ana v., motsv. da. *ane*; lånat i nyare tider av lt. *anen*, nht. *ahnen*, mht. *anen* »ana», oftast ss. opersonligt verb med dat. eller ack. (*mir* eller *mich anet*). Man har velat härleda ordet dels af ie. roten *an* »andas», då grundbet. vore »inspirare» el. dyl., dels av partikeln *an* på (sv. 1. an), då *anen* ursprungl. skulle betyda »komma på, komma för någon», egentl. om drömbilder eller visioner.

Anamma v.; av fsv. *anama* (*annama*) taga emot, antaga, taga till sig; med da. *anamme* lånat av likbet. mlt. *annêmen* : ett med *an* sammansatt verb, avlett av roten till mlt. *nemen* taga (se förnimma). Förenklingen av *nn* i nordiska språken häntyder därpå, att det ännu delvis, ish. i svordomsformler, brukliga uttalet med huvudaccenten på mellanstavelsen förr var det vanliga.

Anbelanga v.; av lt. *anbelangen* i s. bet., egentl. »sträcka sig till» : sammans. form av lt. *langen*, hvarav sv. langa.

1. **And** f. slags simfågel; med. ä. nsv. bif. *ånd*, t. ex. i Lex. Linc.; av fsv. *and* f., motsv. isl. *ǫnd* f., no. da. *and*; jfr likbet. ags. *ened*, mlt. *anet*, *ānt* (plur. *ende*, *ānde*), *ānte*, *ende* f., ndl. *eend*, fht. *anut*, *anit* (plur. *enti*), nht. *ente* f.; vidare lat. *anas*, *anăt-*, litau. *ántis*, fslav. *ąty*, ry. *utka* (med deminutivändelse). Omtvistat är, om ordet ursprungl. är konsonantstam, ie. **anət-*, eller i-stam, ie. **anəti-*. För det senare åberopas utom litau. *ántis*, som föga bevisar, då litauiskan icke har kvar någon konsonantisk deklination, sanskr. *āti-* f. ett slags vattenfågel; men detta synes bättre motsvara isl. *æðr*, sv. åd (åda) »äjder». För konsonantstamsböjning talar den nordiska pluralformen, isl. *endr*, sv. änder, indirekt kanske också fslav. *ąty* med tillagt feminint motionssuffix *-y*, motsv. ie. *-ū*, då ett konsonantiskt fslav. **ąt-* med nom. sing. **ą* snarare behövde en dylik förstärkning än en i-stam **ąti-*.

2. **And** f. arbete med skörden, bärgningstid; i dial. med bif. *ann*, ofta i allmännare bet. bråd arbetstid vid jordbruket; jfr *and* skörd i Variar.; av fsv. *an* f. med bif. *anð* i Sdm. L. arbete i jorden om höst eller vår, ish. höstarbete, skörd; motsv. isl. *ǫnn* f. i s. bet., även med vidare bet.: brådskande arbete, brådska, ivrigt sysslande, no. *ann*, *onn* f.

Ordet återfinnes i bet. »skörd, bärgning» i got. *asans* f., samt i mlt. *aren, arne, erne*, fht. *aran, arin, arn*, mht. *erne*; en biform (jfr fht. *arnôt*) i s. bet. är mht. *ernde*, nht. *ernte* f., kanske att sammanställa med den sv. formen *and*; jfr Noreen: Urg. Judl. § 41, A, 2. Samma ord är det slaviska ordet för »höst», kanske germanskt lånord: fslav. *jeseni*, ry. *osen'* o. s. v., även preuss. *assanis*. Ordet hade urgerm. *s* ock *z* växlande efter accentens olika läge; nord. *ann-* av germ. **azn-*. Till *s*-formen hör avledn. got. *asneis* m. läjd arbetare, daglönare, fht. *asni*, ags. *esne* dräng. Ordstammen finnes kanske i lat. *annona* gröda, skördad spannmål (för **asnona*? jfr Fröhde i Bz. Beitr. I 329).

Andakt f.; lånat av lt. *andacht*, ett gammalt verbalsubst. till *andenken* tänka på.

Anddrake, andrake m. hanne av vild and; med da. ock sydsv. dial. *andrik* lånord från lt.; jfr likbet. mlt. *andrake, antdrake, anderik, enderik*, mht. *antrach, antreche*, nht. *enterich*, ävensom lt. dial. *drake*, eng. *drake* med förkortning väl i följd av folketymologi. Formerna med *i* i slutstavelsen äro väl yngre bildningar, anslutande sig till andra ord med den i tyska mansnamn vanliga ändelsen, motsv. got. *-reiks*, av samma stam som sv. adj. rik. Formerna med *a* ock *e* äro kanske att sammanställa med ags. *gereca* styresman samt isl. poet. *afraki* ock *afreki* konung, som synas visa, att det germ. verbet **rekan* (som förutsättes av got. *ufrakjan*, isl. *rekja* o. s. v., sl. m. sv. adj. rak) kunnat hava samma bet. som det motsvarande lat. *regere* styra, härska?

Ande m., **anda** f.: av fsv. *ande* m. (oblik kasus *anda*) ande, andedräkt, andeväsen, motsv. no. *ande*, da. *aande*, samt med helt olika betydelse, härledd ur bet. »fnysande» (i följd av häftig sinnesrörelse), ags. *anda*, fsax. *ando*, fht. *anto, ando, anado* förtrytelse, vrede; jfr vb. ags. *andian* harmas, fht. *antôn, andôn, anadôn* tadla, straffa, nht. *ahnden*: formelt samma verb som fsv. isl. *anda*, da. *aande*, nsv. andas. Ett annat hithörande subst. är fsv. *and* m. f. själ, liv, motsv. isl. *ǫnd* f., da. *aand*. Att ordstammen har förgerm. *t*, synes av ags. *ēðian* v. andas, lukta, samt av ags. *oruð* andedräkt med vb. *orðian* andas, hvilka förutsätta ett got. **uz-anþ-*; jfr det med samma prefix bildade isl. *ørendi* n. förlust av andningsförmågan. Roten är ie. *an* »andas, blåsa», som finnes i got. *uz-anan* v. uppgiva andan, dö, vidare i lat. *animus* ock *anima* ande, liv, själ, gr. ἄνεμος vind, sanskr. *an-* v. andas, *ana-* anda, *anila-* vind, fslav. *vonja* (för **onja*) lukt, doft. Förstärkt med *s* fins roten i fslav. *ąchati* lukta, dofta (fslav. *ąch-* av **ǫns-*, ie. *ans-*), möjligtvis i lat. *hālo* andas (för **anslo*? Brugmann: Grundr. I § 208)?

1. **Angel** m. a) metkrok, b) dörrhake. Ehuru motsvarat av isl. *ǫngull*, no. *aangel* m., da. *angel* metkrok, måste angel med *a* före *ng* vara ett lånord; i bet. »metkrok» möjligtvis från annan nordisk (sydsvensk?) dial., annars från lt.; jfr mlt. nht. *angel* m. metkrok, dörrhake, fsax. fht. *angul*, ndl. *angel*, ags. *angel* m. metkrok, samt utan *l*-suffix fht. *ango* m. dörrhake, mht. *ange* metkrok, dörrhake. Att grundbet. är »krok» (icke »spets», jfr 2. angel), framgår av rotbesläktade ord, ss. gr. ὄγκος hake, ἄγκος bukt, ἀγκών armbåge, ἄγκιστρον metkrok, lat. *uncus* hake, hulling, sanskr. *an̄ka* hake, fornir. *écath* metkrok. Roten är ie. *anq*.

2. **Angel** m. a) i sammans. fotangel, b) med bet. »tånge»; med

fsv. *fotangel*, *fota-angel* lånat från tyska; jfr mlt. ndl. mht. *angel* m. spets, tagg, gadd, nht. *angel* tånge, mlt. *vôtangel* fotangel: en avledd form av samma stam som fht. *ango*, mht. *ange*, ags. *onga* m. gadd, isl. *angi* m. brodd. Vore ordet, såsom vanligen antages, identiskt med 1. angel, finge man väl antaga, att betydelsen utvecklats ur grundbet. »krok» med förmedling av bet. »spetsig krok», emedan en metkrok tillika är spetsig, då man knappast får med Kluge för roten till 1. angel statuera grundbegr. »vara spetsig.» Man torde kunna antaga en germansk rot (*anh*) *ang* såsom nasalerad form till den ie. roten *ak* »vara hvass» (se agg).

3. **Angel** m. vinkel; lånat av lat. *angulus* vinkel, hörn, hvilket, då det motsvaras av likbet. fslav. *ąglŭ*, ry. *ugol* o. s. v., väl icke bör förklaras av äldre **anklo-* (Brugmann: Grundr. I § 499), utan synes förutsätta en ie. form med g_w eller g_wh.

Anka f.; jfr *ancka* i Syn. Lib. »Anas cicur, νῆττα»: en femininbildning till 1. and. Skulle man också få förutsätta ett fsv. **andkona* (jfr fsv. *frænka* jämte *frændkona*), så är väl *anka* dock icke utan vidare förkortat av detta, utan påvärkat av andra med deminutivsuff. *-ka* bildade ord, betecknande kvinnor ock hondjur. Snarare är emellertid ordet en från lt. lånad deminutivform, motsv. nlt. *ānk* (i Lübecks-dial.), *āntje*, till lt. *ānte* and, d. v. s. härstammande från ett mlt. **antke* el. dyl.; jfr Kock: Undersökn. i sv. språkhist. 74 f.

1. **Ankare** m. kärl om 15 kannor; lånat av likbet. lt. *anker*, motsv. ndl. *anker*, eng. *anker*; jfr ffra. *ancere*, *anchere*, mlat. *anceria*, *ancheria* »cupa minor». Skulle detta vara av germansk härkomst, hörande till fsax. *kar*, fht. *char* n. = sv. kar, sammans. med fsax. fht. *hand*, sål. egentl. kärl som man kan bära i handen? (jfr mht. *hant-kar* handfat).

2. **Ankare** n., även ankar n.; av likbet. fsv. *ankare* (*ankara*), *ankar* n. med gammal bif. *akkiæri*, *akkare*, motsv. isl. *akkeri*, no. dial. *akkjer* n.; jfr da *anker* n., mlt. *anker* m., fht. *anchar*, ags. *ancor*, *oncor* m., o. s. v.; gammalt lånord från lat. *ancora*, motsv. gr. ἄγκυρα.

Ankel m.; av fsv. *ankol* m. fotknöl, motsv. fgutn. *ankul*, da. *ankel*; jfr likbet. isl. *ǫkkla* n., no. *okla* n., ags. *ancleow* m., eng. *ankle*, mlt. *enkel* n., mndl. *ancluw*, *anclau*, nndl. *enkel* o. *enklauw* m., fht. *anchal*, *enchil* o. *anchlâo*, nht. *enkel* m. Av dessa former synas en del (även isl. *ǫkkla*) vara sammansatta med ett ord sl. m. fht. *chlâwa* klo. Huru de andra formerna egentligen uppkommit, är ovisst. Man plägar sammanställa med mht. *anke* m. led på foten, även nacke, samt fht. *encha* f. ben, benpipa, ävensom sanskr. *aṅga-* led, lem ock *aṅguri-* finger.

Anlete n.; av likbet. fsv. *and-*, *anlite* n. med bif. *ænlite* (där *æ* synes bero på i-omljud värkat av stamstavelsens *i*) ock *andlit* n.; jfr isl. *andlit* n., ä. da. *anlede*, *anled*, samt fht. *antlizzi*, nht. *antlitz* n., ags. *andwlita* m., ävensom got. *andawleizn* n. i s. bet.: olika bildningar till den germ. roten *wlit:wlît*, som ingår i isl. *líta* st. v. se, i got. *wlits* m. ansikte, utseende = isl. *litr* utseende, färg, ansiktsfärg, hvarav isl. *-litr* i sammans. = sv. -lett i rödlett, o. s. v.

Annan adj.; av fsv. *annar* (ack. sing. mask. *annan*) annan, den andre, den ene, motsv. isl. *annarr*, da. *anden*, got. *anþar*, ags. *ôðer*, fht. *andar* o. s. v.; ett allmänt germanskt adj., motsv. förgerm. **antero-* eller **antoro-*; jfr litau. *antras* annan, sanskr. *antara-* olika, samt fslav. *vŭtorŭ* an-

nan (*vŭ-* av *on-*, ie. *an-*, i obetonad begynnelsestavelse?). Ordet är en komparativform sl. m. sanskr. *anya-*, zend. *anya-* annan, till bildningssätt ock grundbet. likartad med lat. *alter* annan, en av två, sl. m. lat. *alius*. Den ie. roten *an* är egentl. demonstrativ; jfr sanskr. pron. *ana-* (i några kasus) »den», fslav. *onŭ* »den där».

Anor plur.; av ä. nsv. *aner* (*ahner* hos P. Swart, sid. 1), motsv. da. *aner;* lånord av mlt. *anen* förfäder, anor, plur. till nht. *ahn*, *ahne* m. stamfader, anhärre, mht. *ane*, fht. *ano* farfader, morfader; jfr fht. *ana* f. farmoder, mormoder. Ordstammen ingår troligen i det med deminutivsuffix avledda mht. *eninkel, enikel,* nht. *enkel* barnbarn (egentl. »farfars-, morfarsbarn»?), väl också i ett likbet. slaviskt ord: böm. *vnuk* o. s. v. (*vn-* av fslav. *vŭn-* = germ. *an-*), ävensom måhända i mansnamnet, fht. *Anelo*, ags. *Onela,* isl *A'li*. För övrigt är sammanhang med lat. *anus* gumma sannolikt. Ordet kan vara ett urgammalt barnaord av samma art som a m m a.

Ansa v. sköta om, i dial. giva akt på, bry sig om; jfr no. *ansa* med s. bet., även arbeta, sträva, isl. *anza*, *ansa,* da. dial. *andse* bry sig om; med avvikande stamvokal sv. dial. *änsa* i Helsingl., fno. *enza*, da. *ændse* bry sig om: avledn. till en stam *ann-*, som ligger till grund för åtskilliga nordiska ord, såsom fno. *enta* bry sig om (*-ta* = got. *-atjan*), isl. *annaz*, *annast* taga hand om, sysselsätta sig med, sv. dial. *annt*, isl. no. *annt* (adj. neutr.) brådskande, angeläget, maktpåliggande, m. fl. ord. Det egentliga stamordet är subst. isl. *ǫnn*, fsv. *an* f. = nsv. 2. a n d, hvilket också förekommer, ish. i västnordiska språken, med den allmänna bet. »brådskande arbete, ivrigt sysslande», utvecklad ur den egentliga bet. »skördearbete». Hvad verbets båda former, med ock utan i-omljud, vidkommer, måste fno. *enza* vara gammal ljudlagsenlig form, då ändelsen *-sa* motsvarar got. *-isôn*; den andra formen med *a* måste väl förklaras genom ombildning efter andra samhöriga ord, såsom isl. *annaz*?

Anstalt f.; lånat av nht. *anstalt* f.: gammalt verbalsubst. till *anstellen* i bet. tillställa, anordna, stifta.

Ansvar n.; av fsv. *and-*, *answar* n. svar; jfr isl. *andsvar* n., ags. *andswaru* f., eng. *answer* svar: sammans. med 2. a n, sål. egentl. likbet. med g e n s v a r; med avs. på nuv. bet. jfr fsv. *til anszwar sta* stå till svars.

Antasta v.; lånat av mlt. *antasten* angripa; jfr mlt. mht. nht. *tasten* känna på, lånat av likbet. ffra. *taster* eller ital. *tastare*, hvilket härledes av lat. **taxitare*, iterativ till *taxare* hårt beröra, taga på: till lat. *tangere* röra.

Antingen konj.; av y. fsv. *antingen*, biform till *antingia*, *antinge* (med *ng* för *gg* kanske från subst. *thing*, sedan detta fått uttal med explosivt *t*?) för *antiggia*, *antigge*(*n*) jämte *antviggia*, *annattviggia*, *annattyggia*, *annattvæggia* ettdera, antingen; egentl. »ett av två»: neutr. till fsv. *annar*, nsv. a n n a n, förenat med fsv. gen. *tvæggia* (= nsv. t v ä g g e i t v ä g g e h a n d a), där *æ* öfvergick till *i* i svagt betonad stavelse före *ggi*, hvarefter *v* i *-tviggia* föll bort. En starkt förkortad form är no. *anten*. Oklara äro biformer med *æ̆* i första stavelsen: fsv. *æntiggia*, *æntinge* o. s. v., fda. *æntigh*, nda. *enten*; skulle de bero på förblandning med det med nom. sing. mask. av räkneordet *en* (*ænn* av äldre **æinn*, isl. *einn*) danade fda. *ænti*, ä. da. *enten* endera?

Antvarda v.; av fsv. *antvardha* med bif. *antvordha* (motsv. da *antvorde*) samt äldre *andvarþa*, *anvarþa*;

lånat, åtm. i de yngre formerna med *t* i prefixet, av mlt. *antwarden, antworden, antwerden* utlämna, överlämna, inställa för domstol, egentl. »göra någon närvarande, presentera»: denom. till fsax. *andward* adj. närvarande, egentl. »motvänd, varande mitt emot», jfr got. *andvairþs* adj. i s. bet. ock *andvairþis* adv. mitt emot. Den enkla ordstammen finnes i svenska lokal-adverb på -vart ock är sl. m. vb. varda, germ. **werþan*, hvars ursprungliga bet. är »vända sig»; jfr lat. *verto*.

Apa f.; av likbet. fsv. *apa* f., motsv. no. *apa* f., da. *ape* (fem. i ä. da.); jfr isl. *api* m., ags. *apa* m., mlt. *ape* m. f., fht. *affo* m., *affa* f., o. s. v. i s. bet. Ordet, som också fins i några slav. språk med *p*, hvilket bevisar lån (böm. *opice*, fornry. *opica* o. s. v.), måste av naturhistoriska skäl anses lånat, ehuru i en avlägsen forntid. Nyligen har man gissat, dels att germanerna lånat ordet närmast från keltiska folk, dels att det införts genom fenicierna (se Bz. Beitr. XV 287, samt P. Grundr. I 324).

Apel c., ä. nsv. *apal* (i ordböcker t. o. m. Lind); av likbet. fsv. *apald, apuld* f.; jfr isl. *apaldr* m. (gen. *-drs, -ds, -dar*), no. *apall* m., da. *abild*, ags. *apulder, apuldre*, fht. *affoltra, apholtra* i s. bet.; jfr ock mlt. *apeldern* lönn (väl förblandat med ett annat trädsnamn, motsv. ags. *mapulder* lönn) samt ndl. *Apeldoorn*, namn på en stad. Stamordet, ags. *æppel*, mlt. ndl. *appel*, fht. *apful*, nht. *apfel* m. äpple (jfr sv. äpple), finnes i keltiska ock balt.-slav. språk med *b* motsv. germ. *p*: fornir. *aball, uball, ubull*, litau. *óbůlas, obůlys*, lett. *ābols*, fslav. *ablŭko, jablŭko*, ry. *jabloko* o. s. v.; jfr ry. *jablon'* äppleträd. Emedan detta ord är uteslutande nordeuropeiskt (jfr lat. *malum*, gr. *μῆλον*), förmodar man, att det inkommit genom lån i en avlägsen forntid, då *b* ännu icke blivit germ. *p* genom ljudskridning. Dock får man väl icke (med Hehn, 2 uppl., 537) tänka på lån från finska folkslag; jfr fi. *omena*, estn. *upin* (gen. *ubina*) ock *uwin*, liv. *umārs, umār* äpple. Man har annars hänvisat till namnet på den för sina äpplen berömda staden *Abella* i Campanien såsom källan till ordet, hvilket skulle upptagits först hos keltiska folk ock vidare från dem lånats till germanerna o. s. v.; se Schrader i Bz. Beitr. XV 287.

Apelsin m.; av lt. *appelsine*, jfr ndl. *appelsina*, nht. *apfelsine* i s. bet. Den sedan gammalt gängse uppfattningen, att ordet egentl. betyder äpple från China (jfr eng. *china orange* o. s. v.), beror väl på misstydning av *-sina*, som egentl. torde vara förkortat av *Messina*.

Arbete n. med gen. arbets-; av fsv. *arbete, arbet* n. med bif. *arbeite, ærbete* samt *arbeide, arbeid*; jfr. no. *arbeid*, da. *arbejde* n. i s. bet.; lånade av mlt. *arbeit, arbeid-* m. f. n. arbete; samma ord som det inhemska fsv. *arvoþe, ærvoþe*, nsv. arvode, hvilket delvis invärkat på lånordets form. I de nu brukliga svenska formerna har det lt. *t*, som ersätter *d* såsom slutljud, upptagits i ordstammen. — Arbeta v.; av fsv. *arbeta*, bif. till *arbeida* av mlt. *arbeiden*.

Arg adj.; av fsv. *argher* feg, usel, dålig, ond, motsv. isl. *argr* med s. bet. ock ish. i bet. omanlig, kvinlig (i sämre mening), även vällustig (därjämte bif. *ragr*), no. da. *arg* (jämte da. *arrig* från lt.) ond, arg, ags. *earg* feg, usel, elak, fornlt. (fem.) *arug*, mlt. *arch, arg-* o. *arich* usel, dålig (även om saker), ond, skadlig, fht. *arg, arag* girig, feg, mht. *arc, arg-* usel, ond, girig, nht. *arg* dålig, ond, obehaglig, svår; jfr ndl. *erg* i s. bet. jämte *arg-* i sam-

mans.: ett uteslutande germanskt adj. av okänd rot, i sitt grundbegr., som det tyckes, innefattande motsatsen till manlig dygd enligt forngermansk uppfattning; att ordet kunde betyda både feg ock girig, förklaras sålunda därav, att mannamod ock frikostighet skattades högt hos männen.

Argbigga f.; jfr dial. *etterbigga, ilskbigga* i s. bet.; sammans. (med *gg* för äldre *kk* i andra sammansättningsleden, se Kock i N. T. f. Fil. N. R. IX 159 f.) av ä. nsv. o. dial. *bycka* hynda, fsv. *bikkia, bykkia,* motsv. isl. *bikkja,* ags. *bicce,* eng. *bitch,* hvars etymon icke är känt.

1. **Ark** m., bibliskt ord; av fsv. *ark* f. kista, skrin, ark, motsv. likbet. isl. *ǫrk* f., got. *arka,* ags. *earc, arc, earce,* fht. *arahha, archa* o. s. v.; lånat av lat. *arca* kista (i den egentliga bet. kanske före kristendomens tider infört i germ. språk), annars brukat i det kristna kyrkospråket, liksom gr. *κιβωτός,* om Noaks fartyg ock om den s.k. förbundets ark.

2. **Ark** n.; uppvisat vid början av 1500-t.; med likbet. da. *ark* n. lånat av mlt. *ark* med bif. *arkus* (plur. *arks* o. *arksen*) samt demin. *arkel,* som jämte pol. *arkusz,* magyar. *árkus,* serb. *arak, ark-,* böm. *arch* äro lånade av lat. *arcus* båge, hvilket i nyare tider kom i bruk om ett helt stycke papper, sådant som det sändes ut i handeln från fabrikerna; förmodligen egentl. översättning av det tyska *bogen,* som användes i s. bet., sannolikt därföre att arket var hopviket till två blad.

Arla adv. tidigt; av likbet. fsv. *ărla* med förkortat *a* för ä. fsv. *ārla,* motsv. isl. *árla,* da. *aarle* : icke att härleda av likbet. isl. *árliga,* utan bildat med en självständig ändelse *-la,* av ålder brukad jämsides med ock i s. bet. som fsv. *-lika,* isl. *-liga*; jfr t. ex. *austarla.* o. dyl. i gamla runskrifter. Detta *-la* synes höra till en germ. stam **-liha-,* densamma som ingår i fht. *welîh* hvilken, *solîh* sådan ock i gr. *πηλίκος* huru stor, *τηλίκος* så gammal (enligt meddelande av prof. Noreen). Stamord är fsv. *ār* tidigt, motsv. isl. *ár,* da. *aar-* i *aarvaagen,* samt got. *air* i s. bet. En komparativ till detta adv. är ags. *ǽr,* fsax. fht. *êr,* mht. *êr, ê* (med *r* förlorat i proklitisk ställning). nht. *eher, ehe* förr, före, innan. En superlativ är ags. *ǽrest,* fsax. fht. *êrist,* nht. *erst* först. Etymon till got. *air* är ovisst; möjligen är det självt en komparativ med *r*-suffix, sl. m. got. *aivs* tid, lat. *ævum* o. s. v.

1. **Arm** m.; av likbet. fsv. *armber* m., motsv. isl. *armr,* da. *arm,* got. *arms,* ags. *earm,* fsax. *arm,* fht. *aram, arm,* o. s. v. i alla germ. språk: ett urgammalt ord, motsv. lat. *armus* överarm, skuldra, bog; jfr. sanskr. *îrmá-* m. arm, bog, frambon, fslav. *ramę* (*ramen-*) n. skuldra, axel, arm (slav. *ram-* av *arm-*), preuss. *irmo* arm. Grundformen är oklar i avs. på vokalismen; några antaga ie. långt *r*-sonant (Brugman: Grundr. I § 306).

2. **Arm** adj.; av fsv. *armber,* motsv. isl. *armr,* da. *arm,* got. *arms,* ags. *earm,* fsax. *arm,* fht. *aram, arm* o. s. v., med bet. olycklig, beklagansvärd», i västgerm. språk också särskilt »fattig» (kanske en med kristendomen uppkommen betydelse? jfr almosa), hvilken bet. i nuv. svenska förekommer i några avledda ord, ss. utarma, armod genom lån från lt. Det germ. adj. **arma-* förklaras av Noreen (se P. Grundr. I 465) av äldre germ. **arƀma-* med bif. **arƀuma-,* som skulle ligga till grund för isl. *aumr* med s. bet. (sv. öm), hörande till den germ. roten *arƀ* i arbete ock arvode.

Armborst m. n.; av likbet. fsv. *armborst* n. med bif. *armbyrst, ar-*

borst o s. v.; jfr isl. *armbrist, arbyst*, da. *arbørst,, arbøst*, ä. da. *armbrøst*, mlt. *armborst, -bost* n., ndl. *armborst*, m., mht. *armbrust* n., nht. *armbrust* f.: lånat med flerfaldig folketymologisk omdaning (jfr mht. nht. *brust*, mlt. ndl. *borst* bröst) av mlat. *arbalista*, äldre *arcubalista*, sammans. av lat. *arcus* båge ock mlat. *balista* kastmaskin: till gr. *βάλλειν* kasta.

Armbåge m.; uppkommet med förmedling av ä. nsv. *almboghe* (t. ex. i Syn. Lib. jämte *armboghe*) ur fsv. **ulnboghe*, motsv. fgutn. *alnbugi*, bif. till fsv. *alboghi* (där *n* bortfallit), nsv. dial. *alboge* ; jfr isl. *aln-, albogi, ǫln-, ǫlbogi*, da. *albue*, ags. *eln-, elboga*, mlt. *elleboge*, fht. *elinbogo* o. s. v.: en gammal sammans. av båge med aln i den ursprungliga bet. underarm.

Armod n.; av fsv. *armodh* f. n. elände, vedermöda, fattigdom, motsv. no. *armod* f.; jämte fsv. *armödha, armödhe* f., isl. *armoeða* f. i s. bet. lånade av mlt. *armôt* m. f., *armôde* n.; jfr fht. *aramuotî* f., mht. *armuot* f. m., *armuote* n., *armüete* n., nht. *armut* f. i s. bet.: avledn. till mlt. mht. *arm* adj. = 2. arm; den motsvarande got. formen skulle kanske vara **armôþs* (böjt såsom *mênôþs* månad?) eller ock **armôdus*. De äldre nordiska formerna med *ö, oe* bero kanske på en till mlt. *armôt* hörande oblik kasus **armöde*, motsv. mht. *armüete*.

Ars m. »anus»; av likbet. fsv. *ars* m., motsv. isl. *ars* (med bif. *rass*), da. *ars*, ags. *ears*, fht. mlt. *ars* m., o. s. v.: väl samma ord som gr. *ὄρρος* svansben, rumptång; ie. grundform **orso-*.

Art f.; av y. fsv. *art*, bif. till *ardh* f. härkomst, medfödd beskaffenhet, med da. *art* »art» lånat av mlt. *art, ard-* f. i s. bet., motsv. mndl. *aert, aerd-* m. f., mht. nht. *art* f. I den nyare nordiska formen har lt. *t* för *d* ss. slutljud upptagits i ordets stam. Man plägar ställa ordet i samband med följande homonyma ord, som höra till den ie. roten *ar* »plöja»: fht. *art* f. plöjning, jordbruk, mht. *art* m. f., mlt. *art* f. med s. bet., även land, hemland, mndl. *aert* o. *art* m. åkerland, land, fsax. *ard* m. vistelseort, ags. *eard* m. hemvist, land, isl. *ǫrð* f. gröda, årlig avkastning av jord. Man finge tänka sig, att ur grundbet. »jordbruk» uppkommit med förmedling av bet. »hemland, hemvist» bet »härkomst», därav slutligen »medfödd beskaffenhet»; för en sådan utvecklingsserie skulle man möjligen kunna anföra den germanska ordgrupp som representeras av sv. odal, odla ock adel (s. d.); men då grundbegreppet där troligen är helt olika det här antagna, blir analogien icke träffande. Därföre bör man kanske föredraga sammanställningen av *art* »beskaffenhet» med lat. *ars* f. (gen. *artis*) konst, yrke, även handlingssätt, ock med sanskr. *ṛta* n. stadgad ordning, heligt bruk, rätt.

Arv n.; av likbet. fsv. *arf* n. med bif. *arver* m., motsv. isl. *arfr*, no. *arv* m., da. *arv* c. I st. f. detta ord hava de övriga germ. språken i s. bet. en avledd form: got. *arbi*, ags. *yrfe*, fsax. *erbi*, fht. *erbi* n. o. s. v., samma som isl. *erfi*, fsv. *ærvi* n. arvöl, gravöl. Jfr fsv. *arvi*, isl. *arfi* m. samt got. *arbja*, fht. *erbo* m. arvinge. Ordstammen finnes med avljud i fsv. *orf* arv i lösegendom; utom det germanska området finnes fornir. *orbe* arv ock *com-arbe* arvinge. Dock kan icke antagas, att begreppet »arv» funnits utvecklat hos kelter ock germaner, innan de skilt sig från hvarandra ock från sina övriga indeur. stamfränder; ty de olika folkstammarna hava eljest alldeles olika ord för

detta begrepp; ja, de slaviska folken, som hållit sig tillsammans vida längre än de germanska, hava icke ens inbördes något gemensamt uttryck för »arv» eller »arvinge». Man har sammanställt ordgruppen med lat. *orbus* ock gr. *ὀρφανός*, hvilka ords bet. »föräldralös» antages ligga till grund för begreppet »arvinge» hos germanerna.

Arvode n.; av fsv. *arvoþe, arvuþe* n. med bif. *ærviþi, ærvaþe, ærvode* o. s. v. arbete, möda. Undanträngt i den gamla bet. av det lånade arbete, har ordet bibehållit sig endast i särskild bet. ersättning för arbete. Ordet är allmänt germanskt med bet. »arbete, möda», även »nöd, lidande» i forngermanska språk: isl. *erfiþi* n., got. *arbaiþs, arbaid-* f., ags. *earfeðe, earfoð* n., fht. *arbeit* f., nht. *arbeit* f.; i lt. ock ndl. med påfallande, väl av accentväxling beroende, växling av spirant *ƀ*, *v* ock explosiva *b*: fornlt., resp. fornndl. *arƀêd, arbeit* f., *arƀêdi, arvithi, arvit, arbeithi* n., mlt. *arbeit, arbeid-* m. f. n. jämte gen. *areveides*, ndl. *arbeid* m. Ordet synes böra sammanställas med fslav. *rabŭ* m. träl, tjänare, dräng, *rabota* f. arbete (slav. *rab-* = germ. *arƀ-*) ock är väl således avlett av en germ. rot *arƀ*, ehuruväl ett germanskt suffix *-aiði-*, resp. *-aiðia-*, annars är alldeles okänt; jfr 2. arm.

1. **As** m. fornnordisk hednisk gud; lånat, troligen på 1600-t., med tillskapad svensk plur. asar, av isl. *áss* m., plur. *æsir*. Samma ord såsom inhemskt i svenskan ingår i gamla sammansatta ord med tre växelformer: 1) fsv. *as-*, motsv. isl. *ás-*, t. ex. i fsv. *asikkia*, ä. nsv. *åsekia*, nuv. åska, i fsv. namnet *Asmunder* o. s. v.; 2) fsv. *æs-*, motsv. isl. *æs-* i kasus med i-omljud, t. ex. i fsv. *Aesatunir*, nsv. Estuna, i nsv. *Eskil, Esbjörn* o. s. v.; 3) fsv. *os-*, motsv. isl. *ós-* i kasus med u-omljud, t. ex i fsv. *osmunder*, biform till nisl. *ásmundr* (Halvorsen) smältstycke av järn (se osmund). Ordet är samgermanskt med grundf. **ansu-*; jfr got.-lat. *anses* plur. hos Jordanes »semideos», ags. *ôs-*, fsax. *âs-*, *ôs-*, forntyska *ans-*, *ansi-*, *anse-* i sammansatta personnamn; möjligen sl. m. got. *ansts* f. nåd, isl. *ást* f. kärlek ock forngerm. vb. *unnan* (*nn* för äldre *nz?*), sv. unna, så att grundbet. vore »nådig, kärleksrik» (Kluge i P. B. Beitr. IX 155)? eller kanske att ställa till den med *s* förstärkta, i fslav. *ąchati* »lukta» uppvisade, formen av roten *an* »andas, blåsa», så att germ. **ansu-* ursprungl. vore vindens, luftens gud?

2. **As** n. kadaver; av likbet. fsv. *as* n.; med da. *aas* c. lockmat, bete lånat av mlt. *âs* n. mat, lockmat, åtel, kadaver, motsv. fht. *âs*, ndl. nht. *aas*, ags. *ǽs* n.; urgerm. **ǣsa-* n. »mat»: substantiverat partic. med förgerm. suffix *-to-* till ie. roten *êd*, växelform till ie. *ĕd* »äta» i sv. äta, lat. *ĕdo* o. s. v., sål. motsv. lat. partic. *ēsus*. Specialisering av betydelsen till »mat för rovdjur» förekommer hos flera rotbesläktade ord, ss. fsv. *azl* n., da. *aadsel*, ock isl. *ǽzli* n., samt sv. åtel.

Asa v. släpa; av okänd etymologi, svårligen att sammanställa med da. *ase* träla, släpa (i överförd bet.), ty detta är väl lt. *âsen* syssla med något smutsigt ock vämjeligt, rota, denom. till *âs* kadaver, sv. 2. as.

1. **Ask** c. Fraxinus; av likbet. fsv. *asker* m., ask f., motsv. isl. *askr* m., no. *ask* m. f., da. *ask*, ags. *æsc*, eng. *ash*, fht. *asc*, mht. *asch* m.; jfr lt. *esche, eske* (varav väl da. *æsk* lånat?), ndl. *esch* m., mht. nht. *esche* f. i s. bet. Ordstammen synes vara bildad med *k*-suffix av en stam *as-*; jfr fslav. *jasenĭ*, litau. *ůsis*, lett. *ôsis* ask (slav. *jasika* hör däremot icke hit, utan till asp).

2. **Ask** m. litet förvaringskärl; av likbet. fsv. *asker* m., motsv. isl. *askr*; i samma bet. finnas avledda former, ss. fsv. *æskia* f., no. *eskja*, da. *eske* c. samt isl. *eski* n.; även utom nordiska språken mlt. *asch, asche, esch* (m.); genom lån från nordiska språk fornry. *ask, jask*, hvarav demin. ry. *jaščik*; grundbet. är kärl av askträ: till 1. ask.

Aska f.; av likbet. fsv. *aska* f., motsv. isl. *aska*, da. *aske*, ags. *asce, æsce*, fht. *asca*, mlt. nht. *asche* o. s. v.; jfr got. *azgô* f. i s. bet. ock det lånade sp. pg. *ascua* glöd. Man har ställt ordet till en ie. rot *as* : *âs*, betecknande »uttorkande glödhetta», som antages ingå i lat. *ārere* vara torr, *āridus* torr, *ardere* brinna ock *assus* stekt, sanskr. *âsa-* m. aska, stoft, fht. *essa*, mht. nht. *esse* f. = sv. äsja, mlt. *ase*, *asen* ställe där kött hänges till torkning, samt med utvidgad form *azd-* i gr. ἄζω, ἀζαίνω torkar, ἄζα, ἄζη f. torka, hetta, mögel, smuts, böm. pol. *ozd* m. kölna (se Fick II 28, III 29, Osthoff i P. B. Beitr. XIII 396). Växlingen av germ. *zʒ* ock *sk* finge väl förklaras av förgerm. växling av *gh* ock *g* i suffixet (Noreen: Urg. Judl. § 44), knappast av en germ. grundf. **astaʒôn-*, **astʒôn-* med förgerm. *k*-suffix, där *stʒ* med olika assimilation blivit dels *zdg*, dels *stk* (Osthoff: anf. st.).

1. **Asp** m. Populus tremula; av fsv. *asp*, motsv. isl. *ǫsp* f., no. *asp*, *osp*, da. *asp*; jfr likbet. sv. dial. *äsp*, *äspe* f., fsv. *æspe-* i sammans., no. dial. *esp*, da. *æsp*; vidare ags. *æsp*, *æps* f., eng. *asp*, fht. *aspa*, mht. *aspe* f. (mht. *espenboum*), ndl. *esp* m. Formerna med *e*, *ä* bero väl på urgerm. **aspiô-*; jfr sv. dial. *äspe*, isl. *espi*, neutr. kollekt. = germ. **aspia-*. Samma trädsnamn finnes i balt.-slav. språken, där grundformen tyckes haft *ps* (hvarav slav. *s*) för germ. *sp* : lett. *apse*, preuss. *abse*, litau. *apuszis*; ry. *osina*, pol. *osica*, böm. *osyka*, serb. *jasika*. Om *sp* eller *ps* är det ursprungliga, är ovisst; sammanhang med lat. *arbor* träd (för **asbos*? se Kluge s. v. *espe*) kan knappast antagas, ifall ordet är ursprungl. inhemskt i de balt.-slav. språken.

2. **Asp** m. en fisk, Abramis, Cyprinus Aspius; jfr dial. *aspare* i s. bet.; i andra språk (jfr nht. *aspe*, fra. *aspe*) är väl ordet först genom Linné, som upptog *Aspius* som artnamn, lånat från svenskan. Namnet avser förmodligen fiskens likhet till färgen med aspträdets ytterbark; jfr *björkna*.

1. **Att** konj.; av fsv. *at* med bif. *æt*, fgutn. *et*; jfr fornisl. *at*, nisl. *að*, no. da. *at* i s. bet.: säkert i likhet med ags. *þæt*, fsax. *that*, fht. *daz* o. s. v. samt got. *þat-ei* i s. bet. neutr. av ett pronomen; dock väl icke att förklara så, att *þat* (*þæt*) förlorat *þ* i obetonad stavelse (Kock: Om några atona, 2 ff.); snarare så, att fsv. *æt*, fgutn. *et* är identiskt med got. *ita* »det» ock fsv. isl. *at* är gammal avljudsform därtill (jfr *þat*, jämte *þæt*, fgutn. *þet*; se Noreen i P. Grundr. I 505), hvarigenom man i själva värket kommer tillbaka till den gamla sammanställningen med sanskr. *yad* (se Rydq. IV 402).

2. **Att**, partikel frf. infin.; av fsv. *at*, motsv. fornisl. *at*, nisl. *að*, no. da. *at* i s. bet.: samma ord som prepos. fsv. isl. *at* åt, till, vid, nyttjad framför infin. på samma sätt som den likbet. ock även etymologiskt sammanhängande prepos., ags. fsax. *tô*, fht. *zuo*, nht. *zu* o. s. v. (ävensom got. *du* »till»). Såsom prepos. fick partikeln sidoformen fsv. *āt*, nsv. åt; även denna form fick användning framför infin. (ännu i sv. dial.), ock härav uppstod det i hvardagstal vanliga *å* såsom biform till *att*, motsv. no. *aa*. Se vidare åt.

Attan i svordom : en sidoform till aderton.

Av adv. o. prep. med bif. **åv** samt (i dial. ock i åstad) **å**; av likbet. fsv. *ăf* ock *āf* (*ā*); jfr isl. *af*, no. *av*, *aav*, *aa*, da. *af* (= *av*), got. *af*, *ab-*, ags. *of*, *ôf*, fsax. *af*, mlt. mndl. *ave*, *af*, fht. *aba*, *ab*, nht. *ab* i s. bet., motsv. urgerm. **aƀa* med bif. **af* eller **aƀ* samt gr. *ἀπό*, *ἄπο*, lat. *ab*, sanskr. *ápa* från, av. I flera germanska språk uppstod tidigt av den enstaviga formen, använd såsom starkt betonad partikel, en biform med förlängd vokal; möjligen skedde förlängningen redan på urgermansk ståndpunkt; se Noreen: Orddubbl. N:o 274.

Avbräck n.; av mlt. *afbreke*, motsv. ndl. *afbrek* m. n. i s. bet. : till mlt. *afbreken* v. a) lida avbräck, b) göra avbräck, sammans av *breken* bryta; se 1. bräcka.

Avdanka v.; lånat av lt. *afdanken* avskeda (även få avsked, lämna en tjänst), egentl. tacka vid avsked, av lt. *danken* = sv. tacka.

Avel m.; av fsv. *afl*, *avil* m. a) kraft, styrka, våld, b) förvärv, vinst, avkastning (av jordbruk), motsv. isl. *afl* m. kraft, styrka, övermakt, da. *avl* c. avkastning av jordbruk in natura, husdjursavel, gröda. — **Avla** v.; av fsv. *afla* bringa till stånd, skaffa sig, avla, motsv. isl. *afla*, da. *avle*. Samma ordstam anses ingå i fht. *afalôn* v. ivrigt syssla, samt med prefix *fra-* i fht. *fravili* adj. djärv, övermodig, fräck, nht. *frevel*. Ett denom. verb är sv. ävlas. Roten ingår utan *l*-suffix i isl. *efna* bringa till stånd, sv. ämna, samt isl. *efni* n. förmåga, hjälpmedel, sv. ämne; vidare i got. *abrs* adj. stark; slutligen med avljud i fht. *uoben* sätta i värket, utöva, sv. öva. Denna rot, germ. *af* (*aƀ*) : *ôƀ* finnes med motsv. ie. form *op* (*ôp*) i lat. *ŏpis*, *ŏpe*, plur. *ŏpes* kraft, medel, tillgångar, förvärvad egendom, *ŏpus* n. arbete, värk, *ŏpera* f. arbete, bemödande, sanskr. *apas* o. *âpas* n. värk, ish. religiöst värk, *apnas* n. egendom.

Avenbok f. Carpinus Betulus; lånat av da. *avnbøg*, äldre *-bog*. Från samma danska ord härstammar troligen också egentl. sv. dial. *annbok* i s. bet., ehuru ordet synes rönt påvärkan av sv. dial. *ann* = 2. and i bet. arbete, »emedan trädet lämnar det yppersta slöjdvirke» (enligt Fries; jfr Ordbok utg. af Svenska Akademien. A. s. v. *annbok*). Det danska *avn-* skulle kunna vara ett subst. sl. m. sv. ämne med bet. »virke»?

Avgrund m., förr även neutr.; av fsv. *afgrund*, lånat af likbet. mlt. *afgrunt* f., *afgrunde* n. m.; jfr fsax. *afgrundi*, fht. *abgrunti* n., o. s. v., ävensom got. *afgrundiþa* f. i s. bet. Kanske har man att som älsta germ. formen antaga ett adj. **afgrundu-*? (grundbet. »som bär ned ifrån marken»? eller »som har avlägsen botten»?).

Avgud m.; av fsv. *afguþ* m. n., motsv. no. *avgud*, da. *afgud*; icke känt i fornisl., kanske således lånat; jfr mlt. *afgot*, fsax. *afgod* m., ags. *afgod* n., fht. *abgot* n. i s. bet., egentl. väl »falsk gud» (eller kanske, ifall ordet är förkristligt, ursprungl. »främmande folks gud»?). I olika bet. finnes sydsv. dial. *avgud* elak, hård människa, no. *avgud* människa som vårdslösar sin kristendomskunskap samt flaml. dial. *afgod* gudlös människa, analogt med got. *afguds* adj. gudlös.

Avig adj. med bif. avog (i överförd bet.) samt ä. nsv. *åffuog* (med anslutning till partikeln *åff* av, se av); av fsv. *avogher*, *avugher*, *avigher* bakvänd, baklänges, motsv. isl. *ǫfugr*, *ǫfogr*, no. *ovug*; jfr da. *avet* i s. bet., väl ursprungl. neutr. ss. predikativt adverb, fattat som adjektiv med ändelsen *-et*; jfr vidare meng. *auke*, *awke* (sammans. eng. *awkward*), fsax.

aƀuh, *avuh*, *avoh*, fht. *abuh*, *abah*, mht. *ebech*, *ebich* samt got. *ibuks*; alla med ursprunglig bet. »bakvänd, baklänges». Grundformer äro kanske germ. **aƀôha-* ock **aƀaka-* samt **eƀuka-*? Den första formen skulle etymologiskt motsvara fslav. *opako*, *opaky*, *opače* tillbaka, bakvänt ock tillika vara avledning till partikeln av, germ. **aƀa-*; jfr det med samma partikel sammansatta mndl. *ave-recht* adj. avig, nndl. *averechts* adv. avigt; jfr vidare sv. bak. Got. *ibuks* är kanske avlett av den stam som ingår i got. *ib-dalja* utförsväg?

Avlat m.; av likbet. fsv. *aflat* n., lånat av mlt. *aflât* n. syndaförlåtelse, egentl. efterskänkande (av straff) : till mlt. *aflâten* v. avstå ifrån, efterskänka; *lâten* = sv. låta.

Avlång adj.; av fsv. *aflanger*, motsv. isl. *aflangr*, da. *aflang*, ä. nht. *ablang* i s. bet. : kanske egentl. av lat. *oblongus*?

Avlägsen adj., yngre form för avlägse adv. o. oböjl. adj.; jfr med olika bet. fsv. *aflæxse* avlagd, som avlägges, da. *avlægs* avlagd, utsliten, föråldrad. Denna sista form är väl den älsta, i det *-e*, liksom t. ex. i *ense* för *ens*, beror på invärkan från sådana ord på *-se* som äro bildade på annat sätt. Vårt ord är väl egentl. en adverbielt använd gen. sing. av ett fsv. adj. **aflægher* liggande avsides.

Avnämare m.; lånat av likbet. lt. *afnemer* : till vb. *nemen* taga.

Avrad n.; av fsv. *afraþ* n. med bif. *afredh*, *afrædh* samt *afræþe*, *afraþe* n. årlig avgift för arrende av jord, inkomst av jord, motsv. fno. (isl.) *afráð* n. samt *afrǽði* n. avgift : av äldre fornnord. **afraiþ* ock **afraiþi* betalning, avgift : ett verbalsubst. till fsv. *reþa* i bet. betala, erlägga, isl. *reiða* med sammans. *greiða* i s. bet., motsv. got. *ga-raiþjan* anordna (sv. reda). Emedan hufvudaccenten låg på *af-*, övergick fornnord. *ai* till *á*, som senare förkortades i fsv.; se Kock: Bidrag till svensk etymologi, sid. 37 ff.

Avsked n. med ä. nsv. bif. *åffskedh* i N. Test. 1526; lånat av mlt. *afscheit*, *afscheid-* (*afschêt*, *avescheit*) m. n. skilsmässa, uppgörelse : till mlt. *scheiden*, *schêden* v. skilja, skiljas, motsv. likbet. fsax. *skêdan* o. *skêðan*, got. *skaidan* o. s. v. av den germ. roten *skaiþ* »klyva, skilja», som ligger till grund för sv. subst. sked o. s. v.

Avund f.; av likbet. fsv. *afund*, *avund* (med bif. *agwnd* av **awund* med halvvokal *w*), motsv. isl. *ǫfund*, *afund* f., no. *aavund*, da. *avind*; jfr fsax. *aƀunst*, fht. *abunst* med bif. *abanst* f., ags. *æfest* n., ffris. *evest* i s. bet. : subst. abstr. med förgerm. suff. *-ti-* till germ. vb. **unnan*, sv. unna, med partikeln **aƀ-*, sv. av; således en sammansatt biform till got. *ansts* f. nåd, gunst, fht. *anst* f. med avljud. I fall roten har *nn* för äldre germ. *nz*, *ns*, så skulle den nordiska formen utan *s* vara nybildad efter andra femin. abstr. på *-d*; se Kluge i P. B. Beitr. IX 155.

Avvita, avita adj.; av likbet. fsv. *afvita* o. *avita*; med *i* bibehållet i nsv., avvikande från *affweta*, *aweta* på 1500-t., emedan ordet i nyare tid återupptagits från fsv. literaturen. Ordet är avledning till den stam som ingår i fsv. *vit* n. ock *vita* v., nsv. vett ock veta. Den ena fsv. formen är sammans. med *af*, nsv. av. Men biformen *avita* utan *f* beror på invärkan från något lt. ord, sammans. med. ett prefix *â-*, ss. mlt. *âwitte* f. dårskap, eller troligen närmast ett mlt. adjektiv, motsv. mht. *âwitzec* oförståndig, avita (jfr ä. nsv. *affwetigh* i Lex. Linc.), i det mlt. *-ich* ersatts med fsv. *-a*, såsom i mlt. *afsinnich* = fsv. *afsinna* eller i mlt. *mechtich* = fsv. *mækta*. Det tyska prefixet *â-* förekommer t. ex. i mlt.

åmacht, fht. mht. *åmaht* vanmakt ock motsvarar ags. *ǣ* i *ǣmen* folktom, men är annars dunkelt till sin förhistoria.

Avvittra v., lagterm; sammans. av fsv. *vitra* göra veterligt, visa : till adj. *viter*, hvarav nsv. veterlig ock i avvikande bet. nsv. vitter. Egentliga bet. av vårt verb är sål. »visa, att en ägodel är frånskild».

Ax n.; av likbet. fsv. *ax* n., motsv. isl. no. da. *ax*, got. *ahs* n.; jfr fht. *ahir*, *ehir*, mht. *eher* n., nht. *ähre* f., mlt. *âr*, *âre* f., ndl. *aar* f., ags. *ear* n., eng. *ear* i s. bet. De olika formerna utgå från olika kasus av urgerm. *s*-stam **ahaz*, **ahiz*, **ahs-*, identisk med lat. *acus* (gen. *aceris*) n. agnar : till ie. roten *ak* »vara hvass», se agg; jfr 1. agn.

1. **Axel** m. hjulaxel; av likbet. fsv. *axul*, *axol* m., motsv. isl. *ǫxull* m., da. *axel*, meng. *axel-tree*, neng. *axle* : avledd biform till ags. *eax* f., fht. *ahsa*, nht. *achse*, mlt. mndl. *asse*, nndl. *as* f. axel : ett urgammalt ord; jfr sanskr. *akša-* m., gr. *ἄξων*, lat. *axis*, litau. *aszis*, fslav. *osĭ* med s. bet. Den ie. stammen **ak's-* anses höra till roten *ag'* »driva» i lat. *ago*, gr. *ἄγω*, fornir. *ag-* v. ock sanskr. *aj-* v. driva, samt sv. åka. Dock är grundbet. icke rätt klar; jfr följande ord.

2. **Axel** f. armens översta del; av likbet. fsv. *axl* f., motsv. isl. *ǫxl* f., da. *axel* c., ags. *eaxl*, fsax. *ahsla*, mlt. *asle*, *assel*, fht. *ahsala*, nht. *achsel* f. Rotbesläktade ord med avljud äro ags. *ôxn*, fht. *uohsana*, mht. *uohse*, *üehse* f. armhåla; med urgerm. vokal näst före *s* : ags. *ôcusla*, mndl. *oexele*, nndl. *oksel* axel, armhåla. Besläktade ord äro lat. *axilla* armhåla, *āla* axel, armhåla, vinge (för **ăxla* eller **āxla*?). Ordgruppen anses allmänt höra tillsammans med 1. axel.

B.

Babbla v., motsv. likbet. da. *bable*, lt. *babbeln*, ndl. *babbelen*, meng. *babblen*, neng. *babble* samt nht. *pappeln* (med *p* för lt. *b*, såsom ofta i onomatopoetiska ord); jfr nisl. *babba*, samt da. *blabbre*, lt. *blabbern*, nht. *plappern* ock eng. *blab* i liknande bet. : egentl. väl reduplikationsformer av en onomatopoetisk rot; jfr sanskr. *balbalâ-* stamning, lat. *balbus* adj. stammande, samt gr. *βάρβαρος* (se Noreen: Urg. Judl. § 50); jfr ock fra. *babiller* sladdra.

Babian m. (med *b* för *v* från eng. eller fra.?); ä. nsv. *bavian*, motsv. da. *bavian*, ndl. *baviaan*; jfr nht. *pavian*, samt meng. *babewin*, neng. *baboon*, fra. *babouin*, ital. *babbuino*, sp. *babuino* i s. bet.; av obekant (afrikanskt?) ursprung. Hos äldre förf., ss. hos Sahlstedt, finnes ordet sammanblandat med mlat. *papio* vild hund.

Babord n.; jfr likbet. ä. nsv. *bagbord* (av ett fsv. **bakborþ* med huvudaccenten på *-borþ*?), no. *bakbord*, da. *bagbord* n., isl. *bakborði* m., mlt. *backbort*, ndl. *bakboord* n. (fra. *bâbord* från ndl.): ursprungl. betecknande det skeppsbord som styrmannen på forntida fartyg hade (delvis) bakom sig, när han skötte styret,

hvilket var fästat vid högra bordet, styrbord.

1. **Back** m. a) matbunke för besättningen, b) upphöjt däck i fören på stora fartyg; lånat av likbet. lt. *back* eller ndl. *bak* m., motsv. mlt. *bak, back* n. ho, tråg, bunke, båt med flat botten, eng. *back* (*bac*), fra. *bac* bryggkar, färja, pråm; jfr senlat. *bacca* »vas aquarium» : av oviss etymologi, i allmänhet ansett som ett keltiskt ord, ehuru tillräckliga bevis därför saknas (jfr Thurneysen 39 ff. o. 89). Dubbelbet. »båt, färja» ock »ho, tråg» finnes icke sällan hos samma ord; jfr t. ex. lat. *linter*, samt isl. *nór*, sv. dial. *no* ho = lat. *navis*. Jfr bäcken.

2. **Back** adv.; lånat av eng. *back* tillbaka, motsv. sv. bak adv.; se 1. bak. — Backa v. av eng. *back*.

1. **Backe** m. höjd, sluttande mark, fast mark; av fsv. *bakke* m. backe, hög strand, åbrädd, motsv. isl. *bakki* i s. bet., även baksida på skärande redskap, da. *bakke* backe : en sidoform till da. *banke* ock det lånade sv. 1. bank med liknande bet. (jfr isl. no. *bakke* molnvägg, motsv. da. *sky-banke*) ock sl. m. sv. bänk (även detta sista förekommer med bet. molnvägg på Gottland). Om denna ordgrupp se Bugge i P. B. Beitr. XIII 167 ff.; hans förmodan, att grundbet. är »fast mark» ock »fast upphöjning», samt roten densamma som i lat. *pango* ock gr. *πήγνυμι* fäster, slår fast, gr. *πάγος* fast bärgspets, bärg, är tilltalande; det germ. *b* (i st. f. *f*) får väl förklaras ur sammansatta former, urgerm. **ʒa-bankan-* ock **ʒa-banki-*; se Noreen: Urg. Judl. § 31, Anm. 2.

2. **Backe** m., ingående i det västsvenska brödbacke brödkorg, spottbacke spottlåda, motsv. (lånade av?) likbet. da. *brød-*, *spytte-bakke* : sammans. av da. *bakke* bricka, även back, matbunke : en efter det inhemska da. *bakke* = sv. 1. backe omdanad form till lt. *back*, stamordet till 1. back.

Bad n.; av fsv. *badh* n. bad, ish. varmt bad, även het strid, nederlag, blodbad, hvilken bet. förklaras av det forna bruket att vid badning i badstugan slå sig med en badkvast; motsv. isl. *bað*, da. *bad*, ags. *bæð*, fsax. *bað*, fht. *bad* n., o. s. v. Ordet hör till den germ. roten *bē̂* (förgerm. *bhē̂*), som ingår i fht. *bâjan*, *bâan*, nht. *bähen*, mlt. *beien*, meng. *bēwen* badda, värma med omslag, ock är bildat med ie. suff. *-to-* samt med avljud såsom t. ex. lat. *sătum*, partic. till *sē-* så. I fall fslav. *banja* bad, *banjati* bada äro rotbesläktade, finge antagas en tredje, med *n*-suffix avledd avljudsform (ie. *bhā?*). Annorstädes är roten icke uppvisad i liknande betydelse. — Bada v.; av fsv. *badha* bada, tvätta, badda, smörja (med något varmt), motsv. isl. *baða*, ags. *baðian*, fht. *badôn* o. s. v. — Badd n. ock badda v.: yngre biformer till bad ock bada, utgångna från sådana uttryck, där *a* ljudlagsenligt förblivit kort, som t. ex. fsv. *solbădh* solbadd, *băstu* (uppfattat som **badd-stu*), *băda pā* eller någon annan förbindelse av verbet med starkt betonad partikel. Härtill baddare m., egentl. en som kan giva duktigt med stryk.

Bagare m.: se baka.

1. **Bagge** m. gumse; sammansatt skal-, guld-, maj-, tord-, skinnbagge, namn på vissa slags insekter; jfr ä. nsv. *hornbagge* »scarabæus cornutus» i Variar.; fsv. *bagge* ss. manligt tillnamn; no. *bagge* m. »en klods, en tyk og plump figur, mest om dyr» (Aasen); väl identiskt med no. *bagge* i bet. bylte, packe, isl. *baggi*, motsv. meng. *bagge*, neng. *bag* påse, säck, ffra. *bague* bylte (hvarav nfra. *bagage*); vårt ord är kanske närmast med bet. »scrotum»

använt som vedernamn för osnöpt gumse ock såsom insektnamn älst begagnat om någon skalbagge med hornlika överkäkar, liknande gumshorn? Det eng.-fra. ordet är av oviss härkomst; möjligen keltiskt? Dock lär likbet. gäl. *bag* vara lånat från eng. (enligt Thurneysen 42).

2. **Bagge** m., norrbagge, gammalt öknamn på norrman; uppvisat i sammans. *baggasöta* från början av 1500-t., nsv. baggsöta, namn på den i Norge växande ock därifrån fordom för medicinskt ändamål importerade fjällväxten Gentiana purpurea. Ordet är väl samma som 1. bagge, som av någon för oss okänd anledning kommit att få denna användning; jfr även fno. *baggi* såsom öknamn med oviss grundbetydelse.

Bak m.; av fsv. *baker* m. rygg, baksida, motsv. isl. *bak* n., da. *bag* c., ags. *bæc*, *bac-* n., eng. *back*, fsax. *bak* n., mlt. *bak* m., ffris. *bek* m. Germ. **baka-* torde stå för äldre germ. **abaka-*, avledning till germ. partikeln **aba* (förgerm. **apo*), sv. av, således egentl. en sidoform till adj. avig. Jfr Bugge i P. B. Beitr. XIII 185 ff. — Bak adv. med nydanad kompar. bakre; av fsv. *bak* adv. o. prep., motsv. isl. *bak*, da. *bag* : egentl. ack. sing. av substantivet med utelämnad prepos. fsv. *a*, isl. *á* på.

Baka v.; av fsv. *baka* baka, även uppvärma (medelst ingnidning eller omslag), motsv. isl. *baka*, da. *bage* ock med stark böjning ags. *bacan* (eng. *bake*), fht *bahhan*, mht. *bachen*. En biform med germ. *kk*, väl ursprungl. ett presens med förgerm. *n*-suffix, är fht. *bacchan*, mlt. mht. nht. *backen*, ndl. *bakken*; jfr meng. subst. *bacche* bak, neng. *batch*, ävensom mlt. ndl. *bakeren* v. värma. Roten ingår med avljud i gr. *φώγω*, *φώζω* rostar, steker, kanske ock i sv. adj. boken. — Bagare m.; av y. fsv. *baghare*, ä. fsv. *bakare*, motsv. fno. *bakari* o. s. v. — Bakelse m. n.; med da. *bakkelse* lånat av lt. *backels*.

Bakdanta v.; av likbet. fsv. *bakdanta*, sammans. av *danta* tala illa (om), klandra, knota : väl ett lånord från lt., motsv. ä. ndl. *danten* »ineptire» (Kil.), mht. *tanten* »nugari», denom. till mlt. *tant*, mht. *tant*, *dant* n. narri, tomt prat, lappri, nht. *tand*, da. *tant* (från lt.). Då i liknande bet. finnes mlt. *quant* (se SchLb. s. v. *quant*), ligger nära att härleda subst. *tant* från lat. *tantum* (resp. *tantum quantum*; jfr fra. *tel-quel* o. dyl.), använt i förringande mening för att beteckna något obetydligt; de avledda formerna, nht *tändel-* ock vb. *tändeln* skulle kunna utgå från lat. *tantillum*.

1. **Bal** m. varupacke; lånat av lt. *bāl*, mlt. *bale* m. : med ndl. *baal* f. i s. bet. lånat från fra. *balle* f., som i sin ordning är ett tyskt lånord : fht. *ballo* m., mht. *balle*, nht. *ballen* packe, sl. m. sv. båll ock ball.

2. **Bal** m. dansfest; med da. ndl. *bal* n., nht. *ball* m. lånat av fra. *bal*, motsv. ital. *ballo* : ett subst. hörande till vb. ffra. *baller*, *baler*, ital. *ballare* dansa av osäker härkomst : till gr. *βαλλίζω* dansar? eller, såsom andra mena, denom. till fra. *balle* f. båll, emedan bållspel ock dans ofta plägade vara förenade?

Bale m. fågelbo, rede, liggplats för djur (höns, svin o. s. v.) med dial. bif. *bäle*, *bäl*; jfr fsv. *bædhil* ock *badhul* m. i s. bet. Den älsta fsv. formen var *bæþil* med plur. **baþlar*; ur plur. uppstod genom analogi dels fsv. sing. *badhul*, dels i nsv. folkspråket (sedan *baþlar* blivit *balar*) sing. *bale*. Ordet, som motsvarar urnord. **baðila-* m., är deminutiv till ett fsv. **bæþer* bädd, motsv. isl. *beðr* (se bädd); jfr no. dial. *beðja* f. bale, bo.

1. **Balja** f. skida; ä. nsv. *balia* från förra hälften av 1500-t. med bet. fruktskida, fröhylsa ock svärdskida (bif. *balg* på 1700-t., hos Lind *bålja*); jfr da. *balg* ock ä. da. *balge* (*balye*) svärdskida samt da. *bælg* fruktskida. Vårt ord är en från lt. (kanske närmast från danskan) lånad biform till bälg; jfr mlt. *balch, balg-* m. bälg, svärdskida, nht. *balg* m. skida, balja, fröhylsa.

2. **Balja** f. slags kar; ä. nsv. *balia* (*balya*) i Variar. »cupa»; med da. *balle, balje* lånat av mlt. *ballie, balge* f., som jämte ndl. *balje* f. härstammar från fra.. *baille* f. balja. Detta anses bero på ett mlat. **bacula*, deminutiv till det ord som ligger till grund för 1. back.

Balk m.; av fsv. *balker* m. (med bif. *bolker* i VGL.) a) bjälke, b) större avdelning av en lag eller annan skrift, c) stycke outgrävd jord i ett dike; motsv. isl. *bǫlkr, balkr,* (*bǫ́lkr, bálkr*) m. skiljevägg, avbalkning, lagbalk, tätt samlad flock m. m., ä. da. *balk* skiljevägg, jordremsa; jfr (med utan tvivel ursprungligare stambildning) ags. *balca, bealca*, fsax. fht. *balko*, mlt. mht. *balke* m., o. s. v., motsv. urgerm. **balkan-* med bet. »bjälke». Denna *n*-stamsform finnes kanske också i fno. *balkabrot* ock i fsv. uttr. *firi balka hvan* i VGL. (om längre öppning på en gärdesgård); med avljud finnas *n*-stamsformer i sv. bjälke samt i isl. *bulki* m. fartygslast, motsv. ags. *bolca* gång på däcket av ett fartyg. Det germanska ordet torde vara sl. m. gr. *φάλαγξ* (*φάλαγγ-*) stock, cylindriskt trästycke, även slagordning, uppställd här (»stamtrupp»; jfr isl. *bǫlkr*, se ovan) ock en avledning med ie. g_w-, germ. *k*-suffix av samma rot som ingår i 1. bål; jfr ock block. — Nsv. balk är delvis lånord från lt., t. ex. i sammans. vågbalk, kranbalk m. fl.

Ball m. i folkspr. ock i ä. nsv. med bet. testikel; därjämte i dial. det tjocka köttet på hand eller fot, arsklinka. Ordet, som är en biform till båll av fsv. *balder*, *baller* m., återfinnes i en eller flera av dessa betydelser i de motsvarande isl. *bǫllr*, no. *boll* (*ball-*), mlt. ndl. *bal* (*ball-*) m. ock i biformerna da. *balde*, mht. *balle*, nht. *ballen*; jfr lt. mht. *arsbelle* f. arsklinka, kanske egentl. härstammande från plur., motsv. fht. *arsbelli* plur.; hithörande ord med avljud äro däremot mlt. *bille*, ndl. *bil* f. arsklinka, ävensom det i bibeln brukade sv. fota-bjälle n. fotblad.

Ballast: se barlast.

Bana f. med bif. ban m. i poesi (motsv. *baan* i Variar.) ock i bet. slagyta på städ eller hammare, samt ä. nsv. *bane*, kvarlevande i adv. å bane; jfr fsv. *bana* f. i s. bet.; lånord av mlt. *bane, bān* f. öppen väg, fri plats, bana, motsv. ndl. *baan* f., mht. *bane, ban* f. m. i s. bet., nht. *bahn* f. bana, slät friktionsyta på värktyg. Franck ställer ordet till den rot som ingår i lt. *bônen* v. glätta, polera, sv. 2. bona; grundbet. vore »glatt yta, slät väg». Bättre för betydelsen är Bugges sammanställning i P. B. Beitr. XIII 174 med sanskr. *pánthâs*, gr. *πάτος*, fslav. *pątĭ* väg, lat. *pons* bro; det germanska ordet skulle vara utgånget ur nom. sing. *ban* (utan förgerm. *t*, såsom t. ex. fht. *zan* tand); germ. *b* i st. f. *f* av ie. *p* kan härstamma från någon sammansatt form (jfr Noreen: Urg. Judl. § 31, Anm. 2).

Band n. (med ä. nsv. bif. *bånd* i N. Test. 1526, ish. i tvåstaviga former); av likbet. fsv. *band* n., motsv. isl. *band*, da. *baand*, fsax. *band*, fht. *bant* o. s. v. (delvis mask. i nyare tyska) : till vb. *binda*, liksom det likbet. got. *bandi* f., ags. *bend*, ffris. *bende* f. — I bet. »förbunden hop, trupp» är sv. band, nht. *bande* f.,

lånat från ital. *banda*, fra. *bande* f., som är av germansk härkomst.

1. **Bane** m. (arkaist.) död, ish. våldsam död, dödare; av likbet. fsv. *bani* m., motsv. isl. *bani*, da. *bane*, ags. *bana*, *bona*, ffris. *bona*, fsax. fht. *bana*, mht. *ban* m. i s. bet. Till samma rot i motsvarande form, germ. *ban*, höra : 1) isl. *ben* f. svårt sår, dödssår eller blödande sår, motsv. got. *banja* f., ags. *ben*, fsax. *beniwunda*; 2) fsv. *bænd*, fno. *bend* f. tillvaro av dödande sår, skuld till dråp, motsv. fsax. *banethi* i s. bet., ffris. *benethe* anklagelse, käromål, ursprungl. väl »dråpsmål». Roten återfinnes i motsvarande form med ie. *bh* i gr. *φόνος*, *φονή* dråp, *φονεῦς* dödare, aor. *ἔπεφνον* dödade ock perf. *πέφαμαι*, samt i fornir. *benim* slår, dödar. En ursprungligare form av samma rot med ie. $g_u h$ representeras av sanskr. *han* v. (3 pl. pres. *ghnanti*) slå, döda, gr. *θείνω* slår, stöter, fornir. *gonaim* dödar, samt isl. *guðr*, *gunn-* f., ags. *gûð*, fht. *gund-* (i sammans.) strid. En rotform med nasal ingår i lat. *offendo*. Se Noreen: Urg. Judl. § 34, Anm.

2. **Bane** i adv. å b a n e : biform till b a n a.

Banér n.; av likbet. fsv. *banēr* n. med bif. *banner*, motsv. da. *banner*; lånade av mlt. *bannēr(e)* med bif. *bannīr* ock *banner* (plur. *banren*) m. f. n.; jämte nht. *banner* ock *panier* lånade av fra. *bannière*, motsv. ital. *bandiera*, hvilket jämte mlat. *bandum* fana synes vara av germansk stam, sl. m. got. *bandwa*, *bandwô* f. tecken.

1. **Bank** m. långsträckt upphöjning på marken eller sjöbottnen, starkt sluttande strandbrädd o. s. v.; lånat av likbet. lt. *bank*, motsv. eng. *bank*, meng. *banke*, *bank* flodstrand, höjd; jfr da. *banke* bank, uppkastad hög, t. ex. dynghög : samma ord som 1. b a c k e; här kanske, som Bugge förmodar, lånat först från danskan till engelskan ock därifrån vidare till lågtyskan.

2. **Bank** i uttr. ö v e r e n b a n k; lånat av lt. *bank* bänk, motsv. sv. b ä n k; jfr det lt. uttrycket *dör* (mlt. *dorch*) *de bank*, nht. *durch die bank* i motsv. bet. (kanske hos oss påvärkat av uttr. s k ä r a ö v e r e n k a m?).

3. **Bank** m. pänninganstalt: lånat av lt. nht. *bank* f. i s. bet., ursprungl. samma ord som *bank* bänk (sv. b ä n k), i tyskan ock med bet. värkbord, disk, samt med särskild bet. »växlarebord» (jfr mht. *wehselbank*) sannolikt huvudsakligen hämtad från de från tyskan lånade ital. *banco* ock *banca*.

Banka v.; av likbet. fsv. *banka*, motsv. no. *banka*, da. *banke* : bildat av en sekundär biform med *nk* för *ng* till den germ. roten *bang*, som ingår i isl. *banga* v. med s. bet.; se b å n g. Ord med avljud av samma rot äro fsv. *bunka* banka, motsv. meng. *bunchen*, ndl. *bonken* (mht. *punken*) slå, dänga, samt subst. ndl. *bonk* m. tölp, *bink* m. påk, räkel, grobian (jfr b ä n g e l).

Bann n.; av fsv. *ban*, *bann-* n. bann, förbannelse, motsv. isl. *bann*, da. *band* n., fsax. fht. mlt. mndl. mht. *ban* (*bann-*) m., ags. *geban(n)* n., eng. *ban*, ock lånat i romanska språk : mlat. *bannum*, fra. *ban*, ital. *bando* o. s. v. påbud, uppbåd eller förbud av en myndighet, kyrkligt bann, interdikt; i romanska språk ock i eng. även lysning till äktenskap m. m. — **Banna** v.; av fsv. *banna* bannlysa, förbanna, bannas på, motsv. isl. *banna* förbjuda, förmena, förbanna, samt med stark böjning i äldre västgerm. språk : ags. *bannan*, *bonnan* uppbåda, mlt. mndl. mht. *bannen* påbjuda, förbjuda, bannlysa, förbanna o. s. v. — Germ. *bann-* synes vara en gammal presensstam, avledd antingen med germ. *-nn-*, för-

germ. *-nw-*, av ie. roten *bha* : *bhā* i gr. *φάσκω* ock *φημί* säger, talar, lat. *fāri* tala, *fābula* saga, fslav. *bajati* fabulari, *basnĭ* saga o. s. v. (jfr sv. bön) — eller ock med suff. *-na-* av den sekundära roten *bhan* i gr. *φαίνω* visar, *φανερός* tydlig, uppenbar. Rotens grundbegr. synes vara »skina, lysa» (jfr Curtius N:o 407). Ursprungliga bet. av germ. **bannan* är väl således densamma som hos isl. *lýsa*, sv. lysa (jfr bannlysa) i aktiv bet. kungöra, offentligen tillkännagiva, egentl. »låta skina».

1. **Bar** adj. obetäckt, blottad, blott; av likbet. fsv. *bar*, motsv. da. *bar* ock med *r*-omljud gotl. dial. *bär* (jfr fgutn. *beras* v. blottas), isl. *berr* (*ber-*), no. *ber* ock *berr* (med *rr* väl ish. från den gamla dat. sing. fem. i sådana uttr. som *i berre skyrta* i bara skjortan?), vidare ags. *bær*, *bar-*, eng. *bare*, fsax. fht. *bar*, ndl. *baar* ock *bar* (d. v. s. *barr* : av *bār* ss. oböjd form; sammans. *barrevoets* barfota), nht. *baar*. Ordet, hvars grundf. är germ. **bazá-*, motsvarar fslav. *bosŭ*, litau. *basas* barfotad.

2. **-bar** ändelse i adjektiv; med y. fsv. *-bar*, da. *-bar* lånat av likbet. mlt. *-bâr*, motsv. ndl. *-baar*, fht. *-bâri*, mht. *-bære*, mt. *-bâre*, nht. *-bar*, ävensom ags. *-bǣre* i *wæstm-bǣre* fruktbärande, fsv. *-bær* i *aldinbær* fruktbärande, *vitnisbær* berättigad att vittna, isl. *bǽrr* berättigad : en avledning av roten till bära med grundbet. »bärande, som kan bära».

1. **Bard** m. fornkeltisk skald; jfr nht. *barde*, fra. *barde* m.; av gall.-lat. *bardus*.

2. **Bard** m. i plur. barder hornskivor i munnen hos vissa hvalar; med da. *barder* lånat av likbet. ndl. *baarden*, plur. till ndl. *baard* skägg, närmast åsyftande de vid dessa hornskivor fästade skägglika fransarna; jfr sp. pg. *barbas* barder, plur. till *barba* skägg. Ordet finnes i bet. »skägg» i ags. *beard* m., fht. *bart* m., mlt. *bart*, *bard-* m., o. s. v. (isl. *barð* n. mest i överförd bet. skägglikt utsprång; möjligen sammanblandat med ett annat *barð* med bet. »kant»? se bord) samt i fslav. *brada*, ry. *boroda* f., litau. *barzda*, lett. *barda* f., ävensom (med *b* för ie. *bh* av oförklarad avledning) lat. *barba*; kanske rotbesläktat med sv. barr? Jfr fi. *haven* hår, hårstrå ock estn. *habe* skägg, sl. m. fi. *havo*, *havu* barrträdsruska, samt isl. *grǫn* f. a) gran, b) mustascher.

Bardalek m. strid : uppvisat något före mitten av 1700-t. jämte bif. *bardagslek*, sål. väl för äldre sv. **bardaghlek* av fsv. *bardaghi* m. slagsmål, motsv. isl. *bardagi* : en sammansättning av fsv. *-daghi*, isl. *-dagi* m., biform till dag, med ett nomen **bar-*, sl. m. fsv. *bæria*, isl. *berja* slå, motsv. ags. *berian*, fht. *berjan* i s. bet., samt fslav. *brati* (urslav. **borti*; pres. *borją*) slåss, kämpa; jfr litau. *bárti* (pres. *barù*) träta, gräla : bildade av en avljudsform *bhor* till ie. roten *bher* i lat. *ferio* slår.

1. **Bark** m. skal på trädstam; av likbet. fsv. *barker* (jfr ack. *bork*, *börk* i VGL.), motsv. isl. *bǫrkr*, no. *bork*, da. *bark* (ä. da. bif. *bork* sårskorpa), meng. *barke*, *bark*, neng. *bark*; jfr mlt. *borke*, nlt. *bork*, ä. ndl. *borcke*, *barcke* o. *bercke*, nht. *borke* f. (från lt.) i s. bet. Nordisk grundform är germ. **barku-*; det lt. *borke* skulle kunna vara gammalt lån från den nordiska formen med *u*-omljud; annars en avljudsform. Etymon är ovisst; sammanställningen med björk är icke rätt övertygande, då just björken har ett alldeles eget namn för sin yttre bark i ordet näver; även släktskap med vb. bärga (bark egentl. »skyddande hölje»?) synes icke mycket sannolik.

2. **Bark** m. slags lastbåt, barkskepp slags tremastat fartyg; lånord

av likbet. lt. *bark*, motsv. ndl. *bark* f.; jfr mndl. mht. *barke* f. lastbåt, bark, isl. *barki* m. skeppsbåt, barkass, mlat. *barca* (hos Isidorus), sp. pg. *barca*, fra. *barque*, ir. *barc* f. lastbåt, bark; därjämte ffra. *barge* av mlat. *barica* (samma ord, lånat från franskan, är kanske mlt. *barse*, fsv. *barza*?). Ordets ursprung är icke känt; kanske snarast iberiskt?

Barlast m.; jfr fsv. partic. *barlastadh* (neutr. plur.) barlastade i Stads L., samt fda. *barlast* barlast (från år 1443), motsv. no. *barlast*. Biformen **ballast**, motsv. no. da. *ballast*, är lånad av likbet. mlt. *ballast* m. f. (uppvisat från år 1399); jfr ndl. nht. eng. *ballast*; jfr ock ä. da. *baglast* (t. ex. i Vedels Saxo 1575), säkert en omtydd form; jfr ock mht. *last* ock fra. *lest* i bet. barlast. Så länge ingen annan övertygande etymologi är funnen, synes rådligast att utgå från den nordiska formen *barlast* ock därifrån härleda mlt. *ballast* med assimilation av *rl*; *barlast* vore egentl. den last ett fartyg har, när det är bart, d. v. s. utan varu-last.

Barm m.; av likbet. fsv. *barmber* m., motsv. no. da. *barm*, nisl. *barmur* (jfr fornisl. poet. *baðmr*), got. *barms*, ags. *bearm*, fsax. fht. mht. *barm*, förgerm. **bhormo-* : väl sl. m. b ä r a ock formelt motsv. gr. *φορμός* korg. Fornisl. *barmr* brädd, bräm, troligen avlett av samma rot, synes dock historiskt böra hållas åtskils från vårt ord, ifall detta egentl. betyder »kroppsdel som bär»; men grundbet. synes ock kunna vara »upphöjd, framskjutande kroppsdel» (jfr b r ä m). Att vårt ord funnits i motsv. form ock bet. även i fornisl., synes troligt av det avledda *barmi* m. broder (germ. **ʒabarman-*).

Barmhärtig adj.; av likbet. fsv. *barmhærtogher* med bif. *-hiærtogher*, motsv. da. *barmhjertig*; lånat av mlt. *barmhertich*, motsv. ndl. *barmhartig*, nht. *harmherzig* : en avledn. till mlt. *herte* n. hjärta, sammans. av en stam, som också ingår i sv. f ö r b a r m a s i g, fsv. *forbarma* (*sik*), lånat av mlt. *vorbarmen* väcka medlidande, samt i fht. *irbarmen* o. s. v. med motsv. bet. I gotiskan finnes stammen *arm-* i samma bet. som det forntyska *barm-* : *arman* v. förbarma sig, *armahairts* adj. barmhärtig o. s. v. Man har velat härleda dessa båda stammar från resp. subst. b a r m ock 1. a r m; grundbet. av verbet skulle vara hålla någon beskyddande i sin barm, resp. i sina armar. Bättre är dock att förklara båda ur adj. 2. a r m, den förra stammen såsom sammansatt med partikeln *bi* (sv. b e -). Invändningen, att detta germ. adj. icke eljest betyder »misericors», utan endast »miser», förfaller, om hela ordgruppen, som endast är kontinentalgermansk, antages bero på kristligt kyrklig efterbildning av lat. *misereri*, *misericors* o. s. v. Att stammen *barm-* är sammansatt med *bi-*, vinner stöd av likbet. mlt. ock mndl. former, där samma prefix synes ingå i en äldre form med spirantiskt germ. *ƀ*, kvarstående ss. *v* (resp. *f* efter *t*), t. ex. mlt. *ervarmen* ock *entfarmen*, *entfermen* v., subst. *untfarmherticheit*, mndl. *ontfarmen*, *ontfermen* v., adj. *ontfarmhertech* o. s. v.; se Franck s. v. *barmhartig*.

Barn n.; av likbet. fsv. *barn* n., motsv. isl. da. got. fsax. fht. *barn* n., ags. *bearn* n.; jfr lett. *bērns* m. barn, litau. *bérnas* dräng, *bernélis* barn : ett gammalt partic. pret. till vb. b ä r a i bet. »föda», bildat med avljud i förhållande till det vanliga partic., sv. b u r e n, b o r e n. Germ. **barna-* förutsätter ie. **bhorno-*, de baltiska formerna ie. **bherno-*, såvida de icke äro gamla germanska lånord, med *e* för *a* utgånget från avledda former med i-omljud, t. ex. litau.

adj. *bérnisskas* = fsv. *bærnskr*, isl. *bernskr*, litau. *bernelis* = got. *barnilo*.

Barnmorska f.; av ä. nsv. *barnmorska* (*barnamoderska* i Kyrkoordn. 1571); lånat, till ersättning för sv. *jord(e)gumma*, med omtydning af lt. *bademôdersche*, avledd biform till lt. *bademôder*, egentl. »badgumma» : kvinna som badar det nyfödda barnet; jfr lt. *badefrûw* med s. bet.

Barr n.; jfr likbet. *bār* i Bohusl. dial., *bår* i Dalmål, fsv. *bar* n. (endast känt i oböjd form, väl = *barr*), isl. *barr* n., da. *bar* (= *barr*), no. *bār* n. i s. bet. Man vill gärna identifiera ordet med isl. *barr* bjugg, korn ock ags. *bere* m., got. *bariz-* i s. bet., motsv. lat. *far* (gen. *farris*) säd, ish. spelt, även gryn, mjöl (jfr ock fslav. *bŭrŭ* slags hirs). Då rotvokalen här är förgerm. *a*, kan betvivlas, att ordet hör till ie. roten *bher* »bära» med grundbet. »hvad som bäres», resp. »alstras» (jfr Curtius N:o 411). Kunde icke germ. **bariz-*, ie. **bhares-*, vara en tvåstavig form av den rot *bhars*, som ingår i västgerm. **barsa-* abborre (se abborre) ock med formen *bhr̥s* i sv. borst ock borre? Såsom sädesnamn vore ordet jämförligt med nht. *gerste*, lat. *hordeum* korn, hvilket anses sammanhänga med lat. vb. *horrere* av en med *bhars* likbetydande rot ie. *ghers*; det skulle egentl. beteckna säd med styva axborst. I hvilket fall som hälst synes icke osannolikt, att det ie. ordet för »skägg», som ligger till grund för 2. bard, är rotsläktat. Däremot synes slav. *borŭ* m. ock *borije* n. med bet. »barrträd», resp. »barrskog, skog», icke höra hit, åtminstone icke i närmaste hand; jfr isl. *bǫrr* m., ett trädsnamn i Sn. E., ags. *bearu* (gen. *bearwes*) skog, lund, motsv. germ. **barwa-*.

Barsk adj. med ä. nsv. o. dial. bif. *bask*; lånat jämte da. *barsk* av lt. *barsch* (*barsk*) med bif. *basch* (*bask*) barsk, även amper, frän, härsken, motsv. ndl. nht. *barsch*. Härledningen från adj. 1. bar synes sökt, även om i schweiz. dial. förekommer *barš* i bet. »utan sällskap, utan hatt, utan rock»; även germ. roten *bars* (i borre ock borst; jfr barr) passar knappast för betydelsen, som synes jämförlig med den i sv. amper (jfr Franck ock Kluge s. v. *barsch*).

1. **Bas** m. låg musikstämma; jfr da. *bas* (= *bass*), lt. nht. *bass*, ndl. *bas* (= *bass*) m.; av ital. *basso* m., egentl. ett adj. med bet. låg; i svenskan synes ordet närmast bero på fra. *basse* f. i s. bet.

2. **Bas** m. grund o. s. v.; med nht. *base* f. lånat av gr.-lat. *basis*, ursprungl. »steg, fotsteg» : till gr. *βαίνω* går.

3. **Bas** m. förman i arbetslag, i dial. den ypperste i ett lag; med no. *bas* m. lånat av lt. *bās* mästare, härre, förman, överman, motsv. ndl. (nht.) *baas* m. : trol. ursprungl. ett tilltalsord sl. m. nht. *base* f. faster, kvinlig kusin, fränka, hvilket också brukas i dial. för »matmoder» (såsom sv. moster) av fht. *basa* f. faster; d. v. s. ordet vore en ursprungl. i barnspråket uppkommen smekform till ett släktskapsord, sammansatt av fader i en form med begynnande *b* (äldre *ƀ*) för *f*. I fht. *basa* anses *s* vara kvarlevan av germ. **swesô* (nom. sing.) syster; se Bugge i P. B. Beitr. XIII 175 f. Det maskulina ordet är måhända sekundärt bildat ur det feminina.

4. **Bas** n. stryk : till vb. 1. basa.

1. **Basa** v. upphetta, värma, torka vid eld; slå, aga; motsv. no. *basa* rengöra med hett vatten, smörja, stryka på. Ordet har samma betydelsesfär som badda (se bad) : kanske uppkommet i yngre tid genom abstraktion ur subst. bastu, fsv. *bastova*, no. *bastuu* o. s. v., uppfattat

såsom föreställande fsv. **basstova* o. s. v. i st. f. *baþstova* o. s. v.?

2. **Basa** v. springa hastigt, rusa på; jfr lt. *basen* yra? jfr ock sv. busa.

Basse m., bondbasse, öknamn på bonde, bonddräng, trol. ursprungl. på en storväxt, grovlemmad karl; av fsv. *basse* m. vildgalt, motsv. fda. *basse* vildgalt, isl. *bassi* björn, *valbassi* vildgalt i Sn. E. : svårligen biform till isl. *bessi* björnhanne, sv. bjässe, ehuru liksom detta avlett med suff. -se, isl. *-si*, tjänande att bilda namn på handjur. Skulle stamordet vara ett isl. **bárr* m., som skulle med ags. *bâr*, eng. *boar*, fsax. fht. mlt. mht. *bêr* m. vildgalt motsvara ett urgerm. **baira-*, ock således *ă* i *basse* bero på förkortning av *á* i position framför *ss*, uppkommet av *rs*? Men det är ovisst, om icke det västgermanska ordet motsvarar urgerm. **baiza-* eller **baizu-* (jfr litau. *baisùs* adj. faslig, *baisà* skräck?).

Bast n.; av likbet. fsv. *bast* n., motsv. isl. *bast* n., da. *bast* c., mlt. ndl. nht. *bast* m.; jfr mht. *buost* bastrep. Bugges förmodan (se P. B. Beitr. XIII 323), att *bast-* för äldre **bahst-* skulle vara avlett av roten till zend. *paç* binda, sanskr. *pâça-* m. snara, är med hänsyn till betydelsen tilltalande, men av fonetiska skäl icke höjd över allt tvivel.

Basta interj.; av ital. *basta* det är nog : presens till vb. *bastare*, av hvars partic. pres. sv. bastant adj. Ordet brukades förr som term i vissa kortspel.

Bastu f. : en från oblik kasus, fsv. *baþ-*, *bastuvu*, utgången biform till badstuga; i likhet med *basstugu*, *bastuu* i Norge, knappast numera brukad i Sverige i sin egentliga bet. (annat än i uttr. finsk bastu), emedan den forna allmänna seden att taga ång- ock svettbad försvunnit hos vår allmoge, utan i bet. »torkhus, kölna»; därjämte i sammans. risbastu med bet. »stryk»; jfr uttr. *bereda*, resp. *anrechta een badstugu* anställa ett nederlag, blodbad hos P. Swart. Se bad; jfr 1. basa.

Basun m. av likbet. fsv. *basun* med bif. *bosun*, *busun*; lånat av mlt. *basûne*, *bussûne* f., motsv. ndl. *bazuin*, mht. *bosûne*, *busûne*, nht. *posaune*; jfr med äldre form av ändelsen mndl. *bazîne*, *bozîne*, mht. *busîne* : lånord av ffra. *bosine*, *busine*; av lat. *būcĭna*, *buccĭna* lur, trumpet, egentl. herdelur, herdehorn.

Batting m.; jfr eng. *bantling* med alldeles samma bet.: litet barn, ish. oäkta; ä. nht. *banze* litet barn. Vårt ord synes vara avledning av en dialektisk stam **batt* med *tt* av *nt* (jfr brätte till brant) : av roten till vb. binda, sål. egentl. »lindebarn»?

Baxna, baxnas v., egentl. rygga tillbaka : avledn. till bak, troligen utgången från gen. sing. (till) baks; jfr sv. dial. *baksa* v. åtra, taga sina ord tillbaka, även om hästar: stryka tillbaka.

Be- prefix; av fsv. *be-* (från 1300-t.); med no. da. *be-* lånat av mlt. *be-*, prefix i verb ock deverbativa ord (mera sällan prepos.); av fsv. *bi*, yngre *be*, prefix ock prepos. med lokal bet. »vid» ock med flerfaldig härledd bet., motsv. fht. ags. *bi*, *be*, got. *bi*, ss. prepos. i got. även med bet. »omkring», urgerm. **bi*. Denna partikel, som obetonad uttalades *bĭ*, hvarav yngre *be*, blev såsom starkt betonad förlängd till *bî* i västgerm. språken; se 2. bi. Den identifieras vanligen med sanskr. *abhi*, gr. *ἀμφί*, lat. ock fornkelt. *ambi-* omkring, samma partikel som fortlever i sv. om prep. o. adv. Men den kan lika väl motsvara gr. *ἐπί* på, sanskr. *api* till, invid, tillika, litau. *api-* (*apý-*, *ap-*) med bet. »om» eller med s. bet, som det tyska *be-*.

Beck n., ä. nsv. *bēk* med bif. *bick*; av likbet. fsv. *bik* n., motsv. isl. *bik*, da. *beg*, ä. da. *big*; jfr ags. *pic*, fsax. *pik*, mlt. ndl. *pek*, *pik*, fht. *peh*, *beh*, nht. *pech* : lånord av lat. *pix* (*pīc-*) tjära, beck, harts, i Tyskland infört senast på 600-t., då lat. *c* motsvaras av germ. *k*. Att de nordiska språken fått *b* för *p*, beror kanske på en fornlt. biform med *b*.

Bedarra v., äldre *bedara* (t. ex. hos Weste); med likbet. no. *bedara* lånat av lt. *bedaren* lugna sig, motsv. ndl. *bedaren* i s. bet., även trans. lugna; av okänd etymologi.

Bedja, be v.; av likbet. fsv. *biþja*, motsv. isl. *biðja*, da. *bede*, got. *bidjan*, ags. *biddan*, fsax. *biddian*, fht. *bittan* o. s. v. i alla germ. språk med s. bet. Detta verb har troligen fått sitt preter. med samgermanskt avljud **bað* : **bǣð-* för äldre **baið* : **bið-* genom analogi efter sådana verb som germ. **sitjan* sitta ock **liʒjan* ligga, där *i* beror på omljud av *e*. Det synes nämligen vara utgånget ur en presensform med *j*-suffix till samma verb som sv. bida, hvars faktitivverb, isl. *beiða*(*z*), sv. *bedas* i bibeln, got. *baidjan* o. s. v. har nästan samma betydelse som bedja; se vidare bida.

Bedraga v. (uppvisat vid år 1500) motsv. da. *bedrage*; lånat av likbet. mlt. *bedrēgen*, hvilket med anledning av preter. *bedrôch*, kanske tillika av fsv. *drægha* ock mlt. *dregen* såsom biformer till resp. fsv. *dragha* ock mlt. *dragen*, ombildades efter sv. draga; jfr fsax. *bidriogan*, ndl. *bedriegen*, fht. *bitriogan* o. s. v., sammans. av mlt. *drēgen*, fht. *triogan* o. s. v. bedraga. Roten återfinner man i sanskr. *druh* v. skada ock *druh* adj. skadande, fientlig, zend. *druj* bedraga. Omtvistat är, huruvida denna rot är identisk med den rot som ligger till grund för ags. *dreógan* utföra, uppleva, uthärda, got. *driugan* göra krigstjänst, isl. *drótt* f. krigarskara (jfr drott), isl. *drjúgr* adj. = sv. dryg, ags. *dreám* ock fsax. *drôm* m. larmande liv, jubel, fröjd (i ags. även musik, sång) o. s. v. Många antaga en från denna ordgrupp skild rot med grundbegr. »skada» eller »bedraga», till hvilken också vore att hänföra isl. *draugr* vålnad, spöke, fsax. *gidrog* (*gidrôg*?) synvilla, mht. *getroc*, *getrog-* synvilla, samt sv. dröm. Ett nytt försök att förklara hela ordgruppen ur en gemensam rot finnes hos Henzen: Ueber die Träume in der altnord. Sagalitteratur, Leipz. 1890, sid. 2 ff.; grundbegr. skulle vara »skada», resp. »fiende»; härav å ena sidan a) ond ande, sedan andesyn, dröm, b) bedraga; å andra sidan göra krigstjänst (got. *driugan*) ock vidare, emedan krigarlivet var de gamle germanernas sanna liv ock högsta fröjd, utföra (hjältedåd), uthärda (faror), uppleva, leva (ags. *dreógan*, isl. *drýgja*) ock särskilt leva i fröjd ock gamman (ags. *dreám*), samt leva tillsammans i skaror (isl. *drótt* f.); till den sista bet. skulle ansluta sig isl. *drjúgr*, sv. dryg adj. (egentl. »som finnes i skaror, i mängd»?); jfr ock de av Henzen icke beaktade litau. *draugas* reskamrat, *drauge* adv. med, *draug-* med-, sam- (i sammans.), fslav. *drugŭ* kamrat, vän, ss. adj. annan. Kanske skulle man dock kunna antaga ett annat grundbegr. »kraft, makt», resp. »värka med kraft» el. dyl ? Därav kunde härledas t. ex. bet. »skara, mängd» (jfr härsmakt, truppstyrka), »sällskap» o. s. v., vidare bet. »leva ett värksamt liv (t. ex. ss. krigare)» el. dyl. Även bet. »skada» ock »bedraga» torde kunna härledas ur en grundbet. »öva kraft mot någon» el. dyl.

Bedröva v.; av fsv. *bedröva* förvirra, oroa, bedröva, motsv. da. *bedrøve*; jfr fsv. *dröva*, ä. da. *drøve* i

s. bet.; lånord av likbet. mlt. *bedrôven*, *drôven* (d. v. s. yngre mlt. *dröven*); jfr fsax. *gidrôƀian* i s. bet. ock *drôƀian* oroas, fht. *truoben*, nht. *trüben*, ags. *drêfan* uppröra, grumla, oroa, got. *drôbjan* uppröra, bringa i uppror : sl. m. got. *drôbnan* oroas, uppröras, ags. *drôf* adj. grumlig, fsax. *drôƀi*, *druoƀi* mulen, bedrövad, mlt. *drôve*, fht. *truobi* o. s. v. grumlig. Roten torde vara densamma som i germ. form *draƀ* ingår i subst. drav (ock möjligtvis i en ursprungligare form med germ. *ʒ* i drägg).

Befalla v.; en redan i y. fsv. uppdykande, men före 1600-t. mindre vanlig form (från fsv. subst. *befälning* ock *befall*, *befell*, biformer till nsv. befäl?) för fsv. ock ä. nsv. *befala* med bif. fsv. *befæla* (*befælla*), *befola* överlämna, anförtro, giva i uppdrag, befalla; med da. *befale* lånat av likbet. mlt. *bevalen* (*bevolen*), biform till *bevelen* st. v., motsv. fsax. *bifelhan*, även med bet. begrava, fht. *bifelhan*, *bifelan*, nht. *befehlen*, ags. *befeolan*, en sammans. form till got. *filhan* gömma, begrava, isl. *fela* dölja, gömma, överlämna, anförtro, fsv. *fiæla* dölja, gömma; jfr got. *anafilhan* överlämna, anförtro, anbefalla. Man sammanställer gärna med lat. *sepelire* begrava; närmare släktskap kan dock icke antagas, då det lat. verbet förutsätter en rot *pel* utan guttural konsonant i slutet. Hällre bör väl det germ. verbet sammanföras med sanskr. *pṛc*, *parc* v. a) blanda, sätta i förbindelse med, b) fylla, giva rikligt (jfr Kluge i P. Grundr. I 372) till en ie. rot *pelq*, hvars grundbegr. väl är »stoppa in».

Befrynda sig v.; lånat av likbet. lt. *sik befründen* : till lt. *fründ* frände, vän = sv. frände.

Befäl n.; jämte biformerna fsv. *befell*, *befall* uppdrag, befallning lånat av mlt. *bevēl*, gen. *bevēles*, med bif. *bevelch* o. *beval* n.; jfr nht. *befehl* m. : verbalsubst. till mlt. *bevelen* o. s. v., sv. befalla.

Befängd adj.; av fsv. *befængdher* besatt (av djävulen), partic. pret. till *befængia* smitta, motsv. ä. da. *befænge* i s. bet.; jfr mlt. *bevangen* besatt av djävulen, partic. till *bevangen* v. fatta, gripa. Det enkla verbet återfinnes i sv. dial. *fånga* taga eld, antända, no. *fengja* taga eld, smitta, ä. da. *fænge* smitta; jfr mlt. *entvengen* antända, smitta, nlt. *fengen* (Br. Wb.) antända, samt sv. eldfängd, fängpanna, -hål : sl. m. vb. fånga ock få; fsv. **fængia* är väl egentl. ett gammalt faktitivverb till få, germ. **fanhan*, ss. *hængia*, nsv. hänga till isl. *hanga*, germ. **hanhan*.

Begabba v.; av fsv. *begabba* driva gäck, håna, sammans. form till likbet. fsv. isl. *gabba*, ags *gabban* (meng. *gabben* även prata strunt, pladdra, neng. *gab*), mlt. mndl. *gabben* (bif. *gabberen*) samt ffra *gab(b)er*, prov. o. fornsp. *gabar*, ital. *gabbare* (med avvikande bet. ffris. *gabbia* anklaga i brottmål); härtill subst. fsv. *gab*, isl. *gabb* n., ffra. prov. *gab*, *gap*, ital. *gabbo* o. s. v. Att dessa ord skulle vara hemma i keltiska språk, är en obestyrkt förmodan; se Thurneysen 60. Kanske skulle man få, med stöd av dels ags. *gaffetung* f. begabbande, dels ndl. dial. *gabbe* f. gapande sår, antaga en germ. rot *gaf*, *gaƀ* ss. variant av roten till gap o. gapa?

Begynna v.; av likbet. fsv. *begynna* (med bif. *beginna*), motsv. da. *begynde* : lånat av mlt. *beginnen* börja, med pret. *began* jämte *begunde*, *begonde*, som kanske föranlett den nordiska formen med *y* genom sammanblandning med mlt. *gunnen* = sv. gynna. Jfr fsax. fht. *biginnan*, ndl. nht. *beginnen*, ags. *beginnan*, eng. *begin* börja; jfr ock got. *duginnan* samt ags. *onginnan*, fht. *inginnan* i s. bet. Det forngerm. vb. *ginnan*, som förekommer älst alltid samman-

satt med obetonat prefix, hvadan *g* kan vara uppkommet av äldre germ. *h(χ)*, är utan tvivel samma som det alldeles likbetydande, ävenledes alltid med prefix brukade, fslav. *po-*, *na-čęti* : av en ie. rot *qen*, som finnes med avljud i fslav. *konĭ* början ock *konĭcĭ* slut, ända; se Bugge i P. B. Beitr. XII 405 f. Rotens grundbegr. är icke säkert känt; möjligen »gripa» eller »lyfta», i analogi med lat. *incipere*, nht. *anheben*, sv. upphov, alla av roten till lat. *capio* = sv. häva, ock med sv. börja (s. d.), gripa sig an o. s. v.; möjligen dock även »öppna», som förr allmänt antogs vara grundbet. av *ginnan* (med stöd av den forntyska bet. »skära upp»; jfr fra. *entamer*), i det man sammanställde med isl. *gína*, ags. *gînan* gapa, stå öppen.

Begära v.; av fsv. *begæra* åstunda, begära, lånat av likbet. mlt. *begeren*, sammans. form av fsax. fht. *gerôn* åstunda; sl. m. sv. gärna.

Behaga v.; av likbet. fsv. *behagha*, lånat av mlt. *behagen*, av fsax. *bihagôn*; jfr mlt. mht. *hagen* behaga, egentl. »passa», motsv. fsv. *hagha* vara lämplig; jfr isl. *haga* ordna, inrätta, fsv. *hagher*, isl. *hagr* adj. skicklig, konstfärdig, isl. *hagr* m. ställning, förmögenhetsvilkor, fördel, sv. bohag (se 1. bo) : med isl. *háttr* m. beskaffenhet, sätt, lämpligt sätt (av germ. **hahtu-* eller **hahti-*?) hörande till en germ. rot *haʒ* »passa», som med avljud ingår i det nordiska adj. isl. *hóg-* (i sammans.) med bif. *hoegr* lämplig, bekväm ock dess komparativ, sv. högra, höger, samt i fsv. *höghinde*, nsv. hyende. Samma rot (ie. *k'aq*?) anses ingå i sanskr. *çak* v. a) kunna, förmå, b) hjälpa, *çakti-* kraft, skicklighet o. s. v.

Behov n.; av fsv. *behof* n. i s. bet., även bruk, gagn; lånat av likbet. mlt. *behôf* n. f., motsv. mht. *behuof* m. behov, gagn, ändamål, även näringsfång, yrke : till samma rot som sv. häva, got. *hafjan* o. s. v. = lat. *capio*? grundbet. »hvad man tager, kan taga», jämförligt med isl. *fǫng* n. pl., fsv. *fang*, nsv. fång till vb. få? Med tämligen lika grundbet. tyckes ordet också kunna ställas till vb. hava, jämförligt med sv. hävd av samma rot; dock kan invändas, att det till sistnämda rot hörande isl. *hóf*, sv. hov n. har helt olika betydelse : återhållsamhet. — Behöva v.; av fsv. *behöva*, lånat av mlt. *behôven* (d. v. s. yngre mlt. *behöven*) i s. bet.

Behändig adj.; av likbet. fsv. *behændogher*; lånat av mlt. *behendich*, som jämte *behende* adj. i s. bet. utgått från adv. *behende*, egentl. »till hands» : av *be* såsom prepos. med dat. av mlt. subst. *hant* hand.

Bekajad adj., motsv. ä. nsv. *bekayat* sittande fast (i bibeln 1541, 1 Mos. 22: 13); med ä. nsv. *bekayelse* fångande (Rom. 11: 9) troligen hörande till ett lt. verb, motsv. ostfris. *bekajen* »bedämmen», *kajen*, *käijen* »schliessen, dämmen» (Doornkaat II 154), fris. *kaya* »claudere» (Hettema: Idiot. Fris. 297): denom. till mlt. *kaje* kaj, strandmur, ostfris. *käi*, *kaje*, ndl. *kaai*, fra. *quai* o. s. v., anslutande sig till den allmännare bet. »omhägnad, hägnande vall», som detta subst. synes ursprungl. haft, åtm. i de keltiska språken, hvarifrån det är lånat (jfr kaj). — I uttr. illa bekajad synes vårt ord närmare överensstämma med ndl. *bekaaid* fördärvad, i dåligt skick, illa medfaren; detta vill man förklara såsom egentl. ett sjömans- ock fiskare-uttryck med grundbet. »förlegad på (eller vid) kajen» om fartyg eller fisk som fått ligga för länge på landbacken.

Bekant adj.; lånat av lt. *bekant*, partic. till *bekennen* i bet. känna, i annan bet. lånat i sv. bekänna. Av en sidoform med omljud, lt. *bekent*, kommer da. *bekjendt* bekant.

Bekväm adj.; av fsv. *bequæmber* läglig, lämplig, skicklig; en från mlt. *bequême* i s. bet. (även tillgänglig) lånad sammans. form till fsv. *qvæmber* lämplig; jfr isl. neutr. *kvǽmt* möjligt att komma : ett adj. till komma, motsv. urgerm. **kvǽmia-* med grundbet. »som man kan komma till, åtkomlig».

Bekymra v.; av fsv. *bekymbra* med bif. *bekömbra* besvära, bekymra; lånat av mlt. *bekumberen, bekummeren, bekommeren* (troligen föreställande två former i yngre mlt. : med omljuds-*ü*, *-ö* ock utan omljud med *u, o*) i s. bet., även besätta, taga i beslag, sekvestrera; jfr nht. *bekümmern*, ndl. *bekommeren* samt eng. *cumber* i liknande bet., denom. till mlt. *kumber, kummer*, mht. *kumber* m. a) grushög, avskrädeshög, b) nöd, trångmål, c) beslag, arrest, ndl. *kommer* m. (begagnat i jägarspråk om har-träck), eng. *cumber*. Ordstammen finnes även i romanska språk: mlat. *combrus* förhuggning, bråte, fra. *décombres* byggnadsgrus, *encombrer* belamra, spärra, ital. *ingombrare* belamra, hindra o. s. v. Den gamla härledningen från lat. *cumulus* hög synes otillfredsställande med hänsyn till *r* för lat. *l*. Men för germansk börd får näppeligen åberopas fornnord. *kumbl* gravhög, då detta icke lär kunna skiljas från *kumbl* tecken, märke, motsv. fsax. *kumbal* o. s. v. med s. bet. ock sål. egentl. betyder märke, minnesvård. Kanske får man (med Franck s. v. *kommer*) sammanställa med gr. *γέμω* är full, *γόμος* skeppslast, samt fslav. *žęti* (pres. *žimą*) trycka : av en ie. rot. *g̯ₑem* »trycka, pressa ihop»?

Bekyttad adj. illa till mods; väl en genom kontamination med *bekymrad* uppkommen form för likbet. sv. dial. *betuttad* (resp. **betyttad*?), motsv. da. *betuttet*; jfr lt. *betüte, bedüte* i s. bet. (se Berghaus); jfr ock nht. *verdutzen* förbluffa, bringa ur fattningen, mht. *vertutzen* i s. bet., även intrans. bedövas, förbluffas; måhända sl. m. mlt. *tûte* horn, *tûten* blåsa i horn, resp. isl. *þjóta*, sv. tjuta, så att grundbet. vore bedövad av starkt ljud el. dyl.?

Belamra v.; lånat av lt. *belammern*, sidoform till *belemmern* (hvarav da. *belemre*), mlt. ndl. *belemmeren* : denom. till det hos Kil. ss. föråldrat upptagna ä. ndl. *lemmer, lammer* »impedimentum, nocumentum, molestia». Detta subst. skulle kunna vara ett urgerm. **lamaz*, **lamiz-* n., sl. m. sv. lam adj., isl. *lemja* v. slå fördärvad = fslav. *lomiti* bryta ock till grundbet. analogt med ry. *lom* m. samling av sönderbrutna saker, även vindfälle, av samma rot, samt med sv. bråte sl. m. bryta.

Beläte n., arkaist. för bild; av likbet. fsv. *bilæte* n. med bif. *bilate*, motsv. fno. *bilæti, bilati*, fda. *belæte*, nda. *billede* n.; lånat av fsax. *bilithi* n., resp. av någon äldre mlt. form utan synkope (**bilet*?) till yngre mlt. *bilde, belde, bilt, belt* n. i s. bet., motsv. mndl. *bilde, beelde*, nndl. *beeld*, fht. *bilidi, biladi*, mht. *bilde*, nht. *bild* n. Ordets förhistoria är icke känd; ovisst är därföre, om det förutsätter en stam **bil-* eller är sammansatt med partikeln *bi-*, sv. be-; likaså, om det har mera abstrakt grundbegr. i analogi med lat. *imago* sl. m. *imitari* härma ock gr. *εἴδωλος* sl. m. *ἐίδος* utseende, eller mera konkret i likhet med lat. *figura* ock got. *gadigis* av ie. roten *dhigh* knåda, forma i lera o. s. v.

Ben n.; av likbet. fsv. *ben* n., motsv. isl. *bein*, da. *been*, ags. *bân*, ffris. fsax. *bên*, fht. *bein* n., o. s. v. (i got. väl endast av en händelse icke bevarat); sannolikt ursprungl. endast med bet. »os», alldenstund bet. »crus» är främmande än i dag för England, Island ock västra Norge (kanske även hos oss egentl. från

Tyskland? jfr l ä g g = isl. *leggr* »crus»). Ordet är för övrigt specielt germanskt ock har förmodligen trätt i stället för ett äldre ord sl. m. sanskr. *asthi-*, gr. *ὀστέον*, lat. *os*. Med anledning av det nordiska adj. isl. *beinn* rak förmodar man, att vårt ord oftast brukades om de raka benpiporna uti gånglederna, hvarav också förklaras, att det fick bet. »crus»; men om substantivet ursprungl. är neutr. av detta adj., är väl tvivelaktigt; man kan också tänka sig, att adjektivet (som kanske motsvarar germ. **bainia-*?) är avlett av substantivet ock ursprungl. betyder »beskaffad såsom en benpipa». Annat antagligt etymon till substantivet är emellertid icke funnet. — B e n r a n g e l n., motsv. no. *beinrangl*; jfr ä. nsv. *benragel* ock *benranka* i s. bet. Dessa ord ansluta sig till vb. r a g l a ock dial. *rangla*, *rångla* med s. bet. (da. *rangle* skramla, skallra) samt vb. r a n k a ock adj. r a n k i g; det ser därföre ut som om med b e n r a n g e l ursprungl. menades en vålnad, resp. den personifierade döden, som troddes vanka omkring i skepnaden av ett människoskelett.

Bena v. ordna håret å ömse sidor om en bena; jfr isl. fno. *beina* a) räta, stryka rak (om mustascher), b) hjälpa fram, sätta i gång, hjälpa, understödja, nno. *beina* (med bif. *beinka*, *benka*) jämna, räta, hjälpa; jfr ock fsv. *bena* i uttr. *næt afbena* frigöra nät från däri fastnade fiskar: avledn. av det i svenskan icke uppvisade adj. isl. *beinn*, no. *bein*, da.-no. *been* rak, rät, gen. : möjligtvis sl. m. subst. b e n? — Härtill subst. b e n a f.

Benägen adj.; av likbet. fsv. *benæghin*, lånat från mlt.; sannolikt med ombyte av prefix av mlt. *genegen*, motsv. ndl. *genegen* i s. bet., partic. pret. till mlt. *nîgen* böja sig ned = sv. n i g a; sål. egentl. »böjd».

Berama v.; av fsv. *berama* (*beramma*) hava till mål, bestämma; med da. *beramme* lånat av likbet. mlt. *beramen* (jfr nht. *auberaumen*: med dialektiskt *au* eller omtydning?); sammans. av mlt. *râmen* syfta, sträva till, söka uppnå, motsv. likbet. ndl. *ramen* (även beräkna, överlägga om, gissa), fht. *'râmen* (fsax. *rômôn*, väl icke med avljuds-*ô*, utan nasalering av *â* i dial., ags. *rômian*); till mlt. mht. *râm* m. mål, syfte, plan, bestämmelse, motsv. germ. **rǣma-* : väl en avledn. med grundbet. »beräkning» till den ie. roten *rê*, som ingår i lat. *reor* beräknar (även i sv. r å d a v. ock r å d?) ock med kort avljudsvokal i lat. *rătio* räkning, räkenskap, till form ock bet. motsv. got. *raþjô*, fsax. *reðia*, mlt. *rede*, hvarav sv. r e d a f. (nht. *rede* tal), samt med avljuds-*ô* i got. *rôdjan* ock isl. *roeða* tala.

Bero v.; ett nyare lånord av nht. *beruhen*, egentl. hvila på, avledn. till nht. *ruhe* f. = sv. r o f.

Berömma v.; av likbet. fsv. *beröma*, lånat av mlt. *berômen* (d. v. s. *berömen*), sammans. av mlt. *rômen* rosa, fsax. *hrômian* rosa sig, skryta: denom. till mlt. *rôm* m., fsax. *hrôm* n. ros, ära, skryt, motsv. fht. *hruom*, *ruom*, nht. *ruhm*, avledn. av en germ. rot *hrô*, som ingår i de likbetydande subst. isl. *hróðr* m., motsv. fht. *hruod*, *ruod*, ags. *hrêð* (jfr got. *hrôþeigs* triumferande), samt sv. r o s n. med vb. r o s a, isl. *hrósa*. En utvidgad form av samma ursprungliga rot är troligen roten till sv. r o p ock r o p a; i alla händelser är väl grundbet. även här »ropa». Germ. *hrô* anses motsvara ie. *krâ*, hvarav en variant synes ingå i sanskr. *kâra-* m. lovsång, *kiri-* lovsångare, skald, *kîrti-* f. omtalande, underrättelse, gott rykte.

Besk, b ä s k adj.; av fsv. *besker* med bif. *bæsker* bitter, besk, motsv. isl. *beiskr*, da. *beesk* : en nordisk

avledn. till bita, motsv. germ. **baiska-*, egentl. »bitande, skarp» (jfr bitter); möjligen bildad med *k*-suffix, framför hvilket *t* blivit *s* (Brugmann: Grundr. I § 527), snarare väl dock med *sk*-suffix av en stam som troligen återfinnes i lat. *foedus* vederstygglig (se Hellquist i Arkiv IV 295).

Besked n.; av likbet. fsv. *beskedh* n., lånat av mlt. *beschêt*, *beschêd-*, *bescheit* m. n. i s. bet.; till mlt. *beschêden*, *bescheiden* v. bestämma, avgöra, egentl. skilja; jfr avsked.

Beskäftig adj.; lånat av mlt. *bescheftich* värksam, nitisk, rask : till mlt. *schefte*, *scheft* n. värksamhet, sysselsättning; jfr *gescheft(e)* i s. bet., motsv. mht. *geschefte*, nht. *geschäft* n. Ordet kan dels förklaras som sammandraget av mht. *gescheffede* n. ock i lt. lånat från ht., likasom dess stamverb *schaffen* frambringa, åstadkomma, uträtta, sv. skaffa, egentl. samma verb som sv. skapa, dels också såsom identiskt med det visserligen icke i hithörande betydelse uppvisade fsax. *giskefti* n., biform till *(gi-)skaft* f. = got. *gaskafts* f. skapelse.

Beskällare m.; lånat av likbet. nht. *beschäler* m., avledn. till vb. *beschälen*, denom. till mht. *schele*, *schel* m. avelshingst, fht. *scelo*.

Beskära sv. v. tilldela; av likbet. fsv. *beskæra*, lånat av mlt. *bescheren*, sammans. form av fsax. *skerian* avdela, ordna (en folkhop), bestämma, tilldela, motsv. fht. *skerian*, *skerren* i s. bet.; väl hörande till fht. *skara* f. skara, häravdelning, hop, mlt. *schare*, sv. skara, ehuru det är oklart, om verbet ursprungl. haft inskränktare användning om indelande, ordnande av folkhopar, eller substantivet haft allmännare grundbet., t. ex. »del» eller »ordning».

Besman n.; av likbet. fsv. *bisman* n., lånat från slaviska språk; jfr ry. *bezmen*, lillry. *bezmin*, pol. *bezmian* besman. En biform är sv. dial. *besmar*, fsv. *bismare*, *besmare* m., fno. *bismari* m., da. *bismer* c., mlt. *bisemer*, *besemer* m., troligen med hänsyn till ändelsen påvärkad av sv. pyndare, fsv. *pyndare*, *pundare*, isl. *pundari*, mlt. *punder*, som betecknade en större våg av samma konstruktion som besmanet. Att det slaviska ordet fattats såsom sammansatt med fslav. *bezŭ* utan, framgår av de med annan prepos., motsv. fslav. *prězŭ*, ombildade pol. *przezmian*, böm. *přezmen* besman. Emellertid är ordet troligen icke ursprungl. slaviskt, ehuru dess rätta etymon är osäkert. Härledningen från det turkiska *batman* synes formelt otillfredsställande. Enligt Korsch i Archiv f. Slav. Phil. IX 489 skulle det med förmedling av turk. *bäzmä* ock pers. *väznä* härstamma från arab. *wäznä* ett slags våg.

Best m.; lånord av lat. *bestia*; i svenskan närmast från lt., där kanske från franskan; jfr mlt. *bêst* n., ndl. *beest* n., ffra. *beste*, eng. *beast*.

Bestämma v., brukat i bibeln 1541 endast om bestämmande av tid; lånat av likbet. mlt. *bestemmen*, denom. till *stemme* f. röst (sv. stämma); jfr mht. nht. *bestimmen* till subst. *stimme* f. i motsv. bet.

Besvära v.; av fsv. *besværa*, lånat av mlt. *beswêren* i s. bet., egentl. tynga på, denom. till adj. *swâr* tung, sv. svår.

1. **Bet** m. spelterm; med nht. *bete* f. lånat av fra. *bête* i s. bet., egentl. djur, fä; av lat. *bestia*; jfr best.

2. **Bet** f. i uttr. (gå o. s. v.) i bet på bete; av fsv. *bet* f. bete, betesmark, motsv. isl. *beit* f.; sl. m. 1. beta.

1. **Beta** v.; av fsv. *beta* »pascere, pasci»; öva till jakt, jaga; bereda genom blötning i skarp vätska, garva, motsv. isl. *beita* med samma ock

andra bet., härledda ur grundbet. »låta bita», da. *bede*, ags. *bǽtan*, mlt. *bêten*, *beiten*, fht. *beizzen* o. s. v., faktitivverb till bita.

2. **Beta** f. munsbit; sidoform till ä. nsv. *bete*, *bette* m.; av fsv. *biti* m., motsv. isl. *biti*, no. *bite*, ags. *bita*, mlt. *bete*, fht. *bizzo*, nht. *bissen* m. i s. bet., sl. m. vb. bita.

3. **Beta** f. växtsläktet Bēta, motsv. da. *bede*; närmast väl från lt.; jfr mlt. *bête* f., ndl. dial. *biet*, fht. *bieza*, mht. *bieze*, gammalt lånord av lat. *bēta*; yngre former äro nht. *beete*, ndl. *beet*.

Betala v.; av fsv. *betala* (*bitala*), lånat av likbet. mlt. *betalen*, sammans. av mlt. *talen* räkna, betala, fsax. *talôn*, egentl. samma ord som sv. tala, denom. till tal.

1. **Bete** m. huggtand; av fsv. *biti* m., motsv. isl. *biti* i s. bet., sl. m. vb. bita; jfr 2. beta.

2. **Bete** n. betesfoder, -mark; lockmat till fångst; av fsv. *bete* n. (icke uppvisat i den sista bet.), motsv. isl. *beiti*, no. *beite* n.; sl. m. 1. beta.

Beté (sig) v.; av fsv. *bete* visa, motsv. da. *betee*; sammans. form till vb. te.

Betsa v.; med da. *beidse* lånat av nht. *beizen* betsa, etsa, egentl. låta ett frätande ämne bita sig in; samma verb som 1. beta.

Betsel n.; av likbet. fsv. *bezl* n. med bif. *besl* samt *bæzl* (*belz*); motsv. isl. *beisl*, *beizl*, no. *beisl*, da. *bidsel*, ä. da. *betzel* n., väl av urnord. **baisla-* (för **bait-sla-*, jfr adj. besk), avledn. av roten till bita. De fornnordiska formerna med *z* torde bero på invärkan från rotbesläktade ord, ss. vb. isl. *beita*, sv. 1. beta; jfr ock isl. *bitull* m., ä. nsv. *bettul* m. (ännu upptaget hos Weste) munlag på betsel. Dock vore tänkbart, att före synkoperingstiden funnits en ur verbet utgången urnord. form **baitisla-*.

Bett n.; av ä. nsv. *bēt* (*beet*), hvars ē väl förkortats ljudlagsenligt endast i sammans., ss. ormbett o. s. v.; av fsv. *bit* n., motsv. isl. *bit*, da. *bid* n.; till bita.

Bettla v. (*betla* hos Serenius 1741); lånat av nht. *betteln* tigga, motsv. fht. *betalôn*, mlt. *bedelen*; av roten till nht. *bitten*, sv. bedja; närmast förutsättes en nominalstam fht. **betal-*, sidoform till fsv. *biþil* m., stamordet till fsv. *biþla* fria, da. *bejle*.

Betyg n.; bildat ur vb. betyga av fsv. *betygha*, *betyghia*, lånat av mlt. *betûgen* (= *betügen*) i s. bet; jfr nsv. -tyga i andra sammans., fsv. *tygha*, *tyghia* av mlt. *tûgen* (*tügen*) vittna, motsv. y. mht. *ziugen*, nht. *zeugen*. Detta verb identifierar man med det likformade tyska verbet med bet. skaffa, frambringa, sl. m. got. *tiuhan*, nht. *ziehen* draga, lat. *dūco*; grundbet. skulle vara »dragas inför domstolen» (?); hällre kanske »draga fram (sitt vittnesmål)»? Skulle man våga antaga, att germ. roten *teug* här är variant till roten *tîh* : *tĭh* visa, ie: *deik* : *dik*, som ingår i nht. *zeigen* ock *zeihen*, sv. te?

Beveka v.; av likbet. fsv. *bevekia*, lånat av mlt. *bewêken*, egentl. uppmjuka (jfr nht. *erweichen*), denom. till mlt. *wêk* adj. = sv. vek. I senare tid har vårt verb associerats med lt. nht. *bewegen* röra, t. ex. i bevekelsegrund, bildat efter nht. *beweggrund*.

Bevåg n. i uttr. på eget bevåg; lånat av mlt. *bewach*, *bewag-* äggelse: till mlt. *bewegen* sätta i rörelse.

Bevågen adj.; av likbet. fsv. *bevoghin*, lånat av mlt. *bewogen*; jfr mlt. *wogen* ock nht. *gewogen* i s. bet., partic. pret. till mlt. mht. *wegen* st. v., här kanske att fatta i bet. väga, sänka vågskålen till någons förmån; jfr mht. *wegen* sv. v. hjälpa, gynna.

Bevära v.; lånat av nht. *bewehren* beväpna (till försvar), denom. till

wehr f. värn, försvar, vapen, sl. m. sv. värja. — Beväring f. (upptaget hos Sahlstedt, som icke har verbet); av nht. *bewehrung*.

1. **Bi** n. »apis»; av likbet. fsv. *bi* n. med bif. *by*; jfr isl. *bý* n., *býfluga*, no. *bia* f., da. *bi* c., ags. *beó* (plur. *beón*), eng. *bee*, fht. *bîa*, mlt. *bîe*, ndl. *bij* f. jämte fht. *bîna*, mht. *bîn* f. samt fht. *bini* n., mht. *bine*, *bin* f., nht. *biene*, mlt. *bene* f. De nordiska formerna kunna förklaras ur ett germ. **bîwa-*. Men då de västgerm. formerna sakna spår av *w* ock synas förutsätta en *n*-stam med växling av *î* ock *ĭ*, får kanske isl. *bý* förklaras så, att *î* i böjningsformer med labial ändelsevokal genom värkan av denna ock det föregående *b* labialiserats till *ŷ*, ock **bŷu* sedan blivit *bŷ* (före den isl. kontraktionen av **þríu* till *þrjú* o. s. v.)? Ordet anses tilllika med de med olika konsonanter avledda litau. *bitis*, lett. *bite* f. samt ir. *beach* bi höra till den ie. roten *bhî* : *bhi* »bäva, darra» (se bäva) med grundbet. »darrande» (surrande?).

2. **Bi** partikel brukad med vissa verb ock ss. prefix; med fsv. *bi*, da. *bi* lånat av mlt. nlt. *bî*, partikel med grundbet. »vid, bredvid», motsv. mndl. fht. ags. *bî*, nndl. *bij*, nht. *bei*, eng. *by* : en genom förlängning i starkt betonad ställning uppkommen biform till forngerm. *bi*, hvarav mlt. *be*, sv. be-.

Bida v.; av fsv. *biþa* a) vänta, avvakta (med gen. eller ack.), b) få, få vidkännas, lida, uthärda (med ack.), motsv. isl. *bíða* med s. bet., da. *bie* bida, samt got. *beidan*, ags. fsax. *bîdan*, fht. *bîtan* st. v., väsentligen likbet. med fsv. *biþa*. Faktitivverb härtill är got. *baidjan* nödga, ags. *bǽdan* nödga, uppfordra, ägga, isl. *beiða*, *beiðaz*, fsv. *beþas*, nsv. (i bibeln) bedas bedja, utbedja sig, motsv. fslav. *běditi* nödga, uppmana, ägga; jfr fslav. subst. *běda* nödtvång, nöd. Själva stamverbet är identiskt med gr. πείθω övertygar, övertalar, πείθομαι a) låter mig övertygas, tror, litar, b) låter mig övertalas, fogar mig, lyder, perf. πέποιθα tror, litar, samt med lat. *fīdo* tror på, litar. Till samma rot, ie. *bheidh* : *bhidh*, höra gr. πίστις tro, lat. *fĭdes*, adj. *fīdus* ock subst. *foedus* n. fördrag; väl även det germ. verbet **biðjan*, sv. bedja. Grundbegr. av roten ock av vårt verb kan antagas vara »låta förmå sig, foga sig» el. dyl. Se Osthoff i P. B. Beitr. VIII 140 ff.

Bidevind adv. o. subst.; lånat av likbet. lt. *bî de(n) wind*, egentl. »invid vinden»; jfr ndl. *bij den wind* ss. adv. (med *zeilen* segla) ock *bij-de-wind* ss. subst. samt eng. *by the wind* i motsv. bet.

Bikt f.; ä. nsv. *bicht*, *bickt* (t. ex. hos Arvidi 1651 jämte vb. *bichta* bikta); lånat av likbet. lt. *bicht(e)*, motsv. fornlt. *begiht* f. (bif. *bigihto* m.), mndl. *bi(-j)echte*, mndl. *biecht*, fht. *bijiht*, *bigiht*, mht. *bîht(e)*, nht. *beichte* f.: verbalsubst. till (fsax. **bigehan*), fht. *bijehan*, fornndl. *begîan* bekänna, sammans. av fsax. *gehan*, fht. *jehan*, mht. *jehen* st. v. säga, omtala, bekänna : kanske sl. m. partikeln ja, sål. egentl. »jaka»?

Bila f.; av likbet. fsv. *bila* f., lånat från lt., liksom no. *bila* f., da. *biil* c. i s. bet.; jfr mlt. mndl. *bîle* f., nndl. *bijl* f. samt mlt. *bîl* n., fht. *bîhal*, *bîal* n., nht. *beil* n. bila; jfr ock fornir. *biáil* f. bila, hvars språkhistoriska ställning är oklar. Det tyska ordet kan motsvara urgerm. **bîþla-*, förgerm. **bheitlo-*, som vore avledn. med suff. *-tlo-*, vare sig av den ie. roten *bheid* : *bhid*, som ingår i sv. bita eller möjligen av en annan rot, motsv. slav. *bi-* slå; se Brugmann: Grundr. II § 62. Det nordiska bill (s. d.) talar emot att ställa fht. *bîhal* tillsammans med mlt.

mht. *bicken* v. hacka, *bicke* f. hacka till en rot med urgerm. *h*. — Bil-brev n.; av likbet. lt. *bîlbrêf*, sammans. med *bîl*, fattat i bet. timmeryxa.

Bild m.; i nyare tid (på 1600-t.?) lånat av lt. *bild*, resp. nht. *bild* n., samma ord som det tidigare lånade beläte.

Bill m., sammans. is-, plogbill, billharv; med ä. nsv. bif. *bīl*; av fsv. *bīlder*, *bīld-* m. plogbill, med sammans. *isbīlder*, motsv. isl. *bíldr* i sammans. *bíldsspor* märke efter åderlåtning (?), *bíld-ǫr* slags pil, no. *bild*, *bill* med bif. *bīl* åderlåtningsjärn, sammans. *ispil* isbill. Ordet kan motsvara germ. **bīþla-* ock vara den äkta nordiska formen till bila.

Billig adj.; ä. nsv. *billigh* »par, fas» (Lex. Linc.), med da. *billig* lånat från lt.; jfr mlt. *billik* (*bilk*), *billich*, *bildelik*, *bildich* passande, skälig, billig, samt ndl. *billijk*, mht. ock y. fht. *billîch*, nht. *billig* i s. bet.; i alla händelser sl. m. mlt. mht. *unbilde* n. otillbörligt handlingssätt, orättvisa, i mht. även sällsam, vidunderlig företeelse; nht. *unbilde* f. ock, omdanat efter adjektivet, *unbill* f. Om etymologien finnas för övrigt endast osäkra gissningar; såsom att vårt ord tillika med mlt. mht. *bilde* n. bild (se beläte) hör till en rot som betecknar »likhet» (*unbilde* ursprungl. hvad som är utan like? jfr Franck s. v. *beeld*); eller att det sammanhänger med mht. *wîchbilde*, mlt. *wîkbelde* n. stadsområde, som egentl. skulle betyda »rättskipningsområde» av ett fht. **bilida* »rätt, rättskipning» (se Kluge s. v. *weichbild*); ytterligare att det egentliga stamordet skulle vara samma som isl. *bil* n. tidpunkt, tid, hvilket skulle fått speciell bet. »rättskipningstid», sedan »rättskipning» (? se Brate: Äldre Vestmannal. ljudl. 33, noten; en sådan betydelseutveckling synes osannolik, om *bil* hör till roten *bhi* »bäva», med grundbet. »blink»; jfr Noreen: Urg. Judl. § 50, A). Slutligen har man sammanställt med ags. meng. adj. *bile-wit* oskuldsfull, god, mild.

Biltog adj.; av fsv. *biltogher*, *-ugher* med bif. *biltogha* fredlös, landsflyktig; från fsv. lånat fda. *biltogher*. Något antagligt etymon är icke funnet.

Binda v.; av fsv. *binda*, motsv. isl. *binda*, da. *binde*, got. ags. fsax. *bindan*, fht. *bintan* o. s. v. i alla germ. språk; av en indoeuropeisk rot *bhendh* »binda», som finnes i sanskr. *bandh* v. binda, hålla fast, gr. πενθερός svärfader, svåger, måg (egentl. förbunden, näml. genom *gifte*), πεῖσμα band, rep, tåg, senlat. *offendimentum* ock *offendix* band, rem, ish. hakband till huvudbonad, litau. *bendras* m. delägare i en affär.

Binge m.; av fsv. *binge* m. binge ss. förvaringsrum, lår för säd, mjöl o. dyl., motsv. no. dial. *binge* i s. bet., även inhägnad invid husväggen för småkreatur, samt gödselstad: en biform till sv. dial., no. ock ä. da. *bing*, isl. *bingr* m. binge ss. förvaringsrum, i isl. även sovplats; jfr eng. *bing* hög. Den även i nyare svenska förekommande bet. »hög, hop» torde vara den ursprungliga, hvarur bet. »upplagsrum» o. s. v. är härledd. Ordet är väl nämligen sl. m. sv. dial. *bunge* skogsdunge, no. *bung* m. buckla på plåt, *bunga* f. liten hög, klick, nisl. *bunga* f. bula, svulst, fht. *bungo* m., mht. *bunge* knöl, rotknöl, samt den ordgrupp med germ. *k* som representeras av 2. bunke. Roten ingår troligen i ie. form *bhn̥gh*, motsv. germ. *bung*, i sanskr. *bahu-* adj. mycken, talrik, riklig ock i gr. παχύς tjock, stor, grov.

Bingel (-gräs) Mercurialis perennis; med da. *bingel(-urt)* lånat från tyska: nht. *bingel-*, äldre *büngel-kraut*, demin. till mht. *bunge* m. knöl (se binge); namnet har avseende på den tvåknöliga frukten.

Binnikemask m.; sammans. med *binnika*, som finnes i Helsingl. dial. i bet. band i håret på kvinnor ock i ä. nsv. *binnike-band* ett slags band, motsv. ä. da. *bindike, binnike* bindel, band till prydnad; lånat av likbet. mlt. *bindeken*, demin. till *binde* f. bindel, band. — Biformerna bennike-, benikemask (folketymologiskt påvärkade av subst. ben) bero väl väsentligen på en annan lt. form, demin.. till mlt. *bant* band, motsv. nht *bändchen*; jfr ä. da. biformerna *bendike, bennike.*

Bir, bier n.; lånord, i nyaste tid upptaget ss. namn på bättre öl, ish. pilsnerbier, tidigare ss. namn på svagdricka i dial., samt i sammans. birfilare (nht. *bierfiedler*, egentl. fiolspelare på ölstugor); av nht. *bier* n. öl, fht. *bior*, motsv. mlt. *bêr*, ndl. *bier*, ags. *beór* n. samt isl. *bjórr* m. öl. I st. f. den gamla från formell (resp. kronologisk) synpunkt osannolika härledningen från lat. infin. *bibere* dricka (resp. från motsv. romanska former, jfr prov. *beure*, ffra. dial. *beuvre*) har man i nyaste tid velat förklara ordet dels av ett förgerm. **bhewro-*, avledn. till bjugg (förgerm. **bhewo-*) med grundbet. »dryck beredd av korn» (jfr Kluge, 4:e uppl.), dels av ett urgerm. **beuza-* »det som sväller, pöser», som jämte sv. buska färsköl skulle höra till en ie. rot. *bhus* (se Hellquist i Arkiv VII 66); i sistnämda fall måste isl. *bjórr* vara lånord.

Biskop, bisp m.; av fsv. *biskoper, biskuper* med yngre bif. *bisp* (*bissuper*); jfr isl. *biskop, biskup*, da. *biskop, bisp*, fsax. *biskop*, fht. *biscof*, ags. *bisceop* o. s. v. : lånord av gr. *ἐπίσχοπος*, egentl. uppsyningsman; sannolikt tillhörande den grupp av fornkristliga ord som västgermanerna hämtat icke från romerska kyrkan, utan från de arianska goterna (jfr Kluge i P. Grundr. I 318 f.). Att ordet fins i romanska språken med samma förvandling av *p* till *b* (hvarav *v* i ital. *vescovo* o. s. v.), kan bero på invärkan från germanska språken (där *bi-* för *ἐπι-* måhända egentl. beror på ombildning efter partikeln *bi-*?). — Bischoff m.; lånat av likbet. nht. *bischoff*; jfr da. *biskop* ock ndl. *bisschop* ss. namn på samma slags dryck.

Bister adj.; jfr ä. nsv. *bister* (*bijster* i bibeln 1541) vild, bister, da. *bister* vredgad, bister till uppsyn, *bistergal* spritt galen; lånord av mlt. *bîster*, resp. nlt. dial. *bîster* irrande, vilse, bortkommen (jfr *b. werden* m. gen. gå miste om, förlora); förvildad, tygellös, sedligt förfallen; i villervalla, förvirrad; vild (om mark, landskap), bister (om uppsyn, om väderlek); jfr ndl. *bijster* i liknande bet. Någon säker etymologi är ej känd. Utgående från flaml. dial. *bijstier* tänker sig Franck ett fornlt. fornndl. **bi-stiuri* med bet. »rubbad, förstörd» el. dyl., sl. m. lt. *stören* v. = sv. störa. Måhända får man tänka på slavisk härkomst? Jfr fslav. *bystrŭ* adj. snabb, skarp, skarpsynt, hvilket adj. i polska ock lillryska kan betyda »skygg, vild» om en häst o. s. v.; möjligen har mlt. *bîster* (t. ex. i uttr. *bîster lôpen* löpa bort på villostig) ursprungl. brukats om lössläppta hästar? Ordet vore väl i sådant fall ett minne från de forna venderna i norra Tyskland. — Förbistra v., troligen bildat först ur partic. förbistrad, ä. nsv. *förbijstrat* av mlt. *vorbîstert*, partic. till *vorbîsteren* v. komma vilse.

Bita v.; av fsv. *bita*, motsv. isl. *bíta*, da. *bide*, got. *beitan*, ags. fsax. *bîtan*, fht. *bîzzan* o. s. v. i alla germ. språk, med bet. »bita», ursprungl. allmännare »söndra med hvasst redskap, klyva», hvilken bet. ännu spåras i sådana uttryck som kniven biter. Roten, ie. *bhid*, finnes i lat.

findo klyver ock i sanskr. *bhid-* v. klyva. — Bit m., motsv. no. *bit* m., da. *bid* c., okänt i fornnordisk literatur : lånord av lt. *bît* i s. bet. eller inhemsk nybildning?

Bitter adj.; av fsv. *biter, bitter* smärtsam, motsv. likbet. isl. *bitr* (även bitande, hvass i egentlig mening), da. *bitter*, ags. *biter, bitter*, fsax. *bitar, bittr-*, fht. *bittar* o. s. v.; jfr got. *baitrs* i s. bet. med avljud : avledn. av roten till bita med samma betydelseutveckling som besk.

Bittersta i uttr. icke det bittersta, hämtat från lt. *nich dat bitterste* icke det ringaste, en med anslutning till adj. *bitter* bildad superlativ till mlt. *nicht ên bet* icke ett grand, av *bet(e)* m. bit, motsv. sv. 2. beta, eller närmast till ett dylikt uttryck, danat med det annars mindre vanliga mlt. *bitte* i s. bet. (motsv. ett germ. **bitjan-*? eller bildat efter mht. *bizze*, som motsvarar mlt. *bete*?); jfr de da. uttrycken *ikke en bitte, icke det bitteste* i motsv. bet. samt da. *lille bitte* ss. adj. i bet. helt liten.

Bittida, bitti adv.; av fsv. *bittida*, biform till *bitidha, betidha* i (rätt) tid, tidigt, lånat med ombildning efter fsv. adverb på *-a* av likbet. mlt. *bi tîden, be tîden* (jfr nht. *beizeiten*) : dat. plur. till mlt. *tît* med prepos. *bi, be* vid (jfr be-).

Bjuda v.; av fsv. *biuþa* med rätt olikartade betydelser, ss.: erbjuda, räcka fram, inbjuda, utmana, låta veta, förkunna, befalla; motsv. isl. *bjóða*, da. *byde*, got. *biudan*, ags. *beódan*, fsax. *biodan*, fht. *biotan* o. s. v. med huvudsakligen samma bet. som i fsv. Roten, ie. *bhudh*, med mycket divergerande betydelser, finnes i sanskr. *budh-* v. vakna, komma till sans, vaka, giva akt, varsebliva, lära känna, inse, veta, i Veda även begåva; gr. *πυθ-* med pres. *πυνθάνομαι* o. *πεύθομαι*, aor. *ἐπυθόμην* fråga, utforska, erfara, få veta; litau. *bud-, busti* vakna, *budéti* vara vaken, *budrus* vaksam, *baud-, bausti* straffa, aga, banna; fslav. *bŭděti* vaka, *buditi* väcka, *bŭdrŭ* vaksam, rask; hit hör väl ock fornir. *bude, buide* tack, *budech* tacksam, nöjd? Att konstruera fram ett gemensamt grundbegrepp, som passar för alla dessa olika betydelser, är svårt, ish. med hänsyn till bet. »vakna», resp. »väcka». Kanske får man snarast tänka på grundbegr. »sträcka ut (handen)», så att de övriga särskilda betydelserna vore att hänföra till olika syftemål för handens utsträckande? Jfr Franck s. v. *bieden*.

Bjugg n.; av likbet. fsv. *biug* med bif. *biog, biugh, biogh, byg*, motsv. dalmålets *begg* (Noreen i Arkiv I 166), isl. no. *bygg*, da. *byg*, ä. da. *biug* i s. bet. samt ags. *beów* säd, fsax. *bew-* skörd (i gen. pl. *bewô*; jfr fsax. *bewôd* skörd). Vårt ord skulle möjligtvis kunna höra till en ie. form *bhew* av roten till bygga ock 1. bo; ursprungliga bet. vore »det som odlas». Bjuggen var det sädesslag som företrädesvis odlades i de nordiska länderna ock fick av denna anledning också det nu gällande namnet korn.

Bjäbba v., *biebba* i Lex. Linc. : onomatopoetiskt uttryck för små hundars skällande, likasom sv. dial. *bjäffa* ock da. *bjæffe*; jfr ock lat. *baubari*.

Bjäfs n.; ä. nsv. *biefs* (Lex. Linc.) med bif. *bieffza* (Variar.), båda i bet. »lacinia»; av okänd härkomst; kanske sl. m. mlt. *beffe* f. korkåpa, ndl. *bef* f. ringkrage, nlt. *beffken*, nht. *beffchen* prästkrage (bestående av två lappar)?

Bjälke m.; av likbet. fsv. *biælke*, ä. fsv. *bialke*, motsv. isl. *bjalki*, no. da. *bjelke*, urgerm. **belkan-*, avljudsform till urgerm. **balkan-* i s. bet., sv. balk.

Bjällra f.; avledd biform till likbet. fsv. *biælla* f., motsv. isl. *bjalla*, da. *bjælde*, mlt. *belle*, ndl. *bel* f. bjällra, ags. *belle*, eng. *bell* klocka, bjällra; väl sl. m. ags. *bellan* råma, skrika, eng. *bell* skrika (om hjort i brunsttid), fht. *bellan*, nht. *bellen* skälla. Germ. *bell-* kan vara bildat med *n*-suffix av den germ. roten *bel*, betecknande ett starkt läte, hvilken ingår i mndl. *belen* skälla, isl. *belja* ock eng. *bellow* böla, råma (jfr sv. böla) ock kanske är variant till roten i fslav. *blějati* böla ock lat. *fleo* gråter. Men *ll* kan också bero på äldre germ. *lz* av förgerm. *ls*; jfr litau. *balsas* röst, ton, melodi, samt sanskr. *bhaš-* skälla ock *bhāš-* tala (*š* av ls).

Bjärt adj. lysande, klar (om färger; ursprungl. allmännare); jfr fsv. fem. *bært* fin (hövisk?), G. Ordspr. 212; motsv. isl. *bjartr*, no. *bjart*, *bjert*, ä. da. *biert*, *bært*, got. *bairhts*, ags. *beorht*, eng. *bright*, fht. *beraht*, mht. *berht* lysande, klar (i ä. da. även vacker, hövisk, stolt), urgerm. **berhta-*; troligen icke sl. m. sanskr. *bharga-* m. strålande glans, hvilket torde jämte *bhrâj-* v. stråla, glänsa höra till den rot med ie. *l* som ingår i gr. φλέγω o. s. v. (se 2. black); snarare hör det germ. adjektivet till en variant (förgerm. *bherq*) av den rot som finnes i mht. *brehen* v. skimra, glänsa, isl. *brjá* ock *brá* med s. bet., got. *brahw augins* ögonblick, samt sv. bragd.

Bjässe m. stor, grov ock stark karl (jfr *biesse* hos Spegel, likbet. med *basse*), i norrländska dial. med bet. björn; jfr isl. *bessi* m. björnhanne, no. dial. *besse* stor ock grov karl. Ordet synes vara ett med ändelsen -se bildat handjursnamn till björn (i svenskan kanske förutsättande ett fsv. **biæra* f. björnhona? jfr isl. *bera*) med assimilation av *r* med *s*, ss. i mansnamnet Lasse = Lars. Jfr basse.

Björk f.; av likbet. fsv. *biork* f. (jfr *biærk-* i ortnamn), motsv. isl. *bjǫrk*, no. *björk*, ags. *beorc* f. (urgerm. **berkô-*); en avledd form är da. *birk* c., ags. *birce* f., eng. *birch*, fht. *birihha*, *bircha* f., mht. *birche* ock mht. nht. *birke* (urgerm. **birkiô-*); lt. *berke* ock ndl. *berk* äro tvetydiga, då *e* kan vara gammalt eller uppkommet av *i*. Den förra formen, motsv. ie. **bherg'â-*, finnes i flera ie. språk: fslav. *brěza*, ry. *bereza* o. s. v., litau. *béržas* m., lett. *bērzs* m., *bērze* f., osset. *barse* björk; jfr sanskr. *bhûrja-* m., namn på en särskild art björk. — Björkna f. med dial. bif. *björka*, *björkare*, *björkfisk*, namn på fisken Abramis Blicca, syftande på dess färg, hvitglänsande såsom björknäver (jfr 2. asp). Formen med *n* utgår måhända egentl. från ett adjektiv, motsv. isl. *birkinn* av björk?

Björn m.; av likbet. fsv. *biorn* m., y. fsv. *biörn*, motsv. isl. *bjǫrn*, da. *bjørn*; jfr ags. *beorn*, poetisk beteckning för man, hjälte, krigare, hövding, väl abstraherad ur sammans. mansnamn ock hedersepitet, ss. *folc-*, *gûð-*, *sige-beorn*. Den nordiska *u*-stamsböjningen är utgången ur äldre *n*-stamsböjning, kvarlevande i fsv. mansnamnet *Biari*, motsv. ags. *bera*, eng. *bear*, mlt. mndl. *bere*, nndl. *beer*, fht. *bero*, nht. *bär* m. björn (urgerm. **beran-*), i det vissa kasus, bildade med stamformen **bern-*, kunde synas höra till en *u*-stam **bernu-*. Enligt nyaste åsikten (se Kluge, 4:e uppl.) betyder björn »det bruna djuret» : av ett germ. adj. **bera-* brun, sl. m. litau. *bèras* brun (om hästar), hörande till en ie. rot. *bher*, hvars biform *bhr-* kanske ingår i rotformen *bhru*, som ligger till grund för adj. brun ock subst. bäver.

1. **Black** m.; jfr fsv. *black* från 1508 (se Söderwall s. v. *blak*), ä. da.

black n. från 1584 (se Kalkar s. v. 3. *blak*), båda med oviss bet., nisl. *blökk* f. »truncus, en blok, huggeblok» enligt Haldorsen. Ordet är biform till block. Men huru skall den förklaras? Har måhända i lt. *a* dialektiskt uppkommit av svagt betonat *o* i sammans. former, t. ex. i stamordet till sv. fotblack?

2. **Black** adj. blekfärgad, ish. om hårfärg hos djur, urblekt; sammans. rödblack, musblack, blacksvart, i dial. *gulblack*, *brunblack* o. s. v.; jfr ä. nsv. *black* »gilvus», *black som moormän äro* »fuscus» i Variar.; av. fsv. *blakker*, begagnat om färg hos hästar, liksom isl. *blakkr* (jfr isl. *blakkr* m. häst i poesi), i fsv. även svartaktig, mörk; jfr no. *blakk* samt det avledda ä. nsv. *blackot* (»fuscus» i Lex. Linc.), fsv. *blakkotter*, da. *blakket* black. Vårt ord är den nordiska formen till eng. *blank* hvit, blek (jfr ags. *blanca*, *blonca* m. häst), mlt. *blank*, fht. *blanch*, mht. *blanc* skinande, blänkande, hvit (lånat i fra. *blanc*, ital. *bianco* hvit), sål. egentl. samma ord som sv. blank: till en nasalerad form av den rot som ingår med germ. form *blak* i ndl. *blaken* v. brinna, låga, lt. ndl. *blaker* m. lykta, ags. *blæcern*, *blacern* n. lykta, samt med flera avljudsformer i gr. φλέγω brinner, lågar, lyser, φλόξ, φλογ- f. låga, lat. *flagro* brinner, lågar, *fulgur* ock *fulmen* blixt o. s. v., väl även i sanskr. *bhrâj-* v. stråla, glänsa. Germanska varianter till denna rot äro *blik*, *blink*; se blek, blinka. — Den äldre sv. bet. »mörk, svartaktig» hör kanske egentl. till ett ord av annat ursprung, lånat från lt. ock sl. m. sv. bläck (s. d.)? Jfr Noreen: Orddubbl. N:o 88.

Blad n.; av likbet. fsv. *blaþ* n., motsv. isl. *blað*, da. *blad*, ags. *blæd*, *blad-*, fsax. *blad*, fht. *blatt* o. s. v., endast i got. icke uppvisat. Roten är väl ytterst identisk med den som i avvikande form ingår i lat. *folium* ock gr. φύλλον blad, men torde närmast vara avljudsform (förgerm. *bhlo* eller *bhla*?) till roten *bhlô* i blomma. Vårt ord är väl bildat med det participiala suff. förgerm. *-to-*; grundbet. »det utslagna, utspruckna»?

Blaggarn n.; av likbet. fsv. *blagarn* n. med ursprungl. långt *a* förkortat i förra sammansättningsleden, som är fsv. *bla* f. blår; se blånor.

Blanda v.; av likbet. fsv. *blanda*, motsv. isl. *blanda*, da. *blande*, got. fsax. *blandan*, ags. *blondan*, fht. *blantan* i s. bet. : väl rotbesläktat med adj. blind ock vb. blunda. Kanske är grundbet. »förmörka, göra oklar» (en dryck, vatten, mjölk el. dyl., genom inblandning av något ämne)? Jfr ock meng. *blundren* i bet. »röra om, förvirra»; se blunda. — Bland prep., redan i fsv. med utelämnande av *i*, i st. f. ibland, fsv. *i bland*, egentl. »i blandning (med)»; av fsv. *bland* n. blandning; jfr da. *blandt*, *iblandt* prep. i s. bet.

Blank adj.; av. y. fsv. *blanker* blank, glänsande, hvit, motsv. no. da. *blank*: en sidoform till 2. black, kanske hämtad från lt., kanske ock ursprungl. inhemsk i östnordiska språk.

Blaren m. figur på ett killekort (dial. *Blarén*: efter svenska familjenamn på *-én*?); kanske av lt. dial. *blare* skrikhals, styggt barn? Jfr lt. *blaren*, *blarren*, *blären* skrika, storgråta, lipa, även bräka, ndl. *blaren* bräka, råma, skrika, eng. *blare*, mht. *bleren*, *plerren*, nht. *plärren* : kanske en gammal bildning av den ie. roten *bhlê* i mht. *blæjen*, fslav. *blějati* bräka, lat. *fleo* gråter; till ursprungl. samma rot hör väl ags. *blǽtan*, eng. *bleat*, ndl. *blaten* bräka. Yngre onomatopoetiskt ursprung kan dock även

tänkas; jfr lat. *balare* bräka; jfr ock babbla.

Blast m., blaster m. (ock n.?) de gröna delarna av en rotfruktsplanta; en först i nyaste ordböcker från folkspråket upptagen kollektivbildning till blad. Om den historiskt sammanhänger med lt. dial. *blastern* v. blada av sig, flaga sig (t. ex. om rappning på en vägg), är den väl ett lånord, då gamla ord på *-st*, *-ster* annars utgå från verbalrötter. Kanske äro dock båda orden hvart för sig nybildade, det svenska efter mönstret av blomster (se blomma)?

Bleck n. med bif. bläck tunn metallplåt; jfr y. fsv. *bläck* ock ä. nsv. *blick* (hos Spegel), da. *blik* o. dial. *blæk*, mlt. *blick*, *bleck*, ndl. *blik*, fht. *bleh*, nht. *blech* n. i s. bet. Ordet betyder ursprungl. hvad som blänker ock är egentl. samma som y. fsv. *blek* n. sken, isl. *blik* n. glans : en avledn. till germ. roten *blik* »lysa» eller, ifall grundformen vore germ. **blikiz-* o. **blekaz-* n. (som kunde vara samma *s*-stam som ytterst ligger till grund för blixt), möjligen till den germ. rotformen *blek*, motsv. ie. *bhleg* med s. bet.; jfr adj. blek.

1. **Blecka** v. göra ljusa märken på träd genom barkens borthuggande : en biform (med *ck* för *k* från formen bläcka?) till dial. *bleka*; av likbet. fsv. *blika*, motsv. no. *blika*, denom. till no. *blik* n. ljus fläck, märke på träd, egentl. väl samma ord som sv. bleck. — Det likbet. bläcka v., motsv. no. *blekkja*, är väl denom. till 2. black, sål. motsv. germ. **blankian* (jfr sv. dial. *blänka* i s. bet.), men kunde ock med mlt. mndl. mht. *blecken* låta synas, blotta, nht. *blecken* visa tänderna, motsvara germ. *blakjan* av den icke nasalerade formen av samma rot.

2. **Blecka** f. med ä. nsv. bif. *blicka*; ett fisknamn, synonymt med braxenpanka, brukat om några arter av släktet Abramis; egentl., likasom no. *blika*, *bleikja*, namn på olika ljusfärgade fiskar, no. *bleke* löja, ä. da. *blege* en Abramis-art (vimma?), lt. *blecke* löja, betecknande en fisk av hvitglänsande eller åtm. ljus färg; av roten till adj. blek ock 1. blecka; jfr ock braxen.

Blek adj.; av likbet. fsv. *bleker*, motsv. isl. *bleikr*, da. *bleg*, ags. *blâc*, fsax. *blêk*, fht. *bleich* o. s. v. (icke uppvisat i got.), urgerm. **blaika-*, egentl. »skinande, ljus» : bildat av den germ. rot som representeras av det forngerm. starka vb. isl. *blíkja*, ags. *blîcan*, fsax. *blîkan*, fht. *blîhhan* skina, lysa, ännu levande i ndl. *blijken* synas, visa sig klart ock tydligt, samt i nht. *bleichen* bliva blek. Denna rot har en vokalism avvikande från den ie. roten *bhleg* i gr. *φλέγω* brinner, lågar o. s. v. (se 2. black), men överensstämmande med en slavisk ordgrupp som synes förutsätta ett *sk*-presens; jfr fslav. *blĭsnąti* (för *blĭsk-*) *blĭstěti* ock *bliskati* glänsa, *blěskŭ* glans; jfr ock litau. *blizgù* skimrar. Det kan dock icke anses avgjort, att slav. *blĭsk-* står för *blĭgsk-* av en slav. rot *blĭg* = germ. *blik*, utan det kan höra till någon annan likbet. rot (jfr t. ex. blid o. bliga, ävensom litau. *blaiwytis* klarna). Tänkbart är därföre, att germ. roten *blik* är en särskilt germansk biform till ie. *bhleg'*, germ. *blek*, uppkommen ur former med i-omljud av *e* till *i*, ss. t. ex. ett presens **blikjô* av förgerm. **bhleg'jô*, en s-stam **blikiz* (jfr bleck) o. s. v., under invärkan från någon annan liknande rot med gammalt *i*-avljud. — Bleka v.; av fsv. *blekia*, motsv. isl. *bleikja*. — Bleke n.; jfr fsv. *blekegardher* blekningsplats, samt mlt. *bleike* f. blekning, bleke. — Blekna v.; av fsv. *blekna*, motsv. no. nisl. *bleikna*, analogibildning i st. f. fsv. isl. *blikna* i

s. bet. — Bleckert (rhenskt), namn på ett slags blekrött vin, ish. från Ahr-dalen i Rhenprovinsen; lånat av likbet. lt. *blêkert*. motsv. nht. *bleichert* med bif. *bleichart*, *bleicher*.

Blemma f.; av likbet. fsv. *blema* f., motsv. no. dial. *bleime* f. Detta ord (hvarom se Bugge i Sv. Landsm. IV: 2, sid. 20), synes jämte ett likbet. ord i Dalmålet, motsv. fsv. **blīma*, vara avlett av en germ. rot *blî* : *blai* »blåsa, svälla», som ingår i isl. *blístra* v. hvissla, *blístra* f. blåshål på en bälg; jfr gr. *φλιδή* överflöd. Däremot synes det likbet. y. fsv. *blæmma* ock no. dial. *blæma* höra till germ. roten *blǣ* i ags. *blâwan* blåsa (jfr blåsa) ock motsvara lat. *flēmina* n. pl. bölder. Former med *n* i s. bet., ss. sv. dial. ock fsv. *blena*, ä. da. *blene*, mndl. *bleine*, nndl. *blein* f., lt. *bleien* plur. (jfr ock nisl. *blina* hos Haldorsen) kunna höra till den förstnämda rotformen. Men ags. *blegen* böld (hvarav eng. *blain*), ävensom da. *blegn* blemma (om icke lånat från lt.) kunna väl icke höra dit; de tyckas hänvisa på ett, visserligen till sin rot dunkelt, germ. **blaȝinôn-*, som kunde förklara även (mlt.) mndl. *bleine*, under det fsv. *blena* o. s. v. kunde vara lånat av mlt. **bleine*.

Blick m.; jämte ögonblick n., fsv. *ôghnablik* n., samt da. *blik* n. lånord från lt.; jfr mlt. *ôgenblick* m., nlt. *blick*, ndl. *blik*, mht. *blic*, nht. *blick* m. i motsv. bet.; egentl., liksom t. ex. eng. *glance*, betecknande stråle eller skimmer från ögat: samma ord som mlt. *blick*, mht. *blic* m. glans, stråle, blixt, fht. *blic*, *blicch*-blixt : hörande antingen till germ. roten *blik* eller (ifall *kk* beror på *j*-suffix, icke *n*-suffix) möjligen till germ. roten *blek*; se blek. — Blicka v.; lånat av likbet. lt. *blicken*; jfr mlt. mht. *blicken* utstråla ljus, glänsa.

Blid adj.; av fsv. *bliþer* mild, vänlig, blid, behaglig, glad, motsv. isl. *bliðr*, da. *blid*, got. *bleiþs*, ags. *blîðe*, eng. *blithe*, fsax. *blîði*, ndl. *blijde*, *blij*, fht. *blîdi* vänlig, mild, därjämte i västgerm. språk (i nuv. eng. o. ndl. uteslutande) med bet. »glad»; i fsax. särskilt med bet. »skinande, klar», som utan tvivel är den älsta, ehuruväl ordets rot icke eljest är känd (jfr blek). — Blidka v.; av fsv. *blidhka*, motsv. isl. *bliðka*, no. *blikka* : ett specielt nordiskt verb.

Bliga v.; av likbet. fsv. *bligha*; jfr med olika böjning isl. *blígja* i s. bet. med adj. *blígr* ss. öknamn. Grundbet. är sannolikt likartad med den i vb. glo = isl. *glóa* glindra, glöda, eller i blick. En germ. rot *bliȝ*, till betydelsen överensstämmande med *blik*, synes också vinna stöd av no. dial. *bligra* »glimte svagt under smaa viftende eller sittrende bevægelser» (se Ross); jfr blänga.

Blind adj.; av fsv. *blinder* blind, även: som icke kan ses, dold, otydlig, motsv. likbet. isl. *blindr*, da. *blind*, got. *blinds*, ags. fsax. *blind*, fht. *blint* o. s. v. Roten, germ. *blind*, med avljudsformerna *bland* (i blända, kanske även blanda) ock *blund* (i blunda) finnes i motsv. form, ie. *bhlendh* o. s. v., i balt.-slav. språken; jfr litau. *blendžiûs* v. reflex. förmörkas (om solen), *blandýti* slå ned ögonen, *pri-blįsta* (pret. *pri-blindo*) v. impers. det mörknar, det blir afton, *prýblindė* f. skymning o. s. v.; fslav. *blęd-* v. (inf. *blęsti*) »errare, nugari, scortari», *blądŭ* m. felsteg, ish. otukt, hor (grundbet. väl »famlande i mörker»; jfr eng. *blunder*, se blunda).

Blinka v.; motsv. no. *blinka*, da. *blinke*, eng. *blink* blinka; jfr fsv. *blinkra* i s. bet. Samma verb med ursprungligare bet. är sv. dial. *blinka* blixtra, no. *blinka*, da. *blinke* glimta, kasta ett plötsligt sken, lt. ndl. nht.

blinken blänka, glänsa, tindra : hörande till en nasalerad form av den germ. roten *blek*, ie. *bhleg'*, hvarav en avljudsform germ. *blank* ingår i 2. black, eller ock av den germ. roten *blik* i adj. blek. Betydelseutvecklingen, jämförlig med den i blicka, har här fått en särskild skiftning, så att blinka säges om den vid det slutna ögats öppnande framstrålande blicken. Att blinka icke föreställer ett äldre **blindka* av adj. blind, styrkes t. ex. av fsv. *blixa* blinka, egentl. blixtra.

Bliva, bli v.; av fsv. *bliva* a) bliva kvar, förbliva, b) varda, motsv. no. *bliva, bli*, da. *blive*; lånord av mlt. *blîven* bliva kvar, förbliva, hvilket i nordiska språken även fick bet. »varda» : lätt att förstå i sådana uttryck som fsv. *blef döþer*, som fattades synonymt med *varþ döþer*, men egentl. betydde »blev död kvar på platsen». Detta verb, motsv. ndl. *blijven*, fht. *bilîban*, nht. *bleiben*, ags. *belîfan*, got. *bileiban* bliva kvar, förbliva, germ. **bilîƀan*, är det med forngerm. *bi-* (= sv. be-) sammansatta stamverbet till isl. *leifa*, fsv. *leva*, got. *bilaibjan* o. s. v. lämna kvar, sl. m. sv. lämna v, liv n. ock leva v. Man ställde det förr allmänt till ie. roten *liq* i gr. λείπω lämnar, lat. *linquo* i s. bet. ock sanskr. *ric-* v. låta fara, släppa. Men då roten *liq* finnes med germ. form *lihw* i got. *leihwan* v. låna ock i sv. subst. lån o. s. v., hör vårt verb troligen till ie. roten *lip* i sanskr. *lip-* v. smörja på, klibba, häfta vid, litau. *lipti* ock fslav. *lĭpěti*, *-lĭpnąti* klibba vid, sitta fast vid, gr. λιπαρός besmord, fet, λιπαρέω står fast vid, framhärdar, λιπαρής ihållande, ihärdig o. s. v., så att grundbet. av germ. **lîƀan* synes vara »sitta fast, bliva kvarsittande». Jfr Fick III 271.

Blixt m.; en biform till likbet. sv. dial. *blix* m., motsv. mlt. *blix* m., med *t* ifrån sv. dial. vb. *blixta*, hvars *t* är suffixalt, även från riksspråkets vb. blixtra, om detta är en äldre bildning, hvars *t* är inskott mellan *s* ock *r*; jfr sv. dial. *blixa*, mlt. *blixen* v. blixtra, fornlt. *bliksmo* m., *blikisni* n., mlt. *blixeme, blixene*, ndl. *bliksem* blixt, samt mlt. *blixemen* o. s. v. blixtra. Troligen får förutsättas ett forngermanskt vb. **blikisôn* blixtra, utgånget ur en nominal *s*-stam, som kan höra till germ. roten *blik* eller hällre, såsom ursprungl. samma ord som lat. *fulgur* blixt, till germ. roten *blek*; jfr vidare bleck ock blek. — En bildning utan *s* är mht. *bliczen*, nht. *blitzen* : till fht. *blic* blixt = sv. blick.

Block n.; jfr y. fsv. *blook* m. stock till fjättrande av fångar, *blokhus* förskansningshus av stockar, no. *blokk* f. block (ss. hissredskap, form för hattar m. m.), da. *blok* c. block, stock, stupstock, fattigbössa. Väsentligen lånord från lt. i riksspråket, har vårt ord dock väl funnits som gammalt svenskt ord, då det brukas i dial. ss. förstärkande prefix, uttryckande något oformligt stort, grovt, tungt, eller som sker med häftighet ock ansträngning; t. ex. *blockstor, -dum, -mätt, -läsa, -snöa, -supa*; även med sidoform *blōk* (med öppet *ō*), hvarav det avledda vb. *bloka*, i vissa dial.; jfr fsv. *blokhogg* i Sdm.L. svårt slag med grovt värktyg. Ordet finnes i tyskan, ävenledes i tvänne former : med *kk* i mlt. *block* m. n. avhuggen trädstam, kloss, stock för fångar, förvaringskärl med form av en stock, fattigbössa el. dyl.; hög, hopad massa; nlt. *block* även block ss. hissredskap, ndl. *blok*, mht. *bloc, bluc*, nht. *block*, eng. *block*; med urgerm. *k* i (mlt. *blok*? dat. *bloke*, se SchLb. VI 72, samt) mht. *bloch* träblock, stock, tjock planka, även ett slags fälla, giller. Denna sistnämda bet behöver icke höra till ett särskilt ord,

motsv. fht. *biloh* n. stängsel, utan kan förklaras analogt med t. ex. sv. bom o. bomma, spärra, stänga v.; jfr ock fsv. *baghn* stockfälla, gillerstock = ä. nsv. *bagn* »truncus». I alla händelser torde ordet väsentligen vara en gammal avljudsform till bjälke ock balk (s. d.) med växling av germ. *k* ock *kk* i olika kasus av n-stamböjningen : germ. **blukan-* jämte **blukk-* av förgerm. **bhlgn-*.

Blod n. m.; av fsv. *bloþ* n., *bloþer* m., hvilket finnes ss. neutr. i alla germ. språk med s. bet.: isl. *blóð*, da. *blod*, got. *blôþ* (gen. *blôþis*), ags. ffris. fsax. *blôd*, fht. *bluot* o. s. v., ett specielt germanskt ord med ovisst etymon ock grundbegrepp; till ie. roten *bhlô* i blomma? — Blodvite n.; av fsv. *bloþvite* n., y. fsv. *blodvite* med bif. *blotvite* i Stads L. blodsutgjutelse, mindre blodigt sår, motsv. fda. *blothvite*, ä. nda. *blodvide* i s. bet. : väl sammans. med ett fsv. fda. **þvite* n. »(hugg-)sår», bildat av den rot som ingår i ags. *þwîtan* v. »abscindere, äldre (dial.) eng. *thwite* skära, klyva, ock i sv. dial. *tvet* m. a) huggspån, b) vinkelaktig uthuggning vid träds fällning eller huggning, *tveta* v. hugga av, snedhugga, göra några hugg på sidan av en stock (Rietz 766), no. *tveit* f. ock *tveit* m. samt *tveita* v. med liknande bet., fno. *þveit* f. med oklar bet., liksom det i ortnamn vanliga sv. *tvet*, no. *tveit*. Det danska ordet har också, liksom det därav lånade ags. *blôdwîte*, ä. eng. *bloodwite*, bet. böter för blodsutgjutelse : troligen samma ord, associerat med (väl icke från början sammansatt med) fda. *vite* straff = sv. vite. Se Kock i Sv. Landsm. X: 3, sid. 1 ff.

Blomma f.; av likbet. y. fsv. *bloma* f., tillika av fsv. *blome* m. blomma, blomstring, blom; jfr isl. *blómi* m., da. *blomme*, got. *blôma*, meng. *blôme*, fsax. *blômo*, fht. *bluomo* m. jämte fht. *bluoma* f. o. s. v. i motsv. bet. : avledn. med ie. suff. *-men-* av den ie. roten *bhlô*, hvilken vidare ingår i ags. *blôwan*, eng. *blow*, fsax. *blôian*, ndl. *bloeien*, fht. *bluojan*, nht. *blühen* blomstra, i mlt. *blôt*, fht. *bluot* f., nht. (ursprungl. plur.) *blüte* f. blomma, blomstring, motsv. likbet. fornir. *bláth*; med utvidgad form *bhlôs* i lat. *flôs* (*flôris*) blomma, *floreo* blomstrar, i mht. *bluost* f. ock ä. da. *bloster* n. samt ags. *blôstm*, *blôs(t)ma*, eng. *blossom*, mlt. *blôsem*, *blossem*, ndl. *bloesem* m., alla med bet. blomster. Denna rot ingår väl ock med avljud i sv. blad. Dess begreppssfär innefattar sålunda det som utgör växternas prydnad, ehuru det kan vara ovisst, om dess grundbegrepp egentligen avser färgprakt eller yttring av vegetativ lifskraft. Å ena sidan har man hit ställt adj. blå (jfr Noreen: Urg. Judl. § 12, 6), å andra sidan har man sammanfört denna rot med ie. *bhlê* »svälla, blåsa» (se Brugmann: Grundr. I § 90 o. 109; jfr blåsa). — Blom m.; utan tvivel en gammal svensk form, ehuru ej synlig i ordböcker före Weste; jfr isl. *blóm* n. kollekt. blommor ock blad, no. dial. *blom* m. blomma. — Blomster n.; av fsv. *blomster* n. (med bif. *blômster*), motsv. fno. *blómstr* m., da. *blomster* n. med bif. *blomst* c. : kanske, då ändelsen *-st*, *-ster* här synes fogad till en nominalstam, uppkommen genom kontamination med det ovannämda da. *bloster*? eller genom omställning av en nordisk form, motsv. ags. *blôstm*?

Bloss n.; av likbet. fsv. *blos* n. med bif. *blus*, motsv. da. *blus* n.; jfr ndl. *blos* m. rodnad i ansiktet. — Blossa v.; jfr fsv. *blusa*, da. *blusse*, mlt. *blosen*, ndl. *blozen* blossa, rodna, även mlt. *bloschen* i s. bet. En med *j*-suffix avledd ordstam förefinnes i isl. *blys* n. bloss, i eng.

blush (motsv. ags. **blysian*) ock mndl. *blözen* rodna, i mndl. *bleus* adj. röd i ansiktet, i lt. *blüse* f. fyrlykta (lånat i sv. blysa skeppslykta), motsv. ags. *blysige* f. bloss. Roten, som jämte föreliggande form, germ. *blus*, också har avljudsformerna *bles* ock *blas* (se bläs), är till grundbegr. likartad med den germ. roten *blek* : *blak*, hvarom se 2. black.

Blota v.; ett blott i historisk literatur brukat lånord av fsv. *blota*, isl. *blóta* offra, dyrka med offer, motsv. got. *blôtan* dyrka, tillbedja, ags. *blôtan*, fht. *bluozan* offra. Etymon till detta forngermanska uttryck för hednisk gudsdyrkan är icke utrönt. Den gamla härledningen från blod (jfr Ihre) kan formellt försvaras; *t* kunde bero på förgerm. -*tn*-, ursprungl. i presens. Men den synes icke giva någon passande grundbetydelse.

Blott adj.; av fsv. *blotter* bar, blott, obeväpnad, motsv. da. *blot*; jfr ndl. *blut* med bif. *blutsch* utblottad, som förlorat allt, t. ex. på spel; nht. dial. *blutt* bar, naken, utblottad Detta ord, motsv. germ. **blutta*-, är avljudsform till blöt (germ. **blauta*-), likbetydande med sistnämda ords västgermanska former, ehuru även med spår av bet. »blöt» i fsv. uttr. *aff blotte barns ben*, motsv. isl. *frá blautu barns beini* från spädaste barndomen. Roten finnes med kort avljudsvokal också i fsv. *blotna*, *blutna*, isl. *blotna* mjukna, bliva vek. — Det med vårt adj. likbet. fsv. *bloter* är troligen en från mlt. *blôt* (= sv. blöt) lånad form med långt *o*.

Blunda v.; av likbet. fsv. *blunda*, motsv. isl. *blunda*, da. *blunde*; jfr fsv. no. *blundra* i s. bet., meng. *blundren*, *blondren* handla blindvis, förse sig, dumma sig (även: röra om, förvirra), neng. *blunder*. — Blund m., motsv. isl. *blundr* m., da. *blund*. Roten är densamma som i adj. blind. Med samma avljud som här (motsv. ie. **bhl̥ndh*) finnes den i litau. *prý-blindė* skymning, möjligen också i fslav. *blęd*- »errare» (ifall icke motsv. germ. **blind*). — Blunder m.; väl nyare lånord från eng. *blunder* grovt misstag, förbiseende, bock; jfr no. *blunder* m. blund.

Blus m.; med nht. *bluse* f. lånat från det etymologiskt dunkla fra. *blouse* i s. bet.

Bly n.; av likbet. fsv. *bly* n., motsv. isl. *blý*, da. *bly*, mlt. mndl. *blî*, fht. *blîo*, mht. *blî* (gen. *blîwes*), nht. *blei* n., germ. **blîwa*-, av alldeles okänd etymologi. I eng. samt i nuv. ndl. brukas ett annat ord för »bly» : ags. *leád*, eng. *lead*, ndl. *lood* = sv. lod. — Blyerts m.; förr brukat i bet. blymalm, har ordet fått sin nuv. bet. från sammans. blyertspänna, ursprungl. »blypänna», nu »grafitpänna», liksom nht. *bleistift*; det är lånat av nht. *bleierz* n. blymalm, en sammans. av det etymologiskt dunkla nht. *erz* n. malm, fht. *arizzi* med bif. *aruz* n. — Det egendomliga da. (no.) *blyant* blyertspänna synes bero på sammanblandning med det hvarken etymologiskt eller till betydelsen hithörande ä. da. *bliant* ett slags tyg av siden ock guld.

Blyg adj.; av likbet. fsv. (*bliugher*) *blygher*, motsv. nisl. *bljúgr*, no. *bljug*, *blyg*, da. *bly*; jfr ä. da. *blu*(*g*), mht. *blûc*, *blûg*- med bif. *bliug*-, även *blûwec*, nht. dial. *blaug* blyg; fht. *blûgo* adv. blygt, *blûgison* »dubitare», o. s. v. Vårt ord är väl en avledn. med germ. *ʒ*-suffix ock sl. m. de till bet. nära överensstämmande isl. *blauðr* ock sv. blödig; grundbet. är väl »blöt, mjuk» ock roten ie. *bhlu* »flyta, strömma»; se blöt, jfr Fick III 220. — Blygas v.; av likbet. fsv. *blyghias*, motsv. fno. *blýgjast*, ä. da. *blyes*. — Blygd f.; av fsv. *blyghþ* f., motsv. isl. *blygð*, ä. da. *blyghd*, *blyd*.

Blå adj.; av fsv. *blar*, motsv. isl. *blár*, no. da. *blaa*, mlt. *blâ*, *blâw*-,

blâu, ndl. *blauw*, fht. *blâo*, *blâw-*, nht. *blau* (urgerm. **blǣwa-*) med bet. blå; i fornnordiska språken även svart, mörk, t. ex. i sammans. fsv. *blaman*, isl. *blámaðr* människa av mörkhyad ras: etiopier, neger, mor, även svart djävul. Ordet sammanställes med lat. *flāvus* blond, gul (*ā* : germ. *ǣ*, ss. i lat. *flāre* : germ. *blǣ-* blåsa). Ord betecknande färg hava ofta svävande ock i olika språk starkt avvikande betydelser (jfr 2. black). Vare sig ordet är rotbesläktat med blomma (Noreen: Urg. Judl. § 12, 6) eller icke, torde grundbet. vara »bjärt» el. dyl. — Blåkulla, namn på det bärg, där enligt folktron trollpackor fira årsfest med satan (bif. *blåkula* hos Sahlstedt); egentl. väl »blå kulle» ss. namn på en avlägsen höjd, t. ex. toppen av ön Jungfrun i Kalmar sund; jfr *Blåkulla* »montes e longinquo cærulei, orcus» hos Schenberg 1747. Sin speciella betydelse har ordet väl väsentligen fått från det tyska *Blocksberg*, mlt. *Blockesberg*; det kunde tänkas, att folkfantasien även i *blåkulla* inlagt bet. »de svartas, d. v. s. djävlarnas, kulle».

Blånor f. pl., ä. nsv. *blåner* : plur. till fsv. *blan* f. ock biform till **blår**, fsv. *blar*, plur. till *bla* f., motsv. ä. da. *blaa*, av hvars plur. nuv. da. *blaar* med *r* i stammen. Den svenska *n*-formen, ursprungl. utgången ur vissa kasus av ordet ss. *n*-stam, beror kanske tillika på fsv. *blanar*, ä. nsv. *blånar* ss. plur. med bestämda artikeln. Ordet är troligen (enligt meddelande av prof. Noreen) samma som mht. *blahe*, *blâ*, nht. *blahe*, dial. *blache* f. grovt lärft, säckväv. Etymon är icke vidare känt. Jfr blaggarn.

Blåsa v.; av likbet. fsv. *blasa* (med bif. *blæsa*, *blesa*, utgångna ur resp. pres. *blæser*, äldre *blæs*, ock pret. *bleste* för äldre **bles*); motsv. isl. *blása*, da. *blæse*, got. *blêsan*, mlt. *blâsen*, fht. *blâsan* o. s. v., hörande till en biform med *s*-suffix av den rot, som i germ. form *blǣ*, förgerm. *bhlê*, ingår i ags. *blâwan*, eng. *blow* blåsa, fht. *blâjan* blåsa, blåsa upp, bringa att svälla, mht. *blæjen*, nht. *blähen*, i ags. *blǣd* m. blåst, andedräkt, liv, i isl. *blǽr* m. vindpust, samt i 2. bläddra, ock hvarav en variant med *ā* finnes i lat. *flāre* blåsa. Ifall roten *bhlô* i blomma hör hit, vore roten till vårt verb en paralellform till roten *bhlōs* i lat. *flōs* o. s. v. — Blåsa f., motsv. no. *blaasa*, samt fsax. fht. *blâsa* o. s. v. med s. bet. — Blåst m. med bif. blåster i teknisk bet. (i dial. med allmännare bet.); av fsv. *blaster* med bif. *blæster* m. blåst; jfr likbet. isl. *blástr* m. (med ock utan *r* i stammen), no. *blaaster*, *blæster*, da. *blæst* : ursprungl. två skilda ord, motsv. dels germ. **blǣstu-* (ags. *blǣst*, eng. *blast*, fht. mht. *blâst* m.), dels germ. **blǣstra-*.

1. **Bläck** n. skrivbläck; av likbet. fsv. *blæk* n., motsv. isl. *blek*, da. *blæk* n. (ä. da. bif. *blick* : genom inverkan av det ord som motsvarar sv. bleck?); jfr ags. *blæc* n., mlt. *blak*, *black* n., fht. *blach* bläck, egentl. »svärta» : substantiverat neutr. till ags. *blæc*, *blac-* adj. svart, eng. *black*; jfr mlt. *blakmâlen*, mht. *blachmâlen* v. pryda med inläggning av s. k. niello: mörk emalj på guld ock silver. Det nordiska subst. synes vara gammalt lån från ags. (väl icke av ett urnord. **blakja-*?). Etymon till västgerm. **blaka-* »svart» är ovisst. Den germ. roten *blak* med grundbet. »brinna, låga, lysa» (se 2. black) synes icke passa för betydelsens skull.

2. **Bläck** n. : dialektisk form för bleck.

Bläda v.; av fsv. *blædhia* plocka bladen av (med *j* i nsv. infin. förlorat genom analogi; jfr fsv. pres. sing. *blædher* samt subst. blädning);

motsv. isl. *bleðja* plocka bort, gallra, plocka sönder (egentl. plocka blad), no. *bledja*, da. *blæde* : denom. till blad.

1. **Bläddra** v., ä. nsv. *blädra*; lånat av likbet. lt. *blädern* : avledn. av en äldre plur. på *r* till lt. *blad* = sv. blad (jfr mlt. *blader* jämte *blade*, *blede* plur.) eller kanske danat närmast efter mht. *bleteren*, nht. *blättern*; jfr ndl. *bladeren* v. bläddra av ä. ndl. plur. *blader*.

2. **Bläddra** f. blåsa : nyare från lt. lånad form för ä. nsv. *blädra*, dial. *blära*, av fsv. *blædhra* f., motsv. no. *blæra*, da. *blære*, ä. da. *blædre*, sidoform till ä. nsv. *bladra*, isl. *blaðra* f.; jfr ags. *blǣdre*, eng. *bladder*, mlt. *bladere*, *bladder*, *bledere*, *bledder*, ndl. *blaar*, fht. *blât(t)ara*, nht. *blatter* f. : avledn. med tvåfaldig urgerm. suffixform, *-ôn-* ock *-iôn-*, av en stam, som är med ie. *-tr-*suffix avledd av den germ. roten *blǣ* »blåsa, svälla», se blåsa.

Blända v.; med sammans. förblända, som tyckes vara äldre i svenskan, lånat av lt. *blenden*, *verblenden*, motsv. fht. *blenten*, ags. *blendan* o. s. v. (västgerm. **blandian*), ett med avljud bildat faktitivverb till adj. blind. — Blände n. i sammans., ss. sink-, horn-, kolblände, namn på vissa mineral; lånat av nht. *blende* f., egentl. »blindmalm» : mineral som trots metallglänsande utseende icke är någon metallgivande malm. Ordet betyder annars bländning, bländvärk, blindvärk, blindfönster o. s. v.

Blänga v.; kanske sl. m. ä. da. *blinge* v. »blinke, bævre», *blinge-guld* »flitterguld» (se Kalkar I 220) ock hörande till en germ. rot. *bling* : *blang*, nasalerad form av roten till bliga?

Blänka v.; av ä. nsv. *blänkia*, motsv. no. *blenkja*, mlt. ock ä. ndl. *blenken* i s. bet. : denom. till adj. blank, också förekommande med faktitiv betydelse »göra blank» i no. dial., liksom mht. *blenken*; egentl. identiskt med sv. bläcka ss. biform till 1. blecka.

Bläs m., bläsa f.; jfr no. *bles*, *blesa* f., nisl. *blesa* i s. bet. samt fsv. *blæsutter*, fornisl. *blesóttr* adj. bläsig. I st. f. denna ordstam med urgerm. *e* ock enkelt *s* hava de tyska munarterna andra former: 1) med urgerm. *a* ock *s* jämte *z* : mlt. *blasenhengst* häst med bläs, *blare* f. bläsa såsom ko-namn, mndl. *blare*, nndl. *blaar* f. bläs; jfr av samma stam mht. *blas* skallig (egentl. blank eller ljus på hjässan), nht. *blass* blek, mlt. mht. *blas* n. bloss, ags. *blase*, *blæse* f., eng. *blaze* bloss; 2) med *e*, väl genom omljud av *a*, ock *ss*, väl av urgerm. *sj* : mlt. mndl. *blesse*, nndl. *bles*, nht. *blässe* f. bläs. Dessutom märkas da. *blis* bläs, *blisset* bläsig med oklar förhistoria. Roten är densamma som med avljudsform germ. *blus* ingår i bloss.

Bläster m.; se blåsa.

Blödig adj.; av fsv. *blödhogher*, avledd form till blöd- i blödsint, fsv. *blödher* klenmodig, försagd, rädd, motsv. isl. *blauðr* med s. bet., även »av honkön», no. *blaud* rädd, blyg; ags. *bleáð*, fsax. *blôði*, fht. *blôdi*, ndl. *blood*, nht. *blöde*, med bet. svag (i tyskan ish. om syn eller förstånd), klenmodig, försagd. Jfr got. *blauþjan* v. avskaffa, egentl. göra kraftlös. Ordet, hvars grundform synes vara germ. **blauþu-*, betydde väl ursprungl. »blöt, mjuk»; se vidare blöt; jfr blyg.

Blöja f.; av fsv. *blöia* f., sidoform till *blæia*, *blea*, *ble* f. tygstycke, ish. altarduk eller sängkläde (ursprungl. tjänande som täcke ock lakan på en gång?), lakan; jfr isl. *blǽja* i s. bet., även kulört tygstycke ss. klädesplagg, no. *blæja*, *bløya* sängkläde, lakan m. m., fda. *ble* lakan, nda. *blee* blöja; väl icke sl. m. mht. *blahe*, *blâ*, nht.

blahe f. säckväv (jfr blånor), då isl. *blæja* väl betecknade bättre slags tyg än blaggarnsväv; kanske med grundbet. »kulört, bjärt-färgat tyg» att ställa till roten i blomma (se Noreen: Urg. Judl. § 12, 6)? Grundformer till fsv. *blæia* ock *blöia* skulle vara resp. germ. **blǣwiôn-* ock **blaujôn-*.

Blöt adj.; av fsv. *blöter* mjuk, svag, veklig, blödig, motsv. isl. *blautr*, no. *blaut* med s. bet., även »blöt», da. *blød* mjuk, vek, blödig; i västgerm. språk med starkt avvikande betydelser: mlt. *blôt*, ndl. *bloot*, mht. *blôz*, nht. *bloss* bar, blottad, utblottad, obeväpnad, ffris. *blât* utblottad, medellös, fattig, ags. *bleát* eländig, arm. Grundbet. av germ. **blauta-* måste vara den vanliga nysvenska betydelsen. Men huru skola de västgermanska betydelserna förklaras? av grundbet. »blöt», använd om nyfödda barn, ss. i det vanliga fornnordiska uttrycket, isl. *frá blautu barni* från späda barndomen? eller av bet. »mjuk», använd om den nakna ock obeväpnade kroppen? I alla händelser torde vårt ord (tillika med sin avljudsform blott) vara med förgerm. *n*-suffix avlett av den stam som ingår i blöd- (se blödig), sål. motsv. förgerm. **bhlautno-* (**bhlutno-*). Men även *t* (germ. *þ*) synes vara ursprungl. suffixalt, då ordet jämte blyg väl är att ställa till ie. roten *bhlu*, som ingår i lat. *fluo* flyter, strömmar, *fluidus* flytande, även lös, vek, gr. *φλύω* flödar över, o. s. v.

1. **Bo** v.; av fsv. *boa*, *bo* bo, bebo, hålla sig till, leva i åtnjutande av, bruka; göra i ordning, tillrusta, utstyra; motsv. isl. *búa* med liknande bet., da *boe* bo, got. *bauan*, ags. fsax. fht. *bûan* bo, bebo, i de forntyska språken även: bruka (jord), odla, samt (åtm. i senare tid) bygga, ndl. *bouwen*, nht. *bauen* bruka, odla, bygga : ett gammalt verb med presens bildat av en germ. rotform *bôw*, motsv. ie. *bhôw*, som också ingår i fslav. *za-bava* f. uppehåll, pol. *bawić* uppehålla (sig), dröja (o. s. v.), kanske även med *l*-suffix i gr. *φωλεός* vilddjurshåla, ock som står i avljudsförhållande till ie. *bhû* : *bhŭ*. Till denna rot höra vidare: sanskr. *bhû* v. bliva, uppstå, vara till, *bhûmi-* jord, land, *bhavana-* boning; gr. *φύω* frambringar, får att växa upp, *φύομαι* växer upp, uppstår, *φῦμα* växt, *φύσις* natur, *φῦλον* folkstam, släkt; lat. *fui* har varit, *futurus* blivande, *fio* bliver; fornir. *bíu* är, bliver; litau. *-búti* vara, *bùtas* boningshus, förstuga, fslav. *byti* bliva, vara. Till samma rot hör det västgerm. vb. fht. nht. *bin*, fsax. *bium* jag är, ags. *beóm*, *beó* jag är, bliver, eng. *to be*, vidare sv. bod, bol, bygga m. fl. ord. Rotens grundbegr. är väl »vara, hava sin tillvaro»; härav »vistas, uppehålla sig, bo»; transitivt å ena sidan: »bringa att existera, bringa till att växa», å andra sidan: »inrätta en bostad, tillrusta hvad som hör till bostaden» o. s. v. Om den olika vokalismen i fsv. *boa* ock isl. *búa* se Noreen: Urg. Judl. § 9, 11. — Bo n.; av fsv. *bo* n. boning, bo, egendom, boskap, motsv. isl. *bú* n., da. *bo* c. (n.); jfr ags. fsax. *bû* n., fht. *bû* m. o. s. v., överallt till form ock bet. noga överensstämmande med själva verbet. Härtill höra åtskilliga gamla sammansatta ord, ss. bohag n. av likbet. fsv. *bohagh* n., jämte ä. da. *bohave* bildat av den stam som ligger till grund för det från lt. lånade vb. behaga; vidare bolag, bomärke, boskap m. fl. — Bo m. (i sammans.) innebyggare; av likbet. fsv. *-boe*, y. fsv. *-bo* m., motsv. isl. *búi*, da. *-bo*.

2. **Bo** c. i sammans. namn på vissa växter, särskilt gråbo Artemisia vulgaris av fsv. *grabo* f., motsv. no. dial. *bu*, *graabu* f. i s. bet.; även

sv. dial. *gullbo* Solidago virgaurea eller Senecio Jacobæa, *rödbo* Erigeron acris (även någon Rumex enligt Rietz 526); jfr no. dial. *raudbu* f. Epilobium angustifolium, fno. *hærbúa*, ett växtnamn av osäker bet. Vårt ord synes härstamma från ett ä. fsv. **boa* f., motsv. fno. *búa*, femin. till fsv. *-boe* m. »byggare», nsv. -bo (se 1. bo) : egentl. betecknande en växt som bygger, som bildar ett bo, d. v. s. som har små-blommor sittande tätt tillsammans i klunga, utgörande liksom ett bo? Jfr Arkiv II 217, V 235 ff. samt ish. VI 262 ff. — Dialektformer med *n*, ss. sv. *bunrot, bönrot, gråböna*, da. *bone, graabone, -baane, -bønne* Artemisia vulgaris, äro måhända utgångna ur en gammal gen. plur., fsv. **bona*?

Bobba f., ett namn på vissa skalbaggar (Buprestis enligt äldre sv. ordböcker); av obekant ursprung.

Bock m.; av likbet. fsv. *bokker, bukker* m., motsv. isl. *bokkr, bukkr*, da. *buk*, mlt. *buck, bock*, ndl. *bok*, fht. *boc*, nht. *bock* m.; jfr ags. *bucca* m., eng. *buck*, samt fornir. *boc, bocc* (även i övriga kelt. språk); lånat mlat. *buccus*, fra. *bouc*; jfr ock zend. *bûza*-bock, samt sanskr. *bukka-* m. bock, get. Om det germanska ordet icke är lånord från keltiska språk, måste antagas en ie. form med begynnande *bh-*; sanskr. *bukka-* för **buhka-* av ie. **bhugh-ko-*? Man har gissat på rotsläktskap med sv. böja ock buga; grundbet. av bock skulle antingen vara: »daherfahrer, anstürmer» (enligt Laistner i Z. f. D. A. XXXII 145; jfr busa) eller »den som har böjda horn» (jfr Hellquist i Arkiv VII 93). — Bock i bet. »fel» är lånat från tyska; jfr lt. nht. *bock*, ndl. *bok* i s. bet., enligt en gissning omtydning för det tyska *verstoss*.

Bocka v. med ä. nsv. bif. *bucka*; av fsv. *bokka, bukka* böja sig ned, bocka sig, motsv. no. *bukka*, da. *bukke*, mlt. *bucken*, ndl. *bukken* i s. bet. (brukat med eller utan reflexivpron.); jfr mht. nht. *bücken* böja ned, *sich b.* bocka sig. Verbet är en gammal biform till buga, utgången ur ett presens med förgerm. *n*-suffix : germ. **bukkô*, förgerm. **bhug$_{u}$nô*.

Bod f.; av fsv. *boþ* f. bod, även hydda eller skjul som uppförts till tillfällig bostad under kortare vistelse; jfr likbet. isl. *búð* f., no. *bud*, da. *bod*, meng. *bôþe, bouþe*, neng. *booth*, mlt. *bôde*, mndl. *boede*, mt. *bûde*, mht. *buode*, nht. *bude* f.; lånat pol. *buda*, böm. *bouda* (hvarav åter nht. dial. *baude* säterhydda), ry. demin. *budka* o. s. v., samt litau. lett. *būda* (jämte lett. *bōde*, väl från lt.). Möjligen är detta ord, som saknas i ags., fsax., fht. ock got. (jfr got. *hleiþra* hydda), egentl. nordiskt ock tidigast under vikingatiden infört hos andra folk? I alla händelser är det en avledning till 1. bo; grundbet. är väl »boning» ock grundformen germ. **bôþô-* (av germ. *bôw* med suff. *-þô-*, ie. *-tâ-*); det västnordiska *ú* torde bero på invärkan från vb. *búa*.

Bodmeri n.; lånat av likbet. lt. *bodmerie*, avledn. till mlt. *bodemen* v. låna på ett fartyg med dess last, denom. till *bodem(e)* m. botten, ish. på fartyg, även fartyg såsom inrymmande lasten; se botten.

Bofink m., ä. nsv. *boofinke* i Variar.; med da. *bogfinke* lånat av likbet. mlt. *bôkvink(e)*, sammans. med *bôk* = sv. 1. bok.

Bog m.; av fsv. *bogher* m. bog, sida, motsv. isl. *bógr*, da. *bov*, ags. *bôh, bôg-*, mlt. *bôch, bôg-*, fht. *buog* m. o. s. v., egentl. betecknande övre delen av frambenet, därjämte brukat i bet. överarm, axel i äldre västgerm. språk, höft i mht., gren i ags. o. eng., samt bog på fartyg, sida. Germ. **bôʒu-* »bog» härstammar med sanskr. *bâhu-* m. arm, underarm, framben, gr. *πῆχυς, πᾶχυς* under-

arm från ie. **bhâg'hu-*. — Bogsera v.; lånat av likbet. lt. *bôgsêren*, egentl. föra ett fartyg vid bogen.

Bohvete n., *bohwete* i Variar.; med da. *boghvede* lånat av mlt. *bôkwête*, *-weite* m., motsv. ndl. *boekweit* (eng. *buckwheat* lånat), nht. *buchweizen*. Växten torde varit känd i Tyskland före 1400-t., då från 1413 citeras personnamnet *Nicolaus Boekweyte* (SchLb. VI 76). Dess spridning från mellersta Asien till Europas länder återspeglas av dess mångahanda namn, betecknande den såsom än grekisk, t. ex. pol. *gryka*; än saracensk eller morisk, t. ex. fra. *sarrasin* ock *blé de Barbarie*, sp. *trigo morisco*; än turkisk, t. ex. lat. *turcicum frumentum* på 1500-t.; än tatarisk, t. ex. da. dial. *tadder* i Slesvig, fi. *tattari*, pol. *tatarka*; än hednisk, t. ex. mht. *heidenkorn*, böm. *pohanka* o. s. v. Det självständigt bildade lt. namnet syftar på fruktens likhet med bokållon.

1. **Boj** m. flöte, fästat vid ett ankare eller vid en undervattensklippa; med ä. nsv. bif. *boja*, *boje*; lånat av likbet. lt. *boje*, *boj*, hvilket med ndl. *boei* f. synes vara lånat från sp. *boya*, pg. *boia*; jfr eng. *buoy* ock fra. *bouée*, troligen från ndl. Ordet anses vara det lat. *boja* (sv. boja) ock egentl. beteckna hvad som håller ankaret fjättrat.

2. **Boj** m. slags grovt ylletyg; lånat av likbet. nht. *boi* m. eller av fra. *boie*, biform till ä. fra. *baie*, hvarav ndl. *baai*, lt. *baje*, *bai*, da. *bai*; jfr eng. *baize* (egentl. plur.?) i s. bet.; möjligen hörande till fra. *bai*, ital. *bajo* kastaniebrun (av lat. *badius*), emedan tyget oftast brukades med rödbrun färg?

Boja f.; av fsv. *boja* f. med bif. *boje* n. boja, kedja; lånat av likbet. mlt. *boje* f., motsv. mht. *boje*, ndl. *boei*; av ffra. *boie*, *buie*, lat. *boja* f. (*bojæ* plur.) halsboja.

1. **Bok** f. »fagus»; av likbet. fsv. *bok* f., motsv. isl. *bók*, no. *bok*, fda. *bogh*; jfr nsv. dial. ock fsv. *bök*, no. *bøk* f., da. *bøg* i s. bet.; plur. är icke känd i fornspråken, da. *bøger* på 1500-t. Västgerm. former äro ags. *bôc-treów* ock *bêce* f., eng. *beech*, mlt. *bôke*, nlt. *böke*, mndl. *boeke* f., nndl. *beuk* m., fht. *buohha*, nht. *buche* f.; därjämte mlt. *bôk-*, ndl. *boek-*, nht. *buch-* i några sammans. ord (jfr bofink, bohvete); jfr mlt. *bôk* n. bokållon, mht. *buoch* n. bokskog. Detta trädsnamn, hvars älsta germanska form är oviss (skulle man få antaga ett germ. **bôka-* ss. femin.?), återfinnes i lat. *fāgus* f. bok, gr. *φηγός*, *φαγός* f. ett slags ek, Quercus esculenta: sl. m. gr. *φαγεῖν* äta, sål. ursprungl. träd med ätbara frukter? Den grekiska betydelsens avvikelse från den latinsk-germanska är kanske att förklara så, att grekerna fordom invandrat från nordligare trakter, där boken växte allmänt, ock överfört namnet på ett annat liknande träd, som de påträffade i Grekland; jfr Schrader: Sprachvergleichung und Urgeschichte, 2 uppl., 395 f.

2. **Bok** f »liber»; av likbet. fsv. *bok* f., motsv. isl. *bók*, da. *bog*, ags. *bôc* f., fsax. *bôk* f. n., fht. *buoh* f. n. o. s. v. med bet. »bok, skrift», i fsax. ock fht. delvis i plur. om en skrift; jfr got. *bôka* f. bokstav, *bôkôs* f. pl. jämte *bôka* (möjligen n. pl.) skrift, brev. I alla forngerm. språk utom got. böjdes ordet som konsonantstam, germ. **bôk-*. Detta synes vara ursprungl. samma ord som 1. bok. Taciti beskrifning på lottkastning hos germanerna i Germania 10 kap. låter förmoda, att ordet älst betecknade ett stycke bokträ, hvarå ett mystiskt tecken (»nota») var inristat för att brukas till lottkastning eller spådom, ock att ordet vidare brukades om själva tecknet samt i senare tid om

sådana likartade tecken (först runor, sedan bokstäver) som användes till skrift, hvarav följde, att ordet i plur. kom att betyda »skrift» (jfr lat. *litteræ*). Denna etymologi synes icke rubbad av Sievers' invändningar i P. Grundr. I 241 f., där han med stöd av den fsax. bet. »skrivtavla», som skulle vara den älsta, vill förklara ordet (analogt med got. *spilda*, isl. *speld*, *spjald* skrivtavla, rotbesläktat med nht. *spalten* klyva) av roten till sanskr. *bhaj-* v. dela. — Bokstav m.; av fsv. *bokstaver* m., motsv. isl. *bókstafr*, da. *bogstav*, ags. *bôcstæf*, fsax. *bôkstaƀ-*, fht. *buohstab* o. s. v.; grundbet. kan allt efter ordets ålder vara »stav av bokträ» eller »skriftstav»; i alla händelser betecknades därmed först runa, sedan bokstav av det latinska alfabetet.

Boka v. stöta sönder (malm), i dial. med allmännare bet. slå, bulta, klappa mjuk; jfr no. dial. *boka* (med öppet *o*) jämte *buka* bulta (mjuk), bereda med bultning eller knådning, da. dial. *boge* bulta, mlt. mndl. *boken* jämte nlt. *böken*, ndl. *beuken* bulta, klappa, slå, stampa, nht. *pochen* i s. bet., även, liksom mht. *bochen*, med bet. pocka, trotsa. Hit hör väl även på något sätt det med vårt verb likbet. lt. *pukken*; jfr de lånade da. *pukke* a) boka, b) pocka, trotsa ock sv. pocka. Vårt boka, som uttalas avvikande från no. *boka* med slutet *o*, är lånat från lt. Men annars är verbet troligen även inhemskt i nordiska dial.; jfr no. dial. *boka* »grave, rode, arbeide sig fremad stødende og knugende, trænge (sig) frem» med bif. *buka* i liknande bet. (se Ross) : tydligen bildat med avljud av roten till isl. no. *bauka*, sv. böka. Denna rot är väl den med germ. roten *buʒ* »böja» sammanhängande roten *buk*, motsv. ie. *bhugw* i sanskr. *bhuj-* v. böja samt i lat. *fugio*, gr. φεύγω flyr, lat. *fuga*, gr. φυγή flykt; se buga, jfr buk. Grundbet. av vårt verb ock av böka synes således vara ungefär »göra böjningar (bearbeta genom böjningar) hit ock dit».

Boken adj. halvskämd; bokna v. bliva boken, i dial. även gistna, torka (om träkärl); jfr no. *boken* halvtorr, hopskrumpen (om kött ock fisk; jfr vb. *bokna* ock faktitivt *bøkja* med motsv. bet.), även utmattad ock hopsjunken efter för tungt arbete : kanske av roten till baka med avljud ss. i gr. φώγω, φώζω rostar, steker; boken sål. ursprungl. som lidit invärkan av värme?

Bol n. gård (i kamerala uttryck), i dial. boning, även bo för djur; av fsv. *bol* n. bostad, gård, hemman, motsv. isl. *bol*, da. *bol* (*boel*) n.; en avledning till 1. bo, hvars grundform dock är flertydig: 1) föreställande ett germ. **bôla-* med *w* förlorat före *l*-suffixet; jfr gr. φωλεός vilddjurshåla, hvilket kunde sammanställas med det avledda -böle i svenska ortnamn av fsv. *böle* n. bostad, gård, motsv. isl. *boeli*; 2) avledn. med germ. suff. *-þla-*, ie. *-tlo-*: a) antingen med ags. *bold* n. ock *botl* n. boning, hus (hvarav ags. *bytlian* ock eng. *build* v. bygga), ffris. *bold-* i sammans., motsv. ett germ. **boþla-*, **buþla-*, b) eller ock med mndl. *boedel*, nndl. *boedel*, *boel* m. egendom, bo, lösörebo, ffris. *bôdel* i s. bet. motsv. ett germ. **bôþla-*; jfr ock fsax. *bodlôs* plur. egendom, där kvantiteten av *o* är oviss. Bildningar med suff. *-tlo-* av samma rot äro litau. *bûkla* ock *bûklė* f. hemvist, existens, *buklas* m. ett djurs liggplats, samt västslav. *bydlo* med bet. boning, existens, även boskap.

Bola v., brukat i bibeln ock redan i N. Test. 1526; lånord av mlt. *bôlen* bedriva olovlig älskog, motsv. ndl. *boelen*, nht. *buhlen* i s. bet., mht. *buolen* älska : denom. till mlt. *bôle*,

mht. *buole* m. frände, älskad, älskare, mlt. *bôle*, mht. *buole* f. älskarinna : ursprungl. ett från barnspråket härstammande smekord av samma stam som ingår i nht. *bube* ock det från lt. lånade sv. bov (se Kluge s. v. *buhle*)? eller avlett av ett tyskt subst. motsv. sv. bol (ifall detta = germ. **bôla-*) med grundbet. »som hör till samma bol» (se Bugge i Sv. Landsm. IV: 2, sid. 228)?

Bolde m.; av likbet. fsv. *bolde*, *bulde* m., motsv. no. *bolde*, fda. *bulde*. — **Böld** f.; av fsv. *byld* f., motsv. da. *byld* (jfr fsv. *bold*, ä. da. *buld*, väl blandningsformer). Dessa former, motsv. urgerm. resp. *n*-stam ock *i*-stam, kanske växlande i samma paradigm, synas vara avledda med ie. *t*-suffix av en germ. rot *bul* med något oklar etymologisk ställning; kanske den rot som ingår i got. *uf-bauljan* v. blåsa upp (i överförd bet.), isl. *bylr* m. häftig vindstöt, möjligen en variant till den germ. roten *blǣ* »blåsa, svälla» (jfr blåsa) ock likartad med roten till gr. *φύλλον*, lat. *folium* blad, jämförd med roten till blad? eller samma rot som ingår i 1. bål, bulle o. s. v.? Jfr 4. bål.

Bolma v. utblåsa rökhvirvlar, i dial. ryka starkt, även »se tvär, arg ut, gå med hemlig vrede utan att säga något» (Rietz 71); jfr ags. fsax. fht. *belgan* v. vredgas, egentl. svälla, blåsa upp sig; jfr ock gr. *τῦφος* a) rök, b) inbilskhet. Verbet är denominativt, väl sl. m. sv. dial. *bolm-*, betecknande något mycket stort, i några sammans. ss. *bolmstor* o. s. v. (se Rietz 46). Ordstammen kan vara avledd av en germ. rot *bul* (se bolde) eller ock motsvara ett germ. **bol(ʒ)ma-*, med förlust av *ʒ* ss. i sv. bulna, sl. m. ovannämda vb. *belgan*.

Bolmört f,. ä. nsv. *bolmeört*, jfr *bolmofröö* i Variar. : bif. till likbet. fsv. *bölma*, *bölmeyrt*, *bölmofrö*, även *bulmo-*; jfr da. *bulmeurt*, ä. da. *bulnurt*, *bølme*, *bølne*, vidare nht. dial. *bilme*, mlt. *billen-*, ags. *beolone*, *belene*, fht. *bilisa*, nht. *bilsenkraut*, mlt. *bilse*, ndl. *bilzenkruid*, nlt. *billerkrûd*, mndl. *beelde*, samt i slav. språk: ry. *belena*, pol. *bielun*, böm. *blín*, serb. *bun* (av äldre **bl̥n*). Förhållandet mellan de olika formerna är lika oklart som ordets etymon. Om lat. *filix*, *fēlix* ormbunke hör hit, lämnas därhän.

Bolster m. n.; av fsv. *bolster* m. n. bolster, kudde, motsv. isl. *bolstr*, *bólstr* m., da. *bolster* n., ags. eng. *bolster*, fht. *bolstar*, nht. *polster* i s. bet.; jfr mlt. *bolster*, *bulster*, ndl. *bolster* fruktskida, skal. Till bet. påminnande om bälg (jfr 1. balja), torde ordet vara avledning av germ. roten *belʒ* »svälla» ock motsvara ett germ. **bol(ʒ)stra-*, **bul(ʒ)stra-* med *ʒ* förlorat frf. suffixet, ie. *-stro-*. Samma rot, ie. *bhelg'h*, synes ingå i serb. *blazina* kudde (*blaz-* av **bolz-*), preuss. *balsinis* kudde, *po-balso* (under-)kudde, sanskr. *upa-barha-*, *upa-barhaṇa-* (under-)kudde.

1. **Bom** m. trästycke, stång till vissa ändamål; fsv. *bom* m.; lånord av mlt. *bôm* m. träd, trästång, bom; av fsax. *bôm* m. träd, motsv. likbet. ndl. *boom*, fht. *boum*, nht. *baum*, ags. *beám*; jfr got. *bagms* ock isl. *baðmr* (med etymologiskt oklart *ð*) i s. bet. Västgerm. **bauma-* beror väl på en urgerm. form med betonad ändelse ock förlust av *ʒ* (jfr Kluge i P. Grundr. I 388). Annars är ordets etymon okänt. — I sammansättning finnes bom med den egentliga bet. »träd», t. ex. bomolja av lt. *bômolje*, bomull av lt. *bômwulle*, buxbom, sävenbom, släktnamn ss. Ekbom o. s. v.

2. **Bom** i uttr. slå, skjuta bom; jfr ä. da. *slaa bom*, *gaa bom* slå felt, misslyckas, även *slaa bommer*, hvarav nuv. da. subst. *bommer*, *bommert* felslag, misstag, bock : väl ett onomato-

poetiskt ord, kanske ursprungl. härmning af det dunder som åtföljer felslag på en kägelbana? Jfr da. *bomre* v. bulta hårt, dunka.

1. **Bona** v. glätta med vax; lånat av lt. *bônen* glätta, polera; jfr ndl. *boenen*, mht. *büenen* (nht. *bohnen* från lt.) i s. bet. : troligen sl. m. sanskr. *bhânu-* sken, ljus, stråle, fornir. *bán* adj. hvit; av en ie. rot *bhân* eller *bhôn*, avljudsform till gr. *φαν* i *φαίνω* visar, *φανερός* tydlig; jfr bann.

2. **Bona (om)** v. bekläda till skydd mot köld, i dial. laga, sätta i stånd, sköta om : avledn. till fsv. *boen* i ordning, färdig, partic. pret. till *boa*, nsv. 1. bo. — Bonad m. (med ä. nsv. bif. *bone*, nybildad nom. till *bona* för *bonadh*); av fsv. *bonaþer* m. utrustning, utstyrsel till boningsrum eller till klädedräkt, omhölje, tapet, motsv. isl. *búnaðr*, ä. da. *boned*, *bonet*.

Bonde m.; av fsv. *bonde* m. bofast man, ägare eller brukare av jordegendom, husbonde, äkta man, motsv. isl. *bóndi*, da. *bonde* : ett gammalt partic. pres. till 1. bo, utgånget ur en urnordisk stam *bônd-* av germ. **bôwund-* ock sidoform till likbet. fsv. *boande*, isl. *búandi*.

Bord n.; av fsv. *borþ* n. bord ss. möbel, ish. matbord, skeppsplanka, skeppskant, -sida, -bord (sammans. *stiborþ* damlucka), motsv. isl. *borð* n. bord, bräde, planka, kant, da. *bord* n.; jfr ags. *bord* n., eng. *board* bräde, bord, skeppsbord, fsax. *bord*, mlt. *bort* m. f., mht. *bort* m. kant, skeppsbord, i mlt. även matbord, ndl. *boord* m. kant, skeppsbord ock *bord* n. skiva, tallrik, skylt, (schack-)bräde, got. *fôtu-baurd* n. pall. I forngermansk poesi brukades ordet även i bet. »sköld». Det är en avljudsform (ie. **bhr̥dhos*?) till bräde. För så vitt icke två ord af olika rötter blandat sig, torde bet. »kant» vara den älsta, då ordet synes vara rotbesläktat med sv. bräm ock isl. *barmr* kant, bräm (samt isl. *barð* n. i bet. kant, brätte?). Måhända är roten i bräm ock bräde en variant till ie. *bher* i bet. »bära upp, lyfta» (se bära; jfr Fick III 203)? Grundbet. skulle bli »upphöjning, upp-, utstående kant»; ock bet. »bräde» skulle förklaras av ordets användning om kanten på ett fartyg, ett kärl, en sköld eller annat dylikt föremål, förfärdigat av bräder.

Boren adj.; av fsv. *borin*, *boren*, en biform av partic. pret. till bära, hvilken, troligen under invärkan av nht. *geboren*, bibehållit sig i bet. »född»; jfr buren ss. egentligt partic. till verbet.

Borg f.; av fsv. *borgh* f. borg, befästat slott, stad, motsv. isl. da. *borg*, got. *baurgs*, ags. *burh*, *burg*, fsax. fht. *burg*, mlt. *borch*, *borg-* o. s. v., urgerm. **burȝ-* f., med vall eller mur skyddad plats, även »stad» i forngermansk mening. Ordet, som lånats i senlat. *burgus*, ital. *borgo*, fra. *bourg*, fornir. *borg*, *brog*, samt t. o. m. upptagits i armeniska ock arabiska, är äkta germanskt, troligen identiskt med fornir. *bri* (gen. *breg*) bärg, kulle, fornkelt. *brig-* ock *-briga* i ortnamn, motsv. ie. **bhr̥g'h-* ock stående i avljudsförhållande till bärg, så att borg egentl. är bärgshöjd såsom ett av naturen danat fäste. Mindre troligt är, att ordet med grundbet. »skyddsort» hör till vb. bärga. — Borgare m.; av fsv. *borghare* m., väl lånord av mlt. *borgere* stadsbo. — Borgmästare; av fsv. *borgh-*, *borghamæstare*, lånat av mlt. *borgemêster*, *-meister*.

Borga v.; av fsv. *borgha* a) gå i borgen (ish. för någons inställelse för domstol), b) få till låns, få på kredit, c) utlåna, lämna på kredit, motsv. isl. *borga*, da. *borge*, ags. *borgian*, mndl. *borghen*, mlt. mht. *borgen* med väsentl. lika bet. (förutom särskilda avvikande bet., så-

som i mht., mlt. ock ä. da. uppskjuta, i mndl. rädda, beskydda, mlt. *borgen up* lita på), fht. *borgên* taga sig i akt, giva säkerhet åt, skona : en avledning av roten till bärga; grundbet. synes vara »sörja för någons, resp. sin egen, säkerhet»; jfr lat. *cavere* med mycket liknande betydelser. — Borgen f., jfr ä. nsv. *borgan*, av likbet. fsv. *borghan* f., motsv. isl. *borgan*; nsv. *-en* för *-an* väl från y. fsv. *borgensman*. — Borgesman m.; av likbet. fsv. *borghanzman* med yngre bif. *borgaz-* ock *borgensman* (med bortfall av *n* före *s* i obetonad stavelse; jfr Noreen i Arkiv VI 336 ff.); jfr ä. fsv. *borghanaman*, motsv. isl. *borganarmaðr*, samt det väl från mlt. *borge* m. borgesman härstammande fsv. *borghaman* i s. bet. — Borgenär m. : nybildat efter gäldenär?

Boricka f. åsna; lånat av likbet. fra. *bourrique*.

Borr m. n.; väl en av fsv. **bōr* i icke-huvudtonig sammansättningsled uppkommen biform till ä. nsv. ock dial. *bōr* (*bår*), motsv. no. *bor* m., da. *bor* n., mlt. *bor*, ndl. *boor* f. i s. bet. — **Borra** v., yngre form för ä. nsv. ock dial. *bora* (*båra*) av likbet. fsv. *bora*, motsv. isl. *bora*, da. *bore*, ags. *borian*, lt. ndl. *boren*, fht. *borôn*, identiskt med lat. *forare* borra : av en ie. rot *bhr̥* (*bhr-*), hvartill väl höra gr. *φάρος* plog, *φαρόω* plöjer, *φάραγξ* klyfta, sanskr. *bhurij-* sax, fslav. *briti* v. klippa, raka, fornir. *berr-* v. klippa.

Borre m. i kardborre, sjöborre, abborre (s. d.), ss. enkelt ord i dial. med bet. kardborre, kotte m. m.; av fsv. *borre* m. jämte sammans. *kærre-*, *thistilborre* i bet. kardborre, motsv. no. da. *borre* kardborre (härtill ä. da. *burre-stillids* steglitsa) samt eng. *bur*, *burr* i s. bet., även taggig frukt. Ordet, som betecknar något styvtaggigt eller borstigt, förutsätter ett förgerm. **bhr̥sen-*, avledn. till ie. roten *bhr̥s*, som ingår dels i denna form i sanskr. *bhr̥ṣṭi-* f. spets, tinne, udd, kant ock i sv. borst, dels med avljud i lt. mht. *bars* abborre, nht. *barsch*, kanske också i lat. *fastigium* höjd, spets, ända; jfr ock barr, brodd.

Borst c.; av likbet. fsv. *borst* f. med bif. *börst*; jfr isl. *burst*, *bust* f. borst, även gavelspets, no. *bust* f. borst, takås. — Borste m.; av likbet. fsv. *borste* m., motsv. no. *boste* m. Jfr ags. *byrst* f., eng. *bristle*, fht. *burst* m. n. ock nht. *borste* f. borst, mht. nht. *bürste* f. borste, da. *børste* c., mlt. *borste* f. ock ndl. *borstel* med bägge bet. borst ock borste : avledn. till den ie. roten *bhr̥s*, som ingår i sanskr. *bhr̥ṣṭi-* ock i sv. borre.

Bort adv.; av fsv. *bort* bort, borta; jfr bif. *burt*, *brot* ock i VGL. *bröt*. — Borta adv.; biform med etymologiskt oklart *a* till borto- i subst. bortovaro ock dial. *borte*; av likbet. fsv. *borto*, *bortu*, *burtu*, y. fsv. *borta*. Jfr isl. *braut*, *brott*, *burt* ock *brautu*, *brottu*, *burtu* (med ock utan prepos. *á* eller *í*) bort, borta, da. *bort* ock *borte*. Dessa adverb äro egentl. ack. ock dat. sing. av fsv. *bröt*, isl. *braut* f. väg; grundbet. »i (på) väg»; jfr nht. *weg*, ital. *via* bort. Fans gammalt avljud hos substantivet? Förkortning av orden ss. adverb skulle förutsätta, att de fordom mycket ofta stått svagt betonade (möjligen ss. prefix i sammans. ?). Substantivet hör till vb. bryta ock betydde ursprungl. »brytning (av träd o. dyl. i vildmark), rödjning».

Borup subst. sista spelet. Skulle detta möjligen föreställa **bord upp*, en maning till det vid spelbordet sittande sällskapet att sluta spelet ock stiga upp?

Boss n.; en sidoform (ursprungl. väl i sammans., ss. hö-, halmboss) till ä. nsv. ock dial. *bōs* (*bås*) av likbet. fsv. *bos* n., motsv. no. *bos* n.

med bif. *bus* boss, sänghalm, smolk; hit hör väl da. dial. *buus* c. halmknippa. Vårt ord torde stå i avljudsförhållande till den i fht. *bôsi* adj., mht. *boese* ringa, lumpen, dålig, ond, nht. *böse*, mlt. *bôse*, ndl. *boos*, samt i fht. *bôsa* f. narri, *bôsôn* v. smäda, ingående germ. stammen **baus-*, som väl egentl. betecknar något odugligt, värdelöst, skräp, vare sig att den bör sammanställas med gr. *φαῦλος* adj. lätt, obetydlig, ringa, oduglig, dålig, ond, eller anses bildad av roten till böja ock buga med en betydelse liknande den hos got. *us-baug-jan* sopa (jfr Laistner i Z. f. D. A. XXXII 149; jfr ock busa ock buse).

Bot f. med plur. böter; av fsv. *bot* f. förbättring, hjälp, gagn, botemedel, lapp (på söndriga kläder), gottgörelse, böter, penitens; jfr isl. *bót*, da. *bod*, got. fsax. *bôta*, ags. *bôt*, fht. *buoza* f., o. s. v., ett subst. med grundbet. »förbättring» eller »gagn, nytta», avlett med avljud av den germ. rot, som i formen *bat* ligger till grund för båta ock bättre. — Böta v.; av fsv. *böta*, motsv. isl. *boeta*, got. *bôtjan* o. s. v. med grundbet. »förbättra» eller »gagna».

Botten m.; av likbet. fsv. *botn* med bif. *butn*, motsv. isl. *botn* m., fda. *botn*, *bodn*, ä. nda. *bond*, nuv. da. *bund*; jfr ags. *botm*, eng. *bottom* ock med olika konsonantism fsax. *bodm-*, mlt. *bodeme*, *boddem*, ndl. *bodem*, fht. *bodam*, nht. *boden* i s. bet. (*d* i högtyskan icke ljudskridet till *t* näst före nasal konsonant?). Ordet återfinnes i sanskr. *budhná-*, gr. *πυθμήν*, lat. *fundus* botten; jfr ock gr. *πύνδαξ* i s. bet. Man synes få lov att antaga ie. **bhudhmen-* ock **bhudhnó-* (av **bhudhmnó-*?) jämte former med ie. *d* för *dh*; jfr Brugmann: Grundr. I § 469, 8. Att ordet ursprungl. skulle vara ett verbalsubst. till en rot *bhudh* (jfr bjuda), är en gissning utan faktiskt stöd.

Bov m.; liksom fsv. fda. *bove* m. dålig karl, usling, skälm, isl. *bófi* (ss. öknamn) lånat från lt.: av likbet. mlt. *bôve*, nlt. *bôf*, motsv. ndl. *boef*, mht. *buobe*, nht. *bube* m., i ht. ock ndl. även med den sannolikt ursprungligare bet. »gosse» (jfr eng. *knave* = nht. *knabe*): väl egentl. ett från barnspråket härstammande smekord, hvilket, om man så vill, står i avljudsförhållande till meng. *babe*, *bab*, neng. *babe*, *baby* litet barn, docka; jfr ock fslav. *baba* farmoder, mormoder (slav. *a* = germ. *ô*).

Boven- (i sjömansord) över; lånat av likbet. lt. *boven*, *bowen* av fsax. *bi-oƀan*; jfr ndl. *boven* ock (med prefix *a-*) eng. *above* i s. bet.; en med forngerm. *bi-* (sv. be-) sammansatt form av fsax. *oƀan* = sv. ovan adv.

Boxas v.; jfr ndl. *boksen*, nht. *boxen*, lt. *baxen* (med *a* för *o* av oklar anledning), hvarav da. *baxes* i s. bet.; lånord av likbet. eng. *box*, väl denom. till meng. subst. *box* slag, hugg: ursprungl. pluralformen av ett subst. hörande till ett verb, motsv. sv. boka bulta?

Bra adj. o. adv., ä. nsv. *braf*; med no. *bra*, da. *brav* väl närmast från likbet. lt. *brav* adj. o. adv., motsv. ndl. *braaf*, nht. *brav*; lånord av fra. *brave* adj. tapper, utmärkt, hederlig, motsv. ital. sp. *bravo*, mlat. *bravus*. Såsom möjligt etymon till detta adj., tidigast känt i bet. »otamd, oregerlig», har man föreslagit lat. *barbarus*.

Bracka f., öknamn på kälkborgare i studentspråk (känt hos Weste; liktydigt med skinnbyxa? eller långbyxa?); av ä. nsv. *bracka* f. byxa (t. ex. i Syn. Lib.); jfr ä. da. *bracker* skinnbyxor; lånord av lat. *bracca*, biform till lat. *brāca* byxa. Detta är självt lånat, närmast troligen (som det tyckes av *ā* i *braca*) från keltiska språk, men egentl. väl härstammande från det likbet. germ. **brôk-* f.,

som finnes i sv. dial. ock fsv. *brok*, isl. *brók*, ä. da. *brog*, ags. *brôc* (plur. *brêc* även med bet. stuss, jfr eng. *breech* stuss, *breeches* byxor), mlt. *brôk*, ndl. *broek*, fht. *bruoh*, nht. dial. *bruch* : kanske ett subst. med avljud till den germ. roten *brak* : *brek* »bryta» (jfr brak); grundbet. sål. »brytningen på kroppen», d. v. s. »grenen», resp. »gren-plagget»? Enligt andra skulle lat. *brāca* vara ett keltiskt ord med *br-* av äldre *vr-* (se Thurneysen 47).

Bragd f. bedrift, fiskebragd fiskredskap; av fsv. *braghþ* n., uppvisat i bet. konstfärdigt arbete, klokt påfund, konstgrepp, knep, sammans. *öghnabraghþ* ögonkast, ögonblick; motsv. isl. *bragð* n. med mångskiftande bet., ss. ögonkast, ögonblick (sammans. *augabragð*), företag, tillvägagående, sätt, manér, yttre skick, utseende (sammans. *yfirbragð*), påfund, konstgrepp, knep; figur i tyg, vävnadsmönster; upphävande, ändring; no. *bragð* f. (n.) företag, bedrift m. m. Detta subst. hör till fsv. *brèghþa* v., uppvisat i bet. förvandla ock förebrå, motsv. isl. *bregða* hastigt röra, svänga, rycka, draga (svärd); utföra; förebrå; taga bort, upphäva, förvandla, ändra utseende, giva visst utseende; (opersonligt :) brås på; sno, tvinna; no. dial. *bregda* brås på, väva band i flätningsmönster m. m.; da. *be-brejde* förebrå; ags. *bregdan*, *bredan*, fsax. *bregdan*, fht. *brettan*, uppvisat i flera eller färre betydelser, liknande de anförda bet. i fornisl.; eng. *braid* fläta, virka, *upbraid* förebrå; lt. *breiden* knyta (nät), sticka, ndl. *breien* sticka. Bet. »fiskredskap» hos vårt subst. torde vara att härleda ur en äldre bet. »knytning av nät». Ordstammen är avledd, som det synes, med ett ursprungl. presensbildande ie. *dh*-suffix, av en rot med slutande ie. *q* (germ. *hw*, växlande med *ʒ*), hvilken rot ingår i sv. brås ock förebrå v. (se brå), got. *brahw augins* ögonblick, mht. *brehen* ock isl. *brjá* o. *brá* v. glänsa, skimra, sv. dial. *braga* v. skälva, isl. no. *braga* flamma (om norrsken), isl. *bragr*, no. *brag* m. skick, manér, m. fl. ord. Jfr ock bjärt. Rotens grundbegrepp synes vara »skimra till, kasta hastigt ock kortvarigt sken»; härav »göra en blixtsnabb rörelse» o. s. v. Verbets bet. »förebrå» är väl att härleda ur bet. göra en hastig rörelse, såsom uttryck av missnöje (jfr nht. *vorwerfen*); bet. »brås på» ur bet. göra hastiga åtbörder (som synas karakteristiska för en person); jfr det tyska uttr. *nach jemandem schlagen*, egentl. väl slå efter någon annans sätt att slå? Den germ. roten *brehw* beror möjligen på äldre *mrehw*, ie. *mreq*; jfr litau. *mérkti* blinka, gr. *ἀμαρύσσω* skimrar (jfr ock sv. morgon, kanske med grundbet. »ljusning»? se Johansson i Z. f. vgl. Spr. XXX 446 f.).

Brak n., motsv. likbet. isl. no. *brak* n., da. *brag* n., mlt. *brak* m., mht. *brach* m. (jfr mlt. *brak* n. brott, brist) : till den germ. roten *brak*, motsv. lat. *frăg* i *fragor* brak (möjligen samma ord som vårt, hvilket kunde vara ursprungl. *s*-stam?), *fragilis* bräcklig, *frango* bryter. Roten är säkert ursprungl. ljudbetecknande ock förekommer i inhemska nordiska ord egentl. som sådan, medan den i västgerm. språk (med formen *brek* i det s. k. normalstadiet) huvudsakligen representerar begreppet »bryta»; jfr 1. bräcka. — Braka v., motsv. isl. no. *braka*, da. *brage*, mlt. *braken* i s. bet.

Brakvatten n. hafs- ock sötvatten blandat; lånat av likbet. lt. *brackwater*; jfr adj. mlt. *brack*, ndl. *brak*, samt eng. *brackish* saltaktig (om vatten) : kanske egentl. som förorsakar kräkning? Jfr ndl. *braken* kräkas samt lt. *breken*, nht. *brechen* i s. bet., egentl. bryta (sig) = 1. bräcka.

Brakved m. Rhamnus Frangula; av likbet. fsv. *brakvidher* m.; jfr sv. dial. *brake, bråke, bråkbuske*, no. dial. *brakall, braagaal* o. s. v. med s. bet.; jfr ock Bohusl. dial. *brågon*, namn på frukten. Detta växtnamn synes vara sammansatt, resp. besläktat, med brak ock egentl. beteckna träd som lätt bräckes med brakande ljud; jfr (ny-)lat. *frangula* ock sv. dial. *sprakved* i s. bet.

Bram- i bramsegel, bramstång o. s. v.; lånat av likbet. lt. *bram-*, motsv. ndl. *bram-* : måhända identiskt med fsv. *bram* n., da. *bram* c. ståt, prål, egentl. larm, braskande (sl. m. brumma), så att grundbet. av bramsegel är »praktsegel»? eller sl. m. bräm? Jfr eng. *top-gallant* bram- : av adj. *gallant* ståtlig, präktig? eller *gallant* av **garlant* = *garland*, fra. *guirlande* (se Breusing i Niederdeutsches Jahrbuch 1879, sid. 14)?

Brand m.; av fsv. *brander* m. brand, ss. verbalabstr. ock = brinnande trästycke, motsv. isl. fno. *brandr*, da. *brand*, ags. *brand, brond*, mht. *brant, brand-*, fht. *brant* m., o. s. v. med s. bet. I forngerm. språk betydde ordet även svärdsklinga; härav ital. *brando* svärd. I fornisl. brukades plur. *brandar* i egendomlig bet. : trästycken satta som prydnad överst på stammen av ett fartyg eller över huvudingången till ett boningshus; jfr isl. *slagbrandr* tvärslå för en dörr, bom. I abstrakt bet. hör vårt ord naturligtvis till vb. brinna. Men kanske bör man därjämte antaga ett ord av annat, visserligen okänt, ursprung med grundbet. »långt, tunnt trästycke», hvarav a) vedträ, eldbrand, b) svärdklinga? Jfr Guðmundsson: Privatboligen på Island i Sagatiden, sid. 153—162, isb. sid. 156. — Brandstod f., sammans. form av stod med överförd bet. understöd, hjälp; jfr fsv. *brandstuþ* f., da. *brandstød* jämte fda. *brænnæstuþ* i s. bet.

Brant adj.; av likbet. fsv. *branter*; jfr sv. dial. ock ä. nsv. *bratt*, isl. *brattr*, no. *bratt*, da. *brant* ock ä. da. *brant* samt ags. *brant, bront*, meng. *brant* med bif. *brent* i s. bet. Detta germ. adj. sammanställes av Johansson i Z. f. vgl. Spr. XXX 449 ff. med gr. *βρένθος* stolta later, *βρενθύομαι* yves, stoltserar. Roten skulle vara ie. *mrendh*, nasalerad form av en i sanskr. *mûrdhan-* huvud ock *çata-bradhna-* försedd med hundra uddar (om en pil) ingående rot med grundbegr. »skjuta högt upp» el. dyl.

Brasa f. med dial. bif. *brase* m.; jfr no. dial. *bras* n. sprakande, sprakande bränsle eller eld, brasa. — Brasa v. med bif. brassa elda starkt; jfr no. dial. *brasa* brinna, blossa, spraka (om sådant som brinner eller stekes), steka, da. *brase* steka. Liknande ord träffas, väl i följd av gammalt lån, i romanska språk: sp. *brasa*, ital. *bragia, bracia*, fra. *braise* glödande kol, ffra. *braser*, nfra. *embraser* antända. Rotens grundbegr. är ovisst; snarast betecknar den väl sprakande ljud; jfr ä. da. *brasende* brak (om åska) ock sv. dial. *brassa* slå på stort, leva slösaktigt, motsv. likbet. mlt. ndl. *brassen*, nht. *prassen*, egentl. väl braka, braska (jfr braska). Dock kunde tänkas sammanhang med germ. roten *blas* låga, blossa (se bläs o. bloss), vare sig att *r* av ålder växlat med *l* inom roten själv (t. ex. i följd av dissimilation vid reduplikation; se Noreen: Urg. Judl. § 50), eller att ursprungl. skilda ordgrupper med liknande betydelse blandat sig med hvarandra. Huruvida ags. *bræs* n., eng. *brass* malm, mässing eller sv. no. dial. *brasa* v. löda höra hit, lämnas därhän. Jfr ock sv. dial. *bräsa* o. *brässa*, no. dial. *bræsa* steka; kanske sammanhörande med bråd?

Braska v.; av fsv. *braska* bullra, uppträda bullersamt, uppträda överdådigt, motsv. no. *braska*, da. *braske*; jfr fsv. *brask* n. dån, braskande, skryt, da. *brask* c. braskande, prål; väl lånord av resp. mlt. *braschen* v. braka, ryta, vråla, braska, ståta ock mlt. *brasch* (*bräsch*) m. med motsv. bet. Verbet, hvars grundbet. är »braka», kan förklaras som avledn. av en germ. rot *bras* med s. bet. (se brasa) eller av germ. roten *brast* (se brista; jfr isl. *brasta* braska) eller, ifall grundformen vore germ. **brahskôn*, av roten till brak.

Brass m.; med likbet. ndl. *bras* m., nht. *brasse* f. lånat av fra. *bras* brass, egentl. arm; av lat. *brachium* arm. — Brassa v. av likbet. lt. *brassen*, fra. *brasser*.

Braxen f. fisken Abramis Brama; av likbet. fsv. *braxn* f.; jfr nsv. dial. *brasma* f., *brasen* m., no. *brasma* f., da. *brasen*, mlt. *brassem*, *brassen*, *bressem*, *bresme* (hvarav fra. *brême*, vidare eng. *bream*), ndl. *brasem*, mht. *brahsem*, *brahsen*, *brasme*, nht. *brasse*(*n*) ock dial. *brachsme*, *brachse*(*n*) i s. bet. Ordet är troligen avlett av germ. roten *brehw* »skimra» (se bragd), till grundbet. likartat med 2. blecka.

Bred adj.; av likbet. fsv. *breþer*, motsv. isl. *breiðr*, da. *bred*, got. *braiþs*, *braid-*, ags. *brâd*, fsax. *brêd*, fht. *breit* o. s. v. i alla germ. språk. Man har gissat att *br-* beror på äldre *mr-* ock föreslagit släktskap med sanskr. *mrit-* v. falla sönder, (egentl. sprida sig? se Kluge) eller med gr. βρίϑω är tung, βρῖϑος tyngd, βριϑύς tung (gr. βριϑ av ie. *mrîdh*? se Johansson i Z. f. vgl. Spr. XXX 451). — Bredvid prep. o. adv.; av likbet. fsv. *bredvidh* (*-vidher*), även *a breþ viþ*; jfr nsv. dial. *bremē* (för *bred-med*) i s. bet.; bred är här en gammal ack. sing. neutr. av adjektivet, bildad efter den nominala deklinationen; se Noreen i Arkiv VI 360 ff.

Bresilja f.; lånord, närmast väl från lt.; jfr mlt. *bresilien*(*-holt*), även *brunsilgenholt*, ndl. *brasiliehout*, mht. *prisilje*, *presilie*, *brisilge*, meng. *brasil*, fra. *brésil*, ital. *brasile*, spa. *brasil*, mlat. *brasile*, *brasilium*, *bresillum*, *brisillum*, *prisilium*, *presilicum* : ett etymologiskt dunkelt namn på rött färgämne, som ursprungl. erhölls av något träd från orienten, senare överfört på färnbock av ett träd från Brasilien, hvilket land synes fått sitt namn efter detta träd. Jfr Diez I s. v. *brasile* ock Krause i Niederdeutsches Jahrbuch 1876, sid. 83 ff.

Brev n.; av fsv. *bref* n. skrivelse, skriftlig anteckning, urkund, brev; jfr likbet. isl. *bréf* n., da. *brev* n., fsax. mlt. *brêf* m., fht. *briaf* m., o. s. v. : lånord av senlat. *breve* n., resp. *brevis* m., kort skriftlig anteckning, urkund; av lat. adj. *brĕvis* kort, hvars *ĕ* blivit *ē*, innan vårt ord lånades i tyskan.

Bricka f.; jfr ä. nsv. *bricker* spelbrickor i Lex. Linc., da. *brikke*, *brik* bricka : lånord av likbet. mlt. nlt. *bricke* f.; jfr ostfris. *brik* med demin. *brikje* bricka, även brädskiva till skydd mot överskvalpning i ett kar (se Doornkaat s. v. 1. brik). Sammanhang med ndl. *brik*(*-steen*) tegelstensavfall, byggnadsgrus, ä. ndl. *bricke*, eng. *brick*, fra *brique*, ital. *bricco* tegelsten är tvivelaktigt; detta ord anses med grundbet. »avbrutet stycke» höra till germ. roten *brek* »bryta». Det lt. *bricke* torde snarare vara sl. m. isl. *brík* f. bräde, låg brädvägg, kort bänk bredvid dörren, no. *brik* f. i s. bet., sv. dial. *brik* f. bänk, bänkbräde, hylla på spisen, spiselkrans. Skulle man få antaga en grundbet. »upphöjning, uppskjutande kant» el. dyl.? Jfr bord; jfr ock brink samt brits.

Brigg m.; med no. *brigg*, da. *brig*, nht. *brigg* lånat av likbet. eng. *brig*; jfr lt. *brick*, ndl. *brik* f., fra. *brick* i s. bet. Är eng. *brig* en förkortning av eng. *brigantine*, ital. *brigantino*, ursprungl. rövarfartyg, så återstår att förklara *k*-ljudet i ndl., lt. ock fra. formen.

Brillor pl. glasögon, motsv. da. no. *briller*; lånat av lt. *brill(e)*, pl. *brillen*; jfr ndl. *bril* m., nht. *brille* f., mht. *brille* m., äldre *berille*, *barille* i s. bet., egentl. namn på en ädelsten : lat.-gr. *beryllus*, hvilket anses vara ett ursprungl. indiskt ord.

1. **Bringa** v., motsv. da. *bringe*; ett lånord (uppvisat i början av 1600-t.) av likbet. lt. *bringen*, motsv. fsax. ags. fht. *bringan*, got. *briggan* (med preter. got. *brâhta* o. s. v. med ursprungl. nasalt *â*); jfr bif. fsax. *brengian*, ndl. *brengen*, ags. *brengan* (av **brangian*) i s. bet. Verbalroten, okänd i andra ie. språk, står väl i något slags samband med ie. roten *bher* i bära.

2. **Bringa** f. (i Variar. = »thorax», i Lex. Linc. = »pectus»), motsv. isl. no. *bringa* f., fda. *bringæ* bröst, bringa, nda. *bringe* bringa; jfr sv. dial. *brikka* f. (med *kk* av *nk*) i s. bet. Ordet som väl ursprungl. betecknade människobröst, såsom ännu oftast i norskan, är måhända sl. m. 1. bringa. Grundbet. kunde vara likartad med den hos barm till bära : vare sig »bärande kroppsdel» eller »upphöjd, framstående kroppsdel». I senare fallet får man kanske sammanställa med brink, liksom no. *bring* m. bröst på fåglar väl är identiskt med nisl. *bringr* »colliculus» hos Haldorsen.

Brink m.; av likbet. fsv. *brink* f. (om branta backar inom Stockholm), motsv. da. *brink* c. brink, brädd, kant av ett bråddjup, i ä. da. även strandbrädd; troligen liksom nht. *brink* m. lånord från mlt. *brink* m. backe, kulle, brädd, strandbrädd, åkerren, äng, gräsplan (hälst på en höjd, åtm. i kuperade trakter), motsv. ndl. *brink* m. brädd m. m., meng. neng. *brink* brädd, strandbrädd. En nordisk form med *kk* av *nk* är sv. dial. *bräkka* (*brikka*) f., fsv. *brækka*, isl. no. *brekka* brink, backe. Jfr ock ä. da. *brink* adj. brant ock *brank* adj. i s. bet. Grundbet. av substantivet torde vara »upphöjning» eller »upphöjd, uppstående kant». Det hör kanske antingen till en nasalerad form av en germ. rot *brik*, som ingår i bricka, eller ock till en form med sekundärt *k* av roten till 2. bringa.

Brinna v.; av likbet. fsv. *brinna*, motsv. isl. (sällsynt) *brinna*, got. fsax. fht. *brinnan*, mht. *brinnen*. En biform är sv. (dial.) bränna, fsv. *brænna*, isl. no. *brenna*, fda. *brænnæ*, mht. nht. *brennen* brinna; jfr fsax. pres. *brennid* brinner. Denna form, som i nyare germ. språk sammanblandats med det faktitiva bränna, fsv. *brænna*, isl. no. *brenna* sv. v., got. *brannjan* o. s. v., torde egentl. bero på kontamination mellan två former i presens, germ. **bren-* ock **brinn-*. Kanske äro ags. *beornan*, eng. *burn*, ock mlt. mndl. *bernen* (*barnen*) brinna, med metates av *r*, egentl. kvarlevor av ett germ. **brenan*? I alla händelser finnes roten med ett *n* i sv. brånad; ock germ. **brinn-*, där *-nn-* troligen beror på förgerm. *-nw-*, är ursprungl. endast presensstam. Någon motsv. ie. rot *bhren* är emellertid icke känd i andra ie. språk.

Bris m.; lånat i nyare tid från lt. eller eng.; jfr lt. *brise*, *bris*, ndl. *bries*, eng. *breeze*, fra. *brise* f., ital. *brezza* i s. bet., sp. *brisa*, pg. *briza* nordostvind; av obekant härkomst.

Brista v.; av fsv. *brista* med bif. *bræsta* i VGL. a) plötsligt gå sönder, b) bryta ut, plötsligt begynna, c) fattas,

motsv. likbet. isl. *bresta* (även braka, plötsligt dåna), da. *briste*, fsax. fht. *brestan*, ags. *berstan*, eng. *burst*, mlt. mndl. *bersten*, nndl. *barsten* (nht. *bersten* från lt.). Samma rot ingår troligen i fornir. *brissim* bryter (*briss-* = ie. **bhr̥st-*). Måhända är den en med presenbildande *t* utvidgad form av den keltiska rot med s. bet., som torde ligga till grund för fra. *briser* bryta sönder? Jfr Thurneysen 94. För övrigt får man väl antaga, att den ytterst sammanhänger på något sätt dels med roten till bryta, dels med germ. *brek* »bryta»; ursprungl. betecknar den säkert ett brakande ljud.

Brits m.; med likbet. no. *brisk* m., da. *brix* lånat av lt. *britse, britsche, briske* f. hvilobänk, sovplats av bräder, motsv. ndl. *brits* (*brids*) f., nht. *pritsche* f. med s. bet.; i tyskan ock danskan (med ä. da. bif. *britse*) också betecknande ett slags klappträ till utdelande av smällande slag, än såsom tuktoredskap, färla, än på lek vid karnevalsupptåg (under ledning av en s. k. *pritschmeister*, mht. *britzelmeister*; härav lt. ndl. *britsen*, nht. *pritschen* v. klatscha till, ge smäll). Dessutom kan nht. *pritsche* betyda kuskbock, hundsvott på släde, ä. ndl. *bridse* skärm, brädvägg för en vinstock, ostfris. *britse, brids* ett på ett stöd i mitten hvilande vippbräde, hvarmed föremål slungas upp i luften (se Doornkaat s. v. 2. *bridse*). Skulle ordet vara ursprungl. frisiskt, en avledning med *j*-suffix av roten till isl. *brik* f. bräde, brädvägg, bänk, med frisisk assibilation av *-kj-* till *-ts-*? Om så vore, skulle fris. *britse* kunna vara alldeles identiskt med lt. *bricke*, sv. bricka.

Bro f.; av fsv. *bro* f. en av stockar eller stenar byggd passage, väg eller bro, även trappa (jfr nsv. förstugubro), motsv. isl. *brú* f., no. *bru*, da. *bro*, urgerm. **brôw*(*ô*). Ordet, som står i avljudsförhållande till å ena sidan 2. brygga, å andra sidan forngall. *brîva* bro (där *î* = ie. *ê*), torde vara ursprungl. samma som det ie. ordet **bhrû-* ögonbryn, framskjutande kant (sv. bryn), här använt i överförd bet., såsom ofta är fallet med namn på kroppsdelar (jfr öga, öra, fot, bog, näs sl. m. näsa o. s. v.). Hit hör väl också det sydslaviska *brv* m. spång (ehuru kanske icke samma form som fslav. *brŭvĭ* ögonbryn, utan motsv. ett fslav. **brĭvĭ* med samma vokalism som ry. *brevno* bjälke?).

Brockfågel m., *brokfogel* hos Weste, motsv. da. *brokfugl*: ett från lt. lånat namn för ljungspole, Charadrius pluvialis; jfr äldre lt. *brok-, brockvogel*, ht. *broch-, proch-, bruchvogel* jämte lt. *brak-, brackvogel*, ht. *brachvogel*, i gamla glossar återgivet med lat. »turdus», nu brukligt i formerna med *a* såsom namn på spov, Numenius, motsv. ä. ndl. *braeckvogel* (Kil.), namn på Numenius ock flera andra fåglar. Man förklarar lt. *brakvogel* o. s. v. såsom fågel som vistas på trädesåkrar, sl. m. lt. *brâke* f. träde, trädesåker, *brâk* adj. lagd i träde, motsv. nht. *brache* f., *brach* adj.; jfr fsax. *gibrâkôn* v. plöja upp till träde, mlt. *brâken*, av roten till fsax. *brekan* bryta, nht. *brechen*, som även användes i bet. plöja upp jord. Om formen med *ŏ, ŭ* är en avljudsform med ursprungl. samma bet. som lt. *brâk-*, är icke utrönt.

Brodd m. med ä. nsv. bif. *brudd* (sädesbrodd); av fsv. *brodder, brudder* m. brodd på hästsko, pigg ss. smedsvärktyg, motsv. isl. *broddr* m. fyrkantig pigg av järn, brodd, slags pil, även spetsen av en framtågande skara eller av ett fiskstim; jfr da. *braad* gadd, *brodde* brodd, ags. *brord* m. udd, pigg, framspirande grodd, fht. *brort* m. brädd, kant, framstam på fartyg, mht. *brort* kant:

av urgerm. **brozda-*, **bruzda-*, sidoform med avljud till 1) urgerm. **brazda-* brädd, som torde motsvara fornir. *brot* udd (urkelt. **brozdo-*?); jfr ock fslav. *brazda* fåra = urslav. **borzda*, 2) urgerm. **brezda-* = sv. brädd. Ordgruppen torde vara avledd med ie. *dh*-suffix av växelformer till den rot som ingår i borst ock borre.

Broder, bror m.; av likbet. fsv. *broþer*, *-ir* (y. fsv. *bror*) m., motsv. isl. *bróðir*, da. *broder*, *bror*, got. *brôþar*, ags. *brôðor*, fsax. *brôðar*, fht. *bruodar* o. s. v., ett urgammalt ord, motsv. sanskr. *bhrâtar*, gr. *φράτωρ*, *φρατήρ* (använt i politisk betydelse), lat. *frāter*, fornir. *bráthir*, fslav. *bratrŭ*, *bratŭ* : av ie. **bhrâtor-*, **bhrâtr̥-* med nom. sing. **bhrâtôr* »broder».

Brokig adj., äldre *brokug*, t. ex. hos Sahlstedt; omdanat av ä. nsv. *brokot*, fsv. *brokoter*, motsv. da. *broget* i s. bet. : kanske förutsättande ett subst. med grundbet. »brytning, söndersplittring» (med hänsyn till färg), bildat av den germ. roten *brak* (*brek*) »bryta» ock till formen sammanfallande med fsv. *brok* benkläder (se bracka)?

1. **Broms** m, insektnamn med flera varianter i dial., ss. 1) *bröms*, ä. nsv. *bröms* av fsv. *bryms* m.; uppkommet av ä. fsv. *brims*, motsv. isl. no. *brims*, ä. da. *brimse*, eng. dial. *brims*? 2) *bräms*, motsv. da. *brems(e)*, lt. nht. *bremse*, ndl. *brems*, *bremze* f., 3) *brums*, motsv. ä. ndl. *brumse*. Jfr vidare ä. da. *bramse* (Kalkar s. v. *brimse*) ock utan *s* : fht. *bremo* m., nht. *breme* f., fsax. *bremmia*, ä. ndl. *bremme*, *brem* f., lt. dial. *brāme* f., allt i s. bet. : olika avledningar till ie. roten *bhrem*, som betecknar hvarjehanda sorlande ljud, representerad av fht. *breman*, mht. *bremen* st. v. brumma, ryta ock sv. brumma, vidare lat. *fremo* sorlar, gnyr, susar, morrar, ryter, sanskr. *bhram-* v. röra sig famlande hit ock dit, irra, ströva, flyga hit ock dit (om bin), svänga sig omkring, egentl. väl »surra (omkring)», jfr sanskr. *bhramara-* m. bi.

2. **Broms** m. mekanism att hejda farten hos hjul, förr jämte bif. *bröms* med bet. klämma för hästar, kapson; jfr no. *brims* m., da. *brems*, lt. *brems*, *bröms*, nht. *bremse* f. i s. bet., mht. *bremse* f., *premmis* n. klämma : väl ursprungl. avledn. av en etymologiskt oförklarad stam **bram-*, hvarav nht. dial. *pramme* f. klämma. I svenskan blev ordet omdanat efter 1. broms, emedan de båda orden formellt sammanfallit i tyskan.

Brosk n.; jfr ä. nsv. *brosk* (Variar.) med bif. *brusk*, fsv. *brusk* n., isl. *brjósk*, no. *brjosk*, *brosk*, *brøsk*, da. *brusk*, ä da. *bryske* i s. bet. Ordet torde, liksom ndl. *kraakbeen* brosk (till *kraken* v. knäcka, krasa sönder) egentl. betyda »hvad som lätt bräckes» ock vara nära sl. m. adj. fsv. *brösker*, isl. *breyskr* bräcklig, skör, skröplig ock mlt. *brôsch*, mndl. *broosch* i s. bet.; jfr ock sv. dial. *bruska* v. knastra (om torrfoder, då det tuggas av boskapen) : avledningar antingen direkt av roten till bryta, med *s* för *t* ss. i adj. besk, eller närmast hörande till den likbetydande, troligen sekundära, rot med *s* i slutet som ingår i mlt. *brôsheit* skröplighet, nlt. *bros*, *brös*, ndl. *broos*, *brooz-* ock *brös*, *bross-* adj. bräcklig, skör; jfr ock fht. *brôsma*, nht. *brosame* brödsmula, samt sv. brusa, brus.

Brott n.; av likbet. fsv. *brot* n. med bif. *brut*, motsv. isl. *brot*, da. *brud*, ags. *(ge-)brot* n. : till vb. bryta. — Brottas v.; biform (beroende på subst. brottning?) till ä. nsv. *brotas* (*bråtas*) av fsv. *brotas* med bif. *brutas* i s. bet.; egentl. »bryta sig», d. v. s. våldsamt böja ock vrida kroppen?

Brud f.; av likbet. fsv. *bruþ* f., motsv. isl. *brúðr* f., da. *brud*, got.

brûþs, ags. *brŷd*, fsax. *brûd*, fht. *brût* o. s. v. (urgerm. **brûði-*) brud, nygift, ung hustru, i gotiskan även med bet. sonhustru, liksom det lånade fra. *bru*, mlat. *bruta*. Någon tillfredsställande etymologi till detta ord är ännu icke framställd. Det av Bugge i P. B. Beitr. XIII 184 f. föreslagna förgerm. **þar-ûdhi-* av ie. roten *wedh* »föra», använd i den icke ovanliga särskilda bet. »föra hem en kvinna såsom brud», vore synnerligen passande för betydelsen; men övergång från förgerm. *þ* till germ. *b* kan i detta fall icke anses sannolik. — Brudgumme, -gum m.; av likbet. fsv. *bruþgumi* m., motsv. isl. *brúðgumi*, da. *brudgom*, ags. *brŷdguma*, fsax. *brûdigumo*, fht. *brûtigumo* o. s. v., sammans. med fsv. isl. *gumi* m. man, motsv. got. *guma* o. s. v. ock äldre lat. *hemo* (biform med avljud till lat. *homo*) människa, man, samt litau. *žmónės* m. pl. människor, ie. **g'hemen-*. — Brudsäta f. (i folkspråket) kvinna som kläder bruden ock går henne tillhanda vid bröllopet (även kallad brudfrämma, sl. m. vb. främja); av likbet. fsv. *bruþsæta* f., sammans. med ett ord, motsvarande fno. *seta* f., som betecknade en tjänstekvinna med andra sysslor än *deigja* (sv. däja), väl ungefär motsvarande huspiga ock kammarpiga ock troligen en avledning till isl. *set* n. sovplats i hvardagsrummet, hvilket kallades *sethús*, *setstofa*.

1. **Bruk** n. »usus, mos, cultura, officina»; jfr fsv. *misbruk*, nsv. missbruk; no. *bruk*, da. *brug* n. »usus, mos, cultura»; ursprungl. lånat av lt. *brûk* »usus, mos», motsv. fht. *brûh*, nht. *brauch*, *gebrauch* m., ndl. *gebruik* n., ehuru ordet i nordiska språken ock mest i svenskan självständigt utvidgat sin betydelse med anslutning till det samhöriga vb. bruka.

2. **Bruk** n., sammans. mur-, kalkbruk tillredd massa för murning. Kanske samma ord som 1. bruk med bet. härledd ur bet. »bearbetning (för visst nyttigt ändamål)», nämligen av massan? Eller ett gammalt inhemskt, etymologiskt dunkelt, ord, motsv. isl. *brúk* n. samlad massa, ish. av tång, uppkastad på hafsstranden, *·þarabrúk*, no. dial. *bruk* med s. bet., även stim av hvalar, nisl. *brúk* även uppsvällning genom jäsning, pösande, skryt? — Bruka v. »bearbeta lera till bruk» vore i senare fallet denominativt, att skilja från det vanliga bruka.

Bruka v.; av likbet. fsv. *bruka* (bif. *brukia*), jämte no. *bruka*, nisl. *brúka*, da. *bruge* lånat av mlt. *bruken*, motsv. fsax. *brûkan*, fht. *brûhhan*, ags. *brûcan* o. s. v.; jfr med avvikande presensform got. *brûkjan* (preter. got. *brûhta* o. s. v.). Verbet betyder åtnjuta, använda, i de tyska munarterna även utöva, hava för vana, behöva; i nordiska språken har det därjämte fått bet. bearbeta till nytta, sköta för produktion (t. ex. jord, även bärg, fiskvatten o. s. v.). Roten finnes i lat. *fruor* (för **frugwor*) jag njuter, tillgodogör mig, samt *fruges* ock *fructus* frukt.

Brumma v., motsv. da. *brumme*, mlt. mht. nht. *brummen*, ndl. *brommen* brumma, surra; i äldre tyska även betecknande starkare ljud, ss. läjons rytande, trumpetstötar o. s. v.; jfr meng. mlt. mht. *brimmen* ock mlt. *brammen* brumma, ryta, böla : biformer till likbet. fht. *breman*, mht. *bremen* st. v., troligen utgångna ur en med förgerm. *n*-suffix bildad presensform; till ie. roten *bhrem*, hvarom se 1. broms.

Brun adj.; av likbet. fsv. *brun*, motsv. isl. *brúnn*, da. *bruun*, ags. mlt. fht. *brûn* o. s. v. med bet. brun, dessutom i äldre tider glänsande,

blank, ish. om metallvapen (ursprungl. om vapen av brons?). Detta germ. adj., lånat hos flera grannfolk (jfr ital. *bruno*, fr. *brun*, litau. *briúnas*, lett. *brūns*, pol. *brunatny* o. s. v.), representerar ett förgerm. **bhrûno-* ock hör till en rot som ingår med ie. form *bhru*, reduplicerad, i sanskr. *babhru-* adj. rödbrun ock i sv. bäver, ock som kanske är en biform till den ie. rot *bher*, hvilken förutsättes av det germanska djurnamnet motsv. sv. björn. Stammen till vårt adj. vill man finna i gr. *φρύνη* och *φρῦνος* padda.

Brunn m.; av likbet. fsv. *brunder*, *brunn-* m. med bif. *brynder*; jfr isl. *bruðr*, *brunnr*, fda. *brynd*, nda. *brønd*, samt got. *brunna*, fsax. fht. *brunno*, mlt. mndl. *borne* m. källa, brunn, ags. *burna* ström, bäck, eng. *bourn* bäck. Ordet, som torde vara till grundbet. likt fgut. *sauþr*, ags. *seáð*, mlt. *sôt* brunn av roten till sjuda (jfr ock bränning), kan förklaras som avledning till vb. brinna. Dock bör det kanske hällre direkt sammanställas med gr. *φρέαρ* brunn, hvilket måste höra till en ie. rot *bhrew* : *bhru*, troligen den som ingår i 1. brygga ock med något avvikande form i lat. *ferveo* sjuder, jäser, brusar. Vårt ord är kanske jämte gr. *φρέαρ* utgånget ur ett indoeur. paradigm med omväxling av *r-* (*rt-*) ock *n*-suffix i böjningen: **bhréwr̥t*, gen. **bhrunós* (Noreen: Urg. Judl. § 46, 1)? Man finge antaga, att i germ. språk stammen **brun-* utvidgats med nytt *n*-suffix till **brunan-* ook **brunn-*, hvarav sedan med s. k. kompromiss i got. ock västgerm. språken **brunnan-* (meddelat av prof. Noreen).

Brunst f.; med da. *brunst* lånat av lt. *brunst*, motsv. ndl. *bronst* f., kanske egentl. ett högtyskt ord : mht. nht. *brunst* f. a) brand, eld, hetta, b) parningsdrift, ish. hos hjortar; av fht. *brunst* f. brand, motsv. got. *ala-brunsts* brännoffer : till got. fht. *brinnan*, sv. brinna; jfr i avs. på bet. brånad. Ordet tyckes i någon mån blivit sammanblandat med ett annat tyskt ord av den ljudbetecknande roten till brumma ock 1. broms, nämligen mht. nht. *brunft* f., ursprungl. betecknande hjortars ock liknande djurs skrik under parningstiden, väl identiskt med ä. nsv. *brund* (i sammans. *brundbock*, *-gumse*), isl. *brundr*, no. *brund* m. brunst.

Brus n.; jfr likbet. da. *bruus* c., lt. mht. *brûs* m., o. s. v. — Brusa v.; jfr fsv. *brusa* rusa på, fara vilt fram, da. *bruse* brusa, skumma, jäsa, breda ut sig, resa sig (om hår eller fjädrar), lt. *brûsen* med s. bet., även sprita med vatten, ä. ndl. *bruisen*, mht. *brûsen*, nht. *brausen* (biform: ä. ndl. *bruischen*, nndl. *bruisen*); väl jämte ags. *brŷsan*, eng. *bruise* krossa samt mlt. *brêschen*, mht. ndl. *brieschen* skrika, ryta, hörande till en med roten till bryta väsentligen likbetydande ock etymologiskt sammanhängande germ. rot med slutande *s* (se brosk), vare sig att denna ursprungl. utgått från ett gammalt particip med förgerm. suff. *-to-* av roten till *bryta* (se Osthoff i Morphol. Unters. IV 91) eller icke. — Brushane m. Machetes pugnax, motsv. da. *bruushane*, nht. *braushahn* : så kallad med anledning av hannens yviga halskrage, som breder ut sig, när han slåss med sina likar.

Bry v. med ä. nsv. bif. *bryda*; liksom no. *brya*, *bry*, da. *bryde* lånat av lt. *brüen*, äldre *brüden*, gyckla, driva med, bry, motsv. mlt. *brûden*, ndl. *bruien* : i äldre tider, som det synes, ett obskent ord med bet. »futuere, stuprare», använt i åtskilliga talesätt i det allra grövsta pöbel- ock soldatspråket, identiskt med mht. *briuten* taga en kvinna till brud, lägra : denom. till brud. Jfr Hilde-

brand i D. Wb. s. v. *geheien.* — Bryderi n., motsv. da. *bryderie* : mlt. *brûderie* f. — Brydsam adj., motsv. da. *brydsom.*

1. **Brygga** v.; av likbet. fsv. *bryggia*, motsv. no. *bryggja*, da. *brygge*; jfr isl. no. *brugga*, ags. *breówan*, eng. *brew*, mlt. mndl. *brûwen*, nndl. *brouwen*, fht. *briuwan*, mht. *briuwen* ock *brûwen*, nht. *brauen*, dial. *bräuen* i s. bet. : ett ursprungl. starkt verb, hvars urgerm. presens synes haft formerna **brew-* ock **brû(w)-* växlande i böjningen. Till samma rot höra ags. *broð*, eng. *broth*, nht. dial. *brod* soppa, dekokt (ital. *brodo* köttsoppa lånat), fornir. *én-bruthe* köttsoppa ock *bruith* kokning, lat. *defrŭtum* inkokt vin, must (även det frygiskt-thrakiska *βρῦτον* slags öl eller fruktvin?); jfr även bröd samt brunn.

2. **Brygga** f.; av likbet. fsv. *bryggia* f., motsv. isl. no. *bryggja*, da. *brygge*, ffris. *bregge*, mlt. *brugge*, ndl. *brug*, fht. *brucca*, nht. *brücke* f. : biform till det starkt böjda ags. *brycg* f., eng. *bridge*, som motsvarar urgerm. **bruʒjô-*. Ordet betecknar i nordiska språk oftast en från stranden i sjön utbyggd brygga, i isl. även landgång från fartyg, i västgermanska språken bro. Ordstammen är med inskott av germ. *ʒ* utgången från äldre germ. **bruw-*, sidoform med avljud till den stam **brôw-*, som ligger till grund för bro. Jfr Bugge i P. B. Beitr. XIII 505.

Brylling c. med äldre bet. syskonbarn på fäderne, men numera ofta med en av ordböckerna vanligen ignorerad eller ogillad bet. »fyrmänning», d. v. s. barn till faders eller moders syssling; av fsv. *bröþlunger* m. med bif. *bröþlungi*, yngre *bryllungi*, *-ingi* farbroders son, motsv. ä. da. *brødling*, *brøderling*; jfr likbet. fsv. *bröþrunger*, isl. *broeðrungr*, ävensom fsv. *bröþlunga* f. ock isl. *broeðrung*, *-unga* f. farbroders dotter: avledn. till broder.

Bryn n., förr även fem.; av fsv. *bryn* f., som liksom da. *bryn* n. härstammar från den gamla nom. ack. plur. till fsv. *brun* f. ögonbryn, ögonlock, kant, bräm, motsv. likbet. isl. *brún* f. (plur. *brýnn*), no. *brun* f. : biform med *n*-suffix till ags. *brû* f., eng. *brow* ögonbryn. Detta är, liksom så många namn på kroppsdelar, ett urgammalt indoeuropeiskt ord; jfr sanskr. *bhrû* f., fslav. *brŭvĭ* f., litau. *bruvis* m. ögonbryn, gr. *ὀφρύς* ögonbryn, även upphöjd kant, bärgskam, höjd. En annan form av samma ord, urgerm. **brǣw(ô)-*, representeras av fsv. *bra* f., isl. *brá*, no. *braa*, ags. *brǣw*, *breáw*, fht. *brâwa*, mht. *brâ(w)*, mlt. plur. *brân* ögonhår, ögonlock, i tyska även ögonbryn, hvilken bet. ensam lever kvar i lt. *brânen* plur. ock nht. *braue* o. *braune* f. Ursprungl. beteckning för kroppsdel, fick ordet tidigt metaforisk användning, så att det nyttjades i bet. utstående eller upphöjd kant ock med en alldeles särskild betydelse lever kvar i orden bro ock 2. brygga. Lat. *frons* panna förmodas vara en avledning till samma rot.

Bryna v. hvässa, motsv. likbet. isl. *brýna*, no. *bryna*, da. *bryne*; verbet torde ursprungl. betyda »göra (klingan till ett vapen) blank» ock vara identiskt med det från tyskan lånade ital. *brunire*, fra. *brunir* polera, även med sv. bryna i bet. brunsteka: till adj. brun. — Bryne n., motsv. isl. *brýni*, no. da. *bryne* n.

Brynja f.; ett i historisk stil brukat fornspråksord : av fsv. *brynia* (ungre bif. *brönia*) ock isl. *brynja* f. pansar för kroppens övre del, motsv. fda. *brynje*, got. *brunjô*, ags. *byrne*, fht. *brunna*, mht. *brünne* (lånat : ffra. *brunie* o. *broigne* samt fslav. *brŭnja* o. s. v.); med ovisst etymon, möjligen sl. m. fornir. *bruinne* bröst?

Bryta v.; av likbet. fsv. *bryta*, motsv. isl. *brjóta*, da. *bryde*, ags. *breótan*. Samma verbalrot ingår i fht. *bruzig* adj. bräcklig, *bruzî* f. bräcklighet, mht. *ent-*, *er-*, *uz-briezen* st. v. ock *brozzen* sv. v. spira upp, skjuta knopp (egentl. väl »spricka ut»), *broz* n. knopp, skott; kanske dessutom i lat. *fraus* f. (*fraud-*) svek, förfång, brott, *fraudare* svika (med gammalt partic. *frausus*), *frustra* adv. i villfarelse, förgäves? Jfr Fröhde i Bz. Beitr. I 178 f. Roten är väl ursprungl. ljudbetecknande, såsom rötterna till brista ock brak.

Brå v. 1) i reflex. brås hava släkttycke, 2) i sammans. förebrå; jfr ä. nsv. *brå*, fsv. *bra* v. brås ock fsv. *forbra* förebrå, no. *braa* brås; av samma stam som ingår i det till vb. fsv. *breghþa*, isl. *bregða* hörande preter., fsv. *bra*, isl. *brá*; se vidare bragd.

Bråck n. »hernia»; sidoform (utgången från sammans.?) till ä. nsv. ock dial. *bråk*, väl jämte likbet. no. *brök* n., da. *brok* (*brokk-*) n. lånat från en sidoform utan omljud till lt. *brök* »hernia» (bif. *bräk* : dial. för äldre *brök* eller = mlt. *brek* med avljud?), motsv. ndl. *breuk* f.; jfr nht. *bruch* m. i s. bet. samt mlt. *brok*, *broke* m. f. (även *bräk* n. m.) brytning, spricka, brist, lyte, brott : till mlt. *breken* v. bryta, brista, stamordet till 1. bräcka. Att sv. *bråk* (i dial. med s. k. slutet *å*) icke behöver skiljas från de no.-da. formerna ock härledas från ett mlt. *brâk* med avljud, synes troligt av ä. nsv. *förbråkenheet* »hernia» i Variar. (där noga skiljes mellan *å* ock öppet *o*), bildat av mlt. partic. *vorbroken*.

Bråd adj.; av fsv. *braþer* hastig, plötslig, häftig, motsv. isl. *bráðr*, ä. da. *braadh*, nda. *brad* (med *a* väl från neutr. *brat*, där fda. *ā* förkortats?). Ordet torde ursprungl. betyda »het, hetsig» ock vara avledn. av en germ. rot *brê* »upphetta» eller »bränna» (resp. »vara het, brinna»), hvartill höra t. ex.: ags. *brǣde* m. stek, fht. *brâto* m. stekkött ock likbet. isl. *bráð* f., fsv. *braþ*, nsv. villebråd; fsv. *brædha*, isl. *brǽða* v. smälta, upplösa genom hetta, i fsv. även steka; ags. *brǣdan*, mlt. *brâden*, mht. *brâten* steka; fsv. *bradhna*, isl. *bráðna* smältas, upplösas; isl. *bráð*, no. *braad* n. tjära, hvarav sv. dial. *brå* v. ock fsv. *brædha* bestryka med tjära; fht. *brâdam*, mht. *brâdem* (nht. *brodem*) ånga. Denna rot är en form med avljud till germ. roten *brô*, representerad av mlt. *brôien*, ndl. *broeien*, mht. *brüejen*, nht. *brühen* behandla med hett vatten, skålla, förvälla, i ndl. även giva liv (t. ex. kläcka ägg) medelst kroppsvärme, ruva, i mndl. därjämte bränna, sveda; härtill ags. *brôd*, eng. *brood*, fht. *bruot*, nht. *brut* f. ruvning, framkläckning medelst värme, yngel, avföda. Det begynnande germ. *b* synes vara av någon anledning uppkommet av äldre germ. *f*, då det väl är ursprungl. samma rot som ingår i mndl. *vradem* ånga, mht. *vredemen* v. dunsta samt i gr. *πρήθω* ock *πίμπρημι* bränner (även i sv. *fräsa*? att sammanställa med sv. dial. *bräsa* steka? se brasa). Jfr Noreen: Urg. Judl. § 31, Anm. 2 ock § 50, Anm. 5, h. — Brådska f.; jfr fsv. *brazska*, yngre bif. till fsv. *bræzska* f. häftighet.

1. **Bråk** n. oväsen, stoj, besvär, huvudbry, motsv. no. *braak* n.; se 1. bråka.

2. **Bråk** n. brutet tal; lånat av likbet. lt. *brok*; jfr da. *brøk* c. av lt. *brök*, motsv. ndl. *breuk* f.; jfr nht. *bruch* m. i s. bet. — Samma ord är egentl.: 3. **Bråk**, dial. biform till bråck.

1. **Bråka** v. väsnas, stoja, uppföra sig på besvärligt sätt, göra sig huvudbry, motsv. likbet. no. *braaka* :

sl. m. brak, vare sig att verbet är äkta nordiskt med gammalt långt *â*, germ. *ǣ*, (jfr isl. *brák*, öknamn på en kvinna?) eller möjligen lånat från mlt. *brāken* (med s. k. »tonlanges» *ā* av *ă*) = sv. braka.

2. **Bråka** v. stöta, slå, skaka sönder, bearbeta lin eller hampa, älta, motsv. likbet. no. *braaka* (även bereda skinn medelst vridning ock gnidning), nisl. *bráka*; jfr da. *brage* (med yngre *a* för *aa* från lt.); lånord av likbet. mlt. *brāken*, motsv. ndl. *braken*, ett avlett verb (med oviss ursprunglig kvantitet av *a*) av roten till lt. ndl. *breken*, nht. *brechen* bryta med ursprungl. samma bet. som stamverbet, hvilket också i ht. användes i alldeles lika bet.; jfr nht. *radebrechen* : mlt. *radebraken*, sv. rådbråka. — Bråka f. redskap till bråkning; av likbet. mlt. *brāke* f.

Brånad m.; en efter ord på -nad (jfr trånad) nydanad form för ä. nsv. *bråna*, sidoform (ursprungl. oblik kasusform) till *bråne* (ännu hos Sahlstedt med särskild bet. inflammatorisk svulst hos hästar); av fsv. *broni* m. med bif. *bruni* brand, eld, hetta, brånad, motsv. isl. *bruni*, no. *brune*, *brone*. Jfr ags. *bryne* m. brand. I dessa former ingår roten till brinna med urgerm. enkelt *n*.

Bråte m.; av fsv. *brote* m. med bif. *bruti* hög av fällda träd i skogen, motsv. likbet. isl. *broti*, no. *brote*, hvilket sista liksom vårt ord även betecknar oordnad hög av hvarjehanda saker; sl. m. fsv. isl. *brot* n. brutet stycke = nsv. brott.

1. **Bräcka** v. bryta sönder; jfr fsv. pret. *brækte*, troligen hörande till en infin. **brœka* eller kanske **brœkia*, senare ersatt av bräcka, med *ck* från preter. ock partic. ock från adj. bräcklig eller möjligen beroende på invärkan från da. *brække* (där *k*, försåvitt det icke övergick till *g*, måste förlängas); lånat av mlt. *breken* st. v. bryta, motsv. fsax. *brekan*, ags. *brecan*, fht. *brehhan*, got. *brikan* o. s. v., rotbesläktat med brak.

2. **Bräcka** v. steka; väl på något sätt avlett av stammen till fsv. *brædha* steka (se bråd). Då emellertid Dalmålets form förutsätter ett äldre sv. **bräckia*, måste antingen tänkas ett fsv. **brædhkia*, bildat ss. det sällsynta fsv. *idhkia* jämte *idhka*, eller ock har Dalmålet fått ordet i nyare tid från riksspråket, ock fsv. **brædhka* (pres. *-ar*) ändrat sin böjning i nyare tider efter det lånade 1. bräcka.

Brädd m.; av likbet. fsv. *brædder* m. (ock *bræd* f.?); jfr no. *bredd* f., da. *bred*, ags. *brerd*, *breord* m. i s. bet., motsv. urgerm. **brezda-*. En likbet. avljudsform **brazda-* lever kvar i sv. dial. *bradd* f.; no. *bradd* n. f., motsv. ags. *breard*, fht. *brart* m., troligen också fornir. *brot* udd. En tredje avljudsform ligger till grund för sv. brodd (s. d.).

Bräde n.; av likbet. fsv. *brædhe* n. (pl. *-e*, *-er*), motsv. no. *bræde* n.; väl jämte da. *bræt* n., *bræder* pl., lånord från mlt. *bret*, *bred-* n. bräde, motsv. ndl. dial. *bred*, fht. *bret* (pl. *bretir*), nht. *brett*, ags. *bred* n.; jfr likbet. mndl. *bert*, *berd-*, nndl. *berd* n. med metates av *r*. Ordet torde motsvara ett förgerm. **bhredhos* n.; i alla händelser står det i avljudsförhållande till bord. — Bräda f., motsv. no. dial. *bræda* f.; väl nybildad sing. till plur. bräder.

Bräka v.; av likbet. fsv. *brækia*, motsv. no. dial. *brækja*; jfr da. *bræge*, no. dial. *bræka* (pres. *-ar*) samt isl. *brǽkta*, no. dial. *brækta* med s. bet. Ordet kan möjligen vara avlett av roten till brak (med fornnord. *ǽ*, omljudsform av *á*, germ. *ǣ*, = lat. *ē* i perf. *frēgi*?). Å andra sidan må påpekas ags. *beorcan* st. v., eng. *bark* skälla ock isl. *berkja* braska, skryta.

Vidare finnes en likbet. rot med *l* i lt. *bleken*, nht. *blöken* (från lt.) ock i no. dial. *blækta* bräka, samt med annan plats för *l* i ags. *bælcan* skrika, ndl. *balken* o. *bulken* böla, skrika, o. s. v. Om möjligheten av gammal växling av *r* ock *l* i samma rot se brasa. Här kan man även tänka på kontamination av tvänne rötter, nämligen germ. *brak* : *brek* ock den rot *bel* (förgerm. *bhel*, även *bhlê*), som omnämnes vid bjällra; jfr böla.

Bräken n. m. ormbunke, ish. Pteris aquilina, motsv. da. *bregne* c.; jfr meng. *braken*, *brake*, neng. *brake* ock i dial. *bracken* samt nisl. *burkni*, no. *burkne*, namn på ormbunkar, resp. vissa ormbunksarter. Då i Gottl. dial. fins *fräknä* i bet. Pteris aquilina, synes det som om *b* här beror på äldre germ. *f*, förgerm. *p* (se Bugge i Sv. Landsm. IV: 2, sid. 53 noten). Om så är, kan ordet jämte fräknar pl. bruna hudfläckar, isl. *freknur* o. s. v. vara sl. m. sanskr. *pṛçni-* adj. spräcklig, gr. *περκνός* mörkfärgad ock litau. *prẽszas* fläck i ansiktet (jfr Bugge i Z. f. vgl. Spr. XIX 438 f., Kauffman i P. B. Beitr. XII 514, Noreen: Urg. Judl. § 43, 1). Namnet skulle syfta på de bruna sporerna på baksidan av ormbunkarnas blad. — Märkligt är ä. nsv. *ormableck* (Variar.), *-blek* (Lex. Linc.) »filix»: kanske rotbesläktat med fläck?

Bräm n. med ä. nsv. bif. *bremm* i bibeln 1541; jfr da. *bremme*; väl lånord från lt. *brem(e)*, motsv. ä. ndl. *breme*; jfr mht. *brem*, *prem* n., nht. *bräme* ock *brame* f. samt ags. *brimme*, eng. *brim* i s. bet.: kanske hörande till en variant (ie. *bhre*) av ie. roten *bher* bära? Jfr isl. *barmr* m. brädd, bräm; se bord.

Bränna v. se brinna. — Bränning f., motsv. da. *brænding*; ss. sjöterm väl bildat efter lt. ndl. *branding*, till ndl. *branden* v. skummande bryta sig (jfr likbet. ä. ndl. *barnen*), egentl. »brinna», i det man liknat hafsvågornas svall vid lågors fladdrande.

Bräss ock bress m. i sammans. kalvbräss, -bress; jfr likbet. sv. dial. *bres*, *bris* m., no. dial. *bris* n. samt da. *(kalve-)brissel*, ävensom nht. *bröschen*, som uppgives vara lånat från lt.; jfr ock nisl. *bris* n. »callus» (Haldorsen). I flera sv. dial. finnas likbet. ord med *v*: *vres*, *vräss*, *vris* m., troligen med Rietz 818 att sammanställa med adj. vresig ock dial. vb. *vresa* vrida; grundbet. »vridning, knut i köttet»? Men huru förklara formerna med *b*? väl icke gamla sammansättningar med germ. partikeln *bi*?

Brätte n. (först långt fram på 1800-t. synligt i ordböcker i st. f. det äldre *hattskyfve*); jfr sv. dial. vb. *brätta* böja upprätt, vika upp, motsv. isl. no. *bretta*, da. dial. *brætte* : till sv. dial. *bratt* adj. = riksspråkets brant.

Bröd n.; av likbet. fsv. *bröþ* n., motsv. isl. *brauð*, da. *brød*, ags. *breád*, ffris. *brâd*, fsax. *brôd*, fht. *brôt* n., o. s. v. Vid sidan av detta, i got. icke uppvisade ock i ags. mindre brukliga ord, motsv. urgerm. **brauða-* n., finnes ett annat uttryck för bröd, germ. **hlaiƀa-* m. : got. *hlaifs*, *hlaib-*, ags. *hlâf*, nht. *laib*, isl. *hleifr*, sv. dial. *lev* (kaka av mjukt bröd); också lånat hos slaverna, som sakna inhemskt ord för bröd, fslav. *chlěbŭ* o. s. v., vidare lånat från slav. språk i litau. *klëpas*, lett. *klaips*. Om detta är ett äldre germanskt uttryck för bröd än **brauða-* (jfr Kluge s. v. *brot*), må lämnas därhän, så länge **hlaiba-* är etymologiskt oförklarat ock icke uppvisat ss. inhemskt i något annat ie. språk. **Brauða-* vill man förklara som avledn. med avljud av roten till 1. brygga. Denna rot skulle här hava bet. »baka, grädda»

specialiserad ur en förmodad vidsträcktare bet. »tillreda vid eld» el. dyl.

Bröllop n.; av fsv. *bryllop* med bif. *bryllöp* samt *bruþlop*, *-löp*, *brullöp* (o. s. v.); jfr isl. fno. *bryllaup*, *brullaup*, *bruð(h)laup*, da. *bryllup*, urnord. **brûði-hlaupa-* n.; likasom det med *t*-suffix avledda likbet. mlt. *brûtluft*, *-loft*, *brûloft*, även *brutlocht*, *-lucht*, *-lecht*, ndl. *bruiloft*, mht. *brûtlouft* f. sammans. av brud med ett verbalsubst. till löpa (germ. **hlaupan*); grundbet. sål. »brudlöpning», om hvars innebörd man länge tvistat. Kanske beror uttrycket på en forntida sed, enligt hvilken brudgummen skulle löpa efter sin brud för att fånga henne, såsom ett minne från en äldre tid, då han måste skaffa sig brud genom att röva henne från en främmande stam? Se Nyrop i Mindre Afhandl. udg. af det Philol.-histor. Samf. 1887, sid. 119.

Bröst n.; av likbet. fsv. *bryst* n., motsv. isl. *brjóst*, da. *bryst*, ags. *breóst* n., ffris. *briast*, fsax. *briost*, *breost* n. pl. En avljudsform av samma ord är got. *brusts* f. pl., ffris. *brust*, fht. nht. *brust* f., mlt. ndl. *borst* f. Det neutrala könet hos den förstnämda formen är kanske minne av en urgerm. nom. ack. dual. **breustô*, till ändelsen lik neutr. plur.? Se Kluge i P. B. Beitr. VIII 510. Bugges förklaring av vårt ord (i P. B. Beitr. XIII 320 ff.) såsom sl. m. fslav. *prŭsi* (*prĭsi*) f. pl. bröst (slav. *s* = ie. *k'*) ock sanskr. *pr̥šti-* f. revben av ett ie. **pr̥k't-*, med utbyte av *t*-suffix mot *st*-suffix, synes av formella skäl tvivelaktig. Någon bättre etymologi är dock icke känd.

Bubbla f.; jfr likbet. da. *boble*, eng. *bubble*, mlt. *bubbele* f., ndl. *bobbel* m. — Bubbla v.; jfr da. *boble* o. s. v. (i ndl. även med *r*: *bobberen*). Ordstammen är ursprungl. kanske reduplikationsbildning av ett germ. *bul*, vare sig av onomatopoetiskt ursprung (jfr lat. *bulla* bubbla med vb. *bullare* o. *bullire*) eller kanske samma rot som ingår i got. *ufbauljan* blåsa upp (jfr bolde).

Buckla f. 1) i bet. kupigt upphöjt beslag, bula på plåt motsv. da. *bugle*, sål. väl av ett fsv. **bukla*, jämte isl. *bukl* n., mlt. *bokele* f. ock mht. *buckel* f. m. sköldbuckla lånat av ffra. *bocle*, senlat. *buccula* sköldbuckla : demin. till *bucca* käft, munhåla, (så kallat, därföre att ofta mitt på skölden fans ett ansikte avbildat); härtill fsv. *buklare*, *boklare* m. sköld, fda. *buglere*, mlt. *bokeler*, fra. *bouclier* o. s. v. — 2) i bet. ringlad hårlock motsv. da. *buckel*, lt. nht. *buckel* f., nyare lånord från fra. *boucle* av samma härkomst.

Bud n. med ä. nsv. bif. *bodh*, *båd*; av likbet. fsv. *buþ*, *bodh* n., motsv. isl. *boð*, da. *bud*, samt mlt. *bot*, *bod-* n., o. s. v.; till vb. bjuda.

Buffa v. stöta till, knuffa; väl lånat av likbet. lt. *buffen*, motsv. meng. *buffen*, neng. *buff* : av en onomatopoetisk stam, som med något olika bet. träffas i romanska språk; jfr ital. *buffo* vindstöt, sp. *bufar* fnysa, fra. *bouffer* blåsa upp, pösa, yvas. Samma betydelseväxling finnes hos puffa, lt. nht. *puffen*, jämfört med eng. *puff* pusta, blåsa, vara uppblåst, sl. m. interj. puff, lt. nht. *puff* o. s. v. Begreppen »blåsa» ock »slå» sammanträffa även t. ex. i sv. kindpust sl. m. pusta samt i fra. *soufflet* med bet. pust ock örfil sl. m. vb. *souffler*, o. s. v. — Buffert m.; ett nytt med järnvägarna till Sverige infört lånord; av eng. *buffer* (nht. *buffer* med bif. *puffer*) med *-ert* efter analogi med andra lånord, som fått *-ert* för *-er* från lt. (jfr t. ex. puffert, lt. *puffert* = nht. *puffer*).

Buffel m. med ä. nsv. bif. *båffel* i Lex. Linc.; jfr fsv. *böffel*, da. *bøffel*, mlt. mndl. *buffel*, mht. nht. *büffel*; lånord från romanska språk: fra.

buffle, ital. sp. *bufalo*; lat. *bubalus*, gr. *βούβαλος*.

Buga v.; av fsv. *bugha* (med oviss presensböjning; preter. y. fsv. *bwgde*) böja, böja sig, buga; jfr fno. *búga* (? *bŭga*?), ä. da. *bue* sv. v. böja : rotbesläktat ock, ifall *u* var ursprungl. långt (ss. troligt är, åtm. i fsv.) väl egentl. identiskt med det starka vb. mlt. *bûgen*, ndl. *buigen*, ags. *bûgan* ock i presens avvikande : got. *biugan*, fht. *biogan*, nht. *biegen* böja, böja sig. Spår av det starka verbet på nordiskt område äro isl. pret. pl. *bugu* ock partic. *boginn*, som även förutsättes av sv. vb. bågna, bugna kröka sig, fsv. *bughna*, isl. *bogna*, da. *bugne*; jfr ock faktitivverbet böja. Den fornnord. infin. kan hafva haft långt *u*, såsom t. ex. isl. *súga*, eller ock fsv. *iu*, isl. *jú*, såsom isl. *bjúgr* adj. böjd, krokig; i senare fallet skulle fsv. *bugha* (om *u* icke är ursprungl. kort) vara lånord från lt. Den germ. roten *buȝ* »böja (sig)» antages vara sekundär form av äldre germ. *buh*, förgerm. *bhuq*, detta ish. med hänsyn till fht. *buhil*, nht. *bühel*, *bühl* m. kulle, backe, egentl. väl buktig upphöjning; se även bula. En variant av roten är i alla händelser ie. *bhug*$_w$, ingående i sanskr. vb. *bhuj-* böja med partic. *bhugna-*, samt med en särskild bet. »fly» (egentl. böja sig undan; jfr ags. *bûgan*, även fly, samt nht. *ausbiegen* gå ur vägen) i gr. *φεύγω* v. ock *φυγή* f., lat. *fugio* v. ock *fuga* f.

Buk m.; av fsv. *buker* m. buk, kropp, bål, motsv. isl. *búkr*, da. *bug*, ags. *bûc*, mlt. *bûk*, fht. *bûh*, *bûhh-* m., o. s. v. med bet. »buk» ock i äldre tid »kropp, bål». Man har sammanställt än med sanskr. *bhuj-* v. njuta, njuta föda, äta, motsv. lat. *fungor* åtnjuter, utövar, än med ett annat sanskr. *bhuj-* v. böja, hörande till en variant av roten till buga. Kanhända bör man också antaga tvänne ursprungl. etymologiskt skilda ord, det ena med grundbet. »matsmältningsapparat, ätande kroppsdel», det andra med grundbet. »böjning, buktig kroppsdel»? Se Noreen: Urg. Judl. § 49, B, 2.

Bukt f.; av fsv. *bucht* f., med da. *bugt* lånat av lt. *bucht* f. böjning, krökning, hvarav lånat nht. *bucht*; motsv. ndl. *bocht*, *bogt*, ags. *byht*, eng. *bight* ock *bought*, urgerm. **buhti-*: verbalsubst. av roten till böja ock buga. Den nordiska formen av samma subst. är troligen senare leden i isl. *knés-*, *kalfabót* knäveck, *ǫlbogabót* vecket innanför armbågen, no. dial. *hombot* knäveck.

Bula f. med dial. bif. *buggla*; jfr ä. nsv. *bula* o. *bugla* »protuberantia» (Lex. Linc.), fsv. *bula* f. sköldbuckla, da. *bule* (ock *bugle*, för så vitt icke = sv. buckla 1), mlt. mndl. *bûle*, nlt. *bûle* o. *büle*, nndl. *buil*, fht. *bûlla* (i bet. koppa), mht. *biule*, nht. *beule* f. bula, kula, buckla; ags. *býle* »carbunculus», eng. *bile* spikböld. En avvikande form är isl. *bóla* f. buckla, bula, utslag, koppa (även sigill : jfr mlat. *bulla*), no. dial. *bola* med s. bet., även bubbla. Om roten till böja ock buga är ie. *bhuq*, så kan vårt ord höra dit ss. en avledn. med *l*-suffix; grundbet. »böjning, buktig upphöjning». Formerna med långt *ū*, resp. med omljudsform därav, vore avledda av germ. rotform *bûȝw* med *ȝ* förlorat frf. *w*, isl. *bóla* av germ. rotform *bûh* (*ó* av *ú* frf. *h*). Om denna etymologi är riktig, torde i svenskan formen buggla vara den inhemska formen (med *ugg* av germ. *ûw*? jfr uggla), bula lånord från lt.

Buldan m. n. grov hampväv; *bulldaan* »pannus subdititius» enligt Lex. Linc. Skulle man våga med stöd av ä. da. *boldavid* oblekt lärft (Kalkar I 242) antaga något slags sammanhang med mansnamnet mlt. *Boldewān*, *Boldewin* »Balduin»? kanske

skämtvis bildat ss. avsiktlig förvrängning av mlt. *boldekin* »baldakin», ett bekant fint ock dyrbart tyg?

1. **Bulla** f.; dialektisk, i Finland allmänt bruklig form, motsv. ä. nsv. *bulla* »trindt bröd, limpa» hos Spegel, ursprungl. oblik kasusform till bulle.

2. **Bulla** f. påvlig förordning, motsv. nht. *bulle* f.; lånord av lat. *bulla*, ursprungl. bubbla, sedan buckla, medaljong, rund kapsel; i medeltiden särskilt kapsel inneslutande vaxsigillet som hängdes vid diplom, slutligen även diplom, urkund.

Bulle m.; av fsv. *bulle* m., jämte bif. *bolle* endast uppvisat i bet. dryckeskärl utan fot, tumlare, motsv. isl. *bolli* m. dryckesskål av kupig form, da. *bolle* med s. bet., även bulle, klimp, ags. *bolla* i den första bet. (jfr 2. bål), sammans. *heáfodbolla* huvudskål; ndl. *bol* m. kula, båll; liten brödbulle, semla; skalle, huvud; rotknöl, lök; jfr fht. *bolla* f., mlt. nht. *bolle* f. med liknande betydelser. Ordstammen, som finnes i ball med avljud ock i båll (s. d.), är troligen avledd med ett förgerm. *n*, som assimilerat sig med *l*, av den rot som ingår i fht. *bolôn*, mht. *boln* v. rulla, kasta, slunga, i 1. bål samt i bjälke ock balk. Rotens begreppssfär synes omfatta hvad som är runt, vare sig klotformigt eller cylindriskt, kupigt, uppsvällt, resp. hvad som rullar eller rör sig kretsformigt. — Den till form ock bet. liknande romanska ordgrupp, som representeras av fra. *boule* f. kula, klot, sp. *bollo* smörbröd, fra. *boulanger* bagare o. s. v., behöver icke vara av germansk härkomst, utan kan härledas från lat. *bulla*, stamordet till 2. bulla.

Buller n.; av likbet. fsv. *bulder* n., motsv. da. *bulder*, mlt. *bulder* n. — **Bullra** v.; av fsv. *buldra*, motsv. no. *buldra*, da. *buldre*, mlt. ndl. *bulderen*, *bolderen*, nht. *poltern* bullra, väsnas. Det ungefär likbet. sv. dial. *ballra*, no. *baldra*, mlt. *balderen* är kanske sekundär avljudsbildning. Germ. stammen *bulð-*, som väl ytterst hör till en ie. rot *bhel*, betecknande ett starkt ljud (jfr bjällra), kan härledas antingen ur ie. *bhl̥t-* eller ur ie. *bhl̥dh-*. Möjligen finnes den förra formen i ry. *boltat'* a) skaka, röra om, b) prata, sladdra, den senare i litau. *bildėti* bullra ock *bildinti* bulta. Jfr bulta.

Bullerblomster n. Trollius europæus: omdanad sammans. av bulle, såsom framgår av de likbet. sv. dial. *ängbullar*, *smörbållar*, no. dial. *bollblomme*, *ballblom*, *smørbolle* o. s. v., alla syftande på blommornas form.

Bulna v.; av likbet. fsv. *bulna* med bif. *bolna*, motsv. isl. *bolgna*, no. *bolna*, da. *bulne*, denom. till sv. dial. ock ä. nsv. adj. *bulen* uppsvälld, svullen, fsv. *bulin*, *bolin*, uppkommet ur synkoperade kasus av *bulghin* (se Söderwall s. v. *bulghin*), isl. *bolginn*, da. *bullen*: ursprungl. partic. pret. till ett annars i nordiska språken ej brukligt verb, motsv. ags. fsax. fht. *belgan*, som fått den öfverförda bet. »vredgas»; av en ie. rot *bhelg'h* »svälla», hvarom se bolster ock bälg.

1. **Bult** m. stång eller stor nagel av järn eller koppar, i dial. ock äldre språket även stycke hoprullad väv, vävbom, vält att köra på åkern; av y. fsv. *bult* med bif. *bolt* metall, stång, bult, även ss. fjätter-redskap: *fangabult*; jfr fno. *bolt-* ock fda. *bolt* stycke hoprullad väv, nda. *bolt* bult, bom, stryklod, eng. *bolt*, mlt. *bolte*, ndl. *bout*, fht. *bolz*, nht. *bolz*, *bolzen* m. metallstång, -nagel, i äldre tid vanligast (ofta ss. översättning till lat. *catapulta*) kolv, pil för armborst; senare även stycke hoprullad väv, i lt. ock eng. boja, black, i tyska munarterna stryklod m. m. Avledn. av samma ordstam äro sv. dial. ock ä. nsv. *bulta* v. köra med

vält, dial. *bultra* vältra sig, tumla, da. *boltre* ock ä. da. *bolte* vältra, vidare sv. slingerbult, sekundär bildning ur verbet, samt bylte (s. d.). Betydelsen talar för etymologiskt sammanhang med fht. *bolôn*, mht. *boln* v. rulla, kasta, slunga, samt med 1. bål ock bulle. För att förklara *t*, får man kanske, enär ie. *d* ss. suffixkonsonant är åtminstone ganska sällsynt, antaga en ie. grundform med *-tn-*, hvarav germ. *tt*, efter *l* förkortat till *t*.

2. **Bult** m. i sammans. fyllbult, väl under påvärkan av 1. bult bildat efter lt. *drunkenbolt*, *-bold-* m., motsv. nht. *trunkenbold*: ett öknamn, som jämte nht. *raufbold* slagskämpe, *witzbold* kvickhuvud o. s. v. är danat efter tyska mansnamn, sammans. med mlt. mht. *-bolt*, *-bold-*, biform till *balt*, *bald-* adj. djärv, sv. båld.

Bulta v. (hvartill subst. 3. bult m.); av likbet. fsv. *bulta*. Stammen *bult-* kunde motsvara litau. *bild-* i *bildèti* bullra, *bildinti* bulta, ifall litau. *d* beror på ie. *d*, icke *dh*. Annars kan bulta sammanhänga med bullra ock buller, vare sig såsom gammal avledning med *n*-suffix till germ. *bulð-* eller såsom yngre bildning efter analogi med iterativändelsen *-ta*.

Bulvan m.; lånord, troligen inkommet från de nuv. ryska östersjöprovinserna; jfr lett. *bulwāns*, preuss. *bolwan*, nht. dial. *balbahn* med folketymologisk bif. *ballhahn* uppstoppad orre eller tjäder såsom lockfågel : ett lånord från slaviska språk, ehuru icke där känt i denna bet.; jfr fslav. *balŭvanŭ*, *bolŭvanŭ* stolpe, träkloss, ry. *bolvan* perukstock m. m., även tölp, dumhuvud, i äldre ry. avgudabild, böm. *balvan* block, klump, pol. *bałwan* klump, massa, avgudabild; även litau. *balwonas* avgudabild, magyar. *bálvány* bjälke, avgudabild, rumän. *bolován* stenblock. I pol. *bałwo-chwalstwo* avgudadyrkan ingår en kortare (förkortad?) form. Ordet är av okänt ursprung, efter utseendet knappast äkta slaviskt. Anledningen till dess användning i jägarspråket är oklar. Fann man kanske någon likhet mellan de konstgjorda lockfåglarna ock avgudabilder?

Bums interj. o. adv.; lånat av lt. *bums*, en interjektion uttryckande ljudet av ett hastigt fall eller slag.

Bundsförvant m.; lånat av likbet. nht. *bundesverwandt* adj. : med gen. av *bund* m. förbund sammans. av *verwandt*, sv. förvant.

1. **Bunke** m. slags kärl; jfr sv. dial. *bunk* m., no. dial. *bunke* m., *bunka* f., *bunk* m. samt ä. da. *bunke* mjölkbunke : kanske egentl. samma ord som fsv. *bunke* m. last, lastrum på fartyg, isl. *bunki* m. last, ä. da. *bunke*, *bonke* ock mlt. *bonik*, *bonnik* last, lastrum, kölrum på fartyg? Jfr i avseende på betydelseväxlingen 1. back. I alla händelser synas såväl fsv. *bunke* fartygslast som nsv. (mjölk-)bunke hava ett från 2. bunke skilt etymon, ehuru detta här är okänt.

2. **Bunke** m. i sammans. ormbunke, annars i dial. med bet. hög, hop, tuva m. m. ock namn på flera gräs- ock starrarter som växa i tuva; av fsv. *bunke* m. hög, hop, motsv. likbet. no. da. *bunke*; jfr meng. *bunche*, neng. *bunch* knöl, puckel, knippa, klunga, mlt. *bunk* m. benknota, ben på större djur, ndl. *bonk* f. ben, stor klump; jfr ock eng. *bunker* lår, binge. Ordgruppen hör till en sekundär form med germ. *k* av den ordstam som ingår i sv. dial. *bunge* skogsdunge, fht. *bungo* knöl, o. s. v. ock med avljud i binge.

Bunt m.; lånat av likbet. lt. *bunt*, *bund-* n., motsv. nht. *bund* n.; till vb. *binden*, sv. binda.

Buntläder n., ä. nsv. *bundtläder*, t. ex. hos Lind; liksom da. *pund-*, *pundtlæder* lånat av ett lt. ord, motsv.

nht. *pfundleder* i s. bet. Grundbet. är oklar; månne läder som säljes skålpundsvis?

Buntmakare m.; lånat av likbet. mlt. *buntmaker*, av mlt. *bunt* n. pälsvärk, motsv. mht. *bunt*, ndl. *bont* n., troligen samhörigt med adj. lt. mht. *bunt*, ndl. *bont* brokig, ehuru annars av oviss härkomst. Vanligen antages, att substantivet, ursprungl. betecknande pälsvärk med olika färger (i likhet med ital. *vajo* av lat. *varius* ock nht. *fehe* av fht. adj. *fêh* brokig, båda namn på sibiriskt gråvärk), är neutr. till adjektivet, som skulle härstamma från lat. *punctus* stungen, hvilket skulle antagit bet. punkterad, prickig, spräcklig: en betydelse som emellertid icke förekommer hos detta ords romanska former. Med anledning av magyar. *bunda*, serb. böm. *bunda* päls, pälsvärk kan möjligtvis ifrågasättas, om icke substantivet är lånord österifrån ock adjektivet sekundärt bildat med grundbet. »pälsfärgad». Att mlat. *mus ponticus*, ett namn på hermelin, skulle vara stamordet, synes icke troligt.

1. **Bur** m. »cavea»; av fsv. *bur* m. (n.) mindre hus, kammare, rum, fågelbur, motsv. isl. *búr*, da. *buur* n., ags. mlt. *bûr* n., fht. *bûr* m., o. s. v., motsv. förgerm. **bhûro-*, avledn. av roten till 1. bo; grundbet. »boning».

2. **Bur-** borgare i sammans. burskap, burbrev ock (i historisk literatur) burspråk av resp. fsv. *burskap* n., *bur-*, *burabref* n., *bursprak* n. med motsv. bet.; lånord, sammans. med mlt. *bûr* m. borgare, jfr mlt. *bûrschap*, *bûrsprâke*. En äldre mlt. form **bûre* ligger till grund för fsv. *bure*, fno. *búri* m. borgare. Det mlt. ordet, som även kan betyda innebyggare i by, bonde, granne, motsvarar mht. *bûre*, *bûr*, nht. *bauer* m. bonde, ndl. *buur* m. granne (ndl. bif. *boer* bonde är lånord från lt. *bûr*). Ordet är en *n*-stamsbildning till 1. bur, tidigast uppvisad i sammans. form, fht. *gibûro* o. s. v. Grundbet. torde vara »som har boning tillsammans med någon, medinnebyggare».

Burdus adv., dial. *bardus*, *badus*; jfr ä. da. *bardus*, lt. *pardūs*, *perdūs*, nht. *bardauz*, ä. nht. *perdūtz*, *pordūtz* huvudstupa, pladask; av okänt ursprung.

Burk m.; av fsv. *budhker* m. (med bif. *butk*) burk, dosa, motsv. isl. *buðkr*, fda. *budk* med bif. *budik*, nda. *buddike*, *boddike* burk : väl identiskt med mlt. *bodik* (känt i sammans. *bodikholt* tunnbindarvirke; jfr lt. *bödeker* tunnbindare), fht. *botahha* f., mht. *botech(e)* m., nht. *bottich* m. kar, så. Etymon är ovisst. Lån från gr.-lat. *apothēca* förvaringsrum, magasin synes osannolikt av flera skäl. Man har tänkt på släktskap med bytta, t. o. m. med botten (till en ie. rot *bhudh*?).

Busa v. rusa blindvis, motsv. no. dial. *busa* (med slutet *u*), da. *buse* i s. bet. samt mlt. *bûsen*, nht. *bausen*, eng. *bouse* svirra. Jfr no. dial. *bus* adj. blint framrusande, ävensom de med vårt verb likbetydande no. dial. *bausa*, *bosa*, *busa* (med öppet *u*). Ett försök till etymologisk förklaring finnes hos Laistner i Z. f. D. A. XXXII 145 ff. Han antager, att ett av roten till böja ock buga avlett verbaladjektiv med suff. *-wés*, framför hvilket rotens slutande ʒ ljudlagsenligt fallit bort, givit upphov till en sekundär rot, germ. *būs* : *baus*. Förmodligen skulle under denna förutsättning grundbet. av busa vara : böja undan (hvad som finnes i vägen), hvarav bet. fara våldsamt fram (?). — Bus interj. burdus (även busbas, jfr 2. basa), motsv. da. *buus*, lt. *bûs* (med bif. *bûtz*, nht. *baus*) pladask, bums. Jfr buse.

Buse m.; väl lånord från lt.; jfr likbet. da. *busemand*, *bussemand*, lt.

büsemann, bussemann, butzemann samt mht. *butze*, nht. dial. *butz* m. spöke, skråpuk, person som klätt ut sig för att skrämma. Ordet ställes av Laistner tillsammans med vb. busa till roten för böja ock buga. Här skulle föreligga tvänne skilda avledningsformer av denna rot: 1) samma form med *s* som ingår i vb. busa, 2) en högtysk form med *tz*, beroende på urgerm. *t*; *butz* skulle vara förkortad biform till det i Hessen förekommande *buwatz* buse, hvilket vore bildat såsom gr. *φυγάς*, *φυγάδ-* flykting. Se Z. f. D. A. XXXII 153 ff., ish. sid. 156.

Buska f. färsköl, första tappningen av en brygd; jfr fi. *puska*, väl lånat från svenskan. Grundbet. skulle enligt Rietz 66 ock Hellquist i Arkiv VII 66 vara »pösning, något som sväller». Den senare antager en även i fht. *bior* öl, sv. bir, ingående ie. rot. *bhus*.

Buske m. av likbet. fsv. *buske* m.; jfr no. dial. *buska* f., *busk* m., da. *busk*, meng. *busk*, neng. *bush*, fht. *busk*, mlt. nht. *busch* m., förekommande i bet. a) växande buske (eller litet lövträd), b) ruska, tofs, knippa, c) i vissa språk: dunge av buskar eller träd, lund, skog. I ndl. skiljes mellan *bos* i bet. b) ock *bosch* i bet. c). Ordet finnes i romanska språk, mest i bet. lund, skog (även trä, ved) : mlat. *boscus*, *buscus*, ital. *bosco*, fra. *bois* o. s. v. Etymon är okänt. — Buskablyg adj., synligt först i nyare ordböcker; jfr buskrädd hos Weste.

1. **Buss** m., nu med bet. rask, tapper karl, soldat, krigskamrat, förr jämte bif. *busse* med bet. kamrat i vidsträcktare mening, god vän; jämte no. *busse* m. kamrat ock ä. da *burs* ogift karl (om studenter, soldater ock hantvärkslärlingar) lånat från lt.; jfr lt. *burs*, *buss*, nht. *bursche*, *bursch* m. kamrat, gosse, ish. student, lärgosse eller officersuppassare, ndl. *borst* m. gosse, yngling; av mlt. mht. *burse* f. sällskap, t. ex. av studenter, med gemensamt kosthåll ock bostad, även ett sådant sällskaps hus, studenthem; sedan brukat med antaget maskulint kön om en medlem av ett sådant sällskap; jfr ital. *camerata* m. kamrat, ursprungl. rumsällskap. Ordet, hvars äldre bet. var »(gemensam) kassa», är lånat av mlat. *bursa* pänningpung, kassa (stamordet till sv. börs).

2. **Buss** m. munsbit tuggtobak; jfr no. *buss* m. liten stump, kort avskuret stycke; kanske rotbesläktat med but?

But m. (i folkspråket) klimp; jfr isl. *butr* m., no. dial. *butt* m. stump, avhugget stycke av en trädstam; härtill vb. isl. *buta*, no. dial. *buta*, *butta* hugga träd i små stumpar. Skulle roten vara densamma som ingår i isl. *bauta*, ags. *beátan*, mht. *bôzen* slå ock i sv. bösta? I alla händelser är väl butter besläktat.

Butta f. namn på piggvar i dial., så även enligt Möller 1790 ock Weste; ä. nsv. *butte* hos Spegel, *butten* plur. (!) hos Lind ett slags flundror, ish. en art från Riga; lånat av lt. *butte*, *butt* (bif. *bütt*), allmänt namn på flundrefiskar, Pleuronectes, i sammans. betecknande olika arter, ss. enkelt ord ish. slättvar; jfr likbet. mlt. *but*, *butt-* m., ndl. *bot* f. ock de från lt. lånade nht. *butt* m., *butte* f., lett. *bute* f. Detta fisknamn synes hava avseende på flundrefiskarnas egendomliga utseende ock höra till lt. adj. *butt* trubbig, klumpig; se butter.

Butter adj; jfr ä. nsv. *butt* i s. bet., da. *butt* trubbig, butter; lånord från lt. *butt* trubbig, klumpig, plump, ohövlig, butter, dum; den sv. formen på *-er* från den högtyska formen av nom. sing. mask. i uttryck ss. *er ist ein butter mensch* o. dyl.; jfr ndl.

bot adj. i s. bet. med adv. *bot* tvärt, plötsligt. Av germansk härkomst äro väl sp. pg. *boto* trubbig, slö, fra. *pied-bot* klumpfot ock fra. *botte* f. klump. Jfr vidare mlt. *but* (*butte*?), ndl. *bot* ock ä. ndl. *but* n. benknota, ben. Ordgruppen är väl rotbesläktad med but.

Buxbom m. (även i Variar. med *x*), motsv. da. *buxbom*; lånat med invärkan från latin eller högtyska av mlt. *bussbôm*; jfr ä. da. *busbom*, ä. ndl. *bus-*, *bosboom*, nuv. ndl. *buksboom*, fht. *buchsboum*, o. s. v.; av lat. *buxus*, gr. *πύξος*. Jfr bössa.

1. **By** m. grupp av invid hvarandra byggda lantgårdar; av fsv. *byr*, *by* m. gård, lantgård, by, stad, motsv. isl. *býr* m. med bif. *boer* med s. bet., även grupp av något spridda gårdar, bärande skilda namn; no. *by* stad (i namn: gård), *bø* mark, ängsmark, inägor till en gård; da. *by* stad, i sammans. *landsby*, *kirkeby* : by. Ordet betyder ursprungl. »bostad» ock är avlett av germ. roten *bôw* i 1. bo. Växlingen i isl. av *ý* och *oe*, paralell med växlingen av nord. *û* ock *ô* i verbet, beror väl på urgammal växling i böjningen av tvänne stamformer: 1) urgerm. **bôwî*- i nom. o. ack. sing., där *ôw* blev nord. *û*, 2) urgerm. **bôja*- för **bôwia*-?

2. **By** m. plötslig ock kortvarig, häftig vind; jfr likbet. no. *bya*, *bøja* f., da. *byge*, *bye*; lånord, troligen härstammande från ndl.; jfr lt. *bö*, *böe*, *böje*, ostfris. *böi*, *böje* (långt *ö*), ndl. *bui*, ä. ndl. *buie* f. by. Ordet förmodas av Laistner i Z. f. D. A. XXXII 145 vara uppkommet av ett av roten till böja ock buga avlett germ. **buwjô*- för **buȝwiô*- med grundbet. »häftig framfart». Jfr busa.

1. **Bygel** m. bågformigt föremål av metall : en knappt före 1800-t. i ordböcker synlig biform till ä. nsv. *bögel*, *böjel*, fsv. *böghil* m.; jfr likbet. fno. *bygill*, nno. *bygel*, da *bøjle*, ä. da. *bøjel*, *bøgel*, mlt. *bogel* (= *bögel*), ndl. *beugel*, nht. *bügel* m. : demin. till en avljudsform till isl. *baugr*, fsax. *bôg*, fht. *boug* m. ring; av roten till böja ock buga, jfr båge. Den sv. formen med *ö* kan möjligen vara en särskild form, motsv. ett isl. **beygill* (Lindgren i Sv. Landsm. XII: 1, § 51), men är snarare lånord från lt. Den nuv. formen med *y* beror kanske på en plur. **bygglar* (jfr yggla, bif. till ögla)? Annars vore den lånad från nht. *bügel*.

2. **Bygel** m. öknamn på exekutionsbetjänt; kanske förvrängning av bödel? jfr lt. *bödel* i bet. rättsbetjänt. Måhända får förutsättas ett likbet. äldre sv. **bögel*?

Bygga v.; av fsv. *byggia* bo, bebo, odla, bruka, bebygga, bygga, motsv. isl. *byggva*, *byggja*, da. *bygge* : en gammal sidoform till 1. bo. Den kan motsvara ags. *bûwian*, *bûian* sv. v. bo, bebo, ifall detta har gammalt *û* (icke urgerm. *ôw*, såsom *bûan* = sv. bo), ock sålunda höra till den i andra ie. språk vanliga rotformen *bhû*, som även ingår i 1. bur. Verbets urnordiska form vore **buggwian*; jfr no. dial. *bugge* innebyggare (i sammans. *dalbugge*), även mäktig man, egentl. väl bonde : av urnord. **buggwan*-? Att för verbet antaga en urnord. form **biggwan* st. v. till en ie. rotform *bhew* (jfr bjugg) synes mindre rådligt, även med hänsyn till det svagt böjda presens, isl. *byggir* o. s. v. — Bygd f.; av likbet. fsv. *bygþ* f., motsv. isl. *bygð*, no. *bygd* f.

Byka v.; jfr likbet. no. dial. *bøykja*, *bøkja*, *bykje*, da. *byge*; väl lånord; jfr lt. *büken*, mlt. *bûken* (med tvetydigt *û*), ä. ndl. *buiken*, mht. *bûchen*, nht. *bauchen* ock *beuchen*, meng. *bouken*, neng. *buck* i s. bet. Ordstammen finnes också, troligen lånad, i ä. fra. *buer* v. byka, ital. *bucato*, sp. *bugada*, fra. *buée* byk, tvätt. Dess

ursprung är icke utrönt. — Byk m. n. med den förr i s. bet., nu i bet. pack, slödder brukade biformen byke n.; lånord av likbet. lt. *büke, bük*, motsv. nht. *beuche* f.

Bylte n.; jfr ä. da. *bylte* c., nuv. da. *bylt* c. i s. bet. : lånord från lt.? Jfr mlt. *bulte* m., nlt. *bult, bülte, bült* a) upphöjning på marken, liten kulle, mullvadshög, kupa kring en potatisplanta o. dyl., b) halmsäck att sova på, madrass för matroser eller vaktsoldater o. s. v. (sammans. *bultsack*, ndl. *bultzak* med s. bet.), c) linda för småbarn. Jfr ock ndl. *bult* m. puckel, knöl. Ordet är väl en variant (med grundf. germ. **bulti-*?) till 1. bult. — Bylta v., motsv. da. *bylte*.

Bysätta v.; av likbet. fsv. *bysætia*, biform till *bisætia*, lånat av mlt. *bisetten*; jfr mlt. *besetten* arrestera. Fsv. *by-* var kanske ursprungl. obetonat, då det väl beror på den mlt. prefixformen *bu-* (d. v. s. *bü-*), som synes vara uppkommen med labialisering av *i* ur obetonat äldre mlt. (fornlt.) *bi-*.

Byta v.; av fsv. *byta* a) byta, b) fördela, utskifta, motsv. isl. fno. *býta*, da. *bytte*; lånat av mlt. *bûten* (d. v. s. *büten*) med s. bet., även taga såsom byte. — **Byte** n.; av likbet. fsv. *byte* n., motsv. isl. *býti*, da. *bytte* n.; jfr mlt. *bûte* (*büte*) f. byte, ombyte, fördelning, segerbyte, rov. Såsom lånord från lt. finnes endast i den sistnämda bet. ndl. *buit* m., mht. *biute*, nht. *beute* f., eng. *booty* (formellt påvärkat av *boot* vinst, sv. bot), fra. *butin* (egentl. väl av lt. plur. *büten*); vidare från fra. lånat ital. *bottino*, sp. *botin*. Denna specifikt lågtyska ordgrupp kan förklaras så, att verbet är en med prefixet *be-* sammansatt avledning till partikeln *ût*; grundbet. vore »giva ut, föryttra, dela ut», hvarav utvecklat sig bet. föryttra mot vederlag, byta bort (jfr t. ex. sv. sälja, ursprungl. räcka fram), slutligen: byta, göra ömsesidigt byte. En sådan betydelseutveckling kan stödjas med det bekanta förhållandet, att många ord finnas som kunna efter omständigheterna betyda »sälja» eller »köpa» (t. ex. sv. handla). Substantivets bet. »segerbyte, rov» förklaras lätt av bet. »utdelning», nämligen av erövrat gods.

Bytta f.; av likbet. fsv. *bytta* f., motsv. isl. no. *bytta*, da. *bøtte*, ett gammalt lånord av oklart ursprung; jfr fht. *butin*, lt. ock nht. *bütte* ock *butte* f. kar, bytta, ndl. *but* f. ölkanna, ags. *bytt* f. lädersäck för vin, eng. *butt* stort fat; jfr vidare mlat. *butina* flaska av likbet. gr. dial. *βυτίνη*, samt mlat. *butta* fat, säck eller flaska för vin, ital. *botte*, fra. *botte*, sp. *bota* med ungefär s. bet.

Byxor f. pl. med sing. byx ock byxa, ä. nsv. ock dial. bif. *böxor*; jämte no. *buksa* f., da. *buxer*, nisl. *buxur* plur. lånat från lt. : mlt. *buxe, boxe* f., nlt. *büxe, büx* ock *buxe, boxe* f. i s. bet. Att med stöd av fra. *petits-canons* ock ä. nsv. *kannoner* ss. namn på ett slags benkläder härleda från mht. *bühse* = sv. bössa, går väl icke för sig, då vårt ord icke är uppvisat ss. äkta högtyskt i hithörande betydelse. Man antager vanligen, att ordet ursprungl. betecknade benkläder av bockskinn; det skulle sål. härstamma från gen. sing. av mlt. *bock, buck*, ingående i någon sammans., t. ex. med *ledder* läder el. dyl.

1. **Båda**, bebåda v.; av fsv. *bodha, bebodha* med bif. *buþa, bebudha*, motsv. isl. *boða* samt mlt. *beboden* : denom. till fsv. *bodh, buþ* n., nsv. bud.

2. **Båda** räkneord; av fsv. *baþir, baþe* (i ack. mask. ock i fem. *baþa*), motsv. isl. *báðir*, no. ock ä. da. *baade*, meng. *bâþe, bôþe*, neng. *both*, fsax. *bêðie, bêðea*, fht. *beide, bêde*,

ndl. nht. *beide* : bildat genom sammanfogning av former hörande till den i got. *bai* (ack. *bans*, neutr. *ba*), i ags. fem. *bâ* ock i sv. bägge ingående germ. stammen **ba-* »båda» med former av det germ. demonstrativpronomen som motsvarar sv. den; så t. ex. isl. *báðir* av **bâ* = got. *bai* med m. pl. *þeir* de; isl. neutr. pl. *bæði* av **bâ* med en neutr. pl. motsvarande fsax. *thiu*, fht. *diu* o. s. v. Egendomliga former äro: 1) got. *bajôþs*, dat. *bajôþum* : grundade på en gammal dualkasus *bajô*? 2) ags. mask. *begen* : sammans. med ett annat pron. demonstr. sl. m. nht. *jener*? — Germ. **ba-*, motsv. förgerm. **bho-*, finnes i andra ie. språk med en stavelse framföre; jfr sanskr. *ubhau*, gr. *ἄμφω*, lat. *ambo*, fslav. *oba*, litau. *abù* båda. — Både konj.; av likbet. fsv. *baþe*, motsv. isl. *báði* (bif. till *bæði*), da. *baade*, mlt. *beide* o. s. v.; egentl. neutr. av räkneordet.

Båge m.; av likbet. fsv. *boghi* m. med bif. *bughi*, motsv. isl. *bogi*, da. *bue*, ags. *boga*, fht. *bogo* o. s. v., avledn. av roten till böja ock buga, sål. egentl. »böjning» (i konkret mening) eller »hvad som böjer sig». — Bågna v. se buga.

Båk m., sammans. fyrbåk; lånat av lt. *bâke* f. märke, sjömärke till utvisande av farled, stång för signaleld, vårdkas, fyr, sammans. *fürbâke*: självt jämte likbet. ndl. *baak* f. lånat (med bortkastande av *n*, som väl fattats som pluraländelse) av ffris. *bâken* n. (bif. *bêken*) varningstecken, signal, ish. medelst eld. Samma frisiska ord finnes lånat även med kvarstående *n* i ä. ndl. *baken* n. båk, sv. dial. *båken* n. (i Bohusl.) båk, fda. *baken*, *bagn*, nda. *bavn* vårdkas; med något olika bet. i isl. fno. *bákn* n. tecken, nisl. *bákn* »a big, monstrous thing» (enligt Vigfusson), fsv. *bakn* i SdmL. slags giller bestående av en träkloss till fällande av vilda djur, stockfälla (grundbet. här kanske vidunder, något vidunderligt, oformligt? för övrigt har ordet blandat sig med ett annat ord : fsv. *baghn* = ä. nsv. *bagn* »truncus» i Variar., motsv. got. *bagms* träd?). Det frisiska ordet motsvaras av ags. *beácon* n. tecken, eng. *beacon* märke, sjömärke, vårdkas, fyrbåk, fsax. *bôkan*, fht. *bouhhan*, mht. *bouchen* n. tecken, järtecken (grundf. germ. **baukna-*). Detta västgermanska ord förmodas av Bugge i P. B. Beitr. XIII 180 vara ett av roten till got. *augjan*, fsax. *ôgian*, fht. *ougen* v. visa (ock till sv. öga) avlett subst., sammansatt med ett prefix, som motsvarar det till betydelsen svårbestämbara litau. *pa-*, fslav. *po-*; detta prefix måste haft en äldre form med vokal före *p*, vare sig att det motsvarar sanskr. *apa*, gr. *ἀπο*, sv. av (jfr Osthoff i Morphol. Unters. IV 341) eller sanskr. *upa*, gr. *ὑπό* under (jfr Noreen: Urg. Judl. § 31 Anm. 2).

1. **Bål** m. stomme, kropp, ä. nsv. *bol* (*bohl*; bif. *boll* i Variar. av fsv. nom. sing., samt *bööl*); av fsv. *bol* m. med bif. *bul* trädstam, stomme, kropp, motsv. isl. *bolr*, fno. *bulr*, ä. da. *bul* (grundf. germ. **buli-*?) : jämte mlt. mht. *bole*, nht. *bohle* f. tjock planka avledn. av den rot som ingår med germ. form *bul* i bulle (jfr ock 1. bult) samt med avljud i orden bjälke ock balk, med hvilka vårt ord möjligen ursprungl. varit förenat i ett ock samma paradigm: se Noreen: Urg. Judl. § 49, B, 4. — Bålgeting m., ä. nsv. *bolgeting* : geting som bygger bo i ihåliga trädstammar.

2. **Bål** m. stor skål; lånat av likbet. eng. *bowl* (till skrivsättet påvärkat av *bowl* klot, båll, lånat av fra. *boule*) av ags. *bolla* m. skål = sv. bulle.

3. **Bål** n. stapel av bränsle; av likbet. fsv. *bal* n., motsv. isl. *bál*, da. *baal* n. bål, ags. *bǣl* n. stor eld, bål: egentl. substantiverat neutr. av ett adjektiv, urgerm. **bǣla-* »lågande, brinnande», identiskt med fslav. *bělŭ* hvit? Jfr sanskr. *bhâla-* n. a) glans, b) panna (kanske egentl. »bläs»?); jfr vidare med avljuds-*ă* gr. φαληρός ock φαλιος glänsande, ljus, hvit, samt litau. *balù* v. hvitnar, bleknar ock *báltas* adj. hvit. Roten finnes med enklare form utan *l* i sanskr. *bhâ-* v. skina ock gr. φῶς n. ljus, o. s. v. samt med *n*-suffix i gr. φαίνω visar, φανερός tydlig, o. s. v.; se bann ock 1. bona.

4. **Bål** adj. i dial. med bet. stor, grov, duktig, hvarav i riksspråket bål-stor, bål-stark samt neutr. (för)bålt ss. adv. (väl icke till båld?). Adjektivet förutsätter enligt uttalet i flera dial. fsv. **bol*: enligt Bugge (Sv. Landsm. IV: 2, sid. 23 noten) identiskt med sv. dial. *bol* i bet. brunstig (om större hondjur, ish. sugga), hvilket väl är sl. m. isl. *boli* m. tjur. Är roten densamma som i 1. bål, ock sålunda mlt. *bulle*, ndl. *bul*, *bol*, eng. *bull* tjur stambesläktade med sv. bulle (jfr ball)? Eller är roten egentl. ljudbetecknande? Jfr isl. *baula* ko, sl. med sv. böla v. Eller får med stöd av sv. dial. *blå-* stor, ofantlig (se Rietz 42, jfr Hellquist i Arkiv VII 73) antagas en variant till germ. roten *blǣ* »svälla»? Jfr bolde.

Båld adj.; jfr fsv. *balder*, *bald-* (med *d* i ä. fsv.) djärv, rask, duktig, mäktig, utmärkt, isl. *ballr* fruktansvärd, farlig, skadlig, got. *balþ-* djärv i *balþaba* adv. ock *balþei* f., ags. *beald*, eng. *bold*, fsax. fht. *bald*, mlt. *balt*, *bald-* med bif. *bolt*, *bold-*, ndl. *boud* djärv, i tyskan även rask, hastig; härtill nht. adv. *bald* snart. Om fsv. *bald-* icke utgår från urgerm. **balðá-* (de övriga formerna förutsätta urgerm. **bálþa-*) måste det vara lånat från lt., hvilket nsv. båld med *d* i alla händelser är. Etymon till ordet är icke känt.

Båll m.; jfr likbet. fsv. *ball-* m., isl. *bǫllr*, no. *ball*, da. *bold*, meng. *bal*, *balle*, neng. *ball*, mlt. ndl. mht. *bal*, *ball-*, samt fht. *ballo* m. ock *balla* f., hvarav lånat ital. *balla*, sp. *bala*, fra. *balle* f. Jfr ock sv. ball ock 1. bal. Den nsv. formen båll är väl emellertid icke en form med urgerm. *a*, vare sig av ett fsv. **bolder* med *u*-omljud eller av fsv. nom. sing. *bālder* med *a* förlängt före *ld*, utan den torde jämte da. *bold* hava gammalt avljuds-*ŏ* liksom ndl. *bol* m. kula, klot (jfr Lindgren i Sv. Landsm. XII: 1, sid. 58), ock således närmast vara en variant till bulle, hvilket i alla händelser står i avljudsförhållande till de hithörande germanska formerna med *a*. Grundformen till dessa är en gammal *n*-stam med germ. *-ll-* av förgerm. *-ln-*. Den nordiska *u*-stamsformen i isl. *bǫllr* är sekundär; jfr balk, björn.

Bålverk n.; av fsv. *bolwærk* n. (bif. *bulværk*) skyddande skansvärk utanför en fästning, lånat av likbet. mlt. *bolwerk* n., motsv. ndl. *bolwerk*, mht. *bolwerc*, nht. *bollwerk* (eng. *bulwark* lånat, liksom fra. *boulevard*). Ordet har i mht. även bet. kastmaskin: till mht. vb. *boln* kasta, slunga. Annars anses det höra till mlt. mht. *bole* f. planka. Men kanske menades med bålvärk egentl. värk där kastmaskiner voro uppställda? Om roten se 1. bål.

Bång n.; av fsv. *bang* n. buller, oväsen, bråk, strid, motsv. isl. *bang* n.; sl. m. vb. isl. *banga*, eng. *bang*, nht. dial. *bangen* banka, bulta, slå. Roten ingår med avljud i fsv. *bunga* f. trumma, mlt. mht. *bunge*, mndl. *bonge* f. trumma, puka (även fsv. vb. *abunga* tillstöta, hända?). Jfr ock bing-bång, härmning av klock-

ringning. En rotform med sekundärt *k* se banka. Denna rot synes egentl. beteckna ett av starka tätt upprepade slag framkallat ljud.

Bår f.; av likbet. fsv. *bar* f., motsv. no. da. *baar* (bif. no. *baara*, da. *baare*), ags. *bǣr*, *bǣre*, fsax. fht. *bâra* f., o. s. v.: av roten till bära, hvilken med motsvarande avljudsform uppträder i lat. adj. *fēralis* »hörande till begravning, till sorg efter avlidna», egentl. »till likbår». Andra likbetydande ord av samma rot äro isl. *barar*, *-ir* ock *bǫrur* f. pl.; meng. *barewe*, neng. *barrow*, ndl. *berrie* f. (hvarav fra. *bière*; från franskan eng. *bier*).

Bård m.; lånat av likbet. fra. *bord*: av germansk härkomst, sl. m. sv. bord.

Bås n. m.; av likbet. fsv. *bas* m., motsv. isl. *báss* m., da. *baas* c., meng. *bôs(e)*, neng. dial. *boose* (jfr ags. *bôsig*, neng. dial. *boosy* krubba); lt. dial. *bôs* stallrum (i Ditmarsen; se Berghaus I 178); jämte lt. nht. dial. *banse* f. sidorum i ladan, där den otröskade säden uppläggеs, samt det med suff. *-ti-* bildade got. *bansts* f. lada, hörande till en germ. stam *bans-*, hvars etymon icke är vidare känt.

Båt m.; av likbet. fsv. *bater* m., motsv. isl. *bátr*, no. *baat* m., da. *baad* c. samt ags. *bât* m., neng. *boat*. Från meng. *bôt* torde härstamma ndl. *boot* f. ock mlt. *bôt* n. m., hvarav nht. *boot* n.; från ags. eller fornnord. språk ital. *batto* med demin. *battello*, fra. *bateau*, sp. pg. *batel*. Grundform är germ. **baita-*, en nordisk sidoform isl. poet. *beit* n. fartyg. Formen med fornnord. *á* härstammar möjligen från sammansatta former, där urnord. *ai* saknat huvudaccent (jfr Lindgren i Sv. Landsm. XII: 1, § 88), eller ock är den lånad från ags. Ordets etymon är för övrigt dunkelt.

Båta v.; av fsv. *bāta* i s. bet., även draga fördel, vinna, förbättras; med da. *baade* lånat av likbet. mlt. *baten* (med *ā* av ursprungl. kort *a*), motsv. ndl. *baten*, fht. *bazên*. Jfr no. dial. *bata*, ä. da. *bade*: kanske inhemska? eller senare lånade än formen med *á* (*aa*)? Verbet är bildat av germ. roten *bat*, som ingår i bättre ock bäst samt med avljud i bot. — Båtnad m.; en efter båta omdanad form av ett inhemskt subst. med fsv. *ā*, motsv. likbet. isl. *batnaðr* m.: till fsv. isl. no. *batna* v. bli bättre, hava gagn, gagna.

Bäck m.; av likbet. fsv. *bækker* m., motsv. isl. *bekkr*, da. *bæk*, samt (ss. nordiskt lånord?) meng. *bek*, neng. *beck*: en biform med gammalt *kk* (beroende på *j-* eller *n*-suffix?) till germ. **baki-*, som representeras av fornlt. *beke* (plur.), mlt. *beke* f. m., ndl. *beek* f., fht. *bah* m., nht. *bach* m. (f.). Den gamla sammanställningen med gr. πηγή, dor. παγά källsprång (se t. ex. Ihre) återupptages av Bugge i P. B. Beitr. XIII 171 ff.; ordet kan ss. senare led i sammansättning hava fått *b* för äldre germ. *f*. Enligt Kern skulle, likasom ags. *brôc* bäck synes höra till germ. roten *brak*: *brek* »bryta», germ. **baki-* vara sl. m. sanskr. *bhanj-* v. bryta; grundbet. sål. »frambrytande vatten»? Sanskr. *bhanj-* ock germ. *bak-* äro kanske för övrigt sekundära former med förlorat *r* till resp. lat. *frango* ock germ. *brak-*; se Noreen: Urgerm. Judl. § 49, B, 2.

Bäcken n.; av likbet. fsv. *bækken* n., lånat av mlt. *becken* n.; jfr fht. *becchîn* n. (o. s. v.) bäcken, härstammande från mlat. *baccīnum* (hvarav ital. *bacino*, fra. *bassin*): väl sl. m. senlat. *bacca*, stamordet till 1. back.

Bädd m.; jfr likbet. fsv. ack. sing. *bæd* m. (troligen = *bædd*) samt isl. *beðr* m. bädd, bolster, dyna att sitta

på, no. *bed*, fda. *bædh* m.; eljest neutrum : got. *badi*, ags. fsax. *bed*, mlt. *bedde*, fht. *beti*, *betti*, nht. *bett* o. s. v. bädd, säng; nht. bif. *beet* trädgårdssäng ur den forna nom. ack. sing. Från lt. härstammar da. *bed* n. trädgårdssäng, samt möjligen nsv. bädd, hvilket dock kan förklaras så, att i fsv. **bæþer*, som i alla händelser funnits, fsv. *ǣ* förblivit kort i sammansatta former, ss. ä. nsv. *dunbädd* dunbolster; jfr badd, se bad. Vårt ord, germ. **baðja-*, ställes av Franck (s. v. *bed*) till ie. roten *bhodh* »sticka, peta, gräva», ingående i lat. *fodio* gräver, fslav. *bodą* sticker o. s. v. Ordet skulle ursprungl. betecknat en genom grävning i marken bildad liggplats, såväl för djur (jfr bale) som för människor, boende i jordkulor. Då denna grundbet. mindre väl passar till den fornnordiska bet. »bolster, dyna», som också finnes hos de mycket tidigt lånade fi. *patja*, estn. *padi* (*padj-*), antager Bugge i P. B. Beitr. XIII 176 ff., att **baðja-* med grundbet. »underlag» motsvarar litau. *padis* m. underrede ock är sammansatt med ett prefix med bet. »under», motsv. litau. *pa-*, fslav. *po-*, av ett subst. avlett av den ie. roten *dhē* (här med avljud *dhə*) »sätta, lägga». Om prefixet, motsv. sanskr. *upa*, gr. *ὑπό*, haft begynnelsevokalen kvarstående i äldre urgermansk tid, kan germ. *f* hava övergått till *ƀ*, hvarav sedan *b*. Jfr båk. — Bädda v. (redan i N. Test. 1526); troligen lånat av mlt. *bedden*.

Bägare m.; redan i y. fsv. med *ä* (närmast från danskan, i andra hand från lt.?) : biform till y. fsv. *beghare*, *bekare*, ä. fsv. *bikare*, *bikar* m., jfr isl. *bikarr* m., da. *bæger* n., meng. *biker*, neng. *beaker*, fornlt. *bikeri*, mlt. ndl. *beker*, fht. *behhar(i)*, nht. *becher* m.; lånord av mlat. *bicarium* bägare : sl. m. senlat. *bacar* (hos Festus) slags kärl för vin eller vatten?

Bägge räkneord, motsv. no. *beggje*, da. *begge* : biform till 2. båda, av den redan i fsv. sporadiskt i st. f. ack. brukade genit. fsv. *bæggia* (*begge*), motsv. isl. *beggja* : bildad av den enkla stammen, germ. **ba-* »båda», såsom fsv. *tvæggia*, genit. till *tver* två.

Bälg m.; af fsv. *bælgher* m. skinnsäck, buk, blåsbälg, motsv. isl. *belgr* m. djurskinn, avdraget med ouppskuren buk, skinnsäck, blåsbälg, da. *bælg* c., got. *balgs*, ags. *belg*, mlt. *balch*, *balg-*, fht. *balg* m., o. s. v. (motsv. urgerm. **balʒi-*) skinnsäck, bälg, i tyska också skida (svärdskida ock fröhylsa; i denna bet. lånat sv. 1. balja). Ordet betecknar egentl. något utsvällt, uppblåst ock är sl. m. ags. fsax. fht. *belgan* st. v. vredgas, egentl. svälla : samma verb, från hvars partic. pret. utgått vb. bulna. Roten, ie. *bhelg'h*, hvarom se bolster, finnes också i fht. *bulga* skinnsäck, samt i de, som man antager, äkta keltiska orden fornir. *bolg*, *bolc* m. säck ock gall.-lat. *bulga* pung, (härtill ital. *bolgia* ränsel, o. s. v.). Om även lat. *follis* blåsbälg, pung hör hit, lämnas därhän; kanske närmare sl. m. båll?

Bälte n.; av likbet. fsv. *bælte* n.; jfr isl. *belti*, da. *bælte* n., ags. *belt* m., eng. *belt*, fht. *balz* i s. bet., närmast väl från lat. *balteus*, *balteum* gehäng, gördel, bälte, rand (på en kaka) : av ovisst ursprung, kanske egentl. keltiskt ord? Jfr ir. gäl. *balt* bälte, kant, bård.

Bända v.; av fsv. *bænda*, uppvisat dels i bet. spänna båge, dels i *bænda sigh* häva sig (om bröstet), motsv. isl. no. *benda* böja, kröka något styvt, i isl. också spänna båge, ags. *bendan* spänna båge, eng. *bend* böja, böja sig, vara böjd : denom. till subst. band, att fatta i bet. bågsträng, så att den allmänna bet. böja, kröka

(något motspänstigt) är generalisering av bet. »spänna, kröka en båge medelst strängen»?

Bängel m.; lånat av lt. *bengel* a) påk, b) lymmel, ss. öknamn för framfusig eller tölpig yngling (i dial. även: ungkarl) motsv. ndl. mht. nht. *bengel* påk, nu även: lymmel; sl. m. nht. dial. *bangen* v. banka, slå, isl. *banga*; se bång, jfr banka. Med avljud fans ä. ndl. *bingel* med s. bet. som *bengel*.

Bänk m.; av likbet. fsv. *bænker* m., som jämte isl. *bekkr* m., da. *bænk*, ags. *benc* f., fsax. *bank* f., fht. *banch* m. f. (o. s. v.) i s. bet. härstammar från en urgerm. *i*-stamsform, variant (ursprungl. i samma paradigm?) till 1. backe. Bugge, som behandlar ordet i P. B. Beitr. XIII 170, antager även här grundbet. »fast (eller fast sammanfogad) upphöjning» ock jämför särskilt med lat. *compages* sammanfogning ock i avs. på betydelsen med gr. *πῆγμα* ställning. Jfr vidare 1. backe.

Bär n.; av likbet. fsv. *bær* n., motsv. isl. *ber*, da. *bær* (*bærr-*) n., ags. *berie* f., eng. *berry*, fsax. fht. *beri* n., mndl. lt. *bere* f., nht. *beere* f., urgerm. **bazjá-* : biform till **básja-*, hvarav got. *basi* n., mndl. *bezie*, *beze*, nndl. *bezie*, *bes* f.; deminutiver härtill mlt. *beseke* bär, nlt. *bäsing* blåbär. Måhända sammanhänger ordet med sanskr. *bhas* v. tugga, förtära; bär egentl. »hvad som kan ätas»?

Bära v.; av likbet. fsv. *bæra*, motsv. isl. *bera*, da. *bære*, got. *bairan*, ags. fsax. fht. *beran* med väsentligen samma betydelsesfär som sv. bära; ndl. *baren* ock nht. *gebären* endast i särskild bet. »föda» : ett allmänt indoeuropeiskt verb; jfr gr. *φέρω*, lat. *fero*, fornir. *berim*, sanskr. *bhar-* bära, bringa, frambringa, alstra o. s. v., även bära bort såsom byte, taga, vinna. I slaviska språken har denna verbalrot (slav. *ber-*) företrädesvis bet. »samla». De olika betydelserna hos ie. roten *bher* synas kunna grupperas kring tre huvudskiftningar av grundbegreppet: a) bära upp, hålla uppe, b) bära med sig, c) bära fram. Dock är gränsen här ofta mycket svävande. Den särskilda bet. »föda» härledes vanligen ur en bet. »bära i moderlivet, gå havande med»; annars vore möjligt, att djurs ock människors avföda närmast liknats vid frukter.

Bärg n.; av likbet. fsv. *bærgh* n. med bif. (*biargh*) *biærgh*, motsv. isl. *bjarg*, *berg*, da. *bjerg* n., ags. *beorh*, *beorg-* m.. fsax. fht. o. s. v. *berg* m., got. *bairg-* (i *bairgahei* bärgstrakt); även fslav. *brěgŭ* strand (betydelseväxlingen ss. i sv. 1. backe), hvilket dock på grund av *g* för ie. *g'h* får förklaras som germanskt lånord. Den förgerm. grundformen är **bherg'ho-*. Roten, ie. *bherg'h*, ingår med den formen i zend. *barezanh* höjd; med formen *bhr̥g'h* i fornkelt. namn på *Brig-* (t. ex: *Brigantia* Bregenz, sl. m. germ. folknamnet *Burgund-*; kvinnonamnet *Brigit*, egentl. »den höga», lånat i fsv. *Brigitta*) ock ortnamn på *-briga*, motsv. fornir. *bri* (gen. *breg*) bärg, kulle, i sanskr. *br̥hant-* ock zend. *berezant-* adj. hög, ävensom sannolikt i sv. borg.

Bärga v. med gammalt partic. burgen ss. adj.; av likbet. fsv. *bærgha*, (*biargha*) *biærgha*, motsv. isl. *bjarga*, no. *berga*, da. *bjerge*, got. *bairgan*, ags. *beorgan*, fsax. fht. *bergan* o. s. v. bringa i förvar, gömma, bevara, skydda, samt fslav. *brěg-* v. (infin. *brěšti*) akta, vårda sig om : till en ie. rot. *bhergʷh*, formellt skild från roten till bärg. En biform av verbet, utgången från ett urgerm. presens **burʒió*, är fsv. *byrghia* bärga säd, isl. *byrgja* tillsluta, innestänga, ags. *byrgan* begrava, eng. *bury*.

Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.

Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.

Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.

Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.

Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.

D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.

Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.

Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.

Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.

Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.

Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.

Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-sveco-germanicum, 1640.

Noreen: Orddubbl. = Om orddubbletter i nysvenskan af A. Noreen (i Ups. Univ. Årsskrift 1886).

Noreen: Urg. Judl. = Utkast till föreläsningar i urgermansk judlära av A. Noreen.

N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.

P. B. Beitr. = Paul's & Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.

Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.

Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.

Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.

Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.

Syn. Lib. = Synonymorum Libellus, 1587.

Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.

Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.

Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.

Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste, 1807.

Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur.

Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

För att undvika ofta upprepade citat meddelas här, att förklaringen av sådana former med kort vokal ock följande förlängd konsonant som *badd, bett, borr, boss, bråck (bädd)* såsom utgångna från senare led i sammansättning grundar sig på en muntligen meddelad inkttagelse av prof. Noreen.

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara alla viktigare ord i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara mest populär. **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* har oaktat sin strängt vetenskapliga hållning rönt sådan avsättning, att den från 1883 till 1889 upplevat fyra upplagor.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter Kluge's tyska ordbok, dock med tillägg av hänvisningar till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna, samt med iakttagande av större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan.

Arbetet, för hvars författande Svenska Akademien välvilligt lovat ett understöd, skall utgivas i tillsammans ungefär tio häften om fem ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 1 Kr. 25 öre för hvarje häfte.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri, 1890.

ETYMOLOGISK SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

ANDRA HÄFTET.

BARLING—FAL.

STOCKHOLM,
HUGO GEBERS FÖRLAG.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk)
eng. = engelsk(a)
f(i fda., ffra., ffris., fno., fslav.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
isb. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

Bärling m. handspak; jfr no. *berling* m. liten stock eller bjälke under flaggorna på ett fartyg; isl. *berlingsáss* m. slags stock eller bjälke, omnämd i berättelsen om sjöslaget vid Svolder. Ordet torde vara ett (kanhända från England lånat?) deminutiv till fsv. *bar* f. stång, tvärbalk, meng. *barre* bom, rigel, galler, skranka, mht. *bar, bâr, barre* bom, tvärbalk, skranka: lånord av ffra. *barre*, ital. sp. prov. *barra* stång, bom, hvilket ord på svaga grunder förmodas vara av keltisk härkomst; jfr Thurneysen 44.

Bärnsten m.; jämte nht. *bernstein* lånat av likbet. lt. *bernstên*, motsv. ndl. *burnsteen*: till vb. mlt. *bernen*, ä. ndl. *barnen* bränna, smälta vid eld (däremot fsv. *brænnesten* svavel). Vårt ord saknas ännu i Lex. Linc., som i stället har dels det nordiska *raaff, raafsteen* (jfr fsv. *raffband*, hvarav med omtydning nsv. radband), dels det från tyskan lånade *agd* = mlt. *aget(-stên)* bärnsten (fra. *agate* agat). Ett forngermanskt namn på bärnsten var ags. *glǽre*, germ.-lat. *glêsum*, som står i avljudsförhållande till sv. glas.

Bärsärk m. vild kämpe, lånat av isl. *berserkr* m.; enligt Egilsson m. fl. sammans. med *ber-* i bet. björn (jfr björn), i det bärsärkarna förmodas hava gått i björnskinnspälsar i stället för brynjor.

Bättre kompar., bäst superl.; av likbet. fsv. *bætre* ock *bæzter, bæster* (jämte ä. fsv. *bazter*), motsv. isl. *betri beztr* (jämte äldre *batri baztr*), da. *bedre bedst*, got. *batiza batists*, ags. fsax. *betera betst*, fht. *bezziro bezzist* o. s. v.: samgermanska former för kompar. ock superl. till god, bildade av den germ. roten *bat*, som ingår i båta ock med avljud i bot ock synes egentl. betyda god i yttre avseende, förmånlig, gagnelig. Tvivelaktigt är, om samma rot ingår i sanskr. *bhadra-* härlig, lycklig, lyckosam, även (i tilltal) kär, god, då detta lika väl kan med sanskr. *a* av *n̥* höra till sanskr. *bhand-* glänsa.

Bäva v.; av likbet. fsv. *bæva*, motsv. da. *bæve*: en sidoform till fsv. **biva*, som förutsättes för y. fsv. *beva* ock motsvarar isl. *bifa*, fsax. *biƀon*, fht. *bibên*, ags. *beofian* i s. bet. Den östnordiska formen med *æ* kan förklaras såsom lånad från mlt. *beven*, ock detta kan, liksom ndl. *beven*, hava *e* för gammalt *i*; men med stöd dels av sv. dial. *bäva* i bet. svänga armarna ock åbäka sig, dels av nht. *beben*, kan man förmoda en urgermansk form **beƀai-* i presens sing. (med *a*-omljud av **biƀai-*) jämte **biƀi-* i presens plur. Se Lindgren i Sv. Landsm. XII: 1, sid. 84. I alla händelser synes verbet vara utgånget från ett reduplicerat presens, motsv. ie. 3 sing. **bhibhoiti*, plur. **bhibhi-*, sanskr. *bibhêti, bibhi-* till vb. *bhî-* vara rädd, frukta. Den ie. roten *bhî: bhi*, egentl. väl »vibrera, dallra», sedan »darra, bäva, frukta», förekommer med sistnämnda bet. i sanskr. *bhîma-* adj. fruktansvärd, *bhaja-* n. fruktan, i fslav. *bojati sę* ock litau. *bijotis* vara rädd, i litau. *baimė* fruktan, *bajùs* fruktansvärd, *baisùs* faslig, *bais* adv. fasligt, mycket, samt i fslav. *běsŭ* m. ond ande, djävul.

Bäver m.; av likbet. fsv. *bæver* m.; med da. *bæver*, no. dial. *bever*, lånat, väl ursprungl. såsom handelsterm, från mlt. *bever* m. till ersättning för det inhemska fsv. *biur* m., hvarav nsv. Bjur- i ortnamn ock därav bildade familjenamn, motsv. isl. *bjórr* m. av urnord. **biƀura-* eller **beƀura-*; jfr ags. *beofor*, eng. *beaver*, ndl. *bever*, fht. *bibar*, nht. *biber* m.: ett urgammalt djurnamn, som återfinnes i lat. *fiber*, fslav. *bebrŭ, bĭbrŭ, bobrŭ*, äldre litau. *bĕbrus*, lett. *bebrs*, samt med *d* för *b* av okänd anledning i serb. *dabar* (*a* = gammalt *ĭ*?) ock i litau.

dabras, dèbras. Ordet, med tvåfaldig ie. grundform, **bhibhru-* ock **bhebhru-* (kanske med olika accentuering?), betecknar egentl. ett brunt djur ock är ett substantiverat adjektiv, motsv. sanskr. *babhrú-* rödbrun, också ss. subst. namn på stor ichneumon: en form med reduplikation av roten till adj. brun. Jfr ock björn. — Bävergäll m. n.; av likbet. fsv. *bævergæl* med bif. *-gel*, *-geil* f. m. (n.?), liksom da. *bævergel* c. lånat av mlt. *bevergeil*, *-gêl* n., *-geile* f., sammansatt form till mht. *geil* n., mlt. mht. *geile* f. testikel (jfr mht. *biberhode* i s. bet.), bildat av adj. mlt. *geil*, fht. *geil* yppig, lifskraftig, uppsluppen, yster, sl. m. got. *gailjan* fröjda.

Böckling m.; jfr i Variar. *böcling* »arenga passa»; lånord från lt.; jfr nht. *bückling*, dial. *böckling*, samt ä. da. *bukling* jämte *bøcking*, nlt. *böcking* jämte *bückel*, mlt. mndl. *buckink*, nndl. *bokking*, mht. *bückinc* m. rökt sill. Att i ndl. förekomma i s. bet. sammansatta former av *bok* bock, ss. ä. ndl. *box-horen* ock *bocks-harinck*, synes snarare bero på folk-etymologi än på ursprunglig härstamning från detta djurnamn, vare sig med anledning av likhet i form med bockhorn eller av frän lukt. Av formella skäl kan man icke häller tänka på namnet på holländaren *Beukelsz* eller *Beukelszoon*, som säges hava förbättrat metoden att salta sill. Andra uppgiva såsom uppfinnare av böckling en *Wilhelm Bücking*, död 1447 (se Sanders: D. Wb.)

Bödel m.; av likbet. fsv. *bödhil*, *-el* m.; med da. *bøddel* lånat av mlt. *bodel*, *boddel* (*o* = *ö*) m. rättsbetjänt, bödel, motsv. ndl. *beul*, ä. ndl. *beudel*, nht. *büttel* i s. bet., fht. *butil* rättsbetjänt, ags. *bydel* även i den egentliga bet. budbärare, sändebud: ett nomen agentis av roten till bud ock bjuda.

Böja v.; av likbet. fsv. *böghia*. motsv. isl. *beygja*, da. *bøje*, ags. *bîgan*, *bêgan*, fsax. *bôgian*, fht. *bougen* o. s. v. böja, got. *us-baugjan* sopa rent: faktitivverb av roten till buga ock båge.

Böka v., motsv. isl. no. *bauka* rota, böka; se boka.

Böla v.; av likbet. fsv. *böla*, motsv. nisl. ock no. dial. *baula* i s. bet.; jämte isl. *baula* f. ko bildat med avljud av den rot som med formen *bul* ingår i isl. no. *bylja* böla, väl även isl. *boli* m. stut, tjur, ock med formen *bull*, troligen beroende på gammalt *n*-suffix, i mht. *bullen* ock *büllen* tjuta, böla, mlt. nht. *bulle*, ndl. *bul*, *bol*, eng. *bull* tjur, ags. *bulluca*, eng. *bullock* ung tjur, stut. I fall litau. *bùlius* tjur är lånord från lt. ock roten speciellt germansk ock till sitt grundbegrepp ljudbetecknande, kan den vara med nybildad avljudsform *baul* utgången ur germ. *bul* såsom svagaste stadiet till roten *bel*, hvilken med avljudsform *bal* ingår i isl. *belja* böla, samt med *ll* i västgerm. vb. *bellan* råma, skälla o. s. v., se bjällra. För övrigt kan vara möjligt, att icke alla de här omnämda orden höra till samma rot; jfr 4. bål.

Böld f. se bolde.

Bölja f.; av likbet. fsv. *bylghia* f., motsv. isl. *bylgja*, da. *bølge*, eng. *billow*, lt. *bülge* (med bif. *bulge*, nht. *bulge*), urgerm. **bulȝiôn-* (bif. **bulȝôn-*); avledning till germ. roten *belȝ* svälla, sål. egentl. likbet. med svall till svälla. Om roten se bälg ock bulna, bolster.

Bön f.; av likbet. fsv. *bön* f., motsv. isl. *boen* med bif. *bón* f., da. *bøn*, ags. *bên*, urgerm. **bôni-* f., ursprungl. väl med allmännare bet. »tal» eller »tillkännagivande», vare sig att det motsvarar förgerm. **bhâni-*, armen. *ban* λόγος (Brugmann: Grundr. II § 96) eller ett förgerm. **bhôni-* med

samma avljud som gr. φωνή ljud, röst, tal, språk.

Böna f.; av likbet. fsv. *böna* f., motsv. no. *bauna*, da. *bønne*, biform till fsv. *bön* f., isl. *baun*, fda. *bøn*, motsv. ags. *beán*, mlt. *bône*, fht. *bôna* o. s. v. = urgerm. **baunô*-. Gärna vill man etymologiskt förena detta ord med likbet. lat. *faba* ock fslav. *bobŭ*, preuss. *babo;* kanske beror germ. formen på äldre germ. **ƀaƀnô*-, där, medan det begynnande *ƀ* ännu uttalades som spirant, det andra *ƀ* genom dissimilation (möjligen i obetonad stavelse) övergick till konsonantiskt *u*?

Bönhas m. fuskare; liksom da. *bønhas*, nht. *böhnhase*, väl också ndl. *beunhaas*, lånat från lt. *bön*-, *bönehase* m., i äldre tider ett öknamn för en person som arbetade i ett hantvärk i smyg för egen räkning utan att vara mästare inom skrået; enligt uppgift ursprungl. brukat om skräddare. I svenskan synes ordet förekommit redan tidigt på 1400-t., att döma av den äldre ända in på 1800-t. brukade formen *bönds (bönhås)*. Ordagrannt skulle det betyda »vindshare»: av lt. *böne* upphöjt brädgolv, estrad, vind, loft = nht. *bühne* f. (detta möjligen avledn. till nht. *boden*, sv. b o t t e n? se Kluge, 5:e uppl.), sammansatt med lt. *hase* hare. Med detta öknamn, som också i lt. dial. förekommer använt om katten, betecknades väl en som arbetade undangömd på vindskamrar ock som var från de lagliga yrkesidkarnas sida utsatt för förföljelse, s. k. b ö n h a s j a k t, lt. *bönhasenjagen*. I äldre svenska, på 1500-t. eller tidigare, finnes ock ett vb. *buskhasa* arbeta såsom bönhas, förutsättande ett lt. subst. **busch-hase*, egentl. »buskhare», använt i samma mening som *bönhase*.

Böra v.; av fsv. opersonl. pres. *byr* tillkommer, tillhör, är tillbörligt, med pret. *burþe*, egentl. hörande till en infin. *byria*, motsv. isl. *byrja* med opersonl. pres. *byrr* (jämte *byrjar*) i s. bet:; jfr da. *bør* bör (med ny infin. *burde*), lt. *bören*, fht. *geburian*, nht. *gebühren*, ags. *gebyrian* tillkomma o. s. v. Detta verb, egentl. samma som b ö r j a, är utgånget ur en presensform, med 1 sing. motsv. urgerm. **buriô*, till b ä r a, som också i sin vanliga form i fsv. kunde liksom isl. *bera* brukas opersonligt i bet. tillkomma, egentl. bära med sig, bringa något åt någon (såsom skyldighet eller rättighet: måhända på grund av lottkastning?). Den nya redan i y. fsv. förekommande infin. *böra* är troligen ursprungl. lånad från lt., men sedan befästad genom pres. plur. *böra*, som kan vara i svenskan nydanat till sing. *bör*, sedan detta blivit personligt i st. f. opersonligt *(jag bör* för äldre *mig bör* o. s. v.).

Börd f. födelse, härkomst; med olika bet. i sammans. n e d e r -, u p p -, v i t t n e s -, å t b ö r d ock det helt unga ordet i n n e b ö r d; av likbet. fsv. *byrþ* f, egentl. »bärning», motsv. da. *byrd* c., isl. *burðr* m. (urnord. **burði*- f.), samt i bet. födelse: got. *gabaurþs* f., ags. *gebyrd*, eng. *birth*, fsax. *giburd*, fht. *giburt* f., o. s. v., motsv. urgerm. **burði*-, **burþi*-, gammalt verbalabstr. till b ä r a, hvilket återfinnes i sanskr. *bhr̥ti*- f. anskaffande, underhåll, lat. *fors* (gen. *fortis)* händelse, samt fornir. *brith*, infin. till fornir. *ber*- bära. — B ö r d i g adj. a) härstammande, b) fruktbar; av. fsv. *byrdhogher* (i förra bet.); jfr da. dial. *byrdig* fruktbar.

Börda f., y. fsv. *byrdha*; yngre form (med -*a* ss. försvenskning av da. eller lt. -*e*?) för likbet. ä. fsv. *byrþ*, *byrþe* f., motsv. isl. *byrðr* f., da. *byrde* c. : en form utan *n*-suffix vid sidan av andra germ. former, ss. got. *baurþei*, lt. *börde*, fht. *burdî*, ags. *byrðen* o. s. v., motsv. urgerm. **burþîn*-; till vb. b ä r a.

Börja v.; av likbet. fsv. *byria* (pret. *byriaþe* o. *burþe*), motsv. isl. *byrja* (pret. *-aði*), fda. *byriæ* i s. bet., ursprungl. lyfta upp (t. ex. hand eller fot såsom inledning till en i rörelse framträdande handling); med lt. *bören*, fht. *burien*, *burren*, mht. *bürn* lyfta upp utgånget ur samma presens till vb. bära som ligger till grund för böra. Jfr i avs. på bet. nht. *anheben* samt sv. subst. upphov sl. m. häva.

Börs m.; med. da. *børs* lånat av likbet. lt. *börs*, motsv. ndl. *beurs*, nht. *börse* f., biform till mlt. mht. *burse* f., lånord från romanska språken: mlat. *bursa*, ital. *borsa*, fra. *bourse* pänningpung, egentl. skinnpåse; av gr. *βύρσα* avdragen hud.

Bössa f.; av fsv. *byssa* f. a) dosa, medikaments-burk, pänningbössa, b) rörformigt eldvapen, kanon; med fno. *byssa*, da. *bøsse* lånat av likbet. mlt. *busse* f. (uttalat med *ü*, jämte en form med *u*, hvarav fda. *busse*); jfr fht. *buhsa*, nht. *büchse*, ndl. *bus*, *bos* f. i s. bet.; av mlat. *buxis*, gr. *πύξις* dosa av buxbom, avledning till gr. *πύξος* buxbom. Jfr ags. eng. *box* dosa, väl närmast av lat. *buxum*.

Bösta v. (äldre o. dial.) slå, bulta, klappa, bråka, häftigt arbeta för att gräva upp eller öppna något; av fsv. *bösta* slå, bulta, motsv. isl. *beysta*, ä. da. *bøste*: ett av den germ. roten *baut* i isl. *bauta*, ags. *beátan*, eng. *beat*, mht. *bôzen* slå avlett verb; möjligen utgånget från ett gammalt preter. hörande till ett iterativ-verb ock bildat ss. got. *kaupasta* till *kaupatjan* kindpusta?

Böste n. (i folkspr.) svinbog; av fsv. *böste* n. skinka, motsv. isl. *beysti*, fda. *bøste* n. skinka; månne = ä. nsv. *böste* n. bräckstång, kofot, sl. m. vb. bösta, sål. egentl. betecknande ben i svinbog eller skinka såsom redskap att bulta med?

Böta v., böter pl., se bot. — Bötes-, i sammans. företrädande pl. böter; egentl. gen. till ä. nsv. *böte* böter (t. ex. i Lex. Linc.), som kanske är utbrutet ur sammans., ss. fsv. *en-*, *tvæböte* n., eller möjligen nybildat efter det synonyma *vite* n.

Bövel m. djävul, i svordom: jfr no. dial. *bøvel* i s. bet., även grym människa; jfr ock det lånade fi. *pyöveli*, *peeveli* bödel, skarprättare; väl samma ord som bödel, omdanat efter djävul; se Kock i Sv. Landsm. X: 3, sid. 8.

D.

Dabba sig v., i nyare tid upptaget från folkspråket i bet. bära sig dumt åt, göra en bock; trol. egentl. söla ner sig eller trampa i smutsen; jfr sv. dial. *dabba* nedsmutsa, no. dial. *dabba* trampa, klampa, röra fötterna upp ock ned, gå med korta steg på hela foten (Ross 84), sv. dial. *dabb* m. seg klump, även slarvig eller dum människa, drummel, *snordabbe* snorklump, no. dial. *dabbe* vattenpuss; väl jämte isl. *dafla* v. plaska i vattnet med årorna, no. dial. *dabla* (*damla*) i s. bet. hörande till en rot med germ. grundform *dab*, hvarav en biform med sekundärt *p* synes

ingå i isl. *dapi*, no. dial. *dape* m. vattenpuss, isl. *leirdepill* lerklick, no. dial. *depel* liten puss, skvätt, dypöl.

Dadda f. barnsköterska, amma: egentl. ett barnspråksord av samma art som amma; jfr sv. dial. *dadd, dadde* samt eng. *dad, daddy* i bet. pappa; jfr ock fra. *dada* barn-ord för häst, käpphäst.

Dadel m. (med denna form i bibeln 1541); jämte da. *daddel* lånat från lt. *dadel(e)* f., hvilket liksom ndl. *dadel* synes fått det andra *d* genom analogi (efter *sadel* = mht. *satel* o. s. v.) för ht. *t*; jfr mht. *datel, tatele*, nht. *dattel* f.; ett romanskt ord = ffra. prov. sp. *datil*, ital. *dattero* av likbet. senlat. *dactylus*, gr. *δάκτυλος*, egentl. fingerformig frukt. Äldre nordisk form var fsv. *dattil, daktil*, isl. *daktilr*.

Dag m.; av likbet. fsv. *dagher* m., motsv. isl. *dagr*, da. *dag*, got. *dags*, ags. *dæg* o. s. v. i alla germ. språk med former motsvarande en germ. grundf. **daʒa-*, som emellertid synes hava ersatt en äldre *s*-stamsform, germ. **daʒaz-*, **daʒiz-* enligt intyg av det got. namnet *Dagis-theus* samt av de med avljud bildade ags. *dôʒor* ock isl. *doegr* n. (med sidoform *doegn*, se dygn). Ordet synes böra sammanställas med sanskr. *ahas, ahar, ahan-* n., zend. *ahan-* dag, i det begynnelsekonsonanten där synes hava bortfallit (jfr Bugge i Bz. Beitr. XIV 72 ock Schmidt: Pluralbild. d. Idg. Neutra 151). Denna etymologi förutsätter en ie. grundform med *g'h* ock låter därföre icke utan svårighet förena sig med det vanliga antagandet, att dag med grundbet. »tid, då solen bränner» skulle vara sl. m. litau. *dagas* m. ock *daga* f. skördetid, skörd, preuss. *dagis* sommar, sanskr. *nidâgha-* m. hetta, het tid, sommar, samt vb. litau. *deg-* ock sanskr. *dah-* bränna (med ie. g_wh). Jfr Pedersen i Z. f. vgl. Spr. XXXII 250. — Dager m. dagsljus; möjligen en direkt kvarleva av den gamla *s*-stamsformen; annars av fsv. nom. sing. *dagher*, hvars ändelse bibehållit sig i vissa uttryck ock vuxit fast vid stammen av ordet i särskild betydelse.

1. **Dagg** m. tågända såsom straffredskap; jfr ndl. *dag* n., nht. *dagg* n., *dagge* f., fra. *dague* f. i s. bet., eng. *dag* remsa, ända, tofs; av okänt ursprung.

2. **Dagg** f. fuktighet utfälld ur luften i små droppar, med biform dugg (s. d.); av fsv. *dag (dagg-)* f. med bif. *dagh* ock *dogg-* dagg, även dimma, sky, motsv. likbet. isl. *dǫgg* f., da. *dug* c. samt ags. *deáw* m. n., mlt. *dau, dawe, douwe, dow* m., fht. *tou* n., o. s. v. med grundf. germ. **dauwa-*, **dauwô-*; anses höra till den rot som ingår i sanskr. *dhav-, dhâv-* v. rinna, strömma, löpa.

Dal m.; av likbet. fsv. *dal* m., motsv. isl. *dalr* m., da. *dal* c., got. fsax. *dal* n., fht. *tal* n. (m.), ags. *dæl* n. dal, samt fslav. *dolŭ* m. fördjupning, grop, däld, hvarav *dolu*, en gammal kasusform brukad ss. adverb i bet. nedåt, liksom got. *dalaþ*, mlt. *dale, dal*, mht. *ze tal*. Avledda former äro sv. däld (s. d.), eng. *dell* däld, hålväg, lt. mndl. *delle* f. fördjupning (grundf. germ. **daliô-*) got. *ib-dalja* m. utförsväg; verbet sv. dial. *dala*, da. *dale*, mlt. ndl. *dalen* falla ned, sänka sig; fslav. subst. *dolina* f. dal; till en avljudsform av roten, germ. *dôl:* isl. *doell*, no. *døl* m. dalbyggare; isl. *doel*, fht. *tuolla* f. liten dal; lt. *dôle* grav, dike (ndl. *doel* n. mål, ursprungl. utgrävd målskjutningsbana). Roten anses ingå i sanskr. *dhâra* m. djup ock i gr. *θόλος* f. kupol, rund byggnad. Sistnämda ord ock i än högre grad isl. poet. *dalr* m. båge ger stöd åt en av prof. Noreen uttalad förmodan (jfr Arkiv VII 171), att dal ursprungl. betyder »böjning, bukt», hvilket också är grundbet. hos ags. *denu* dal, ifall det är

sl. m. sanskr. *dhanvan* båge, även land, fastland, strand, egentl. väl bukt, samt hos lillry. *luka* äng, dal, fslav. *ląka* f. »palus, sinus» sl. m. fslav. *ląkŭ* båge.

Daler m., såsom svenskt mynt först präglat på 1520-talet av silver; med da. *daler*, ndl. *daalder*, eng. *dollar* lånat närmast av lt. *daler*, som är bildat efter nht. *thaler*, förkortad form för *Joachims-thaler*, ett mynt som tidigast präglades i Joachimsthal i Bömen vid början av 1500-talet.

Dalk m. hård knöl i huden, valk. Kanske avledning med deminutivt *k*-suffix till dal i detta ords älsta bet. böjning, så att grundbet. vore liten buktig upphöjning? Annars finnes i sv. ock no. dial. ett till sitt ursprung dunkelt *dalk* med bet. klimp av seg vätska, vidhängande klick, i no. dial. även talgdank m. m., samt även i nht. dial. *dalk* m. med ungefär lika bet.

Dallra v. vibrera. I fall verbet kommer av ett fsv. **daldra*, kan det vara en reduplikationsform, där *l* uppkommit med dissimilation av *r*, till en germ. rot *dar*, hvarom se darra.

1. **Dam** f. i bet. fruntimmer ock ss. spelterm (= dām, blott ss. damspelsterm också = damm, jfr ndl. *dām*, *damm-* ss. spelterm); med da. nht. *dame* lånat av fra. *dame* f. dam, även drottning i schackspel ock (troligen överfört från schackspelet:) dubbelbricka i damspel; lat. *domina*. — Damspel, motsv. fra. *jeu de dames*.

2. **Dam** (= damm) m.; av fsv. *damber*, *damm-* m. med bif. *dampn* (*damp*) fördämning, även dam ss. vattenbehållning, motsv. fno. *dammr*, fda. *dam*, eng. *dam*, mlt. *dam* (pl. *demme*), ndl. *dam*, mht. *tam* (*tamm-*), nht. *damm* m., överallt med bet. fördämning, i tyskan även upphöjd, stenlagd väg, chaussée, i lt. dessutom uppdämd eller grävd vattenbehållning. Av germanskt ursprung äro litau. *damas*, lett. *dambis*, ry. *damba*. Etymon är okänt; i avs. på bet. jfr dike. — Dämma v.; av likbet fsv. *dæmma*, motsv. fno. *demma*, ags. *demman* o. s. v. i s. bet., got. *faur-dammjan* hindra.

3. **Dam** (= damm) n. stoft; av fsv. *damb* n. ånga, dunst, motsv. no. *damb* n. dam: till en rot, som finnes med avljud å ena sidan i isl. no. *dumba* f. dam, dammoln, t. ex. av säd som tröskas, å andra sidan i dimma (s. d.) samt med sekundärt *p* i da. *damp* (från lt.), mlt. ndl. eng. *damp*, mht. *tampf*, *dampf*, nht. *dampf* m. ånga, dunst, rök, eng. *damp* adj. fuktig, dimmig; sv. dämpa (från lt.; s. d.); mht. *dimpfen* st. v. dunsta; ndl. *domp* m. ånga, dunst, rök, *dompig* adj. fuktig, mörk, dyster, nht. *dumpf* kvav, unken, dov, känslolös, ursprungl. väl full av dunster, rökig, mht. *dumpfen*, *dümpfen* dunsta, trans. kväva, dämpa.

Damask f., förr även *damaska* (ur plur. *damaskor* för *-er*? eller med *-a* för lt. *-e*?); väl med ombildning (efter *damask* såsom äldre biform till damast?) av en form med *g*, motsv. da. *gamask*, lånord från tyskan (väl lt.), jfr nht. *gamasche*, *kamasche:* av ä. fra. *gamache* damask.

Damast n. med äldre bif. *damask* n., motsv. da. *damask* n., lånord av lt. *damast*, *damasch*, som jämte ndl. nht. *damast* n. är kommet från romanska språk: fra. *damas*, ital. *damasco*, bif. *damasto*, ett slags sidentyg, benämt efter staden Damaskus.

Dan, dann adj. a) med bet. beskaffad i sådan, hurudan, ehurudan, likadan, b) ss. självständigt ord i folkspråket (uttalat dann eller dān) med bet. ivrig, upprörd, betagen, rädd, illa beskaffad m. m.; jfr fsv. *væl dan* välskapad, da. *dan* beskaffad i *saadan*, *hvordan*, *ligedan*, *eensdan;* lånat av mlt. *dân* gjord, skapad, beskaffad, sammans. *sôdân* sådan, *wôdân* hurudan o. s. v. (med likbet. avledn. *sôdânich*, *wôdânich*,

hvilka synas ligga till grund för de oböjliga adj. fsv. *svadana*, *hurudana*, ä. nsv. *sådana* o. s. v.). Ordet är partic. pret. till mlt. *dôn* göra, motsv. fsax. ags. *dôn*, fht. *tuon*, nht. *thun* o. s. v. till germ. roten *dǣ: dô*, ie. *dhē: dhô* sätta, lägga, bringa, även sätta i värket, göra, hvilken rot ingår i sanskr. *dhâ-* ock gr. *τίθημι* i dessa betydelser, litau. *dĕti* lägga, fslav. *dĕti* lägga, sätta, *dĕjati* handla, *dĕlo* värk, fornir. *denim* jag gör, väl även i vissa lat. sammans. verb på *-do* med grundbet. »sätter, lägger», ss. *condo*, samt i lat. *facio* gör.

Dana v., på 1700-t. även *danna* (enligt Linds ordbok); jfr fsv. *dana*, da. *danne* skapa, bilda: ett av dan avlett verb, företrädesvis brukat i danskan ock, som det tyckes, uppkommet utan lt. förebild.

Danaarv n.; lånord i lagspråket från fsv. *danaarf*, äldre *danararf (-arver)* arv efter en död, hvilket, då denne icke efterlämnade arvsberättigad släkting, tillföll konungen; motsv. isl. *dánararfr* m., fda. *danearf*, egentl. »dödsarv» (d. v. s. arv som icke har någon ägare i livet?). Förra delen är gen. sing. till ett subst. fsv. **dān* f., isl. *dán* f. död (i isl. *dánardagr*, *-doegr* dödsdag ock *dánar-fé*, likbet. med *-arfr*): verbalabstr. bildat med suff. *-ni-* av den rot med germ. form *daw (dau)* som ingår i dö ock 2. dåna.

Dangla v. se dingla.

1. **Dank** i uttr. slå dank; jfr sv. dial. *dank*, *danker* m. dagdrivare, lätting, *danka* v. driva sysslolös omkring, samt no. dial. *driva dank*, *gaa i dank*, *danka*, ävensom sv. dial. *dangla* i s. bet. Den sistnämda formen röjer, att *danka* är bildat med sekundärt *k* av roten till dänga ock egentligen betyder slå (hit ock dit), slänga, så att *slå dank* är ett tavtologiskt uttryck.

2. **Dank** m. smalt talgljus; jfr likbet. *ljus-dangling* i sv. dial. (se Rietz 84); väl sl. m. dänga ock 1 dank, ehuru grundbet. är oklar; kanske ljus som liknar en käpp till att slå med? eller som slänger hit ock dit i staken?

Danne- i danneman hedervärd bonde, på 1700-t. brukat i bet. husfader, ock dannekvinna; av fsv. *dande*, yngre *danne* adj. (vanligen med personligt subst. *man*, *quinna*, *sven* el dyl.), även *donde*, samt ish. predikativt: *dandes*, *dondes* utmärkt, duktig, rättrådig, hederlig, aktad, god, välvillig, äkta (man eller hustru); jfr isl. *dándi*, fda. *dande*, *donde*, nda. *danne-* i s. bet. Den fsv. formen med *o* torde åtm. väsentligen bero på sammanblandning med det i samma mening brukade *doghande*, partic. pres. till *dogha* duga (jfr duga). I alla händelser måste man utgå från en form med långt *a* vid ordets förklaring. En förslagsmening är, att det skulle vara partic. pres. till ett med dåd besläktat vb. **dā* med bet. göra, en nordisk sidoform till det västgermanska *dôn* (se dan); grundbet. skulle vara »handlande riktigt» (se Gislason i Aarbøger 1869, sid. 115). En annan mening (muntligen meddelad av prof. Noreen) är, att ordet är ett subst., identiskt med isl. *dáindi* n. beundran, något underbart, här använt ss. förra led i sammansättning, resp. i genitivformen, adjektiviskt med bet. underbar, beundransvärd; till isl. vb. *dá* tjusas, beundra, av ie. roten *dhaw*, som ingår i gr. *θαῦμα* under.

Dans m. ock dansa v.; av likbet. fsv. *danz* m., resp. *danza* v., motsv. fno. *danso*, da. *dandse*, mlt. *danzen* o. s. v., lånat från det likbet. romanska vb. fra. *danser*, ital. *danzare*. Detta härleder man från fht. *dansôn* draga, hvilket jämte fht. *dinsan*, got. *þinsan* st. v. draga, sanskr. *tans-* draga hit ock dit, skaka synes höra till en biform på *-s* av den i

tänja ingående ie. roten *ten* draga ut, sträcka ut (sig).

Darra v.; av fsv. *darra* i s. bet., motsv. no. dial. *darra*, ä. da. *darre;* jfr. no. dial. *dirra*, da. *dirre*, samt sv. dial. *daddra* (Hof: Dial. Vestrog.), no. dial. *dadra* i ungefär s. bet., nisl. *daðra* vifta med svansen, nht. dial. *tattern*, *dattern* darra, bäva, även pladdra. Dessa former skulle kunna vara bildade av en gemensam rot, germ. *dar*, med olika reduplikation; t. ex. fsv. *darra*, i fall det är reduplikationsform, för äldre **darðra*, hvartill en variant med *l* i *dallra?* Da. *dirre* förhåller sig härtill såsom t. ex. isl. *titra*, nht. *zittern* darra till ndl. *tateren* stamma.

Daska v. i folkspr. slå med flata handen el. dyl., smälla på, även regna i små skurar; daska (sig) falla pladask omkull; jfr no. isl. *daska*, da. *daske* slå, smälla på, meng. *daschen*, neng. *dash* slå, störta, krossa, även stänka, plaska, nht dial. *datschen*, *dätschen* slå med flata handen på något mjukt (t. ex. i deg); väl ett onomatopoetiskt verb (jfr interj. *pla-dask*), som egentl. betyder åstadkomma ett starkt plaskande ljud. Med avljud, väl i nyare tid uppkommet, finnes sv. dial. *diska*, *deska* slå (Hof: Dial. Vestrog.). Jfr duska. — Daskig adj., sammans. grådaskig, smutsig, grumlig, egentl. väl »bestänkt».

Dat f. bedrift; med ä. nsv. bif. *daad;* jfr fsv. *daat* f. gärning, handling; lånord av mlt. *dât*, *dâd-* f. i s. bet., samma ord som sv. dåd.

Deg m.; av likbet. fsv. *degher* m.; jfr fgutn. *daig* n., isl. *deig* n., da. *dej (deig)* c., samt got. *daigs* m., ags. *dâh*, *dâg-*, eng. *dough*, mlt. *dêch* m., ndl. *deeg* n., fht. nht. *teig* m. i s. bet På grund av vacklan i ordets genus kan förmodas, att det antingen är en gammal *s*-stam (förgerm. **dhoig'hos* n.) eller ock sekundärt uppkommet ur ett adjektiv germ. **daiʒa-* mjuk, som föreligger i isl. *deigr*, mlt. *dêch*, mht. *teic*, nht. *teig* mjuk (gottl. dial. *daig* ock ä. da. *dej* öm, t. ex. om tänder). Ordet hör till ie. roten *dhig'h* med bet. »behandla ett mjukt ämne, knåda», resp. »vara mjuk», hvartill höra: sv. digna (s. d); got. *deigan* eller *digan* st. v. forma i lera, skapa, *gadigis* n. tillformat föremål, bild; sanskr. *dih-* v. smörja, stryka på; lat. *figulus* krukmakare, *fingo* jag bildar, *figura* skapnad, skepnad; gr. *τεῖχος* n. mur, egentl. något med lera, murbruk hopfogat, med bif. *τοῖχος*, formellt sammanträffande med det germanska substantivet, om detta är en *s*-stamsbildning.

Degel m. med äldre bif. digel; jfr likbet. y. fsv. *deghil* (av ä. fsv. **dighil*, ifall icke lånord), isl. *digull* m. jämte nisl. ock no. *deigla* f., da. *digel* ock äldre *degel*, mlt. *degel*, fht. *tegal*, mht. *tegel*, *tigel*, nht. *tiegel* m.: väl avledn. av den i deg ingående roten ock egentl. samma ord som lat. *figulus* krukmakare, ss. nomen instrumenti med grundbet. »formningsredskap», d. v. s. smältkärl till beredande av formningsmassa?

Del m.; av likbet. fsv. *del* m., kanske liksom fno. *deill* m. lånad eller nybildad form i st. f. det vanliga ä. fsv. *deld* f., isl. *deild* f. (egentl. verbalabstr.); jfr i s. bet. da. *deel* c., got. *daila* f. ock *dails* f., ags. *dâl* n. (eng. *dole*) ock *dǣl* m. (eng. *deal*), fsax. *dêl* m., fht. *teil* m. n., o. s. v. (germ. grundf. **daila-* ock **daili-*) samt fslav. *dělŭ* m. (= germ. **daila-*). — **Dela** v.; av fsv. *dela* dela, skilja, tvista (pres. *-ir*, pret. *delde*, i yngsta fsv. även *-ar*, *-adhe*), motsv. isl. *deila*, da. *dele*, got. *dailjan*, fsax. *dêlian* o. s. v. samt fslav. *děliti* dela. Jämte denna ordgrupp finnes med avvikande vokalism litau. *dalìs* f. ock lett. *dala* f. del, litau. *dalyti* ock lett. *dalît* v. dela, ry. *dol'a* f. del, lott, öde. För-

hållandet mellan de båda rotformerna, germ. *dail* ock balt. *dal*, är oklart. Man kan förmoda, att *l* är suffixalt; men släktskap med sanskr. *dayate* delar, tilldelar, gr. *δαίομαι* delar, *δατέομαι* tilldelar o. s. v. kan svårligen antagas, alldenstund hela ordgruppen då skulle vara i germanska språken lånad. — Delo tvist, i uttr. ligga i delo; dat. sing. till fsv. *dela* f. tvist, motsv. isl. *deila* f. — Dels adv.; med da. *deels* lånat av lt. *dêls*, gen. sing. till subst. *dêl* ss. adverb.

Den pron. o. artikel, neutr. det; av likbet. fsv. *þæn* (ack. sing. mask., även mest brukad för nom.), neutr. *þæt*, motsv. no. da. *den*, *det;* jfr isl. *þann* (ack. sing. m.), n. *þat*, motsv. resp. got. *þana* ock *þata* o. s. v., demonstr. pron. i de germ. språken med stamformerna *þe-* ock *þa-*, den senare motsvarande gr. *το-*, fslav. *to-*, litau. *ta-;* jfr sanskr. *ta-* i s. bet.

Denne pron.; av likbet. fsv. *þænni* nom. sing. m., motsv. no. da. *denne;* jfr isl. nom. sing. m. *þessi*, ack. *þenna* Detta pron. är i sina olika böjningsformer sammansatt av demonstrativstammen *þe-* (se den) med enklitiska pronominala element av olika ursprung. De fornnordiska former som innehålla *ss*, kvarlevande i nsv. plur. dessa, äro jämte de likbet. västgerm. pron. ags. *þes*, fsax. *these*, fht. *deser* o. s. v. danade med ett suffix fsv. isl. *-si*, troligen identiskt med got. *sai*, fht. *sê* »ecce» ock sl. m. det fordom såsom nom. sing. m. till demonstrativpron. den fungerande fsv. *sa*, isl. *sá*, got. *sa* o. s. v. (got. *sai* kanske av *sa* med ett enklitiskt *i* = sanskr. *id* »just» eller gr. *ι* i *οὑτος-ί* o. s. v., sål. egentl. »just den»? se Osthoff i P. B. Beitr. VIII 311). Andra fornnordiska former till vårt pronomen synas vara bildade med ett enklitiskt element = got. *uh* i *þat-uh* o. s. v. Se Lidén i Arkiv IV 97 ff.

-dera ändelse med bet. »av de två» i en-, hvar-, hvilken-, ingen-, någondera, samt utan särskild bet. i båda-, bäggedera; av fsv. *þera* »av dem», gen. pl. till pron. *þæn*, nsv. den, hvarav med tillägg av *s* uppstått den vanliga gen. pl. deras. Den nuv. duala betydelsen har utgått från de sammanställningar, där en sådan betydelse betingats av det styrande ordet, såsom hvardera av fsv. *hvăr* i bet. »hvar ock en av två».

Desslikes adv, ä. nsv. *theslikes* (även *-likest* på 1500-t.); med fda. *theslighes* lånat av likbet. mlt. *des (ge-)lîkes;* jfr ndl. *desgelijks* ock nht. *desgleichen* i s. bet.; den adverbiellt använda gen. sing. av pron. demonstr. ock av adj. mlt. *lîk*, *gelîk* o. s. v. = sv. lik.

Desto adv.; jfr likbet. y. fsv. *desthe*, *disthe*, *thestha*, fda. *thes the*, *thistæ:* lånord av mlt. *deste*, *desto*, motsv. mht. *deste*, nht. *desto*, för mlt. mht. *des de*, fht. ock ä. mht. *des diu*, sammanställning av gen. sing. neutr. av pron. demonstr., mlt. fht. *des*, med instrum. sing. neutr. av samma pron., mlt. mht. *de*, fht. *diu*, hvilket senare också kunde ensamt brukas i s. bet, t. ex. mlt. *de bet*, mht. *de baz* desto bättre Formen på *-o* beror kanske på association med mlt. prep. *tô* till; jfr ndl. *deste* desto, överensstämmande med prep. *te* till.

Dia ock di v.; av likbet. fsv. *dia*, *di* (pret. *diþi*), motsv. da. *die* (ä. da. *di* även i bet. giva di); jfr fht. partic. pres. *tigent-* »lactans», infin. *tâen* »lactare». Verbet, hvars presens tyckes varit urgerm. **dǣiô*, förgerm. **dhēiô*, hör till ie. roten *dhēi* eller näst före konsonant *dhē* med avljudsform *dhəi*, hvilken rot ingår i sanskr. vb. *dhá*-suga med pres. *dhayati*, adj. *dhaya*-sugande, *dhênu-* f. mjölkko, gr. *θῆσθαι* mjölka, *θήσατο* diade, *θηλή* modersbröst, *θῆλυς* kvinnlig, lat. *fēlare*

dia, *fēmina* kvinna, lett. vb. *dēt* (pres. *dēju*) dia, *dèls* m. son, fslav. *dětę* n. barn, *děti* f. koll. barn, *doiti* v. giva di, böm. pol. *doj* m. mjölkning, samt sv. vb. dägga (s. d.). — Di m., motsv. ä. da. *di* n. (c.) i s. bet.; härstammande från uttr. giva di (fsv. ock ä. nsv. även *gifwa dia*), få di o. dyl., med infin. fattad ss. subst., kanske tillika från sammans., ss. dibarn, dibroder, dilam.

Digel m. tryckpräss-platta; väl lt. lånord; jfr ndl. *degel*, nht. *tiegel* m. i s. bet.; knappast ursprungl. samma ord som degel, om ock möjligen sammanblandat därmed; måhända av lat. *tēgula* taktegel av platt form, lånat först i ht. (senare än nht. *ziegel* = sv. tegel), vidare upptaget i lt. ock ndl. med *d* för ht. *t*?

Diger adj. med ä. nsv. sidoform *deger* på 1500-t. (hvarav ortnamn ss. Degerfors); av fsv. *digher* tjock, bred, stor, betydlig, motsv. isl. *digr*, no. *diger*. Samma adj. förutsättes för got. *digrei* f. riklighet, samt adv. mht. *tiger(e)*, mlt. *deger(e)* ock *degerliken*, mndl. *degherlic* fullständigt. Roten är kanske densamma som ingår i deg, så att vårt adj. ursprungl. betydde »bestående af mjuk massa» el. dyl., sedan svällande, tjock, fyllig o. s. v.?

Digna v.; jfr likbet. *dijgna* i bibeln 1541, motsv. isl. *digna* förlora sin hårdhet (t. ex. om stål), giva efter, no. dial. *digna* bågna; egentl. »bliva mjuk» av roten till deg.

Dike n.; av fsv. *dike*, n. dike, grop, vattendam, fördämning, vall; jfr med flera eller någon av dessa betydelser: isl. *díki* n., da. *dige* n. (nu endast = fördämning, vall), ags. *dîc* f., *dîc* m., eng. *ditch* o. *dike*, mlt. *dîk* m., ndl. *dijk* m., mht. *tîch* m., nht. *teich* ock med annan bet. *deich* m.; väl med grundbet. »hvad som är grävt» ock, ss. Fick antager (III [3] 147), sl. m. lat. *fīgo* genomstinger, fäster, *fībula* spänne, litau. *dygùs* taggig, spetsig, *dyksnis* styng, *dèg-* v. sticka, av en ie. rot *dhigʷ* med bet. »sticka» ock därav utvecklad bet. »peta upp, gräva»; jfr lat. *fodio* gräver, sl. m slav. vb. *bod-* sticka.

1. **Dikt** f.; av fsv. *dikt* f., liksom isl. no. *dikt* n., da. *digt* n. (c.), mlt. *dicht(e)* n., mht. *tiht(e)* n. ock f. ett kanske egentl. direkt från lat. *dictum* n. härstammande verbalsubst. till: (1) **Dikta** v., av fsv. *dikta* förestava, ingiva, författa, uttänka, uppfinna, inrätta, förfärdiga, motsv. isl. *dikta*, da. *digte*, mlt. ndl. nht. *dichten*, mht. *tihten* med väsentl. lika bet., i tyskan även hava i sinnet, tänka på, ags. *dihtan* anordna; lånord av lat. *dictare*, egentl. förestava till nedskrivning, i senlat. även författa. — Diktan f. i sammanställn. diktan ock traktan; jfr dels fsv. *diktan* f. anslag, plan m. m., dels lt. infin. *dichten unde trachten* i motsv. bet.

2. **Dikt** adv. tätt, helt nära (sjöterm); förr även i bet. starkt, duktigt; lånat av likbet. lt. *dicht*, mlt. *dichte*, adverb till adj. *dicht* tät (med förkortat ī, ursprungl. nasalt: av urgerm. **þinhta-*) = sv. tät. — (2) Dikta v. göra tät; av likbet. lt. *dichten*.

Dill f.; av likbet. y. fsv. *dil(dill, diil)*; jfr i s. bet. da. *dild* c., ags. *dile* m., eng. *dill*, ndl. *dille* f., fht. *tilli* n., lt. nht. *dill* m.; av okänt ursprung.

Dimma f., på 1600-t. *dimba* jämte *dimma* (t. ex. hos Stiernhielm); av likbet. fsv. *dimba* f. (trol. med bif. **dimma*); jfr no. *dimma* f. mörker: till adj. fsv. *dimber*, *dim-*, isl. *dimmr*, no. *dimm*, ags. eng. *dim* mörk, skum; jfr med *r*-suffix fht. *timber*, mht. *timber*, *timmer* adj. mörk (av Fick i Bz. Beitr. XVII 323 sammanställt med gr. *θέμερος* allvarlig, egentl. dyster?). Huru inom denna ordgrupp formerna utan gammalt *b* förhålla sig till de med *mb*, är oklart; i alla händelser

hör vårt ord ss. motsvarande fsv. *dimba* till samma rot som 3. dam.

Dimpa v.; ett troligen gammalt (hos Arvidi 1651 upptaget) ord av en rot som ingår med avljud i sv. dial. *dumpa, dompa* bulta, gå eller dansa tungt ock klumpigt o. s. v. (Rietz 90), motsv. isl. *dumpa* stöta, slå (på axeln), no. dial. *dumpa*, da. *dumpe* dimpa m. m., samt i no. dial. *dampa* gå tungt ock vårdslöst, da. äldre o. dial. *give (lægge) damp paa* slå till, no. dial. *dempen* adj. tung. Roten, som väl egentl. betecknar ljudet av ett tungt fall eller slag, kunde vara en variant å ena sidan till roten för sv. dial. *dätta*, isl. no. *detta* st. v. dimpa, ifall detta är = urnord. **dintan*, å andra sidan till roten för dänga.

Din pron. poss.; av likbet. fsv. *þin*, motsv. isl. *þinn, þín-*, da. *din*, got. *þeins*, ags. *þín* o. s. v.; ett samgerm. adj. (grundf. **þîna-*), hörande till 2 personens pron. (se du) ock med förgerm. suff. *-no-* avlett, som det synes, närmast av en lokativform, germ. **þî*, förgerm. **tei*. Se Torp: Beitr. z. Lehre von den geschlechtl. Pron., Christiania 1888, sid. 29.

Dingla v.; motsv. likbet. no. *dingla*, da. *dingle;* jfr ä. da. *dingende* dinglande. Härtill med avljud dangla i dingla ock dangla, med *a* (analogiskt eller möjligen dialektiskt) i st. f. ä. nsv. *dångla*, motsv. no. *dangla*, da. *dangle*, eng. *dangle* i s. bet. Dessa verb äro bildade av roten till dänga med deminutivt-iterativt *l*-suffix, så att de egentl. betyda »slå (göra små slag) hit ock dit», väl med bibegrepp av ett med rörelsen förenat ljud. Till samma rot hör visrefrängen ding-dång, väl lånad av eng. *ding-dong* »bing-bång»: till eng. vb. *ding* a) ringa, klinga, b) dänga, slänga.

Disig adj.; med da. *disig* lånat av lt. *dîsig* töcknig, dimmig, motsv. ndl. *dijzig;* väl förutsättande ett lt. subst. **dîs*, jfr da. *diis* c. töcken. Detta subst., ifall det skulle vara = fornlt. **þîs*, kunde (med Franck s. v. *dijzig*) sammanställas med fht. *dins-* i adj. *dinster* mörk, såsom en variant (av urgerm. **þins* för **þims*) till den *s*-stam, urgerm. **þemaz*, som finnes i fht. *demar* n. skymning, sanskr. *tamas* n. mörker, litau. *tamsa* f. mörker, samt avledd med ie. suff. *-ro-* i mndl. adj. *deemster* mörk ock i sanskr. *tamisra-, tamisrâ-* mörker, lat. *tenebrœ* (med *br* av *sr*); till den ie. roten *tem* i fslav. *tĭma* f. mörker, litau. pres. *témsta* det mörknar, fornir. *temel* mörker, fsax. *thim* adj. mörk. Emellertid kunde kanske fornlt. **þîs-* också vara en gammal nasallös form, variant till det **þius*, som ingår i fsax. *thiustri* adj. mörk = sv. dyster?

Disk m. skrank med bordskiva; diskar m. pl. otvättade nyss begagnade matkärl; båda orden av fsv. *disker* m. a) tallrik, fat; b) bord, t. ex. matbord i uttr. *disk ok duk* spisning, hushåll; motsv. isl. *diskr* m. matfat, da. *disk* bord, disk, ags. *disc* m., eng. *dish* fat, skål, fsax. *disk* m. bord, fht. *tisc* m. fat, bord o. s. v.; ett gammalt lånord från lat. *discus* a) egentl. = kastskiva, b) i senlat. = diskusformat, d. v. s. runt, fat, c) i mlat. = bord; detta i sin ordning från gr. δίσκος kastskiva. — Diska v. tvätta diskar; jfr med helt olika bet. da. *diske op* sätta fram mat på bordet, duka upp.

Disting m.; av fsv. *disathing*, yngre *disting*, neutr. (ofta i plur.), sedan fem. ting ock marknad som hölls i Upsala i februari, under hednatiden väl förenat med en offerfest, hvilken väl jämte isl. *dísablót* egnades åt de kvinnliga gudomligheter eller skyddsandar som kallades isl. *dísir:* plur. till isl. *dís* f., annars i poesi en hedersbenämning för kvinna, ish. av högre stånd, liksom ags. *ides*, fsax.

idis, fht. *itis* med bif. *itins* f. Det nordiska *dîs* har man dels härlett av äldre **idîs* med synkope av det första *i-* såsom obetonat, t. ex i andra leden av namn ock andra sammansatta ord (se Noreen: Altisl. gramm.[3] § 137, Anm. 2); dels förklarat som ursprunglig form sl. m. det forntyska *dis*, *tis* i personnamn ock got. *filu-deisei* f. slughet, list, medan det västgermanska *i-* (ock *î*?) skulle vara ett förstärkande prefix, hvartill en variant skulle ingå i isl. *jó-dís* syster (annars förklarat av *jóð-dís*); ordet skulle ursprungl. betyda en genom vishet framstående kvinna (se Kögel i P. B. Beitr. XVI 502 ff.).

Dit adv.; av likbet. fsv. *þit*, motsv. fda. *þit*, nda. *did:* troligen med kontraktion av äldre fsv. fda. **þī-at*, däri ingår *þī*, en form för dat. sing. neutr. av pron. demonstr., väl ursprungl. en lokativform (= got. partikeln *þei* samt det i gr.-dor. *τεῖδε* »här» ingående gr. *τεῖ*, se Bechtel i Z. f. D. A. XXIX 366) jämte partikeln fsv. fda. *at* åt, till (nsv. åt), som ingår i flera andra adverb med bet. »dit», ss. fsv. fda. *þingat* ock *þighat* samt isl. *þangat*, ock i motsvarande adverb med bet. »hit». Jfr hit.

Ditt ock datt; lånat av likbet. lt. *dit un dat*, egentl. »det här ock det där»: de med *un* »ock» förbundna neutr. till de båda demonstr. pron. lt. *dese* ock *de*, motsv. resp. sv. denne ock den.

Djup adj.; av likbet. fsv. *diuper*, motsv. isl. *djúpr*, da. *dyb*, got. *diups*, ags. *deóp* o. s. v. med s. bet. i alla germ. språk = förgerm. **dheubo-:* till en rot som med motsvarande form, germ. *dup*, ie. *dhub*, ingår, förutom i döpa (s. d.), i litau. *dubùs* adj. ihålig, djup (om fat), *dub-* v. bli ihålig, sjunka in, *dūb-* v. urhålka, *dauba* f. trång dal, klyfta; lett. *dûbs* adj. ihålig, djup o. s. v. Med samma bet. finnas tvänne andra rotformer: 1) Germ. *dub*, ie. *dhup;* jfr fsv. *duva*, fno. *dúfa* samt isl. *dýfa* ock *deyfa* doppa ned; ags. *dûfan* st. v. dyka, *dŷfan* sv. v. doppa, eng. *dive* dyka; mlt. ock ndl. partic. *bedoven* fördränkt, nedsjunken, mht. nht. *tobel* m. trång dal; fslav. *dupĭnŭ* ock *duplĭ* adj ihålig, *dupŭka* f. hål, ry. *duplo* n. ihålighet o. s. v. 2) Germ. *duk* i de från lt. lånade vb. dyka ock duka under (s. d.): kanske representerande en i förhållande till de båda andra mera ursprunglig rotform, ie. *dhugᵤ*, till hvilken måhända rätteligen bör hänföras litau. *dugnas* botten, så att man icke behöver (med Brugmann: Grundr. I § 346) härleda detta jämte likbet. fslav. *dŭno* ur en grundf. **dŭbno-*. Jfr doppa.

Djur n.; av likbet. fsv. *diur* n., motsv. isl. *dýr*, fda. *diur*, nda. *dyr*, got. *dius*, ags. *deór*, fht. *tior* n. o. s. v.; ett samgermanskt ord, som fordom brukades egentligen om vilda djur som gå på marken, ock som flerestädes finnes med förkärlek använt om djur av hjortsläktet, ss. t. ex. da. *dyr*, eng. *deer* ock mht. *tier*. Man förmodar, att ordet egentl. är det substantiverade neutr. till ett adj., urgerm. **deuza-* med bet. »vild», som spåras i ags. *deór* djärv ock fht. *tiorlih* vild, samt antager med stöd av lat. *animal* djur sl. m. *anima* (jfr ock adj. *animosus* modig, egentl. häftigt flåsande), att det hör till den rot med förgerm. form *dhus* i bet. »andas» som ingår i fslav. *dŭchnąti* andas, *duchŭ* ande, *duša* själ, samt i litau. *dusti* kikna, *dausos* pl. luft o. s. v.

Djäkne m. gymnasist; av fsv. *diækne* m., bif. till *diækn*, *diakn* m. a) diakon, lägre andlig, b) skolyngling, studerande (såsom stundom förrättande diakontjänst), motsv. da. *degn*, nu i bet. klockare, fno. *djákn*, isl. *djákni*,

mlt. mht. *diâken* diakon; lånord av gr.-lat. *diaconus*, ursprungl. tjänare.

Djärv adj.; av likbet. fsv. *diærver*, motsv. isl. *djarfr*, da. *djærv* (germ. grundf. **derƀa-*); jfr i s. bet. fsax. *derƀi* (grundf. **darbia-*). Etymon är icke vidare känt. Samband med ags. *deorfan*, *gedeorfan* st. v. arbeta, anstränga sig, *gedeorf* n. arbete, vedermöda, är mycket ovisst; ty jämförelse med fornlt. *fardurvon* »perierunt», mht. *verterben* st. v. gå förlorad, fördärvas, jämte mht. *verderben* i alldeles s. bet., synes hänvisa till en annan germ. rot *þerƀ* (variant till roten *sterƀ* i västgerm. vb. **sterƀan* omkomma, dö), där germ. *þ* torde i sammansatta former hava övergått till *d*.

Djävul m., hvardagl. djävel; av likbet. fsv. *diævul (diavul)* m., motsv. isl. *djǫfull*, da. *diævel:* lånord af gr.-lat. *diabolus*, hvilket tyckes vara i norden infört direkt i den latinska formen, icke såsom många fornkristliga uttryck i engelsk eller nordtysk form; jfr ags. *deófol*, fsax. *diuƀal*, fht. *tiufal* o. s. v., uppenbarligen mycket tidigt lånade former av samma ord. — Djäkel, en eufemistisk form, uppvisad redan i början av 1500-t., motsv. no. *jekel*.

Dobbel n.; av fsv. *dobbel*, *dobil* n. tärning- eller annat hasardspel; jfr likbet. fgutn. *dufl*, fno. *dubl*, *dufl* n., da. *dobbel* c., o. s. v. — **Dobbla** v.; av fsv. *dobla* (bif. *dubla*) spela eller kasta lott med tärning, idka hasardspel; jfr likbet. fgutn. *dufla*, fno. *dubla*, *dufla*, da. *doble*, mlt. ndl. *dobbelen* o. s. v. Dessa ord härstamma från romanska former av lat. *duplus* dubbel: ffra. *doble* o. s. v. (jfr dubbel). Med avs. på grundbet. har man hänvisat till fra. *doublet* »alla» i tärningsspel. Annars kunde man med Franck tänka sig, att dobbla egentl. betydde att spela med fördubbling av insatsen för hvarje nytt parti (»kvitt eller dubbelt»).

Dock adv. o. konj., ä. nsv. *doch* (skrivet med *ch* in på 1700-t.); med da. *dog* lånat av likbet. mlt. *doch*, som undanträngt det endast i ändå »ändock» kvarlevande inhemska fsv. *þo* med bif. *þö;* jfr y. fsv. *thoch*, *toch* (som väl beror på blandning mellan den lt. ock den inhemska formen; knappast att sammanställa med ndl. *toch* ss. biform till *doch*) jämte *thogh*. *togh* (troligen från fda. *thogh*, *togh*); jfr vidare isl. *þó*, got. *þauh*, ags. *þeáh*, fsax. *thôh* o. s. v. i s. bet., motsv. urgerm. **þauh:* kanske en form av pron. demonstr. med enklit. germ. *-uh?* till sina väsentliga beståndsdelar att sammanställa med lat. *tunc* då?

1. **Docka** f. a) människobild såsom leksak, b) liten stolpe, c) trådknippa; av fsv. *dokka*, *dukka* f. docka, flicka såsom smekord, motsv. isl. no. *dokka*, da. *dukke*, samt mlt. *docke* f. med bet. »pupa» ock därav härledda bet. rundsvarvad stolpe, ståndare, samt knippa av halm i tegeltak, ndl. *dok* f. i den sista bet., fht. *toccha* f. »pupa», nht. *docke* från lt.; av okänt ursprung.

2. **Docka** f. skeppsdocka; med da. *docke* väl lånat från lt. *docke;* jfr ndl. *dok* n., nht. *dock* n., eng. *dock* i s. bet.; samma ord är väl eng. *dock* avskrankning för anklagade vid domstol, samt flaml. dial. *docke* kätte, bur. Ordet är väl egentl. engelskt eller nederländskt, för övrigt etymologiskt oförklarat.

Dodra eller dådra, sammans. lindådra namn på växter av släktet Camelina; med da. *dodder* i s. bet. lånat från lt.; jfr ndl. *(vlas-)dodder* f. Camelina, nht. *dotter* m. Camelina, även Cuscuta; mht. *toter-krût* ock eng. *dodder* Cuscuta: möjligen ursprungl. namn på vissa gulblommiga växter, då det ser ut att vara samma ord

som det för övrigt etymologiskt dunkla ordet med bet. äggula: lt. *dodder*, fsax. *dodro*, ndl. *dooier*, fht. *totoro* m., nht. *dotter* m. n. Jfr nht. *dotterblume*, likbet. med *butterblume* smörblomma: dels gul ranunkel, dels maskros.

Doffel m.; jfr lt. ndl. eng. *duffel*, nht. *düffel* i s. bet.; tyget anses vara uppkallat efter byn Duffel i Belgien mellan Antwerpen ock Mecheln.

Doft f. ock n.; av fsv. *doft* stoft med bif. *duft, dupt*, motsv. isl. *dupt* n., no. *duft* f. fint stoft, t. ex. av mjöl; da. *duft* c. vällukt, förr även mjölstoft samt dimma; fht. mht. *tuft* m. dunst, dimma, dagg, rimfrost, nht. *duft* m. dunst, dimma, stoftartad beläggning på frukt, vällukt. En uteslutande svensk biform med *i*-omljud är **dyft** n. i uttr. icke ett dyft, motsv. fsv. *döft*, som giver anledning att förmoda en gammal *s*-stam, urgerm. **doftaz*, **duftiz* n. (Noreen: Orddubbl. N:o 224). Påfallande är, att ordet är gemensamt för nordiska språk ock högtyska, medan de andra germ. språken hava ett liknande, men svårligen identiskt, ord i motsv. bet.: ags. *dûst*, eng. *dust*, mlt. *dûst*, ndl. *duist* stoft, fint mjöl; även (ss. lånord?) fsv. isl. no. *dust*, da. *dyst*; detta ord är trol. en biform till dunst (s. d.) Ordet doft skulle kunna vara rotbesläktat med vb. domna ock adj. döv; grundbet. sål. bedövande, kvävande stoft, rök, dunst? Jfr ock 3. dam.

Dogg m.; med likbet. da. lt. nht. *dogge*, ndl. *dog* lånat av eng. *dog* hund = meng. *dogge*, ags. *docga* m. Etymon är icke vidare känt.

Dok n.; jfr. y. fsv. *doker* m. duk; en från lt. *dôk* senare upptagen biform till duk.

Dolk m. (förek. i Lex. Linc. 1640); jfr likbet. da. lt. ndl. *dolk*, nht. *dolch* m. med äldre bif. *tolch, dollich*, i tyskan känt tidigt på 1500-t., troligen närmast från slaviska språk, jfr sloven. *tolih*, böm., ä. pol. *tulich* i s. bet.; annars av obekant ursprung.

Dolsk adj. a) trög, lat, b) inbunden, lömsk; av en sidoform till fsv. *dulsker* ock *dylsker* trög, liknöjd, motsv. da. dial. *dolsk* trög, dåsig (härav *dorsk* med s. bet. i da. riksspråket?), ä. da. *dolsk* fjällig; jfr fht. *tulisc* »stultus»: en avledning till germ. roten *dul*, som ingår i fsv. *dol (doll)*, *dul* trög, dåsig, galen, överdådig, ags. fsax. *dol*, fht. *tol*, nht. *toll* galen, eng. *dull* dum, slö. I avs. på den nsv. bet. »inbunden» jfr vb. dölja av samma rot. Med olika former ingår roten i got. *dwals* dåraktig, galen ock sv. dvala (s. d.), samt i isl. *doelskr* fjällig (= urgerm. **dwôliska-*).

1. **Dom** m. i bet. domstols beslut, samt ss suffix i denominativa subst.; av fsv. *domber* m. a) beslut, utslag, dom, b) tillstånd, förhållande, social ställning: i denna bet. förenat med ett adj. eller oftast ss. senare led i sammansättning; c) med olika härledda bet., ss. sak, föremål (*helagher domber* relik, jfr helgedom); exempel; myndighet; motsv. isl. *dómr*, da. *dom*, got. *dôms*, ags. fsax. *dôm*, fht. *tuom* m. med väsentl. lika bet.; ss. suffix eng. ndl. *-dom* (med förkortning av det gamla *ô*), nht. *-tum*. Germ. **dôma-* m. är verbalabstr. till germ. roten *dô: dæ̂*, som med bet. »göra» ingår i det västgerm. vb. *dôn* (hvars partic. pret. i lt. ligger till grund för sv. dan) ock som motsvarar ie. *dhô: dhê* »sätta, lägga, bringa». Grundbet. är sål. »sättning, läggning», hvarav »ordning, bestämmelse» o. s. v. Jfr i avs. på betydelseutvecklingen de med sätta besläktade nht. *gesetz* ock det egentl. därmed identiska sv. sätt (från lt.), även det till lägga hörande lag. Egentl. samma ord är gr. *θωμός* m.

hög, till bet. jämförligt med sv. såte sl. m. sätta.

2. **Dom-** stiftskyrka i sammans. ss. domkyrka, -kapitel, -prost, -härre, det sista även fågelnamn, syftande på den röda dräkten; av likbet. fsv. *dom-*, med fno. *dóm-*, da. *dom-* väl lånat närmast av mlt. *dôm-*, fornlt. *duom*, motsv. fht. *tuom*, ä. nht. *tum* i s. bet., gammalt lånord av lat. *domus (dei)* Guds hus (ital. *duomo* o. s. v.), med förlängning av lat. *ŏ* till forngerm. *ô*, ss. t. ex. i subst. skola. — En yngre form är det med å-ljud uttalade dom m., motsv. nht. *dom* m., väl efter fra. *dôme*.

Dombjällra f. klotrund bjällra med kulor; jfr likbet. no. dial. *dumbjølla;* bildade av ä. nsv. *don* = 2. dån, resp. av no. *dun* m. dån, ock varianter till isl. *dynbjalla* starkt klingande bjällra, av isl. *dynr* m. dån: ursprungl. väl ställt i motsats till någon enklare sorts skälla med svagare klang än nutidens vanliga bjällror.

Domkraft f.; ett folketymologiskt ombildat lånord av likbet. lt. *dûmkraft*, motsv. nht. *daumkraft*, sammans. med mlt. *dûme* m., som förekommer med s. bet., men egentl. måste hava betecknat en kugg i detta slags lyftmaskin, jfr nht. *daumen* m. kugg, hvarmed en stamp eller hammare lyftes, ursprungl. »tumme», sl. m. sv. tumme (jfr dymling). På olika sätt omdanat fins samma ord i da. *donkraft* (jfr sv. don), lt. *dummkraft*, ndl. *dommekracht*.

Domna v.; av fsv. *dom(p)na* med bif. *dumna, dofna, dufna* förlora känsel eller lifskraft, förlamas, dövas, motsv. isl. *dofna*, da. *dovne*, ett denominativt verb, hvars grundord är: **Duven** adj., fsv. *duvin, dovin* maktlös, förlamad, domnad, slapp, svag, ljum, isl. *dofinn*, da. *doven*, hörande till en germ. rot. *dub*, som ingår i fsv. *dovi* m. dvala, isl. *dofi* dåsighet, slapphet, no. dial. *dove* domning, samt i ä. da. vb. *dofves* tyngas av dvala, väl samma verb som fht. *toben*, nht. *toben* rasa, ags. *dofian* »delirare». Till samma rot i motsv. form, ie. *dhubh*, hör väl gr. *τυφλὸς* blind. En form med avljud representeras av adj. döv. En variant härtill med nasal-infix är väl roten till adj. dum. I rotens begrepp synes således ligga svaghet i sinnesförnimmelser i allmänhet.

Don n. redskap, sak(er); jfr no. *don, dont* i s. bet., ä. da. *dont (doent)* göromål, syssla, ärende, saker; lånord av lt. *dôn, dônt* n. med s. bet., egentl. den ss. subst. brukade infin. till vb. *dôn* göra, hvars partic. pret. är lånat i adj. dan. Även i sv. dial. kan ordet hava mera abstrakt bet., t. ex. i uttr. *då å en don*, motsv. lt. *dat is ên dônt* »det är detsamma» (Rietz 92).

Dona f. fågelsnara; med no. da. *done* lånat av likbet. lt. *done*, motsv. nht. *dohne*, egentl. en spänd vidja el. dyl. med vidfästad snara till fågelfångst: samma ord som mht. *don(e)* f. spänning, avledn. till mlt. mht. adj. *don* utspänd, av den bekanta, mycket utbredda ie. roten *ten* sträcka ut (sig), draga ut sig, vara spänd, hvilken rot ingår t. ex. i vb. nht. *dehnen* = got. *þanjan*, sv. tänja; dit höra lat. *tĕnus* tåg, snara, samt fslav. (serb.) *tonoto* snara, jägarnät, litau. *tinklas* nät, m. fl. ord med närliggande bet.

Dop n., subst. till vb. döpa; av y. fsv. *dop* n., motsv. ä. da. *dob* n.; jfr nda. *daab* c. (no. *daap* från da.); lånord av likbet. lt. *dôpe* (uttalat med *ô* utan *i*-omljud), motsv. fht. *toufa*, nht. *taufe* f. ock sidoform till det nu vanliga lt. *döpe*, av fsax. *dôpî* f., motsv. fht. *toufî*.

Doppa v.; av likbet. fsv. *doppa* med bif. *duppa*, motsv. no. *doppa, duppa;* jämte da. *dyppe* i s. bet. ock ags. *dyppan* doppa, döpa, eng. *dip*,

bildat av en stam *dupp-*, som kanske förutsätter ett gammalt presens med förgerm. *n*-suffix, vare sig förgerm. **dhupnô*, hörande till den rotform som ingår i fsv. *duva* doppa ned ock i ags. *dŷfan* i s. bet. o. s. v., eller förgerm. **dhubnô* till den rotform som ingår i döpa ock i djup (s. d.)

Doppsko m., motsv. likbet. da. *dopsko*. Förra delen av ordet, som finnes i fno. *doppa* f. upphöjd metallknapp till beslag, da. *dop* c. stift med upphöjt huvud, synes vara av lt. härkomst; jfr mlt. *doppe* m. skål, skålformigt föremål, såsom bägarfoder på ållon o. s. v., äggskal, knapp till beslag, snurra m. m., nlt. *dopp*, ndl. *dop* med väsentl. lika bet., fht. *topho*, mht. *topf(e)* m. snurra jämte mht. nht. *topf* m. gryta, kruka. Detta ord är väl sl. m. djup ock en bildning med gammalt *n*-suffix (jfr doppa), egentl. betecknande något fördjupat, urhålkat, konkavt. Med s. bet. som det sammansatta sv. ock da. ordet finnas de till sin förra del etymologiskt oklara sv. dial. *dobbsko* (jfr dubb?) samt fno. *dǫggskór*, no. dial. *doggsko*.

Dosa f.; med da *daase* c., nht. *dose* f. lånat av likbet. lt. *dose (dos)*, motsv. mndl. *dose*, nndl. *doos* f.: av okänt ursprung, liksom lt. *döse* dosa, nht. dial. *döse* jämte äldre *dese* bytta, bunke, tråg; jfr ock pol. *dzieża*, böm. *díža* bakttråg, bunke, litau. *dėžė* dosa.

Dosta f. ett namn på Origanum vulgare (även Clinopodium), lånat från tyskan; jfr da. *tost*, mlt. *dust*, *dost* m., fht. *dosto*, *tosto*, nht. *dost(en)* m. Origanum vulgare; mht. *doste*, *toste* m. även med bet. vippa, blomkvast, sål. väl sl. m. no. dial. *tust* f. tofs, hårtått, *tusta* f. klunga, knippa; jfr isl. *þústr* (enligt Haldorsen) sopkvast.

Dotter f., dial. doter; av likbet. fsv. *dottir*, *dotir (-er)* f., motsv. isl. *dottir*, da. *datter* (äldre *dotter*, *daatter*), got. *dauhtar*, ags. *dohtor*, fsax. *dohtar*, fht. *tohter* o. s. v.: ett urgammalt ord, hvars germanska former jämte litau. *duktė*, *dukter-*, fslav. *dŭšti*, *dŭšter-* förutsätta en grundform = ie. **dhukter-*, avvikande från de med trestavig stam bildade, men annars icke alldeles med hvarandra överensstämmande sanskr. *duhitar-* ock gr. *θυγάτηρ* dotter: ie. grundf. **dhughəter-*?

1. **Dov** adj.; jfr *dåf* i bet. döv i Linds ordbok 1749, i nuv. bet. om ljud t. ex. i Fransyskt och Svenskt Lexikon 1795 s. v. *sourd*. Ordet är en biform till adj. döv, väsentl. väl lånad från det direkt motsvarande lt. *dôf*, *dôv-*, hvilket förekommer utom i bet. döv också i flera överförda betydelser (jfr döv). Bland dessa synes icke finnas i lt. ordböcker upptagen bet. dämpad om ljud, men den kan väl hava funnits i äldre lt. ock förklaras lätt ur den egentliga bet., fattad passivt; jfr lat. *surdus* ock fra. *sourd* »döv» ock »dov». Bet. dämpad om smärta återfinnes även i nht. *taub*. Emellertid kan det svenska ordet därjämte, t. ex. ss. ingående i ä. nsv. (se ordböcker från 1700-t.) *dofwarm*, *dofhet* kvävande varm, kvav, kvalmig, vara en sidoform med gammal kort avljudsvokal, vare sig ett ursprungl. inhemskt adj., att ställa vid sidan av fsv. *dovi* m. dvala ock vb. domna eller även i denna form lånat; jfr lt. *duff*, ndl. *dof*, *doff-* matt, dämpad (om färg ock om ljud), även kvav, kvalmig (om luft) m. m.

2. **Dov-** i dovhjort, dovhind; jfr *dåfhjort* hos Ihre, *dof* m. hos Sahlstedt 1773; troligen, enär äldre ordböcker återgiva lat. *dama* med andra ord, ss. *gämss*, *steengeet* (Variar. ock Lex. Linc.), *damhiort* (Syllabus 1649) o. s. v., icke avkomling av det en gång uppvisade fsv. *da*, utan i nyare tid (med ombildning efter 1.

dov?) lånat från Danmark eller England; jfr da. *daa-dyr*, *-hjort*, *-hind*, fda. *daa*, sannolikt infört från England; ags. *dâ*, meng. *dâ*, *dô*, neng. *doe* dovhind. Ordet sammanhänger väl med lat. *dāma:* möjligtvis så, att ags. *dâ* är nybildad nom. till *dân*, fattat som oblik kasusform ock detta uppkommit ur **dâm?* Kanske är för övrigt lat. *dama* självt av främmande härkomst?

Drabant m.; lånat av likbet. ä. nht. *drabant* m.; jfr fsv. ock ä. nsv. på 1500-t. *dravant*, mlt. *dravant*, ndl. *trawant*, mht. *drabant*, *trabant* soldat till fots, väl närmast av ä. ital. *trabante* livdrabant (hos de tyske kejsarne); anses vara bildat med presensparticipändelsen *-ante* av vb. mht. *draben*, *traben*, mlt. *draven* = sv. trava; grundbet. sål. »löpare»?

Drabba v., uppvisat i bibeln 1541; lånat med förlängning av *b*, som i intervokalisk ställning aldrig är kort i inhemska svenska ord, av ä. da. *drabe* träffa, drabba, slå, slåss, självt ett lånord från mlt. *drapen* sv. v. av samma rot ock med s. bet. som mlt. *drepen* st. v. = sv. dräpa.

Draga, dra v. 1) i bet. »trahere» av fsv. *dragha* (bif. *drægha*) i s. bet., ett gammalt inhemskt verb, motsv. isl. *draga* (fno. även *drega*), da. *drage*, ags. *dragan*, eng. *draw* med s. bet.; 2) med grundbet. »bära» i några sammans., ss. an-, bi-, fördraga m. fl., jämte fsv. *dragha* bära, fördraga lånat av likbet. mlt. *dragen* (bif. *dregen*), motsv. fsax. *dragan*, ndl. *dragen*, fht. *tragan*, nht. *tragen*, ffris. *draga*, *drega* bära, got. *ga-dragan* hopa, samla. Det ligger nära att sammanställa åtm. det nordiska ock engelska verbet med lat. *traho* drager; i sammansatt form, t. ex. ett germ. **ga-draȝan*, kunde *d* hava uppstått av äldre germ. *þ*, förgerm. *t*. Om det fastlandsgermanska **dragan* »bära» bör sammanställas med fslav. *drъžati* hålla ock skiljas från det nordiska ock engelska verbet, lämnas därhän.

Dragg m.; jfr likbet. no. *dregg* m., da. *dræg*, mlt. *dragge* m., ndl. *dreg* f., fra. *drague*, eng. *drag* : ett, som det synes, från England härstammande sjömansord, verbalsubst. till meng. *draggen*, neng. *drag* draga, släpa, hvilket verb torde vara nordiskt lånord = fda. *dragha*, sv. draga.

Drake m.; av likbet. fsv. *draki* m., motsv. isl. *dreki*, da. *drage*, ags. *draca*, fht. *trahho* m., o. s. v. : ett gammalt, i Tyskland före 700-t. infört lånord av lat. *draco*, som åter är lånat från gr. *δράκων* orm, lindorm, drake, som anses med grundbet. »den skarpt seende», vara ett aktivt particip till vb. *δέρκομαι* ser, skådar.

Dram (= dramm) m. sup, snaps; med da. dial. *dram* i s. bet. lånat (antagligen först i sjömansspråket) av eng. *dram* sup, snaps, tår bränvin ock med allmännare bet. smula, litet grand, ursprungl. drakma, 1/8 uns, lånat av ffra. *drame*, som med ital. *dramma* drakma, liten smula härstammar från lat. *drachma* av gr. *δραχμή* slags vikt, kvintin.

Drank m. den till kreatursföda använda vätska som återstår efter bränvinsbränning, förr även med bet. drägg i sammans. *tunndrank*, *vindrank;* jfr fsv. *kirse-drank* m. körsbärsvin eller körsbärsbränvin, da. *drank* c. drank; lånord av lt. *drank* m. dryck för människor eller kreatur, ish. skulor som givas till föda åt svin, motsv. nht. *trank* m. till vb. lt. *drinken* = sv. dricka.

Drapa f.: ett först av skalden Tegnér med neutralt genus brukat ord, lånat (liksom nyare bif. dråpa) av isl. *drápa* f. ett slags längre efter konstfulla regler sammansatt dikt, oftast ett lovkväde; till isl. vb. *drepa* slå (= sv. dräpa): att fatta i bet. slå på en sträng, *drepa strengi*, så att *drápa* ursprungl. hade avseende

på strängaspel, som utfördes vid föredragandet av dikten? Jfr isl. *-slagr* m. förekommande med snarlik bet. i namn på vissa dikter, ss. Gunnarsslagr.

Drasut m. i folkspr. ovanligt lång karl; av dras (dial. *drass*), passivformen till dra = draga; ursprungl. kanske åsyftande en på marionetteatrar eller i pantomim-skådespel förekommande figur, som kan genom en mekanism dragas ut till oproportionerlig längd?

Drav m. n.; av fsv. *draf* n. drav (såsom svinföda), motsv. fno. *draf* n., da. *drav* n., eng. *draff*, mlt. *draf* n. m., ndl. *draf* m. avfall, ish. efter brygd: mäsk; jfr fht. *trebir*, nht. *treber* f. pl. avfall, ish. efter vinpressning, hvarav man kan sluta till en gammal *s*-stamsform urgerm. **drabaz*, **drabiz*. Ordet är sl. m. isl. *drafna* v. upplösas, falla sönder till stoft, *blóð-drefjar* f. pl. blodfläckar, no. *drevja* f. blöt massa, röra, mäskat malt, ags. *drabbe* drägg (härav eng. *drab* slampa, sköka), lt. *drabbe*, ndl. *drab* f. drägg. Hit hör väl också got. partic. pret. *gadraban* uthuggen i sten. Roten med urgerm. form *drab* ock med avljudsform *drôb* i det från lt. lånade bedröva, hvars grundbet. är »grumla, uppröra», kunde hava *b* för äldre germ. z_w ock vara sekundär form av roten till drägg (s. d.). Men på grund av en baltisk-slavisk ordgrupp, hvartill höra fslav. *drobiti* v. stycka, smula sönder ock *drobĭnŭ* adj. sönderstyckad, liten, ringa, ry. *drobĭ* f. stycke, smula, samt i flere nyare slav. språk *drob* m. krås, inälvor, ävensom de av Uhlenbeck i P. B. Beitr. XVI 563 anförda litau. vb. *dreb-* »breiartiges werfen, dass es spritzt» (med iter. *drapstyti*) ock *dryboti* »dick und voll hangen, besonders von breiigen oder auch sonst weichen massen», synes snarare böra antagas, att roten till drav motsvarar en förgerm. form *dhrobh*.

Dravel n., av fsv. *drafl*, *dravil* n. något odugligt eller vidrigt, smörja, fåfänglighet, struntprat; jfr isl. *drafl* n. med s. bet., da. *dravels snak* struntprat, mlt. *dravel*, *drevel* föraktligt uttryck om vidriga människor eller djur (se Sch Lb s. v. *drelle*): en avledning av roten till drav med grundbet. »avfall, avskräde» el. dyl.

Dregla v., samt drägla, dräggla i s. bet.; jfr no. dial. *drøygja* dregla (om döda människor, se Aasen), samt *drøygla*, *drygle*, *drøgle*, *drigle* (i olika dial.) avsöndra från uterus (om en ko, enligt Ross); jfr ock eng. *drivel* dregla. De olika nordiska formerna tyckas förusätta en urnordisk stam **draiʒw-* med ock utan *l*-suffix; annars är etymon okänt.

Drev n. a) drivning under jakt, b) hampa av gamla tåg, hvarmed fartyg tätas; av fsv. *drif* n., motsv. isl. *drif*, da. *drev* (äldre *drif*) n., med flera olika betydelser, utvecklade ur grundbet. »drivning»; till vb. driva.

Dricka v.; av likbet. fsv. *drikka*, motsv. isl. *drekka*, da. *drikke*, med *kk* i nordiska språken av *nk*, som också förekommer i några hithörande svenska former (jfr drunkna). Verbet är samgermanskt : got. *drigkan*, ags. *drincan*, fsax. *drinkan*, fht. *trinchan* o. s. v. med s. bet.; men roten är alldeles okänd utanför det germanska området. — Dricka n. (dial. f.) svagt öl : egentl. den till subst. förvandlade infin., hämtad från sådana uttryck som giva, få dricka (jfr di).

Drift f., av fsv. *drift* f. (uppvisat i *driftekarl* lösdrivare), motsv. isl. *drift (-pt)*, da. *drift*, mlt. *drift* f. o. s. v.: verbalabstr. till driva. — Driftig adj., motsv. da. *driftig*, troligen lånord av likbet. lt. *driftig*.

1. **Drill** m. a) slags borr, b) åslik upphöjning för radsåning på åkern, c) ratt på fartyg; jfr i den första bet. da. *dril*, ndl. *dril* m. ock *drilboor*, nht. *drillbohrer*. — (1) **Drilla** v. borra med drill, gå fint till väga för att genomdriva ett önskemål, driva med, bry; förr även med bet. exercera (t. ex. hos Stiernhielm: Herc. v. 194); med da. *drille* lånat av lt. *drillen* hastigt vrida omkring, borra med drill, tvinna, exercera, plåga, bry, så radvis på drill, motsv. ndl. *drillen*, eng. (väl lånat) *drill* med s. bet.; jfr mht. **drillen* st. v., som förutsättes för partic.-adj. *gedrollen* rundad, rund, fyllig; jfr ock det lt. (i nht. lånade) adj. *drall* fyllig, satt till kroppsbyggnaden, kraftig, rask, snabb, hårt tvinnad. Med stöd av eng. *thrill* borr ock *thrill* v. borra, tränga igenom antager man en germ. rot. *þrel* (hvartill *þrill-* väl skulle vara en *n*-suffix-bildning), likbetydande med roten för nht. *drehen*, lt. *dreien* (se dräja). Men kanske är eng. *thrill* endast en biform till *thirl* i s. bet. av ags. *þyrlian* sl. m. ags. *þurh* igenom (jfr 2. durk). Å andra sidan finnes också en tysk (lt.?) form *trillen*, likbet. med *drillen*, samt da. *trillebør* drillborr, kanske egentl. hörande tillsammans med sv. trilla rulla, da. *trille*, meng. *trillen*. I alla händelser föreligga här ord av skilt ursprung, hvilka tyckas hava sammanblandats med hvarandra.

2. **Drill** m., musikterm; med likbet. da. *trille* c., nht. *triller* m., eng. *trill* lånat, med *d* i svenskan av oviss anledning, från ital. *trillo* drill. — (2) Drilla v., ital. *trillare*.

Drinkare m.; av likbet. fsv. *drinkare* m., lånat av mlt. *drinker* m. till vb. *drinken* = sv. dricka.

Dristig adj., y. fsv. *dristogher* i s. bet., motsv. da. no. *dristig*; lånat av likbet. mlt. *drîstich*, en sekundär form för mlt. *drîste*, *drîst*, hvarav lånat nht. *dreist* ock ndl. *driest*; av fsax. *thrîsti*, *thrîst* djärv, motsv. ags. *þrîste*, *þrîst* i s. bet. Om ordets etymon finnas blott osäkra gissningar, såsom att det är samma ord som lat. *tristis* ledsen, dyster, med samma betydelseväxling som förekommer hos lt. *dapper*, nht. *tapfer* = isl. *dapr* tungsint, dyster; eller ock att det med grundf. germ. **þrinhstia-* hör till roten för fsax. *thringan* ock got. *þreihan* st. v. tränga.

Drittel m. slags träkärl för transport av smör. Ordet, som är helt nytt i svenskan (icke ens upptaget i Sundéns sv. ordbok), är väl ingenting annat än nht. *drittel* tredjedel, här använt såsom mått för smör.

Driva v.; av likbet. fsv. *driva*, motsv. isl. *drífa* (ofta opersonligt), da. *drive*, got. *dreiban*, ags. *drîfan*, fsax. *drîƀan*, fht. *trîban*, nht. *treiben* o. s. v.; ett samgermanskt verb utan kända utomgermanska släktingar med väsentligen samma begreppssfär som den bekanta ie. roten *aǵ* (hvartill sv. åka, jfr eng. *drive* med s. bet.); till grundbet. väl transitivt: »köra på, driva fram, förfölja», så att den intransitiva bet. »driva omkring» väl är sekundärt framgången ur gammal opersonlig konstruktion.

Dropp n. av likbet. fsv. *drop* n. med bif. *drup*, motsv. no. *drop* n. — Droppe m. med ä. nsv. bif. *drope (dråpe)* m., av likbet. fsv. *dropi* m. (y. fsv. *-droppe* i sammans.) med bif. *drupi*, motsv. isl. *dropi*, da. *draabe*, ags. *dropa*, fsax. *dropo*, fht. *tropfo* o. s. v. Till vb. drypa.

Droska f.; nyare lånord, närmast av nht. *droschke* i s. bet., som synes hava kommit i bruk vid början av 1800-t., härstammande från ry. *drožki* f. pl., namn på en i Ryssland i städerna bruklig lätt vagn med låga hjul, annars inrättad på olika vis (ofta t. ex. med långsgående säte, på hvilket man sitter grensle): de-

min. till ry. *drogi* f. pl. underrede på åkdon, långsträckt vagn utan korg, likvagn; egentl. plur. till *droga* f. långbom på en vagn.

Drots m.; på 1500-t. *drotz* jämte *drotzet;* av fsv. *drotzæte* m. med bif. *drotzati, drotzet, drozt, drotze, drotz* (m. m.) skaffare, munskänk, ish. föreståndare för konungens taffel; konungens ock rikets högste ämbetsman, i de nordiska rikena särskilt med tillsyn över rättsväsendet; motsv. fgutn. *drozsieti* skaffare vid bröllop, isl. *dróttseti* konungens skaffare, da. *drost* drots; lånord från Tyskland; jfr mlt. *drotzete* m. (älst väl *-sête* med långt *e*) med bif. *drucsate* ock vanl. sammandraget *droste, druzte* skaffare, ish. vid festmåltider, föreståndare för furstlig taffel, en furstes högste ämbetsman (såväl för krigs- som för fredsärenden); nlt. *drost* i sammans. *land-drost* ock ndl. *drossard* (för ä. ndl. *drossaet* med ombyte av ändelse) amtman, landshövding; fht. *truh-sâzzo* (för *truht-*), mht. *truh(t)-sæze*, nht. *truchsess* m. skaffare, munskänk. Ordet är väl bildat av fsax. *druht* f. (bif. **droht?*), mht. *truht* krigarskara, konungs eller furstes följe, motsv. isl. *drótt* f. (se d r o t t), sål. egentl. = »den som sitter med hovfolket» (såsom föreståndare för detsamma). Annars har man ock tänkt, att ordet såsom en mera ordagrann översättning till mlat. *dapifer* skulle vara bildat med ett annat till mht. *tragen* bära hörande mht. *truht* f., som är uppvisat i bet. »börda» ock »frukt», men här, såsom man gissat, skulle beteckna »det som bäres fram på bordet». Men ordets senare led, hvars grundform är germ. **-sǣtian-*, brukar annars i sammans. betyda »sittare, bosatt», icke »sättare».

Drott m., jämte ä. nsv. *drotte* uppkommet ur äldre *drotten*, väl missuppfattat ss. en form med bestämda artikeln, y. fsv. *drōtin* (synkop. *drōttn-*), ä. fsv. **drōttin* m. härre, furste; jfr isl. *dróttinn* m. i s. bet., ä. da. *drotten* härren (om Gud), nda. *drot* drott, *land-, jorddrot* egendomshärre, ags. *dryhten*, ffris. *drochten*, fht. *truhtin* m. härre, furste: en med got. *þiudans* konung (till *þiuda* folk) likartad avledning till det germ. subst. med grundf. **druhti-* f., som finnes i isl. *drótt* f. följe, krigarskara, folk, ags. *dryht*, fsax. *druht*, mht. *truht* f. i s. bet., ock som förutsättes för got. *ga-drauhts* m. krigsman, *drauhtinôn* v. göra krigstjänst, samt hör till den germ. roten *druȝ*, hvilken ingår i got. *driugan* göra krigstjänst, ags. *dreógan* utföra, uppleva o. s. v. Jfr b e d r a g a.

Drottning f., hvardagl. (dial.) d r o n n i n g; av likbet. fsv. *drotning* f., motsv. isl. *dróttning*, da. *dronning* (bif. fsv. *drötning*, motsv. fgutn. *drytning*, ä. da. *drøning*) : en med fsv. *kærling* (nsv. k ä r i n g) till *karl* likartad femininbildning till fsv. *drotin*, nsv. d r o t t.

Drul m. i folkspr. senfärdig eller tölpig karl, dialektiskt även, liksom no. dial. *drul* m., med bet. tvärvigg; *drula* v. dröna (dial. vara tvär); jfr ndl. *druil* m. sölare, *druilen* v. söla, dröna; etymon är icke närmare känt. — D r u l l e m. med väsentl. lika, dock väl något förmildrad bet.; kanske ett slags smekform till *drul*, jämförlig med mansnamn sådana som Julle, Pålle för Julius, Paul?

Drummel m. trög, fumlig eller i sitt uppförande oskicklig människa; härtill vb. d r u m l a, motsv. no. dial. *drumla* halvsova, söla, bliva efter, eng. *drumble* söla, fubbla; jfr lt. *drummel* med bif. *drümmel* (hvarifrån väl lånats litau. *drimelis* lymmel) samt *drümpel* stubbe, kubb, klunga, träck, även brukat som beteckning för en liten undersätsig människa, ett tjockt barn eller, liksom ndl. *drommel*, för djävulen (väl tänkt i dvärggestalt;

jfr Franck); jfr vidare lt. *drummeln*, *drümmeln* v. slumra, eng. dial. *drumly* grumlig, slutligen utan *l* : no. dial. *drumba*, *drumma* v. söla, bli efter. Grundordet, hvartill vårt ord väl är deminutiv, antages vara detsamma som ingår ss. senare led i fsv. öknamnet *nokka-drumber*, brukat för en i ensamhet levande odåga, motsv. isl. *drumbr* m. i *tré-drumbr* trädstubbe, annars öknamn. Ett urgerm. **drumba-* med bet. »klunga, klump» el. dyl. kunde tänkas höra till en biform med nasal av roten till druva. Som samma ord kunde man även förklara nht. *trumm* m. stycke, stump samt plur. *trümmer* spillror, i st. f. att förbinda detta ord jämte lt. *drum*, *drom*, meng. *thrum*, *throm* ända, ändstycke på väv, med isl. *þrǫmr* m. kant, rand, samt med gr. *τέρμα*, lat. *terminus* ända, gräns.

Drunkna v.; av likbet. fsv. *drunkna*, sidoform till fsv. *drukna*, motsv. isl. *drukkna*, da. *drukne*; till dricka. Jfr i s. bet. nht. *ertrinken*; jfr ock motsvarande transitiv-verb dränka.

Druva f., i sing. förr brukat om en klase av vinträdets bär, numera vanligen liktydigt med ä. nsv. *drufwebär* om ett enda bär, hvilken bet. förklaras av den vanliga användningen av pluralformen; jfr fsv. *vindruva* f., da. *drue* c. druvklase, väl lånat av likbet. mlt. *drûve*, *drûf*, motsv. ndl. *druif*, fht. *trûba*, *drûba*, nht. *traube* f. klase av vinträdets bär eller även av andra liknande bär. Etymon är icke säkert känt. Om ordets grundbet. är »klunga, klump» el. dyl., kunde man tänka på släktskap med den ordstam med samma bet. som synes ligga till grund för drummel.

Dryck m.; av likbet. fsv. *drykker* m., motsv. isl. *drykkr*, ä da. *drøk*, ags. *drync*, fht. nht. *trunk*, urgerm. **drunki-*, till vb. dricka. — Dryckes- i sammans., med nyare tillägg av *s* för ä. nsv. *drycke-* (t. ex. *dryckekäril* i Lex. Linc.) av fsv. *drykkio-*, gen. sing. till *drykkia* f. drickande, dryckeslag, motsv. isl. *drykkja*. — Dryckenskap m.; av likbet. fsv. *drykkinskaper*, m., biform till fsv. *drukkinskaper*, motsv. da. *drukkenskab*, mlt. *drunkenschap*; av partic. pret. till vb. dricka; jfr isl. *drykkni* f. i s. bet.

Dryfta v. a) i folkspr. i egentlig bet. ränsa säd genom skakning (med dial. bif. *dröfta*), b) i riksspr. sedan ett par årtionden brukligt i bet. noga överväga, avhandla; jfr no. *dryfta* i s. bet., da. *drifte* ock *drøfte*, förr brukade (jämte *dryfte*) i båda betydelserna, nu den förra formen i egentlig, den senare i överförd bet. Med stöd av den da. formen med *i* har man antagit ett fornnordiskt **drifta* av roten till driva med bet. »sprida för vinden», lat. *ventilare*; detta kunde vara antingen ett denom. till subst. drift (jfr ä. da. *drift* i bet. agnar) eller ock ett iterativverb på *-ta* = got. *-atjan*. Men sidoformen *dråffta* hos Hof : Dial. Vestrog. kräver ett annat etymon; man får väl antaga ett av roten till drypa bildat fsv. **drypta* jämte **dropta*, hvars grundbet. väl skulle vara »sålla».

Dryg adj.; av fsv. *drygher* dryg, väl tillräcklig, riklig, motsv. fgutn. *driaugr*, isl. *drjúgr* i s. bet., även mäktig, da. *drøj*. Därjämte fans ä. da. *drug*, *dru* i bet. dryg ock i överförd bet. pålitlig, kraftig, nu kvarlevande i da. *sand-dru* sannfärdig, pålitlig, *æ-dru* nykter. Ett avlett verb är isl. *drýgja*, fda. *dryghiæ* (med bif. *drughæ*) a) göra dryg, göra tillräcklig (nda. *drøje*), b) utföra, fullgöra. I den sistnämnda bet. var verbet troligen ursprungl. starkt (jfr partic. *drughit* i Skåne L.) ock identiskt med ags. *dreógan* st. v. med s. bet. Om roten se bedraga. — Drygsel f. med bet. av adjektiv-abstr., men

egentl. avledning till ett hithörande svenskt verb, jfr likbet. da. *drøjelse*.

Drypa v.; av likbet. fsv. *drypa*, motsv. isl. *drjúpa*, da. föråldr. *drybe*, ags *dreópan*, fsax. *driopan*, fht. *triofan*, nht. *triefen*, samt med olika vokal i presens mndl. *drûpen*, nndl. *druipen*; i några språk brukas nu i stället ett svagt verb: da. *dryppe* (från lt.), lt. *drüppen*, eng. *drip*. Till samma rot hör väl fornir. *drucht* dagg, daggdroppe (med *cht* för äldre *pt*). Annars känner man icke utomgermanska former av denna rot, förgerm. *dhrub;* antagligen står den på något sätt i samband med den till bet. liknande roten för got. *driusan* falla ned ock sv. dråsa.

Dråp n.; av likbet. fsv. *drap* n., motsv. isl. *dráp*, da. *draab* n., till vb. dräpa.

Dråplig adj. med äldre bif. *dråpelig;* av fsv. *drape-*, *drapliker* betydlig, väldig, motsv. da. *drabelig;* lånord av mlt. *drap(e)lik* betydlig, väldig, viktig, framstående: biform till det likbet. mlt. *drepelik*, *drepentlik*, motsv. mht. *treflich*, *treffe(n)lich*, nht. *trefflich*, (jfr sv. förträfflig); till mlt. *drapen* v. träffa (jfr drabba), resp. till mlt. *drepen* i s. bet., mht. *treffen* = sv. dräpa. Vårt ord tyckes sål. ursprungl. betyda »som slår (kan slå), träffar bra» : egentl. om anfallsvapen ock om stridsmän?

Dråsa v. i folkspr. (med dial. bif. *drossa*) falla ned i mängd, motsv. da. *draase;* jfr i s. bet. sv. dial. *drösa*, motsv. no. *drysja*, da. *drysse*. — Dråse m. hög, hop, t. ex. av tröskad säd, med äldre bif. *drosse*, *drossa;* av fsv. **drosi*, bif. *drosse* (ursprungl. i sammans.) ock *drusi* m., motsv. no. *drose*, *druse*, ä. da. *drosse*. Roten, som icke är känd utom germanska språken, finnes i got. *driusan*, ags. *dreósan*, fsax. *driosan* st. v. falla ned, störta, got. *drus* m. ock ags. *dryre* m. fall, isl. *dreyri* m. blod som dryper eller strömmar ur sår, fsax. *drôr* m. i s. bet., mht. *trôr* m. n. drypande vätska, ss. regn, dagg, saft eller blod. Jfr drypa.

Drägg f.; av fsv. *dræg* f. jäst, drägg, grums, motsv. likbet. isl. *dregg* f., pl. *dreggjar*, ock det väl från nordiska språk lånade meng. *dreg*, neng. *dregs* plur.; jfr fda. *dreck* (från 1514; väl förblandat med *dreck* träck); jfr vidare preuss. *dragios* plur. drägg, sannolikt av germanskt ursprung (= ett got. **dragjôs* f. pl.?), då vårt ord torde vara sl. m. lat. *frăces* f. pl. grums, drägg ock sål. höra till en rot, hvars förgerm. form är antingen *dhraq* (som kunde vara äldre form till roten för drav) eller möjligen *dhrak'*. I slaviska språken finnes i bet. drägg en form, representerad av fslav. *droždiję* f. pl., som kan vara = det germanska ock preuss. ordet, sål. väl lånord, därjämte en annan form, fslav. *droštija* n. pl., som måhända är bildad med ett *st*-suffix; jfr fht. *trestir* plur. avfall, drav, nht. *trester*, hvilket ord kan vara avledning med *st*-suffix av roten till drägg eller av roten till drav, nht. *treber*.

Dräglig adj.; av likbet. fsv. *drægh(e)liker*, lånat av mlt. *dregelik*, *drechlik* som kan bäras, fördragas; till mlt. *dragen* bära; se draga.

Dräja v. vrida, vända (nu endast såsom sjömansord), förr även sno, tvinna (se t. ex. Lindfors ordbok 1815: *dreja*); med da. *dreje* lånat av lt. *dreien* vrida, vända, svarva, sno, tvinna, motsv. likbet. ndl. *draaien*, fht. *drâjan* sv. v., nht. *drehen;* troligen ett ursprungl. starkt verb, motsv. ags. *þráwan*, meng. *þrawen* st. v. vrida, även slänga, kasta, neng. *throw* kasta (jfr lat. *torquere* vrida, även kasta, t. ex. spjut). Roten, germ. *þrê*, förgerm. *trê*, är densamma som ingår i isl. *þráðr* m., fsv. *þraþer*, nsv. tråd (jfr snodd till sno). Denna rot finnes med alldeles motsvarande

form i gr. τρη- borra (jfr i avs. på denna bet. 1. drill), hvartill partic. adj. πολύτρητος mycket genomborrad, full av hål, τρῆμα hål, samt med variantformer *tere*, *ter*, *tor* t. ex. i lat. *terebra* borr, gr. τέρετρον borr, τετραίνω borrar, τὸρνος svarvjärn, o. s. v.

1. **Dräkt** f. klädsel, med ä. nsv. bif. *drätt* (y. fsv. *dreth*) i s. bet.; jfr ä. da. *dregt* ock nuv. da. *dragt* i s. bet. samt da. *drægt* yngel, kull; lånord från lt., men på nordiskt område sammanblandat med det formellt motsvarande inhemska fsv. fda. *dræt* f. dragning (se 2. dräkt); av mlt. *dracht* f. börda, klädedräkt, havandeskap, foster, egentl. »bärning» : verbalsubst. till mlt. *dragen* bära, motsv. ndl. *dracht*, nht. *tracht* f., urgerm. **drahti-*. — Dräktig adj. havande, dräktighet f. bärighet hos fartyg; lånord av likbet. lt. *drechtich*.

2. **Dräkt** f. dragning, i sammans. ande-, not-, tidsutdräkt; av y. fsv. *drækt* f., en under invärkan av mlt. *dracht* f. bärning (se 1. dräkt) uppkommen form för ä. fsv. *dræt* f. dragning, nsv. dial. *drätt*; med da. *dræt* samt isl. *dráttr* m., no. *draatt* m. i s. bet. härstammande från ett urnord. **drahti-* f., verbalsubst. till draga.

3. **Dräkt** f. i en-, tve-dräkt; av fsv. *endrækt* f. (bif. *endraght*) ock *tvedrækt* f. med motsv. bet.; liksom ä. da. *endracht*, *-drecht*, *-dræt* samt nda. *tvedragt* lånade av mlt. *ên-*, *eindracht* endräkt ock *twedracht*, *twidracht* tvedräkt; jfr i motsv. bet. ndl. *een-*, *tweedracht*, mht. *ein-*, *zwitracht* nht. *ein-*, *zwietracht*. De mlt. biformerna *êndraft*, *twidraft* kunna hava fått *f* för *ch* genom analogi, då ofta annars mlt. *ft* växlar med ett av *ft* uppkommet *cht* (väl egentl. i skilda mlt. dial.); de behöva sål. icke bero på ett till mlt. *drepen* stöta på, träffa (= sv. dräpa) hörande mlt. **draft* o. s. v. Grundordet är sannolikare (åtm. väsentligen) det till mlt. *dragen* bära hörande *dracht*, d. v. s. att 3. dräkt är egentl. = 1. dräkt; mlt. *eindracht* är ett subst. bildat till vb. *ein dragen (over ein dragen)* vara ense, egentl. bära enigt, ock *twêdracht* väl en yngre efterbildning (jfr Vercouillie s. v. *tweedracht*). — Samdräkt, y. fsv. *samdrækt* f., hör väl ock hit såsom efterbildning.

Dräll m. (*drell* t. ex. hos Serenius 1741); med likbet. ä. da. *drœll* lånat av lt. *drell*, mlt. *drelle* treskäftad linneväv, dräll; jfr i s. bet. nht. *drell* (väl från lt.) jämte *drillich* (*drilch*). *drill*, hvarav väl lånat eng. *drill* med avledd biform *drilling* buldan, bolstervar. Ordet är egentl. en substantiverad form av adj. mht. *drillich*, *drilch*, fht. *drilîch* trefaldig, treskäftad, hvilket är med ombildning efter det tyska räkneordet lånat av lat. *trilix* treskäftad, till lat. *licium* solv. En romansk form av samma ursprung, fra. *treillis*, ligger till grund för ndl. *trielje* dräll; också torde det lt. ordets vokalism bero på franskt inflytande, som tydligt röjer sig i den nuv. danska formen *drejl*, *drejel*.

Drälla v. tappa, spilla efter sig, i somliga dial. också vara långsam, drula; ett etymologiskt oklart verb, till betydelsen liknande flera andra på *dr-* begynnande verb i nordiska dial., såsom t. ex. sv. dial. *dratta*, da. äldre o. dial. *dratte* (isl. *dratta* gå långsamt, tungt), vidare no. dial. *dratla* ock *drangla* m. fl. Med stark böjning, som dock kan vara sekundär, finnes i sydsv. dial. *drälla* falla ned, falla hoptals.

Dräng m.; av fsv. *drænger* m. a) man, tapper man, duktig, bra karl, b) ung man, tjänare, motsv. isl. *drengr* m., no. *dreng* i s. bet., da. *dreng* gosse, urnord. **drangia-*. Ordet brukas i de västnord. språken också i bet. »stång, stötta». Denna bet.

kan naturligtvis vara härledd (ss. t. ex. bet. »stolpe» hos 1. docka); men den kan också vara den allra älsta betydelsen, så att vårt ord ursprungl. varit poetiskt-metaforiskt använt om en reslig eller stark man el. dyl. Det finnes nämligen ett liknande ord, motsv. urnord. **dranga-*, dels på nordiskt område med besläktad betydelse, dels i slaviska språk med ännu närmare liknande betydelse : isl. *drangr* m. högt uppstående sten med spetsig topp, no. dial. *drang* i sjön utskjutande klipprev eller bärgspets; fslav. *drągŭ* m. stång, bom, pol. *drąg*, böm. *drouh* o. s. v. med s. bet.

Dränka v.; av likbet. fsv. *drænkia*, motsv. isl. *drekkja*: faktitiv till dricka (i svenskan med det gamla *n* här kvarstående, liksom i drunkna), sål. egentl. »låta dricka», i hvilken ursprungliga bet. ordet förekommer i andra germ. språk : got. *dragkjan* o. s. v. Med egendomlig bet. fins da. *drenke* tråda (om fåglar, ursprungl. väl simfåglar, som para sig på vattnet).

Dräpa v.; av fsv. *dræpa* slå ihjäl, döda, motsv. isl. *drepa* stöta, slå, slå ihjäl, da. *dræbe* dräpa, ags. *drepan* slå, träffa med vapen, mlt. *drepen*, fht. *treffan*, nht. *treffen* stöta på, träffa, råka, sammandrabba. Roten är icke känd utanför det germanska språkområdet ock förekommer icke häller i den bevarade gotiska literaturen.

Drätsel m.; av ä. nsv. *drässel* (*dressel*, ss. biform ännu hos Möller 1790) med analogiskt tillkommet *t* efter andra ord med *ts*, där detta hvardagligt uttalades som *ss*; jfr *drägsselkammar* i Lex. Linc., *träselkammar* i Variar.; lånat, troligen med förmedling av ä. da. *dressel*, *dræsel*, från mlt. *tresel* m. i s. bet., motsv. mht. *tresel* (med bif. *trisel*, *tresor*); av ffra. *tresor* skatt, skattkammare, kassa, gr.-lat. *thesaurus*.

Drög f. grov kälke, arbetssläde; väl jämte likbet. y. fsv. *drö* ock (väl med dialektiskt *y*) *drygh* förutsättande ett fsv. **drögh* med långt *ō* (med *i*-omljud av *ō*); i alla händelser sl. m. vb. draga, hvartill höra no. dial. *drog* f. drög, isl. *drag* n. skoning på slädmed eller på båtköl, eng. *dray* kälke, bryggarkärra (ags. *dræge* dragnot). Jfr ock lat. *traha*, *trahea* släde, kälke sl. m. *traho* drager.

Dröja v.; av fsv. *dröghia* a) draga ut på tiden, fördröja, uppskjuta, b) dröja : ett faktitivverb av roten till adj. dryg med egentlig bet. göra dryg (till tiden), göra långvarig, till formen motsv. ett isl. **dreygja*, urnord. **drauȝian*, bildat med avljud i förhållande till isl. *drýgja*, som har lika grundbet. En biform, motsv. isl. **drauga*, synes få antagas på grund av y. fsv. pret. *drögades* dröjde. — Dröjsmål n., ä. nsv. *drögzmål*: av ett fsv. **drögh* n., motsv. ett isl. **draug?*

Dröm m.; av likbet. fsv. *drömber* m., motsv. fgutn. *draumbr*, isl. *draumr*, da. *drøm*, meng. *drem*, neng. *dream*, fsax. *drôm*, fht. *troum* o. s. v. Urgerm. **drauma-* »dröm» förklaras allmänt ss. föreställande ett äldre germ. **drauȝma-* ock hörande till den rot (resp. en av de två rötter?) med germ. form *druȝ* som behandlats vid bedraga (jfr ock drott ock dryg). Men grundbet. är omtvistad (jfr von Bahder: Verbalabstr. sid. 134). Å ena sidan har man tänkt sig grundbet. »synvilla» ock förenat ordet med den ordgrupp som representeras av fsax. *bi-driogan*, fht. *triogan* »bedraga»; jfr isl. *draugr* m. vålnad, spöke, fsax. *gidrog* (*gidrôg?*) synvilla, mht. *gitroc* synvilla. Möjligen kunde härvid erinras därom, att i forntiden drömmar ofta betraktades icke såsom bedrägliga företeelser, utan såsom givande varsel om framtida händelser. Å andra sidan

kan det homonyma ags. *dreám* m. gamman, fröjd, jubel, musik, sång, fsax. *drôm* m. larmande liv, gamman, fröjd giva anledning att föra vårt ord närmare tillsammans med ags. *dreógan* utföra, uppleva, got. *driugan* göra krigstjänst o. s. v., så att grundbet. av dröm skulle vara »liv ock rörelse» (uppenbarande sig för den sovande).

Dröna v. söla; jfr sv. dial. *dröne*, *dröner* m. senfärdig människa (Rietz sid. 100). Verbet är sannolikt egentl. samma som sv. dial. *dröna* råma sakta ock sl. m. drönare bihanne (jfr Ihre: Gloss. s. v. *drön*), vare sig att bet. söla hos verbet härstammar från substantivet ock detta fått bet. sölare härledd ur bet. bihanne (jfr t. ex. ry. *truten'* bihanne ock sölare), eller att den nya bet. uppstått självständigt hos verbet såsom använt om senfärdiga boskapsdjur. Anmärkas må, att det väl till samma rot hörande *drunta* i sv. ock no. dial. förekommer såväl i en ljudbetecknande bet. fjärta som i bet. söla, dröna.

Drönare m. bi-hanne, troligen en under invärkan av vb. dröna nybildad form; jfr dial. *drôn*, *drönje* i s. bet. i Östergötl. enligt Ihre (Gloss. s. v. *drön*), en biform, kanske lånad från lt., till lt. *drone* drönare, hvarav väl. da. *drone* ock nht. *drohne* f. i. s. bet. äro lånade; jfr mlt. *drâne*, *drône*, fsax. *drân* f., ags. *drân* f. (pl. *drǣn*), eng. *drone*, samt med kort avljudsvokal fht. *treno* m., mht. *trene*, *tren*, nht. dial. *trene* (*trähne*) i s. bet. Ordet hör väl, såsom ursprungl. onomatopoetiskt, till den rot som ingår i sv. dial. *dröna*, no. dial. ock nisl. *drynja*, da. *drøne* (äldre o. dial. *drynne*) råma sakta utan att öppna munnen, lt. *drönen* skallra, dåna, tala långsläpigt, entonigt eller knarrande (hvarav lånats nht. *dröhnen*); jfr got. *drunjas* m. ljud, rop. Till samma rot hör gr. *θρῶναξ* drönare; jfr ock gr. *τενθρήνη*, *τενθρηδών* slags geting eller humla. Icke rotbesläktade, men antagligen av onomatopoetiskt ursprung äro litau. *tránas* drönare, fslav. *trątŭ* bålgeting (?), serb. *trut*, ry. *truten'* samt pol. *trąd* drönare.

Dröppel m.; väl lånat från ett lt. subst., som är biform efter vb. *dröppeln* droppa (= nht. *tröpfeln*) till lt. *drupper*, *drüpper* dröppel, hvarav lånat da. *dryppert* i s. bet.

Du pron. för 2 pers. sing. (nom.); av likbet. fsv. *þu*, motsv. isl. *þú*, da. *du*, got. ags. *þû*, fht. *dû* o. s. v., jämte en väl allmänt forngermansk sidoform med kort *u* (hvilken förutsättes t. ex. för nht. *du*); jfr likbet. litau *tu*, fslav. *ty*, lat. *tu*, gr. i olika dial. *τύ* ock *σύ*. Denna nominativ med ie. grundf. *tū* anses förutsätta äldre *twĕ* ock detta ett ännu äldre *tewe*, som i vissa former till detta pron. förekommer såsom en fullare stamform vid sidan av ie. stammen *te-*, hvilken ingår t. ex. i lat. *te* ock i sv. dig, fsv. *þik* (ursprungl. ack.), motsv. isl. *þik*, da. *dig*, fsax. *thik*, fht. *dih* o. s. v., med forngerm. *i* väl uppkommet av *e* (jfr ags. *þec*, fno. *þek*) ock med ett slutande *-k*, som torde vara identiskt med det enklitiska gr. *-γε*, fogat till personliga pronomina.

Dubb m.; ett etymologiskt dunkelt ord, eljest veterligen endast uppvisat i no. dial. *dobb* m. järnbult i släde (se Ross).

Dubba v. slå till riddare (förek. hos Lind 1749, men icke veterligen i fsv.); motsv. isl. *dubba* utstyra, kläda i rustning eller annan prydlig dräkt, dubba, även förordna till ett visst arbete; väl lånord; jfr likbet. meng. *dubben* (sen-ags. *dubban*), neng. *dub*, nu även tillreda: om vissa tekniska procedurer, släta m. m.; jfr vidare ffra. *adouber* väpna, kläda i (t. ex. riddare-)rustning eller ornat, rusta, tillreda, sätta i stånd, ital.

addobbare smycka, utstyra (med kläder eller med möbler), sp. *adobar* laga i ordning, bereda (t. ex. en maträtt med kryddor). Vanligen antages, att grundbet. är »slå»; jfr eng. *dub* slag, ostfris. *dubben* stöta, slå, dunka; jfr ock isl. *dumpa* i s. bet. (se dimpa). Men svårt synes att därutur förklara den allmännare bet. tillrusta, tillreda, även om det vore höjt över allt tvivel, att redan i forntiden slag på axeln ingick som huvudmoment i riddaredubbningsceremonien ock ansågs som viktigare än iklädandet av riddare-rustning. Emellertid är något annat bättre etymon icke funnet.

Dubbel adj.; av likbet. fsv. *dubbel*, motsv. no. *dubbel;* jfr da. *dobbelt*, lt. ndl. *dubbel*, *dubbeld*, nht. *doppel-*, *doppelt*; lånat av det romanska adj. fra. *double*, ffra. *doble*, prov. sp. *doble*, lat. *duplus* tvåfaldig.

Duga v.; av fsv. *dugha* med bif. *dogha* vara stark, vara duktig, gagna, hjälpa, vara lämplig, motsv. likbet. isl. *duga*, da. *due*, samt med böjning ss. preter.-presens i andra forngerm. språk ags. *dugan* o. s. v.; pres. sing. got. *daug*, ags. *deág*, *deáh*, fsax. *dôg*, fht. *toug;* pres. plur. ags. *dugon*, fsax. *dugun*, fht. *tugun;* med nydanade infin. lt. *dögen*, ndl. *deugen*, nht. *taugen*. Till samma rot höra väl litau. *daug* mycket ock därav avledda ord, ss. vb. *dauginu* ock *dauksinu* förökar m. fl. Ifall betydelsen här ligger närmare grundbegreppet, skulle väl det germanska verbet ursprungl. betyda »vara vuxen, utvecklad till full kraft» el. dyl. Annars har man föreslagit att ställa gr. *τυγχάνω* träffar, uppnår, *τύχη* lycka till samma rot (ie. *dhugh*).

Dugg : en gammal biform till 2. dagg, förekommande i duggregn ock såsom grundord till vb. dugga samt i uttr. icke ett dugg, egentl. icke en daggdroppe, där det neutrala genus väl beror på invärkan från andra uttryck med bet. »icke det minsta», danade med neutrala subst., ss. icke ett grand, dyft, fnask, spår o. dyl.

Duk m.; av likbet. fsv. *duker* m., motsv. isl. *dúkr* m., da. *dug* c.; jfr mlt. ffris. *dôk* m. i s. bet., ndl. *doek* m. duk ock *doek* n. tyg, fht. *tuoh* m. n., nht. *tuch* n. duk, tyg, kläde. Då de nordiska språkens *dûk-* ss. inhemskt jämte västgerm. *dôk-* icke synes kunna förklaras annorlunda än ur ett med *k*-suffix förstärkt germ. **dôw-*, som annars är okänt (frånsett den osäkra gissningen, att got. *gadaukans* plur. husfolk skulle höra hit ock egentl. betyda »vid samma duk sittande, bordskamrater»), får man väl antaga, att detta nordiska *û* för *ô* beror på gammalt lån. Under sådan förutsättning har Bugge föreslagit att härleda germ. **dôka-* ur äldre germ. **þôka-* såsom senare led i sammansättning = förgerm. **tôgo-*, egentl. »tygstycke hvarmed man täcker något», bildat med avljud av den germ. roten *þak* i vb. täcka ock subst. tak. Se P. B. Beitr. XII 403 ff. En yngre svensk form av ordet är dok (s. d.).

Duka under v.; jfr fsv. *under duka* underkuva; lånord av lt. *underdûken*, sammans. av mlt. *dûken* st. v. a) dyka, böja sig ned, låta sig nedtryckas, b) doppa, trycka ned, kuva, motsv. ndl. *duiken* st. v., fht. *tûhhan* st. v., nht. *tauchen:* av en rot som synes vara variant, kanske ursprungligare form, till roten för djup. En biform av det lt. verbet ligger till grund för dyka (s. d.).

Duktig adj.; lånat av likbet. lt. *duchtig*; jfr da. *dygtig*, lånat av lt. biformen *düchtig*, samt ndl. *duchtig*, nht. *tüchtig* i s. bet.; avledn. till mlt. *ducht* o. s. v. duglighet, verbalsubst. till duga.

Dulgadråp n. ett av okänd gärningsman förövat dråp; i 1734 års

lag lånat av likbet. fsv. *dulghadrap* n., hvars förra led är en nominalform sl. m. dölja (jfr i s. bet. fsv. *duladrap*); måhända snarast neutr. i svaga formen till ett fsv. adj. **dulugher* el. dyl.?

Dum adj.; med nuv. bet förståndssvag kanske hämtad från lt.; i äldre tid ock i dial. med bet. stum : av fsv. *dumber* (med stam på *-b* i ä. fsv.) stum, dov, skum (om ögon); motsv. isl. *dumbr* stum, da. *dum* dum (förr med s. bet. som i fsv.), got. *dumbs*, ags. eng. *dumb*, fht. *tumb* stum, i fht. även döv samt förståndssvag; lt. nht. *dumm* ock ndl. *dom* i sistnämda bet. Detta adj., germ. **dumba-*, hör antagligen till en nasalerad form av den germ. roten *duƀ* i domna (s. d., jfr döv). Annars kan också tänkas, att ordet i sin helhet eller särskilt i den äldre sv.-da. bet. skum vore att förklara såsom bildat med avljud av roten till dimma ock adj. isl. *dimmr* o. s. v. mörk samt 3. dam. — Dumbe m. stum människa : arkaistisk form med *b* från bibelspråket; av likbet. fsv. *dumbe* m.

Dun n.; av likbet. fsv. *dun* n., motsv. no. *dun* n., da. *duun* n.; jfr i s. bet. isl. *dúnn* m., samt de från nordiska språken lånade eng. *down*, mlt. *dûne*, *dûn*, nht. *daune* ock *dune* f. Ordet betecknar ursprungl. något som lätt flyger omkring i luften (jfr nht. *staubfeder* ock *federstaub*; jfr ock fjun, väl samhörigt med vb. fsv. *fiuka*, isl. *fjúka* fara omkring i luften). Det är nämligen med *n*-suffix bildat av den i sanskr. *dhûma-*, lat. *fumus*, fslav. *dymŭ*, litau. *dúmai* rök ingående ie. roten *dhû*. Till en form med gammalt kort *u* av samma rot höra väl ndl. *dons* n. dun, fjun (härtill adj. *donzen*) ock mndl. *dunst* i s. bet., hvilket sista kanske är alldeles identiskt med sv. dunst (s. d.).

Dundra v.; jfr no. *dundra*, da. *dundre* i s. bet., fsv. *dunra*, *dundra* åska; lånat av lt. *dunnern* åska, dundra såsom åskan (bif. mlt. *donern*, *dondern*) : denom. till mlt. *dunner*, *doner*, *donder* m. åska, motsv. likbet. fht. *donar*, ags. *þunor*, även det forngermanska namnet på åskans gud ock samma ord som isl. *þórr* (av urnord. **þonraR*, fsv. *þor*, nsv. tor- i tordön, torsdag ock i många gamla namn. Roten till detta ord finnes i ags. *þunian* dåna, i lat. *tonare* dundra, åska, *tonitrus* åska, i sanskr. *tan-* v. dåna, *tanyatu-* åska o. s. v. Den förklaras vanligen, med stöd av gr. τόνος a) spänning, även snöre, streck m. m., b) ton, accent, såsom identisk med den under dona omtalade ie. roten *ten* »spänna ut (sig)». Men föga troligt synes, att man fordom skulle uppfattat åskans dunder såsom ett ljud som framkallas genom spänning av en sträng el. dyl.; för övrigt kan gr. τόνος vara av blandat ursprung. Kanske bör i stället den ljudbetecknande ie. roten *ten* anses som en *s*-lös biform av den ie. roten *sten* i sanskr. *stan-* v. dundra, brusa, gr. στένω, στείνω, fslav. *stenją* stönar, isl. *stynja* stöna ock sv. stöna? Se Noreen: Urg. Judl. § 49, A, 1.

Dunge m. grupp av nära hvarandra växande träd : samma ord som no. dial. *dunge* m. hög, hop (jfr i avs. på bet. sv. dial. *bunge* skogsdunge sl. m. binge ock 2. bunke) ock, såsom visas av da. *dynge* hög, hop, sl. m. dynga (s. d.).

Dunka v., motsv. no. *dunka* i s. bet., även om något tungt som faller : dunsa. Ordet kan vara bildat av roten till fsv. *diunga* slå, dänga ock nsv. dänga med sekundärt *k* av samma slag som i fsv. *bunka* banka av roten till bång (se banka, jfr 1. dank) eller ock i likhet med isl.

dynkr och *dýkr* m. buller avlett med *k*-suffix av den germ. roten *dun* i 2. dån. Jfr dunsa.

Dunkel adj.; med da. *dunkel* lånat av likbet. lt. *dunkel*, motsv. nht. *dunkel*, mht. *tunkel*, fht. *tunchal* i s. bet. Till samma rot hörande synonyma adj. äro : fsax. *dunkar*, lt. *dunker*, ndl. *donker*; med annan vokalism ffris. *dionker*, *diunker* samt utan suffixkonsonant ffris. *diunk* ock isl. *døkkr*, no. *døkk*, *dekk*, motsv. urgerm. **dinkwa-*: Den i dessa ord ingående roten är antagligen en gammal variant till samma ursprungliga rot som i olika former med germ. *mb* ock *mp* i slutet ingår i de under 3. dam omtalade ordgrupper. Till stöd därför kan anföras eng. *dank* fuktig (jfr eng. *damp* i s. bet.) samt sv. ock no. dial. *dunken* unken, möglad.

Dunsa v. med subst. *duns* m., motsv. no. *dunsa* v., *duns* m. med motsv. bet.; jfr sv. dial. *dunt* m. slag av handen med dovt ljud, isl. *dyntr* m. duns, ags. *dynt* slag, stöt, märke efter slag, eng. *dint*; väl avledningar till den germ. roten *dun* i 2. dån.

Dunst f.; jämte da. *dunst* c. lånat av likbet. lt. *dunst*, motsv. mht. *tunst*, *dunst* m. f., nht. *dunst* m. i s. bet., mndl. *donst*, *dunst* mjöldam, agnar; jfr fht. *tunist*, *dunist*, *dunst* blåst. Måhända är ordet närmast att ställa till en förgerm. form *dhuns* av en rot som i formen *dhwens* synes ingå i sanskr. *dhvaṅs-* v. falla sönder, förskingras, ock som kanske (se Persson: Wurzelerw. sid. 83) är uppkommen genom blandning av en rot *dhwen: dhun*, hvartill hör det med avljud bildade got. *dauns*, isl. *daunn*, fsv. *dön* m. lukt, stank, med en annan rot *dhwes: dhus*, som finnes i fsv. isl. no. *dust*, da. *dyst* dam, mjöldam, fint mjöl, lt. (nht.) *dust* dam, agnar. Jfr ock ags. *dust* (kanske med långt *u*?), eng. *dust* stoft, dam samt lt. *dûst*, ndl. (fris.) *duist* dam, mjöldam, fint mjöl, hvilket kan vara antingen samma ord som *dunst* med gammalt bortfall av *n* näst före *s* eller ock från början bildat utan *n*. I alla händelser hör väl dunst, liksom alla de öfriga här omnämda ord- ock rotformerna ytterst till den ie. roten *dhū* »röka, dunsta», som ingår med *m*-suffix i det ie. ordet för »rök»: sanskr. *dhûma-*, lat. *fumus* o. s. v. samt i fht. mht. *toum* m. ånga, dunst, doft, lukt. Jfr dun.

1. **Durk** m. förvaringsrum eller golv nederst i fartyg; jämte ä. nsv. *dorck* på 1600-t. »sentina» (kölrum, där orenlighet samlas) lånat från likbet. mlt. *dork*, resp. ndl. *durk* m, hvilket anses egentl. betyda »mörkt rum» ock vara sl. m. ags. *deorc*, eng. *dark* adj. mörk.

2. **Durk** adv. ock prefix med grundbet. »igenom»; förr ofta skrivet *durch* in på 1800-t.; lånat av nht. *durch* igenom: av fht. *durh*, motsv. fsax. *thurh*, ags. *þurh* o. s. v. i s. bet., hörande till en rot med grundbegr. »genomborra» el. dyl., hvilken ingår med samma form, germ. *þurh*, i ags. *þyrel* hål (av **þyrhil*) ock med avljudsform *þerh* i got. *þairh* igenom ock i fht. adj. *derh* genomborrad. Men got. *þairkô* f. hål är troligen endast på fjärmare håll besläktat, nämligen hörande till en germansk rotform *þerk* = förgerm. *terg* i lat. *tergo* stryker, sidoform till germ. *þerh* ock jämte denna sistnämnda rotform ursprungl. sammanhängande med roten *ter* i lat. *tero* skaver, river ock *terebra* borr o. s. v. Jfr Persson: Wurzelerw. 17 ock 22. — Durkslag n., allmänt uttalat utan *k*; med äldre bif. *dörslag*, motsv. da. *dørslag*; lånord av lt. *dörslag* (bildat med den lt. formen *dör-* av prefixet), resp. av nht. *durchschlag* m. i s. bet.

1. **Dus** i uttr. leva i sus ock dus motsv. da. *leve i suus og duus;* jfr fsv. *dus* i uttr. *i fullan dus* med liknande bet.; väl (såsom styrkes av nht. *saus und braus* sus ock dus) samma ord som sv. dial. *dus* n. dån, susning (Rietz 106). Till samma rot höra: da. *duse* v. svirra, no. dial. *dysa* tumla om i lek, stoja; ags. *dysig*, eng. *dizzy*, lt. *düsig* yr i huvudet, fht. *tusig* dåraktig; lt. *dûsel* yrsel, svindel, rus med adj. *düselig*, ndl. *duizelig* yr i huvudet; lt. *dösig* yr i huvudet, *dösel* dumhuvud m. fl. ord. Denna rot, germ. *dŭs*, har ock en sidoform *dwǣs*, som ingår i ags. *dwǣs*, mlt. *dwâs*, ndl. *dwaas* adj. tokig. Att den är en paralellform till den på *l* slutande roten till dvala ock dolsk, kan särskilt styrkas med den betydelseutveckling som framträder i isl. *dús*, no. dial. *dus* n. vindstilla efter oväder, no. dial. *dusa* v. stillna (om storm), hvila, sv. dial. *dusa* slumra. Den enklaste formen av roten är sannolikt den ie. roten *dhŭ* »röka, dunsta» (se dun, dunst). Av de speciella betydelserna hos denna rot med dess flerfaldiga biformer synas några vara att härleda ur begreppet »fara lätt ock hastigt omkring (såsom rök i luften)» andra åter från föreställningen om den störande värkan som rök, dunster ock narkotiska ämnen utöva på sinnesorganens funktioner. Jfr Persson: Wurzelerw. sid. 56, 60, 82.

2. **Dus** tvåa på tärning; av likbet. fsv. *dus*, motsv. da. *duus*, en bland de många speltermer som vi fått med lt. förmedling från romanska språk, av mlt. *dûs* n, motsv. mht. *dûs*, *tûs*, nht. *daus*; lånat av ffra. *dous*, *dus* eller annan från lat. ack. *duos* »två» härstammande form.

Duska v. småregna, skvätta, med subst. (regn-)dusk n., motsv. no. *duska*, *dusk* med motsv. bet; väl avljudsbildningar till daska, kanske av relativt ungt datum, i alla händelser troligen onomatopoetiska ord.

Dussin n.; jfr likbet. fsv. *dusen*, *dosen* n., da. *dusin*, mlt. *dos(s)in*, ndl. *dozijn* n.: lånord av fra. *douzaine*.

Dust m; av fsv. *dust* f., *duster* m. med bif. *diost*, *diust*, *dyst* ridderlig tvekamp till häst med lansar; liksom fno. *dust* n., da. *dyst* c. lånat närmast från likbet. mlt. *dust*, *diost* (o. s. v.) motsv. mht. *tjost*, *tjust*; av ffra. *joste*, *juste*, *jouste* (nfra. *joute*), motsv. prov. *josta*, *justa* f. i s. bet.

1. **Duva** v. i duva på slå ned på, häftigt ansätta, samt såsom grundord till subst. duvning; lånat av lt. *dûwen* (med bif. i olika dial. *dûgen* ock *douen)* trycka ned, slå till marken ock hålla fast nedtryckt, motsv. ndl. *duwen*, dial. *douwen*, trycka, stöta; jfr fornlt. *be-thûwen*, fht. *dûhen*, ags. *þýan* trycka, förtrycka. Man antager (se Kluge s. v. *zwang*) en verbalstam **þûh-* av urgerm. **þunh-* såsom avljudsform till den rot *þwenh*: *þweng*, förgerm. *twenk*, som ingår i tvinga.

2. **Duva** v. om fartyg: röra sig häftigt upp ock ned i motsjö, motsv. no. *duva*. Kanske av fsv. *duva*, fno. *dúfa* doppa ned, använt i intrans. bet., motsv. ags. *dûfan* dyka (jfr djup)? Eller samma verb som 1. duva, sål. egentl. »stöta» (i intrans. mening)?

3. **Duva** f.; av likbet. fsv. *duva* f., motsv. isl. *dúfa*, da. *due*, got. *dûbô*, ags. *dûfe* o. s. v., ett samgermanskt fågelnamn, om hvars ursprung endast osäkra gissningar äro framställda, såsom att, liksom lat. *columba* duva sammanhänger med gr. *κόλυμβος* dykand, det germanska namnet skulle överförts till duvan från en vattenfågel av liknande utseende ock vara bildat av samma rot som ags. *dûfan* dyka, fsv. *duva* doppa ned o. s. v. (se djup, jfr

2. duva); eller med stöd av gr. *πέλεια* vildduva sl. m. adj. *πελιός* svartblå, att duva skulle höra tillsammans med fornir. adj. *dub* svart (hvilket hos Persson: Wurzelerw. sid. 55 f. ställes till samma rot som gr. *τύφω* röker ock *τῦφος* rök o. s. v.)

Duven adj.: se domna.

Dvala f.; av fsv. *dvala* f. ock *dvale* m. bedövning, dvala, dröjsmål, hinder; jfr isl. *dvala* f. dröjsmål, no. *dvale* m. dvala, da. *dvale* dvala, ags. *dwala* m. förvillelse, eng. *dwale* dvaldryck, belladonna. — Dval- i sammans. dvalbär belladonna ock dvaldryck, kanske från lt., jfr mlt. *dwaldrank* (med bif. *dweldrank*), annars formellt = fsv. *dval* ock isl. *dvǫl* f. (n. pl.) dröjsmål. Andra samhöriga ord äro: adj. got. *dwals*, mlt. *dwal* dåraktig, galen, vb. fsv. isl. *dvala* fördröja, mlt. ndl. *dwalen* fara vilse, irra, vara galen jämte likbet. mlt. *dwelen* sv. v.; fsax. *for-dwelan* st. v. försumma, fht. *twelan* st. v. dröja; sv. dväljas (s. d.); former med *m*-suffix: ä. nsv. *dwalm* dvala (hos Stiernhielm: Herc. v. 71; kanske från lt.?), fsax. *dwalm* m. svek, snara, fht. mht. *twalm* dvala, dvaldryck, got. *dwalmôn* v. vara galen, ndl. *bedwelmen* m. förvirra, bedöva, mlt. *dwelm* m. förvirring. En form med avljud av samma rot, germ. *dul*, representeras av adj. nht. *toll* galen o. s. v., vidare av sv. adj. dolsk (s. d.) ock vb. dölja. Den germanska rotformen *dwal-* återfinnes kanske i gr. *θολ-* (för *θϝολ-?*), hvartill höra *θολός* smuts, den mörka saften av bläckfisken, *θολόω* orenar, grumlar, förvirrar, oroar, *θολερός* smutsig, grumlig, mörk, förvirrad. I alla händelser är väl roten (ie. *dhwel*: *dhul* o. s. v.) en biform med gammalt *l*-suffix till den ie. roten *dhŭ* »röka, dunsta», hvarom se 1. dus. Jfr Persson: Wurzelerw. sid. 59 f.

Dväljas v.; av fsv. *dvælias*, reflexiv- ock passivform till fsv. *dvælia* a) uppehålla, kvarhålla, fördröja, b) dröja, stanna; jfr. isl. *dvelja* med s. bet., da. *dvæle* dröja samt ags. *dwellan*, eng. *dwell*, fsax. *bidwelian*, fht. *twellan* med liknande bet.; ett faktitivverb (motsv. ett got. **dwaljan*) av roten till dvala.

Dvärg m.; av likbet. fsv. *dværgher* m., motsv. isl. *dvergr*, da. *dværg*, ags. *dweorh*, eng. *dwarf*, mlt *dwerch*, *dwerg-* (nlt. dial. *dwarf* med *f* väl av *ch*), ndl. *dwerg*, fht. *twerg*, nht. *zwerg*, urgerm. **dverʒa-*). En avljudsform motsv. urgerm. **durʒa-*) är väl sv. dial. *dorg* i Helsingl. samt det i föraktlig betydelse brukade lt. dial. *dorf*. Huruvida ordet älst betecknat småväxta värkliga menniskor eller mytiska väsen i mänsklig gestalt, är ovisst. En i svenskan redan på 1400-t. uppvisad, i åtskilliga nsv. dialekter kvarlevande betydelse, som icke veterligen förekommer annorstädes, är »spindel»: möjligtvis först abstraherad ur sammans. *dvärg-* eller *dvärgsnät* spindelväv, hvilket ord väl står i samband med den gamla folktron om dvärgarnas konstfärdighet. Om ordets etymon är ingenting säkert känt, ehuruväl från formell synpunkt intet väsentligt synes vara att invända emot det av Holthausen i P. B. Beitr. XI 554 framställda förslaget, att vårt ord skulle vara samma som gr. *σέρφος* ett slags mygga, såsom uppkommet av *τϝέρφος* = ie. **dhwergʷhos* med oviss grundbetydelse.

Dy m.; jfr fsv. *dy* m. ock n. jämte dat. ock ack. *dy(i)a* samt isl. *dý* n., no. *dy* n. ock *dya* f., fda. *dy* i s. bet. Ett likbet. avlett subst. är fda. *dyande* (i Skåne L.), nda. *dynd* n.; samma ord ingår i no. dial. *dyende vaat* ock *d. blaut* genomvåt (jfr likbet. no. dial. *dyvaat*, sv. dial. *dyvåt*). Skulle denna

ordstam möjligen höra till en avljudsform av roten till 2. dagg?

2. **Dy**- i dylik, dymedelst; av fsv. *þy*, dat. sing. neutr. till pron. demonstr. fsv. *þæn*, nsv. den, med fsv. *þ* förvandlat till nsv. *d* i obetonad stavelse (t. ex. i fsv. *þyliker* med huvudaccenten på andra stavelsen), medan det starkt accentuerade fsv. *þy* blev nsv. ty.

Dyft n. : en gammal biform till doft.

Dygd f,; av fsv. *dyghþ* (*dygþ*) f. duglighet, kraft, god egenskap, dygd, godhet, motsv. isl. *dygð* f., da. *dyd*. Jfr de likbet. ags. *duguð*, mlt. *dogent* (*-end-*), *doget*, ndl. *deugd*, fht. *tugund*, nht. *tugend* f. : ett verbalsubst. till duga, som synes vara bildat med urgerm. *-unþ-* i suffixet. Ehuru det nordiska ordet formellt skiljer sig från detta västgermanska ord ock synes överensstämma med ett nordiskt adj. isl. *dyggr* (*dyggv-*) trofast, rättskaffens, no. *dygg* duglig, kraftig, solid, hvilket icke gärna kan vara bildat till duga (annat än möjligtvis såsom en sekundär analogisk bildning ur subst. *dygð*? jfr *tryggr* : *trygð*), så är väl icke rådligt att antaga alldeles olika ursprung, utan man får väl förutsätta gammal vokalväxling i suffixet, så att ordet i sin urnordiska form haft ett *i* i andra stavelsen.

Dygn n., av fsv. *dygn*, äldre *dög(h)n* n. i s. bet., motsv. isl. *doegn* n. dag (eller natt, halft dygn), da. *døgn* dygn; jfr fsv. *dögher*, isl. *doegr* n. i motsv. bet. samt ags. *dôgor* n. dag. Urgerm. former voro en *s*-stam **dôȝaz*, **dôȝiz* (knappast en *r*-stam) samt en *n*-stam **dôȝin*, hvilka båda troligen älst brukades i olika kasus av samma paradigm : gamla sidoformer till dag, bildade med avljud såsom got. adj. *ahtau-(fidur-)dôgs* varande i åtta (fyra) dagar.

Dyka v., lånat av likbet. lt. *düken*, som är en yngre biform, med *i*-omljud utgånget från 2 ock 3 sing. pres., till lt. *dûken*, hvarav lånats sv. duka under.

Dymling m. med äldre biform *dömling*; lånat av likbet. lt. *dümeling*, resp. av nht. *däumling*, demin. till lt. *dûme*, nht. *daume(n)* m. tumme, brukat i teknisk bet. Jfr domkraft.

Dymmel- i dymmelvecka, dymmelonsdag; av fsv. *dymbil-* i *dymbilvika* påskvecka, *dymbildaghar* dagar (egentl. väl onsdag, torsdag, fredag) i påskveckan, motsv. isl. *dymbil-*, da. *dimmel-*. Ordet anses, såsom hörande till adj. fsv. *dumber* o. s. v. stum (se dum), syfta på den forna seden att låta kyrkoklockorna vara »stumma» under dagarna näst före påsk fr. o. m. onsdagen (*þa up bindas klokkur* enligt ÖGL : Kr. B. 22). Bland isländska kyrkoinventarier från 1300-t. lär ofta finnas omtalat *dymbill*, som man antager betecknat något redskap till att ringa med dämpat ljud, t. ex. en träkläpp (se Cleasby-Vigfusson : Icel. Dict.). Om detta är riktigt, så är dock ovisst, hvad *dymbill* (hvilket icke kan härledas från eng. *dumb-bell* »stum klocka») ursprungl. skulle betyda. Såsom bildat med germ. suff. *-ila-* kan det vara antingen deminutiv (sål. egentl. = »en liten stum varelse»?) eller ett närmast till ett vb. **dymba* bildat nomen instrumenti (egentl. »förstummare»?).

Dyna f.; av fsv. *dyna* f. dyna, bolster, egentl. dun-kudde eller dunbolster, motsv. isl. *dýna*, da. *dyne*; avledning till dun.

Dyner plur.; lånord av lt. *dünen*, plur. till *düne* f. sandkulle vid havet, motsv. likbet. ndl. *duin*, ags. *dûn* f., eng. *down* : sannolikt av keltiskt ursprung = fornir. *dún* n., kymr. *din* kulle, motsv. fornkelt.-lat. *-dunum* i stadsnamn ss. *Lugdunum*, *Noviodu-*

num. Detta keltiska ord åter är väl identiskt med det germanska ord som representeras av isl. *tún* n. inhägnad plats, gård, eng. *town* stad o. s. v.

Dynga f.; av fsv. *dyngia* i s. bet., motsv. no. *dyngja* hög, dynghög, dynga, da. *dynge* hög, samt isl. *dyngja* f. med tvänne vitt skilda betydelser: a) hög: i sammans. *sópdyngja*, b) byggnad eller rum där kvinnfolket vistades ock sysslade med vävning eller andra handarbeten. I västgerm. språken finnas båda huvudbetydelserna representerade hos hithörande ord: 1) eng. *dung*, fht. *tunga* f., mht. *tunge* f. ock *tunger* m., nht. *dung* m. ock *dünger* m. dynga; jfr ock mlt. *dungetal* »jus fimale»; 2) mlt. *dunk*, *dung*- m., mht. *tunc* m. f. källare, underjordiskt rum, särskilt vävkammare, nht. dial. *tung* underjordisk vävarvärkstad. Om sammanhanget mellan de båda betydelserna upplyser Taciti berättelse i Germania 16 kap., att germanerna plägade under vintern till bonings- ock förvaringsrum använda underjordiska grävda hålor, som till skydd mot kölden täcktes med dynga. Måhända kan man med stöd av den litau. rot med bet. »täcka», som ingår t. ex. i litau. vb. *dengti* täcka ock dess iter. *dangyti* (samt i *dingti* »wo hingerathen», bliva av, egentl. dölja sig, med en avljudsform, som skulle vara = germ. *dung*), antaga att vårt ord ursprungl. betydde »täckning, tak», sedan »(till täckning använd) gödsel», »gödselhög», slutligen »hög, hop» (även »samlad grupp» i sv. d u n g e, s. d.). Med denna etymologi synes icke behöva förkastas sammanställningen med gr. τάφος begravning, grav (möjligen av förgrek. **dhn̥gᵤ ho-*, se Kluge, 5:e uppl.); den egentliga bet. av detta ord är måhända «(likets) täckande» = nedsättning i graven? Jfr eng. *bury* begrava sl. m. sv. b ä r g a.

Dyning f.; jfr likbet. no. *dyning*, *dining*, da. *dønning*; ett sjömansord lånat från lt., delvis kanske från fris.; jfr lt. *dünung* ock *dining*, fris. *dîning*, *thîning*, ndl. *deining* i s. bet., väl ett verbalsubst. till lt. (*sík*) *dünen* spänna ut sig, svälla (jfr adj. *dune*, *dun* uppsvälld, stinn, full, berusad, tätt åtsittande), resp. till fris. *dînen*, *thînen* svälla, ä. ndl. *dijnen* svälla, även svalla, bölja. Förhållandet mellan formerna med *ü* ock med *i*, liksom etymon i övrigt, är oklart.

Dynt m.; jfr likbet. ä. nsv. *dynter* (plur.?) med adj. *dyntefull* i Lex. Linc., fsv. adj. neutr. *dintocht* fullt av dynt, da. *tinte* c. dynt; av okänt ursprung.

Dyr adj.; av fsv. *dyr* dyr, dyrbar, som hålles eller bör hållas högt i ära, motsv. likbet. isl. *dýrr*, da. *dyr*, samt ags. *dŷre* ock *deóre*, eng. *dear* (med subst. *darling* älskling av ags. *deórling*), fsax. *diuri*, ndl. *duur* ock *dier*, fht. *tiuri*, nht. *teuer*. Jämte detta adj. med urgerm. *eu* finnes en avljudsform med *û* i det avledda vb. mht. *tûren*, egentl. förefalla alltför dyr (resp. dyrt), göra någon ont, väcka beklagande, nht. *dauern*. För övrigt har adjektivet oviss grundform (möjligen med växlande *u*- ock *ia*-stamsform?) ock oviss grundbet., enär andra rotbesläktade ord icke äro kända. — D y r b a r adj.; lånat redan i y. fsv. av mlt. *dûrbar* i s. bet. — B e d y r a v.; lånat av lt. *bedüren* försäkra högtidligt (egentl. väl vid det som man skattar högt), samma verb som fsax. *diurian* prisa, ära.

Dyrk m.; jfr likbet. da. *dirik*, *dirk*; lånat av lt. *dîrk*, kortare biform till *didrik*, *diderik* dyrk, motsv. mht. *dieterich*, nht. *dietrich* i s. bet.: egentl. det som ett slags smeknamn (i tjuvspråk?) för ifrågavarande redskap brukade, i Tyskland vanliga mansnamnet, lt. *Dîrk*, *Didrik* o. s. v., motsv. det got.-lat. *Theudoricus* (sv. D i d r i k lånat från lt.). På samma

sätt förekommer dyrken benämd med andra mansnamn, ss. *Peterken* ock *Klöschen* (demin. till lt. *Klaus* = Nikolaus). Hvarföre det svenska ordet fått *y* i st. f. *i*, är ovisst : månne först ifrån det samhöriga verbet 2. dyrka, sammanblandat med 1. dyrka?

1. **Dyrka** v. a) göra dyr, stegra priset på en vara, b) hålla helig, tillbedja; av fsv. *dyrka* med s. bet., därjämte med bet. hålla i hävd, odla jord, motsv. isl. *dýrka*, da. *dyrke;* till adj. dyr.

2. **Dyrka** v. öppna med dyrk; med da. *dirke* lånat av likbet. lt. *dirken;* se dyrk.

Dyster adj.; ett nyare lånord (hos Serenius 1741 ock Sahlstedt 1773 betecknat som poetiskt) av lt. *düster* mörk, hvarav även nht. *düster;* jfr fsax. *thiustri*, ndl. *duister*, ags. *þýstre* ock *þeóstre* mörk. Med hänsyn till ordets form med urgerm. *eu* i stamstavelsen synes svårt att antaga etymologiskt samband med det likbet. fht. *dinster* (jfr ock fht. *finstar*, nht. *finster* i s. bet., hvilket torde vara en biform med *f* av urgerm. *þ*); i detta högtyska adj. synes ingå en germ. stam **þins-*, äldre **þims-*, variant till germ. **þemaz* i fht. *demar* n. skymning = sanskr. *tamas* n. mörker o. s. v., en *s*-stamsbildning till den ie. roten *tem*. Jfr disig.

Dyvelsträck m.; med da. *dyvelsdræk* lånat av lt. *düwelsdreck* »assa foetida» : av lt. *düwel* = sv. djävul. En mera försvenskad form är ä. nsv. *diefwulsträck* »laser» i Lex. Linc.

Dyvla v., i riksspr. brukat i sammans. pådyvla påbörda (egentl. under svordom), i folkspr. även såsom enkelt ord i bet. svärja (egentl. vid djävulen), bannas, träta; lånat av likbet. lt. *düweln*, denom. till *düwel* = sv. djävul.

Då adv. o. konj; av likbet. fsv. *þā*, demonstr (ock relat.) tidspartikel, motsv. isl. *þá*, no. *daa* ock *da*, da. *da* i s. bet. Egentligen är nuv. sv. formen en blandningsform, som fått sitt *å* från den gamla starkt betonade formen, y. fsv. ock ä. nsv. *tå*, men *d* från den gamla obetonade formen, där det fordom långa *a* förkortats såsom i no. da. *da*. Partikeln, som är bildad av den germ. demonstrativstammen *þa-* (se den), måste, såsom bevisas av dess uttal med nasalvokal i älsta isl. ock i Dalmålet (se Noreen i Arkiv III 9), vara åtm. delvis uppkommen av ett urnord. **þan*, motsv. likbet. got. *þan*, ags. *þon*, fsax. *than;* jfr. ock lat. *tum*. Möjligen skulle visserligen ock, med något stöd därav att andra germ. språk hava andra likbet. utan *n* bildade partiklar, ss. ags. *þâ* ock fsax. *thô*, fht. *dô*, *duo*, kunna tänkas, att den nordiska partikeln därjämte vore = ett nasallöst urnord. **þâ*.

Dåd n.; av fsv. *dadh* handling, handlingssätt, ish. manligt handlingssätt, dåd : med ursprungl. feminint genus ofta ersatt av neutralt, hvilket torde vara att förklara så, att *dadh* (fem. sing.) i bet. »handlingssätt», fattat liktydigt med »handlingar», kom att behandlas som pluralform. Ordet motsvarar isl. *dáð* f., da. *daad* c. ock är ett allmänt germanskt fem. abstr. : got. *dêds*, ags. *dǽd*, fsax. *dâd*, fht. *tât* o. s. v. = urgerm. **dǣði-* f. »gärning, handling» : till den germ. roten *dǣ* (: *dô*), motsv. ie. *dhê* (: *dhô*) med bet. »sätta, lägga, bringa» samt »göra» (se dan, 1. dom, don samt danne-, hvarom jfr Noreen i Arkiv VI 377 f.). Samma subst. är senare sammansättningsleden i fslav. *blago-dětĭ* välgärning, gåva. Jfr. dat.

Dålig adj., händelsevis ej uppvisat i fsv. (hos Spegel 1712 *dålig* »oförmögen»); motsv. isl. *dáligr* skadlig, elak, omoralisk, usel, olycklig, no. *daalig*, ä. da. *daallig* (*dollig*), nuv. da. *daarlig* (med *r* från *daarlig* dår-

aktig?). Aasens sammanställning med no. *daa* f. medlidande, *daast* v. gripas av medlidande, är väl riktig, vare sig att man med Aasen bör antaga en grundbet. »ömkansvärd, ynklig», eller att man kanske med stöd av isl. *dá-* adj. i *e-m verðr dátt* någon får starkt intryck, blir häftigt berörd, *dá* v. beundra, *dást* intagas, tjusas, får tänka sig en något vidsträcktare grundbet. »häpnadsväckande, vidunderlig» el. dyl. Roten är väl samma rot, ie. *dhaw*, som ligger till grund för gr. *θαῦμα* under.

1. **Dån** m., dial. *då*, Galeopsis tetrahit, sammans. pipdån i s. bet., hampdån G. versicolor; jfr fno. *akr-dái* m. samt no. dial. *daae, daa, daave, dæ, dæn, døyn* Galeopsis tetrahit. Då i nht. dial. finnes *daun* m. Galeopsis tetrahit (se Schmeller: Bayer. Wörterb.), synes detta växtnamn vara en urgammal *n*-stamsbildning till ett germ. *daw-* med obekant grundbetydelse.

2. **Dån** n. starkt buller, ä. nsv. *don*, motsv. no. *don, dun* m.; jfr det likbet. isl. *dynr* m., fsv. *dyn* m., nsv. dön (s. d.). Ovisst är, om båda dessa former äro ett ock samma ord, motsv. urgerm. *s*-stam **donaz* ock **duniz* (det neutrala könet hos båda orden i nuv. svenskan kunde då möjligtvis vara urgammalt ock icke beroende på nyare påvärkan från andra subst. som beteckna ljud), eller om dön är = urgerm. **dunja-* ock dån en nybildning till vb. 1. dåna. Jfr Hellquist ock Noreen i Arkiv VII 25. Roten, germ. *dun*, som väl finnes i litau. *dundĕti* v. klappa häftigt (om hjärtat), är avljudsform till den ie. roten *dhwen* i sanskr. *dhvan-* v. ljuda, klinga, *dhvani-* m. ljud, ton, buller m. fl. ord.

1. **Dåna** v. dundra, ä. nsv. *dona*; med isl. no. *duna* i s. bet. bildat av roten till 2. dån.

2. **Dåna** v. falla i vanmakt; av likbet. fsv. *duna*, motsv. no. *daana*, da. *daane:* avlett av det gamla med *n*-suffix bildade, icke i fsv. uppvisade, partic. pret. till vb. dö: isl. *dáinn*, no dial. *dauen* i *sjølvdaaen* självdöd. Jfr i avs. på betydelsen det rotbesläktade isl. *dá* n. dvala. Jfr ock danaarv.

Dåre m.; av fsv. *dare* m. narr, dåre, motsv. isl. *dári*, da. *daare*. Detta ord kan icke (annat än möjligen så till vida, att i de nynordiska språken ordet tillika skulle kunna bero på lån från lt.) ställas i närmare samband med det likbet. mlt. *dôr(e)*, mht. *tôr(e)*, nht. *thor* m., ifall, såsom vanligen antages, detta tyska ord skulle motsvara ett urgerm. **dauzan-* av roten till 1. dus. Men då i slaviska språken finnes en ordgrupp bildad med *r*, hvartill höra t. ex. ry. *durak* m. dåre, *dura* f. kvinnlig dåre, forny. adj *durĭnŭ* dåraktig (slav. *dur-* = germ. **daur-*), så synes med lika stort skäl kunna antagas ett urgerm. **dauran-*, hvartill skulle kunna tänkas en sidoform **dawaran-* el. dyl. såsom grundform till det nordiska ordet. I alla händelser torde alla de här omnämda orden ytterst höra till den rot, hvars enklaste form är ie. *dhŭ*, ock hvartill finnas flera med olika konsonantiska suffix bildade variantformer, såsom t. ex. de som omnämnas vid 1. dus ock dvala med lika eller närliggande betydelse. En annan variantform av roten representeras av litau. *dúkti* v. blifva rasande, *dúkis* galenskap, raseri.

Dåsig adj. (hos Weste *dåsig* »pop. för sömnaktig»), hörande till sv. dial. *dåse* m. lat, oföretagsam människa, oduglig stackare, motsv. isl. *dási*, no. dial. *daase* m. i s. bet. Till ett avlett verb av samma rot hör väl participial-adj. däst (s. d.). En rotform med gammalt kort *a* representeras av verbet sv. dial. *dasa* ligga ock

latas (d a s a sig med s. bet. även i A. F. Dalins m. fl. ordböcker), da. dial. *dase* latas, gå ock driva, isl. *dasaz* utmattas, bliva medtagen. Rotbesläktade ord i andra språk äro icke kända (lt. *däsig* trög, dum, yr i huvudet hör nog icke hit, utan är väl med dial. *ä* för *ö* samma ord som *dösig* av roten till 1. dus).

Däck n.; med likbet. no. *dekk*, da. *dæk* lånat av lt. *deck*, motsv. ndl. *dek* n.; jämte mlt. *vordecke* n., nht. *verdeck* n. i s. bet. hörande till lt. vb *decken* = sv. täcka.

Däcker m. n. tiotal, halvtjog av skinn; jfr likbet. fsv. *deker*, *dikker* m., fno. *dekor* m., ä. da. *deger*, mlt. *deker (daker)*, nht. *decker* m.; lånord av lat. *decuria* tiotal.

Dädan (arkaist.) ock dän (i hvardagstal) adv. därifrån, med sammans. dädanefter därefter; av fsv. *þæþan* därifrån, motsv. no. dial. **dedan* (*deeaa* o. s. v.), ä. da. *deden;* jfr isl. *þaðan*, egentl. därifrån, även därav, därefter, därföre. Ordet är avlett av stammen till pron. demonstr., nsv. den o. s. v., med ett suffix, betecknande riktning ifrån, som också finnes i hvadan ock hädan, vidare t. ex. i fsv. *aptan* (o. s. v.) bakifrån, baktill ock i väderstrecksadverben sunnan, nordan, östan, västan: egentl. ett dubbelsuffix, hvars senare del är det suffix med urgerm. form *-ana* med samma grundbet., som ingår t. ex. i ovan, innan, utan, fjärran, ock hvars förra del är ett germ. *-ð*, hvilket såsom enkelt suffix betecknar riktning till ock finnes t. ex. i got. *hwaþ* hvart ock *þad-ei* dit som.

Dägga v.; av likbet. fsv. *dæggia*, motsv. ä. da. *dægge* ock got. *daddjan*. Detta verb, där (liksom i fsv. *tvæggia* ock got *twaddjê*, gen. plur. till räkneordet två) nord. *g* ock got. *d* utvecklat sig före spirantiskt *j*, som uppkommit av intervokaliskt konsonantiskt *i* (urgerm. presens **dai-iô?*) är samma som det likbet. fslav. *doiti* ock ett gammalt faktitivverb av roten till dia.

Däja f. föreståndarska för ladugård ock mjölkhushållning, på 1700-t. jämte sammans. *red(e)-deja* i allmännare bet. hushållerska; av fsv. *deghia* f. hushållerska, motsv. isl. fno. *deigja* (som i fno. lagar betecknas såsom en av de två bästa tjänstekvinnorna, av hvilka den andra kallades *seta*, jfr brudsäta), nno. *deia* (mest i sammans., ss. *bu-*, *sæterdeia* o. s. v.) tjänstekvinna anställd för visst arbete, ä. da. *deje* hushållerska, meng. *deie*, *daie* mäjerska, däja; härtill meng. *deierie* mäjeri, neng. *dairy*. En biform till samma ord är väl senare leden i ags. *hlǽfdige* matmoder, fru, hvarur eng. *lady* (sammans. med ags. *hlâf* bröd, liksom ags. *hlâford* husbonde, härre, eng. *lord*). Såsom avledning till subst. deg torde vårt ord älst betecknat kvinna som knådar deg, som bakar bröd.

Däjlig (däglig) adj.; av fsv. *degheliker* duktig, ståtlig, vacker; med da. *dejlig* vacker lånat av mlt. *degelik* kraftig, duktig, som sig bör, bra, motsv. ndl. *degelijk* bra; av mlt. *dege* m. förkovran, trevnad, framgång, ndl. *deeg* f. båtnad, gagn (motsv. ett fornlt. **thigi*). Detta subst. hör tillsammans med det starka vb. fsax. *thîhan*, got. *þeihan*, fht. *gidîhan*, nht. *gedeihen* förkovras, trivas, frodas, tilltaga, hvilket tyska verbs gamla partic. pret. är lånat i sv. adj. gedigen, till en rot med yngre germ. form *þîh* ock sekundärt avljud *þaih: þiȝ* för ursprungl. germ. *þinh* med avljud *þanh (þang): þung*. Denna rot ingår t. ex. i sv. adj. tät (urgerm. **þinhta-*) ock tung, fsv. *þunger*, i fsax. vb. *thengian* fullgöra (av **þangian*) o. s. v. Med den germ. roten *þinh* överensstämmer litau. *tenk* i pres. *tenku* räcker till (med inf. utan nasal *tèkti;*

en avljudsform härtill är väl det av *tonk-* uppkomna fornir. *túe-* i *túcad* lycka.

Däld c. liten dal; en avledning av roten till dal, men i brist på säkra uppgifter angående samhöriga fornnordiska former flertydig till sin förhistoria. Möjligen samma ord som isl. *dǽld* f. däld, förutsatt att detta icke beror på äldre *doeld*, utan har gammalt *ǽ*; jfr isl. *dǽla* f. ränna. Eller av ett fsv. **dǽld*, f. = urnord. **daliþō-?* Eller slutligen med senare tillkommet *d* av ett äldre sv. **däll?* Jfr eng. *dell* däld, hålväg, lt. mndl. *delle* f. fördjupning; jfr ock got. *ib-dalja* m. utförsväg. Se vidare dal.

Dämpa v.; av likbet. fsv. *dæmpa*, motsv. no. *dempa*, da. *dæmpe;* lånord av mlt. *dempen* i s. bet., motsv. ndl. *dempen*, nht. *dämpfen*. Verbet, hvars grundbet. torde vara: bringa eld att röka (i stället för att brinna med låga), är denom. till mlt. ndl *damp*, nht. *dampf* m. ånga, rök, av roten till 3. dam.

Dänga v.; av fsv. *dængia* slå, bulta, motsv. likbet. isl. *dengja*, da. *dænge*, ags. *dencgan*, urgerm. **dang(w)jan:* faktitivverb av roten till fsv. *diunga* st. v. slå, dänga, meng. *dingen*, neng. *ding* med s. bet., även klinga, ringa, motsv. urgerm. **dingwan*. Hithörande ord med *l*-suffix äro fht. *tangol* hammare, nht. *dengeln* hamra, slå, samt sv. vb. dingla med dithörande. En form med sekundärt *k* av samma rot finnes i 1. (ock 2?) dank samt kanske i vb. dunka.

Där adv.; av likbet. fsv. *þær*, motsv. no. da. *der*, en sidoform till fsv. isl. *þar*, got. *þar*, samt ags. *þǣr*, eng. *there*, fsax. *thār* (ock *thār?*), ndl. *daar*, fht. *dâr*, nht. *dar* ock med bortfall av *r: da;* jfr ock fht. *dara* dit, samt sanskr. *tar-hi* då: bildningar av stammen till pron. demonstr., nsv. den o. s. v., med. ett *-r*, hvars ursprungliga funktion torde vara att uttrycka ett lokalt motsatsförhållande. Samma *r* finnes i här, hvar, över, under, söder, norr, öster, väster ock andra lokal-adverb, ävensom i en del adjektiv, som man plägar beteckna som komparativer, ock som även av gammalt haft en med de vanliga komparativerna (med nord. *r* av urgerm. *z*) överensstämmande böjning; ss. t. ex. inre, övre, södra, vänstra m. fl.

Därest konj., på 1600-t. *therest*, även (ock väl egentl.) adverb med bet. »där»: ett till där bildat synonymt ord likställt med eller kanske först danat efter hvarest, biform till hvar, hvilken förekommer redan i y. fsv. *hvarist*, även (ursprungligare?) *hvaris*, men hvilken är till sin uppkomst oförklarad. Jfr Rydq. V 147 f.

Däst adj.; väl partic. pret. till ett gammalt svenskt verb sl. m. dåsig ock motsv. isl. *dǽsask*, no. dial. *dæsa* (med partic. *dæst*) försmäkta, bli alldeles medtagen, ish. av köld eller oväder. Emellertid synes det, på grund därav att i äldre sv. ordböcker ofta skrives *dest, deest*, nödvändigt att antaga, att jämte däst funnits ett liknande, men därifrån etymologiskt skilt, svenskt ord med gammalt *e*-ljud av obekant ursprung.

Däven adj.; av likbet. fsv. *dævin*, avlett av en veterligen endast i svenskan förekommande ordstam; jfr fsv. *dæver* adj. i s. bet. samt *dæva* v. fukta.

Dävert m.; ett sjömansord, lånat, såsom det tyckes, på 1700-t. (med ombildning efter andra lånord på *-ert*) av likbet. eng. *davit*, hvars härkomst är oviss; jfr å ena sidan sp. *gaviete* dävert, å andra sidan fra. *davier*, ett namn på olika slags järnredskap, såsom tandtång m. m., äldre fra. *daviet, davied:* möjligtvis en deminutivbildning till mansnamnet *David?*

Dö v.; av likbet. fsv. *döia, döa, dö*, motsv. isl. *deyja*, da. *døe*, samt de endast i infin. o. pres. uppvisade fsax. *dôian*, fht. *touwen* ock det svagt böjda mht. *töuwen, touwen* i s. bet. I gotiskan finnes icke detta verb, men däremot ett participial-adj. *diwans* dödlig, förutsättande ett vb. **diwan*: måhända egentl. en nybildning med analogiskt avljud till ett got. preter. **dau* = urgerm. **dôw*, ursprungl. hörande till ett med vårt verb identiskt got. **daujan*? Vidare finnes ett got. partic. pret. *af-dauiþs* utpinad, väl till ett faktitivverb, motsv. urgerm. **dôwian* ock identiskt med fslav. *daviti* strypa, kväva, litau. *dovyti* driva häftigt, tröttköra, utsjasa. Till samma rot (ie. *dhāw* eller *dhōw*?) höra för övrigt dana-arv ock 2. dåna samt isl. *dá* n. dvala. — Död adj.; av likbet. fsv. *döþer*, motsv. isl. *dauðr*, da. *død*, got. *dauþs*, ags. *deád*, fsax. *dôd*, fht. *tôt* o. s. v., urgerm. **dauða*-: ett partic. med förgerm. suff. *-to-*. — Död m.; av likbet. fsv. *döþer* m., motsv. isl. *dauðr*, da. *død*, got. *dauþus*, ags. *deáð*, fsax. *dôð*, fht. *tôd*, o s. v., urgerm. **dauþu*-: ett abstrakt subst. med förgerm. suff. *-tu-*. Ett likbetydande fornnordiskt subst. med *n*-suffix är isl. *dauði*, fsv. *döþe* m., hvilket finnes kvar i vår bibel i uttr. *uppstånden af döda* (Luc. 9:7; annars *ifrå de döda*: plur. av adjektivet).

Dölja v.; av fsv. *dylia* dölja, neka, motsv. isl. *dylja*, da *dølge*; jämte därtill hörande verbalabstr. fsv. *dul* n., isl. *dul* f. ock vb. fgutn. fno. *dula* neka samt adj. (*n*-partic.) isl. *dulinn* inbilsk bildat av roten till dolsk ock dvala. I isl. gärna åtföljt av personlig ack. *(dylja e-n e-s)*, betydde verbet väl egentl. »hålla i okunnighet om sanningen, vilseleda, narra». Denna betydelses förhållande till rotens grundbegrepp (jfr 1. dus) synes kunna belysas med det nu i liknande mening brukliga talesättet »slå blå dunster i ögonen på någon».

Döma (dömma) v.; av likbet. fsv. *döma*, motsv. isl. *doema*, da. *dømme*, got. *dômjan*, ags. *dêman* o. s. v. — **Döme** n. a) exempel: i efter- ock föredöme samt i det nybildade uttr. till dömes, b) myndighet(s-område): t. ex. i härra-, konunga-, biskopsdöme o. s. v, c) i omdöme, verbalabstr. till döma (om); av fsv. *döme* n. (icke ss. verbalabstr, annars i s. bet.), motsv. isl. *doemi*, da. *-dømme*. Till 1. dom.

Dön n., en arkaistisk biform till 2. dån, vanligast i sammans. tordön åska; av likbet. fsv. *dyn* m., motsv. isl. *dynr* m., da. *døn* n., ags. *dyne, dynn* m., eng. *din*. — Döna v. dåna; nybildat, resp. efter dåna ombildat, för fsv. *dynia* i s. bet., motsv. isl. *dynja*, ags. *dynian*, fsax. *dunian*.

Döpa v.; av fsv. *döpa* doppa, döpa, motsv. fno. *deypa*, da. *døbe*, got *daupjan*, fsax. *dôpian*, mht. *töufen*; en yngre sidoform är mht. *toufen*, nht. *taufen*; jfr ndl. *doopen* i s. bet. Verbet, som egentl. betyder »doppa ned», är bildat med avljud av roten till doppa ock djup. Dess användning i den kristna ritualen måste vara hos oss hämtad från Tyskland, enär den är främmande för England ock även för Island. Ursprungl. synes den härstamma från goterna, som översatte gr. *βαπτίζειν* med *daupjan*. Huruvida ordet redan i hednisk tid haft rituell betydelse hos germanska folk, må lämnas därhän. — Döpelse f.; av fsv. *döpilse* n. pl (ock f.), motsv. ä. da. *døbelse*; gammalt lånord av fsax. *dôpisli* n. eller därur utvecklad lt. form med metates av ändelsens *l* vare sig på lågtyskt eller nordiskt område.

Dörj f. rev till fiske i havet; ett väst- ock sydsvenskt ord (upptaget hos Weste); jfr isl. no. *dorg* f. drag,

rev till fiske under rodd. Vårt ord är väl snarare identiskt med det norska ordet ock att förklara ur dial. *dorj*, så att allmogespråkets öppna *o*-ljud ersatts med *ö* i riksspråksuttal, än att härleda från ett fsv. **dyrgh*. Det är sannolikt bildat med avljud av roten till d r a g a, sål. egentl. likbet. med d r a g såsom namn på fiskredskap. Se Noreen: Urg. Judl. § 3.

Dörr f. med ä. nsv. bif. *dör;* av likbet. fsv. *dyr* (dels = *dyrr*, även ibland skrivet med *rr*, dels = *dyr* med kort *r*-ljud; stam *dur-*, *dor-* i obl. kasus) f. pl. ock n. pl., senare f. sing.; motsv. isl. *dyrr* f. pl. ock *dyr* n. pl. (stam *dur-*), da. *dør* c., ags. *duru*, fsax. *duri*, fht. *turi* plur., lt. *dür*, ndl. *deur*, nht. *thür* f. sing.; väl väsentl. av ett urgerm. **dur-* f., brukat med dual- eller pluralform. Dessutom finnas med s. bet. got. *daur* n. ock *daurons* f. pl., mlt. *dor*, fht. *tor*, nht. *thor* n., meng. *dor(e)*, neng. *door*. I olika ie. språk finnas likbetydande ord, hvari ingår ett formellt motsvarande ie. *dhur-* eller med avljud *dhwer-*, *dhwor-* m. m., såsom: gr. *θύρα* ock *θύρετρον*, lat. *fōres* f. pl. (med *f* för ie. *dhw-*), fslav. *dvĭrĭ*, litau. *dùrys* f. pl., zend. *dvara-*, sanskr. *dvâr-* ock *dur-* f., *dvâra-* n. (med sanskr. *d* för *dh*, se Z. f. vgl. Spr. XXVII 475), fornir. *dorus* n. Dessutom finnes med sekundär bet. fslav. *dvorŭ* gård, hov; till samma stam hör kanske ock lat. *forum* torg (Brugmann: Grundr. § 170, 370).

Dös f. a) stack, b) forntidsgrav av stenar, sammans. s t e n d ö s. I den förra bet. är ordet gammalt svenskt: av fsv. *dys* f., uppvisat i bet. trave av säd; i den senare bet. åter av arkeologerna upptaget från Skånedial. *dös*, *döss(e)*, resp. med översättning från da. *dysse* c. gravhög av stenar, motsv. likbet. isl. *dys* f. (gen. *dysjar*). Etymon är okänt, ock oklart är, huru man bör tänka sig förhållandet till isl. *des* f. (gen. *desjar*) höstack ock formellt motsvarande ord i keltiska språk: fornbreton. *desi* ack. pl. »acervos», fornkymr. *das*, nykymr. *dâs*, ir. *dais* f. hög, stack. Se Z. f. vgl. Spr. XXVI 432.

Döv adj.; av fsv. *döver*, motsv. isl. *daufr*, da. *døv*, got. *daub-*, ags. *deáf*, fht. *toub* o. s. v., ett allmänt germanskt adj. med grundf. **dauƀa-*, brukat i bet. utan hörsel, även i allm. känslolös, förslöad, därjämte flerestädes med olika härledda bet.; t. ex. lt. *dôv-* med bet. tom, skenbar, saknande kärna eller alstringskraft, uttorkad (om en vattensamling), slocknad (om glöd), matt, glanslös o. s. v.; jfr fsv. *döf-viþer* ofrukbart träd. Vårt. adj. (med variantformen 1. d o v) hör till samma rot som d u v e n ock d o m n a; denna rot med förgerm. form *dhubh* får sannolikt (med Persson: Wurzelerw. sid. 56) räknas bland de olika utvidgade biformerna till den ie. roten *dhŭ* »röka, dunsta», hvarom se 1. d u s ock d v a l a. — D ö v a v. med mera omfattande bet. än själva adjektivet nu har i svenskan; av fsv. *döva*, motsv. isl. *deyfa* o. s. v.

E.

(Jfr Ä).

1. **E-**, prefix i några allmänna relativa ord (se e h o) samt i e m e d a n, e n ä r, e s o m o f t a s t, e v ä r d e l i g; dels av fsv. *ē* adv. alltid, motsv. isl. *ei*, fda. *e* i s. bet, nda. *i* i uttr. *i hvor (-vel), imedens (imens)*; dels av den med övergång till *e* i obetonad ställning förkortade sidoformen, ä. fsv. *ǣ*, motsv. isl. *æ* i s. bet. Båda formerna, jämte en tredje fsv. form *a* alltid, äro, liksom got. *aiw* i *ni aiw* aldrig, ags. *ā* alltid, fsax. fht. *eo*, *io* alltid, någonsin, nht. *je* någonsin, ursprungl. kasusformer till ett gammalt subst., motsv. got. *aiws* m. tid, lång tid, evighet: samma subst hvartill gr. *αἰεί*, *ἀεί* alltid synes vara en lokativform. Detta subst. eller ock en biform därtill kvarlever ännu i ndl. *eeuw* f. århundrade, tidehvarv. Annars finnes en germansk med *n*-suffix avledd stam i adj. got. *aiweins*, fht. *êwîn* evig ock i subst. fht. *êwî*, *êwîn* f. evighet, isl. *ævi*, *æfi* f. lifstid, tidehvarv, samt i sv. adj. e v i n n e r l i g. En annan avledning är det från lt. lånade adj. e v i g. Till samma rot höra för övrigt gr. *αἰών* ock lat. *ævum* tid, lång tid, lifstid, lat. *ætas* ålder, *æternus* evig, sanskr. *âyus* n. levnad, lifstid ock got. *ajukdups* f. evighet.

2. **E-**, prefix i e m e l l a n, e m o t; en redan i y. fsv. i proklitisk ställning uppkommen förkortad biform till prepos. i.

1. **Ed** m. »jusjurandum»; av likbet. fsv. *eþer* m., motsv. isl. *eiðr*, da. *ed*, got. *aiþs*, ags *āð*, fsax. *êð*, fht. *eid* m. o. s. v. i alla germanska språk med s. bet.; grundf. germ. **aiþa*-, förgerm. **oito*-. Tilltalande synes den av någon framställda förmodan, att ordet skulle höra till den ie. roten *ei: oi: i* »gå» (jfr 2. ed) ock sål. egentl. betyda »gång» såsom beteckning för en högtidlig handling, i hvilken gåendet utgjorde ett huvudmoment i yttre måtto enligt ett forntida bruk, hvarom vi ännu påminnas genom det i svenska lagspråket brukliga uttr. gå ed, motsv. fsv. *ganga eþ*, hvilket sålunda kanske egentl. innehåller en tavtologi. — E d s ö r e n.; av fsv. *eþsöre* n. i s. bet., egentl. avläggande av ed; sammans. med ett subst. sl. m. vb. s v ä r j a; jfr nht. *eidschwur*.

2. **Ed** n., det gamla namnet för »näs» i detta ords nutida mening = »isthmus», vanligt i svenska ortnamn (samma ord är väl *ed* i Norrl. dial. ställe i en fors, där vattnet strömmar tillbaka); av fsv. *eþ* n. ställe där den som färdas på en vatten-farled måste för naturhinder taga vägen över en kortare sträcka land, t. ex. över ett näs (landtunga) eller förbi ett vattenfall; fno. *eið* n. i s. bet. Ordet betyder egentl. »gång» eller »ställe över hvilket man går fram», bildande ett slags motsats till s u n d, egentl. ställe där man simmar över, ock är likasom gr. *ἰσθμός* smal gång, passage, landtunga, näs avlett av den ie. roten *ei: oi: i* »gå», hvilken finnes i gr. *εἶμι* jag går (skall gå), sanskr. *i*- gå, litau. *eiti* ock fslav. *iti* gå samt got. pret. *iddja* gick, o. s. v. Grundform kan vara antingen germ. **aiþa*-, förgerm. **oito*- (jfr 1. ed) eller möjligtvis germ. **aiða*-, för-

germ. **oidho-*, som vore bildat med ett *dh*-suffix, hvilket också träffas i gr. *ἴϑμα* n. gång, *εἰς-ίϑμη* ingång samt i fslav. pres. *idą* till vb. *iti* gå.

Eder, er personl. pron.; av likbet. fsv. *iþer*, motsv. isl. *yðr*, da. *eder*, *jer;* väl samma form som likbet. got. *izwis*, så att nordiskt *ð* här ersätter urgerm. *z*, hvilket synes vara bortfallet i västgerm. språkens former, ags. *eów*, fsax. fht. *iu* o. s. v. Möjligen är *iz-* i got. *izwis* en form av samma stam hvarav nominativen, got. *jus* o. s. v (sv. **I**) är bildad; i övrigt är etymon oklart. Jfr Torp: Z. Lehre v. d. geslechtl. Pron., Christiania 1888, sid. 35. — Eder, er, pron. possess.; av likbet. fsv. *iþar*, motsv. isl. *yðvarr*, da. *jer;* jfr got. *izwar*, ags. *eówer*, fsax. *iuwar*, fht. *iuwer* o. s. v. i s. bet.

Efter adv. o. prep.; av likbet. fsv. *æftir*, *æptir*, motsv. isl. *eptir*, da. *efter:* en gammal komparativbildning till den stam som finnes i partikeln av med lokal grundbet.; ursprungl. väl en lokativ-kasus med urgerm. form **aftiri*, förgerm. **apteri* (av samma stam som ingår i det från lt. lånade akter). Utanför nordiska språken finnes ndl. *echter*, egentl. »åter», sedan (med samma betydelseutveckling som t. ex. hos nht. *aber*) »likväl»; emellertid kan tänkas, att detta hör till en annan komparativstam, urgerm. **eftara-*, som i likhet med got. superl. *iftuma* skulle innehålla gammal avljudsvokal (jfr got. *ibuks:* sv. avig, s. d.).

Ega v. med bif. äga; i några dial. *åga;* av likbet. fsv. *egha* jämte *agha* (med *ā* i pres. pl. ock infin. från pres. sing. *ā* = urgerm. **aih*) ock *ægha* (troligen förutsättande en biform **æ* i pres. sing. = urgerm. **aiʒ*), motsv. isl. *eiga*, da. *eje*, got. *aigan (aihan)*, ags. *âgan*, eng *owe*, fsax. *êgan*, fht. *eigan:* ett i de forngermanska språken ss. preter.-presens böjt verb med urgerm. presensstam **aih-:* **aiʒ-* samt med pret. got. *aihta* o. s. v.; väl sl. m. sanskr. vb. *îç-* äga, förfoga över (ie. grundf. **ǝik'-*?). — Ega f. med den gamla oblika kasusformen ego i vissa uttryck samt i sammans.; av likbet. fsv. *egha* f., motsv. isl. *eiga* f., da. *eje*.

Egen adj ; av likbet. fsv. *eghin*, motsv. isl. *eiginn*, da. *egen*, ags. *âgen*, eng. *own*, fsax. *êgan*, fht. *eigan*, ndl. nht. *eigen:* gammalt *n*-particip till vb. ega. — Egna, ägna v.; av likbet. fsv. *eghna* med gammal biform *æghna;* motsv. isl. *eigna*, da. *egna*, mlt. *eigenen* o. s. v.

Egentlig adj,; med da. *egentlig*, *egenlig* lånat av likbet. lt. *êgentlik*, *êgenlik;* jfr ndl. *eigenlijk*, nht. *eigentlich* i s. bet. samt mlt. *eigentlik*, mht. *eigenlik*, isl. *eiginligr* egen, egendomlig. Ordet är åtm. delvis bildat av subst. fsax. *êgan* n., isl. *eigin*, got. *aigin* egendom, ursprungl. det substantiviskt brukade neutr. till adj. egen. I den tyska formen med *t* kan visserligen detta *t* vara sekundärt insatt efter någon analogi, men denna form kan också mycket väl vara en gammal självständig sidoform, hörande till partic. presens, motsv. sv. egande; jfr ags. adv. *âgendlice* »proprie».

Eho pron. med neutr. ehvad; ehuru konj., ehurudan adj.; ehvar ock ehvart adv.: alla bildade med 1. e- av resp. ho, huru(-dan), hvar(t); se dessa ord.

Ej negationspartikel; av likbet. fsv. *eghi*, *eighi* jämte vanligare *egh*, *eigh*, *ei*, *ey*, *æi* (m. fl. skriftformer, troligen betecknande tvänne uttalsformer: dels *ēj*, dels *ǣj*); motsv. isl. *eigi*, da. *ej;* bildat av fsv. *e* (någonsin) alltid, isl. *ei* o. s. v. = nsv. 1. e- med den enklitiska negationspartikeln fsv. *-ghi*, *-gh*, isl. *-gi*, densamma som ingår i aldrig, med hvilket ord ej överensstämmer till sin grundbet. »icke i någon tid».

Ek f.; av likbet. fsv. *ek* f., motsv. isl. *eik* f. (på Island, där ek icke kan växa, också förekommande som namn på andra stora, ish. fruktbärande träd), da. *eeg* c., ags. *âc*, eng. *oak*, mlt. *êke (êk-)* f., ndl. *eik*, *eek* m., fht. *eih* f., nht. *eiche* f.; med urgerm. grundf. **aik-*; troligen identiskt med gr. *αἰγ-*, grundord dels för *αἰγίλωψ* »species roboris» ock *αἴγειρος* ett slags poppel, dels för *αἰγανέη* spjut ock *αἰγίς* sköld, hvilka båda sistnämda ord, såsom många andra namn på vapen, kunna vara bildade av ett trädsnamn. Se Schrader i Z. f. vgl. Spr. XXX 461.

Eka f.; av likbet. fsv. *ekia* f., motsv. isl. *eikja* f., da. *ege* c., en med e k s t o c k synonym avledning till e k, ursprungl. betecknande en farkost gjord av en urhålkad ekstam. — Biformerna ö k a, ä. nsv. *ökia*, ock ö k s t o c k torde fått *ö* från böjningsformer av fsv. *ekia* med *u* i ändelsen, obl. sing. *ekiu*, plur. *ekiur*, dat. *ekium*, där *u* synes hava dialektiskt värkat övergång från *e* till *ö*.

Eker f.; i äldre sv. ordböcker (t. ex. ännu hos Dalin 1850) *ekra* f. med pl. *ekrar;* jfr *hiwlseker* »radius» i Variar., *ekrar* pl. i bibeln 1541, samt de likbet. ä. nsv. *ek* ock *eka* f. hos Lind 1759; jfr vidare i s. bet. no. dial. *eika* f., *eik* m., *eike* n. ock (kanske från sv. *eker* med omdaning?) *eikert* m., da. *ege* c.: olika bildningar till trädsnamnet e k med ursprungl. bet. »ekpinne». Möjligt är, att den sv. formen med *r* egentl är den gamla plur. till trädsnamnet, fsv. *eker*, motsv. isl. *eikr* pl., använd om ekpinnar i ett hjul, sedan fattad som singularform med kollektiv bet. ock senare med individuell bet, i det att ordet fick en ny plur. *ekrar*.

Ekorre m.; denna form, förekommande jämte *ickorn* hos Ihre 1769 ock Sahlstedt 1773, är väl nybildad för det i sv. ordböcker ända in på 1800-t. upptagna *ekorn*, som synes hava uppfattats såsom artikulerad talspråksform (jfr *abborn* till *abborre* o. s. v.); av likbet. fsv. *ekorne* m. med bif. *ikorne*, *ikurne*, *ykorne;* jfr i s. bet. isl. *ikorni* m., no. dial. *ikorn* n. ock m., *ikorna* n., *ikorre* m., da. *egern* n., ags *âcwern* n., mlt. *êkeren*, *êkhorn* (demin. *êkerken*), ndl. *eekhoorn*, *ekhoren* m., fht. *eihhorn*, nht. *eichhorn* n. Huruvida detta ord, som i alla händelser flerestädes varit utsatt för folketymologisk omdaning, från början är bildat av trädsnamnet e k, är ovisst. Man måste i sådant fall antaga, att jämte urgerm. **aik-* »ek» funnits en avljudsform **îk-*. Senare delen av ordet synes med denna etymologi snarare vara att förklara som ett självständigt subst. med gammalt avljud *wer: ur-*, visserligen med obekant grundbet., än som en avledningsändelse. Annars har man med stöd av fslav. *igra* f. lek ock sanskr. vb. *ing* ock *ej-* röra sig hastigt, vibrera, velat förklara vårt ord med grundbet. »das kleine bewegliche» såsom bildat av ett adj., urgerm. **aikwa-:* **ikwa-* »rörlig, snabb, flink», med deminutivändelse, urgerm. *-erna-*. Se Schrader i Bz. Beitr. XV 134.

Elak adj. med äldre bif. *ilak* ock *illak* (väl med formell anslutning till *ill-* ond) ock förr med bet. »dålig» i vidsträcktare mening (jfr i Spegels Gloss. 1712 *elack* »ringa, ond», i Lex. Linc. *ilaak* »svag, æger»); dial. i Dalarna *jälåk;* av fsv. *elaker* dålig; jfr no. dial. *ilak* dålig, ringa. Ordet är av Leffler i Sv. Landsm. I sid. 272 väl riktigt förklarat som sammansatt med fsv. *e* alltid, isl. *ei* (se 1. **e**-) av ett fsv. **låker*, motsv. isl. *lákr* dålig, av ringa värde (vanligen uppgivet med kort *a*, en form som på sin höjd får antagas som sidoform), no. dial. *laak* (med bif. *lak*) elak, dålig: kanske sl. m. lt. *lack* n. fel, lyte, brist, sv. l a c k i uttr. l a c k

ock lyte? Formväxlingen synes kunna förklaras genom forntida olika accentuering, sålunda att av ä. fsv. **ēlāker* med huvudaccenten på *ē-* uppstod *elak* med förkortat *a*; med obetonat *ē-* blev kanske **ilåk*, genom kontamination mellan dessa två former *ilak*.

Eld m., hvardagligt ofta (åtm. i sing.) uttalat ell; av likbet. fsv. *elder* m. med y. fsv. stamformer *eld-*, *eldh-* (*eeldh*), *ildh-*, *ell-*, *el-*; jfr i s. bet. fgutn. ock isl. *eldr*, no. *eld* ock dial. *eild*, *eill*, da. *ild* samt ags. *ǽled*, fsax. *ēld* m.: ett till sitt etymon oförklarat ord, hvars grundform (se Leffler i Sv. Landsm. I 272—280) måste antagas vara ett germ. **ailiða-*, hvarjämte för förklaringen av y fsv. *ell-* synes krävas en gammal sidoform = germ. **ailða-*. I böjningen i de nordiska språken måste en gång hava växlat ett osynkoperat fsv. fda. **ēliþ-*, fgutn. **ailiþ-*, isl. **eilið-* med det synkoperade fsv. fda. *ǽld-*, isl. fgutn. *ĕld-*; genom kontamination uppstod först ä. fsv. ock fda. *ēld-*, som gav ett yngre *ild-*, sedan ånyo ett y. fsv. *ēld-*, *ēldh-*, hvaraf den nuv. sv. formen med kort *e*-ljud. — Elda v. med bif. ella i hvardagstal; av likbet. fsv. *elda* med y. fsv. bif. *ella*; jfr isl. *elda*, da. *ilde* i s. bet.

Eljest adv. med föråldrad, delvis ånyo i bruk kommen bif. eljes; redan på 1500-t. *elliest* med analogiskt *t* jämte *ellies*; av likbet. fsv. *ællighis*, en med den i adverb vanliga ändelsen *-is* (som ursprungl. tillhörde gen. sing. av neutra på *-i*, *-e*, s. k. *ia-* stammar) danad variantform till fsv. *ællighar*, motsv. isl. *elligar* ock got. *aljaleikôs*, hvarjämte väl också funnits ett fsv. **ælligha*, motsv. fno. *elliga*, got. *aljaleikô* annorlunda, annars: olika bildningar till en adjektivstam, urgerm. **alja-lîka-*, sammansatt av urgerm. **alja-* annan, motsv. lat. *alius* i s. bet., ock urgerm. **lîka-*, hvilket lever i nsv. lik ss. självständigt adj. ock i -lig ss. ändelse i adjektiv.

Eller konj., av likbet. fsv. *æller* (ofta skrivet *ællær*, någon gång *ællr*), motsv. da. *eller* ock representerande ett förliterärt fsv. enstavigt **ællr*; delvis kanske därjämte av fsv. *ællar* med s. bet., motsv. isl. *ellar* eljest; jfr ock fsv. *ælla* ock *ællas* eller, eljest. Dessa ord, som alla ursprungl. äro adverb med bet. »eljest», äro på olika sätt bildade av det germ. adjektivet **alja-* annan; jfr lat. *alias* eljest till det motsv. adj. *alius* samt sv. annars till annan. Den fsv. formen *æller* (*ællr*), hvartill någon motsvarighet i västnordiska språk icke tyckes vara uppvisad, är kanske ursprungl. ett lokaladverb på *-r* (jfr där), identiskt med got. *aljar* annorstädes? Fsv. *ælla*, isl. *ella*, är väl bildat med adverbändelsen *-la*, hvarom se arla (germ. grundf. kanske **alja-lihô?*), fsv. *ællar*, isl. *ellar*, ett av samma sammansatta stam bildat komparativt adverb (förhållande sig till fsv. *ælli-ghar*, isl. *elligar* med s. bet. såsom isl. adverb på *-la* till synonyma adverb på *-liga*); fsv. *ællas* (jfr. da. *ellers* eljest) har väl ett analogiskt *s* av genitiviskt ursprung. Jfr eljest.

Elritsa f. fisken Leuciscus phoxinus; med da. *elritse* lånat av likbet. nht. *elritze* f., som jämte nht. dial. *erlitz*, *erling*, *ellerling* i s. bet. kanske hör till de fisknamn som äro bildade av trädsnamn, troligen med anledning av färg-likhet (jfr 2. asp, björkna): till fht. *elira*, *erila*, mlt. *elre*, nht. *erle* = sv. al?

Elände n., dial. *älände*; av fsv. *ælænde* n., uppvisat i bet. landsflykt, med övergång av begynnande *æ-* till *e-*, när ordet, såsom ofta än i dag, uttalades med huvudaccenten på andra stavelsen; jämte ä. da. *elende* n. landsflykt, elände lånat av mlt. *elende*, *ellende* n. vistelse i främmande land, landsflykt, hemlöshet, elände, motsv.

fsax. *elilendi* n. främmande land, fht. *elilenti*, nht. *elend* n.; jfr ndl. *elende* f. elände. Samma stam finnes i ett adj. mlt. *elende, ellende* främmande, landsförvisad, hemlös, eländig, hvarav lånat ä. nsv. *elende, elenda* adj, hvars plur. de elända finnes i vår bibel. Stammen motsvarar urgerm. **alja-landia-* med bet. »varande i (eller ifrån) ett annat land»: av **alja-* annan = lat. *alius* (jfr eljest ock eller). — Eländig adj.; med da. *eländig* lånat av lt. *elendig*.

Emedan konj.; en med 1. e- förstärkt form till medan, där (såsom t. ex. hos enär, alldenstund) ur äldre temporal bet. utvecklat sig kausal bet., hvilken fans redan hos *mæþan* även utan prefixet.

Emellan adv. o. prep.; sammansatt med 2. e- av likbet. mellan; jfr (redan på 1300-t.) fsv. *e mællan* jämte *i mællum* o. s. v.

Emellertid adv., i början på 1800-t. *emedlertid* jämte *imedlertid, medlertid*, på 1600-t. *i medler tijdh;* motsv. da. *imidlertid;* ett lånord (i svenskan påverkat av besläktade ord, ss. emellan ock superl. mellerst, äldre *medlerst*) av mlt. *middeler tît* under mellantiden, motsv. ndl. *middelertijd*, bildat med adj. *middel* »medius», jfr sv. medel-.

Emot adv. o. prep.; av likbet. fsv. *i mot* (y. fsv. *emot*), motsv. isl. *í mót*, da. *imod*, bildat med prepos. i, som i svenskan här med förkortning blev *e* (se 2. e-), ock ack. sing. av fsv. *mot* n. sammanträffande, möte, motsv. likbet. isl. *mót* n., ags. *ge-mót* n. Partiklar med s. bet. äro fsv. *a mot, a mote, i mote* samt utan prepos. *mot*, nsv. mot. Annars finnes detta subst. kvar i leda-mot, i geografiska namn, ss. Åmot, Motala, samt i Ölands norra ock södra mot (nu motsvarande tingslag, förr troligen prosteri; grundbet. kanske prästmöte?). Om roten, germ. *môt*, som också ingår i möta v. ock möte n., är eljest intet närmare bekant.

1. **En** f. »juniperus» med bif. ene- i enelag; av likbet. fsv. *en* (med ovisst genus) ock *ene-* i sammans. (t. ex. *enebær*), den senare formen motsv. isl *einir* m., no. *eine* m., da. *ene-* (t. ex. i *enebærbusk* eller *-træ* en). Former med ett *r* av oklart ursprung äro sydsv. dial. *ener* enris (möjl. plur.?), da. *ener* en, no. dial. *einar, einer, einiri* en. Ordstammen finnes ock i lt. *ênberen* pl. enbär, mlt. *ên-, einberen* i sammans. (att skilja från mlt. *einberenwortel*, nht. *einbeere* Paris quadrifolia, bildat av räkneordet *ein*, jfr likbet. *etbær* i da. ock no. dial.), samt med deminutivändelse i mlt. *êneken-, einiken-*, nlt. *ênken-strûk* enbuske. Då ordet annars saknas i västgermanska språk (jfr nht. *wachholder* samt ndl. *jenever*, lånat av fra. *genièvre*, lat. *juniperus*) är den gissningen kanske icke alltför vågad, att ordet i lt. inkommit genom gammalt lån från nordiska språk (danskan). I sådant fall kunde sv. en härledas av ett urnord. **aini-*, urgerm. **jaini-* = förgerm. **joini-* ock vara identiskt med lat. *jūni-* i *juniperus* (med lat. *ū* av *oi*, ss. i räkneordet *ūnus*, se 2. en), om detta *juni-* skulle beteckna något som växer på enen (enbär eller enris, enbarr?) ock *-perus* (ss. sl. m. *pario* föder, alstrar) betyda »alstrare». Sv. ene ock isl. *einir* o. s. v. skulle då motsvara ett förgerm. **joinio-*, namn på själva trädet.

2. **En** räkneord, pron. ock obestämd artikel; av likbet. fsv. *en*, motsv. isl. *einn*, da. *en* (*een*), got. *ains* o. s. v. i alla germ. språk, urgerm. **aina-*, identiskt med lat. *ūnus*, fornir. *oen*, preuss. *ains*, litau. *vēnas*, fslav. *inŭ* med ie. grundf. **oino-;* härtill gr. *οἴνη* etta på tärning. Ordet synes vara bildat med suffixalt *n* till ett ie. *oi-*, som med olika suffix ingår i

sanskr. *êka-* ock zend. *aeva-* en, samt gr. *οἶος* (*οἶϝος*) ensam. — En adv. frf. räkneord i bet. vid pass, omkring, motsv. da. *en;* väl efterbildning efter tyskan, där *ein* i motsvarande användning väl egentl. är neutr. såsom attribut till det följande räkneordet med dess substantiv, syntaktiskt fattade såsom en sammansättning. — Ena v.; av fsv. *ena*, motsv. da. *ene* i s. bet. — Enbet, enbett n. ock adv.; jfr no. *einbeite* n. i motsv. bet. av subst. *beite* n. i bet. förspänning (med betsel) = 2. bete. Den svenska formen torde vara neutr. till adj. fsv. *enbetter* (uppvisat i helt olika bet. envis), partic. till *beta* v. = 2. beta. Den skulle dock även kunna vara ett gammalt subst.: sammans. av fsv. *bit* n. = nsv. bett. — Endräkt: se 3. dräkt. — Ens adv. ock predikativt adj. med yngre bif. ense (bildad efter andra adj. på *-se*), egentl. gen. sing. neutr.; av fsv. *ens* enahanda, lika, ense, endast, motsv. isl. *eins*, da. *eens;* dock åtminstone i den nuv. bet. »en gång» i icke ens eller annars i negativa el. dyl. satser väl från lt.; jfr mlt. *eins*, *êns* a) ense, b) en gång (jfr eng. *once* av ags. *ânes*), *nicht eins* icke en gång. Sammans. överens, fsv. *ovir ens*, med da. *overeens* lånat av mlt. *overeins*, *-êns*. — Enstaka adj.; av fsv. *enstaka*, motsv. isl. *einstaka* i s. bet., egentl. stående ensam, sl. m. subst. stake; jfr likbet. fsv. *enstika*, da. *eenstig*, väl sl. m. isl. *stik* n. pl. pålar.

3. **-en,** efter vokal **-n,** enklitiskt pronomen likbet. med honom, dialektiskt också för nom. han; av fsv. *-an*, efter vokal kontraherat *-n*, använt för fsv. *han* ss. ack. ock nom. ock väl uppkommet ur *han*, så att *h* fallit bort, liksom ofta annars *h* försvunnit i början av andra led i sammansättning. Likvisst kunde tänkas, att fsv. *-an* såsom ackus. vore en direkt kvarleva av ack. sing. mask till det gamla pron., hvars neutr. fortlever i konj. fsv. *at*, nsv. 1. att. — Fem. **-na** henne; av den fsv. enklit. formen för ack. fem. *hana.* — Neutr. **-et,** efter vokal **-t** det; väl icke med förlust av *þ-* ur fsv. *þæt*, nsv. det, utan snarare identiskt med det fsv. *æt* som brukades som sidoform till konj. *at*, ock som motsvarar got. *ita* ock nht. *es* det.

Ende adj. med superl. adj endaste ock adv. endast; av likbet. fsv. *ende* adj., avledning till räkneordet *en* (se 2. en); väl en nyare efterbildning efter ordinaltal på *-de*, *-nde.*

Enhällig adj.; lånat av lt. *einhellig* enstämmig, enhällig, hvilket adj. jämte mlt. *gehellen* v. överensstämma, *mis-*, *misse-helle* ock *-hellicheit* f. = sv. misshällighet (från lt.), fht. *hellan* st. v. ljuda, skalla, *gehellan* »consonare», *missihellan* »discrepare», nht *hall* m. skall, genljud ock *hallen* v. med motsv. bet. hör till en variant med *ll* till den rot som ingår med germ. form *hel* (: *hal*) t. ex. i isl. *hjala* tala, med förgerm. form *kal* i gr. *καλεῖν* ock lat. *calare* ropa: en rot som tillika är *s*-lös biform till roten för skalla ock skälla.

Enkanneligen, enkannerligen adv.; av fsv. *enkannelika*, *enkannar-*, *enkanlika* särskilt, isynnerhet: adverb till adj. *enkanne(r)-*, *enkanliker* särskild, synnerlig, utomordentlig; jfr isl. fno. *einkanligr*, *einkenniligr* (med adv. *-liga*) samt *einkanna* (i *einkannahlutr*) med s. bet., ävensom vb. *einkanna* ock *einkenna* utvälja. Ordstammen (synonym med den ordstam som ligger till grund för enkom, jfr t. ex. isl. *einka* särskild, *einka* v utvälja) är sammansatt av 2. en ock former hörande till en stam *kann*, förmodligen densamma som ingår i vb. känna samt i isl. *kanna* (söka) få kännedom o. s. v. Grundbet.

tyckes sål. vara »som kännes ensam(t) för sig, som märkes på ett särskilt sätt» el. dyl. För övrigt finnes kanske samma ordstam eller en variant därtill med något olika bet. i mlt. *enkende, enkede, enket* tydlig, bestämd, noga, tillförlitlig, även (om mynt vid räkning) enkel, ensam; lånat i fsv. *enkende*, ä. nsv. *enkande* med s. bet.

Enkel adj. (uttalat dels med *ä*-ljud, dels med *e*-ljud, det senare troligen genom nyare påvärkan från 2. en); jfr da. *enkelt* enkel, enskild, ensam; lånord av likbet. lt. *enkel* ock *enkelt, enkeld-* (med ett *d* tillagt i stamslutet ss. i lt. *dubbeld* = sv. dubbel); jfr ndl. *enkel* jämte ä. ndl. *eenkel* i s. bet. Ordet, hvars grundform kan vara urgerm. **ainkla-* eller **ainkila-* (hvilken senare form ligger till grund för fsv. subst. *ænkil* änkling), i det av den gamla diftongen (närmast av *ei* eller av *ē*?) i position blivit lt. ock ndl. *ĕ*, är en variant till got. *ainakls* ensam: avledn. till 2. en med kombinerat germ. *k*- ock *l*-suffix, som måhända egentl. hade deminutiv betydelse.

Enkom adv., även med dial. uttal änkom; av likbet. fsv. *enkom*, motsv. isl. *einkum* särskilt, särdeles: egentl. dat. pl. till en av 2. en avledd nominalstam, hvartill höra de oböjliga adj. fsv. *enka* ende, enskild, isl. *einka* ock *einkar* särskild, ensam i sitt slag. Denna stam, som väl ursprungl. hade adjektivisk funktion, är kanske att förklara såsom sekundär variant till fsv. *enge*, isl. *einga* ende ock likbet. got. *ainaha* sv. adj., en med *n*-suffix utvidgad biform till lat. *unicus* ende; nämligen på det sätt, att det germanska ordet i de s. k. svagaste kasus fått *k* för urgerm. *h*, *ʒ* (förgerm. *k*) + *n*, hvarefter den härigenom uppkomna stammen på *k* genom analogi blivit utvidgad till *n*-stam.

Enskild adj. ock föråldr. enskilt (med sekundärt *t* för *d*, väl efter andra partic. till verb med stamslutande *l*), därjämte ännu på 1700-t. *enskylt*; av likbet. fsv. *enskylder* jämte y. fsv. *enskilder*: sammans. med 2. en; den förra med egentlig bet. »ensamt tillkommande någon» bildad av fsv. *skylder* skyldig, partic.-adj. till vb. skola; den senare (kanske egentl. omdanad form för *enskylder*?) bildad av partic. pret. till vb. skilja; jfr fno. *einskildr* särskild.

Enständig adj.; jämte da. *indstændig* i s. bet. lånat från lt., med utbyte av prefixet *in-* mot *en-* i svenskan efter sammans. med 2. en i liknande bet., ss. enträgen, envis; jfr nht. *inständig* enträgen samt ndl. *instendiglijk* adv. ock mlt. *instendicheit*, f. i motsv. bet.: måhända ursprungl. bildade efter lat. *instans, instanter, instantia*?

Enstöring m.; en (hos Hof: Dial. Vestrog. 1772 upptagen) form som tyckes hava genom association med subst. stör stång (jfr enstaka sl. m. stake: se 2. en) trätt i stället för det ännu på 1,700-t. enligt ordböckerna gällande *enstöding* (jfr även *enstöhling* samt *enstöking* hos Lind 1749 i s. bet.). Den äldre formen med *d* kommer av fsv. *enstöpinger* m. (sammans. *enstöpingsdagher* ensam stående hälgdag), motsv. no. *einstøding* m. ensamt stående föremål eller ensamt levande person; jfr isl. adj. (i femin.) *einstoeð* ensam stående; avledn. till den germ. rot *stôþ* (*stôð*) som med samma vokalism ingår t. ex. i pret. stod till vb. stå ock är avljudsform till roten *staþ* (*stað*) i subst. stad o. s. v.

Entlediga v.; lånat av likbet. lt. nht. *entledigen*, ett denom. till lt. nht. adj. *ledig* fri = sv. ledig, sammansatt med det i verb förekommande prefixet *ent-*, gammal obetonad sido-

form till det tyska *ant-* med grundbet. »emot» = fsv. *and-*, nsv. 2. an-.

Envig n. jämte enviges- i sammans.; ett mest uti skildringar hållna i fornnordisk stil brukat lånord av fsv. *envighe*, isl. *einvígi* n. tvekamp, egentl. enskild strid (i motsats till strid mellan krigarskaror), med förkortning genom anslutning till det enkla ordet fsv. *vigh*, isl. *víg* n. strid. Roten finnes i got. *weihan* st. v. strida ock partic. pres. fsax. *wîgand* (o. s. v.) krigare samt i sv. adj. vig, egentl. stridsduglig; vidare i lat. *vinco* jag segrar, fornir. pres. *fichim* strider, fslav. *věkŭ* kraft, litau. *veikiu* övervädigar, förmår, uträttar, adj. *vikrus* kry o. s. v.

Enär konj.; sammans. med 1. e- av när; jfr emedan.

Er 1) pron. pers., 2) pron. possess.: biformer till eder, uppkomna av dessa ords äldre med spirant (fsv. *þ*, *dh*) uttalade former såsom obetonade.

Er- prefix (numera betonat ock uttalat *är* eller sällan med *e*-ljud; förr obetonat); med da. (obetonat) *er-* lånat av det obetonade lt. nht. *er-*, motsv. ndl. *er-*, fht. *ir-*, *ar-*, *ur-*, prefix i verb ock deverbativa ord med egentl. bet. »utur, ut» ock med härledda bet, ss. »upp, fram» m. m.; gammal obetonad sidoform till fsax. fht. nht. *ur-* = sv. partikeln ur.

Erg c. (uttalat *ärj*, dial. med *e*-ljud); jämte likbet. ä. nsv. *erga* f. (se t. ex. Lex. Linc.) väl sekundärt bildat till vb. erga, likasom no. dial. *erj* n. ock *eirk* m. erg utgått från verben *erja* ock *eirka* erga sig; jfr vidare no. dial. *eir* n., da. *er* c. erg samt no. dial. *eira*, da. *erre* erga sig. Grundord till alla dessa former är det gamla ordet för »koppar» ock »brons» i de forngermanska språken, fsv. *er* m. n., isl. *eir* n., got. *aiz*, ags. *âr* (eng. *ore* malm, metall), fht. mht. mlt. *êr* n. (hvartill adj. fht. *êrîn*, nht. *ehern*), hvilket ord återfinnes i lat. *æs* n. koppar, brons samt sanskr. *ayas* ock zend. *ayaṅh* metall, ish. järn (men troligen även i dessa språk med äldre bet. koppar eller brons). Jfr Schrader: Sprachvergl. und Urgesch.², sid. 272 ff.

Eriksgata f. resa som enligt fornsvenska lagar nyvald svensk konung skulle göra genom rikets förnämsta landskap för att avlägga ed ock hyllas. Ordets förra del är till formen gen. sing. till mansnamnet Erik, fsv. *Eriker*; man har tänkt sig, att därmed åsyftas någon viss svensk konung Erik. Då namnet egentl. betyder »alltid mäktig» eller »stadigvarande härskare» (av fsv. *e* alltid, se 1. e- ock fsv. *riker* mäktig = nsv. rik), synes det icke omöjligt, att det även kunnat brukas som titel för den över hela riket härskande konungen i motsats till styresmän över mindre områden ock här vore att fatta i denna mening.

Ertappa v.; lånat av likbet. nht. *ertappen*, sammans. av *tappen* famla, treva, gripa slumpvis, sl. m. nht. *tappe* f. tass, fot.

Erövra v.; lånat av likbet. lt. *eröwern*, mlt. *eroveren* (väl två former: den ena med *o-*, den andra med *ö* i uttalet?), egentl. övervinna; till mlt. *over* över; jfr da. *erobre*, lånat av nht. *erobern* i s. bet.

Etsa v., uttalat med *e*-ljud (väl efter det till bet. ock härkomst likartade betsa), förr även *ätsa* (t. ex. hos Sahlstedt 1773); med da. *ædse*, ndl. *etsen* ock eng. *etch* lånat av likbet. nht. *ätzen*, egentl. »låta äta, låta fräta sig in»: faktitivverb (formellt = isl. *etja*) av roten till äta.

Etter n. (dial. ätter); av fsv. *eter* n. (bif. med *æ* från synkoperade kasus *ætar-* i Cod. Bur. en gång) gift, ish. animaliskt gift, var i bölder, motsv. isl. *eitr* n., da. *edder* c., ags. *âtor*, *attor* n., mlt. ndl. *etter* (med

ĕ för den forna diftongen, ss. i mlt. ndl. *enkel*, se enkel), fht. *eitar* n., nht. *eiter* m. n., urgerm. **aitra-*, en bildning med *r*-suffix, väl jämte fht. mht. *eiz* m. varböld hörande till den rot, förgerm. *oid*, som finnes i gr. *οἰδάω* sväller, svullnar, *οἶδμα* svall (men väl icke i fslav. *jadŭ* m. gift, som snarare hör till slav. *ĕd-*, *jad-* äta).

Evig adj.; av likbet. fsv. *evogher* (med bif. *ævogher*); jämte da. *evig* lånat av mlt. *êwig* i s. bet.; jfr fsax. *êwig*, ndl. *eeuwig*, fht. *êwîg*, nht. *ewig*: avlett av det subst. som motsvarar got. *aiws* tid, ock som i svenskan har en kvarleva i prefixet 1. e-. — Ovisst är, om det likbet. *evelig* i folkspråket (t. ex. i uttr. *hvar eveliga själ*) också är lånord (jfr mlt. *êwelike*, *-liken* adv. evigt) eller kanske egentl. är ett inhemskt efter *evig* ombildat **ävelig*, motsv. no. dial. *ævelig* ock jämte fno. adv. *æ̂filiga* evigt utgånget från det nordiska subst, isl. fno *æ̂fi* f.

Evinnerlig adj.; med ett redan i y. fsv. (såsom hos flera adj. på *-ĕlig* ock dit hörande adv.) av oklar anledning tillkommet *r*, samt med övergång i y fsv. av det begynnande ä. fsv.* *æ̂* såsom obetonat till *ĕ-*, av likbet. ä. fsv. *ævinneliker*; jfr isl. *æ̂finligr* i s. bet. samt fno. *æ̂fin-* ock *æ̂fins-* i sammans. med bet. »för all tid» eller »lifstids-»: troligen förutsättande ett gammalt nordiskt adjektiv, motsv. got. *aiweins*, fht. *êwîn* evig, hvilket är med *n*-suffix avlett av det subst. som ligger till grund för 1. e- samt för adj. evig.

Evärd(e)lig adj.; av likbet. fsv. *eværþiliker*, *æværþiliker*, motsv. fno. *æverðligr*, fda. *everdheligh* i s. bet. Ordet är likasom det synonyma fsv. *eværuls-*, *æværulzliker* bildat med fsv. *e*, *æ* alltid, nsv. 1. e-, av fsv. subst. *væruld* = nsv. värld, hvartill fsv. *verþ-* är synkoperad form med *l* förlorat ock med *d* näst efter *r* utbytt mot *þ*. Dess förra del återfinnes i det mlt. adv. *iewerlde*, *juwerde*, *jewerle* med bet. någonsin i världen, evärdligen.

F.

Fack n. (icke upptaget hos Möller 1790, däremot hos Weste 1807 tillika med bif. *fackt* med av obekant anledning tillagt *t*); ett lånord från tyskan, motsv. det likbet. från lt. lånade da. *fag* n.; jfr mlt. ndl. *vak*, nlt. *fack* (pl. *fäker*), fht. *fah*, *fahh-*, nht. *fach* n. med bet. avdelat rum, avdelning, t. ex. på en vägg eller mur o. s. v., i äldre tyska även stängsel i vatten för fiskfångst; ags. *fæc*, *fac-* n. tidrymd (jfr i denna bet. ndl. *tijdvak*). Ordet anses vara, ss. motsv. ett förgerm. **pago-*, rotbesläktat med gr. *πήγνυμι* ock lat. *păgo*, *pango* slår fast, fäster, sammanfogar, gr. *πηγός* fast, tät, stark, lat. *compāges* sammanfogning, även gr. *πάγη* snara, fälla, fångstnät, fiskrysja: hvilka ord höra till en variantform av den ie. roten *pāk'*, som ingår t. ex. i vb. foga ock i adj. fager. Grundbet. av vårt ord är dock icke alldeles klar; kanske »vidfogat (eller: infogat) stycke»?

Fackla f. med ä. nsv. bif. *fakla* ock *fakel* (Lex. Linc.); jämte da. *fakkel*, lt. nht. *fackel* f., fsax. *fakla*

o. s. v. lånat av lat. *facula*, demin. till *fax* fackla, bloss.

Fadd adj., motsv. da. *fad*; nyare lånord av likbet. fra. *fade*.

Fadder c.; av y. fsv. *fadder* m. (manlig) fadder, motsv. da. *fadder*; lånord av mlt. *vaddere*, *vadder* a) m. manlig fadder, b) f. kvinnlig fadder, motsv. fht. *gi-fataro* sv. m., nht. *gevatter* m. med det sekundärt bildade fht. *gi-fatara* f.: en av fsax. *fadar*, fht. *fater* = sv. fader (med förlängt lt. *d*, ht. *t*) bildad översättning till det kyrkliga lat. *compater*, egentl. »(andlig) medfader».

Fader, far m.; av likbet. fsv. *faþir* (y. fsv. *far*) m., motsv. isl. *faðir*, da. *fader*, *far* samt got. fsax. *fadar*, ags. *fæder*, fht. *fater* o. s. v., urgerm. **faðḗr* (med huvudaccenten på ändelsen), gr. *πατήρ*, lat. *pater*, fornir. *athir*, sanskr. *pitar* (*pitr̥-*) m. med s. bet.: ett urgammalt ord med ie. grundf. **pətér-* (**patér-*). Såsom liknande ett nomen agentis med avs. på ändelsens form har detta ord förr vanligen ansetts höra till en rot *pā* med abstrakt bet. »skydda» eller »föda, nära». Sannolikare synes, att det är bildat med ett från barnspråket härstammande *pa* med bet. »fader»; jfr i denna bet. gr. dial. *πᾶ* samt det med reduplikation bildade *πάππα*, sv. pappa.

Fager adj.; av likbet. fsv. *fagher*, motsv. da. *fager* (*faver*), ags. *fæger*, eng. *fair*, fsax. fht. *fagar* vacker, got. *fagrs* lämplig, passande (sammans. *unfagrs* ἀχάριστος Luc. 6: 35): ett med *r*-suffix bildat adj. till en rot som ingår med samma form, germ. *faᵹ*, i fht. *gafagôn*, mht. *vagen* göra till viljes, eng. *fadge* v. passa, i mht. *gevage* adj. tillfreds, nöjd, i got. *faginôn* v. glädja sig, isl. *fagna*, sv. fägna; med slutande *h* i got. *ga-fahrjan* bereda, *fulla-fahjan* göra till viljes ock *faheþs* glädje; med flerfaldigt olika avljud t. ex. i fht. *gi-fehan* st. v. glädja sig, i mlt. mht. *vegen*, nht. *fegen* göra ren, fäja, sopa (= fht. **fegôn?*), i de ungefär likbet. vb. isl. *fága* ock *fǽgja* = sv. fäja, ävensom i den tyska ordstam, hvartill hör sv. vb. foga. Samma rot finnes med motsvarande förgerm. form *pāk'* i sanskr. *pāça-* snara, fjätter, lat. *păciscor* fastställer, avtalar, överenskommer, *pactum* ock *pactio* avtal, väl även i *pax* (*pāc-*) fred. Som en biform till samma rot anses germ. roten *fanh*: *fang* i vb. få ock fånga; om en annan variant, förgerm. *pāg*, se fack. Grundbegr. är väl »fästa, foga tillsammans». Hos det germ. adj. **faᵹra-* skulle väl grundbet. vara »passande»; härav bet. »inrättad, danad på ett passande sätt, välskapad» eller ock »passande till, fogande sig efter andras tycke, väckande nöje, varande till behag»?

Faggor f. pl. i uttr. hava (döden o. s. v.) i faggorna känna förebud till, röja symptom av något, egentl. väl hava något fördolt hos sig; förr med något vidsträcktare användning, men alltid med prepos. *i*, t. ex. hos Weste 1807 *i sina* (*ens*, *dödens*) *faggor* = i sina (o. s. v.) klor, i sitt (o. s. v.) våld; jfr ock Rietz sid. 123. Annars saknas ordet i flera ordböcker från 1700-t., men i Spegels Gloss. 1712 träffas *faggor* = »rimsor af kläderna, fors. lat. laciniæ». Hos Möller 1790 uppgives, att ordet förr stundom brukats i bet. tiggarpåse. Om så är, får man kanske tänka på den hos Ihre antydda härledningen från eng. *fagot* (*faggot*) risknippa, bunt, knyte, resp. från fra. *fagot* i s. bet.?

Fal adj.; av likbet. fsv. *fal*, motsv. isl. *falr*, ä. da. *fal* (oböjt ss. adverb nuv. da. *fal* jämte *til fals* till salu); jfr i s. bet. fht. *fâli* (*fāli?*) samt med etymologiskt oklar diftong, urgerm. *ai*: mlt. *veile*, ndl. *veil*, fht *feili*, nht. *feil*. Roten finnes med avljuds-*ó* i

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.

Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.

Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.

Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.

Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.

Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.

D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.

Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.

Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.

Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.

Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.

Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.

Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-sveco germanicum. 1640.

Noreen: Orddubbl. = Om orddubbletter i nysvenskan af A. Noreen (i Ups. Univ. Årsskrift 1886).

Noreen: Urg. Judl. = Utkast till föreläsningar i urgermansk judlära av A. Noreen.

N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.

P. B. Beitr. = Paul's & Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).

P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.

Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.

Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.

Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.

Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.

Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.

Syn. Lib. = Synonymorum Libellus, 1587.

Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.

Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.

Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.

Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie, Gent 1890.

Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste, 1807.

Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur.

Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara mest populär. **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* har oaktat sin strängt vetenskapliga hallning rönt sådan avsättning, att den från 1883 till 1889 upplevat fyra upplagor.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter Kluge's tyska ordbok, dock med tillägg av hänvisningar till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna, samt med iakttagande av större konsekvens i det afseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här hufvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd, lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska Akademien välvilligt lovat ett understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 25 öre för hvarje ark.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri. 1893.

ETYMOLOGISK

SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

TREDJE HÄFTET

FAL—FRÄKEN

STOCKHOLM,
HUGO GEBERS FÖRLAG

LEIPZIG,
M. SPIRGATIS.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, isk)
eng. = engelsk(a)
f(i fda., ffra., ffris., fno., fslav.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
isb. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

gr. πωλέω säljer, med annan vokalism ock avledd med *n*-suffix i litau. *pèlnas* förtjänst ock det formellt motsvarande fslav. *plěnŭ* krigsbyte, ävensom kanske med *ln* ersatt av supradentalt *n* i sanskr. *paṇ-* v. köpa, handla, sätta in på spel ock *paṇa-* spel, insats. Å andra sidan har man med stöd av ags. *fǣle* kär, god, trogen antagit släktskap med sanskr. *cāru-* adj. kär (jfr Noreen: Urg. Judl. § 34, 1).

Falaska f. med föråldrad biform fallaska (enda formen hos Sahlstedt 1773); av likbet. fsv. *falaska* ock *fallaska* (där *fall-* väl egentl. beror på invärkan från andra samhöriga ord, där *a* var kort i position, ehuru man kanske sedan associerat med vb. falla); jfr da. *falaske* ock *fald-* (äldre *fall-*) *aske* i s. bet. Ordet, som egentl. bet. »blek (ljusgrå) aska», är sammansatt med det fsv. fda. icke ss. självständigt adj. uppvisade **fal* blek (grundord till vb. falna; s. d.), motsv. isl. *fǫlr*, ags. *fealo, fealw-*, eng. *fallow*, fsax. *falu*, ndl. *vaal* ock *valuw*, fht. *falo, falawêr*, nht. *fahl* ock *falb* med bet. blek, black, mattfärgad. Andra hithörande subst. med bet. »falaska» äro no. dial. *fal* n., sv. ock no. dial. *falke* m. ock *falske* m. (även i ä. nsv. skrifter) = isl. *fǫlski* m., fht. *falawisca* f., mht. *valwisch(e)* f. ock m. Om sistnämda ord utgår från en *s*-stam, motsv. lat. *pulvis* (av *polvis*) stoft, aska (Kögel i P. B. Beitr. XVI 511), bör väl även för det latinska ordet antagas grundbet. »blekt, ljusgrått ämne». Det germanska adj. **falwa-* blek återfinnes i fslav. *plavŭ* hvit, ry. *polovyj* black, litau. *pàlvas* blekgul. Ock samma ord torde ligga till grund för lat. *palleo* är blek, *pallidus* blek (med *ll* väl av *lv*). På fjärmare håll besläktade äro väl sanskr. *palita-* grå, gr. πολιός grå, πελιός, πελιδνός svartaktig, lat. *pullus* mörk, svartgrå.

Falk m.; en kortare, väl efter lt. *falk* bildad yngre (på 1520-t. uppvisad) form för fsv. ock ä. nsv. *falke* m., motsv. isl. *falki* m.; jfr likbet. da. *falk*, mlt. *valke*, fht. *falcho* m. (o. s. v.) samt senlat. (från 4:e årh.) *falco*, ital. *falcone* o. s. v. i romanska språk. Detta fågelnamn plägar man förklara som en avledning till lat. *falx* f. skära: med avseende på falkens starkt krökta klor? Betänkligt synes i alla händelser det av Kluge med stöd av ags. *wealh-hafoc* »keltisk hök» ock isl. *valr* (egentl. »kelt»?) ss. namn på falken framställda förslaget, att ordet skulle vara en tysk bildning med *f* för keltiskt *v* till folknamnet *Volcæ* kelter, ock att lat. *falco* således skulle vara lånat från tyskan.

Falka v. bjuda på något som är till salu; av fsv. *falka* (uppvisat i bet. bjuda ut till salu), denominativverb till adj. fal, hvartill även fsv. isl. *fala*, ä. da. *fale* falka. — I den hvardagliga (i svenska ordböcker förbisedda, ehuru mycket brukliga) bet. »stadigt eftertrakta, söka komma i besittning av» är falka nog egentl. samma verb med nyare omtydning efter subst. falk, i det man synes trott, att ordet skulle betyda göra som en falk, hvilken har ett rov i sikte.

Falla v.; av likbet. fsv. *falla*, motsv. is. *falla*, da. *falde*, ags. *feallan*, fsax. fht. *fallan* o. s. v. med s. bet. (i alla germ. språk utom gotiskan). Detta germanska verbs stam *fall-* synes motsvara en förgerm. presensstam **phaln-* med *n*-suffix, hvilken också finnes i lat. *fallo* bedrager: till en rot *phal*, som väl med avljud ingår i gr. φηλόω bedrager, φηλητής bedragare, ock som är variant till roten *sphal* i gr. σφάλλω bringar att falla, kullkastar, bringar i olycka, bedrager, σφάλλομαι faller, råkar i olycka, bedrager mig.

Till en avljudsform *phôl* av samma rot hör väl litau. *pûlu* faller (härtill infin. *pùlti* väl nybildad med sekundärt avljud).

Falna v., på 1600-t. *fahlna;* jämte en äldre sidoform *fallna* (ännu hos Dalin 1850 i bet. vissna, tyna bort, åtskilt från *falna* »blifva till stoft, såsom falaska») härstammande från fsv. *fālna* (egentl. blekna, förlora sin färg) vissna, förtorka, tyna bort, försvinna; hvarav dels med förlängning av *l* blev *fallna*, dels väl med *a* förlängt frf. kakuminalt *l*, som sedan i riksspråkets uttal ersatts med vanligt *l*, blev *fālna*. Detta verb är liksom de motsv. isl. *fǫlna* ock ä. da. *falne* samt det med olika suffix bildade da. *falme* med s. bet. avlett av det gamla i falaska kvarlevande adj. fsv. **fal* o. s. v. med bet. »blek».

1. **Fals** m. omböjd kant, fog, ränna, på 1700-t. *falts;* liksom da. *fals* lånat av likbet. nht. *falz* m.; jfr mht. *valz* m., hvilket ish. förekommer som namn på den mellersta delen på en tveäggad svärdsklinga, där denna var sammansvetsad. — Falsa v., tidigare än substantivet synligt i svenska ordböcker (*faltza* t. ex. hos Serenius 1741), motsv. da. *false*, nht. *falzen* i s. bet.; jfr fht. *falzit* pres. sing. i glossor =»fulcit». Denna tyska ordgrupp, förr allmänt hänförd till den germ. roten *falþ* : *fald* i ty. *falten*, sv. vb. fålla o. s. v., hör sannolikt (se Erdmannn: Kleid und Filz im German., Upsala 1891, sid. 17 ff., 8 f.) till en annan germ. rot *felt* : *falt* »stöta, slå, bulta», som motsvarar förgerm. *peld* : *pold*, hvartill med *e*-vokal lat. *pello* slår, stöter på, driver (av **peldo*) samt det germ. subst. som finnes i sv. filt, under det en enklare rotform utan *d* finnes i lat. perf. *pepuli*.

2. **Fals**, arkaist. subst. med bet. förfalskning, falsk vara i uttr. fals ock flärd; av likbet. fsv. *fals* n.; jfr i s. bet. isl. *fals* n., ä. da. *fals* (nuv. da. *falsk* c.), mlt. mht. *vals* (med bif. *valsch*) i s. bet.: egentl. ett som substantiv brukat adj., fsv. isl. *fals*, mlt. mht. *vals* falsk, lånat av likbet. lat. *falsus*, partic. till lat. *fallo* bedrager (sl. m. sv. falla); jfr lat. *falsum* även ss. subst. — **Falsk** adj.; av likbet. fsv. *falsker*, med da. *falsk* lånat av mlt. *valsch*, motsv. ndl. ock mht. *valsch*, nht. *falsch*. Denna biform till det ovannämda av lat. *falsus* lånade adjektivet är kanske (se Kluge) sekundärt med *sch* från vb. fht. *gi-falscôn*, *gi-felscen*, mlt. *valschen*, *velschen* förfalska ock detta av ett lat.-rom. vb. **falsicare*, **falscare* med s. bet.?

Famla v., motsv. likbet. da. *famle*, lt. *fammeln*. Måhända får antagas sammanhang med isl. *falma* i s. bet. på det sätt, att ordet uppkommit av ett äldre nordiskt **falmla*, resp. lt. **falmeln*, med dissimilatoriskt bortfall av det första *l*? I sådant fall skulle väl (jfr Fritzner [2]) antagas som grundord ett subst. med bet. »hand», hvilket stode i avljudsförhållande till ags. fsax. *folm*, fht. *folma* hand ock vore identiskt med lat. *palma* (utbredd) hand, samt vore tillika med de likbet. gr. *παλάμη* ock fornir. *lám* (där *p* i början försvunnit) bildat med *m*-suffix av en rot *pāl*, germ. *fal* : *fôl*, som finnes med germ. *ô* i vb. fsax. *gi-fôlian*, fht. *fuolen*, nht. *fühlen*, ags. *fêlan*, eng. *feel* känna (på). Kanske bör vårt ord dock med Lidén i Språkv. Sällsk. i Ups. förh. 1891—94, sid. 63 alldeles skiljas från isl. *falma* ock tillika med fumla ock dithörande samt no. dial. *fimra*, da. dial. *fimre* i liknande bet. sammanställas med isl. adj. *fimr* rask, flink?

Famn m.; av likbet. fsv. *famn* m., som motsvarar no. *famn* m., da. *favn*, men formellt avviker från de

likbet. isl. *faðmr* m. ock de västgerm. formerna, ags. *fæðm* m., eng. *fathom*, fsax. plur. *faðmôs*, mlt. ndl. *vadem*, fht. *fadam*, nht. *faden*. Med egentlig bet. »utbredda armar, famn», hvilken bet. dock flerestädes gått förlorad, brukas ordet tillika allmänt som måttbestämning, egentl. betecknande så mycket som får rum mellan de båda utsträckta armarna (i tyskan bland annat om tråd-längd, avmätt med de utsträckta armarna, nu med bet. tråd). Grundform åtminstone för de östnordiska språken jämte norskan synes vara en *n*-stamsform, urgerm. **faþmn-*. Kanske förutsättes också för isl. namnen *Fáfnir*, *Loddfáfnir* samma form (med *a* förlängt till ersättning för det förlorade *þ*; se Bugge: Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Opr. I 343). Jfr ock mlt. biformen *vademe* sv. m. Om den annars rådande formen, motsv. ett urgerm. **faþma-*, är primär form eller förlorat ett suffixalt *n*, kan vara ovisst. Den germ. roten *faþ*, som också finnes i got. *faþa* f. (i plur.) omhägnad, mht. *vade* f. med s. bet., är en avljudsform till den rot som ingår med *e*-vokal i gr. *πετάννυμι* utbreder, *πέταλος* utbredd, flat, *πέταλον* blad. En kanske fullständigt motsvarande rotform är lat. *păt* i *patere* v. stå öppen, utbreda sig, *patulus* vidöppen, vitt utbredd; jfr ock litau. *patalai* m. pl. bädd (egentl. utbredda sängkläder?).

Fan m. djävulen; med kontraktion (ofta röjande sig i uttal med cirkumflex-accent) av ä. nsv. *fanen* (på 1500-t.), motsv. likbet. no. *fan*, *fanen*, da. *fanden*. Detta ord med biformer, fsv. *fændin*, *-en*, *fennen* (i Didr. S. *fænyn* ock *fædhinth*), no. dial. *fenden*, *fæn* (*fæn'n*), fda. *fænden*, är, såsom Kock visat i N. T. f. Fil. N. R. VII 301 ff., icke enligt förut allmänt gängse mening samma ord som fiende, hvilket också ofta fordom brukades om djävulen, utan av lågtysk eller frisisk härkomst. Det återfinnes i nuv. fris. *fanjen*, *fannen*, *fännen* djävul, troligen egentl. ett gammalt partic. pres. med bet. »frestande (frestaren)» = ffris. *fandiand*, fsax. *fandônd* till vb. ffris. *fandia* (uppvisat i bet. besöka), fsax. *fandôn* fresta, även hemsöka, motsv. ags. *fandian* söka, undersöka, försöka, fresta, mlt. *vanden*, *vannen* besöka en sjuk, ndl. *vanden*, nlt. *vannen* besöka en barnsängskvinna: ett av roten till finna bildat verb, hvars egentliga bet. väl är (vilja) komma till någon, söka upp. — Fanders: en genitiv, brukad dels adjektiviskt (såsom den gamla gen. plur. djävla), dels i uttr. åt fanders, lånad av den förmodligen på liknande sätt använda lt. gen. sing. till lt. *fander*, *fanner*, ett namn på djävulen bildat med *-er*, motsv. sv. *-are*, av ovan omtalade verb. — Fanken, en biform med något mildare bet., motsv. no. *fanken*, antagligen lånad från lt. eller i alla händelser danad med från lt. härstammande deminutivändelse *-ken*.

Fana f.; av likbet. fsv. *fana* f., med no. *fana*, da. *fane* lånat av mlt. *vane* m. f. fana; jfr ndl. *vaan* f., nht. *fahne* f., mht. *vane* m. i s. bet.; fht. *fano* m. med ursprungligare bet. tygstycke, duk, got. *fana* m. tygstycke, duk, lapp. Härav sammans. isl. *gunnfani*, ags. *gúðfana*, fht. *gundfano* fana, egentl. »stridsduk»; lånat till romanska språk: ital. *gonfalone* o. s. v. Ordet är sl. m. lat. *pannus* tyg, tygstycke, duk. Detta är kanske väsentligen samma ord, ifall det utgått ur en *n*-stamsform **pann-* ock ifall det germanska ordet motsvarar ett förgerm. **panon-* ock icke **ponon-*, hvilken senare grundform man antagit, som det synes, därföre att slaviska språken äga en ordgrupp med avljud *pen* : *pon*, jfr

fslav. *ponjava* linne-duk eller -klädnad ock *o-pona* förhänge med stamverbet fslav. *pęti* (pres. *pĭna*) spänna, hänga, sammans. *pro-pęti* korsfästa; jfr ock litau. *pinti* (pres. *pinu*) fläta, subst. *pinklas* flätvärk o. s. v.

1. **Fara** v.; av likbet. fsv. *fara*, motsv. isl. *fara*, da. *fare*, got. *faran* o. s. v.; ett allmänt germanskt verb med bet. förflytta sig, fara, färdas. Den germanska rotformen *far* motsvarar gr. πορ i πόρος genomgång, övergång över vatten, väg, πορεύω bringar på väg, sänder, πορεύομαι färdas, reser. Avljudsformer äro: a) Germ. *fôr*, utan känd motsvarighet i andra ie. språk, t. ex. i preter. for samt i fora f. ock föra v. b) Germ. *fer*, ie. *per*, i fjord ock fjärd samt i lat. partic. *peritus* med samma betydelseutveckling som sv. förfaren ock bevandrad, vidare lat. *experior* prövar, röner, lär känna, *reperio* finner o. s. v. (möjligtvis också i fslav. *pera*, flyger, pres. till *pĭrati*, ock *pero* fjäder, ifall icke *per* där är variant till *sper* i litau. *sparnas* vinge?). c) Germ. *fur*, ie. *pr̥*, i ags. eng. *ford*, fht. nht. *furt* överfartsställe, vad över en flod, samt zend. *peretu-* bro. Dessutom finnes roten med tvetydiga avljudsformer i lat. *portus* hamn ock i sanskr. vb. *par-* föra över, föra fram. Denna rot är väl ytterst densamma som är så allmänt utbredd i bet. »framföre», t. ex. i de sv. partiklarna för(e) ock fram, även i fjärran (se 2. fjär) o. s. v., i det den här ursprungl. väl betecknar en rörelse framåt. — Farkost m.; av likbet. fsv. *farkoster*, motsv. isl. *farkostr*, egentl. i allm. hjälpmedel till färd (av fsv. isl. *far* n. färd), därföre i fsv. också brukat om dragare. Jfr kost. — Farnöte i det från lagspråket härstammande uttr. i flock ock farnöte i sällskap; av fsv. *faru-*, *fara-*, *farnöte* n. ressällskap, motsv. likbet. isl. *fǫruneyti* n., ett kollektivt, resp. abstrakt, subst. till fsv. *farunöter* m., isl. *fǫrunautr* m. reskamrat: sammansatt, väl med det feminina fsv. *far* färd, isl *fǫr* f., av ett subst. isl. **nautr*, motsv. nht. *genosse*, ndl. *genoot* kamrat, egentl. en som åtnjuter eller nyttjar något tillsammans med en annan, av roten till nyttja ock njuta. — Fartyg n., lånord närmast från lt., motsv. no. *fartyg*, da. *fartøi*, ndl. *vaartuig*, nht. *fahrzeug*, ett, som det tyckes, först på 1600-t. brukligt ord, älst med kollektiv bet. samling av fartyg, flotta; av tyg don, redskap.

2. **Fara** f.; av y. fsv. *fara* f. ock *fare* m. fara, farhåga, fruktan; liksom da. *fare* c. lånord från mlt. *våre* f. i s. bet., även svek, motsv. fht. *fâra* f. försåtlig förföljelse, fara, nht. *gefahr* f. fara, ags. *fǣr* f. fara, fruktan, eng. *fear*. En biform är fsax. *fâr* (gen. *fâres*) försåtlig förföljelse, isl. *fár* n. fiendskap, ondska, skada, nöd, fara, svek, no. dial. *faar* n. vrede, även ett slags sjukdom. Hit hör got. *fêrja* m. försåtlig förföljare, spion. Roten, hvilkens germanska form förutsätter förgerm. *pēr*, finnes med kort *e* i lat. *periculum* fara, gr. πεῖρα försök, förförelse (till otukt) med vb. πειράω i motsv. bet. Troligen är denna rot *per* identisk med den i lat. *peritus* o. s. v. ingående varianten av roten till 1. fara. Grundbet. av vårt subst. synes vara »farande (efter en som man vill skada), förföljelse», hvilket från den förföljdes synpunkt blir = »fara». Det synonyma våda, fsv. *vaþe* m., är väl en likartad bildning av roten till fsv. *vaþa* v. gå fram, nsv. vada. — Farlig adj.; av likbet. fsv. *farliker*, mlt. *vârlik*.

Fargalt m.; av likbet. fsv. *fargalter* m., hvars förra led motsvarar urgerm. **farha-*, förgerm. **porko-*, hvilket förekommer i många besläktade

språk i bet. »gris» eller mera sällan »svin» : ags. *fearh* m., eng. *farrow*, fht. *farah*, *farh*, mht. *varch* n. med demin. nht. *ferkel* samt mlt. *verken*, ndl. *varken* n.; lat. *porcus*, fornir. *orc*, litau. *parszas* (i bet. snöpt galt), fslav. demin *prasę* n. (urslav. **porsęt-*). I nsv. dial. förekommer (enligt Rietz 131) även det enkla *far* i bet. fargalt. Men om detta liksom *farr(e)*, *farg* ock *farke* i s. bet. är förkortningsform för fargalt, bevisar det icke, att fsv. *far-* ursprungl. haft denna bet., avvikande från de andra språken. Möjligen betyder fargalt ursprungl. »gris-galt», d. v. s. galt tjänlig till avel av grisar (i motsats till snöpt galt)?

Farsot f., motsv. likbet. no. *farsott* : vanligen uppfattat såsom bildat av 1. fara med grundbet. sjukdom som far omkring, men troligen egentl. ett till 2. fara hörande lånord = mlt. *vârsucht* lifsfarlig sjukdom, motsv. fno. *fársótt* i s. bet.

Farstu f.; en med kortare form av senare leden bildad biform till fsv. *farstova*, *farstugha* i s. bet., motsv. fno. *farstova:* svårligen på fonetisk väg uppkommet av det likbet. med fsv. *for* för bildade fsv. *forstova*, nsv. förstu(ga), isl. *forstofa*. Det torde (ursprungl. eller såsom omtydd form?) innehålla det subst. med bet. »färd» som ingår i fardag, farkost, farväg o. s. v. (till 1. fara) ock således egentl. betyda »färdstuga»: d. v. s. stuga (rum) där fattiga resande fingo hålla till? Jfr Kock: Undersökn. i sv. språkhist. 72 f.

Fart f.; av likbet. y. fsv. *fart* f., motsv. da. *fart* c.; lånat av mlt. *vart (vard-)* f. färd, farande, hastighet, samma ord som sv. färd, verbalabstr. till 1. fara. Den tyska formen har t. o. m. fått insteg i vårt lagspråk i sammans. lagfart, väl därföre att den aktiva bet. hos vb. lagfara gjorde färd oanvändbart till bildande av verbalabstr. därtill.

Fasa f.; av likbet. fsv. *fasi* m. — **Fasa** v., av likbet. fsv. *fasa* v. (även opersonl. m. dat.). Skulle man få antaga släktskap med mlt. *vase* dumt prat, lt. nht. *faseln* v. prata dumheter, yra, tokas, hvilka ord torde höra till en form med avljud av roten till fjäsa ock fjäska, så att den ursprungliga bet. hos vårt subst. skulle vara förvirrat löpande hit ock dit (av rädsla) el. dyl.? — Faslig adj.; av likbet. fsv *fasuliker*, *faseliker*, motsv. ä. da. *faselig* i s. bet

Fast adj.; av. fsv. *faster* fast, även stark, häftig, motsv. likbet. isl. *fastr*, da. *fast*, ags. *fæst*, fsax. *fast* o. s. v.; i högtyskan med olika form, fht. *festi*, nht. *fest*, som hänvisar till ett urgerm. **fastu-*. Detta antages jämte armen. *hast* representera ett ie. **pazdu-*, som enligt en gissning (se Kluge) skulle vara bildat med ett prefix *pa-* ock ett *-zdu-*, möjligtvis hörande till ie. roten *sed* sitta? — Fast adv. mycket, nu endast frf. vissa ord, ss. otrolig(t) ock kompar. mera, hällre, förr med vidsträcktare användning; av fsv. *fast*, neutr. till adjektivet ss. adverb med bet. mycket, egentl. starkt. — Fast, fastän konj., samma ord som adverbet, använt i relativ bet., egentl. = så mycket som, huru mycket än. — Fasta f. lagfartsbevis; av fsv. *fasta* f. laga stadfästelse på föryttring av jordegendom, i senare lagspråket brukat i st. f. den i de äldre fsv. lagarna uteslutande använda plur. till fsv. *faste* m. en av de gode män som bevittnade ock stadfästade överlåtelse av jordegendom. — Fastighet f.; lånord av lt. *fastighêt*, som i plur. nyttjas i denna bet., men annars är ett abstrakt ord lika väl som nht. *festigkeit*.

Fasta v.; av likbet. fsv. *fasta*, motsv. isl. *fasta*, d. *faste;* jfr got.

fastan, fht. *fastôn* o. s. v. med s. bet. i alla germanska språk. Jämte samhöriga subst. fasta f. »jejunium» (med best. artikel fastan = den långa fastetiden före påsk), fsv. isl. *fasta* f., da. *faste*, mlt. mht. *vaste* f. samt got. *fastubni* ock fsax. *fastunnia*, mlt. *vastene* f. o. s. v. hör ordet väl, ss. allmänt antages, till adj. fast. Men grundbet. kan fattas på två sätt: a) = hålla sig fastbunden, lägga band på sig i fråga om mat ock dryck (jfr isl. *bindandi*, *-endi* asketisk återhållsamhet)? eller b) = fasthålla vid, iakttaga religiösa föreskrifter eller bruk (jfr got. *fastan* i bet. hålla, iakttaga)? — Fastlagen m., nu uppfattat såsom bildat med best. artikeln (fastlags- i sammans.); av fsv. *fastelaghen*, biform till *fastelaven* dagen (d. v. s. fettisdagen) eller de tränne dagarna näst före askonsdagen, då fastan begynte; med da. *fastelavn* ock ä. da. bif. *fastelagen* lånat av mlt. *vastelavent* dagen före fastan, bildat av *avent* afton, d. v. s. dagen före enligt det gamla kyrkliga språkbruket, ock *vastel-* fasta (en biform i sammans., kanske uppkommen av *vasten-* med *l* för *n* genom dissimilation?); jfr ndl. *vasten-avond*, nht. *fastenabend* ock *fastnacht* fettisdag. De nordiska formerna med *g*, *gh* för *v* hava måhända först uppstått i danskan genom substition, föranledd därav, att fda. *gh* i somliga danska dial. övergått till *v*? I alla händelser har väl emellertid *g* i svenskan stadgat sig genom association med sv. lag »lex».

Fastage n.; lånat av likbet. nht. *fastage* f., en yngre, troligen efter nht. *fass* fat ombildad form för nht. ock ndl. *fustage* av ffra. *fustage* i s. bet., egentl. laggkärl; jfr de likbet. orden mlt. *fustule*, ffra. *fustaille*, nfra. *futaille* samt ndl. *fust*, ffra. *fust*; härstammande från lat. *fustis* stake, käpp?

Faster f., motsv. da. *faster*; en kortare form för ä. nsv. ock ä. da. *fadersyster*, fsv. *faþursystir*, väl närmast uppkommen av *farsyster* (som fins t. ex. i Variar.) med synkope av *y* såsom obetonat ock med (dissimilatoriskt?) bortfall av *r*.

Fasting(en) m. marknad i Kristinehamn, nu i april, men fordom i februari; av äldre *faste-ting* (motsv. fsv. **fastoþing* neutr. pl.), egentl. ting i fastan. Jfr disting.

Fat n.; av fsv. *fat* n. a) fat i detta ords olika bet. = nht. »schüssel» ock »fass», b) klädesplagg (i plur.), c) effekter, bagage, resgods, ursprungl. väl emballage (i plur., ingående ss. förra led i *fatabur*); motsv. isl. *fat* n. i s. bet., da. *fad* fat, ags. *fæt*, fsax. *fat*, fht. *faz* n., o. s. v., brukat med varierande bet. i olika språk om flera slags förvarings- eller serveringskärl. Även ett got. **fat* såsom väsentl. likbet. med fsv. isl. *fat* synes fortleva i sp. *hato*, pg. *fato* förråd av klädesplagg, garderob. Ett demin. till vårt ord är fsv. *fætil*, isl. *fetill* m. band eller rem att bära något över axeln, ags. *fetel*, fht. *fezzil* svärdgehäng, nht. *fessel* fjätter. Då samma ordstam väl ligger till grund för vb. fatta, synes den egentliga bet. av fat vara omslutande föremål (tjänande till att däri förvara eller bära något). Till samma rot med avljudsform germ. *fēt* hänför man mht. *gevæze*, nht. *gefäss* n. kärl, även värjfäste, samt got. vb. *fētjan* smycka. Utanför germ. området vet man intet besläktat ord, om icke litau. *pûdas* kanske skulle höra till en avljudsform med gammalt *ô* af samma rot.

Fatabur m. förrådskammare (en arkaiserande form, bildl. i sådana uttr. som hämta ur egen fatabur), bif. fatbur (i egentlig mening, men föråldrat), ä. nsv. *fatebur*; av fsv. *fatabur*, egentl. litet hus eller rum (se 1. bur) som innehåller

»fat» i forntida mening; förråds-, ish. klädkammare, även skattkammare; förråd, (res-)effekter. Jfr fat.

1. **Fatt**, ett gammalt subst. brukat endast efter vissa verb, ss. taga, få, hava fatt, springa, löpa, hinna (i) fatt; jfr likbet. y. fsv. *fāt (fatt)* ock *fāt (faat)* efter vb. *taka, fa*, da. *(tage, faa, gribe, have) fat*, no. *fat* (= *fāt*), det sista även liksom no. dial. *fate* m. med bet. handtag, grepp; jfr ock lt. *fāt* grepp, tag, fång. Man har velat förklara ordet ss. sl. m. fatta ock egentl. identiskt med fat. Denna etymologi kan nog också passa åtm. för vissa betydelser ock den nyare formen med *tt* beror väl i alla händelser på anslutning till vb. fatta. Men fråga kan vara, om icke vårt fatt snarare hör ursprungl. tillsammans med isl. *fata* sv. v. ock *feta* st. v. finna rätt på (vägen), hinna fram. Ifall dessa verb (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 50) äro att ställa till roten för fot ock fjät (s. d.), så skulle sålunda här kunna föreligga en sidoform till sistnämda ord, motsv. ett förgerm. **podo-*; jfr sanskr. *pada-* steg, fotspår: möjligtvis samma form?

2. **Fatt** adj. beskaffad, brukat i uttr. i (vid) så fatta omständigheter (kanske också ingående i hundfatt oförskämd, i dial. *folkfatt* folklik, städad ock i ä. nsv. *ofatt* oformlig? Jfr Rydq. III 275), annars ss. neutr. predikativt i opersonliga uttr. ss. hur el. hvad är det fatt, det är så fatt, illa fatt (med); jfr da. *fat* i s. bet. efter *saaledes, hvorledes* i opersonliga uttr.; troligen av fsv. fda. *fat* bristande, uttalat *fatt* : det gamla neutr. till adj. fsv. fda. *fā(r)* »paucus» = isl. *fár*, nsv. få (i plur. o. sammans.). Detta neutr., där det långa *a* förkortats frf. *tt* (ss. t. ex. i natt, jfr fattas ock fattig), blev, sedan adj. *fā* fått formen *få*, lösryckt från sambandet med detta adj., hvarigenom *fatt* i sådana frågeuttryck som *huru (hvad) är det fatt*, egentl. = »huru felas det, hvad är det som fattas», kunde omtydas ss. = »beskaffat» ock slutligen i svenskan uppfattas ss. neutr. till ett adj. *fatt* beskaffad. Samma gamla neutr. torde med ursprungligare bet. ingå i adj. tafatt, som kan vara sekundärt uppkommet ur adverbet i bära sig tafatt åt o. dyl. uttr., egentl. = »på bristfälligt sätt i avs. på tagande»?

Fatta v., en yngre sidoform till fsv. *fata* gripa, fatta, om- eller innesluta, även besluta, bestämma; jfr da. *fatte* fatta; mlt. *vaten* gripa, fatta, fästa; tappa på fat; lassa, packa (t. ex. en vagnsfora); infatta (ädelstenar o. s. v.); även med flera överförda bet., ss. bestämma, avfatta, tillegna sig med förståndet m. m.; nlt. *faten* o. *fatten*, ndl. *vatten*, nht. *fassen* fatta (fht. *fazzôn*, mht. *vazzen* även kläda, rusta m. m.). Ordet hör åtm. väsentligen till subst. fat ock är i en del betydelser tydligen sekundärt i förh. till detta. Verbets dubbla form med långt ock kort *a*, resp. med *t* ock *tt* i lt. ock i svenskan efter lt. mönster är väl att förklara av substantivets olika former i böjningen i lt., liksom i ndl.: enstav. *vāt*, men tvåstav. *vāt-*, t. ex. i gen. *vātes*. Möjligt är, att mht. *vazzen* i bet. »gå, fara, draga åstad» egentl. är ett annat verb, att ställa i samband med isl. *fata* sv. v. ock *feta* st. v. finna rätt på vägen, hinna fram, såsom hörande till roten för fot ock fjät (jfr 1. fatt), såvida det icke skulle vara att förklara av bet. lassa, packa sitt bagage för resa (jfr sv. packa sig i väg).

Fattas v.; av likbet. y. fsv. fattas (jämte *fatas*, kanske föreställande **fåtas* med *å* från adj *få-r*); jfr likbet. da. *fattes*, no. *fattast*. Detta verb är bildat till adj. fsv. fda. *fā-*

»paucus», nsv. få, ock väl snarare direkt till neutralformen fsv. fda. *fat* bristande (se 2. fatt) än med den verbala avledningsändelsen *-ta*, i hvilket senare fall man måste antaga, att en äldre fsv. fda. form **fættas* (jfr isl. *fátta* göra fåtalig, kanske för övrigt också avlett av neutr. *fátt*) skulle dels fått *a* i st. f. *æ* från neutr. *fat*, dels ändrat konjugation.

Fattig adj.; av fsv. *fatöker*, y. fsv. *fatiker*, *-igher*, *-ugher*, *fattigher* m. m. fattig, arm, torftig, ringa; motsv. likbet. isl. *fátoekr*, da. *fattig*: sammansatt av a) stamformen, fsv. *fā-* o. s. v., till adj. fsv. *far*, isl. *fár*, »paucus», nsv. få, här att fatta i bet. av neutr. ss. subst. »litet, ringa», b) fsv. *töker*, isl. *toekr*, ett verbaladj. till *taka*, nsv. taga, som annars oftast har passiv bet., men här troligen bör fattas aktivt i bet. »som kan taga» (jfr fsv. *arftöker* som får taga arv), så att grundbet. av det sammansatta ordet väl är »som kan taga (skaffa sig) blott litet» (knappast passivt: »den från hvilken litet kan tagas»). Jfr lat. *pauper* fattig, sammansatt av det med fornnord. *fā-* identiska *pau-* ock ett med vb. *parere* ock *parare* förvärva besläktat *-per*. I det nuv. nordiska fattig beror *a* för väntat *å* därpå, att tidigt andra ledens begynnelsekonsonant förlängdes ock således *ā* förkortades, såsom t. ex. i blaggarn, sammansättningsform till blår, fsv. *bla-garn*; jfr ock 2. fatt ock fattas.

Feg adj., nu i riksspr. modlös, rädd (så att man undandrager sig strid), men i dial. med kvarlevande äldre bet. »bestämd till snart inträffande död eller olycksöde», hvilken bet. ännu hos Sahlstedt 1773 upptages ss. den enda; av fsv. *fegher* i denna äldre bet. (även »nyss död» i det run-ristade *faiȝian sunu* på Rökstenen), motsv. fgutn. *faigr*, isl. *feigr*, ags. *fǽge*, fsax. *fêgi*, ndl. *veeg* i s. bet., mlt. *veige*, *vêch* ock mht. *veige* dels i den gamla (i lt. ock ht. dial. ännu levande) bet., dels i bet. rädd, feg, da. *feig*, nht. *feige* (efter lt.) feg. I avs. på etymon finnas endast gissningar, delvis föga rimliga, såsom att ordet skulle sammanhänga med germ. **faiha-* adj. tecknad eller målad med figurer, sl. m. gr. ποικίλος brokig, eller med ett annat **faiha-* fientlig, grundordet till sv. fäjd, eller med fsax. vb. *afêhian* döma (?), hvilket verb självt kunde behöva förklaring, eller med litau. adj. *paikas* dum. Sanskr. *pakva-* färdig (-lagad), mogen, synes kunna passa rätt bra för betydelsen, men den avvikande vokalismen gör även denna sammanställning ganska tvivelaktig.

1. **Fela** v.; med fsv. *misfelas* svika, slå fel ock pres. *fegler* (väl = *feiler*: från 1507) slår fel, no. *feila*, *fela*, da. *feile* lånat, väl närmast från lt.; jfr likbet. mlt. ndl. *feilen*, mht. *vælen*, *vêlen*, nht. *fehlen*, eng. *fail*, lånord av ffra. *faillir*, bif. *fallir*, svika, mankera, slå fel, brista, fela, förfela, gå miste om, motsv. ital. *fallire*: en romansk bildning för lat. *fallere* bedraga, svika, etymologiskt samma verb som sv. falla. — Fel n.; jfr likbet. da. *fejl* c., mlt. *feil* m., ndl. *feil* f. (nht *fehler* m.), ffra. *faille* f. — Fel ock felt (redan på 1600-t. *feelt*) adv. efter slå, taga, gå m. fl. verb; lånat av lt. *feil* adv., t. ex. i *feil slân*, *feil(e) gân*, motsv. nht. *fehl* adv. o. prefix. Jfr mlt. adj. *feil* felaktig, felande, hvilket adjektiv, även om det möjligen skulle vara en sekundär bildning, torde ss. åtm. skenbart grundord till lt. adverbet hava medvärkat till den svenska formen *felt.

2. **Fela** f., ett numera endast i dial. kvarlevande ord för violin, även upptaget hos Weste jämte *fidla*; i sydsv. dial. *fäjla*; samma ord som fsv. *fipla* f. violin eller ett liknande

stråkinstrument, dock så att fela med *e* (i motsats till det hithörande vb. 2. fila) synes bero på invärkan från lt.; jfr likbet. isl. *fiðla* f., no. *fela*, da. *fiddel* ock ä. da. *feile*, ags. *fiðele*, mlt. *viddele*, *vedel(e)*, fht. *fidula* f., o. s. v.: ett etymologiskt oklart ord, väl på något sätt sammanhängande med det väsentl. likbet. romanska ordet, ital. *viola* o. s. v. (hvarav sv. 1. fiol), hvilket anses bero på mlat. *vitula*, som man velat härleda från lat. vb. *vitulari* hava roligt, förlusta sig (då *i* i detta verb torde vara långt, har det väl icke, som man antagit, något att göra med *vĭtulus* kalv; kanske snarare av *vīta* liv?). Skulle de germanska formerna med *f* för *v* bero på sammanblandning med lat. *fides* stränginstrument, lyra? Andra antaga utan vidare förklaring, att ordet är ett urgammalt germanskt ord.

Fem räkneord: se fäm.

Fena f.; av likbet. fsv. *fina* f., ett ord som i andra språk har *nn:* jfr da. *finne* c., mlt. *vinne*, ndl. *vin* f. (nht. *finne* f. från lt.), ags. *fin*, *finn-* m., eng. *fin* fena; ävenså lat. *pinna* f. fena, även fjäder (betraktat som variant till *penna*, dock svårligen ursprungl. samma ord) samt tinne m. m. På grund av den svenska formen kan icke antagas en grundform med *sn* (jfr Kluge), utan ordet är väl en *n*-stamsbildning till en annars obekant rot *pin* med förgerm. former **pinôn-* ock **pinn-* ursprungl. växlande i böjningen.

Fet adj.; av likbet. fsv. *feter* adj., motsv. isl. *feitr*, da. *fed*, fornndl. *feit* (mlt. *vêt?*), mht. *veiz*. I st. f. detta adj. brukas annars i västgerm. språken mest ett (oftast synkoperat) partic. pass. till faktitivverbet mht. *veizen* (motsv. isl. *feita*, urgerm. **faitian*) göra fet; nämligen ags. *(fǣted) fǣtt*, eng. *fat*, fornndl. *feitit*, nndl. *vet*, lt. *fett*, fht. *feizzit*, *feizt*, nht. *feist* (därjämte nht. *fett*, som anses vara av Luther infört från lt. ock sedan utbrett i ht. dial. genom bibeln). Man har ofta sammanställt med fslav. *pitati* nära, föda. Denna etymologi har närmare utförts så, att vårt-adj. = urgerm. **faita-* skulle representera äldre **faitta-* av förgerm. **poitnó-* (se Kaufmann i P. B. Beitr. XII 535 f.). Men med hänsyn till nordiska former med avljuds-*i*, ss. isl. *fita* f. fett, no. dial. vb. *fita* göra fet m. fl. ord synes bättre att sammanställa med gr. πῖδαξ källa, πιδύω låter strömma fram (även lat. *paedor* smuts? se Persson: Wurzelerw. 35), så att roten skulle vara en variant med slutande *d* till ie. roten *pī* »svälla», hvilken finnes t. ex. i gr. πίων fet, πῖαρ fett, sanskr. *pīvan* ock *pīvara-* fet, *payas* saft o. s. v. — Fetma f. o. fetma v., redan i y. fsv. med *e* ifrån adjektivet; av ä. fsv. *fitme* m. ock *fitma* v. i motsv. bet., bildade med avljuds-*i*; jfr da. *fedme* c. fetma. — Fetna v., motsv. no. *feitna*, nybildn. till adjektivet i st. f. fsv. isl. no. *fitna* i s. bet. — Fett n.; liksom da. *fedt* n. väl lånat, med *e* i svenskan för *ä* från adjektivet (möjl. tillika från ett ä. lt. subst. **fêt?* jfr fornndl. *feit* n.), av lt. *fett* i s. bet., motsv. ndl. *vet* (nht. *fett* från lt.): det substantiviskt brukade neutr. av det ovan omtalade participial-adj. lt. *fett* o. s. v.

Ficka f. (upptaget hos Serenius 1741), motsv. da. *fikke* c. (uppvisat 1622: »pasceolus, ledicke eller ficke i pung eller taske», se Kalkar I 537); lånat av likbet. lt. *vicke* (uppvisat 1565), *ficke*, motsv. nht. (mt. dial.) *ficke* f. På grund av vokalismen synes sammanhang med mlt. *vak*, sv. fack knappast sannolikt. Måhända är ordet bildat med deminutivt *k?* Jfr lt. dial. *fudk* ock *föbke* ficka (en-

ligt Kluge). Något passande grundord är dock icke funnet.

Fiende m.; av fsv. *fiande* (yngre *fiænde, fiende)* fiende, ibland brukat om djävulen (hvarföre man förr allmänt hit hänförde da. *fanden* ock sv. fan); jfr isl. *fjandi, fjándi* (plur. *fjandr)* fiende, djävul, no. *fiende*, da. *fjende* (äldre *fiende*, trestavig form, ännu förordad hos Molbech 1859) samt got. *fijands*, ags. *feónd*, fsax. *fîund, fîond*, mlt. (*vîant*) *vîent, vînt*, fht. *fîant* o. s. v., ett i germ. språken ännu allmänt kvarlevande subst., som ursprungl. är ett presensparticip med bet. »hatande». Egentl. föreligga väl tvänne former med olika rotvokalism (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 36), i det got. *fijands* jämte *fijaþwa* fiendskap ock vb. *fijan* hata synes böra skiljas från de nordiska ock västgerm. formerna med *î*, hvilka torde höra till got. *faian* tadla (fht. *fiên*, isl. *fjá* hata) = urgerm. **fēian* av den rotform som finnes i lat. *pējor* sämre, värre, väl även i sanskr. *pâ-pa-* adj. dålig, ond. Jfr med annan rotvokal sanskr. vb. *pîy-* smäda, håna. — **Fientlig** adj., liksom da. *fjendtlig* lånat från lt., där *t* uppkommit av slutljudande *d* : mlt. *vîentlik* o. s. v.

Fiffig adj.; lånat, kanske först på 1800-t., av nht. *pfiffig* adj. knepig, fiffig, avledn. till *pfiff* m. knep, egentl. hvissling eller blåsande i pipa (till lockande av fåglar o. s. v. eller ss. signal för tjuvar?): ett nyare subst. till nht. vb. *pfeifen* pipa, hvissla = sv. pipa. — Fiffa (upp) v., väl i svenskan nybildat ur adjektivet.

Fika v.; med äldre pres. *-er* ock pret. *-te* ännu hos Weste samt i nuv. dial., där *fika* också kan betyda skynda; av fsv. *fikia* ivrigt sträva, fika, skynda, även idka näringsfång, bruka (jord), t. ex. i uttr. *fara ok (æller) fikia;* motsv. isl. *fíkja(sk)*, no. *fika*, ä. da. *fige* sträva, fika, skynda sig. Ett gammalt participialadj. härtill är fiken, sammans. nyfiken, fsv. *fikin*, isl. (poet. i sammans.) *fíkinn*, no, *fik(j)en*, ä. da. *figen* (nuv. da. *nyfigen*). Jfr vidare isl. *fíkjum* dat. pl. (till ett adj. **fíkr*?) ss. adv. högligen, särdeles, egentl. väl ivrigt, häftigt. Något etymon är icke känt.

Fikon n.; en nyare singularform till likbet. fsv. *fikon* n. pl., som under anslutning till svenska bär- ock fruktnamn på *-on* bildats efter mlt. plur. *vîgen* (resp. redan efter fornlt. plur. *vîgun*?) ss. en sidoform i plur. till fsv. *fika* f., motsv. isl. *fíka* f.; jfr da. *figen* c. (ä. da. *figen* även ss. plur.), fda. plur. *fikær*, ags. *fîc-* i sammans. (eng. *fig* av fra. *figue*), fsax. fht. *fîga* f., o. s. v.; lånord av lat. *ficus*, i nordiska språken upptaget med bibehållet *k*, således väl icke närmast från tyska munarter, där ordet endast är känt i en form med *g* av det romanska (t ex. provenç.) *figa* f., utan från något annat håll; måhända genom pilgrimer direkt från södra Europa? Eller från England?

1. **Fil** c. redskap att fila med; av likbet. fsv. *fil* f., motsv. no. *fil* f., da. *fiil* c., väl en från lt. lånad biform till fsv. *fæl* m., motsv. ä. da. *fæl*, ags. *feól*, fht. *fîhala, fîla*, mlt. *vîle* f. (o. s. v.), hvilket ord kan ss. motsvarande urgerm. **finhlô-* vara ett nomen instrumenti med *l*-suffix till en förgerm. rot *pink*, nasalerad biform till *pik* »rista», hvartill höra t. ex. lat. *pingo* tecknar figurer, målar, med partic. *pictus* o. subst. *pictor*, sanskr. *piç-* v. (pres. *pinç-*) uthugga, smycka, fslav. *pisati* skriva. Annars ligger det nära att sammanställa med isl. *þél* f. fil. Om detta hör hit, finge man antaga, att av någon anledning *þ* utbytts mot *f* eller tvärtom (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 197). I alla händelser synes kunna för isl. *þél* förutsättas en germ. rot *þinh*, för-

germ. *tenk* med bet. »sticka, skära» el. dyl. ss. variant till *tek* ock *teks* i fht. *dehsa* yxa, lat. *tēmo* (av **teksmo*) tistel på vagn, fslav. *tesati* hugga o. s. v. Jfr Hellquist i Arkiv VII 160.

2. **Fil** m. rad, räcka (t. ex. av rum); lånat av likbet. fra. *file* f., motsv. ital. *fila*; egentl. väl rad av föremål uppträdda på ett snöre; utgånget från lat. *filum* tråd.

3. **Fil-** löpnad (sur) mjölk, blott i sammans. ss. filbunke, filbytta, filmjölk; jfr no. dial. *file, fele, fel* i s. bet., även grädde på mjölken. Samma ord i ursprungligare form är väl isl. *þél* n. pl. löpnad mjölk; troligen med Bugge i Arkiv IV 133 att förklara ss. bildat med *l*-suffix av den germ. roten *þinh.* i adj. tät (urgerm. **þinhta-*), således till bet. likartat med da. *tyk mælk* filmjölk av *tyk* tjock; jfr ock sv. tätmjölk slags seg mjölk, beredd medelst Pinguicula. Förvandlingen av *þ* till *f* skulle här kanske kunna (med stöd av fsv. *misfyrma*, nsv. missfirma = isl. *mis-þyrma* med *þ* labialiserat till *f* genom värkan av *m* i *mis-*?) förklaras i de sammansatta formerna genom värkan av de labiala begynnelsekonsonanterna i -bunke, -bytta, -mjölk? Vokalväxlingen åter vill Bugge, som antager germ. grundf. **þinhala-*, förklara så, att ordet fordom haft *ī* i dat. sing., *ē* i andra kasus. Måhända är i stället grundformen **þinhila-*, hvarav i älsta fornnordiska tiden en osynkoperad form *þīhil*, ä. fsv. **þīl*, slutl. *fil*, samt en synkoperad form *þēhl-*, hvarav isl. *þél* ock no. dial. *fel*?

1. **Fila** v.: denom. till 1. fil, motsv. no *fila*, da. *file* o. s. v.

2. **Fila** v. spela (dåligt) på fiol, med bif. *fidla* hos Weste, motsv. ett fsv. **fiþla* v. med i folkspråket förlorat *þ* (ss. t. ex. i sala = sadla ock i bale); jfr likbet. lt. *fideln*, nht. *fiedeln*: ett denom. till fsv. *fiþla* f. fiol, nsv. 2. fela. Jfr birfilare (se bir).

Filfras m., ett namn på järven, lånat av nht. *vielfrass*, som annars betyder »storätare», väl bildat efter mlt. *velfrass* (i den 1498 tryckta Reinke de vos) såsom skenbart sammansatt av mlt. *vel* mycket ock *vrâs*, *vrâtz* fråssare; ndl. *veelvraat* järv synes i sin ordning vara översatt från högtyskan, motsv. mlt. *velevrât* storätare. Den egentliga källan är väl det äldre norska *fell-* eller *fjellfross* (*fjellfras*) av *fell, fjell* (bärg, sv. 1. fjäll) ock det till etymon dunkla *fross*, som annars betyder han-katt; jfr isl. *fress* han-katt, i Sn. Edda även ett bland björnens namn (ehuru enligt Fritzner[2] egentl. åsyftande järven, som ansågs för unge av björn), sv. dial. (i Norrland ock Finland) *fräs, fråss* han-katt. Skulle grundbet. vara ett fräsande djur? I no. dial. finnas även former med främmande utseende, ss. *fill(e)frans, felefrans*. Förklaringen till detta förhållande samt överhuvud till förtyskningen av ett gammalt norskt namn på ett djur, som är hemma i höga norden, ligger kanske däri, att de tyska hanseaterna i Norge under senare medeltiden slagit under sig handeln med norska pälsvaror.

Filt m.; av y. fsv. *filt* i s. bet., även hårduk till filtrering; med da. *filt* c. lånat av mlt. *vilt* (m. el. n.?). filt, motsv. ndl. *vilt* n., fht. nht. *filz* m.; jfr likbet. no. *felt* n., väl av engelsk härkomst: ags. eng. *felt*. Ordet kan knappast, ss. förr mest antagits, vara sl. m. lat. *pileus* filthatt, gr. *πῖλος* filt ock lat. *pilus* hår. Med stöd bland annat av de lånade romanska formerna, ital. *feltro*, sp. *fieltro*, fra. *feutre* filt samt mlat. *filtrum* silduk av filt, hårduk (hvarav sv. vb. filtrera) synes ordet böra härledas från en urgerm. *s*-stam **filtiz-*, **feltaz* (förgerm. **peldos*), bildad

av en rot, som också ingår i det med suff. *-ti-* bildade slaviska ordet för filt, fslav. *plŭstĭ*, pol. *pilść*, böm. *plsť* (grundf. **pl̥sti* av **pl̥d-ti-*). Denna rot torde vara ie. *peld* med bet. »stöta, slå, bulta» i lat. vb. *pello* slår, stöter på, driver (av **peldo*), med avljud *pold* i nht. *falz* omböjd kant, hvarav sv. 1. fals. Vårt ord betyder väl sål. ursprungl. »bultning, prässning», sedan hvad som är bultat, prässat, valkat (av ull eller hår). Se Erdmann: Kleid und Filz im German., Upsala 1891, s. 8—12.

Filur m., nu = skälm i mildare mening, förr = spetsbov, ficktjuv, bedragare (sammans. *spelfilur* falsk spelare hos Serenius 1741), motsv. da. *filur;* med ombildning efter vb. lura (kanske i lt.?) lånat av likbet. fra. *filou.*

Fimmel- eller **fimmerstång** m. dragstång på åkdon; i Spegels Gloss. 1712 *fimurstång*, annars i äldre ordböcker *fimmelstång*, hos Möller 1790 också *fimmerstång.* Ett etymologiskt dunkelt ord, förmodligen älst med *l*, i det skrivsättet med *r* kan bero därpå, att *ls* i folkspråket uttalats som en supradental sibilant. Men passande etymon är knappast isl. *fimbul-* i sammans. med bet. av något vidunderligt, enormt, jättelikt, en sidoform till ags. *fīfel* i s. bet. (isl. *fifl* dåre, jfr *fiflmegir* = jättesöner?). Föga sannolikare synes den gamla meningen, att vårt ord, ss. sl. m. isl. *fimr*, no. *fim* adj. rask, flink, skulle betyda en stång »som kan wridas, på thet hästarne thes beqwämligare kunna draga» (se Spegels Gloss.).

Fin adj.; av fsv. *fin* fin, ren (till halt), klar, äkta, av utmärkt beskaffenhet, förträfflig, motsv. isl. (sälls.) *finn* blank, no. *fin*, da. *fiin*, mlt. mht. *fin* (ofta = vacker), ndl. *fijn*, nht. *fein*, eng. *fine* fin; lånord av ffra. *fin* fin (i detta ords olika bet.), även betecknande något superlativt: ren, full, ytterlig (frf. vissa adj. adverbiellt »alldeles» ss. i nuv. fra. t. ex. *fin seul*), motsv. ital. *fino* (bif. *fine:* efter subst. *fine?*), sp. pg. *fino* fin. Ordet anses vara ett till lat.-rom. vb. **finire* avsluta sekundärt bildat adj. med bet. av passivt particip, sål. egentl. »fulländad». — Finurlig adj. (hos Weste ss. likbet. med *smånätt*); väl ursprungl. hemma i folkspråket (jfr Rietz 137). Kanske en på samma sätt som t. ex. *galig* i vissa dial. för galen från neutr. på *-it* utgången förändrad form för ett **fin-vulen* (eller **fin-ulen?*), uttalat med tjockt (kakuminalt) *l?* Detta skulle vara sammansatt med det i karlavulen, illa vulen ock i många andra adj. i folkspråket ⁊ bet. »-aktig» (se Rietz 796) kvarlevande partic. pass. till vb. varda av fsv. *vurþin* (*urþin*) ock skulle sål. egentl. vara samma ord som no. dial *finvoren* något fin, kräsen.

Finger m. n.; av likbet. fsv. *finger* m. n., motsv. isl. *fingr* m., da. *finger* c., got. *figgrs*, ags. *finger*, fsax. fht. *fingar* m., o. s. v. i alla germ. språk. Då ordet annars har *a*-stamsform, urgerm. **fingra-*, är kanske den fornnord. plur. fsv. *finger*, isl. *fingr*, som föranlett neutralt genus i många sv. ock no. dial., sekundärt bildad efter plur. till hand ock fot ock den nu vanliga plur. fingrar egentl. en urgammal form? Detta germanska i andra ie. språk okända ord behöver väl icke nödvändigt höra till en abstrakt rot. Man har gissat dels på en med hänsyn till vokalismen tvivelaktig variant, germ. *finh* : *finʒ*, till roten för vb. få ock fånga (germ. *fanh* : *fanʒ*), så att finger skulle egentl. betyda »gripande (lem)», dels på den i lat. *pingo* tecknar figurer, målar o. s. v. ingående ie. roten *pink* : *pik*, som här väl skulle fattas i bet. »sticka, peta» (jfr 1. fil). En nyare sammanställning med räkne-

ordet fäm, ie. *penqe, innebär egentl. icke någon förklaring till grundbet. av finger, då detta sistnämda skulle vara det till bet. primära. Även har man tänkt på fslav. *pęstĭ* näve (samt fht. *fûst*, nht. *faust*, om detta skulle vara = urgerm. **funhsti-*, förgerm. **pn̥ksti-* ock obesläktat med gr. *πυγμή* ock lat. *pugnus*).

Fink m., ä. nsv *finke* (ännu i slutet av 1700-t.), tidigast känt i sammans. *boofinke* i Variar. 1538 (se bofink); sannolikt jämte da. *finke* c. lånat från lt.; jfr likbet. fht. *fincho* m., mht. mlt. mndl. *vinke*, nht. nlt. *fink*, ags. *finc*, eng. *finch*: väl en gammal variant med *f* av förgerm. *p* till sv. spink, nu likbet. med »sparv» i sammans. grå-, gulspink, förr även, liksom nuv. dial. *spink(e)* ock *spikke*, no. *spikke*, brukat om andra småfåglar, t. ex. *grönspinck* »merops», *rödhspinck* »picus» i Variar.; motsv. eng. *spink* fink ock väsentl. samma ord som gr. *σπίγγος* fink. Då detta sistnämda jämte *σπίζα* ock *σπίνος*, namn på fink eller andra småfåglar, samt vb. *σπίζω* piper synes höra till en rot *spī* »pipa» (Prellwitz: Et. Wb. 297), synes sannolikt, att *fink* hör till den likbet. roten *pi*, som ingår med reduplikation i lat. vb. *pīpio* ock *pipo* piper (jfr sv. pipa v. o. subst., lånord). Ovisst är, om eller huru ital. *pincione*, fra. *pinson* o. s. v. samt kymr. *pinc* fink sammanhänga med vårt ord, säkert äro de icke av gammal keltisk stam hörande till samma rot (se Thurneysen 73).

Finka f. litet avstängt rum till häkte m. m.; väl lånat av det lt. *vinke*, som ingår ss. förra led i mlt. *vinkenbûr* fängelsebur ock *vinkenblok* slags skampåle eller black för fångar; sannolikt en förkortningsform för mlt. *venknisse* fängelse, där *i* för *e* kanske dialektiskt uppkommit frf *nk* (jfr finkel), såvida icke *vinkenbûr* skulle fått *i* genom folketymologisk anslutning till fågelnamnet *vinke*, sv. fink.

Finkel m. uselt bränvin (i s. bet. hos Sahlstedt 1773); med likbet. da. *finkel* lånat från förra delen av lt. *finkel-jochen* (ä. sv. finkeljockum enligt Rydq. VI 109) i s. bet. Detta ord, hvars senare led uppgives vara ett judetyskt ord av hebr. *jajin* vin (ombildat efter lt. former av mansnamnet *Joachim?*), betyder egentl. med fänkål kryddat bränvin: av lt. *finkel* fänkål, bif. till *fenkol*, *fönkol* (sv. fänkål), där *i* kanske uppkommit av *e* i lt. dial., kanske ock härstammar från romanska språk: jfr ital. *finocchio* fänkål?

Finna v., av likbet. fsv. *finna*, motsv. isl. *finna*, da. *finde*, got. *finþan*, fht. *findan*, fsax. *fîthan*, *findan*, ags. *findan* o. s. v., ett allmänt germ. verb, motsv. fornir. *étaim* finner: av en rot med förgerm. o. urkelt. form *pent*, germ. *finþ*. Till samma rot med avljud höra troligen: a) ags. *fundian*, fsax. *fundôn* ock fht. *funden* v. giva sig i väg, skynda åstad, sträva, b) fsv. *fus* adj. (grundordet till nsv. framfusig), isl. *fúss*, ags. fsax. *fûs*, fht. *funs* ivrig, lysten (ish. att fara åstad), urgerm. **funsa-*, väl ett particip med förgerm. suff. *-to-* med aktiv bet., c) fht. *fendo*, mht. *vende* m. fotgängare, ags. *fêða* (grundf. germ. **fanþian-*). Möjligen fins en variant av roten utan nasal i lat. *peto* far till, strävar till, söker; detta verb kan tillika med lat. *invenire* ock fslav. *na-iti* finna, båda med egentlig bet. »komma på», tjäna att belysa vårt verbs sannolika betydelseutveckling.

Finne m. varblemma; med da. *finne* c. lånat av likbet. lt. nht. *finne* f., som även betyder dynt hos svin; jfr mlt. *vinne* f. (även vagel på ögonlock), ndl. *bloed-vin* blodböld, mht. *pfinne (phinne)*, *vinne* f. finne, dynt, därjämte enligt gamla glossar a) =

»rancor, mancor» (för »marcor»), d. v. s. ankommenhet, skämd lukt hos kött (jfr mlt. *vinnich*, mht. *pfinnic* ankommen, ish. om svinkött), b) = »neglein oder zweck, pinna», d. v. s. spik. Den sistnämda bet. tillika med mht. *pf (ph)* har föranlett den förmodan, att det är lat. *pinna* tinne, uppskjutande spets (annars ock fena, se fena), som lånats till högtyskan ock därifrån till lt. ock ndl., så att finne skulle bli till grundbet. likartat med sv. spikböld.

Fint f.; med da. *finte* lånat av likbet. lt. nht. *finte*, inkommet på 1600-t. ss. term i fäktkonsten från ital. *finta* f. förställning, list, fint, bildat av partic. pass. till vb. *fingere* låtsa (lat. *fingere* bilda, uppfinna).

Fintlig adj., numera liktydigt med fyndig, påhittig (redan t. ex. hos Sahlstedt 1773) genom anslutning till vb. finna (jfr adj. befintlig, nht. *befindlich*), men egentl. avledn. till fint.

1. **Fiol** m. stråkinstrument, ss. enkelt ord = violin (jfr sammans. basfiol); med no. da. *fiol* lånat av lt. *viole* violin, motsv. ndl. *viool* i s. bet., nht. *viole* altfiol, av romansk härkomst: fra. *viole*, namn på flera slags fiol-liknande instrument, ital. *viola* altfiol. Jfr vidare 2. fela.

2. **Fiol** f., en äldre biform för viol, som ännu brukas dialektiskt, kanske mest i sammans. om vissa växter som icke höra till släktet Viola, ss. lackfiol, nattfiol o. s. v. (jfr Fries: Ordb. öfver sv. växtnamnen); av y. fsv. *fiol* viol, motsv. da. *fiol* c.; lånat av mlt. *viole*, *fiole*, motsv. ndl. *viool* f. (jfr nht. *veilchen*); av lat. *viola*.

1. **Fira** v. »celebrare»; lånat av likbet. lt. *fîren*, mlt. *vîren*, motsv. ndl. *vieren*, fornndl. *fîriôn*, fht. *fîr(r)ôn*, nht. *feiern*, hvarav da. *fejre;* gammalt lånord med *î* för lat. *ē* av lat. *feriari* hålla hvilodag, denominativt verb till *fēriæ* f. pl. hvilodag, hälgdag (med *r* av *s* : sl. m. *festus* högtidlig, *festum* fäst), hvarav lånat fht. *fîr(r)a*, mlt. *vîre* f. högtidsdag, hälg, nht. *feier*.

2. **Fira** v. släppa efter tåg o. s. v.; med da. *fire* lånat av likbet. lt. *firen* (även *firen* *låten* i s. bet.) motsv. ndl. *vieren*, samma verb som eng. *veer* fira, ehuru förhållandet är oklart. Enligt Franck skulle eng. *veer* fira vara lånat från ndl. *vieren* ock detta identiskt med ndl. *vieren* hålla hvilodag, sv. 1. fira; meningen är väl, att verbet ss. sjömansord skulle betyda hvila med tåget, låta tåget hvila(?). Andra hava utan att förklara betydelseövergången identifierat ordet med eng. *veer* i bet. vända, svänga om (intrans. o. trans.) ock härlett från likbet. fra. *virer*, motsv. sp. pg. *virar*.

Fisa v. pedere; motsv. likbet. isl. *físa*, no. *fisa*, da. *fise* ock mht. *vîsen;* jfr fsv. *fis* m. fjärt; med *t*-suffix i s. bet. mlt. *vîst*, mht. *vîst* ock *vist* (med kort *i*), nht. *fist;* ndl. *veest* (med *ee* av urgerm. *ai*); vb mlt. *vîsten* o. s. v. fjärta. Den germ. roten *fîs* synes på grund av no. dial. *fisa* pusta, blåsa på eld egentl. betyda »blåsa» ock antages vara en variant av roten *spîs* i lat. *spirare*. Den tyska formen *fist-* med kort *i* kan dock även förklaras av förgerm. **pezdi-* till roten *pezd* i lat. *pedo* o. s. v. Jfr Persson: Wurzelerw. 199.

Fisk m.; av likbet. fsv. *fisker* m., motsv. isl. *fiskr*, da. *fisk*, got. *fisks*, ags. *fisc*, fsax. fht. *fisk* o. s. v. (urgerm. **fiska-*). Ordet återfinnes i lat. *piscis* ock (med olika vokalism: grundf. ie. **peisko-?*) i fornir. *iasc*, men icke i de övriga ie. språkgrupperna.

Fisk-ljuse m. fiskörn (skrivet med *l* redan i slutet av 1700-t., väl efter adj. ljus) för äldre *-gjuse*, *-gjus*, i bibeln 1541 (5 Mos. 14: 13) med

artikel *fiskagiusen:* väl hörande till fisknamnet fsv. *gius* gös, en variant till nsv. gös, som sannolikt ursprungl. haft allmännare bet. »fisk» (till samma rot, ie. *ghju-*, hör litau. *žuvis*-fisk, troligen även gr. *ἰχθύς*); grundbet. av *giuse* synes således vara »fiskare», ehuru ordet i yngre tid, sedan denna bet. bortglömts, blivit sammansatt med *fiska-*. Det besläktade namnet för samma rovfågel, isl. *gjóðr*, no. dial. *fiske-gjo(d)*, *fiske-jø* samt sv. dial. pl. *judar* (se Hellquist: Anm. om några nord. och västgerm. djurnamn, Upsala 1894, sid. 16), visar, att *s* i sv. *gius(e)* är suffixalt. Jfr Johansson i Bz. Beitr. XIII 118.

Fjant, fjanter m. fjollig karl, narraktig fjäsker; jfr da. *fjante* c. fjollig människa samt ä. da. *fjante* v., no. dial. *fjanta, fjantra* v. fara planlöst omkring (sv. dial. *fjanta* trippa, pallra, Rietz 161). Denna ordgrupp synes vara, med sekundärt *j* troligen tillkommet genom invärkan från andra ord på *fj-* med liknande bet. i nordiska dial., av samma ursprung som da. *fante* c. tok, sv. ock no. dial. *fant, fante* landstrykare, skojare, tattare, tiggare, förfallen slarv, i no. dial. även slyngel, skalk, i sv. dial. också tok, fsv. *fanter* m. löpare, tjänare, även använt med föraktlig bibetydelse samt ss. tillnamn (hvarav väl nuv. släktnamnet Fant), fno. *fantr* i s. bet., även landstrykare; jfr nht. (från lt.?) *fant* m. pojke, gäck, glop samt mht. *vanz* m. skalk, hvarav sammans. nht. *al-fanz* upptågsmakare. Ordet anses vara det romanska, ital. *fante* tjänare, dräng, fotsoldat, ffra. *fante,* en kortare sidoform till ital. *infante* fotsoldat, egentl. barn, av lat. *infans* barn.

Fjol (uppsvensk form, med tjockt *l* i folkspr.) eller **fjor** (i Götal.) förårs, brukat i sammanställn. i fjol, i fjor eller i sammans. ss. fjol-år o. s. v.; av likbet. fsv. *(i) fiordh,* motsv. fno. *(i) fiorð,* nno. ock da. *(i) fjor:* ett gammalt, oftast med föreg. prepos *ī* (jfr i går) förenat adverb, motsv. mht. *vert* i s. bet. av urgerm. **feruð,* som återfinnes med s. bet. i sanskr. *parut,* gr. *πέρυσι* (av **peruti*): bildat med ie. *per-* »före», hörande till den vitt utbredda roten *per* (hvarom se t. ex. 2. fjär), som också finnes i en stam med *n*-suffix i litau. *pérnai* i fjol ock likbet. mht. *vern(e)* ock *vern(e)t,* det sista genom blandning med *vert,* samt i got. adj. *fairneis* förgången, fjolårs. Senare delen, ie. *-ut, -uti* torde egentl. betyda »i år» ock vara lokativ till ett subst., som kanske står i avljudsförhållande till gr. *ἔτος,* äldre *Ϝέτος* år av roten *wet* (Brugmann: Grundr. II sid. 8).

Fjollas v. tokas (*fjolla* hos Serenius 1741), fjolla f. toka, fjollig adj. tokig; jfr ä. nsv. *fioll* »took, dåre», *fioll»* dårskap», *fiollot* »dårachtig, narrachtig, munkåter» i Spegels Gloss. 1712; no. dial. *fjolla* v. tokas, skämta (ish. lättfärdigt), da. *fjolle* v. tokas, *fjollet* adj. fjollig. Ordstammen, i sin form röjande yngre daning, synes vara uppkommen med inskott av *j* (jfr fjant) av den likbet. romanska (franska) stammen *foll-* i fra. *fou (fol)* adj. dåraktig, tokig, fjollig, motsv. ital. *folle* adj., med subst. fra. *fou* m. tok, *folle* f. toka, fjolla o. s. v. Denna fans redan i fornnord. språken med långt *o*, t. ex. i fsv. *fol,* isl. *fól* n. dåre, tok, kanske närmast från England? Jfr eng. *fool* o. s. v,

Fjord m., en biform till fjärd i namn på smala hafsvikar i Bohuslän, Norge ock Danmark samt med *l* från folkspråket i Glafsfjolen, namn på en smal sjö i Värmland; av fsv. *fiordher* m. (ursprungl. med *io* i nom. o. ack. sing., *iæ* av äldre *ia* i gen.) fjord eller fjärd, motsv. isl. *fjǫrðr* m., no. da. *fjord* = urnord.

*ferþu-, förgerm. *pertu-: en avledn. med suff. -tu- av ie. roten per, avljudsform till por i 1. fara, sål. ursprungl. = »det hvaröver man far, farled (till sjös)». En variant med avljud, motsv. ie. *pr̥tú-, är det i engelska ock tyska ortnamn kvarlevande ags. ford, fht. furt övergångsställe, vad över en flod, gall.-lat. -ritum i ortnamn, t. ex. Augustoritum, samt zend. peretu- bro. Lat. portus hamn av samma rot kan vara = ie. *pr̥tu- eller *portu-.

Fjorton räkneord; av likbet. fsv. fiortan, ä. fsv. fiurtan, bif. till fiughur-, fioghor-, fioghertan; jfr isl. fiugur-, fiogor-, fiogr-, fiórtán, da. fiorten i s. bet., sammans. av olika former till räkneordet fyra (ä. fsv. fiurir, neutr. fiughur o. s. v.) ock fsv. -tān, isl. -tán, en form för tiotalet, hvarom se aderton.

Fjun n. fint hår; ett i fornnord. språk icke uppvisat ord, trol. sl. m. da. dial. (Jutl.) fyn, føn, namn på växt av släktet Eriophorum, som annars i nordiska dial. vanligen kallas med namn på -ull eller -dun. Rotbesläktadt är kanske också no. dial. fjom n. stoftkorn, grand. Etymon är osäkert. Åström (i Sv. Landsm. VI: 6, sid. 73 f.) antager släktskap med isl. fífa Eriophorum ock no. dial. fivel, namn på Eriophorum ock andra fjunfröiga växter; fjun skulle då bero på en gammal form *fiwun-, där w uppstått av ƀ näst före u, ss. t. ex. i fsv. biur bäver (se bäver). Annars synes man kunna tänka på släktskap med det gamla nordiska, i andra språk icke kända verbet sv. dial. fjuka, fyka, fsv. fiuka, isl. fjúka, da. fyge fara hastigt i luften (om dun, stoftgrand, snö o. dyl.), förutsatt att roten till detta verb haft en enklare sidoform utan k. Jfr dun.

Fjåskig (fjoskig) adj. halvtokig; avledn. till sv. dial. fjåsk n. a) halvtokig människa eller odåga, b) fjäsk (enligt Rietz 140). Ordstammen är en nyare variant till den stam som ingår i fjäska. Jfr fjäsa.

Fjäder f.; av fsv. fiædher f. (fågel-) fjäder, motsv. likbet. isl. fjǫðr f., da. fjeder, fjer, ags. feðer, fsax. fethara, fht. fedara f. o. s. v. (icke uppvisat i got.), urgerm. *feþarō- eller *feþrō-: till den ie. roten pet »flyga», gr. πετ : πτ- i πέτομαι flyger, πτερόν vinge, πτίλον fjäder, dun, vinge; jfr sanskr. pat- v. flyga, patatra- vinge, pattra- vinge, blad. Lat. penna fjäder hör möjligen också till denna rot, däremot fslav. pero fjäder till en annan rot per (jfr 1. fara). I nyare tid har vårt ord hos oss liksom i tyskan kommit att användas om hvarjehanda elastiska föremål, avsedda för viss mekanisk värkan; detta väl med anledning av elasticiteten hos fågelfjädrar. Håva sådana måhända t. o. m. fordom använts i någon sorts enklare mekanismer?

1. **Fjäll** n. högt ock vidsträckt bärg; av likbet. fsv. (fiall) fiæll n., motsv. isl. fjall n. (bif. fell, ish. i sammans.), no. fjell, da. fjæld n.; enligt mest gällande åsikt (liksom redan i Ihres Gloss. 1769) att sammanställa med fht. felis m., nht. fels, felsen m. klippa, bärg, fsax. felis klippa, sten. Jfr mlt. vols m. klippblock. Grundform för vårt ord skulle vara urgerm. *felaz (se Noreen: Urg. Lautl. s. 136) med avljud i förh. till det tyska ordet = urgerm. *falisa-. Rotbesläktade ord äro kanske sanskr. pāšāṇa- sten (med š av ls?), gr. dial. (hos Hesych.) πέλλα sten, fornir. (med förlorat p?) ail klippa, sten. Enligt annat förslag (hos Fick[3] III 181, jfr Lindgren i Sv. Landsm. XII: 1, sid. 61) är vårt ord med grundbet. »högslätt» = urgerm. *felþa-, ags. fsax. fht. feld, sv. (från lt.) fält. I hvilket fall som hälst synes det kunna gå an att

sammanföra vårt ord med det till bet. ganska liknande, till en rotform *pol* hörande, sydslaviska ordet *planina* bärg, bärgskog, alpbete.

2. **Fjäll** n. »squama»; av y. fsv. *fiæll (fiæld)* n. fjäll (ofta i sing. med kollektiv bet. motsv. nuv. plur.). Ordet, som i ä. fsv. kan hava haft *ld* eller *ll*, ock som kanske ursprungl. brukats om naturlig kroppsbetäckning även av annan art än fiskfjäll, hör till den rot som ingår i sv. fäll m. skinn (s. d.) ock skulle, förutsatt att *d* i y. fsv. *fiæld* är oursprungligt, kunna vara den svenska formen av det germ. ord med bet. »skinn, hud» som finnes i isl. *berfjall* n. björnhud, *bókfell* n. pergament, got. **fill* (grundord för *þruts-fill* spetälska, *faura-filli* förhud), ags. fsax. fht. *fell-(fel)* n., nht. *fell* o. s. v. = urgerm. **fella-* n., sl. m. lat. *pellis* i s. bet. ock kanske liksom detta med *ll* av äldre *ln*. Roten, ie. *pel*, finnes också i gr. *ἐρυσί-πελας* inflammation i huden ock gr. *πέλμα* fotsula samt ags. *filmen (fylmen)* förhud, hinna, eng. *film* hinna.

Fjälster n. (i folkspr.) korvskinn, samma ord som fsv. *fiælster*, *fialster* n. gömställe, ä. da. *fiælster* i s. bet.; en avledning till det i sv. dial. med den sannolikt urgamla bet. stoppa, fylla brukade vb. *fjäla* = fsv. *fiæla* gömma, dölja, motsv. isl. *fela* i s. bet., även överlämna, anförtro, got. *filhan* gömma, begrava o. s. v., samma verb hvars lt. form ligger till grund för befalla.

1. **Fjär** adj. stursk, tvär (skrivet *fjär* redan hos Sahlstedt 1773); lånat av fra. *fier* stolt, stormodig, trotsig; av lat. *ferus* vild, obändig.

2. **Fjär** adv. fjärran : i uttr. när ock fjär med bif. fjärr- i sammans. (förr även i *når och fjärr)*; av fsv. *fiær* fjärran, motsv. isl. *fjar*, ä. da. *fiær*, ags. *feor*, eng. *far*, fsax. fht. *fer*. Adverb med bet. fjärran, avledda av samma stam med ett komparativt *r*-suffix (hvarom se där), äro: a) fsv. *fiærre*, isl. *fjarri*, no. *fjerre* samt got. *fairra* ock fht. *ferro* o. s. v., b) **fjärran** av fsv. *fiærran*, ursprungl. med bet. »fjärranifrån», motsv. fno. *fjarran*, ags. *feorran*, fsax. *ferran(e)*, fht. *ferrana*. Till samma rot höra vb. fjärma ock kompar. fjärmare (s. d.) samt följande ord med *n*-suffix: isl. *firnari* kompar. adj. fjärmare i släkt, da. *fjærn* adj. avlägsen, *fjærn* ock *fjærnt* adv. fjärran, *fjærne* v. avlägsna, mlt. mht. *verne*, nht. *fern* adv. fjärran; med temporal betydelse got. *fairneis* adj. tillhörande förgången tid, ish. förra året (jfr fjol), ags. *fyrn*, fht. *firni*, nht. *firn* ock fsax. *fern* i s. bet.; med avljud det nordiska adj. forn (s. d.). Roten är den vitt utbredda, till bet. mångskiftande ie. roten *per* (med avljudsform *pr̥* t. ex. i för(e), jfr ock fram). Med hithörande bet. finnes denna rot t. ex. i gr. *πέρα* vidare, längre fram, utöver, *πέραν* på andra sidan, *πέρας* ända, mål, gräns, sanskr. *para-* adj. varande längre bort, på andra sidan (temporalt såväl = förgången, förra som = framtida, senare), superl. *parama-* fjärmast, ytterst, högst, *paras* adv. o. prep. längre bort, bortom, utöver o. s. v. Rotens grundbegrepp avser väl det framför varande. För övrigt är det väl egentl. samma rot som, använd om rörelse, ligger till grund för 1. fara.

Fjärd m., y. fsv. *fiærdh* : en sidoform med *iæ* från den gamla genit. till fsv. *fiordher*, nsv. fjord, nu brukad i något annan bet. än detta.

Fjärde ordinaltalet till fyra; av likbet. fsv. *fiærþe*, äldre *fiarþi*, motsv. da. *fjerde* : en form som, till vokalismen skild från likbet. isl. *fiórði*, fsv. dial. *fiorþe* samt ags. *feórða*, fht. *fiordo* o. s. v., väl är att ställa i något slags sammanhang med de svårförklarliga i sammansättning bru-

kade formerna av fyra-talet, fsv. *(fiaþer-) fiæþer-* (nsv. dial. *fjär-* t. ex. i *fjärmänning)* ock isl. *fer-*. — Fjärding m.; av y. fsv. *fiærdhing*, ä. fsv. *(fiarþ-) fiærþunger* m. fjärdedel, fjärding, motsv. da. *fjerding;* jfr isl. *fjórðungr*, ags. *feórðing*, eng. *farthing*, mlt. *vêrdink* med samma grundbet. — Fjärndel m., sidoform till fjärdedel med *n* från lt. = mlt. *vêren-*, *vêrndel*, ndl. *vierendeel*. Måhända är denna form egentl. utgången ur verbet, mlt. *vêrendêlen*, ndl. *vierendeelen*, ock detta bildat med dat. av kardinaltalet?

Fjäril m. med ä. nsv. bif. *färil;* förutsättande ett fsv. **fiæþrild-*, **fæþrild-* (motsv. isl. **fjaðrild-)*, en variant till nisl. *fiðrildi*, hvilken likasom detta senare (hvars grundf. väl är urgerm. **fiðilðria-)* fått metates av suffixets *r*, hvilket däremot har sin ursprungliga plats kvar i sv. dial. (i Dalarna) *fjädålder*. Detta sista är närmast en *r*-avledd sidoform till fsv. *fiædhal* (hvartill med ändelsen *-ing* ä. nsv. *fieling* i Lex. Linc.), detta väl = ä. fsv. **fiæþald*, urgerm. **feþalða-*, äldre germ. **feþaðla-* : avlett med förgerm. suff. *-tlo-* av ie. roten *pet* flyga ock formellt väl = sanskr. *patatra-* vinge (jfr fjäder). Andra former för namn på fjäril äro bildade med reduplikation av denna rot; t. ex. med *î* i första stavelsen isl. *fífrildi* med *r*-metates, samt fht. *fîfaltra*, fsax. *fîfoldara*, med omtydning ndl. *vijf-wouter* ock nht. dial. *pfeifholter*, ävensom utan *r* sv. dial. *fefälle*, *feffel* ock ags. *fífealde* (grundf. förgerm. **pîpotlo-* för äldre **pîpot-tlo-*?); med *â* i första stavelsen lat. *papilio* (grundf. **pâ-potlion-* ?). Se Noreen : Urg. Lautl. s. 228.

Fjärma v., att döma av ordböckerna okänt i början av 1800-t.; nybildat ur adj. fjärmare, -ast, troligen under inflytelse å ena sidan av da. *fjærne* i s. bet., å andra sidan av sv. närma med motsatt bet.

Fjärmare adj. o. adv. kompar., fjärmast superl.; jfr fsv. adv. *fiærmer (fiærmeer)*, *fiærmir*, *fiærme*, superl. *fiærmast* samt fno. kompar. *fjarrmeirr* i motsv. bet. I en del av dessa former ingår fsv. *mer*, nsv. mer. Men sannolikt är fsv. *fiærme* den älsta formen ock egentl. en superlativ med *m*-suffix, direkt att sammanställa med sanskr. *parama-* fjärmast (se 2. fjär, jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 159). Därur äro bildade nya superlativer med dubbelsuffix, fsv. **fiærmist* ock *fiærmast*, ock slutligen komparativerna fsv. *fiærmir* ock nsv. fjärmare. Samma superlativa *m* finnes också i de till bet. motsatta, ofta med ifrågavarande ord koordinerade närmare, närmast.

Fjärran: se 2. fjär.

Fjärsing m. fisken Trachinus Draco, med äldre bif. *färsing* (t. ex. hos Weste) ock *fjässing* (t. ex. hos Sahlstedt 1773); jfr likbet. da. *fjæsing;* av okänt etymon.

Fjärt m.; av likbet. fsv. *fiærter* m., motsv. da. *fjert* c. : till vb. fjärta, da. *fjerte*, eng. *fart* (ags. **feortan)*, mlt. *verten*, fht. *ferzan*, motsv. likbet. gr. *πέρδω*, sanskr. *pard-*, litau. *perdżiu;* jfr med avljud i s. bet. nht. *farzen* ock (till ie. *pr̥d:)* nht. *furzen* ock böm. *prděti*, ry. *perdet'* o. s. v. (däremot lat. *pedo* till annan rot, ie. *pezd;* jfr fisa). Nordiska variantformer äro sv. dial. *fräta* fjärta, isl. *freta* st. v. med subst. *fretr* m. samt isl. *frata* v.

Fjäsa v. krusa (för någon), i dial. även kurtisera; jfr dial. *fjåsa* a) kurtisera, b) tala galenskaper, yra, *fjäs*, *fjås* m. kurtisör, *fjas* n. fjäs, *fjås* n. a) fåfängt löpande, krus, b) tok, narr (se Rietz 140 o. 142); jfr vidare ä. da. *fiæse* larma, *fiæs* larm, no. ock da. *fjas* n. tokeri,

no. *fjasa*, da. *fjase* v. fjollas. Av dessa former måste de med *a*, *å* efter *j* vara sekundära: kanske uppkomna så, att stammen *fjäs-* (grundf. germ. **fesa-*) överfört sitt *j* till gamla avljudsstammar **fas-* ock **fås-* (fsv. **fäs-*)? Tillvaron av dessa senare stammar kan stödjas med lt. nht. *faseln* v. prata dumheter, yra, tokas, mlt. *vase* ock *visevase*, ndl. plur. *viezevazen* snick-snack, griller, tokeri med vb. mlt. *visevasen* ock *vasevisen*. Möjligen får samma rot sökas (med särskild betydelseutveckling) för sv. fasa?

Fjäska v.; jämte fjäsk n. ock fjäskig adj. hörande till en med *k* utvidgad form av stammen till fjäsa. Sekundära variantformer äro likbet. *fjask*, *fjaskug* i dial. (se Rietz 140) samt adj. fjåskig.

Fjät n.; av fsv. *fiæt* n. med bif. *fæt* steg, fotspår, fot. ss. längdmått, jämte likbet. isl. *fet* n., da. *fjed* n. motsv. ett urgerm. **feta-*: ett av roten till fot bildat subst., som till vokalismen överensstämmer med lat. *pĕdis*, gen. till *pēs* fot, gr. adj. πεζός till fots ock isl. *fit* f. hud mellan tårna, simfot (förgerm. **pediâ-*); även sanskr. *pada-* steg, fotspår kan höra hit, om icke till avljudsformen *pod* i gr. ποδός, gen. till πούς fot. En tredje avljudsform ingår i litau. *pėdà* f. fotspår, fot ss. mått, samt i lat. *pēs* (nom.) fot. Till samma rot höra troligen isl. *feta* st. v. finna rätt på (vägen), hinna fram (egentl. väl gå efter fotspår) ock isl. *fata* sv. v. i s. bet.; måhända även sv. 1. fatt?

Fjätter m.; med i pl. fjättrar näst före *r* förlängt *t* av likbet. fsv. *fiætur* m., motsv. isl. *fiǫturr* m. (även med den i no. ock sv. dial. brukade bet. stötta på slädmede) samt ags. *feter* f., eng. *fetters* plur., fsax. *feterôs* plur., mlt. *vet(t)er* m., fht. *fezzera* f., mht. *vezzer* f. i s. bet.: en germansk avledn. av den i gr. πέδη fotboja (för hästar), lat. *pedica* fotboja, snara ock *compes* fotboja, black ingående ie. stammen *pĕd-* med bet. »fot», som också ligger till grund för fjät. Till annan stam hör däremot nht. *fessel*, egentl. demin. till fat.

Fjöl f., i dial. med allmännare bet. bräde jämte bif. *fjäl*; av fsv. *fiöl*, ä. fsv. *fiol* f. med biform (ursprungl. i särskilda kasus:) *fiæl* bräde, motsv. likbet. isl. *fiǫl* (*fjal-*) f., no. *fjøl*, da. *fjæl* (*fjæl-* o. *fjæll-*). Mången antager här (med Gislason: Oldnord. Formlære s. 55) gammal växling av *þ* ock *f*, som förekommer i flera, dock icke fullt utredda fall (jfr t. ex. 1. fil ock 3. fil), så att roten skulle vara densamma som ingår i ags. *þel* f. bräde, isl. *þilja* f., sv. tilja, ock nht. *diele* o. s. v., kanske även i sanskr. *tala-* slät yta, plan ock i lat. *tellus* mark, jord. Annars kan väl dock tänkas, att fjöl är = förgerm. **pelâ-* av en rot *pel*, som kunde vara den enklaste formen av roten till ags. fsax. fht. *feld* = sv. fält ock isl. *fold*, fsax. *folda* mark, jord (tillika avljudsform till *pol* i fslav. *polje* fält ock i fsv. *fala* f. slätt, hed?) samt variantform till den rot som i formen *plā*, förstärkt med olika konsonanter, synes ligga till grund för adj. flat ock flack samt gr. πλατύς bred, ock som i formen *plā* ingår i lat. *plānus* slät, litau. *plónas* tunn, *plónė* f. kaka (jfr gr. πέλᾰνος offerkaka) ock i isl. *flórr* m., sv. ock no. dial. *flor* golv i ladugård, ags. *flôr*, eng. *floor*, nht. *flur* golv m. m. Eller ock (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 203) skulle roten *pel* kunna vara biform till *spel* i sv. spjäla ock sv. spjäll = isl. *spjald* n. tunn skiva, tavla, got. *spilda* f., o. s. v.

Fjösbent adj.: ett från sydsvenska dial. upptaget uttryck om fåglar = försedd med fjädrar på benen;

jfr ä. da. *fjøskbenet* i s. bet. samt *fjøsket* raggig (om björn), *fjøset* pälsklädd, *fjøser* plur. med bif. i nuv. da. *fjæser* slitna hängande trådar, testar, *fjæse* v. hänga som slitna trådar; jfr ock sv. dial. (hos Rietz 140) *fjas* n. smått ludd, med tillhörande adj. *fjasi(g)*. Denna ordgrupp, delvis oklar i avs. på grundform, torde vara sl. m. ags *fæs* n. (pl. *fasu)* frans ock fht. *faso* m., *fasa* f. i s. bet., nht. *fase* f., *faser* f. tåga, fiber, *fasern* v. rispa upp, repa trådar.

Flabb m. a) stor mun, b) näsvis (ung) pratmakare, motsv. no. *flabb* m., da. *flab* mun eller gap hos djur, stormunt människa, flabb, mlt. *vlabbe*, nht. dial. *flabbe, flappe* stor mun, stortalig trut, pratmakare. En biform är mlt. *flebbe* i s. bet. ock sv. dial. *fläbb* a) hängande underläpp, b) flik, slok; härtill sv. dial. *fläbba* v. a) hänga läpp, vara gråtfärdig, b) sitta löst ock nedhängande (Rietz 144). Jfr eng. *flabby* adj. slapp, lös (formellt = sv. flabbig stormunt, stortalig), nht. *flappen* v. hänga slappt ned ock slå emot något, eng. *flap* v. a) hänga, sloka, b) klappa, daska, smälla (med flata handen) ock *flap* s. bred löst nedhängande flik eller snibb o. s. v. Möjligen kan denna ordgrupp vara avlägset besläktad med det till vokalismen avvikande flepa ock dithörande? Något etymon är annars icke känt.

Flack adj.; med da. *flak* lånat av likbet. lt. *flack,* som jämte ndl. *vlak* nu har stam med långt *k*, beroende på förlängning i slutet av den enstaviga formen, mlt. mndl. *vlak* (jämte *vlāk-* i böjningen), motsv. fht. *flah*, nht. *flach* i s. bet., urgerm. **flaka-*, även ss. nordisk ordstam liggande till grund för flake ock dithörande. Former med avljuds-*ō* äro sv. floka (i Västgöta-dial. ock ss. geologisk term) lager av kalksten i Halle- ock Hunneberg (jfr i avs. på bet. flo ock flöts) ock ags. *flôc*, eng. dial. i Skottl. *flook*, *fluke* flundra (egentl., liksom flundra, platt fisk). Den germ. roten *flak* motsvarar roten *plăg*, som ingår i lat. *plăga* a) nät, täcke, b) landskap, trakt, möjligtvis ock i fslav. *ploskŭ*, ry. *ploskij* flat, platt (ifall frf. *sk* förlorats ett *g*, annars kanske att ställa till sv. flat). Samma rot fins kanske i något olika form i gr. *πέλαγος* öppna havet? Jfr Persson: Wurzelerw. s. 22, 220. För övrigt står väl denna rot i nära samband med roten *plak*, germ. *flah (flaʒ)*, som ingår i vb. flå, ock i flaga. Ytterst är den väl att betrakta som variant till en enklare rot med form *plă* i gr. *πλατύς* bred ock i sv. flat o. s. v., med form *plā* i lat. *plānus* slät, litau. *plonas* o. s. v., samt med form *pel* i sv. fält o. s. v. ock kanske i fjöl.

Flacka v.; motsv. likbet. isl. no. *flakka*, da. *flakke*, bildat troligen med gammalt *n*-suffix av en germ. rot *flak*, som ingår i sv. flaxa ock fläkta ock med *r*-suffix i ags. *flacor* adj. flygande, fladdrande samt i vb. isl. *flǫkra* (urnord. stam. **flakur-)* fladdra, flacka, fsv. *flakra* (med *for*: egentl. fladdra för) smeka, no. *flakra* fläkta, vifta, kringfladdra, smeka, da. *flagre* fladdra, flaxa, meng. *flakeren* fladdra, mht. *vlackern*, nht. lt. *flackern*, ndl. *vlakkeren* fladdra (om en låga). En sidoform med *i* (sekundärt?) är fsv. *flikra* smickra, ställa sig in, no. *flikra* smeka, ags. *flicorian*, eng. *flicker* flaxa, fladdra (om en låga), lt. *flickern*, ndl. *flikkeren* skimra, glittra, i lt. även smickra. En annan sidoform är no. dial. *flagra* (se Ross 178), isl. *flǫgra* fladdra, fht. *flagarôn* »volitare», som möjligtvis kan hava fått *g* för *k* genom blandning med ord av roten till flyga (jfr fht. *flogarôn* ock *flogezen* fladdra), men kanske också hör till en gammal germ. rotform *flaʒ*, sidoställd med *flak* ock med roten till fladdra; jfr

fsv. *væþer-flagha* f. vindstöt, vindpust, sv. ock no. dial. *flaga*, mlt. mht. *vlage*, ndl. *vlaag* vindstöt, stormby, häftigt anfall, t. ex. av hosta eller feber; jfr ock flagg(a)?

Fladdra v.; väl, såsom förlängn. av *d* före *r* synes visa (jfr 1 ock 2. bläddra) lånat av lt. *fladdern*, motsv. ndl. *fladderen*, nht. *flattern* i s. bet.; jfr annars isl. *flaðra* a) stappla med tungan (enl. Fritzner), b) vifta med svansen, ställa sig in (enl. Cl.-Vigfusson). En gammal sidoform med avljud är fht. *fledarôn*, mht. *vledern* fladdra, hvartill hör det lånade sv. flädermus. Roten sammanhänger väl på något sätt med roten till flacka.

Flaga f. tunn lossnad skiva (av järn), i dial. även flat, utbredd yta (om åker, äng, bröd, hav, is m. m.) med bif. *flag* n.; jfr isl. *flaga* f. tunnt täckande (jord-) lager, no. dial. *flag* n sjö-sträcka, fjärd omgiven av holmar ock skär (da. *flage* c. isflak: kan vara = sv. flake), samt mlt. *vlage* f. ock *vlach (vlag-)* n. utbredd yta på marken, sträcka land, det förra även med bet. jordlager, eng. *flag* flat sten, platta (av nordisk härkomst?). Jämte vb. flaga (sig), flagna, no. dial. *flaga* (intrans.), *flagna* hör vårt ord, som egentl. betecknar något platt, till den rot med förgerm. form *plak*, som ingår i gr. *πλάξ* (gen. *πλακός*) flat yta, skiva, platta, *πλακοῦς* kaka, lat. *placenta* kaka, ävensom i sv. vb. flå, samt med avljud i sv. flo lager, väl även i litau. *plokas* (sten-)golv.

Flagg f. (en yngre form, ännu icke hos Lind 1749 utanför sammans.) ock **flagga** f. *(flagga på it skip* i Spegels Gloss. 1712); liksom no. *flagg* n., da. *flag* n. (förr c.), lt. *flagge, flagg*, ndl. *vlag*, ä. ndl. *vlagge*, nht. *flagge*, eng. *flag* väl egentl. (i motsats till fana) ett sjömansord; kanske sl. m. fsv. *væþer-flagha* f. vindstöt, sv. ock no. dial. *flaga* o. s. v. (se vidare flacka) med grundbet. »det för vinden fladdrande»? Om så vore, synes *gg* enklast kunna förklaras så, att ett nordiskt (fda.) **flagha* el. dyl. lånats till engelskan, där nord. *gh* ersatts med *gg*, ss. t. ex. i meng. *draggen* (se dragg). Skulle da.-no. *flage* v. (t. ex. hos Björnson) för *flagge* »flagga» kunna tänkas vara ett minne av den ursprungliga nordiska ordstammen?

Flake m.; av fsv. *flaki* m. flake av sammanfogat trävirke eller flätvärk (ss. skyddstak), motsv. isl fno. *flaki*, no. *flake* m., da. *flage* flake; jfr eng. *flake* flaga, flisa, skiva, torkställning för stockfisk m. m., mlt. *vlake*, ndl. *vlaak* f. flake (grind) av flätvärk eller spjälor. Ordet, som egentl. betecknar något flatt, är jämte fno. *fleki* m. ock mlt. *vleke* flake, nht. *fläche* f. slät yta, plan, samt sv. ock no. dial. *flak* n. skiva, flaga, sammans. sv. is-flak ock isl. *skip(s)-flak* skeppsvrak, bildat av den germ. adjektivstam, som finnes i det från lt. lånade flack.

Flamma v. ock subst., det senare med bif. *flam(m)* på 1700-t.; lånord av lt. *flammen* v., *flamm(e)* f., motsv. fornlt. *flamma* f., ndl. *vlam* f.; av lat. *flamma* f. låga med vb. *flammare*.

Flanell m. (n.); jfr likbet. nht. *flanell* m., fra. *flanelle*, eng. *flannel* o. s. v. väl av den keltiska stammen *vlan*-ull, kymr. *gwlan* o. s. v., sl. m. lat. *lāna* ull (av **vlāna)*. Se Thurneysen 59.

Flarn n. tallbark eller stycke därav, ish flöte; i Spegels Gloss. 1712 »*flarn* it slags bark, som brukas til att göra tappar af, eller tätta tunnor med»; jfr sv. dial. *flan* flarn (i Södermanl.). Skulle ordet vara ett gammalt *n*-particip till den, som det tyckes, med roten till flå ock flaga likbetydande rot, som ingår i fsv. ock nsv. dial. *flas* n. skal, fjäll på huden, no. dial. *flas* n. tunnt skal, små flisor eller spånor? Grundbet.

av flarn sål. »det avskalade»? Grundf. urgerm. *flazana-, hvarav ä. fsv. *flaran el. dyl., jämte urgerm. *flazna-, hvarav fsv. *flann? Denna etymologi kan stödjas därmed, att andra nordiska subst. med bet. flöte eller särskildt flöte av flarn synas höra till roten för flå, ss. sv. dial. flår, flån ock flä (Rietz 144), isl. flá f., no. dial. flaa f (pl. flær), flæ, flø, da. dial. flæ, flo.

Flaska f.; av likbet. fsv. *flaska* f., motsv. isl. *flaska*, da. *flaske*, ags. *flasce*, mlt. *vlasche*, fht. *flasca* f. o. s. v., ett även i romanska språken gammalt ord : mlat. *flasca* f., *flasco* m., ital. *(fiasca) fiasco* o. s. v., även tidigt lånat i fslav. *ploskva*, serb. bulg. *ploska*. Någon bättre härledning är icke känd än den av Diez föreslagna : från ett av lat. *vasc(u)lum*, demin. till *vas* kärl, med metates av *l* bildat **vlascum*.

Flat adj.; av fsv. *flater* flat, i överförd mening a) = häpen, slagen (ursprungl. väl nedfallen rak lång), b) = efterlåten (kanske ursprungl. vändande flatsidan av klingan mot angripare?), c) = dum, enfaldig (egentl. väl »flack», utan djup i andligt avseende); motsv. isl. *flatr* flat, även liggande rak lång, vändande flatsidan till, da. *flad*, meng. neng. *flat*, fht. *flaz* flat. Roten är icke annars känd i samma form, förgerm. *plad*, frånsett möjligheten att fslav. *ploskŭ*, ry. *ploskij* flat, platt förlorat ett *d* frf. *sk*. Däremot finnas variantformer *plat* ock *plath* i s. bet.; jfr gr. πλατύς bred, πλάτη flat yta, πλάτος n. bredd, samt πλαθάνη, πλάθανος, -ον bräde eller platt form för bakning, litau. *platùs* bred, sanskr. *prath-* v. utbreda sig, *pṛthú-* adj. bred, vidsträckt, fht. *flado*, nht. *fladen* kaka. Om fjärmare besläktade likbet. rotformer, ss. *plak* ock *plag*, se flaga, flack.

Flau adj.; i nyare tid lånat ss. köpmansord av lt. nht. *flau* matt, svag, ljum, fadd, duven, kallsinnig; om handelsvara : utan efterfrågan, trögsåld ock tenderande att sjunka i pris; väl med förmedling av ndl. *flauw* i s. bet. lånat av ffra. *flo*, *floi*, *flou* avtynande, matt, kraftlös (nfra. *flou* »len» ss. konstnärsterm). I franskan anses ordet vara lånat med *f* för *h* av ett forngerm. **hlaw-* = fht. *lâo*, *lâw-* ljum, nht. *lau*, ndl. *lauw* ljum : sl. m. isl. *hlér* mild ock vb. *hlána* bli mildare (om väder).

Flaxa v.; motsv. no. *flaksa* i s. bet., även flacka, stryka omkring; bildat med *s*-suffix av roten till flacka.

1. **Flen** m., rörflen, namn på gräset Digraphis (el. Baldingera, hos Linné : Phalaris) arundinacea. Kanske (jfr pil ss. namn på Salix-arter med pillika blad?) samma ord som det för övrigt etymologiskt dunkla (möjligen med 4. fly sammanhängande?) isl. *fleinn* m. i vinkel utskjutande pik på redskap eller vapen, fly på ankare, slags kastspjut eller pil (med hullingar?), da. dial. *fleen*, *fleenspade* slags spade för torvskärning, ags. *flân* f. m. (även *flâ* sv. f.) kastspjut, pil? Mindre sannolik synes ellips för flengräs i s. bet. ock detta senares härledning från 2. flen, så att det vore identiskt med flengräs ss. namn på Achillea millefolium, hvilken växt nyttjas som botemedel mot »flen». Än mindre bör man väl tänka på det i sv. dial. *flenskallig* flintskallig ingående adj. = no. dial. *flein* bar, blottad (sl. m. flina) eller på sv. dial. *flen-ögd* »hvars ögon aldrig stå stilla, utan fara hit ock dit» (se Rietz 148).

2. **Flen** m. (n.), ett äldre o. dial. namn på vissa sjukdomssymptom, ss. magsyra, magkramp (»cardialgia» t. ex. enligt Sahlstedt 1773 ock Weste) eller gikt, reumatism, »flygvärk», även

vissa slags svullnader; av fsv. *flen* m. med likartad (men oklar) bet. Jfr no. dial. *flein* n. (m.) knöl, skorv, sår (ish. hos hästar)? Då man icke känner hvad som fordom uppfattades ss. det karakteristiska hos hithörande åkommor, är svårt att utfinna ordets grundbet. eller möjliga samband med likformiga nordiska ord. Skulle det med grundbet. »flygvärk» vara att sammanställa med sv. dial. *flen-ögd* (se 1. flen) ock med no. dial. *far(a)-flein* m. kringflackande karl, *flina* v. fara slängande hit ock dit, flacka omkring (se Ross 188)?

Flepa v. (äldre o. dial.) a) vara dumt efterlåten, svag eller kelande, öva dumt smicker eller meningslöst snack, lättfärdigt skämt (härtill i motsv. bet. flep n., flep(er) m., flepig adj.), b) lipa, gråta eller se gråtfärdig ut; jfr isl. *fleipa, fleipra* v. snacka meningslöst, *fleipr* n. löst prat, no. dial. *fleipa* a) snacka, fjollas, skämta lättsinnigt, b) gapa: om kläder som icke sluta till kroppen, c) lipa. Verbet står i avljudsförhållande till fsv. *flipa*, nsv. ock no. dial. *flipa* lipa; jfr da. *flæbe* i s. bet. (med *æ* genom gammalt *a-* omljud av *i*?). Kanske får för övrigt antagas något slags sammanhang med flabb ock dithörande? Jfr ock lipa ock flina?

Flere, -a kompar., (de) fläste superl. i plur.; av likbet. fsv. (även sing. med bet. mera) *flere flæster*, motsv. fgutn. *flairi flestr*, isl. *fleiri flestr*, da. *flere flest*: icke i andra germ. språk; kompar. ock superl. till mången, många, förutsättande en urgerm. komparativstam **flaiz-*, hvars egentliga positiv är urgerm. adj. **felu-*, uppvisat i neutr. got. fsax. fht. *filu*, isl. *fjǫl* (fgutn. *fiel-*) mycket. Komparativer av samma stam med eller utan avljud äro lat. *plūs* mera, *plūres* flera, gr. πλείων, πλέων mera, pl. flera, sanskr. *prâyas* adv. för det mästa. Superlativ härtill är gr. πλεῖστος, positiv gr. πολύς mycken, pl. många. Den ursprungliga vokalismen är omtvistad. Onödigt är väl att (med Brugmann: Grundr. II s. 233, 404) för de nordiska formerna antaga ombildning efter mera, mäst (urgerm. kompar. **maiz-* o. s. v.), om man sammanför dem med lat. *plus* o. s. v. ss. härstammande från en grundf. **plōis*, förkortad till **plois* (enligt Danielsson, jfr Brugmann: Grundr. II s. 407, Noreen: Urg. Lautl. s. 28), medan de grek. formerna höra till en typ *plê-*. Roten finnes i formen *plê* även i lat. *plērique* de fläste, *plēnus* full, *plēbes* mängden av folket, gr. πλήρης full, πλήθω är full, πίμπλημι fyller: en variant till den mycket utbredda ie. roten *pel* (*pol*): *pḷ* i sv. adj. full. — Fler, förkortad form för flere: väl danad åtm. väsentl. efter mer ss. gammal sidoform till ä. nsv. *mere* ock nuv. mera.

1. **Flicka** v.; med da. *flikke* lånat av lt. *flicken* lappa, även söndra i lappar, motsv. likbet. mht. nht. *flicken*. Samhöriga subst. äro lt. *flicke* lapp, stycke land, nht. *flicken* m. lapp, kanske även lt. *flicke* f. i bet. stycke fläsk, fläsksida jämte likbet. ags. *flicce*, eng. *flitch*, isl. *flikki* n., fsv. *flikke, flykke* n. (se fläsk); vidare, kanhända det egentliga grundordet till verbet, fht. *fleccho* m., mht. *vlec, vlecke* m. fläck, lapp, stycke m. m., mlt. *vlecke* f. o. s. v. av samma stam som sv. fläck, där man har skäl att antaga gammalt *a*-omljud på *i*, då en rotform med långt *i* finnes i det nordiska subst. flik, ehuru annars även läte tänka sig en germ. rot *flek* ock en därtill hörande stam **flikja-* el. dyl. med gammalt *i*-omljud. Ingendera rotformen återfinnes i icke-germanska språk.

2. **Flicka** f., ett speciellt nysvenskt ord, som alldeles undanträngt

piga i dess gamla bet. »puella». Av osäkert ursprung; näppeligen bildat av ett gammalt svenskt *flydh = isl. *fljóð* n. kvinna, »viv», troligen icke häller, alldenstund redan Lex. Linc. 1640 har *flicka* utan spår till *j*, att förklara av ett äldre **flickia*, som skulle bero på lt. *flitje* ung flicka (t. »backfisch»), grannt utstyrt lätt fruntimmer (se Bugge i Arkiv IV 120). Snarare får man väl tänka sig, att lt. *flicke* (f.?) i bet. stycke, lapp (se 1. flicka) upptagits i svenskan ss. smekord av samma art som sv. stumpa om en liten flicka (jfr Rydq. III 279).

Flik f.; icke uppvisat i fsv., men motsv. isl. *flík* f., da. *flig* c. utskjutande stycke, snibb på klädnad. En biform är fno. *flíka* f. flik, no. dial. *flika* f. skuren skiva av kött o. s. v.: till en uteslutande nordisk stam sl. m. 1. flicka ock fläck.

Flimmer- i flimmerhår vibrerande fina hår; av nht. *flimmer* darrande sken, verbalsubst. till *flimmern* skimra, glindra, jämte likbet. *flimmen* en nyare, kanske under medvärkan av *glimme(r)n* ock *schimmern* uppkommen, avljudsform till nht. *flammen* (se flamma).

Flina v.; motsv. no. dial. *flina*, da. dial. *fline* skratta (i ä. da. även gråta) på opassande sätt, grina. Verbet, som i vissa sv. ock ish. no. dial. kan böjas starkt, betyder väl egentl. blotta tänderna, grimasera så att tänderna synas. Ty det är väl sl. m. ett adj., motsv. urnord. **flaina-*, som finnes i sv. dial. *flenskallig* ock i no. dial. *flein* bar, blottad; jfr no. dial. *flein* m. ock *fleina* f. bar fläck, *fleina* v. a) bli bar, bli skallig, b) göra grimaser, flina: kanske att föra till samma rot som litau. *plýnas* adj. slät, kal (om mark utan träd ock kullar), *plynė* ock *pleinė* f. ouppodlad slät mark utan träd, hed? Se Persson i Bz. Beitr. XIX 260. Jfr flint, även flissa.

Flinga f.; med no. dial. *flinga* f. tunn skorpa, *flingra* f. splint, skiva hörande till en stam med avljuds-*i*, måhända av yngre daning, till en rot som annars fins i germ. form *flang*, motsv. förgerm. *plank*, ock är en nasalerad biform till roten för det med flinga väsentl. likbet. flaga ock för vb. flå. Denna rot med nasal finnes i sv. dial. *snöflånga* snöflinga, *flång* n. avrivet tunnt stycke, spån, sticka, även, liksom *flånga* f., med bet. jordsträcka, fält (Rietz 155) samt i vb. flänga, vidare i lat. *planca* bräde ock tillnamnet *Plancus* »den bredfotade». I äldre sv. ordböcker (ännu på 1800-t.) träffas även en stam med *nk* (jfr stammen *flak* i flake) i *flank* ock *flanka* f. avskuren skiva, flaga, *flanka* v. skära av stora stycken; därjämte en väl genom blandning härmed (eller kanske med nytt avljud till flinga) uppkommen form med *a* i st. f. *å* frf. *ng*, nämligen *isflanga* isflinga.

Flink adj., motsv. likbet. da. nht. ndl. *flink*, troligen överallt lånord från lt. *flink* a) rask, flink, b) behaglig till utseendet, vacker, nätt, trevlig, c) i äldre lt. glänsande, blank; till lt. vb. *flinken* styra ut sig med glittrande grannlåt, förr även med bet. blänka, glittra, ss. framgår av ä. nht. *flinken* ock ä. da. *flinke* med denna bet. Sammanställningen med eng. *fling* kasta, slunga ock med sv. flänga i bet. fara häftigt fram är (oaktat sv. dial. *flingande* till bet. står nära lt. *flink*, se Rietz 149) icke gärna hållbar på grund av den helt avvikande grundbet. hos flänga. Bättre är att med Franck antaga en nasalerad form till roten för lt. *flickern* ock eng. *flicker* o. s. v. med bet. »fladdra», hvilken rot åter är en variant med *i* till roten för flacka.

Den nasalerade formen kan tänkas hava uppstått genom blandning med den väsentl. likbet. roten i lt. nht. vb. *blinken* blänka, glänsa, tindra (jfr blinka).

Flint m. panna (»thet öfwerste i hufwudet och omkring hiessan» enligt Spegels Gloss. 1712), en även i adj. flintskallig (*flintskalloger* i Syllabus 1649) ingående, endast i nysvenskan känd *t*-avledning, väl till den rot som omtalas under flina, så att flint synes egentl. beteckna pannan ss. en bar del av huvudet. Utan *t* finnes ä. nsv. *flijnskallot* (ännu i Lex. Linc.) av fsv. *flinskalloter;* med annan vokalism ock sammans. med ett i no. dial. *flein* bar blottad kvarlevande adj., sv. dial. *flenskallig*, no. dial. *fleinskallad*, *-skollutt*, da. *fleenskaldet*.

Flinta f.; av likbet. fsv. *flinta* f.; jfr no. da. *flint* (f.), eng. nlt. nht. *flint* (m.) flinta, ags. *flint* m. ock mlt. *vlint-stên* »silex», hård sten, klipphäll; jfr ock nlt. nht. *flinte* f. bössa (ursprungl. med flintlås, som kom i bruk tidigt på 1600-t.) En annan form är mlt. mht. *vlins* m. kiselsten, hård sten, klippa. Vare sig detta hör till samma stam som isl. *flís* f. flisa eller icke (se flisa), synes sannolikt, att detta nordiska ords betydelse ungefär anger grundbet. av flinta. Detta står väl för övrigt i samband med gr. πλίνθος tegelsten. Skulle roten vara en variant utan begynnande *s* till roten för splittra ock det likbet. mlt. *splîten* o. s. v., med nasal ss. i subst. splint, så att flinta ursprungl. betydde avhugget eller avrivet stycke, skärva, flisa ock ss. beteckning för en viss stenart vore jämförligt med skiffer med dylik grundbet.?

Flisa f. tunn skärva (förr även flinga, t. ex. hos Sahlstedt 1773 *snöflisa);* biform till sv. dial. *flis* f. avriven sticka, splint, skärva, motsv. likbet. isl. *flís*, no. *flis* f. (även no. dial. *kjøtflis* tunn köttskiva). Ifall lt. *flise*, nht. *fliese* f. stenplatta till klädande av golv eller väggar är hämtat från någon lt. dialekt, där gammalt *n* före *s* försvunnit med vokalförlängning, eller också från frisiska eller danska, så kan vårt ord föras till samma stam som mlt. mht. *vlins* m kiselsten, hård sten, klippa sl. m. flinta. I annat fall hör det väl till en form utan nasal av samma rot: kanske bildat med förgerm. *t*-suffix av en variant utan begynnande *s* till roten för mlt. *splîten*, mht. *splîzen* o. s. v. splittra? Se Johansson i P. B. Beitr. XIV 316.

Flissa v. (upptaget i Spegels Gloss. 1712); med nisl. *flissa* samt no. dial. *flisa* ock sv. dial. *flesa* i s. bet. antagligen sl. m. sv. ock no. dial. *flira*, da. dial. *flire* flina, men annars etymologiskt oklart. Liksom flina tyckes vara sl. m. flint, får man kanske ställa ordet i samband med sv. dial. *fles* m. panna, flint, så att egentliga bet. vore: grina, så att tänderna synas? Eller skulle det höra ihop med mlt. *vlisteren* hviska eller mht. *vlittern* hviska, fnissa (förhållande sig till det sista ss. det synonyma fnissa till fnittra)?

Flit m.; av fsv. *flit* m. iver, flit, omsorg; med da. *flid* c. lånat av likbet. mlt. *vlît* m. (även i uttr. *mit vlît*, sv. med flit); jfr fsax. *flît* m. iver, strid, fht. *flîz* m. iver, flit, omsorg, strid, ndl. *vlijt* f., nht. *fleiss* m. flit: till ett ursprungl. starkt verb mlt. *(sik) vlîten*, fht, *flîz(z)an* ivra, sträva, vinnlägga sig, ags. *flîtan* strida emot, tvista, eng. dial. *flite* träta. Skulle detta västgerm. verb, till begreppsutvecklingen likt sv. slit n. i folkspr. i bet. »strävsamt hårt arbete» till vb. slita, vara en gammal *s*-lös sidoform till mlt. *splîten* riva itu, splittra (hvartill sv. subst. split), ndl. *splijten*, mht. *splîzen*, nht. *spleis-*

sen av roten till splittra? Se Johansson i P. B. Beitr. XIV 316.

Flitter n.; med da. *flitter* n. lånat från tyskan; jfr mlt. *flitter* litet tunnt blad av glittrande metall, nlt. nht. *flitter* m. i s. bet., även guld- el. silvertråd el. annat glitter. Ordstammen, som ursprungl. betecknar något fladdrande (om rörelse el. ljusfenomen) ingår i eng. *flittermouse* flädermus samt (med betydelseutveckling ss. i fsv. *flikra* o. *flakra* o. s. v., se *flacka)* i nht. *flitterwoche* smekmånad ock fht. *flitarezzen* smickra, smeka. Men oklart är, huru denna stam formellt förhåller sig till fladdra ock dithörande.

Flo f. (i dial.) lager, hvarvtals upplagd hög, vedstapel; av fsv. *flo* f. lager, motsv. likbet. isl. *fló*, no. *flo* f.; väl = ags. *flôh* f. flisa ock hörande till den i det gamla preter. av vb. flå uppträdande avljudsformen av den rot som ingår i isl. *flaga* f. tunnt lager av jord = sv. flaga. Jfr ock floka kalkstenslager, avljudsform till flake (se flack).

1. **Flock** m. samlad hop; av fsv. *flokker* m. i s. bet., även stadganden samlade uti en mindre avdelning av en lagbok; motsv. isl. *flokkr* m., da. *flok* c., ags. *flocc* m., eng. *flock* flock: troligen en bildning med förgerm. suffix *-nó-* (hvars *n* jämte rotens slutkons. med assimilation givit urgerm. *kk*) till roten för flyga eller också till roten för flacka, så att grundbet. synes vara »flygande svärm» el. dyl. (älst om fåglar ock annat flygfä?). Jfr 2. flock.

2. **Flock** n. avfall, avskav av ull o. s. v.; väl jämte flocka f. hopgyttring, tapp av ull o. s. v. samt da. *flokke*, *flok* c., *sneeflok* snöflinga lånord från mlt. *vlocke* f. avskav el. tapp av ull, hår o. s. v., även snöflinga, motsv. ndl. *vlok*, nht. *flocke* f., fht. *floccho*, mht. *vlocke* m., eng. *flock* i s. bet. Det västnordiska, isl. *flóki* m. tapp av hoptovat hår eller ull, no. dial. *floke* i s. bet., även molntapp, synes hindra å ena sidan att utan vidare antaga lån från lat. *floccus* ull-flocka, dun, å andra sidan att hänföra ordgruppen till roten för flyga. Lättare är att antaga bildningar med olika avljud av den rot som ingår i ags. *flacor* adj. fladdrande, isl. *flǫkra* v. fladdra o. s. v. samt i flacka. Möjligt är för övrigt, att här blandat sig etymologiskt skilda ord, ett av dem kanske ursprungl. detsamma som 1. flock.

Flod f., av fsv. *floþ* f. (bif. *flödh* f.) flöde, flod, ström; jfr isl. *flóð* n., *floeðr* f., no. *flod* f., da *flod* c., got. *flodus* f., ags. *flôd* m. n., fsax. *flôd* m. f. n., fht. *fluot* m., nht. *flut* f. (o. s. v.), urgerm. **flôðu-* med förgerm. suff. *-tu-* (möjligen med sidoform med annat *t*-suffix?) avlett av en rot med förgerm. form *plô* jämte *plôu* »flyta», hvilken ingår i vb. isl. *flóa*, ags. *flôwan*, eng. *flow*, mlt. *vlôien*, ndl. *vloeijen* flyta, flöda, strömma, i subst. isl. *flói* m. fjord, bukt av älv eller hav, sv. ock no. dial. *floe* vattensamling på låglänt mark, vidare i gr. πλώω färdas till sjös, simmar, πλωτός seglande, simmande, segelbar, fslav. *plavĭ* fartyg, *plaviti* låta flyta eller simma, *plavati* segla, simma; väl även i lat. *plōrare* gråta? Denna rot är egentl. en variant till en rot som annars finnes i ie. formerna *pleu* : *plou* : *plu*, ock hvartill höra t. ex. gr. πλέω seglar, simmar, πλόος skeppsfart, πλύνω tvättar, lat. *pluere* rägna, sanskr. *plu-* v. (pres. *plavate)* simma, bada, segla, sväva, *plava-* farkost, fslav. *pluti* (pres. *plovą)* flyta, segla, litau. *plauti* skölja, isl. *flaumr*, no. dial. *flaum* m. vattenflöde. En rotform med förgerm. *d* i slutet finnes i vb. flyta.

1. **Flor** n. slags tunnt tyg, slöja, ä. nsv. *floor* »byssus» i Syllabus 1649; med da. *flor* n. lånat av lt *flôr* (därjämte väl ä. lt. **flôrs*, hvarav sv.

flors- i sammans., jfr da. *flors krave)*; jfr nht. *flor* m., ndl. *floers* n. flor. Månne (ss. antages av Franck) av fra. *velours* sammet? Jfr nht. *flor* i bet. hår på sammet.

2. **Flor** n. blomstring; med da. *flor* c., nht. *flor* m. härstammande från lat. *flos* blomma, blomstring, *in flore*.

Flossa (oböjl. subst.) skånsk vävnad med lång lös lugg av avklippta trådar; ett från Skåne-dial. i nyaste tid upptaget ord, närmast väl en ss. förra led i sammans., t. ex. flossamatta, brukad form till sydsv. dial. *floss* n. lång lös lugg av uppstickande trådar på vävnad (m. m.. se Rietz 155), motsv. da *flos* n. avklippta ylle- eller silkestrådar till foder i handskar ock tröjor, ä. da. *flos* slags långhårigt tyg, även bockskinn med håren på (Kalkar I 565). Ordet, som väl är lånord, är kanske detsamma som ingår i ndl. *vlos-zijde* ock eng. *floss-silk* flocksilke; därjämte grundordet till ostfris. adj. *flussig* löstrådig, ruggig? Det är väl en gammal sidoform med kort avljuds-*o* (*-u*) till mlt. *vlûs* n. a) fårskinn med ullen kvar = nlt. *vlüs*, mht. *vlius*, b) ulltapp, hårtott, flocka = nlt. *flûs(ch)*, mht. *vlûs*, nht. *flaus(ch)* m., samt till det synonyma mht ndl. *vlies*, nht. *vliess* n., ags. *fleos* n., eng. *fleece*. Detta ord kan icke, ss. ofta antagits, vara lånat av likbet. lat. *vellus*, men någon säker etymologi är ej funnen. Dock må påpekas ett försök av Laistner i Z. f. D. A. XXXII 147—150 att, med stöd av 2. flock ss. enligt hans mening hörande till roten för flyga, förklara ordet genom antagandet, att denna rot fått en sekundär biform *fleus : flaus : flŭs* (jfr busa ock buse).

1. **Flott** n. flytande fett; av fsv. *flot* n. i s. bet., egentl. hvad som flyter ovanpå, motsv. isl. no. *flot* n. flott, mlt. *vlot* n. grädde; till vb. flyta.

2. **Flott** oböjligt (ss. predikativt adj. el. adv. samt i sammans. ss. flottbro brukat) ord med bet. flytande på vattnet, motsv. da. *flot*, lt. nht. *flott*, ndl. *vlot* adj. i s. bet. Icke känt ss adj. i något forngermanskt språk, är detta sjömansord väl egentl. det fornnordiska med 1. flott identiska subst. *flot* n. »flytning», använt efter prepos., t. ex. i isl. *koma á flot, vera á floti* komma (vara) i flytning = bliva (vara) klar att flyta på vattnet; jfr no. dial. *paa flot* i liknande uttryck. Från sjömansspråket har ordet ss. adj. i lt. fått överförd bet. om personer: som lever glatt, ogenerat. Denna bet. har upptagits i ht. ock da., i senaste tid också i svenskan.

Flotta f.; med ä. nsv. bif. *(skepz-) flota* ock *-flote* m., motsv. likbet. isl. *floti* m.; jfr da. *flaade* c., mlt. *vlote* f., ndl. *vloot* f.; nht *flotte* f. (lånord, väl från romanska språk); fra. *flotte* f., ital. *flotta*, sp. *flota* i s. bet. Föga troligt synes, att de romanska formerna skulle vara av icke-germansk stam (t. ex. sl. m. lat. vb. *fluitare* eller lat. *fluctus* el. dyl.), hälst som åtm. ital. *flotta* genom själva formen röjer sig som ett lånord. I alla händelser är ordet urgammalt i nordiska språken ock egentl. samma som flotte m. med grundbet. »det på vattnet flytande» av roten till flyta, hvartill också höra med bet. »classis» fsv. *flöta* (egentl. väl = lt. *flöte* f. timmerflotte, nht. *flösse)* samt eng. *fleet* = ags *fleot* fartyg.

Flotte m., förr även *flotta* f. i s. bet. (t. o. m. enda formen i flera ordböcker från 1700-t. ock början av 1800-t.); av likbet. fsv. *floti, -e* med bif. *fluti* ock y. fsv. *flotte*, motsv. isl. *floti* m., no. *flote* m., da. *flaade* c. i s. bet., ags. *flota* m. fartyg, eng. *float* flotte: ett till vb. flyta hörande subst., ursprungl. = flotta f. Andra till denna rot hö-

rande ord med s. bet. äro mlt. ndl. *vlot* n., nht. *floss* n. samt lt. *flöte*, nht. *flösse* f. — Flotta v. föra i flotte, jämte äldre *flota* (hos Sahlstedt 1773) motsv. isl. no. *flota*, da. *flaade*, lt. *flotten*, ndl. *vlotten*.

Fluga f.; av likbet. fsv. *flugha* f., motsv. isl. no. *fluga*, da. *flue* (biform fsv. ock ä. nsv. *flogha*, no. dial. *floga)*; en nordisk avljudsform med *ŭ* till de med urgerm. *eu*, *eo* bildade ags. *fleoge*, mlt. *vlêge*, ndl. *vlieg*, fht. *flioga*, nht. *fliege*, med en biform avledd med *i*-kons. (ags. **flȳge)* eng. *fly*, mht. *vliuge*, ä. nht. dial. *fleuge*. Till vb. flyga.

Flundra f.; av likbet. fsv. *flundra* f., motsv. no. *flundra*, eng. *flounder*, lt. (nht.) *flunder* f. (m.). Biformer äro da. *flynder* ock isl. *flyðra* (kanske med *ðr* av *nnr?)*; med avljud sv. dial. *flinnra* (Rietz 149), nht. dial. *flinder* m. samt mht. *flander* m. Jämte åtskilliga andra namn på flundran, t. ex. mht. *fluoder* (sl. m. nht. *fladen* kaka), nht. dial. *flinger* (formellt = sv. dial. *flingra*, likbet. med flinga), ags. *flóc* (sl. m. flack) m fl. betyder flundra nog ursprungl. »platt fisk». Ordet hör kanske tillsammans med lat. *planta* fotblad, hvars rot är en nasalerad form av roten till gr. πλατύς ock litau. *platùs* bred (jfr flat)? Jfr Hellquist: Etymolog. Bemerkungen, Gefle 1893, s. III.

Flunsa f. (i folkspr.) fet ock ovig kvinna; jfr no. dial. *fluns* m. ock *flunsa* f. »en tykfalden og kraftig, noget plump Figur» (Ross 193) samt de ungefär likbet. sv. luns m., lunsa f. Ehuru ordstammen väl icke direkt har att göra med sv. dial. *flunsa* v. plumsa, röra sig plaskande i vatten, eng. *flounce* kava, sprattla, plumsa, plaska, kan den dock möjligen vara i viss mån onomatopoetisk, i det *fl*-, liksom i flåsa, flämta, kanske skall beteckna ljudet av häftig andning, pustande, här ss. förorsakat av stark fetma.

Fluss m., ss. namn på sjukdom (»rheuma») ock ss. teknisk term lånat av nht. *fluss* m. med s. bet., egentl. »flytning» (även med bet. flod), motsv. ett urgerm. **fluti-*; till vb. nht. *fliessen*, sv. flyta.

Fluster n. en bikupas öppning för bina. Detta endast i svenskan uppvisade ord vill man gärna anse egentl. betyda »flyghål» ock vara sl. m. flyga. Såsom hörande direkt till germ. roten *fluȝ* måste det vara mycket gammalt: förgerm. **plukstro-*, hvarav urgerm. **flu(h)stra-*, där *h* bortfallit åtminstone innan urnord. *u* frf. *h* blev *o*. Eller skulle få antagas en sekundär germ. rot *flus* med s. bet. (jfr flossa)?

Flux adv.; med da. *flux* lånat av likbet. lt. *flux (flugs)*, motsv. ndl. *fluks*, nht. *flugs*; jfr mlt. *fluckes*, *vloges*, *vluchtes* i s. bet., egentl. »med ett flygande, i flygande fart»: adverb med genitiviskt *-(e)s* till tvänne verbalabstrakta (urgerm. **fluȝi-* ock **fluhti-*, hvilket är = sv. flykt) till flyga.

1. **Fly** v. »fugere»; av likbet. fsv. *flyia*, *fly*, motsv. isl. *flýja* (bif. *floeja)*, da *flye:* nordisk form (med spår av stark böjning i älsta isl. ock i fsv. runskrifter, samt med *y* från pres. sing.) till det likbet. st. vb. ags. *fleon*, fsax. fht. *fliohan* o. s. v. samt got. *þliuhan*. Det antages allmänt, att roten har begynnande urgerm. *þ*, som övergått till nord. o. västgerm. *f*; men tillvaron av motsv. förgerm. rot med *tl-* är icke tillräckligt styrkt.

2. **Fly** v. i dial. jämte *fli* lämna, räcka, giva, även anskaffa, laga, sätta i stånd; av fsv. *fly(a)*, *fli(a)* anordna, ställa till, inrätta, bestämma, förfoga över, skaffa, lämna, giva; jämte no. dial. *fli*, da. *flye* o. dial. *flie* med bet. ungefär ss. i sv. dial. ett lånord

(delvis, som det tyckes, ombildat efter 1. fly) av mlt. *vlîen, vlîgen* st. v. (pret. *vlêch)* lägga (t. ex. hvarvtals) i ordning, ordna, inrätta, bestämma, förfoga över, sätta i skick, pryda, bilägga (stridigheter), förlika; refl. *sik v.* förfoga sig, vända sig (till), ansluta sig (till); jfr fsax. *gi-flîhan* i Hel. vs 1460 göra försonligt stämd, ndl. *vlijen* lägga ordentligt ihop, passa, vara till pass. Detta verb bör väl, oaktat en viss likbet i bet. med lat. *applicare*, knappast med Franck ställas ihop med lat. *plĭcare* vika ihop, lägga i veck, då detta lat. vb. väl med *ĭ* för *ĕ* från sammans. former hör till roten *plek* (se fläta), utan hällre (med Vercoullie) jämte ndl. *vleien* smeka, ställa sig in, göra sig behaglig för (västgerm. grundf. **flaihian* : faktitivverbet till vårt verb, som är = fornlt. **flîhan?)* till roten för fht. *flêhan, flêhôn* smeka, bedja smeksamt, enträget, nht. *flehen*, samt got. *ga-þlaihan* smeka, trösta, vänligt tilltala : således med *f* av samma art som i 1. fly (enligt rådande mening av förgerm. *t*)? Kanske är grundbegr. »passa, foga sig» eller aktivt »tillpassa, foga, lämpa» el. dyl.?

3. **Fly** n., sammans. gung-, hängfly, övervuxen träskbotten, i dial. även vattenpuss; av fsv. *fly* n. dam, vattensamling, motsv. no. dial. *fly* n. grund vattensamling : ish. med säv eller gräs, da. dial. *flye* mosse, kärr. Ordet, som är ungef. likbet. med sv. ock no. dial. *floe* m. av roten till flod, är väl ock bildat till någon form av samma rot med suff. *ia- ja-* (förgerm. *io-)*. Såsom rotform kan tänkas germ. *flôw (flôu)*, så att *y* i fly vore av samma slag som i 1. by ock *i*-omljudsform till *ú* i isl. *flúð* f. skär som står under vatten i flodtiden (hvarom se Noreen: Urg. Lautl. s. 216), eller samma rotform som finnes i gr. *πλέω* seglar, simmar, så att fly vore = urgerm. **fleuja-* (jfr germ. roten *fleut* i flyta), eller slutligen germ. *flû*. Suffixet är samma som i lat. adj. *pluvius* rägnig till vb. *pluere* av samma rot.

4. **Fly** n., ankarfly det spadformiga tillspetsade ändstycket på armen av ett ankare (hos Serenius 1741 fly); väl för äldre **fli* (kanske med *y* från likbet. nht. *ankerflügel?)*; jfr. i s. bet. no. *ankar-fli* f., da. *anker-flig* c., nht. *anker-fliege* : av dunkelt ursprung; månne att ställa i samband med likbet. isl. *(akkeris-) fleinn* m. (se 1. flen)?

5. **Fly** adj. snart förbrukad, odryg (i s. bet. hos Lind 1749), i några dial. även rask, flink i arbete; ss. påpekats av Bugge i Sv. Landsm. IV: 2 s. 49, nydanad form till neutr. flytt av det i dial. kvarlevande *flyt* med s. bet., motsv. isl. *fljótr*, no. dial. *fljot* snabb, rask, hurtig; till vb. flyta, sål. egentl. synonymt med flytande, som också kan betyda lätt ock snabbt fortskridande.

Flyga v.; av likbet. fsv. *flygha*, älst *fliugha*, motsv. isl. *fljúga*, da. *flyve*, ags. *fleogan*, mlt. *vlêgen*, fht. *fliogan* o. s. v., ett allmänt germ. verb med bet. flyga, även med got. form **fliugan* att sluta av det faktitiva *us-flaugjan* (jfr flöja), där *f* visar, att vårt verb icke etymologiskt sammanhänger med fly, got. *þliuhan*, ehuru vissa bildningar till de båda verben i västgerm. ock nord. språk måste formellt sammanfalla (däribland lt. *flücht* = sv. flykt), utan dess rot bör hava haft förgerm. form *pleugh* : *plugh*. Dit kan möjligen ställas lat. *plūma* fjäder : för **plūhma?* — Flygg adj. (i jägarspråk) flygfärdig : om fågelungar; med likbet. nht. *flügge*, ä. da. *flyg* lånat av lt. *flügg(e)* med s. bet., även (liksom i ä. da.) rörlig, rask, flyktig, motsv. ett urgerm. **fluȝja-* »som kan flyga».

Flygel m.; jämte ä. nsv. *flyjel* (i Syllabus 1649 om avdelning av krigsflotta) lånat av nht. *flügel* m. flygel, egentl. vinge = mht. *vlügel*; jfr likbet. mlt. *vlogel* (*o* = *ö*; lånat med annan bet. i flöjel), ndl. *vleugel* m.; en i andra germ. språk icke uppvisad bildning till flyga med grundbet. »flygare, flygredskap».

Flykt f.; av fsv. *flykt*, sidoform till *flukt* f. a) »volatus», b) »fuga»; liksom da. *flugt* c. lånat av likbet. mlt. *vlucht* f. (*u* = *u* ock *ü*, ursprungl. växlande i böjningen, hvarav nlt. paralellformer *flucht*, *flücht*), motsv. ndl. *vlucht* f., ags. *flyht* f., eng. *flight* »volatus» ock »fuga»: egentl. tvänne uti västgerm. grundf. **fluhti*- sammanfallna verbalabstr., det ena hörande till flyga = got. **fliugan*, det andra till fly = got. *þliuhan*. Det till det sistnämda verbet hörande ordet har en nordisk sidoform i isl. *flótti* m. »fuga», hvartill det förhåller sig ss. t. ex. sv. böld till bolde.

Flyta v.; av likbet. fsv. *flyta*, älst *fliuta*, motsv. isl. *fljóta*, da. *flyde*, ags. *fleotan*, fsax. *fliotan*, fht. *fliozzan* o. s. v. med bet. »flyta», som kan särskiljas i tvänne huvudbet.: a) simma, drivas på eller i vatten, b) rinna, strömma eller giva från sig vätska. Hos en del, ish. nordiska, till detta verb hörande bildningar har utvecklat sig begreppet snabbt (lätt) framåtskridande rörelse (jfr t. ex. flytta samt 5. fly). Roten med förgerm. form *pleud*: *plud* återfinnes i litau. *plústi* v. (preter. *plúdau*) komma att flyta, bliva flott, flöda över, *plūdis* f. flöte, lett. *plūst* v. flöda över, *pludēt* flyta ovanpå, *plūdi* flöde, översvämning o. s. v. En kortare form utan *d* av roten finnes i 3. fly ock i flod.

Flytta v.; med ändrad konjug. ock analogisk förlust av *j* i infin. o. s. v. (ss. t. ex. i bläda) för ä. nsv. *flyttia* (ännu i Spegels Gloss. 1712 jämte *boflytta*); av fsv. *flytia* (pres. *-er*, pret. *flutte*, yngre *flytte*, undantagsvis *flytiædhe*) sätta i rörelse, föra fram, överflytta (härav med underförstående av ett objekt, ss. *bo* el. dyl. = »sina tillhörigheter», den intrans. bet. »migrare»); motsv. isl. *flytja* i s. bet., ofta särskilt föra över vatten, no. *flytja*, *flytta*, da. *flytte* flytta: ett av roten till flyta i formen med urgerm. kort *u* bildat faktitivverb med grundbet. »låta flyta».

Flå v.; av likbet. fsv. *fla* (med pret. *flogh*, pc. *flaghin*, jämte yngre svaga former), motsv. isl. *flá* st. v., da. *flaae* samt ags. *flean*, eng. *flay*, ä. ndl. *vlaen* (bif. *vlaeghen* ock *vlaeden* med sekundärt *d* hos Kil.) flå, avskala: urgerm. **flahan* (med *ʒ* i rotslutet i pret. pl. ock pc. pret.), väl med grundbet. åstadkomma flata stycken (genom avrivning); jämte flaga o. s. v. hörande till en rot med förgerm. form *plak*, som finnes i gr. *πλάξ* flat yta eller skiva, platta, *πλακοῦς* kaka, lat. *placenta* kaka. Med avljud finnes roten i ags. *flôh* f. flisa = sv. flo ock kanske i litau. *plokas* golv.

Flåsa v. (*flååsa* hos Arvidi 1651). Detta verb, väl ett annat än no. dial. *flaasa* rusa åstad, tala obetänksamt, anses sammanhänga med blåsa; jfr subst. *flåsu* f. i en sv. dialekt, likbet. med blåsa f. Växling av *b* ock *f* i början näst före *l* eller *r* förekommer inom åtskilliga ordgrupper (se Bugge i Sv. Landsm. IV: 2 s. 48, 52 not.). Troligen är detta oftast att förklara så, att den ena begynnelsekonsonanten i yngre tid utbytts mot den andra, antingen genom blandning med synonyma ord av annan rot eller ock till följd av ljudhärmning. Måhända är också här *f* ljudhärmande (ss. t. ex. i nht. *flistern* ock *flispern* hviska), i alla händelser torde flåsa stå i något slags samband med det ungefär likbet. flämta. Jfr även flunsa.

Flått m. fästing, Ixodes, motsv. ä. nsv. (= lat. »redivius») *flåt* i Variar., *fåre-flååt* med pl. *-flåtter* i Lex. Linc. samt no. *flaatt* (dial. bif. *flatt)*, ä. da. *flaat*. En biform är sv. dial. *flåta* (t. ex. i Södermanl.), ä. nsv. *flåtte* i Lex. Linc., da. dial. *flaate*. Ordstammen måste haft urnord. *ht*, men är annars etymologiskt dunkel (= urgerm. **flahta-?* eller **flanhta-?* eller **flaihta-?*).

Fläck m; av likbet. fsv. **flækker* m., motsv. isl. *flekkr* m. fläck, jordlapp, no. *flekk* m. fläck (*høyflekk* på marken utbrett hö-lager); jfr fht. *fleccho* m. fläck, »macula», mht. *vlec, vlecke* m. fläck, lapp, stycke, stycke land, ställe, (handels-)plats; mlt. *vlecke* f. (*vlek* m.?) fläck, märke efter slag; nht. *fleck* m. fläck, plats, ställe, stycke, *flecken* m. i s. bet., även köping; ndl. *vlek* f. fläck, *vlek* n. köping. Ordet är i alla händelser sl. m. 1. flicka ock flik. Kanske härstammar det från en till den germ. rotformen *flĭk* hörande *n*-stamsform, ursprungl. med växling av *k* ock *kk* i olika kasus (jfr block) samt med *e* för *i* genom *a*-omljud (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 21), så att grundformer vore (**flikan-*, yngre:) **flekan-* ock **flikk-* samt genom blandning **flekk-* o. s. v.? Eller skulle man med stöd av mlt. *vlacke* f. fläck antaga en annan germ. rotform *flek*, närmast att ställa vid sidan av den i flake, flack ingående roten, som betecknar något platt?

Fläder f. (upptaget i Spegels Gloss. 1712); lånat från lt. i st. f. ä. nsv. *hylle (-trä)*; jfr mlt. *vleder* fläder, mlt. i olika dial. *fleder, flēr* eller *flidder, flīr* fläder, även syrén, nht. lånat *flieder* m. med s. bet., ndl. *vlier* ock dial. *vliender* f. fläder. Etymon är okänt ock det är ovisst, om fornlt. formen haft *eo, io* eller *ĭ* i stammen. Möjligen är *-der* ett suffix, detsamma som ingår i några andra trädsnamn, ss. nht. *wachholder, massholder* ock *holunder* (det högtyska namnet för fläder), även isl. *upaldr* (se apel).

Flädermus f.; av likbet. y. fsv. *flædhermus* f., lånat av mlt. *vledermûs* f., motsv. ndl. *vleder-, vleermuis*, fht. *fledarmûs*, nht. *fledermaus* f.: till vb. fht. *fledarôn*, mht. *vledern* fladdra, av-ljudsform till fladdra. Namn på samma djur av andra verb med s. bet. äro, förutom det nybildade sv. fladdermus, da. *flaggermus* (av vb. *flagre* sl. m. flacka) ock eng. *flittermouse* (se flitter). Med avvikande senare led finnes fht. *fled(a)remustro*, som givit anledning till en ny åsikt, att -mus skulle vara ursprungl. ett annat ord än mus liten råtta, näml. sl. m. litau. *musė*, preuss. *muso*, gr. *μυῖα* (av **musjā)*, lat. *musca* samt (med avljud) fslav. *mŭcha*, alla i bet. »fluga». Flädermusen, såsom varande ett flygfä, men icke fågel, skulle ursprungl. hafva räknats till samma grupp som nattfjärilarna. Se Kögel i Idg. Forsch. IV 319.

Fläka v. klyva, spärra upp (i dial. *flăcka* (pres. *-er)*, motsv. likbet. fsv. **flækkia* (enda uppvisade former: imper. *flæk*, pc. pl. *flekta)*, no. *flekkja* (pret. *flakte;* bibet. riva av bark el. dyl.), da. *flække*. Detta verb, väl med grundbet. »göra något flatt, skilja i flata stycken» el. dyl., är tillika med sv. dial. *flaka* v. spärra ut, hava kläderna öppna framtill, no. dial. *flaka* i den senare bet., isl. *flaka* hava gapande öppning (huggsår), samt sv. dial. *flaken* adj. blottad i bröstet, bildat av roten till flake ock flack. Medan fsv. **flækkia* o. s. v. motsvarar urgerm. **flakjan*, är fläka något oklart till sin förhistoria. Kanske ett gammalt starkt urgerm. **flekan*, sål. till en rot *flek* (jfr fläck)? Eller ett urnord. **flâkian*, urgerm. **flǣkian?*

Fläkta v.; av likbet. fsv. *flækta*, ett iterativverb av roten till flaxa

ock flacka, sål. egentl. »göra fladdrande rörelser», hvarav sekundär bet. »åstadkomma luftdrag, blåsa lätt». Jfr isl. *flökta* flaxa, flacka: kanske sekundär bildning till likbet. isl. *flökra*, äldre *flǫkra?* — Fläkt m.; av fsv. *flækter* m., uppvisat i bet. redskap att fläkta med.

Flämta v., *flemta* hos Arvidi 1651; en bildning med iterativt *t*-suffix, annars av dunkelt ursprung, till grundbet. väl ljudhärmande; jfr dels flåsa, dels ock klämta.

Flänga v. a) flå, riva av (med hast), b) fara hastigt fram, c) i hudflänga ock i dial. även annars: slå, piska, hugga; av fsv. *flængia*, uppvisat i den sista bet., liksom isl. *flengja;* jfr no. dial. *flengja* flänga (ungefär ss. i sv.), da. *flænge* sarga med djupa hugg. Verbet = urnord. **flangian*, egentl. »flå», hör till den vid flinga omtalade nasalerade biformen av roten till flaga ock flå. Dess användning om häftig framfart har sin motsvarighet hos flera andra verb med liknande grundbet., ss. skala, barka, kvista, m. fl.; den beror kanske på föreställningen, att vid hastig löpning stundom stycken av vidrörda föremål ss. träd ock buskar skrapas bort? — Fläng n. hast, brådska; jfr da. *i flæng* utan ordning, om hvartannat, på slump.

Flärd f.; av fsv. *flærþ* f. bedrägeri, falskhet, falsk vara, tomt prål, motsv. likbet. isl. *flǽrð* f., fda. *flerdh*: ett abstrakt subst. bildat till en annars okänd ordstam med *r*-suffix (kanske ett verb isl. **flǽra*, hvartill isl. *flǽrðr* förfalskad?), hörande till adj. isl. *flár* (stam *flá-*) falsk, svekfull av urnord. **flaiha-*, motsv. ags. *flâh* i s. bet. Detta adj. anses vara sl. m. fht. *flêhan*, *flêhôn* smeka, enträget bedja, nht. *flehen* (tillika motsv. en fornform med kort *e*), got. *gaþlaihan* smeka, trösta, vänligt tilltala (om hvars rot se 2. fly); grundbet. av adjektivet sål. »smickrande, inställsam»?

Fläsk n.; av likbet. fsv. *flæsk* n., motsv. isl. no. *flesk*, da. *flæsk* n. i s. bet. ock med bet. »kött» i västgerm språk ffris. *flâsk*, fsax. *flêsk*, fht. *fleisk* n. o. s. v. samt ags. *flǽsc* n. med ett *i*-omljud, som synes häntyda på gammal *s*-stam (grundf. **flaiskaz-*, **flaiskiz-*). Man vill se en gammal *k*-lös form **flais-* i ndl. adj. *vleezig* köttig ock *vleezen* av kött, men kanske äro dessa adj. nybildade till mndl. *vlês* ss biform med förlorat slutande *ch* till *vlêsch?* Skulle man med stöd av ags. *flǽc* kött få antaga samband med det under flicka omtalade ags. *flicce*, eng. *flitch*, isl. *flikki*, fsv. *flikke* n., lt. *flicke* f. fläsksida, på det sätt att fläsk vore *sk*-avledning till ett germ. **flaik-*, avljudsform till isl. *flík*, sv. flik, så att fläsk, till grundbet. jämförligt med vb. fläka, ursprungl. skulle betyda den uppfläkta sidan av ett slaktat svin eller annat djur?

Fläta v. (i ä. nsv. stundom även *fleta*: med *e* kanske från *wefwa* linda, veckla, hvarmed det väl gärna koordinerades?); av likbet. fsv. *flæta*, jämte *flætta* av ä. fsv. *flǣtta*, motsv. isl. *flétta*, da. *flette* samt med stark böjning mlt. ndl. *vlechten*, fht. *flehtan*, nht. *flechten*. Härtill got. subst. i dat. pl. *flahtom* hårflätor. Verbet finnes i motsv. form i lat. *plecto* ock är ursprungl. utgånget ur en presensstam med *t*-suffix av en rot *plek*, som finnes i lat. *plĭcare* vika ihop, lägga i veck (med *i* av *e* i de oftare brukade sammansatta formerna), adj. *-plex* »-faldig» i sammans. ss. *simplex*, *duplex* o. s. v., gr. πλέκω flätar, πλεκτός flätad, πλοκή flätning, πλόκος hårfläta, sanskr. *praçna-* m. flätvärk, korg. Äfven denna rot är emellertid utvidgad form till en rot, som finnes utan *k* i lat. *du-plus* ock gr. δι-πλός tvåfaldig o. s. v. samt,

utbildad på annat sätt, med förgerm. *t*, i got. *falþan* vika ihop, adj. *-falþs* »-faldig» i sammans., sv. fåll, fålla ock -faldig o. s. v. Med avs. på slav. roten *plet* fläta i fslav. *pletą* flätar, *plotŭ* flätvärk är man oviss, om den är identisk med roten *plekt* eller från början bildad utan *k*, med *t* = germ. *þ* i *falþ* (jfr Brugmann: Grundr. II s. 1040). — Fläta f.; av likbet. fsv. *flæta* f. *(har-flæta, -flætta)*, motsv. fno. *(hár-)flétta* f. samt mlt. *vlechte*, nht. *flechte* f. i s. bet.

Flättja f.; ett hos äldre förf., t. ex. Stiernhielm, brukat ord, till bet. likt fra. »frivolité»; av fsv. *flætia* f. dårskap, lappri, fåfängt prat, motsv. ä. da. *flædie* i s. bet.; till adj. flat, sål. väl egentl. »flackhet, brist på andligt djup».

Flöda v.; med ändrad konjug. av likbet. fsv. *flödha* (pres.*-ir)*, motsv. isl. *floeða*, no. *fløda*, ä. da. *fløde*: denom. till flod. — Flöde n. motsv. no. *fløde* n.; troligen ss. senare led i sammans. ett gammalt ord; jfr fsv. *iverflödhe* (n.?) överflöd.

Flöja v.; av fsv. *flöghia* hoppa, även särskilt hoppa över stängsel; motsv. isl. *fleygja* a) låta flyga, slänga, kasta, b) ila med flygande fart, no. dial. *fløygja* låta fara, släppa, got. *usflaugjan* låta flyga bort : ett till flyga hörande faktitivverb, i svenskan av ålder brukat utan särskilt objekt i bet. »göra en flygning».

Flöjel m., äldre *flögel* (så skrivet långt in på 1800-t.); jfr fsv. plur. *fløghlæ* från omkr. 1340 i oviss bet.; lånord av mlt. *vlogel (o = ö)*, egentl. vinge, även, liksom mlt. *vlugel*, nlt. *flügel* samt mlt. *vluger* (med *u = ü)* brukat i härledd bet. vimpel, flöjel : sampa ord som det yngre lånordet flygel. — Flöj, gammalt ord i bet. flöjel, ish. i sammans. flöjstång, äldre ock dial. *flög (flögstång* t. ex. hos Stiernhielm); motsv. da. *fløj* c. vimpel, flöjel, flygel (no. *fløy* f. från da.). Av ett fsv. fda. **flögh* = isl. *flaug* f. flykt, i Sn. Edda enligt förmodan av Fritzner i bet. vimpel? Eller till mlt. *vloge* m. flykt (= nht. *flug* m.), även uppvisat i dat. plur. *vlogen (o = ö)* i bet. vingar, liksom ä. nht. pl. *flüge?* Eller beror flöjstång på bortfall av *-el* mellan kons. i **flöghel-stång?* Jfr likbet. mlt. *vlugel-stange*.

Flöjt f.; jämte likbet ä. nsv. *flöta* f. (i Variar.), no. *fløyta* f., da. *fløjte* c. lånat närmast från lt.; jfr mlt. mht. *vloite*, nlt. *fleute*, ndl. *fluit*, nht. *flöte* f.; av ffra. *flaüte, fleüte* flöjt; jfr likbet. sp. *flauta*, ital. *flauto* : av okänt ursprung.

Flöte n.; en, som det tyckes, särskilt svensk bildning, som skulle motsvara ett isl. **fleyti*, av roten till flyta, hvartill höra med s. bet. isl. *fljótendi* n., no. dial. *fljot, fljøt* m., da. *flyd-holt*, eng. *float*, nht. *flosse, flösse* f. ock (från lt.) *flott* n.

Flöts m.; med da. *fløts* c. lånat av nht. *flötz* n. (m.) horisontalt bärgartslager, biform (med dial. *ö* för *e)* till ä. nht. *fletze* n. = mht. *vletz, vletze* n. jämnad mark, jord-golv, fht. *flazzi*, motsv. likbet. fsax. *flet, fletti*, ags. ock isl. *flet* n. (fsv. fda. i lagspråk *flæt*, även *flat)* : en avledning (med grundf. antingen **flati-* eller **flatiz-*, se Noreen i Arkiv III 14) till adj. fht. *flaz* = sv. flat.

Fnas n. tunnt skal, t. ex. på nötkärna, hylsa på nötfrukt, smolk, fnassel, motsv. fda. ock ä. nda. *fnas* n. fnas m. m.; härtill vb. fnasa frigöra från fnas, ä. da. *fnase*. Till denna ordstam, som ligger till grund för fnaska ock fnassel, finnas tvänne andra variantformer: a) med gammalt avljuds-*ô* da. dial. *fnoes* n. ogräs bland säd, b) med *i* (väl ett slags yngre avljud) sv. dial. *fnis* n. (även hos Lind 1749) fjäll, orenlighet på huvudet. Roten, hvars grundbet. väl är »riva, skava av», anses

med stöd bland annat av en sv. dial. biform *knas* (se Noreen: Urg. Lautl. s. 148) hava *f* av förgerm. *q* ock vara densamma som ingår med reduplikation i sanskr. *ki-knasa-* m. delar av krossad säd, gröpe. Besläktade på fjärmare håll äro väl sv. dial. *fnatta* v. riva, gnugga, klå, smått gnaga eller äta, gå som små barn, *fnatt* n. klåda, skabb, även litet grand, da. *fnatte* v. (i ä. da.) ock *fnat* c. i motsv. bet.: kanske med *tt* av förgerm. *dn* hörande till den rot som finnes med avljud i gr. κνώδαλον vilt djur (egentl. som biter?), κνώδον tand på jaktspjut? Även synes finnas en rotform utan slutkonsonant; jfr gr. κναίω skrapar, gnuggar (inf. κνῆν), κνήθω klår, kliar o. s. v. Om hithörande ord se Bugge i Sv. Landsm. IV: 2, s. 50, not. samt Johansson i P. B. Beitr. XIV s. 333—337.

Fnaska v. småsyssla, knåpa, gå sakta eller oförmärkt (jfr imper. *fnaska tigh hädan* hos Brasck 1645), även äta namnam; med fnask n. avfall, smolk, grand, smått att äta, fnask(er) m. knåpig, småaktig stackare, även smekord för liten gosse (sammans. puttifnasker, väl av fra. *petit* liten) hörande till en med *k* utvidgad form av stammen i fnas; måhända tillika att ställa i samband med det till bet. närstående vb. snaska, vare sig att där ingår en form av ursprungl. samma rot med förgerm. *sqn-* (jfr Johansson i P. B. Beitr. XIV 335 f.), eller att formell beröring ägt rum i yngre tid.

Fnassel n. mjäll eller fjälligt hudutslag; jämte da. dial. *fnasle* v. fjälla (intrans.: om hud) hörande till en stam bildad med deminutivt *l*-suffix till fnas. I dial. finnas andra gamla *l*-bildningar, väl av samma rot: a) i Dalarna *fnarla* v. arbeta smått, knåpa (= urgerm. **fnazilôn?*), *fnarl* n. fiskfjäll, b) *fnalla* v. småklå, riva sakta, gno åstad, skynda smått, äta smått (= urgerm. **fnazlôn?*), *fnall* n. smula.

Fnissa v. småskratta (i Spegels Gloss. 1712 = »skratta»); jfr likbet. da. *fnise* (uppvisat tidigt på 1600-t.) samt sv. **fnittra** (*fnettra* hos A. F. Dalin 1850 ock 1868). Av ovisst ursprung; månne med yngre *n* från fnysa el. dyl. i st. f. *l?* Jfr flissa.

Fnugg n. stoftgrand, fjun, i dial. även kort gräs (i dessa olika bet. i Spegels Gloss. 1712); bif. *fnjugg* hos Lind 1749; jfr da. *fnug* n. kringflygande dam av ull, silke, dun o. dyl. (hithörande, för så vitt det har stam *fnugg-* vid sidan av *fnug-*, som är = fsv. *fnuk*, se fnyk) samt sv. dial. *fnagg* n. kort gräs, kort hår. Grundform till det sista är urgerm. **fnauwa-* ock till *fnjugg* urgerm. **fneuwa-*; formen fnugg torde kunna bero på den gamla plur. med *u*-omljud till *fnagg* (jfr dugg jämte 2. dagg), ifall icke = urgerm. **fnuwa-*. Kanske bör ordet (med Johansson i P. B. Beitr. XIV 347) sammanställas med tvänne andra till begynnelsekons. avvikande ordgrupper: a) en med urgerm. *hn-*, förgerm. *qn-*, representerad av gr. κνύω krafsar, skrapar, no. dial. *nugga* gnida, skubba ock sv. nagga o. s. v., b) en med *sn-*, hvartill höra isl. *snøggr* adj. stubbad, korthårig ock sv. snygg med ursprungl. liknande bet., sv. dial. *snäggen* kort, sträng, skarp m. m., snugga f. kort tobakspipa, i dial. i allm. litet stycke, smula o. s. v. Roten vore förgerm. *qneu* (: *quou* : *qnu*; eller *qhneu* o. s. v.) med sidoform *sq(h)neu* »skava, gnaga» el. dyl. ock fnugg skulle ursprungl. betyda »avskav» el. dyl. (jfr fnas). Annars vore kanske enklare att hänföra ordet till roten *pneu* (: *pnou* : *pnu*) »blåsa» i gr. πνέω blåser, pustar, frustar med verbalsubst. πνοή samt i πνεῦμα vindpust, ande o. s. v.,

så att grundbet. vore »det som lätt blåses bort» el. dyl. (jfr dun). Om denna rot med *p* egentl. är blott en variant till roten *q(h)neu* (jfr Johansson: anf. st., 349), må lämnas oavgjort.

Fnurra f. en genom intrassling uppkommen knut på tråd; jämte vb. fnurra sig trassla sig upptaget hos Möller 1790. Härtill med överförd bet. adj. fnurrig (ock i dial. *fnurr*) vresig, vb. fnurra visa sig vresig. Etymon är okänt. Men det må anmärkas, att i s. bet. som resp. fnurra f. ock fnurra sig finnas ord med annars närstående form, men med andra konsonanter i början, såsom: a) no. *snur* m. ock *snurast*, *snura seg*, väl till roten för vb. isl. *snúa* = sv. sno; b) sv. knorra f., dial. *knurra* f. ock vb. *knorra sig*; c) da. *kurre* c. ock sv. dial. vb. *korra sig*. Huruvida ursprungligt etymologiskt samband kan antagas med något av dessa ord, må lämnas därhän.

Fnyk n. (i folkspr.) damkorn, grand, ofta i uttr. icke ett fnyk o. dyl.; troligen jämte isl. *fnykr* m. stank samt sv. dial. *fnok (fnåk)* n. fnyk, fsv. *fnuk*, *fnok* n. orenlighet (?), da. *fnug* n. dam (stam *fnug-*; som det tyckes, blandat med ett annat ord, motsv. sv. fnugg) att härleda från en *s*-stamsbildning med urgerm. former **fnokaz-*, **fnukiz-* (jfr dyft). Härtill i sv. dial. ett (kanhända sekundärt) starkt verb. *fnyka*, likbet. med det samnordiska st. vb. sv. dial. *fyka*, *fjuka*, fsv. *fiuka*, isl. *fjúka*, da. *fyge* flyga omkring, fara i luften: om lätta partiklar ss. dam, dun, fjunbeklädda frön, snö o. s. v. (om hvars rot se 2. fock; jfr ock fjun). Emedan jämte isl. *fnykr* finnas i s. bet. *hnykr*, *nykr*, *knykr*, *snykr*, antager man, att ordet hör till en variant med slutande förgerm. *g*, germ. *k*, till den vid fnugg omtalade roten med begynnande förgerm. *q* (eller *qh*) ock *sq(h)*, ock att det är sl. m. lat. *nūgæ* f. pl. strunt, lappri, som väl ursprungligen haft en konsonant före *n*. Se Johansson i P. B. Beitr. XIV 365. För de nordiska formerna med *f-* läte även tänka sig en dylik biform på förgerm. *-g* till roten *pneu* »blåsa».

Fnysa v.; motsv. likbet. isl. *fnýsa* sv. v. (i *f. eitri* frusta ut gift), da. *fnyse* sv. ock st. v.; jfr ags. *fneosung* f. nysning, meng. *fnêsen* nysa, mndl. nndl. *fniezen* nysa. Verbet anses vara egentl. samma som det till en germ. rot *hneus : hnus* hörande nysa, sålunda att förgerm. *q* (eller *qh*) i början av roten blivit dels germ. *f*, dels germ. *h*: kanske växlande efter den på *n* följande vokalens beskaffenhet (urgerm. **hneosan* jämte pret. **hnaus* o. s. v., se Noreen: Urg. Lautl. s. 148)? En tredje sidoform med förgerm. *sq(h)* vore meng. *snêsen*, neng. *sneeze* nysa (se Johansson i P. B. Beitr. XIV 349). Dock synes även tänkbart, dels att fnysa närmast hör till en förgerm. biform *pneus : pnus* till roten *pneu : pnu* i gr. πνέω blåser, frustar o. s. v. (jfr fnugg), dels att i yngre germansk tid *h* (resp. *s*) utbytts mot ett *f*, inkommet från andra ord betecknande stark andning, frustande (jfr flåsa). I alla händelser bör väl antagas något slags samband med isl. *fnasa* ock *fnoesa (eitri)*, no. dial. *fnøsa* fnysa, hvilka ord (jämte ags. *gefnǣsan* nysa, om detta har *i*-omljud på *ô*) höra till en germ. rot *fnas : fnôs*.

Fnöske n.; jämte äldre *fnösk* m. (i ordböcker från 1700-t.) med *ö* väl av fsv. kort *y*; jfr ä. nsv. *fnyske* n. (i Variar. o. s. v., ännu hos Möller 1790 ss. biform), kanske med gammalt långt *y* (urnord. **fniuskia-?*), vidare nsv. dial. *knösk(e)* ock *snösk(e)*, *snyske*, *sniosk*, isl. *fnjóskr* ock *hnióskr* m., no. dial. *knjosk*, *knøsk (knosk, knjøsk, njosk)* i s. bet. Detta ord med sina flerfaldiga begynnelseljud

(bland hvilka *k* är något oklart, men väl i alla händelser sekundärt i förh. till gammalt *h*, jfr Noreen: Urg. Lautl. § 40, 4) ser ut som en bildning med *k*-suffix till fnysa ock nysa o. s. v. Kanske får man också antaga (med Johansson i P. B. Beitr. XIV 350), att grundbet. har avseende på det vid antändning med fnöske uppkommande sprakandet av elden, hvilket uppfattats ss. likt ett fnysande? Ordets älsta former har man tänkt sig med begynnande förgerm. *q* (eller *qh)* jämte *sq(h)* ock av det förra urgerm. *f* eller *h* allt efter beskaffenheten av den på *n* följande rotvokalen (grundf. **fneoska-* ock **hnuskia-*? se Noreen: Urg. Lautl. s. 148).

1. **Fock** m. i folkspr. namn på tickor eller liknande svampar; bif. i Helsingl. *focka* f., *sneskfocka, -fucka* fnösksvamp. Kanske, ss. en gammal *s*-lös sidoform till eng. *spunk* fnöske, som är sl. m. gr. σπόγγος, σφόγγος svamp, motsv. lat. *fungus* svamp, d. v. s. med nord. *kk* av *nk* av urgerm. **funka-* = förgerm. **phṇgo-*?

2. **Fock** f. främre segel, på 1700-t. *focka* f., antagligen jämte da. *fok* c. lånat från lt.; jfr mlt. *vok*, nlt. *fock, focke* fock, ndl. *fok*, äldre *fokke* f., nht. *focke* f. fock, fockmast. Av okänt ursprung. Enligt Fritzner [2]I 450 med bet. kilformigt segel sl. m. ett no. dial. *fokka* f., som skulle betyda kilformigt jordstycke (?). Enligt andra (se Franck) till det vid fjun ock fnyk omtalade vb. isl. *fjúka*, fsv. *fiuka* o. s. v. drivas av vinden, hvars rot väl, ss. motsv. förgerm. *pug* el. *phug* (jfr lett. *pūga* by, vindstöt, samt gr. φύγεθλον svulst; se Persson: Wurzelerw. s. 23), är en utvidgad form till förgerm. *pu, phu* »blåsa, pusta»; härvid kunde anmärkas, att roten i andra nordiska ord endast användes om lätta småpartiklar, som fara i luften.

3. **Fock** m., nytt ord i studentspråk : a) abstrakt ss. senare led i sammans. ungefär = »tag, omgång» om något som företages eller sker »för denná gång» (ofta med bibegr. av hastigt påkommet),, b) personl. med föregående adj. ss. glad o. dyl., ungefär = »ture, fyr, kurre» : väl sekundärt, i det -fock överförts till den person som gärna är med om en »fock» av en eller annan art. Skulle prototypen för detta studentord kunna vara ett **snö-fock* i folkspr. i bet. (hastigt) påkommet snöfall = da. *snefog* n., sydsv. dial. *snöfåg* (Rietz 141) snöyra, till vb. sv. dial. *fyka, fjuka* fara i luften, yra (om snö) = fsv. *fiuka*, isl. *fjúka* (hvarom se 2. fock)? Det maskul. genus hos studentordet skulle väl då emellertid vara sekundärt.

Focka v. (i hvardagl., ish. väl student-språk) köra bort, hastigt avlägsna; nyare ord av ovisst ursprung. Månne att sammanställa med ndl. *fokken* segla sin kos, rymma bort, egentl. hissa focken (till 2. fock)?

1. **Foder** n. föda åt husdjur; av likbet. fsv. *foþer* n., motsv. isl. *fóðr*, da. *foder*, ags. *fôdor*, mlt. *vôder*, fht. *fuotar*, nht. *futter* n., urgerm. **fôðra-*. Väl till den rot som finnes a) med germ. form *fôð* i ags. *fôda* m., eng. *food* föda, i vb. got. *fôdjan* = sv. föda samt i foster, som kanske egentl. är en urgammal form av samma ord, ifall foder beror på ett med suff. *-tro-* bildat förgerm. **pâttro-*, där *tt* mycket tidigt förkortats efter det långa *â* (se Noreen: Urg. Lautl. s. 200), b) med germ. form *fað*, förgerm. *pat*, i fht. *fatunga* f. »saginæ» ock i gr. πατέομαι äter, förtär föda, ἄπαστος fastande. Andra antaga här, liksom för 2. foder, ett av en kortare rotform *pâ* bildat förgerm. **pâtro-*. I alla händelser förmodar man gärna släktskap med lat. *pābulum* foder, *pānis* bröd,

pasco förer på bet, fodrar, föder o. s. v., så att roten kanske ursprungl. är densamma som i sanskr. *pâ-* v. skydda, vakta ock i fslav. *pasti* v. föra på bet, vakta, skydda, rädda. Om man på grund av gr. *πάομαι* förvärvar, *πᾶμα* egendom o. s. v bör utgå från en allmännare grundbet. »taga till sig» (se Prellwitz s. 238, 240), lämnas därhän.

2. **Foder** n. undertyg, (flask-) fodral; av fsv. *fodher* n., motsv. fno *fóðr* n, da. *foder*, mlt. *vòder*, fht. *fuotar* n. o. s v. a) foder till kläder (i fsv, ä. da. ock mlt. ofta pälsvärk, nsv. fodervärk), b) fodral, got. *fôdr* n. svärdskida (urgerm. **fôðra-)*. Ordet kan med grundbet. »skyddseller förvaringsmedel» föras till roten för sanskr. *pâ-* v. skydda, vakta (se 1. foder), vare sig förgerm. formen är **pâtro-* eller möjl. **pôtro-* (jfr. gr. *πῶμα* lock samt *πῶϋ* fårahjord?): möjligen samma ord som sanskr. *pâtra-* n. kärl, skål, om detta icke snarare med lat. *poculum* bägare hör till vb *pâ-* dricka.

3. **Foder** n. gammalt våtvarumått, 6 åmar; lånat av lt. *fôder* n. vagnsfora, lass ss. rymdmått (även för spannmål); jfr likbet. fsax. *fôther*, ndl. *voer*, fht. *fuodar*, nht. *fuder*, ags. *fôðer* n. (eng. *fother*, *fodder* slags bärgsvikt). Detta västgerm. ord **fôþra-* hör enligt några till en avljudsform, germ. *fôþ*, av roten till famn, förmodligen med ungefär lika grundbet., enligt andra till den i 2. foder ingående roten, germ. *fô*, till stöd hvarför kunde anföras, att en betydelsesfär liknande den hos både 2. foder ock 3. foder fins hos ordet fat: även detta möjligtvis på fjärmare håll besläktat?

Fodral n., äldre *foderal* (ännu på 1800-t.), *foteral* hos Lind 1749; jämte da. *foderal* ock *futteral* n. lånat från tyskan, jfr ndl. *foedraal*, nht. *futteral* n., mlat. *fotrale*, *futrale* i s. bet.: avledn. med romansk ändelse till mht. *vuoter* = 2. foder. Jfr fra. *fourreau* i s. bet. av samma stam.

Fog n.; med ändring av genus, väl efter det synonyma skäl (ock underlättad därav, att ordet så ofta brukas utan artikel i uttr. med fog) av fsv. *fogh* f. det som är till pass; lånat av mlt. *vôch*, *vôg-* m. f. fog, motsv. mht. *vuoc*, nht. *fug* m., abstrakt subst. (till grundbet. = nht. »passlichkeit») till mlt. *vôgen* passa (intrans.) = sv. foga.

Foga v., uppvisat i början av 1500-t. i bet. a) laga, foga (om Gud), b) lämpa sig; jämte paralellformen y. fsv. *föghia (fögha*, *föia)*, da. *føie* lånat från lt.: av mlt. *vôgen* v. (utan ock med *i*-omljud på *ô)* a) trans. foga (i alla bet. av detta ord), även skaffa, förläna, b) intrans. foga sig, lämpa sig, passa, nlt. *fôgen* o. *fögen*, det senare av fsax. *fôgian*, motsv. ags. *fêgan*, eng. *fay*, fht. *fuogen*, nht. *fügen*; jfr ndl. *voegen* i s. bet. Om roten, germ. *(fah) faȝ*: *fôȝ*, förgerm. *pak'*, väl med grundbet. »fästa (ihop), foga tillsammans», se fager.

Fogat(e) m, ett gammalt, för icke längesedan i Stockholm brukat namn på en kunglig ämbetsman; biform till fogde.

Fogde m.; en kortare, i yngsta fsv. uppvisad biform till fsv. *foghate*, *foghote*, *-ute*, *-ete* m. jämte *fogadhe* o. s. v. med *dh*, även *foghat*, *fogte* o. s. v. ämbetsman för förvaltning, t. ex. å konungens vägnar, av ett område (ish. ofta med hänsyn till uppbörd), ståthållare eller ombudsman, fogde; med isl. *foguti* m., fno. *fogutr* o. s. v., da. *foged* lånat av mlt. *voget*, *voged-* m. med s. bet., även brukat om högre domare, motsv. likbet. ndl. *voogd*, fht. *fogat*, mht. *vog(e)t*, nht. *vogt* m., i ndl. ock mht. även förmyndare, skyddshärre, patron (i mht. t. o. m. om landshärre, furste); lånord av

mlat. *vocatus* för *advocatus*, ursprungl. biträde inför rätta, försvarare; sedan i vidsträcktare mening beskyddare, skyddshärre o. s. v.

Fogel: se fågel.

Folk n.; av likbet. fsv. *folk* n. (även ss. i nuv. folkspr. sekundärt = människa, en av folket), motsv. isl. *folk (fólk)*, da. *folk*, ags. *folc*, o. s. v. i andra västgerm. språk med bet. folk, skara, i forntiden ofta krigarskara, trupp; härav lånat litau. *pulkas* m. hop, skara av människor el. djur, fslav. *plŭkŭ* härskara, trupp, i nuv. slav. språk regemente. Denna speciella bet. hos slaverna behöver väl icke vara den älsta, då ordet kan vara väsentl. lånat under krigstider. Etymologiskt sammanhang med lat. *vulgus* (grundf. **q̥lgos* el. dyl.?) måste anses högst tvivelaktigt. Snarare får man väl tänka sig en bildning med förgerm. *g* till den i olika former vitt utbredda roten för adj. full o. kompar. flere o. s. v, hvilken rot ingår t. ex. i lat. *plebes*, enligt det vanligaste antagandet även i lat. *populus* folk (med reduplikation); folk sål. egentl. »mängd»?

Folor, folkfolor f. pl., egentl. i folkspr., sätt som anstår hyfsat folk, plur. till *fola* f. i dial. med tjockt *l* (även *-fol)*, biform till äldre o. dial. *fora* f. uppförande, sätt att uppträda, sed, höva, i flera ordböcker från 1700-t. i uttr. *det är icke (hans) fora (fola)* eller *foror (folor)* = det är icke för (honom), ligger icke inom (hans) sfär eller förmåga; jfr fsv. *fora* f. beteende, sätt att skicka sig, levnadsställning, omständigheter, no. dial. *fora* f. a) i sammans. ss. *varge-, folkefora* spår av någons framfart, åvärkan, b) levnadsställning. Formen med gammalt *r* är det vanliga fora (s. d.). Men *l* i *fola* måste väl härledas från fsv. *rþ* i den ordgrupp, hvartill hör vb. fsv. *forþa*, isl. *forða* fortskaffa (jfr adv. fort o. vb. fordra), vare sig att redan i fsv. funnits ett **forþa* f., därav i olika nsv. dial. *fola* ock *fora* (jfr fjol : fjor), som blandat sig med det gamla *fora*, först i bet. »transport», sedan även i bet. »förfarande», eller att subst. *fora* fått sekundär biform *fola*, därföre att det från fsv. *forþa* härstammande vb. *fola* avfärda, fortskaffa, forsla (se Rietz 129) tedde sig som samhörigt med subst. *fora*.

Fora f., i dial. även abstrakt = resa, gång; jfr fsv. *fora* f. färd, det som man far med, fora, även beteende, levnadsställning, fno. *herfóra* f. krigares utrustning, nno. *fora* f. resa, gång, fora. Väl lånord av mlt. *vôre* f. färd, fora o. s. v. (ss. i fsv.), motsv. fht. *fuora*, nht. *fuhre* f. fora, ags. *fōr* f. färd; sl. m. 1. fara. Den i sv. o. no. dial. förekommande formen *fola (fol)* med tjockt *l* i hithörande bet. är väl att förklara såsom folor: genom blandning med vb. fsv. *forþa*, isl. *forða* fortskaffa, resp. av ett subst. fsv. **forþa* f. (= no. **forda* enligt Aasen 178 ock möjligen ingående i fsv. *fordelön* forlön, om *rd* där är annat än daniserande skrivsätt för *r)*.

Fordom adv. (med slutet *o* i *-om* väl genom assimilation med det första *o)*; av likbet. fsv. *forþom, forþum*, motsv. isl *forðum*, da. *fordum*: förr hållet för en dativ av positiven till got. *faurþis* förr (av stammen till adv. fort med olika bet), men hällre väl med Noreen (se P. Grundr. I s. 501) att förklara = got. *faur þamma* »före detta»: av fornnord. prepos. *for* »före» med en annars icke i nord. språk känd form för dat. sing. neutr. av demonstrativstammen *þa-* (se den), där *a* ss. svagtonigt (i det *for-* hade huvudaccenten) labialiserats till *o* frf. *m*. — Fordne, -a adj. : se forn.

Fordra v.; lånat från lt. på något skilda tider i olika bet.: a) med bet. fortskaffa, hjälpa fram, främja *fordra*, *förfordra* redan i N. Test. 1526, nu endast i formen befordra; motsv. likbet. da. *(be-)fordre*, mlt. *vorderen* (även intrans. = ndl. *vorderen* göra framsteg), fht. *gi-fordarôn*, hvartill bif. fht. *furdiren*, nht. *fördern*; b) med bet. kräva upptaget i Lex. Linc. 1640, motsv. da. *fordre*, mlt. ndl. *vorderen*, fht. *fordarôn*, nht. *fordern* i s. bet. (grundbet. »bringa att komma fram»? el. kanske »framföra sin talan»?). Grundord är ett kompar. adj. mlt. *vorder* (icke uppvisat i direkt hithörande bet.), i fsax. att förutsätta för *forth(o)ra* f. högra handen, fht. *fordar*, nht. *vorder* främre, framtill varande: bildat med förgerm. suff. *-t(e)ro-* till den i partikeln för(e) med germ. form *fur*, *for* (förgerm. *pr̥*) ingående roten, hvartill också med förgerm. *t*-suffix utan *r* höra det nordiska vb. fsv. *forþa*, isl. *forða* fortskaffa, främja samt det från lt. lånade adv. o. prefixet fort. — Formen fodra i talspr. med dissimilatoriskt bortfall av *r* är troligen också egentl. en lt. form, motsv. det förr mycket vanliga nht. *fodern* (bif. *foddern* hos Luther), även mht. *vodern*.

Forell m.; med da. *forelle* c., ndl. *forel*, *-elle* f. lånat av nht. (lt.) *forelle* f. (nu med huvudacc. på *-el-*), av mht. *forelle* jämte *forle*, demin. till likbet. fht. *forhana*, mht. *vorhe(n)*, nht. *forhe* ock dial. *förchen* m. m., motsv. fornlt. *forna*, mlt. *vorn(e)*, *vor* f. forell ock ags. *fôrn(e)*, som tros beteckna samma fisk. Då ordet även är namn på fiskar av mörtsläktet Leuciscus, ss. i ndl. *voren*, *voorn* m. sarv ock nht. dial. o. äldre *furn(e)* f., har man skäl att som avljudsformer hit ställa sv. dial. *färna* Leuciscus latifrons (se Hellquist: Etymol. Bemerk., Gefle 1893, s. XI) ock sv. dial. *faren* Abramis Ballerus. Till grundbet. syftande på färgen, här väl särskilt på forellens fläckar (jfr ry. *pestruška* forell sl. m. *pestryj* brokig), antages det tyska ordet, ss. = förgerm. **pr̥k'nâ-*, vara sl. m. sanskr. *pr̥çni-* adj. spräcklig, gr. *περκνός* ock *πέρκος* mörkfärgad (jfr *πέρκη* f., lat. *perca* abborre) samt fornir. *erc* spräcklig ock det med avljud bildade fornir. *orc* lax (se Lidén i Uppsalastudier, Upps. 1893, s. 92).

Form m.; jfr y. fsv. *form* m. (gjutform; pl. *-ar*, *-er*) ock *forma* f., isl. *form* n., mlt. mht. *form(e)* f. samt (med *v*, häntydande på tidigt lån) ndl. *vorm* m., o. s. v.; av lat.-roman. *forma*.

Forn adj., oftast böjt forne, -a ock (med *d* från fordom) fordne, -a; av likbet. fsv. *forn*, motsv. isl., ä. da. (no. dial.) *forn*; jfr fsax. *an forn-(furn-)dagun* i forna dagar, *forn*, *furn* adv., fht. *forn* förr, fordom; en avledn. till roten (med form germ. *fur*, förgerm. *pr̥*) för partikeln för, före, tillika avljudsform till den stam som förekommer om förfluten tid, ish. gärna om förra året, i fsax. *fern* adj. ock med förgerm. *io*-suffix got. *fairneis*, fht. *firni*, ags. *fyrn-* adj. samt mht. *verne* ock litau. *pérnai* adv. i fjol, dels om avstånd i rummet i da. *fjærn* adj. avlägsen, mlt. mht. *verne* adv. fjärran (jfr fjol o. 2. fjär). Såsom rotbesläktat med 1. fara kan vårt ord fattas som ett *n*-particip med grundbet. »framfaren, förgången» (jfr Noreen: Orddubbl. N:o 220).

Fors m.; av likbet. fsv. *fors* m., motsv. isl. (no. dial., ä. da.) *fors* m., no. *foss*, da. *fos* (väl från no.). Ordet antages (efter Joh. Schmidt: Vocal. II 7, 272) höra till en ie. rot *pers* »spruta, stänka omkring», med avljud *pors* i fslav. *prachŭ*, ry. *poroch* stoft, pulver, zend. *paršuja-* drypande; med svagaste formen ss. här, ie. *pr̥s*, i ry. *perstʹ* i s. bet. ock i pol.

pierzchać hastigt skingras, sloven. *peršeti*, böin. *pršeti* duggrägna o. s. v. Då den svagaste rotformen bör ursprungl. hava haft urgerm. *rz*, nord. *rr* (jfr borre till ie. *bhr̥s*), får väl *s* i fors härledas från någon försvunnen forngermansk avljudsform. Själva roten *pers* synes jämsides med flera andra rotformer (jfr t. ex. frusa, fradga, fräknar) vara variant till en enklare ie. rot *per* (*pr̥*, *pr-*), som tycks betyda »spruta, stänka, hastigt sprida sig omkring» eller med ljudhärmande bibegrepp »frusta, fnysa» el. »spraka». Jfr Persson: Wurzelerw. s. 85, 125, 163. Roten sammanhänger väl för övrigt med en ie. rot *sp(h)er* : *sp(h)r-* »breda ut sig, sprida sig», som också har många olika varianter, t. ex. en med hithörande bet. i spruta.

Forska v., ett nyare (i Spegels Gloss. 1712 icke upptaget) verb, med da. *forske*, lt. ndl. *vorschen* lånat från nht. *forschen* av fht. *forskôn* forska, efterfråga; liksom lat. *posco* för **porsco* fordrar, sanskr. *pr̥ch-* fråga, begära en bildning med *sk*-suffix, ursprungl. väl ett presens med 1 sing. ie. **pr̥k̍skô-* till den svagaste formen av ie. roten *prĕk̍* : *prok̍* »fråga, bedja» i lat. *prĕces* pl. böner, *prĕcari* bedja, *prŏcus* friare, *prŏcax* pockande, oförsynt, fslav. *prositi* bedja, litau. *praszyti* fordra, bedja, sanskr. *praçna-* m. fråga; vidare i got. *fraihnan* v. fråga ock sv. fråga med dithörande samt i fräjd.

Forsla v. (hos Sahlstedt 1773 ss. »vox plebeja»), ofta uttalat med *å*-ljud, hvarföre ordstammen torde funnits redan i fsv., medan saknaden av *i*-omljud häntyder på relativt ung daning. Kanske till ett fsv. **forzl(a)* f., danat efter analogi (jfr körsel, körsla till köra eller fsv. *försl*. *försla* till *föra)* till vb. *forþa* föra framåt, fortskaffa, befordra? Jfr fora, folor.

Fort a) adv. skyndsamt, hastigt, b) prefix (adv. i alltfort, immerfort) vidare; lånat jämte no. *fort* i s. bet., da. *fort* vidare av lt. *fort* fram, vidare, bort, genast, strax, skyndsamt, med *t* för *d* i slutet av fsax. *forð*, motsv. ags. *forð*, eng. *forth*, mht. *vort*, nht. *fort (sofort* genast) : ett västgerm. adv. med grundbet. »framåt» av en stam som i olika bet. finnes i got. kompar. *faurþis* förr ock är bildad med germ. *þ* till den vitt utgrenade rot som ingår t. ex. i 2. fjär ock 1. fara ock såsom här med svagaste formen, förgerm. *pr̥*, *pr-*, i partiklarna för(e) ock fram samt med germ. *þ* i vb. fordra ock isl. *forða*, fsv. *forþa* föra fram (föra undan, i säkerhet), fortskaffa, främja, hjälpa; detta sista möjligen förutsättande vårt adverb ss. även ursprungl. nordiskt, men kanske också ett urgammalt verb, direkt = lat. *portare* bära, forsla, föra. — Nordiska nybildningar äro kompar. o. superl. fortare, -ast, ock vb. forta (sig), även i no. dial. jämte *folare*, *-ast* med tjockt *l*, danade till *fort* ss. skenbart neutr. till en stam *fol- (ford-)*.

Foster n.; av fsv. *foster* n. a) uppfödande, fostring (i förra led av sammans.), b) avföda, motsv. isl. *fóstr* n. uppfödande, underhåll, foster, ags. *fôstor* n. uppfödande, underhåll, föda, födoämne, eng. *foster-* i sammans., urgerm. **fôstra-* : en avledn. till roten för föda, germ. *(fôþ) fôð*, ie. *pât* (om hvilken rot se 1. foder, kanske en gammal variant av ursprungl. samma ord?), som förklaras av förgerm. **pâttro-* med ie. suff. *-tro-* så, att *tt* blev *ss*, detta förkortades efter det långa *â* ock urgerm. **fôsra-* fick ett nytt *t* inskjutet mellan *s* ock *r* enligt samgermansk ljudlag (se Noreen: Urg. Lautl. s. 192 m. fl. st.). — Fostbrödralag n., genom isländska sagoliteraturen lånat

från isl. *fóstbroeðralag* av isl. *fóstbróðir* fosterbroder, där *r* förlorats mellan *t* o. *b* under dissimilatorisk invärkan från *r* efter *b* i nästa stavelse.

Fot m.; av likbet. fsv. *foter* m., motsv. isl. *fótr*, da. *fod*, got. *fôtus* (sekundär *u*-stam), ags. fsax. *fôt*, fht. *fuoz* m., o. s. v., urgerm. konsonantstam **fôt-*, motsv. ie. **pôd-*, en form ursprungl. väl i vissa kasus av det gamla ie. ordet för »fot» vid sidan av ie. **pŏd-*, **pĕd-* o. **pêd-;* jfr sanskr. *pâd-* i de s. k. starka kasus till *pad-* m. fot, *pada-* n. steg, fotspår, gr. *ποδ-* (nom. *πούς*), lat. *pĕd-* (nom. *pēs)* fot, litau. *pedà* f. fotspår. Även på germ. område finnas kvarlevor av ie. *pĕd-* : se fjät; kanske även av ie. *pŏd-* i 1. fatt?

1. **Frack** m.; ungt lånord (ännu icke hos Möller 1790); jfr da. *frakke* o. äldre *frak* c. rock, nht. *frack* m. o. fra. *frac* frack : ett, som det tyckes, först långt fram på 1700-t. i bruk kommet ord, i tyskan ännu i slutet av 1700-t. med bet. »ein Englischer Ueberrock von groben Tuche» enligt Adelung, som härleder från eng. *frock* löst överplagg, blus, kolt (*frock-coat* bonjour) av fra. *froc* munkkåpa, munkdräkt. Man förklarar *a* genom det öppna uttalet av eng. *o*.

2. **Frack** adj. i dial. rask, duktig, bra; se frank ock fräck.

Fradga f. (äldre bif. *fradge* m. hos Lind 1749); närmast väl bildat till vb. fradga, som egentl. är denom. till adj. ä. nsv. *fradigh* fradgig, skummande (t. ex. i Lex. Linc.) av ä. nsv. *fradha* f. fradga (t. ex. i bibeln 1541; hos Lind *frade* m.), fsv. *fradha* f. (med i äldre fsv. kort *a;* en bif. **frādha* behöver väl icke antagas på grund av adj. *fraadugher* från början av 1500-t., då detta kan hava *aa* = *å* från danskan). Ordstammen med *a*, endast känd ss. svensk, har sidoformer med annan vokalism i fsv. *frødha* f., isl. *frauð* n. ock *froða* f., da. *fraade* (väl med gammalt *ŏ*, icke *ā?)* samt meng. *frothe*, neng. *froth* fradga. Roten är väl ytterst samma ie. *per : pr̥*, *pr-* »spruta, stänka omkring, frusta», hvarav en med *s* utvidgad rotform antages för fors. Kanske är det rotslutande germ. *þ* här uppkommet av förgerm. *th?* Jfr sanskr. pres. *prothati* frustar, fnyser (om en häst). Se Persson: Wurzelerw. sid. 163.

Frakt f.; lånord från lt. liksom da. *fragt* o. nht. *fracht* f.; härtill vb. frakta, fsv. *frakta;* jfr mlt. *vracht* f. betalning för varutransport på fartyg, frakt, mndl. *vracht*, meng. *fraght*, äldre neng. *fraught* samt mndl. ock flaml. dial. *vrecht* f., eng. *freight*, fra. *fret* i s. bet. Ordet anses (se Kluge) ss. egentl. betydande »lön» jämte fht. *frêht* f. förtjänst vara med prefixet (got.) *fra* »för», samma som i vb. fräta, sammans. av ett subst. = got. *aihts* egendom till vb. got. *aigan* = sv. ega, äga. Formen med *a* skulle bero på forntida huvudaccent på *fra-;* kanske dock hällre, då detta prefix annars är obetonat med västgerm. form *fr-*, att förklara som egentl. en frisisk form med ffris. *á* av *ai?* — I fsv. *frukt-*, *fryktman* befraktare ingår en annan mlt. form *vrucht* f. frakt : egentl. = mlt. *vrucht* i bet. »nytta, vinst», sv. frukt?

Fram adv.; av likbet. fsv. *fram*, motsv. isl. *fram* (härför nuv. da. *frem* efter samhöriga former med *i*-omljud), got. fsax. fht. *fram*, ags. *fram*, *from* adv. »fram». I got. ock ags., även någon gång i fsv., var *fram* tillika, liksom eng. *from*, prepos. med bet. »(fram eller bort) från», i hvilken bet. de nord. språken fått starkt avvikande former av samma ord. : se från. Ordet hör till den ännu i neutr. ss. konj. så framt, fsv. *så frampt* så vitt (som), kvarlevande gamla positiven till främre, främst:

fsv. *framber*, isl. *framr*, ags. *fram*, *from*, mlt. *vram* »varande framme», ss. positivform mäst brukat i överförd bet. framstående, utmärkt, duktig. Härtill är väl vårt adverb ursprungl. det *t*-lösa neutr., sål. av förgerm. **promom*. Ordstammen, som väl finnes i gr. πρόμος förkämpe (i fall icke förkortningsform av πρόμαχος?), är egentl. en superlativ med *m*-suffix till den i germ. språk endast ss. prefix *fra-*, *fr-*, got. *fra-* »för», kända partikeln = gr. προ framföre, före, för, sanskr. *pra*, av samma rot som ingår med ie. form *pr̥* i för(e) ock i det lånade adv. fort. Av samma rot finnas *m*-superlativer även med annan vokalism i grundorden för from ock fjärmare. — Framme adv.; av likbet. fsv. *framme*, motsv. isl. *frammi*; jfr da. *fremme* i s. bet.; väl nordisk nybildning (efter inne, uppe o. s. v.) till fornnord. *fram*, som tyckes tidigt fått uttal *framm* med *m* förlängt i vissa fall.

Framfusig adj., troligen nyare bildning, framgången ur neutr. på *-it* (jfr finurlig under fin) till likbet. *framfusen* i dial.; liksom no. dial. *framfusen* ock da. *fremfusende* en utvidgad biform till dial. o. äldre sv. framfus med äldre sidoform *framfos* (*framfoss* hos Sahlstedt 1772) av fsv. *framfus*, *framfos* ivrig, obetänksam, förmäten, motsv. isl. *framfúss* ivrig, no. dial. *framfus* ivrig, djärv, ä. da. *fremfuus* obetänksam, framfusig. Det enkla adj fsv. *fus*, *fos*, isl. *fúss*, ags. fsax. *fûs*, fht. *funs* ivrig att komma till eller att få något, urgerm. **funsa-*, är sl. m. vb. ags. *fundian*, fsax. *fundôn*, fht. *funden* skynda åstad, sträva (till) ock sannolikt ett particip = förgerm. **pn̥t-tó* av roten till finna.

Framgent adv. med äldre bif. *framgint* på 1600-t. ock ännu 1769 hos Ihre. Dennes härledning från ett till fsv. *ganga* »gå» hörande **framgængt* »fortfarande» kan endast antagas så till vida, att blandning med detta ord synes föranlett den temporala bet. i st. f. den egentl. lokala bet. »rakt fram», som ordet väl haft ss. sammans. med fsv. *gent*, *gint*, neutr. till adj. gen, gin. Det kan tänkas, att till detta neutr. funnits en fsv. sidoform **gængt* = isl. *gegnt*, som kunnat underlätta sammanblandning av de tvänne orden.

Frank adj. frimodig; ungt lånord, närmast väl från tyskan; jfr da. lt. nht. ndl. eng. *frank* fri, frimodig; av fra. *franc* = ital. sp. pg. *franco* i s. bet., trol. ursprungl. ingenting annat än det forngermanska folknamnet, som i de av frankerna erövrade länderna kommit att användas om de fria männen. Folknamnet åter vill man härleda från ett i ags. *franca* m. el. *france* f., isl. *frakka* f. kastspjut föreliggande vapennamn. Men detta är icke uppvisat i andra besläktade språk ock kan ganska väl vara sekundärt i förh. till folknamnet (jfr Erdmann: Die Angeln, Ups. 1890, s 80). Snarare får kanske antagas som grundord ett möjligen i fno. *frakkr* oförfärad, modig, fsv. *frakker* rask, ansenlig, sv. ock no. dial. *frakk* rask, duktig, bra föreliggande adj. urgerm. **franka-* »djärv, oförvägen», nasalerad sidoform till sv. ock no. dial. *frak* (med s. bet. som *frakk*) av den rot som ingår i isl. *froekinn*, *froekn* o. s. v. oförfärad, käck, rask ock i det germ. adj. **freka-* med forngerm. bet. »girig» ock »oförvägen»: se fräck.

Frans 'm. (förr skrivet *frantz*, t. ex. hos Arvidi 1651); lånord närmast från tyskan; jfr da. *frynse* o. äldre pl. *franser*, *frendtzer*, lt. *frense*, nht. *franze*, nht. *franse* f.; liksom ndl. *franje* f., meng. *frenge*, neng. *fringe* (väl även ital. *frangia* o. s. v.) lånord från likbet. ffra. *frange* (väl därjämte **frenge*), hvilket anses liksom

rumän. *fringhie, frimbie* bero på lat. *fimbria* frans, omställt till **frimbia*.

Fransk adj. (i y. fsv. ss. subst.), lånat av mlt. *fransch* (bif. *frans* i sv. fransman), väl liksom mht. *franzisch* adj., *franze* m. bildat direkt till fra: *France* Frankrike. — Fransysk adj., med *y* genom rimbildning efter tysk, ännu i början av 1700-t. *fransösk*, på 1600-t. även *frantzösisk* : till fransos m., y. fsv. *franzos*, av mlt. *franzôs*, ffra. *francois*

Frasa v., i äldre ordböcker in på 1800-t. ock ännu i dial. med vidsträcktare bet. fräsa, spraka, knastra, motsv. no. dial. *frasa* i s. bet., även frusa, porla. Kanske jämte fräsa ock no. dial. *frøsa* frusa, porla, frusta, fnysa till en gammal variant (germ. *fras* : *frǣs* : *frôs*) av roten för fors? Eller att ställa i samband med brasa ock dithörande (jfr flåsa: till blåsa?), så att *f* vore sekundärt, härstammande från ord med liknande bet. (jfr t. ex. frusa) eller direkt syftande att härma ett hväsande ljud?

Frat n. a) hvad som är söndergnagt, t. ex. av råttor (*mus-frat* t. ex. hos Sahlstedt 1773), b) i dial. möss eller ohyra; lånat av lt. *frât* m. a) hvad som ätes, förtäres, sammans. *mûse-frât*, b) (stor-)ätare; motsv. likbet. nht. *frass* m; till vb. lt. *freten* äta, förtära, nht. *fressen*, sv. fräta. Samma ordstam utan det gamla prefixet *fr(a)-* finnes i sv. folkspr. *åt* n. ohyra, *mus-åt* råttfrat hos Lind 1749; från detta ord synes frat fått sitt neutrala genus i svenskan. Jfr fråssa.

Fred m. (med bif. 1. frid); av likbet. fsv. *friþer* m., motsv. isl. *friðr*, no. da. *fred*, ags. *frið(u), frioðu*, fsax. *friðu*, fht. *fridu* o. s. v, urgerm. **friþu-*, egentl. »kärleksfullt, vänskapligt förhållande» el. »skonande»: bildat med förgerm. suff. *-tu-* av ie. roten *prī*, som med *t*-suffix också ingår t. ex. i mansnamnet got. *Friþa-reiks* = Fredrik, got. *gafriþôn* v. försona = ags. *friðian*, fsax. *friðôn* skydda, isl. *friðill* m. älskare ock sv. frilla f., got. *freidjan* v. skona, det nord. adj. isl. *fríðr*, fsv. *friþer*, nsv. arkaist.-poet. frid vacker, fager (förgerm. pc. **prîto-*, ursprungl. väl »omhuldad»), fsv. adj. *friþ-viter* fri ock *friþ-ætta* av fri ätt. Andra ord till denna rot äro sanskr. *prî-* v. glädja, förnöja (sig), tycka om, fslav. *prijati* v. gynna, sörja för, *prijatelĭ* m. vän, got. *frijôn* v. älska = 2. fria med presenspartic. *frijônds* m. vän (jfr frände), got. *frijaþwa* f. kärlek, sanskr. *priya-* adj. kär, älskad, egentl. = det germ. adj. med bet. »fri», got. *freis* o. s. v., hvarom se fri ock frälsa.

Fredag m.; av likbet. fsv. *fre-, frea-*, äldre *fria-dagher*, med isl. *frjádagr*, no. da. *fredag* lånat i formen **frîadag-* från fornlt., resp. delvis från ags. *frîge-, frîgdæg*; jfr mlt. *vrîdach*, fht. *frîatag* o. s. v.; en gammal efterbildning av lat. *dies Veneris*, egentl. planeten Venus' dag, senare direkt hänförd till kärleksgudinnans namn; av det forngerm. gudinne-namnet fht. *Frîa* f. = fornnord. *Frigg*, Odens maka (hvartill på lärd väg nybildats y. fsv. *Friggedagher*, hos Ol. Petri *Frigga dagh*). Det germ. ordet, formellt överensstämmande med sanskr. *priyâ-* f. älskarinna, maka, femin. till adj. *priya-* kär, älskad, till ie. roten *prî* (se fred), skulle möjligen även kunna fattas ss. egentl. ett personifierat abstrakt subst. med bet. »kärlek» (jfr lat. *Venus*, ursprungl. väl en abstrakt *s*-stam).

Fresta v. (med *e-* el. *ä*-ljud); av fsv. *fresta, fræsta* försöka, pröva, söka förleda; med likbet. isl. no. *freista*, da. *friste*, ä. da. *freste* o. *fræste* uppkommet av urnord. **fraistan*,

som jämte got. *fraistubni, -ôbni* f. frestelse är bildat med *t*-suffix (kanske ursprungl. i presens) till germ. roten *frais* i got. *fraisan* red. v. fresta, ags. *frâsian* fråga, förhöra, fresta, fht. *freisôn* »periclitari», fsax. *frêsôn* bringa i fara, fresta, lt. *frêsen*, ndl. *vreezen* frukta, mht. *vreisen* åstadkomma (bringa i) fara el. förskräckelse samt fht. *freisa*, fsax. *frêsa* f. o. s. v. fara, skräck, mht. *vreise* adj. hotande med fara, förskräcklig. Roten (se Erdmann: Die Angeln, Ups. 1890, s. 83—85) anses ingå med avljud i folknamnet friser (grundbet. »de vågsamma», knappast »de farliga») ock vara en form med germ. prefixet *fra-, fr-* »för» (jfr frakt, fräta) till den rot som finnes i isl. *eisa* v. fara häftigt fram ock i sanskr. *iš-* v. a) sätta i hastig rörelse, slunga, driva fram, b) eftersträva, söka, önska, i den senare bet. med presens *icch-*, bildat med *sk*-suffix liksom av samma rot fslav. *iskati*, litau. *jëszkoti* söka, fht. *eiskôn*, ags. *âskian* fråga o. s. v. Betydelseutvecklingen hos hithörande ord påminner dels om den till 2. fara hörande ordgruppen, dels om det västgerm. vb. med bet. »söka, fresta», fsax. *fandôn* o. s. v., som synes vara grundordet till sv. fan djävul.

Fri adj.; av likbet. y. fsv. *fri*, med no. da. *fri* lånat av mlt. *vrî*, motsv. fsax. fht. *frî*, ags. *frî, freo*, got. *freis* (stam *frija-*) o. s. v., gammalt nordiskt ord endast i den sammans. med hals som är grundord för frälsa, frälse. Såsom motsvarande sanskr. *priya-* adj. kär, älskad ock bildat av en stam som ligger till grund för got. *frijaþwa* f. kärlek, *frijôn* v. älska (= 2. fria) samt fsax. *frî* n., ags. *freo* f. (ädel) kvinna, torde adjektivet ursprungl. hava betytt »kär, älskad», sedan väl omhuldad, skonad, fredad (för våld ock tvång)? Om roten se fred.

1. **Fria** v. befria (i juridisk, förr i vidsträcktare bet.); av fsv. *fria* befria, lånat av likbet. mlt. *vrîen*; till adj. fri.

2. **Fria** v. framställa giftermålsanbud; av fsv. *fria* fria till, motsv. no. *fria*, da. *frie*; lånat av mlt. *vrîen* fria (till), gifta sig (med), motsv. ndl. *vrijen*, mht. (mt.) *vrîen*, nht. *freien* i s. bet. samt ags. *freogan*, got. *frijôn*, isl. *frjá* i ursprungligare bet. älska, samma verb som fslav. *prijati* gynna, sörja för av ie. roten *prī*; se fred, fri; jfr frände.

1. **Frid** m., en sidoform till fred; av enstav. fsv. *friþ-* med *i* i sluten stavelse, konserverat i några vanliga bibliskt-kyrkliga eller lag-uttryck, ss. frid vare, i frid, fridsam, fridlysa, undantagsvis i hvardagsspråk i uttr. fri för mäj, motsv. (lat.) pax i barnlekar.

2. **Frid** adj. (i arkaiserande stil) vacker, fager; av likbet. fsv. *friþer*, isl. *fríðr*; se fred.

Frilla f.; av likbet. fsv. *frilla*, äldre *friþla* f., motsv. isl. *frilla* (*friðla*), da. *frille*; femin. till isl. *friðill* m. älskare, älskling, hvilket ord finnes i äldre lt. ock ht. med s. bet. (även om brudgum, make) med varierande vokalism: mlt. *vridel* (troligen ht. el. mt. form) jämte växtnamnet *vredelblôme, vredelstunge* (väl av fornlt. **frĭdil-*), fht. *fridel, friudil*, ä. nht. *friedel* m.; härtill fht. *fridila, friedila* f. älskarinna, maka, ä. nht. *friedel* f. Ordstammen hör till roten för 2. fria o. s. v., ie. *pri*, germ. *fri*, här med oklar växelform, germ. *friu* (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 217) ock är bildad med väsentl. samma dubbelsuffix som fslav. *prijatelĭ* m. vän (till vb. *prijati* = 2. fria), ehuru det kan vara ovisst, om direkt sammanhang bör antagas, då det fins en germ. form utan *l* ss. senare led i da. *sleg-fred* frilla av fda. *slöki-*

friþ(u)- (i sammans.), likbet. med fsv. *sloki-frillu-*.

1. **Fris** m. fris på byggnad o. s. v.; jfr da. *frise* c., nht. *fries* m., *friese* f.; ndl. *fries* f., eng. *frieze* fris; lånord av likbet. fra. *frise* f., egentl. krusa, något krusat, ursprungl. väl om bräm på kläder: till vb. *friser* krusa med bif. *fraiser*, ffra. *freser* (jfr nfra. *fraise* f. halskrås, pipkrage, sv. fräs); från franskan komma väl ital. *fregiare* krusa, *fregio* fris. Man antager germanskt ursprung med åberopande av eng. *friz* o. *frizzle* v. krusa, ffris. *frisle* huvudhår, lock. Ett forngerm. adj. med bet. »krushårig» har även föreslagits av Grium ock nyligen accepterats av Much i P. B. Beitr. XVII 150 ss. grundord för folknamnet friser (annars hänfört till roten för fresta).

2. **Fris** m. n. slags grovt kläde; jfr likbet. nht. ndl. *fries* m. jämte ndl. *vrieze* f., eng. *frieze*, fra. *frise* f. Ordet anses egentl. betyda än kläde med krusig lugg, ss. = 1. fris, än kläde från Frisland. I alla händelser synes den nederländska formen med *v* visa, att ordet icke uteslutande härstammar från franskan.

Frisk adj.; av y. fsv. *frisker* färsk, frisk, rask, kry, motsv. no. da. *frisk*; lånat av mlt. *vrisch* färsk, ny, ung, frisk, rask, kry, vacker: sidoform till mlt. *versch* (sv. färsk) av fornlt. **frisk*, motsv. likbet. fht. *frisc*, mht. *vrisch*, nht. *frisch*, ndl. *versch* (ock lånat *frisch)*, ags. *fersc*, eng. *fresh*, i romanska språk lånat ital. *fresco*, fra. *frais* o. s. v. En avljudsform ingår väl i fslav. *prěsinŭ* färsk, osyrad (av **prěsknŭ*?) ock i litau. *prėskas* (el. *prēskas*?) osyrad. En etymologi är försökt av Schröder i Z f. D. A. XXXV 262 f., grundande sig på fht. *friscing* offerdjur. Vårt adj. (av förgerm. **pritko-*?) skulle höra till ie. roten *prī* i fred o. s. v. ock ursprungl. med bet. »ställd under skydd ock vård, skonad, oberörd» hava brukats om unga till offer avsedda djur, ock med »färskt kött» (fht. *frisc fleisc)* skulle ursprungl. hava menats köttet av unga offerdjur i motsats till köttet av på jakt fällda djur.

Frist f.; av y. fsv. *frist* f., sidoform (väl från lt.) till fsv. *fræst* ock *frest (freest)* f. m. begränsad tid, stund (även vägsträcka: troligen en sekundär bet.), förlängning i tid, uppskov; jämte likbet. fgutn. *frest* f., isl. *frest* n. väl av en urnord. form **fraistu-* el. dyl.; jfr da. *frist* c., ags. *first (fyrst)* m., fsax. fht. *frist* f., mlt. mht. *vrist*, nht. *frist* f. i s. bet. (västgerm. grundf. **fristu-*?). Månne till ie. roten *prī* i fred, fri? Egentl. »skonande, fredande» el. »befriande» (från förföljelse el. från fullgörande av åligganden) med senare inskränkning: på viss tid, därigenom att ordet oftast brukades med tidsbestämning i uttr. som en månads fristo s. v.?

Frodas v. (icke i äldre ordböcker från 1700-t., hos Möller 1790 *froda och fröda sig* »gedeihen und Frucht bringen»). — **Frodig** adj. (t. ex. i Syllabus 1649 = »corpulentus»), motsv. da. *frodig*. Till samma ordstam höra äldre sv. *frodväxt* adj. frodig, *frodväxt* f. frodig planta, *frodlem* manslem (se Möller 1790 o. Weste), *frode* n. fetma (Lind 1749). Med stöd av no. dial. *fraud* f. a) fradga, b) saftrikedom, frodighet, c) gödsel, *fraudig* adj. i motsv. bet., samt *frodug*, *frudug* adj. frodig, väl avlett av no. *froda*, isl. *froða* f. fradga, kan här förmodas som grundord ett till roten för *fradga* med avljuds-*ô* bildat fsv. **frōþ-* med bet. »översvallande saftighet» el. dyl.

From adj.; av y. fsv. *fromber* framstående, duktig, utmärkt, god, bra, from; jfr nisl. *frómr* from, ärlig, da. *from* from, mlt. *vrom(e)*, mht. *vrom*, *vrum* med s. bet. som i fsv. (i mht. även gagnelig, till hjälp), ndl. *vroom*,

nht. *fromm* from. Det svenska ordet, i alla händelser avljudsform till likbet. fsv. *framber*, isl. *framr*, är väl knappast (delvis) en form med urgammalt *ô* till ie. rotformen *prô* i gr. πρῶτος den förste ock i mlt. *vrô*, fht. *fruo* tidigt (se frukost), då ett germ. **frôma-* icke annars är uppvisat, utan fsv. *frōm-* beror väl h. o h. på mlt. *vrōm*, så att lt. *ō* av fornlt. kort *ŏ* uttalats slutet frf. *m* i svenskan. Ordstammen med forngerm. *ŏ* är densamma som i isl. *frum-* fram, först, i no. dial. *frums* (genit. ss. adj.) förstfödd, *frummaste* förnämsta samt i got. *fruma* ock *frumists* först(e), *frums* m. början, motsv. urgerm. **fruma-*, *frŏma-*, jämte ags. ffris. *forma*, fsax. *formo* först(e) representerande förgerm. **pr̥mo-*, en superlativ vid sidan av **promo-* (se fram) av roten till för(e). — Fromleri n., i nyaste tid översatt av nht. *frömmelei* f.

Fromma f.; av fsv. *froma*, gen. sing. (efter prep. *til)* till *frome* m. fördel, båtnad, lycka, väl med da. *fromme* c. lånat av likbet. mlt. *vrome* m. (jfr fsax. fht. *fruma* f.), i alla händelser en till adj. from hörande sidoform till det av isl. adj. *framr* (se fram) bildade isl. *frami* m. i s. bet.

Frossa f. *(fråssa* »febris» i Syllabus 1649; samma ord väl *fråsa* hos Arvidi 1651); i dial. *frosse* m., i Dalarna *fruse* m.; av ett fsv. **frosi*, **frusi* m. (möjl. tillika **frosa* f.) till vb. frysa.

Frost c. (genus i nsv. kanske från gamla plur. el. efter tyskan?); av likbet. fsv. *frost* n., motsv. isl. *frost* n. (stundom i plur.); jämte da. eng. fht. nht. *frost* (m.), ags. ffris. *forst (frost)* m., mlt. ndl. *vorst* (m. f.) motsv. urgerm. **frosta- (*frusta-)*, en avledning (egentl. *t*-partic.) till vb. frysa.

Fru f.; av fsv. *fru* med bif. *fru(w)a*, *frugha* f. härskarinna, matmoder (av högre stånd), förnäm kvinna, fru; liksom isl *frú*, no. *fru(a)*, da. *frue* gammalt lånord från lt., där ordet åtm. i form med *û* torde vara hämtat från ht.; jfr fornlt. *frûa*, mlt. *vrûwe*, *vrouwe*, *vrôwe*, ndl. *vrouw*, fht. *frouwa*, nht. *frau* f., samma ord som isl. *freyja* i s. bet., även namn på en fornnordisk gudinna, sammans. isl. *hûsfreyja*, fsv. *husfröa* o. s. v., fgutn. *husfroya* (jfr hustru). Detta ord, urgerm. **fraujôn-* f., är bildat till ett mask. med bet. »härre», förekommande i varierande form: urgerm. **frauja-* i gudanamnet isl. *Freyr*, sv. Frö- i ortnamn; urgerm. **fraujan-*, resp. **frawan-* i got. *frauja*, ags. *frea* o. *frîgea*, fsax. *frôio*, *frôho*, *frô(h)o*, fht. *frô* (brukat i tilltal; grundord till adj. *frohn* i *frohndienst* o. s. v.). Ordet beror väl på förgerm. **prowo-*, **prowio-* av roten *pro* i fram ock är således en variant till sanskr. *pûrva-*, *pûrvya-* framför varande, först, fornpers. *paruva*, fslav. *(prĭvŭ) prŭvŭ*, ry. *pervyj* o. s. v. först, som äro bildade av den rotform, ie. *pr̥*, som ingår t. ex. i sv. för(e), först o. furste.

Frukost m. (med *u* i Syllabus 1649); jämte y. fsv. *frokoster* m., da. *frokost* c. lånat från lt.; jfr likbet. mlt. *vrôkost* f., nlt. *froukost* (Brem. Wtb. 1767), *frukost* (Dähnert 1781), *frökôst* (Berghaus: Sprachsch.); sammans. av mlt. *kost* f. spisning, mat (se kost) med mlt. *vrô* adv. tidigt, motsv. likbet. fht. *fruo*; jfr bif. mlt. *vrôch*, motsv. ndl. *vroeg*, samt nlt. *frò*, motsv. nht. *früh(e)*, hvarav nht. *frühstück* frukost; den sista formen nyare adverb till fht. *fruoji* adj. tidig. Icke uppvisad ss. samgermansk, återfinnes ordstammen i gr. πρωΐ tidigt, bittida på morgonen, πρωϊος tidig. Den hör jämte sanskr. *prâtar* bittida ock gr. πρῶτος först(e) till den ie. roten *prô*, en avljudsform till *prŏ* i *fram* ock en av de många olika formerna av roten till för(e), hvilken rot med

ursprungl. lokal bet. ofta användes om tid (jfr fjol ock forn) ock här företrädesvis om den första tiden på dagen.

Frukt f.; av likbet. fsv. *frukt* f. (bif. *frykt* i VGL, väl efter lt. former med *i*-omljud t. ex. i plur.), med isl. *fruktr* (fno. *fryktr*) m., da. *frugt* c., fsax. fht. *fruht* f. o. s. v. lånat av lat. *fructus* sl. m. sv. bruka.

Frukta v.; av likbet. fsv. *frukta*, motsv. ä. da. *frukte*; lånat av mlt. *vruchten*, bif. till *vrochten*, äldre *vorchten*, fsax. *forhtôn*, motsv. ags. *forhtian* frukta. Därjämte med *i*-omljud fsv. *frykta*, da. *frygte*, lt. *früchten* ock *förchten*, fsax. *forhtian*, fht. *fur(i)hten* med. pret. *for(a)hta*, nht. *fürchten*, got. *faurhtjan*. Jfr adj. got. *gudafaurhts* gudfruktig, ags. fsax. fht. *forht* intagen av fruktan samt subst. fsax. fht. *for(a)hta*, lt. *forcht*, *frocht*, nht. *furcht* f. ock got. *faurhtei*, ags. *fyrhto* f., eng. *fright* fruktan. Ordgruppen, hvars *t* är suffixalt (presensbildande, resp. participialt?), har man sammanställt med lat. *querquerus* adj. feberaktig ock gr. *καρκαίρω* v. darrar eller rungar (om marken), så att germ. roten *furh* skulle bero på förgerm. **qr̥q* »darra» (egentl. reduplikationsform med avstympat slut-*r?*).

Fruntimmer n., älst i bet. damrum, sedan liksom det synonyma ä. nsv. *frustuwa*, *-stuga*, *-stugu* brukat i sing. om frustugans invånare, damer, slutligen i individuell bet. (jfr buss). Jfr *frwentimmer* »gynæceum» i Lex. Linc., bif. *frutimmer* i s. bet. i Spegels Gloss. 1712, *et fruntimmer* = en dam hos Serenius 1741; da. *fruen-*, äldre även *frue-timmer;* lånord av lt. *frûentimmer* i s. bet., mlt. *vrouwentimmer* (kollektivt), motsv. nht. *frauenzimmer*. Ordets senare led, = sv. timmer, betydde älst byggnadsvirke, sedan byggnad, rum.

Frusa v.; jämte isl. *frúsa* ock *frýsa* frusta samt det endast i nsv. uppvisade **frusta** väl sl. m. sanskr. *pruš-* spruta, fslav. *prysnǫti* ock ry. *pryskat'* spruta, litau. *praus-* v. tvätta ansiktet; till en ie. rot *prus* »spruta, stänka (frusta)», väl variant å ena sidan till den i fors ingående roten *pers : pr̥s*, å andra sidan (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 203) till den med *s* begynnande roten för spruta. Om något samband bör antagas med brusa (jfr frasa), lämnas därhän.

Fryntlig adj.; med ä. da. *fryntlig* i s. bet. lånat av lt. *fründ-* (d. v. s. *frünt-)lik*, *fründlig*, vänlig, motsv. nht. *freundlich*. Grundordet (hvarav vb. befrynda sig) är den lt. formen till sv. frände ock gammalt presenspartic. till 2. fria. Till annan stam hör isl. *úfrýnn*, *úfrýnligr* ovänlig, ä. nsv. *fryn* vänlig i Spegels Gloss. 1712: månne *n*-avledn. till rotformen *friu* i fht. *friudil* älskare (se frilla)?

Frysa v.; av likbet. fsv. *frysa*, motsv. isl. *frjósa*, da. *fryse*, ags. *freosan*, mlt. *vrêsen*, fht. *friosan*, nht. *frieren* o. s. v. med bet. »frysa», stelna el. skadas av köld, känna köld) med forngerm. växling i rotslutet av *s* ock nord.-västgerm. *r* av urgerm. *z*. Roten, hvartill got. *frius* köld, anses vara densamma som i sanskr. *pruṣvâ* f. rimfrost, is ock i lat. *pruina* rimfrost, där ett *s* väl förlorats (frf. *w?*), även i lat. vb. *prurire* klia. Grundbet. av det germ. verbet sål. »sticka» el. dyl. (om köldens inverkan på huden)? Denna rot *prus* identifieras med den vid frusa omtalade roten, som finnes t. ex. i sanskr. vb. *pruš-* spruta, drypa.

Fråga v.: av likbet. fsv. *fragha*, motsv. no. dial. *fraaga;* lånat av mlt. *vrâgen* fråga; jfr fsax. *frâgôn*, ndl. *vragen*, fht. *frâgên*, nlt. nht. *fragen* i s. bet.; till den germ. formen *frǣʒ* (som finnes i adj. isl. *frǽgr*, fsv. *frægher* väl känd, hvarav fräjd) av den rot som ingår i det starka vb. med *n*-presens got. *fraihnan*, isl.

fregna, fsv. *fræghna*, ags. *frignan*, *frînan* fråga, spörja, få veta (preter. got. *frah*, isl. *frá*, fsv. *fra*, med *n* ags *frægn*, *fran)*, vidare i det likbet. ags. *friegan* (med *j*-presens) samt i isl. *frétt* f. utforskande, underrättelse (urgerm. **frihti-)*, hvarav vb. isl. *frétta* ock da. *fritte* forska, fråga. Roten, som har forngerm. slutande *h* jämte sekundärt *ʒ* av förgerm. *k̑*, är ie. *prek̑* fråga, bedja, hvarom se forska. — Den nynordiska dialektformen sv. *fråga*, no. *frega* beror väl knappast på ett fornnordiskt *n*-löst presens, snarare på det yngre tyska (lt.) starka pres. sing. *frägst*, *frägt*. — **Fråga** f.; lånat av likbet. lt. *frage* f., motsv. ndl. *vraag*, fht. *frâga* f.

Från prep. o. adv.; av likbet. fsv. *frān*, sidoform till ä. nsv. *frå*, fsv. *frā*, motsv. isl. *frá*, no. *fraa*; jfr da. *fra* (väl av fda. *frā*, förkortat i proklis) ock ä. da. *fran* samt ss. nordiskt lånord meng. *fra*, *fro*, neng. *fro* ss. adv. i *to and fro*. Man antager nu allmänt (efter Rydq. IV 28, jfr Kock: Bidr. t. sv. etymol., Lund 1880, s. 45), att fornnord. *frā* är en proklitisk form till fram (jfr fsv. sporad *fram*, got. *fram*, ags. eng. *from* »från»), närmast av äldre fornnord. *frą̄* med nasalt *ā*. Fsv. *frān* beror väl på yngre blandning med ett ä. fsv. *frăn* med kort *a*, detta åter kanske (enligt Noreen i Arkiv III 9) på *fram*- ss. prefix frf. dentala kons., så att dess användning ss. prepos. utgått från verbalnomina (t. ex. pc. *frantakin*, *frandrivin* o. dyl.) ss. hörande ihop med finita former av motsvarande verb (t. ex .pres *taker*, *driver* o. s. v.), förbundna med prepos. *fra*.

Fråssa v. ock fråssare m, fsv. *frazare*, motsv. da. *fraadse* v ock *fraadser*; lånord av mlt. *vrâtzen*, *vrâssen* v. ock *vrâtzer* m. i motsv. bet., bildade (i lt.?) till mlt. *vrâtz*, *vrâs* m. a) fråssare, b) fråsseri, lånat av likbet. mht. *vrâz* m., egentl. = lt. *frât*, sv. frat, till mht. *vrezzen* v. äta, förtära = mlt. *vreten*, sv. fräta.

Fräck adj.; ett nyare ord, med da. *fræk* lånat av nht. *frech* överdådig, fräck av mht. *vrech* modig, djärv, fht. *freh* girig, lysten, motsv. got. *faihu-friks* (pänning-)sniken, ags. *frec*, lysten, djärv, oförvägen (hvarav *freca* m. hjälte), isl. *frekr* lysten, girig, sträng, hård, no. dial. *frek* med liknande bet., även rask, driftig, duktig, bra, god, sv. dial. *fräk* i Dalarna med ännu mer förmildrad bet. god, snäll, älsklig. En nordisk avljudsform är sv. ock no. dial. *frak*, da. äldre o. dial. *frag* duktig, bra (i da. även vacker). Det likbet. sv. ock no. dial. *frakk* = fsv. *frakker* rask, ansenlig, fno. *frakkr* oförfärad, modig beror kanske på ett (i folknamnet Franker bevarat?) germ. **franka-?* Jfr frank. Med avljuds-*ô* ock *n*-suffix finnes ett adj. fsax. *frôkni* (med adv. *frôknô)*, ags. *frêcne* djärv, oförvägen, vild, farlig, isl. *froekinn*, *froekn* oförfärad, käck, rask, fsv. *frökin* rask, arbetsför. Några rotbesläktade ord i andra ie. språk äro icke kända.

Fräjd f.; av fsv. *fræghþ* f. omtalande, rykte, ryktbarhet, fräjd, motsv. likbet. isl. *frǽgð*, fda. *frægdh* f.; abstr. till fsv. *frægher* adj. (väl) känd, omtalad, ryktbar, motsv. likbet. isl. *frǽgr*, ags. *ge-frǽge*, fsax. *gi-frâgi*, urgerm. **frǽʒia-*, egentl. som blir känd genom efterfrågan, av roten till fråga o. forska.

Fräken, dial. *fräkne* n. m. Equisetum (ställvis = Pteris aquilina, jfr bräken); troligen egentl. samma ord som fräknar bruna hudfläckar, syftande på växtens brunspräckliga utseende, ish. då den bär ax.

Fräknar pl., med sing. föga bruklig ock vacklande: fräkne, fräken m., även fräkna f. (med pl. *-or* hos Sahlstedt 1773), ä. nsv. *fräknà* i Variar. o. s. v., motsv. isl. no. *frekna* f., da. *fregne*; härtill adj. fsv. *fræknotter*

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.

Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.

Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.

Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.

Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.

Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.

D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.

Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck

Idg. Forsch. = Indogermanische Forschungen.

Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.

Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.

Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.

Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.

Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-sveco-germanicum. 1640.

Noreen: Orddubbl. = Om orddubbletter i nysvenskan af A. Noreen (i Ups. Univ. Årsskrift 1886).

Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).

N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.

P. B. Beitr. = Paul's & Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).

P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.

Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.

Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.

Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.

Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.

Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.

Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.

Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.

Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.

Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.

Variar. = Variarum rerum vocabula. 1538.

Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie, Gent 1890.

Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste, 1807.

Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur.

Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara mest populär. **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* har oaktat sin strängt vetenskapliga hållning rönt sådan avsättning, att den från 1883 till 1889 upplevat fyra upplagor.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter Kluge's tyska ordbok, dock med tillägg av hänvisningar till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna, samt med iakttagande av större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska Akademien välvilligt lovat ett understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 25 öre för hvarje ark.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri. 1898.

ETYMOLOGISK

SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

FJÄRDE HÄFTET.

FRÄKNAR—GNABBAS.

STOCKHOLM, HUGO GEBERS FÖRLAG — LEIPZIG, M. SPIRGATIS.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk)
eng. = engelsk(a)
f (i fda., ffra., ffris., fno., fslav.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtysk(a)
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
ish. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

fläckig; med avljud fins no. dial. *fraknor* pl.; jfr meng. *frakin* ock yngre *frecken* fräkne. Ordstammen återfinnes i sanskr. *pṛçni-* adj. spräcklig o. s. v. ock i det forntyska fisknamnet *forh(a)na*, grundordet till forell (s. d., jfr bräken). Det germ. *k* här för väntat *h* av förgerm. *k'* sammanhänger med *n*-suffixet (förgerm. **prek'n-* : germ. **frekk-*, med analogiskt tillagt *n* **frekkn-?* se Kaufmann i P. B. Beitr. XII 514). Hithörande bildningar utan *n* äro litau. *prẽszas* m. fläck i ansiktet, samt no. dial. *frokle* ock eng. *freckle* fräkne, som tillika kunna betraktas som paralellformer till det av en rotform med begynnande *s* bildade grundordet för adj. spräcklig. Roten är väl en form av den vid fors, fradga, frusa behandlade roten, i det spräcklig ock det adj. som ligger till grund för fräknar egentl. betyda »bestänkt». Jfr Persson: Wurzelerw. s. 22.

Frälsa v.; av fsv. *frælsa* (pret. *-te* el. *-adhe)* befria, frälsa; liksom isl. *frelsa* o. *frjalsa*, da. *frelse* denom. till adj. fsv. *fræls* (sälls. bif. *friæls* o. *frals;* att förutsätta ä. fsv. **frials)*, isl. *frjals*, fda. *fræls* fri : ett ss. adj. brukat ord, ursprungl. subst., motsv. got. *freihals* m., ags. *freols* m. (n.), ffris. *frîhals* (även *frî hals* med *frî* böjligt) frihet (härtill mht. *vrîhelse* f. frihet), med egentlig bet. »fri hals» (resp. person med halsen fri : från ring el. boja ss. träldomstecken); en sammans. av subst. hals med adj. fri, som endast i denna sammansatta stam finnes ss. gammalt nordiskt. Av *frîhals-* blev fornnord. *frials-;* med *i*-omljud isl. *frels-*, fsv. fda. *fræls-*, som kanske beror på **frêls-*, kontraherat av **frêhels-* med nord. *ê* av *î* frf. *h?* — Frälse n.; av fsv. *frælse* n. frihet, motsv. isl. *frelsi* n., da. *frelse* (c.). I nsv. har av detta subst. ss. förra led i sammans. genom ellips, ish. i koordination med ofrälse, uppstått ett oböjligt adjektiv frälse.

Främja v.; av fsv. *fræmia* (pret. *-iadhe* o. *fræmde)* föra framåt, främja, utföra, jämte isl. *fremja* (pret. *framdi*), da. *fræmme*, ags. *fremman*, fsax. *fremmian* faktitivverb till fram.

Främmande adj.; av likbet. y. fsv. *fræmmande, -anda*, motsv. no. *fremmende*, yngre form (efter presenspartic.) till nsv. (dial.) främmad med kollekt. subst. främmat, fsv. *fræmadhe, -adha* o. s. v., da. *fremmed;* lånord av likbet. mlt. *vremede, vremet*, motsv. fsax. *fremiði*, fht. *fremidi, framadi*, ags. *frem(e)de*, got. *framaþja-* (nom. *-aþs?*) o. s. v.: ett av stammen till fram avlett adj., hvars grundbet. kan anses likartad med fjärran o. s. v. av samma rot (se 2. fjär) ock stående nära bet. »från» i got. *fram* o. s. v. Ordet är kanske ursprungl. *i*-stam med germ. suff. *-ăþi-*, variant till suffixet *-āti-* i lat. *nostras* hörande till oss, inhemsk? En nordisk sidoform är no. dial. *fram(m)andi*, nisl. *framandi* : av en gammal lt. form, motsv. fht. *framadi?* En tredje form är fsv. *frömadhe, -adha* o. s. v. = mlt. *vromede* (*o* = *ö*), nlt. *frömde :* med avljud = fornlt. **frumiði* (jfr from)? eller med labialisering av *e* till *ö* i lt. dial.? — Främling m. (*fremling* i Lex. Linc.), väl från lt. = nht. *fremdling.*

Frän adj., i dial. (enligt Rietz 168) med bif. *fren, från, frön* ock även i bet. skarp för känseln, samt ondsint, snarsticken, häftig. Jfr no. dial. *fræna* ock *frøyna* v. dofta starkt, *fræn* m. stark doft, *fræna* f. uppbrusning, hetsighet, isl. *fránn* adj. starkt glänsande, no. dial. *fraanen* rödblommig. Ordstammen är kanske *n*-avledn. till en rot med germ. form *fraw* el. dyl.? Grundbet. »genomträngande» och roten en med *w* bildad form av roten till 1. fara, par-

tiklarna fram ock för(e) o. s. v. samt till lat. *per* genom?

Frände m.; av likbet. fsv. *frænde* m., motsv. isl. *frǽndi* m., da. *frænde* i s. bet.; nordisk form till got. *frijônds*, ags. *freond*, fsax. *friund*, fht. *friunt* o. s. v. vän, i lt. o. ht. dial, även frände; egentl. presenspartic. till vb. got. *frijôn* o. s. v. »älska» av roten *prî* (se 2. fria, frilla). Den nordiska formen med *ǽ* är oklar. Månne grundf. med avljud, urgerm. **frǽ(i)ind-*, förgerm. *prê-ient-*? Se Sievers i P. B. Beitr. XVIII 410. — Fränka f.; av likbet. fsv. *frænka*, motsv. fno. *frænka*, ä. da. *frencke*, en till det med fornnord. *kona, kuna* kvinna sammansatta fsv. *fræn(d)kona*, isl. *frǽndkona*, fda. *frænkunæ* bildad kortform, jämförlig med gumma, ifall detta är = fsv. *guþmoþir*, eller med kortnamn sådana som Inga för Ingegerd el. Ingrid o. s. v.

Fräsa v.; av likbet. fsv. *fræsa*, motsv. no. dial. *fræsa* fräsa, hväsa; härtill isl. *frǽs* f. (en orms) hväsning. Verbet är sidoform till frasa, till vokalismen lik dial. *bräsa* steka ss. sidof. till brasa.

Fräta v.; av likbet. fsv. *fræta*, lånat av mlt. *vreten* st. v. äta (glupskt), förtära, fräta, motsv. fht. *frezzan*, ags. *fretan* o. s. v. i s. bet., samt got. *fraïtan* (med pret. *frêt*) äta upp: en sammans. till fsax. ags. *etan*, got. *itan* o. s. v. = sv. äta med prefixet got. *fra-* (*fr-*), västgerm. *fr-*, som är en sidoform till det tyska *ver-* (jfr mht. *verezzen* v., nybildat i s. bet. som *vrezzen*) ock till det obetonade sv. för-, ock som motsvarar gr. *προ*, sanskr. *pra* (jfr fram).

1. **Frö** n. »semen»; av fsv. *frö* n. frö, även fisk-rom; med fda. nda. no. dial. *frø* motsv. ett förliterärt nord. **frøy*, sidoform till isl. *frǽ* ock *frjó* n. (sädes-)frö, säd (även animalisk säd), gröda, avkomma, no. dial. *fræ, frjo, frjø*. Utom nord. språken finnes endast got. *fraiw* n. sädesfrö, säd, *σπέρμα*. Ett samhörigt adj. är sv. dial. *frö* (fsv. sammans. *ofrö)*, isl. *frǽr, frjór*, no. dial. *frøy, frø, fræv* fruktbar, duglig till sådd el. fortplantning (även om djur o. människor). Vårt subst. är kanske egentl. neutr. till ett germ. adj. **fraiwi-*? Skulle detta kunna vara på något sätt sl. m. fram ock ursprungl. betyda »som kommer fram (ur jorden)»?

2. **Frö** n. groda (i käll-, lövfrö: neutr. efter 1. frö?), dial. *frö(a)* f.; av fsv. *frödh* f., *frödher* m., motsv. fno. *frauð(r?)*, nno. dial. *frau(g)*. Med olika kons. i rotslutet finnas flera andra germ. ord med bet. »groda», ss. isl. *froskr*, mlt. ndl. *vorsch*, fht. *frosk*, nht. *frosch* m.; ags. *frogga*, eng. *frog* jämte äldre dial. *frock*; isl. *fraukr* (el. *frauki*? blott i ack. pl. *-ka)*. De fornnord. formerna med *ð, dh* visa, att *sk*-formerna icke behöva haft en guttural frf. *sk*. För övrigt är etymon okänt.

Fröjd f.; av likbet. fsv. *fryghþ* f., motsv. da. *fryd* i s. bet., ä. da. *frygd* även kraft, isl. *frygð* f. härlighet, fruktbarhet el. yppig växt, vällust (hvartill no. dial. *frygda seg* v. vara full av liv ock lust, stå i fullt flor, prunka): ett abstraktum, troligen förutsättande ett adj. urnord. **friggwa-*, urgerm. **frewa-*, i alla händelser bildat med avljud i förhållande till fht. *frewida*, mht. *vröude*, mlt. *vrou(we)de*, nht. *freude* fröjd, hvilket, motsv. urgerm. **frawiþô-*, hör till adj. fht. *frô, fraw-*, fsax. *frô* (i adv. *frôlikô*), *frâh-*, nht. *froh*, lt. *frô* glad = isl. *frár* kry, rask, flink, fsv. *ar-fra* morgonkry. Om roten är intet säkert bekant; knappast synes böra antagas samband med frodig, frodas.

Fröken f.; på 1500-t. även *fröiken (frögdeken)* prinsessa; med da.

frøken, på 1500-t. *frø(i)ken* n. ock *frøweke* f., lånat av mlt. *vrouken* (troligen med *ou* uttalat dels ss. *ou*, dels ss. *öu)*, *vroiken* ock (med mt. *ch* för *k*:) *vrouwichen*, *froichen* n. förnäm ung dam, prinsessa: demin. till mlt. *vrouwe* f. = sv. fru. Jfr med annan deminutiv-ändelse mht. *vrouwelîn*, *vröu(we)lîn*, nht. *fräulein* n.

Fubbla v., motsv. no. dial. *fubla*. Jfr sv. dial. *febbla* stappla, snava, uppföra sig otympligt, därjämte *feppla* (även i äldre ordböcker i bet. fumla) samt *fabbla* ock *fipla* i liknande bet. (Rietz 133), isl. *fifla*, *fipla* fingra på, no. dial. *fipla*, *fibla* »pulse, plukke, famle» (Ross 162), ävensom sv. fumla, famla. Måhända kan antagas jämte den på *m* slutande roten för isl. *fimr* rask, flink o. s. v. (se fumla) en rotform med germ. *mb* i slutet, ock att *bb*, *pp* i nordiska dial. uppstått ur resp. *mb* o. *mp*?

Fuffens n.; ett nyare ord, där själva formen röjer främmande härkomst. Jfr ostfris. *fûfe*, *fûferê* skälmstycke, knep, fuffens, *fûfen* v. göra narr av, narra, enligt Doornkaat I 567 med grundbet. »scheissen, furzen» till ie. roten *pû* »stinka» (se adj. ful). Finge till detta verb tänkas ett lt. **fûfen(de)s*, genitiv med partitiv bet. av den ss. subst. brukade infin.?

Fukt f., uppvisat på 1520-t. i bet. ånga, dimma el. rök, i Ålandsdial. i bet. tjocka, dimma (Rietz 141), motsv. no. dial. *fukt* f., ä. da. *fuct* c. fukt (isl. *fukt* f. lukt enligt Bj. Hald.); lånord av mlt. *vucht* fuktighet, våt dunst, dimma, liksom ndl. *vocht* n. bildat av ett adj. mlt. *vucht*, mndl. *vucht*, *vocht* fuktig (med gammal förkortning av *û)*, motsv. likbet. ags. fht. *fûht*, jämte fht. *fûhti*, nht. *feucht* hänvisande på västgerm. **fûhtu*- : kanske (jfr Rietz 141, Doornkaat I 566) ss. ursprungl. brukat om fuktighet i luften, ånga, dimma o. s. v. bildat av den vid 2. o. 3. fock omtalade roten för isl. *fjúka* o. s. v. fara i luften, yra (om snö o. s. v.; jfr da. *fog* yrväder, snöyra, hvarav kanske eng. *fog* dimma är lånat)? Jfr eng. *damp* adj. fuktig sl. m. 3. dam ock dimma. Däremot har Lidén (i Språkv. Sällsk. i Ups. Förh. 1891—94 s. 60) antagit äldre germ. **funhtu*- av förgerm. **pn̥q-tu*- sl. m. sanskr. *pan̄ka*-dy, smörja, smuts (ital. sp. *fango* i s. bet. av ett forngerm. **fanga*-?) samt got. *fani* n. smuts, smörja, isl. ags. *fen* n. kärr, dy. — Fukta v., i dial. i Finland i bet. utsprida lukt, dunst; med da. *fugte* lånat av mlt. *vuchten* fukta. — Fuktig adj.; av fsv. *fuktogher*, med da. *fugtig* lånat av likbet. mlt. *vuchtich*.

Fuktel oböjl. subst., lånat av likbet. nht. *fuchtel*, egentl. bred värja, pamp utan ägg, brukad till straff att slå med flatan; till vb. *fechten*, sv. fäkta.

Fukter pl., ett sent uppvisat ord (hos Möller 1790 = »fechterstreiche, künste»); väl att ställa i samband med sv. dial. *fakter* underliga åthävor, upptåg, pojkstreck, y. fsv. *fakt* fason (?), fda. *fakt* rörelse med kroppen, nda. *fagter*, no. dial. *faktir* pl. later, åthävor, manér, no. dial. vb. *fakta seg* föra sig (så eller så) med partic.-adj. *fakta* i motsv. bet. (Ross 147). Dessa ord med *a* synas kunna härledas från mlt. *vacht(e)* fäktning, strid, förutsatt att detta verbalsubst. till *vechten*, sv. fäkta även haft en bet. motsv. verbets bet. göra häftiga rörelser t. ex. med armarna. Kanske beror *fukter* på ett annat till samma verb bildat lt. subst. med *u*?

Ful adj.; av fsv. *ful* stinkande, oren, ful, vederstygglig, simpel, skändlig, motsv. isl. *fúll*, da. *fuul*, got. *fûls*, ags. fht. *fûl* o. s. v., ett allmänt

germanskt adj. med bet. stinkande, rutten, oren eller därutav härledda betydelser, hörande till den rot som finnes i isl. *fúinn* rutten, *fúna* v. ruttna, *fúi* m. förruttnelse, fno. *feyja* v. låta ruttna, i sanskr. *pûy-* v. stinka, *pûti-* o. *pûtika-* adj. stinkande, rutten, *pûya-* stinkande avsöndring, var, etter ock de därmed likbet. orden gr. *πύον*, lat. *pūs*, litau. plur. *púliai*, vidare i gr. *πύϑω* bringar till förruttnelse, lat. *pūteo* stinker, *pūtidus* o. *pūter* stinkande, rutten, litau. *púti* v. ruttna. Roten *pŭ*, som antages betyda »stinka (av förruttnelse)», kan vara utgången från en interjektion, uttryckande avsky för elak stank eller annat vidrigt, som man vill liksom blåsa ifrån sig. Måhända får den sålunda sammanföras med den vid 2. fock omtalade roten *pu* »blåsa, pusta»? Grundbet. av germ. adj. **fûla-* sål. icke, ss. mäst antages, »rutten», utan allmännare: »som framkallar uttryck av avsky»? — Fulslag n., namn på en inflammatorisk sjukdom (Panaritium), hvilket väl skall betyda »vanställande slag», i det med slag väl menas häftig påkomma (jfr bet. »apoplexia»), kanske ursprungl. av folktron tillskriven värkan av övernaturliga onda makter?

Full adj.; av likbet. fsv. *fulder*, *full-*, motsv. isl. *fullr*, da. *fuld*, got. *fulls*, ags. fsax. *full*, fht. *fol*, *foll-* o. s. v., samt litau. *pìlnas*, fslav. *plŭnŭ*, sanskr. *pûrna-*, zend. *perena-* i s. bet.; av ie. **pḷnó-* full, ett *n*-particip av ie. roten *pel* : *pol* : *pḷ* *(pl-)*, som betecknar myckenhet ock finnes t. ex. i germ. **felu-* mycket, i gr. adj. *πολύς* mycken, mången ock i kompar. flere o. s. v. Varianter till *n*-participet äro lat. *plēnus* ock fornir. *lán* full, det förra av rotformen *plê*, som ingår bland annat i lat. vb. *(com-, im-) pleo* fyller, det senare med oklar förkeltisk form.

Fullborda v.; av fsv. *fulbordha* a) samtycka till, godkänna, bekräfta, b) fullborda; jämte likbet. fda. *ful(d)-bordhe*, *-burde*, nda. *-byrde*, denom. till fsv. fda. *fulbordh* samtycke, godkännande, av lt. ursprung: mlt. *vulborden* v. samtycka till, godkänna, *vulbort*, *-bord-* f. n. samtycke, godkännande, motsv. mt. *volbort* i s. bet. Detta subst. torde ss. sammansatt av ett till roten för vb. bära hörande abstraktum (med grundbet. »bringande»?) haft en äldre allmännare bet., motsv. den som fins hos det sv.-da. verbet. Jfr Vilmar: Idiot. von Kurhessen, art. *volbort*.

Fumla v. *(fumbla* i ordböcker på 1740-t.), motsv. no. dial. *fumla* famla, treva, eng. *fumble*, lt. *fummeln* fubbla, famla, treva, otympligt hantera, skrynkla ihop, ndl. *fommelen* skrynkla ihop, krama (därjämte ndl. *frommelen* : med sekundärt *r*?). Jämte sv. dial. *fumma* vara tokig, yra, vara darrhänt (Rietz 171), no. dial. *fuma* fubbla, hafsa m. m., nisl. *fuma* hava över hövan bråttom, vidare no. dial. *fimla*, *fimra* göra hastiga famlande grepp, da. dial. *fimre (firme)* springa i ängslig brådska hit ock dit, lt. *fimmeln* fingra o. s. v., samt no. dial. *fima (seg)* skynda sig, torde fumla (enligt Lidén i Språkv. Sällsk. i Ups. Förh. 1891—94 s. 62 f.) vara sl. m. adj. isl. *fimr*, no. ock da. dial. *fim*, sv. dial. *femm(er)* ock *fäm* (Rietz 135) rask, flink, behändig : kanske, ss. motsv. ett förgerm. **pemi-*, samma adj. som fornir. *eim*, *em* med ungefär s. bet. Jfr vidare famla o. fubbla.

Fund subst. (sidoform till fynd) i komma under fund med, i plur. funder ock i påfund, samfund n.; av fsv. *fund* f. n., resp. *funder* m. med bif. *fynd* f. påträffande, möte, fynd, påfund; jfr i liknande bet. isl. *fundr* m., fno. o. fgutn. *fyndr* m., da. *fund*, *paa-*, *sam-*

fund n., mlt. mht. *vunt, vund-* m., ndl. *vond* m., nht. *fund* m., verbal-subst. till finna, väl med de tvänne grundformerna urgerm. **fundi-* f. ock **funda-* (n. m.).

Fundera v., nu synonymt med grunda = tänka (på), tänka efter, genom sammanblandning med det etymologiskt skilda grunda = grundlägga; förr likbet. med detta senare (i båda bet. t. ex. hos Serenius 1741); av fsv. *fundera* grundlägga, stifta, lånord av likbet. mlt. *fundêren*, härstammande från lat. *fundare*, denom. till *fundus* grund (sl. m. sv. botten).

Funt, dopfunt m.; av likbet. fsv. *funter* m., motsv. fno. *funtr* m., nno. ock ä. da. *funt*, en sidoform till fsv. *fonter*, isl. *fontr*, da. *font* c.; jfr mlt. *vunte, vonte* f., mndl. *vonte*, nndl. *vont* f., eng. *font* ock meng. *funt*, samt fra. *fonts* plur., ital. *fonte* i s. bet.; av lat. *fons (font-)* källa, i kyrkospråket = dopfunt. Märkligt är, att ordet saknas i högtyskan.

Funtad adj. i folkspr. (med adverb så, väl el. dyl.) beskaffad, ställd, lagd till karaktären, i några dial. grannt klädd; partic.-adj. till *funta* förfärdiga, dana, laga till, reflex skicka sig, även kläda sig grann; jfr no. dial. *funta(d)* adj. ock *funta* v. i väsentl. lika bet., da. dial. *funde (sig)* göra (sig) färdig. Måhända är verbet sekundärt ock funtad ursprungl. pc. till sv. ock no. dial *funta* i bet. döpa, denom. till funt (liksom da. äldre o. dial. *funte, fonte*, lt. *funten, fünten* v.)? Funtad skulle då ursprungl., ss. brukat om personer, betecknat, att någon blivit döpt under så eller så beskaffade omständigheter, betingade av föräldrarnas levnadsställning.

Fura f. med gammal oblik form (av) furu, förr även *furo, fure*, samt biform fur, på 1700-t. även (dial.) *for (fohr)*; jfr fsv. *fora* f. fura, samt likbet. isl. *fura* (bif. i Sn. Edda *fyra)*, no. *fura, furu, fora, foro* f., da. *fyr (fyrr-)*; ss. kollektiv ock ämnesnamn no. *fyre* n. ock da. *fyrre-* i sammans.; vidare ags. *furh(-wudu)*, meng. *firre*, neng. *fir*, fht. *forha* f., mht. *vorhe*, nht. *föhre*, lt. *före* (o. lt. dial. *fure*, väl av nordiskt ursprung). Ordet betyder i allm. »tall», hos oss ish. såsom växande i högskog eller använd till virke; dock kan sv. fura dialektiskt beteckna barrträd (tall eller gran), t. o. m. särskilt gran. Ursprungl. synes dock ordet varit namn på eken, i förhistorisk tid överfört på tallen, väl med förmedlande bet. högskogs-träd. Med stöd av ä. nht. (en gång uppvisat) *ferch* ek ock av longobard. *fercha* »æsculus» antager man nämligen det germ. ordet med grundf. **furhu-* vara avljudsform till lat. *quercus* ek, vare sig att det förgerm. begynnelseljudet varit *q* (hvarav germ. *f)* eller *p*, hvilket senare föreslås i Idg. Forsch. I 479 av Hirt, som därstädes även ss. en avledning till samma ordstam förklarar got. *fairguni* bärg (ock isl. *Fjǫrgyn* i mytologien) med betydelseutveckling från »ekskog» till »skog, skogsbärg».

Furste m. med bif. fsv. ock ä. nsv. *förste* samt y. fsv. *forste*, jämte ä. da. *første, furste, forste* lånord från lt.; jfr nuv. da. *fyrste*, väl från ht., samt fsax. fht. *furisto*, mlt. *vurste, vorste*, nlt. *först(e)*, ndl. *vorst*, nht. *fürst* m. furste: subst. av det superlativa adj. = nsv. först.

Fusel m.; lånord av lt. nht. *fusel* m. sämre bränvin, finkelolja, i flera (ish. lt.) dial. även sämre sorts tobak eller annan vara; jfr ndl. *foezel* finkel(-olja), lånat, ss. röjes av *f*. Ordet, som synes vara väsentl. lågtyskt, är uppvisat först på 1740-t.; av okänt ursprung.

Fuska v., motsv. da. *fuske;* lånord, dels = nht. *pfuschen* slarva,

fuska i arbete, dels = nht. *fuschen* fara hastigt med fingrarna över något, smussla, begå knep, t. ex. i kortspel; jfr lt. *fuschern*, *-eln* (även *funseln)* i alla dessa bet., samt nht. *pfuschen* i bet. fräsa till : om avbränt krut. Stammen *(p)fusch-* tyckes, liksom lt. nht. (interj. o. subst.) *husch*, egentl. beteckna hastig rörelse, förenad med ett hväsande ljud.

Futtig adj. (enligt Weste ett »lågt ord», som han vill härleda från ett fra. *foutu* med icke angiven bet.); väl lånat av lt. *futtig*, hos Dähnert 1781 upptaget ss. sidoform (hvars *t*-ljud kanske beror på fra. *futile* av lat. *futilis* i liknande bet.) till lt. *fuddig* lös (om tyg), ruggig, tunn genom nötning, utsliten, gammal, usel, motsv. ndl. *voddig* i ungefär s. bet., avledn. till lt. *fudde*, ndl. *vodde*, *vod* f. utnött stycke tyg el. plagg, trasa, lump : av en etymologiskt dunkel stam, hvartill en avljudsform med gammalt *û* antages ligga till grund för ndl. *vuig* nedrig, lumpen av äldre *vuidig* enligt Franck.

Fux m.; liksom da. *fux* lånat av nht. *fuchs* m. räv, i tvänne överförda bet.: a) häst med rävens röda färg, b) i sammans. skolfux av nht. *schulfuchs* pedant : väl en sekundär bet., utvecklad ur ordets bruk som öknamn på skolgosse ock, liksom *fuchs* i nuv. studentspråket, på en till universitetet nykommen student; enligt Adelung föranlett av den skygghet som ansågs känneteckna novisen i likhet med räven. I det tyska *fuchs*, fht. *fuhs* m. räv, motsv. mlt. ndl. *vos (voss-)*, ags. eng. *fox*, är *s* suffixalt, jfr fht. *foha* f., isl. *fóa* f. rävhona, got. *fauhô* f. räv. Man har tänkt på etymologiskt samband med sanskr. *puccha-* svans, stjärt. Jfr fågel.

Fy interj., motsv. likbet. isl. *fý*, no. da. *fy;* jfr i s. bet. med lika vokal mht. *phiu;* något olika mht. nht. *pfui*, ndl. *foei;* vidare mht. *pfû*, lt. *fû;* meng. lt. *fî*, neng. *fie*, ndl. *fij*, mht. *phî*, *fî*, ä. nht. *fei;* även fra. *fi*, samt lat. *fi* ock *phy*, *phu(i)* o. s. v.

Fylka v. (hos Dalin 1850) ock **fylke** n. (hos Möller 1790 = »haufen, gebiet»), i historisk eller kvasi-fornnordisk stil brukade lånord från isl. *fylkja* v. uppställa krigsfolk i slagordning, *fylki* n. kollekt. a) häravdelning, b) landskap i det forna Norge (jfr fsv. *folkland* mindre landskap inom Uppland). Till folk.

Fylla v.; av likbet. fsv. *fylla*, motsv. isl. *fylla*, da. *fylde*, got. *fulljan*, ags. *fyllan* o. s. v. i alla germ. språk, faktitivverb till full. — Fylla f.; av y. fsv. *fylla* f., troligen med sekundärt *a* (jfr börda) i st. f. fsv. *fylle* f. fullhet, fylla, motsv. isl. *fylli* f., da. *fylde*, got. *ufar-fullei* f., ags. *fyl-lo* f., o. s. v. — Fylle n., väl av det gamla *fylle* f., som, då det ofta stod utan artikel, t. ex. i uttr. *månen är i fylle* (jfr *i fyllone* hos Lind 1749) lätt kunde få annat genus efter de många neutra på *-e*.

Fyllest, till fyllest adv., av fsv. subst. *fyllest*, *-æst*, *-ist (fullest)* gottgörelse, ersättning, hjälp, mäst brukat utan attributsord vid vissa verb, ss. *göra* o. s. v.; med da. *fyldest* (c.) lånat från lt.; jfr mlt. *vulleist*, *vullest* f. m. (ofta med prep. *tô* till), egentl. fullgörande, fullständigande, oftast i bet. understöd, hjälp; jfr i denna senare bet. fsax. *fullêsti*, *-isti* m., ags. *fullǽst* m., fht. *folleist* f., samt vb. mlt. *vulleisten*, fsax. *fullêstian*, ags. *fullǽstan*, fht. *folleisten* hjälpa, egentl. göra, uträtta till fullo : en med ett prefix, bildat av adj. full, förstärkt form av mlt. *leisten*, fsax. *lêstian* o. s. v. fullgöra, ursprungl. »efterkomma, följa (befallning, löfte o. s. v.)» = got. *laistjan* följa efter, egentl. gå efter någons spår; denom. till got. *laists*, ags. *lâst* m. fotspår, samma

ord som isl. *leistr* (strump-)läst ock sv. läst.

Fynd n.; av likbet. fsv. *fynd* f., hvars genus ändrats, väl efter den gamla biformen *fund* n. Se fund.

1. **Fyr** m. a) = eld, b) = sjömärke med lyse: väl genom ellips av sammans. ss. fyrbåk; redan i yngsta fsv. *fyr(e)*- eld i sammans. namn på krigsredskap; med da. *fyr* (c. = eld, n. = sjömärke), lånat av mlt. *vûr (vür)* n. eld; jfr fsax. fornlt. *fuir*, *fiur*, *(nôd-)fŷr* n., ndl. *vuur* n, fht. *fiur* o. äldre *fuir* n., nht. *feuer* n., ags. *fyr*, eng. *fire*, samt isl. poet. *fúrr* m. eld: ett gammalt ord = gr. *πῦρ* o. dial. *πύϊρ* n. eld, armen. *hur* eld. Jfr gr. *πυρά* bål, *πυρσός* fackla. Man antager gärna släktskap med isl. *funi* m. eld, got. *fôn* n. eld med gen. *funins*, samt fht. (demin.?) *funko* m. gnista. Kanske i ett ie. paradigm *r* ock *n* växlat ock roten haft avljud *pōw*: *pŭ* (se Noreen: Urg. Lautl. s. 195)? Roten *pû* vill man göra till densamma som ingår i lat. *pūrus* ren, sanskr. *pû*- v. rena; jfr sanskr. *pâvaka*- adj. ren, klar, subst. eld. Grundbegr. hos roten vore väl »lysa, glänsa, vara klar», trans. »göra glänsande, göra klar»? — Fyra v.; med da. *fyre* lånat av lt. *füren* elda, giva eld.

2. **Fyr** m. (lustig, underlig o. s. v.) karl, pojke, sälle; i nyare tid upptaget från sv. dial. eller av no. da. *fyr* i s. bet.; av okänt ursprung.

3. **Fyr** n. upptåg, gyckel, nojs. Väl med Ihre att härleda från lt. *fîr*, grundordet till 1. fira, motsv. nht. *feier*, av lat. *feriæ*, så att hålla fyr ursprungl. betyder »slå sig lös, roa sig», vare sig att det beror på ett motsv. lt. *fîr holden* eller på ellips av det förr i hantvärkarspråket brukade uttr. *hålla fyrabend* el. *fyrafton* = inställa arbetet för dagen, da. *holde fyraften*, efter lt. *fîravend maken* i s. bet., av lt. *fîravend* = nht. *feierabend* afton till (näst före) en hälgdag.

4. **Fyr-**, enstavig form i sammans. till räkneordet fyra; väl a) gammal form, av fsv. *fiur*-, motsv. fno. *fjór*- (jfr fjorton), med analogiskt *y*, b) av fsv. *fyra*-, *fyre*- med apokope av slutvokalen, c) bildat efter främmande förebild: da. *fir*-, mlt. *vêr*-, nht. *vier*-. — Fyrsprång n. galopp; jfr da. *firspring* i s. bet.; egentl. språng, där hästen har alla fyra fötterna samtidigt i rörelse.

Fyra räkneord; av likbet. fsv. *fyra*, form i några kasus till nom. m. *fyre* (med ett på *i*-omljud i gammal *i*-stamsböjning beroende *y* av *iu)*, ä. fsv. *fiurir* med neutr. *fiughur;* jfr likbet. isl. *fjórir*, neutr. *fjogor*, *fjugur*, da. *fire*, got. *fidwôr* (dat. *-im)*, ags. *feower*, eng. *four*, fsax. fht. *fior* (nom. m. *fiori)* jämte fsax. *fi(u)war;* mlt. *vêr(e)*, ndl. nht. *vier;* särskilda former i sammans. isl. *fer*-, samt fsv. *fiæþer*-, got. *fidur*-, ags. *fyðer*-. Jfr ock fjärde. Det germ. *f* ersätter här förgerm. *q* (möjligtvis egentl. såsom kommet från formen för fäm?); ty samma räkneord med ie. grundf. **qetwŏr*-: **qetŭr* (m. m.) finnes i litau. *keturì*, fslav. *četyre*, fornir. *cethir*, lat. *quattuor*, gr. *τέσσαρες*, sanskr. *catvâras*, *catur* o. s. v. Att de flesta germ. (icke-gotiska) formerna icke hava *ð* för förgerm. *t*, har man sökt förklara så, att *t* delvis skulle ersatts med ett av det begynnande *q* framkallat *k*-ljud, hvarav urgerm. *ʒ*, bevarat i det fornnord. neutr., annars försvunnet frf. urgerm. *w* näst före huvudaccenten. Se Kluge i P. Grundr. I s. 403 ock Brugmann: Grundr. II 472.

Fyrk m., ett nu ss. norm för beräkning av utskylder brukat äldre namn på mynt av ringa, resp. minsta brukliga valör; år 1510 omtalat som ett mynt av fäm pänningars värde; av lt. ursprung, men kanske när-

mast från danskan (med *y* i svenskan från fyra?) ss. egentl. betecknande 1/4 dansk skilling; jfr i denna bet. ä. da. *firik, fireke, fereken*, samt mlt. *vêreken*, ä. nht. *vierichen* 1/4 tysk schilling; demin. till räkneordet fyra. Ett annat demin., också brukat om ett slags mynt, är mlt. *vêrlink*, ä. nht. *vierling*.

1. **Få** v.; av fsv. *fa* gripa, fånga, få tag i, få, erhålla, åvägabringa, (lyckas) förmå till, även : giva, lämna, skaffa; motsv. isl. *fá* i väsentl. s. bet., da. *faa* få, samt got. fsax. fht. *fâhan* (nht. föråldr. *fahen*), ags. *fôn* gripa, fånga, fatta, mottaga; med nyare pres. o. infin. mlt. ndl. *vangen*, nht. *fangen* (jfr fånga); ett fordom reduplicerat verb med germ. rotform *fâh* (äldre *fanh*) i presens, *fang* i pret. (**fefang-*) ock i pc. pass. Roten, förgerm. *pank'*, väl med grundbet. »taga fast», anses vara nasalerad form till den vid fager ock foga omtalade ie. roten *păk'*, som ingår i sanskr. *pâça-* snara, fjätter ock i lat. *paciscor* fastställer, avtalar, utfäster mig o. s. v., samt i en biform med förgerm. (väl sekundärt) *g* i lat. *pango* ock *păgo*, gr. *πήγνυμι* slår fast, fäster o. s. v. (jfr fack).

2. **Få** adj. i plur. o. sammans.; av fsv. *fa-* »paucus» (neutr. sing. *fat* bristande, som fattas, hvarav 2. fatt), motsv. likbet. isl. *fár*, da. *faa* plur. (urnord. *faua-* i det runristade *fauauisa?)*, got. *fawai* plur., ags. *fea(we)* plur., eng. *few*, ffris. *fê*, fsax. *fâh-*, fht. *fôh-, fao, fô-*. Ordet är åtm. delvis alldeles = likbet. lat. *paucus* med ie. grundf. **pauqo-*; härav germ. **fauha-*, därjämte kanske (se Leffler i Arkiv I 276 ff.) med oxytonerad ändelse i somliga kasus **fauʒwé-*, sedan **fauwé-* ock slutligen (med *aw* för obetonat *auw) *fawé-?* Då roten finnes utan suffixet *q* i gr. *παῦρος* liten, ringa ock lat. *paul(l)us* i s. bet. samt i lat. *pau-per* fattig (jfr fattig), väl även i gr. *παύω* bringar att upphöra, kunde dock även tänkas ett germ. **fawa-* = förgerm. **pawo-* vid sidan av **fauha-* med s. bet. — Fåvitsk adj. med *t* väl egentl. konserverat i bibeln, i dial. ock i äldre ordböcker efter mitten av 1700-t. *fåvisk:* av likbet. fsv. *faviz(s)ker, favisker;* till fsv. *vit* n. = nsv. vett.

Fåfäng adj.; av fsv. *fafænger* overksam, onyttig, fåfäng, motsv. likbet. fda. *fafæng*, no. *faafeng* (bif. *-fengd*, nybildad till neutr.; jfr sv. befängd); ett med 2. få i bet. av neutr. sing. sammansatt verbaladj. till 1. få med grundbet. »som förvärvar el. uträttar litet», resp. passivt: »hvarav man får litet (gagn)». Härtill fåfänga f. av fsv. *fafænga* f. Man skulle väntat, att fsv. ordstammen haft *i*-kons. efter *ng*, då rotvokalen har *i*-omljud. Kanske är den av danskt ursprung? — Fåfänglig adj.; av likbet. fsv. *fafængliker*, motsv. fda. *fafængelig*, ändrat till nda. *forfængèlig*, troligen efter *forgængelig* förgänglig.

Fågel m.; av likbet. fsv. *foghl (foghil)*, sidoform till *fughl* m., motsv. isl. no. da. *fugl*, got. *fugls*, ags. *fugol*, eng. *fowl*, fsax. (fht.) *fugal*, fht. *fogal*, mlt. ndl. nht. *vogel* m. Etymon är osäkert. Tanken på samband med flyga är gammal; redan Junius i Etym. Angl. säger: »olim *flugol*, unde postea *fugol*». Annars har man ofta sammanställt med litau. *pauksztis* fågel, i nyaste tid därjämte med litau. *púkas* dun, fjun, samt med got. *fauhô* ock fht. *fuhs* o. s. v. räv (se fux), ss. egentl. betydande »den med yvig svans försedda» ock jämte sanskr. *puccha-* svans hörande till en förgerm. rotform *puk*, variant vid sidan av roten *pug* i vb. isl. *fjúka* o. s. v. till roten *pŭ* blåsa (jfr 2. fock, även ful). Grundbet. av få-

gel skulle vara antingen »den med stjärt försedda» (Kluge) eller »den dunklädda, den befjädrade» (Persson: Wurzelerw. s. 23).

Fåle m.; av fsv. *foli* m. fåle (av häst el. åsna), motsv. isl. *foli*, got. *fula*, ags. *fola*, eng. *foal*, fht. *folo* m, nht. (med nyare neutralt genus) *fohlen* : *n*-stamsbildning till germ. *ful-*, *fol-*, som också ingår i fsv. *fol* föl (*i fol* = dräktig med föl : i VGL I) samt med *i*-omljud i föl o. s v., ock som återfinnes med olika rotvokalism i gr. *πῶλος* fåle, föl, unge av vissa djur, samt i lat. *pullus* unge i allm. ock ish. kyckling (troligen med *ll* av *ln* ock utgånget ur en *n*-stam).

Fåll m.; av fsv. *falder (fald-)* m. veck, kantveck, fåll, motsv. isl. *faldr* m., no. *fald* m. fåll, da. *fold* c. veck, rynka, eng. *fold* veck, fåll, uppslag, fht. *falt* m.; biform mlt. *volde* f., ndl. *vouw*, nht. *falte* f. veck, rynka. — **Fålla** v; av fsv. *falda* lägga i veck, motsv. isl. *falda*, svagt böjd sidoform till det gamla reduplic. vb. isl. *falda*, got. *falþan*, ags. *fealdan*, fht. *faltan* ock *faldan* o. s. v. vika ihop, lägga i veck. — Från samma stam utgå tvänne adj., brukade ss. andra led i med räkneord el. därmed likställda adj. sammansatta adj. med multiplikativ bet.: 1) **-falt**, blott i neutr., av fsv. *-falt*, neutr. till *-falder*, »-faldig», motsv. isl. *-faldr*, da. *-fold*, got. *-falþs*, ags. *-feald*, fsax. *-fald*, fht. *-falt*; 2) **-faldig**, bif. i älsta nsv. *-fållugh*, *-fåldigh*, o. s. v., av fsv. *-faldogher*, jämte da. *-foldig* väl lånord (så i alla händelser den nuv. sv. formen) från lt. : mlt. *-valdich*, *-voldich*, motsv. ndl. *-voudig*, jfr nht. *-fältig* i s. bet. Härtill i nyare tid subst. en-, mångfald o. dyl. bildade efter nht. *einfalt* f. — Den germ. roten *falþ* : *falð* återfinnes i avljudsformen ie. *pl̥t* i gr. *-πλασιος* »-faldig», *διπλάσιος* dubbel o. s. v. = ie. **pl̥tio-*, samt förmodligen i sanskr. *puta-* veck (med *u* väl utvecklat ur *l̥*)- Enligt några finnes en annan avljudsform härtill i slav. roten *plet-* fläta, som dock troligen hällre bör förklaras = ie. *plekt*, hvilken för övrigt på fjärmare håll torde sammanhänga med germ. *falþ*; se fläta. — Fållbänk m. säng som fälles ihop om dagarna, motsv. ä. da. *foldebænk*; kanske från lt.; jfr fsv. *faldabordh*, ä. da. *foldebord* fällbord, väl bildat efter likbet. mlt. *volde-tafel*.

Fålla f., en biform (= ett fsv. **falda* f.) till da. *fold* c., ags. *fald*, meng. *fald*, *fold*, neng. *fold* i s. bet., egentl. väl ett utav flakar av hopflätade vidjor el. spjälor bildat stängsel; till germ. roten *(falþ) falð* vika ihop : se fåll. Jfr nht. *hürde* f. a) flätvärk, b) fålla = isl. *hurð* f., got. *haurds* f. dörr (ursprungl. grind) sl. m. lat. *crātes* flätvärk, även brukat om stängsel för kreatur.

Fåne m.; av likbet. fsv. *fane* m., motsv. ä. da. *faane*; jämte bif. fån n. samt adj. fånig ock vb. fåna förutsättande en fsv. stam **fān-*, som kunde vara synkoperad form till no. dial. *faaen* adj. enfaldig, andligt svag. Om detta med stöd av no. dial. *faa* i bet. försagd, nedslagen, föga företagsam skall föras till 2. få, kunde vår ordstam möjligen hava utgått från vb. fåna, ss. bildat till adj. få med grundbet. »bliva ringa, bliva klen (i andligt avseende)»? Annars kunde tänkas ett fsv. adj. **fāin*, synkop. **fān-*, ss. sekundärt partic. pass. till vb. *fa*, nsv. 1. få, likbet. med det gamla pc. *fangin*, nsv. fången, ock använt liksom det besläktade befängd i bet. besatt av djävulen.

Fång n.; av fsv. *fang* n. med s. bet. jämte flera andra specialbet., motsv. isl ock ä. da. *fang* n., jfr fht *fang* m., *gi-fang* n., mlt. *vank* (o. s. v.); gammalt verbalsubst. med

olika specialbet. till 1. få, med samma form av roten som finnes i detta verbs gamla partic. pass. **fången**, fsv. *fangin* o. s. v., i vb. **fånga**, fsv. isl. *fanga*, da. *fange* (mlt. ndl. *vangen*, nht. *fangen* med stark böjning) samt i **fånge** m., fsv. da. *fange*, isl. *fangi* m. — Fångesman m.; med nyare genitivändelse i förra leden (jfr dryckes- : fsv. *drykkio-)* av likbet. fsv. *fangaman*, bildat med gen. pl. av *fang* n. — Fångst f., motsv. da. *fangst* c.; lånat, sannolikt under 1700-t., av likbet. lt. *fangst*, ndl. *vangst* f., nyare verbalsubst. till mlt. ndl. *vangen*, väl närmast bildat efter *winst* vinst. — Fängare m. i fågelfängare, ä. nsv. *foghlafängiare* t. ex. i Lex. Linc., m. fl. sammans.; lånord, väl egentl. från lt., = nht. *-fänger* (t. ex. *vogelfänger)* m. i s. bet. — Fänge n. (fiska- o. s. v.); av fsv. *fænge* n. fångst, även »fående» ss. verbalsubst., motsv. isl. *fengi* n.

Får n.; av likbet. fsv. *far* n., motsv. fda. *far*, nda. *faar* n. samt, mindre brukligt i västnord. språken, fno. *fár*, isl. *fær* n. (av **fåR* med *R*-omljud, ifall icke möjligen = urnord. **fåhiR)*. Ordet, hvars urgerm. form var antingen **fahaz-* eller **fæhaz-* (jämte **fæhiz-?)*, kan vara avljudsform till lat. *pecus* n. med gen. *pecŏris* boskap, ish. småboskap, får, tillika vara ursprungl. = gr. *πόκος* n. ull (avklippt, men rå) med avljudsformen *πέκος* fårskinn med ullen kvar, fäll. Efter Fick i Bz. Beitr. I 60 anses roten vara ie. *pek'* i gr. *πέκω* kammar, lat. *pecto* ock subst. *pecten* kam, samt fsax. fht. *fahs* n. huvudhår, isl. *fax* n. man på häst (= förgerm. **poks-*, ursprungl. kanske växelform i böjningen till samma *s*-stam som ingår i vårt ord). Enligt Prellwitz s. 243 höra hit även litau. vb. *pèszti* rycka bort, plocka, t. ex. hår, fjäder, *paszyti* riva ylle, linne i sär i lösa tåttar, repa charpie. Att jämte denna etymologi antaga släktskap med ie. **pek'u-* »boskap», sv. fä, synes endast gå an, ifall även detta sistnämda ord skulle ursprungl. hava brukats särskilt om får; då detta tyckes föga sannolikt, får man väl (med Joh. Schmidt: Pluralbild. d. Indog. Neutra s. 53) från lat. *pecus*, *-oris* med grundbet. »får» etymologiskt skilja *pecu* ock *pecus*, *pecudis* boskap.

Fåra f., ä. nsv. *fo(h)ra*, jämte det på 1700-t. vanliga *fåre* m. kanske lt. form för dial. o. äldre *for*, *får* f. (*forr* i Variar.); av likbet. fsv. *for* f., motsv. isl. *for* f., jfr i s. bet. da. *fure* ock ä. da. *faar*, *forr-*, *fore*, ags. *furh*, eng. *furrow*, mlt. *vore*, ndl. *vore*, *voor*, fht. *furuh*, mht. *vurch* (pl. *vürhe)*, nht. *furche* f. Detta germ. ord (med grundf. **furh-* el. **furhu-* : till 1. fara i bet. fara över åkern?) utgår från förgerm. **pr̥k-*, som finnes i lat. *porca* f. rygg mellan fåror på åkern, *porculetum* en (med fåror) i sängar indelad vingård, samt i kymr. *rhych* fåra ock det forngalliska ord (med form **ricâ-*, förkelt. **pr̥kâ-?)* som förmodas ligga till grund för mlat. *riga* fåra, fra. *raie*, ffra. *roie* strimma, rygg mellan fåror (se Thurneysen s. 74 f.)

Fä n.; av fsv. *fæ* n., motsv. isl. *fé*, da. *fæ*, got. *faihu*, ags. *feoh*, fsax. *fehu*, fht. *fihu*, *fehu*, ndl. *vee*, nht. *vieh* n., ett urgammalt ord med egentlig bet. »boskap, boskapsdjur» ock, emedan i forna tider förmögenhet ofta mäst utgjordes av boskap, med sekundär bet. »egendom, pänningar» allmänt bruklig i forngerm. språk, men numera mäst avskaffad (jfr dock sv. inlagsfä depositum, samt eng. *fee* arvode, avgift). Samma ord med ie. grundf. **pek'u-* finnes i sansk. *paçu-* boskap, boskaps- (ish. offer-)djur, samt lat. *pecu* n. boskap, hvartill en biform lat. *pecus* f.,

gen. *-ūdis*, boskapsdjur (ish. smärre ss. t. ex. får) ock avledn. *pecūlium* förmögenhet, *pecūnia* pänningar (om lat. *pecus* n., gen. *-ŏris* se får). — Fänad m.; av likbet. fsv. *fænaþer* m., motsv. isl. *fénaðr* m., ursprungl., ss. suffixet utvisar, med abstrakt bet. ock, ifall ordet icke möjligen skulle vara nyare bildning till fä efter något annat ord (sådant som t. ex. fsv. *bonaþer*, isl. *búnaðr*, ss. sl. m. subst. fsv. *bo*, isl. *bú*; se 2. bona), utgånget från ett verb. Grundordet är kanske sål. isl. *féna* v., uppvisat i opersonl. pres. sing. i bet. »ens förmögenhet ökas», förutsatt att detta verb är gammalt samnordiskt (= fsv. **fæna)* ock ursprungl. brukats om förökning av boskapshjordar.

Fäderne n.; av fsv. *fæþerne* n. fäderne(-släkt, -arv), fädernehem, fäderneslandet, med bif. *fæþærne, faþerne, fæþrine (-ini, fæþrene)*; jfr likbet. fgutn. *feþrni*, isl. *faðerni* n., även i bet. faderskap, fda. *fæþrini, fæthærn*, nda. *fædrene-* i sammans.; kollektiva, resp. abstrakta subst. med urgerm. suff. *-ia-*, utgångna från olika possessiva adjektiv till fader; i de östnord. språken, som det tyckes, förutsättande tränne förliterära former (jfr Kock: Studier öfver fsv. ljudl. 297, 308 f.): 1) **faðærni* = isl. *faðerni* av urnord. **faðarnia-* med stark (huvud- eller bi-)accent på det andra *a*, som fått *i*-omljud : till ett adj. bildat liksom lat. *paternus* med ie. suff. *-no-*; 2) **fæðrîni* av urnord. **faðrînia-* : till det adj. med ie. suff. *-îno-* som är grundord för got. *fadrein* n. faderskap, föräldrar ock *fadreins* f. släkt; 3) **fæðrni* i fsv. *fæþerne*, fgutn. *fæþrni*, som torde vara en ombildning av någon av de båda andra formerna efter fsv. *fæþer*, fgutn. *feþr* i plur. ock dat. sing. till *faþir* fader (väl icke urgammal form = urnord. **faðrĭnia-* el. dyl.?).

Fägna v.; av fsv. *fæghna*, biform till *faghna* a) glädja sig (åt), b) hälsa välkommen, mottaga (väl, med glädjebetygelser), fira (ankomsten av); jfr isl. *fagna*, ä. da. *fagne, favne, fegne* i s. bet., got. *faginôn*, ags. *fægnian* glädja sig; denom till adj. sv. dial. *fägen, fäjen* glad, fsv. *fæghin* (synkop. *faghn-* sällan jämte *fæghn-)*, isl. *feginn*, ags. *fægen*, eng. *fain* i s. bet., ett gammalt *n*-particip av den germ. roten *faʒ*, sekundär växelform till *fah* i got. *fahêþs, -êds* f. glädje, *fulla-fahjan* v. göra till viljes o. s. v. : se fager. — Fägnad m; av likbet. y. fsv. *fægnader*, bif. till vanl. fsv. *faghnaþer* m. glädje, fägnad, gott mottagande, motsv. isl. *fagnaðr* m., ä. da. *fagneth*.

Fägring f., en i y. fsv. ombildad form av fsv. *fæghrind* f. skönhet, härlighet; jfr likbet. y. fda. *feyrind, -ing* jämte *feyrende*, samt fno. *fegrindi, fagrendi*, isl. *fagryndi* n. pl.; avledn. till adj. fager med ett till formen varierande suffix, däri ingår nord. *nd* av förgerm. *nt*, väl av samma ursprung som nord. *nd*, ie. *nt* i presensparticipet. En likställd bildning är fsv. *sannind*, nsv. sanning; båda orden hava omdanats efter verbalabstr. på *-ing*, kanske med tanke på verben fsv. *fæghra* försköna ock *sanna*, nsv. sanna?

Fäja v.; sannolikt av blandad härkomst: 1) av ett fsv. **fæghia* (pres. **fæghir)*, motsv. isl. *fǽgja* göra blank, göra klar, göra ren (urnord. **fâʒian)*, 2) lånat från lt., egentl. i formen *fäga* (biform hos Lind 1749), men med *j* från det inhemska *fäja* ock möjligen från da. *feje;* jfr mlt. ndl. mht. *vegen*, nht. *fegen* rengöra, sopa, skura, fäja (väl = fht. **fegôn?)* : en annan bildning än det nordiska verbet av samma rot. Dessutom finnes isl. *fága* v. smycka, göra ren, sköta om, omhulda, odla, dyrka,

samt (med forngerm. *â* eller *ă?*) ndl. *vagen*, en gammal variant till *vegen*, med subst. *vagevuur* skärseld (jfr nht. *fegefeuer*). Roten är densamma som ingår med germ. *ă* i fager, fägna, med *ô* i foga; grundbet. av hithörande verb väl »göra passande», behandla något så att det passar, blir till behag.

Fäjd f., ännu i slutet av 1700-t. skrivet *fegd;* av fsv. *feghþ (feegdh), feigdh, feyd* f. fiendskap, fäjd, krig; jfr likbet. da. *fejde* jämte ä. da. *fede*, båda från lt., samt ags. *fǽhð* f., mlt. *veide, vêde* f., fht. *fêhida*, mht. *vêhede, vêde*, nht. i nyare tid återupplivat *fehde* f.; med ny suffixform *-te* för *-de* ndl. *veete;* abstraktum till ett adj. ags. *fâh (fâg)* fientlig, brottslig, dömd fredlös, eng. *foe* (subst.) fiende, förföljare, fht. *gifêh*, mht. *gevêch* fientlig. Det fsv. *feghþ* kunde delvis tänkas vara inhemskt, om man finge antaga urgerm. **faiȝiþô-* f., resp. adj. **faiȝa-*, jämte de av de övriga språkens former förutsatta urgerm. **faihiþô-*, resp. **faiha-*; men då ordet icke är känt i älsta fsv. eller isl., är det väl i sin helhet lånat (med fsv. *gh* från början föreställande *j*). Den germ. ordstammen, hvartill höra got. *faiha* n. pl. oförrätt, svek, *bi-faihôn* v. förfördela, besvika, sammanställer man med litau. *pìktas* ond, vred, *pýkti* bli ond, vredgas, *peikti* tadla, häckla, även *paĩkas* dum (ursprungl. elak?), samt fornir. *óech* fiende (= förkelt. **poiqo?*).

Fäkta v.; av y. fsv. *fækta* fäkta, kämpa, med da. *fægte* lånat av mlt. *vechten*, motsv. ndl. *vechten*, fht. *fehtan*, nht. *fechten*, ags. *feohtan*, eng. *fight*, ffris. *fiuchta*. Man har gissat, att detta västgerm. verb skulle, med antaget sekundärt avljud *feht : faht* för äldre **feuht* : **fauht* i pres. o. preter. sing., höra till en germ. rot *fuht* = förgerm. *pukt*, en med *t* utvidgad form till roten *pug* i gr. πύξ adv. med knytnäven, gr. πύκτης ock lat. *pŭgil* knytnävekämpe, gr. πυγμή ock lat. *pugnus* knytnäve, samt lat. *pugna* strid, *pugnare* strida.

Fälb m., förr även *fälp* (så t. ex. hos Möller 1790); jfr da. *felpel* c., lt. *felp*, nht. *felbel (felpel)* m. fälb, ndl. *felp, fulp* n. sammet; från romanska språk : ital. sp. *felpa* plysch, fälb; av obekant ursprung.

Fäll m; av fsv. *fælder* m. fäll, skinntäcke, motsv. no. *feld* m. i s. bet., även om hårbetäckningen hos levande djur, isl. *feldr* m. täcke eller plagg som kastas över kroppen (av fyrkantig form enligt Fritzner[2]). På fjärmare håll sl. m. lat. *pellis* ock det germ. ordet **fella-* »skinn» (se 2. fjäll), synes vårt ord ss. bildat med förgerm. *t* stå formellt närmare gr. πέλτη sköld (jfr i avs. på bet. lat. *scutum* sl. m. gr. σκῦτος hud) ock sanskr. *paṭala-* betäckning, hölje (med *ṭ* av *lt*). Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 108. Emellertid synes det nordiska ordets genomgående *e, æ* utan brytning jämte dess *i*-stamsböjning i isl. hänvisa till en form med avljuds-*a*, urgerm. **falði-* el. dyl.

Fälla v.; av likbet. fsv. *fælla*, motsv. isl. *fella*, da. *fælde*, ags. *fellan*, fsax. *fellian*, fht. *fellen* o. s. v., faktitivverb till falla. — Fälla f., av likbet. fsv. *fælla* f., motsv. isl. *fella* f., da. *fælde* c., nordisk sidoform (grundf. **falliôn-*) till fht. *falla* f., mlt. mndl. *valle* f., o. s. v.

Fält n., uppvisat i början av 1500-t. ss. förra led i sammans. militäriska uttryck; med da. *felt* n. lånat av likbet. mlt. *velt (veld-)* n., motsv. fsax. fht. ags. *feld* n., ndl. *veld*, nht. *feld* n., eng. *field;* ett västgerm. ord med germ. grundf. **felþa-*, enligt några samma som det nordiska till bet. avvikande 1. fjäll; med större säkerhet att sammanföra med sv.

lagspråkets urfjäll, fsv. *(ur-)fiælder* m. ett åt särskild ägare avsöndrat stycke jord, ä. nsv. *fiell, field* (i Variar.), *fiäl* (i Lex. Linc.) = »jugerum», samt y. fsv. *fieldh* med väl från mlt. *velt* hämtad bet. fält på sköldemärke. En avljudsform är isl. *fold* f., ags. *fold-, folde,* fsax. *folda* f. jord, land, mark, däri kanske ingår samma rotform som i sanskr. *pṛthú-* adj. bred, vidsträckt, *pṛthivî-* f. jord, nämligen ie. *pl̥th*, avljudsform till roten *plath*, ifall icke germ. *þ, ð* beror på förgerm. *t*, som finnes i litau. *platùs* och gr. πλατύς bred o. s. v.: se flat. I hvilket fall som hälst kan för övrigt antagas en enklare, på *l* slutande ie. rot *pel: pol.* Se fjöl.

Fäm räkneord; av likbet. fsv. *fæm*, motsv. no. *femm*, da. *fem;* liksom isl. *fim(m)* kanske genom invärkan från ordinaltalet ersättande ett av urnord. **fimf* uppkommet förliterärt nord. **fēf?* Se Noreen i Arkiv III 40, not., ock i P. Grundr. I s. 507. Jfr got. *fimf*, ags. fsax. *fīf*, eng. *five*, ndl. *vijf*, fht. *finf* ock *funf* (väl efter ordinaltalet), nht. *fünf* fäm. Germ. **fimf*, med det slutande *f* av förgerm. *q*, beror på ie. **penqe*: jfr gr. πέντε o. dial. πέμπε, sanskr. *pañca(n)*, litau. (fem. subst.) *penkì*, samt med begynnande *k*-ljud i st. f. *p*, troligen efter fyra-talets former, lat. *quinque* ock fornir. *coic* fäm. I slav. språken har det gamla kardinaltalet ersatts med det med suff. *-ti-* avledda subst. fslav. *pętĭ*. Man har tänkt sig etymologiskt samband med finger ock med fslav. *pęstĭ* näve (möjligen även fht. *fûst*, nht. *faust)*: ie. **penqe* beteckning för fingrarnas antal, egentl. »hand, näve»? Om så vore, finge man i germ. **fingra-* antaga blandning mellan de två germ. rotformerna *finh* = förgerm. *penq* ock *fung* = förgerm. *pn̥q*. — Fämte ordinaltal; av likbet. fsv. *fæmte*, motsv. da. *femte;* väl yngre (med *æ* från kardinaltalet) än isl. *fimti* (urnord. väl **fimftē);* jfr got. *fimfta*, ags. *fīfta*, fsax. *fīfto*, fht. *finfto*, ock, väl ursprungligare, *funfto* o. s. v.; *n*-stamsform, ss. andra germ. ordinaltal, utgången från ie. ordinaltalet med suff. *-to-* : grundform troligen ie. **pn̥qto-*, ehuru mästadels vokalismen senare rättat sig efter kardinaltalet; jfr gr. πέμπτος, litau. *pènktas*, fslav. *pętŭ*, lat. *quintus* (o. s. v.) fämte.

Fäng- i sammans. ss. fänghål, -krut, -panna; med da. *fæng-* i motsv. ord väl lånat av lt. *feng-* i *fengpanne* fängpanna; till lt. vb. *fengen* antända, hvilket verb, bildat av roten till 1. få (jfr fång ock fåfäng), finnes med lika bet. även i nord. dial. (ss. inhemskt eller gammalt lånord?), i sv. riksspråket i participialadj. eldfängd ock med avvikande bet. befängd (s. d.). Verbets grundbet. är väl faktitiv: »åstadkomma, att något (t. ex. eld) griper något».

Fängelse n.; av fsv. *fængilse* n. (ofta i plur.) fångenskap, fängelse, motsv. fda. *fengelse;* en sidoform till fsv. *fangilse, -else* (uppvisat omkr. 1300), isl. fno. *fangelsi* n., y. fda. *fengelse;* lånord av mlt. *veng(e)nisse, vangnisse, vanknisse* f., *-gevengnisse* n. fångenskap, fängslande, fängelse; jfr ndl. *gevangenis* f., mht. *vanc-, vencnisse* f., nht. *gefängniss* n. fängelse; ett av roten till 1. få (jfr fång) bildat subst. med abstrakt grundbet. med ändelsen mlt. *-nisse* = fornlt. *-nissi (-nessi, -nussi)* o. s. v., egentl. en variant till got. ändelsen *-assus* i abstrakta subst. med vidfogat *n*, hvilket ursprungl. hörde till det närmaste grundordet, som i detta fall väl är det gamla till fsax. *fâhan* o. s. v. hörande partic. pass. fsax. *(gi-) fangan* o. s. v. = sv. fången. Den mlt. ändelsen blev ombildad till fsv. *-ilse*, troligen under invärkan från

vissa äldre fsv. subst. på *-ilse* (sådana som t. ex. det gamla lånordet *rökilse*, nsv. rökelse = isl. *reykelsi)*, där ändelsen uppstått med metates av *l*, vare sig på främmande eller inhemskt språkområde, ur fornlt. *-isli* (jfr fsax. *dôpisli* : fsv. *döpilse*, se döpa) eller till annat forngerm. språk hörande form av samma ändelse, hvilkens egentliga svenska form är -sle, variant till -sel ock -sla. — Fängsel n., uppvisat i början av 1500-t.; med vb. fängsla ock adj. fängslig troligen lånat från danskan : da. *fængsel* n. fängelse, förr även : fångenskap (fda. bif. *fangsel)*, *fængsle* v. fängsla, ä. da. *fængslig(en)* adv. såsom fånge. Substantivet, hvars fda. bif. utan *i*-omljud röjer sekundär daning, är sannolikt ombildad form för fda. *fængelse*, resp. **fangelse*, efter inhemska verbalabstr. på *-sel (-sl)*. Förmodl. funnos flera fda. subst. med växelformer på *-sel* ock *-else*, sådana som t. ex. fsv. *vigsl* (nsv. vigsel) jämte *vighilse* eller mlt. *maksel* tillvärkning, *mêlsel* målning jämte likbet. *makelse*, *mêlelse* o. s. v.

Fänika, fännika f., ett äldre från början av 1500-t. (med bif. *feneken)* uppvisat ord, brukat i tvänne bet. a) liten fana eller flagga (i bibeln 1541: *fäneko på mastene* Es. 33: 23), b) avdelning fotfolk följande en fana (närmast motsv. nuv. kompani, ehuru på 1500-t. utgörande 400 à 500 man); med ä. da. *fennicke* c., *fenicken* n. lånat av likbet. mlt. *veneken* n., demin. till mlt. *vane* = sv. fana.

Fänkål m., på 1600-t. *fännekåål*, *fänekåål*, y. fsv. *fænikal (a = å)*, *fenekol* (n.); lånord av mlt. *venekôl*, *fennikôl* (m.), nlt. *fenkôl* : efter mlt. *kôl*, sv. kål omtydd sidoform till mlt. *ven(n)ikel* fänkål; jfr likbet. da *fennikel* c. (nlt. *finkel*, lånat med förändrad bet. i sv. finkel), ndl. *venkel*, mht. *venichel*, nht. *fenchel* m., av lat. *feniculum*, *foeniculum*.

Fänrik m., förr även *fändrik (fendrick* Lex. Linc.); med da. *fændrik* lånat från tyskan, närmast väl lt.; jfr nht. *fähn(d)rich*, ndl. *vaandrig* m. officer i lägsta graden, som det förr tillkom att bära fanan för fänikan (kompaniet); en utvidgad form till mlt. mht. *vener*, *venre (vender)*, *vanere* m. fanbärare; avledn. till mlt. mht. *vane* = sv. fana.

Fänta f., dial. o. äldre ord med bet. ung flicka eller särskilt tjänstflicka, piga, motsv. no. *fenta* f. ung flicka, i vissa dial. kringstrykande eller främmande kvinna, ä. da. *fænte* ung flicka. Ordet uppfattas gärna som femin. till fsv. *fanter*, fno. *fantr* m. löpare, tjänare m. m., sv. ock no. dial. *fant* landstrykare m. m., hvilket ord anses vara av romanskt ursprung = ital. ffra. *fante* tjänare, dräng, fotsoldat (se fjant). Emellertid synes svårt att förstå nybildning av ett femin. på *-a* med *i*-omljud till detta lånord efter några få namn på hondjur, ss. hynda o. dial. *kätta* (isl. *ketta)*, femin. till hund, katt. Rätta grundordet till fänta finnes troligen i mlt. *vent* m. gosse, dräng, svän, kamrat; jfr ndl. *vent*, flaml. dial. *veint* m. karl. Detta lt.-ndl. ord (med *v*, icke *f* i ndl.) kan åter svårligen utan vidare härledas från det romanska *fante*, även om det läte tänka sig, att *e* för *a* härstammade från demin. lt. *ventken*, ndl. *ventje* (jfr nht. *fäntchen)*. Enligt Franck skulle *vent* ss. gammal kontraktionsform vara = *vennoot* kompanjon, mndl. *veinoot* kamrat av äldre mlt. o. mndl. **vêm-*, **veim-(ge-)nôt* med grundbet. medbroder i en förening, gillebroder (till ä. ndl. *veem* förening, gille). Månända skulle man ock få tänka sig blandning mellan det romanska *fante* och ett germanskt (till roten för finna hörande?) ord,

fht. *fendo* m. fotgängare, mht. *vende* i s. bet., även gosse?

Färd f., dial. fäl- i fälknäpp m. fl. sammans.; av fsv. *færþ* f., motsv. isl. *ferð* f., da. *færd* c., ags. *ferd, fyrd*, ffris. *ferd*, fsax. *fard*, mlt. *vart* (hvarav lånat sv. fart), ndl. *vaart*, fht. *fart*, nht. *fahrt* f., verbalabstr. till 1. fara, motsv. ett förgerm. **por-ti-*. — Färde, gammal böjningsform: 1) i sina (o. s. v.) färde efter gå, fara o. dyl. verb, *mina ferde* i bibeln 1541; troligen en lånad form av gammal adverbiell gen. sing., nämligen från ä. da. *færde* (eller möjligen från mlt. *verde?*) i st. f. y. fsv. *sina færdha*, som kan direkt motsvara isl. *(fara) ferðar sinnar;* 2) i på färde, y. fsv. *a færdhe* jämte *a færdha*, sidoform till *a (i) færdhom*, väl efter ett fda. **a færþæ*, yngre dat. pl. för äldre fda. **a færþum?* Jfr nda. *paa færde* i s. bet. — Färdas v.; av likbet. fsv. *færþas*, motsv. isl. *ferðaz*, da. *færdes*.

Färdig adj.; av fsv. *færþogher, færdhugher* som är vid hälsa ock krafter, i stånd, duglig, färdig; med isl. *ferðugr*, da. *færdig* lånat av likbet. mlt. *verdich*, motsv. ndl. *vaardig*, fht. *fartîg*, nht. *fertig*, avledn. till fsax. *fard*, fht. *fart* f. = sv. färd. Grundbet. är väl dels = färdmässig, som är i dugligt skick för färd, dels i vissa sammans., ss. rätt-, sannfärdig = så eller så beskaffad i sin färd, i sitt handlingssätt.

Färg c., en nyare form (jfr *ferg* hos Arvidi 1651), väl efter nlt. form med förlorat *-e*, i st. f. ä. nsv. *färga* (med pl. på *-or* vanlig långt in på 1800-t.) av fsv. *færgha* f.; jfr fda. *færge, færwe, far(i)ge* ock nda. *farve* i s. bet.; lånord av likbet. mlt. *verwe* (där *e* väl dialektiskt uppstått ur *a* frf. *r*-förbindelse) ock *varwe* f., nlt. *farw(e);* jfr i s. bet. mlt. bif. *var(e)* f., samt mndl. *var(e)we, verwe*, nndl. *verf, verv-*, fht. *farawa*, mht. *varwe*, nht. *farbe* f., lånat i västslav. språk, t. ex. pol. *barwa* o. *farba*, samt i litau. *párwas, párbas, perwa*. Grundord är ett adj. fht. *faro, faraw-*, mht. *var, varw-* färgad, hvars etymon är okänt. Huru utbytet av mlt. *w* efter *r* mot fsv. *gh* skall förklaras, är ovisst. Jfr korg, fsv. *korgher* med *gh* för mlt. *v*.

Färja f.; av likbet. fsv. *færia* f., motsv. isl. *ferja* f., da. *færge* c., samt (av nordisk härkomst) eng. *ferry;* jfr mlt. mht. *vere, ver* f. n., nht. *fähre* f., ndl. *veer* n. i s. bet., grundf. urgerm. **farjô(n)-* f., resp. **farja-* n., bildningar av roten till 1. fara, nära samhöriga dels med ett nomen agentis, fht. *ferjo*, nht. *ferge*, mlt. *vere* m. färjkarl, dels med ett verb, got. *farjan* färdas sjöledes, isl. *ferja* transportera sjöledes.

Färla f., motsv. likbet. da. *ferle* c., en tidigt på 1500-t. uppvisad skolmästarterm, lånad (direkt?) av lat. *ferula* spö eller ris ss. straffredskap, egentl. namn på en stor umbellatväxt, hvars ihåliga ock lätta stjälk var lämplig att göra käppar av.

Färnbock m., *fernbock* hos Sahlstedt 1773; förkortad form, sannolikt från lt., vid sidan av da. ndl. *fernambuk*, nht. *fernambuck*, ä. fra. *fernambouc* o. s. v. i s. bet., egentl. äldre sidoform med *f* av namnet på provinsen *Pernambuco* i Brasilien, hvarifrån färgämnet färnbock härstammar. Jfr bresilja.

Färnissa f., uppvisat från början av 1500-t.; liksom da. *fernis* närmast från lt.; jfr likbet. mlt. *fernis, fornisse*, ndl. *vernis* n., mht. *firnis*, nht. *firnis(s)* m.; av ffra. *vernis* (hvarav eng. *varnish)*, mlat. *vernicium*. Ordet anses, ss. utgånget från verbet fra. *vernir* glasera, bero på ett lat. adj. *vitrinus* av glas *(vitrum)*.

Färs m.; jfr likbet. da. *fars* c., lt. *farse* o. s. v.; lånord av fra. *farce* färs. Skulle *ä* för *a* i svenskan bero på en lt. dialektform eller ursprungl. hos verbet *färsera* härstamma från sammans. lat. former, ss. *in-*, *refercire*, blandade med fra. *farcir* av det enkla lat. *farcire* stoppa?

Färsk adj.; av fsv. *færsker* färsk, frisk, söt : om vatten; motsv. isl. *ferskr*, da. *fersk;* en i nordiska språken tidigare lånad sidoform till frisk, införd från lt. ock delvis från eng.; jfr mlt. ndl. *versch*, ags. *fersc*, meng. *fersch* i s. bet.

Fästa v.; av fsv. *fæsta* fästa, även lova (nsv. utfästa), trolova, motsv. isl. *fæsta*, da. *fæste*, fsax. *festian* o. s. v., faktitivverb till adj. fast. — Fäste n.; av fsv. *fæste* n., motsv. da. *fæste* n.; i fsv. blandande sig med *fæste* f., motsv. isl. *festr* f. fäste för fartyg, fånglina; jfr mlt. *veste* f. befäst plats. — Fästman m., fästmö f., äldre o. dial. *fästeman*, *fästemö*, motsv. da. *fæstemand*, *-mø;* det förra dels = fsv. *fæstamaþer*, *-man*, motsv. isl. *fæstamaðr*, bildat med gen. sing. av fsv. *fæst* f. = isl. *festr* f., dels = ä. fsv. *fæstimaþer*, *fæsteman*. — Fästning f. i bet. befäst plats efter mlt. *vesteninge* f., till mlt. vb. *vestenen* fästa, motsv. fht. *festinôn;* tillika efter mlt. *vestinge* f., motsv. nht. *festung* f. i s. bet.

Fästing m. Ixodes, flått. I nuvarande form hörande till vb. fästa ss. det synonyma *fästfluga* hos Weste, torde ordet dock (ss. antydes hos Rietz 155 under *flått)* vara ett ursprungl. sammans. **fä-sting* n. »kreaturs-styng» : av fä med *ä* förkortat frf. *st* ock sting, biform till styng, som annars är namn på flera slags plågsamma fäflugor; efter förkortningen fattat som avledning på *-ing* ock därföre med maskulint genus, kanske under medvärkan av kollekt. plur. *fästing*, fattad ss. sing., på samma sätt som småtting m. uppkommit av neutr. pl. *småtting*, sammans. av små adj. ock ting.

Föda v.; av likbet. fsv. *fōþa*, motsv. isl. *foeða*, da. *føde*, got. *fôdjan*, ags. *fêdan*, eng. *feed*, fsax. *fôdian*, lt. *föden*, ndl. *voeden*, fht. *fuoten* : med tvänne huvudbet.: a) nära, uppföda, underhålla, b) föda till världen, frambringa; den senare bet. numera endast i nordiska språk. Den germ. roten *fôð*, även i 1. foder ock foster, är väsentl. likbet. med roten *al* i alster. Bet. »nära, underhålla» är i alla händelser urgammal, den andra är kanske sekundär, så att ur begreppet »uppehålla, bevara ens liv» utvecklats bet. »skaffa livet åt någon»? — Föda f.; av likbet. fsv. *fōþa* f., motsv. isl. *foeða* f., da. *føde* c.; jfr likbet. lt. *föde* f., samt i avvikande form ags. *fôda* m., eng. *food*.

1. **Föga** (subst.) i uttr. falla till föga, av likbet. fsv. *falla til fögha (fögho)*, med da. *falde til føje* väl efter ett mlt. *tô vôge vallen*, jfr mlt. *in de vôge vallen* i s. bet. Substantivet, förr med vidsträcktare användning, fsv. *fögha* f., da. *føje* c., är lånat av mlt. *vôge* f. *(ô = ö)* passande, fogligt, skickligt sätt el. förhållande, fog (sidoform : mlt. *vôge* utan *i*-omljud, fsv. *fogha* f., motsv. mht. *vuoge)*. Sl. m. foga.

2. **Föga** oböjl. adj. o. adv.; av fsv. *fögha* i s. bet. (ss. adj. även med annan bet. efter mlt.) motsv. da. *føje* liten, föga; lånord av mlt. *vôge (ô = ö)* a) ss. adj. passande, lämplig, skicklig, listig, b) ss. adj. o. adv. ringa, föga ock ss. adj. i plur. få. Den senare bet. beror egentl. på ironisk användning av bet. »passande» i fråga om myckenhet. Jfr sv. tämligen (från lt.) ock nht. *ziemlich*, egentl. passande, eller mlt. *mâte* föga, egentl. med måtta, sv. måttlig(t) ock så lagom i samma

mening. Adjektivet är väl ursprungl. ett möjlighetsparticip, urgerm. **fōʒia-*, till grundbet. likt nht. *passlich*, i alla händelser sl., m. foga.

Fögderi n.; en från början av 1500-t. känd variant med utvidgad ändelse till likbet. y. fsv. *fögdi* jämte *föghati*, *-eti* n., tillika paralellform till ä. nsv. ock da. *fogderi*, utvidgad form för fsv. *foghati*, *-eti* n., motsv. ä. da. *fogedi* n., av mlt. *vogedîe* f., motsv. mht. *vogetîe*, nht. *vogtei* f.; abstraktum till fogde, efter mlat. *advocatia*. De sv. formerna med *ö* måste bero på en yngre mlt. form med *o* genom ett slags analogiskt *i*-omljud.

Föl n.; av likbet. fsv. *fyl* n., motsv. isl. *fyl* n., da. *føl* n., en nordisk neutralbildn. (närmaste grundf. urnord. **fulja-*) vid sidan av mask. fåle. Är ordet urgammal *ja*-stam ock ss. sådan ett demin. att likställa med gr. *παιδίον*, *θηρίον* o. s. v.? Eller (jfr Noreen i Arkiv III 14 not.) jämte fsv. *fol* föl utgånget ur äldre *i*-stam eller *s*-stam? Andra germ. bildningar till samma rot äro: 1) fht. *fulî* ock *fulîn* n., nht. *füllen*, lt. *föllen*, ndl. *veulen* n. föl: urgerm. demin. **fulîna-*; 2) sv. dial. *följa* f., isl. no. *fylja* f. stoföl, urnord. **fuljôn-*: knappast att anföra som stöd för ursprungl. *ja*-stam hos föl; jfr hynda till hund eller höna till hane, resp. till höns, eller isl. *hryssa* sto till *hross* n.

Följa v.; av likbet. fsv. *fylghia*, motsv. isl. *fylgja*, da. *følge*, ags. *fylgan* o. *folgian*, eng. *follow*, fsax. *folgôn*, mlt. ndl. *volgen*, fht. *folgên*, nht. *folgen* följa; okänt i got., där man skulle vänta **fulgan* med stam **fulgai-*. Verbets etymon är osäkert. Med anledning av ags. fsax. *fulgangan* ock *fulgân* (fht. *folla gân*) med bet. »följa» jämte »fullgöra» har man gissat, att vårt verb skulle kunna vara ursprungl. bildat med det forngerm. prefixet *full-*, *foll-*, utgånget från adj. full, ock den gamla stammen i presens till vb. gå, hvars urgerm. form förmodas hava varit **gai-*. — Följd f.; av likbet. fsv. *fylgdþ* f., motsv. isl. *fylgð* f. — Följe 1) neutr. kollekt.; av fsv. *fylghe* n., motsv. isl. *fylgi* n.; 2) abstrakt i till följe av, med da. *følge* c. följd (*i følge* prepos.) bildat efter lt. *folge* f. (fht. *-folga*). Detta lt. subst. ingår även i vårt adj. följaktig, y. fsv. *følg-*, *folg-aktog* av mlt. *volgachtich*, äldre *volgehaftich*; härtill adv. med avvikande bet. följaktligen, ä. nsv. *följakteligen* (med *-e-* för *-ig-*) jämte likbet. *följaktigt*. — Följeslagare m., ombildad form (upptagen i Syllabus 1649) för ä. nsv. *följeslaghe* (även *följeslag* i Lex. Linc. med långt *s*, som sål. hänförts till senare leden), y. fsv. *fölghis laghi* m., en med gen. av ä. fsv. *fylghe* n. bildad avledning till *lagh*, nsv. lag n. sällskap.

Fönster n.; av likbet. fsv. *fynster* n. av äldre *finster*, lånat av mlt. *vinster* n., sidoform till det i fsv. *fenster*, nsv. föråldr. fänster lånade mlt. *venster* n, motsv. fht. *fenster* n., o. s. v. Den mlt. formen med *i* beror väl på dialektisk ljudövergång, ss. i mlt. *minsche* jämte *mensche* människa, knappast på ital. *finestra* (jfr finkel). Ordet är gammalt lånord av lat. *fenestra* f., med ändring av genus till neutralt i tyskan, kanske genom invärkan från något inhemskt ord för samma sak, sådant som t. ex. got. *auga-dauro* n. eller det nordiska, isl. *vindauga*, fsv. *vindögha*, da. *vindue*, eng. (av nordisk härkomst) *window*.

1. **För** m. framdel av fartyg; hos Weste endast med artikel *fören* m.; egentl. = partikeln (3) för, brukad ss. subst. efter främmande, närmast väl lt., mönster; jfr likbet. ndl. *voor* n. (*in het voor* i fören), fra.

l'avant. Kanske döljer sig därjämte i sv. hvardagl. förn ss. artikulerad form det tyska adv. med gammalt suffixalt *n*, lt. *vorn*, även *vörn*, nht. *vorn* med föreg. prepos., t. ex. *im vorn?*

2. **För** adj. (ish. i sammans.) i stånd, havande förmåga; av fsv. *för* a) i stånd, duglig, stark, b) (i neutr.) farbar, motsv. isl. *foerr* med delvis mera ursprunglig bet.: a) i stånd till att fara, b) användbar till att fara på eller med, da. *før* för; gammalt möjlighetsparticip = urgerm. **fôria-* till I. fara.

3. **För** ock **före** partiklar; av y. fsv. *för, fóre*, hvilka former brukades jämsides utan den (dock med enstaka undantag, ss. uttr. för detta, därför(e), hvarför(e), där formerna kunna företräda hvarandra) numera gällande skillnaden i betydelse, som så småningom genomförts, till sist genom avskaffandet av den ännu på 1600-t. icke ovanliga temporala bet. hos *för*. Den enstaviga formen kan hava flerfaldig uppkomst: 1) med lån av *ö* från *före* ersättande det ännu i dial. levande fsv. *for*, motsv. da. *for*, got. *faur, faura*, ags. eng. *for*, fsax. *for, fora*, mlt. *vor* (även ofta ss. obetonat prefix likbet. med ndl. nht. *ver-* med avvikande grundform), ndl. *voor*, fht. *fora*, nht. *vor*; 2) härstammande dels genom förkortning i proklis av y. fsv. *före*, dels med förmedling av ä. fsv. förkortningsform *fyr*, från ä. fsv. *fyre*, växelform till *fyri(r)* ock det därav med vokalassimilation, troligen i proklis, uppkomna *firi(r)*; jfr isl. *fyri(r), firi(r), fyr, fir*, da. *før* (temporalt = »före», även »förr»). Den fornnord. formen på *-ir* är till sin förhistoria något oklar. Jfr annars fsax. fht. *furi*, nht. *für*, nlt. *för*. Dessutom fans fsv. *fore, fori*, fda. *fore*: väl med samma slags *-e* som fins i ute, inne, uppe, såvida icke gammal blandningsform. Roten, ie. *pr̥*, ingår i samma form bland annat i partiklarna sanskr. *purá* före, förut, *puras* för, gr. *παρά* vid, intill, förbi, *πάρος* före. Variantformer till denna rot äro ie. *per, por* ock *pro*: se 2. fjär, 1. fara ock fram. Grundbegr. hos roten avser lokalt förhållande, som kan framträda som läge framföre i rummet eller som rörelse framåt. Begreppet har vidare överförts på andra förhållanden, bland annat på tidsförhållande i tvänne alldeles motsatta riktningar, i det man kunnat tänka sig a) det framför varande såsom det till hvilket man skall komma, b) den framföre gående såsom den där tidigare hinner till målet för färden. Till rörelsebegreppet, fattat såsom ett farande långt fram, får väl hänföras hithörande partiklars användning ss. obetonade prefix med ett slags superlativbetydelse: a) i nordiska språken frf. adjektiv, betecknande öfvermått, t. ex. förstor, b) i alla germ. språk vid verb ock verbaladj. för att beteckna något abnormt, eller att något får skada eller går förlorat, t. ex. i förälska sig, förlegad, försitta sin rätt ock dyl.

Föra v.; av likbet. fsv. *föra*, motsv. isl. *foera*, da. *føre*, fsax. *fôrian*, fht. *fuoren* o. s. v., faktitivverb till 1. fara, motsv. urgerm. **fôrian* (icke uppvisat i got.; ags. *fêran* med intrans. bet. färdas, begiva sig).

Förbaskad adj., eufemistiskt i svordom för förbannad; ursprungl. väl likbet. med ä. da. *forbasket* slagen fördärvad: troligen, liksom no. dial. *baska* v. plaska, slå i vattnet, tumla, bråka, beroende på nyare *k*-utvidgning (jfr t. ex. fnaska sl. m. fnas) till vb. 1. basa i bet slå. Jfr de med vårt adj. synonyma sv. dial. *förbasad* i Helsingl. (no. dial. *förbasa* ss. adv. = övermåttan) samt

ä nsv. på 1600-t. *förbanckad,* väl till b a n k a slå.

Förbi partikel (*förbij* i Lex. Linc. jämte vanl. *framom* för lat. *præter-* ss. prefix); med da. *forbi* lånat av mlt. *vorbî,* egentl. »fram vid», sammans. till 2. bi.

Förbluffa v.; med ä. da. *förbluffe* ock nuv. da. *forbløffe* lånat från lt.; jfr mlt. *vorbluffen,* nlt. *verbluffen,* jämte nlt. nht. *verblüffen* samt ndl. *verbluffen* i s. bet., lt. *bluffen, blüffen* skrämma, förvirra genom ord ock åthävor; väl liksom ndl. *bluffen* braska, skryta ursprungl. ljudhärmande; jfr lt. ndl. *blaffen* skälla häftigt.

Förborga v., motsv. ä. da. *forborge* i s. bet.; bildat, troligen tidigast i danskan, till det gamla partic. pret. da. *forborgen* förborgad (hvars neutr. *forborget* lätt kunde hänföras till svag konjug.), lånord av mlt. *vorborgen,* pc. pret. till mlt. *vorbergen* dölja, sammans. till sv. b ä r g a.

Förbrylla v., dial. i Helsingl. *brylla, brilla* i s. bet. (jfr det väl hithörande *brylla* hos Arvidi 1651). Skulle detta speciellt svenska verb vara ett med deminutivt-iterativt *l*-suffix till fsv. *breghþa* v., isl. *bregða* (se b r a g d) bildat fsv. **bryghþla,* hvarav med förlust av *gh* = *j* efter *y* (såsom i det till samma rot hörande *helbryþa* i SdmL för *helbryghþa)* y. fsv. **bryþla,* hvilket skulle egentl. betyda hastigt svänga eller rycka någon hit ock dit (så att han blir yr i huvudet)?

Fördevind adv., lånat av lt. *vor de(n) wind,* egentl. »framför vinden». Jfr b i d e v i n d.

Fördärva v.; av likbet. fsv. *fordærva* (bif. *fordarva),* med da. *fordærve* lånat av mlt. *vorderven* (bif. *vordarven*) sv. v., faktitivverb till mlt. *vorderven* st. v. gå förlorad, omkomma (även med motsv. transit. bet.). Jfr fornlt. *fardurvon* »perierunt», mht. nht. *verderben* jämte mht. *verterben* st. v. med intrans. ock sv. v. med trans. motsv. bet., samt ndl. *bederven* st. v. fördärvas, fördärva. Jfr ock ags. *deorfan, gedeorfan* st. v. arbeta, anstränga sig, *gedeorf* n. arbete, vedermöda. Väl icke sl. m. adj. d j ä r v, som hör till en rot med förgerm. *dh* (om också de flästa hithörande formerna kunde hänföras till en sådan rot), enär den ht. formen med *d,* ifall den icke skulle vara lånord (?), kräver en rot med urgerm. *þ.* Man har därföre förmodat en rot med förgerm. form *terp* ss. identisk med roten för lat. *torpeo* är förlamad, domnad, stelnad ock gammal *s*-lös sidoform till roten för nht. *sterben* dö ock isl. *starfa* möda sig, arbeta, sträva o. s. v. Om de ags. ock fornlt. formerna höra till denna rot, får deras *d* väl förklaras ur äldre germ. *þ* efter obetonat prefix.

1\. **Före** n.; av fsv. *före* n. i s. bet., därjämte (t. ex. i *eldföre* elddon) med allmännare bet., motsv. isl. *fœri* n. tillfälle att göra något, medel, redskap, da. *føre* n. före; ett subst. med grundbet. »möjlighet att fara» till adj. (2) f ö r.

2\. **Före** partikel: se 3. f ö r.

Förevita v.; en efter synonymer ss. f ö r e b r å, f ö r e h å l l a ombildad form för äldre *förvita* med obetonat *för-* (som fans ss. biform in på 1800-t.; härtill adj. o f ö r v i t l i g); av likbet. fsv. *forvita* (pret. *forvet* o. *-vitte),* motsv. ä. da. *forvide,* mlt. *vorwîten,* ndl. *verwijten,* mht. *verwîzen,* nht. *verweisen* förevita, tillrättavisa, samt got. *fraweitan* hämnas, som till bet. står nära fno. *vita* straffa ock isl. *víti* n. straff = nsv. v i t e. Fsv. vb. *vīta* utan prefix brukades i bet. »beskylla» (ss. nsv. t i l l v i t a) ock i ursprungligare bet. »visa, bevisa». Roten är den bekanta ie. roten *wīd* »se» i v e t a, i adj. v i s med vb. v i s a, i lat. *video* ser o. s. v. I avs.

på betydelseutvecklingen har man sammanställt med lat. *animadverto* a) giver akt, märker, b) gör anmärkning, straffar.

Förfära v.; av likbet. fsv. *forfæra*, motsv. fda. *forfæræ* (nda. ombildat *forfærde* redan på 1500-t.); lånord av mlt. *vorvêren* i s. bet., denom. till *vâre* f. fara, fruktan (se 2. fara). Jfr i s. bet. mht. *verværen*, samt mlt. *vorvâren*, ndl. *vervaren*.

Förgäta v.; av likbet. fsv. *forgæta*, jfr da. *forgjette* ock ä. da. bif. *forgæde* i s. bet.; lånord av likbet. mlt. *vorgeten*, motsv. fsax. *forgetan*, fht. *firgezzan*, ags. *forgitan* o. s. v., västgerm. ord för »glömma», bildat av det i got. *bigitan*, isl. *geta*, fsv. *gæta* o. *gita* (se gitta) samt eng. *get* föreliggande germ. verbet **getan* med grundbet. »få tag i, få», överfört på andliga området = »uppfatta» (m. m.). Bet. hos förgäta blir genom prefixet (jfr 3. för) ungefär den motsatta = »förlora uppfattningen av». Roten, förgerm. *ghed*, återfinnes i en sidoform *ghend* med nasal i lat. *præ-*, *prehendo* fattar, griper, gr. *χανδάνω* omfattar.

Förgäves adv., y. fsv. *forgæves;* en sidoform, motsv. da. *forgjæves*, till fsv. *forgivins*, som fått *i* från fsv. pc. *givin* given; lånord av mlt. *vorgeves* (med *n* förlorat, liksom ndl. *vergeefs*), resp. av äldre mlt. *vorgevens* till skänks, utan ersättning, utan nytta, motsv. mht. *vergeben(e)s* i s. bet.: ett genitivadverb till pc. pret. av vb. mlt. *vorgeven* o. s. v. giva bort.

Förhyda v.; egentl. ett sjömansord, troligen liksom nht. *verhäuten* i s. bet. efter ett lt. verb, formellt motsv. isl. *hýða* hudstryka, piska; jämte sidoformen da. *forhude* förhyda denom. till hud.

Förkovra v.; av y. fsv. *forkofra(s)*, motsv. ä. da. *forkovre(s)* i motsv. bet., lånord närmast från lt.; jfr fsv. *kofra* upphjälpa, *kofra sik* repa sig, fda. *kofres;* no. dial. *kovra (seg)* förvärva, förtjäna, komma sig upp till välstånd, mlt. *(sik) vorkoveren* skaffa sig, skaffa sig ersättning för, mht. *koberen*, *erkoberen* i s. bet., reflex. repa sig; lånord från likbet. romanska former av lat. *recuperare* återvinna; jfr ffra. *(se) recovrer*, *recouvrer* samt med bortkastat *re-* prov. sp. *cobrar* i s. bet.

Förlisa v. förolyckas (på sjön), förr även förlora; med da. *forlise* lånat av mlt. *vorlîsen* förlora, en från mndl. *verliezen* eller från mht. *verliesen* lånad biform till likbet. mlt. *vorlêsen*. Se förlora.

Förlora v., motsv. da. *forlore;* en bildning (av samma art som förborga) till det gamla pc. pret. da. *forloren* förlorad, lånat av mlt. *vorloren*, pc. pret. till mlt. *vorlêsen* förlora, fördärva, motsv. fsax. *farliosan*, ndl. *verliezen*, fht. *firliosan*, nht. *verlieren*, ags. *forleosan*, got. *fraliusan* förlora. Detta verb = urgerm. **leusan* (med växling av *s* ock *z*, västgerm. *r)* är sl. m. adj. lös (jfr i avs. på bet. -lös = varande i saknad av) ock vb. lossna, till en germ. rot *lus : leus* (o. s. v.), variant till roten *lū* i gr. *λύω* löser, lat. *luo* inlöser (skuld), betalar, *so-lvo* löser, *so-lutus* lös, samt i got. (ack.) *lun* lösepänning. — Förlust f.; av fsv. *forlust*, lånat av mlt. verbalabstr. *vorlust*, motsv. mht. nht. *verlust* (med växlande genus i tyska dial.), got. *fralusts* f.

Förlåt m., arkaist. = förhänge; jfr likbet. *forlååt* i Variar., *förlot* i bibeln 1541, mlt. *vorlât* i Visby stadslag; till vb. låta, fsv. *lata for* »sätta för» (uppvisat i bet. spänna för dragare).

Förlägen adj., motsv. da. *forlegen;* lånord = lt. nht. ndl. *verlegen*, egentl. pc. pret. till ligga (jfr belägen av mlt. *belegen)* ock till grundbet.

likt sv. förlegad, men med nyare icke nöjaktigt förklarad bet. »villrådig, brydd». Skulle man med stöd av vb. bry få antaga, att det tyska ordet förr brukats i lägre språk om en kvinna som råkat ut för lägersmål? Jfr ags. *forlicgan* v. begå hor.

Förmyndare m.; av fsv. *formyndare* m. beskyddare, förmyndare, målsman, föreståndare; med da. *formynder* lånat av mlt. *vormunder (ü)*, biform till mlt. mht. *vormünde* ock *vormunde* (fht. *foramunto)* jämte *vormunt* i s. bet., avledningsformer till fsax. *mund* f. hand, motsv. fht. *munt*, ags. isl. *mund* f. hand, i de forna västgerm. språken tillika brukat i bet. »beskydd», t. ex. i det med fsax. *-boro* m. o. s. v. »bärare» sammansatta fsax. *mundboro*, fht. *muntboro*, ags. *mundbora* beskyddare, ndl. *momboor*, *momber* förmyndare. Ordet är väl sl. m. lat. *manus* hand.

Förmå v., med nyare böjningsformer, danade till gamla pres. sing., av fsv. *formagha*, *-mogha*, *-mugha*; jfr da. *formaa*, lt. nht. *vermögen*, ndl. *vermogen* i s. bet. Se vidare vb. må. — Förmåga f.; av likbet. fsv. *formagha*, *formogha* f., jfr da. *formue*, ä. da. *formuge* förmåga, förmögenhet samt mlt. *vermoge* m. f. i s. bet — Förmögen adj.; lånord av likbet. lt. *vermögen*, liksom mlt. *vermogen* väl egentl. partic. presens med förlorat *d*, jfr ndl. *vermogend*, nht. *vermögend* i s. bet.

1. **Förmäla** v. omtala, y. fsv. *förmæla;* sammans. av sv. mäla, denom. till mål i bet. tal, troligen efter mönstret av likbet. da. *formælde*, mlt. *vormelden*, som etymologiskt icke hör hit.

2. **Förmäla** v. gifta (en furstlig person), motsv. da. *formæle;* nyare lånord av likbet. nht. *vermählen* av mht. *vermehelen*, denom. till den ordstam, mht. *mahel-*, som ligger till grund för nht. *gemahl*, hvarav sv. gemål.

Förmäten adj.; lånat av mlt. *vormeten*, participial-adj till *sik vormeten* st. v., egentl. mäta sig för högt.

Förnimma v.; av likbet. fsv. *fornima* med y. fsv. bif. *fornæm(m)a*, motsv. da. *fornemme;* sammans. form efter mlt. *vornemen* i s. bet. till fsv. *nima* taga. fatta, inhämta, lära sig, (med *i* från pres. sing. överfört till plur. o. infin.), motsv. isl. *nema*, got. *niman*, fht. *neman*, fsax. *niman*, *neman*, ags. *niman* med bet. »taga»: samma verb som lett. *nemt* taga (pres. *nēmu)* ock det till bet. avvikande gr. νέμω tilldelar, betar, fodrar, innehar, behärskar. Till samma rot höra gr. νέμος n. betesplats (lat. *nemus* n. skogshage, lund, väl med sekundär bet.), gr. νόμος stadgad sed, lag (till grundbet. likt sv. hävd sl. m. hava), νωμάω tilldelar, styrer, riktar, litau. *nůmas*, *nůma*, lett. *nōma* ränta, avrad, väl även sanskr. vb. *nam-* böja sig, *upa-nam-* komma till. Denna rot antages med skäl vara en variant, där *n-* är rest av ett prefix (kanske = gr. ἐν, lat. germ. *in* »i»? Jfr Noreen: Urg. Lautl. 201, 208), till den rot som ingår i lat. *ĕmo* tager (i sammans.), köper, fornir. *em-*, litau. *imti* (pret. *ėmiau)*, lett. *jemt*, fslav. *jęti* (pres. *imą)* taga.

Förnuft n. (fem. ännu i bibeln 1541); med ändring av genus, väl efter förstånd ock skäl, som förr brukades i s. bet., av fsv. *fornuft* f. förstånd (även skrivet *fornoft*, jfr *tokt* jämte *tukt* av mlt. *tucht;* med da. *fornuft* c. lånat av mlt. *vornuft* f. förstånd, förnuft, motsv. (fsax. **farnûft* med *û* av *ŭm* frf. *f)* fht. *firnumft*, mht. nht. *vernunft* f. i s. bet., verbalabstr., med forntyskt *mft* av äldre germ. *mþ*, till mlt. *vornemen*, fht. *firneman* = sv. förnimma; jfr

got. *anda-numts* f., verbalabstr. till *anda-niman* antaga, mottaga. — **Förnumstig** adj.; av fsv. *fornum(p)stogher* förståndig : till subst. *fornum(p)st* f., lånord av mlt. *vornum(p)st*, en med mlt. *-kumpst*, ndl. *-komst*, (sv. -komst från lt.) ss. abstr. till *komen* komma vid sidan av ht. *-kunft* likställd variant till mlt. *vornuft*, troligen liksom detta förutsättande fornform med *mft*, hvars *f* väl dialektiskt övergått till *s (ps)* frf. *t*.

Förnäm adj., upptaget i Lex. Linc. ock Syllabus 1649 blott i superl. *förnämst* samt i *förnämlig;* förr, liksom ännu da. *fornem (-nemm-)*, med huvudaccenten på prefixet (se Kock: Sv. Akc. II 289, 297); lånord från tyska = mlt. *vornême*, nht. *vornehm*, mht. *fürnæme*, ndl. *voornaam* framstående, förnäm, egentl. »som tages (el. bör tagas) framföre, som föredrages»; verbaladj. till mlt. *nemen* o. s. v. taga (se förnimma). Samma adj. ingår med olika prefix i got. *anda-nêms* ock det därmed likbet. från tyskan lånade angenäm.

Förr adv.; av likbet. fsv. *fyr* (= *fyrr)*, motsv. isl. *fyrr*, fda. *før* (nda. *før*, sammanfallet med *før* »före», väl ursprungl. ss. proklitiskt i *før end*, jfr ä. nsv. bif. *för, för än)*; kompar. adverb = urgerm. **furiz* till 3. för. — **Förre** adj.; av likbet. fsv. *fyrre*, motsv. isl. *fyrri*, fda. *førræ* i s. bet., fht. *furiro* som är förmer, urgerm. **furizan-*. Jfr först.

Försagd adj.; jämte da. *forsagt* lånat, väl med förmedling av lt. *versâgt*, motsv. ndl. *versaagd*, från nht. *verzagt* i s. bet., participialadj. till da. *forsage*, lt. ndl. *versagen*, mht. nht. *verzagen* v. fälla modet, sammans. av *zagen*, fht. *zagên* vara klenmodig, obeslutsam. Man har gissat, att detta verb, med *z* ss. stympad form för *az*, ht. form av den forngerm. partikeln *at* (jfr 2. att), skulle vara bildat av den germ. roten *aȝ* »frukta, skrämma» (se aga) ock sålunda motsvara fornir. *ad-agur* jag fruktar.

Försaka v.; av fsv. *forsaka* bestrida, förneka, avsäga sig, avstå ifrån, övergiva: med da. *forsage* lånat av likbet. mlt. *vorsaken*, motsv. fsax. *forsakan*, ndl. *verzaken*, fht. *firsahhan*, ags. *forsacan*, eng. *forsake* med väsentl. lika bet.; ett av det forngerm. starka vb. got. *sakan* o. s. v. »strida, tvista» sammans. verb, som troligen fordom egentl. brukades som rättegångsterm i likhet med flera ord till denna rot, ss. sak, adj. saker, vedersakare m. fl. Jfr ock det nordiska vb. sakna av samma rot.

Försmå v.; av fsv. *forsma* a) trans.: ringakta, försmå, visa förakt för, skymfa, förargas över, b) intrans. med dat. pers. : vara föraktad av, förtryta; motsv. likbet mlt. *vorsmân*, mht. *(ver-)smâhen*, fht. *smâhên*, samt i trans. bet. isl. fno. *for-, fyrirsmá* (isl. *smá* skymfa), da. *forsmaa*. Jfr fht. *smâhen* = nht. *schmähen* skymfa, smäda, samt (väl denom. till en avledd stam) likbet. mlt. *smâden*, ndl. *smaden* ock (lånat från lt.) sv. smäda: till en germ. rot *smâh*, som finnes i nht. *schmach* f. skymf, skam ock i adj. fht. *smâhi* liten, ringa, oansenlig (mht. *smæhe* även föraktlig), som anses egentl. beteckna litenhet : väl med rätta, även om det icke är alldeles visst, att till denna rotform *smâh* även hör det nordiska adj. isl. *smár* = sv. små.

Försoffa v.; väl nybildat till försoffad adj., som hos Weste angives betyda försjunken i vällust, *försoffat* på 1500-t. i bet. som förlorat besinningen, bestört, slagen av skräck, y. fsv. *forsoffadher* domnad (av köld) jämte *forsöfter* berusad; lånord från lt.; jfr ä. da. *forsoffet* ock *forsuffet*, participialadj. till vb. *forsuffe*, likbet. med mlt. *vorsuffen*

förlora besinningen (= a) bli bestört, fälla modet, b) bli bedårad, låta sig blint hänföras), trans. beröva besinningen, pc. pass. *vorsuffet;* ndl. *versuffen* med pc. *versuft* i liknande bet. Källan till dessa ord är (jfr Rydq. I 53, III 64) åtm. delvis mht. vb. *sûfen* = sv. supa, även med bet. drunkna, sjunka ned, hvilket verbs pc. pret. nht. *versoffen* (i dial.) ock *ersoffen* kan brukas alldeles likbet. med sv. försoffad hos Weste. Jfr ock fsv. *up-*, *opsupin* i bet. som förlorat sansen, samt å andra sidan ä. da. *forsuffe* i bet. förslösa på rummel (nht. *versaufen)*. På grund av ndl. *s* (icke *z*) i *versuffen*, samt på grund av ndl. *suffen* v. yra, prata meningslöst, *suf* adj. slö till sinnet, förvirrad, kan det dock vara ovisst, om icke för mlt. *vorsuffen* delvis bör sökas någon annan källa än mht. *versûfen*.

Försona v.; av likbet. fsv. *forsona*, lånord av mlt. *vorsônen*, sammans. av *sônen*, motsv. fsax. *gi-sônan*, sidoform till fsax. *gi-sônian*, nlt. *sönen*, fht. *suonen*, nht. *sühnen* ock med dialektiskt *ö* nht. *versöhnen;* jfr ndl. *verzoenen* försona, *zoenen* med nyare bet. kyssa. Subst. i motsv. betydelser äro mlt. *sône* f., mndl. *zoene*, mht. *suone* o. *süene*, nht. *sühne* f. Märkliga variantformer med s. bet. äro mlt. *swônen* v., *swône* f., mndl. *zwoene* f. Kanske har sål. *sôn* förlorat ett *w* på samma sätt som fht. *suozi* söt = fsax. *swôti*, ags. *swête?* Men ovisst är väl, om (med Franck art. *zoen)* får antagas förlust av *w* även i lat. adj. *sānus* sund, välbehållen, så att detta skulle jämte vår ordgrupp höra till en rot *swān* (med avljud *sun* i adj. sund?), hvilken rot skulle betyda »återställa».

Först adj.; av likbet. fsv. *fyrster*, motsv. isl. *fyrstr*, da. *første*, ags. *fyrst*, eng. *first*, fsax. fht. *furist;* superlativ till adv. 3. för ock adj. kompar. förre. Jfr furste.

Försumma v.; av likbet. fsv. *forsuma*, lånat av mlt. *vorsûmen* försumma, söla, motsv. mht. *versûmen*. En sidoform, fsv. *forsyma*, fda. *forsym(m)e*, nda *forsømme* beror på en mlt. form med *i*-omljud, motsv. fht. *farsûmen*, nht. *versäumen*. Jfr ndl. *verzuimen* försumma, samt mlt. mht. *sûmen*, ndl. *zuimen*, nht. *säumen* ock i dial. *saumen*, mäst i intrans. bet. söla. Härtill subst. mlt. *vorsûm(e)* ock med ålderdomlig form mht. *frasûme* försummelse. Etymon är ovisst. Kanske får man (se Franck art. *zuimen)* med stöd av flaml. dial. *verzwijmen*, *verzmîmen* försumma, sammans. med ndl. *zwijmen* falla i vanmakt, sv. svimma, antaga, att det forntyska enkla verbet haft en ursprungligare bet. lik den hos svimma ock även etymologiskt sammanhänger därmed genom rotvariation *swī : sū?*

Försåt n.; av likbet. fsv. *forsat* (bif. *fore-*, *föresat)* f. ock n., jämte *forsata* f., *forsæte* n., isl. *fyrirsát* f. ock *fyrirsátr* n. i s. bet., verbalsubst. till sitta, hvilket verb fordom med prepos. fsv. *firi*, *fore*, isl. *fyrir* brukades i bet. sitta i försåt, egentl. sitta före någon som färdas vägen fram. Jfr lat. *insidiæ* av samma rot.

Förtret m. ock förtreta v.; av y. fsv. *fortret* n. förtrytelse, förtret, *fortreta* v. förtryta, vålla förtret; jfr da. *fortræd* c. förtret (med vb. *fortrædige);* lånord av likbet. mlt. *vordrêt* n. ock *vordrêten* v., motsv. resp. ndl. *verdriet* n. ock ndl. *verdrieten*, nht. *verdriessen* samt med inhemsk nordisk form sv. förtryta, da. *fortryde*, hvarifrån väl *t* kommit i st. f. mlt. *d* i de lånade orden (väl icke tillräckligt gamla lånord, för att *t* skulle direkt bero på fornlt. frikativa *th*, *þ?)*. Samma verb fins i got. *us-þriutan* besvära. Jfr vidare tryta.

Förträfflig adj.; liksom da. *fortræffelig*, ndl. *voortreffelijk* samt ä. nsv. *treffelig* i Lex. Linc. i s. bet. lånat från ht.; jfr nht. *trefflich*, *vortrefflich* ock äldre *fürtreff(en)lich* i s. bet., till vb. *treffen* träffa (mht. *vürtreffen* överträffa), egentl. samma adj. som mlt. *drepelik*, en variant till sv. d r å p l i g, ursprungl. väl brukat om framstående färdighet i krig eller idrott.

Förtöja v.; jämte de äldre in på 1800-t. brukade subst. *töjankare* ock *töjtåg*, samt da. *fortøje* v. ock *tøjanker* lånat närmast från lt.; jfr mlt. *vortoien*, nht. (lt.) *verteuen (-täuen)* o. dial. *-teien*, ndl. *vertuien* förtöja samt subst. ndl. *tui* v. förtöjningståg med sammans. *tui-anker*, nht. (lt.) *teu-*, dial. *tei-* i några sammans. Omtydda former till verbet äro ä. da. *fortøjle*, *fortøjre* (jfr *tøjle* tygel ock *tøjr* tjuder), väl även ä. da. *fortove* (jfr *tov*, *toug* tåg). Ordgruppen kan icke ställas i samband med sv. t ö j a i bet. tänja ut (fsv. *tøghia* faktitiv till got. *tiuhan* draga, sl. m. lat. *duco)*; knappast med mlt. *touw(e)*, nht. *tau* (lånat från lt.), ndl. *touw* tåg, lina, såframt man icke skulle få antaga något slags främmande mellanhand; jfr det till detta subst. bildade vb. fra. *touer* bogsera, eng. *tow?* Vore ordstammen egentl. hemma i ndl., kunde man kanske (med Franck art. *tuieren)* med stöd av ags. *tŷgian*, eng. *tie* binda, knyta ihop antaga en urgerm. stam **tû-ja-*, avledd av en germ. rot *tŭ : teu* »binda», ingående i subst. t j u d e r?

Förtörna v.; av y. fsv. *for-*, *förtörna* i s. bet., med da. *fortørne* lånat av likbet. mlt. *vortornen (ö)*; jfr ndl *vertoornen*, nht. *erzürnen* i s. bet., denom. till mlt. *torn* m., fsax. *torn* n., fht. mht. *zorn* vrede, ovilja, bitterhet, förnärmelse, tvist, strid; jfr fsax. ags. *torn* adj. bitter, smärtsam. Etymon är osäkert. Hit hör nog icke litau. *durnas* rasande, som torde vara slaviskt lånord, hörande till en förslavisk rotform *dhaur* (sl. m. sv. d å r e?). Annars har man tänkt sig å ena sidan ett till ie. roten *der* i got. *ga-tairan* riva sönder = sv. t ä r a (från lt.) o. s. v. hörande urgerm. **turna-* (egentl. = »sönderslitet sinnestillstånd» eller »häftigt utbristande»?); å andra sidan ett urgerm. **tuzna-*, sl. m. sanskr. *duš* v. vara eller bli dålig, *dušta-* ond, elak ock prefixet sanskr. *duš-*, gr. *δυς-*, got. *tuz-*, fht. *zur-*, isl. *tor-*, som betyder »illa, svårt».

Förvalta v., motsv. da. *forvalte*; nyare lånord av nht. *verwalten* i s. bet.; av *walten* härska, råda (över), motsv. got. *waldan* o. s. v., ett allmänt forngerm. verb med grundbet. »hava makt», sl. m. lat. *valeo* ock *validus* ock kvarlevande med bet. »rå för» i nsv. v å l l a.

Förvanska v.; återupplivat i nyaste tid i bet. »vanställa meningen av», väl efter da. *forvanske* med s. bet., även förfara, förskingra; jfr fsv. *forvanskas* lika skada, fördärvas, försmäkta, ä. nsv. *wanska*, hos Stiernhielm använt i bet. förvandla (till något sämre), *förwanska* (icke förklarat till bet.) hos Arvidi 1651 ock Svedberg 1716; denom. av den stam som ligger till grund för adj. v a n s k l i g, bildad med *sk*-suffix av ett i fsv. icke uppvisat adjektiv = isl. *vanr*, got. *wans* »bristande, som fattas», hvilket också förutsättes för prefixet v a n -.

Förvant m. med bet. »frände» eller »medbroder» i några sammans. (däribland k o n s t f ö r v a n t, egentl. »medbroder i konsten», nu för b o k t r y c k e r i k o n s t f ö r v a n t), förr böjt ss. adj.; jämte da. *forvandt* lånat från lt. : mlt. *vorwant* adj. samhörig, förbunden genom något gemenskapsförhållande ss. frändskap eller lika intressen eller lika sysselsättning

o. s. v., motsv. ndl *verwant*, nht. *verwandt* besläktad, frände. Ss. partic. pass. till mlt. mht. (o. s. v.) *wenden* = sv. vända betyder ordet ursprungl. hänvänd, riktad till, kommen i förhållande till.

Förvåna v., ett uteslutande svenskt ord, först mot slutet av 1700-t. i ordböcker upptaget som riksspråksord (dock adj. *förwånad* hos Serenius 1741), medan Ihre i Dial. Lex. 1766 har ss. dialektord *förvånad*, *förvånas* jämte *förvån* »undersam»; väl av subst. vån förväntan, förenat med för, troligen egentl. i egenskap av prepos., så att adj. *förvån* hos Ihre väl ursprungl. betydde »(framom, förbi) utöver förväntan».

Förvägen ock **oförvägen**, tvänne adj. brukade i alldeles lika bet. 1) Det förra, icke funnet i ordböcker före 1800-t., är väl literärt lån från ht. = nht. *verwegen*, mlt. *vorwegen*, participialadj. till vb. mht. *sich verwegen*, mlt. *sik vorwegen* (fsv. *forvægha sik)* djärvt besluta sig, drista sig till; sammans. av. mht. mlt. *wegen*, egentl. »sätta i rörelse»; här är väl, liksom hos våga av samma rot, en bet. »sätta på spel» härledd ur bet. »lägga på vågskålen». 2) Det senare ordet, långt vanligare ock tidigare känt (t. ex. i Lex. Linc.), härstammar från det till samma verb hörande participialadj. mlt. *unvorwegen* med bet. (anslutande sig närmare till grundbegreppet) = som man icke kan sätta i rörelse, rubba för dess tyngd, sedan = orubblig i överförd mening, oförskräckt.

Föräldrar m. pl., av fsv *forældrar* i s. bet., även förfäder; jfr da. *forældre* föräldrar, samt isl. *forellrar*, nht. *voreltern*, ndl. *voorouderen*, *-ers* förfäder. Ordet, som fins utan prefixet i västgerm. språk i bet. föräldrar, fsax. *eldirôn* o. s. v., är = kompar. äldre, behandlad som substantiv.

Fösa v., y. fsv. *fösa* på 1500-t. driva bort (en fiende), motsv. no. dial. *føysa*, *føse* driva bort med larm ock skyndsamhet (t. ex. fisk medelst plaskande), även driva på något med häftighet, urnord. **fausian*; väl förutsättande ett nomen, urgerm. **fausa-*, som av Lidén i P. B. Beitr. XV 521 förklaras som ett partic. med förgerm. suff. *-to-* (hvars *t* med föreg. *d* blivit *ss*, *s)* till en förgerm. rotform *poud*, *s*-lös variant av den rot som ingår i gr. σπεύδω skyndar, bedriver med iver, σπουδή skyndsamhet, iver, kanske även i fht. *spioz*, isl. *spjót* n. = sv. spjut, i det roten ursprungl. skulle betytt »sticka», sedan »(medelst hvasst redskap) driva på, påskynda». till betydelseutvecklingen lik lat. *instigare* ock *stimulare* samt sv. ägga o. s. v.

G.

Gack »gå», arkaist. imper.; av fsv. *gak*, motsv. isl. *gakk*, imper. till fsv. isl. *ganga* = nsv. arkaist gånga.

Gadd m.; av fsv. *gadder* m. udd, pigg, tagg, gadd, motsv. isl. *gaddr*, no. dial. *gadd*, ä. da. *gad*, eng. *gad* (från nord. språk), got. *gazds*, fht. mht. *gart* m. udd, pigg, i ht. ish. piggstav till pådrivning, »stimulus». Avledda former härtill äro: 1) mlt. *gerde* f., bif. *garde*, *gart* f. (väl med *a* av *e)*, ndl. *garde*, *gard* f., fht. *gerta*, nht. *gerte* f. spö, 2) det nordiska fisknamnet gädda. Man sammanställer, väl med rätta, med gadd ss. motsv. förgerm. **ghazdo-* lat.

hasta stång, lans, pik, hvilket kan representera ett ie. **ghazdhâ* f.

Gadda sig v., brukat i förening med tillsammans, resp. i sammangadda sig, ä nsv. *gadda (sigh) tilhopa* i bibeln 1541 förena (sig) till samvärkan mot en fiende; lånat av mlt. *gaden* v., uppvisat i bet. passa, vara till behag samt (intrans. el. reflex.) förena sig i äktenskap, motsv. mndl *gaden* a) passa, behaga, b) förena, jämföra, mht. *gaten* förena, komma tillsammans, nht. *sich gatten* para sig. Samhöriga ord äro: 1) fsax. *gi-gado* m., mlt. *gade, gegade*, ags. *gegada*, mht. *(ge-)gate* kamrat, like, make; nlt. nndl. *gade*, nht. *gatte* särskilt = äkta make; 2) got. *gadiliggs*, fsax. *gaduling* o. s. v. i andra fornvästgerm. språk i bet. frände eller landsman; 3) med *r*-suffix adv. mlt. *gad(d)er, tô gader* tillsammans = ags. *tôgædere*, eng. *together* o. s. v. samt vb. mlt. *gad(d)eren* samla = eng. *gather* o. s. v. Den germ. roten *gað* = förgerm. *ghadh* el. *ghodh?)*, hvilken synes ursprungl. betyda »höra tillsammans» eller »passa ihop», antages med avljud ingå i adj. god. Möjligen får till samma rot hänföras fslav. *godŭ* m. tid (i bet. år i flera nyslav. språk), passande tid, med avledda ord, ss. adj. *godĭnŭ* till behag, vb. *goditi* vara till pass o. s. v.

Gaffel m., redan i Variar. jämte *fork* i bet. »furcilla»; med da. *gaffel* c. lånat av mlt. *gaffel(e)* f., motsv. ndl. *gaffel* f., fht. *gabal(a)*, nht. *gabel* f., ags. *geafl-*, med bet. gaffel, ursprungl. väl blott stor tvåuddig gaffel, tjuga. Detta västgerm. ord misstänkes vara keltiskt lånord; jfr fornir. *gabul* gaffel, tvådelad gren, samt motsv. nyare keltiska ord (se Thurneysen s. 63), även lat. *gabulus* galge, egentl. av gaffellik form (jfr lat. *furca* ss. straffredskap); jfr ock kymr. *gebel* tång. Därjämte har man tänkt sig ordet ss. egentl. identiskt med det formellt överensstämmande nordiska gavel, hvilket åter jämte fht. *gibil* gavel ock got. *gibla* gavelspets anses för en variant till fht *gebel* m. ock *gibilla* f. huvudskål ock till gr. *κεφαλή* huvud. Om sål. gavel ursprungl. betecknade toppen på husets sidovägg, finge man kanske tänka sig, att samma ord sedan kommit att brukas om tvänne snedställda stänger el. dyl., som bildade gavelväggens ytterkant ock sammanträffade i dess topp, slutligen även om andra stängar eller grenar, som bildade spetsig vinkel mot hvarandra?

Gagn n.; av likbet. fsv. *gaghn* n., motsv. isl. *gagn* n. gagn, även utensilier, (husgeråds-)saker, don, da. *gavn* n. gagn. Hit höra tvänne verb: 1) Gagna av fsv. *gaghna*, motsv. isl. *gagna*, da. *gavne* i s. bet., jämte begagna i olika bet. (väl efter likbet. lt. *benütten*, da. *benytte)*. 2) Ä. nsv. dial. *gena* gagna (i uttr. *hwad genar thet:* se Spegels Gloss. 1712 o. Lind 1749), motsv. isl. *gegna* vara till pass, vara läglig. En till formen lik ordstam fins i adv. isl. *gagn-* emot, motsv. fht. *gagan*, med sidoform isl. *(í) gegn*, sv. gen- ock igen (egentl. emot), motsv. fsax. fht. *gegin*, nht. *gegen* o. s. v. »emot», samt adj. isl *gegn* = sv. gen, gin (egentl. befinnande sig gent emot, om en väg = som leder rätt fram) ävensom vb. isl. *gegna* möta, sammanträffa m. m., sv. dial. *gena* mota, hindra, nht. *begegnen* möta. Också är väl sannolikt, att subst. gagn, till betydelseutvecklingen likt isl. *beini* m. hjälp, främjande medel, avledn. till adj. *beinn* rät, rak, även hjälpsam, förekommande (härtill sv. vb. bena jämna håret), bör förklaras ur en gammal variant till det nyssnämda adj. isl. *gegn*, sv. gen. Att med Wadstein i Idg. Forsch. V

12 antaga en bildning med prefix *g(a)-* = got. *ga-* o. s. v. av den germ. roten *haʒ* i isl. *hagna* vara fördelaktig, *hagnaðr* fördel, i sv. bohag o. s. v. (se behaga) synes sålunda onödigt, om också denna etymologi vore passande för betydelsen.

Gaj m. ett slags stöttande tåg eller kätting på fartyg; lånord av likbet. eng. *guy*, som anses vara en variant, brukad som sjömansord efter romansk förebild, till eng. *guide* ledare, fra. *guide;* jfr meng. *gie* ledare, med vb. *gien*, *guien*, motsv. resp. sp. pg. *guia* ledare ock vb. ffra. *guier*, prov. sp. pg. *guiar* leda.

Gala v.; av fsv. *gala* (om flera slags fåglaläten:) gala, skrika, kraxa, motsv. isl. *gala* (även om människors skrik m. m.), da. *gale;* fordom i nord. språken även brukat liksom ags. fsax. *galan* i bet. sjunga, ish. sjunga trollformler, förtrolla med besvärjelse, såsom man för fsv. kan sluta av participial-adj. nsv. galen ock subst. fsv. *galder* m. trollsång, trollformel, trolldom medelst besvärjelse, motsv. isl *galdr*, ags. *gealdor* i s. bet. Roten, germ. *gal : gôl*, finnes också i fsax. fht. *galm* m. starkt ljud, klang, röst, samt i got. *gôljan* v. hälsa, egentl. väl ropa (till). En variantrot är germ. *gell : gall*, i isl. *gjalla*, fht. *gellan* st. v. starkt ljuda, klinga, skrika, samt i adj. gäll ock vb. gall-skrika (se 3. gall-); *ll* kan möjligen bero på äldre germ *lz*, förgerm. *ls* (jfr fht. *galstar* trollsång. trolldom : kanske med till roten hörande *s?);* i så fall skulle en avljudsform finnas i fslav. *glasŭ*, ry. *golos* o. s. v. röst (urslav. **golsŭ)*. I alla händelser får antagas en ie. rot *ghel* med flera olika variantformer, betecknande ett starkt ljud, ish. levande varelsers röst eller läte. Dit höra troligen gr. *χελιδών* svala, med reduplikation fslav. *glagolŭ* ord, *golati* tala (av urslav. *gol-gol-)*, ndl. *gag(g)elen* kackla ock isl. *gagl* slags gås, gr. *κιχήλη*, *κίχλη* trast, väl även gr. *καγχαλάω* skrattar, jublar. Jfr Persson: Wurzelerw. 41, 195; Noreen: Urg. Lautl. s. 56 m. fl. st.

Galen adj.; i uppsvenska dial. med en ur neutr. *gali* av fsv. *galit* ss. adverb i bet. »på tok» uppkommen bif. *gali*, flekterad *galiga*, i bet. oriktig, felaktig; av fsv. *galin* vanvettig, ursinnig, vild, våldsam, motsv. isl. *galinn* i s. bet., även förtrollad, no. ock ä. da. *galen*, nuv. da. *gal* (väl efter *galskab*, *galmand(s-)* o. s. v. med *n̥* förlorat mellan två kons.); egentl. partic. pass. till vb. gala i dess forntida bet. förtrolla.

Galge m.; av likbet. fsv. *galghe* m., motsv. isl. *galgi*, da. *galge*, got. *galga*, ags. *gealga*, fsax. fht. *galgo* m. o. s v. med bet. galge, fordom ofta brukat om Kristi kors, därjämte i äldre tyska (redan fht.), liksom ännu ndl. *galg*, *put-galg*, också om ställning med svängel för upphissande av vattenämbar ur en brunn; av urgerm. **galgan-*, hvarjämte spår av en primär form **galga-* finnes i isl. *galgtré* m. m. ock i mht. *galgbrunne*. Ordet, som älst torde betecknat en böjlig trädgren, sedan en från en stolpe åt sidan utgående vippstång, hvarmed upphängda människor eller saker höjdes upp i luften, antages vara sl. m. litau. *žalga* f. stång, lett. *žalga* långt spö, metspö.

1. **Gall** adj. ofruktsam, i dial. även *gåll;* av fsv. *galder* (ä. fsv. stam *gald-)*, motsv. da *gold* ock mht. *galt;* jämte en sidoform, isl. *geldr*, no. *gjeld*, mlt. *gelde*, nht. *gelt* i bet. ofruktsam ock ish. ofta om ko : icke mjölkande. Med stöd dels av galt ss. sannolikt rotbesläktat ord ock ursprungl. betecknande ett snöpt (han-)svin, dels av got. *gilþa* f. skära, lie, vill man antaga en rot förgerm. *gholt (: ghelt)* i bet. »skära», så att

älsta bet. av gall vore kastrerad; jfr det avledda vb. gälla kastrera.

2. **Gall-** i galläpple samt om galläpplelika missbildningar i gallstekel m. fl. dyl. sammans., liksom da. *galæble* närmast från tyskan; jfr lt. *gallappel*, nht. *gallapfel*, samt mlt. *galle*, ndl. *gal-noot* (fra. *noix de galle*), eng. *(oak-)gall* o. s. v. galläpple; av lat. *galla* galläpple. Även finnes ags. *galloc* galläpple. Skulle måhända lat. *galla* självt egentl. vara ett lånord?

3. **Gall-** i bet. »med full hals» i gallskrika (vulgärt galltjuta, -skräna o. dyl.), motsv. no. dial. *gall-* i *gallskrika (-gaula, -hoysta)* i s. bet.; jfr sv. dial. *gall* n. genomträngande stämma, *hundgall* hundskall (Rietz 228) samt isl. *gallr* adj. (poet.) starkt ljudande; jämte likbet. adj. isl. *gjallr* = sv. gäll, samt vb. isl. *gjalla* = fht. *gellan* ljuda starkt, skrika, hörande till en rot med germ. *ll*, variant till roten för gala.

1. **Galla** f. »bilis, fel», med bif. galle m.; av likbet. fsv. *galle* m.; jfr da. *galle* c., ags. *gealla* m., fsax. fht. *galla* f., o. s. v., ävensom fsv. *gal* n., isl. no. *gall* n. galla. Man har förmodat urgerm. neutral *n*-stam; i alla händelser beror germ. **gall-* på en förgerm. form med suffixkons., väl *n* (knappast *s*), till den rot som finnes i gr. χολή f. ock χόλος m. galla, nämligen en rot $g_w hol$, avljudsform till $g_w hel$ i lat. *fel* (gen. *fellis*) galla. Att dessa ord ursprungl. etymologiskt sammanhänga med adj. gul ock fht. *gelo*, *gelw-*, nht. *gelb*, synes sannolikt; jfr fslav. *žlŭtĭ* ock *žlŭčĭ* galla, tydligen nära sammanhängande med fslav. *žlŭtŭ* gul, ry. *žëltyj* o. s. v. (motsv. litau. *geltas* gul), resp. med verbet ry. *žëlknut'* o. s. v. gulna.

2. **Galla** f. svulst hos hästar; jfr likbet. y. fsv. *galle* m., mlt mht. nht. *galle* f., ndl. *gal* f.. samt ital. *galla*, sp. *agalla*. Då dessa romanska former sammanträffa med namnet på galläpple, ligger nära att tänka sig detta (se 2. gall-) här brukat i överförd bet. Men det finnes även former som tala för germanskt ursprung; jfr sv. dial. *gräsgaller* bulnader på hästhov (enligt uppgift hos Kluge art. *galle*[2]), ä. nsv. *gallerskankat* eller *-skankot* = »som hafwer feel på skankarna», lat. »suffraginosus» enligt Lex. Linc., måhända egentl. samma ord som *gallra*, plur. *gallror* i Rinmans Bergwerkslex. 1788 i bet. hålighet, otäthet i gjutjärn; jfr nht. *galle* f., ndl *gal* f. i s. bet. (mlt. *galle* bristfälligt, skadat ställe? se SchLb. VI 131), ävensom fsv. ock ä. da. *galle*, isl. *galli* m. lyte, vank. I D. Wb. IV, 1 Abth 1189 framkastas den frågan, om hithörande ord av germansk stam ursprungl. sammanhänga med 1. galla; då gallan hos slaktade (offer-)djur icke dugde till något, tänktes den kanske såsom något felaktigt?

3. **Galla** f., glasgalla skum på smält glasmassa, motsv. da. nht. *galle* (f.), ndl. *gal* f., eng. *gall* i s. bet. Ordet förekommer översatt med »fel vitri» (se D. Wb. IV, 1 Abth. 1189), sål. fattat = 1. galla; men om det direkt bör hänföras till detta ord, är väl ovisst. Jfr 2. galla.

Galler n.; jfr *galler-wärck* »crates» i Syllabus 1649; en sidoform till ä. nsv. i Variar. o. s. v. *galra* f. »clat(h)rum», *galror* pl »cancelli» (härav *gallra* f. = »Stange in einem Gitter» hos Möller 1790; bif. *galre* galler på 1700-t., väl ur sammans., ss. *galrewärk* i Lex. Linc.). Kanske får antagas blandning mellan tvänne ord: 1) fsv. *gadder* (ack. pl. best. *gaddrana*) galler, med ä. da. *gadder* lånat av det likbet., till sitt etymon oförklarade mlt. *gadder(e)* f., motsv. fht. *gataro* m, mht. *gater* m. n.,

nht. *gatter* n. (med avledn. mht. *geter* o. *gegitter*, nht. *gitter* n., hvarav da. *gitter* i s. bet.), 2) det romanska ordet mlat. *galeria*, ital. *galleria* o. s. v. (nsv. galleri), använt om en av gallervärk begränsad gång?'

Gallra v. Ursprungl. troligen endast brukat om gallring av hampa genom borttagande av han-stånden, *galra hampa* i ordböcker från 1700-t., motsv. da. *galdre hamp*, torde detta verb jämte flera subst., ss. sv. gallhampa, dial. *gallre, gåller(-hamp)* ock *gålla* f. (Rietz 182) samt da. *galder* c., brukade om han-stånd av hampa, ursprungl. väl (i motsats till hon-stånden) »icke fruktbärande hampa», vara bildat till adj. 1. gall. Att ä nsv. *galre* n. hos Lind 1749 ock ä. da. *galdring* förekomma om hon-hampa, torde bero på invärkan från verbet, fattat ss. = ränsa hon-hampan el. dyl. Även lt. namn på han-hampa, ss. *gelje-hemp* (Br. Wb.) ock *gelpe-hemp* (Berghaus art. *hemp)*, torde hava samma grundbet. som sv. gallhampa ock vara på längre håll besläktade.

Galmeja f, redan i Syllabus 1649 *galmeia* »cadmia»; ett lånord, troligen närmast av en lt. form på *-e;* jfr da. ndl. *galmei* från tyskan, nht. *galmei* i s. bet., en biform med *g* för *k* av oviss anledning till ä. nht. *kalmei*, som synes vara blandningsform mellan lat. *cadmia* av gr. *καδμεῖα* i s. bet. ock den romaniserade formen därav, mlat. *calamina* (även *lapis calaminaris)*, fra. *calamine*, hvarav mht. *kalemîn.*

Galopp m. (n.); med da. *galop*, lt., nht. *galopp* lånat av fra. *galop*, motsv. ital. *galoppo* o. s. v.; härtill vb. fra. *galoper* o. s. v., lånat redan i mht. *galopieren*. På germanskt område förekommer tidigare med begynnande *w* meng. *wallop*, mndl. *wallop*, mht. *walap*, jämte vb. mht. *walopieren* o. s. v. Man förmodar germanskt ursprung, utan att hava funnit säkert etymon; senare delen av ordstammen möjligen = forngerm. **hlaup* till vb. got. *hlaupan* o. s. v. = sv. löpa?

Galosch m, på 1700-t. ock ännu i dial. *kalosch;* jfr da. *galosche* ock *kalosche*, *-oske*, nht. *galosche*, ä. nht. *kalosche* f, samt mlt. *gallotze*, *glotze*, *klotze* f. galosch, även, åtm. i äldre tyska, brukat om träsko, toffel med träsula; lånat av likbet. fra. *galoche*, hvilket vanligen förklaras som en variant med romansk ändelse till lat. *gallica* slags gallisk sko eller toffel.

Galt m; av likbet. fsv. *galter* m., motsv. isl. *gǫlter* m. galt (ish. snöpt), han-svin, no. da. *galt;* bif. isl. *galti* m., no. dial. *galte*. Hit höra fht. *galza* o. *gelza* f. ung sugga, mht. *galze*, *gelz(e)* f. snöpt svin, mlt. *gelte* snöpt sugga, ags. *gilte* f., eng. *gilt* ung sugga; med avljud (urgerm. *-ul-* = förgerm. *l̥)* isl. *gyltr* f. ock *gylta* f. sugga, no. dial. *gylte* m. gris, ä. da. *gylt(e)* sugg-gris, sv. **gylta** i folkspr. ung sugga (ish. som ej fått grisar), även i enskilda dial. snöpt sugga. Man antager, att dessa ord, ss. ursprungl. brukade om snöpta svin, ock med germ. *t* av förgerm. *tn*, höra till samma rot *gholt : ghelt* (o. s. v.) med grundbet »skära» som med stöd även av got. *gilþa* f. skära, lie förmodas för 1. gall.

Gam m, nu uttalat *gām*, förr även *gamm* (så enligt Lex. Linc. o. s. v., ännu i Spegels Gloss. 1712; jfr *gam* i Variar. av oviss valör); av likbet. fsv. *gamber* m. (stam *gam-* o. *gamm-* med oklart inbördes förhållande), motsv. fda. *gam (gamm-*, sällan *gaam);* jfr isl. *gammr* ock *gambr* m. (med gen. *gambrs)* brukade som namn på någon större fågel, kanhända väsentl. tillhörande folksagans område (jfr grip); jfr ock isl. *gamli* m.,

som anses betyda hök. Något etymon är icke känt.

Gammal adj.; av likbet. fsv. *gamal*, motsv. isl. *gamall*, da. *gammel*, ags. *gamol (gomel)* i s. bet.; härtill participial-adj. fsax. *gi-gamalôd* ålderstigen, mlt. (sällsynt) vb. *gamelen* bli gammal. Man har sökt förklara vårt ord ss. bildat med forngerm. prefixet *ga-*, för övrigt på tvänne olika sätt: 1) ss. motsv. ett got. **gamêls* med starktonigt prefix ock med egentlig bet. »bezeitet» till got. *mêl* n. tid, västgerm. o. nord. *mâl* = nsv. mål (Kluge i Z. f. vgl. Spr. XXVI 70); 2) ss. kontraktionsform av **gahamal-* av samma stam som fht. *hamal* adj. lemlästad, isl. vb. *hamla* lemlästa, fsv. *hambla*, samt nsv. hammel, av roten *ham*, som fins i vb. hämma; grundbet. av *gamal* vore »som blivit krympling, försvagad, bräcklig» (Wadstein i Idg. Forsch. V 12 f., där mot Kluge invändes, att *mål* egentl. betydde »tidpunkt, termin»).

Gamman c. av fsv. *gaman* n. fröjd, nöje, skämt, gyckel, motsv. isl. *gaman* n., da. *gammen* c. (förr n.), ags. *gamen (gomen)*, fsax. fht. *gaman*, mht. *gamen* n. med väsentl. lika bet.; i isl. också särskilt om köttslig vällust, i västgerm. språk även lek; eng. *game* lek, spel. En stam med *l* för *n* finnes i ä. da. *gammel* gamman, *gammels-ord* lustigt ord, med form av adj. i neutr. ä. da. *gammelt ord* i s. bet. ock nda. dial. *snakke gammelt* tala lättfärdigt, öva otukt (no. adj. *gammel* lustig, rolig, mäst i s. k. »stev» enligt Ross 224), vidare mlt. *gammel-spel* lek, nlt. dial. *gammel* liderlig kvinna, *gammelke* människa som ständigt skrattar, nht. dial. *gammel* m. a) sinnlig lusta, kättja, b) stojande glädje; jfr adj. mht. *gamelich*, *geme(l)lich* lustig, fröjdefull, yster, nht. dial. *gämlich* i s. bet., även underlig m. m. Dessa former med *l* kunna emellertid misstänkas vara sekundära, så att de i nordiska språken uppstått delvis under påvärkan från adj. gammal åldrig, i de tyska dial. däremot utgått från adj. (fsax. **gaman-lîk)* fht. *gaman-lîh*, resp. mht. *gemen-lich*, sedan *n* assimilerats med *l* i *-lik*, *lich* eller fallit bort. Den nordiska ordgruppen, isl. *gems* m. n. närgången ysterhet, vb. *gemsa*, no. dial. *gams* n., sv. äldre o. dial. *gams* n. ystert skämt, lättsinnigt snack, vb. *gamsa* o. s. v., är kanske icke alls besläktad med gamman ock ger väl icke ensam tillräcklig anledning att frångå Kluges etymologi i Z. f. vgl. Spr. XXVI 70: forngerm. *gaman* n. med grundbet. »sällskapligt samkväm» egentl. samma ord som got. *ga-man* n. gemenskap (även medmänniska), bildat av det i *mana-sêþs* människosläkte ingående got. subst. *man* människa. Wadstein i Idg. Forsch. V 8 vill se huvudkällan till forngerm. *gaman*, som skulle egentl. betyda »amor, voluptas» (?), i ett med prefixet *ga-* bildat **ga-am* sl. m. lat. *amare*, *amor*.

Gan f., det i vissa landsdelar vanliga ordet för »gäl» (på fisk), i somliga dial. även gap, gom; jfr no. dial. *gan* f. gap, svalg, mun på djur, *gan* n. kollekt. fisk-gälar (m. m.), da. *gane* c. gom; med grundbet. »gap» hörande jämte vb. sv. dial. *gana* gapa, se i vädret med öppen mun ock tillbakaböjt huvud, no. dial. *gana* sätta näsan i vädret, till samma rot som gr. χαίνω gapar (av *χανjω; aor. ἔχανον), adj. ἀχανής vidöppen, vid, adv. χανδόν med vidöppen mun. Denna rot är en variantform med *n* av en rot som finnes t. ex. i gr. χάσκω gapar, χάος n. (väl = *χάϝος) tom rymd. Med annan vokalism finnes en rotform med *n* i isl. *gina* gapa ock i likbet. mht. *ginen* ock *genen* = nht.

gähnen gäspa o. s. v., utan *n* i fht. *gîen* ock fslav. *zijati* gapa, lat. *hio* ock *hisco* gapar. Variantrötter på *p* finnas i sv. gap(a) ock (mun-)gipa o. s. v. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 212, Persson: Wurzelerw. s. 117, 138, 178.

Ganska adv.; av fsv. *ganskā* helt, alldeles, mycket, ganska, adverb till adj. *gansker* hel, all; neutr. *ganst*, *ganzt* ofta ss. adverb jämte *ganz*, *gansk* i bet. helt, alldeles, ganska. Stammen *gansk-* är väl nybildad efter fsv. adj. på *(i)sk-*, hvilka gärna hade *st* för *skt* i neutr. Jfr da. *ganske* ock ä da. *gantze* adv. o. adj. i motsv. bet. Lånord av mlt. *ganz*, *gąns* adj. (med adverb i samma form), motsv. ffris. *gans*, mndl. *gans*, *gansch* (väl efter adj. med gammalt *sch*, där *ch* ss. slutljud hade förstummats), nndl. *gansch*, fht. mht. *ganz* adj. i bet. hel, fullständig, oskadd, frisk ock sund, nht. *ganz* hel. Man har försökt olika etymologiska förklaringar, oftast med förutsättning, att ordet är i lt. ock ndl. lånat från ht. ock där ss. äkta germanskt har *z* av urgerm. *t*. Enligt ett äldre förslag är *ganz* med grundbet. »omfattande» sl. m. gr. χανδάνω omfattar ock lat. *pre-hendo* fattar, griper, till en nasalerad form av roten för germ. vb. **getan* få tag i (se förgäta). Möller i Z. f. D. A. XXXVI 326—356 antager lån från fslav. subst. *konĭcĭ* »ända, slut», fattat ss. ett adj., först predikativt, sedan även attributivt ock flekterat, med bet. »fulländad, fullkomlig». Brugmann i Die Ausdrücke für den Begriff der Totalität s. 56—60 har fyra skilda förslag, med företräde för det första, nämligen att *ganz* skulle kunna vara: 1) sl. m. sanskr. *ghana-* adj. kompakt, fast, hård, tjock, tät, oavbruten, hel, samt litau. *ganà* nog ock fslav. vb. *goněti* vara nog; 2) med grundbet. »vitt utsträckt», sl. m. gr. χανδόν adv. med vidöppen mun, av roten till gr. χαίνω gapar o. s. v. (se gan); 3) utgånget med germ. *t*-suffix från ett germ. **gana-*, som vore avlett av den germ. partikeln *ga-* »med, sam-»; 4) bildat med *ga-* såsom prefix av ett nomen till den ie. roten *ned* »knyta, binda», som finnes i nät ock (fiskredskapet) not; i de båda sista fallen skulle grundbet. av *ganz* avse samvaro, förening till ett enhetligt helt.

Gantas v. i folkspr. skämta, skalkas, narras (med), uppvisat i s. bet. 1561 hos P. Swart; motsv. likbet. no. dial. *gantast*, da. *gantes*, reflexivform till no. ock nisl. *ganta*, da. *gante* i s. bet. Härtill subst. sv. dial. *gant(er)*, *gante* m. tok, narr (jfr hos P. Swart *giordhe sigh till gant)*, da. *gante* c., nisl. *ganti* m. i s. bet., samt ä. da. no. nisl. *gant* skämt, gyckel. Ordstammen är av okänd härkomst. Är den urgammal samnordisk, måste antagas synkope av en vokal mellan *n* ock *t*.

Gap n.; av fsv. *gap* n. gap, öppning, motsv. isl. *gap* n. i s. bet. (jfr *ginnunga-gap* tom rymd, χάος), även ropande med vidöppen mun, da. *gab*, eng. *gap* (väl en nordisk form). — **Gapa** v.; av likbet. fsv. *gapa*, motsv. isl. *gapa*, da. *gabe*, mht. nht. *gaffen* (i tyskan nu mäst i bet. glo med vidöppen mun). En hithörande avledd stam är väl den som fins i lt. ndl. *gaps*, mlt. *gepse* o. omställt *gespe* = (så mycket som man kan hålla i) de sammanlagda håliga händerna (jfr isl. *gaupn*, sv. göpen, som anses höra till en annan rotform med bet. gapa). Den germ. roten *gap* kan anses som en variant bland flera till en rot som finnes t. ex. i gr. χάσκω gapar, χάος tom rymd, i form med *n* i gr. χαίνω gapar ock sv. gan (s. d.), med *p* såsom här, ehuru med olika vokalism, i (mun-) gipa o. s. v.; jfr ock gäspa.

Gar adj. (predikativt, samt i garkoppar) renad : om koppar; med da. *gar* lånat av nht. *gar* i s. bet., egentl. beredd, färdig. t. ex. kokt, lucker (om jord), garvad o. s. v.; av mht. *gar*, *garw-* i s. bet, även rustad, fullständig, fht. *garo*, *garaw-*, motsv. likbet. fsax. *garo*, *garu*, mlt. *gar*, ndl. *gaar*, ags. *gearo*, *-u* (eng. *yare* flink, rask, egentl. färdig) samt isl. *gǫrr* *(gǫrv-)*, även liksom fgutn. *gar* *(garr-)* i bet. »gjord». Ordet tyckes vara bildat med germ. prefixet *ga-* till en kortare form i fsax. *aru* färdig, mogen till skörd, ags. *earo*, isl. *ǫrr* rask, flink, väl egentl. färdig. Urgerm. **(ga-)arwa-* anses vara ett gammalt particip med ie. suff. *-wo-*; jfr sanskr. *pakwa-* kokt, färdig, mogen. Dock är den hithörande roten icke annars påvisad. I fornnord. språken, där adjektivet ofta fungerade som partic. pass. till vb. göra, funnos sidoformer med annan vokalism, anslutande sig till verbets former. — Gara v.; lånat av nht. *garen* i s. bet., även bereda, garva läder. Jfr garva.

Gardin m.; med da. *gardin* n., ä. da. *-ine* c., lånat från lt. *gardin(e)*, motsv. nht. *gardine*, mndl. *gardîne*, sidoform till nndl. *gordijn*. Ordet har närmast i ndl. upptagits (med ombildning enligt Franck efter fra. *garder* beskydda, resp. efter ndl. *gorden* omgjorda) från det likbet. romanska ordet fra. *courtine*, mlat. ital. *cortina*.

Garfågel m. simfågeln Alca impennis, numera utrotad, förr talrik bland annat på Island, där den kallades *geirfugl* (namnet kanske syftande på näbben? av *geirr* spjut), hvarav da. *gejrfugl*. Den svenska formen torde hava kommit från äldre danska, där *gar* träffas hos Moth, översatt, såsom isl. *geirfugl* hos B. Haldorsen, med »anser magellanicus», hvarmed förmodligen menas pingvin, väl elliptiskt för *garfugl*, som uppgives ss. färöisk form kos Kalkar II 16 (*a* i *gar-* då väl för *ai*).

Garn n.; av likbet. fsv. *garn* n., motsv. isl. no. da. *garn* n., mlt. fht. nht. *garn*, ndl. *garen*, ags. *gearn* n., eng. *yarn* garn, tråd(ar). Bet. »nät» saknas i ags. ock är i nordiska språk uppvisad först i senare medeltiden, troligen från lt. Man har gissat på en rot med bet. »vrida», hvartill germ. **garna-* skulle vara *n*-particip (jfr tråd, snodd, snöre till rötter med liknande bet.). Möjligen skulle till samma rot, ie. *g'har* höra en ordgrupp med grundbet. »tarm» : isl. *gǫrn* *(garn-)* f. tarm, fht. *mitti-garni*, *mittila-garni* n. fett på inälvorna, ags. *micgern* (av **mid-)* i s. bet., samt litau. *žarna* tarm; även lat. *haru-* i *haruspex* teckentydare, som spår av djurs inälvor, *hariolus* spåman?

Garva v. *(garfwa* redan hos Arvidi 1651), motsv. da. *garve;* lånat i bet. garva läder närmast från lt. *garven*, som självt synes vara lånat från ht. (med *v* för ht. *b)*; ss. metallurgisk term troligen direkt från en nht. dialektisk form, motsv. mht. *garwen*, sidoform till nht. *gerben* *(gärben)* av mht. *gerwen*, egentl. göra färdig (ofta = rusta, kläda); jfr fht. *garawen*, *gariwen*, fsax. *garuwian*, *ge-r(e)wian*, mlt. *geren* i s. bet., avledn. till det adjektiv, hvarav lånats sv. gar.

1. **Gas** m. ämne i luftartad form (i Rinmans Bergwerkslex. 1788 *gas Helmontii*), ett internationellt ord, bildat av van Helmont i Brüssel (död 1644). Hos Franck uppgives, att ordet skulle, såsom ämnat att beteckna ämne som uppfyller världsrymden, tillkommit med tanken på gr. *χάος*.

2. **Gas** m. florsduk; lånord av fra. *gaze*, som mäst tros vara uppkallat efter staden Gaza i Palestina(?)

Gask m. 1) namn på vissa bud i vira-spelet (även gasque), 2) i vulgärt språk, t. ex. studentspråk, med bet. uppsluppenhet, antagligen att härleda ur den förra bet. (näppeligen får väl vara, komma i gasken anses sammanhänga med fra. *se'n donner dans le casque* »få i hatten»?); härtill nybildat adj. gaskig. Såsom term i det i början av 1800-t. uppfunna svenska vira-spelet är gask väl samma ord som da. *casco (casque)*, term i lhombrespelet, som ännu brukas i Danmark; troligen ursprungl. ett spanskt ord, ehuru etymologiskt oklart (se Gigas i Dania III 28).

Gassa v. hetta, gassa sig med välbehag utsätta sig för hetta, i dial., liksom även enligt Weste, med allmännare bet. gona sig, ish. lata sig; motsv. da. (vulgärt) *gasse* göra gott, roa, *gasse sig* göra sig till godo, förnöja sig, no. dial. *gasse seg* i s. bet. Av obekant ursprung.

1. **Gast** m. spöke, vålnad, som enligt folktro skriker om nätterna; av y. fsv. *gaster* m. spöke, motsv. (fda.) ä. da. *gast* spöke, djävul, plågoande, elak människa, no. dial. *gast* gast, skogstroll (även ett slags uggla). Om detta ord, ss. man tämligen allmänt antager, är = nht. *geist*, ags. *gâst* ande, eng. *ghost* ande, vålnad, spöke, måste det väl vara ett gammalt lånord från England, infört över Danmark med ags. *â* förkortat frf. *st*. Knappast kan ordet, som alldeles saknas i gamla isl., bero på ett fornnord. **-gāstr* för **-gaistr* i sammans. Men det synes möjligt, att rätta källan är mlt. *gast*, egentl. »främling, gäst» (sv. gäst). Att detta ord, förenat med något bestämningsord (som i nordiska språken bortfallit), kunnat brukas i bet. ond ande el. dyl., låter väl tänka sig med stöd av nlt. (ostfris.) dial. *de quâde gast* = »den onde» ock av mht. plur. *der helle geste* = djävlarna (se D. Wb. IV, 1 Abth. 1461). Ordet skulle då vara samma som 2. gast, men lånat tidigare än detta. — Gasta v. skråla, egentl. bära sig åt som en gast.

2. **Gast** m. sjöman, ish. matros med särskild tjänstgöring på viss plats ombord; med da. *gast* lånat i nyare tid av likbet. lt. *(schip-)gast*, ndl. *gast* m. Detta ord, egentl. = sv. gäst, har jämte äldre bet. »främling, gäst, kund» i tyska ock ndl. flera härledda betydelser, ss. sälle, karl, person med viss framträdande god eller dålig egenskap, eller som har anställning i visst arbete, t. ex. en gesäll, arbetare i fabrik, matros på fartyg o. s. v.

Gata f.; av fsv. *gata* f. väg, ish. en på båda sidor omsluten väg, gata, motsv. likbet. isl. *gata* f., da. *gade*, got. *gatwô* f., mlt. mndl. *gate*, fht. *gazza*, mht. *gazze*, nht. *gasse* f., numera ish. om gata eller gränd i stad. Ordet ställes, väl med rätta, i samband med ags. *gæt, geat* n. port, ingång, fsax. *gat* n. hål, öppning, sv. gatt i sjömansspråket. Egentliga bet. är väl sål. öppning (t. ex. i en skog), genom hvilken man kan taga sig fram.

Gatt n. (med sammans. spygatt ock namnet Kattegatt, väl av lt. ursprung), jämte likbet da. *gat* (även i bet. arshål, bakdel) lånat från lt.; jfr isl. *gat* n. hål (en gång uppvisat), ags. *gæt, geat* n. port, ingång, eng. *gate* i s. bet., fsax. mlt. *gat* n. hål, nlt. *gatt* hål, öppning (t. ex. dörröppning), smal genomfartsled till sjös, arshål, bakdel, ndl. *gat* n. arshål, bakdel. Man har, utan att dock taga hänsyn till det sannolikt etymologiskt samhöriga gata, gissat, att vårt ord ss. motsv. förgerm. **ghodo-* med bet. »hål, öppning» utvecklad ur mera speciell bet. »arshål» skulle vara sl. m. gr. dial. *χό-*

θανος stuss samt vb. gr. *χέζω* skiter (perf. *κέχοδα*) ock likbet. sanskr. *had-*, zend. *zad-* (se Holthausen i P. B. Beitr. XI 553).

Gavel m.; av likbet. fsv. *gafl* m., motsv. isl. *gafl* m., da. *gavl*, sidoform med avljud till fht. *gibil* m., nht. *giebel*, mlt. ndl. *gevel* m. gavel, got. *gibla* sv. m. gavelspets (tinnar på templet). Ordet anses jämte fht. *gebul*, mht. *gebel* m. huvudskål ock fht. *gibilla* f. i s. bet. sammanhänga med gr. *κεφαλή* huvud, så att gavel ursprungl. skulle betyda huvudet på ett hus, hvarmed väl menades toppen av gaveln. Tillika vill man gärna hålla det för ursprungl. samma ord som gaffel (s. d.).

Ge-, prefix i lånord (enstaka ex. redan i yngsta fsv.), hämtade dels från lt., ss. t. ex. gelike till adj. lik, dels i nyare tid från ht., ss. t. ex. gesant, pc. till nht. *senden* sända, geschäft (sl. m. beskäftig) o. s. v.; motsv. da. *ge-* i dylika lånord; av lt. nht. *ge-*, motsv. fsax. *gi-*, fht. *ga-*, *gi-*, ags. *ge-*, got. *ga-*, även inhemskt nordiskt *g-* med synkoperat *a* i några ord; av urgerm. *ga-* (*ʒa-*), ett prefix som egentl. betecknar samvaro, därjämte ofta tjänar till att giva perfektiv betydelse åt verb eller deverbativa ord. Man antager gärna etymologiskt samband med lat. ock fornir. *com-*, *con-*, *co-* i s. bet. (ss. prepos. lat. *cum* med), ehuruväl formella svårigheter göra sammanställningen osäker.

Gebit n., ett nyare (hos Möller 1790 icke upptaget) ord, lånat av nht. *gebiet* n. område, egentl. där man befaller, härskar (förr även med bet. befallning, ss. nht. *gebot*): till nht. vb. *gebieten* befalla, motsv. sv. bjuda. Det likbet. da. *gebeet* är lånat av det motsv. lt. *gebêt* (mlt. *gebêde*).

Gedigen adj., nyare ord (hos Sahlstedt 1773 i bet. »nativus, de metallis»), med da. *gedigen* lånat av nht. *gediegen* i s. bet., av mht. *gedigen* utvuxen, mogen, fast, torr (om trä el. kött), haltfull, participial-adj. till vb. nht. *gedeihen*, mht. *(ge-)dîhen* förkovras, frodas, tilltaga; sl. m. däjlig.

Gemen adj.; med da. *gemeen* lånat av lt. *gemên* allmän, vanlig, simpel (oädel), vänlig i umgänge med folk av lägre stånd, mlt *gemêne*, *gemeine* i s. bet., även gemensam; motsv. ndl. *gemeen*, fht. *gimeini*, ags *gemǣne*, got. *gamains* (ack. *-njana*) varande i gemenskap, gemensam, allmän, ohelig; jämte det likbet. lat. *com-mūnis* (med *ū* av *oi*) bildat av en ie stam **moini-*. Man har med stöd av litau. *mainas* ock fslav. *měna* om- el. utbyte, växling gissat, att adjektivet ursprungl. skulle hava avsett ett på utbyte grundat förhållande människor emellan. — Gemensam adj., motsv. nht. *gemeinsam*, ndl. *gemeenzaam*.

Gemytlig adj., motsv. da. *gemytlig*; ett hos oss helt nytt ord (som i allm. saknas i ordböcker före de sista tio åren), lånat av nht. *gemütlich* i s. bet., egentl. förenad med (väckande eller uttryckande) sinnesstämning; till nht. *gemüt* sinnelag, själ, hjärta, egentl. kollektiv till nht. *mut* m. = sv. mod.

Gemål c.; ett lånord (där *å* hänvisar till ett fsv. **gemāl* vid år 1400, om icke äldre) av likbet. mlt. *gemâl*; jfr da. *gemal*, nht. *gemahl* (m. n.), mht. *gemahele* m., fht. *gimahalo* m. brudgum, make; mht. *gemahele* f., fht. *gimahala* f. brud, maka; avledn. till fsax. fht. *mahal* n. med bet. offentlig förhandling i folkförsamling eller vid domstol ock med speciell bet. högtidligt avtal om äktenskap, mht. *mahel-* trolovning el. giftermål. Samma ord, hvarav vb. fsax. *gimahlian* trolova sig med ock

sv. (2) förmäla, finnes ss. inhemskt i giftermål (se 3. gift).

Gen adj. med bif. gin; av fsv. *gen*, *gin* rak, gen, bekväm; jfr isl. *gegn*, da. *gjen (gjenn-)* i s. bet. Härtill neutr. ss. adverb gent emot, fsv. *gent (af)*, isl. *gegnt* i s. bet. samt sammans. framgent (s. d.); med överförd bet. sammans. adj. ogen, ogin. Till samma stam hör ett adverb (prepos.) med bet. »emot», i nord. språk o. eng. även »igän»: nsv. **gen-** (prefix) o. **igän** (igen, men uttalat med *ä*-ljud ss. i da.), fsv. *gen*, *i gen*, isl. *gegn*, *í gegn*, bif. *gagn-* ss. prefix, da. *gjen*, *igjen*, ags. *on-gegn*, *on-gên*, *on-gean*, eng. *again*, fsax. fht. *gegin* jämte fht. *gegini*, *gagan(i)*, mht. *gegen* o. s. v. Hit hör nog ock nord. subst. gagn (s. d.). Bland dessa ord är väl det primära ordet snarast ett adj. (urgerm. **gaʒina-* jämte **gaʒana-* el. *-*gaʒna-* el. dyl.?), hvars grundbet. synes vara »rak, riktad rätt fram», resp. »varande rätt framföre» el. dyl. Emellertid är etymon ej känt; ock särskilt svårt är att förklara de svenska formerna *gēn-*, *gīn-*, *gǣn* i förh. till isl. *gegn* o. s. v.

Genast adv.; av likbet. fsv. *genast*, adverb med flera varianter, ss. fsv. *genstan*, *gensta* o. s. v., utan motstycke i andra nord. språk, av superl., till adj. gen, använd om tidsförhållande ungefär ss. tvärt till adj. tvär, strax(t) till lt. adj. strak rak o. s. v.

Genom, igenom prep. o. adv.; av likbet. fsv. *genom* (med bif. *gönum*, *ginum*, *gynum*, även med *-om*) med el. utan föregående *i*; jfr isl. *(i) gegnum*, *gøgnum*, *gǫgnum*, da. *(i) gjennem* i s. bet. Ordet utgår från det nord. adj. gen med dess motsvarande variantformer, så att i grundbet. ligger föreställningen om en rörelse rätt fram, hvilket under vissa förhållanden kan vara liktydigt med tvärs igenom. Till formen är det väl en dativ av adjektivet av samma art som fsv. *(i) mællum* emellan, sål. med ursprungl. adverbiell bet., men väl ur sammanställningar med transitiva verb övergånget till prepos. med ackus. Eller skulle det vara en gammal sammanställning av fsv. *(i) gen*, isl. *(i) gegn* med prepos. *um*, nsv. om? Jfr Jessen: Dansk Etym. Ordb. art. *gjen*.

Gers ock vanligare **gärs** m. fisken Acerina cernua, med äldre o. dial. bif. *girs*; jfr likbet. no. dial. *gjørs*, *gjøss*, samt det väl från nsv. dial. lånade ry. *ërš* (= *jorš*, *jerš-*). Ifall *e* i gers är dialektiskt uppkommet antingen av *i* eller av *ä*, kunna de nynordiska formerna förklaras ur skilda kasus av ett fornnord. subst. med grundf. = urgerm. **gersu-*, hörande till en form = ie. *ghers* av den rot, som i formen *ghors* ingår i lat. *horrere* stå styv, vara borstig, *horridus* ruggig, sträv; sål. med samma grundbet. som nht. *barsch* aborre, med sammans. *kaul-barsch* gärs, samt sv. abborre, sl. m. borst. Se Lidén i P. B. Beitr. XV 508.

Geschvorner m. gruvuppsyningsman; lånord av nht. *geschworner* m. edsvuren tjänste- el. förtroende-man, t. ex. inom bärgsväsendet (*berg-geschworner)*, pc. pret. till vb. *schwören* svärja. Den äldre sv. formen *gesvorner* (se Sahlstedt 1773 m. fl.) kan möjligen härstamma direkt från en ht. dialektform med *s*-ljudet i mht. *gesworn* oförändrat, liksom en del andra svenska bärgsmansord hänvisa till ht. former med dialektiskt ålderdomligt uttal (jfr garva).

Gesims m., nyare lånord av likbet. nht. *gesims* n. = mht. *gesimeze* (mlt. *semeze*, *semse* från ht.), egentl. kollekt. till mht. *simez*, nht. *sims* m. gesims, en gammal bildning med germ. *t*-suffix, väl på något sätt sammanhängande med lat. *sīma* karnis?

Gestalt m.; lånat av nht. *gestalt* f., ett till vb. *stellen* (i äldre bet. ställa till, åstadkomma) bildat subst., anslutande sig till det gamla pc. pret., som fins ss. adj. i nht. *gestalt* beskaffad.

Gesvint, adverb till det föråldrade adj. gesvind snabb, ett lånord av det likbet. lt. *geswint (-nd-)*, motsv. ndl. *gezwind*, nht. *geschwind* i s. bet., mlt. mht. *swinde* stark, häftig, snabb, rask, ags. *swîð* stark, häftig, got. *swinþs* stark, kraftig. sund, isl. *svinnr* förståndig. Ovisst är, om detta adj. är besläktat med adj. sund, nht. *gesund;* troligen icke (ss. hörande till en rot *swin*) sl. m. subst. svän, isl. *sveinn* gosse, yngling, tjänare, ags. *swân*, fht. *swein* herde.

Gesäll m.; lånat av lt. *gesell* m., motsv. ndl. *gezel*, nht. *gesell(e)* i s. bet., mlt. mht. *geselle*, fht. *gisello* m. kamrat, sällskapsbroder, ursprungl. den som bor i samma hus, avledn. med grundf. = urgerm. **ga-saljan-* till fsax. *seli* m. byggnad, bestående av ett större rum, fht. *sal* m. (o. s. v.) = sv. sal. Samma ord utan prefixet är mlt. *selle*, lånat i sv. sälle.

Get f.; av likbet. fsv. *get* f., motsv. isl. *geit* f., da. *ged* c., ett samgerm. ord med gammal konsonantstamsböjning: got. *gaits*, ags. *gât*, eng. *goat*, mlt. *geite*, ndl. *geit*, fht. *geiz*, nht. *geiss* f. get. Härtill demin. got. *gaitein*, ags. *gǣten*, fht. *geizzîn* n. killing. En form af samma djurnamn (förgerm. **ghaid-*) fins utanför det germ. området endast i lat. *hædus* (grundf. **ghaido-*), medan å andra sidan förekomma flera germanska beteckningar för djur av getsläktet, ss. t. ex. fht. *ziga*, nht. *ziege* o. (lånat) lt. *zege* get, med demin. fht. *zikkîn*, nht. *zicke* n. killing; lt. *hoken*, mndl. *hoekijn* n. killing, ung bock (väl sl. m. fslav. *koza* get); det nordiska kid, killing, m. fl. ord; ss. särskilda namn för den fullvuxne hannen bock, samt fornnord. *hafr*, ags. *hæfer* = lat. *caper*.

Geting m., en sidoform på *-ing* (redan i Variar.) till likbet. fsv. *getunger* m., motsv. isl. *geitunger;* jfr i bet. bålgeting ä. da. *geding*, *gidding* ock det sammansatta nuv. da. *gedehams* (jfr isl. no. *hams* m. skal, i isl. även likbet. med *hamr* m. kroppshölje = sv. hamn). Anledningen till, att denna insekt, som eljest har ett germ. namn sl. m. lat. *vespa*, i nordiska språk fått ett namn som tycks vara bildat av get »capra», är okänd.

Gevaldiger m. (*gewallier* hos Lind 1749); lånat av lt. *gewald(i)ger*, *gewallger* profoss; väl efter nht. *gewaltiger* ss. substantivisk nom. sing. mask. av adj. *gewaltig* (mlt. *gewaldich*), avledn. till subst. *gewalt* i bet. makt ock myndighet (sv. våld).

Gevär n. (1716 i Swedbergs Schibb. ss. främmande ord, likbet. med *wapn*, *werja;* nu ish. om skjutvapen, som på 1600-t. hette *bössa* eller *rör*); lånat av likbet. lt. nht. *gewehr* n., ursprungl. med bet. »försvar»; till den tyska stam som fins lånad i bevära.

1. **Gift** f. i av-, efter-, hem-, mellan-, till-, upp-, utgift m. fl. dyl. ord; av fsv. *gipt*, *gift* f., motsv. isl. *gipt* f., da. *gift* c., got. *(fra-) gifts* f., ags. eng. fht. *gift*, mlt. nht. i sammans. *-gift* f. med bet. »givande» (abstr.; fordom ofta om bortgiftande el. förlovning av en kvinna) eller »gåva», urgerm. **gifti-* f., verbalabstr. till giva.

2. **Gift** n. »venenum»; nyare, väl av lt. nht. *gift* (nu neutr., kanske efter nht. *eiter* = sv. etter?) = fht. mht. *gift* f. i s. bet. lånad kortare form för (föråldr.) förgift, fsv. *forgift* (f. ?), mlt. *vorgift* i s. bet., till vb. förgiva, mlt. *vorgeven* förgifta, egentl. giva (att dricka) till fördärv. Ordet är ursprungl. = 1. gift.

3 **Gift** adj., egentl. pc. pret. till vb. **gifta** av fsv. *gipta*, *gifta* giva till äkta, gifta, motsv. likbet. isl. *gipta*, da. *gifte*, ett nordiskt dènom. till 1. gift i den forna bet. kvinnas bortgivande till hustru. — Gifte n., blott känt i nsv.; väl dels ss. neutr. en gammal form i senare led av sammans., ss. tvegifte o. s. v., dels av y. fsv. *gifte-* = ä. fsv. *gipto-*, form i sammans. till fsv. *gipta*, *gifta*, motsv. isl. *gipta* f. gifte, en nordisk bildning med grundf. **giftiôn-*. — Giftermål n.; en väl egentl. i det skrivna lagspråket bibehållen ålderdomlig form av fsv. *giptar-*, yngre *gifter-mal*, motsv. da. *giftermaal*, en sammans. till mål n. i bet. »tal» el. »avtal» (jfr gemål) med den gamla gen. sing. till 1. gift.

1. **Giga** v. med subst. gig-tåg; jfr i motsv. bet. vb. da. *gie*, lt. nht. ndl. *geien*, samt subst. da. *gie-tov (-toug)*, lt. nht. *gei-tau*, ndl. *gei-* el. *gij-touw*; därjämte om gig-tåg på båtar el. slupar (väl av etymologiskt skild stam?) lt. *gîk-tau*, ndl. *gijk-touw*. De svenska formernas ställning till de övriga formerna är oviss ock de hithörande sjömansordens förhistoria överhuvud alldeles okänd.

2. **Giga** f., mungiga; med förändrad bet. av fsv. *gigha* f., som var namn på ett stråkinstrument, ett slags violin; troligen jämte likbet. isl. *gígja* f., no. dial. *gigja*, da. *gige* ett gammalt lånord från lt.; jfr i s. bet. mndl. *ghîghe*, mht. *gîge*, nht. *geige*, mlt. demin. *gîgel*, samt de lånade ital. *giga*, ffra. *gigue* (sp. *giga*, nfra. *gigue*, eng. *jig* slags dans). Ordet omtalas i fsv. ock andra äldre språk ofta tillsammans med fsv. *fipla* o. s. v. (se 2. fela), hade väl såll. en något olika bet. (enligt gissning skulle de båda instrumenten skilt sig från hvarandra genom tillvaro, resp. saknad av gripbräde). Ordet antages vara av germanskt ursprung, om också av oviss rot.

Gigel- 1) i de föråldrade orden gigeltand tand som skjuter ut från tandraden, gigeltänt(-tänd) adj. i motsv. bet.; 2) i gigelsärt, ett troligen efter de förra orden bildat namn på Lotus corniculatus (annars käringtand), även i äldre form *gigalsärter* (plur.) om Lathyrus pratensis. Väl samma ord som no. dial. *gigl* adj. o. subst. vacklande, stående osäkert; jämte no. dial. *giga*, *gigla*, *gigra* v. vackla, vicka, stå löst, samt isl. *geiga* fara på sned, vika åt sidan, no. dial. *geiga* svänga, slänga (sig) hit ock dit, hörande till en germ. rot *gi̯ʒ* : *gaiʒ*, kanske på fjärmare håll sammanhängande med nht. dial. *gagen*, *gageln* v. slänga med benen, vagga, vicka o. s. v. (se D. Wb. IV, 1 Abth. 1142 f.) ock med mht. *gugen* v. vagga, även med sv. gunga?

Gigg m.; liksom da. *gig* c., nht. ndl. *gig* n. ett ungt lånord av eng. *gig* i s. bet. = lätt åkdon el. roddbåt, även med äldre bet. snurra. Kanske ett subst. (av nordisk härstamning?) till det vid gigel- omtalade verbet, no. dial. *giga* vackla o. s. v. med grundbet. hvad som svänger, slänger hit ock dit el. dyl.?

Gikt f. (*gickt* 1651 hos Arvidi), motsv. da. *gigt*; en nyare form från tyskan för fsv. fda. ock nynord. dial. *ikt* f., som är lånat av mlt. *jicht* f., motsv. ndl. *jicht*, sidoform till mht. *giht* (med kollekt. *gegihte* n.), mlt. nht. *gicht* f. (n.) i s. bet. Huru formen med *g* än skall förklaras (kanske kontraherad av fsax. fht. **gi-jiht* med prefix *gi-* = nht. *ge-*?), får den väl knappast läggas till grund för *j*-formen, utan *j* är väl urgerm. begynnelseljud i roten, som kanske står i avläget samband med den germ. roten *juk* i nht. *jucken*, ndl.

jeuken, eng. *itch* klia, i alla händelser väl har en mer el. mindre liknande betydelse (jfr Franck).

Gilja v.; av fsv. *gilia* a) locka, förföra en kvinna till älskog, lägra, b) fria; jfr isl. *gilja* i den förra bet., ä. da. *gillie*, *gille* fria; jämte fsv. *giælskaper*, *giolskaper*, *giolsemi* otukt, *giælmaþer* lägersman (av en urnord. stam **gelu-?*) väl hörande till en rot med germ. form *gel*, som torde vara en variant till den rot *gail*, som fins i got. *gailjan* fröjda, i fht. nht. *geil* adj. yppig, yster, kåt, i subst. mht. *geil*, mlt. *geil(e)*, *gêl* testikel (lånat från lt.: sv. bävergäll, se bäver), väl även i litau *gailùs* uppbrusande, skarp, bitter, fslav. *zělŭ* häftig; kanske ock med avljud i mlt. mht. *gîlen* v. begära, tigga. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 214.

Gill adj. i vissa uttr. ss. gå sin gilla gång, hålla för gillt; av fsv. *gilder*, *gild-* ägande visst värde, fullgod, gällande, giltig, antaglig, motsv. isl. *gildr* i s. bet., da. *gild* fullgod, bra; egentl. ett slags partic. till fsv. *giælda* o. s. v. betala (nsv. gälla, gälda) med grundf. germ. **gilðia-* ock grundbet. »för hvilken (-et) skall betalas». — **Gilla** v.; av fsv. *gilda*, denomin. verb med bet. finna el. förklara för fullgod, godkänna, gilla.

Gille n.; av fsv. *gilde* n. i s. bet., näml. a) gästabud, dryckeslag, sammankomst (inom ett brödraskap), b) brödraskap; jfr likbet. isl. *gildi* n., da. *gilde* n., meng. *gilde*, neng. *guild*, mlt. *gilde* n. f., ndl. *gild(e)* n., nht. lånat *gilde* f; ett tidigast i nordiska språk ock där även med sin egentliga bet. »betalning» uppvisat subst., motsv. urgerm. **gilðia-*, av roten till det germ. vb. **gelðan* betala, sv. gälla o. s. v. Jfr gill. Man har gissat, att bet. »gille» uppkommit närmast ur bet. »kalas (el. samkväm) vid offer», denna åter ur bet. »offergåva, offer»; jfr fsax. *geld*, ags. *gild* i denna sista bet., hvarav spår på nordiskt område emellertid saknas. Det synes annars enklare att utgå från en grundbet. »avgift, sammanskott».

Giller n.; av likbet. fsv. *gilder* n., motsv. no. o. ä. da *gilder* n.; jfr i s. bet. fsv. isl. no. *gildra* f. ock fsv. fno. *gildre* n., samt (antagl. lånat) meng. *gilder*. — **Gillra** v.; av likbet. fsv. *gildra*, motsv. isl. no. *gildra*, ä. da. *gildre*, meng. *gildren*. Jfr fsv. *gilta* v. i s. bet. Något etymon är icke känt.

Giltig adj. (hos Serenius 1741; sammans. likgiltig ännu icke hos Sahlstedt 1773); lånat av likbet. nht. *giltig*, biform med *i* (gammalt eller uppkommet i dial. av *ü?*) till nht. *gültig*; jfr da. *gyldig* (ombildat i da. eller från lt.?). Ordet är rotbesläktat med ock till betydelseutvecklingen likt sv. gill.

Gin adj.: se gen.

Gina f. slags blocktyg på fartyg; jfr da. *gie* (med förlorat *n*); lånord av likbet. lt. *gîn*, som jämte ostfris. *gîn*, *jîn*, ndl. *gijn* väl är en förkortad (kanske närmast från meng. *gin* lånad?) form av fra. *engin* mekanisk inrättning, särskilt hissvärk, vindspel m. m., härstammande från lat. *ingenium*.

Ginst m., ett växtnamn; lånat av likbet. nht. *ginst* (bif. *ginster*, *genster*) m.; jämte ndl. *genst*, *ginst* f. lånat av lat. *genista* (ital. *ginestra* o. s. v.).

1. **Gipa** v. med bif. gippa (egentl. proklit. i gippa över?), om ett bom- eller gaffelsegel: fara över (resp transit. föra över) åt andra sidan; jfr likbet. no. *gipa*, da. *gibbe*, nht. lånat *giepen*, *gieben*, ostfris. *gîpen*, *jîpen*, ndl. *gijpen*, eng. *gybe*. Månne (ss. antages av Doornkaat I 627) till roten *gîp* gapa (se 2. gipa)? Har man liknat det av vinden i ändrad riktning träffade seglets rö-

relse vid munnens gapande efter luft?

2. **Gipa** f., mungipa; motsv. no. dial. *gipa* f. djupt gapande sår (Ross 236). Jämte verbet sv. dial. *gipa* lipa, föra löst prat, lt. *gîpen* gapa efter = a) vara lysten, åtrå, b) kippa efter andan, ndl. *gijpen* i den senare bet., nht. dial. *geifen* gapa (efter), glappa, är vårt subst. bildat med gammalt *î* av en rot, hvartill höra sv. dial. *gippa* f. spricka, *gippa* v. gapa, glappa, no. dial. (med öppet *i*) *gipa* f. skåra, *gipa* v. (låta) gapa, nht. dial. *giffen* gapa (efter), fornlt. *gipendi* pc. pres. »patens», isl. no. *geipa* föra löst prat (i no. dial. även grina) samt med *sp* av *ps* isl. *geispa* gäspa, sv. gäspa (s. d.). Denna rot, variant till roten för gap, kan också betraktas som biform med germ. *p* till roten för lat. *hio* o. *hisco* gapar o. s. v. Jfr gan.

Gips m. (förr n.); nyare lånord = nht. *gips* m., ndl. *gips* n., o. s. v. av gr.-lat. *gypsum*, gr. *γύψος*.

Gira v.; med da. *gire* lånat av likbet. lt. ostfris. *gîren*, ndl. *gieren*, sidoform (i ndl. dial. eller från fris.?) till ndl. *geeren* gira, även hava sned form, denom. till lt. ostfris. *gêre*, ndl. *geer* (f.) kil, kilformigt stycke, t. ex. på klädesplagg, motsv. fht. *gêro*, ags. *gâra* ock isl. *geiri* m. i s. bet., ursprungl. väl hvad som liknar en spjutspets; avledn. till fsax. fht. *gêr*, ags. *gâr*, isl. *geirr* m. spjut (urgerm. **gaiza-*, sl. m. gissel).

Girig adj.; af fsv. *girugher* girig, lysten, motsv. fda *girig;* jfr mlt. *girich*, fht. *girîg*, ndl. nht. *gierig* samt det kortare fht. *giri*, mlt. mht. *gir*, mndl. *ghier* adj. i s. bet. Jfr ock subst. fsv. *giri* f., fda. *gire*, fht. *girî*, nht. *gier* f. girighet, begär, samt vb. mlt. *giren*, ndl. nht. *gieren* hava lystnad, åtrå. Här synas egentl. förefinnas två olika forngerm. former *gĭr-* ock *gîr-*. Den förra med *ĭ*, som ingår åtm. i de ht. orden, kan dels bero på *i*-omljud av germ. *ger-*, roten för begära ock gärna, dels stå i avljudsförhållande till *gîr-*. Denna senare form ingår väl i de nyare sv., lt. o. ndl. formerna med *i* (såframt icke detta i lt. o. ndl. beror på enstav. *gĭr* av fornlt. *gĭr* samt i nsv. på lån?); den finnes för övrigt i mht. *gîr*, nht. dial. *geier* girig, troligen även i fågelnamnet mlt. *gîr(e)*, ndl. *gier*, fht. *gîr*, nht. *geier* gam. Den från germ. roten *ger* ursprungl. skilda roten *gĭr* »vara lysten» torde vara biform med *r* till en rot *gĭ*, som väl egentl. är samma rot som den bekanta roten med bet. »gapa». Se 2. gipa. — Det nuv. da. *gjerrig* girig, samt mlt. *gerich* begärlig, höra kanske till roten *ger*.

Gissa v.; av likbet. fsv. *gissa*, *gitza*, motsv. no. *gissa*, väl lånat från lt.; jfr i s. bet. mlt. ndl. *gissen*, samt meng. *gessen*, neng. *guess*, nordfris. *gezze*. Verbet hör till den germ. roten *get* »få (tag i)», som bland annat ingår i da. vb. *gjette* gissa ock i sv. subst. gåta (se förgäta), men är till bildningssättet oklart: denom. till ett urgerm. nomen **gessa-* el. = ett urgerm. vb. **gatisôn?* För formen med *i* torde icke behövas särskild grundform, då av mlt. vb. *hissen*, *hitzen* hetsa (fsv. *hissa*, *hitza*), biform till mlt. *hessen*, lånat av mht. *hetzen*, tycks framgå, att mlt. *i* kan hava uppkommit av *e* frf. *ss*, *ts*.

Gissel n. (förr f. el. m.); av fsv. *gisl* f. i s. bet., även stråle i *solgisl* (jfr härmed, att stråle fordom betydde »pil»); väl med *i* av förkortat *ē* = fsv. *gesl* f. gissel. Biformer äro fsv. o. ä. nsv. *gisla* f. gissel, fsv. *solgisla* f. o. *-gisle* m. solstråle. Jfr isl. *geisl* m stav för skidlöpare, *geisli* m. a) stav, b) stråle, ljusstrimma, no. dial. *geisl* m. piska, *geisle* m. stråle, strimma, samt mlt. *geisel* f., ndl. *geesel* m., fht. *geis(a)la* f., nht.

geisel, *geissel* f. gissel. En form med avljud (väl till grundbet. lik sv. stav i Gustav) fins i forngerm. mansnamn ss. de forntyska namnen på *-gisl*, *-gisil*, de fornsvenska på *-gils* (med metates av *sl*) o. s. v. Ordstammen är bildad med *l* (knappast ss. sammans. med ett subst. = got. *walus* stav) till ett forngerm. subst. med bet. »spjut» (urgerm. **gaiza-* m.): isl. *geirr*, fsax. fht. *gêr*, ags. *gâr*, got.-lat. *-gaisus* i mansnamn ss *Hariogaisus*, motsv. fornir. *gai* spjut (urkelt. **gaiso-*); lånat dels i lat. *gæsum* o. gr. *γαῖσος*, *-ον* spjut, som brukades av barbarer i Europa, dels i fi. *keihäs* spjut. Detta ord, som kan vara = gr. *χαῖος* herdestav, förmodas mäst jämte ags. *gâd* f., eng. *goad* pikstav höra till en germ. form *gai* av den rot som finnes i sanskr. vb. *hi-* driva på; grundbet. »föremål hvarmed man driver på» (ss. käpp, stav el. spö) eller »hvarmed man sticker» (pikstav)? Annorlunda vill Wadstein i Idg. Forsch. V 9 f. förklara ordgruppen ss. bildad med det germ. prefixet *ga-* (se ge-) dels till got. *aiz*, fht. *êr*, fsv. *er* (grundordet till nsv. erg) = lat. *æs* brons, metall, dels kanske till ett germ. **-iz-* »järn», som vore en kortare biform till nht. *eisen*, ags. *îren* o. s v. = sv. järn, så att grundbet. skulle vara »föremål som är försett med metall-, resp. järn-spets».

Gisslan f.; av likbet. fsv. *gislan* f., ursprungl. abstraktum till fsv. vb. *gisla*, motsv. isl. *gísla* giva el. taga gisslan, denom. till fsv. *gisl* (m.? f.?) gisslan, med bif. *gisle* m., vanl. i plur. *gisla(r)*, motsv. likbet. isl. *gísl* m., *gísli* m., *gíslar*, *-ir* f. pl., da. *gissel (gidsel)* c., pl. *-ler*, samt ags. o. mlt. *gîsel* m., fht. *gîsal* m., nht. *geisel* m. f. Jfr det avledda ndl. *gijzelaar* m., mlt. *gîseler(e)* i s. bet., samt den *l*-lösa (möjligen sekundära?) formen mlt. *(tô) gîse* (till) gisslan. Det germ. ordet motsvaras av fornir. *gîall* gisslan, där ett fornkelt. *s* bortfallit. Något etymon är icke funnet.

Gisten adj.; av likbet. fsv. *gistin*, motsv. da. *gisten*; bif. utan *t* sv. dial. o. ä. da. *gissen*, no. dial *gisen*, nisl. *gisinn*. Härtill vb. gistna, motsv. ä. da. *gistne*; utan *t* sv. o. no. dial. samt nisl. *gisna* i s bet. Jfr sv. dial. *gistas* v. gistna, no. dial. *gista* bli gles, vidare no. dial. *gisa* v. a) fnissa, b) plira (grundbet. väl hava en smal öppning el. springa) samt adj. *giseygd* plirögd o. *gis-tent* som har glest sittande tänder. Roten *gĭs* kan vara en av biformerna till germ. roten *gi* gapa (jfr 2. gipa o. girig), men är kanske påvärkad dels av roten för adj. gles (s. d.), dels av en rot med *gr-*, som fins i äldre o. dial. sv. *grist* adj. gisten, otät, gles, *gristna* v. gistna, bli otät, samt i no. dial. *grisen* (= nisl. *grisinn*) otät, hålig, gles, med till bet. motsvarande vb. *grisna*, adj. *greis* o. s. v. Möjligen får tillika, enär *gisten* betyder sprucken av torka, antagas (ss. hos Rietz 194) beröring med en annan ordgrupp, hvartill höra äldre o. dial. sv. *gista* v. torka (ènligt äldre ordböcker ish. torka malt, nu = torka nät), fsv. o. dial. nsv. *gista* f. stör till torkning av nät? Kanske är roten för dessa ord densamma som med avljud fins i mlt. *gêst*, *geist*, nht. (lånat) ock ndl. *geest*, nordfris. *gâst*, ostfris. *gast* torrt högland, hed?

Gitta v. (med *tt* redan i y. fsv. av proklit. *gĭta*), nu i bet. förmå sig till, idas; av fsv. *gita* lyckas, förmå, kunna, egentl. »få (gjort)», motsv. da. *gide* gitta; en sidoform med *i* från pres. sing. till ä. fsv. *(giata) gæta*, motsv. isl. *geta* o. s. v., ett allmänt forngerm. verb med grundbet. »få tag i». Se förgäta.

Giva v., hvardagl. ge (i proklis av y. fsv. *geva* med *ē* av ä. fsv. *ĭ*); av likbet. fsv. *giva*, sidoform med *i*

från pres. sing. till fsv. (mindre vanl.) *gæva*, motsv. isl. *gefa*; jfr da. *give*, got. *giban*, ags. *gifan*, fsax. *geban*, fht. *geban* o. s. v. i alla germ. språk med s. bet. Möjligen sl. m. litau. *gabenù* jag bringar, skaffar ock fornir. *gabim(-aim)* jag tager?

Gjord f.; av likbet. fsv. *giorþ* f., motsv. da. *gjord* gjord, tunnband. Samma ord som isl. *gjǫrð* f., got. *gairda* f. i s. bet. (= urgerm. **gerðô-*)? Eller, ss. uppkommet av fsv. **giurþ*, äldre **gyrþ*, motsvarande mlt. *gorde* m., nlt. *görde*, *gört*, ndl. *gord* f. (vare sig detta är = urgerm. **gurði-* eller en yngre daning till verbet)? Jfr ock eng. *girth* gjord (språkhistoriskt oklart). — **Gjorda** v.; av likbet. fsv. *giorþa*, äldre *giurþa* (av **gyrþa*), motsv. isl. *gyrða*, da. *gjorde*, ags. *gyrdan*, eng. *gird*, fsax. *gurdian*, ndl. *gorden*, fht. *gurten*, nht. *gürten* i s. bet., bildat med avljud i förh. till likbet. got. *gairdan* st. v. Roten, germ. *gerð* (*: garð : gurð*) »omsluta», ingår väl också åtm. delvis i det germ. subst. **garða-*, sv. gård. Jfr gördel.

Gjuta v.; av fsv. *giuta* gjuta, utgjuta, motsv. likbet. isl. *gjóta*, da. *gyde*, got. *giutan*, ags. *geotan*, fsax. *giotan*, fht. *gioz(z)an* o. s. v., ett gammalt verb, som väl måste vara samma som likbet. lat. *fud-* (pres. *fundo*; med oklart *f* för ursprungligt *gh*). Roten, ie *ghud*, är variant till roten *ghu* i gr. χέω gjuter, utgjuter (t. ex. dryck-offer), strör, kastar, χυτός utgjuten o. s. v., samt i sanskr. vb. *hu-* offra.

Glad adj.; av likbet. fsv. *glaþer*, motsv. da. *glad* i s. bet., isl. *glaðr* a) glänsande, klar, b) glad, vänlig, ags. *glæd*, *glad-* i båda dessa bet., eng. *glad* glad, fsax. i *glad-môd* glad, mlt. *glat*, *glad-* med bet. hal, glatt, liksom nlt. *gladd*, ndl. *glad*, fht. mht. *glat*, nht. *glatt* (därjämte i äldre ht. glänsande). Av de båda forngerm. bet. »glänsande, klar» (hvarav den nynord. bet. uppstått, ss. t. ex. i nht. *heiter*) ock »hal, glatt», hvilka i ock för sig lätt kunna härledas ur hvarandra, synes här den sistnämda bet. vara primär, enär roten finnes i motsv. form = förgerm. *gᵤhladh* i lat. *glaber* glatt (*-br-* av *-dhr-*) ock med lång vokal i fslav. *gladŭkŭ* glatt ock litau. *glodus* o. *glodnas* liggande slätt (om hår). Denna rot torde sammanhänga med roten för glida med annan vokalism, däremot står den väl icke (annorlunda än kanske genom sekundär blandning) i samband med de olika germ. rötterna på *gl-* med bet. »glänsa», hvarom se glans. Till en ursprunglig bet. »glida» hör väl verbet sv. dial. *gladas*, no. *glada* gå ned (om solen) med subst. ä. nsv. *solegladning* o. isl. *sólarglaðan* solnedgång. Jfr ags. *tô sete glîdan* samt mlt. *glîden* i bet. gå ned (om solen). Jfr ock glada.

Glada f. (y. fsv. med artikel *gladen*, ä. nsv. *gladha*); troligen ett till adj. glad i dess sannolikt älsta bet. »hal» bildat subst. med grundbet. »den glidande», syftande på gladans sätt att flyga. Jfr i s. bet. isl. *gleða* f., troligen (se Noreen: Urg. Lautl. s. 21) med *a*-omljud av *i* hörande till roten för glida, jämte liknande namn på gladan, ss. ags. *glida* m., meng. *glede*, neng. *glede (glead)*, samt sv. dial. *glära* (= fsv. **glæþra*), nisl. *gleðra* f. Jfr ock sv. dial. *glänta* f., da. *glente*, ä. da. *glinte* glada, väl sl. m. sv. dial. *glänta* o. *glinta* v. halka, slinta ock no. dial. *glanta* v. i s. bet. Se Hellquist: Etym. Bemerk., Gefle 1893, s. III.

Glam n. muntert högröstat samspråk; av fsv. *glam* n. larm, gny, sorl, motsv. isl. no. *glam* (jämte isl. *glamm*) n. i s. bet., da. *glam* n. hundskall, även (i *glamhul* tornglugg) klang av ringklockor. Härtill vb. glamma, fsv. o. no. *glama* larma, gny, isl.

glama samspråka, da. *glamme* skälla, samt isl. no. *glamra* slamra. Man antager gärna något slags samband med isl. *glaumr* m. o. ags. *gleam* glam, stojande glädje, hvilket ord kan vara *m*-avledn. med avljud till roten för isl. *glý* n. glädje, ags. *gleo*, eng. *glee* fästglädje, musik, gr. χλεύη skämt (jfr Persson: Wurzelerw. 69, 195). Annars kan glam i ock för sig antingen föras till en form av den rot som ingår i gala o. s. v., eller ock (jfr Wadstein i Idg. Forsch. V 15) vara en med germ. prefixet *ga-* (se ge-) utvidgad form till isl. *hlam* n. larm, gny, hvilket åter jämte isl. *hlamma* ock no. sv. dial. *lamra* slamra samt fsax. *hlamôn* brusa o. s. v. är sl. m. lat. *clāmare* ropa, skrika, dundra, hörande till en rot som fins utan *m* i lat. *calare*, gr. καλεῖν kalla, ropa, ock som troligen är densamma som med *s* i början ingår i slamra o. dithörande (se Johansson i P. B. Beitr. XIV 309 f.).

Glans m., ä. nsv. *glantz*, motsv. da. *glan(d)s*, ndl. *glans* i s. bet., eng. *glance* (lånord från ndl. el. lt.?) glimt, ögonkast (jfr i avs. på bet. blick); väl lånat (hos oss med lt. mellanled) av mht. nht. *glanz* m., liksom vb. glänsa, med förmedling av lt. *glänsen*, av likbet. nht. *glänzen*. Jfr fht. mht. *glanz* adj. glänsande, mlt. *glantz* bländande skön, samt mht. mlt. *glinzen* v. glänsa. Jämte denna ordgrupp med ht. *z* av urgerm. *t* finnas ord med gammalt *s*, ss. ndl. *glanzen* o. mht. mlt. *glinsen* glänsa. Det från lt. lånade da. *glin(d)se* i s. bet. kan hava gammalt *z* eller *s*. Jfr även mht. *glanst* o. *glinster* glans, mlt. ndl. *glinsteren* skimra, samt glas (s. d.). Den ht. ordgruppen med *z* kan möjligen direkt sammanställas med sv. vb. glänta, som i dial. kan betyda ljusna, skymta; ock kanske fins samma rot (i så fall = förgerm. *ghlend*) i fslav. *ględĕti*, *ględati* se, skåda? Dock kan germ. *t* även vara sekundärt i förh. till *d* i mht. *glander* glans, *glander* glänsande, samt i sv. glindra. Möjligen ock *glint* nasalform till roten *glit* i got. *glitmunjan* glänsa ock i glittra? Eller *glant* en bildning med *t*-suffix till roten för sv. o. no. dial. *glana* v. a) glimta fram, visa en klar fläck (om mulen himmel), b) stirra, glo, nisl. *glana* i den förra, da. dial. *glane* i den senare bet., med subst. no. dial. *glan* n. klar fläck m m., nisl. *glan* n blankhet (hos nypolerade varor)? För övrigt kunna dessa ock flera andra på *gl* begynnande germ. rotformer med bet. »glänsa» (se t. ex. glimma, glo) ytterst hänföras till en förgerm. rot, uppträdande än med palatalt *gh-* (*g'h*), än med icke palatalt *gh-*, hvars enklaste former äro *ghl̥*, t. ex. i gul o. guld, ock *ghel*, t. ex. i fsax. fht. *gelo*, nht. *gelb* gul ock i lat. *helvus* gul. Jfr Persson: Wurzelerw. 109, 172. — **Glansk** adj. glänsande ock hal: kanske egentl. avledn. till ett äldre sv. subst. = no. isl. *glan* (se ovan)?

Glappa v.; till en rot som fins i sv. o. no. dial. *glapa* vara öppen, ish. på otillbörligt sätt (om dörrar, kläder o. s. v.) samt sv. dial. *gläppa* öppna sig, slippa upp, båda verben även (liksom ä. nsv. *gleppa*, *glappa*) med bet. prata i otid; vidare i sv. o. no. dial. *glap* n. öppning, hål, fsv. *glapran* f. prat, samt fsv. *glafsa* v. gläfsa = nsv. dial. *glafsa* a) prata i otid, b) sluka, äta glupskt eller länge, sidoform till gläfsa (s. d.). Roten, som även fins med avljud dels i glåpord o. dial. vb. *glåpa* prata på opassande sätt eller i otid, dels i glop, är till formen lik den, som med något olika bet. ingår i fsv. *glappastigher* villostig, isl. *glappaskot*, *-verk* olycks-skott, -dåd, isl. *glap* otillbörlighet, fel, sammans. *glapstigr*

villostig, vb. *glepja* bringa i olag, *glapna* fördärvas, no. dial. *gleppa* st. v. glida undan, slå felt. Härjämte finnas ord med liknande betydelser till en germ. rot *glip*, t. ex. 1) sv. o. no. dial. *glipa* f. öppning, spricka, sv. dial. *glippa* v. ofta öppna (m. fl. ord i nord. dial., se Rietz 199, Ross 250), vidare mlt. *glepe* o. *glippe* f., ndl. *glip* m. (äldre bif. *gleep*) spricka samt ä. ndl. *glepen* v. gapa, stå öppen; 2) da. *glippe* v. slinta, slå felt, *glip* i *gaa glip af* gå miste om, mlt. ndl. *glippen*, nht. dial. *glipfen* v. halka, slinta, mlt. *glipperich*, nht. *glipfrig* adj. hal. I alla händelser måste här antagas tvänne germ. rötter *glap* o. *glip* med bet. »glida», väl sl. m. rötterna för g l a d o. vb. g l i d a. Svårare är att säga, om tillika funnits homonyma rötter, som ursprungl. haft bet. »gapa» (varianter till germ. roten *glup* i g l u p a n d e, g l u p s k?), eller om kanske först genom senare invärkan från de till g a p o. g i p a hörande ordgrupperna här uppstått en sekundär bibetydelse »glida upp» el. dyl.

Glas n.; av likbet. fsv. *glas* n., motsv. no. da. *glas*, ags. *glæs*, eng. *glass*, mlt. ndl. fht. nht. *glas* n. glas, i fht. även »electrum» (urgerm. **gláсa*-). Biformer äro fsv. da. *glar*, isl. *gler* n. (urgerm. **glazá*-) samt fsax. *gles* glas. Hit höra även mlt. *glar* kåda (möjl. med fornlt. långt *a*) samt med avljud ags. *glǽr* el. *glǽre* kåda, bärnsten ock lånat från germ. språk lat. *glēsum* bärnsten. Grundbet. är väl »det glänsande, klara» ock roten, hvartill kanske höra mht. *glast* glans, *glesten* v. glänsa, en av de germ. rotformerna på *gl*- med bet. »glänsa» (se g l a n s). Såsom nasalerad form till här föreliggande rot kan anses roten *glans* i ndl. *glanzen* glänsa. Jfr ock isl. *glǿsa* v. pryda med något som glänser (= urnord. **glansian* eller **glâsian?*).

Glatt adj. (*glaadt* »lævis» i Lex. Linc.), motsv. da. *glat*; lånord, delvis från ht. ock delvis från den oböjda lt. formen på *t*, = nht. *glatt*, mlt. *glat*, *glad*-, nlt. *gladd*, ndl. *glad* glatt. Från lt. härstammar säkert sjökrigstermen g l a t t l a g, till bet. likartad med adverbet mlt. *glat*, nht. *glatt* helt ock hållet, egentl. »jämnstruket» (jfr da. *slæt* alldeles). Adjektivet är egentl. samma som sv. g l a d.

Glaven, g l a v m. i poesi med nyare bet. svärd (även i da., väl efter franskan?), förr = spjut (så i bibeln o. i Lex. Linc.); av fsv. *glavin* n. m., en biform, motsv. da. *glavind*, till fsv. *glævia* o. *glavia* f., fno. *glefja* spjut; lånord av mlt. *glaven* (i obl. kas. o. plur.) jämte *glave*, *glevie* f. (m. fl. former) spjut, lans; med mndl. *glavie*, mht. *glavîn*, *glevîn*, *glavie* o. s. v. lånat av ffra. *glaive*, *gleive*, *glave* lans, spjut; nfra. *glaive* arkaist. i bet. svärd; jfr prov. *glavi* svärd; av lat. *gladius* svärd.

Gles adj., uppvisat endast i nsv., med. dial. sidoform *glis*; jfr no. dial. *glisen*, *glesen* i s. bet. Att grundbet. är »som släpper fram ljus», kan slutas av sv. o. no. dial. *glisa* v. glimta, lysa genom öppning el. springa, även le i mjugg, hånle m. m., motsv. ags. *glisian*, ffris. *glisa* glimma ock tilllika med ags. *glisnian*, eng. *glisten* glänsa, tindra (även mlt. *glisteren*, eng. *glister* blänka, glimma, om icke med förlorat *n* = mlt. ndl. *glinsteren*) hörande till en germ. rot *glis*, som kan anses som nasallös rotform vid sidan av roten *glins* »glänsa» (jfr g l a n s), tillika variant till roten för g l a s med *i*-vokalism ss. t. ex. rötterna för g l i t t r a ock g l i m m a. Därjämte får väl antagas beröring, ehuru på oklart sätt, med den etymologiskt dunkla ordgrupp, hvartill höra adj. no dial. *greis* o. *grisen*, nisl. *grisinn* otät, hålig, gles ock vb.

äldre ock dial. sv. *gristna* gistna o. s. v. Se gisten. — Glesna v., nyare form efter adj. gles för sv. o. no. dial. *glisna* i s. bet.

Glete m. n., blyglete, bif. silverglitt, förr även *glett* o. *silfwerglitter*; troligen. liksom så många andra bärgsmansord, ett lånord från ht., ehuru, som det tyckes, delvis med formell påvärkan från andra håll; jfr i s. bet. 1) nht. *glätte* f. ock ä. nht *glötte* (med dial. *ö*, ss. i *flötz*, sv. flöts; härefter da. *sølver-glød*) av mht. *glete* f., motsv. mlt. o. ä. ndl. *glede* f. i s. bet., egentl. abstraktum till adj. mht. *glat* glatt, glänsande, mlt. ndl. *glad-* (se glatt, glad); 2) ndl. *zilver-glit (-glid)* n., formellt hörande till samma grupp som lt. ostfris. *glit-* i adj. *glitswart* glänsande svart, isl. *glit* n. glitter o. s. v. (se glittra), förmodligen dock egentl. med ombildning av det från ht. härstammande ordet (jfr da. vb. *glitte* glätta, som tycks vara en ombildning av nht. *glätten* genom påvärkan av ä. da. *glitte* glänsa).

Gli n. (upptaget hos Serenius 1741). Skulle detta endast i nsv. kända ord ursprungl. betyda »det som glimmar (i vattnet)» ock höra till roten för det äldre o. dial. sv. vb. *glia* = isl. *gljá* glänsa. glimma? Se glimma.

Glida v. (upptaget i sin egentliga bet. i Spegels Gloss. 1712, men y. fsv. *glidha* i bet. giva sig i väg, bära av); väl liksom da. *glide* lånat av mlt. *glîden* glida, giva sig i väg (gå ned: om solen), motsv. fsax. ags. *glîdan*, ffris. *glîda*, mht. *glîten*, o. s. v. i de nyare västgerm. språken med bet. glida (undan eller fram; i egentlig el. överförd mening). Till den av detta verb representerade germ. roten *glīð* finnes en likbet. variant *glað* (se glad, glada, glatt). Fjärmare besläktade äro väl dels roten för verben sv. dial. *glinta*, *glänta* o. no. dial. *glanta* halka, slinta, dels rötterna *glip* o. *glap* med s. bet., omtalade vid glappa. Märkligt är, att flera paralellrötter finnas med begynnande *sl-*, ss. t. ex. 1) i ags. *slîdan*, eng. *slide* v. glida, halka, slinta, 2) i sv. slinta med dithörande, 3) i sv. slippa, slapp, släppa, slipprig o. s v. Då det emellertid synes svårt att förutsätta urgammal växling av begynnande germ. *gl-* ock *sl-* hos ord av gemensam rot, torde man få antaga, att här (ock i åtskilliga liknande fall, jfr t. ex. flåsa) likheten i väsentlig mån beror på partiellt utbyte av ljud, t. ex. av begynnelsekonsonant, mellan ord som äro av alldeles skilt ursprung, men hava mer el. mindre likartad betydelse; resp. på invärkan på hvarandras betydelse hos ordgrupper som hava partiell formlikhet, t. ex. sådana som rimma med hvarandra.

Glimma v.; av fsv. *glīma* glimma, glänsa (kanske därjämte fsv. **glimma* med gammalt *mm*?). Jfr i s. bet. 1) no. *glima* st. o. sv. v. ock mht. *glîmen* st. v., till en germ. rot *glīm* : *glaim*, som ingår i fsax. *glîmo* m. glans = fht. *glîmo* m. lysmask, samt i ags. *glǽm* m. glans (eng. *gleam*) ock fht. *gleime* m. lysmask; 2) mht. nht. ndl. *glimmen* st. v., hvartill adj. mlt. *glimmendich* glimmande, till en rotform *glimm* : *glamm* (möjligen sekundärt uppkommen ur ett pres. på germ *mn*, beroende på förgerm. *n*-suffix?); jfr mht. *glim* m. gnista o. *glamme* f. glöd. Den germ. roten *glīm* kan, liksom flera synonyma rötter med andra slutkons. (se glittra, gles, glirlng), anses som en förstärkt form till den rot med förgerm. form *g'hli*, som troligen ingår i äldre o. dial. sv *glia* = isl. *gljá*, no. *gljaa* glänsa, glimma (kanske även i sv. gli?) samt i fornir. *glé* glänsande ock i gr. χλιαρός varm,

χλιαίνω värmer. Tillika kan den betraktas som sidoform till roten för glåmig. En enklare form av roten är *ghel (g'hel) : ghl̥ (g'hl̥)*. Jfr glans. — Glimra v.; av likbet. fsv. *glimbra*, motsv. da. *glimre*, eng. *glimmer*, mht. nht. *glimmern*. Härtill: Glimmer n., i nyare tid även (troligen efter ht.) namn på vissa mineral; fsv. *glimber* n. o. s. v. — Glimta v, motsv. no. *glimta*, da. *glimte*.

Glindra v., motsv. da. (föråldr.) *glindre* i s. bet., no. dial. *glindra* plira. Härtill glinder n, fsv *solglinder* solglans. Denna ordgrupp, avlägset sl. m. glimma, kan ställas vid sidan av mht. *glander* glans, *glander* glänsande. Därjämte är tänkbart, att den slav. roten *ględ* i fslav. *ględěti*, *ględati* se, skåda har förslav. *dh* (icke *d*, motsv. germ. *t*, se glans) ock direkt motsvaras av germ. *glind* ss. en urgammal rotform. Jfr annars även den nordiska roten *glin* i no. dial. *glina* st. v. glänsa, glimma, sv. dial. *glina* flina, *glena* lysa, skina, klarna (se Rietz 197, 198).

Gliring m. speord (ss. riksspråksord först i nyaste ordböcker, enligt Rietz 199 i sydsv dial. = »halvklart stickord»); väl med äldre bet. »flin, hånleende», till vb. *glira* i dial. plira med ögonen, flina, hånle, motsv. no. dial. *glira* i s. bet., även glimta, lysa igenom; jfr sv. o. no. dial. *glira* f. liten spricka, där ljus skymtar igenom. Med motsv. bet. finnas ock sv. o. no. dial. *glisa* v. (med subst. no. dial. *glising* glimtande, fnissande) ock no. dial. *glisa* f. av roten till gles. Jfr ock isl. *glissa* v. flina. Dock är väl ovisst, om nord. *glir*- är en gammal på urgerm. **gliz* beroende växelform till *glis*. Här kunde ock föreligga blandning mellan ursprungl. icke samhöriga ord (jfr glida). De hithörande verben tillika med sv. dial. *glina* (se glindra) bilda en påfallande paralellism till de synonyma *flira* i dial., flissa med dithörande, samt flina.

Glitt, silverglitt: se glete.

Glittra v., motsv. isl. no. *glitra*, ä. da. *glidre*, meng. *gliteren*, neng. *glitter* i s. bet., sl. m. isl. *glita* glänsa, blänka, med subst. *glit* n. glitter, ock de väsentl. likbet. verben fsax. *glîtan*, fht. *glîzzan*, nht. *gleissen* st. v. ock mht. *glitzen* (med nyare iterativ mht. nht. *glitzern*) samt got. *glitmunjan*. Om den germ. roten *glit* se glimma, glans.

Glo v., liksom da. *glo(e)* med bet. »se stinnt, stirra» utvecklad ur en äldre i nord. dial. ännu förekommande bet. »glänsa» (jfr blick); samma verb som fsv. *gloa* glöda, isl. *glóa* glänsa, glöda, ags. *glôwan*, eng. *glow*, mlt. *glôien*, ndl. *gloeien*, fht. *gluoen*, nht. *glühen*, alla i bet. glöda. Roten, germ. *glô*, här förstärkt med *-w*, fins, utom i glöd (s. d.), i ags. *glôm(a)* m. skymning, ursprungl. väl ljusning (morgongryning?), eng. *gloom* med än mera förändrad bet. dunkel, dysterhet, samt i sv. o. no. dial. *glora* v. glimma, stirra, väl även i gr. *χλωρός* ljust grön eller gul, gulgrön, blek. Jfr ock glosögd. Rotformer med avljud ock med *w* äro: 1) Germ. *glaw* i adj. (urgerm. **glawwa-*) ags. *gleaw*, fsax. *glau*, fht. *glouw-* klarsynt, klok, got. *glaggwus* noga, isl. *glǫggr*, *gløggr* klar, tydlig, skarpsynt, klok, noga, njugg, fsv. *glægger* (med avledd bif. *gluggotter*) skarpsynt. 2) Germ. *gluw* i glugg. En tredje variantform, germ. *glǣ*, förgerm. *g'hlē*, fins i litau. *žlėja* gryning, skymning, samt i sv. glåmig (s. d.). Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 44, 161, 162. Se glans.

Glop m.; av fsv. *gloper* m., motsv. isl. *glópr* m. person som icke vet att skicka sig; tillika med fsv. *glöpa orþ* smädeord, glåpord, isl. *gloepr* m. felsteg, synd, med sammans. *gloep*-

yrði n. otillbörliga ord, vb. *gloepa* förleda, förföra, hörande till en germ. rot, här med formen *glôp*, hvilken även fins med avljud dels i glåpord ock i sv. dial. *glåper* m. glop, dels i isl. *glap* otillbörlighet, fel, *afglapi* m. glop, *afglapa* v. bringa i olag, göra om intet, *glepja* v. i s. bet., även förföra, samt i sv. glappa o. s. v., ock hvars grundbet. synes vara »glida». Glop sål. ursprungl. = »den som slinter», d. v. s. som är utan styrsel? Möjligen tillika med en bibet. »gapig» (som gapar på otillbörligt sätt: jfr glappa)?

Glopp, snöglopp n. rägnblandad snö som faller; jfr dial. (i Skåne enl. Rietz 203) *käla-glöp* (sammans. med tjäle = isl. *þeli*) samt no. dial. *glop*, *tel-glop* ock (med *r* av oklart ursprung, men förmodl. sekundärt) *tele-grop*, *tela-grøp* tjäl-lossning. Såsom motsvarande ett förliterärt fsv. **glaup* skulle vårt ord kunna vara = ett urgerm. **ga-hlaupa-* till ett vb. **ga-hlaupan* med bet. »löpa (d. v. s. rinna) tillsammans, smälta ihop», bildat med prefixet *ga-* (se ge-) av urgerm. **hlaupan* = sv. löpa.

Glosa f., sammans. speglosa; jfr da. *glose* i s. bet., isl. *glósa*, meng. mht. *glôse* f. samt mlat. ital. *glosa* o. s. v. uttydning av ett ord el. uttryck; lånord av lat. *glōssa* f. ovanligt uttryck, resp. dess förklaring; av gr. *γλῶσσα* i bet. mindre brukligt (t. ex. dialektiskt el. föråldrat) ord, egentl. »tungomål», ursprungl. »tunga». Härtill vb. fsv. *glosa* o. s. v. uttyda, förklara = mlat. ital. *glosare*.

Glosögd adj. som har utstående stirrande ögon. Jfr no. dial. *glos* m. a) beskådande, titt, b) enligt Ross 253 namn på en fisk med stora ögon. Vid sidan härav finnas med *r* sv. o. no. dial. *glora* v. glimma (med liten låga), stirra, nisl. *glóra* glimma, tindra (såsom kattögon), no. dial. *glor* n. glitter, *gloreygd* adj. = nisl. *glóreygðr* med tindrande ögon, samt med avljud meng. *glaren*, neng. *glare* v. glänsa, blänka, glo, stirra, mlt. *glaren* glöda, mht. *glarr-ouge* stirrande öga. Möjligen är germ. *glôs* en gammal avljudsform av roten till glas? Eller närmast en variant med yngre *s* till roten för glo? Jfr de synonyma rotformerna *gli*, *glis*, *glir* (se glimma, gles, gliring). Jfr ock isl. *glýs* n. glitter ock sv. dial. *glysa* v. a) glittra, skimra, b) se noga på något, samt fisknamnet *glysa*.

Glufsa v.: se glupande.

Glugg m.; av likbet. fsv. *glugger* m., motsv. isl. *gluggr* m.; jfr fsv. *glugga* f. ock isl. *gluggi* m. i s. bet. Med grundform = urgerm. **gluw(w)a-* ock med ungefär samma grundbet. som det med ljus ock lat. *lux* o. s. v. besläktade fsv. *liuri*, isl. *ljóri* m. öppning i taket, egentl. »hvad som släpper fram ljus», hör glugg till roten för glo.

Glunka v. tala hemlighetsfullt om något, motsv. likbet. no. dial. *glunka*; en variant med etymologiskt oklart (kanske genom något slags blandning senare inkommet?) *l* till sv. o. no. dial. *grunka* i s. bet., fsv. *grunka* mumla, knota, en *k*-avledn. till isl. *gruna* förmoda, ana, misstänka, no. *gruna* i s. bet., även tänka, spekulera, fundera på något, sl. m. det i den sistnämda bet. brukade sv. (2) grunda.

Glunt m. (i dial.) pojke (enligt äldre ordböcker pojke av minst tolv års ålder); jfr da. dial. *glunte* i väsentl. s. bet. Kanske sl. m. vb. *glinta*, *glänta* i sv. dial. halka, slinta, sål. med grundbet. »den som slinter, som saknar styrsel på kroppen»? Jfr glop, där dylik grundbet. synes hava utvecklat sig i väsentl. lika, men något mera psykisk riktning. Jfr ock sv. dial. o. äldre *slunt* m.

ung dräng, dräng- el. pojk-slyngel, dagdrivare, väl sl. m. vb. slinta.

Glupande adj. (i bibeln); av fsv. *glupande* rovlysten, ilsken, grym (om rovdjur), motsv. da. *glubende* i s. bet., mlt. *glûpend-*, ndl. *gluipend* lömsk; pc. pres. till verbet sv. dial. *glupa* sluka, ä. da *glube* riva med tänderna, sluka, no. dial. *glupa* gapa, snappa efter el. gripa med munnen, sluka; med avvikande bet. mlt. *glûpen*, ndl. *gluipen*, ffris. *glûpa*, nordfris. dial. *glûpe* blicka lömskt, kasta förstulna blickar, snegla, lura, nlt. o. ostfris. *glûpen* även stå på glänt. Besläktade ord äro **glufsa** (i folkspr.) häftigt sluka, motsv. no. dial. *glufsa*, *glupsa*, vidare fsv. *gluper* m. gap, bråddjup, no. dial. *glup* m. gap, djup klyfta, dalmynning, isl. *gleypa* v. sluka, no. dial. *gløypa* glufsa, samt ndl. *glop* n. håla, klyfta, trång passage. Härav framgår en germ. rot *glup* »gapa», möjligen sammanhängande med de till bet. liknande rötterna *glap*, *glip* (se glappa)? — **Glupsk** adj.; motsv. da. *glubsk* rovgirig, ilsken, bitsk, förr även glupsk på mat; lånord med ändrad bet. av lt. *glûpsch*, mlt. *glûpesch* lurande, lömsk, även oförhappandes påkommande (till denna bet. väl sv. uttr. glupsk tur o. dyl.), motsv. ndl. *gluipsch* lömsk.

Glutta v. titta oförmärkt, t. ex. genom ett hål (dial. bif. *glotta*, kanske med *o* från glo?). Jfr med avvikande bet. isl. *glotta* visa tänderna, flina, samt mht. *glotzen*, *glutzen*, nht. *glotzen* glo, stirra. Man tycks sål. få antaga en germ. rotform *glutt*, likbet. med roten för glo ock glugg. Eller skulle sv. glutta vara ursprungl. dialektiskt (väst- el. sydsvenskt) med *tt* av *nt* (ss. t. ex. brätte sl. m. brant) ock jämte de likbet. no. dial. *glytta* o. *gletta* höra närmast tillsammans med glänta ock med ht. *glanz* (sv. glans)?

Glysa f., glys-torsk m., namn på fisken Gadus minutus, troligen syftande på de ovanligt stora ögonen; till sv. dial. vb. *glysa* skimra, även nyfiket betrakta, se noga på något, sl. m. isl. *glýs* n. glitter. Jfr no. dial. *glos* namn på en annan storögd fisk, sl. m. sv. glosögd.

Glåmig adj. som har blek ansiktsfärg ock insjunkna ögon (med blå ringar), i dial. enl. Rietz 201 »som har stora ögon och ser stinnt ut»; jfr no. dial. *glaamen* med s. bet., *glaam* m a) en som glor el. har stela ögon, b) enl. Ross 247: utsiktspunkt, isl. *glámr* m. måne (egentl. den blekgula el. dyl.) samt no. dial. *glaama* f. blå ring under ögonen, *glaama* v. stirra; med avljuds-*ô* ags. *glôm(a)* m ock *glômung* skymning, eng. *gloom* dunkel, dysterhet. Dessa ord höra till en form på *m* till förgerm. roten *g'hlê: g'hlô*, den senare formen ingående i glo, med grundbet. »glänsa» här modifierad delvis i samma riktning som hos adj. blek ock 2. black (jfr även blå). En likbet. rot med *m* ss. här, men annan vokalism, se glimma.

Glåpord n.; jfr dial. *glåper* m. glop, *glåpa* v. använda opassande ord eller prata i otid, no. dial. *gluap* m. obetänksam person som vållar oro eller olycka; till en form med avljud av den rot som ingår med gammalt *ô* i fsv. *glöpa orþ* glåpord o. i glop samt med *a* i glappa o. dithörande.

Glädja, gläda v.; av likbet. fsv. *glæþia* (med förlorad *i*-kons. *glæþa*), motsv. isl. *gleðja*, da. *glæde*, faktitivverb till adj. glad. — **Glädje** m. (f. på 1700-t. enl. ordb.); med *j* från verbet (redan i yngsta fsv. *glædhie*) av fsv. *glæþi*, *glædhe* f., motsv. isl. *gleði* f., da. *glæde* c., abstraktum med urnord. grundf. **glaðîn-*.

Gläfsa v., motsv. isl. *glefsa* nappa, gripa efter något med munnen, no.

dial. *glefsa*, *glepsa* i s. bet., även gläfsa; en sidoform till fsv. *glafsa* gläfsa, sl. m. glappa.

Glänta v. öppna (en dörr) något litet, i dial. även, liksom *glätta*, med ursprungligare bet. lysa, framskymta, ljusna på himmeln. Härtill glänt i stå på glänt o. s. v., dial. *glänta* f. ljus strimma mellan moln, liten (dörr)-öppning, väggspringa. Möjligt är, att dessa ord hava urgerm. *t* = förgerm. *d*, särdeles ifall *tt* i dialektformen *glätta* o. i no. dial. *gletta* titta skulle bero på *nt* (jfr glutta). Annars kunde tänkas, vare sig att *t* vore sekundärt i en rot på urgerm. *nd* (jfr glindra), eller att här förelåge ett iterativverb på *-ta* = got. *-atjan* till den nordiska stammen *glan-*. Se vidare glans.

Glättig adj., ett blott i nsv. känt ord, som av ålder associerats med glad, hvarav det dock icke kan omedelbart härledas. Grundordet är väl ett fsv. subst., motsv. isl. *glett* n., verbalabstr. till isl. *glettaz* gäckas, driva, retas med någon, t. ex. oroa en fiende med icke allvarligt menade anfall; jfr no. dial. *gletta* v. säga pikar, *glettor* f. pl. stickord, pikar. Fjärmare släktskap med glad är dock tänkbar, enär germ. *tt* kan bero på assimilation av gammalt *n*-suffix med rotslutande germ. *ð*, även om man icke torde få åberopa som stöd no. dial. *gletta* v. glida, slinta, *gletta* f. halka o. s. v., hvilka ord kanske hava *tt* av *nt* ock säl. böra ställas vid sidan av sv. dial. *glänta*, *glinta* halka, slinta (jfr glunt). Om isl. vb. *gletta(z)* hör till en rot med bet. »glida», får det kanske till sin grundbet. jämföras med sv. uttr. sätta på det hala = sätta i förlägenhet?

Glöd f. (ock n. enl. Rydq. II 159); av likbet. fsv. *glöþ* f., motsv. da. *glød* c.; jämte sv. dial. *glo* (pl. *glör*), isl. *glóð*, no. *glo(d)* f., samt ags. *glêd*, fris. *glôd*, *glêd*, mlt. *glôt*, *glôd*, fht. *gluot* f. (o. s. v.) i s. bet. motsv. ett urgerm. **glôði-* f. (möjl. även urgerm. **glôðu-*?), verbalsubst. till germ. roten *glô (glôw)* »glänsa, glöda». Se glo. — Glöda v.; av likbet. y. fsv. *glödha*, motsv. isl. *gloeða*, da. *gløde*, brukat utanför svenskan även i transit. bet. — Glödga v., även i y. fsv., ett särskilt svenskt transit. verb, egentl. denom. till fsv. adj. *glödhogher* glödande. — **Glögg** m., ett i riksspr. nytt subst., bildat i folkspr. (kanske i Norrland? jfr Rietz 201) till vb. glödga, uttalat utan *d*.

Glömma v.; av fsv. *glöma* glömma, försumma, motsv. isl. *gleyma*, no. *gløyma*, ä. da. *glemme*, nuv. da. *glemme* i s. bet. Ordet sammanträffar till formen med isl. *gleyma* jubla, denom. till isl. *glaumr* stojande glädje, om hvars etymon se glam. Det ser således ut som om grundbet. av glömma vore: hängiva sig åt larmande glädje (som förtager ens minne av något). — Glömsk adj. ock glömska f.; av fsv. *glömsker* adj., *glömska* f. i motsv. bet.

Gnabbas v.; kanske med stöd av de likbet. verben *nabbas* i dial. o. näbbas att förklara ss. med germ. prefixet *ga-* (se ge-) bildat av roten till näbb (se Wadstein i Idg. Forsch. V 23)? Verbet skulle väl då egentl. höra till subst. nabb, nabbe, som ingår i namn på uddar (t. ex. Elfsnabben) ock eljest i dial. betecknar en framskjutande eller högre belägen del, t. ex. av en skog eller äng (till grundbet. väl likt näs sl. m. näsa). Annars kan gnabbas vara sl. m. sv. dial. (i Hels.) *gnava* gnaga, no. dial. *gnava* i s. bet., *gnavla* skava el. mäja mödosamt ock långsamt, lt. *gnawweln*, *gnabbeln* gnaga. Jfr ock mlt. *gnabben* knota, samt sv. dial. *gnapas* gnabbas, lt. *gnapen* gnaga, *gnappen* bita omkring sig (egentl. o.

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.

Arkiv = Arkiv för (för) Nordisk Filologi.

Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.

Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767–71.

Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerm. sprachen.

Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.

D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.

Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.

Idg. Forsch. = Indogermanische Forschungen.

Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.

Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.

Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.

Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.

Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-sveco-germanicum. 1640.

Noreen: Orddubbl. = Om orddubbletter i nysvenskan af A. Noreen (i Ups. Univ. Årsskrift 1886).

Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).

N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.

P. B. Beitr. = Paul's & Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.

Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).

P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.

Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.

Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.

Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.

Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.

Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.

Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.

Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.

Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.

Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.

Variar. = Variarum rerum vocabula. 1538.

Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie, Gent 1890.

Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste, 1807.

Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur.

Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara mest populär. *Kluge's* bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* har oaktat sin strängt vetenskapliga hållning rönt sådan avsättning, att den från 1883 till 1889 upplevat fyra upplagor.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter Kluge's tyska ordbok, dock med tillägg av hänvisningar till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna, samt med iakttagande av större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd, lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska Akademien välvilligt lovat ett understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 25 öre för hvarje ark.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri 1890.

(5)

ETYMOLOGISK

SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

FÄMTE HÄFTET.

GNAGA—HAKA.

STOCKHOLM,
HUGO GEBERS FÖRLAG

LEIPZIG,
M. SPIRGATIS.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
art. = artikeln
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis (denkön i danska)
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, isk)
eng. = engelsk(a)
f (i fda., ffra., ffris., fno., fslav. o. s. v.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
ish. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
r. = ord med realgenus (denkön)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = (urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

bildl.), *sik gnappen* träta. Skulle möjligen alla dessa ord kunna hänföras till ett med prefix bildat germ. **ganab-* med bet. använda nosen (resp. munnen, näbben) el. dyl.?

Gnaga v.; av likbet. fsv. *gnagha*, motsv. isl. no. *gnaga*, da. *gnave*, ags. *gnagan*, eng. *gnaw*, mlt. *gnagen*, fht. *gnagan* i s. bet. Biformer: 1) med *k-*, som åtm. delvis uppkommit av äldre *g-*: no. dial. *knaga*, fsax. fht. *knagan*, mlt. dial. o. ndl. *knagen*; 2) isl. o. no. *naga*, fht. *nagan*, mht. nht. *nagen*. Några antaga, att den sista formen förlorat *g-*; andra, att *g-* är kvarleva med redan i forntyskan synkoperad vokal av germ. prefixet *ga-* (se g e -) ock att roten är germ. *naȝ*, hvilken rot kanske också fins i sv. n a g g a samt i subst. n a g e l. Jfr Wadstein i Idg. Forsch. V 24.

Gnata v., med g n a t n., g n a t i g adj. Kanske till grundbet. ljudbetecknande? Jfr isl. *gnadd* n. knot, fno. *gnadda* v., nno. *gnadra* knota, lt. *gnaddeln*, *gnaddern*, *gnettern*, *gnöttern* v. visa dåligt humör, med adj. *gnaddrig*, *gnettrig*, *gnötterig* i motsv. bet. (hvarmed kanske sv. k n o t t r i g i s. bet. i studentslang får ställas i samband?). Jfr vidare de med k n a r r a, k n a r r i g o. s. v. paralella orden fsv. *gnarra*, mlt. ndl. *gnarren* v. morra, knorra ock fsv. *gnar* n. knot, samt det med nht. *knattern*, *knittern* paralella lt. *gnätern* v. smattra, rassla. Vårt verb tycks sål. kunna direkt sammanställas med isl. *gnata* (en gång i Voluspá) i bet. störta samman med brak. Dock kunde för vårt g n a t a även tänkas annan grundbet. »gnaga»; jfr g n a b b a s samt da. *gnaven* adj. gnatig till vb. *gnave* = sv. g n a g a.

Gnet r. (f), fsv. i yngre plur. *gnether* av ä. fsv. **gnit* f., motsv. isl. no. *gnit* f., da. *gnid* c. Jfr likbet. ags. *hnitu*, eng. *nit*, mlt. *nit*, *nete*, ndl. *neet*, fht. *niz*, nht. *niss* f, samma ord som gr. *κονίς*, *κονίδ-* i s. bet., sl. m. vb. *κνίζω* (st. *κνιδ-*) river, krafsar, kittlar, retar. Grundform för västgerm. språken är germ. **knit-* = förgerm. **k(o)nid-*. Den nordiska formen, hvars *g* synes svårt att förklara ur förgerm. *k* (jfr t. ex. *g* i b e g y n n a) kan möjligen vara ett kollektivt med prefix *ga-* (se g e -) bildat germ. **ga-hnit-*? Men då man finner slav. (pol. ry. o. s. v.) *gnida* samt litau. *glinda* ock (väl med förlorad kons. före *l*) lat. *lens*, *lend-* (de båda senare orden kanske med *l* för *n* genom dissimilation) i s. bet., synes det ganska möjligt, att vid sidan av formen med förgerm. *k* funnits ett annat synonymt ord med förgerm. *gh*. — G n e t a v., egentl. skriva bokstäver så små som gnetter, med adj. g n e t i g. En variant till verbet, avledd ur substantivets pluralform, är no. *gnitra*, da. *gnid(d)re*.

Gnida v.; av likbet. y. fsv. *gnidha* st. v., motsv. da *gnide* (bif. ä. da. *gnie*, nu i den överförda bet. spara övermåttan) samt ags. *gnîdan*, meng. mlt. *gnîden*, fht. *gnîtan*, mht. *gnîten* gnida. Etymon är icke vidare bekant. Jfr dels de synonyma g n o, g n u g g a, dels g n i s s l a. Om gissningen, att *g-* är prefix, urgerm. *ga-* (se g e -), får grundas på ä. da. biformen *nide* (*nithe*), lämnas därhän, enär det icke är utrönt, om icke *g* näst före *n* kan ha fallit bort i ä. da. dialekter. — G n i d a r e m. girigbuk, motsv. da. *gnier* i s. bet. Kanske (se Jessen art. *gnide*) brukades ordet fordom egentl. om en som för vinnings skull skrapade ädel metall från mynt?

Gnissla v.; av fsv. *gnisla*, *gnizla* (älst väl **gnistla*, jfr *gnistlan* f. gnisslande) gnissla, även transitivt trycka samman med gnisslande ljud, motsv.

ä. da. *gni(d)sle* gnissla, även om rävens läte; jfr isl. *gnísta* gnissla, no. *gnista* gnälla (om hundar), *gnistra* gnälla, gnissla, mlt. *gnisteren* gnissla (med tänderna). Ordgruppen kan sammanhänga med g n i d a liksom sv. dial. (i Norrl.) *gneka* o. *gniks(a)* v. gnissla, knarra, no. *gnika* gnida, *gniksa* gnissla, knarra; jfr da. *gnikke* smått gnida. Emellertid tycks också kunna antagas en ljudbetecknande grundbet., med stöd dels av ord på *gn-* med olika vokalism, ss. isl. *gnastan* o. (*tanna-*)*gnastran* f. gnisslande, meng. *gnasten, gnaisten,* lt. *gnastern* (även *gnaspern*) gnissla, knastra (jfr även g n a t a o. s. v.) samt det st. vb. isl. *gnesta* smälla, no. *gnesta* spraka, dels av flera liknande germ. ord med *kn-*, ss. mlt. *knisteren,* nht. *knistern* v. knastra, spraka, gnissla, mht. *knistung* f. gnisslande samt sv. k n a s t r a o. s. v. För övrigt är icke omöjligt, att även hos g n i d a den älsta bet. åsyftat ett gnisslande ljud, framkallat genom gnidning av hårda föremål.

Gnista r. (f.); av likbet. fsv. *gnista* f., jämte bif. sv. dial. *gnistra* f. (härav sammans. ss. g n i s t e r s l ä c k a r e) samt fsv. *gnist* f., *gniste* m. (da. *gnist* c., om icke med *i* med förkortning av fda. *ē*) bildat med avljud i förh. till likbet. isl. *gneisti,* no. *gneiste* m., ags. *gnâst,* meng. *gnast,* fht. *gneista* f., *gneisto* m. med bif. *ganeista (ganehaista),* mht. *ganeist(e), geneiste, gneiste* o. *ga-, geneister, ganster, genster* m. m. Etymon på denna ordgrupp är mycket ovisst. Månne med prefix = urgerm. *ga-* (se g e-)? Men någon *g*-lös med *n* begynnande form är icke veterligen påvisad. Eller skall man (se Graff: Ahd. Sprachsch. VI 296, D. Wb. art. *gan, ganster*) antaga gammal sammansättning med det i ht. dial. förekommande *gan, gân* gnista av ett urgerm. **aista-,* resp. **aistra-* till ie. roten *aidh* (:*idh*) bränna, som ingår t. ex. i mlt. *êden,* mht. *eiten* v. brinna, glöda?

Gno v.; av likbet. fsv. *gnoa,* motsv. isl. *gnúa,* no. *gnua* i s. bet. (jfr b o: isl. *búa;* med urgerm. *-ôw-* åtm. i den sv. formen). En avljudsform härtill är g n u g g a (se nedan). Annars är etymon omtvistat. Så antaga Fick o. Persson (Wurzelerw. 135) rotsläktskap med gr. *χναύω* skrapar, gnager av (kött från ben), *χνόος* stoft, skum, doft som avsätter sig, fjun (grundbet. väl avskav), *χνόη* hjulnav (mot hvilken axeln skaver), gnisslande (av hjul). Andra antaga bildning med germ. prefixet *ga-* (se g e-) till en rot, som utan detta antages ingå i no. *nugga, nyggja* gnida, skava, i fht. *nûan,* mht. *niuwen, nûwen* mala sönder, krossa (ock med urgerm. *ô* i mht. *nüejen* noga sammanfoga, egentl. medelst slätskavning?); dock så att rotens form uppfattas olika, nämligen: a) med gammalt *n-* i början; jfr de enstaka fornisl. pret. *nera* o. *bnera,* båda likbet. med pret. till *gnúa,* samt got. *bnauan* gnugga sönder (de två sista med *b-* = urgerm. *bi-,* nsv. b e-?); b) med urgerm. *hn-,* jfr isl. *hnǫggua* el. *hnøggua* stöta (sl. m. sv. n a g g a?) samt gr. *κνύω* o. *κνάω* skrapar, krafsar, gnider, *κνόος, κνόη* gnisslande. — För övrigt synes möjligt, att, liksom g n i d a o. g n i s s l a torde höra ihop, här även får antagas samband med en del germ. ord på *gn-* med ljudbetecknande bet, ss. t. ex. g n y med dithörande, vidare mlt. *gnauwen* morra, isl. *gnauð* larm, *gnýðr* knot m. fl. ord (jfr Jessen art. *gny*).

Gnoding m. r., ett i riksspråket nytt namn på fisk av släktet Trigla, väl från någon dialekt; troligen med ungefär samma grundbet. som fiskens andra namn k n o r r h a n e o. k n o t samt no. *rjot, ryt* (sl. med sv. vb.

r y t a) utgånget från en gammal stam *gnod-*, likbet. ock sl. med isl. *gnadd* n. knorrande, knot o. s. v.; jfr g n a t a; jfr ock isl. *gnyðia* v. knorra, knota, med *gnyðr* m. i motsv. bet., samt isl. *gnauð* n. larm.

Gnola v., uppvisat först i ä. nsv. (1651 hos Arvidi *gnoola*); väl på fjärmare håll sl. m. g n ä l l a (där *ll* väl är likställt med *ll* t. ex. i 3. g a l l- sl. m. g a l a) tillika med sv. dial. *gnåla* o. *gnöla* smått jämra sig, ivrigt småbedja, tigga, även småböla (Rietz 206), det förra motsv. no. *gnaala*, det senare (hvilket fins som synonym till *gnola* hos Lind 1749) samma som gottl. dial. *gnaula*, sål. hörande till en mera avvikande rotform med urnord. *au*. Jfr Noreen: Sv. Etym. 32.

Gnugga v.; av likbet. fsv. *gnugga*, gammal variant med avljud till g n o, möjligen ss. identisk med fsv. bif. *gnogga* med urgerm. *-aw(w)-* eller också med urgerm. *-uw(w)-* i likhet med no. o. nisl. *nugga* samt no. *nyggja*, hvilka former höra hit, ehuru det är ovisst, om de förlorat ett *g* före *n* eller om de, under förutsättning att g n o o. g n u g g a äro bildade med prefix *g-* av *ga-*, aldrig haft något *g*.

Gny n.; av fsv. *gny* m. n. larm, skri, rop, oväsen, jämte likbet. isl. *gnýr* m., no. *gny* m. (oftast om folkträngsel enligt Aasen), da. *gny* n. bildat av en nordisk stam = urgerm. **gnûia-*: kanske till samma rot som ingår i g n o? — **Gny** v., motsv. isl. *gnýia* larma, gny, även tränga på, no. *gnya, gny*. I nynordiskt folkspråk kan formen *gny* delvis bero på fornnord. stam *gnyð-*, t. ex. no. *gnya* i bet. mucka väl snarast = isl. *gnyðia* knorra.

Gnägga v.; av likbet. fsv. *gnæggia*, motsv. isl. *gneggia*, da. *gnegge*; jfr i s. bet. nisl. *hneggja*, no. (i olika dial., med oviss ursprunglig begynnelsekons.) *kneggja* o. *neggja*; vidare ags. *hnǣgan*, eng. *neigh*, mht. *negen*, ä. ndl. *neien*, lt. dial. (enligt Kluge) *nöijen* jämte mlt. *nigen, nihen*. Det nordiska *gn-* vid sidan av västgerm. *hn-* kan formellt förklaras genom prefixbildning med germ. *ga-* (se g e-; jfr Wadstein i Idg. Forsch. V 2, 16). Men det synes enklare att antaga gammal variation av begynnelsekonsonant redan såsom olika resultat av försök att direkt härma själva lätet. Jfr andra uttryck för »gnägga», såsom mlt. *nihagen* ock *nihahen* eller ndl. *ginniken* ock *hinniken*, även lat. *hinnire*.

Gnäjs r., *gneis* hos Rinman 1788, egentl. bärgsmansord, lånat av nht. *gneiss* el. *gneis* m. med bif. *kneiss*, *neiss* i dial. (även *geneis* enligt Rinman) med okänt etymon: månne sammanhängande med nht. dial. *gneiss* i bet. utslag, skorv?

Gnälla v., i dial. med stark böjning liksom de motsvarande isl. no. *gnella* frambringa skärande el. jämrande läte; jfr likbet. isl. (nisl. med *ö* av oviss forntida valör) *gnöllra* samt no. dial. *gneldra, gnaldra*. Väl på fjärmare håll sl. m. *gnola*.

God adj.; av likbet. fsv. *goþer*, motsv. isl. *góðr*, da. *god*, got. *gôþs*, *gôd-*, ags. fsax. *gôd*, fht. *guot* o. s. v., ett samgerm. adj. utan säker anknytning till något ord i andra ie. språk. Svårligen att sammanföra med gr. ἀγαθός, kanske snarare med gr. dial. (hos Hesych.) χάσιος i s. bet., ifall man finge som grundord till detta förutsätta *χᾶτος (se Lagercrantz i Z. f. vgl. Spr. XXXV 287—291). Annars har man mäst hänfört vårt adj. med förmodad grundbet. »hörande tillsammans» el. »passande» till den rot som i formen germ. *gad* ingår i flera got. o. västgerm. ord, såsom got. *gadiliggs* frände m. fl, se g a d d a s i g. — Av neutr. g o t t hava i nyare tider bil-

dats: 1) **Gotta sig** v., hos Dalin 1850 o. s. v. godta sig, motsv. da. *gotte (godte) sig* i s. bet. jämte ä. da. *gottes* bli bra. Däremot är kanske sv. dial. *götta* värma (Rietz 208) ett gammalt iterativ, motsv. ett got. **gôdatjan?* — 2) **Gotter** el. gottor pl. namnam, sing. *gotta* f. i dial.; motsv. da *godter* pl. i s. bet.

Gods n.; av likbet. fsv. *goz (godz, goþz, gotz* m. m., även y. fsv. *goss)* n. egendom (av värde), gods, motsv. isl. *góz,* da. *gods* n.; egentl. gen. sing. med partitiv bet. av neutr. till adj. fsv. *goþer,* isl. *góðr,* nsv. god, av hvilket adj. förr kunde användas även icke genitiviska former med best. artikel i bet. »godset», ss. ä. fsv. *goþit* o. dat. *þy goþa* samt ännu 1640 hos Schroderus i Comen. Jan. § 607 *thet efflerleffda Goda* kvarlåtenskapen. Genitivens förvandling till självständigt subst. (som i början brukades oböjt, t. ex. utan *-e* el. *-i* i dat. sing.) kunde lätt försiggå i fraser där den stod som objekt till fsv. isl. *afla* förvärva eller annat sådant verb som konstruerades än med gen., än med ack.

Goja r., vulgärt ord i bet. strunt (-prat). Månne identiskt med smekformen för papegoja, på det sätt att denna abstraherats ur frasen prata goja, hvilken kanske ss. elliptisk egentl. skulle betyda prata likt en goja, d. v. s. en papegoja, men senare fått goja omtytt efter andra synonyma uttryck ss. prata smörja, prata strunt (skräp, gallimatias, persilja) o. s. v.?

Golf r. (exotisk) hafsvik (ibland uttalat *golv* i Golfströmmen, benämd efter mexikanska golfen); med ndl. o. t. *golf,* eng. *gulf* o. s. v. lånat från sydromanska språk: ital. sp. pg. *golfo,* hvilket man härleder från en sengrekisk variant med *φ* för *π* till gr. *κόλπος* barm, bukt, hafsbukt.

Golv n.; av likbet. fsv. *golf* n., motsv. isl. *golf* n. golv, även avdelat rum, fack, sidoform till fsv. *gulf* (även med bet. bukvägg el. dyl. i uttr. *gulfa mælli* i VGL.), da. *gulv* n. För detta ord saknas någon etymologi som ger god förklaring till bet. Dock må nämnas ett par sammanställningar som kunna gå an för formens skull. Den ena (hos Jessen) med isl. *gialfr* n. o. no. *gjelv* m. brusande svall, sjögång eller strömning, mlt. *gelve* vågsvall, sjögång, ndl. *golf* f. i s. bet., *golven* v. bölja, svalla. Den andra (hos Zupitza: Germ. Gutt. 175) med fslav. *žlěbŭ* ränna, »canalis» ock motsv. nyslav. ord av urslav. stam **želbo-* samt med det till formen mera avvikande adj. fslav. *gląbokŭ* djup (ock motsv. nyslav., till ett urslav. **glomb-*).

Gom r. (av ett fsv. icke uppvisat **gomber* m.), motsv. isl. *gómr* m. i s. bet., hvartill sidoform med *n*-stam fsv. *gome* m., *goma* f., fda. *gomæ* (nda. *gumme* tandkött), ags. *gôma* (eng. *gums* tandkött), fht. *guomo* m. gom; därjämte med avvikande vokalism fht. *goumo* m., nht. *gaumen* m., samt fht. *giumo* m. gom. För dessa ord antages numera mäst tre redan på förgerm. ståndpunkt skilda rotformer, som betyda »gapa» (jfr t. ex. Persson: Wurzelerw. 138 f. ock Bechtel: Hauptprobleme 275), nämligen: 1) för formerna med urgerm. *ô* en rot *ghâ-,* eventuellt ansedd som yngre form för *ghâu-;* jfr litau. *gomurýs* gom, lett. *gāmurs* luftstrupe, vidare gr. *χήμη* slags mussla med gapande skal samt en del andra ord, omtalade ovan under gan o. gap; 2) för nht. *gaumen* en rot *ghau-,* även i gr. *χαῦνος* hålig, porös, *χάος* öppen, tom rymd (o. kanske i lat. *faux, fauces* gap, svalg?); 3) för fht. *giumo* en rot *gheu-,* som väl fins i gr. *χεϝεια* (? annars *χειά, χειή*) håla ock möjligen i lat. *fovea* grop.

Gona sig v., förr (t. ex. hos Lind 1749) *godna sig,* motsv. no. *go(d)na seg* i s. bet.; avledn. till adj. god med i talspråk förlorat *d* (*ð*), egentl., ss. bildat på *-na* av adj., med passiv-inkoativ bet. (när verbet stod utan reflex. pron.), sål. samma som *gona* i sv. dial. i bet. bliva god, förbättras, no. *go(d)na,* här särskilt använt i fråga om kroppslig välmåga; senare förstärkt med reflex. pron. utan väsentlig förändring i betydelsen, sannolikt genom invärkan från andra uttryck med snarlik mening, t. ex. efter mönster av hvila (sig) i frasen ligga ock gona (sig), parallell med ligga ock hvila (sig). Jfr annars också det med enklitiskt reflexiv bildade no. *godnast* i s. bet. som vanl. no. *go(d)na* (se Aasen 234).

Gorma v., med gorm n., väl gammal bildning i svenskt folkspråk, sl. m. no. *garma* v. böla, råma samt isl. *garmr* m. (skällande) hund, namn på nordiska mytologiens Cerberus. Om härmed bör sammanställas det snarlika ir. *gairm* n. rop, skrik (se Persson: Wurzelerw. 195), bildat med ett *m,* som väl är = förkelt. *-men-,* till ir. vb. *gar-,* pres. *gairim,* ropa, skulle den nordiska ordgruppen vara med förgerm. suff. *-mo-* avledd av en rot med germ. form *ger-* i motsv. bet. Men kanske bör hällre antagas en rotform på *-m* ss. variant till en rot som fins med förgerm. form *ghrem: ghrom* o. s. v. t. ex. i fslav. *grŭměti* v. dundra, åska ock *gromŭ* m. åska (o. s. v.), vidare dels i sv. vb. grymta ock med överförd bet. i adj. grym, dels ävenledes i överförd bet. i det adj. fsv. o. ä. nsv. *gram-,* hvarifrån gramse härstammar (se nedan).

Gorr n., äldre *gor (går),* ännu vanligt i många landsdelar (variant *gur* i några dial., se Rietz 225); av fsv. *gor* (i sammans. ord som hava avseende på stöld av el. skadegörelse på kreatur), motsv. fno. *ſda.* *gor* n. orenlighet, halvsmält föda i kreaturs tarmar, no. *gor* n. i s. bet., även slam, blöt gyttja; jfr ags. *gor* n. träck, eng. *gore* smuts, levrat blod, ä. ndl. *goor* n. orenlighet, slam jämte mndl. *gore* f. kärr, sumpmark, fht. *gor* (n.?) dynga, nht. dial. i Schweiz *gur* m. färsk nötkreatursspillning. Ett samhörigt adj. är ndl. *goor* oren, snuskig, ankommen (om födoämnen, t. ex. sur om mjölk, härsken om fett kött o. fläsk) samt eng. dial. *gor* i snarlik bet. På utomgermanskt område fins motsv. subst. i nyir. *gaorr* orenlighet i tarmarna, annars äro säkert samhöriga ord icke bekanta.

Gosse m., ett först i ä. nsv. tid uppvisat ord, som tycks kommit i allmännare bruk ungefär samtidigt med flicka i stället för det äldre pilt (jfr i Lex. Linc.: »Puer .. *En pilt, gosse, poike*»). Samma ord är väl no. *gosse* m. karl, ish. om en stor, stark ock duktig karl (även galt i en dial., se Aasen); kanske också nisl. *gosi* m. knekt i kortspel? Om etymon till vårt ord hava flera mer el. mindre formellt betänkliga förslag framställts, såsom att det skulle vara kortform på *-e* till en lånad svensk form med *å,* ä. fsv. *ā,* av fra. *garçon* gosse; eller en med *-se* (*-si*) utbildad form av det ställvis i Sverge ock allmänt i Norge brukade *gut* gosse eller av det i enstaka dial. anträffade *gorre* liten gosse; eller utgånget ur en sidoform till gudson med *o,* en form som för svenskans del måste anses osannolik. Enligt det nyaste förslaget av Brate, som är formellt möjligt, om ordet får antagas ha funnits dialektiskt redan i äldre fsv. tid, skulle av fsv. *goþer son* »god son», brukat framför namn, blivit med gammal förkortning av *o* (jfr neutr. av adjektivet, fsv. *gott*) **goþsen,* **gotsen,*

**gossen* ock till sist, genom att *-n* fattades som artikel, *gosse*. Se Arkiv XVI 168 tillika med där citerad literatur.

Grabba v. (upptaget hos Arvidi 1651), motsv. (öst-)norska *grabba*, mlt. mndl. *grabben*, eng. *grab* i s. bet. En iterativbildning härtill är sv. dial. *grabbla* »ej med säkerhet kunna taga i något, ovårdsamt hantera« (Rietz s. 209; *grabla* i s. bet. hos Serenius 1734, art. *grabble*), motsv. mlt. ndl. *grabbelen*, nlt. (nht.) *grabbeln* grabba, treva, eng. *grabble* treva, kravla. Variantverb äro: med *p* (urgammalt eller kanske nyare genom påvärkan från gripa med dithörande?) lt. (o. nht.) *grappen, grappeln* treva, eng. *grapple* hugga tag i; med *s*-suffix no. *grapsa* rafsa, fara vårdslöst fram, lt. *grappsen, grappschen* begärligt gripa, rafsa åt sig; meng. (med *ps* omställt) *graspen*, neng. *grasp* gripa, fatta tag uti. Utanför germ. språkområdet fins samma rot, förgerm. *ghrabh* med avljudsformer, stående som variant vid sidan av roten för gripa, t. ex. i sanskr. *grabh-, gṛbh-* v. gripa, *grâbham.* grepp, handfull o. s. v. ock eventuellt (ifall man icke här har ie. rotform på *-b*, stående närmare roten till gripa) i lett. *grābt* v. gripa, hugga tag i (motsv. litau. *grobti* enligt Leskien: Ablaut s. 411) samt i litau. *grė̃bti* i s. bet., *grabinė̃ti* treva. För övrigt vill man gärna (jfr Persson: Wurzelerw. 184, noten) kombinera med den likformiga roten *ghrabh* o. s. v. med bet. »gräva» (jfr gräva), så att grundbet. här kan antagas vara »gräva med handen (efter något)». — Etymologiskt oklar är en nynordisk verbalrot *gram-* som fins med snarlik bet. i sv. dial. *gramma, gramsa* grabba, ä. nsv. hos Lind 1749 *grama, gramsa*, motsv. ä. da. *gramme*, nuv. da. *gramse* i s. bet., no. *gramsa* i något olika bet. röra sig raskt ock kraftigt, arbeta ifrån sig med fart (se Ross).

1. **Grad** r. i bet. delningsmått, jämförelsegrad el. värdighet, uppvisat från 1520 i bet. stånd; liksom mlt. *grât, grâd-* (n.), mht. *grât* o. s. v. lånat av lat. *gradus*, egentl. steg.

2. **Grad** r. kant el. ås på vissa föremål; teknisk term, lånad av lt. *grad* hvass kant, ägg, motsv. nht. *grat* m. skarp kant, ås, rygg, kam, ryggrad (sammans. *rück-grat*, jfr sv. ryggrad), mht. *grât* m. med pl. *græte*, hvarav nht. *gräte* f. fiskben. Man antager släktskap med fht. *grana* f., isl. *grǫn* f. mustasch samt med nht. *granne* f. borst: till en rot *gra-* med bet. skjuta fram i en spets el. dyl.?

3. **Grad** adj. (oförändrat i neutr. o. ss. adverb), yrkesterm, lånad av lt. nht. *grad(e)*, hvardaglig form för lt. nht. *gerade* (i sammans. *gerad-*) rak, i rak linje, mht. *gerat, gerade* adj. med äldre bet. snabb, rask, som fortlever i lt. adv. *grade* (med mellanled i betydelseutvecklingen väl liknande sv. gen). Ordstammen är väl bildad med *ge-* av mlt. mht. adj. *rat, rad-* snabb, rask, motsv. likbet. fsv. *raþer*, isl. *hraðr*, ags. *hræd:* enligt Persson i Z. f. vgl. Spr. XXXIII 291 sl. m. litau. adv. *api-kratai* snabbt o. vb. *krė̃sti, krėt-* skaka.

Gramse adj., uppvisat i bibeln 1541 (på 1700-t. även *gramsen*, jfr avlägsen), väl utvidgad form av ett tidigare i s. bet. brukat **grams* (= gen. sing., jfr ens med variant ense, se under en), i alla händelser utgånget från adj ä. nsv. *gram* gramse (ännu 1773 hos Sahlstedt), fsv. *gramber* vred, gramse, förskräcklig, motsv. isl. *gramr* i s. bet., da. *gram* gramse, ags. fsax. fht. (o. s. v.) *gram* vred, förbittrad, fientligt sinnad; lånat ital. *gramo* ledsen. Detta adj. (urgerm. **grama-*) med samhörigt subst. mlt. nht. *gram* m. ock

vb. got. *gramjan* uppreta (o. s. v., se gräma) torde ss. ursprungl. syftande på av vrede framkallade häftiga ljud, läten av människor eller djur, höra till den rot, förgerm. *ghrom,* som fins i motsv. form i fslav. *gromŭ* åska ock gr. χρόμαδος skärande ljud (med tänderna) samt med avljud t. ex. i gr. χρεμίζω o. χρεμετίζω gnäggar, vrenskas, vidare i sv. grumsa, grymta, gorma med därtill hörande ord, samt med överförd bet. även i adj. grym o. s. v.

1. **Gran** r., trädsnamn, Abies; av likbet. fsv. *gran* f., motsv. isl. *grǫn* f., no. da. *gran.* Härtill en biform sv. dial. *grän,* delvis brukad som plur. till *gran* (se Rietz 214), av fsv. *græn,* motsv. no. *gren* i dial. pl. *grener,* sannolikt härstammande från en kollektiv *ia*-stam med neutralt genus, urnord. **grania-,* likställd med fsv. *eke* n. till *ek* el. *hæsle* n. till *hasl* hassel o. s. v. Dessutom fins sv. dial. *grån* (i Dalarna), väl av en forntida form med långt *a* ss. avljudsvokal. Granen tycks ha fått sitt nordiska namn, som icke fins som trädsnamn i andra språk, med anledning av sina barr. Det sammanträffar nämligen med ett gammalt germ. ord med bet. hår på överläppen, mustasch eller morrhår: isl. *grǫn* f., ags. *granu,* fht. *grana,* mlt. mht. *gran(e)* f., hörande till den rot med germ. form *gra-* som omtalats ovan under 2. grad med bet. skjuta fram i en spets el. dyl. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 54.

2. **Gran** n. slags vikt, med da. lt. nht. *gran* i s. bet. lånat av lat. *granum* korn, i nyare tider brukat om mycket liten vikt för guld (1/4 karat) eller för apoteksvaror (jfr ndl. *graan* i den egentliga bet. korn, säd). Äldre svensk variant är fsv. *gren* (med e-ljud av *ei?* jfr ndl. *grein* gran ss. apoteksvikt), förmodligen = 1/12 karat ock jämte ä. lt. *gren* samt nsv. **grän,** nht. *grän* i denna bet. härstammande från fornfranska formen *grain.*

Grand n. (förr dock även *en liten grand, ingen grand,* se Dalin 1850, Sahlstedt 1773); av likbet. fsv. *grand* n., motsv. (ny-)isl. fda. *grand* n., no. *grand* n. o. m., nda. *gran* n. (ä. nda. *grand* även c.) i s. bet., lt. nht. *grand* m. grus; härtill *n*-stamsform fno. *grandi* m., nno. *grande* bank av sand, grus, småsten i eller vid vatten. Vårt ord, = germ. **granda-* med bet. smula, partikel av något rivet, något söndermalet, kan tillika med ags. *grindan* st. v., eng. *grind* riva till pulver, mala sönder, gnida höra till den rot förgerm. *ghrendh: ghrondh,* som ingår i litau. *gręsti, grend-* v. riva, skrapa, skava, *grandyti* skrapa, samt möjligtvis i lat. *frendo* gnisslar med tänderna, krossar (om icke detta har *n* av *m* ock hör till roten för lat. *fremo*). Dock kan även, enär det fins likbet. rotformer utan *-dh* (rot *ghren* »riva» enligt Persson: Wurzelerw. 72 f.), tänkas, att grand vore bildat med förgerm. *t;* jfr nedan grann, grund. För övrigt finnas andra rötter med lika bet. ock med begynnande *ghr-,* germ. *gr-* i s. bet. (se t. ex. gryt; även kanske en rot *gher* enligt Persson: anf. arb. s. 73). Icke osannolikt är, att det gemensamma elementet älst varit väsentl. ljudbetecknande, syftande på det gnissel el. dyl. ljud som följer med rivning, skrapning, gnidning el. krossning av hårda ämnen.

Grann adj; av fsv. *grander, grann*-fin, tunn, fördelad i smått (en i nutida folkspråk kvarlevande bet.), noggrann, nogräknad, motsv. isl. *grannr* tunn, fin (även om ljud), da. *grand* (ish. i n. *grant*) noga, tydlig. Grundform kan vara urgerm. **granþa-,* förgerm. **ghronto-* eller ock urgerm. **granna-,* grundbet. är i alla händelser »bestående av småpartiklar,

finfördelad» el. dyl., i det ordet är sl. m. grand. Skulle icke båda dessa ord vara utgångna från en gemensam stamform, förgerm. *ghronto-, så kunna de åtm. båda hänföras till en förgerm. rotform *ghron*. — Grannlaga adj., förr i något allmännare bet. noga, nogräknad, *granlaga* i Syllabus 1649 (art *accuratus*), jämte ä nsv. *granlagad* samt *laggrann*, det förra motsv. no. *grannlagad*, bildat av lag n. i bet. sätt, art. — Grannlåt r., med grundbet. hvad som ser fint ut, sammans. av låt, fsv. *lat* n. pl. i den gamla bet. sätt att te sig, skick, hvilken nu fins i biformen later.

Granna v., med folkspråkligt *nn* (redan hos Weste 1807) för granda med bet. vålla skada, besvär el. förtret, fela i uttr. det är litet som grannar (grandar); av fsv. *granda* tillfoga skada, motsv. isl. no. *granda* i s. bet.; sl. m. fsv. isl. *grand* n. skada, ont. Ordstammen är väl densamma som fins i grand smula (se ovan), men betydelseutvecklingen här något oviss. Såsom denom. till detta konkreta subst. skulle verbet väl ursprungl. syfta på obetydligare skada el. plåga, förorsakad av sand, småsten, smolk el. dyl. som man får t. ex. i ögonen eller under fötterna el. dyl. Men annars tycks man också kunna härleda bet. skadegörelse direkt från det abstrakta grundbegr. »rivning» el. »skavning» el. dyl.

Granne m.; av likbet. fsv. *granne* m. (med ä. fsv. bif. *grænni*, jfr Noreen: Altschw. Gr. § 416, Anm. 9), motsv. isl. *granni*, no. fda. *granne*, nda. dial. *grande* samt got. *garazna* m. granne; jämte motsv. fem. got. *garaznô* grannkvinna *n*-stamsavledning med prefix got. *ga-*, nord. *g-* (se ge-) till det subst. som fins i fsv. endast känt som förled i vb. *ransaka* göra husundersökning, nsv. rannsaka, annars i isl. *rann* n. o. got. *razn* n hus: väl förutsättande ett förgerm. **rasnó-*, hörande till den i rast o. vb. rasta ingående roten *ras* »hvila». Möjligen får man här inlägga i grundordet en något vidsträcktare bet. än den historiskt uppvisade het. »hus», nämligen »hemvist, bostad», så att grundbet. av grannar pl. vore: de som hava gemensam boningsplats (t. ex. i samma by)?

Granska v.; av likbet. fsv. *granska*, motsv. no. *granska*, da. *gran(d)ske* i s. bet.; denom. till adj. grann i sådan bet. som fins t. ex. i neutr. grannt ss. adverb noga, tydligt, i det bibliska adv. granneligen el. i grannsynt skarpsynt, ä. da. *grandsynet*, *grandsyn* i s. bet. Liksom i ä. da. subst. *grandske* noggrannhet, granskning (bildat som t. ex. sv. brådska, se bråd) beror väl *sk* i verbet på urgerm. suff. *-iska-*, så att biformen no. *grenska* i dial. ock det väl av en dylik form uppkomna yngre fda. *grintzke* granska torde representera den ursprungliga formen av verbet, hvars *i*-omljud annars avskaffats genom association med själva adj. grann.

Grav r.; av likbet. fsv. *graf* f, motsv. isl. *grǫf* f., da. *grav* c., got. *graba* f.; jfr med annat genus ags. *græf* n., fsax. lt. ndl. *graf* n., fht. nht. *grab* n. grav: till vb. fsv. *grava*, isl. *grafa*, got. *graban* o. s. v., sidoform till gräva (s. d.). — **Grava** v. bereda lax el. annan fisk efter viss metod utan kokning, väl nybildat till subst. gravlax, ett i riksspråket, att döma av ordböcker, rätt ungt ord (kanske från Norrland), hvilket tycks visa, att lagning av gravlax medelst prässning är en nyare metod i st. f. nedgrävning av fisken.

Gravor slags sorgdräkt för hovdamer, *gravor* n. hos Weste 1807, översatt med fra. »mante»; av (åtm. efter accentueringen att döma) främmande, men okänd härstamning.

Gredelin adj., *gredlin* hos Möller 1790, med *e* av obetonat *i* (jfr *previlegium* o. dyl. i dial, även 2. e-) jämte äldre gridelin; lånord av fra. *gris de lin* lingrå, med ickenasalt uttal av *-in* i svenskan, kanske snarast efter någon äldre tysk (lt.) uttalsform, annars väl genom association med subst. lin i svenskan.

Gren r.; av likbet. fsv. *gren* m. o. f., motsv. isl. no. *grein* f., da. *gren* c. gren, även abstrakt dels i enstaka exempel i fsv. o. fda. dels ofta i isl. med huvudbet. »skiljande, åtskillnad» ock härledda särskilda bet., ss misshällighet; uppfattning av, besked om, reda på något; del, moment, egenskap el. dyl. av särskild beskaffenhet; i nyare no. dial. också reda, ordning, skick. Bugges formellt tilltalande etymologi i Arkiv II 212, enligt hvilken ordet ss. hörande till vb. isl. *greiða*, no. *greiða* reda ut, utveckla o. s. v. (här med förmodad bet. »skilja ut»), motsv. got. *garaidjan* ock, frånsett prefixet, sv. reda, bereda, skulle vara ett verbalabstraktum med förliterär nordisk form i sing. nom. **greiðin*, plur. **greiðnir, greinir*, motsv. got. *garaideins* f. anordning, är osannolik, därföre att detta verb torde jämte adj. got. *garaids* = nht. *bereit* o. s. v. höra till roten för vb. rida ock vara till betydelseutvecklingen likartat med adj. färdig ock hafva grundbet. göra i ordning, rusta till färd el. dyl., medan här påfordras en helt annan bet. skilja isär. Mycket osäkra äro andra försökta sammanställningar, ss. med vb. grina, i det rotens grundbegrepp förutsättes vara »gapa, spärra ut sig» (jfr t. ex. Rydq. III 292) eller, under förutsättning att *g-* vore prefix (se ge-) med subst. ren i bet. kant vid åker el. dike, isl. *rein* f., o. s. v. (se Jessen). — **Grensle** adv., i samma form hos Serenius 1734, anfört (i art. *straddle*) i samband med vb. *grena ut med benen*, i formen *grinsle* hos Ihre 1769, nu ofta med uttal gränsle; utgånget från ett fsv. subst. **grensl* (**grænsl*) el. *-sle* till vb. *grena*, nsv. grena (ut sig), såvida icke (då motstycke till ett sådant sätt att bilda adverb icke tycks finnas) man skulle kunna tänka sig ett fsv. **grens-leþ*, där senare delen skulle vara ack. sing. av fsv. *leþ* f. sätt, nsv. led (jfr t. ex. fsv. *annorledh* annorledes) ock förra delen gen. sing. av fsv. *gren* m., hvilken gen. också fins i ä. nsv. adv. *grens*, synonymt med *grensle* hos Lind 1749.

Grep r., av fsv. *grep* f., motsv. isl. no. *greip* f., da. *greb* med väsentl. lika bet. — Grepe r. (m. i dial.), väl av ett fsv. **gripi* m.; jfr ä. da. *grebe* c. handtag, grepe, no. *gripe* m. i något olika bet. — Grepp n., av fsv. *grip* n.; jfr no. *grip*, da. *greb* n. i s. bet. Till vb. gripa.

Greve m.; av fsv. *greve* m. utländsk högre ämbetsman, ish. styresman för en landsdel, även (åtm. i sammans.) föreståndare, förvaltningschef i allmännare mening, motsv. isl. *greifi*, da *greve*, lånat av likbet. mlt. *grêve* m., hvars *ê*, som måste bero på fornlt. *â* med *i*-omljud, givit fsv. o. fda. slutet *e* samt vidare västnordiskt *ei*, väl med substitution efter analogi. Det lt. ordet, motsv. mht. *græve*, fht. *grâvio*, är en sidoform med suffixalt konson. *i* till fht. *grâvo*, mht. *grâve*, nht. *graf*, ndl. *graaf* m. med lika äldre o. nyare bet. Knappast, såsom ofta antagits, av samma stam som det synonyma ags. *scîr-gerêfa* (hvarav eng. *sheriff*), då ags. *ê* väl beror på omljud av *ô*; troligare sl. m. det för övrigt etymologiskt oupplysta got. *ga-grêfts* f. beslut, påbud, så att grundbet. tycks vara: »den som har att besluta, befallningshavande».

Griffel r. (i Spegels Gloss. 1712 ss. tyskt ord); liksom no. da. *griffel* lånat av lt. el. nht. *griffel* m., motsv. fht. *griffil* m.; jfr i s. bet. ndl. *griffel* f., ä. ndl. bif. *greffel*, samt utan *l* mndl. *greffie, griffie,* som är lånat av ffra. *gref(f)e* i s. bet., härstammande från gr.-lat. *graphium*, gr. *γραφίον* (*γραφεῖον*) spetsigt skrivredskap, griffel. Egentliga källan till vårt ord, som knappast har något att göra med fht. vb. *grîfan* gripa, är väl ett romanskt deminutiv = senlat. *graphiolum*.

Grift r.; av fsv. *grift, gript* f. grav (ish. hvälvd el. murad) för döda, motsv. fda. o., ä. nda. *grift* c. grav (synon. med dike), grävd fördämning, med sidoform nda. *grøft* (hvars *ø* väl beror på fda. *y*, i en del dial. uppkommet av *i*), förr också i abstrakt bet. grävning, som torde vara den älsta. Ordet är väl nämligen = ett urgerm. **grifti-*, förgerm. **ghrepti-*, verbalabstr. till den form av roten för gräva som har ursprungligt *e*. Till rotformen med *a* höra synonymerna (no. nno. *greft* f., ä. da. *grefft* samt isl. *grǫptr* m. I fsv. torde *grift* fått sin särskilda bet. i kyrkospråket genom inflytelse från ett främmande (närmast fornlt.?) ord, motsv. mht. nht. *gruft* med pl. *grüfte* håla, grift, hvilket självt åtm. till bet. (ehuru möjligen etymologiskt = ett urgerm. **grufti-* grävning?) väl beror på mlat. *grupta* håla, vulgärlatinsk variant till gr.-lat. *crypta* sluten gång, hvalvgång, tunnel, i senare tid särskilt kammare i katakomber samt gravkapell under en kyrkas kor, av gr. *κρύπτη*, egentl. dold plats. Jfr grotta.

1. **Grill** r. halster; nytt ord, lånat närmast (åtm. i sammans. *grillrum* efter eng. *grillroom* ock indirekt genom det stockholmska lokalnamnet Jones' Grillroom i skämtordet *grilljanne*) av eng. *grill* halster, som jämte nht. *grille* f. galler, halster är av fransk härkomst; jfr fra. *gril* m. halster, *grille* f. galler (detta = ital. *graticola* av lat. *craticula*) samt *griller* v. halstra, hvarav lånat sv. griljera.

2. **Grill** r. i plur. griller underliga inbillningar; på 1700-t. även sing. *grill* (t. ex. hos Serenius 1734, art. *fancy*), dessutom ofta neutr. sing. *griller* (hvartill avledn. med *r*, ss. *grillra* v., *grilleraktig* o. *grillrig* adj.); liksom da. *grille* c. med pl. *griller* ett lånord från tyska = lt. nht. *grille* f. (ndl. *gril*) med pl. *grillen* i s. bet.; troligen samma ord som nht. *grille* f. syrsa, använt i bild i uttr. *grillen im kopfe haben* o. dyl. ungef. likbet. med sv. hava myror i huvudet el. hos Grubb: Penu Prov. 1665 s. 894 *hafwa muggor i hufwudh* el. nht. *raupen im kopfe haben* o. s. v.; jfr även sv. vurm av det tyska *wurm* med egentlig bet. mask. Möjligen är förebilden ursprungl. hemma i Italien, ty ital. *grillo*, som annars också betyder syrsa, brukas ofta i dylik bet., t. ex. *à di molti grilli per la testa,* ordagrannt likt ett exempel hos Serenius 1741: *han har monga griller i sitt hufwud.* Källan till ordet åtm. i bet. syrsa är gr.-lat. *gryllus* syrsa. — Grillfångare m. (*grillen-* hos Sahlstedt 1773), lånat av nht. *grillenfänger* m., motsv. frasen *grillen fangen* i överförd bet. göra sig griller.

Grimma r., sammans. nosgrimma; av fsv. *grima* f. (liksom no. *grima* f., da. *grime* c.) med s. bet., dessutom mask för ansiktet (i *grimumaþer*), motsv. isl. fno. *gríma* f. med bet. hölje för ansiktet, mask (även hjälmvisir?), pansar till huvud o. hals på en stridshäst, galjonsbild i form av människoansikte samt bildligt = natt, dunkelt tal. Annars förekommer ordet i fsv. o. fda. i bet. märke på träd. I sydsv. ock no. dial. fins *grima* f. smutsstreck, strimma el. fläck

i ansiktet, da. dial. *grime, lig-grime* en döendes ansiktsfärg. Härtill adj. sv. dial. *grimig* i bet. smutsig i ansiktet, liksom no. *grimutt,* da. dial. *grimet,* därjämte om boskap: brokig, med ränder i huvudet. Ordstammen återfinnes i ags. *grîma* m. mask, hjälm, skråpuk, spöke; vidare eng. *grime* ingrodd smuts, svärta, sot, med vb. *grime* o. adj. *grimy* i motsv. bet., flaml. *grijm, grijmsel* sot, mlt. *grîmet* adj. i uttr. *êne grîmede kô,* antagligen likbet. med nyssnämda sv. adj. i dial. Möjligen äro till den hithörande germanska stammen att hänföra en del romanska ord, bl. a. fra. *grimace* förvridet ansiktsuttryck, sp. *grimazo* förvriden figur på målning? Till samma rot lt. vb. *grimmeln, be-, in-grimmeln* bli smutsig, möglas, mista färgen samt adj. *grimmelig* i motsv. bet.? Man har sammanställt t. ex. isl. *gríma* med vb. g r i n a, men utan att lyckas finna en rätt passande grundbet. Här synes det som om man skulle snarast få utgå från en bet. »hölje, hvad som täcker». Såsom motsvarighet till en germ. rot *grî: gri* i hithörande bet. har Johansson i Idg. Forsch. II 44 hänvisat till sanskr. vb. *hrî* skämmas med grundbet. »skyla sig» (samma grundbet. som synes få antagas hos roten för nht. *scham* o. s. v.)?

Grina v., icke säkert påvisat i fsv., motsv. likbet. no. *grina,* da. *grine* (delvis starkt i nynord. dial., även ä. da. med pret. *gren*); isl. *grîna* med fornisl. bet. knorra el. grymta av missnöje i uttr. *grína mundu grísir,* men nyisl. bet. stirra; vidare fht. *grînan* knorra, mucka, mlt. mndl. mht. *grînen,* nht. *greinen,* med bet. lik den vanliga nordiska. Ett variantverb med lika bet. (kanske av ett germ. **grinn-* ss. särskild presensform?) är ä. da. *grinne, grinde,* eng. *grin,* ä. ndl. o. mht. *grinnen,* i mlt. att förutsätta för subst. *grinninge.* Andra verb med lika bet. äro mlt. o. nht. *grinsen* samt ndl. *grijnzen.* Etymon o. grundbet. har man uppfattat ganska olika. Ihre m. fl. förbinda g r i n a, som i nynord. dial. ofta brukas i bet. vara rämnad, uppsprucken (jfr Rydq. III s. 292), ock hvars vanliga bet. anses utvecklad ur bet. »spärra upp (munnen), visa tänderna», med subst. g r e n ock dithörande. Emellertid förefaller sådan grundbet. här föga sannolik, då ss. något väsentligt i den allmänna bet. hos hithörande verb i de olika germ. språken tycks ingå uttryck av misstämning, ondska, hån el. dyl. som framställas på ett anskrämligt sätt. Med mera skäl anses annars g r i n a med avljud i förh till ags. *grânian,* eng. *groan* stöna, klaga (till germ. *grain*) hava en grundbet. syftande på obehagligt läte ock höra till en variant av roten med germ form *gran* i verbet fsv. *græn(n)ia,* isl. *grenia,* ags. *grennian* o. s v. med bet. ryta, tjuta eller grina, visa tänder (egentl. under rytande?): ursprungl. väl samma rot som den under g r a n d omtalade med förgerm. form *ghren: ghron.* Man skulle sålunda hava den älsta bet. i det nu hos oss något vulgära bruket av g r i n a i st. f. g r å t a, om också detta kan bero på en kretsgång i betydelseutvecklingen. Det av några förmodade etymologiska sambandet med g r i m m a av en germ. rot *grî* synes föga motiverat.

Grind r.; av fsv. *grind* f. grind (dörr), motsv. isl. no. *grind* f. i s. bet.; i nyare sv. o. no. dial. brukat icke endast om stängsel, utan även om andra till formen lika föremål av stänger el. spjälor: kanske från urgammal tid, då grundbet. tydligen är »föremål bestående av stänger». Till vårt ord, med oviss stamform till förgerm. rot *ghrendh,* fins en avledn. (demin. till formen) med bet.

stång, ish. till stängsel, slå, rigel: ä. da. *grindel*, ags. o. mlt. *grindel*, fht. *grintil* m. En variant i s. bet. är mlt. mht. mndl. (även i nyare dial.) *grendel* m. Icke-germanska besläktade ord äro: fslav. *gręda* bjälke, stång, ry. *grjadka* stång o. s. v. (till urslav. **grend-*), litau. *grindis* o. *granda* f. golvtilja, samt kanske (se Lagercrantz i Z. f. vgl. Spr. XXXVII 186) lat. *grunda*, *sub-* el. *suggrunda* utskjutande taksparrar, takkant, hvarav ital. *gronda* i s. bet.

Grindhval m. r.; med no. *grindhval* el. *-kval* m., da. *grind(e)hval* troligen härstammande från Färöarna: av *grind* flock av grindhvalar, no. *hval-* el. *kvalgrind* rad av hvalar som förfölja ett fiskstim: väl samma ord som sv. g r i n d; här kanske egentl. åsyftande en flock av hvaldjur, som av fångstmän blivit instängd (likt boskap i en fålla), sål. med bet. att härleda från den västnord. bet. »av grindar bildad inhägnad, fålla»? Eller har man möjligen liknat de i flock uppträdande hvaldjuren vid en grind med dess paralella spjälor?

Grip m. r.; av likbet. fsv. *griper* m., motsv. fno. *grípr* m. grip, da. *grib* gam, mlt. *grîp* m. grip, ndl. *grijp(-vogel)* kondor, fht. mht. *grîf*, nht. *greif* m. grip, nu även kondor; från ht. lånat da. *grif* grip. En biform är fht. *grîfo*, mht. *grîfe* m., motsv. ital. *grifone*, fra. *griffon*, även mndl. *(vogel-)grîpe* m. grip; ndl. *griffioen* i s. bet. från fra. Ordet, som väl i nord. språk lånats väsentl. från lt., är = lat. *gryphus* el. *gryps* med gen. *gryphis* (med *ph* för gr. *π*), gr. *γρύψ*, *γρῦπ-* grip. Ett forngerm. *grîp-* kan förklaras direkt av gr. ordet med nyare uttal av gr. *ῡ* som *ī*, men troligare synes, att ett latinsk-romanskt *grîf-* upptagits först i fht. ock sedan i fornlt. ersatts med *grîp-* med analogiskt *p* för ht. *f*, därvid kanske medvärkat association med något forntyskt till vb. fht. *grîfan*, fornlt. *grîpan* gripa hörande ord?

Gripa v.; av likbet. fsv. *gripa*, motsv. isl. *grípa*, da. *gribe*, got. *greipan*, ags. fsax. *grîpan*, tht. *grîfan* o. s. v. i nyare germ. språk med lika bet.: till en rot med förgerm. form *ghreib: ghrib*, som fins i litau. *grëbti*, även *greibti*, gripa samt iter. *graibyti* i motsv. bet., o. s. v. I väsentl. lika bet. finnas flera rotvarianter med olika vokalism, delvis väl liksom den härvarande rotformen med germ. *p* som slutkonsonant, t. ex. i isl. *grápa* rafsa åt sig (se Noreen: Urg. Lautl. s. 214), men annars också med avvikande, resp. oklar, slutkonsonantism, t. ex. i några ord omtalade under g r a b b a, kanske för övrigt stående i etymologiskt samband med g r ä v a.

Gris m. r.; av likbet. fsv. *gris* m., motsv. isl. *gríss* m., no. da. *gris* i s. bet., även i isl. galt, i no. dial. svin i allm.; ett speciellt nordiskt ord med äldre plur. på *-ir*, *-er* (sv. *griiser* ännu 1665 i ordspråk hos Grubb), annars med oviss grundform; enligt antagande sl. m. gr. *χοῖρος* gris, svin (förgrek. **ghorio-*), sålunda att *gr-* i g r i s av förgerm. *ghr-* skulle vara svagaste stadiet till den i grek. med formen *ghor* förekommande roten, hvilken kanske (se Persson: Wurzelerw. 195) egentl. syftat på grisens läte ock sammanhänger med roten för g o r m a samt diverse rotformer med begynnande germ. *gr-*, där grundbet. tycks ha avseende på obehagligt läte, bl. a. rötterna för g r a m s e o. g r a n d ock kanske roten för g r i n a, som till formen står närmare. Skulle möjligen i vårt subst. dölja sig ett urgerm. **grins-*, att ställa i samband med nht *grinsen* grina?

1. **Grissla** r. (f.) brödspade (i en del dial. *gressla* med oviss ålder av *e* i förh. till *i*), variant till grissel r. ock till ett likbet. fsv. ord i fsv. *grislikaka;* jfr no. *grisl* f., da. *grissel* o. äldre *grisle* c. i s. bet. Det ligger här nära att söka kombinera med det annars ensamstående sv. vb. (1) grädda. Skulle detta bero på ett fsv. **greþa,* formellt = isl. *greiða* ock med tillagt prefix *g-* = nsv. reda, så kunde man här kanske få förutsätta (med långt *e* förkortat till *i*) ett äldre fsv. o. fda. **grēsl*, resp. **grēsla,* bildat med *sl*-suffix till detta verb? Dock synes antagandet betänkligt för no. *grisl* med *i.* Eller skulle ordet i no. dial. vara lånat? Kan möjligen det dialektiska *ugnsrissla* brödspade, som upptages i en del ordböcker, bl. a. hos Dalin 1853, bero på ett utan prefixet *g-* bildat fsv. **rēsla* av samma stam?

2. **Grissla** f. r., östsvenskt namn på sjöfågelsläktet Uria el. väl ursprungl. endast tobisgrisslan, Uria grylle; hos Lind 1749 *grissla, grissel,* förklarat, väl med falsk etymologi, likbet. med *gräsand.* Kanske härstammar ordet från någon av de östsvenska dialekter, där gammalt *y* blivit *i* ss. t. ex. i Kökar på Åland ock i Borgå i Finland? Med *sl* av *tl* = ett fsv. **grytla*, bildat, med hänsyftning på fågelns sätt att häcka bland stenar, av fsv. *gryt* n. sten (ss. kollektiv), småsten, nsv. gryt? Härför tala sådana namn på samma fågel som da. *grylleteiste* ock det väl från da. el. från sydsv. dial. hämtade lat. artnamnet *grylle* (*grylle* ss. brukat på Gottland kanske ett minne från danska härraväldets tid?), där *ll* kan vara = gammalt *tl;* vidare de av den avljudsform till gryt som har gammalt *au* (= nsv. gröt, men här med lika bet. sten) bildade namnformerna *grötla* i Småland o. *grautel* på Gottland. För härledning av grissla från Åland kunde anföras, att överfartsorten dit bär namnet *Grisslehamn.*

Gro v.; av likbet. fsv. *groa, gro,* motsv. isl. *gróa,* no. *gro* i s. bet., da. *gro* växa; jfr ags. *grôwan* växa, grönska, blomstra, eng. *grow* växa, utveckla sig till, mlt. *grôien,* ndl. *groeien* växa, fht. *gruoen* o. mht. *grüejen* grönska. Verbet, starkt i fornnord. språk o. eng., hör jämte gröda, grön m. m. till en rot germ. *grô* »växa», avljudsform till germ. *gra* i det samgermanska *gras* n. gräs (se gräs) ock med en annan variantform i ags. *grǣd(e)* gräs. Om denna rot är egentl. samma som germ. *gra,* som fins med bet. »skjuta fram i en spets» el. dyl. i 2. grad (jfr 1. gran), så får man lägga den sistnämda bet. till grund för härvarande bet. »gro, växa» ock därifrån härleda bet. »grönska» såsom närmast åsyftande färgen hos framspirande grodder, skott el. bladknoppar. Om till samma rot rätteligen bör hänföras lat. *gramen* gräs, är ganska tvivelaktigt (detta snarare jämte lat. *germen* brodd, knopp med ie. *g-* ock kanske avlägset sl. m. fht. *krût* ört, se Persson: Wurzelerw. 123 f.). Måhända bör man (med Zupitza: Germ. Gutt. s. 203) antaga avlägset samband med lat. *horreo* v. står upp, står styv, är borstig, *horridus* adj. borstig, sträv o. s. v. — Grodd r., egentl. verbalabstraktum, i fsv. uppvisat endast i *groddablad,* variant till växtnamnet groblad (s. d.), väl liksom fno. *gróðr* m. (gen. *gróðar*) tillväxt bildat med förgerm. suff. *-tu,* jfr det väl med förgerm. *-tro-* bildade vanligare fno. *gróðr* m. (gen. *gróðrar*) = nyno. *gror* m. groende, (gräs-) växt.

Grobian m., lånord (förekommande hos Grubb: Penu Prov. 1665, s. 645) liksom da. *grobian* av likbet.

nht. *grobian* m. med sidoform ä. nht. *grobianus;* avledn. till ht. adj. *grob* grov, uppvisad från 1482. Ursprungl. väl skämtvis bildat med den främmande ändelsen av latinkunniga tyskar, fins ordet även med anslutning till inhemska adj. i ä. ndl. *groviaan, -anus, -anis* ock i lt. *groffjan* (sannolikt associerat med mansnamnet *Jan* = Johan) samt i det allmänt slaviska subst. serb. ry. *grubijan* o. s. v., hvilket jämte flera därtill bildade slaviska avledningar, t. ex. det allmänt slaviska serb. ry. *grubijanstvo* o. s. v. grovhet, nu formellt hör till ett inhemskt slav. adj. serb. ry. *grub-* o. s. v. grov. Jfr grov.

Groblad n., namn på arter av Plantago, ish. P. major, y. fsv. *grobladh,* motsv. no. *groblad,* bildat av vb. gro i bet. läkas om yttre kroppsskada; jämte varianterna y. fsv. *groddablad,* no. *grorblad* ock det synonyma sv. dial. *läkeblad* (om P. major) syftande på det fordom allmänna bruket av Plantagoarter till läkande av sår m. m.

Groda f. r., förr (se t. ex. Lex. Linc. o. Spegels Gloss. 1712) även om padda (hvars namn även annars ofta icke så noga hållits skilt), motsv. ä. da. *grode* padda. Ordet, som enligt Noreen: Sv. Etym. 32 fått senare tillägg av *d* från det likbet. lt. *krode* (hvars *o* är = fornlt. kort *o*), är en variant till ä. nsv. *groo* i Variar. 1538 (övers. till lat. *rubeta* ock sidoställt med sv. *frödh* o. *clotza*), no. *gro* f. padda. Av okänt etymon i likhet med några synonyma ock formellt i viss mån liknande, men näppeligen besläktade tyska ord, dels med *g,* ss. det hos Lind 1749 upptagna annorstädes icke påträffade *grott, grött* f. »eine kröte, en groda», dels med *k,* ss. mlt. *krode,* fht. *krota* o. *kreta,* nht. *kröte.* -- Groda i sin nya, väl väsentl. genom studentslang spridda bet. grov missägning härleder sig kanske från det allbekanta folksagomotivet, som låter den andra hustruns elaka dotter straffas därmed, att en groda el. dyl. hoppar fram, så ofta hon öppnar munnen.

Grogg r., lånord (upptaget hos Dalin 1850) av eng. *grog,* hvars från 1770 påvisade användning om drycken i fråga tillskrives en av amiral Vernon, som lär kallats »Old Grog» efter sin vanliga rock av det tyg som kallades *grogram,* år 1740 utfärdad order om manskapets förplägning med den blandningsdryck, som sedan fick namnet *grog.*

Groll n. (hos Lind 1749 *groll* m.; genus väl ändrat efter hat, agg); lånat av likbet. nht. *groll* m., till nht. *grollen* v. hysa groll, även rulla dovt (bl. a. om åska); jfr lt. *grullen* v. vara arg, brumma, knorra, rulla dovt, ryta, dundra som åskan, ndl. *grol* m. skämt, mht. *grüllen* v. håna, driva gäck; till den endast såsom germansk kända ursprungl. ljudbetecknande rot som fins i mht. *grellen, grillen* v. skrika högt, nht. *grellen* ljuda gällt, mht. *grel* adj. sträv, vred, nht. *grell* gäll, skarp, ags. *grillan* v. reta, förarga, mlt. *gral, gralle* adj. vred, ond, *gral* m. vrede, ovilja. Med kort *l*-ljud fins roten i lt. *grölen* (o. *grälen,* väl med dialektiskt *ä* av *ö*) skråla, föra oljud, sjunga på missljudande sätt.

Grop r.; av fsv. *grop* f. grop, grav (fästningsgrav, grift), motsv. isl. *gróp* f. urgröpning, ränna, no. *grop* f. grop, urgröpt ränna, fals (i trä), spånt; med oviss grundform, emedan i plur. fins fsv. *-ir* jämte *-ar,* dessutom sv. dial. *gröpper,* hos Lind 1749 *gröper* (sing. i sv. dial *gröpp, gröppa* väl nybildad), no. *grøper.* Utanför nord. språken fins mlt. o. ostfris. *grôpe* f. ränna i stall el. fähus för den flytande spillningen, ndl.

dial. *groep* f. grav, ränna (i stall) samt med *i*-omljud (jfr plur. med *ö* i nord. dial.) ags. *grêp(e)* f. grav, ränna, grop. Här ifrågavarande germ. *grôp-* står som variant (möjligen sekundär blandform?) vid sidan av flera likbet. rotformer, såsom: 1) Germ. *grôƀ-*, en form av roten för gräva, hvartill hör t. ex. isl. *gróf* f. grop, eng. *groove* ränna, fals, spånt (jfr ock grav). 2) Germ. *graup-*: i isl. *greypa*, no. *grøypa* v. fälla in i fals, spånta, no. *graup* f., *grøyping* fals, spånt; även i isl. adv. *greypiliga*, som jämte *grópasamliga* har bet. »brutalt», väl utvecklad ur en bet. lik den hos isl. *grápa* v. rafsa eller hos sv. grabba o. gripa (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 214; jfr ock 1. gröpa). 3) Germ. *grupp-*, ovisst om närmast med avljud till *graup-* eller med *n*-suffix till germ. *gruƀ-* ss. avljudsform till *greƀ-* gräva (jfr grubbla o. grift): i ä. lt. ock ä. ndl. *gruppe* avloppsdike, vattenfåra på åkern (se BrWb. o. Kil); jfr ock no. *grupla* f. grop (på väg), *gruplutt* adj. gropig, knagglig.

1. **Gross**: om partihandel, hos Serenius 1734 (art. *whole, grocer*) *sälja i gross, gross-handlare*; lånat av likbet. lt. *gross*, t. ex. *in't gross handeln*, hvilket jämte ndl. *gros*, t. ex. *koopman in het gros*, ock väl från början också det nu formellt till det inhemska nht. adj. *gross* stor hörande nht. *gross* i *grosshandel* o. s. v. (jfr ndl. *groothandel* till *groot* stor) härstammar antingen från fra. *gros, (vendre, marchand) en gros*, upptaget med äldre fransk uttalsform med hörbart *s* eller ock från motsv. ital. *grosso, ingrosso*; egentl. mask. sing. av adj. fra. *gros*, ital. *grosso* (senlat. *grossus*) tjock, stor, grov, använd likt neutr. stort i svenskan. — Grossör m., nyare ord (hos Dalin 1850 även *grosseur*), bildat, som det tycks, i Sverge med fransk ändelse, för att återge da. *grosserer*, nht. *grossierer*, lånord av likbet. fra. *(marchand) grossier*; jfr sv. kassör för da. *kasserer*, nht. *kassier(er)*, ital. *cassière*.

2. **Gross** r. ock n. tolv dussin (*en gross* hos Serenius 1734, art. *groce*; ss. neutr. hos Möller 1790 o. s. v.); lånat genom lt. *gross*, ndl. *gros* n. av fra. *grosse* f., känt i sådan bet. från 1500-t.; egentl. femin. till fra. adj. *gros* stor (jfr 1. gross) såsom subst., troligen elliptiskt för *grosse douzaine* stort dussin.

Grotta r., motsv. da. nht. *grotte*, ndl. *grot* f., o. s. v.; förr i svenska ock tyska särskilt brukat om konstgjord grotta, t. ex. i trädgård el. park; hos oss väl väsentl. lånat från tyskan, där direkt el. genom fra. *grotte* från ital. *grotta* håla av mlat. *grupta*, variant till gr.-lat. *crypta* sluten gång, hvalvgång, tunnel o. s. v. (jfr grift), gr. *κρύπτη*, egentl. dold plats.

Grov adj.; av fsv. *grover* grov (egentl. o. oegentl.), stor, betydlig; jämte fno. *grófr*, nno. da. *grov* lånat av likbet. mlt. *grōf, grōv-*, motsv. ndl. *grof (grov-)*, fht. nht. *grob* i s. bet. Ordet upptogs i de gamla nord. språken i de tvåstaviga mlt. formerna, hvilkas förlängda *o* hos oss gav slutet *o*. Den norska uttalsformen *gråv* kan väl icke (med Noreen: Sv. Etym. 32, åtm. icke enbart) förklaras av enstav. mlt. *grōf* med dess *f*-ljud, utan är väl snarare en i yngre tid ånyo lånad form (med dansk förmedling?). Emellertid har även, att döma av flaml. *groef* grov, funnits, åtm. i ndl., en forngerm. form med *ô*; fans den även i lt., så kan den också delvis ligga till grund för vårt ord. Huru som hälst, bör denna flaml. form beaktas vid sökande efter etymon, som hittills icke kan anses uppdagat. Den talar emot det på varianten fht. *gerob* o. det enstaka mht. *gerop* grundade antagan-

det, att det tyska adj. ss. bildat med prefix *g-* av forngerm. *ga-* hör till roten för fht. *riob,* ags. *hréof,* isl. *hriúfr* adj. skrovlig, skorvig ock för isl. *hrufa* f. skorv, sårskorpa, sv. ruva (jfr Wadstein i Idg. Forsch. V 19). Det något liknande slaviska adj. serb. ry. pol. o. s. v. *grub-,* böm. *hrub-* grov, fslav. *grąbŭ* rå (urslav. **grombo-*) hör väl etymologiskt icke alls hit; möjligen får det jämte litau. vb. *grub-,* pres. *grumbù* bli knagglig, bli hård ock känslolös (om finger) m. fl. baltiska ord kombineras med sv. krumpen?

Grubbla v. (*grubla* hos Serenius 1741); med likbet. da. *gruble* väl en från lt. lånad variant till lt. *grübeln, grüweln,* nht. *grübeln* i s. bet., även (åtm. i ht.) med äldre bet. peta, snoka, leta = mht. *grübelen,* fht. *grubilôn,* egentl. gräva (efter), rota; till den form av roten för gräva som fins t. ex. i eng. *grub* gräva (upp), rota, böka. Ovisst är, om vårt grubbla egentl. är direkt = ostfris. *grubeln* grubbla eller beror på lt. *grubbeln,* som betyder treva (även ostfris. *grubbeln* i denna bet.) ock jämte ä. ndl. *grobbelen,* eng. *grubble* är en sekundär variant till likbet. lt. *grabbeln* o. s. v., den *l*-avledda biformen till grabba. I senare fallet kan verbet ha fått sin betydelse från tyska formen *grübeln* eller den är kanske utan vidare att förklara på grund av vanan att med handen treva i håret, när man grubblar.

Gruffa v., nyare vulgärt uttryck för säga emot, käfsa eller ordväxla; onomatopoetiskt ord, jämförligt med (knappast lånat från) eng. dial. i Yorkshire *gruff* snarka, grymta, snäsa till; kanske ett slags kontaminationsbildning med begynnelseljud från grymta, grumsa o. dyl., annars innehållande samma *uff* som man plägar använda till att ish. för barn härma svins grymtande.

Grumla v., uppvisat först i nsv. med grummel n., grumlig adj., ä. nsv. *grumlot* (1712 hos Spegel); *l*-avledn. till stammen i ą. nsv. *grum,* enligt Spegel »sammanblandad orenlighet», sv. dial. *grum* n. innanmäte i fisk, bottensats (Rietz s. 255). Annan form med *s*-suffix är: **Grums** n. drav, grummel, bottensats, motsv. da. *grums* n. med motsv. adj. *grumset.* Jfr med olika vokal (ny-)isl. *gróm* n. smuts; med icke säkert bestämd vokalism no. dial. *grumen (gromen?)* grumlig; vidare ndl. *grom* o. *groom* n. innanmäte i fisk, smuts. Man har tänkt på samband med lat. *grumus, grumulus* liten (jord-)hög samt därtill hörande romanska ord, ss. eng. (från franskan) *grume* klimp, något löpnat, fra. *grumeau* (ffra. *grumel*) i s. bet., *se grumeler* klimpa sig, levra sig, löpna, ital. *grumo* klimp, *gromma* vinsten, ä. ital. *grommo* levrat blod, o. s. v. Dock bör väl icke hos oss antagas främmande härstamning, åtm. icke för de nordiska formerna med *s,* då dessa sakna motsvarighet annorstädes. Dessutom märkas något avvikande nordiska ord, som väl på något sätt höra hit, ss. sv. dial. *gorm* m. orenlighet, innanmäte i fisk, no. *gurm* n. dy, grums, drägg, med motsv. vb. *gurma* ock adj. *gurmutt.* Sistnämda ordgrupp får kanske (med Rietz: anf. st.) ställas ss. *m*-avledd i samband med det gamla germ. subst. *gor* n., nsv. gorr?

Grumsa v. (i hvardagsspråk, upptaget hos Dalin 1850), *s*-suffixbildning till det *grum-* som ligger till grund för de *i*-omljudda orden grymta o. no. *grymja* v. grymta, brumma, knorra, vidare för mlt. nlt. *grummen* brusa dovt, mullra (om avlägsen åska), kurra i magen, ndl. *grommen,* om djur el. missnöjda människor: brumma, morra, knorra; med *l*-avledning i väsentl. lika bet. lt. *grummel(e)n,* flaml. *grommelen,* eng.

grumble, även fra. (väl av germ. härkomst) *grommeler.* I den germ. roten *grum* »brumma» o. s. v. kan en avljudsform till den ie. roten *ghrem: ghrom,* som fins t. ex. i fslav. *gromŭ* åska, *grŭmĕti* dundra som åskan ock med härledd bet. i sv. grym o. gramse (jfr gorma, kanske till en med *grum* sidoställd avljudsform?), hava sammanträffat med en särskilt germansk onomatopoetisk rot av nyare uppkomst, åsyftande att härma läten hos vissa djur eller dovt mullrande ljud av annat slag. För övrigt kan sv. grumsa vara egentl. ombildat lånord av lt. *grunsen* med bet. a) grymta, ish. om svin, när de äro antingen hungriga eller retade, b) om missnöjda människor: knorra, eller med *sik:* gräma sig. Detta lt. verb åter hör ihop med ht. *grunzen* o. eng. *grunt* grymta, vare sig ss. lånord från ht. med *s* för *z* eller på annat sätt. Jfr grymta.

(1) **Grund** r. o. (2) **grund** n., nu till bet. bestämt åtskilda ord härstammande från olika fsv. subst., som delvis sammanfalla till bet. ock äro svåra att formellt särskilja, nämligen *grunder* m. o. *grun* n., båda med stam *grunn-* i bet. botten, ish. i hav, sjö el. annars under vatten, samt *grunder* m. med stam *grund-* o. *grund* n., dels likbet. med de förra, dels = »grund» i olika mening, ss. djup, avgrund, mark, underlag för byggnad, oegentl. = orsak el. det innersta el. väsentliga av något o. s. v.; jfr isl. *grunnr* m. botten (under vatten), *grunn* n. grund (n.), *grund* f. slät mark; vidare i olika hithörande bet. med undantag för vårt neutrala »grund»: no. *grunn* m., da. *grund* c., ags. fsax. *grund* m., fht. *grunt* m., o. s. v. i nyare språk; i got. i sammans. *grundu-waddjus* grundval. Jfr avgrund. Medan annorstädes en enda grundform urgerm. **grunðu-* synes vara tillräcklig, får man för nord. språken därjämte förutsätta ett maskulint o. ett neutralt subst. med urgerm. *nþ,* förgerm. *nt.* Dessa subst. torde (jfr t. ex. Persson: Wurzelerw. 73) ursprungl. hava betecknat »sand, grus», sedan särskilt sand, grus ss. bildande botten, mark, byggnadsunderlag o. s. v. Ock ordstammen kunde ss. bildad t. ex. med förgerm. suffix *-tu-* av en rot *ghren: ghr̥n* (o. s. v.) med bet. »riva» eller »mala sönder» vara på något sätt sl. m. grann adj. ock grand (s. d.). Kanske har ordstammen i sin helhet ursprungl. tillhört ett adjektiv med egentlig bet. söndermalen eller bestående av småpartiklar, t. ex. av sand el. grus? Det nordiska neutr. (2) grund ser i alla fall ut som substantiverat neutr. till ett adjektiv, nämligen: (3) **Grund** adj., där *d* väl tillfogats i nyare tid efter substantiven, av likbet. fsv. *grunder,* st. *grunn-,* motsv. isl. *grunnr,* no. *grunn,* da. *grund* adj. i s. bet.; väl tillika med varianten no. *grynn* i dial. (om icke detta skulle fått *y* från de avledda *grynna* f. o. *grynna* v.?) utgånget från ett urgerm. adj. **grunþu-,* samma stam med förgerm. *nt* som substantivens (med växelform ss. adj. urgerm. **grunþia-* efter regeln).

1. **Grunda** v. lägga grund (till) o. s. v.; av likbet. fsv. *grunda,* motsv. isl. *grunda* o. s. v., denom. till subst. (1) grund r.

2. **Grunda** v., be-, utgrunda, tänka, fundera; av fsv. *grunda* (även med *be-, ut-*) överväga, utgrunda, motsv. isl. no. *grunda,* da. *grunde* i s. bet; härtill subst. fsv. o. ä. da. *grund* (m.) tanke, uppsåt, sinnesstämning (emot någon), isl. (i ack.) *grund* efterforskning. Av gammalt finnas (redan hos Ihre) framställda två alternativa etymologier. Den ena hänför *grund-* till fsv. *grun* m., isl. *grunr* m. misstanke ock isl. no. *gruna* v. ana, förmoda, tvivla, misstänka, i

no. dial. även tänka, fundera, hvilken bet. då förutsättes vara den äldre. Också har man velat sammanställa *grun-* ss. motsv. ett förgerm. **gᵤhrn̥-* med gr. *φρήν* sinne, själ, *φρονέω* tänker o. s. v. Den andra etymologien hänför verbet med egentlig bet. »fördjupa sig» el. »grundligt överväga» (jfr redan i Spegels Gloss. 1712 *grunda* = »tänka diupt») till subst. (1) grund i bet. »botten» el. »djup» i överförd mening, ss. t. ex. i av hjärtans grund, fsv. *hiærtans grund* = hjärtats innersta mening. Möjligen kunna båda förklaringarna få gälla, sålunda att två etymologiskt skilda verb blandats ihop i grunda ock folkspråkl. sv. *grunna* i hithörande bet.? Jfr fundera.

Grundval r.; av likbet. fsv. *grundval* m., etymologiskt skilt från isl. *grundvǫllr,* da. *grundvold,* som egentl. betyda »vall, mark till grund», ock (se Wadstein i N. T. f. Fil. N. R. X 229) med annan egentlig bet. »grundstock, syll», som utvidgats till allmännare bet. byggnadsunderlag, sammansatt av fsv. *val* m., hvilket ord haft en i fsv. icke annars direkt påvisad egentlig bet. trästycke av cylindrisk form, käpp, stav, stång (annars motsv. nsv. val = 80 st. av sill el. strömming); jfr nsv. dial. *val* med dylik bet. ock därmed sammanhängande specialbet., ss. ås, bjälke, sammans. *slagval* skaft på slaga, *styrval* rorkult, *bakval* klabb el. sten under hävstång m. m.; motsv. isl. *vǫlr* (no. *vol* i dial. liknande sv. dial.), got. *walus* m. (rund) stav, käpp. Möjligt är, att vårt ord absorberat ett även i fsv. befintligt till vall hörande **grundvalder* (hvartill fsv. ack. sing. *grundval* delvis kanske hört).

Grupp r., nyare lånord (t. ex. i fransk-sv. ordböcker 1784, 1795, men icke hos Weste 1807), motsv. da. nht. *gruppe,* ndl. *groep* f.; av fra. *groupe* m. klunga, grupp, ital. *gruppo* (med biform ital. *groppo,* nu i bet. knut).

Grus n.; av likbet. y. fsv. *grus* n.; med no. da. *grus* n. samt nht. *grus* m. n. (synonym till nht. *graus* m., som kanske både beror på äldre *grûs* ock i st. f. *grauss* är = mht. *grûz* med *z* av forngerm. *t*) väl lånat från lt. *grûs* n. i s. bet. (mlt. *grûs* hos Sch. Lb. under *grôse,* som icke kan vara samma ord), motsv. ndl. *gruis* n. (st. *gruiz-*) i s. bet. Ordet, som har urgerm. *s,* har man sökt på två olika vägar förklara såsom hörande till en form med *û* av den i gryt, gröt o. s. v. ingående roten, ie. *ghrud* o. s. v. med bet. »riva» el. »mala sönder» el. dyl.: antingen så, att urgerm. **grûsa-* med förkortning av *ss* efter lång vokal för **grûssa-* vore ett partic. pass. med förgerm. suff. *-to-;* eller ock så, att urgerm. **grûs-* vore *s*-stamsform utan suffixvokal av förgerm. **ghrûd-s-* ock möjligtvis egentl. samma ord som lat. *rūdus,* pl. *rūdera* byggnadsgrus, ifall detta skulle haft äldre stamform **hrūdes-* (jfr Bz. Beitr. XVII 313).

Gruva r.; av likbet. fsv. *gruva* f., liksom no. *gruva* f., da. *grube* ett tyskt bärgsmansord, väsentl. från högtyskan, ehuru möjligtvis det till Sverge, där det förekommer i literatur åtm. från 1340-t., från början inkommit från Harztrakten, som ligger inom lt. området. Ordet är det mht. *gruobe,* fht. *gruoba* f. malmgruva, egentl. i allm. grop, utgrävd fördjupning, grav; resp. mlt. *grôve* f. (uppvisat endast i den allmännare bet.), motsv. y. fornlt. *gruova,* ndl. *groef,* got. *grôba,* isl. *gróf* f. samt eng. *groove* med lika grundbet.; till formen med urgerm. *ô* av roten för gräva, avljudsform vid sidan av germ. *grab* i begrava o. grav. Jfr grop.

Gruva sig v.; av fsv. *gruva sik* (även utan *sik* o. opersonligt) fasa,

förskräckas, gruva sig; med da *grue* lånat av mlt. *grûwen* (opersonl.) i s. bet., egentl. rysa, motsv. ndl. *gruwen,* fht. *(in-)grûen,* nht. *grauen* i s. bet.; till en endast som västgermansk känd rot *grû* rysa, hvarmed väl sammanhänger den synonyma likaledes västgerm. roten *grûs,* t. ex. i lt. *grûsen,* nht. *grausen* v., i nht. *graus* m. fasa ock i adj. lt. *grûselik,* ä. da. *gruselig* samt fda. ock y. fsv. *gryseligh* ryslig, gräslig, med kort *u* i fsax. *gruri* ock ags *gryre* m. fasa (*r* av äldre *z*). Vid sidan av denna senare rot ställer sig ännu en västgerm. rot i lika bet., nämligen *grîs: gris,* hvarom se nedan under gräslig. — Gruvlig adj.; av fsv. *gruveliker,* motsv. da. *gruelig,* lånat av likbet. mlt. *grûwelik.*

1. **Gry** v., hvartill subst. gryning; av likbet. y. fsv. *gry* för ä. fsv. **gryia,* motsv. da *gry;* härtill subst. da. *dag-, morgen-gry* n. samt nyare isl. (enstaka) *grýiandi* gryning. Verbet hade ursprungl., liksom nht. *grauen* gry, bet. gråna, resp. det blir grått, åsyftande motsättning mot nattens mörker; jfr nht. *das graue des morgens* samt eng. *the gray of the morning* gryning. Det är med *i*-omljud i presensstammen bildat av en rotform med avljud i förh. till adj. grå, men med osäker ursprunglig vokalism; väl icke = fornnord. *griu-,* ss. Jessen antar, snarare (jfr ä. da. en gång pret. *grude*) fornnord. *grû-,* hvilket åter kunde vara urgerm. *grû-* eller *grôw-,* det senare enligt Noreen: Urg. Lautl. s. 35 samma som lat. *rāv-* (av **hrāv-?*) i adj. *ravus* blekgrå, grågul.

2. **Gry** n., nyare form, som fins på 1770-t. hos Hof o. Sahlstedt, för det ännu fram på 1800-t. i samma överförda mening vanliga *gryt* n.; jämte sin tidigare på 1700-t. förekommande *ia*-stamsvariant *gryte* n. egentl. brukat om struktur el. relativ kvalitet, finhet el. godhet från teknisk synpunkt hos sten, särskilt t. ex. hos kvarnstenar. Detta äldre *gryt* är samma som gryt i bet. stenmassa, (håla i) stenröse o. s. v. av fsv. *grýt* n., motsv. isl. *grjót* n. o. s. v. (jfr nedan gryt); även no. *grjot* använt om stenart, t. ex. om massans godhet hos en kvarnsten el. dyl., eng. *grit* också i dial. i den överförda bet. »gry». Vår nya form utan *t* beror väl på misstydning av *gryt* i särskilda fraser, som ofta brukats. I fall Kock (se Spr. förändr. s. 122) haft rätt i, att *t* i *gryt* missuppfattats som bestämd artikel, så finge man kanske tänka sig, att i uttryck som *grytet är (godt),* hvardagligt uttalat *gryte ä* (o. s. v.), *e* fallit bort i hiatus vid hastigt uttal, så att man fått *gryt ä* o. s. v. Annars synes möjligt, att i fraser som t. ex. *det är godt gryt i (honom)* man i folkspråk fattat *gryt i* såsom *gry ti* i st. f. ett med sammansatt prepositionsform *uti* (som apokoperats likt på, y. fsv. *pa* av *up a* o. dyl.) bildat *gry uti,* ock att man sedan med insatt enkel prepositionsform *i* fått den nya formen av samma fras *det är godt gry i (honom).*

Grym adj.; av fsv. *grymber, grymm-* rasande, arg, grym, häftig, förskräcklig (med historiskt tvetydigt *y,* beroende antingen på äldre *i* eller med omljud på *u*); jfr sidoformerna fsv. *grumber,* motsv. da *grum,* samt fsv. *grimber,* motsv. isl. *grimmr,* ags. fsax. *grim, grimm-,* fht. *grim, grimmi* o. s. v. i s. bet. (i got. icke påvisat). Detta germ. adj., som har något oklar grundform, det andra *m* i *grimm-* antagligen av *n*-suffix, hör till en rot med germ. form *grem: grum,* som ingår med avljudsformen *gram* i det forngerm. adj. som ligger till grund för sv. gramse ock vb. gräma. Grundbet. synes ha avseende på obehagliga ljud, här särskilt på ilskna eller

skrämmande läten av djur eller människor.

Grymta v.; av likbet fsv. *grymta*, motsv. no. *grymta* dels med s. bet. i dial., dels i bet. yttra sig med dunkel antydan, glunka; väl ett gammalt iterativ till samma *grum-* brumma, grymta o. s. v. som ingår i grumsa ock åtm. i en variant till adj. grym; jfr no. *grumta* grymta i dial., väl nyare form (kanske egentl. efter eng. *grunt?*). Med samma iterativändelse fins ags. *grymettan* (el. *gri-*) jämte det till germ. *gram-* (t. ex. i gramse) hörande *gremettan, -etian* i lika bet. ryta, grymta, rasa. Om även da. *grynte* grymta förutsätter en fda. form med *m*, är väl ovisst, enär det fins med gammalt *n* ags. *grunnettan*, eng. *grunt* samt ht. *grunzen* grymta: sl. m. ags. *grunian* grymta, antagligen även fsv. *grunka* mumla, sv. o. no. dial. *grunka* glunka, hvilket verb kanske icke har etymologiskt något att göra med isl. no. *gruna* misstänka eller med (2) grunda tänka, fundera (jfr glunka).

Gryn n.; av likbet fsv. *gryn* n. med *y* av *iu*, motsv. isl. *grión*, no. *grjon*, *gryn*, da. *gryn* n. i s. bet., mt. (se Sch. Lb.) *grên* n. sand vid hafsstranden, mht. *grien* m. n. grus, sandig strand, urgerm. **greuna-*, förgerm. **ghreuno-*; sl. m. ock till sin grundbet. likt det i gryt o. i nht. *griess* grus, smågryn o. s. v. kvarlevande urgerm. **greuta-*, egentl. betecknande malningsprodukt, smula eller kollektivt: något av smulor bestående, massa småpartiklar; jfr ock grus o. grand med dylik grundbet. Kanske skulle ordet kunna vara *n*-avledning till roten med förgerm. *d* i gryt, d. v. s. = ett äldre förgerm. **ghreudno-*, hvars *dn* (kanske därföre att *eu* haft huvudaccenten?) här blivit *nn*, *n*, icke germ. *tt?* Annars skulle man väl få hänföra ordet till en kortare rotform *ghreu*: *ghru*, som kanske förefinnes i gr. *κάχρυς* rostat korn (se Persson: Wurzelerw. 124).

Gryt n med bet. »stenmassa» i olika mening, vare sig massa stenar (på marken), till hvilken bet. hänför sig gryt ss. jägaruttryck samt i ortnamn, eller stenmaterial (härtill i överförd mening nyare biform utan *t*, se 2. gry); av fsv. *gryt* n. med *y* av äldre *iu* i s. bet., även småsten el. grus, motsv. isl. *griót*, no. *grjot* i väsentl. lika bet. (i isl. ofta om stenar som kastas, härav vb. *grýta* kasta sten); i västgerm. språk med bet. grus, grov sand, fordom även sandig hafsstrand: ags. *gréot*, fsax. *griot* n., fht. *grioz* m. n., o. s. v. i nyare språk; eng. *grit* i dial. även likt sv. (2) gry, nht. *griess* el. *gries* m. även smågryn; med urgerm. form **greuta-* o. grundbet. något söndermalet el. av smulor, av småpartiklar bestående. Härtill en variant med *ia*-stam (kollektivbildning) ä. nsv. *gryte* n., även i sv. ortnamn, t. ex. *Örgryte*. Samhöriga ord finnas i mängd med olika avljud, såsom: sydsv. dial. *grut* n. grus, småsten, ä. da *grud* n. (byggnads-)grus, no. *grut* n. bottensats, grums, ags. *grût* f., eng. *grout* grovt mjöl m. m., mht. *grûz* m. f. korn av sand el. säd, nht. *grauss* m. grus; väl utgånget från samma stam sv. dial. (i Norrl. o. Finl.) *gruta* f bit bröd, smula mat; vidare med gammalt kort *u*: ags. *grytta*, *-an* plur., mlt. *grutte* f., nlt. *grutt* (hvarav väl lånat ä. da. *grut* gröpe med da. vb. *grutte*, *grudte* mala till gröpe) ock nlt. *grütt*, ndl. *gort* o. (från lt.) *grut* f. samt fht. *gruzzi*, nht. *grütze* f., alla dessa ord i bet. gryn el. (gryn-)gröt; till samma stam väl (syftande på stenig mark) sv. ortnamnet *Gryttjom*; slutligen med urgerm. *au* sv. gröt ock dithörande. Roten ie. *ghrud*: *ghreud* o. s. v. med bet. smula sönder, riva, mala

el. krossa till småpartiklar, sannolikt tillika ursprungl. åsyftande ljudet av rivning, malning o. s. v. (jfr grand), fins i litau. vb. *grúd-, grústi* stampa sönder, ish. om tillvärkning av gryn medelst stamp, *grúdas* m. korn (av säd, salt o. s. v.) ock i lett. *grauds* korn samt väl av samma stam som detta sista fslav. *gruda* f. jordkoka. Jfr grus, gryn.

Gryta r. (f.); av likbet. fsv. *gryta* f., motsv. isl. *grýta* f., da. *gryde* i s. bet.; avledning till gryt sten, stenmassa, med urnord. stam **griutiôn-* eller kanske **grûtiôn-* (jfr sv. dial. i Nyland *gruto* gryta) ock med grundbet. »föremål (kokkärl) av sten». Material för grytor i äldre tider var väl dels täljsten, som ännu i folkspråk kallas grytsten, no. *grytestein*, dels lera, s. k. »stengods».

Grå adj.; av likbet. fsv. *(grar) gra-*, motsv. isl. *grár*, no. da. *graa*, mlt. *grâ(u)*, *grâw*, ndl. *grauw*, fht. *grâo*, *grâw-*, nht. *grau*. Jämte denna form = urgerm. **grǣwa-* el. dyl. fins i s. bet. ags. *grǣg*, eng. *grey*, *gray* samt ett sällsynt isl. *griá* ss. obl. sing. neutr. i best. form (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 36) Besläktat är det nordiska uttrycket för dagbräckning 1. gry (s. d.). Annars är etymon ej fastställt, ehuru man kan ha skäl att förmoda en betydelseutveckling snarlik den hos 2. black ur en äldre bet. glänsande, ljus el. dyl. Man har tänkt på släktskap med lat. *ravus* blekgrå, grågul, som förmodas ha förlorat ett *h* före *r*; eller med litau. *žerèti* stråla ock fslav. *zirěti* glänsa, se; eller enligt ett nytt förslag av Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XXVI 298 med fslav. *žeravŭ* adj. glödande. — Gråbo, gammalt namn på Artemisia vulgaris: se 2. bo.

Grålle m., vanligt namn på grå häst (jfr brunte om brun häst), hos Dalin 1740 i »Sagan om hästen» *Grolle(n)*, väl bildat efter mansnamnsformer på *-lle* sådana som Pälle för Pär (jfr Pälle som namn på gumse: kanske ändrat av ett **Bälle*, bildat av bräkljudet *bä?*). Namnformer av denna typ kunna tänkas innehålla en räst av adj. lille (Pälle = Pär lille?), men också vara bildade efter sådana som utgå från namn med *l* i huvudformerna, ss. t. ex. Kalle för Karl, Olle för Olov el. Olav (Olle även namn på tjur, bl. a. i uttr. mota Olle i grind; namnet måhända valt med någon tanke på adj. ond?). Här skulle man kunna tänka sig som mönster särskilt hästnamnet Pålle, om detta får anses hava högre ålder. Detta åter är väl egentl. kortform för Apollo, hästnamn av samma art som Jupiter, Juno, Minerva o. dyl.

Gråta v.; av likbet. fsv. *grata*, motsv. isl. *gráta*, no. *graata*, da. *græde* (med sekundärt *æ*, likställt med *blæse*: sv. blåsa), got. *grêtan*, fsax. i pret. *griat*, *griot* med lika bet.; ett verb med gammal reduplikation, got. pret. *gaigrôt*, presens med urgerm. rotform *grǣt-*. Hit hör väl mht. *grâzen* sv. v. skrika, uppföra sig vildsint eller övermodigt. Faktitivverb med urgerm. *ô* är det i nynord. dial. fortlevande fsv. *gröta*, isl. *groeta* bringa att gråta. Jfr vidare ags. *grêtan* (*ê* osäkert till valören) gråta, begråta, samt med vokalism lik reduplic. preter. ags. *gréotan* o. fsax. *griotan* gråta. Till samma rot plägar man hänföra västgerm. *grôt-* med särskild bet. i subst. mlt. *grôt*, ndl. *groet*, fht. *gruoz*, nht. *gruss* m. hälsning ock vb. ags. *grétan*, fsax. *grôtian*, fht. *gruozen*, nht. *grüssen* o. s. v. med bet. tillropa, tilltala ock ish. i de nutida språken: hälsa; fordom (åtm. i ags) även med andra bet. som ligga fjärmare från den förmodade grundbet. »ropa». I alla fall har sannolikt vårt verbs

älsta bet. haft avseende på läte (förorsakat av smärta, sorg eller annan häftig sinnesrörelse), vare sig att det bör sammanställas med sanskr. *hrâd-* v. ljuda, tona eller hänföras till någon variantrot bland de rötter med ljudbetecknande grundbet. som synas kunna föras tillbaka till den enklare rotform *gher: ghr-*, som fins t. ex. i sanskr. *gharghara-* rassel, slammer; jfr gorma, gramse, grina, grymta o. s. v. ock se Persson: Wurzelerw. 41 o. 195.

1. **Grädda** v., ett endast i nsv. känt, men antagligen i uppsvenska dial. rätt gammalt verb; kanske med egentlig bet »göra färdig» denominativ till ett fsv. **grædder* »färdig, tillredd», partic. pass. med fsv *æ* av förliterärt *æi* i position till ett fsv. vb. **greþa* (förliterärt **græiða*) med bet. »tillreda, göra i ordning», en form med prefix *g-* = got. *ga-* (se ge-) till nuv. reda ock samma som isl. *greiða,* no. *greida* reda ut, ordna o. s. v., got. *garaidjan* förordna, hörande till samma stam som adj. isl. *greiðr,* got. *garaids* i motsv. bet, mtl. *gerêde,* ndl. *gereed* (med annat prefix ht. *bereit*) färdig

2. **Grädda** r., biform till det i den egentliga bet. normala **grädde** r. (förr m.); av fsv. **grædde* m. (endast ack sing. *græddan* uppvisad) i s. bet.; ett säreget svenskt ord (jfr i s. bet. dels da. *fløde,* dels no. *rjome* o. nisl. *rjómi,* sl. m. ndl. *room* o. nht. *rahm* o. s. v.), möjligen sl. m. ä da. *greddel* o. *gridle* hinna på vätska, t. ex. välling, samt adj. *gridlet* belagd med hinna, t. ex. av nybildad is; annars etymologiskt oupplyst.

Gräfta r. (f) jordhacka, vanligt ord i Finland; till vb *gräfta* i Finl. dial. hacka upp (jord), *gräft* i Norrl. dial., fsv. dial. **græpta,* grundord till fsv. *græptan* f., som förekommer om ett sätt att bearbeta mark för odling i Hälsingland; till germ. roten *grab,* den form av roten för gräva som fins t. ex. i grav, vare sig att verbet är iterativ (got. **grabatjan*) eller denominativ till ett subst. i fsv. dial. med bet. grävning = fno. *greft* f. begravning, parallellbildning till fsv. *grift* av olika rotform, nsv. grift.

Gräjor pl. (gräjer i talspråk) don, effekter, egentl. dialektord från västkusten, mäst känt ss. brukat av båtskeppare om tillbehör till båt el. fiskedon; motsv. plur. till no. *(greida) greia, greie* f. a) ordning, reda, b) sak, ärende, c) redskaper, tillbehör (brukat i sing. el. plur.). Till bet. likt sv. hvardagl. ordningar i konkret mening, hör ordet jämte isl. fno. *greiða* v. utreda m. m. till adj. isl. fno. *greiðr* som är väl i ordning eller till lags o. s. v., motsv. got. *garaids* bestämd, bildat med prefix nord. *g-,* got. *ga-* (se ge-; jfr ock 1. grädda) av den stam som ligger till grund för sv. redskap samt subst. o. vb. reda o. s. v.

Gräl n., **gräla** v., på 1700 t. brukade utom i nutida bet. ofta om onyttigt lärt grubbel, pedanteri, skolfuxeri; jfr sammans. *skol(e)gräl* i denna bet. samt personl. subst. (t. ex. hos Sahlstedt 1773) *gräler, gräl* m. skolfux, pedant. Jfr no. *græla* vara vresig, gräla. Annars fins i sv. dial. (se Rietz 218) *gräl* m. småfisk, yngel, *gräl* n. sammanblandade hoprullade saker, *gräla* v. kasta hit ock dit, hopröra, hopblanda; dessutom till formen avvikande (med öppet *o,* t. ex. i Västergötland) *grol* hop av småfisk el. av småbarn. Kanske kan man med stöd av lt. *grölen* skråla ock en del andra under art. groll påpekade västgerm. ord med egentl. ljudbetecknande bet. förena de här anförda svenska orden genom antagande av en grundbet. åsyftande oredigt ljud, sorl av blandade röster eller annars framkallat av en myll-

rande el. stimmande hop? Inflytelse på sv. gräl från det likbet. fra. *querelle* (se Nordfelt i Studier i Mod. Språkv. utg. af Nyfilol. Sällsk. II, 1901, s. 67) kan måhända ha medvärkat till begränsning av vårt ords betydelse?

Gräma v.; av likbet. y. fsv. *græma,* i denna nyare form utan konson. *i* väl lånord från mlt. (möjl. även från fda.?), dock samma som det i ett edsformulär uppvisade ä. fsv. *græmia* förtörna, motsv. isl. *gremia,* da. *græmme,* got. *gramjan,* ags. *gremman, gremlan,* fht. *gremen,* mlt. *gremmen* (stam *grem-,* men med *mm* av fornlt. *m* före konson. *i*), nlt. o. nht. *grämen;* faktitivverb med äldre bet. göra vred, uppreta, senare göra ledsen, gräma, till det gamla adj. som är grundord för nsv. gramse, fsv. *gramber* o. s. v. med bet. vred, förbittrad, avog, ännu kvarlevande i lt. *gram, gramm,* nht. *gram.* — Grämelse r., motsv. da. *græmmelse* c., efter mlt. *gremenisse, gremense* f. i s. bet.

Gränd r.; av fsv. *grænd* f., på 1400-t. med bet. gränd, som utvecklats från bet. grannskap, närmast väl i uttr. *i grændinne,* egentl. i grannskapet; jfr än i dag i gränden, brukat jämsides med på gatan. Ordet, motsv. fno. *grend* f. grannskap, är abstraktum till granne (= ett got. **garazniþa*). En annan abstraktbildning är fno. *grenni* n., hvarmed väl får identifieras fsv. *i (gramunke-) grennæ,* variant till *i grend.*

Gräns r.; av likbet. y. fsv. *grens* från första åren av 1500-t.: med ä. nsv. bif. *gränsa* f., hvars plur. på *-or,* uppvisad i bibeln 1541, sedan var den normala plur. långt in på 1800-t.; liksom da. *grænse* c., ndl. *grens* f. ett lånord från (låg-)tyska = mlt. *grensze* f., mht. *grenize, greniz,* nht. *grenze* f., ett sedan 1300-t. på östtyskt område i stället för det äkta tyska *mark* framträdande lånord av slavisk, företrädesvis väl polsk, härstamning: pol. sloven. serb. *granica* gräns (även fslav. ry. *granica* o. s. v.), avledning till pol. ry. *grań* kant, hörn, kantyta, gräns, fslav. *granĭ* — Gränsa v., uppvisat redan 1501, lånord från mlt., motsv. da. *grænse,* nht. *grenzen* i s. bet.

Gräs n.; av likbet. fsv. *græs* n. (med y. fsv. bif. *græss:* efter fda.?), motsv. da. *græs (græss-),* mlt. *gres* n., variant till det samgerm. ordet med urgerm. st. **grasa-:* fsv. (i VGL) *gras,* isl. no. got. fsax. fht. (o. s. v., även mlt.) *gras* n., ags. *(græs) gærs* n. med bet. gräs, delvis också i allm. grön växt, ört. För formen med östnord. *æ,* mlt. *e* synes svårt att få annan förklaring än gammalt avljud (jfr Noreen: Altschw. Gr. § 64, Anm. 1). Det vore väl för vågat att tänka på en kollektiv *ia*-stam, som skulle i fsv. (t. ex. gen. pl. *græsa*) förlorat konson. *i* genom formblandning med *gras.* Ett samhörigt ord med avljud är väl mht. *gruose* f. växtsaft, grönska. Annars finnas fjärmare besläktade ord utan *s* i vb. gro ock adj. grön med dithörande, väl även 1. gran. — Gräshoppa f. r.; av likbet. fsv. *græshoppa* (bif. *-huppa*) f., motsv. da. *græshoppe* c.; av ett till vb. hoppa hörande subst., som icke fins självständigt i svenskan (men kanske i da. *hoppe* sto?). Variantformer till vårt djurnamn äro no. *grashopp* m., ä. da. *græshop,* ags. *gærshoppa* m., ä. eng. *grasshop,* vidare lt. *grashüpke* samt fsv. *græshoppare* m., lt. *grashüpper* o. s. v. — Gräslök r. (annat ord än y. fsv. *gris-, greslök,* namn på en lökart, som annars kallades *vilder hwitlök*), motsv. likbet. da. *græsløg,* (ny-) isl. fno. *graslaukr,* lt. *graslôk,* ndl. *graslook,* nht. dial. *graslauch* m. — Gräsänka f., nu jämte da. *græsenke,* som förr också kunde beteckna

hustrun till en hängd man, använt i s. bet. som nuv. ht. *strohwittwe* (av *stroh* halm), men bildat efter lt. *graswedewe* f., som i likhet med sv. *gräsänka* i dial. brukas om en lägrad ock sålunda vanärad kvinna, motsv. eng. *grasswidow* i båda bet. Öknamnets allmänna bet. synes vara: kvinna som är utan man, men likväl icke jungfru. Det anses ha sitt upphov i den gamla seden, att en sådan kvinna såsom brud måste bära i st. f. vanlig brudkrans eller -krona en krans av halm eller gräs(?).

Gräslig adj.; av likbet. fsv. *græs(e)liker, -lig,* lånat av mlt. *greselik* i s. bet. av mlt. subst. *grese* rysning, som jämte vb. *gresen* rysa är etymologiskt tvetydigt, antingen till ett fornlt. **greos-*, urgerm. **greus-,* avljudsform till *grûs-* i lt. *grûsen* v. fasa, *grûselik* ryslig (jfr gruva sig), eller till ett fornlt. *gris-,* avljudsform med kort *i* till *grîs-* i mlt. *grîsen* v. väcka fasa, rysa, avskräckas, ags. *âgrîsan* st. v. rysa, bäva, lt. adj. *grîselik, afgrîselik* med adv. mlt. *grîsliken* i motsv. bet. samt ndl. *afgrijzen* n. avsky, *grijzelen* v. rysa. Möjligen har det lt. adj. också tjänat som mönster för det synonyma nht. *grässlich* (jfr da. *græsselig*), hvilket man förklarar som avledning till ä. nht. *grass* vild, gräslig, mht. *graz* rasande: till en form med kort *a* av roten för gråta?

Grätten adj. (hvardagl.) kinkig, granntyckt, ish. kräsmagad, egentl. västsvenskt ord, i dial. med bet. kinkig i allm., misslynt, surmulen, motsv. no. *gretten* (ä. da. *grætten,* väl egentl. norskt) i s. bet., nisl. *grettinn* med rynkad panna, bister; väl sekundärt ss. partic. pass. bildat ord av samma stam som sv. dial. i Värml. *grätt* skrikig, otålig (Rietz s. 218) el. gramse, misslynt (Noreen: Fryksd.), nisl. *grettr* med rynkad panna, surmulen, no. *grett* m. vresig person; härtill fsv. i Dala L. *grættingir* om ett litet barn (*waggu barn*); nisl. *gretti* n. rynka; vb. sv. dial. i Dal. *grättas* gråta litet (Rietz), no. *gretta* visa sig vresig, fornisl. *grettast* visa tänderna av ilska, nisl. *gretta sig* rynka pannan: väl av ett urnord. **grantian,* att sluta av da. dial. vb. *grante* smågråta, klaga (om små barn), ä. da. subst. *granting* knarrig person. Den nordiska roten *grant,* hvars *nt* bör ha assimilerats till västnord. o. västsv. dial. *tt* (jfr *bratt* i dial. = brant) är möjligen utbildad form till germ. *gran-* i fsv. *grænia* ryta, tjuta, grina o. s. v. (jfr grina) ock paralell med *grunt-* i eng. *grunt,* nht. *grunzen* grymta ss. sl. m. ags. *grunian* grymta? Kanske även en gammal variant till germ. *grind: grand,* roten för sv. grand (s. d.)? Samband med gråta kan också antagas på fjärmare håll.

Gräva v.; av fsv. *græva,* sidoform till *grava* gräva, även utskära, gravera; den senare formen, nu i begrava efter lt., annars blott biblisk form, motsv. isl. *grafa,* da. *grave,* got. fht. *graban,* fsax. *graban,* ags. *grafan* o. s. v. gräva. I den nutida svenska formen (jfr ffris. *greva* gräva) hava kanske två former sammanträffat, den ena med *i*-omljud på *a* från pres. sing., den andra med fsv. *æ* av urgerm. *e* hörande till en rotform germ. *greb,* förgerm. *ghrebh,* som får antagas med stöd dels av subst. grift, dels av det motsv. balt.-slav. *greb-* i lett. *grebt* v. skrapa, urgröpa, fslav. *greb-* v. krafsa, skrapa, kamma; med avljud i fslav. *grobŭ* grop o. s. v. Jfr grabba, grav, grop, gräfta. Det ofta med vår rot sammanställda gr. vb. γράφειν rista, skriva hör förmodligen icke dit, utan kanske snarare till den rot som fins med germ. form *krab* i sv. kravla o. krafsa? — **Grävling** m. r., *gräfling* i Variar. 1538, motsv.

no. *grevling* m., da. *grævling;* variant (egentl. demin.?) till mlt. *grevel* m. grävsvin = urgerm. **grabila-*, väl med egentlig bet. »grävare», jfr mlt. *grever* m. grävare, även grävsvin. Andra former av djurets namn äro ä. da. *græving,* mlt. *grevink* m., samt ä. da. *græve,* lt. *greve, gräve,* ävensom det särskilt svenska: Grävsvin n., *gräffswijn* i Syllabus 1649.

Gröda r., på 1600-t. med sidoform *gröde;* av fsv. *grödhe* m. växande, växt (ss. abstrakt), gröda. Möjligen kan tillika den nutida formen på *-a* bero på ett fsv. femin. subst. motsv. no *grøda* f.? Jfr annars da. *grøde* c. (förr m.), no. *grøde* n. gröda, samt isl. *gróði* m. växt, tillväxt: olika från väsentl. samma stam som sv. grodd utgångna abstrakta subst. till vb. gro.

Gröe r. (m.), förr även (ish. som efterled i sammans.) *grö* m., ett namn på gräsarter av släktena Poa o. Glyceria; troligen en (av Linné i riksspråket upptagen?) folkspråklig form av fsv. *grödhe,* ä. nsv. *gröde* m., sidoform till nuv. gröda, som här väl fått den äldre allmännare bet. »det på marken växande» begränsad till »gräs» (kollektivt) ock vidare, använt som efterled i flera sammansatta artnamn, till vissa vanligare grässlag.

Grön adj.; av likbet. fsv. *grön,* motsv. isl. *groenn,* da. *grøn,* även i alla västgerm. språk: ags. *gréne,* fsax. *grôni,* fht. *gruoni* o. s. v. i lika bet., med forngerm. *ia*-stamsform, urgerm. väl *i*-stam; avledning, väl med suffixet *-ni-,* till den i vb. gro (s. d.) ingående roten, där den på grön färg syftande betydelsen sannolikt är sekundär i förhållande till bet. växa. — **Gröngöling** m. r., sammans. form av *göling* »picus viridis» i Lex. Linc. 1640; jfr det samtidiga *gröngyling* gulsparv (hos Schroderus i Comenii Jan.); jämte sv. dial. *gröngölja* gröngöling från Närke avlett av adj. gul, resp. biformen fsv. ock ä. nsv. *gol* (jfr i Lex. Linc. *en gröngol fogel* om grönsiska: se art. *chlorion*). — Gröning m. r., fågelnamn, känt åtm. från 1640 (Lex. Linc.), nu om grönfink el. om gulsparv, förr även, t. ex. enligt Lind 1749, om gröngöling; motsv. mlt. *grônink* m. gulsparv(?), ä. ndl. *groening* grönfink; jfr i sistnämda bet. ndl. dial. *groeninger* m., ä. ndl. *groenlinck* ock nht. *grünling.* — Grönling m. r, ett redan 1609 i något osäker bet. uppvisat fisknamn, formellt motsv. nht. *grünling,* som brukas i flera andra bet. (bl. a. som fågelnamn, se här förut); här kanhända blandat med det tyska fisknamnet *gründling,* som brukas bl. a. om den fisk som hos oss nu kallas »grönling»? — Grönska r.; av likbet. fsv. *grönska* f., motsv. fno. *groenska* f., nno. *grønska* f. jämte *-ske* m. — Grönska v., fsv. i s. bet. medio-passivt *grönskas;* jfr med avvikande bildning likbet. no. *grønka(st).*

1. **Gröpa** v. (förenat med **ur**) urhålka; av fsv. *gröpa* urhålka, utskära, inrista; väl samma som isl. *greypa,* no. *grøypa* fälla in i fals, spånta; jfr y. fda. *grøbe* (pc. pass. *grøpt-*) utskära (en träbild), spånta, mlt. *grôpen* (*ô* väl = *ö*) utskära; härtill subst. no. *graup* f. inskuren fog, fals, spånt. Vårt verb tycks sål., förutsatt att icke två verb sammanfallit, icke höra till subst. grop, utan till en stam urgerm. *graup-* med lika grundbet., möjligen tillika på något sätt paralell med roten för gripa (jfr fsv. i s. bet. som *gröpt-* pc. pass. *grept-,* som ser ut att höra till sistnämda rot). Till en avljudsform av roten för gröpa med gammalt kort *o (u)* hör kanske mlt. mndl. *grope(n)* m. med bif. mht. *groppe* m. kittel, (järn-)gryta (grundbet. »urhålkat kärl»?), även med *a*

i många lt. dial. för *o* mlt. nlt. *grapen*, en i nyare tyska vanlig form. Jfr grop.

2. **Gröpa** v. mala grovt, icke uppvisat i fsv., med subst. **gröpe** n.; verbet, motsv. likbet. no. *grøypa*, har starkt böjd synonym, motsv. riksspråkl. sv. **grypa*, dels i Dalmålsformer, dels i no. *grjupa, grupa*, hvarjämte fins no. *grypja* i s. bet. Bör vårt verb, som i no. dial. också kan betyda karda (ull) samt bilda klumpar, gripa klumpvis, sluka m. m., anses (med Aasen) vara ursprungl. samma som 1. gröpa? Med egentlig bet. gräva (i en massa el. i en hög, t. ex. av sädeskorn), röra om el. dyl.? Annars ville man väl för betydelsens skull gärna tänka sig, om också på avlägset håll, samband med gröt o gryt samt med gryn. Med det liknande nht. *graupe* m. gryn, (hagel-)korn synes svårt att antaga närmare etymologiskt samband, om icke detta ord skulle i högtyskan vara ett lånord från t. ex. ett annars okänt mlt. **grûpe (?)*.

Gröt r.; av likbet. fsv. *gröter* m., motsv. isl. *grautr* m., da. *grød* c. i s. bet.; till en avljudsform, germ. *graut-*, av roten för gryt med lika grundbet. »(massa av) småpartiklar», här specialiserad till massa av genom malning av säd beredda gryn. Jfr likbet. nht. *grütze* f. (o. s. v., se under gryt) till en rotform med kort *u*. Att den för gryt egna bet. massa av stenar även funnits hos gröt, visas bl. a. av ortnamn sådana som t. ex. *Grötö*, ett vanligt namn på smärre öar med hopar av stenar på stränderna; jfr ock det etymologiskt hithörande *grötla*, ett dialektiskt namn på tobisgrisslan (se 2. grissla).

Grötmyndig adj., upptaget hos Serenius 1734 (art. *domineer*); sannolikt (jfr Noreen: Spridda Stud. s. 46) från lt. ock bildat med lt. *grôt* stor, som omdanats i svenskan. Men det ä. lt. adj. **grôtmündig* som här får förutsättas, var väl icke sammansatt med vårt myndig, utan snarare = nht. *grossmündig* av *mund* mun, sål. med egentlig bet. »stor i munnen», d. v. s. storordig.

Gubbe m., påvisat i sin nu vanliga bet. 1568 i sammans. *sterhusgubben* köksgubben (som hjälpte till i köket i Vadstena kloster); jfr no. *gubbe* m. karl, man, ish. man som är mäktig eller ser så ut, en bred gestalt som icke är utan värdighet (enligt Ross), även gubbe ss. mytiskt väsen, tomtegubbe el. dyl., da. *gubbe* gubbe (anses som lånord). Det fins förutom den gamla sedan Ihres tid vanliga på femin. gumma grundade meningen, att gubbe är variant till det i nuv. brudgumme kvarlevande fsv. isl. *gumi* m. man (y. fsv. *gumme* även en gång i bet. gammal man), flera fonetiskt otillfredsställande förslag att förklara ordet, nämligen: såsom kortform antingen till gudfader (Bugge i Sv. Landsm. IV: 2 s. 233) eller till *godbonde*, fsv. *goþer bonde* (Norelius o. Brate i Arkiv I 220 o. XVI 166 ff.); eller såsom ombildat av *gumme* med *bb* ifrån folkspråkl. *gubbis* o. *gubbas* gubbe, hvilka ord skulle vara sammansatta med adj. god, det ena av *bise, bisse* gubbe (jfr *tomtebisse* tomtegubbe) i dial., det andra av (3) bas förman (se Kock i Sv. Landsm X: 3, s. 6 o. XV: 8, s. 11). Mera antaglig, åtm. formellt, är den etymologi som fins först hos Jessen ock delvis hos Noreen: Sv. Etym. 33 ff. med anledning av norska dialektord ss. *guve, gūv, gufse, gauve* (se Ross), hvilka äro väsentl. synonyma med no. *gubbe*, ävensom utförligare ock understödd med rikt ordmaterial från nordiska o. västgerm. språk hos von Friesen: Om de germ. mediagemin. (1897) s. 41 ff.

ock i Arkiv XVIII 53 ff. Enligt denna etymologi hör gubbe, med grundbet. enligt von Friesen: »en bred, satt, hopsjunken gestalt» eller »avrundad, böjd figur», till den rot, germ. *guƀ*, förgerm. *ghubh* med bet. »böja (sig)» som fins bl. a. i fslav. vb. *gŭb-* (inf. *gŭnąti*) böja, luta, vika ihop, lett. vb. *gubt* sjunka in, falla ihop, buga sig ock adv. *gubu, (pa-) gūbu* i framåtlutad ställning. Till stöd för denna etymologi påpekas bl. a. några sv. former med *gubbe* i särskilda betydelser, ss. jordgubbe större slags smultron, dial. *blötgubbe* moget hjortron, *snorgubbe* snorkluns, *gubbe* sädesskyl; vidare ä. da. *gubbe,* ett ord hvarmed man lockar på får, lt. dial. i Östersjöprov. *gubbe* f. liten hövålm, sädesskyl, nht. dial. i Schweiz *guppe* f. hattkull, *guppel* m. hvälvning, buckla, puckel, *guppel* adj. som har rundat upphöjd form; eng. (äldre) *gub* klump, dial. *gob* klunga m. m. Måhända kan hit hänföras också *gubb-gröt* i sv. dial. = gröt av hvetemjöl med smör; *gubbe* här egentl. klimp? Jfr no. *gumbe-graut,* sammans. av *gumbe* sötmjölksost (ursprungl. klump?).

Gucku- gök: i några växtnamn, bl. a. guckusko(r) toffelblomma, Cypripedium, ock i dial. *guckuråg* gökråg; äldre o. dialektisk variant till kucku gök, ett genom härmning av fågelns läte uppkommet nyare namn på denna fågel, möjligtvis i formen med *g-* hos oss närmast efter (låg-)tyska; jfr nht. *guck(g)uck,* en äldre variant till nht. *kuckuck* gök.

Gud m.; av likbet. fsv. *guþ* m. el. om hedna gudaväsen ibland n.; jfr i motsv. bet. isl. *guð* m. n. ock *goð* n. m. (om de kristnas gud mask. ock oftast med *u*), da. *gud,* got. *guþ, gud-* m. jämte *guda (guþa)* n. pl., ags. *god* m. ock *godu* n. pl., fsax. *god* m., fht. *got* m. jämte *abgot* m. n., o. s. v.; ett särskilt germanskt ord, hvars genus (ss. man kan sluta bl. a. av fornnord. o. got. nom. sing. av ordet utan *-s*, resp. *-r*, även som mask.) ursprungl. var neutralt. Man har sökt förklara ordet på flera vis, mäst såsom ett partic. pass. med förgerm. suffix *-tó-:* sl. m. sanskr. *hu-* v. offra eller sl. m. sanskr. *hû-* v. ropa (så enligt Osthoff) eller sl. m. sanskr. *ghora-* adj. fruktansvärd, respektingivande (så enligt Brugmann); med grundbet. resp. »offerdyrkat» eller »anropat» eller »fruktat, vördat väsen». Om man icke vill tänka sig opersonligt grundbegrepp, så kunde kanske det neutrala genus hos det forngerm. ordet antagas bero på pluralen såsom inbegripande manliga ock kvinnliga gudaväsen? Ett mycket osannolikt förslag är det, att ordet ss. åsyftande avgudabild är neutr. till gr. partic. χυτός gjuten, smält. Emellertid har Lidén i Bz. Beitr. XXI 97 påpekat, att plur. isl. *guðir,* fsv. *guþir* samt fht. *abgotir, abgutir* o. nht. *götter* tala för, att ordet icke varit *to*-particip, utan *s*-stam, urgerm. **guðiz-*, **goðaz-*, där grundbet. varit abstrakt liksom t. ex. hos lat. *numen* eller hos nsv. försyn, gudom o. dyl. uttryck. Lidén antager, med anslutning till Brugmanns etymologi, att ordet från början haft bet. »fruktan», sedan »den som väcker fruktan». Slutligen har Osthoff i Bz. Beitr. XXIV 191 ff., med vidhållande till formen av sin tidigare etymologi, föreslagit, att grundbet. skulle vara icke »anropat väsen», utan antingen »hvad man kallar till sig» eller abstrakt »tillkallande», i det med gud ursprungl. skulle betecknats hvad människan genom trolldom, ish. genom besvärjelse, gjorde underdånigt under sin vilja. — Gudinna f.; av likbet. fsv. *gudhinna* f., bildat med ändelse från mlt.; jfr i s. bet. da. *gudinde,* mlt. *(af-)godinne,* mndl. *god(d)inne* f., o. s. v. — Gudom r.,

nu med enkelskrivet *d,* väl därföre att *dd* förkortats näst före huvudaccenten i adj. gudomlig; ä. nsv. *gud(d)om* m. av fsv. *guþdomber* m., motsv. isl. *guðdómr* o. s. v.

Gudunge m. r. el. *guding(e),* nu i östra Sverge ock i Finland namn på (gammal) hanne av äjder; enligt äldre ordböcker, t. ex. Sahlstedts 1773, synonym till *åda* ock *ejder;* av obekant ursprung.

Gul adj., på 1600 t. med sidoform (ännu i dial. i Finland) *gol (gål);* av fsv. *gul, gol,* motsv. isl. *gulr* (o. *gol-* i några sammans.), no. da. *gul;* nordisk form med avljud (germ- *-ul-,* förgerm. -l̥-) ock utan spår av *-w-* vid sidan av likbet. västgerm. adj. med stam **gelwa-:* ags. *geolo,* eng. *yellow,* fsax. *gelo(w)-,* ndl. *geel,* fht. *gelo,* nht. *gelb,* formellt sammanträffande med lat. *helvus* (honings-)gul ock det litau. adj. som väl en gång funnits ss. grundord till litau. *želvýs* m. grönskande stam. Skulle en variant till samma adj. få antagas i lat. *fulvus* mörkgul (Brugmann: Grundr. I[2] § 363, 605), så finge detta i avs. på rotstadiet likställas med det nordiska adjektivet. Roten med ie. form *g'hel: g'hl-, g'hl̥* o. s. v. fins annars på flera språkområden i ord som uttrycka gul eller grönaktig färg (om färgbeteckningars ofta rätt svävande bet. jfr blå), såsom t. ex.: i litau. *žélti* v. grönska, *žalias* adj. grön, *žolė̃* f. gräs, ört; i fslav. *zelenŭ* grön, *zelije* n. grönväxter, grönsaker; i sanskr. adj. *hari-,* även *harit-* o. *harita-* ljusgul, grönaktig; i gr. *χλωρός* ljusgrön, gulgrön, *χλόη* grön växtbrodd, telning. Vidare fins samma rot i guld ock är förmodligen i germ. form *gl-* identisk med den enklaste formen av flera rötter i bet. »glänsa» som ingå i en mängd ord på *gl-;* se glans, glimma, glo, glöd m. fl. artiklar. För övrigt fins också en väl på något sätt hithörande rot med avvikande ie. form *g̑hel,* hvilken ibland icke kan så noga skiljas från roten med ie. *g'h* ock även i ock för sig kunde passa för adj. gul, nämligen den som ingår i litau. *geltas* gul o. fslav. *žlŭtŭ* (o. s. v.) gul samt i sv. (1) galla.

Guld n., i talspråk med ursprungligare form gull; av likbet. fsv. *gul, gull-* n., y. fsv. även *guld* med *d* dels från mlt. *gold-,* dels väl efter dansk skrift; motsv. isl. *gull, goll* n., da. *guld* n. med fornnord. *ll* av urnord. *lþ,* vidare got. *gulþ,* ags. fsax. fht. *gold* n., o. s. v., ett germanskt subst. motsv. förgerm. *g'hl̥tó-,* en form av samma ord som fins i lika bet. ock med samma suffix *-to-,* men i olika rotstadier, i fslav. *zlato,* ry. *zoloto* (o. s. v., allm. slaviskt = urslav. **zolto-*) n., vidare i lett. *zelts* samt utvidgat till formen i sanskr. *hā̆taka-.* Dessa former höra jämte sanskr. *hiraṇya-* n. guld till den rot med ie. form *g'hel* o. s. v. som omtalats under gul.

Gullviva r. f., bif. gulviva, äldre skriftform -hvifva, på 1700-t. *gullhwifwa:* ett säreget svenskt ord, som synes egentl. betyda »hon som bär gyllene (el. gul) huva (el. dyl. kvinlig huvudbonad)»; sammans. av det nu i riksspråk endast om Primula-arter brukade viva, som förr synes brukats om huvudbonad, att döma av Sahlstedts ordbok 1773, där det heter: »*hwifwa* f. conf. *hufwa*»; avledning till det i nyare sv. o. da. dial. förekommande ä. nsv. *hwif,* t. ex. enligt Lind 1749 (n.) synonymt med *dok,* i Lex. Linc. 1640: »*hwiff, slöja,* rica», i Variar. 1538: »rica *lufua eller hwijff*»; av likbet. fsv. *hwiver* m., fgutn. i ack. *huif,* motsv. ä. da. *huiff* jämte ä. da. *huive-, huibe-klæde* samt *huiffuel* i s. bet. Etymon till denna särskilt östnordiska ordgrupp är icke funnet.

Med huva ock huv får knappast antagas etymologiskt samband, i alla händelser icke på närmare håll.

Gumma f; av likbet. y. fsv. *gumma* f, väl samma ord som isl. *guma* f. trollkvinna i Sn. Edda; jfr sv. dial. i Dal. *gumma* f. gudmor, no. *gumma* i dial. farmor el. mormor. Vårt ord är väl, såsom de flästa antagit (bl. a. redan Ihre), från början femininbildning till y. fsv. *gumme* m. gammal man, samma som efterleden i brudgumme (s. d. under brud; jfr gubbe). Men därjämte torde kunna delvis få gälla de nyare i samband med olika försök till förklaring av gubbe framställda förslagen att förklara gumma som kortform antingen till gudmoder, -mor (gummor) eller till det med adj. god bildade sv. dial. *go(m)mor,* no. *gomor,* brukat likt da. *bedstemoder* om farmor el. mormor. D. v. s. gumma skulle väl kunna härstamma från flera historiskt skilda ord, som sammanfallit. Särskilt synes *o* i fsv. *iordhgommor,* plur. till nsv. jord(e)gumma, tala för, att i denna sammansatta form döljer sig ett fsv. *goþ moþir* »god moder».

Gump r., känt från 1500-t. i *drosagump* (m.), öknamn för spannmålstjuv (se Arkiv XIII 33); motsv. isl. *gumpr* m., no. *gump* m., da. *gump* c. i s. bet. Detta ord (märkligt nog med *mp* även i isl., där man skulle vänta *pp* för gammalt *mp*) har man sammanställt, förutom med sv. dial. vb. *gumpa* springa ovigt, skumpa, guppa, hvilket verb redan i Spegels Gloss. 1712 står som sidoform bredvid *guppa,* med följande ord: no. vb. *gimpa (paa) seg* svänga på sig, slänga, vicka med kroppen, med bif. *gjempa seg;* sv. dial. *gimpa* (i Skåne) vicka; no. *gjeppa* ock sv. dial. *gippa* v. vippa; no. *goppelig* adj. narraktig; vidare mht. (nht. dial.) *gumpen* o. *gampen* v. hoppa, springa, stampa (där *mp,* om det är egentl. medeltyskt, men icke gammalt äkta högtyskt, kan historiskt sammanställas med nord. *mp*). Grundbet. av gump skulle väl vara: guppande kroppsdel, d. v. s. bakdelen på ett hoppande djur eller ish. en vippande fågelstjärt (se Noreen: Sv. Etym. 34, även Rietz 222). Annars kunde kanske med stöd av no. *gump* fingerända (jfr ock no. *gumpa* v. puffa till med knytnäven) tänkas, att grundbet. vore (liknande den hos da. *arsbalde* sl. m. sv. ball, s. d.) rundat utstående kroppsdel el. dyl., ock att gump stode (liksom stump sl. m. stubbe) i något etymologiskt samband med gubbe ock kanske närmare med no. *gumbe* sötmjölksost, om detta ords grundbet. vore klump el. dyl. Jfr vidare gubbe samt guppa.

Gumse m., uppvisat 1587 i Syn. Lib.; såsom antingen bildat med det i namn på handjur vanliga suffixet *-se* (jfr bjässe) eller kanske utgånget från en gammal *s*-stam (jfr Hellquist i Arkiv VII 154) troligen ett nyare ord i förhållande till y. fsv. *gummar-* i *gummarlamb* hanlam, ä. nsv. *gummar* gumse, t. ex. i Variar. o. i bibeln 1541 med pl. *gumrar* (1640 hos Schroderus i Comenii Jan. § 182: »*gummar är en snöpter gumse*»); motsv. isl. *gumarr* gumse i Sn. Edda. Andra samhöriga ord äro: no. dial. *gumsa* f., sv. dial. i Smål. *gumma* f., båda i bet. tacka, väl nyare ord; isl. *gymbill,* fno. *gumbull* m. lam (av hankön?); ä. nsv. *gymmer* ung tacka i bibeln 1541, isl. *gymbr* f. i s. bet., sammans. *gymbr(ar)-lamb* lam av honkön. Med olika vokal fins sv. dial. *gimber, gimmer* f., no. *gimber,* ä. da. *gimmer* ung tacka, sammans. da. *gimmerlam* tacklam. Denna form med *i* tycks kunna sammanställas med gr. χίμαρος m. bock (ock f. get), χί-

μαιρα f. get; båda orden ish. om årsgamla djur, så att man kanske (jfr Prellwitz s. 358) får antaga en grundbet. lik den hos nht. dial. *einwinter* husdjur av en vinters ålder ock isl. *vetrungr* med s. bet. av *vetr* vinter ock släktskap med gr. *χειμών* o. *χεῖμα* vinter samt lat. *hiems,* litau. *žëma,* fslav. *zima* ock sanskr. *hima-* vinter? Då vore kanske tänkbart, att det nordiska *gum-* i *gummar* o s. v. är gammal variant i obetonad ställning till *gim-?* Man kunde kanske t. ex. med stöd av lat. *hiems,* jämfört med fornir. *gam* vinter, få antaga ett förgerm. **ghiem-* med konsonantiskt *i,* hvarav uppstått urgerm. *gum-* därigenom att *i* förlorades ock *e* i obetonad stavelse reducerades ock labialiserades näst före *m?* I alla händelser kan den gamla meningen, att gumse med egentl. allmännare bet. av handjur skulle vara sl. m. fsv. isl. *gumi* m. man, icke göras gällande för flera av de samhöriga formerna. Ock för att förklara betydelsebegränsningen skulle man väl nödgas utgå från något sammansatt ord, ss. **fårgumme* el. något dyl, som emellertid icke fins historiskt påvisat.

Gunga v., icke känt i fsv. el. isl., motsv. ä. da. *gunge* i s. bet.; jfr likbet. sv. dial. ock ä. nsv. *gungsa* (Lex. Linc.) ock ä da. *gungre* (i nuv. da. med bet. genljuda av skakning, runga; ursprungl. väl gunga, t. ex. om marken under hästtramp, eller annars möjligen icke hithörande, jfr sv. dial. *skunga, skångra* i s. bet.?) samt nuv. da. *gynge* ock ä. da. *gunke, gynke.* Samhöriga subst.: **Gunga** r. (f.), motsv. ä. da. *gunge* c. (i nuv. da. i bet. gungfly), vidare sv. dial. o. ä. nsv. *gungsa* f. samt da. *gynge* c. gunga. Då ordgruppen saknas i andra germ. språk än sv. o. da., är väl ovisst, om man bör tänka på samband med några slaviska ord av en stam *gug-,* där *u* kan bero på fornslav. nasalvokal, men också på gammal diftong, motsv. germ. *au,* såsom sloven. *gugati,* ry. *gugat'* v. gunga ock sloven. *guga(v)nica* f, *guge* f. pl. samt ry. *gugala* f. gunga. Redan Ihre har tänkt på samband med vb. nsv. arkaist. gånga, fsv. isl. *ganga* gå. Möjligt är också, att *gung-* är avljudsform till roten *gang-,* vare sig man vill antaga, att subst. gunga, närmast hörande till den i fsv. ock no. *ganga* förekommande bet. »vara i gång» ock »höja och sänka sig, t. ex. om ett flämtande bröst», fått sin bet. väsentl. genom ellips av sammans. släng-gunga (se Noreen: Sv. Etym 35), eller man tänker sig, att själva grundbet. hos roten *gang* åsyftat växelrörelse: benens lyftande ock sänkande ömsevis under gåendet. Kanske får också antagas avlägset samband med de under gigel omtalade utan nasal bildade orden mht. *gugen* o. *gagen* v. vagga, nht. dial. *gagen, gageln* slänga med benen, vagga, vicka?

Gunst r.; av fsv. *gunst* f. (med sidoformer *gynst, gönst)* välvilja, tillgivenhet, ynnest(-bevis); jämte da. *gunst* c. lånord från mlt. = mlt. o. mht. *gunst* m. f. (jämte *günst-,* växelform i böjn.), subst. till vb. mlt. mht. *gunnen, günnen* unna = sv. gynna.

Guppa v., känt endast i nsv. (hos Arvidi 1651 utan angivande av bet.); jfr sv. dial. (i västra Sverge) *guppa* v. stubba svansen på en häst, *gupphuggen* ock *guppig* (i Sörbygden *guppete*) adj. stubbsvansad, *gupp* m. kort kjortel. Ordgruppen sammanställes gärna med gump (bl. a. hos Noreen: Sv. Etym. 34). Det blir emellertid tvivelaktigt, om den vanliga bet. hos verbet skall anses primär i förhållande till substantivet eller icke, delvis beroende på hur man vill förklara gump (s. d.). För att vårt verb skulle vara denominativ,

sål. väl med egentlig bet. röra på gumpen, kunde anföras dels den dialektiska bet. stubba svansen, dels att stammen *gupp-*, om den uppstått av *gump-*, icke skulle vara ljudlagsenlig i ett gammalt verb = urnord. **gumpôn*, men däremot i substantivets enstaviga form (enligt Noreen: Altschw. Gr. § 235). Men det är möjligt, att stammen *gupp-* icke är identisk med *gump-*, utan bör med von Friesen: Om de germ. mediagemin. s. 45 hänföras till en annan stam med urgerm. *pp*, som fins i mht. *gupf(e)* m. bärgstopp (hvarav nht. *gipfel*, äldre *güpfel* topp) samt i mht. *gupfen* v. stöta till, nht. dial. *güpfen, gupfen* plötsligt höja sig på tå, fara upp, skutta. Denna ordstam skulle höra till samma rot, ie. *ghubh* höja sig, hvartill samme förf. hänför bl. a. gubbe. Denna etymologi hindrar icke möjligheten av släktskap med gump, ehuru denna visserligen blir mera avlägsen.

Gurgla v., väl lånord från tyska, ehuru en särskild bibet. gräla (härtill gurgel n. gräl) synes ha uppkommit i svenskan, egentl. väl i studentslang; jfr ä. nsv. bif. *gorgla, gorla* (hos Lind 1749), da. *gurgle*, nht. *gurgeln*, lt. *görgeln* o. *gorreln*, ndl. *gorgelen*, samt med *a* mlt. *gargelen* ock eng. *gargle* gurgla; jfr ock subst. nht. *gurgel*, fht. *gurgula* f., lt. *gorgel, görgel*, ndl. *gorgel* m. strupe, hvilket anses härstamma från lat. *gurgulio* strupe. Verbet kan vara i tyskan bildat som denominativ, men möjligen också nyare onomatopoetiskt ord, med eller utan påvärkan från lat. *gargarizare* gurgla sig eller från fra. *gargouiller* porla, plaska o. s. v. Själva det lat. substantivet förutsätter väl för övrigt ett gammalt onomatopoetiskt **gurgur* el. dyl. uttryck, som kan anses som en variant till den förgerm. formen för isl. *kverk* f. strupe.

Gurka r. (f.; i Lex. Linc. plur. *gurkor, gurker*); liksom da. *agurke* c. lånat närmast från lt., i andra hand från slav. språk; jfr likbet. lt. nht. *gurke* f. ock ä. lt. *agurke* f., ndl. *agurk* f. ock vanl. demin. *agurkje* n. (biformer med *au* i ndl. ock äldre tyska), eng. *gherkin* (väl av ett ä. ndl. demin.); vidare pol. *ogurek, ogórek*, serb. *ugorak*, ä. sloven. *ugorek* m., böm. *okurka* f., o. s. v.; med olika ändelse ry. *ogurec* m.; slaviska deminutivbildningar till sengrek. *ἀγγούριον* vattenmelon med biformer, hvarifrån även mlat. *angurius*, ital. o. nylat. *anguria* vattenmelon; antagligen ett orientaliskt (persiskt?) ord, som över Byzantium inkommit till östra Europa.

Gurkmeja r.; med da. *gurkemeje* ock ä. da. *kurkemeje* lånat från äldre tyska (lt.?); jfr i s. bet. nht. *kurkumei*, på 1700-t. även *gurkumey* f.; sidoform, oklar till ändelsen (jfr galmeja), till nht. *curcume* ock ä. nht. *gurkume* f.: efter det nylat. (ital. o. s. v.) namnet på växten, *curcuma* av orientaliskt (arabiskt?) ursprung.

Gutår interj, variant till ä. nsv. *gott år* i s. bet. (härav i Stiernhielms Herc. v. 202 *Gott-åhr-bror* om svensken bland dryckeskämpar av flera nationer); egentl. en vid glaset uttalad önskan om gott år ock väl ish. om god årsväxt; jfr i en skämtdikt fsv. *drikker herra abote fore got ar at gudh giffui goth ar bondom.* Formen med *u* blev slutligen rådande, troligen efter formler med gu för Gud, ss. gubevare, gu(väl)signe o. dyl., men torde vara gammal, egentl. bildad med en från det vanliga neutr. till adj. god, fsv. *got* med öppet *o*, nsv. gott, motsv. isl. gott, avvikande form av neutr., nämligen fsv. *gut*, som fans redan i ä. fsv. dial., uppkommet av ett äldre *gōtt*, motsv. Isl. *gótt*, med långt slutet *o*, som överförts till neutr. från

fsv. *goþ-*, isl. *góð-* i adjektivets andra former.

Gyckla v., icke i fsv., på 1600-t. jämte denna form med *y* (som kan vara dels = lt. *ü*, dels uppkommet av fsv. *ö*) även *gökla* (t. ex. 1651 hos Arvidi), motsv. da. *gjøgle* med äldre bif. *gygle;* lånord från likbet. lt. *gökeln, göcheln* el. *güücheln,* motsv. mlt. o. mndl. *gôkelen* o. nuv. ndl. *goochelen*, resp ä. ndl. *guichelen;* jfr ock mndl. *gugelen,* fht. *gaukelôn* o. *gauggelôn*, nht. *gaukeln* gyckla samt mlt. adj. *gôgelsch* o. subst. *gôchelîe* i motsv. bet. Jämte sina samhöriga nomina, ss. sv. gycklare, gyckel, gyckelspel o. s. v., brukades verbet förr mäst om underliga rörelser, burleska gestikulationer eller taskspelarkonster, trolleri, hokuspokus. Ordgruppen, där variationen i former häntyder på mer än en grundform, kan väl icke annat än såsom sekundärt påvärkad härledas från den ordgrupp som utgått från lat. *joculus* skämt, *joculari* v., *joculator* m., i mlat. jämte *jocularis, -arius* brukat om konstmakare el. spelman, ock hvartill bl. a. höra fra. *jongler, jongleur,* eller från den ordgrupp som representeras av mlat. *cauculator, cauclearius* o. s. v. trollkarl, konstmakare, mlt. *kokeler(e)*, fsv. *koklare*, isl. *kuklari* o. s. v., ock hvartill höra nsv. kuckla v., kuckel n. Man får väl här förutsätta en från början skild forntysk ordstam med *g-*, ehuru till etymon oupplyst; möjligtvis sl. m. mht. *giege* narr, *giegel* narr, narrspel?

Gyll-, ordstam, bildad med *i*-omljud av gull (guld) i avledda ord, såsom: Förgylla v., av fsv. *forgylla;* jfr likbet. fsv. isl. no. *gylla.* — Gyllen r. a) om mynt, av fsv. *gylden, gyllen* m. (även *-ene*), lånord från mlt. = nlt. *gülden (güllen),* variant till ht. *gulden* m. i s. bet., b) om äpplesort (måhända närmast elliptiskt för **gyllenäpple?*), substantiviskt använd form av ett adjektiv, som fins i: Gyllen- i sammans., annars gyllene el. gyllne, fsv. *gyllen-*, *gyllene* o. s. v. av en mlt. form = nlt. *gülden,* resp. av mlt. böjningsform på *-ene;* samma adj. som utan omljud fins i isl. *gullinn* ock mht. *guldîn* samt i nyare form i nht. *golden.* — Gylling m. r., dels namn på en fågel, dels synonymt med gyllen om äpple.

Gynna v. (icke, såsom det samhöriga subst. gunst, uppvisat i fsv.); lånord, som fått bet. i svenskan något förändrad från den ursprungliga bet. »unna» (i Lex. Linc. synonymt med *vnna godt*), motsv. ä. da. på 1500-t. *gynde* unna; av lt. *günnen,* sidoform till *gunnen* unna; jfr likbet. mlt. mht. *gunnen* samt mht. *günnen,* nht. *gönnen* ock med prefixvokal fsax. o. fht. *gi-unnan;* variantformer med prefix = nsv. ge- till fsax. fht. *unnan* unna = sv. unna.

Gyttja r.; formellt samma ord som med helt olika bet. fins i fsv. *urgytia* (f.) slöseri, även använt personligt om slösare, samt i no. *gytja* f. med bet. a) gyttja (till bad: anses härstamma från sv.), b) svag fördjupning, insänkning, c) fiskromshinna. Detta subst., urnord. **gutiôn-,* hör till roten för gjuta i form med kort vokal, som fins t. ex. i no. *got* n. fiskars romfällning (egentl. utgjutning), i ags. *gyte* ock nht. *guss* m. (ut-)gjutning samt i mlt. *gote,* nht. *gosse* f. avloppsränna, rännsten. Vårt ord ss. konkret betyder väl egentl. (ss. redan Ihre anger) hvad som avlagrats efter översvämning. Möjligen kan ock tänkas en äldre bet. översvämmad mark. I alla händelser är väl den älsta bet. abstrakt: »(ut- el. över-)gjutning, flöde».

Gyttra v., endast känt som nysvenskt ord, på 1700-t. som mineralogisk term i partic. *gyttrad* jämte

subst. *gyttring,* som enligt Rinman 1788 är = »smärre stenar som . . genom något häftande ämne eller gluten blifvit til en klump sammanlimmade eller gyttrade». Verbet är förmodligen sl. m. gjuta, men oklart till sin bildning. Är det en gammal *r*-avledning, kan det svårligen ha *i*-omljud, sål. icke hänföras till rotformen med kort *u,* som fins bl. a. i gyttja. Skulle det vara ett fsv. **götra* med *ö* av *au?*

Gå v.; av likbet. fsv. *ga,* som förekommer ungef. sedan mitten av 1300-t. omväxlande med det likbet., men etymologiskt skilda fsv. *ganga* (nsv. gånga) i vissa böjningsformer ock sedermera blev allt vanligare, medan gånga småningom föråldrades utom i preter. gick, gingo o. partic. preter. gången, hvilka former alltjämt supplera paradigmet till gå, som från början saknat eget preter. Motsvarighet till detta verb fins hvarken i isl. eller i got., däremot i no. da. *gaa,* ags. *gân,* eng. *go,* fsax. mlt. *gân,* ndl. *gaan,* fht. mht. *gân* jämte *gên,* nht. *gehen* gå. Som etymon härtill, särskilt med hänsyn till den ht. formen med *ê,* har Kluge föreslagit en med prefixet *ga-* (se ge-) bildad urgerm. presensstam **gai-* av ie. roten *i: ei* gå, hvartill höra t. ex. lat. *ire,* gr. *ἰέναι,* fslav. *iti* o. s. v. gå, samt på germanskt område got. *iddja* o. ags. *eode,* preter. med bet. gick. Det tycks dock svårt att förklara forntyskt ock fornnordiskt *gâ* ur **gai-* (jfr Bremer i P.B. Beitr. XI 41 ff.), så att det åtm. fonetiskt taget synes bättre att (med Wiedemann: Das litau. Präter. s. 142) tänka på den ie. roten *g'hêi* el. *g'hê,* som fins i sanskr. *hâ-* v. a) (i medialform:) fara upp, gå fram el. bort, vika, b) (i aktivform:) lämna, övergiva, förskjuta, ävensom i gr. *κιχάνω* med inf. *κιχῆναι, κιχήμεναι* nå, råka o. s. v.

Gång r.; av likbet. fsv. *ganger* m., motsv. isl. *gangr* m., da. *gang* c., got. *gaggs* m., o. s. v., ett samgermanskt subst. till: **Gånga** v., nu arkaistiskt utom i några former som ingått i paradigmet till gå (med pres. gångar för äldre *gånger,* kanske liksom stándar för *stånder* egentl. i gamla folkvisor med halvdanskt språk förbättrat till kvasi-svensk form, sedan det gamla presens på *-er* dött ut i talspråk?); av fsv. *ganga* st. v. gå, motsv. isl. *ganga,* ä. da. *gange* samt got. *gaggan,* ags. fsax. fht. *gangan* gå: hörande till en rot, germ. *gang,* som fins med avljud i ffris. *gunga* gå ock sannolikt i sv. gunga med annan bet. Denna rot vill man finna med begynnande förgerm. *g'h* i litau. *ženg-* v. stiga, träda (fram), *pražanga* f. överträdelse, samt i sanskr. *janghâ* f. ben (nedom knät). Med hänsyn till gunga (jfr ock, att fsv. *ganga* kan om en häst brukas i särskild bet. gå passgång) kan måhända antagas, att grundbet. syftar på själva det alternerande lyftandet ock sänkandet av benen under gåendet?

Går i sammanställn. i går; av likbet. fsv. *i gar,* motsv. da. *i gaar;* jfr isl. (med *R*-omljud) *í gǽr* samt fno. *í giár* i s. bet., i isl. även i morgon; liksom i fjol ett i sekundär förening med prepos. *i* (väl efter i dag, i morgon) förekommande gammalt adverb = urgerm. **g(j)ǣz* el. dyl. av förgerm. stam **g'hjês-,* avljudsform med långt *ê* vid sidan av likbet. lat. *heri,* sanskr. *hyas,* zend. *hyô,* gr. *χθές* av ie. stam *g'hjes-* med kort *e* (resp. ie. *g'dhjes-?* se Bugge i Arkiv V 129, not. 2), hvilken stam även ingår i ett avlett adj. med därav bildade adverb, lat. *hesternus* adj. ock i germ. språk ags. *geostran, gistran(-dæg),* ndl. *gisteren,* fht. *gestaron* o. s. v. i går, samt got. *gistradagis* i morgon (även en-

ligt Noreen: Sv. Etym. 29 i Gästrikland, hvars forna inbyggare skulle med detta namn betecknats som »de från den närmaste tiden», d. v. s. nykomlingar: nybyggare från Uppland). — Gårdag r.; av likbet. fsv. *gardagher;* jfr i s. bet. isl. *gœrdagr,* da. (med nyare *s*) *gaarsdag.*

Gård r.; av fsv. *garþer* m. stängsel, gärdsgård, inhägnad plats, bebodd gård; motsv. mer el. mindre fullständigt synonyma isl. *garðr* m., da. *gaard* c., got. *gards* m., ags. *geard,* eng. *yard,* fsax. *gard,* ndl. *gaard* (trädgård), fht. *gart* m., urgerm. **garða-*. En *n*-stamsform härtill är got. *garda* m. stall, fsax. *gardo,* ndl. *garde,* fht. *garto,* nht. *garten* m. trädgård (lånat i s. bet. fra. *jardin* o. ital. *giardino* o. s. v.). Etymon är oklart, emedan det fins i besläktade språk flera sinsemellan icke direkt förenliga ord som kunna sammanställas. Sålunda kunde vårt ord med supponerad förgerm. form **ghordho-* anses vara sl. m. sv. vb. (om-) gjorda ock subst. gjord (till germ. rot *gerð*) o. gördel samt därjämte sammanställas antingen med litau. *gardas* m. inhägnad för kreatur, fålla ock med fslav. *gradŭ* m. mur, inhägnad, ry. *gorod* o. s. v. i nyslav. språk med bet. (befästad) stad el. borg = urslav. **gordŭ,* eller ock med litau. *žardis,* preuss. *sardis* beteshage (en *io*-stamsform, jämförlig med sv. gärde n.). Eller vårt ord kunde anses med förgerm. form **ghortó-* vara = gr. *χόρτος* inhägnad plats, ish. för kreatur, beteshage, även gräs, hö, foder, lat. *hortus* trädgård, fornir. *gort* gröda, samt sl. m. lat. *cohors* (gen. *-rtis*) kringbyggd gård (för kreatur), ladugård o. s. v. Ifall det germ. **garða-* har förgerm. *t,* kan åter frågas, om det baltisk-slav. ordet med *g-* icke är gammalt germanskt lånord, vidare får man då väl frånskilja gjord, gördel o. s. v. ock kanske i stället föra denna sistnämda grupp jämte litau. *žardis* till en särskild rotform med ie. *-dh?*

Gårdfarihandel r., nyare sammans. (hos Weste 1807) med det hos Rietz 186 från Småland meddelade *gårdfari* m. »handlande som far gård från gård»; av fsv. *-fari* m. farare, hvars *i* i nom. sing. bibehållits (såsom dativ-*i* i arkaist. Gudi till Gud), medan det normala *e* fins i uttr. *fara gålfare,* som hos Hof: Dial. Vestrog. 1772 meddelas från Hälsingland ss. synonymt med det västgötska vb. *gård-* el. *gåhlfara.*

Gårding r., sjömansord, som fins upptaget hos Serenius 1741 i plur. *(nock-)gårdingar;* med da. *gaarding,* nht. *gording* lånat av ndl. *gording* f., motsv. lt. *gördiny* i s. bet., egentl. tåg hvarmed man omgjordar det bärgade råseglet (kanske älst i sammans. med buk-, ndl. *buik-,* grundad på liknelse vid bukgjorden på en häst?). Ordet brukas i ndl. också om bärghult på fartyg ock ss. byggnadsterm likbet. med nht. *gurt(-gesims).* Det hör till ndl. *gorden* v. omgjorda, sl. m. sv. gördel o. gjord(a). En variant till vårt sjömansord är det av rent svensk stamform *gjord-* bildade *(buk-)gjording* hos Serenius 1741. Jfr 2. göling.

Gårdvar o. **-vard** m, det senare i äldre ordböcker normalform, för övrigt med vidsträcktare bet. (»custos villæ» t. ex. enligt Lindfors 1815). Av blandad härstamning. Då en inhemsk svensk form för isl. *garðvǫrðr* m., no. *gardror(d)* gårdsvaktare (i no. även brukat om hund ock om tomte), sammansatt av det fsv. ord som ingår i fsv. *dorarardher* dörrvaktare, borde hetat nsv. **gårdvård,* så måste väl gårdvard bero på mlt. *hofwart* (st. *-ward-*) el. *-warde* m. gårdsvaktare, gårdshund. Den andra formen med *r* åter kunde kanske delvis bero på sydsvenskt

dialektiskt uttal av *rd* (jfr i fjor för uppsvenskt i fjol), men beror väl annars på fsv. formen *gardhvari* m. i s. bet., sammansatt av *vari* m. akt, varsamhet, här med konkret bet. vakt, motsv. isl. *vari* m. ock kvarlevande i nsv. taga vara på ock taga sig till vara: *n*-stamsavledning till fsv. adj. *var*, hvarav nsv. varsam, valig(t), varse m. fl. ord.

Gås f. r.; av likbet. fsv. *gas* f., motsv. isl. *gás* f., da. *gaas* c., ags. *gôs*, mlt. *gôs* (i dial. *gans*), fht. nht. ndl. *gans* f. (även got. **gans* ss. förmodad källa till sp. *ganso* gås, gåskarl, *gansa* f. gåshona), urgerm. **gans*- f. (konsonantstam) gås: ett gammalt indoeur. fågelnamn, som fins i litau. *žąsis* f., preuss. *sansy*, sanskr. *haṅsa*- m. med fem. *haṅsî* gåshona, gr. χήν, samt (väl av **hanser*:) lat. *anser* gås; fornir. *géis* däremot i bet. svan. Lånord av germanskt ursprung är ir. *goss* gås ock sannolikt fslav. *gąsĭ* (med motsv. nyslav., ry. *gus* o. s. v.) gås. Man antager, att *s* här ursprungl. är suffixalt, emedan det fins andra germanska former däri ingår **gan*- med hithörande bet., såsom: ett forngerm.-lat. *ganta* hos Plinius om en art gås (lånat provenç. *ganta*, ffra. *gante*, *jante* vildgås); mlt. *gante*, fht. *ganazzo*, mht. *ganze* m. samt ndl. *gent* m. gåskarl; ags. *ganot* m. ock eng. *gannet* hafssula; ags. *ganra*, *gandra*, eng. ndl. nht. *gander* m. gåskarl (där Kluge velat finna spår av ett maskulinsuffix urvästgerm. **haRo*, sidoform till **haso*, se P.B. Beitr. XIV 585 f.). — Gåse m., synonym till gåskarl i dial., även hos Lind 1749 m. fl. ordböcker; troligen i denna form nyare ord, men kanske ombildat av ett äldre ord = no. da. *gasse* (därjämte nuv. da. *gase*) med gammal förkortning av fornnord. långt *a*, väl bildat såsom t. ex. bjässe (jfr ock gumse) med nord. suffix -*se* (enligt gissning av Kluge på nyss anf. st. med ett gammalt -*hase*?). — Gässling m. r., dialektisk synonym till gås-unge; av fsv. *gæslinger* m., deminutiv, motsv. da. *gæsling*.

Gåta r.; av likbet. fsv. *gata* f., motsv. isl. *gáta* f. gissning, gåta, no. *gaata* f. (även i bet. mystifikation, saga), da. *gaade* c. gåta; subst. (med fornnord. *á* ss. preter. plur.) till verbet fsv. *gæta* gissa, isl. *geta*, no. *gjeta*, *gita*, da. *gjette* (med *tt* från preter. enligt Jessen, men kanske lånat från no. el. skånska dial.?) för ä. da. *gæde* gissa: egentl. samma verb som med helt andra bet., utvecklade från älsta bet. »få tag i» el. »fatta» fins i gitta ock med prefix i förgäta. Jfr gissa av samma rot.

Gåva r.; av likbet. fsv. *gava* f., motsv. isl. *gáfa* f. (sällsynt), da. *gave* c., mlt. *gâve*, ndl. *gaaf*, mht. *gâbe*, nht. *gabe* f.; subst. till vb. giva (med vokal ss. i preter. plur.), hvilket visar sig relativt sent, men i nyare germ. språk ersätter ett äldre hithörande subst. med s. bet.: fsv. *giæf* f., isl. *gjǫf*, got. *giba*, fsax. *geba*, fht. *geba* f.

Gäck m., nu vanligast i uttr. driva gäck; av y. fsv. *gæk* m. gäck, narr, dåre, motsv. da. *gjæk*, hvarav väl nisl. *gikkr* m. lånat(?), i s. bet.; lånord av mlt. *geck* m. dåre, tok, narr, gyckelmakare el. driftkucku, särskilt i uttr. *den geck drîven* hava upptåg för sig; nlt. *geck* också särskilt om sprätt; motsv. ndl. *gek* m., eng. dial. *geck* (från ndl.?) samt lånat från mlt. el. mt. dial.: mht. *gec*, *gecke*, nht. *geck* m. gäck. Ordet, som i nyare lt. o. ndl. också brukas om diverse föremål som kunna vridas åt olika sidor, t. ex. en efter vindriktningen ställbar huv på skorsten, stång till skeppspump, gaffel till storsegel m. m., hör till samma stam som ett adj. mlt. (o. mht.) *geck*, ndl. *gek* narraktig, tokig, på tok. Enligt förmodan av Uhlenbeck i (P. B.) Beitr.

XXVI 298 är detta adj. med grundbet. »snedriktad, som går miste» sl. m. isl. *geiga* v. taga sned riktning, *geigr* m. skada, samt ags. *for-, ofergǽgan* v. överträda (kanske även sl. m. polska *zezować* v. skela?); det skulle då höra till den under gigel- omtalade roten. — Gäcka v.; av likbet. fsv. *gækka*, lånat av mlt. *gecken*. — Gäckeri n., lånat av mlt. *geckerîe*.

Gädda f. r.; av likbet. fsv. *gædda* f., motsv. isl. *gedda*, no. *gjedda* f., da. *gjedde* c. gädda; med stam motsv. urgerm. **gazdiôn-* avlett av gadd, liksom en del andra språks namn på denna fisk utgå från grundord betecknande något hvasst spetsigt, ss. eng. *pike*, fra. *brochet* (jfr *broche* spett o. s. v.) samt ags. *hacod*, mlt. *heket, heked-*, nht. *hecht* (sl. m. mlt. *hekele*, nht. *hechel* häckla samt vb. fht. *hecchen*, mht. *hecken* stinga o. s. v.). Grundbet. hos dessa ord är väl hvasstandad, skarpt bitande fisk. Dock hava några tänkt sig dem syfta på huvudets eller särskilt munnens spetsiga form hos gäddan.

Gäl r., med äldre variant *gel* f. (normal i äldre ordböcker, dock har Arvidi 1651 *giäl* jämte *giel*), y. fsv. *gel*; jfr da. *gjælle* c. samt meng. *gil(e), gill(e)*, neng. *gill* gäl. Den ursprungliga bet. är tydligen »spricka» eller »gap» (jfr gan). Men formernas förhistoria är oklar (jfr Noreen: Sv. Etym. 36). Det eng. ordet är väl samma som meng. ock dial. neng. *gil, gill* klyfta, spricka i bärg samt isl. no. *gil* n, resp. no. dial. *gil* f. (pl. *giljar*) i s. bet. av en germ. stam **gilia-*. Denna stam åter kan jämte isl. no. *geil* f. smal väg, passage mellan höjder el. gärdsgårdar, prång mellan hus o. s. v. höra till en biform på *l* till den rot som fins i isl. *gína* st. v. gapa ock utan *n* i lat. *hio, hisco* samt fslav. *zijati* (o. s. v.) gapa, eller också till en rot med germ. form *gel* i s. bet. (jfr göl). Det sv. *gēl-* kan bero antingen på ä. fsv. **gīl-* i tvåstaviga former eller på ett förliterärt fsv. **gæil*. Nuv. sv. gäl åter kan vara gammal sidoform med *a*-omljud till *gīl* eller motsvara urgerm. **gela-* eller tillika med da. *gjælle* härstamma från ett urgerm. **galiô-* el. dyl., bildat av en rot med samma vokal sam gan. Etymologiskt samband med nisl. *gelgja* f. gäl kan väl knappast antagas (om icke för da. *gjælle*?).

Gälbgjutare m., nyare form med *b* (t. ex. hos Möller 1790) efter nht. *gelbgiesser* för äldre *gällgjutare* (endast så hos Sahlstedt 1773); lånord av lt. *gäl-, gēl-gêter* m. mässingsarbetare, egentl. gulmetallsgjutare, motsv. ndl. *geelgieter* i s. bet.; jfr ndl. *geel-koper* n. mässing, egentl. gul koppar; av adj. lt. *gäl, gēl*, ndl. *geel* gul (jfr gul).

Gäld r. (förr f); nyare form, hvars *d* kommit från mlt. *geld-* (möjligen också, tillika med det feminina genus, genom påvärkan från det synonyma skuld?) för y. fsv. *giæl* n. (plur.) av ä. fsv. *(giald) giæld* n. betalning, hvad som betalas (pänningar, inkomster, jfr 1. gäll) eller hvad som skall betalas, skuld; motsv. isl. *giald* n., da. *gjæld* c., got. *gild* n., fsax. *geld*, fht. *gelt* o. s. v., urgerm. **gelða-* n. med egentlig bet. betalning; ndl. nht. *geld* nu särskilt om pänningar. — **Gälda** v., troligen väsentl. såsom lagterm upptaget från fsv. literatur för att ersätta lånordet betala; jämte (1) gälla, som nu endast användes i sekundära betydelser, av ä. fsv. *giælda*, y. fsv. *g(i)ælla* st. v. med egentlig bet. betala ock många därav härledda betydelser, såsom: vedergälla, umgälla, inbringa i betalning, hava visst värde, medföra utbetalning, förlust av något (t. ex. av livet: väl fattat analogt med erläggande av böter), gå ut över, träffa, angå (ur-

sprungl. väl med avs. på betalningsskyldighet), vara fråga om; motsv. isl. *gialda*, da. *gjælde*, got. *(fra-, us-)gildan*, ags. *gieldan*, fsax *geldan*, fht. *geltan* (o. s. v.) st. v. med bet. betala o. s. v. Samma verb, dock väl lånord, är fslav. *žlěd-* betala, böta (urslav. **želd-* = germ. *geld-*). Roten anses i motsv. form med ie. *-dh* finnas i gr. τέλθος avgift, skuld (hos Hesych.), i en kortare form, ie. *g$_u$hel*, i gr. ὀφέλλω är skyldig. Även har man tänkt på samband med fornir. *gell* insats i spel, pant, *gell-* v. lova. — Gäldenär m. (f.), på 1600-t. *gäll(e)när*, y. fsv. *gieldener* (i bet. långivare), motsv. ä. da. *gieldener* gäldenär, även långivare; antingen lånat eller (då ordet icke är uppvisat i mlt.) kanske efterbildat efter fsv. *skyldenær* (långivare), ä. da. *skyldener*, mlt. *schuldenêre* gäldenär, långivare, borgesman. Jfr ock borgenär, se borga.

Gäldstuga r., hos Kexél 1776 *gällstufva(n)*, efter gäld omtydd form för *gillstuga(n)*, *gillstufva(n)* eller i talspråk *gillstun* i s. bet. (jfr Rydq. V 238), enligt Möller 1790 egentl. om Stockholms bysättningshäkte; av fsv. *gild-*, *gil(l)-stuva* el. *-stugha*, biform till fsv. *gilde(s)-stuva*, *-stugha* (o. s. v.) f. lokal för ett gilles el. hantvärksskrås dryckeslag ock sammankomster. För att förklara den nya betydelsen får man kanske antaga, att i Stockholm använts till bysättningshäkte en lokal som förut tillhört något av de förnämligaste gillena i staden?

1. **Gäll** n., sammans. prästgäll pastorat; av likbet. fsv. *giæld*, *præstagiæld*, yngre *præstegæl* n., motsv. no. *(preste-)gjeld*, ä. da. *(præste-)giæld* n. i s. bet., egentl. område som ger en präst inkomster, ursprungl. betalning (av prästlön), samma ord som gäld, här i ljudlagsenlig nsv. form utan *d*.

2. **Gäll** n. galande: i arkaist. uttr. i hanegället. Väl beroende på blandning av två särskilda äldre ord med lika bet. (jfr Rydq. II 89), nämligen: 1) **Gäll* f., kanske att förutsätta ss. talspråksform för ä. nsv. *gäld* f., t. ex. *j hönssegäldhen* i N. Test. 1526, *hönsegäld* i Lex. Linc., *hanegäld* i Spegels Gloss. 1712; av fsv. *gæld* f. (annars = galenskap, jfr galen), här verbalabstr. till gala i egentlig bet., urgerm. **galði-*. 2) *Gälle* n., *hönsegälle* hos Lind 1749, väl till en annan rotform än *gal-*; kanske av ett fsv. **gælle* n. ss. *ia*-avledn. till stammen i sv. dial. *gall*, *hundgall* n. ock i 3. gall- (i sammans.). Jfr fsv. *galla* f. i uttr. *vm försto hönsgallo* = vid första hanegället (variant fsv. *-gællo*: med avljud, av stammen i adj. isl. *giallr*, nsv. 4. gäll?). Synonyma subst. sl. m. gala äro isl. *hanagalan* ock *hangaldr* samt ä. da. *hanegal* ock *hønsegale*.

3. **Gäll** i bävergäll: se under bäver.

4. **Gäll** adj. skarp: om ljud; icke uppvisat i fsv., men motsv. isl. *giallr* i Eddan, dels om gråt = högljudd, dels i *it gialla gull* antingen = klingande eller = klar till färgen, ävensom no. *gjell* (se Ross), hvilket, liksom nht. *hell*, som fordom endast betydde gäll, skarp om ljud (jfr ock sv. skrikande om färg) fått sekundär bet. klar. Detta adj., hvars forna förekomst utanför nordiska språk bevisas av mlt. adv. *gelle* högljutt, är sl. m. vb. (2) gälla ljuda starkt (se nedan).

5. **Gäll** adj. med (väl från vb. gällna utgången) vanlig variant gällen i en del uppsvenska dial. med bet. något sur: om mjölk, som börjar löpna. Hos Rietz 228 hänföres *gällen* utan närmare förklaring till vb. (3) gälla kastrera. Ifall grundbet. hos adj. 1. gall vore »kastrerad (skuren)», skulle denna etymo-

logi kanske kunna vara så till vida riktig, att adj. gäll här vore med egentlig bet. »skuren» identiskt med isl. *geldr*, no. *gjeld* o. s. v. ofruktsam, men i svenska dial. till sin betydelseutveckling likartat med skära sig ock skuren om löpnad mjölk?

1. **Gälla** v. hava värde, gå ut på, angå o. s. v., även i um- o. vedergälla; av fsv. *giælda* med egentlig bet. betala ock flera härledda betydelser, möjligen till någon del uppkomna efter mlt. *gelden*; en sidoform med ljudlagsenligt nsv. *ll* av *ld* till gälda, se under gäld.

2. **Gälla** v. ljuda starkt, skalla (nu föråldrat, med svag böjning); av fsv. *gælla* st. v. i s. bet. (om skrik, tjut eller om dån av vapen i strid), motsv. likbet. isl. *gialla, gella*, no. *gjella* st. v., ä. da. *gelle*, fht. *gellan*, mlt. mndl. mht. *gellen* st. v. Om roten, hvartill hör adj. 4. gäll ock vb. gallskrika (jfr ock 2. gäll) se under 3. gall-.

3. **Gälla** v. kastrera; av likbet. fsv. *gelda*, motsv. isl. *gelda*, no. *gjelda*, ä. da. *gælde* i s. bet., urnord. **galdian*, faktitivverb till adj. fsv. *galder*, nsv. gall, da. *gold* ofruktsam. Nuv. da. *gilde* är kanske en särskild form = urnord. **gildian* av det adj. med avljud som fins i isl. *geldr*, no. *gjeld* o. s. v. Se vidare 1. gall.

Gänga r., skruvgänga, hos Sahlstedt 1773 endast pl. *gängor*, motsv. da. *gænge* c., pl. *gænger*; med nybildad sing., lånat i pluralformen av nht. *gänge*, plur. till nht. *gang, schraubengang* m. skruvgänga, egentl. gång = sv. gång.

Gängare m., biform i några sammans. till gångare, delvis med den egentliga bet. något fördunklad; jämte da. *-gænger* lånat av mlt. *-genger(e)*, nlt. (nht.) *gänger* m., avledning till subst. *gang* = sv. gång. Svenska ord sammansatta med denna form äro (förutom mera tillfälligt använda efterbildningar, ss. skridskogängare): Fotgängare, y. fsv. *fotgengere* jämte *-gangare*, brukat liksom mlt. *vôtgenger* om soldat till fots. — Kostgängare, lt. nht. *kostgänger* person som är inackorderad i maten, egentl. som går till spisning (hos någon, resp. på ett matställe, lt. *kosthûs* o. s. v.). — Partigängare, nht. *parteigänger*, förr om fribytare ock ish. om deras anförare, egentl. den som går med ett parti, d. v. s. med en trupp stadd på strövtåg. — Rorgängare, da. *rorgænger* från lt. = nht. *rudergänger*, ndl. *roerganger*, egentl. den som går med rodret, sål. från början väl om en som styr hållande i en rorpinne ock först sekundärt om en som står vid en ratt.

1. **Gänglig** adj. (utan prefix), i denna form med nyare ändelse t. ex. hos Ihre 1769 för *gänglot* hos Lind 1749 ock tidigare ordböcker; troligen med egentlig bet. (icke »som går hit ock dit», se Noreen: Sv. Etym. 35, utan) »försedd med styltor», d. v. s. liknande en som går på styltor, avledning till ä. nsv. ock sv. dial. *gängla* f. stylta, på 1600-t. pl. *gänglor*, även *gänglar*; jfr fsv. *a gænglo* på träben (i ett ordspråk, se Kock i Östnord. o. lat. ordspråk II 276), no. *gjengla* f. litet hjul (på barnvagn), skruvgänga, lt. *gängel* m. vaggmede; jfr ock nht. *gängeln* v. tulta, vagga, även medelst ledband lära barn att gå; alla orden väl utgångna från en urgerm. nominalstam **gangila-* (med bif. *-ilôn-*?), avledd av roten till gång(a), väl med ursprunglig bet. »medel att gå, gångredskap».

2. **Gänglig**, verbaladj. till gå, förenat med prefix, ä. nsv. *-gängelig*, motsv. da. *-gængelig*; lånord från lt. = mlt. *-genklik*, nht. *-gänglich*, adj. med prefix; även förekommande utan prefix i bet. gångbar, gängse: ä. da.

gængelig, no. *gjengeleg*, mlt. *genklik*; en avledning med ändelse motsv. nsv. *-lig* till subst. mlt. *gank*, *gang-*, nht. *gang* = sv. gång. Att den äldre nordiska formen av adjektivet har ett *-e-* före *-lig*, beror väl på anslutning till massan av andra adj. på *-elig*, kanske tillika till den stam som fins i fsv. *gænge* n., nsv. umgänge. Hithörande adj. äro: Förgänglig, mlt. *vorgenklik* i s. bet., motsv. nht. *vergänglich* o. s. v. — Oundgänglig, hos Lind 1749 *oundgängelig* för äldre (hos Serenius 1741) *oumgängelig*, som ombildats efter vb. undgå, väl också efter adj. oundviklig (på 1600-t. *ovndwijkeligh*), motsv. da. *uomgængelig*, nht. *unumgänglich*, egentl. som icke kan kringgås, förbigås. — Tillgänglig, motsv. da. *tilgængelig*, nht. *zugänglich* i s. bet.

Gängse adj.; av likbet. fsv. *gængse* (om mynt); jfr da. *gængs* med plur. (förr även sing.) *gængse* i s. bet.; isl. *of-gangsi* överhandtagande, *algangsa* (om köld) överallt rådande; med helt olika bet. (kanske nybildat, utan samband med det äldre adjektivet?) no. *gjengsen* smidig, habil, tillmötesgående. Vårt ord är kanske (se Noreen i Idg. Forsch. IV 324) till sitt första ursprung ett till fsv. isl. *ganga* v. gå hörande perfektparticip, bildat såsom t. ex. isl. *heitsi* »som har lovat» el. fsv. *dugse*, *dogse* »dugande» med en form av det suffix som fins i got. *bêrusjôs* föräldrar till got. *bairan* föda. Om så är, får dock antagas senare blandning med adj. fsv. *gænger* gängse, egentl. som kan gå, motsv. isl. *gengr*, urgerm. **gangia-*, ett möjlighetsparticip till verbalroten *gang-* (hvarom se gång) av samma art som t. ex. adj. (2) för till fara. Till detta adj. kan också fsv. *gængse* höra, resp. vara överfört såsom en genitivbildning med tillfogat *-e*, likartad med t. ex. vilse, gramse eller ense (jämte äldre ens i s. bet.), utgångna från resp. adj. vill, det gamla adj. *gram* ock adj. en.

Gärd r. med sammans. åtgärd, där ordet behållit sin egentliga bet.; av fsv. *gærþ* f. görande (ish. i sammans.), gärning, hvad som utgöres, avgift, utskyld m. m., motsv. väsentl. likbet. isl. *gerð* f., fda. *gærth* (urgerm. **garwiþô*), egentl. abstrakt subst. till verbet fsv. *göra*, *gæra* o. s. v., nsv. *göra*, från början väl bildat av det som partic. pass. brukade adj. fsv. *gör*, isl. *gørr*, *gǫrr* färdig, gjord. — Etymologiskt samma ord är förmodligen det som fins med säregen konkret bet. (härledd från en bet. tillrustning, anordning el. dyl.?) i: Huvudgärd r., fsv. *hovudhgærdh* jämte ä. fsv. *hofþugærþ* f.; jfr likbet. isl. *hǫfðagerð* f., ä. da. *hovedgærd*, *-gær* c., nuv. da. *hovedgærde* n.

Gärda v.; med ändrad konjug. (redan y. fsv. *-ar* i pres. för ä. fsv. *-ir*, *-er*) av likbet. fsv. *gærþa*, motsv. isl. *gerða*, da. *gærde*, urnord. **garðian*, denom. till gård i dess gamla bet. stängsel, inhägnad. — **Gärde** n.; av fsv. *gærþe* n. a) gärdsgård, stängsel, b) inhägnat stycke mark (åker-, ängs- el. även skogsmark), motsv. isl. *gerði* n. ock i den förra bet. da. *gærde* n., urnord. **garðia-*, kollektiv till gård. — **Gärdsel** o. gärdsle n.; av y. fsv. *gærsl* ock *gærdzle* n, motsv. da. *gærdsel*, no. *gjerdsl* n., resp. ä. da. *gersle* n. i s. bet., subst. bildade till verbet med suffix urgerm. *-isla-* o. *-islia-*. — **Gärdsgård** r., i högtidligt bokspråk gärdesgård; tavtologiskt med olika förledsformer bildade sammans. av (det som enkelt ord flertydiga) gård i dess älsta bet. Det förra ordet, på 1520-t. uppvisat i pl. *gärdzgårdher*, på 1600-t. vanligt i formen *gärdzgård*, är egentl. samma som *gärslgård* »sepimentum» i Syllabus 1649 (jfr det ungefär samtidiga *gärd-*

zlegård), d. v. s. sammansatt med gärdsel, här dock i form med metates, y. fsv. **gærls-* o. med bortfallet *l*: *gærs-*, *gærdz-* (likställt med förleden i *skærs-elder* av *skærls-*, ä. fsv. *skarsl-elder* skärseld). Ordet gärdesgård åter av fsv. *gærdhis-*, *giærdhes-gardher* är sammansatt med gärde n. — Gärdsmyg m. r. med egentlig bet. »den (fågel) som smyger sig längs gärdsgårdar»; jfr da. *gærdesmutte* gärdsmyg, sammans med da. *gærde* n. Den svenska formen med enstavig förled är sannolikt för gammal för att förklaras med synkope av *e* ur äldre **gärde-smyg*; den föreställer väl snarare med ett före *s* i smyg latent *s* ock med analogiskt *d* ett äldre **gärs-smyg*, bildat liksom gärdsgård med ordet gärdsel i förleden.

Gärna adv.; av likbet. fsv. (*giarna*) *giærna*, motsv. isl. *giarna*, da *gjerne*, ags. *georne*, fsax. fht. *gerno* o. s. v., adverb till forngerm. adj. fsv. *giærn*, isl. *giarn*, got. i sammans. *-gairns*, ags. *georn*, fsax. fht. *gern* begärlig, lysten: ett med suff. germ. *-na-* bildat adj., sl. m de likbet. adjektiven fht. mht. *ger* ock mlt. *gerich* ock subst. mlt. mht. *ger* f. begär samt verbet begära. Germ. *ger-*, som i vissa fall kan hava blandat sig med det synonyma, etymologiskt icke samhöriga germ. *gir-*: *gîr-*, där grundbet. kanske är »gapa» (se girig), har man tänkt sig vara, ss. motsv. förgerm. *g'her*, sl. m. (bl. a.) sanskr. vb. *hary-* gärna vilja hava, tycka bra om, gr. *χαίρω* fröjdar mig, lat. *horior* ock *hortor* driver på, uppmanar.

Gärning r.; av fsv. *gærning* f, med bif. i sammans. *gærningis-* o. *-nings-*, gärning, arbete, värk, hantvärk, även trolldom; jfr likbet. (isl.) fno. *gerning* f. jämte isl. *gerningr*, *gørningr* m., fda. *gærning* f. jämte *-nings-* i sammans., nda. *gærning* c.; abstraktbildning (hvars älsta form är något oviss) till verbet fsv. *göra*, *gæra* o. s. v., nsv. göra. — Om varianten med *ö* i uttr. vara i görningen är gammal dialektform eller beror på nyare ombildning efter verbet, är ovisst.

Gärs m. r., fisknamn, förut behandlat under art. gers. Den där efter Lidén framställda etymologien är fonetiskt betänklig. Se Noreen: Sv. Etym. 21. Ordet förklaras där bättre ss. = förliterärt fsv. **gairs*, bildat med *s*-suffix av ett fsv. (icke direkt påvisat) subst. (sl. m. fsv. *gere* m. kil), motsv. isl. *geirr* m. spjut, urgerm. **gaiza-* (se gissel), här syftande på fentagg. Då den omständigheten, att det av *z*, *R* uppkomna *r* icke assimilerats före *s*, förutsätter relativt sen bildning, får man väl tänka sig, att **gæirs* egentl. är elliptisk ersättningsform för något tidigare brukligt med **gair-* sammansatt namn på fisken.

Gäspa v., sidoform, icke uppvisad i fsv., men väl gammal, med *ä* av förliterärt fsv. *ai*, till fsv. ock ä. nsv. *gespa*, motsv. isl. no. *geispa* gäspa, da. *gispe* kippa efter andan, flämta (förr även gapa); med *sp* genom metates för *ps* av ett urnord. **gaipsôn*, bildat med *s*-suffix till det i isl. no. *geipa* prata ingående nord. *gaip-*, avljudsform av roten till gipa, som är synonym med roten till gapa. Till sistnämda rot fins också med *s*-suffix lt. *gappsen* (*jappsen*) gapa, flämta, samt med metates likbet. eng. *gasp*, meng. *gaspen* (jämte väl av det nordiska verbet lånat *gaispen*).

Gäst m. (f.); av fsv. *gæster* m. främling, gäst, motsv. isl. *gestr* m., da. *gjæst*, got. *gasts*, ags. *gæst* (ock *giest*, oklart till sin historia, liksom eng. *guest*), fsax. fht. (o. s. v.) *gast* m., urgerm. **gasti-* med bet. gäst, fordom också i allm. främling ock särskilt t. o. m. (åtm. i ags. poesi) fiende, förgerm. **ghosti-*; samma ord

som fslav. *gostĭ* m. ock motsv. i nyslav. språken i bet. gäst samt lat. *hostis,* som fått avvikande bet. fiende utveçklad från grundbet. främling, främmande påhälsare. Olikheten i betydelse har man ställt i samband med skillnaden mellan romerskt ock germanskt folklynne. Dock tycks även det lat. ordet haft bet. gäst, om det är en därmed sammansatt stam **hosti-poti-* som ligger till grund för lat. *hospes* gästvän. — En från lt. lånad variant till vårt ord är sjömansordet (2) gast. — Gästa v., med ändrad konjug. av likbet. fsv. *gæsta,* motsv. da. *gjæste,* mlt. mht. *gesten,* urgerm. **gastian.* En märklig sidoform, som tycks förutsätta annorstädes okänt avljuds-*e* jämte *a* hos grundordet, är isl. *gista* v. gästa, även fsv. enstaka (i VGL IV med subst. *gistning*) *gista.*

Gäv adj., i nuv. bet. ypperlig nyinfört vare sig från dial. eller från fornliteratur eller kanske även från danska; förr, t. ex. ännu hos Dalin 1850, ss. synonymt med det andra adj. i frasen *gäf och gängse;* av fsv. *gæver* gångbar, ish. om mynt, bruklig, fullgod, värdefull, utmärkt, motsv. isl. *gǽfr,* no. da. *gjæv,* samt mlt. *gêve,* ndl. *gaaf,* mht. *gæbe* i väsentl. lika bet., nht. i *gäng und gäbe (gebe)* gängse, urgerm. **gǣƀia-,* adjektiv till vb. giva med grundbet. »som kan givas», som duger till gåva el. till betalning.

Göda v.; av fsv. *göþa* göra god, bringa i god (bättre) kondition, ish. göda, motsv. isl. *goeða* i s. bet., även begåva, da. *gøde* göda (jord), samt mndl. *goeden* begåva med gods, mht. *güeten* göra god, begåva, mlt. *(vor-)gôden,* nht. *vergüten* gottgöra, urgerm. **gôđian* göra god; till adj. god. — Gödsel r.; av likbet. fsv. *gö(þ)zl* f., motsv. no. *gjødsl* f. gödning, gödsel.

Göjemånad r., i Variar. 1538 *göyomånat* »Februarius»; jfr i Skånedial. *göja, gyja* f. ock ä. da. (hos Moth jämte *gøje* i bet. februari-ny) *gøj, gøjmaaned* februari; fno. *goe,* nno. *gjø (jø)* f. ock isl. *gói* f., nyisl. även *góa* f. den näst efter den månad som kallades isl. *þorri* o. s. v. (jfr sv. torsmånad) följande månaden från ny i slutet av februari till nästa ny. Ett från fonetisk synpunkt föga övertygande försök att förklara ordet är gjort av Bugge i Arkiv IV 123—127: den germanska stammen **gô-* skulle bero på äldre **gjô-* med förlust av *j* ock stå i samband med gr. *χιών* f. snö ock zend. *zyâo* vinterfrost. Andra hittills framställda förslag till etymologi torde få anses helt förfelade.

Gök m. r.; av likbet. fsv. *göker* m., motsv. isl. *gaukr* m., da. *gjøg* c., ags. *géac,* fht. *gouh* m. gök, mlt. *gôk,* nht. *gauch* (mht. *gouch* ofta) i överförd bet. narr, gäck el. skälm el. dyl. (lånat y. fsv. *gook* narr); jfr sv. gök i likartad vulgär bet., sammans. muntergök. Detta fågelnamn, urgerm. **gauka-,* i västgerm. språk nu ersatt av nyare onomatopoetiska namn, motsv. sv. kucku eller gucku, har väl självt utgått från ett gammalt härmningsuttryck efter gökens läte, liksom flera andra språks namn på fågeln, t. ex. gr. *κόκκυξ,* lat. *cuculus,* sanskr. *kôkila-* eller fslav. *kukavica* o. s. v. Ovisst är, om man även får antaga historiskt samband med något av dessa utomgermanska ord. Germ. *g-* av äldre germ. *h-,* förgerm. *k-?* Germ. *-k-* i slutet = gr. *-γ* i *κόκκυγ-?* Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 133, 234. — Gök i sin folkspråkliga bet. kaffe blandat med bränvin har måhända ursprungl. menats om sådan dryck som förekom vid den folkfäst, kallad gökotta, som i Götaland plägat firas vid tiden för gökens ankomst?

Göl r. (enligt äldre ordböcker m., sällan f.), i Variar. 1538 *gööl* »gur-

ges»; sl. m. mlt. *gole, gol* m. f. kärr, låglänt sumpmark, nlt. ostfris. *göle, göl* fördjupning, bassäng vid sidan av en kanal eller annan farled, däri vattnet samlar sig ock vid äbb åter rinner undan, mht. *gülle* f. pöl. Om vårt ord icke skulle vara lånat från lt., förutsätter det (se Noreen: Sv. Etym. 35) ä. fsv. *gyl*, väl med egentlig bet. »svalg» (jfr i avs. på bet. nht. *schlund*), formellt motsv. no. *gyl, giol* klyfta (hos Aasen som variant till *gil* i s. bet.) ock grundord till verbet med ursprunglig bet. »svälja», y. fsv. *gölia* äckla, *gölias* vilja kräkas (med subst. *gölielse* kväljningar) nsv. dial. *göljas* vämjas, kräkas. Ordstammen, urgerm. **gulia-*, hör väl etymologiskt närmare eller fjärmare ihop med stammen **gilia-* i isl. no. *gil* klyfta o. s. v., vare sig här förefinnes vanligt avljud (ifall *gil-* beror på *i*-omljud av äldre germ. *gel-*) eller man får hänföra **gulia-* till en germ. rot *gel: gul*, sidoställd med en annan germ. rotform *gil: gîl: gail*. Jfr vidare gäl.

1. **Göling**, fågelnamn i gröngöling, i dial. även osammansatt: se under grön.

2. **Göling** r. tåg som löper genom fast enkelt block; kanske med folkspråkligt kakuminalt *l* för normalt sv. **gördíng*, motsv. no. *gyrding* f. rep att omgjorda något med, sål. egentl. en sidoform till ä. nsv. *gjording, buk-gjordingar* hos Serenius 1741, likbet. med det från ndl. härstammande nuv. sv. gårding?

Gömma v.; av fsv. *göma* giva akt (på), iakttaga, bevara, förvara, gömma, motsv. isl. *geyma*, fda. *gomæ* i s. bet., no. *gøyma* o. nda. *gjemme* gömma; ett allmänt forngerm. verb med egentlig bet. »giva akt»: got. *gaumjan*, ags. *gīeman, gýman*, fsax. *gômian*, fht. *goumen*; till en germ. stam *gaum-*, som också fins i fsv. *göm*, isl. no. *gaum*, subst. i ack. (med vb. fsv. *giva*, isl. *gefa* o. s. v.) i bet akt, fht. *gouma* f. a) akt (med vb. *neman*), b) undfägnad, gästabud (egentl. väl uppmärksamhet emot el. omvårdnad om gäster), fsax. *gôma* f., samt i verbet isl. no. *gauma* giva akt, fht. *goumôn* med bet. motsv. substantivets. Denna stam har man förklarat som bildad med germ. prefixet *ga-* (se ge-) ock kontraherad av antingen **ga-uma-* eller **ga-auma-*, innehållande ett subst. med bet. akt, uppmärksamhet sl. m. fslav. *umŭ* förstånd samt sanskr. *ûma-* hjälpande, hjälpare, *ôman-* ynnest, *ômya-* ynnest, skydd, *av-* v. främja, hjälpa, skydda (se ish. Johansson i P. B. Beitr. XV 228). Det av gammalt med germ. stammen *gaum-* sammanställda isl. *gá* v. giva akt får väl då förklaras som kontraktionsform av ett germ. **g(a)-aw-?* Annars är isl. *gá* åtm. till formen likt ett slaviskt verb med stam *gov-*, hvars grundbet. tycks vara »taga i akt»: fslav. *gověti* »religiose vereri», ry. *govět'* fasta, böm. *hověti* vara mån om o. s. v. Skulle detta verb kanske vara lånat från ett med isl. *gá* identiskt gotiskt verb? — Gömma r.; av fsv. *göma* f. uppmärksamhet, vård, förvar, gömställe (= förliterärt fsv. **gauma* el. **göyma?*), motsv. likbet. fda. *gømæ*, ä. nda. *gemme* c. — Gömme n., motsv. no. *gøyme* n., da. *gjemme* n. — Gömsle n., variant till likbet. ä. nsv. *gjömsla* f. (med abstrakt bet. i fsv. *vangömsla* vanvård), isl. *geymsla*, no. *gøymsla* f.

Göpen r.; av likbet. fsv. *göpn* f., motsv. isl. *gaupn* f., ä. da. *giøben (giøven)* c., fht. *goufan*(?), mht. *goufe* f. håligheten i den krökta handen eller inom de sammanlagda båda händerna. I nordiska dial. finnas avvikande former, som stå i oklart förhållande till den vanliga, ss. gottl. o. no. *gaukn*, no. *gauvn*, samt i Vörå i Finland *jöfl*. Det i vårt ord

(ock kanske i ags. adj. *géap* a) krokig, bildligt: bedräglig, b) hög, vidsträckt, rymlig) ingående germ. *gaup*-anses vara en form av en med avljud i ags. *géopan* v. svälja, taga in (gift) befintlig rot, hvilken å ena sidan betraktas som en variant med olika vokalism till roten för gapa, å andra sidan som en med germ. *p* utbildad form till den likbet. roten med ie. form *ghau* i gr. *χάος* n. (för *χαϝος*) tom rymd o. *χαῦνος* adj. porös (egentl. gapande?). Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 216.

Göra v.; av fsv. *göra* med bif. *gæra, giora* m. m. (äldre form i runskrifter *kaurua,* d. v. s. *görwa*) göra (= värkställa o. s. v.), även prestera, utgöra, giva m. m., motsv. likbet. isl. *gøra,* äldre *gørua* med bif. *ger(u)a, giǫr(u)a* o. s. v., da. *gjøre;* åtm. till väsentlig del av ett urgerm. **garwian* ock liksom de västgerm. verben med bet. tillreda, laga i ordning, tillrusta (kläda m. m.): ags. *gierwan* ock *gearwian,* fsax. *ger(e)wian, garuwian,* fht. *garawen,* mndl. ock mht. *gerwen* jämte mht. *garwen,* denominativbildning till ett forngerm. adj. med bet. »färdig, tillredd, gjord», nämligen: fsv. *gör,* isl. *gørr,* jämte biformer i de fornnord. språken ofta brukat som partic. pass. till verbet, ags. *gearo,* fsax. *garu, garo,* fht. *garo* o. s. v. För detta adj. har Noreen (t ex. i Sv. Landsm. I 692) antagit som grundform urgerm. **garwu-* med för *u*-stamsadj. regelmässig växelform **garwia-,* en åtminstone för de nord. språken mera passande grundform än det av andra förmodade ock under art. gar ovan accepterade urgerm. **ga-arwa-,* som skulle vara bildat med prefix *ga-*. Emellertid tycks nödvändigt (se Noreen o. Brate i Bz. Beitr. XIII 44 f.) att för en del hithörande nordiska former förutsätta ett särskilt verb (som icke gärna kan vara prefixbildat) med urgerm. form **gerwan* ock med starkt böjt presens. Detta verb har man försökt att identifiera med sanskr. *kar-* göra (pres. 1 sg. *karômi,* 3 pl. *kurvánti*), som i flera former har stor likhet med det forngerm. verbet, ehuru det icke har enligt vanliga erkända regler motsvarande begynnelsekonsonant. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 132, 234. — Göromål n., hos Lind 1749 *gjörovid* sidan av *gjöremål,* med *o* väl efter *klagomål* m. fl. dyl. närmast för *e;* hos Serenius 1734 (art. *doing*) även *gjöramål;* motsv. likbet. da. *gjøremaal* (icke påvisat före 1700-t.). Ordet är väl bildat med infin. till verbet; hos oss, där hvardagligt hällre användes i s. bet. den substantiviska infin. göra, kanske egentl. från danskan?

Gördel r.; en sidoform, antingen lånad från lt. eller med *ö* av obrutet fsv. *y* i somliga dial., till fsv. *(fæ-)giurdhil, -giordhel* m. (pänningpung i form av) bälte, av ä. fsv. **gyrþil;* jfr fgutn. *gyrþla* f. mansgördel, isl. *gyrðill* m., ags. *gyrdel* m., lt. *gördel,* fht. *gurtil* m. ock *gurtila* f., o. s. v. bälte, gördel, urgerm. **gurðila-,* resp. *-ilô,* avledn. till roten för gjord(a), till grundbet. väl nomen instrumenti (knappast demin. till det kortare subst. mht. nht. *gurt* o. s. v., jfr gjord). — Gördelmakare m., lånord väl från lt., motsv. ndl. *gordelmaker,* nht. *gürtelmacher,* som i likhet med nht. *gürtler,* hvarav da. *gjørtler* i s. bet., ursprungl. betecknade tillvärkare av bälten eller gehäng med beslag av metall.

1. **Gös** m. r., namn på fisken Lucioperca; väl av ett fsv. **gys,* sidoform med *i*-omljud till likbet. fsv. *gius (gyus),* förekommande som glossa (se VGL s. XIV), motsv. fda. *gys* i en paralelltext. Enligt Johansson i Bz. Beitr. XIII 118 är ordet med

ursprungl. allmännare bet. »fisk» en med *s*-suffix utbildad form (jfr gärs) till det ie. **g'hju-*, som ligger till grund för litau. *žuvis* fisk ock väl för gr. ἰχθύς fisk, tillika kanske grundord för fisk-ljuse, äldre *-gjuse*. Däremot vill Ehrismann i (P. B.) Beitr. XVIII 229 hänföra ordet jämte en del tyska namn på olika fiskar, ss. nht. *guse*, *giesen* m. fl., till en variant av roten för gjuta, resp. av ie. roten *gheu : ghu* gjuta, som med förgerm. form *gheus: ghus* o. s. v. tycks ingå bl. a. i isl. vb *gjósa* strömma ut med fart, forsa fram ock dess faktitiv *geysa* v. (med subst. *Geysir*, namnet på en varm springkälla), i eng. vb. *gush* med s. bet. samt i fht. *ur-gusi*, mht. *güse* n. flöde, översvämning, mht. *gus-regen* hällrägn, m. fl. ord. Fisken skulle fått namnet, därföre att han plägar spruta ut luft som han insupit.

2. **Gös** r. tackjärnsstycke för vallonsmide; ett med vallonerna inkommet lånord från likbet. fra. *gueuse*, hvarifrån man härleder ndl. *geus* i s. bet. Det franska ordet anses komma från högtyskan = nht. *guss* m. med pl. *güsse* gjutning, gjutgods o. s. v., fht. mht. *guz* m., till roten för gjuta (hvartill ndl. *goteling* ock *gieteling* tackjärnsstycke). Emellertid kan det franska ordets lena *s* tala för, att källan snarare är mht. *güse* n. flöde, översvämning (eller motsv. ord t. ex. i mndl., jfr nndl. *geus*, se ovan) av den med roten för gjuta likbet. rotform med gammalt *s* som omtalas under 1. gös.

3. **Gös** r. liten flagga på bogsprötet (jfr Serenius 1741: »*gäcken* eller *gösen*, the jack»); liksom da. *gjøs* c., nht. *gösch* m. väl lånat av ndl. *geus* f. i s. bet. Man har gissat, att ordet från början betecknat »geusernas» flagga, d. v. s. att det härstammar från ndl. *geus* m., namnet på anhängare av prinsen av Oranien i frihetskriget mot Spanien. Häremot har dock anmärkts, att det vore underligt, att ett sådant namn använts endast om den lilla bogsprötsflaggan, men icke om den vanliga nederländska nationalflaggan, som har prinsens av Oranien färger.

1. **Göt** m., folknamn, likbet. med got; en för några årtionden sedan i Sverge bruklig form, hvars enstaviga sing. väl är nybildad till plur. *göter*, som förr, t. ex. enligt Weste 1807, brukades om de gamla goterna jämte *götar* om Sverges väst- ock östgötar, medan sing. *göte* användes i båda betydelserna. Namnformen med *ö* i svenskan för *o* i senlat. *gothi* o. s. v., med sammans. mesogöter o. s. v. ock motsv. adj. götisk (även om byggnadsstil, se t. ex. Dalin 1850), beror på den fordom åtm. i nordiska länderna gängse meningen, att goter ock Sverges götar voro samma folk. Se 1. göte.

2. **Göt** n., metallurgisk term; sannolikt kommen i bruk med Bessemer-processens införande år 1857, i början (t. ex. av C. O. Troilius i Jernkont. Ann. 1858) använd om stålstycke gjutet i kokill, sedan i utvidgad bet.; sl. m. vb. gjuta, vare sig att man nybildat ordet, kanske med hjälp av det förut brukliga (2) göte n. ock närmast för att översätta eng. *ingot*, eller att det möjligen redan fans i någon sv. dialekt, mera direkt sammanhängande med det fsv. ord som citeras i bet. gjutning från 1508: *uff hwariæ göte och smeltningh*, sannolikt från mlt. lånat ord = nlt. *göt, göte* gjutning o. s. v., väsentl. samma ord som nht. *guss* m. (med urgerm. stam **guti-*).

1. **Göte** m., folknamn, sammans. västgöte, östgöte; av fsv. *göte* m., mäst i pl. *götar* betecknande väst- ock östgötar, ibland i VGL särskilt västgötar, i y. fsv. också med stöd av Jornandes berättelse om go-

ternas utvandring använt om goter; motsv. isl. *gautar* pl. götar, goter, da. *goter* götar: till urgerm. stam **gautan-;* jfr ags. *géatas* i Beowulf, namn på något nordiskt folk: till ett urgerm. **gauta-*. Vid sidan härav står namnformen med urgerm. kort *u* el. *o*, som i fornnord. språken mäst användes om Gottlands invånare, dock i fsv. (med *o*) även om goter samt i KrLL om götar, annars om goter, nämligen: fsv. *gutar, gotar*, isl. *gotar*, ags. *gotan* pl.; got. *gutþiuda* f. goternas folk; lat. hos Plinius *gutones*, hos Tacitus *gotones* pl., senlat. *gothi* pl., o. s. v. För äldre försök till etymologisk förklaring redogöres hos Erdmann: Om folknamnen Götar och Goter i Ant. Tidskr. f. Sv. XI s. 8—11, medan förf. själv (se s. 19 o. 32 f.) vill förklara namnet med dess olika stamformer urgerm. **gauta(n)-* o. **guta(n)-* såsom sl. m. namnet på jutarna med stam urgerm. **euta(n)-*, sålunda att det förra namnet vore en med prefix *g-* av *ga-* (se ge-) försedd avljudsform. Alla tre namnen skulle med lika grundbet. »de djärva, de modiga» vara sl. m. lat. *audax* djärv, dristig ock vb. *audere* djärvas, våga. Kanske vore det dock icke omöjligt att återgå till den gamla vanliga sammanställningen med vb. gjuta, men på ett nytt sätt? Kunde icke med fsv. *Götland*, isl. *Gautland* aldra älst ha menats landet vid Göta älv, isl. *Gautelfr*, ock det egentliga grundordet ha varit ett subst. urgerm. **gauta-* el. dyl. med bet. »utflöde», här brukat som namn på det vattendrag, genom hvilket den stora sjön Väner̈ns vatten faller ut i havet? Om så vore, borde ett likbet. subst. med urgerm. kort *u (o)* anses ligga till grund för kontinentalgoternas namn. Skulle detta subst. kanske ha brukats (icke om Östersjön eller del därav, jfr v. Grienberger: Unters. zur got. Wortk. s. 101, utan) om Weichselmynningen, så att got. *gut-þiuda* egentl. betydde folket vid den stora flodens mynning? Men ön Gottland ock dess invånare gutarna? Skulle dessa ha fått namnet från en gammal variantform av Götaälvens namn? Eller skulle Gottland en gång ha befolkats av goter från Weichseltrakten?

2. **Göte** n. form till gjutning av mynttenar; i denna bet. förekommande 1826 i ett utlåtande till myntkomitén; antagligen samma ord som det under 2. göt omtalade y. fsv. *göt(e)* gjutning ock lånord av lt. *göte* med egentlig bet. gjutning, motsv. ä. ndl. *gheute* »fusio, fusura» (Kil.) ock nht. *guss* m. gjutning o. s. v. Förmodligen kunde ordet i äldre lt. användas likt nht. *einguss* ock eng. *ingot* i bet. gjutform.

H.

1. **Hack** n., fsv. *hak* (i överförd bet.), motsv. no. *hakk* n., da. *hak* n., subst. till verbet (1) hacka.

2. **Hack** i uttr. i hack ock häl el. hack i häl (hos Lind 1749 *följa en i hack och häl* jämte *i hamn och häl*, se 3. hamn); lånat av lt. *hacke* häl, även klack, motsv. likbet. ndl. *hak* f., nht. (från mt. dial. el. lt.) *hacke* f., *hacken* m., i yngsta fht. enstaka *hacchun* pl. »calces». I samma mening som sv. »i hack ock häl efter» brukas (med olika verb o. personlig dativ) lt. *up'n hacken*, resp. *up de hacken*, ndl. *op de hakken*, nht. *auf den (die) hacken*. Ordet

är troligen, likasom sv. haka ursprungl. betecknande kroppsdel med form av hake el. vinkel, sl. m. hake, mlt. *hake* m., o. s. v. Det kan vara t. o. m. utgånget från samma stam, i det jämte urgerm. **hakan-*, resp. fem. **hakôn-*, kan ha funnits urgerm. **hakk-* med *kk* genom assimilation av *n* med rotens slutkonsonant i svagaste kasus utan suffixvokal. Även andra namn på kroppsdelar anses vara mer el. mindre nära besläktade ock lika till grundbet., såsom fht. *hahsa* knäled, has, nht. *häckse* el. *hechse* knäveck, lat. *coxa* höft o. s. v.; till en nasalerad rotform, germ. *hañh-*: ags. *hôh* häl samt det med *l*-suffix bildade sv. häl (urgerm. **hañhila-*) ock dithörande.

1. **Hacka** v.; av fsv. *hakka* hacka sönder, motsv. no. *hakka*, da. *hakke*, ags. *(tô-)haccian*, eng. *hack*, ffris. *(to-)hakia*, mlt. mht. nht. *hacken*, ndl. *hakken* hacka (egentl. västgerm. verb?) = urgerm. **hakkôn*; enligt förmodan hörande till roten för hugga, så att germ. *haw-* fått variant *hakk-* med inskott av germ. *k* (eller redan av förgerm. *g*?) före *w* (konson. *u*) liksom kanske i några andra fall, t. ex. i isl. *nǫkkvi* båt, ags. *naca* o. s. v., sl. m. isl. *nór* skepp, gr. *ναῦς*, lat. *navis* o. s. v., eller i isl. *kuikr* levande, nsv. kvick o. s. v., sidoform till got. *qius*, motsv. sanskr. *jîva-*, lat. *vivus* o. s. v. — Hacka r. (f.), i Variar. 1538 i s. bet., motsv. da. *hakke* c., lt. *hack(e)*, mht. nht. ock ä. ndl. *hacke* f., nndl. *hak* f. hacka, i ä. tyska även yxa, lånat fra. *hache* yxa. — Hackelse r.; med da. *hakkelse* c. lånat av mlt. *hackelse*, nlt. *hackels*, variant med *l*-metates till ndl. *haksel*, nht. *häcksel* n. i s. bet.

2. **Hacka** r. (f.) kort av låg valör; förr antagligen med kollektiv bet. = de kort som bilda massan i leken, sedan om de enskilda korten (närmast i plur. *hackor* efter lt. plur. *hacken* eller kanske med ellips för sammans. **hackekort*?); samma ord som det till vb. (1) hacka hörande no *hakka* f. massa, hop, egentl. hackad massa; jfr mlt. nlt. *hack* samt mlt. plur. *hacken* hackmat, ofta i överförd bet., ish. i sammanställn. *hack un(de) mack*, resp. *pack*, eller *hack-mack*, *hack-pack* om blandad hop av värdelösa saker, även om sämre folk, pack, i nlt. också om individ bland packet. Det vanliga sv. uttr. han går icke av för hackor torde egentl. betyda »han går icke ur vägen för pack» (väl icke »han går icke från spelet för dåliga korts skull»?).

Hackspett m. r., ä. nsv. *hackespett* (t. ex. i Lex. Linc. jämte *spett*, enkelt o. i flera sammans.), även *hackspijt* (t. ex. i Syllabus 1649); väl sammans. av fsv. *spit* n., nsv. spett ock i likhet med **hackspik** i s. bet. (jfr spik i bet. nagel) syftande på den spetsiga skarpa näbben. Kanske dock ursprungl. ombildad form för ett fsv. *-*spœt*, motsv. ä. da. *hakkespœt*, jämte nuv. da. *(flag-)spætte* »picus major», no. *(hakke-)spetta* utgånget från samma stam som fht. *speht*, nht. mlt. o. ndl. *specht* m., eng. äldre o. dial. *speight* hackspett. Utan *t* fins i gamla glossar mht. *spech*, *speck*, som jämte sv. spik, ifall formerna äro gamla, tycks hänvisa på germ. *k* (icke *h*) i rotslutet, så att förmodan om samband med lat. *picus* väl är rätt osäker ock osannolikt antagandet, att fågelnamnet med grundbet. »späjare» hör till ie. roten *spek'* »se». Sammanställning med eng. *speck* fläck ock ish. med da. *spætte* fläck (jfr fisknamnet da. *rødspætte* med variant i sv. rödspotta) tycks formellt passa; grundbet. vore »den fläckiga (brokiga)». Men fråga kan vara, om icke snarare fågelnamnet i sin helhet liksom de nsv. formerna syftat

på näbbens beskaffenhet. Kanske hör germ. **spehta-* med *e* av kort *i* till roten för spik?

Hafsa v. med hafs n., hafsig adj., i Spegels Gloss. 1712 *hafsa* »taga eller rifwa owårliga til sig», *hafsot* adj. »owårlig»; jfr no. *hafsa* v., *hafsen* adj. i motsv. bet. Verbet är *s*-avledning, väl snarast av stam *happ-*, kanske sl. m. åtm. några bland följande annars etymologiskt icke upplysta ord: adj. no. *happig* hastig, framfusig, lt. ndl. *happig* begärlig, påträngande lysten; vb. lt. (nht) o. ndl. *happen* snappa, nafsa, ä. da. *heppe* stamma, famla; med avledningskons. vb. sv. dial. *happla* a) härma på otympligt sätt, b) stamma, lt. *happern, hapern, happeln* fastna, stocka sig, icke komma framåt, samt sv. dial. adj. i Finland *happlot* vårdslös, hafsig (jfr Rietz 243). Möjligt är kanske ock, att vårt verb med grundbet. »handla på slump» eller »fara fram på måfå» el. dyl. är sl. m. sv. dial. *happa* v. hända, lyckas, slumpa till (reflex. likbet. med hampa sig, s. d.), ä. da. *happe* med pc. pres. ss. adv. *happende, -endis*, likt sv. oförhappandes (hvilket dock väl är blandat med dylik form av vb. hoppas), samma verb som (väl från fda. lånat:) meng. *happen*, neng. *hap*; vidare sv. dial. *happ* n. lycklig händelse, isl. *happ* n. lycka, samt adj. isl. *heppinn*, ä. da. *hæppen*, meng. *happen* lycklig, neng. *happy* o. s. v. Denna senare ordgrupp har man (se Zupitza: Germ. Gutt. s. 22) sammanställt med fornir. *cob* seger samt en slavisk rot *kob* med som det tyckes snarlik grundbet., t. ex. i fslav. *kobĭ* f. »augurium», serb. *kob* f. sammanträffande, skickelse, järtecken, serb. *kobiti* v. sammanträffa, ana, hava -varsel o. s. v. Oberoende av etymon i övrigt kan i nordiska språk *happ-* motsvara två urgerm. former: dels *hamp-*, som fins i hampa sig, dels ett med gammalt *n*-suffix av en rotform utan inre nasal bildat *happ-*.

Hage r.; av fsv. *haghi* m. stängsel, inhägnad mark, beteshage, motsv. isl. *hagi*, no. *hage* m. hage (i no. även gärdsgård samt trädgård), da. *have* c. trädgård, ags. *haga* m., eng. *haw* inhägnad, i ags. även bebodd gård, mlt. mndl. mht. *hage, hagen* (m. el. f.), nndl. *haag* (härtill stadsnamnet *Haag* el. *s'Gravenhage*), yngre mht. samt nht. i poesi *hain* m.; i senare västgerm. språk ish. med bet. häck, även häck-buske, törne el. hagtorn; jfr fornlt. (glossa) *hagan* »paliurus». Ordet är *n*-stamsvariant (urgerm. **haȝan-*) till fsv. *hagh* n., nsv. dial. *hag* n. gärdsgård el. inhägnad i skog, ags. *hæg-* (jämte *hagu-* i *hægþorn, haguþorn* hagtorn), fht. (enstaka ex.) *hag* i bet. stad, mht. *hac*, nht. *hag* m. inhägnad (skogspark, hage el. äng), även busksnår. Andra väsentl. synonyma ord av samma rot äro meng. o. mndl. *hegge*, mht. nht. *hecke* f. (sv. häck lånat från ht.), urgerm. **haȝiô-*, samt ags. *hege* m. (*i-* el. *s*-stam?), eng. *hay*. Roten germ. *haȝ* (väl av annat ursprung än *haȝ* i bet. »passa», roten till vb. behaga o. s. v.) har av Thurneysen (jfr Kluge) förklarats ss. motsv. förgerm. *kagh* ock samma som den keltiska roten i forngall. *caium*, kymr. *cae* o. s. v. med grundbet. »hägnad» el. »infattning» el. dyl. (urkelt. **kagio-*), hvartill kanske hör fra. *quai*, sp. *cayo* o. s. v., källan till lt. *kaje* ock vidare sv. kaj?

Hagel n.; av. fsv. *haghl* n. hagel (frusna rägndroppar), motsv. isl. no. *hagl* n., da. *hag(e)l* n. el. c. (ss. kollekt.), ags. *hagol, hæg(e)l* m., eng. *hail*, fht. *hagal* m, mlt. ndl. nht. *hagel* m. hagel, mäst kollektivt (jfr i individuell bet. fsv. *haghlsten* o. s. v. i andra äldre språk o. nsv. hagelkorn o. s. v.), i nyare tid även om

blyhagel. Ordet är väl sl. m. gr. *κάχληξ* småsten, kisel, vare sig att detta grek. ords bet. är den äldre bet. hos hagel, såsom man antagit med stöd av nht. dial. *kieseln* v. hagla o. s. v. (jfr Kluge), eller att båda ordens grundbet. syftat på hvit färg, ss. nyligen på grund av sanskr. *kahlâra-* hvit vattenlilja föreslagits av Uhlenbeck, bl. a. i (P. B) Beitr. XXVI 298.

Hagtorn r.; av likbet. y. fsv. *hagtorn* m., motsv. isl. *hagþorn* m., da. *hagtorn* c. i s. bet.; jfr isl. bif. *hagþyrnir* m., samt ags. *hæg-* ock *haguþorn,* fornlt. *haginthorn,* mht. *hage-*, *hagen-dorn* m., o. s. v. hagtorn, egentl. törne till hägnad, häck-törne, sammans. med fsv. *hagh* n. (ock motsv.) eller med andra subst. i lika bet, hörande ihop med hage.

1. **Haj** m. r, fisknamn, motsv. da. *haj* c., nht. *hai* m.; jämte ä. nht. *häye* lånat från ndl. (eller kanske från fris.?); jfr likbet. ndl. *haai* m., bif. flaml. *haaie* f., ä. ndl. *hai, hei* m., hos Kil. *haeye* o. *haye,* ostfris. *hai(e), hei.* Man antager gärna samband med det nordiska ordet, sv. dial. vid västkusten *hå* pigghaj, Acanthias, no. *haa* m, isl. *hár* (ock nisl. *háfr*) m. i s. bet., lånat eng. dial. *hoe* hundhaj, Scyllium; sammans. sv. dial. *håskärding* Scymnus, isl. *háskerðingr* m. Den nord. stammen *hâ-,* i fornisl. enligt uppgift med nasalerat *á,* har sammanställts, ss. motsv. urgerm. **hañhu-,* med sanskr. *çanku-* m., namn på något slags vattendjur (möjligen rocka?). Se Lidén i Uppsalastud., tillegn. S. Bugge (1892) s. 90. Möjligen är det ndl.-ostfris. ordet, som svårligen kan utan vidare förklaras av fornnord. *hâ-,* en gammal *ia*-stamsvariant, urgerm. **hañhia-?*

2. **Haj** r. (biform till haie med franskt uttal) dubbel rad av folk i parad; lånat av fra. *haie* f. rad, led(er), egentl. häck = mlat. *haga,* lånord från något germ. språk (snarast mndl.) sl. m. sv. hage.

3. **Haj** adj., i Spegels Gloss. 1712 *haj* »häpen»; jfr likbet. *hajji* i sv. dial. i Finland (motsv. ett adj. på *-ig* i riksspråk). Härtill vb. haja till. Kanske får man förutsätta någon förr bruklig interj. **haj* såsom skrämmande tillrop? Eller skulle man få tänka sig, att det folkspråkliga adj. harig rädd, avlett av hare, fått en biform *hajji* i barnspråk med *j* för *r* (jfr kortformer till namn ss. Maja, Kaja, Moje för Maria, Karin, Maurits) ock med *a* kort näst före *j* efter allmän regel, samt att *hajji* sedan förlorat det slutande *i*?

Hak n, troligen samma ord som hake i nyare lånad form (med neutralt genus efter knä i teknisk bet.?) av lt. dial. *hāk,* sidoform (= mtl. *hake*) till lt. *haken* m. hake, eller kanske (egentl. som term i skeppsbyggeri?) av det motsv. ndl. *haak* m. hake, även hak på planka el. bjälke ss. timmermansterm.

1. **Haka** v., motsv. no. *haka,* da. *hage,* lt. ndl. *haken* o. s. v., denominativ till hake.

2. **Haka** r.; av likbet. fsv. *haka* f., motsv. isl. no. *haka* f., da. *hage* c. haka, urnord. **hakôn-,* det nordiska namnet för ifrågavarande kroppsdel, som i västgerm. språk betecknas med det ord som motsvarar sv. kind; väl ss. femininvariant till hake egentl. betecknande (kroppsdel) som har form av hake, som skjuter fram i vinkel.

Hake r.; av likbet. fsv. *haki* m., motsv. (isl. *haki*) no. *hake* m., da. *hage* c., ags. *haca* m., fsax. i dat. pl. *hacon,* mlt. *hake,* ndl. *haak* m. hake, krok. Gamla varianter i väsentl. lika bet. äro: med forngerm. *ô* ags. *hôc* m., eng. *hook* hake, mlt. *hôk* m. hörn, udde, ndl. *hoek* m. hörn; med forngerm. *â* (utom isl. *hákr,* beteckning för hänsynslös person, som anses höra hit) fht. *hâko,*

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.
Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.
Arvidi = Manuductio ad poesin svecanam vthaff A. Arvidi, 1651.
Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.
Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.
Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.
Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.
D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.
Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.
Idg. Forsch. = Indogermanische Forschungen.
Jessen = Dansk etymologisk Ordbog ved E. Jessen.
Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.
Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.
Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.
Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.
Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-sveco-germanicum, 1640.
Noreen: Altschw. Gr. = Altschwedische Grammatik von A. Noreen.
Noreen: Sv. Etym. = Svenska etymologier af Ad. Noreen (Skr. utg. af Hum. Vetenskapssamf. V. 3).
Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).
N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.
P. B. Beitr. = Paul's & Braune's, resp. Sievers' Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.
Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).
P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.
Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.
Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.
Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.
Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.
Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.
Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.
Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.
Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.
Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.
Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.
Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie.
Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste, 1807.
Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur.
Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.
Zupitza: Germ. Gutt. = Die germanischen Gutturale von Ernst Zupitza (1896).

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

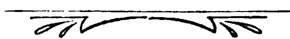
har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara mest populär.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar är i huvudsak planlagd efter **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, dock så att här ofta hänvisas till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna ock iakttages större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska Akademien välvilligt lämnat understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 25 öre för hvarje ark.

I detta fämte häfte hava vidtagits några ändringar i skrivningen av vissa fornformer samt införts den nya beteckningen realgenus (r.) för denkön i svenskan.

Tryckfel: S. 255 (a) r. 20 står: höja, läs: böja.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri, 1902.

Wordfund (6)

ETYMOLOGISK SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

SJÄTTE HÄFTET.

HAKE—HOV.

STOCKHOLM, HUGO GEBERS FÖRLAG. LEIPZIG, M. SPIRGATIS.

Pris: 75 öre.

Se omslagets öfriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
art. = artikeln
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis (denkön i danska)
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk).
eng. = engelsk(a)
f. (i fda., ffra., ffris., fno., fslav., o. s. v.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
i-h. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = medeltyska*)
n (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
r. = ord med realgenus (denkön)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sal. = således
urgerm. = (urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
atm. = åtminstone
ä. = äldre

*) = »mitteldeutsch», som bättre översättes med »mellantyska».

samt (åtm. enligt allmänt antagande med gammalt *â*) nht. *haken* m. hake, krok, hvars *k* ss. gammalt högtyskt dock icke direkt motsvarar de andra språkens *k*; därjämte fht. *haccho* o. s. v. samt fht. *hâg(g)o*, mht. *hagge(n)* i s. bet. Vare sig konsonantvariationen här hänför sig till förgerm, rotvariation eller germ. *k* härstammar från ett på *n*-suffix beroende germ. *kk*, får kanske antagas som gammal sidoform, eventuellt älsta germ. form av roten ett germ. *hah: hôh*. Detta med stöd av got. *hôha* m. plog o. fht. *huohili* liten plog, där bet. specialiserats liksom i mlt. *hake* o. nht. *haken* årder (jfr ock sv. ärjkrok). Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 164. Denna rot kunde man med Pedersen i Idg. Forsch. V 50 återfinna i litau. *szaka* gren o. sanskr. *çâkhâ* gren. Kanske har också hake o. s. v. älst betecknat ett trästycke, bildat genom naturlig växt av två grenar i vinkel mot hvarandra? Enligt annan mening (se Zupitza : Germ. Gutt. s. 111) hör hake ihop med lett. *kegis* krycka. Ock Falk o. Torp antaga en rot med bet. »vara krokig», uppträdande i olika former, här slutande på ie. *-g*, hvarav germ. *-k*, d. v. s. ss. ie. *keg* o. s. v.; i andra fall ss. ie. *kek* (t. ex. i has, se nedan), även med inre nasal ss. ie. *keng* (t. ex. i 1. hank) el. ie. *kenk* (jfr hänga).

2. **Hake** r. i mässhake, på 1600-t. (t. ex. Lex. Linc.) *messehake*, en endast i nsv. känd, kanske på association med det vanliga hake beroende (väl. icke urgammal?) variant till likbet. fsv. *mæssuhakul (mæssohakol, messehakell)* m., motsv. fno. *messuhǫkull*, da. *messehagel (-hagl)*, sammans. av fsv. *hakul* m. mässhake, fno. isl. *hǫkull* m. kappa, som bars utanpå den vanliga dräkten, motsv. likbet. got. *hakuls*, fht. *hachul* m. med bif. ags. *hacele* f. samt (avledn. på germ. *-iôn-*) isl. *hekla* f., hvarifrån man härleder namnet på vulkanen Hekla på Island. Ordet anses ss. älst betecknande ett djurskinn, som man bar över axlarna, vara sl. m. fslav. *koža* hud, skinn, läder, detta åter anses vara avledning till fslav. *koza* get, hvilket ord har en germansk avljudsform i mlt. *hôken* (*hûken* med *û* av *ô*), mndl. *hoekijn* n. killing el. lam av hankön. Enligt ny etymologi av v. Grienberger (Got. Wortk. s. 107) skulle germ. **hakula-* vara sl. m. haka ock sål. väl egentl. hava betytt klädnad som berör hakan (med sin översta del) el. dyl., väl från början en deminutivbildning.

Hal adj.; av likbet. fsv. *hal*, motsv. ä. da. *hal*, sidoform med fordom kort *a* till isl. *háll*, no. *haal* samt fht. *hâli*, mht. *hæle, hæl* i. s. bet. (jämte enstaka y. mht. *hail-*: jfr ags. *hâl-stân* kristall?). Med anledning av ndl. *hal* n. tjäle (som av andra sammanställts med lat. *callum* hårdhet i huden, även hårdhet i marken) har man tänkt sig, att vårt adj. ss. ursprungl. använt om is skulle vara sl. m. litau. *szálti* v. frysa, *száltas* adj. kall, *szaltis* frost, *szalnà* rimfrost, fslav. *slana* rimfrost, m. fl. ord (jfr Franck, art. *hal* n., samt Zupitza: Germ. Gutt. s. 184). — Halka r. (f.) med äldre bif. *halke* m.; jfr fsv. *halka* f., ä. da. *halke* samt no. *haalka* f., *haalke* m. med bet. halka el. halt ställe. — Halka v.; jfr no. *haalkast* bli hal.

1. **Hala** v., sjömansord, motsv. fornisl. (enstaka) *hala*, no. *hala*, da. *hale*, lt. ndl. *halen* hala; jfr. i s. bet. eng. *hale* o. *haul*, samt i romanska språk lånat, väl närmast från ndl., ffra. o. nfra. *haler*, sp. *halar* o. s. v.; med allmännare bet. bringa till sig, hämta fsax. fht. *halôn*, meng. mndl. mlt. *halen*, ffris. *halia*. En variant i lika bet. är fht. *holôn*, nht. *holen* (nu även ss. sjöterm: hala, väl efter

lt. ndl. *halen)*. I fht. o. mht. träffas hos detta verb undantagsvis bet. »ropa, kalla till sig». Hållande denna bet. för älst, sammanställer man med lat. *calare* o. gr. *καλεῖν* kalla, ropa, även med lett. *kalût* v. prata o. s. v., på fjärmare håll med nht. adj. *hell* gäll, klar o. s. v., även med fslav. *klakolŭ* klocka (urslav. **kolkolŭ*, en reduplikationsform). Om denna etymologi bör här anses tillräcklig, ock om man icke t. ex. jämte forngerm. *halôn* med egentlig bet. »ropa» haft ett etymologiskt skilt verb med annan grundbet. »draga» el. dyl., som kanske vore att sammanföra med fsv. isl. *hali* m., no. da. *hale* svans (grundbet.: det som drages med, släpar bakefter?), så får kanske vårt verbs användning i sjöspråket sättas i särskilt samband med sjömäns sedvana att, som det heter, »hala efter sång»? Jfr följ. artikel.

2. **Hala** v. i förhala ock hala ut på tiden, av fsv. *hala* i *forhala* förhala, uppehålla, motsv. likbet. da. *forhale,* hvartill subst. ä. da. *forhal* dröjsmål, respit. Verbet avviker till bet. alldeles från mlt. *vorhalen,* form med prefix använd i olika härledda bet. till mlt. *halen* bringa till sig, hämta. Kanske har man här ett därifrån etymologiskt skilt verb med grundbet. »draga» (jfr. 1. hala) ock härledd bet. draga ut på tiden? Eller möjligen ett denominativverb till fsv. isl. *hali* m., no. da. *hale* svans, sål. med egentlig bet. låta något likt en svans komma bakefter el. dyl.? Detta senare finge gälla, ifall detta subst. (som förslagsvis förklarats ss. till bet. sekundärt under 1. hala) riktigt sammanställts med sanskr. *çala-* pinne, pigg, *çalya-* pil- el. spjutspets, tagg, gr. *κῆλον* skjutvapen, pil (m. fl. ord, se t. ex. Zupitza: Germ. Gutt. s. 182).

1. **Hall** r. (m.) täckt gång o. s. v., sammans. saluhall, förr om lokal för fabriksvarors besiktning o. stämpling, med sammans. hallordning, -rätt samt (nu mäst i överförd bet.) hallstämpel; troligen i bet. sal (motsv. da. *hal)* egentl. nyupptaget från fornnord. literatur, men i övriga bet. (motsv. da. *halle)* väl lånord från lt.; samma ord som fsv. *hal, hall-* f. sal, isl. *hǫll* f., ags. *heall* f., eng. *hall,* fsax. fht. *halla,* mlt. nht. *halle,* ndl. *hal* f. med forngermansk bet. stor sal el. byggnad inrymmande en sal, utgörande det förnämsta rummet som hörde till en bebyggd ansenligare gård; senare i västgerm. språk om en täckt gång, vestibul eller hall med öppen sida, ish. saluhall; lånat i liknande bet. fra. *halle,* ital. *alla.* Man anser ordet med grundbet. täckt byggnad ock med *ll* väl av förgerm. *ln* höra till den rot, som anses i samma germ. form *hal* ingå i got. *halja* o. s. v. dödsriket = sv. häl- i hälvete, ock som annars fins ss. motsv. ie. *k'el* i verbet ags. fsax. fht. *helan* dölja ock fornir. *celim* jag döljer, motsv. i lat. väl det egentliga simplex till *occulo* vid sidan av lat. *cēlo* med långt *ē* i s. bet.; samt med *ll* väl av *ln* i lat. *cella* f. kammare, litet rum o. s. v.; med annan avljudsform germ. *hul* (förgerm. *k'l̥*) i hölja o. s. v.

2. **Hall** r. (f.) häll, klippa (i poesi o. i dial. samt i ortnamn); av fsv. *hal, hall-* f. (o. m.?) häll, (flat) sten, klippa, väl jämte isl. *hallr,* no. *hall* m. sten ock troligen även nsv. häll (med *i*-omljudet från särskilda forntida kasus) härstammande från ett urnord. **hallu-*, motsv. got. *hallus* m. klippa. Ordet anses vanligen, ss. ursprungl. betecknande hvad som höjer sig från jordytan ock liksom lat. *collis* kulle med *ll* beroende på ie. *ln,* bildat med samma *n*-suffix som fins i litau. *kálnas* bärg, gr. *κολωνός* o. *κολώνη* kulle, höra till den

ie. roten *kel: kol*, som ingår i litau. vb. *kel-*, *kélti* höja, lyfta, i lat. vb. *ex-cellere* stå högt, framstå med adj. *celsus* högrest, vidare i flera subst. som till bet. likna vårt ord, ss. ags. *hyll*, eng. *hill* kulle, litau. *kalva* liten kulle, lat. *culmen* topp, höjdpunkt samt sv. holme o. s. v. Från denna rot med icke-labialiserat *k* bör man väl hålla skild den ie. roten *qel* t. ex. i isl. *hváll* o. *hóll* m. höjd, backe (jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 57). Avvikande från den gängse etymologien finnas hos Falk o. Torp två alternativa sammanställningar: antingen med preuss. *kalso* flat kaka (enligt Zupitza: anf. arb. s. 111 sl. m. isl. *hella* f. häll), i hvilket fall *ll* i germ. *hall-* skulle bero på gammalt *lz*; eller hällre med fornir. *calath* adj. hård, kymr. *caill* testikel (grundf. **kallio-*) samt fornir. *cloch* sten, i det här antages en rot med bet. »vara hård» (annars kunde väl även bet. hos fornir. *calath* vara sekundär, ursprungl. = beskaffad som sten).

Halling r.; lånat av no. *halling* m. slags hallingdalsdans, annars = inbyggare i Hallingdalen (fno. *Haddingiadalr)*.

Hallo n. (vulgärt subst.) oljud, larm, förr också ss. lystringsrop, äldre variant till **hallå**; lånord av likbet. lt. *hallo* interj. o. subst. (t. ex. *'n gefährlich hallo* ett fasligt hallo), nht. *hallo(h)*; härtill nht. *halloen* v. ropa hallå, hojta. En variant utan *h* ss. subst. är sv. o. no. dial. *allo*, lt. (även som interj.) *allo* (månne påverkat från fra. *allons* som tillrop?). Vår interj. är väl icke, ss. man förmenat, den med enklitiskt forntyskt *-â*, resp. nyare *-ô*, förstärkta imperativen till lt. *halen* v. i bet. ropa, kalla till sig (se 1. hala), utan en därav oberoende onomatopoetisk bildning, vare sig den uppstått i tyskan eller möjligen haft främmande härkomst; jfr meng. *halloicen* v. ropa hallå (till), hetsa (jakthundar el. dyl.) med rop, neng. (med olika accentuering) *hallow*, *halloo*, samt ffra. *halloer* v. förfölja under rop. Jfr holla.

Hallon n., endast i nsv. känt bärnamn, 1694 hos Bromelius jämte bif. *hollon;* jfr sv. dial. *hallbär* i s. bet. Ehuru Gottlandsdial. *halde* hallon (Schagerström: Om sv. bär- o. fruktnamn på *-on* s. 9) jämte ä. nsv. *hollon* tycks förutsätta fsv. *ld*, får man väl icke antaga detta *ld* vara urgammalt (med urgerm. växling **halþ-: *halð-*), utan snarare ombildning efter fsv. *aldon* ock gottl. dial. *alde* = vårt ållon. Vårt ord hör väl med urgerm. *ll* till 2. hall, så att hallon egentl. äro bär som finnas (på buskar) på stenig mark.

Halm r.; av fsv. *halmber* m. halmstrå, halm, motsv. isl. *halmr* m. i s. bet., da. *halm* halm, ags. *healm*, fsax. fht. o. s. v. *halm* m. strå, förgerm. med osäker rotvokal: **k'olmo-* el. **k'almo-*. Ordet fins även i andra ie. språk, mäst med oviss ursprunglig vokalism, med ie. palatal *k'-:* fslav. *slama* f., ry. *soloma* o. s. v. halm, lett. *salms* halmstrå, *salmi* halm, preuss. *salme* halm, gr. *κάλαμος* rör, *καλάμη* strå, lat. *culmus* sädesstrå (*calamus* rör, väl från grek.); svårligen, ss. man förmenat, sl. m. lat. *culmen* topp, *ex-cellere* stå högt, *celsus* högrest, då dessa ord väl höra ihop med litau. *kálnas* bärg o. s. v. med icke-palatalt ie. *k-* (se 2. hall). Möjligen får den härvarande roten med ie. form *k'el*, hvartill väl hör ir. *cuilc* rör, vass, med Falk o. Torp identifieras med roten för hål, så att strået el. röret genom vårt ord ursprungl. betecknats ss. det ihåliga? Om denna ie. rot *k'el* med bet. dölja, hölja se bl. a. 1. hall.

Hals r.; av likbet. fsv. *hals* m., motsv. isl. no. da. *hals* (m.), got. fsax. fht. o. s. v. *hals* m., ags. *heals* m. hals; likşom lat. *collus, collum*

hals med ie. grundstam **kolso-*, hvars *k-* dock är av omtvistad ursprunglig kvalitet (eventuellt = ie. *q-*). Vanligen anses ordet, ss. sl. m. lat. *excello* v. står högt, pc. pass. *(ex-)celsus* o. s. v., höra till ie. roten *kel*, som behandlats under 2. hall. Grundbet. har man angivit = framstående kroppsdel (se Kluge) eller = huvudets bärare, stolpe, pelare o. s. v.: se Zupitza: Germ. Gutt. s. 50, där ss. formellt motsvarande ord angives fslav. *klasŭ*, ry. *kolos* o. s. v. ax, hvilket till grundbet. förmodas likna lat. *culmen* topp ock där även fslav. ry. (o. s. v.) *čelo* panna hänföres till samma rot ss. *s*-stamsbildning. Däremot har Noreen i Idg. Forsch. IV 322 f. med påpekande att nordiska dialektformer synas förutsätta en biform urgerm. **halasa-* el. **halisa-*, utvidgad *s*-stam, sammanställt med fslav. *kolo* n. hjul (stam *koles-)* ss. en *s*-stamsbildning, vid hvars sida fins en *o*-stam i isl. *hvel* n. hjul, i lat. *colus* spinnrock ock i gr. *πόλος* axel, pol, alla med grundbet. »hvad som vrider sig»: till ie. roten *qel: qol*, hvarav en reduplicerad form fins i sanskr. *cakra-* hjul, gr. *κύκλος* krets samt sv. hjul (s. d.). Andra hava sedan till stöd för denna etymologi på hals påpekat, att rotens reduplikationsform även tycks föreligga i litau. *káklas* hals (se Idg. Forsch V 56 ock Bz. Beitr. XXI 218). Denna ie. rot *qel* torde för övrigt ingå i de balt.-slav. orden för »knä» (ursprungl. = vridbar kroppsdel?): litau. *kelýs*, lett. *tselis*, samt fslav. ry. o. s. v. *kolěno*. — En gammal sammans. av germ. **halsa-* hals ss. efterled är det nomen som ligger till grund för frälsa (s. d.). — **Halsstarrig** adj., med s. bet. i Lex. Linc. 1640, lånord från tyska (lt.?) = da. ndl. nht. *halsstarrig* i s. bet.; jfr likbet. ä. da. *hals-starg*, mlt. *-stark* samt ä. nht. *-starg, -stark, -störrig;* till nht. *halsstarre* f. styvhet i halsen, egentl. som kroppslig åkomma, ofta bildligt; av nht. *starr* adj. styv, stel, väl med nyare *r*-förlängning av den i adj. fht. *starablint*, ndl. *staarblind* o. s. v. ock i vb. fht. *starên*, mlt. ndl. *staren* stirra (jfr nht. *starren* i s. bet.) ingående stammen germ. **stara-*, hvilken är alldeles samma som eller ock variant till stammen i sanskr. *sthirá-* hård, fast, styv; jfr gr. *στερεός* hård, fast. Jfr. vidare sv. starr, även stark.

Halster n.; av likbet. fsv. *halster* n. (bif. *haaster*, väl med i dial. bortfallet kakuminalt *l*), ett i andra språk åtm. i lika bet. okänt ord (jfr no. da. *rist*, mlt. *rôste*, nht. *rost* o. s. v. samt eng. *grill* från fra., se 1. grill); dock möjligen egentl. samma ord som ostfris. *halster* grovt bröd som i hast gräddas i het aska eller på halster? Månne (jfr Hellquist i Arkiv VII 169) till roten för lat. *calēre* vara het med adj. *calidus*, *caldus* ock subst. *calor* o. s. v.? Jfr lt. *hall*, *hallig* adj. torr: om luft, ish. vind, även lt. *hāl*, nht. (mt.) dial. *hähl*, samt dial. o. äldre ndl. *haal (hael*, Kil.) torr, saftlös, mager; vidare lett. *kals-* adj. torr, mager, *kaltēt* v. torka, röka, *kalst* v. förtorkas: till en variant utan begynnande *s* av roten för gr. *σκέλλω* uttorkar, *σκελετός* förtorkad, *σκληρός* torr o. s. v.? En annan etymologi, som kan på enkelt sätt förklara *s* i halster, men knappast är tillämplig på ostfris. *halster*, har framställts av von Friesen i Språk och Stil I s. 229. Ordet skulle, ss. egentl. betecknande apparat hvarmed matvaror hållas över elden, vara ett med förgerm. *-tro-* bildat nomen instrumenti till den germ. roten *hald* hålla (se hålla).

1. **Halt** r. innehållskvantitet av värdefullt ämne; lånord av nht. *halt* m. halt, egentl. innehåll; jfr likbet. da. *gehalt* c., ndl. *gehalte* n. av det

nu i vårt ords bet. mera brukliga nht. *gehalt* m.; till nht. *halten* v. = sv. hålla. — Haltig adj. i sammans., av likbet. nht. *-haltig*, hvarav översatt da. *-holdig*.

2. **Halt** i krigsväsendet; lånat som subst. av nht. *halt* m. uppehåll, egentl. = 1. halt; som kommandoord av nht. *halt*, imper. till vb. *halten* hålla. Från samma ht. ord härstamma fra. *halte*, eng. *halt;* närmast från fra. bl. a. ndl. *halte*.

3. **Halt** adj.; av likbet. fsv. *halter*, motsv. isl. *haltr*, no. da. *halt*, got. *halts*, ags. *healt*, eng. *halt*, fht. mht. *halz* halt. Till samma stam, som antages vara = förgerm. **koldo-*, har man hänfört fornir. *coll* fördärv ock enligt Falk o. Torp fins ett fornir. *coll* adj. halt. Ss. fjärmare besläktat har man sammanställt lat. *claudus* halt (ock ett något osäkert sanskr. *khôḍa-*, sidoform till *khôra-* halt, jfr Z. f. vgl. Spr. XXXIV 152 f.). I ry. *koldyka* c. haltande person, *koldykat'* v. halta kan ingå ett urslav. **kŭld-* ss. avljudsform till vårt ord, ifall slav. *d* är gammalt, hvilket kanske är osäkert på grund av en likbet. stam = urslav. **kŭlt-* i ry. *koltychat'* halta, *kolča* haltande person, *kolty-nogij, kolče-nogij* som har haltande gång. Även fins armen. *kał* halt (utan dentalkons. ock med flertydig rotform, se Bugge i Z. f. vgl. Spr. XXXII 50). Roten till vårt ord, kanske till grundbet. snarlikt nht. *lahm* halt = sv. lam sl. m. fslav. *lomiti* bryta, fins väl i gr. *κόλος* o. *κολοβός* lemlästad, stympad, lat. *incolumis* oskadd, litau. *kal- : kálti* v. smida, hamra, fslav. *kol- : klati* v. sticka, slakta, med mera avvikande form i gr. *κλάω* v. bryter (av), *κλαδαρός* bräcklig, samt i ry. *klast' (klad-)* v. kastrera, även kanske i det forngerm. subst. isl. *hildr* o. s. v. strid, krig. Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 107. — Halta v.; av likbet. fsv. *halta*, motsv. no. *halta*, da. *halte*, ags. *healtian*, mht. *halzen* (jfr isl. *haltra*) i s. bet. — Hälta r., egentl. i folkspråk brukat om åkomma hos kreatur, motsv. no. *helta* f. halthet; jfr i s. bet. fsv. *hælti* f., isl. *helti* f.

Halv adj.; av likbet. fsv. *halver*, motsv. isl. *halfr*, da. *halv*, got. *halbs*, ags. *healf*, fsax. *halb-*, *half*, fht. *halb* o. s. v. i lika bet. Enligt förslag av Bugge i Bz. Beitr. III 117 hör ordet med suffixalt germ. *ƀ* till en rot med förgerm. form *k'al*, som ingår i adj. isl. *hallr*, ags. *heald*, fht *hald* lutande (urgerm. **halþa-*, i svenskan grundord till vb. hälla) samt i litau. *szalìs* f. sida, trakt (till bet. snarlikt isl. *halfa* f., jfr nedan halva). Härtill har tillagts av v. Grienberger: Got. Wortk. s. 107 f., att germ. **halƀa-* innehåller samma ie. *-bho*-suffix som fins bl. a. i de got. adverben på *-ba*, samt att det till grundbet. syftar på endera av de båda sidorna av kroppen, den högra eller vänstra sidan. Däremot är ordet enligt andra, t. ex. Kluge o. Persson i Z. f. vgl. Spr. XXXIII 289, med grundbet. »kluven, itudelad» sl. m. sanskr. *kalp*, *kḷp* v. vara i ordning, vara till pass, bli till del, även aktivt (pres. *kalpayati):* bringa i ordning, fördela. Roten, ie. *kelp*, skulle egentl. betyda »skära (itu), klyva» ock väl vara en gammal *s*-lös variant till den rot som fins t. ex. i mlt. *schelf*, eng. *shelf* hyllbräde, mlt. *schelver* avfläkt el. lossnat stycke, ndl. *schilfer* avflagad tunn skiva, fjäll, samt i lat. *scalpo* o. *sculpo* ristar, mäjslar o. s. v., ock som är en utvidgad form av roten för skilja ock t. ex. för lat. *sculna* skiljedomare o. s. v. — Halva r.; av fsv. *halva* f. halva (om den ena av en bys tva huvuddelar), oftare i bet. sida, överförd på personligt förhållande, särskilt i *af — halvum* = å — vägnar; motsv. isl. *halfa* f. i s. bet., ofta allmännare = del, ish. lands-

del el. världsdel, no. *halva* f., nordisk *n*-stamsvariant till got. *halba*, ags. *healf*, fsax. *halba*, fht. *halba* f. o. s. v. hälft, sida, hvarav äro bildade nu brukliga adverb med bet. å — vägnar el. för — skull, delvis även med lokal bet.: nht. *halb, halben, halber*, ndl. *halve*, samt i bet. förutom ndl. *behalve*. — Halvera v., motsv. da. *halvere*, lånord från lt. = mlt. *halvéren*, ndl. *halveeren*, mht. nht. *halbieren*, i tyskan tidigast känt i partic. pass. brukat om klädedräkt, hvars ena halva hade annan färg än den andra efter ett franskt mod från 1100-talet. — Halvspänn subst. i uttr. på h., motsatt på el. i helspänn, jfr i s. bet. hos Weste ock Dalin *på half-(hel-)spändt* samt no. *i halvspenning*. Är det nuv. sv. uttrycket direkt bildat till vb. spänna, paralellt med på lut till vb. luta el. det därmed synonyma på häll till vb. hälla? Då kanske efter uttryck med gamla subst. ss. på fall vid sidan av vb. falla? Eller skulle -spänn här egentl. vara ett fsv. **-spænd* f. spänning, där det slutande *-nd* assimilerats till *-nn*?

Hambopolska r. (med ny ellips hambo r.); bildat med folkspråkligt uttal av namnet på Hanebo socken i Hälsingland.

Hamling r., term i skogshushållning, subst. till vb. *hamla* i dial. stympa träd genom borthuggning av grenar, ursprungl. i allm. stympa, av fsv. *hambla* stympa, lemlästa, motsv. isl. *hamla*, ä. da. *ham(b)le*, ags. *hamelian*, fht. *hamalôn* stympa, lt. *hameln*, nht. *hammeln* kastrera (en gumse), denominativverb till fht. *hamal* stympad, som ligger till grund för nht. *hammel* m. snöpt gumse, lånat sv. hammel. Ett hithörande adj. utan *l* är fht. *ham* ofärdig (stam *hamm-*, väl med assimilerat *n*-suffix). Dessutom fins ett sällsynt (möjligen felaktigt) fsv. *hambra* v. stympa. Huruvida man får antaga etymologiskt samband vare sig med vb. hämma o. s. v. eller med zend. o. pers. *kamna-* »litet» eller med det till bet. snarlika got. *hamfs*, fht. *hamf* ofärdig, lemlästad, hvilket anses, ss. sl. m. gr. *κάμπτω* kröker, böjer, hava haft en äldre bet. krokig, böjd, lämnas därhän. Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 108.

Hammare r., nyare form (redan på 1300-t. en gång i best. dat. *hamaranum)* för hammar, nu poetisk form, ä. nsv. *hammar;* av fsv. *hamar* m. hammare, även klippa, bärgshöjd, i hvilken bet. ordet fortlever i sv. dial. *hammar* stenig (skogs-)backe samt i många svenska ortnamn på *Hammar-, -hammar, -hamra*. I de fsv. uttr. *hamarskipt* ock *by ligger i hambri* åsyftas kanske (enligt R. Norrby) sten, utmärkande tomtgräns. Ordet motsvarar isl. *hamarr*, no. *hamar* m. med bet. ss. i fsv., da. *hammer*, ags. *hamor, hamer-*, fsax. *hamar, hamur*, fht. *hamar* m. o. s. v. (i got. icke uppvisat) med bet. hammare, tydligen för äldre bet. redskap el. vapen av sten, härledd från ursprunglig bet. »sten». Ursprungl. en variant av samma ord är väl det till formtida vokalkvantitet ock stambildning avvikande fslav. *kamy, kamen-(-enĭ)* m., ry. *kamen'* o. s. v. sten, samt litau. *akmů, akmen-* sten, som tycks bilda mellanled mellan den slav. formen ock de trots olikheten i *k*-ljudets art väl samhöriga orden sanskr. *açman-* m. sten, klippa, stenredskap o. *açmara-* adj. stenig. Hit hör även (med etymologiskt obestämbart *k*) gr. *ἄκμων* städ. Växling mellan *r-* ock *n*-suffix kan här möjligen en gång ha förekommit inom ett urgammalt paradigm, ss. antagits för flera liknande fall, bl. a. för sv. vatten o. s. v. med *n* vid sidan av fsax. *watar* o. s. v. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 195.

Hammel r. (m.), lånat i nyare tid, väl egentl. ss. betecknande kött av hammel (fårkött) till mat, av nht. *hammel* m. snöpt gumse, motsv. fht. *hamal*, mlt. ndl. *hamel* m. i s. bet.; ursprungl. adj. med bet. kastrerad el. älst i allm. stympad, av samma stam som ligger till grund för fsv. *hambla* v. stympa ock nsv. subst. hamling (s. d.).

1. **Hamn** r. sjöhamn; av likbet. fsv. *hamn, hampn* f., motsv. isl. *hǫfn* f., da. *havn* c., ags. *hæfen* f. (eng. *haven)*, mlt. *havene, have* f. (m.), ndl. *haven* f., mht. *habene, habe* f. samt i från lt. lånad form nht. *hafen* m. i s. bet. Jfr mht. *hap* n. hamn. Man har sökt förklara vårt ord ss. med egentlig bet. »omslutande, skyddande plats» nära sl. m. antingen vb. hava eller vb. häva, got. *hafjan*, det senare verbets rot då här att fatta i en ur bet. »gripa», som fins i motsv. lat. vb. *capio*, utvecklad bet. »omfatta, omsluta», med hvilken bet. samma rot tycks ingå i subst. fht. *havan*, nht. *hafen* m. kärl, kruka (till grundbet. snarlikt fat). Annars har man även föreslagit att ställa vårt ord i närmaste samband med hav, fsv. isl. *haf* n., hvilket ord har särskilt närliggande bet. i sin nyare tyska (lt.) form *haff* = en av landtunga innesluten hafsvik; sål. hamn kanske ursprungl. = plats hörande till (stående i förbindelse med) havet el. dyl.? — Hamna v., motsv. no. *havna*, da. *havne;* icke funnet i ordböcker före 1700-t., kanske bildat efter lt., motsv. mlt. ndl. *havenen* (bif. mlt. *haven*) komma i hamn.

2. **Hamn** r. skepnad, vålnad; av fsv. *hamn* m. skapnad, utseende, skepnad, klädnad, dräkt, motsv. no. *hamn* m. Jfr fsv. *hamber* m., isl. *hamr* m., no. da. *ham* i s. bet., nsv. dial. *hamm* med helt speciell bet. hinna kring foster hos kreatur, efterbörd, väl efter lt., där i denna bet. finnas *ham (hamme* hos Kil.) ock bif. *hamen, hamel.* Stammen till fsv. *hamber* o. s. v. är urgerm. **hama-*, den andra formen härstammar från urgerm. **hamn-*, tillhörande vissa forntida kasus i *n*-stamsböjningen, vid sidan av urgerm. **haman-*, grundstam till ags. *hama* m. hölje, dräkt m. m., hvilket subst. annorstädes förekommer som efterled i sammans., bl. a. i fsv. *likame* (för **lik-hame)* o. *likamen* m. = nsv. lekamen (sidoform till fsv. *likamber)*, isl. *líkami*, ags. *lîchama, -homa*, fsax. *lîkhamo*, fht. *lîhhamo* m. o. s. v. med egentlig bet. »kroppsomhölje». I got. fins ett avlett verb *hamôn* kläda, med olika prefix, ss. *af-, ana-, gahamôn* o. s. v. Andra samhöriga ord äro sv. dial. o. no. *hams* m. skal, ish. agnskal el. skida, även nötfnas, bägarfoder, isl. *hams* m. (agn-)skal, ormskinn (no. *hams* även klase av nötter el. bär); vidare ags. *hemeð(e)*, fht. *hemidi*, ndl. nht. *hemd* n. skjorta. Roten, germ. *ham*, återfinner man med ie. *k'* i gall.-lat. *camisia* skjorta, hvarav fra. *chemise* o. s. v., i sanskr. *çamî* f. skidfrukt o. *çamulya-* n. ylleskjorta, i gr. *καμάρα* hvalv, hvälvt rum (urkällan till sv. kammare o. s. v.); även i gr. *κμέλεϑρον* takbjälke, tak, samt enligt gängse mening i himmel (s. d.). Denna rot med bet. »hölja, betäcka» anses vara gammal *s*-lös variant till roten med germ. form *skam* i vb. got. *sik skaman* o. s. v. blygas, ursprungl. kanske »skyla sig», samt i fsax. *skama* f. o. s. v. skam (jfr skam; se vidare Johansson i Z. f. vgl. Spr. XXX 428 f.).

3. **Hamn** i uttr. i hamn ock häl (i lika form hos Serenius 1741), nyare form med *n*, kanske efter 2. hamn, för ham, som även förekommer i samma fras samt ingår i sv. dial. *hamboge* knäveck (på Öland, se Rietz 238), motsv. isl. *hǫm* f. (gen. *hamar)*

lar på en häst; jfr no. *hombot, homsbot* f. ock ä. da. *hambou, hambofft* knäveck, vidare fsv. *hamulboghe* = lat. »sura»; i västgerm. språk med *m* el. *mm* ock med varierande bet. knäveck el. baklar på djur, skinka: ags. *hamm* f., eng. *ham*, mlt. *hame, hamme*, ndl. *ham, hamm-* jämte flaml. dial. *hame, haam* f., fht. *hama, hamma* f. Under förutsättning att germ. **hamô* vid sidan av **hammô* skulle bero på en även i andra fall förekommande, om också oförklarad förkortning av *mm*, uppkommet av äldre *nm*, har man gissat, att ordet med förgerm. grundform **kanmâ* är sl. m. gr. *κνήμη* skenben o. fornir. *cnáim, cnám-* ben (lat. »os»). Hos Franck antages däremot, att vårt ord med grundbet. böjning, böjd kroppsdel (jfr. 2. hack) är sl. m. adjektiven lat. *camŭrus* o. fornir. *camm*, båda med bet. krokig, krökt.

Hampa r.; av fsv. *hampa* f., bif. till *hamper* m. hampa, motsv. likbet. fno. *hampr* m., da. *hamp;* jfr i s. bet. ags. *henep*, fht. *hanaf, hanif*, mlt. ndl. *hennep* m., eng. o. nlt. *hemp*, nht. *hanf* m., vidare fslav. *konoplja* f. o. s. v., litau. *kanapês* o. preuss. *knapios* f. pl., samt gr. *κάνναβις*, lat. (från gr.) *cannabis*, npers. *kanab*. Hampan, som omtalas hos Herodotos såsom en för grekerna främmande växt hos skyter ock traker, är väl införd österifrån. Ordet är hos germanerna äldre än ljudskridningen, därföre väl icke inkommet genom de klassiska språken, hvarifrån så gamla lån i germ. språk knappast kunna påvisas, utan sannolikt direkt från ungefär samma (trakiska?) källa, som givit grekerna ordet *κάνναβις*. Om fjärmare urkälla bör sökas från asiatiska språk i länder söder eller öster om Kaspiska havet, ss. man gissat, lämnas därhän.

Hampa sig v., endast känt i nsv., väsentl. folkspråkligt ord (så redan enligt Sahlstedt 1773, hos Spegel 1712 ss. »verb. antiq.»); en variant till sv. dial. *happa (sig)* i ungefär lika bet. sl. m. sv. dial. *happ* n. lycklig händelse, lyckträff, isl. *happ* n. lycka o. s. v. av en stam, hvars *pp* kan bero på äldre *mp* med gammal nordisk assimilation, men också kan vara urgerm. *pp*. Se hafsa.

Hampus (-äpple), namn på en i Sverge vanlig äpplesort (också förekommande med andra namn, t. ex. vinäpple): enligt obestyrkt gissning möjligen benämd efter någon (av ätten Mörner?) med dopnamnet *Hampus* (kanske samma namn som det frisisk-tyska kortnamnet *Hampe?*). Skulle man våga sätta äpplenamnet (ss. syftande på färgen?) i samband med det tyska namnet på nypon, hvilket, utom vanl. *hagebutte* o. (med *hagen-* kontraherat till *hān-* o. s. v.) *hambutte*, har former i dial. ss. lt. *hambutje, hammbutch* (väl deminutiver) ock ä. ht. *hagenbutz, -putz?*

Hamsa v. (med hams n. o. hamsig adj. o. s. v.) väl egentl. folkspråksord, i Gottlandsdial. även i bet. leka ock slänga med en katt (Rietz 240); jfr no. *hamsa* i flera bet., bl. a. stamma, famla efter ord, samt (med bif. *hemsa)* kasta, göra undan i hast. Tydligen denominativ till subst. *hams* m. hölje, skal (se 2. hamn) är sv. dial. o. no. *hamsa* fnasa nötter, sv. dial. i Smål. *hamsa se* kläda sig, no. *hamsa* (o. *hemsa) seg til* el. *h. paa seg* hölja på sig, slänga på sig ytterkläder. Måhända är även vårt vanliga hamsa från början denom. till samma subst. t. ex. i bet. agnskal, så att verbet ursprungl. betecknat att ränsa säd från agnskal, sedan kasta (sig) hit ock dit, göra slängande rörelser, såsom när man ränsar säd? Till den allmännare bet. slarva kunde då hava medvärkat association med andra snarlika ord, ss. hafsa, slamsa o. dyl.

Hamster m. r.; liksom da. o. ndl. *hamster* nyare lånord från tyska; jfr mht. nht. *hamster* samt med *p* för *t* av okänd anledning lt. *hamsper* hamster. Jfr ock fsax. *hamastra* o. fht. *hamastro, -istro* i helt olika bet. kornmask, lat. »gurgulio». Stammen fins, med form som bevisar forntida lån, i ry. *chomjak* o. pol. *chomik* (av slav. härkomst väl lett. *kāmik*) hamster. Att ordet just i tyskan är främmande, synes dock icke sannolikt, sedan det påvisats (se 7:e uppl. av Hehn: Kulturpfl. s. 468), att djuret är urgammalt i Tyskland ock ingalunda dit inkommet först med folkvandringen. Är ordet äkta germanskt, ligger nära att tänka sig, att egentliga bet. åsyftat det som hamstern ock kornmasken hava gemensamt: att de äro svåra skadedjur för akerns gröda. Måhända är fht. *hamastro* o. s. v. en avledning till det forntyska subst. som skulle motsvara nord. *hams* agnskal, skida (se 2. hamn), så att grundbet. vore = den som tager skalen av sädeskorn o. dyl.?

Han pron.; av likbet. fsv. *han*, motsv. isl. *hann*, da. *han*. Härtill objektsform (med växlande uttal, betingat av olika forntida vokalkvantitet): honom, egentl. dat. sing. m.; fsv. *honum, hanum, -om;* isl. vanl. *honum*, men äldre *hónom, hǫ́nom, hánum* m. m.; ä. da. *hannem*, nuv. da. *ham*. — Femin. **hon**; av fsv. *hon* med bif. *hun* m. m., motsv. isl. *hón, hon, hun*, da. *hun*. Objektsform hänne av fsv. dat. sing. f. *hænne*, motsv. isl. *henni*, da. *hende*. — Enklit. mask. **-en, -n,** fem. **-na,** se 3. -en. — För att förklara de skilda formerna, kan man (se Noreen: Nord. Spr. i P. Grundr.[2] § 202) nöja sig med enhetlig urnord. stam **hân-*, hvars vokal i somliga former förändrats genom *i-* el. *u-* omljud (t. ex. *hôn* väl av **hânu*) eller förkortats t. ex. frf. *nn* (på samma sätt som *ī* förkortades hos pron. possess., nsv. min, din, sin), så att fornnord. *hann* uppkommit av **hânn* (urnord. **hânaR*), dat. fem. fsv. *hænne* av **hǣnne* (urnord. **hâniRē*) o. s. v. Visserligen kunde också tänkas, att han m. fl. former med kort vokal utgått från en särskild stamform **hăn-* med urgerm. kort *a* (jfr 1. hane). Etymon till vårt nordiska pron., okänt i andra germ. språk, är ovisst. Dock antages gärna, att *h-* är av samma ursprung som i ags. *he, hê*, ffris. o. fsax. *hi, he*, mlt. *he* o. s. v. »han» eller i got. *hi-* den här (*himma, hina, hita*) o. s. v., motsv. ie. *k'* i litau. *szìs* den här, i lat. *cis, citra* på denna sidan, o. s. v. Ock man har tänkt sig vårt pron. möjligen vara urgammalt ss. identiskt med gr. *κῆνος*, sidoform (dor. æol.) till gr. *(ἐ)κεῖνος* den där. Eller skulle det måhända, om det fått sekundärt *h-* från ett förlorat kortare nordiskt pron., motsv. ags. *he* o. s. v., kunna hänföras till ett annars på germ. område icke påvisat pron. (väl icke föreliggande i konjunktionen att?) sl. m. litau. *ans* den där, fslav. *onŭ* han, samt sanskr. *ana-* den här?

Hand r.; av likbet. fsv. *hand* f., motsv. isl. *hǫnd* f., da. *haand*, got. *handus* f., fht. *hant*, ags. fsax. o. s. v. *hand* f. hand; med spår av *u*-stamsböjning i forngerm. språk även utanför got.; ofta brukat i skilda härledda bet., särskilt i bet. »sida» (ursprungl. endera handens sida: höger el. vänster) ock i den därifran utvecklade bet. »art, slag», som fortlever i vårt av fsv. genitiv bildade **-handa** i oböjliga adj. ss. alle-el. alla-, ena-, flere-, hvarje-, många-, tvägge-, träggehanda. Germ. **handu-* hand, utan motsvarighet i andra ie. språk, har man velat hänföra ss. havande *đ* av förgerm. *t* ock grundbet. »den gripande» till roten för got. *hinþan* st. v. fanga

= sv. (1) hinna, för fsv. *hanna* v. (pres. *-ar)* med händerna taga på, vidröra, känna, väl även (i form på germ. *t*) för ags. *huntian* jaga, eng. *hunt*. Annars har vårt ord blivit av tvänne förf. sammanställt med gr. *-κοντα*, som betecknar tiotal i *τριάκοντα* trättio o. s. v. Först i Z. f. vgl. Spr. XXVI 310 av Thurneysen, hvilken med fasthållande av samband med got. *hinþan* antager för gr. *-κοντα* grundbet. en handfull, ett grepp. Sedan av Zupitza, som (Germ. Gutt. s. 183) utgår från räkneordsbegreppet ock härleder det germ. ordet från ett konsonantiskt böjt ie. **k'omt-*, betecknande tiotal ock med förlorat begynnande ie. *d-* stående i avljudsförhållande till sanskr. subst. *daçat-* dekad (= ie. **dek'm̥t-*). Da skulle hand ursprungl. hava betecknat de tio fingrarna tillsammans, m. a. o. bada händerna, ock först senare blivit använt om en hand, liksom t. ex. lat. *genu* knä anses ursprungl. varit en dual, betecknande de bada knäna. — Handfull r., *handful* i Spegels Gloss. 1712, nyare sammansättningsform för *(en) hand full* (så i Lex. Linc. art. *manipulus)* efter lt. *handvull (-full)*. — Handgemäng n., lanat av likbet. nht. *handgemeng(e)* av *gemenge* n., subst. till vb. *mengen* blanda, lanat i sv. (be-, in-) mänga. — **Handplagg** n., sammans. av dial. o. ä. nsv. (t. ex. hos Serenius 1741) *plagg* stryk, rapp, slag (kollekt.), jämte likbet. dial. o. ä. nsv. *(hand-) plagga* f. el. kollekt. plur. *plaggor* (t. ex. hos Stiernhielm), *handplaggor* subst. till dial. o. ä. nsv. vb. *plagga på* ge stryk, rappa. Det förra subst. är ss. verbalabstraktum likställt med däng, pisk, smörj, stryk o. dyl. Det senare är möjligen egentl. lånat av ä. lt. subst. *plagge* (se nedan), här använt i abstrakt bet. Sannolikt har man i alla händelser i skolspråk associerat med lat. *plaga* slag, men näppeligen är ordet från början av latinsk härstamning, likt fsv. *plagha* f. slag ock i olika bet. nsv. plåga, närmast lånord från lt. (jfr Noreen: Sv. Etym. 31). Verbet *plagga* åter är väl med betydelseutveckling lik den i lappa till (el. på) denom. till vårt vanliga subst. plagg, mlt. *plagge* f. lapp, klädnadsstycke. Möjligen kan också antagas medvärkan från ett annat verb, lt. nht. *placken*, ndl. *plakken* kladda, smeta (fast), klistra pa, fra. *plaquer* (lånat från ndl.?), hvartill subst. mlt. *placke*, nht. *placken* m. lapp, fläck, ndl. *plak* f. straffredskap som förr brukades i skolorna till att ge slag på flata händerna, även fra. *plaque* f. plåt, skiva: till en rot av icke närmare känt ursprung. — **Handsöl** n., förutsättande ett fsv. **handsöl*, plur. med *u*-omljud (mindre vanligt i fsv.) till fsv. *handsal* n. gåva, drickspängar, egentl. hvad som lämnas i hand, liksom isl. *handsal* n. handtagande, löfte el. överlåtelse med handslag, fno. *sal* n. betalning samt da. *handsel* o. eng. *handsel* (hvars fornform är oklar), väsentl. likbet. med vårt subst., sl. m. vb. sälja, som fordom hade allmännare bet. lämna, got. *saljan* o. s. v. — **Hant-** i några sammans. från lt., såsom: Hantlanga v. = mlt. *hantlangen* i s. bet.; härtill hantlangare m. (da. *haandlanger*) = lt. nht. *handlanger*. — Hantvärk n. (da. *haandværk*) = mlt. *hantwerk*, mht. *hantwerc* i s. bet., även med bet. händers värksamhet el. värk, skapelse (jfr i denna senare bet. fsv. *hand-* el. *handa værk*), därjämte blandat med det med partikeln *ant-*, hvars egentliga bet. är »emot», bildade mht. *antwerc* maskin, ish. belägringsmaskin; enligt somliga förf. ursprungl. med *ant-* även i bet. hantvärk.

Handla v.; jfr fsv. *handla* taga med händerna på, vidröra, behandla, gå till väga (med), för- el. avhandla,

(isl.) fno. *handla* ock isl. *hǫndla*, da. *handle*, ags. *handlian*, mlt. *handelen*, fht. *hantolôn*, *-alôn* o. s. v. med i fornspråken vanlig egentlig bet. röra med handen (fortlevande i eng. *handle)* ock med olika härledda bet., bl. a. i tyskan o. s. v. med nyare specialbet. idka köpenskap. Verbet är denom. till hand ock urgerm. formen antagligen **handulôn*. Troligen från början hemma även i nordiska språk (särskilt västnord. *hǫndla*) i den egentliga bet. Men vårt nutida handla med olika sekundära bet. ock i former med prefix ss. av-, be-, för-, misshandla är nog väsentl. ett lånord från lt. — Handel r., ett nyare ock väl h. o. h. lånat ord = (yngre) mlt. o. mht. o. s. v. *handel* m.

Handskas r., ett förr enligt ordböcker (Ihre: Dial. Lex. 1766, Sahlstedt 1773 m. fl.) dialektiskt el. vulgärt ord med bet. »nappas, slåss (med händerna)»; jfr sv. dial. *handska* (hos Ihre) »taga fast», no. *handska* grabba, rycka o. röra i något, beröra. Verbet är bildat av hand ss. yttersta grundord. Ifall det innehåller det adjektiviska *-sk-*, urgerm. **-iska-*, är det, eftersom *i*-omljud saknas, danat i jämförelsevis ny tid (eventuellt omdanat av fsv. **hændska*, jfr granska). Men kanske är det snarare denom. till subst. handske ock sål. till grundbet. snarlikt uttr. taga i med hårdhandskarna?

Handske r.; av likbet. fsv. *handske (-zske)* m., jämte isl. *hanzki* m., da. *handske* (ä. da. bif. *haandske*) troligen gammalt lånord från lt.; jfr mlt. *hantschô*, *-schû*, med vokalförkortning *hantsche*, i dial. *hantzke* m., fsax. i en glossa *ho(n)dscoh-* samt fht. *hantscuoh*, nht. *handschuh*, ndl. *handschoen* m. handske, en gammal sammans. av forngerm. subst. = nsv. sko.

1. **Hane** m. r. i gammal bet. tupp o. härledd bet. låsdel på skjutvapen; av fsv. *hani* m. tupp, motsv. likbet. isl. *hani*, da. *hane*, got. ags. *hana*, fht. fsax. *hano* m. o. s. v. med germ. stam **hanan-* o. förmodligen i vissa kasus **hann-*, hvilken form synes få förutsättas för fgutn. ack. sg. *hanna* tupp, kanske också för ä. nsv. *hannen* tuppen i 2:a uppl. av Grubbs Penu Prov. s. 519 (= *hanen* i 1:a uppl.), för nuv. sv. hanne djur av hankön, samt för den enstaviga formen i isl. *han-galdr* o. ags. *han-cred* hanegäll? Meningarna hava länge varit delade mellan tvänne etymologier (båda redan hos Ihre). Enligt den ena, nu den mäst antagna, skall hane med grundbet. »den sjungande», liksom litau. *gaidýs* tupp är sl. m. *gaidas* sångare o. vb. *gēd-* sjunga, höra till ie. roten *kan*, som fins i lat. *cano* sjunger, fornir. *canaim* sjunger, gr. *καναχή* starkt ljud, *κανάζω* o. *καναχέω* frambringar starkt ljud o. förmodligen i gr. *ἠι-κανός* (Hesych.) tupp, vidare i sanskr. *kankaṇî* smycke med klingande bjällror, litau. *kanklės* cittra el. gitarr m. fl. ord. Enligt den andra etymologien, föranledd av 2. hane, skulle ordet vara bildat av personl. pron. han, förutsatt som urgammalt ock icke endast nordiskt ord, ock dess grundbet. vara »den (fågeln, djuret) med hankön»; likaså skulle fem. höna av pron. hon ursprungl. betyda »den med honkön». Som bekant är i skilda språk vanligt att eufemistiskt beteckna det könsliga med tuppens el. hönans namn. Men etymologien förutsätter något som icke annars är styrkt, om också möjligt, nämligen att pron. han skulle funnits med urgerm. kortvokalisk stamform **hăn-* vid sidan av urnord. **hân-* med långt *â* (urgerm. *ǣ*). — Hanbjälke r., motsv. da. *hanebjælke*, väl efter lt. *hane(n)-balken*, nht. *hahn-*, *hahne(n)balken*, egentl. bjälke på hvilken (i en bondstuga) hönsen hvila om nätterna. — Hanegäll n., se 2. gäll. — Hanfot,

sjömansord efter lt. *hanefôt*, brukat i tyskt sjöspråk jämte *hahn(e)poot*, ett annat ord i s. bet., ndl. *haanpoot*.

2. **Hane** m. i bet. djur av hankön, en nu i uppsvenska vanlig form vid sidan av **hanne** m.; förekommande i ordböcker ganska sent (t. ex. hos Möller 1790) ss. biform till *hanne*, som däremot fins redan hos Serenius 1734 (art. *male;* jämte fem. *hona)*, medan Ihre 1769 har *hane* endast i bet. »masculus volucrum majorum, *kæderhane*, urogallus, *orrhane* etc.» Förut ock ännu långt fram på 1700-t. finner man som subst. med bet. handjur själva personl. pron. *han*, t. ex. i Lex. Linc. »Mas . . *then som en han är»*, el. hos Ihre *hann;* redan i yngsta fsv. *han*, även brukat oböjt i plural bet., liksom 1640 Schroderus i Comenii Jan. Ling. § 165 säger om fiskar: *the som han äre . . the som äre hon.* På grund av den sena förekomsten av vårt ord antager Tegnér i Arkiv V 317—322, att hane är biform av nyare uppkomst till hanne, ock att detta senare utgått fran pron. han jämsides med hona fran pron. hon. Detta emot förut gängse mening, att ordet här är = 1. hane tupp, hvilket genom att brukas om hanfåglar av hönssläktet, tjäder-, orrhane o. s. v., fattats ss. = fågel av hankön ock senare i allm. = handjur. Men tänkbart är, att *hane* = handjur brukats av ålder i uppsvenskt talspråk utan att förr än i mycket sen tid hava trängt fram i literatur. Ock vill man erkänna som möjligt, att själva 1. hane kunde härstamma från pron. han, bör man också kunna antaga, att bet. handjur möjligtvis är urgammal. För övrigt kan väl tänkas, att även hanne här egentl. härstammar från den gamla varianten med *nn* till 1. hane (s. d.).

Hang n. i anhang, bihang, sammanhang; liksom da. *hang* n. böjelse o. *anhang* lånord av lt. (nht.) *hang* m., subst. till vb. *hangen* = sv. hänga, ingående i lt. nht. *anhang*, egentl. påhäng, samt förmodligen i ä. lt. subst. som skulle motsvara ä. ndl. *bijhang*, resp. ndl. *samenhang* (nht. *zusammenhang)*. — **Hangare** r., sjömansord, lånat från lt. el. ndl. = da. lt. nht. ndl. *hanger* m., egentl. hängare.

Hangla v., upptaget i nyare tid från sådana sv. dial. som behållit *a*-ljud frf. *ng*, samma som *hångla* i andra dial. med *å* efter regeln för riksspråket, no. *hangla* hangla; ett slags deminutiv- el. iterativverb till hänga, germ. rot *hang*, av en stam motsv. mlt. *hangel-* (i sammans.) hängande. Ett variantverb är sv. dial. *hängla*, formellt = nht. dial. *hängeln* hänga svävande stilla i luften.

1. **Hank** r., sakligt subst.; av fsv. *hanker* m. i lika bet. (även hank för sår, en i andra språk icke påvisad bet.); jfr isl. *hǫnk* f. (pl. *henkr)* handtag, ring på svärd, *hanki* m. ring till handtag, stropp, t. ex. till segelfäste, no. *honk* f. o. *hanke* m. samt da. eng. o. mlt. *hank* i snarlika bet. Vårt ord kunde, med ursprunglig bet. det hvari el. hvarmed man hänger upp ett kärl el. redskap, sekundärt brukat om vidjeband, snöre, stropp el. dyl. som användes annorlunda än till att hänga, höra till en form av roten för hänga med samma *k* i rotslutet som fins i nht. *henken* v. hänga. Jfr nht. *henkel* m. handtag, öra på kärl o. s. v., som kan vara antingen nomen instrumenti till verbet eller deminutiv till ett subst. motsv. hank; jfr ock ä. nht. *henk* m. grepe. Till formen något fjärmare ligga litau. *kéngė* hake till att hänga (på en vägg), dörrhake, samt fornir. *cengal* band, med hvilka ord hank sammanställes hos Falk o. Torp, hvilka antaga grundbet. »hake» ock en ie. rot *keng* ss. nasalerad

form av en enligt dessa förf. bl. a. i (1) hake ingående ie. rot *keg* vara krokig.

2. **Hank** m. i sammans. trashank, slarvhank, väl egentl. = 1. hank. Här kanske med egentlig bet. »den på hvilken trasorna hänga»? Eller 1. hank använt personligt som öknamn, då kanske närmast syftande på gärdsgårdshank?

3. **Hank** n. svårighet att hjälpa sig fram i det går på hank o. dyl. uttr., annars i dial., motsv. no. *hank* n. i s. bet.; till vb. 1. hanka.

1. **Hanka** v. taga sig fram med möda ock besvär, vara klen, vara hängsjuk o. s. v., motsv. no. *hanka* med väsentl. lika bet.; jämte adj. hankig samt no. *hanken* knapp, *hank* efterhängsen m. m. hörande till den form av roten för hänga som omtalats under 1. hank. Jfr hangla.

2. **Hanka (upp)** v. vinda; väl liksom no. *hanka* fästa (segel) i stropp m. m. denom. till 1. hank.

Hanne m.: se 2. hane.

Hanrej m., ä. nsv. *hanerey;* liksom da. *hanrej,* ä. da. bif. *han(e)rede,* samt nht. *hahnrei,* ä. nht. bif. *hahnreh, -ree, -reg,* härstammande från lt. = mlt. *hanerei, hanrei (-reig)* m. i s. bet. Efter all sannolikhet är ordet enligt Dunger i Germania XXIX (1884) s. 59—70 en sammans. av mlt. *hane* tupp (nsv. 1. hane) som ursprungl. betydde »kapun». Det var fordom en vitt utbredd sed, att, när en ungtupp kastrerades, man även skar av sporrarna ock satte dem (eller den ena sporren) i den stympade kammen, där de efter att hava grott fast kunde växa ut till ett slags horn, som sålunda blefvo utmärkande kännetecken på en kapun. Skämtvis blev närmast en impotent, sedan i allm. en med otrogen hustru begåvad äkta man kallad *hanerei* »kapun» ock han sades bära el. ha fått horn. Icke lika övertygande är försöket av samma förf. att förklara mlt. *hanerei* av *rê* rådjur, nht. *reh,* så att *ei* skulle vara analogiskt insatt för *ê*. Grundbet. skulle vara: tupp som (genom hornens påsättande) förvandlats till (utseende av) råbock.

Hantera r., förr ock oftast ännu skrivet *handtera;* av fsv. *hantera* taga på, vidröra, hantera, behandla, handlägga; liksom ä. da. *handtere* (nuv. da. *haandtere)* lånat av mlt. *hantêren, -îren* ofta besöka (för affärer, t. ex. *Engelant hantîren),* driva handel, sköta affärer (t. ex. *kôpenschap hantêren),* även i allm. uträtta, behandla, handlägga, motsv. mht. *hantieren* i s. bet., nht. *handtieren,* ndl. *hanteeren* hantera. Här har tydligen association med hand egt rum i de nyare språken, påfallande tidigt just i svenskan, där möjligen även fsv. vb. *hanna* röra med handen kan ha invärkat. Verbet härstammar från ffra. *hanter* ofta besöka, umgås med, hålla till, hava för vana, hvarav lånats eng. *haunt* med lika bet. Det franska verbets etymon är icke känt.

Hare m. r.; av likbet. fsv. *hari* m., motsv. da. *hare;* jämte ä. fsv. bif. *hæri,* fgutn. o. isl. *heri* med *R*-omljud samt ags. *hara,* eng. *hare* motsv. ett urgerm. **hazán-* m. hare; jfr fht. *haso,* mlt. nht. *hase,* ndl. *haas* m. hare av urgerm. form **hásan-*. Besläktade namn på haren äro preuss. *sasnis* el. *sasins (?),* kymr. *ceinach (cein-* av **casin-* el. dyl.) ock sannolikt sanskr. *çaça-* (ifall med assimilation av *s* av **çasa-* ock icke med stöd av gr. dial. *κεκῆνας* harar hos Hesych. att hänföra till ett ie. **k'ek'o-)*. Man förmodar grundbet. »den grå» ock släktskap med adj. ags. *haso, hasw-,* isl. *hǫss* (pl. *hǫsuir)* grå = urgerm. **haswa-* samt med lat. *canus* grå, antagligen av äldre **casnus*. — Om folkspråkets **jösse** hare (uppvisat redan 1621, se Hjelmqvist i Arkiv

XVI 191) etymologiskt hör hit ss. ombildat (efter mansnamnet Jösse, vulgär form för Jöns) av en fsv. form, motsv. no. *jase* hare (o. fno. öknamnet *hiœsi?* se Fritzner art. *hjasi*), så finge väl förutsättas en gammal avljudsvariant = urgerm. **hesan-* (?).

1. **Harka** v. harkla, motsv. no. *harka* rossla, da. *harke* o. lt. *harken* harkla (lt. *upharken* hosta upp); jfr isl. *harkaz* väsnas, *hark* n. oväsen, tumult. Avledd form: **Harkla** v., fsv. *harkla* i s. bet. Synonymer: **Harska,** harskla v., ursprungl. väl endast dialektvarianter med av tonlöst *r* före *k* uppkommen supradental sibilant *rs*. Vårt verb är väl etymologiskt samma som sv. dial. *harka* (i Norrl. *hark)* skrapa (i marken), släpa med knarrande ljud (Rietz 245), isl. fno. *harka* skrapa hårt i något, (med *saman:* skrapa ihop), no. *harka* skrapa, gå besvärligt (om redskaper), släpa sig fram; jfr no. *harkla* i ungef. lika bet. Stammen *hark-*, väl samma som i 2. harka, är kanske sl. m. sanskr. *kharj-* v. knarra, troligen i alla händelser med grundbet. syftande på strävt ljud, hvarav sekundär bet. skrapa (emot något hårt). En annan form av samma rot är kanske germ. *hrak*, som torde ingå i sv. rackla v. harkla, ock som väl har en avljudsform i isl. *hráki* m. spott, *hrœkia* v. spotta. Svagaste rotstadiet till såväl *hrak* som *hark* kunde vara *hurk* i no. *hurkla* harkla, ifall detta verb är gammalt. Annars fins i en del nord. dial. en stamform *harg-* vid sidan av *hark-*, t. ex. *harga* v. harkla (Fryksd.), *hargla* med bet. harkla (i Söderm. enligt Rietz) el. skrapa i (i Nyland). Dit får möjligen hänföras med förlorat *g* (?) no. *harla*, ungef. likbet. med no. *harkla*. För övrigt finnas i skilda språk en hel del rotformer med liknande ljudbetecknande grundbet., begynnande med germ. *hr-* el. motsv. utomgermanskt *kr-*. Till icke-germanska former med sådant rotslut som här (med ie. *-g*) höra t. ex. litau. *krégu* o. *krogiu* grymtar, gr. *κράζω* o. *κρώζω* skriker, kraxar. Jfr vidare Zupitza: Germ. Gutt. s. 124.

2. **Harka** r. räfsa, hos Spegel 1712 översatt med »stor jern-rifwa», i Variar. 1538 med lat. »rastrum» (synonymer: *härff, riffua)* el. »occa» (synon. *harff)*; väl lånord från lt. = mlt. (o. nht.) *harke* f., nlt. ndl. *hark* räfsa. Härtill vb. *harka,* lt. ndl. o. nht. *harken* i motsv. bet. Väl till roten för 1. harka, här i bet. skrapa; substantivets grundbet. sål. det hvarmed man skrapar (jfr till bet. kratta sl. m. nht. *kratzen*, samt ä. nsv. *rifwa* räfsa sl. m. vb. riva).

Harkrank m. r. Tipula, förr i allm. = mygga, lat. »culex», med bif. nsv. dial. *hårkrank, hårkrånk* (i Nyland *harakrank*, väl associerat med hare), ä. nsv. *hårkranck* (Lex. Linc.), *harkrancka* (Syllabus 1649, art. *culex);* fsv. i ett ex. från slutet av 1400-t. *siladho harkrankin ok swolgho camelin.* Ordet torde vara sammansatt med hår, fsv. *hār* n., syftande på de spinkiga benen, ock accentuerades väl fordom så, att huvudaccenten låg än på *-krank* (då av fsv. *hār-* ss. obetonat blev *hăr-* med förkortat *a*, sedan nsv. *har-),* än på *hār-* (då detta blev nsv. *hår-).* Efterleden (jfr i Nylandsdial. *krank* mygga) hör väl tillsammans med adj. krank, men i annan bet. än den som nu är vanlig. Jfr dels mht. *kranc* i bet. smal, smärt, dels eng. *crank* rank, ostadig (om fartyg; jfr härmed sv. kränga v. till variantformen *krang* av samma rot). Grundbet. av harkrank är kanske sål.: den som går ostadigt (eller också: den som har smal kropp) på hårfina ben.

Harm r.; av fsv. *harmber* m. sorg, harm, (sorgbringande) ont, lidande,

oförrätt, motsv. isl. **harmr**, ags. **hearm**, fsax. fht. nht. **harm** m. med väsentl. lika bet. (engl. **harm** skada, oförrätt, ont); jfr da. **harm(e)** c. harm. Jfr med lika stam adj. sv. dial. o. no. **harm**, fsv. **harmber** harmsen (i no. dial. även ångerfull), ags. **hearm**, fsax. **harm** förorsakande sorg el. lidande, ond, elak. Ordstammen, förgerm. ***k'ormo-**, återfinnes i fslav. **sramŭ** m. skam (= urslav. ***sormŭ**) ock i avledn. ss. fslav. **sramota** f. skam (pol. **sromota** o. s. v.; formellt väsentl. = isl. **hermd** f. harm; lånat från slav. språk litau. **sarmata**), vb. fslav. **sramiti** o. s. v. skämma ut (formellt = nht. **härmen** förolämpa, gräma). Den slav. betydelsen är förmodligen sekundär, men grundbet. kan icke säkert angivas, då etymon icke är vidare känt. Man har gissat, att ordstammen möjligen skulle vara **m**-suffixbildning av en rot som skulle med germ. suffix **-wa-** finnas i nht. adj. **herb** bitter, skarp, mht. **herw-**. — Harma v.; av fsv. **harma** i s. bet., även sörja, motsv. isl. **harma**, da. **harme**. — Harmsen adj., nyare form för ä. nsv. **harmse**, oböjl. adj. i s. bet., t. ex. i bibeln 1541, grundande sig på fsv. genit. **harms** i adjektivisk användning, hörande vare sig till substantivet (jfr fsv. **harms hand** = av harm behärskad hand) eller till adj. **harmber** harmsen (jfr gramse).

Harnesk n.; av likbet. fsv. **harnesk** n. jämte **harnisk**, **hærnisk**, **-iske**, **hærniskia**, liksom isl. **harneskia**, **herneskia** f., da. **harnisk** n. lånord närmast från lt.; jfr likbet. mlt. (väl lånord från ffra.) **harnasch**, **-isch**, **harns(ch)**, **hern(e)sch**, ndl. **harnas**, mht. **harnas**, **-asch**, **-isch**, nht. **harnisch** n., eng. (väl också från ffra.) **harness**; ffra. **harnas** el. **harnois**, **hernois**, **-eis** med bet. harnesk, vapenrustning ock allmännare: ekipering, utrustning, don (nfra. **harnais**, ital. **arnese** o. s. v.). Härtill vb. ffra. **harnaschier**, **-eschier**, **harnasquer** (m. m.) väpna, ekipera, utrusta. Ordet har förmodats vara av keltisk härkomst ock avledning med egentlig bet. »föremål (redskap) av järn» till någon keltisk form = fornir. **iarn** järn (sv. järn), hvilket ord fins med **h-** (av en fornform ***iharn** med omflyttning av **h**?) t. ex. i kymr. **haiarn**, **haearn** o. äldre **hearn**, fornbreton. **harn-** o. **hoiarn-** o. s. v. Dock är härledningen alls icke säker enligt Thurneysen s. 36—38.

1. **Harpa** r. i opersonlig bet.; av fsv. **harpa** f. harpa (stränginstrument), motsv. isl. **harpa**, da. **harpe**, ags. **hearpe**, mlt. mndl. **harpe**, fht. **harpha** f. o. s. v. harpa, även i överförd bet., i nyare språk ish. om redskap för sållning (med trådar av järn el. dyl. insatta likt strängarna i en harpa). Gammalt lånord på romanskt område är ital. o. s. v. **arpa**, fra. **harpe** harpa; senlat. **harpa** från 400-t. omtalat som instrument hos barbarerna jämförligt med lyran hos romarna. Hos Diez: Wtb. I, art. **arpa**, sammanställes ett homonymt ord som fins i en del romanska språk i bet. krok, hake el. klo, hvartill avledda ord ss. fra. **harpin** båtshake, **harpon** harpun, **harpeau** änterhake m. fl. Kanske får sål. antagas grundbet. krokigt föremål, d. v. s. här krökt el. hakformigt trästycke, som apterats till instrument med strängar? Den rot som enligt denna etymologi skulle ingå i vårt ord får kanske likställas med slav. **korb-** i ry. vb. **korobit'** kröka sig, bågna? Se Zupitza: Germ. Gutt. s. 114 f. ock jfr följ. artikel.

2. **Harpa** f. käring; hos Serenius 1734 (art. **beldam**) **gammal harpa** »vetula»; jfr i Spegels Gloss. 1712 **(soot-)harpa** som vedernamn med icke angiven bet.; jfr ock isl. **munnharpa** i Sn. Edda bland namn för trollkvinnor. Historiskt väl annat ord

än 1. harpa, torde detta ord få sammanställas med följande nordiska ord: sv. dial. vb. *harpa i hop* »draga el. sy löst tillhopa», *harp* o. *härp* i Norrl. dial. »strama, vara stel, styf», *harpe* m. »yttre huden, ytan af huden» enligt Rietz 245; vidare (ny-) isl. *harpa* v. trycka tillsammans, knipa ihop, även skarpt tillrättavisa, bif. *herpa; herpast* draga ihop sig i kramp; *munnherpa* f. läpparnas sammandragning av köld, *herpingskuldi, -frost* skarp köld o. s. v. (se Bj. Hald. o. Cl. Vigf.). Kanske menades med harpa sål. ursprungl. en kvinna med skrumpen hud el. skrumpna, (av ålder) krökta lemmar el. dyl. Roten, germ. *harp*, är för övrigt samma som i 1. harpa, ifall den föreslagna etylogien för detta är riktig, ock förmodligen en *s*-lös variant till roten i adj. skarp o. subst. skorpa samt i isl. *skorpinn* skrumpen, förtorkad o. s. v.

Harpojs r. (med *oj* väl för tyskt *eu* efter nyare uttal) för äldre *harpöjs*, t. ex. hos Weste, jämte *harpös*; den förra formen väl av ndl. härkomst, liksom lt. nht. *harpeus (harpuis)* ock (från äldre ndl.) lt. bif. *harpüse*, · motsv. nuv. ndl. *harpuis* i s. bet.; den sv. formen med *ö*, redan i fsv. *harpös*, lånad av likbet. mlt. *harpois*, hvars *oi*, uttalat *öi*, kontraherades i fsv. till *ö*. Dessutom fans förr, likaså hos Weste, sv. *harpex*, väl liksom da. *harpix* påverkat från lat. *pix* (jfr. beck), annars egentl. lånat av lt. formen *harpejs*. Ordet är hemma i franskan = ffra. *harpois*, *harpis* m. m. i s. bet. Enligt gissning innehåller detta den franska formen av lat. *pix*, ffra. *peiz, pois, pis*, jämte fsax. *hart* kåda, harts (jfr harts), så att det skulle vara en sammansättning efter germansk typ. Skulle kanske för själva det franska ordet få förutsättas en forngerm. förebild, ss. t. ex. ett fsax. **hart-pik*, samมans. av det från lat. *pix* lånade fsax. *pik?*

Harpun r. (ännu icke hos Lind 1749 under tyska *harpun*, men med bifogad förklaring hos Björkegren 1784, art. *harpon); med* da. *harpun*, nht. *harpune* f. lånat genom ndl. från fra.; jfr ndl. *harpoen* m., eng. *harpoon*, fra. *harpon* harpun; jämte fra. *harper* v. knipa, hugga tag i ock klämma, eng. *harping-iron* harpun samt flera romanska subst. med besläktad bet. avledn. till ett romanskt subst. med bet. krok, hake el. klo, som till form ock kanske till ursprung är = senlat. *harpa*, namn på stränginstrument, se 1. harpa.

Harr m. r. fisken Thymallus; jfr no. *harr* jämte *horr*, hänvisande på forntida *u*-stam, samt de från nord. språk lånade fi. *harjus, harju* ock från finskan ry. *charjus* harr (det finska *j* här oklart; skulle det kunna föreställa det urnord. *R* i **harRu-?*). Ordet kan troligen med Lidén i P. B. Beitr. XV 509 ss. motsv. urgerm. **harzu-*, förgerm. **qorsu-*, anses sl. m. litau. *karszis* f. braxen o. *kirszlýs* m. harr. Vidare, i det grundbet., ss. ofta hos fisknamn, syftar på färgen (harr = den mörkfläckiga el. den mörkfärgade el. dyl., jfr eng. *grayling* harr av *gray* grå, samt nht. *asch, äsche*, väl = den askgrå), sl. m. litau. *kérszas* adj. hvit- o. svartfläckig, *kérszė* f. brokig ko, samt ett i flera ie. språk förekommande adj. med bet. svart el. mörk: sanskr. *kṛšṇa-*, preuss. *kirsna(n)*, samt (= urslav. **čĭrnŭ*) fslav. *črĭnŭ, črŭnŭ* o. s. v.

Harska v. o. harskla, se 1. harka.

Hart adv. i hart när, hart nära o. äldre synonyma uttryck, ss. *hardt invid* (t. ex. i Strinnholms Sv. Hist. IV 188); av fsv. *hart* i *hart nær* mycket nära ock annars frf. lokalprepositioner i bet. tätt (invid), nära, egentl. hårt tryckt (intill): abverbiellt brukat neutr. av adj. fsv. *harþer*,

nsv. hård, där fsv. *a* kan hava konserverats frf. *rt* hos adverbet ss. isolerat från adjektivparadigmet, men även kan bero på inflytelse från lt. Jfr de likbet. adv. ä. da. *hart,* ännu i *hartad* nästan, mlt. o. nht. *hart* (neutr.) samt mlt. *harde* (med adverbändelse) av samma adj.

Harts n. (hos Serenius 1734 i art. *rosin* jämte pc. *hartzad*); lånord från tyska = nht. *harz* n., nlt. dial. *hārts* kåda, harts; jfr i s. bet. fht. mht. *hartz* n. (m.), formellt motsv. fsax. mlt. (mndl. dial.) *hart,* vidare med *s,* ovisst om av ht. *z* eller gammal självständig suffixkons., mlt. ndl. *hars,* nlt. *hars* (i vissa dial. *hass*). Etymon är okänt. Jfr. harpojs.

Harv r., förr f. (m. hos Möller 1790); av likbet. fsv. *harf* f. (o. **harver* m. i dat. *akerharwi* i Sdm L?), motsv. no. *horf* f., ä. da. *harv* c. harv (fno. *harfr* m. öknamn, hithörande?). Varianter: 1) fsv. *harva* f., da. *harve* c. harv; 2) nsv. dial. *härv,* ä. nsv. *härf* f. räfsa (i Variar. = »rastrum» med synon. *rijffua, harka),* förr också brukat om harv (hos Lind 1749 *åker-härf,* skilt från *räfs-härf*), fsv. sammans. (ack. sg.) *anhærwi* i Sdm L. något slags skörde-redskap (urnord. stam **harƀiō-* f.); 3) isl. *herfi* n. harv. Med olika ursprunglig kons. efter *r* finns meng. *har(o)we,* neng. *harrow* harv, ovisst om (jämte y. fda. *harg(e)* harv?) med gammalt *g,* sål. = ett ags. **hearge,* eller med gammalt *w* = ett ags. **hearwe.* Kanske får sål. antagas rotvarianter med olika slutkons. hänförande sig till en kortare rot germ. *har,* bland dessa en rotform på germ. *-k* i harka. För övrigt får kanske germ. *harƀ* (som knappast har att göra med germ. *hwerƀ: hwarƀ* »vrida», jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 144) sammanföras med litau. vb. *kirpti,* pres. *kerpù,* skära, klippa med iter. *karpyti* i motsv. bet. samt lett. vb. *karpit* skrapa (med hovarna: om hästar) o. *kārpit* jämte *skārpit* kasta upp jord (om oxar) samt lett. subst. *tsirpe* skära, lie. Jfr ock litau. *krapsztyti* skrapa med något spetsigt, peta, kanske hörande till en något olika form av samma rot. Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 10 samt Falk o. Torp.

Has r.; av fsv. *has* m. has, (i fråga om människa:) knäveck; jfr likbet. no. da. *hase* m., sammans. da. *knæhase.* Man vill gärna sätta ordet i något slags samband med det sammansatta isl. *há-sin,* ags. *hôh-sinu,* ffris. *hox(e)ne* med s. bet., där efterleden är väsentl. = sv. sena ock förleden = ags. *hôh* f. häl, hvilket ord liksom sv. häl, hvars grundform är germ. **hañhila-,* hör till en germ. rot *hañh,* möjligen en nasalerad form av roten för (1) hake, i alla händelser variant till en nasallös rotform med *s*-suffix, ie. *koks,* som ingår i de med has synonyma subst. fht. *hahsa,* mht. *hahse* f. o. mht. *hehse,* nht. *häckse, hechse,* mlt. nlt. *hesse* f. samt i lat. *coxa* höft o. i sanskr. *kakša-, kakšâ-* axelhåla. Men om vårt ord skall härledas direkt från det fornnord. med sena sammansatta ordet (hvars motsv. form i ä. eng. förkortats till *hoxen, hox;* jfr ock nuv. eng. *hough* el. *hock* i s. bet.: egentl. den som självständigt ord brukade förleden i ä. eng. *hough-* el. *hock-sinew?),* så nödgas man förutsätta fornnord. **hās-* (härav kanske spår i ä. da. *haass* från 1514?) med det långa *a* tidigt förkortat av någon särskild anledning.

Hasa v., denom. till has med helt skilda bet.: a) = skära av hasarna, av fsv. *hasa* i s. bet., i nsv. dial. även binda om hasarna, motsv. no. *hasa;* b) intrans., även refl. hasa sig, släpa sig fram el. ned, ursprungl. förflytta sig på hasarna el. på knälederna: jfr med ungef. lika bet. vb. *arsa* i dial., ä. nsv. *arsa sig,* denom.

till ars, samt det enligt Kock i Arkiv XIII 316 med detta verb egentl. identiska asa (sig), hvilka båda verb jämte *hasa* finnas hos Hof: Dial. Vestrog. (1772) s. 85 sammanställda ss. synonymer tillhörande olika sv. dial., hvarvid han betecknar *hasa* som uppländskt. — **Hasor** pl. nedkippade skor, i riksspr. nyare ord (t. ex. i det Bellmanska tvi tocka hasor) hämtat från dial., väl med egentl. bet. skor som man går ock hasar (släpar sig fram) på. Tänkbart är, att hasor egentl. blott är en särskild med vador ss. plur. till vad likställd nyare plur. till has vid sidan av hasar ock fått sin ifrågavarande bet. genom omtolkning i det i Ihres Dial. Lex. från Södermanl. meddelade uttr. *gå på hasorne* = »gå och hasa» såsom brukat om i skor klädda människor.

Hasp r., bif. haspe r. (m.) jämte ä. nsv. *haspa* f. ock med förlorat *h* sv. dial. i Roslagen *aspa,* ä. nsv. *döraspa* hos Lind 1749 (art. *schnalle*); jfr. da. *haspe* c., ä. da. *hasp,* ags. *hæsp* o. *hæpse* f., eng. *hasp,* samt (med avledd stam urnord. **haspiôn-*) isl. no. *hespa* f. i s. bet.; vidare fht. *haspa,* mht. nht. *haspe* f. jämte mht. *hespe,* nht. *häspe* f. i bet. dörr- el. fönsterhake el. gångjärn. I de flästa språken, dock icke i svenskan, finnas ord med alldeles lika form, men ganska avvikande bet., näml. dels härvel, redskap till uppvindande av garn (jfr haspel), dels härva, viss mängd av uppvindat garn el. tråd. Om här föreligger mer än tillfällig formlikhet, är ovisst, emedan säkert etymon ej är känt. Hos Falk o. Torp antages, med etymologiska kombinationer som knappt synas tillräckligt grundade, att de tvänne ordgrupperna äro av alldeles skilt ursprung. Möjligen kunde man emellertid med stöd av det hos Murray påpekade eng. *hank* i bet. härva gissa, att hasp ursprungl. brukats om en hank till gärdsgårdsled el. grind, senare dels om hasp, hake el. gångjärn till dörr, dels med anledning av likhet i form om uppvindad härva av garn, hvarifrån kanske slutligen bet. härvel blivit härledd?

Haspel r., väl ett lånord från lt. (hos Lind 1749, men väl då föga vanligt, eftersom det tyska *haspel* där återges med andra sv. ord, likasom i ordböcker på 1600-t. lat. *girgillus*); jfr mlt. nht. *haspel* m. el. f., fht. *haspil* m. härvel, i nyare tyska även vindspel m. m., afledn. till fht. *haspa* o. s. v. i hithörande bet., se hasp. — Haspla v., motsv. mlt. nht. *haspeln* i s. bet.

Hassel r. (f. enligt somliga, m. enligt andra ordböcker från 1700-t. o. 1800-t.); av likbet. fsv. *hasl* (f.), motsv. isl. no. *hasl* m., da. *hassel,* ags. *hæsel,* mlt. *has(s)el* m., fht. *hasal* m. o. *hasala* f., o. s. v.: ett urgammalt trädsnamn med ie. stam **koselo-* el. dyl. (möjligen med olika suffix-vokalism), hvilket fins i likbet. fornir. *coll* ock lat. *corulus* jämte vanligare lat. *corylus,* där *y* synes bero på en fordom gängse, men förmodligen oriktig härledning från grekiskan (jfr. gr. *κάρυον* nöt). I lat. adj. *colurnus* »av hassel» hava väl *r* ock *l* bytt plats.

Hast r.; av fsv. *hast* m. f. hast, häftighet, iver, motsv. da. *hast* c., lånat av mlt. *hast* m. f., jämte ndl. *haast* f. (nht. *hast* f., nyare lån från lt.) härstammande från likbet. ffra. *haste* f. = nfra. *hâte,* självt ett gammalt lånord av västgerm. härkomst med stam **haisti-*, som förekommer i ags. *hǽst* f. våldsamhet, häftig fiendskap (jfr adj. ags. *hǽst* våldsam, häftig) ock väl är yngre västgerm. form för urgerm. **haifsti-,* som fins i got. *haifsts* f. strid, tvist ock i isl. *heifst* (äldre form) el. *heift, heipt* f. fiendskap, hat, samt antagligen det forn-

tyska subst., som får förutsättas för adj. fht. *heiftig,* mlt. *heftich* o. s. v., lånat sv. häftig. Etymon är för övrigt icke säkert utrönt; det fins flera förslag till sammanställning, ss. t. ex. (jfr Falk o. Torp) med fslav. *cěpiti* klyva (slav. *cěp-* = germ. **haif-*) eller med sanskr. *çîbham* adv. raskt m. fl. ord (se Zupitza: Germ. Gutt. s. 182) eller med litau. vb. reflex. *szaipýtis* visa tänder, grina (se v. Grienberger: Got. Wortk. s. 104). — Hasta v.; av fsv. *hasta* = mlt. *hasten* o. s. v. samt ffra. *haster* i s. bet. — Hastig adj., fsv. *hastogher* = mlt. *hastich* o. s. v. i s. bet.

Hat n.; av likbet. fsv. *hat* n., motsv. no. *hat,* da. *had* n.; jfr isl. *hatr* n., got. *hatis* n., ags. *hete* m., fsax. *heti* m., fht. *haz* m., o. s. v. i bet. hat, även i fornspråken = fientlig förföljelse. Urgerm. form är en *s*-stam, **hataz-, hatiz-* n.; möjligen därjämte en *a*-stam urgerm. **hata-* (jfr v. Grienberger: Got. Wortk. s. 111)? Roten med förgerm. form *kod* el. dyl. på *-d* saknar säker etymologisk anknytning. Dock har man sammanställt t. ex. med gr. *κῆδος* n. sorg, bekymmer, *κήδω* v. bedrövar, kränker (i med.: är bekymrad) samt med zend. *sâdra-* n. fördärv, undergång. Även har man tänkt sig roten vara en variant på ie. *-d* till den ie. roten *k'ot,* som ingår i gr. *κότος* m. vrede, agg, *κοτέω* v. hyser vrede, agg, sanskr. *çatru-* m. fiende, samt det forngerm. i mansnamn uppvisade subst. isl. *Hǫðr, Hǫð-* (i *Hǫðbroddr*), ags. *heaþo-,* fht. *hadu-* = forngall. *catu-,* fornir. *cath* strid, krig (men troligen icke i ht. *hader* tvist, som förmodligen är = fslav. ry. *kotora* fäjd, strid, tvist, hvilket har icke-palatal begynnelsekonsonant). — **Hata** v.; av fsv. *hata* i s. bet., även, ss. i andra forngerm. språk, = förfölja, motsv. isl. *hata,* da. *hade,* ags. *hatian,* fsax. *hatôn,* fht. *hazzôn* o. s. v. med sidoformer i got. *hatan,* fht. *hazzên* samt got. *hatjan* i s. bet., även got. *hatizôn* vredgas.

Hatt r.; af likbet. fsv. *hatter* m., motsv. isl. *hǫttr* o. yngre *hattr* m., da. *hat,* ags. *hætt,* eng. *hat,* ffris. *hat* (*hatte* hos Kil.): urgerm. **hattu-,* antagligen en avledn. på förgerm. *-nu-* (med huvudaccent på suffixet) av samma rot som fins med germ. avljuds-*ô* i ett västgerm. ord med bet. hatt el. liknande huvudbonad: ags. ffris. *hôd,* mlt. *hôt, hôd-,* ndl. *hoed,* fht. *huot,* nht. *hut* m., kanske etymologiskt = litau. *kůdas* el. *kodas* m. tofs, fjäderbuske på en fågels huvud. Samma rot i denna form med germ. *ô* ingår kanske i ags. *hôd* m., mlt. *hôde,* fht. *huota* f., nht. *hut* f. o. s. v. skydd, vård, vakt ock i vb. fsax. *hôdian,* ags. *hêdan,* eng. *heed,* fht. *huoten,* nht. *hüten* o. s. v. vakta, skydda, vårda, akta. Grundbet. av hatt o. s. v. säl. = skyddande betäckning? Rotformen med kort *a,* som fins i vårt ord (ie. *kadh?*) anses vara samma som i lat. *cassis* hjälm (som skulle vara bildat på *-ti-* med *-ss-* närmast beroende på *-tt-*).

Haubits r., liksom da. *haubits* nyare lånord från nht. *haubitze* f. i s. bet. (även om haubitskula), resp. ä. nht. *haubitz* m.; jfr ital. *obice* (fra. *obus,* nu om kula) samt utvidgat fra. *obusier,* ndl. *houwitser,* eng. *howitzer* haubits: lån från ht., där ordet med sitt oförklarade *b* är yngre form för *hauf(e)nitze,* lånat under hussitkrigens tid från likbet. böm. *houf(e)nice,* ursprungl. namn på slunga el. kastmaskin för stenar.

Hauptman m. i bärgshauptman (med *s* efter bärgslag o. dyl.); äldre, t. ex. hos Rinman 1788, *berghauptman;* lånat av nht. *berghauptmann* chef för någon till bärgsväsendet hörande förvaltningsmyndighet (av olika art i olika länder); av *hauptmann* m. = sv. huvudman (jfr ock hövidsman o. hetman).

Hav n.; av likbet. fsv. *hav* n., motsv. isl. *haf*, no. da. *hav*, ags. (i poesi) *hæf*, ffris. *hef*, mlt. *haf* n.; ostfris. *hef* o. lt. (nht.) *haff* nu endast om inre del av havet, nämligen vid Frisland innanför öarna ock vid Östersjöns kust innanför landtunga. Ordet är väl samma som mht. *hap* n. hamn ock troligen, oavsett etymon i övrigt, ss. kortare bildning utan *n*-suffix sl. m. (1) hamn »portus». Man har annars sammanställt alternativt med vb. hava, got. *haban* o. s. v. ock med vb. häva, got. *hafjan* o. s. v. Den förra etymologien skulle innebära, att den vanliga bet. av hav vore härledd från en bet. liknande den som fins hos det nytyska *haff* eller hos (1) hamn. Med den senare etymologien skulle grundbet. av hav vara »det som höjer sig», vare sig att därmed egentl. åsyftas de högt svallande hafsvågorna eller kanske snarare det öppna havet, som enligt en allmänt utbredd åskådning föreställes höja sig över strandlinjen.

Hava v.; av fsv. *hava* i s. bet., motsv. isl. *hafa*, da. *have*, got. *haban*, ags. *habban*, fsax. *hebbian*, fht. *habên*, o. s. v., med urgerm. stam **habai-*. Då verbet både till konjugationsform ock betydelse överensstämmer med lat. *habeo*, vill man gärna, om möjligt, etymologiskt förena verben. Men emedan germ. *h-* ock lat. *h-* icke pläga motsvara hvartannat, vilja många hällre hänföra vårt verb till roten för häva, got. *hafjan* o. s. v., här i en bet. liknande den hos det med sistnämda verb identiska lat. *capio* tager, hvaremot lat. *habeo* möjligtvis skulle vara = fornir. *gabim* tager ock sl. m. got. *giban*, sv. giva (Brugmann: Grundr. I² § 638). För att förena vårt verb med lat. *habeo* har Kluge föreslagit en ie. grundform **khabêi-*. Däremot har Luft i Z. f. vgl. Spr. XXXVI 145 ff. sökt visa, dels att ie. *kh* blir lat. *c*, men icke lat. *h*, dels att grundbet. hos lat. *habeo* o. got. *haban* bör anses bestämt skild från bet. av lat. *capio* o. got. *hafjan* o. s. v., ock han stannar därvid, att likheten mellan lat. *habeo* o. got. *haban* måtte bero pa en egendomlig tillfällighet eller också därpå, att germanerna, som hade ett annat synonymt verb got. *aigan* o. s. v. = sv. ega, äga, rent av lånat sitt verb från romarna. För att kunna antaga sistnämda vågade alternativ, maste man emellertid förneka allt samband mellan vb. hava ock vissa formellt närstående germanska ord, där man förmodat avljud i förhållande till verbets rotform *hab-*, ss. t. ex. isl. *athæfi* n. = sv. åthävor eller behov ock 2. hov med vb. hövas o. s. v. — Havande adj., av fsv. *havande* pc. pres., brukat liksom isl. *hafandi* o. fda. *haffuendis* i en bet. som hänför sig till fsv. *hava (barn) i kwiþi*, d. v. s. i moderlivet, med ellips likt gr. *(γυνὴ) ἔχουσα* jämte *ἐν γαστρί ἔχουσα* havande. Jfr got. adj. sv. f. *qiþu-haftô* havande. Got. *-hafts* (hvarom se art. -aktig) här kanske gammalt partic. till *haban* hava, förutsatt att detta är av germansk rot?

Haveri n., hos Serenius 1734 (art. *average*) *hafweri* »sjöskada som på de behåldne wahror delas»; lånord liksom motsv. i da. o. ht. närmast från lt. = lt. *haverîe*, ndl. *haverij* i s. bet. Äldre biform utan *h:* sv. *averi* (t. ex. hos Möller 1790) med motsv. i da. ht. o. ndl. Ordet härstammar från romanska språken = fra. *avarie*, ital. *avaria*, sp. *averia* o. s. v. haveri, delvis med mera omfattande bet., t. ex. i fra. = hamnavgift m. m. Den gängse härledningen från arabiskan synes vara ogrundad. Även den gamla sammanställningen med fra. *havre* hamn ock lt. ndl. *haven* = sv. 1. hamn

är osannolik, bl. a. därför att ordet är tidigast känt som sydromanskt. Den älsta bet. anses ha varit pålaga, avgift, tull el. dyl. Man har därföre (se Murray, art. *average* sb.[2]) föreslagit att härleda ordet från ital. *avere,* ffra. *aveir* o. s. v. egendom: den som subst. använda infin. av vb. ital. *avere,* fra. *avoir* o. s. v., lat. *habere* hava. Grundbet. skulle vara »pålaga på egendom» (?).

Havre r., bif. *havra* i dial., ish. i Finland; av likbet. fsv. *hafre* m., motsv. fno. (isl.) *hafri* m., da. *havre* c. (lånat meng. o. neng. dial. *haver*), fsax. *havoro,* fht. *habaro* m., ndl. *haver* f., nht. *haber* ock (från lt.) *hafer* m., urgerm. **habran-* havre. I s. bet. fins sv. o. no. dial. *hagre (agra* i vissa sv. dial. med *h*-bortfall) samt fgutn. *hagri:* gammal form, motsv. urgerm. **hazran-,* ss. framgår av de lånade fi. dial. *kakra,* votiska *kagra* o. s. v. Av skäl som anförts hos Zupitza: Germ. Gutt. s. 32 torde man böra avstå från antagandet, att både germ. *ƀ* ock *ʒ* härstammar från en förgerm. velar konsonant, som i vissa fall skulle öfvergått till labial; utan man får väl antaga två från början skilda ord (av hvilka möjligtvis det ena älst betecknat något annat gräs än vår vanliga havre?). För den nordiska formen med *g* (som väl icke är att förklara i samband med ir. *coirce* o. s. v. havre = urkelt. **korkio-,* jfr Zupitza: anf. st.) får måhända med Falk o. Torp antagas som grundord no. dial. *hagr* n. tagel, hår på hästens svans ock man (ss. kollekt.; möjligen sl. m. sanskr. *kaca-* huvudhår), till hvilket ord synes höra da. *hejre(-græs),* namn på (råg-)losta o. på darrepe, av hvilka gräs det förra annars i nord. dial. har dels flera med havre sammansatta namn, dels det till isl. *fax* hästman hörande namnet *faxe* el. *fax?* Gräsnamnet *hagre* salunda ursprungl. syftande på hår, borst på agnar el. på korn el. syftande på axet el. blomvippan ss. liknande hästsvans el. man? För det vanliga namnet på havren med urgerm. *ƀ* är ingen bättre härledning känd än den från det gamla namnet för bock, isl. *hafr,* ags. *hæfer* m., motsv. lat. *caper* bock (gr. *καπρός* vildgalt). Jfr. gr. *αἰγίλωψ* vildhavre, som man ställt i samband med *αἴξ* get. Sädesväxtens namn har man, med påpekande att havren tidigast använts som foderväxt, velat förklara så, att det skulle varit särskilt vanligt att giva havre till foder åt bockar (getter): väl blott en gissning av etymologiska hänsyn. Ganska osäkert är väl det stöd härför, som man trott sig finna i lat. *avena* ock fslav. *ovĭsŭ* havre, hvilka ord antagits höra till det gamla ie. namnet på får, lat. *ovis* o. s. v. (där den ursprungliga vokalen är olika).

Hed r. av likbet. fsv. *heþ* f. med äldre dat. o. ack. sing. *(a) hedhe,* fortlevande i sv. ortnamn *Hede* o. sammans. på *-hede;* motsv. isl. *heiðr,* (nyare:) *heiði,* no. *heid* f., da *hede* c., got. *haiþi* f., ags. *hǽþ* n. m., eng. *heath,* fht. *heida* f., mlt. *hêde, heide,* ndl. o. nht. *heide* f. (urgerm. **haiþî,* **haiþiô-*) med bet. slättmark, som är ouppodlad ock skoglös; i ags., nyare ndl. o. tyska ock ä. da. även om hedväxter, ish. ljung; i vissa lt. dial. också om (barr-)skog, väl ursprungl. sådan som planterats på ljunghed. Man bör väl frångå den gamla (ännu t. ex. hos Kluge vidhållna) sammanställningen med sanskr. *kšêtra-* jordegendom o. s. v. I nyare tid har man hänvisat till gall.-lat. *cētum* o. fornkymr. *koit* skog, samt till senare delen i lat *bucētum* el. *bucītum* (enligt Solmsen äldre med *ī*, som kanske är = ie. *oi)* = betesmark för nötkreatur. Vidare har man gissningsvis hänfört dessa ord, ss. ursprungl. betecknande plats (t. ex. fält) där

djur el. människor slå sig ned (el. dyl.) till ie. roten *k'ei: k'oi* »ligga», som ingår bl. a. i gr. *κεῖμαι* v. ligger, *κοίτη* säng, *κοῖτος* säng, även stall el. fålla, samt i isl. *híð* n. ide för björn ock i det likbet. fsv. *hiþi* n., hvarav med *h* förlorat i sammans. nsv. ide. Jfr Bugge i Bz. Beitr. III 118 samt Solmsen i Z. f. vgl. Spr. XXXIV 14.

Heden adj. i uttr. i heden tid ock äldre *i heden tima* (hos Weste), bildat efter fsv., annars i hedendom o. hedenhös (s. d.) samt hedna- i sammans.; av fsv. *heþin* adj. hednisk, motsv. isl. *heiðinn*, da. *heden-*, ags. *hǽþen*, fsax. *hêthin*, fht. *heidan*, *heidin* o. s. v. med bet. hednisk el. hedning; ss. subst. nht. *heide* m.; jfr got. *sô qinô haiþnô* den hedniska kvinnan. Av gammalt (t. ex. hos Ihre) finnas framställda tva förslag till etymologi. Det ena, att den germ. ordstammen är lånad med ombildning av gr. *ἔθνος* i den nytestamentliga bet. hedningar, resp. adj. *ἐθνικός* hednisk. Det andra, att det germ. adjektivet är med översättning av lat. *paganus* bildat av got. *haiþi* f. o. s. v. = sv. hed. Mot den senare etymologien anmärkes av Bugge i Idg. Forsch. V 178, att en sådan översättning av lat. *paganus* är föga noggrann, vidare att man icke skulle vänta av got. *haiþi* en avledd form utan vokal före *n* sådan som got. *haiþnô*, samt att lat. *paganus* synes ha så sent fått bet. hednisk, hedning, att det knappast bör ha hunnit ge upphov till Ulfilas' *haiþnô*. Också tänker sig v. Grienberger (Got. Wortk. s. 106), att got. **haiþins* är bildat av *haiþi* hed oberoende av lat. *paganus*. Den första etymologien har återupptagits i ny form av Torp med motivering av Bugge (anf. st.). Ordstammen skulle hava lånats till goterna under dessas uppehåll i Mindre Asien vid år 267 (i got. med *ai* för *e* till följd av association med *haiþi)* ifrån armen. *hethanos* hedning, hednisk, hvilket ord armenierna lånat med tillkommet *h-* från gr. *ἔθνος*. — Hedendom r., fsv. *hedhindomber* m., motsv. isl. *heiðindómr* (icke känt i da., som har ordet *hedenskab*, för övrigt troligen yngre i nord. språk än fsv. *hedhne* f. o. *heþna* f. samt isl. *heiðni* f. i s. bet.) samt ags. *hǽþendôm*, mlt. *heidendôm* o. s. v. — Hedning m.; av fsv. *hedhninger* m. med sidoform *heþninge* (sällan *hedhinge*); jfr i s. bet. da. *hedning*, samt utan *n* före ändelsen (kanske egentl. med omdaning av grundordets osynkoperade form *heiðinn?)* isl. *heiðingi* m. — Hednisk adj., fsv. *hedhnisker;* jfr i s. bet. da. *hedensk*, ags. *hǽþenisc*, mlt. ndl. *heidensch* o. s. v.

Hedenhös i uttr. från el. av hedenhös, hos Stiernhielm (Herc. v. 472, väl efter fsv. literatur) *af hedenhöös;* jfr i s. bet. fsv. *af hedhnom* el. *heydhin hös(s)*, ä. da. *aff hedhen* (el. *hedne, hedneske*) *høs(s)*. Den efter Ihre tämligen allmänt gängse förklaringen av uttrycket ss. = ett **af hedenhögs (tid)* är trots likheten med fno. *frá heiðnum haugi* i s. bet. av *haugr* i bet. gravhög fonetiskt oantaglig. Vi hava väl här, ss. också många av gammalt antagit, fsv. *hös* m., motsv. isl. *hauss* m., hvilket ord annars betyder huvudskal, huvud ock antagligen är sl. m. huvud o. isl. *hǫfuð*, got. *haubiþ* o. s. v. samt lat. *caput* huvud (se Noreen i Arkiv VI 311). Med anledning av det synonyma fno. uttrycket ock med stöd av hos atskilliga ord som beteckna huvud (-skål) förekommande andra betydelser, har man förmodat, att med fsv. *hös* o. s. v. här menats icke huvud(-skål), utan kulle, gravhög eller också gravurna. Se Johansson: Beitr. z. griech. Sprachkunde s. 137, noten. Kanske är det dock icke omöjligt att låta *hös* hava sin vanliga bet. ock

tänka sig uttryckets egentliga mening vara: från den tid då man hade hedniskt, m. a. o. icke på kristet vis döpt, huvud? Om så är, vore uttrycket i viss mån snarlikt uttr. från barnsben, fsv. *af (blötte) barnsben* o. s. v., väl = från den tid då man såsom varande ett barn hade svaga (broskartade?) ben.

Heder r.; av fsv. *hedher* m. ära, heder, motsv. isl. *heiðr* m. (gen.-*rs*), no. *heider*, da. *hæder* (förr *heder*) i s. bet., med grundbet. »glans» (lat. »splendor»), motsv. ags. *hâdor* (n.?) klarhet: subst. av den stam, urgerm. **haiðra-* med *ð* av förgerm. *t*, som fins i adj. ags. *hâdor*, fsax. *hêdar*, fht. *heitar* klar, om himmel: molnfri (nht. *heiter* även glad, munter): en form med *r*-suffix vid sidan av isl. *heiðr*, *heið-* adj. i s. bet. ock *heiðr* m. (gen. *heiðar*) heder. Detta sista är egentl. samma subst. som, med betydelsen att härleda från en äldre bet. snarlik det tyska »erscheinung» (sl. m. sv. skina), fins i got. *haidus* m. sätt, samt i ags. *hâd*, fht. *heit* (m. f.) stånd, rang, beskaffenhet, väsen m. m., av hvilket ord ss. efterled i sammans. uppkommit den avledningsändelse, tjänande att bilda abstrakta subst., som lånad från mlt. *-heit* (*-heid-*) fins i sv. (2) -het. Tillika är ordet etymologiskt = sanskr. *ketu-* m. klarhet, ljus, stråle, bild, igenkänningstecken. I den sista bet. (bl. a.) fins också sanskr. *keta-* o. *ketana-*. Med avljud höra till samma rot. sanskr. *citra-* adj. bjärt, klar, brokig, *cit-* v., pres. *cetati*, a) = visa sig, b) = förnimma, ge akt på, *cetana-* adj. iögonfallande m. m. Några vilja till denna rot på ie. *-t* hänföra lat. *cæsius* adj. blå o. *cælum* himmel. Roten synes kunna med stöd av betydelseskiftningen hos t. ex. germ. roten *glô(w)* i glo o. glöd förklaras vara en variant till den rot på ie. *-d* som fins i sv. het, hetta ock i got. *heitô* feber, så att den kanske sammanfaller med roten för litau. *kaisti*, *kait-* v. bli het, *kaitrùs* adj. het, värmegivande, *kaitrà* glöd (ss. antagits av Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XVII 436, men bestridits av Zupitza: Germ. Gutt. s. 112). För öfrigt antager man andra samhöriga rotformer, såsom en rot utan slutkons. i sanskr. *ci-* v. ge akt på (Persson: Wurzelerw. s. 28) ock en rot med begynnande *s* dels i litau. *skaidrùs* klar, dels i litau. *skaistas* o. *skaistùs* klart skinande samt i fslav. *čistŭ* adj. ren.

Hel adj.; av fsv. *hel* hel, helbrägda, motsv. isl. *heill*, da. *hel*, got. *hails*, ags. *hâl*, fsax. *hêl*, fht. *heil* o. s. v., urgerm. **haila-*, i bet. hel, oskadd ock (om levande varelser, en fordom allmännare bet., nu ish. i tyskan) helbrägda, frisk (även = hälsosam i got., jfr. i bet. hel got. *ga-hails* samt ndl. *geheel)*. Grundbet. kanske: som är i gott skick? Samhöriga subst. äro isl. *heill* n. lycka, lyckobådande förebud, ags. *hâlor* (n.) frälsning ock *hǣl* (n.) förebud, fht. nht. *heil* n. hälsa, lycka, välgång: en *s*-stamsbildning, egentl. densamma som ligger till grund för sv. hälsa (s. d.); vidare isl. *heill* f., likbet. med *heill* n., samt ags. *hǣlo*, *hǣl* f. hälsa, lycka, frälsning. Vårt adj. motsvaras till form ock bet. av fslav. *cělŭ* o. s. v. i nyslav. sprak ock är sl. m. preuss. *kailustikan* (ack.) hälsa. En avljudsform till samma rot, ie. *keil*, antages finnas på kelt. området i ir. *cél* spådom, kymr. *coil* förebud. Kanske fins också ett spår av vår rot i gr. hos Hesych. *κοῖλυ* = *τὸ καλόν*? Däremot är väl mycket ovisst, om man får (ss. ofta skett) antaga etymologiskt samband med sanskr. *kalya-* adj. frisk ock färdig samt med gr. *καλός* skön. — Hela v., av fsv. *hela* bota, frälsa, även, ss. fno. *heila* = till fullo ersätta; sidoform till det efter 2:a konjug. böjda fsv. *hela*,

motsv. got. *hailjan,* fsax. *hêlian* o. s. v. — Hela r., nytt ord, bildat efter halva i motsv. bet. — Helspänn: se halv(-spänn).

Helbrägda adj.; väl med *-a* för äldre *-o* av fsv. *helbrægdho,* en sidoform jämte *helbrigdho, -brugdho* o. s. v. till fsv. *helbryghþo* (med yngre *-a: helbrygdha* o. s. v.) = vid god hälsa, välbehållen; väl egentl. gen. sing. av subst. fsv. *helbrygdha* f. med bif. *-brigda, -bregda* o. s. v. hälsa, välfärd: avledn. till adj. *helbrygdher,* bif. *-brigder, -brogder* o. s. v. med s. bet. som ovannämda adj. på *-o* el. *-a.* Jfr i motsv. bet. fno. *heilbrigðr* adj. ock subst. *heilbrigði* f. samt fda. *helbregd(e)* adj. o. subst., nda. *helbred* c. Ordstammen är i sin senare del sl. m. det under bragd behandlade isl. *bregða* st. v. hastigt röra, svänga (t. ex. vapen), förändra, giva visst utseende o. s. v. med samhöriga svaga verb, ss. fsv. *brygdha,* isl. *brigða,* no. *brigda* o. *brygda* i väsentl. lika bet. Adjektivets ursprungliga bet. möjligen (snarlik färdig i frisk ock färdig): oskadd i avs. på förmågan att röra lemmarna? Eller (efter Falk o. Torp, med anslutning till verbets bet. i uttryck som t. ex. isl. *bregða sér siúkum* ställa sig sjuk): med friskt utseende?

Helig adj.; av fsv. *helagher, heligher* (yngre form) med bif. *hælgher* från synkop. *hælgh-* (av förliter. fsv. **hæilgh-*) samt genom blandning *hælagher, -ogher, -igher* helig (även salig: väl nyare kyrklig bet.); motsv. likbet. isl. *heilagr, helg-,* da. *hellig,* ags. *hâlig, hâlg-,* fsax. *hêlag, -ig,* fht. *heilag, -ig* o. s. v., i nyare språken med slutformer motsv. sv. *-ig;* runristat på Bukarestringen, som anses för gotisk, *hailag* (icke hos Ulfilas, som har got. *weihs* i s. bet.). Urgerm. **hailaȝa-* »helig» är utan tvivel sl. m. adj. hel, ehuru man i brist på tillräcklig kännedom om förkristlig germansk åskådning på hithörande område icke vet, om den älsta bet. bör hänföras till grundadjektivets bet. »oskadd» eller till någon av de andra bet. som finnas hos flera med detta adj. samhöriga subst. (jfr. hel). Möjligen är sålunda grundbet. av helig = som hålles (el. bör vara) oskadd, m. a. o. okränkbar? Eller, ifall hänförlig till bet. lycka, välgång hos subst. ss. isl. *heill* n. o. s. v., = bringande välgång, frälsande? Eller kanske att ställa i samband med den hos hithörande subst. förekommande bet. förebud, »augurium», ss. syftande på urgamla hedniska religionsbruk? — Bland avledda ord med synkoperad stam (av fsv. *hælgh-*) hava några normalt uttal med *ä* (jfr hälg o. s. v.). Andra hava ofta även ett från osynkop. helig härstammande uttal med *e.* Dit höra: Helga, hälga v., av likbet. fsv. *hælgha (helgha),* motsv. isl. *helga,* da. *hellige* (med avlägsnad synkope), ags. *hâlgian,* fsax. *hêlagôn* o. s. v. — Helgedom r.; av fsv. **hælghedomber* m., icke känt annat än i oblik sing. o. i plur. (med adj. i svag form) *hælghodom-, hælghedom-* jämte ack. pl. *hælgha doma* i bet. heligt ting, vanl. om relik; jfr isl. *heilagr dómr* m. i s. bet., samt även om helgedom i nu vanlig mening: ags. *hâligdôm,* fht. *heiligtuom* o. s. v. — **Helgon**, hälgon n.; av likbet. fsv. *hælghon, -un* n., jämte da. *helgen* c. (med pl. *-ener*), ä. da. *helgen* o. *helligen* pl. lånat såsom pluralform av fsax. adjektivets svaga plur. ss. subst. *(thie) hêlagon, -un* = de heliga (mlt. *de hilligen, de hilgen;* jfr isl. *helgir* m. pl. i s. bet.), hvarvid den fsax. ändelsen *-on, -un* oförändrad upptogs i fsv., hvarav blev följden, att ordet i fsv. fick neutralt genus (överensstämmande med det forntida bruket i fråga om plur. omfat-

tande personer av båda könen) genom anslutning till de inhemska subst. som hade plur. på *-on, -un,* samtliga till genus neutra.

Hem n.; av fsv. *hem* n. boningsort (by, stad), hem, värld, hvarjämte fans fsv.* *hember* m. värld, motsv. isl. *heimr* m. boningsort (i ortnamn), värld; jfr da. *hjem* n. (ä. da. *heem*) hem; vidare ags. *hâm* m., eng. *home,* fsax. *hêm* m. n., ndl. *heem, heim* n., fht. nht. *heim* n. med bet. boningsort (i gamla ortnamn om by el. stad, annars om hus el. gård), hem; got. *haims* f. bebodd ort, by, med adj. hänförande sig till bet. hem: *afhaims* bortavarande, *anahaims* närvarande. Hit höra flera olika subst. med bet. hem, ss. isl. *heima* n., fht. *heima* f. o. mlt. *heime* f. samt nht. *heimat* f. Ordgruppen kan sammanställas alternativt med tvänne till begynnelsekons. skilda ordgrupper i baltiska språken: 1) litau. *këmas* m. bondgård, by, lett. *tsēms* by jämte litau. *kaimas* (i dial.) by, grundord för *kaimynas* granne, preuss. *caymis* by (i nutida ortnamn *-kaim, -keim*), *kaimînan* (ack.) granne; 2) litau. *szeimyna,* preuss. *seimins* tjänstfolk, husfolk, lett. *saime* husfolk, familj: sl. m. fslav. *sěmija* f. »mancipia», ry. *sem'ja* f. hjonelag, familj. Möjligen kunna båda sammanställningarna få gälla, ifall den första gruppen i baltiska språken beror på gammalt lån med balt. *k-* för germ. *h- (ch-).* Tillsammans med den andra gruppen med ie. palatal *k'-,* som säkert är äkta baltisk, kan då vårt ord höra till ie. roten *k'ei*: *k'oi* »ligga», som fins i gr. *κεῖμαι* ligger ock med *m*-suffix i *κοιμάω* v. för till sängs, bringar till hvila, söver (jfr v. Grienberger: Got. Wortk. s. 105). Till samma rot hör kanske gr. *κώμη* by (om det har *ω* av *ωι*). Mindre sannolikt är (jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 49), att vårt ord skulle jämte litau. *kë̃mas* o. s. v. (se ovan) höra till den rot med ie. *q-* som ingår i fslav. *po-kojĭ* m. hvila, *po-čiti* v. hvila samt i sv. hvila. I alla händelser tycks grundbet. av vårt ord kunna antagas vara ungefär: plats där man slagit sig ned, lägerplats. — **Hem** adv., fsv. *hem,* motsv. isl. *heim,* da. *hjem,* ags. *hâm,* fht. *heim* o. s. v. i s. bet., ursprungl. ack. sing. av subst. hem. — **Hemma** adv., fsv. *hema,* motsv. isl. *heima,* da. *hjemme* i s. bet., väl ursprungl. en dat. (lokat.) sing. (i likhet med fht. mht. *heime* hemma, som hör till subst. motsv. sv. hem, eller sv. borta), sål. hörande till det gamla *n*-stamssubst. som fins i uttr. ha(va) hemma el. fsv. *ægha hema* med s. bet. (jfr ock hemman), isl. *heima* n. hem. — Hemvist n. r. (n. enligt ordböckerna fr. o. m. Lind 1749, väl efter hem; med ursprungligare genus ännu hos somliga förf. hava sin hemvist), motsv. likbet. no. *heimvist* f., sammans. av fsv. fno. *vist* f. uppehåll, vistande, urgerm. **wisti-,* abstraktum till roten *wes* i vb. vara, grundordet till vb. vistas, med särskild bet. ingående i visthus.

Hemlig adj.; av fsv. *hemeliker* i s. bet., även förtrogen, förtrolig; jfr isl. fno. *heimiligr* i den senare bet., da. *hemmelig* (väl lt. form) o. ä. da. *hiemmelig* samt med nyare bet. i anslutning till *hjem* da. *hjemlig;* vidare mlt. *hêmelik,* mht. *heim(e)lich* o. s. v. med bet. hemlig ock (förr:) förtrogen, förtrolig, därjämte mera egentligt = hörande till hemmet el. familjen el. (i mlt.) till närmare släkten, även (i mht.) = inhemsk. Liksom ht. *geheim* hemlig bildat av subst. hem, med vår vanliga bet. att förklara genom utveckling från »varande i hemmet» till: fördold för de andra icke hemmahörande.

Hemlock(s)-gran, -läder: lånord av eng. *hemlock(-spruce),* namn på en nordamerikansk gran (hvarav

fås barkextrakt till garvning), hämtat, väl pa grund av någon yttre likhet, från namnet på odört (Conium), eng. *hemlock*, ags. *hemlic, hymlice* av okänt etymon.

Hemman n.; av fsv. *hemun* n. hem, bostad, sällan uppvisat i nuv. specialbet. lantgard; väl egentl. nyare form för fsv. *hema* hem, motsv. isl. *heima* n. (jfr hemma under hem), likställd med nsv. *nystan* för fsv. *nysta* n. eller med fsv. *lekan* n. leksak ss. motsv. isl. *leika* n. ock antagligen uppkommen så, att till en med ögon o. öron o. s. v. likställd till *hema* hörande ä. fsv. plur. **hemun, *hemon* bildades en ny sing. på *-an* efter neutra av samma klass som fsv. *opal*, plur. *opul* med gammalt *u*-omljud i plur.

Hemsk adj.; med säregen nsv. bet. av fsv. *hemsker*, som förekommer i bet. blyg, försagd, förbluffad eller likt isl. *heimskr* dum, daraktig, tokig; ett av subst. hem avlett adj., som fins i sin egentliga bet. ss. lånord fran lt. i inhemsk ock i ä. nsv. *hemesk* »domesticus» i Variar., motsv. nht. *heimisch*, annars med olika sekundära betydelser i flera germ. språk. Den nutida svenska bet. (eget nog snarlik bet. hos det konträrt bildade nht. *unheimlich*, ursprungl. väl = icke rätt hemmastadd) torde härstamma fran en äldre bet. lik den hos hemlig, i det här asyftas ängslan el. skräck för det hemlighetsfulla. Ur en snarlik äldre bet. uppstod hos nht. äldre *heimisch* med nutida variant (från dial.) *hämisch* en annan bet. inbunden, ondskefull (likt nht. *heimtückisch*). Däremot förklarar man den fornnord. bet. dum så, att någon anses ha varit för mycket hemma ock således för litet med i världen.

Hemul r.; med gammaldags form ss. lånord i juridisk literatur av fsv. *hemul*, äldre *hemuld* med bif. *hemol(d)* f. laga försvar el. garanti för egande-rätt; liksom isl. *heimold* ock vanl. *heimild* f., da. *hjemmel* c. i s. bet. ock adjektivet fsv. *hemul, hemol* (nu endast med negationsprefix ohemul oberättigad), isl. *heimull, -oll* el. vanl. *heimill* med bet. tillkommande någon ss. laglig egendom, ursprungl. »hörande till ens hem», bildat av subst. hem. Samma adj. fins utanför lagspraket likbet. med fsv. *hemeliker* = nsv. hemlig i fsv. *hemul, -ol* förtrolig, förtrogen, i y. fsv. *hemel ting* könsdelar samt i ä. nsv. *hem(m)elhus* eller (se Syllabus 1649, art. *forica*) *himmelhuus* hemlighus, avträde. Däremot i y. fsv. *hemels ting* könsdelar, nsv. dial. *hemmelstyg* testiklar ock ä. da. *he(m)mels hus* avträde (jfr isl. *heimilishús*) ingår väl ett subst., formellt = hemul. Ordstammen, som ocksa fins i fsv. *hemol, -oll* n. jordegendom, hemman, med variantformen isl. *heimili* n. hem, egendom är knappast bildad med ett urgerm. suffix, snarare får väl (jfr Cl. Vigf.: Dict.) sammanställas got. *haimôþli* n. hemgods, fädernejord ock fht. *heimôdili* n. hem. Om detta är riktigt, kunna de nordiska orden, där *-ll* ock i vårt subst. det slutande fsv. isl. *-ld* skulle bero på urgerm. *-þl*, hava haft urgerm. *ô* ock med *i*-omljud förliterärt nord. långt *ø*, som förkortats. Eller adjektivet fsv. *hemol*, isl. *heimoll* kan möjligen ha innehallit ett urgerm. **-aþul-*, hvarav äldre fornnord. **ǫþul* med *u*-omljud ock sedan *-oll, -ull:* variantform av adjektivstammen *aþal-* (se adel).

Hen r. f. i folkspråk = brynsten (av finare sort), ä. nsv. *heen* (= »coticula»: Syllabus 1649; el. = »cos mollis»: Spegel 1712), motsv. isl. no. *hein* f. samt (ags. *hân?*) meng. neng. *hone* brynsten. Ordet sammanställes närmast med det till vokalismen överenstämmande zend. *saenis* spets, topp, vidare med sanskr. *çâṇa-* slip- el. probersten, gr. *κῶνος* kägla, före-

mål av tillspetsad form. Formellt fjärmare ss. saknande *n*, i stället bildat med *t*-suffix, ligger lat. *cōs (cōtis)* slipsten, brynsten. Grundbet. skulle väl vara det som gör något (ett vapen el. dyl.) spetsigt. Man har här tänkt sig ie. rotformer *k'ôi* o. *k'ô*, den senare möjligen uppkommen ur den förra, samt en i vårt ord ingående rotform med kortvokalisk diftong, germ. *ai* (där *a* kunde vara = ie. *o* el. ie. *ə*), dessutom en form med kort vokal (ie. *ə*) utan *i*-kons., ingående i pc. pass. pa ie. *-tó-:* sanskr. *çita-* hvässt o. lat. *cătus* skarp.

Herde m., fsv. *herþe* redan i Cod. Bur., av ä. fsv. *hirþe* sv. m., även med ack. sg. *hirdhe* ss. enstaka kvarleva av den samgerm. *ia*-stamsformen; y. fsv. sidoform *hyrdhe, hördhe* (om *y* för *i* se Noreen: Altschw. Gr. § 108 med Anm. 3); jfr i s. bet. isl. *hirðir*, da. *hyrde* (o. ä. da. *hiurde, hiørde*), got. *hairdeis*, ags. *hierde (hyrde)*, eng. *-herd* i *shepherd*, fsax. *hirdi*, mlt. mndl. *herde*, fht. *hirti*, nht. *hirt* m.: ett subst. med germ. stam **hirðia-*, som motsvaras av det sannolikast tidigt lånade litau. *kèrdžus* herde; avlett av hjord (germ. **herðô*) i likhet med det yngre med annan ändelse bildade mlt. ndl. *herder*, ffris. *herdere* m. herde.

Hermelin m. r.; av fsv. *hermelin (-lijn)* hermelin(-skinn), motsv. da. *hermelin;* lånat troligen närmast från en mlt. form (vid sidan av mlt. *hermelen*), motsv. mht. *hermelîn*, ndl. *hermelijn;* jfr nht. *hermelin* (med *i* för *ei* i ändelsen efter mlat. el. ital.) samt mlat. *hermellinus*, ital. *ermellino, armellino* i s. bet. Andra former äro mht. o. mndl. *hermel*, samt sp. *armiño*, fra. *hermine*. Vart ord är en forntysk deminutivform, bildad med fht. mht. *-lîn* (nht. *-lein*) av fht. fsax. *harmo* m. vessla, ags. *hearma* m., namn på samma eller åtm. ett snarlikt djur, samma ord som litau. *szarmů* jämte *szermů* hermelin, även brukat om vildkatt. Måhända får antagas, att på romanska området ordet blandats med ett av landsnamnet *Armenien* bildat mlat. *(mus) armenius;* jfr hos Plinius lat. *mus ponticus*, som ansetts åsyfta hermelin.

Hes adj.; av fsv. *hes* hes, sträv (om ljud), motsv. ä. da. *heess*. Det fins i s. bet. i germ. språk mycket varierande former, som kunna fördelas i tre huvudgrupper: 1) till samma rotform (germ. **hais-*) som vårt ord: ags. *hâs*, fht. *heis(i)*, fornlt. *heis;* med *r*-suffix mht. nht. *heiser;* med ett *-sch-*, som möjligen kan innehålla ett suffixalt germ. *k:* mlt. *hêsch, heisch*, ndl. *heesch*, ä. nht. *heischer;* 2) med fornnord. långt *ā:* isl. *háss*, sv. dial. i Norrl. *hås*, ä. da. *haas*, hvartill kanske med *i*-omljud nuv. da. *hæs;* 3) med *r* före *s*: meng. *horse*, neng. *hoarse*, samt mndl. *heersch*. Den vanliga sammanställningen av hes med hviska o. hväsa o. s. v., hvarvid formerna med *r* lämnas å sido ss. icke samhöriga, är även av andra skäl betänklig (jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 52). Kanske får man i stället med Kock i Arkiv. IX s. 165 f. utgå från ett samgerm. **hairs-?* Men knappast bör väl då antagas urgerm. assimilation av *rs*, då sådan annars icke är påvisad. Måhända skulle däremot kunna tänkas bortfall av *r* genom dissimilation värkad av följande suffixalt *r*, det som fins i ht. *heiser?* D. v. s. ett germ. **hairs(i)ra-* el. dyl. skulle förändrats till **hais(i)ra-* ock genom blandning mellan detta ock en form **hairs-* utan *r*-suffix skulle uppstatt ny form **hais-?* Beträffande isl. *háss* o. s. v. kunde med Kock antagas, att nord. **hårs-*, uppkommet av urgerm. **hairs-*, genom blandning med **hais-* givit upphov till **hâs-*. För övrigt får kanske ss. urgerm. form snarast förutsättas en *u*-stam (atm. icke *a*-stam). Egentligt

etymon är icke funnet. Att med Kock sammanställa lat. *hirtus* o. *hirsutus,* så att *h-* vore = ie. *kh-,* synes betänkligt. Dock är den förmodade grundbet. »skrovlig» sannolik.

1. **Het** adj.; av likbet. fsv. *heter,* motsv. isl. *heitr,* da. *hed,* ags. *hât,* fsax. *het,* fht. *heiz* o. s. v., i got. icke påvisat, annars samgerm. adj. med bet. »het», grundf. **haita-:* till en rot, som fins med kort *i* bl. a. i hetta (se nedan) ock med germ. *î* i got. *heitô* f. feber. Denna rot, motsv. ie. *keid: koid: kid,* får väl sammanställas med den till slutkons. avvikande balt. roten *kait* i litau. *kaisti,* lett. *kaist* v. bli het, litau. *kaitinti* v. upphetta, *kaitrà* f. glöd, *kaitrùs* adj. värmegivande, o. s. v. Om rotformernas olikhet hava yppats skilda meningar, än att den är urgammal med två ie. former, en på *-d* o. en på *-t* (så Uhlenbeck, se (P. B.) Beitr. XVII 435 f.), än att den beror på senare utbyte av *-d* mot *-t* i balt. språken efter andra till bet. närstående ord (så Zupitza: Germ. Gutt. s. 112 f.). Möjligen får för övrigt med Uhlenbeck antagas ursprungligt samband med den rot, som med bet. »lysa» ingår bl. a. i (2) -het, ock som omtalats redan under heder. — Hetta, upphetta v.; väl av två fsv. verb med lika bet., det ena med kort *i,* fsv. *hita,* motsv. no. *hita,* det andra fsv. *heta* (pres. *-ir*), motsv. isl. *heita* (da. *ophede*), ags. *hǣtan* o. s. v., urgerm. **haitian* göra het. — Hetta r., ä. nsv. *heta* f. jämte *hete* m. (båda ännu 1740 hos Lind), av likbet. fsv. *hita* f. ock *hiti* m., motsv. isl. *hita* f., *hiti* m. Likbet. subst. med tvåfaldig vokalism äro: a) (fornlt.) mlt. ndl. *hitte,* fht. *hizza,* nht. *hitze* f. (urgerm. **hitiô*); b) ags. *hǣto* o. *hǣte* f., eng. *heat,* mlt. *hette,* fht. *heizi* f. I da. *hede* avviker vokalen från da. vb. *vide* = fda. *vitæ,* kanske bör därföre *e* här förklaras som från adjektivet överfört till detta subst.

2. **-het** r., ändelse i abstrakta subst. bildade av adj. (sällan förr även i abstrakta till personl. subst. ss. *manhet* mandom 1688 hos Börk = mlt. *manheit*); av fsv. *-het* f., liksom da. *-hed* c. lånat av mlt. *-heit (-heid-)* f. i denominativa abstrakta, motsv. fsax. *-hêd,* ndl. *-heid,* fht. nht. *-heit* f. (även m. i fornspråken), ags. *-hâd* m., eng. *-hood* med samma funktion; annars i fornspråken även självständigt subst.: ags. *hâd* m. (fsax. i ack. *hêlagan hâd* heligt väsende), fht. *heit* m. f. stånd, rang, beskaffenhet, väsen, i fht. särskilt = kön, även person. Ordet är samma som got. *haidus* m. sätt ock de till bet. fjärmare isl. *heiðr* m. (med stam utan *r,* gen. *heiðar*) heder ock sanskr. *ketu-* m. klarhet, ljus, stråle, bild, igenkänningstecken (grundf. ie. **koitu-*) sl. m. heder ock liksom detta sista från början betydande »klarhet, sken» el. dyl., från hvilken bet. här uppstått sekundära betydelser liknande dem hos nht. *erscheinung* (sl. m. sv. skina): hvad som framträder klart synligt, fenomen, gestalt, utseende; sedan allmännare: beskaffenhet, väsen el. sätt o. s. v.

Heta v. (i hvardagstal även hetta); av fsv. *heta* st. v. heta, även aktivt: kalla (på), benämna, refl. *hetas* sägas, hetas; motsv. isl. *heita* (i bet. heta med särskilt presens *heiti,* kvarleva av gammalt medium), da. *hede, hedde,* got. *haitan,* ags. *hâtan,* fsax. *hêtan,* fht. *heizan* o. s. v., ett fordom reduplicerat verb med bet. kalla (vid namn), ropa (på) ock passivt (med spår av medio-passivt presens) kallas, heta; även med särskilda bet. befalla o. lova. Ett försök till etymologi med frångående av den annars gängse ock nära liggande förmodan, att den älsta bet. är »ropa»

(jfr kalla) fins hos Zupitza: Germ. Gutt. s. 105. Roten skulle, i det den här ursprungl. avsåge åtskiljandet av föremål genom deras benämning, vara variant utan begynnande *s-* till den rot med bet. »skilja» som fins t. ex. i litau. *skėd-* v. skilja, lett. *skaida* spån, litau. *skėdra* spån, gr. *σχίζω* klyver, även lat. *scindo* i s. bet. o. s. v. (?)

Hetman m. kosack-anförare, nht. *hetman,* lånord från pol. lillry. *hetman,* självt liksom böm. *hejtman,* ry. *ataman* o. s. v. från tyskan = nht. *hauptmann* eller här väl med *e* av lt. *ö* = lt. *hövt- (hövd-,* äldre *hövet-) mann,* väsentl. samma ord som sv. arkaist. hövidsman: variant till huvudman.

Hetsa v., ett nyare ord, sammanfattande tvänne förr skilda verb, de t. ex. hos Serenius 1741 upptagna *hitza* »to incense, to set or egg one on» *(uphitza til upror)* samt *hetza (en)* »to chase one». Det förra med *i,* av fsv. *hitza, hissa* hetsa, tussa, ägga, motsv. da. *hidse,* är lånord av likbet. mlt. *hitzen, hissen,* motsv. ndl. *(aan-, op-)hitsen.* Verbet hetsa åter, som fått *e-* för *ä*-ljud från hetsig el. från hetta o. s. v. (se 1. het), kan vara delvis lånat från lt.; jfr mlt. mndl. o. mht. *hessen* hetsa, ett etymologiskt oklart verb (gammal variant till mlt. ndl. verbet med *i* eller egentl. lånord med *ss* av ht. *tz?*). Men annars är det väl nyare lånord från ht. = mht. nht. *hetzen* hetsa. Detta sista förklarar man ss. = ett urgerm. **hatian* bringa någon till fientlig förföljelse, sl. m. hat. Det lt. -ndl. verbet med *i* vill man härleda från en interj. **hiss* el. dyl., som skulle varit ett vanligt tillrop till hundar el. andra djur för att tussa dem på villebråd el. på fiender (med bif. **hess,* hvarav vb. *hessen?*). Om man dessutom (ss. antages hos Falk o. Torp för da. *hidse*) behöver tänka sig ännu ett annat verb härstammande från ht. *(er-)hitzen* upphetta, är väl ovisst.

Hetsig adj., ä. nsv. *hetzig* i Syllabus 1649 = »æstuosus», med *e* för *i* efter (1) het el. hetta; jfr da. *hidsig,* ndl. *hitsig;* lånord av likbet. nht. *hitzig,* ett av nht. *hitze* f. hetta avlett adj., motsv. ndl. *hittig* het, hetsig.

Hetvägg r.; lånat av ett lt. subst., som i ordböcker (Dähnert, Schütze, Br. Wb. m. fl.) upptages i olika former ss. *heetweggen, -wege, -wek, heitwecken,* betecknande fettisdagssemla, åtm. somligstädes lik den som brukas i vårt land, serverad i varm mjölk, stundom med smält smör; mlt. *hête wegge(n),* egentl. »varma bullar», plur. till mlt. *wegge* m. (*ia*-stam) hvetebulle, semla; jfr ndl. *wegge, weg* f., mht. nht. *weck(e)* i s. bet.; antagligen från början betecknande semla formad som en kil (el. försedd med killika uddar); av fsax. *weggi* m. kil (med ursprunglig nom. ack. sing. **wegi* kanske kvarlevande i nlt. dialektformen *heetwege?*), fht. *wecki* o. s. v. = isl. *veggr* i s. bet., nsv. vigg (urgerm. stam **waȝia-*).

Hicka v.; av fsv. *hikka* flämta, snyfta, hicka, motsv. no. *hikka* flämta, snyfta, da. *hikke* o. ndl. *hikken* hicka. Jfr med s. bet. som fsv. verbet isl. *hixta* (no. *hiksta* o. *hikse*). Hithörande subst.: hicka, fsv. (ack.) *hikka,* da. *hikke* c., ndl. *hik* m. Jfr i motsv. bet. verb o. subst. eng. *hickup, hiccup* (lt. dial. *hickup* subst.) samt ä. eng. *hiccough, hickock* o. *hicket* (jfr ock fra. *hoquet* m. hicka). Stammen *hikk-* kan bero på direkt försök att härma ljudet av hickande el. häftigt utstötande av andedräkt el. dyl. Annars kunde den också förklaras som intensivbildning (väl egentl. ett särskilt gammalt presens sådant som bocka till buga) till något snarlikt onomatopoetiskt verb med gammalt

langt *i;* jfr sv. dial. i Norrl. *hikja* jämte *hia* flåsa, da. *hige* med bet. kippa efter andan i dial., annars med härledd bet. fika efter, åtrå (jfr lat. *aspirare* med liknande betydelseutveckling), motsv. no. *hika* i den senare bet.; vidare mlt. *hîchen, hîgen,* ndl. *hijgen* andas tungt, flämta, ags. *hîgian* ivrigt sträva. Möjligen kan *hikk-* dessutom till någon del vara bildat med ett slags nyare avljud till hacka v., brukat om sätt att tala med avbrott el. om hosta (jfr hackhosta)? Jfr no. *hikka* hos Ross i bet. hacka i sitt tal (även linka). En sådan nyare avljudsbildning fins säkert i lt. vb. *hicken* picka ock lt. subst. *hick-hack* pack, sämre folk (synonym till *hack-mack* o. s. v., jfr 2. hacka).

Hilka r. (f.) slags gammaldags kvinnlig huvudbonad, huva, kråka el. barnmössa, i dial. även *hylka* f. (m. m.), *höllika* hos Hof 1772; jfr. i s. bet. no. *hylk, hyllik,* da. *hyllike;* lånat av ett lt. ord med *ü,* som i svenskan ersatts med *i* (direkt, så att lt. *ü* uppfattades likt sv. *i*-ljud?) = mlt. *hulleken* n., demin. till mlt. *hulle,* mht. *hülle* f. huvudduk, i ht. även kappa samt allmännare (ss. i nuv. tyska): omhölje, sl. m. sv. hölja, hölje.

Hillebard r., väl ss. nutida form beroende på blandning mellan de två äldre formerna *hillebård* (i ordböcker från Syn. Lib. till Weste) ock *hellebard* eller (efter nyare skrivsätt, ännu bruklig biform) hällebard. Jfr i s. bet. y. fsv. *hellebardh, -baardh* samt ä. nsv. i Variar. *hillebart* ock y. fsv. (från 1517) *hillebard;* vidare da. *hellebard(e)* ock ä. da. *-baard, -bord,* mndl. *helmbaerde, hellebaerde,* mht. *helmbarte, helle-, helbarte,* nht. *hellebarte* o. *-barde* f.; i romanska språk av germansk härstamning fra. *hallebarde,* ital. sp. *alabarda* o. s. v. Den endast i svenskan kända biformen med sekundärt *i* är oklar. Skulle man kanske få tänka sig, att ännu på 1400-t. i Sverge brukades någon sammans. av det forngerm. poetiska ordet *hildi-* strid, krig, i y. fsv. form **hille-,* ock att man efter detta ombildade vårt ord, i det man tillade det bet. stridsyxa? I alla händelser hava vi förmodligen fått ordet från mlt., där det dock ej är direkt påvisat. Det är sammansatt av mlt. *barde,* fsax. *barda,* fht. *barta* f. o. s. v., forngerm. namn på stridsyxa, bila, som tycks vara avlett av mlt. *bart, bard-,* fht. *bart* o. s. v. skägg, väl liksom det synonyma isl. *skeggøx* syftande på yxbladets utböjda flikar vid äggen. Förra delen av ordet, älst väl *helm-,* hvars *m* förlorats, egentl. kanske i romanska språk, där ordets huvudaccent väl låg på senare leden, har väl intet att göra med det *helm* som motsvarar sv. hjälm (ordet vore = yxa hvarmed man klyver hjälmar?). Utan det är väl, i det grundbet. av vårt ord är »skaftyxa», = det *helm* m. som betyder handtag, skaft, i mlt. ish. rorpinne, motsv. förra delen av isl. *hialmvọlr* rorpinne ock av det efter mlt. *helmholt* rorpinne bildade ä. nsv. *hielmult, ielmult* i s. bet. i Lex. Linc. Jfr ags. *helma* m. roder ock med olika avljud dels mlt. *halm(e)* m. handtag, skaft (hvartill kanske egentl. höra de romanska formerna av vårt ord), dels mlt. *holm* m. tvärbjälke: väl sl. m. litau. *kélmas,* lett. *tselms* stubbe, preuss. *kalmus* käpp. Ifall därjämte får antagas samband med gr. *σκαλμός* årtull ock med fht. *scalm* båt (älst kanske = urhålkad trädstam, jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 113, 152), så ligger nära att även kombinera med det nord. subst. skalm, hvars bet. är rätt lik bet. av lt. *helm* o. s. v. ock hänföra ordet med grundbet. kluvet, skuret el. tillhugget stycke trä (trädstam) till den bekanta mycket

utbredda ie. roten *skel* skära sönder, klyva, skilja, här i en variantform utan *s*. Till bet. närstående ord, bildade på annat sätt av samma rot, äro (jfr Falk o. Torp, som vilja härleda germ. **helma-, *halma-* ur äldre **helƀma-, *halƀma-*) fht. *halb* ock fsax. *helfi*, ags. *hielf*, eng. *helve* skaft (t. ex. till yxa), ävensom litau. *kalpa* tvärslå på släde, preuss. *kalpus* tvärträ på vagnsaxel. Skulle kanske även en hithörande form med forngerm. *ƀ*, t. ex. fsax. **helƀi-barda*, dölja sig i vårt ord?

Hiller o. **iller** m. r., den senare formen nyare hos oss (upptagen hos Weste som biform), formen med *h*- rådande i ordböcker från 1700-t. ock tidigare (i Lex. Linc. o. Syllabus 1649 *hiller, hillerdiur* = »ictis» el. »putorius»), dock väl sekundär: kanske med *h*- från hermelin (som antagligen ofta omtalats tillsammans med vårt ord)? Ordet motsvaras av da. *ilder*, som är sl. m. tyska namn på hillern med liknande början, ss. fht. *illi-tîso, -tiso* m.; nht. *iltis (-iss-)* samt nht. dial. *eltes* ock *elledeis*, hvarmed nord. *iller* kunde anses väsentl. identiskt, ifall = ett fornnord. **ill-dir* el. dyl. med *r* av urgerm. *z*; vidare mlt. *il(le)ke, illik, ullik* (m.), nlt. *ilke, elk, ülk*, allt deminutivformer, samt i dial. i Westfalen sammans. *ille-katte* ock *ille-buttek*. Något trovärdigt etymon är icke bekant, men man har framkastat gissningar, såsom att i det forntyska ordet ursprungl. ingått som efterled ett *-wîso* sl. m. vessla, eller att förra delen skulle höra till det nordiska adj. *ill-*, hvartill sv. ill- i sammans. ock adv. illa.

Himmel r.; av likbet. fsv. *himil* m., motsv. no. da. *himmel*, en tämligen sent i (öst-)nordiska språk uppvisad, väl från norra Tyskland lånad form, motsv. fsax. fht. *himil*, ffris. *himul*, mlt. *hem(m)el*, ndl. *hemel*, nht. *himmel* m. himmel. Äldre nordisk form var fsv. *himin*, isl. *himinn*, motsv. got. *himins*. En tredje form är ags. *heofon*, eng. *heaven*, fsax. *heƀan*, mlt. *heven* m., väl beroende på urgerm. övergång av *m* till *ƀ* näst före *n* i kasus utan suffixvokal. Det forntyska *l* har man ansett än vara sekundärt för *n*, likt *l* i fht. *kumil* kummin el. i got. *asilus* åsna för lat. *asinus*, än vara urgammal suffixkonsonant. I fråga om etymon har man mäst tänkt sig ordet sl. m. ock till grundbet. snarlikt gr. *κμέλεϑρον* tak, hörande till en form med *e* (hvarav med *i*-omljud germ. *i*) av den rot med bet. »hölja, betäcka» som ingår ss. germ. *ham* i 2. hamn. Jfr ish. Noreen: Urg. Lautl. s. 205, även s. 140, 142. Enligt andra skulle ordet med förgerm. *i* (avljud till germ. *ai*) vara sl. m. hem ock ursprungl. hava betecknat gudarnas hemvist (?). Mera tilltalande är ett nytt förslag av v. Grienberger (Got. Wortk. s. 113), att germ. **himəna-* o. med synkope **himna-* är ett gammalt partic. i medium med ändelse motsv. gr. *-μενος* till en rot med bet. »skina», här med *i*-vokal, annars med germ. form *hai* ingående i heder (s. d., jfr 2.-het). Grundbet skulle vara »den ljusnande, klarnande», närmast om morgonhimmeln. — Himla i fara till himla ock i många sammans.; av fsv. *himbla*, yngre form för *himna* gen. plur., motsv. isl. *himna*, där den plurala användningen, liksom t. ex. nuv. uttr. i sjunde himmeln, är ett minne av den i senantiken ock medeltiden rådande föreställningen om flera olika himlar, den ena ovanför den andra. — Himmelrike, nyare form från y. fsv. tiden för fsv. *himiriki, himerike*, motsv. da. *himmerige*, av formen *himin-* med före *r* förlorat *n*. — Himmelsk adj., av fsv. *himilsker*; jämte da. *himmelsk* ock ä. da. *himmelisk, himlisk* väl ef-

ter lt. mönster ersättande en äldre östnordisk form, motsv. isl. ***himneskr;*** jfr fsax. ***himilisk,*** mlt. ***hem(m)elsch*** o. s. v. i s. bet.

Hin, kvarleva av forntida pron. demonstr. 1) I på hinsidan o. hinsides på andra sidan. 2) I vissa benämningar på djävulen: hin onde, hin håle (av adj. hård med *l* för *rd* beroende på folkspråkligt kakuminalt *l*) samt med ellips ensamt hin (nu med långt *i* i st. f. äldre nom. ock ack. m. ***hĭnn,*** kanske att förklara genom äldre uttal med cirkumflex-accent i följd av association med fan, där dylik accent beror på kontraktion av *fan(d)en?*), på 1600-t. ***hin*** i samma tre uttryck, t. ex. i ordspråk hos Grubb (bl. a. ensamt ***hin*** s. 372), även i andra likartade, ss. ***hin stygges*** = djävulens (Stiernhielms Herc. v. 289). Ordet härstammar från fsv. ***hin*** den där, den andre, även bestämd artikel förenad med adj., motsv. isl. ***hinn, hin-,*** no. da. ***hin*** i s bet. Detta nordiska pron. har ansetts för nybildat genom blandning av skilda germ. pronomina, däribland isl. ***enn, inn*** (se nedan; jfr Noreen: Nord. Spr. i P. Grundr.). Kanske kan det dock med Falk o. Torp förklaras så, att det haft germ. stam ****hîna-,*** hvars *î* i många fall förkortats ock är identiskt med gr. ***κεῖ ος,*** variant till ***ἐκεῖνος*** den där, sål. *n*-avledn. till en gammal lokativform germ. ****hî*** = gr. ***κεῖ, ἐκεῖ*** där: till en pronominalstam med begynnande germ. *h-*, ovisst om = förgerm. *ke-* el. *k'i-* (jfr han). Att *î* hos vårt pron. förkortats, kunde haft flera anledningar, såsom: att det ofta stod obetonat i satsen (ss. artikel); att *î* i somliga kasus stod före *nn* av urnord. *nR* (jfr de fornnord. possessiverna med stam ****mîna-, *þîna-, *sîna-,*** där *î* förkortats före *nn*); att ordet kunnat associeras med det därmed ofta sammanblandade pron. isl. *enn*, ***inn,*** hvilket är källan till vår suffigerade bestämda artikel ock är sl. m. fht. ***jenêr,*** mht. ***jener,*** mlt. ***jen(n)e,*** ndl. ***gene,*** ags. ***geon,*** got. ***jains*** o. s. v. den där, resp. fht. ***enêr*** i s. bet.: slutligen att det kanske också associerats med den komparativ med egentlig bet. »bortre», motsv. fht. ***hintaro*** bakre, som fins i fsv. ***hindre-, hinderdagher,*** isl. (gen.) ***ens hindra dags,*** fno. ***hindardags*** dagen efter ock i prepos. got. ***hindar*** bortom, bakom, fht. ***hintar*** o. s. v., ock som ligger till grund för vb. hindra, samt har samhöriga superlativer i isl. ***hinztr*** sist, ags. ***hindema*** sist, got. ***hindumists*** borterst o. s. v.

Hind f. (r.́); av likbet. fsv. ***hind*** f., motsv. isl. da. ***hind,*** ags. ***hind,*** eng. ***hind,*** fht. ***hinta,*** mlt. ndl. nht. ***hinde*** f. (nht. bif. ***hindin*** f. samt ***hind*** n.). En egendomlig variant utan *d* var sv. ***hinn*** hos Stiernhielm o. s. v. på 1600-t. ock äldre tyska ***hinn(e):*** knappast gammal självständig form, men väl icke håller gärna att förklara genom assimilation av *nd*. Kanske är den endast en literär form, danad efter lat. ***hinnulus*** (för ***hinnuleus***), hvilket i äldre glossar översättes med hithörande tyska ord samt i Variar. o. Lex. Linc. med sv. ***hindkalff*** el. ***hinnkalff?*** Denna form har väl därföre intet att betyda för etymologien. Angående denna finnas tvänne gissningar. Den ena (hos Grimm: D. Gramm. s. 35), att hind är sl. m. got. ***hinþan*** fånga (se 1. hinna). Den andra, mera gängse, att ordet, i det dess *n* skulle, liksom t. ex. *n* i sund n. till roten ***swem*** simma el. i nht. ***schande*** skam (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 152), uppkommit av *m* näst före dental suffixkons., vare sig förgerm. *t* el. *dh*, är sl. m. gr. ***κεμάς (-άδ-),*** ett namn pa något djur av hjortsläktet.

Hindersmässa(n) r. marknad i Örebro i januari, ursprungl. Henriks

(Upsala-biskopens, Finlands apostels) mässa den 19 jan.; sammans. (med *i*-synkope o. *k*-bortfall, jfr t. ex. *sackerstiga* i dial. för *sakristia*, Ersmässan Eriks mässa) av fsv. *Hindrik*, förr vanlig form av namnet Henrik, ursprungl. forntyskt.

Hindertyg n. remtyg bak på seldon; i ordböcker, efter att hava saknats i ett par hundra år, återupptaget i nyaste tid, med ny bif. hintertyg efter ht., ä. nsv. *hindertygh* »postilena» i Variar. ock i ordböcker på 1600-t., motsv. ä. da. *hindertøgh, -tygh;* lånord från mlt., motsv. (ä.) nht. *hinterzeug* i s. bet., sammans. med mlt. *hinder*, ht. *hinter* bakom (jfr nästa art.).

Hindra v.; av fsv. *hindra* hålla tillbaka, hindra (från framkomst), avhålla, förhålla, vara till förfång o. s. v., motsv. isl. *hindra*, da. *hindre*, ags. *hindrian*, mlt. ndl. *hinderen*, fht. *hintarôn*, nht. *hindern* hindra, ursprungl. hålla el. driva tillbaka, avledn. till en stam som fins i got. *hindar*, ags. mlt. *hinder*, fht. *hintar* bortom, bakom (i ags. även nedan om; nht. *hinter* med *t*, som icke blivit *d* ss. i verbet, se Kluge), ss. adj. i fht. *hintaro* (fsax. *hindirin* »in posterum») bakre, samt använt om tidsförhållande i fsv. *hindredagher*, isl. (gen.) *ens hindra dags* o. s. v. dagen efter. Denna stam är en komparativ, hvartill finnas olika superl. ss. isl. *hinztr* sist, ags. *hindema* sist, got. *hindumists* borterst. För övrigt sl. m. got. *hindana* från el. på hinsidan, ags. *hindan* bakifrån, bakom, fsax. *bi-hindan* bakefter, fht. *hintana* bakom o. s. v. Paralellt härmed finnas former med annan vokalism ss. fsv. fda. *handar-* o. *hendermer*, fgutn. *handar mair* längre bort el. fram, vidare, fda. *hænder, henner* hän emot, till: kanske väsentl. samma ord som lat. *contra* emot (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 138); superl. fda. *handerst* ytterst; isl. *fyrir handan* från (på) hinsidan. Det i den första ordgruppen ingående germ. **hind-* har man velat återfinna i fornir. *cét-, cétna* den förste (kelt. **kent-*), ursprungl. = den som befinner sig vid (främre) ändan? Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 116. Annars kan man antaga avledning med ie. komparativsuffix *-tero-* av ett germ. **hin-*, som kanske (se Falk o. Torp) är = det västgerm. *hin-* som ligger till grund för partikeln hän?

Hingst m. *(hingst* ss. sing. i Variar.*)*, av likbet. fsv. (i plur.) *hingst-* jämte sing. *hingist, hingest* m.; jfr da. *hingst* samt fsv. *hengist* o. ä. da. *hengst* i s. bet.; lånord från mlt.; jfr mlt. *(hingest) hingst*, förmodligen med i dial. av *e* uppkommet *i* (ss. i mlt. *minsche* människa, *vinster* fönster jämte *mensche, venster* o. dyl., se art. fönster, även finka, finkel), jämte mlt. *heng(e)st* m. i bet. hingst, även häst i allm. ock särskilt stridshäst, ags. *hengest* häst av hankön, fht. *hengist*, mht. *heng(e)st* häst, ish. vallack, ndl. nht. *hengst* hingst. Vid sidan av detta västgerm. ord med grundf. **hangista-* står det nordiska häst (se nedan), hvars grundf. väl är (se Noreen: Urg. Lautl. s. 25) germ. **hanhista-* el. yngre germ. (med *n*-bortfall ock förlängt nasalerat *a*) **hā̃hista-*, hvarav med fornnordisk (först lång, men senare frf. *st* förkortad) *i*-omljudsvokal isl. *hestr*, fsv. *hæster* o. s. v. Bland flera etymologiska försök må först nämnas tvänne, hvilka dock icke ingå på någon förklaring av ändelsen, germ. *-ista-:* av Fick, som sammanställt med litau. *kinkyti* v. spänna för (hästar), samt av Bugge, som i Arkiv IV 132 håller ordet för sl. m. vb. hänga (dessutom sl. m. nyssnämda litau. verb), så att ordet skulle ursprungl. betecknat arbetshäst såsom den vid (på) hvilken man hänger eller fäster något som skall transporteras. Ett nytt förslag till

etymologi, som tar hänsyn till ordets bildning i dess helhet, fins hos Falk o. Torp. Ordet skulle ss. gammal superlativ med egentlig bet. »den som gör de snabbaste sprang» el. dyl., sål. liknande isl. *skiótr* m. o. fsv. *skiut* n. skjutshäst, egentl. ett adj. med bet. hastig, snabb, höra till ett germ. adj. med bet. »snabb (till språng)» ock vara bildat av den ie. rot *k'ank* el. *k'onk* som ingår i litau. vb. *szankìti* (pres. *szankinu*) driva (en häst) till språng, spränga: faktitivverb till det utan nasal bildade litau. vb. *szókti* göra språng, hoppa, dansa.

Hink r., ett endast i svenskan känt ord, uppvisat i Variar. 1538 *(fyrakant hinck* = »modiolus», *watnhinck* = *ösekaar,* »antlia»); troligen sl. m. 1. hank, men med oviss grundform. Med gammalt avljuds-*i,* sa att germ. **hink* stode bredvid **hank* paralellt med **hing* (t. ex. i preter., isl. *hekk* o. s. v.) bredvid **hang* hänga? Eller har ordet, som i äldre ordböcker gärna uppträder sammansatt, t. ex. på 1600-t. *watnhinck*, även *ösehinck*, hos Lind 1749 *watn-* o. *bruns-hink*, fått ss. efterled i sammansättning *i* av ä fsv. *æ* med biaccent, likartat med t. ex. vigg(e), åskvigg(e) o. äldre *thorvigge* av fsv. *væggi* (se Noreen: Altschw. Gr. § 102), av ett osammansatt ä. fsv. **hænker* m. med stam germ. **hankia-?* Grundbet. = kärl som hänger el. upphänges, t. ex. på en brunnssvängel? Eller, ifall **hankia-* är sekundär avledning till subst. hank, = kärl försett med hank?

1. **Hinna** v.; av fsv. *hinna,* dels med bet. hinna upp, endast uppvisat i infin., motsv. da. dial. *hinne* i s. bet., dels med pret. *hinte,* som troligen är sekundärt liksom i nsv. dial. pret. *hinde,* synonymt med ock sannolikt påvärkat av fsv. *inna* sv. v. hinna (med), komma till slut med, fullborda, genomgå, vinna, motsv. isl. *inna* utföra, fullgöra, (särskilt:) framsäga, yttra, omtala (ursprungl. tala till slut om något?), även betala. De båda verben måste vara av olika ursprung. Fornnord. *inna* kunde tänkas = ett urnord. **inþian,* bildat med avljud (till förgerm. **ent,* annars icke påvisat) i förhållande till roten för got. *andeis* o. s. v. ände, sv. ände, sl. m. sanskr. *anta-* m. kant, gräns, ände. Grundbet. av *inna* sål. = bringa till ända, fullända? Hinna åter (jfr Rydq. I 177) är väl ett gammalt endast på östnordiskt område kvarlevande starkt verb med egentlig bet. »få tag i, hinna fatt», motsv. got. *hinþan* st. v. fånga, taga till fånga: till en endast i germ. språk påvisad rot, som fins med avljud dels i got. *hunþ* (ack. sing.) fångenskap, fht. *heri-hunda* f. krigsbyte, *verhunden* v. tillfångataga, dels i fsv. *hanna* v. taga med händerna på, känna, röra vid, behandla, isl. *hann-* adj. skicklig (i subst. *hannyrð* f. konstfärdighet m. fl. ord); vidare med variantrotform på *-t,* som är etymologiskt tvetydig (se Noreen: Urg. Lautl. s. 164) i ags. *hunta* m. jägare, *huntian* v. jaga (eng. *hunt*) samt i ags. *hentan* v. förfölja, gripa, ä. eng. *hent* gripa m. m. (= urgerm. **hantian*). Rotbesläktade äro kanske ock de på mer än ett sätt förklarliga isl. *henta* v. passa, vara tjänlig (hos Falk o. Torp, art. *behændig,* likställt med ett got. **hanþatjan*) ock *hentr* adj. tjänlig, till pass.

2. **Hinna** r.; av likbet. fsv. *hinna* f., motsv. isl. *hinna* f., da. *hinde* c. hinna. Knappast enligt av gammalt gängse mening (jfr Noreen i Arkiv VIII 147) yngre form för isl. *himna* f. i s. bet., hvilket ord väl är sl. m. no. *him, hīma* hinna, tunn betäckning, t. ex. av skyar, rimfrost, snö, skum, da. dial. *hiim, hime* mögel, beläggning på ytan av en vätska ock fjärmare sl. m. da. äldre o. dial *hi,*

hie hinna, t. ex. »skinn» på mjölk. Fornnordisk assimilation av *mn* till *nn* är åtm. i liknande fall icke annars påvisad. En annan etymologi är framställd av Lidén (i Språkv. Sällsk. Förhandl. 1891—94 s. 75 f. ock i Bz. Beitr. XXI 107 f.), stödd på fornir. *ceinn* (pl. *cenni*) fjäll, corn. *cennen* hinna, kymr. *cen* hud: vårt ord hör (med *nn* kanske av ie. *nd-n*) till en *s*-lös form av den rot som ingår bl. a. i mlt. *schin*, nht. *schinn* m. fjäll som faller av från huden, mjäll, samt i det med suffixalt förgerm. *t* bildade germ. **skinþa-*, sv. skinn o. s. v.

Hipp interj., väl av olika härkomst. 1) I hipp hurra antagligen från eng. *hip*, som liksom bif. *hep* användes på samma sätt före *hurrah;* etymologiskt icke upplyst. 2) I andra sammanställningar, t. ex. hipp ock häj el. hipp ock hopp, nyare variant till interj. hopp (se 2. hopp), från början väl egentl. imperativen till lt. *hippen* v. hoppa, som väl är en bildning med nyare avljud till lt. *hoppen*, motsv. sv. hoppa, ock som, ehuru förmodligen utan direkt samband (om icke möjligen ursprungl. sjömansord från eng.?), sammanträffar med eng. *hip* hoppa, hvilket torde vara (med *i* av gammalt *y*) = lt. *hüppen*, nht. *hüpfen* hoppa. Jfr ock eng. adv. *hip-hop* hoppande.

Hird r. livvakt, hovfolk; ett om fornnordiska förhållanden brukat lånord av likbet. fsv. *hirþ* i *hirþman* m. fl. sammans. ock fno. isl. *hirð* f. Ordet, som av gammalt (se t. ex. Spegels Gloss. 1712) uppfattats som verbalsubst. till fno. isl. *hirða* vakta, vårda, taga vara på (urnord. **hirðian*, väl egentl. denom. till hjord, ursprungl. sål. vakta boskap), är dock, ss. redan Ihre insett, ursprungl. lånord av ags. *hîred*, *hîrd* m. familj, husfolk, hovstat, även (religiös) förening, broderskap. Detta är (med förkortning i andra stavelsen) = äldre **hî(w)-rǣd* (jfr i s. bet. det avledda ags. *hiw-rǣden*) ock formellt = fht. *hirât* m. f. giftermål, nht. *heirat*, med grundbet. husligt förhållande, familjeförhållande: sammansatt av ags. *hîw-* familj, motsv. förra leden i got. *heiwa-frauja* husbonde samt grundordet till *n*-stamsbildningen sv. hjon, ock ags. *rǣd* m., motsv. sv. råd, ett ord som fordom kunde bland många olika bet. hava bet. levnadsställning, särskilt familjeförhållande, ursprungl. väl anordning el. dyl., ock som här kan anses väsentl. likställt med ändelser sådana som sv. -dom ock -skap; jfr det med sistnämda ändelse bildade ags. *hîwscipe* ock fgutn. *hiskepr* samt fsv. *hæskaper* husfolk.

Hirs r. (*hirsen* hos Spegel 1712, efter tyska sammans.), liksom da. *hirse* (ä. da. *hirs*) nyare väl från ht. lånad form för ä. nsv. *hers*, vanligt ännu sent på 1700-t. t. ex. i *hersgryn*, *härss* i Variar., y. fsv. *hers*, lånat av mlt. *herse* hirs, där *e* före *rs* uppkommit av *i*, kanske gammalt lånord från ht. = fht. *hirsi* o. *hirso* m., mht. *hirse*, *hirs* m., nht. *hirse* f. hirs. Till grund för detta ord, germ. **hirsia(n)-*, ligger troligen en *s*-stam. Denna fins enligt Bugge m. fl. (se ish. Osthoff: Etymol. Parerga I s. 57 o. 63) i lat. *Ceres*, namnet på grödans ock åkerbrukets gudinna = ie. *k'eres-*, hvars grundbet. enligt Osthoff är »växt» i abstrakt mening, medan grundbet. hos det avledda sädnamnet skall vara »den som tjänar till växt, d. v. s. till näring.» Namnet skall sål. antyda, att hirsen hör till de sädesslag som åtm. hos många forntidsfolk tidigast kommit att användas till föda. Andra hava sammanställt hirs med hänsyn till blomvippan med lat. *cirrus* tofs.

Hirschfängare r. (m.), *hirsfängare* hos Serenius 1741, liksom lt. *hirs(ch)-fänger* t. ex. hos Dähnert 1781,

nyare form med *i* från ht.; jfr likbet. äldre sv. *härsvängare, härsfängare, hertzfängare* (så hos Serenius 1734, art. *cutlace*) från lt., samt lt. *hērschfänger* (väl för ett ä. lt. **hērts-*, mlt. *hertes-*), ndl. *herts-, hartsvanger*, nht. *hirschfänger* med egentlig bet. (liknande bet. av vb. *abfangen* i jägarspråk): den som ger en hjort det sista dödande stynget; av mlt. *herte*, nht. *hirsch* o. s. v. = sv. hjort.

Hisklig adj., förr *hiskelig* ock (t. ex. hos Sahlstedt 1773) *hislig*, på 1600-t. med långt *i*: *hijskelig, hijslig.* Tydligen sl. m. hisna v. (dock väl icke så, att adjektivet ss. avlett av verbet beror på äldre **hisknelig;* Kock: Bidr. t. sv. Etym., Lund 1880, s. 51), likasom detta verb innehållande en stam *hîsk-* el. (väl med yngre förkortning) *hisk-*. Annars är vårt adj. etymologiskt dunkelt både i ock för sig ock i förhållande till liknande synonyma adj. ss. no. (i skilda dial.) *heskjeleg, heiskjeleg, heisleg* (sv. dial. i Hälsingl. *häskjelin* med sekundär bet. utmärkt god, väl efter det förstärkande adv. *häskjele* mycket, utmärkt, egentl. hiskligt) samt sv. dial. *hask(e)lig* hisklig. På grund av detta sista har man velat härleda vårt adj. från ett subst. motsv. isl. *háski* m. fara. Skulle kanske detta med *á* av obetonat *ai* förutsätta ett urnord. **haiskán-* med huvudaccent på suffixet? Ock grundordet till vårt adj. varit ett med avljud bildat urnord. *n*-stamssubst. **hîskan-?* I alla händelser är med hänsyn till de anförda orden med annan vokalism än *i* betänkligt att med Kock på grund av verbets biform *hiksna* antaga, att ett ä. fsv. **hīks-* fått metates av *ks* till *sk,* ehuru i ock för sig detta vore lika möjligt som motsatt metates.

Hisna *(-ī-)* o. hissna v., på 1600-t. *hijsna, hissna,* y. fsv. *hisna;* med förlust av *k* mellan kons. av ett i ä. nsv. *hijskna* på 1600-t., *hiskna* hos Lind 1749, samt i Fårödial. på Gottl. *heiskna* bevarat ä. fsv. *hiskna* (med långt, eventuellt även kort *i*). Dessutom fins nsv. dial. *hiksna* (*i* än långt, än kort), på 1600-t. *hixna* i s. bet., utvisande gammal omflyttning av *k*, som stod bredvid (väl ursprungl. efter, knappast före) *s*. Verbet är sl. m. adj. hisklig, annars etymologiskt oupplyst.

Hissa v., i ordböcker senare (biform hos Serenius 1741) för ä nsv. *hyssa* (t. ex. *hyssa segel* i Lex. Linc., art. *velum*), egendomligt genom sitt *y*. Jfr i s. bet. da. *hisse* o. i sjöspråk *hejse*, lt. *hisen, hīssen* ock med kort *i: hissen*, ndl. *hijschen*, nht. *hissen* o. i sjöspråk *hiessen, heissen*, vidare fra. *hisser*, ital. *issare*, sp. *izar*, pg. *içar*, samt ä. eng. *hysse (hyce)* o. *hoise*, nuv. eng. *hoist;* ett i sjömansspråk utbrett ord av oviss ursprunglig nationalitet, tidigast, som det tycks, påvisat i engelska från 1400-t., för övrigt av okänd etymologi. Månne ursprungl. åsyftande hojtande under hissning ock bildat med en form på *s* av någon gammal interjektion, likartad med sv. hoj, hvarav vb. hojta? Jfr Murray, art. *hoise*.

Hit adv.; av likbet. fsv. *hit*, motsv. fno. *hit* (sällsynt, kanske lånat), da. *hid* hit. Väl kontraktionsform av **hī-at*, bildad likt dit av en med prepos. fsv. fda. *at* (nsv. *åt*) förenad gammal lokativ *hî* av ett pronomen av germ. stam *hi-* »den här», som ingår bl. a. i ett par andra nord. adverb, bildade med samma prepos., fsv. isl. *hingat* o. *higat* hit, vidare i got. dat. m. n. *himma*, ack. m. *hina (dag)* ock ack. n. *hita*, i ags. *héodæg* i dag, fht. *hiutu*, nht. *heute* i dag, m. fl. dyl. bildningar; motsv. ie. pron. *k'i-* med lika bet. i litau. *szis* o. fslav. *sĭ* (ry. *sej*) den här samt i lat. *cis* o. *citra* på denna sidan, hitom, *citerior* hitre o. s. v.

Hitta v.; med ändrad konjug. av fsv. *hitta* (pres. *-ir*, pret. *-tte*) finna, hitta, råka (på), motsv. likbet. isl. *hitta* (även = söka upp, besöka), y. ags. *hittan*, eng. *hit*, troligen lånord från nord. språk. Då *tt* är genomgående i alla nord. språk (ock i eng.) utan spår till någon östnordisk form med *nt*, kan vårt verb icke gärna höra tillsammans med ags. *hentan* förfölja, gripa, *huntian* jaga o. s. v. av en variantform på *-t* till roten för got. *hinþan* fånga ock sv. 1. hinna. En annan osäker sammanställning förekommer hos Zupitza: Germ. Gutt. s. 117: med kymr. *cwyddo* o. breton. *coezaff* falla samt ir. *cith* (rägn-)skur. Vårt verb, som i alla tider ofta brukats med prepos. motsv. nsv. på, skulle haft grundbet. »falla (på)», likt t. ex. det tyska »auf etwas verfallen».

Hiva v. med bif. i bet. kasta, slänga **hyva**; ett nyare sjömansord (icke t. ex. hos Weste, *hiva* i Naut. Ordb. 1840), liksom no. *hiva* o. (efter svenskan?) *hyva*, da. *hive* lånat av det med sv. häva identiska eng. *heave*, egentl. lyfta, i sjöspråk även hyva o. s. v. Ovisst är, huru man skall förklara *y* i hyva, som påminner om adj. styv (tidigt på 1600-t. *styff*, men 1538 i Variar. *stijff*) av mlt. *stîf*. Har *i* direkt labialiserats före *v* i somliga dial.? Eller skulle kanske här, på en tid då ännu jämsides med hissa brukades äldre sv. *hyssa*, hava efter detta sista nybildats en sidoform med *y* till hiva?

Hjalt n. svärdfäste, bif. hjält, ett i forntidsskildrande literatur brukat lånord från fornnord. literatur, ish. isl.; jfr isl. *hialt* n. o. *hiǫlt* f., fsv. *hiælt* n., fda. *hialt* n., ä. da. *hielte* c., nuv. da. *hjalte* n. (med *a* efter isl.), i fornspråken brukat i sing. om en av de två svärdsknapparna, i plur. om hela svärdfästet; jfr de om svärdfäste, men även om andra handtag, t. ex. till roder, brukade ags. *helt* n. m. ock *hilte* f., eng. *hilt;* fsax. *helta* (om roder) jämte fsax. mlt. *hilte;* fht. *helza* f., mht. *helze* f. ock *gehilze* n.; från ht. lånat ital. *elsa* jämte ä. ital. *elso* svärdfäste. Vare sig man här haft gammal *s*-stam, germ. **heltaz-*, **hiltiz-* (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 52), eller ett germ. **helta-* o. tillika med suffixal *i*-kons. **hiltiô-* el. dyl., så får väl (med Falk o. Torp, även om deras härledande av germ. **helta-* från äldre **helfta-* får anses osäkert) antagas, att ordet jämte mlt. *gehilde* n. svärdfäste är på något sätt sl. m. de under hillebard anförda olika forngerm. subst. med bet. handtag, skaft (däri ingår ett germ. *hel-* el. *hal-*).

Hjon n.; av fsv. *hion* n. medlem av huset el. familjen, ish. i plur. dels om äkta makar (ss. i nuv. hjone- el. hjonalag o. fästehjon, egentl. lagord), dels om tjänstefolk; motsv. isl. *hión*, *hiún* n., ä. da. *hion* i s. bet., no. *hjon*, *hjun* n. kollekt. äkta par; väl ursprungl. pluralformen av ett *n*-stamssubst., som i isl., kanske genom inflytelse från gen. *hióna*, *hiúna*, har den annars hos de svaga neutra avskaffade formen i nom. o. ack. på *-n* jämte bif. utan *-n* i isl. *hiú* med s. bet..; av en förliterär fornnord. plur. **hîun* el. dyl., motsv. ett got. **heiwôna* ock fht. *hî(w)un* äkta makar, husfolk, pluralform ss. neutr. till fht. personl. sing. *hîwo* sv. m. äkta man ock *hîwa* sv. f. maka; jfr ags. *hîwen* n. familj jämte personl. sing. (med plur. på *-an*) *hîwa*, *hîga* sv. m. familjemedlem, tjänare. En fornnordisk kvarleva av sing. är väl partikeln isl. *hiá* hos, fsv. *hia-* i *hialæghi* samlag; jfr till bet. fra. *chez* av lat. *casa* hus, även sv. hos. Likbet. med vårt ord, ish. ss. sing., fans också fsv. *hiona* n. ock fno. *hióna*, *hiúna* n., väl egentl. gen. plur., som i uttr. sådana som fno. *þat (huárt, eitthuert)*

hiúnu »det (o. s. v.) av hjonen» blivit omtydd till sing. i nom. el. ack. Grundord till vårt *n*-stamssubst. är ett germ. **hîwa-*, som förekommer med bet. hus el. husfolk, familj i gamla sammans., fornnord. *hŷ-* i isl. *hýbýli* n. hus, hem, husfolk (= nsv. folkspråkl. hybble), got. *heiwa-* i *heiwafrauja* husbonde, ags. *hîw-, hî-*, fht. *hî-* i flera sammans. (jfr. hird). Detta germ. subst. torde ss. = ett ie. **k'eiwo-* vara nära sl. m. lat. *civis* medborgare, sanskr. *çêva-* adj. kär, förtrogen, lett. *sëva* f. kvinna. Ordgruppen anses höra till den ie. roten *k'i: k'ei: k'oi* med bet. »ligga» eller här väl närmast »uppehålla sig, vistas» el. dyl., som omtalats under hem.

Hjord r.; av likbet. fsv. *hiorþ* f. (bif. ss. m. i gen. *hiordz*), motsv. isl. *hiǫrð* f., da. *hjord,* got. *hairda,* ags. *heord,* eng. *herd,* fht. *herta* f. (nht. *herde* med *d* väl från lt. dial., där ordet, ehuru icke annars direkt påvisat, liksom icke i ndl., förutsättes som grundord för avledn., ss. fsax. *hirdi* m. = sv. herde). Egentl. samma ord, urgerm. **herðô-,* är kanske fht. *herta* f. växling, skifte. Jfr det formellt motsvarande fslav. *črěda,* ry. *čereda,* o. s. v., som i olika nyslav. språk betyder än växling, ordningsföljd, tur, än hjord. Förmedlande bet. skulle vara hop av i rad ställda el. efter hvarandra följande föremål, här om boskapsdjur. Även på baltiskt område fins dels litau. *kèrdžus* herde, dels preuss. (ack. sing.) *kêrdan* tid, egentl. väl serie, tidsföljd. En slav. variantform är serb. *krd, krdo* hjord. Men tillika ock väl med rätta sammanställes vårt ord med de till begynnelsekons. från anförda slav. o. balt. ord avvikande sanskr. *çardha-* m. o. *çardhas* n. skara; jfr ock zend. *sareda-* sort, slag, samt gr. *κόρϑυς* hög, t. ex. av nyskuren säd. Kanske bör man därföre med Hirt antaga, att de balt.-slav. orden äro gamla lanord. Se bl. a. (P. B.) Beitr. XXIII 332. Jfr också Osthoff: Etym. Parerga I s. 9 o. 45, där roten antages vara ie. *k'er* växa.

Hjort m. r.; av likbet. fsv. *hiorter* m., motsv. isl. *hiǫrtr* (böjt ss. *u*-stam), da. *hjort,* ags. *heorot, heort,* eng. *hart,* fht. *hiruz, hirz,* nht. äldre *hirs(s),* nu *hirsch* m., fornlt. *hirot,* mlt. *herte* n., nlt. *hart,* ndl. *hert* n. hjort, hanne av hjortsläktet. Ordet, hvars etymologi särskilt undersökts av Johansson i Z. f. vgl. Spr. XXX 347 f. (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 90, Zupitza: Germ. Gutt. s. 116 f.), väl med urgerm. konsonantstam **herut-* (ock kanske bif. **hert-*), är säkert sl. m. lat. *cervus* o. kymr. *carw* hjort. Man får kanske förutsätta en urgammal stam på *-u-,* utbildad dels med urgerm. *-d* (germ. *-t*), dels till stamform på *-wo-*. Gamla varianter till vårt ord med olika slags avljud äro kanske isl. *hrútr* m. gumse, bagge, samt gr. *κόρυδος* tofslärka, i det grundbet. kan ha varit: den som har spetsigt utstående huvudprydnad (horn eller annat liknande). Roten betydde väl i alla händelser: skjuta el. växa upp, fram el. ut; men det är oavgjort, om den får anses vara samma ie. rot *k'er* som fins i gr. *κέρας* horn o. s. v. (se horn), eller om den är = ie. *ker* med icke-palatalt *k*. Man har anfört till stöd för den förra formen ett balt.-slav. namn på rådjur, preuss. *sirwis* samt serb. sloven. *srna,* ry. *serna,* pol. *sarna* o. s. v.; för den senare formen litau. *karwė* ko, preuss. *curwis* (ack. *kurwan*) oxe, fslav. *krava,* ry. *korova* (o. s. v., urslav. **korva*) ko.

Hjortron n. (från 1694 hos Bromelius); jfr sv. dial. i Västergötl. enligt Hof 1772 *hiorter*, i Skåne *hjorten,* da. dial. i Jutl. *hjortinger* (allt plur.) i s. bet., egentl. »hjortbär»; avledn. till hjort, till grundbet. på-

minnande om vissa namn på hallon, däri ingå snarlika djurs namn, ss. (av hind) da. *hindbær,* fht. *hintberi* o. s. v. el. (av no. dial. *bringe* älgtjur) no. *bring(e)bær,* västsv. dial. *bring(e)bär.* Vår form på *-on* är väl nyare ock bildad (kanske i st. f. ett fsv. **hiortbær*) efter andra sv. bärnamn på *-on;* dess *r* torde härstamma från smultron.

Hjul n.; av likbet. fsv. *hiul* n., motsv. isl. *hiōl,* da. *hjul,* ags. *hwéol,* eng. *wheel,* mlt. *wêl,* ndl. *wiel* n. hjul, urgerm. **hweula-* för äldre **hweȝwlá-* med i obetonad stavelse förlorat *ȝ.* Andra former, frånsett de något oklara ags. *hweoȝul, hweowol,* äro isl. *huél* o. ags. *hweohl,* hänvisande till en annorlunda accentuerad urgerm. form **hwéhwla-.* De motsv. förgerm. formerna skulle vara resp. **qeqló-* o. **qéqlo-,* därjämte fans kanske någon form med en vokal näst före *l* (se Zupitza: Germ. Gutt. s. 65). Ordet är samma som sanskr. *cakra-* hjul, gr. *κύκλος* krets (bif. neutr. pl. *κύκλα*): en med reduplikation av ie. roten *qel* bildad variant till de utan reduplikationsstavelsen bildade isl. *huel* n. hjul, preuss. *kelan* hjul o. med rotvokal ie. *o* slav. *kolo (koles-)* hjul, gr. *πόλος* axel, pol, lat. *colus* spinnrock. Jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 118, 228. Roten representeras bl. a. av ett ie. verb, som väl ursprungl. betydde gå omkring, svänga, vända sig el. dyl., nämligen sanskr. *car-* röra sig, vandra, ströva, fara, även bedriva, öva, värka o. s. v., gr. *πέλομαι* är i rörelse, färdas, befinner mig, lat. *colo* odlar, sköter om, bebor, idkar, dyrkar. Jfr hals.

Hjälm r.; av likbet. fsv. *(hialm-) hiælm-, hialmber* m., motsv. isl. *hialmr,* da. *hjælm,* got. *hilms,* ags. fsax. fht. o. s. v. *helm* m., ett samgerm. subst. med bet. hjälm, urgerm. **helma-,* även lånat med s. bet. dels i slav. språken ss. urslav. **šelmo-* i fslav. *šlěmŭ* o. s. v. ock med slaviskt mellanled (jfr lillry. *šolom*) i äldre litau. *šálmas,* dels på romanskt område i ital. *elmo* o. s. v. Spår av en ursprunglig allmännare bet. »hölje, skyddande betäckning» synes finnas åtm. i den ags. bet. (moln-, dim-, is-)täcke; jfr även i ags. poesi bet. beskyddare el. härre, i västnord. språk bet. skjul, lider, kanske dock att förklara genom metaforisk användning av bet. hjälm. Vårt ord är väl, i likhet med sanskr. *çarma-* n. o. *çarman-* n. betäckning, skyddande tak el. rustning, beskydd, räddning, en *m*-avledning till den bl. a. i västgerm. vb. ags. fsax. fht. *helan* dölja ock med avljud i hölja o. s. v. ingående ie. roten *k'el* hölja, betäcka, som omtalats under 1. hall.

Hjälpa v.; av likbet. fsv. *(hialpa) hiælpa* st. v., motsv. isl. *hialpa,* da. *hjælpe,* got. *hilpan,* ags. fsax. *helpan,* fht. *helfan* o. s. v. i alla germ. språk. Man har för detta verb tillika med ä. litau. *szelb-* ss. biform till det vanligare litau. *szelp-* v. hjälpa antagit en ie. rot *k'elb.* Ock Uhlenbeck har i (P. B.) Beitr. XVI 563 tänkt sig urgammal rotvariation med ie. *b* i germ. *helpan* ock ie. *p* i litau. *szelp-.* Detta synes dock icke fullt säkert, ty det litau. verbet med *b* fins endast hos Mielcke (1800) ss. reflexivt med pres. *szelbiûs* i bet. hjälpa sig fram ock står vid sidan av litau. *szèbiûs* med lika bet., hvarjämte fins litau. vb. *gelb-* hjälpa, så att man får räkna med möjligheten, att flera etymologiskt skilda verb blandats i äldre litauiska.

Hjälte m., *hielte* i bibeln 1541, ombildat av y. fsv. *helte,* en nyare i likhet med da. *helt* från mlt. *helt* (stam *held-*) i s. bet. lånad form för fsv. *hæladhe, hælædhe,* y. fsv. *hælædh, -ed, -ith* (o. s. v.) m. ock n. stridsman, kämpe, hjälte, hvilket är lånat av en mlt. form **heled-,* motsv. likbet. mndl. *helet (-ed-),* mht. *helet,* y. fht.

helid, hvarav med synkope uppkommit yngre mndl. *heelt*, mht. *helt*, nndl. nht. *held* m. I fsv. blev mlt. svagtonigt *e* ss. vanligt ersatt med olika vokaler, ss. *a*, *æ*, *i*, dessutom tillfogades ofta efter slutkons. ett *-e*: kanske egentl. från mlt. dat. sing.? I den nsv. formen har *-e* väl överförts från den äldre formen, kanske under medvärkan från kämpe. Inskottet av konson. *i* efter *h-* får knappast här, där detta *i* blivit allmänt svenskt, ock där fråga är om ett väsentl. literärt ord, likställas med några sporadiska fall i y. fsv. (se Noreen: Altschw. Gr. § 322, 2, b), där *i*-inskottet synes vara dialektiskt (frånsett ihjäl, s. d.). Snarare får man väl med Kock i Sv. Landsm. X: 3 s. 10 tänka sig ett slags förbättring av *helte* till den som mera svensk ansedda formen *hielte* efter mönster av sådana rent svenska ord som *hielm*, *hielp* o. dyl., hvilka hade från mlt. lånade y. fsv. biformer *helm*, *help* o. s. v. I forngerm. språk förekom samma ord i bet. (fri, ansedd) man, ish. stridsman: fsax. *helið*, ags. *hæleð*; med gammalt *n* efter *l* isl. *hǫldr (hauldr)* m.; med gammalt bortfall av slutande dentalkons. = förgerm. *t*: ags. *hæle* ock isl. *halr* m. De olika formerna hänvisa på urgerm. konsonantstam med växlande vokal efter *l*: **haliþ-* o. **haluþ-* (samt kanske ännu någon annan form, enligt Kluge **halêþ-*?). Man har sammanställt med ett keltiskt adj., fornir. *calath*, kymr. *caled* hård (möjl. sl. m. 2. hall?) ock antagit samma rot som förekommer med urslav. långt *a* i fslav. vb. *kaliti* härda (t. ex. järn).

Hjärna r., nyare form (sporad. ss. nom. i yngsta fsv.); i ordböcker från 1600-t. ock in pa 1800-t. omväxlande med *hierne* el. *hjärne* (m.), nu en dialektisk el. arkaistisk form; av likbet. fsv. *hiærne* (i dial. *hiarne*) m., motsv. isl. *hiarni* m., da. *hjærne* c.; jfr i s. bet. meng. plur. *hernes*, neng. dial. i Skottl. *harns*, mlt. mndl. *herne* f. o. n., fht. *hirni* n., nht. *hirn*, *gehirn* n. Formerna, motsv. dels urgerm. **herznan-* (grundf. för nord. språken), dels urgerm. **hirznia-*, äro utgångna från äldre germ. **herzn-*, sidoform till en stam **hersan-*, hvarav dels fno. *hiarsi* m. hjässa (jfr art. hjässa), dels ndl. *hersenen*, *hersens* f. pl. hjärna. Till grund för denna *n*-stamsbildning ligger ett ie. **k'eres-*, som fins i lat. *cerebrum* hjärna (av **keresro-*) med *r*-suffix samt i sanskr. *çiras* n., zend. *sarah-* huvud. Närbesläktade ord äro bl. a. sanskr. *çîrša-* o. *çîršan-*, zend. *sâra*, gr. *κάρα*, *κάρη*, *κάρηνον*, alla i bet. huvud, även (bärgs-)topp, krön, samt gr. *κράνος* hjälm o. *κρανίον* huvudskål, breton. *cern* hjässa. Roten ie. *k'er* anses mäst vara identisk med roten för gr. *κέρας* horn ock sv. horn (jfr hjort).

Hjärpe: se järpe.

Hjärta n.; av likbet. fsv. *(hiarta) hiærta* n., motsv. isl. *hiarta*, da. *hjærte*, got. *hairtô*, fsax. *herta*, fht. *herza* n., med yngre femin. genus (delvis i mlt. o. ndl.) ags. *heorte*, ffris. *herte*, *hirte* o. s. v., urgerm. **hertan-* hjärta, en med öga o. öra likartad *n*-stam, utgången från ett förgerm. **k'erd-*, hvars sidoform med avljud **kr̥d -(*kərd-)* ingår i andra språks likbet. ord ss. litau. *szirdis*, preuss. *sir-* (i oblika kasus), fslav. *srĭdĭce* (ry. *serdce* o. s. v.), fornir. *cride*, lat. *cor*, *cord-*, gr. *καρδία* hjärta. Jfr dessutom med ie. *ē* ock utan *d* (ursprungl. väl utgånget från en gammal nom. sing.) gr. *κῆρ* hjärta, även preuss. *seyr* i s. bet. De ariska språkens till begynnelsekons. avvikande ord för »hjärta», sanskr. *hr̥d* o. s. v., få väl icke föras hit, annat än möjligtvis ss. gamla blandformer (jfr Brugmann: Grundr. I^2 s. 634).

Hjärter r., hos Lind 1749 *hjärter (-färg)*; lånat av likbet. da. *hjerter* (icke citerat före 1700 hos Kalkar), ett till form av plur. till da. *hjerte* förändrat lånord av ä. lt. el. ndl. *herten*, nuv. lt. ndl. *harten* i s. bet., egentl. plur. till *herte* (nuv. *hart*) i bet. hjärtformig figur på kort; jfr eng. *heart* hjärterkort, *hearts* plur. hjärter, nht. *herz* hjärter (citat i eng. känt från 1529, i ht. från 1590-t.): allt översättning av fra. *coeur*, egentl. hjärta, sedan Karl VII:s tid i Frankrike brukat som tecken för en av de fyra kortfärgerna, motsv. bägaren på de äldre tarockkorten (jfr ännu sp. *copas* bägare även i bet. hjärter). En gammal men mycket tvivelaktig mening är, att *coeur* skulle bero på misstydning av *choeur* sångkör ss. symboliserande det andliga ståndet genom nattvardskalken: sammanhängande med den vanliga meningen, att färgtecknen ursprungl. skulle syftat på de fyra stånden. Jfr Lacroix: Les arts au moyen age (etc.), Paris 1869, s. 247 f. samt s. 242, där den gissningen förekommer, att man för att hedra den framstående finansmannen Jacques Coeur till tecken för en av de fyra färgerna på de nyuppfunna franska piquetkorten tagit hans »talande» vapen, ett hjärta (jfr även Ord och Bild 1900, sid. 508). Att de danska pluralformerna på *-er* bibehöllos i sv. hjärter, ruter o. spader ock icke ändrades till svenska pluraler, förklaras genom inverkan från den fjärde färgens namn klöver, som ändas på *-er* utan att vara pluralform, ock som fans förut i svenskan som växtnamn.

Hjässa r., bif. hjässe (nu dial. o. arkaist. form, men normal hos Dalin 1850, där *hjessa* angives vara bildl. o. poet.; *hjesse* ensamt i tidigare ordb., på 1600-t. mäst *hiesse*, men *jässa* hos Arvidi s. 98); av likbet. fsv. *hiæsse* m., även *iæsse (til iæssan* omkr. 1420); jfr no. *jasse, jesse*, fno. *hiassi* m., fda. ock ä. nda. *iæsse, iesse* ävensom nuv. da. *isse* hjässa. Den gängse förklaringen av vårt ord ss. sekundär form för likbet. fno. *hiarsi* m., som väl jämte ndl. *hersen*-hjärna är en från urgerm. **hersan*-härstammande variant till hjärna, synes tvivelaktig, enär assimilation av *rs* till *ss* icke annars är styrkt ss. allmänt östnordisk, åtm. i likställda fall. Dock vet man icke något annat etymon. I alla händelser torde den fsv. o. fda. formen utan *h-* kunna anses sekundär. Kanske uppkom den så, att *h* förlorades, då det stod inljudande i prepositionsuttryck ss. fsv. *a hiæssan(um), fra hiæssan(um), till hiæssan(s)* o. dyl., hvilka troligen särskilt ofta brukades. Men huru förklara da. *isse?* Månne en gammal dialektform (*i* av *æ* genom värkan av följande *s*-ljudet?)? Eller till en gammal *ian*-stamsbildning med *i* genom omljud av *e*?

1. **Ho** r. ett av urhålkat avlångt trästycke bildat kärl för vatten m. m., i dial. även kvarnränna; av likbet. fsv. *ho (swinaho*, med bet. kvarnränna i *holagh* i VGL.), motsv. y. fda. ock ä. nda. *ho, hov* (där *v* väl är hiatusfyllande) tråg, ho, även båt av urhålkad trädstam. Ett synonymt ord är sv. dial. *no* m. med sammans. *svin-no, kvarn-no* ho, kvarnränna, no. *no, nu* ho, tråg, isl. *nór* m. med nyare bet. vattenho (i smedja) ock forntida bet. fartyg, identiskt med ett gammalt ie. ord med bet. fartyg, ursprungl. tydligen = båt av urhålkad trädstam: sanskr. *nau-*, gr. *ναῦς, νηῦς*, lat. *nāvis* f. Med detta har Noreen en gång (i Farömålets Ljudl. Sv. Landsm. I s. 309) velat identifiera vårt ho. Från sammans. ss. fsv. *swin-no, kwarn-no* skulle ha utbrutits ett **o*, hvilket sedan fått tillägg av *h* i början. Men då *h*-formen är allmänt östnordisk, måste den väl

tillhöra ett gammalt självständigt ord. Skulle det mahända vara, ss. motsv. ett förgerm. **kôwo-* el. dyl., sl. m. lat. *căvus* adj. ihålig ock gr. (hos Hesych.) *κόοι* pl. håligheter (jfr gr. *κοῖλος* ihålig) ock sal. egentl. beteckna något urhålkat? Eller efter ett förslag redan hos Ihre sl. m. vb. hugga (germ. rot *haw*), sal. ursprungl. = något tilhugget el. dyl. ?

2\. **Ho** pron. (arkaistiskt, väl egentl. bibliskt) med bet. »hvem» ss. nom.; af fsv. *ho (hoo)*, en i y. fsv. vanlig form för nom. sing. m. av det pron., hvars gamla dat. fsv. *hwem* fortlever i hvem (s. d.); antagligen på ett el. annat sätt (jfr Kock i Arkiv VI 23) utvecklad från ä. fsv. *hwa* (med långt *a*), motsv. fda. *hwa* i s. bet. Detta östnord. *hwā* är oklart, icke gärna direkt = ags. *hwâ*, eng. *who* (jfr fsax. *hwê*) i s. bet. Månne förlängd form av ett urnord. **hwă* ock en paralellbildning till det demonstrativa ä. fsv. *sa*, isl. *sá*, got. *sa* o. s. v.? Medan någon västnordisk nom. sing. m. av vart pron. icke förekommer, har fsv. därjämte andra former, ss. *ha, har, hwar* (motsv. got. *hwas*), samt i y. fsv. bl. a. *hwo*, väl en blandform, motsv. da. *hvo*.

Hoboe r. (hvarav hoboist m.), äldre form jämte bif. *hoboj(a)* för oboe (s. d.) av fra. *hautbois*.

Hock r. avstängt rum för båtstyrare el. spjälbur (t. ex. för höns) på fartyg; ett från lt. el. ndl. lånat sjömansord = lt. ostfris. *hock (huck)*, ndl. *hok* n. avplankning, litet förvaringsrum, kätte för husdjur; förmodligen till vb. ndl. *hokken*, nht. *hocken* (lt. ostfris. ock ä. ndl. *hucken*) sitta nedböjd, huka, sl. m. sv. huka: se 1. huk.

Hoj interj., ofta i formerna åhoj, ohoj, hos sjömän även (enligt Naut. Ordb. 1840, väl efter eng.) hoaj; jfr da. *hoj*, eng. *hoy*, åhoj, i eng. också som tillrop till svin o. dyl., lt. dial. *hoi hoi*, ett rop som brukas vid fösande av hornboskap; jfr vidare eng. *hoay*, o. *ahoy* samt (väl från eng.) nht. *ahoi* i sjöspråk. Andra något liknande interj. äro da. lt. nht. *hui*, uttryck för något plötsligt (lånat i sv. huj, s. d.), t. ex. högljutt utbrott av glädje; vidare sv. dial. *ho*, rop t. ex. av vallherdar i skogen (Rietz 259), fsv. *(o) ho*, isl. *hó*, uttryck för klagan el. förvåning o. s. v. — **Hojta** v.; jfr hos Lind 1749 *hojsta, hojta* = »huy schreyen»; sv. dial. *hoja* hojta, *bålhoja* storhojta; i liknande bet. da. *huje* samt sv. dial. *hoa*, isl. *hóa* o. s. v.

Hokuspokus n., motsv. da. lt. nht. *hokuspokus* i s. bet.; lånat av likbet. eng. *hocus-pocus*, även med bet. trollkarl, taskpelare, konstmakare; tidigast citerat (se Murray) i personlig bet. 1624 ss. *hocas-pocas* o. 1625 ss. *hokos-pokos*, hvarjämte något senare uppgivits, att ordet på Jakob I:s tid brukats om en viss s. k. kunglig konstmakare, som plägade inleda sina trollkonster med formeln *hocus pocus, tontus talontus, vade celeriter jubeo.* Denna formel skall enligt gammal gissning bero på förlöjligande förvrängning av den katolska formeln vid nattvarden: *hoc est corpus* = »detta är (Kristi) lekamen». Hos Falk o. Torp påpekas till stöd härför bl. a. den i Sverge väl kända utförligare formeln *hokuspokus filiokus*, som förmodas innehålla ett spår av lat. *corpus filii* (Guds sons lekamen) el. dyl. Skulle man våga hänföra den ovan omtalade eng. formelns *tontus talontus* till namnet *Pontius Pilatus* (i andra trosartikeln)?

1\. **Holk** = hålk: s. d.

2\. **Holk** r. avtacklat större till andra ändamål än sjötjänst använt fartyg; med nuv. bet. väl från lt. *holk*, *hulk* el. eng. *hulk*, annars = fsv. *holker* m. större lastskepp, som vid behov användes som krigsfartyg; lån-

ord från mlt., liksom fno. *holk-* i *holkastefnt (skip)*, ä. da. *holk;* jfr i s. bet. mlt. *holk, hulk, hullik* m., *holke* f., meng. mndl. *hulke* (f.), mht. *holche* f. samt mlat. *hulca, hulcum*, som väl är av germansk (ndl.) härkomst (liksom nfra. *hourque*, brukat likbet. med *houcre* hukert). Man plägar härleda ordet från gr. *ὁλκάς* lastfartyg, egentl. ett sådant som drages fram med släptåg, sl. m. gr. vb. *ἕλκω* drager (latiniserat *holcas*, t. ex. hos Kil. för ndl. *hulcke*).

Holka, urholka v.: se hålka.

Holla interj. (på 1600-t. t. ex. hos Stiernhielm); jfr da. lt. nht. ndl. *holla* el. *hola*, eng. *holla (hollo, hollow)* samt fra. *holà*, ffra. *hola*, tillrop för att häjda. Kanske egentl. fransk bildning av fra. interj. *ho* i bet. ohoj, hör på (jfr hoj) ock *là* där? Jfr annars (hallå) hallo.

Hollands i hollandslärft el. som subst. i st. f. detta; jfr no. *höllands* subst., ä. da. *hollandz* adj. i *h. læritt, h. laghen* o. s. v., biform till adj. ä. nsv. på 1600-t. samt no. o. da. *hollandsk;* lånord med *-s* för lt.-ndl. *-sch* i stavelseslut (jfr fransman), kanske förmedlat av lt.-fris. dial., från ndl. *hollandsch* adj. holländsk. — **Holländeri** n., da. *hollænderi*, lånat av lt. *hollenderîe* mäjeri, skött efter holländskt mönster på härrgård i norra Tyskland, vanligen av en s. k. *hollender*, arrendator av ladugård jämte betesmarker.

Holme r., av likbet. fsv. *holme* m., motsv. isl. *holmi*, no. *holme* m., en *n*-stamsform vid sidan av det i många svenska ortnamn på *Holm-*, *-holm* kvarlevande fsv. *holmber*, isl. *holmr* m., no. da. *holm* holme, motsv. fsax. *holm* m. bärgshöjd, samt med bet. väl delvis från nordiska sprak (ags.) eng. o. mlt. *holm* m. holme, ish. i flod, i eng. även ängsmark vid flodstrand; därjämte ags. (vanligt i poesi) *holm* m. hav, väl med grundbet. det som höjer sig (jfr hav). Germ. **holma-* = förgerm. **kl̥mo-*, egentl. »det (över ytan av mark el. vatten) upphöjda», jämte den i sv. holme föreliggande bif. **holman-*, väsentl. samma bildning som lat. *culmen* n. topp, hör till den under 2. hall omtalade ie. roten *kel* höja (sig), som ingår bl. a. i lat. *collis* o. gr. *κολωνός* kulle, litau. *kálnas* bärg o. *kalva* liten kulle. — Holmgång r., motsv. da. (o. nht.) *holmgang*, i nyare forntidsskildrande literatur bildat efter isl. *holmganga* f. i s. bet., av isl. *holmr* m., som kunde brukas i bet. plats för tvekamp, väl på grund av forntida sedvana att hålla tvekamp på en holme, om sådan fans att tillgå.

Holts r. el. n. trä: i några sammans., bl. a. ebenholts (*ebenholtz* i Spegels Gloss. 1712); lånat av nht. *-holz* n. trä i dylika sammans., högtysk form motsv. det till bet. avvikande sv. hult (s. d.). Jfr da. *-holt* från lt. i likartade sammans., t. ex. *ibenholt* ebenholts, som beror på blandning mellan ä. da. *ebenholt* ebenholts ock mlt. *îben-*, *îwenholt* trä av idegran, Taxus.

Hon pron.: se han.

Hona f.; ett nyare uteslutande svenskt ord (förekommande liksom *hanne* handjur hos Serenius 1734, se art. *male, female*), troligen nybildat av det förut. som subst. i lika bet. brukade feminina personl. pron. i dess äldre uttalsform med långt *o*, hvilket i nuv. riksspråksformen hon är förkortat. Jfr 2. hane.

Honing r., även honning o. honung; väl förutsättande fsv. dialektformer som icke framträtt i literatur; jfr likbet. ä. nsv. *honigh*, på 1500-t. *honnogh* samt *hannögh, hanog, hunig*, fsv. *honagher, -ogher* m. ock *hunagh, honagh, hon(n)ogh, hanogh* n., vidare isl. *hunang* n., da. *honning* c., ags. *hunig* n., eng. *honey*, fsax. *honeg*, mlt. *honnich* n., ndl. *honig, honing* m., fht.

honag, honang n., nht. *honig* m. Detta ord har sannolikt undanträngt en äldre germ. synonym = got. *miliþ* honing, motsv. gr. *μέλι* o. lat. *mel* i s. bet. Man har sammanställt det med gr. *κνηκός* adj., dor. *κνακός* (med långt *a*) gulaktig, samt *κνῆκος* m. safflor (en färgväxt), ävensom med sanskr. *kanaka-* o. *kâñcana-* guld. Är detta riktigt, finge väl ansättas som älsta germ. form (motsv. förgerm. **kənako-*) ett **hunaʒa-* med huvudaccenten på andra stavelsen, ock denna form skulle väl delvis (efter andra ord med liknande växling av suffixformer, jfr t. ex. konung: nht. *könig* o. dyl.) ombildats till **hunanga-;* biformer med *a*-omljud vore **honaʒa-* ock **honanga-* el. dyl. Säreget är äldre sv. *a* i formen *han(n)ogh*. Har kanske ett förliterärt fsv. **honagh-* med huvudaccent på *-agh-* förvandlats till **hanagh* genom likdaning av den första obetonade vokalen *o* med det följande *a*? Eller skall man nödgas antaga en urgerm. sidoform **hanaʒa-* med avljuds-*a* i första stavelsen?

Hop r. (med dial.-hvardagl. bif. i sing. hoper av fsv. nom., t. ex. en hel hoper); av likbet. fsv. *hoper* m., motsv. isl. *hópr*, no. *hop* m., da. *hob* c.; gammalt lånord från lt. = fsax. mlt. *hôp*, ndl. *hoop*, fht. *houf*, ags. *héap* m. samlad mängd, hop el. hög; västgerm. stam **haupa-*. I s. bet. fins mlt. *hûpe*, fht. *hûfo* m. med stam **hûpan-*, samt nht. *haufe(n)* m., som kan härstamma från båda fornformerna. Etymon är flertydigt, emedan i andra ie. språk finnas snarlika ord av skilda rotformer. Men i alla händelser synes grundbegr. hos roten vara »böja sig» el. »hvälva sig» ock ursprungliga bet. av vårt ord något kupformigt upphöjt el. dyl., så att bet. samlad mängd, skara är sekundär i förh. till bet. hög el. klunga. Till bet. närmaste utomgermanska ord äro litau. *káupas* m. hög, fslav. *kupŭ* m. ock nyslav. (ry. o. s. v.) *kupa* f. hop (slav. *u* = balt. *au*). Dessa ord äro knappast (ss. möjligt vore) gamla lanord, utan väl äkta balt.-slav. ord, hörande till ie. roten *kup : kûp* o. s. v., som fins t. ex. i litau. *kuprà* puckel, krökt rygg ock motsv. germ. ord, ags. *hofer*, fht. *hovar* puckel, samt i litau. *kùpstas* tuva (även i lett. vb. *kupt* balla ihop sig?), vidare i sanskr. *kûpa-* m. grop, hala, brunn, lat. *cūpa* tunna, gr. *κύπη* (Hesych.) hål, håla, *κύπελλον* bägare; slutl. väl även i mht. *hübel*, ndl. *heuvel* kulle. Möjligen får vårt ord hänföras till denna samma rot, sålunda att germ. *p* för *pp* skulle bero på förgerm. *pn*? Annars har man tänkt sig med germ. *p* av förgerm. *b* en rotform ie. *kub*, samma som i got. *hups*, ags. *hype* höft (jfr höft), i lat. *cubare* v. ligga (ursprungl. vara hopkrökt?), *incubo* m. ruvande (t. ex. på en skatt) ock *cubitum* armbåge, gr. dial. *κύβιτον* i s. bet. samt väl i sanskr. *kubja-* adj. krokig. Skulle germ. *p* bero på förgerm. *n*-suffix, kunde för övrigt också tänkas en tredje ie. rotform *kubh*. Jfr von Friesen: Om de germ. mediagemin. s. 51 f. — Hop adv., ish. ss. prefix med ellips av *i* av ihop, motsv. no. *i hop*. Detta ersätter nu delvis tillhopa av fsv. *til hopa*, motsv. da. *tilhobe* av mlt. *tô hôpe* tillsammans. Hithörande uttryck äro alltihop(a) efter lt. *all tô hôpe* i s. bet., samt plur. allihop(a) väl närmast för *alle i hop*, delvis tillökat med *-a*, väl efter fsv. plur. *alle til hopa* ock efter nyssnämda neutr. sing. — Hopa v., motsv. likbet. da. *hobe*, lt. *hôpen* (annan form nht. *häufen*).

1. **Hopp** n. förhoppning, y. fsv. *hopp* med förlängt *p* jämte *hoop* av ä. fsv. *hop* n. (bif. i dat. *hupi, hupe*) hopp, motsv. isl. *hop*, da. *haab* n. i

s. bet.; jfr mlt. *hope* f. m., ndl. *hoop* f., eng. *hope,* mht. *hoffe* f. samt ags. o. fornlt. *tô-hopa,* även mlt. *hopen(e)* m. fl. subst. i lika bet. — **Hoppas** v., med *pp* i y. fsv. av fsv. *hopas (hupas),* motsv. fno. *hopas,* fda. *hopes,* ä. nda. *haabes* i s. bet., reflexivform till fsv. *hopa (hupa),* da. *haabe* hoppas, motsv. ags. *hopian,* eng. *hope,* mlt. ndl. *hopen,* mht. nht. *hoffen* i s. bet. Man antager på grund av ordens relativt sena förekomst både i ht. ock i nord. språken lån från lt. Dock äro de på båda områdena fonetiskt behandlade likt inhemska ord, i ht. med *ff* för lt. *p,* i fsv. med sidoform *hup-* jämte *hop-,* häntydande på en viss ålder, om också kanske beroende på gammal analogisk ombildning. Möjligen hos oss egentl. ss. kyrkliga ord lånade från fornlt.? Något antagligt etymon har man icke funnit.

2. **Hopp** n. hoppningsrörelse; av fsv. *hop* n. hopp, språng, motsv. da. *hop* n. hopp, isl. fno. *hopp* n. i s. bet., ofta allmännare = yster fåfänglig fröjd. — **Hoppa** v.; av likbet. fsv. *hoppa,* motsv. fno. *hoppa* hoppa, dansa, da. *hoppe,* ags. *hoppian,* eng. *hop,* lt. dial. ock ä. ndl. *hoppen,* mht. *hopfen* hoppa; variantformer i s. bet.: fsv. *huppa,* mht. *hupfen,* mlt. *huppen* (med tvetydigt *u*), nlt. *hüppen,* mht. nht. *hüpfen,* ä. ndl. *huppen* samt ndl. *huppelen.* Då germ. **hupp-, *hopp-* antagligen innehåller gammalt *n*-suffix, kan slutkons. av rotens förgerm. form tänkas olika. Man har bl. a. förmodat en rot *kub,* samma som i gr. *κυβιστάω* slår kullerbytta eller roten *kup* i sanskr. *kup-* v. komma i svallning samt i fslav. *kypěti* koka upp o. s. v. Huru som hälst, torde här kunna föreligga någon av de rotformer med bet. »böja sig» el. dyl. som omtalats under h o p. Hos Falk o. Torp föreslas för vårt verb en grundbet. »böja höften» (jfr got. *hups* höft o. s. v.). Men grundbet. kunde väl ha varit allmännare: göra böjningar (på kroppen med lemmarna), närmande sig bet. av subst. k r u m s p r å n g (av adj. k r u m krokig; jfr ock g u p p a). För övrigt finnas i både nordiska o. västgerm. dial. liknande ord hörande till en stamform germ. **hubb(an)-, *hobb(an)-,* bl. a. ett verb, ndl. *hobben, hobbelen* hoppa upp ock ned, skaka (om en vagn på knagglig väg), skumpa, samt (hithörande i den mån de äro äkta högtyska ord:) mht. o. nht. dial. *hoppen, hoppeln, huppen* hoppa. Se vidare von Friesen: Om de germ. mediagemin. s. 46—52. — H o p p interj., motsv. lt. nht. *hop(p);* väl egentl. imperativ ock hos oss väl väsentl. från lt.; möjligen dock delvis av den svenska imper., så att *-a* förlorats i sammanställningar ss. h o p p(a) u p p, h o p p(a) ö v e r o. dyl.? — H o p p l a, h o p p l a l a interj., motsv. nht. *hopplalā,* kanske egentl. bildat av det tyska (ä. o. dial.) vb. *hoppeln* (se ovan) med enklitiskt *-a?* — H o p p s a n interj., bildad med - s a n, som brukas i refräng i visor, kanhända dock ursprungl. av lt. nht. *hop(p)sa,* hvarav da. *hopsa,* hvartill förstärkt bif. h o p p s a s a = nht. *hoppsasā,* troligen egentl. imperativ med enklit. *-a* till lt. nht. *hop(p)sen* v. hoppa, en lågtysk intensivbildning med *s,* som möjligtvis sammanträffat med ett ä. nht. iterativverb med ht. *z* av *t,* motsv. ags. *hoppettan?*

Hor n.; av likbet. fsv. *hor* n., motsv. fno. *hór,* da. *hor,* ags. fsax. *hôr,* fht. *huor* n. hor. — **Hora** f.; av likbet. fsv. *hora* f., motsv. isl. fno. *hóra,* da. *hore,* ags. mlt. *hôre,* eng. *whore,* ndl. *hoer,* fht. *huora,* nht. *hure* f. hora (äktenskapsbryterska el. sköka). Kvarlevor av ett annars förlorat mask. med bet. älskare, horkarl finnas i got. *hôrs,* isl. *hórr* (isl. *hór* även i Eddasånger med gen. o. ack. utan *r,*

en svarförklarlig form). Hithörande verb äro hora, fno. *hora,* da. *hore,* fht. *huorôn* o. s. v., samt got. *hôrinôn* i lika bet. Till ett germ. **har-* med avljud härtill (kanske närmast av ett forngerm. adj. pa *-ig-?*) hör väl mlt. (mht.) *herge, herje* f. hora, hvartill sammans. mlt. *hergen-, herjensone,* brukad som okvädinsord, lånats i fsv. *hærian(s)-son, -sun* o. s. v. med motsv. bet. I slav. språk fins som lånord med *u* av germ. *ô* (ifall hithörande) fslav. *kurŭva,* nyslav. *kurva* f. hora. Man sammanställer germ. **hôr-* ss. = förgerm. **kâr-* med lat. *cārus* adj. kär, fornir. *cara* m. vän ock *caraim* v. älskar, lett. *kārs* adj. lysten, samt (till ie. rotform *kêr*) sanskr. *câru-* adj. kär, till behag, älsklig, skön. Grundbet. hos de personliga orden skulle vara lik den hos frilla; hos hor n. väl »kärlek». Annars har man även förmodat rotsläktskap med ht. *harn* urin, sål. samma grövre grunduppfattning som synes förefinnas i fråga om gr. *μοιχός* horkarl till roten för *ὀμιχέω* »mingo».

Hord r. (först sent på 1700-t. i ordböcker), motsv. da. nht. ndl. *horde* (f.), fra. eng. *horde* i s. bet.; lånord från östra Europa, på 1500-t. i tyska o. eng. *horda* om tatarhord = pol. böm. *horda,* lillry. dial. *gorda,* variant med begynnande *h-,* hvars upphov är okänt, till pol. lillry. *orda,* ry. *ordá* i s. bet., i likhet med mlat. *orda* o. s. v. ss. namn pa mongolkanens residens samt serb. *ordija* krigshär, hord, av tatarisk härstamning. Jfr turk. o. pers. *ordu* krigshär, läger.

Horn n.: av likbet. fsv. *horn* n., motsv. isl. no. da. *horn* n., got. *haurn* n., ags. ffris. fsax. fht. o. s. v. *horn* (mäst n., i ags. m., ndl. *horen, hoorn* m.) = germ. **horna-* horn, egentl. på djurhuvud ock av gammalt i flerfaldig sekundär mening, motsv. ie. **k'r̥no-*, som återfinnes i gr. dial. *κάρνος* boskapsdjur, i med *g*-suffix utvidgad form i sanskr. *çr̥nga-* n. horn. Till samma rotform kan lat. *cornu* n. horn höra, ifall icke till ie. **k'orn-,* som ingår i kelt. (fornir. kymr. o. s. v.) *corn* (dryckes-)horn; jfr fornkelt. hos galaterna (enligt Hesych., i ack.) *κάρνον* trumpet. Vidare höra till samma rot med svagaste rotstadiet fornir. *crú* hov, klöv, zend. *srvâ-* horn, nagel, samt preuss. *sirwis* rådjur, serb. *srna* (o. s. v., se under hjort) i s. bet.; med ie. rotstadiet *k'er* gr. *κέρας* horn, samt sannolikt lat. *cervus* hjort ock sv. hjort ävensom sv. hjärna med dithörande. I alla händelser synes rotens grundbegrepp kunna vara: växa, skjuta fram, upp el. ut.

Horsgök m. r. enkel beckasin, på 1600-t. *hors(se)-gök* »anthus»; jfr i s. bet. i dial. på Gottl. *russgauk,* isl. *hrossagaukr,* no. dial. *rossegauk,* da. *horsegjøg.* Ordet, som åsyftar fågelns läte (jfr sv. dial. *horsa* gnägga i Hälsingl.) ock i Lex. Linc. 1640, art. *anthus,* förklaras = »en fogel som gnäggiar som en häst», är sammansatt med det i nynordiska dial. fortlevande fsv. (fno.) o. ä. da. *hors,* resp. fgutn. *rus* (nuv. *russ* = liten häst av Gottlandsras), isl. fno. *hross* n. häst, i sv. o. da. dial. av gammalt brukat ish. om sto. Ordet, hvartill också fans särskilt femin. fsv. *hyrsa* o. isl. *hryssa* sto, förekommer med motsv. tvänne former med *r* före el. efter *o* även i västgerm. språken i bet. häst, ish. stridshäst: fsax. *hross-,* mlt. ndl. *ros,* fht. *hros, ros,* nht. *ross* n., samt ags. *hors,* ffris. *hors, hars* n., eng. *horse,* ock med *h* förlorat (väl näst före *r,* som sedan omflyttats) mlt. o. mndl. *ors;* jfr fsv. *örs* stridshäst: av en mlt. variant med *i*-omljud? Huruvida östnord. o. ags. *hors* är urgammal form (= urgerm. **horsa-, *hursa-*). är ovisst. Men knappast får ur den formen ss. ursprungligare direkt fonetiskt här-

ledas ett germ. ***hrossa-, *hrussa-,** det synes därföre svårt att tro på samband med lat. vb. ***curro*** springer med äldre stamform ***curs-**, ie. ***kr̥s-** (man skulle väl då tänka sig ombildning av germ. ***hurs-** till ***hruss-** efter en icke påvisad avljudsform = ett förgerm. ***kress-** el. dyl. ?). Fonetiskt antagligare, men även tämligen osäker är en annan etymologi hos Zupitza: Germ. Gutt. s. 123, där ordet sammanställes med isl. ***hraustr*** adj. rask, kraftfull, samt med litau. ***krut-*** v. röra sig, ***krutùs*** adj. rörlig, livlig.

Hos prep.; av fsv. ***hos*** hos, vid, motsv. fda. nda. ***hos*** i s. bet. Såsom man länge gissat med stöd av fra. ***chez*** hos, egentl. ett subst. (med ellips av prep. ***en*** el. ***à***) = lat. ***casa*** hus, är hos väl en form med lokativ bet. (månne egentl. genit. ?) av subst. hus, sål. med grundbet. »i hus» (där någon fins). Att fsv. ***hos*** fått ***o*** vid accentförsvagning (jfr Kock i Arkiv V 61 ff.), är sannolikt, då flera fsv. sammans. av ***hus*** hava bif. med ***o,*** ss. ***hosbonde*** (väl med huvudaccent på ***-bonde***), ***husfru*** m. fl., även sporad. ***nötos*** för ***nöthus.*** Man far väl dock icke antaga, att fsv. ***hūs*** ss. svagtonigt direkt blev ***hŏs***, utan (jfr Noreen: Altschw. Gr. § 142, Anm. 10) det blev väl först ***hŭs***, vidare ***hŏs***. Sedan överfördes kanske ***hos*** med slutet kort ***o*** till starktonig ställning i vissa uttryck, särskilt fsv. ***thær hos*** = nsv. därhos ock sammanställningar ss. nsv. hosföljande el. dyl. ock förlängdes där till ***hōs***? På annat sätt har Noreen i Arkiv III 12 f. sökt förklara hos ur en gammal nordisk form ***honsu** »i sällskap» av ett subst. motsv. got. ***hansa*** skara, som fins lånat i finska ***kansa*** »folk» ock postpos. ***kanssa*** »med». Hava måhända två etymologiskt skilda ord sammanträffat i hos?

Hosta r.; av likbet. fsv. ***hosta*** f., troligen också ett fsv. ***hoste** m., det senare, hvartill synes höra ä. nsv. ***hostasiuk(a)*** i Lex. Linc., motsv. isl. ***hósti*** m. o. s. v.; jfr i s. bet. da. ***hoste,*** mlt. ***hôste*** m., ndl. ***hoest,*** fht. ***huosto,*** nht. ***husten*** m. samt ags. ***hwôsta*** m. Härtill vb. hosta, fsv. ***hosta,*** isl. ***hósta,*** da. ***hoste*** o. s. v. i de övriga språken. Germ. ***hwôst-** är utvidgad form på ***t*** till en rot, hvartill finnas likbet. verb o. subst. i flera ie. språk, ss. litau. ***kosė́ti*** v., ***kosulýs*** m., fslav. ***kašĭlĭ*** m., ry. ***kašel'*** o. s. v., sanskr. ***kâs-*** v. o. ***kâsa-*** m.; jfr ock ir. subst. (med ***s*** av gammalt ***st***?) ***casad*** o. ***casachdach*** hosta. Rotens ie. form kunde vara ***qôs*** el. ***qâs,*** vanligen har antagits rotvokal ***ô***, väl därföre att man hänfört sv. hväsa (urnord. rotform ***hwâs-***) ock lat. ***queror*** klagar (lat. rotform ***ques-***) till avljudsformer, resp. ie. ***qês,*** o. ***qĕs,*** av samma rot. Men dessa ord kunna (se t. ex. Persson: Wurzelerw. s. 100) hava ie. ***k'w-*** ss. sl. m. sanskr. ***çvas-*** v. blåsa, hväsa, fnysa, andas ock ***çvasa-*** m. med motsv. bet.

Hot n.; av likbet. fsv. ***hot*** n., motsv. isl. ***hót*** n. (i plur.), fda. ***hot, hod,*** got. ***hwôta*** f. hot. — **Hota** v., fsv. ***hota,*** fno. ***hóta,*** no. ***hota:*** sidoform till got. ***hwôtjan*** hota = sv. höta (se nedan). Roten, germ. ***hwôt,*** är väl avljudsform till roten ***hwat,*** som fins i adj. isl. ***huatr*** snabb, rask, hurtig, djärv (fortlevande i nynord. dial.), ags. ***hwæt,*** fsax. ***-hwat*** med ungef. lika bet., vidare i verbet ä. nsv. ***hvättja*** hvässa (i ordböcker ända in på 1800-t. jämte subst. ***vättjesten*** brynsten), fsv. ***hwætia,*** isl. ***huetia,*** got. ***gahwatjan,*** ags. ***hwettan,*** mlt. ndl. ***wetten,*** fht. ***wezzen*** o. s. v. med bet. hvässa o. fordom ofta ägga (väl egentl. bringa till rask handling), ävensom i det med förgerm. suffix ***-to-*** bildade adj. urgerm. ***hwassa-** = nsv. hvass. En tredje avljudsform anses ingå i det sällsynta isl. ***huáta*** (st.) v. sticka; jfr till bet. fsv. ***höta*** sticka hål i mar-

ken för gärdsgårdsstörar. Se Noreen: Urg. Lautl. s. 45. I andra ie. språk är intet fullt motsvarande påvisat, dock vill man till en variant av var rot, ie. *keud* o. s. v., hänföra sanskr. vb. *cud-* (i presens *côd-*) ägga, påskynda. Grundbet. av de hithörande germ. verben skulle väl vara ägga, driva på (jfr lat. efterklass. *minare* driva boskap, egentl. samma verb som *minari* hota).

1. **Hov** (med *o*-ljud) r. hästhov, förr *hof* m., hos Lind 1749 f.; av likbet. fsv. *hov-* (ack. *hof*) m. el. f.? Jfr i s. bet. isl. *hófr* m., no. *hov* m. (f. i en dial.), da. *hov* c., ags. fsax. *hôf* m., eng. *hoof*, ndl. *hoef* m., fht. *huof* m., nht. *huf* m. jämte ä. nht. *huf* n. ock *hufe* f. Vårt ord (= germ. **hôfa-*) kan etymologiskt sammanföras med sanskr. *çapha-* m. hov, klo, zend. *safa-* m. i s. bet. eller också med fslav. ry. (o. s. v.) *kopyto* n. hov, det sista väl sl. m. slav. *kop-* v. gräva.

2. **Hov** (med *o*-ljud) n.; av fsv. *hof* n. matta, hov, hovsamhet, motsv. isl. *hóf*, no. *hov* n. i s. bet. (i vissa no. dial. speciellt om lagom avpassad härdning av en lie). Detta subst., grundordet till subst. h ö v a ock vb. h ö v a s ock förmodligen samma subst. som med prefix fins lånat från lt. i b e h o v (s. d.), har man ställt i samband än med vb. h a v a (jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 56, 70), än med vb. h ä v a, got. *hafjan* o. s. v., hvars rot här vore att fatta likt motsv. lat. vb. *capio* i bet. »taga, gripa». I senare fallet finge man kanske (jfr Falk o. Torp, art. *høve*, där för germ. **bi-hôfa-* föreslås grundbet. »sammentræf») tänka sig, att med h o v ursprungl. menats »tag, grepp», sedan: gripbarhet, tillfälle att taga, åtkomlighet, hvarav allmännare bet. (hos nord. **hôfa-:*) varande till pass, avpassning o. s. v. eller (hos västgerm. **bi-hôfa-:*) brukbarhet, nytta, gagn o. s. v.?

3. **Hov** (med *å*-ljud) n.; av fsv. *hof* n. 1) i sv. ortnamn ett inhemskt ord, som kan hava betytt antingen bebodd gård eller helgedom (gudahus med offerplats) från hednatiden, motsv. isl. *hof* n. med lika bet.; 2) annars lånord från mlt. med bet. hov, d. v. s. en furstes eller förnäm mans boning, gård, gods med därtill hörande hushållning ock personal, eller med härledd bet. sammankomst av stormän, härredag, även fästligt samkväm. I y. fsv. fans kanske (jfr skrivformen *hooff*) en uttalsvariant med slutet *o* efter mlt. *hōv-*, motsv. fno. *hóf* n. fästligt samkväm. Jfr da. *hof, hoff-* n. (med *f*-ljud) jämte bif. med *v* i *til hove* (mlt. *tô hove*) ock det i sammans. förekommande *hov*-härrgård (jfr h o v e r i) samt *hov* c. sol- el. mångård: allt efter lt. Jfr vidare ags. fsax. mlt. ndl. fht. nht. *hof* (m. el. delvis n.), brukat om avskilt område, gård vid el. kring en byggnad, ish. en ansenligare sådan (t. ex. palats, kyrka, värdshus o. dyl.), även lantgård, jordagods, samt i lt. o. ndl. dial. trädgård; vidare om furstligt hov (väl efter mönster av det romanska ordet, fra. *court* o. s. v.) m. m.; överfört bl. a. om gård kring sol el. måne. Ordet har av Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XXII 195 hänförts ss. motsv. förgerm. **kupa-* till den ie. roten *kup: keup* »hvälva sig», som omtalats under h o p. Grundbet. kunde kanske fattas dels som kretsformigt inhägnad plats, dels med Falk o. Torp som upphöjning, (mindre) höjd, då man finge tänka sig, att vårt ord från början betecknat hus el. gård som höjde sig över sin omgivning ock sålunda hade ett dominerande ock avskilt läge (i motsats t. ex. till hus el. tomt av vanligt slag i by el. stad). Betydelseutvecklingen vore i någon mån lik den hos b o r g ss. sl. m. b ä r g.

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.
Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.
Arvidi = Manuductio ad poesin svecanam vthaff A. Arvidi, 1651.
Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.
Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.
Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.
Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.
D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.
Falk o. Torp = Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog af Hj. Falk og Alf Torp.
Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.
v. Grienberger: Got. Wortk. = Untersuchungen zur gotischen Wortkunde von Th. von Grienberger (Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss.), Wien 1900.
Idg. Forsch = Indogermanische Forschungen.
Jessen = Dansk etymologisk Ordbog ved E. Jessen.
Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.
Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.
Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.
Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.
Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-svecogermanicum, 1640.
Murray = A New English Dictionary, edited by Dr J. A. H. Murray (= the Oxford engl. dictionary).
Noreen: Altschw. Gr. = Altschwedische Grammatik von A. Noreen.
Noreen: Sv. Etym. = Svenska etymologier af Ad. Noreen (Skr. utg. af Hum. Vetenskapssamf. V. 3).
Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).
N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.
P. B. Beitr. = Paul's & Braune's, resp. Sievers' Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.
Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).
P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.
Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.
Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.
Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.
Rydq. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.
Sch Lb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.
Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.
Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.
Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.
Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.
Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.
Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie.
Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste 1807.
Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur.
Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.
Zupitza: Germ. Gutt. = Die germanischen Gutturale von Ernst Zupitza (1896).

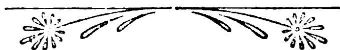
Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

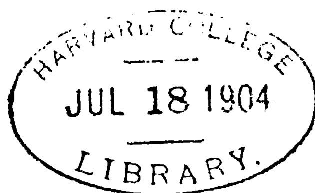
har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara särskilt populär.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, dock så att här ofta hänvisas till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna ock iakttages större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord, som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd, lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska akademien välvilligt lämnat understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris av 25 öre för hvarje ark.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri 1903.

ETYMOLOGISK SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

SJUNDE HÄFTET.

HOVERA—HÄSSJA.

STOCKHOLM, HUGO GEBERS FÖRLAG. — HALLE A. S., RUDOLF HAUPT.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
art = artikeln
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis (denkön i danska)
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk)
eng. = engelsk(a)
f. (i fda., ffra, ffris., fno., fslav., o. s. v.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtyska
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
isn. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = mellantyska (»mitteldeutsch»)
n. (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a).
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
r. = ord med realgenus (denkön)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä. = äldre

Hovera v. (refl. hovera sig; jfr brösta sig o. dyl.); av fsv. *hovera* pråla m. m., liksom da. *hovere* o. ä. da. bif. *hofere* lånat av mlt. *hovêren,* motsv. ht. *hofieren,* denom. till *hof,* sv. 3. hov, brukat i flera bet., ss. roa sig i fästligt samkväm (med tornerspel, dans, musik o. s. v.), pråla, göra sin kur m. m. — Hovant adj. ock hovans r., nybildn. i hvardagsspråk efter sådant adj. till verb på *-era* som briljant, resp. efter subst. till adj. på *-ant* som arrogans, elegans.

Hoveri n. underlydande bönders tvungna arbete för härrgård (förr i Danmark o. Skåne); av da. *hoveri,* liksom da. *hovarbejde, hovgjerning* ock äldre *hovning* i s. bet. bildat av da. *hov-* i bet. härrgård, adligt gods, sidoform till da. *hof* hov = sv. 3. hov.

Huckle n.; en från folkspråket (redan hos Weste) upptagen form för huvudkläde, fsv. *huvudh-, hovudhklædhe,* där liksom i y. fsv. *hwdkläde* förleden fått enstavig form, därigenom att i fsv. *huwuð-* (med av bilabialt *v* uppkommet *w* = konson. *u*) *-uwu-* kontraherats till *-ū-*.

Hud r.; av likbet. fsv. *huþ* f., motsv. isl. *húð* f., da. *hud,* ags. *hŷd,* fsax. *hûd,* fht. *hût,* f., o. s. v. i nyare språken (icke i got.) med s. bet., förmodl. med förgerm. stam **kûti-,* variant med långt *u* till lat. *cŭtis* hud, samt liksom preuss. *keuto* hud, litau. *kiautai* pl. skal *t*-suffixbildning till en ie. rot *kŭ: keu* »täcka, hölja», som har en utvidgad biform ie. *kudh: keudh* i gr. *κεύθω* döljer ock väl i ags. *hŷdan* dölja (om icke detta egentl. vore denom. till *hŷd* hud), samt i ht. *hütte* hydda (källan till de sv. lånorden hytta o. hytt), även antagligen i en form med ytterligare tillkommen dentalkonsonant i got. *huzd* n. ock isl. *hodd* f. förvarad skatt, med därtill hörande bildningar, bl. a. sv. hydda (s. d.). Den härvarande roten är väl för övrigt gammal variant utan *s-* till ie. roten *sku: skeu,* som fins bl. a. i gr. *σκῦτος* hud, läder, lat. *scūtum* sköld, i gr. *σκῦλον* avdragen djurhud el. rustning av fallen krigare, i sv. skjul med vb. skyla, i lat. *ob-scurus* höljd i mörker och sv. adj. skum med vb. skymma, i fht. *scûr* skjul o. *scûra* lada, o. s. v.

Hudik m. karl, individ (snarlikt passagerare el. prisse i vulgärt språk, t. ex. glad hudik); vanligt som studentord i Upsala åtm. från slutet av 1850-talet, då *Hudik* även var öknamn för en viss student; annars av obekant ursprung (jfr stadsnamnet *Hudiksvall?).*

Hug r., arkaist.-poet. ock i några sammans., sidoform till **håg** r.; av fsv. *hugher, hogher* m. sinne, själ, mod, tanke, håg, sinnelag, motsv. isl. *hugr* m., da. *hu* (ä. da. *hug,* bif. *hov*), got. *hugs,* ags. *hyge,* fsax. *hugi,* fht. *hugu, hugi* m. med väsentl. lika bet.: sinne o. s. v., delvis även = glädje (så i fht. liksom mlt. mndl. *hoge* f. m., jfr ock vårt verb hugna); nndl. *heug* i frasen *tegen heug en meug* mot ens vilja. Hithörande gamla verb äro: 1) Grundverbet till partic.-adj. hugad, hågad, fsv. *hughaþer* (i sammans.), isl. *hugaðr* sinnad, behjärtad, även (i neutr.) efter ens sinne, omtyckt: fsv. refl. *hughas, hoghas* få mod, isl. *huga,* ags. *hogian,* fht. *hugên* tänka, da. *hue* vara efter ens sinne. 2) Hygga sig (se nedan), hvartill adj. hygglig: fsv. *hyggia* tänka, vara sinnad, isl. *hyggia,* got. *hugjan,* ags. *hycgan,* fsax. *huggian,* fht. *huggen* i s. bet. Vårt subst., i forngerm. språk böjt som *i-* el. *u*-stam, är månända ursprungl. *s*-stam med växling av *i: u* näst före *s,* resp. före germ. *z* (Noreen: Urg. Lautl. s. 65)? Kanske fins kvarleva av *s*-stam i nord. verbet isl. *hugsa,* fsv. *huxa, hoxa* tänka, komma ihåg (da. *huske* med

omställning av *gs*, om icke annan form = **hugska?*). Likaså i adj. isl. *hugsi* tänkande, sv. tvehagsen o. äldre *ohågse* ohågad? Det fins flera förslag till etymologisk förklaring. Man har sammanställt med sanskr. vb. *çuc-*, egentl. lysa, glöda, brinna, även lida smärta, sörja. Eller med adj. hög, i det man tänkt sig äldre bet. »sinneshöghet» el. »högt mod» el. dyl., förallmänligad till »sinne» o. s. v. (Erdmann: Die Angeln s. 94, jfr Noreen: Urg. Lautl. s. 94). Eller med gr. *κυκάω* v. rörer ihop, blandar, rörer upp, så att grundbet. hos vårt ord vore (sinnets) »uppbrusning, rörelse». Se Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XXII 541. Eller med litau. *kaukas* m. dvärglikt andeväsen, tomte, nisse, även barn som dött odöpt, ursprungl. kanske »själ», tänkt såsom skild från mänsklig kropp: enligt föreställning, sammanhängande med urgammal själsdyrkan? Se Mikkola i Bz. Beitr. XXII 240. — **Hugskott** n.; av fsv. *hughskot* n. ingivelse, tanke, motsv. isl. *hugskot;* jfr vb. fsv. *skiuta i hugh* (el. *i hiærta*) ingiva. — Hugsvala v.; av fsv. *hughswala* trösta, vederkvicka, motsv. da. *husvale* (fda. *hug-*) i s. bet., egentl. göra sval till sinnes.

Hugga v.; av likbet. fsv. *hugga* för äldre *hǫggwa,* som väl fins i runskrifternas *haukua,* motsv. isl. *hǫggua,* da. *hugge* (urnord. **haggwan*) samt ags. *héawan,* fsax. *hauwan,* fht. *houwan* o. s. v. (i alla germ. språk utom got.), ett fordom reduplicerat verb med bet. hugga: till en germ. rot *haw,* motsv. den balt.-slav. roten *kow (kou);* jfr fslav. *kovati* (pres. *kovą* o. *kują*) smida, litau. *kauti* (pres. *kauju*) i s. bet. el. oftare = slåss, strida, lett. *kaut* slå ihjäl; med lång rotvokal litau. *kova* f. strid, *kovoti* v. strida, lett. *kāwejs* slagskämpe o. s. v. Till en biform ie. *koud* (med ursprungl. presensbildande *d*-suffix?) av samma rot höra väl lat. *cūdo* v. slår, smider ock ir. *cuad* krig (se Fick II [4]88). Jfr 1. hacka. — Hugg n., fsv. da. *hug,* isl. *hǫgg* n.; jfr mlt. *houw,* nht. *hau* m. i s. bet.

Hugna v.; av fsv. *hug(h)na* uppmuntra, glädja, trösta, motsv. ä. da. *hugne(s)* glädja (sig), isl. *hugna* (o. *-az*) vara efter ens sinne: sl. m. subst. hug såsom denom. till ett gammalt med *n*-suffix bildat adj., som väl skulle betyda begåvad med hug el. håg, med tanke, med gott mod el. dyl., ock som fins ss. subst. i isl. *Huginn* m., namnet på den ene av Odens korpar, symboliserande den vida omkring flygande tanken. Det med vårt verb ungef. likbet. isl. *hugga,* ä. da. *hugge* hugsvala, trösta, lugna hör väl till samma rot, huru det än ma vara bildat (*hugg-* kanske av **huȝn-* el. till ett urnord. adj. **huȝuȝa-* el. dyl.?). — Hugnad r.; av fsv. *hug(h)naþer* m., motsv. no. *hugnad,* fda. *hugneth* i s. bet. — Hugnelig adj., fsv. *hug(h)neliker,* ä. da. *hugnelig.*

Huj interj. o. subst. i uttr. i en huj el. i ett huj, väl från lt.; jfr ä. da. *i en huj, i huj og hast,* mlt. *in einem(e) huje,* nlt. *in 'n hui* el. *im hui,* nht. *in einem hui, im hui* i s. bet. I äldre svenska fans i lika bet. *i en hoj* (ännu hos Weste), 1640 hos Schroderus i Comen. Jan. § 733: *hastigt (medh en hoy);* väl av samma ursprung som lystringsropet hoj (s. d.).

1. **Huk** nedböjd ställning: i uttr. (sitta) på huk, motsv. no. *paa huk,* da. *paa hug;* jfr lt. *up de hûke* o. *in de hûk* i s. bet. — **Huka (sig)** v., motsv. isl. *húka,* no. *huka,* ä. da. *huge,* samt mlt. *hûken,* ndl. *huiken,* mht. *hûchen* huka (y. fsv. *huka* i bet. idka mångleri, se hökare). Hithörande ord med avljud äro: isl. *heykiaz* v. huka sig, *hokinn* pc. pass. nedböjd, *hoka* o. *hokra* v. krypa; med *kk* väl beroende på gammalt *n*-suffix lt. (ä. ndl.) *hukken* samt nuv. ndl.

hokken, nht. *hocken* v. sitta nedböjd, huka, även: taga på ryggen. Man får väl på ett el. annat sätt sammanställa med följande ord (jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 121): pol. *wkuczki* på huk, *kuczeć, kucznąć* v. huka, serb. *čučati* huka, böm. *čučeti* gömma sig, lett. *kūkis* dvärg, *kūkśa* kutryggig gumma, *kukurs* puckel, litau. *kukulýs* mjölklimp, sanskr. *kuc-, kuñc-* v. draga ihop sig, kröka el. ringla sig: hörande till en ie. rot slutande på *-k*, till hvilken man också hänför bl. a. adj. got. *hauhs* o. s. v. = sv. (2) hög. För att bringa huka o. s. v. under samma ie. rot på *-k*, skulle man utgå från former med ie. *-kn-*, hvarav germ. *-kk-*, som sedan förallmänligats ock efter *û* o. *au* förkortats till *-k-*. Eller kanske man bör (med Falk o. Torp, art. *huk* I) på grund av litau. *kúgis* o. *kaugė*, lett. *kaudze* (hö-)stack el. såte, litau. *kaugurýs* o. *kaugurė* liten gräsbevuxen brant kulle (samt lat. *cumulus* uppstaplad hög: med frf. *m* förlorat *g*?) antaga, att det funnits till samma rot en variant på ie. *-g*, som skulle motsvaras direkt av germ. *-k*? I alla händelser har väl roten grundbegr. »böja sig», likt de snarlika, men på labialkons. slutande rotformer som omtalats i art. hop.

2. **Huk** mindre udde, i havet utskjutande del av stranden (i södra Sverge), även brädspelsterm med egentlig bet. »hörn» (fra. *coin*) samt i skeppsbyggeritermen hukplanka; liksom da. *huk (hukk-)* c. hörn, ut- el. inskjutande vinkel, udde, vik o. s. v. lånat av likbet. mlt. nlt. *hôk* el. i många dial. *hûk* m., motsv. ndl. *hoek* m. hörn, vinkel, även metkrok, ags. *hôc* m. hake, krok, eng. *hook*: med avljudsvokal urgerm. *ô* sl. m. (1) hake.

Hukert o. äldre hukare r. slags fraktfartyg; lånord (med *-ert* för *-er*, jfr buffert under buffa), motsv. da. *hukkert*, lt. *hûker*, ndl. *hoeker*, eng. *howker, hooker*, ä. fra. *houcre* o. s. v. hukert. Att fartygets namn ss. sl. m. huka o. 1. huk ock syftande på den låga ock breda formen är = lt. *hûker* låg trästol utan ryggstöd, pall, är mindre sannolikt; det skulle då vara från lt. lånat till ndl., där det dock är tidigast påvisat. Med stöd av ä. ndl. *hoeckerschip* doggerbåt, d. v. s. fartyg för fiske på Doggerbank (se Murray), mndl. *hoecboot*, mlt. *hûkbôt* (troligen orätt förklarat = liktare), ä. ndl. *hoeckboot* hos Kil. fiskefartyg, samt nyare ndl. *hoeker*, även brukat om fartyg för fiske (av kabeljo el. dyl.) med s. k. *hoekwant* (nät med fiskekrokar), får väl fartygsnamnet förklaras ss. bildat av ndl. *hoek* (fiske-) krok, se 2. huk.

Huld adj.; av fsv. *hulder* med stam *hull-* (bif. *holl-* i VGL), i yngsta fsv. med *d* väl efter mlt. ock (t. ex. i kanslispråk) även efter dansk skrift *huld-*, tillgiven, bevågen, nådig; gärna liksom i allm. i forngerm. språk brukat om underlydande i förhållande till en härre eller tvärtom, även om Gud i förhållande till människor; motsv. likbet. isl. *hollr*, da. *huld*, got. *hulþs*, ags. fsax. *hold* (även kär, angenäm), fht. nht. *hold* (ndl. *hou* i *hou en trouw* huld ock trogen). Härtill avledn. bl. a. mht. *holde* m. trogen tjänare, plur. mht. o. mlt. *holden* goda andar, got. *unhulþa* m. o. *unhulþô* f. (samt motsv. i flera språk) ont väsende, dämon; vidare vb. (1) hylla med dithörande o. subst. hyllest. Vårt adj. germ. **hulþa-* (**holþa-*) med grundbet. »böjd (för)» är väl avljudsvariant till forngerm. adj. (hvarav vb. 1. hälla, egentl. luta) isl. *hallr* o. s. v., urgerm. **halþa-* lutande, även med härledd bet. böjd, benägen, partisk (för): till ett germ. **halþ-*, som kanske motsvarar litau. *kalt-* i *atkaltė* f. ryggstöd ock sanskr. *kaṭ-* (med *ṭ* av *lt*) i *kaṭaka-* m. dalsänk-

ning, armband m. m., *kata-* m. o. *kati-*, *katî* f. höft: *t-* suffixbildning sl. m. litau. vb. *at-si-kolti* luta sig emot, möjligen också gr. *κωλῆ* höftben, skinka ock *κῶλον* lem samt fslav. *člěnŭ* (= ie. **kelno-*) lem: till en ie. rot *kel: kol* o. s. v. med bet. »böja (sig)»? Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 107 samt Uhlenbeck: Etym. Wb. d. altind. s. 39. — Huld abstrakt subst. i huldgudinna gratie ock huldrik, båda efter tyskan, liksom ä. da. *huld* gunst, nåd, trohet lånord av likbet. nht. *huld* f., yngre form för ht. samt mlt. o. ndl. *hulde*, fsax. fht. *huldî* f. Även frasen (utan) huld ock skydd innehåller i denna form samma subst., kanske dock egentl. genom omtydning i äldre varianter till denna fras, som hava ordet skyld släkting koordinerat med adjektivet huld ss. personligt subst., t. ex. efter ordböcker från 1700-t. *hafwa ingen (hwarken) huld eller skyld.* — Omhulda v., ett sent påvisat, sannolikt urspr. lt. verb; jfr mlt. *hulden* i bet. vara huld emot, giva sitt skydd åt underlydande (annars också likbet. med sv. hylla).

Huldra f. slags kvinligt väsen enligt norsk folktro, ungef. motsv. »älva»; nyare lånord av da.-no. *huldre*, biform, väl egentl. i dansk poesi, till no. *hulder* f., en sidoform (av fno. **huldr*, nom. sing. på *-r*?) till det subst. som ingår i isl. *Huldar-saga* = »saga om en trollkunnig kvinna, *frá mikilli trollkonu*»: väl utgånget från ett partic. pass. på förgerm. *-to-* av roten till sv. hölja o. fornvästgerm. *helan* dölja, hvilken rot omtalats under hjälm samt 1. hall. En variant till vårt ord är väl det i några sammans. med hithörande bet. ingående, dock med ett homonymt ord = sv. hyll(e) fläder sammanblandade ä. da. *hylde-*, Skåne-dial. *hylle-* (se Rietz 275). Ett från samma partic. pass. utganget subst. ingår också i de till bet. motsvarande isl. *huldumaðr* m. (av *maðr* man) o. nisl. *huldufólk* n. pl. älvor. Jfr vidare Falk o. Torp, art. *hulder*.

Hull n.; av fsv. *huld* n. kött (hos människa el. hos djur som är vid liv el. åtm. ostyckat; bif. *hold)*, även kropp; motsv. isl. *hold* n. kött, da. *huld* n. hull, ags. *hold* n. lik. Man har sammanställt (förutom med sanskr. *kata-* m. lik, ett ord av osäker existens) med fornir. *colinn (colaind)* kött, kropp, kymr. *celain* lik, vidare bl. a. med fslav. *klati* v. (o. s. v. = urslav. **kolti*, pres. fslav. *kolją)* sticka, slakta, döda, litau. *kálti*, pres. *kalù*, hamra, smida, isl. *hildr* f., ags. *hild* strid, gr. *κλάω* bryter, *κλαδαρός* bräcklig, lat. *clades* nederlag, ry. *klast'* v., pres. *kladu*, kastrera. Jfr adj. (3) halt. Älst skulle väl sål. vårt ord, bildat med förgerm. *t-* el. möjligen *dh*-suffix av ie. rotform *kḷ* hava betecknat ihjälslagen kropp.

Huller om buller adv.; lånat från lt., dock med *om* tillfogat i svenskan efter synonyma äldre uttryck, ss. dels de i viss mån likljudande, etymologiskt oklara *hummel om dummel* (var. *tummel;* se t. ex. Serenius 1734, art. *higgle* o. *topsy-turwy* samt Weste 1807) ock *hult om bult* (se Lind 1749, Hof: Dial. Vestrog. 1772, även Rietz 266), dels *hwar om annan* om hvarandra ock *hwart om annat* om hvartannat. Jfr da. *hulter til bulter* i s. bet., ä. da. *hulder-bulder* subst. bullrande oväsen, lt. *huller de buller* adv. o. subst. uttryckande brådstört el. raskt handlande, snabbt fortskridande av arbete, även *hulter de bulter* o. *hulter-pulter* adv. hals över huvud, i oordnad brådska, huller om buller, motsv. ndl. *holder de bolder*, nht. *holter (die) polter* adv. i s. bet., i lt. dial. även ss. subst. i bet. bullrande oväsen el. brådstörtande rörelse, samt adj. i bet. snavande. Uttryckets senare led hör väl egentl. till mlt. *bulder* n., *bulde-*

ren v. (nlt. med *ll* av *ld*) = sv. buller, bullra, men de lt. formerna med *t*, hvilka knappast uteslutande bero på ht. inflytande, ävensom ä. nsv. *hult om bult* torde åtm. delvis vara påvärkade av ord som höra ihop med 1. bult, t. ex. lt. adj. *bulter* knagglig (om väg), sv. dial. *bultra* vältra sig o. s. v. Den förra leden är väl sekundärt bildad som rimord med *h-* från något snarlikt ord, t. ex. kanske (jfr Falk o. Torp) från lt. nht. *holpern* v. vara knagglig, gå ojämt, snava, stöta (om vagn) med subst. *holper* o. s. v.; jfr ock nht. *hurli-burli* interj. o. adv., uttryck för brådstörtande hast, etymologiskt oklart i förhållande till eng. *hurly-burly* oväsen, tumult, bullrande virrvarr (jfr eng. *hurl* v. slunga(s), störta, rusa, *hurry* brådska, skynda o. s. v.) samt fra. *hurlu-berlu* adv. burdus, ss. subst. = person som rusar i väg, gåpåare. Det mellan lederna stundom infogade lt. *de* o. s. v. är kanske egentl. mlt. *de* desto (jfr sv. desto), insatt till följd av association av formerna på *-er* med komparativer på *-er?*

Hulling r. (m.) med bif. i dial. *hullung* (Finl.), *huldunge* (gottländskt namn på fårmärke, format som hulling), ä. nsv. *hulding* (hos Juslenius 1745, sål. väl finländskt), *hull-unge*, fattat som sammansatt hos Lind 1749. Ordet, som endast är känt i nsv., förutsätter fsv. **huldunger* el. *-unge* med *ld*, icke med fsv. *ll* av urgerm. *lþ*, hvarföre det troligen icke bör sammanställas, åtm. icke på närmare håll, med vare sig sanskr. *kuṭhâra-* yxa (se Noreen: Urg. Lautl. s. 119) eller med lat. *culter* kniv, plogbill. Men den äldre sammanställningen med vb. hålla förefaller icke häller sannolik, då ett germ. **hulð-* ss. avljudsform till **halð-* »hålla» icke annars är känt. Snarare får man väl med stöd av ett daldialektsord i bet. hulling, som skulle motsvara ett normalsvenskt **huld-tånge* enligt Noreen i Sv. Landsm. IV: 2 s. 80, antaga, att grundordet är subst. fsv. *huld* n. kött, nsv. hull, ock att hulling ursprungl. betecknat ett föremål (del av vapen el. fångstredskap) som sargar köttet på den av vapnet träffade. Skulle ordet, såsom antogs hos Lind 1749, vara ursprungl. sammansatt? Kanske skulle *-ung(e)* kunna tänkas vara kvarleva av en annars förlorad variant med avljud till fsax. fht. *ango* m. dörrhake, mlt. *ange* metkrok (ock, i händelse av etymologiskt samband, till isl. *angi*, ags. *anga*, *onga*, fsax. fht. *ango* i bet. gadd, tagg) samt till lat. *uncus*, gr. *ὄγκος* hake, hulling o. s. v. (jfr 1. o. 2. angel)? Skulle det eftersökta ordet finnas som gammalt lånord i det finska *onki* (gen. *ongen*) metkrok?

Hult n. a) liten skog, dunge, lund, skogsbacke: i folkspråk ock i ortnamn; av likbet. fsv. *hult* n.; b) trä: i sammans. namn på vissa träföremål hörande till fartyg, ss. bärg-, fri-, kryss-, rund-hult: efter lt. *holt* n. trä i dylika sjömansord, men med sv. *u* för lt. *o* väl från det inhemska hult ss. motsv. lt. *holt* i bet. skog, lund. Jfr isl. fno. *holt* n., egentl. skogsdunge (ss. i nno. dial.), men på Island vanligen = stenig höjd, ä. da. *holt* n. skog (trä i sammans. från lt.), ags. fsax. *holt*, fht. *holz* n. a) (liten) skog, b) trä ss. ämne, virke, ved, eng. *holt* (poet. o. dial. i den förra bet.), lt. *holt*, ndl. *hout* ock (i bet. trä) nht. *holz* n. Ordet, som icke är påvisat i got., kan ss. motsv. ie. **kl̥do-* el. kanske en *s*-stam, hvarav då spår i plur. lt. *hölter(n)*, nht. *hölzer*, vara sl. m. gr. *κλάδος* m. kvist, gren, fornir. *caill* skog (kelt. stam **kaldet-* hos Fick II[4] 82) samt fslav. *klada* träblock, bjälke, ry. *koloda* träblock, stycke av trädstam, kubb (urslav. **koldâ*). Man har tänkt sig vårt ord ss. till grundbet. snarlikt detta slav.

ord kunna höra till den ie. rot *kel* som omtalats under hull o. 3. halt.

Hum (r. el. n.) i hava el. få hum om; med egentlig bet. dunkel föreställning, samma ord som isl. *húm* n. skymning, no. *hum* n. mörk luft, mörker förorsakat av moln; jfr fsv. *humi* m. (i *hava huma* ock *huma mal* i ÖGL) osäker föreställning, motsv. no. *hume* m. mörker; vidare no. *humen* adj. mörk, *hyma* v. mörkna, bli afton. Ordstammen, germ. **hû-ma-*, är *m*-suffixbildning till en rot med bet. »täcka, hölja», som ingar med samma form som här, ie. *kû*, t. ex. i hud samt i variantform med *s* i början, ie. *skû*, bl. a. i skum adj. ock skymma, skymning med *m*-suffix, vidare t. ex. i det till bet. liknande lat. adj. *obscurus*.

Humbug r.; nytt lånord av eng. *humbug*, som är känt som slangord sedan omkr. 1750 med äldre bet. skämt, infall, puts, narri jämte vb. *humbug* draga vid näsan. Trovärdigt etymon är icke funnet. Verbet eng. *hum* narra, som antagits vara grundord, är i denna bet. så sent påvisat, att det möjligen egentl. kunde vara kortform för *humbug*.

Humla f. r.; av fsv. *humbla, hombla* f. i s. bet., även gräshoppa; jfr no. *humla* f., fda. *humlæ* f., nda. *humle (-bi)* samt eng. *humbel-bee* (meng. *humbil-, hombul-)*, fht. *humbal* m., mlt. *hummel-bên*, nlt. nht. *hummel* f., ndl. *hommel* m. humla, delvis även brukat om drönare, han-bi (så i ä. lt. o. ndl.) eller om andra liknande insekter. Ordet, hvars grundform är oklar med hänsyn till eng. ock ä. ht. *b* (gammalt inskott före *l*, ss. i fsv.?), avser väl till sin grundbet. surrande läte. Dock är osäkert, om direkt samband bör antagas med mht. nht. *hummen*, eng. *hum* v. surra, brumma, ty detta verb kan vara yngre onomatopoetisk bildning till interj. *hum (hm)*, medan vårt subst. hör till en gammal rot med ie. *k-*, som fins i böm. *čmel*, pol. *czmiel* o. s. v. = fslav. **čĭmelĭ* humla, där rotformen, liksom i de väl hithörande litau. *kimùs* adj. hes o. *kimti* v. bli hes, motsvarar germ. *hum*, vidare i preuss. *camus*, litau. *kamanė* o. lett. *kamins* humla jämte litau. *kaminė* vildbi, väl även i fslav. *komarĭ* mygga.

Humle r.; av likbet. fsv. *humle (homble)* m., motsv. fno. *humli* m., da. *humle* c.; jfr i s. bet. ags. *hymele* f., mlat. *humulus* o. *humlo* (därav fr. *houblon?)*. Ordet återfinnes hos slaverna i fornformen *chmelĭ* (äldre väl **chŭmelĭ)* samt hos finsk-ugriska folk i liknande former med begynnande *k*-ljud el. snarlika konsonantljud, ss. t. ex. mordvin. *komlä*, ungerska *komló*, vogul. *qumleh*, tatar. *χomlak* o. s. v. Redan Ihre framkastade möjligheten, att vårt ord härstammar österifrån. Ock nu har den meningen blivit tämligen allmänt antagen (sedan 1875 efter Tomaschek enligt Schrader i 7:de uppl. av Hehn: Kulturpfl.), att ordet lånats västerut från finska folk. Västgerm. språk hava ett annat namn på humlen: meng. mndl. mlt. *hoppe*, fht. *hopfo* o. s. v., mlat. *hupa:* kanske ss. äkta germanskt ord med Falk o. Torp att hänföra till roten för hop, med grundbet. syftande på de kottelika honhängena ock ungefär lik grundbet. hos dessa hängens svenska namn koppor?

Hummer m. r., uppvisat först i nsv. (t. ex. i Lex. Linc. 1640), väl i nutida uttalsform med akut på första stavelsen o. med slutande *-er* (även om detta delvis kunnat uppstå i sammans., t. ex. hummer-klo av **hummar-*, likt *gammel-* i folkspråk för *gammal-)* lånord från lt. el. da.; jfr likbet. isl. (i Sn. Edda) *humarr*, no. *hummar* m., nlt. nht. *hummer*, ndl. *hommer* m. samt fr. *homard*. Ordet är såsom tidigast påträffat på väst-

nordiskt område kanske närmast av nordisk härkomst (även fr. *homard* med *a* i ändelsen väl snarare normandiskt än av ndl. härstamning); dock väl från början samgermanskt, da det direkt motsvarar gr. *κάμ(μ)αρος* en art kräfta, hvarav lånats lat. *cammarus* hummer (bif. *gammarus*, sp. *gammaro* o. s. v.).

Hund m. r. av likbet. fsv. *hunder* m., motsv. isl. *hundr*, no. da. *hund*, got. *hunds*, ags. fsax. *hund*, fht. *hunt* m. o. s. v., urgerm. **hunđa-*, troligen = förgerm. **kuntó-*, väl samma ord som är utvidgat med *n*-suffix i lett. *suntana* stor hund. Kanske bildat med det vanliga *-tó-* i partic. pass. (enligt Osthoff här med bet. så el. så beskaffad, likartad med, el. dyl.)? I alla händelser utvidgad form av ie. **k'un-*, formen i svagaste kasus av det ie. ordet för »hund», som fins i gr. *κύων*, gen. *κυνός*, sanskr. *çvâ*, gen. *çunas*, litau. *szů*, gen. *szuns*, lett. *suns*, preuss. *sunis*, fornir. *cu*, gen. *con*, samt lat. *canis* (med sekundärt *a*, kanske efter *catulus* valp el. ombildat för **cwănis?*). Själva det ie. ordet med grundform **k'wen-: *k'won-: *k'un-*, i nom. sing. **k'wô(n)-*, vill Osthoff förklara av ett äldre ie. **pk'wen-: *pk'won-* o. s. v., hvilket skulle vara avlett av ie. **pek'u-* (små-) boskapsdjur, så att den älsta bet. av vårt ord skulle varit ungefär lik lat. *pecuarius:* den som har att göra med (små-)boskapen (såsom dess skyddare). Se utförligare hos Osthoff: Etymol. Parerga (1901) s. 199—278, särskilt om det ie. ordet s. 219 f., om den germ. formen s. 240—242. — **Hundfatt** adj. oförskämd, liksom dial. *folkfatt* folklik, städad en sammans. av 2. fatt, hvilket man torde böra efter nyare etymologi av Kock i Från Filol. Fören. i Lund (1897) s. 3—5 förklara som egentl. neutr. till ett nybildat svagt partic. pass. fsv. **fāþer* till vb. fsv. *fa* = nsv. (1) få. Jfr samma verbs gamla partic. no. *fengen* (var. *fingjen* i dial.) i bet. beskaffad, havande en viss egenskap (ungefär likt -aktig) i sammans. ss. t. ex. *hundfengen* el. *hundefingjen*. — **Hundfila** v. (med *i* hos Weste 1807); ombildat av sv. dial. *hundfyla*, sammans. av *fyla* (pret. *fylte*) i s. bet., denom. till adj. ful. Jfr sv. dial. *hundful* adj. »oförskämd i tilltag» samt no. dial. *hundfyle* f. ful hund, även sv. dial. *fulhondin* »den fula hunden» = djävulen. Se Rietz 170, 267, samt Ross 216. — **Hundkäx** r. jämte -käxa o. -kax, i olika trakter namn på hundloka, ä. nsv. *hundakex* = »*hundeluka*, ferula» i Syn. Lib. 1587; jfr som namn på samma växt el. delvis på vissa andra umbellater, ss. odört, sprängört, björnloka, no. *hundkjeks*, även *bikkekjeks*, da. äldre o. dial. *hundekex*, *-keis*. Huvudordet är väl = eng. *kex*, *kecks* torra ihåliga stjälkar av vissa umbellatväxter ss. björn- ock hundloka m. fl., även brukat om själva växterna. Men på grund av sv. kax med primär form kan icke, ss. man antagit, urkällan vara lat. *cicuta* odört, som skulle upptagits i eng. med förmedling av kymr. *cecys* plur., till bet. likt eng. *kex*. Ovisst är också, om ordet kan ha något att göra vare sig med tarm-käx el. med fsv. *kæxe* n. båtshake, fi. *keksi* båtshake, no. *kjeks* m. redskap med hake till att draga fisk ombord, då dessa ord äro etymologiskt oupplysta. — **Hundloka** r. umbellatväxten Chærophyllum sylvestre (el. Anthriscus s.) väl, ehuru sent i ordböcker (t. ex. hos Hof 1772), gammalt med *o*. Variant *hundeluka* i Syn. Lib. 1587: ursprungl. ett annat ord? Sammanhänger vårt ord med sv. dial. *loka* (i ÖGötl. enligt Rietz), ä. nsv. *loka* v. sloka samt ä. nsv. adj. *lokörat* slokörad (i Lex. Linc.)? Jfr sv. dial. *hundsloka* samt no. *hundsløkja*, *rakke-*

sløkje hundloka, sl. m. vb. sloka? Jfr annars no. *loka* f. labb, djurfot, näve, hand? Får ä. nsv. *-luka* sammanställas med (ny-)isl. *lúka,* no. *luka* f. håliga handen med inåtböjda fingrar, göpen (sl. m. vb. isl. *lúka* o. s. v. tillsluta)? — **Hundsvott** (-sfott, äldre skrivform) m. r. i olika bet.; *hundsfot* = »scoundrel, sirrah» hos Serenius 1734, motsv. no. *hundsvott* (*-sfot);* lånat av lt. nht. *hundsfott,* egentl. »cunnus canis» av lt. *fott* »cunnus, vulva» (bif. *futt* i äldre tyska: kanske det egentliga grundordet till vart adj. futtig?); väl liksom isl. *fuð* f. i s. bet. hörande till den i adj. ful ingående roten ie. *pū*.

Hundra räkneord; jämte ä. nsv. *hundrat* av fsv. *hundraþ,* egentl. subst. n., men ofta brukat som adj. i bet. hundra. Biform: hundrade, ä. nsv. *hundradhe* av fsv. *hundraþa,* egentl. gen. pl., som blivit oböjligt adj. genom attraktion (se Kock i Arkiv XIV 241), numera mindre använd som adj. än som subst. (sammans. århundrade) n., sannolikt till följd av tysk inflytelse. Jfr isl. *hundrað* n., da. *hundred,* ags. eng. *hundred,* fsax. *hunderod,* ndl. *honderd,* fht. nht. *hundert* hundra, en i got. icke förekommande sammansatt form för vårt räkneord, egentl. subst. neutr. = urgerm. **hunda-raþa-,* där efterleden är germ. **raþa-* »tal» sl. m. got. *raþjan* v. räkna o. *raþjô* f. räkenskap, fsax. *reðia* o. s. v., hvilket subst. är = lat. *ratio* räkning, räkenskap, besked, skäl, förnuft, bildat med avljud till lat. *rē-* i vb. *reor* räknar, tror o. s. v. Förleden är den i got. ags. fsax. *hund,* fht. *hunt* n. självständigt uppträdande kortare formen av räkneordet, motsv. ie. **k̑m̥tó,-* som ligger till grund för sanskr. *çata,* gr. *ἑκατόν,* lat. *centum,* fornir. *cét,* litau. *szimtas* (o. s. v.) hundra (fslav. *sŭto* med *ŭ* för väntat *ę* anses vara låneform från iranska språkens *sata).* I germ. språk betecknade ordet fordom talet 120, som senare ofta betecknades som »storhundrade», fsv. *stort hundradh,* nht. *grosshundert,* eng. *great* el. *long hundred,* el. isl. fno. *tolfroett hundrað.* Denna bet. är väl emellertid icke den ursprungliga. Själva det ie. **k̑m̥tó-* hundra anses bero pa äldre **dk̑m̥to-,* ett slags kollektiv med bet. »tio tiotal» till det ie. tiotalet **dek̑m̥.*

Hunger r.; av likbet. fsv. *hunger,* m., motsv. isl. *hungr,* da. *hunger,* ags. *hungor,* fsax. fht. *hungar* m., o. s. v., motsv. urgerm. **hungru-,* även i got. till grund för vb. *huggrjan* hungra förutsatt sidoform till got. *hûhrus* m. hunger, motsv. urgerm. **huñhru-;* båda = förgerm. **kn̥kru-* (med växlande accent). Väl sl. m. litau. *kenkti* v. göra ont, fattas (om kroppsligt befinnande), *kanka* (f.) smärta, kval, *kankinti* v. pina, hvarmed väl får ss. motsv. germ. **hañhan* sammanställas isl. *há* v. i bet. pina, plåga (el. enligt Haldorsen: skada skinnet). Jfr Bugge i Bz. Beitr. III 102. Vidare sl. m. gr. (i enstaka citat) *κέγκει* hungrar ock de hos Hesych. med bet. syftande på dels torka, dels hunger antecknade gr. *κακιϑής, κακιϑές, κακιϑά* (gr. *κακ-*, möjligen detsamma som fins i adj. *κακός* dålig, här = ie. **kn̥k-)* samt gr. *κάγκανος* adj. torr. Roten, ie. *kenk: kn̥k* »plåga, pina» hade kanske, likt roten för sv. svida o. sveda o. s. v., en ursprungligare bet. »bränna». Se Schultze i Z. f. vgl. Spr. XXIX 269 f.

Hunsa v.; ett åtm. i riksspråket nytt ord, med da. *hundse* lånat av lt. nht. *hunzen;* denom. till hund, egentl. = behandla som eller kalla för hund; ovisst, om egentl. ht. bildning med *z* (= gammalt *t*) eller en bildning av annan art, som kunde vara hemma även i lt.: t. ex. denom. närmast till lt. adj. *hundsch* (jfr lt.

hundsch hollen hålla tjänstfolk dåligt som hundar) eller kanske bildat med ellips av *hundsfott* el. dyl.

1. **Hurra** v. i uttr. så att det hurrar efter = med fart, duktigt, annars i dial. med bet. surra (omkring), hastigt svänga, hvirvla; jfr isl. *hurra,* da. dial. *hurre,* mht. o. ä. nht. *hurren,* ndl. *horren* (eng. *hurry* skynda) samt med *l*-suffix lt. *hurreln* o. s. v.; verb av onomatopoetiskt ursprung, i likhet med nht. interj. *hurr(e)* betecknande surrande el. dyl. ljud vid (kring- el. framåtgående) hastig rörelse, även själva den hastiga rörelsen. — Hurra f. r., folkspråksord, skämtvis brukat om kaffepanna, även om käring.

2. **Hurra** v. ropa hurra, bildat, väl efter 1. hurra, avvikande från nht. hurrahen o. s. v., till interj. **hurra,** förr ofta med accentuering *húrra* (jfr Weste; hos Sahlstedt 1773 *ropa hurra* ss. brukligt hos sjömän); väl liksom samma interj. i andra icketyska språk (t. ex. eng. *hurrah* vid sidan av äldre *huzza* med ovisst etymon) lånord från lt. nht. *hurra(h),* som anses vara, kanske ursprungl. ss. ett till skyndsamhet manande stridsrop el. dyl., identiskt med interj. mht. *hurrâ,* betecknande hastig rörelse, en variant med tillfogat *-â* till interj. nht. *hurr* eller till imperativen av vb. *hurren* = sv. 1. hurra.

Hurtig adj., uppvisat på 1600-t. med lika bet. (= »alacer» i Lex. Linc.), men även med därav härledd, endast i ä. nsv. känd bet. »snäll, hygglig» (jfr snäll med snarlik betydelseutveckling); jämte da. *hurtig* ock ä. da. *hyrtig* lånord från (lag-)tyska = nht. *hurtig* rask, flink, hurtig, mht. *hurtec* jämte *hurtec-, hürteclich* rask i farten, egentl. med fart stötande emot, törnande: till mlt. o. mht. *hurte* f. jämte mlt. o. mndl. *hurt* m., nndl. *hort* m. stöt, törn, sammanstötning; jfr vb. mlt. mht. *hurten* stöta, fara med stöt emot, ndl. *horten;* lånord av ffra. *hurt* m. stöt (nfra. *heurt,* ital. *urto),* resp. *hurter* v. stöta (nfra. *heurter,* ital. *urtare).* Kanske av keltisk härkomst? Jfr bl. a. kymr. *hwrdd* a) gumse, b) stöt. Se Thurneysen s. 81 f.

Huru, hur adv.; av likbet. fsv. *huru* o. därav förkortat *hur* (bif. *huro, horo, hworo;* enstaka: *hwaru);* liksom ä. da. *hwore, hure* (jämte fda. *horo, hur),* nda. *hvor* i s. bet. antagligen förutsättande sam-östnordiskt **hwaru,* hvarav genom samvärkande *u-* ock *w*-omljud *hworu* samt sedan *huru* o. s. v. i proklis. Grundstam är samma interrogativa *hwar-* som ingår i pron. fsv. *hwar* hvilken (av flera än två), hvem (nsv. i gen. sing. hvars), isl. *huerr,* got. *hwarjis* o. s. v., kanske ursprungl. ingenting annat än lokaladverbet got. *hwar* o. s. v., nsv. (3) hvar. Jfr 1. hvar. Men vårt adverbs slutform *-u* är icke förklarad. Knappast är huru (se Rydq. V 135) dat. sing. neutr. av nyssnämda pron., man skulle då väntat något spår av en äldre form av adverbet med *i*-konson. kvar, fsv. *hwæriu* el. *hwariu.* Man har annars tänkt sig *hwaru* uppkommet av **hwaruȝ* av **hwar-weȝ,* bildat med ack. sing. av subst. = nsv. väg (använd likt nsv. -ledes i annorledes o. dyl. adv.). Härvid åberopas fno. *huersug* jämte fno. isl. *huersu* huru. Men dels är bortfall av fornnord. *ȝ* väl icke annars påvisat så tidigt i likställt fall, dels kan *huersug* ha fatt *g*-tillägg efter det likbet. *huernug,* dels kanske isl. *huersu* icke innehåller genitiv-*s,* utan en form *-su* som hör ihop med isl. *suá* så ock sv. så? Även en plural ack. **hwar-uȝu* (av **hwar-weȝu*) med kontraktion till **hwaru* är väl icke att tänka på. — Hurudan adj., med äldre bif. fsv. *hurudana,* liksom da. *hvordan* efter mlt. *wôdân* med

bif. *wôdânich* huru beskaffad: av mlt. *dân,* egentl. gjord; se dan.

Hus n.; av likbet. fsv. *hus* n., motsv. isl. *hús,* da. *hus* (got. i *gudhûs* tämpel), ags. fsax. *hûs* o. s. v. = urgerm. **hûsa-* n. hus (germ. lånord fslav. *chyzŭ* hus). Ordet antages med grundbet. (lik den hos t. ex. sv. skjul) »hvad som skyddar» höra till någon variant av den under hud omtalade ie. roten *kū: keu* »täcka, hölja», t. ex. till ie. *keudh* i gr. *κεύθω,* här da i form *kûdh-,* hvartill germ. **hûsa-* kan vara bildat med *s*-suffix (förgerm. **kûso-* för **kûdh-so-)* eller, ifall (hvilket dock är tvivelaktigt) germ. *s(s)* kan representera ie. *dh + t,* kanske med ie. suffix *-tó-* (så Osthoff i Morphol. Unters. IV 91). Annars har man tidigare ställt vårt ord i samband med lat. *curia* rådhus, som skulle kunna innehålla ett gammalt **kûs-*. — Husa f., nyare kortform, väl efter köksa, för huspiga el. husjungfru. — Husera v., liksom da. *husere* med härledd bet., likt sv. hålla hus samt nht. *hausen* o. *wirtschaften* (egentl. hushålla): lånord av lt. *hûsêren* med bl. a. lika bet. — **Husgeråd** n.; lånat av lt. *hûsgerât, -râd-,* form med prefix *ge-* av subst. motsv. sv. råd, här med ur bet. hjälpmedel el. dyl. härledd bet., liknande den hos förråd. Jfr i s. bet. nht. äldre *hausgerat* o. *hausrat* samt nuv. *hausgerät(h),* det sista kollektiv *ia*-stamsform. — Hushålla v., böjt olikt hålla ss. denom. till hushåll n., motsv. lt. *hûshold,* nht. *haushalt* m. hushållning, eng. *household* hushåll; även verbet väl lånat av likbet. lt. *hûsholden.*

Husar m.; lånord av nht. *husar* m. (sedan 1500-t.) ryttare efter ungersk fason; lånat av ungerska *huszár* ryttare, känt i denna bet. från konung Mattias' tid (1458—1490). Vanligen har ordet förklarats ss. bildat av ungerska *husz* tjugu; enligt uppgift skulle på 1400-t. hava stadgats, att i Ungern tjugu män skulle ställa en ryttare. Sannolikare är på grund av flera äldre citat, bl. a. ett från omkr. 1450: »prædones aut Hwsarij hungari» (se Murray, art. *hussar),* att ordet härstammar från Balkanhalvön med äldre bet. rövare el. fribytare ock är variant till serb. *gusar* (o. s. v. i sydslav. språk) sjö- el. stråtrövare samt till ital. *corsare* (bif. *corsale,* nuv. *corsaro)* kapare el. sjörövare, hvilket ords historia, särskilt med hänsyn till begynnelsekons. *k-, g-* el. *h-,* emellertid är oklar. Jfr Miklosisch: Etym. Wörterb. d. slav. Spr., art. *kursarĭ.*

Husbloss, äldre husblås n.; liksom da. *husblas* lånat (i svenskan antingen redan på 1400-t. eller med *å* för *ā* genom analogisk försvenskning) av en ä. lt. form, motsv. ä. ndl. *huysblaes, -blas,* vid sidan av nuv. lt. *hûsenblase,* motsv. nht. *hausenblase* (ä. ndl. *huysenblas:* väl källan till eng. *isinglass?)* fisklim berett av simblåsan hos stör, ish. arten Acipenser huso = fht. *hûso* m., mlt. *hûsen,* nht. *hausen.* Detta fisknamn förmodas hos Falk o. Torp, som sammanställa med no. dial. *huse* m. huvudskål hos fisk ock med no. *haus* huvudskål (= fsv. *hōs,* jfr hedenhös), ursprungl. syfta på benplåtarna på störens huvud: till ie. rot *kus* »täcka, hölja», variant av roten till hud. Skulle sålunda grundbet. varit »den som har skyddande hölje», kunde ordet kanske få hänföras till hus i förutsatt ursprunglig allmännare bet. »hvad som ger skydd»?

Hustru f.; av fsv. *hustru* f., motsv. da. *hustru:* sidoform med *t* insatt efter bortfall av *f* mellan *s* o. *r* till det formellt ursprungligare, men i yngre tid väl egentl. på association med fru, hvarmed ordet är sammansatt, samt på lt. inflytelse beroende fsv. *husfru, -frua, -frugha* f.

husmoder, hustru, fru (till bet. feminin motsvarighet till fsv. *husbonde* med vidsträcktare bet. än nuv. husbonde; jfr bonde), nsv. husfru (med begränsad bet.), motsv. fda. *husfruæ* samt mlt. *hûsvro(u)we, hûsvrûwe* o. s. v. Den äldre sv. o. da. varianten *hustro* gav tidigt upphov till en länge gängse villomening, att hustru skulle innehålla det gamla adj. *tro* trogen (se Arkiv I 200 f.). Andra äldre varianter höra till den inhemska fornnordiska formen av huvudordet, t. ex. fsv. *husfröa* = fgutn. *husfroya* o. isl. *húsfreyia,* samt fsv. *huströ* ock i VGL fsv. *husprea* o. s. v. Jfr fru.

Hut interj. i å hut, annars mäst brukat likt no. *hut* i kommando till hundar för att få dem att vara stilla eller, ss. äldre ordböcker angiva, för att fösa bort dem; som subst. i vissa uttryck, ss. veta hut, väl egentl. = förstå, veta att lyda tillropet »hut», eller han har ingen hut (i sig) ock adj. hutlös; jfr interj. finska *huut, huuti* med lika bet., eng. dial. *hoot, hoots,* uttryck för missnöje, ringaktande ogillande el. otåligt nedtystande el. dyl. Man har gärna velat härleda var interj. från nht. *hut* f. vakt, ss. tillrop egentl. = »var på din vakt» el. dyl. Men sådan användning av detta subst. i tyskan är icke bekant. Den tyska imper. *hüte (dich)* »akta dig» passar åter icke för vokalens skull (än mindre fra. *honte* skam, se Rydq. V. 210). Månne man icke får utgå från någon gammal interjektion, tillrop för att mana el. nedtysta? Skulle man kanske få härleda vårt ord från det finska *huut* i st. f. att förklara detta som svenskt lånord? Jfr fi. *huutaa* v. ropa: se nästa artikel. Eller skulle, ifall hut ursprungl. vore tillrop för att köra bort t. ex. en hund, detta kunna vara enstavig kontraktionsform av en interj. **hu* el. dyl. med följande adverb ut? Jfr Ihre, som tänkte sig hut uppkommet av *hær ut.*

Huta v., vanl. med åt, förr även *huta ut* (el. hos Ihre: Dial. Lex. *huta opp)* skarpt läxa upp, på 1600-t. *huta* med dat. t. ex. hos Schroderus i Comenii Jan. L. § 917: *häda (speija, huta) enom och ökenämnan;* i nyare tid efter betydelsen teende sig som avledning till interj. hut, men väl ett gammalt svenskt verb med grundbet. hojta, skrika (åt någon) = fgutn. *huta* tillkalla (se Pipping: Gotl. Stud., Upps. 1901, s. 87); jfr no. *huta* hojta, skråla, kommendera (en hund) till att stanna el. tiga, hunsa, med adv. *ut:* köra ut någon med tillrop el. skrän; jfr även de likbet. vb. fi. *huutaa* ock meng. *hûten* (ä. neng. *hout)* ock *hôten.* Något historiskt samband med de främmande verben behöver icke antagas, då väl alla verben äro av interjektionellt ursprung: det nordiska verbet kanske med suffixalt *t* bildat av ett gammalt **hû* ss. tillrop, liksom hojta av interj. hoj (s. d.)?

Huttla v., i Spegels Gloss. 1712 *hutla* = »*bry,* lat. vexare»; troligen liksom da. *(for-)hutle* (för-)fuska lånat av det lt. grundverbet för mlt. *huteler* m., som synes betyda schackrare el. dyl. Jfr ä. ndl. hos Kil. *hoetelen* v. a) bära sig oskickligt åt, slarva, fuska, b) schackra, *hoeteler* m. a) fuskare, oskicklig människa, odåga, b) schackrare (»caupo sordidus»), nuv. ndl. *hoetelen* v. slarva, fuska, ostfris. *hötel(e)n* v. syssla med onyttigt strunt, fuska, slarva, även inveckla sig i trassliga förhållanden, *hötel-krâm* fuskvärk, strunt. Vid sidan härav fins en snarlik ordgrupp med etymologiskt oklar fonetisk avvikelse. Jfr mht. o. nht. dial. *hudel* m. lapp, trasa, lump, personligt = odåga, mht. *hudel* f. sämre kvinna, slinka, lt. o. nht. *hudeln* v. slarva, fuska, slå dank, även krångla, bråka

med någon, illa hantera, samt i ht. dial. hänga slappt, slänga som en trasa. Möjligen hör hit eng. *huddle* v. vräka ihop, slänga, hafsa, fuska. Huruvida det tyska *hudel* med Kögel i Idg. Forsch. IV 318 får anses avlägset sl. m. litau. *skut-* v. skava, *skùtas* litet stycke (Leskien: Ablaut s. 308) o. s. v., lämnas därhän. I avs. på betydelsen av huttla i svenskan är tänkbart, att man får utgå närmast från en äldre bet. schackra, narra någon till köp av skräpvaror.

Huttra v. (ungt som riksspraksord, ännu icke hos Dalin 1850), motsv. no. *hutra;* jfr i s. bet. da. äldre o. dial. *hud(d)re* (där *d* kan bero på fda. *t* el. på lt. *d*) samt lt. *huddern, hudern* o. hos Dähnert 1781 *huddeln.* Osäkert är väl, om vårt verb är direkt = flaml. *hotteren* skaka ock sl. m. lt. ndl. *hotten* o. ndl. *hotsen, hutsen, hutselen* skaka, mht. o. nht. dial. *hotzen* gunga o. s. v., samt om det är fjärmare sl. m. lt. *schuddern,* eng. *shudder* rysa, skälva, huttra, nht. *schaudern.* Då det fins andra verb med snarlik bet., men med olika konson. före *r,* ss. t. ex., förutom det kanske med huka besläktade sv. o. no. dial. *huk(k)ra,* sv. dial. *huska,* no. *hustra,* da. dial. i Jutl. *hobre,* lt. *hubbern* o. *hüwern,* ndl. *huiveren* o. s. v., får man möjligen tänka på yngre onomatopoetiskt ursprung, d. v. s. att hithörande verb skulle innehålla ett *hŭ,* väsentl. likt nuv. sv. interj. hu, här tjänande att uttrycka obehaget av stark köld el. dyl. Det hos de flästa verben i fråga förekommande suffixala *r* uttrycker väl dallrande rörelse, framkallad vid köldförnimmelse, i det man skälver ock »hackar tänder».

Huv m.; av fsv. *huver* m. (t. ex. i Upl L.) tak, taklik överbyggnad, motsv. isl. *húfr* m. fartygs bog el. skrov, no. *huv* m. a) takås, vindskur, b) fartygs bottenplanka, c) bula, d) ring kring solen el. månen; antagligen (se Falk i Akad. Afh. til Bugge, Kr:ia 1889) ursprungl. = sanskr. *kûpa-* m. grop, håla, brunn; egentl. betecknande något buktat, hvälvt el. kupigt till formen, samt jämte det på germ. *-iô-* avledda ags. *hŷf* f., eng. *hive* (mlt. *hûve,* här väl med *û* = *ü,* ndl. dial. *huif)* bikupa, vidare sv. huva o. s. v., lat. *cūpa* tunna, gr. *κύπη* hål, håla, *κύπελλον* bägare, hörande till den i art. hop berörda ie. roten *kup: kûp* o. s. v. »böja» el. »hvälva (sig)».

Huva r.; av fsv. *huva* f. slags mössa, huva (bl. a. ss. kvinlig huvudbonad, olik hatt för män), motsv. likbet. isl. *húfa* f. (detta även om kyrktak likt fsv. *hurer,* se huv), da. *hue,* ags. *hûfe,* mlt. *hûve,* ndl. *huif,* fht. *hûba,* nht. *haube* f. Då ordet har form av sekundärbildning, urgerm. *-ôn-*stam, till huv, synes sannolikare, att här en allmännare bet. kuplikt format föremål specialiserats om huvudbeklädnad, än att ordet ss. fjärmare släkting med avljud till got. *haubiþ* o. s. v. huvud (se huvud) skulle från början betecknat hvad som sitter på huvudet.

Huvud n.; av fsv. *huvuþ,* sidoform (med *u* av svagare accentuerat *o* i sammans. enligt Noreen: Altschw. Gr. § 74) till fsv. *hovuþ* n., med flera bif., ss. en kontraktionsform *hūdh-,* vidare bl. a. *(hövuþ, höviþ) höfþ-,* hvartill nsv. hövidsman, -hövdad, hövding, med bet. huvud ock flerfaldig överförd bet., ss. = topp, udde (i ortnamn), individ, den el. det förnämsta; jfr likbet. fgutn. *hafuþ* (*a* väl från synkop. *hafþ-* för **haufþ-),* isl. *hǫfuð* med gammal bif. *haufuð* (fno. bif. *hafuþ* o. *hufuþ),* da. *hoved,* got. *haubiþ,* ags. *héafod* (sporad. *hafud-),* eng. *head,* fsax. *hôbid,* nlt. *hövd,* ndl. *hoofd,* fht. *houbit,* nht. *haupt* n. Alla formerna, även de fornnordiska med *a* el. *ǫ* (jfr Noreen: Altisl. Gr.[3] § 94, 1), synas kunna härledas från

urgerm. ***hauƀuð-, *hauƀið-** n., hvilket ord väl med avljuds-*au,* motsv. *au* i litau. *kaupas* m. hög o. s. v. (se hop) hör till den rot som ingår med form = ie. *kûp* i huv o. huva, så att grundbet. väl är = något hvälvt, kullrigt, kupigt el. dyl. Möjligen har denna bet. närmast specialiserats till bet. »skål», hvarav först i andra hand bet. »skalle, huvud»? Jfr med likartad betydelsevariation nht. *kopf,* lat.-roman. *testa* samt sv. huvudskål o. s. v. Att vid sidan av det germ. ordet med urgerm. *au* antaga (efter Noreens tidigare framställning i Arkiv VII 310 f.) ett synonymt ord med urgerm. *a* är kanske obehövligt, åtm. från germansk synpunkt. Måhända får likväl samband med lat. *caput (capit-)* n. huvud bevaras sålunda, att man med Kluge tänker sig *caput* ombildat av ett ie. **kouput* med *a* överfört från något synonymt ord sl. m. lat. *capillus* huvudhår, sanskr. *kapâla-* skål, skal (på ägg o. dyl.), skalle, *kapucchala* hår i nacken, samt ags. *hafela* m. huvud? Hos denna sista ordgrupp är väl grundbet. (jfr Johansson: Beitr. z. griech. Sprachkunde s. 136) »förvaringskärl, skål» ock roten densamma som för lat. *capio* tager, griper = got. *hafjan* ock sv. häva, roten här då i bet. »omfatta, omsluta» el. dyl. (jfr t. ex. 1. hamn). — Huvad, nu bruklig form i sammans. adj. ss. barhuvad, *barhufvad* hos Weste 1807; nybildad till huve, talspråksform för huvud; jfr i s. bet. på 1700-t. *barhufdad* ock t. ex. hos Serenius 1741 *barhöfdad* (nu arkaist. t. ex. mång-hövdad), i nuv. dial. (Sdml.) *barhuda* samt fsv. plur. *barhuffwdhe.* — Huvudgärd: se gärd. — Huvudstol r.; lånord redan i y. fsv. av likbet. mlt. *hôvetstôl,* väl efter lat. *caput* el. mlat. *capitale* i s. bet. bildad sammans. av mlt. *stôl* m., egentl. = sv. stol, men även brukat om räntebärande kapital, väl att förklara ss. egentl. = underlag (jfr t. ex. takstol) el. hvad som stöder ränteberäkningen?

Huvudbry n.; nyare subst. (t. ex. hos Sahlstedt 1773) till det i uttr. bry sitt huvud (el. sin hjärna) ingående verbet, som är av annat ursprung än det från lt. lånade bry göra förlägen, dock i nyare tid blandat med detta. Då vårt subst. är synonymt med *hufwudbråk* hos Sahlstedt, ä. nsv. från 1600-t. *hufwudbrot* o. *hiernbrott* (det senare t. ex. i Stiernhielms Herc. v. 160), da. *hovedbrud* o. *hjærnebrud,* samt ndl. *hoofdbreken* o. nht. *kopfbrechen,* alla med egentlig bet. »huvud-brytning», får väl det härvarande verbet bry delvis förklaras ss. egentl. = sv. bryta, som blandat sig med det från lt. lånade bry el. dess äldre bif. *bryda,* huvudsakligen väl under dansk inflytelse, i det da. *bryde* bryta (t. ex. i *bryde sit hoved)* formellt sammanträffade med det från lt. lånade *bryde* bry. Men dessutom torde man böra med Hj. Lindroth i Språk och Stil II (1902) s. 124—131 antaga ännu en annan källa till vårt verb bry, särskilt i uttr. bry sig om, nämligen fsv. *(bryghþa) brygþa,* en biform till isl. *bregða* st. v. (hvarom se bragd, jfr ock helbrägda). Jfr no. *brygdast um* o. *brigdast um* i olika dial. i bet. bry sig om. Av detta fsv. verb kan med *gh* förlorat under svagton ha blivit *bryda* ock senare *bry* nybildat till pret. o. pc. *brydde, brytt,* efter det från lt. lånade *bry* ss. sidoform till *bryda* med lika böjning. Grundbet. skulle vara väsentl. lik den hos det tyska *sich an etwas kehren* bry sig om, nämligen: röra på sig, vända sig med hänsyn till något.

Hux flux interj., utvidgad variant till flux, där hux väl är nyare rimbildning, måhända egentl. grundad på interj. huj.

Hvad pron. neutr.; med y. fsv. *dh, d* för *t* i proklis av ä. fsv. *hwat,* motsv. isl. *huat,* da. *hvad,* ags. *hwæt,* fsax. *hwat,* fht. *waz* o. s. v., neutr. till pron. interrog., bildat likt det demonstrativa det (se den) med ie. *d*-suffix, som i got. *hwa* hvad är förlorat, av interrogativstammen germ. *hwa-* (jfr hvem), ie. *qo-,* ock motsv. lat. *quod,* sanskr. *kad* hvad (litau. *kad* ss. konjunktion) = ie. **qod.* Gängse mening är, att nord. o. västgerm. *hwat* egentl. skulle vara = ett got. **hwata,* bildat med enklitiskt *-a* likt got. demonstr. *þata, ita,* ehuruväl man har svårt att förklara, hvarföre icke got. *þata* (o. **hwata*), då got .*-a* här uppkommit av *-ô,* motsvaras av urnord. **þatu,* isl. **þǫt* o. s. v. Å andra sidan, om man antoge, att ie. **qod* skulle motsvaras direkt av urgerm. **hwat,* då det var starkt accentuerat, men av urgerm. **hwa* endast ss. obetonat i satsen, bleve det svårt att förstå den totala saknaden av en form med *-t* i gotiskan. — Hvaba: kortform av en fråga (redan hos Weste skriven efter talspråket utan *d;* jfr hvafalls för hvad befalls o. hva sa), knappast föreställande hvad behagar, än mindre (ss. ofta påstås) hvad behagas, men kanske hvad bad (du el. ni), innehållande pret. av vb. bedja?

Hvadan adv.; av fsv. *hwaþan* hvarifrån (hvarav, hvarföre), motsv. likbet. isl. *huaðan* ock ä. da. *hveden* (med *e* efter ä. da. *deden* dädan, *heden* hädan): adverb bildat av interrogativstammen i hvad o. s. v. med samma ändelse som ingår i motsv. adverb av demonstrativstammen i den, det, nämligen dädan (s. d.). Västgerm. språk hava i motsv. bet. adverb på *-nan(a),* t. ex. fsax. fht. *hwanan(a),* ags. *hwanon* hvarifrån. Men därav följer icke, att med Falk o. Torp de fornnord. adverben *hwaðan* o. s. v. böra förklaras ur *hwanan(a)* o. s. v. genom dissimilation. Så länge ursprungligheten av det första *n* här icke är styrkt, kan lika gärna omvänt antagas västgerm. assimilation av *ð* med det efterföljande *n.*

Hval m. r.; av likbet. fsv. *hwal* m.; motsv. isl. *hualr,* no. *hval* el. *kval,* da. *hval,* ags. *hwæl,* eng. *whale,* mlt. ndl. (i sammans.) *wal-,* fht. (nht.) *wal* m. hval. Då det likbet. fht. *wal(i)ra, wallera, welira,* mht. *walre,* ss. motsv. urgerm. **hwalaz-, -iz-,* väl hör till samma *s*-stam som fins med *s* = urgerm. **hwalis* i fisknamnet mht. nht. *wels* m. mal, är sannolikt, att vårt ord är sl. m. (kanske ursprungl. =) preuss. *kalis* mal ock fordom kunnat brukas om flera slags stora fiskar eller bland fiskar räknade hafsdjur. Den tidigare ss. fonetiskt betänklig förkastade sammanställningen med gr. *φάλ(λ)αινα,* hvarav väl lat. *balæna,* samt hos Hesych. gr. *φάλ(λ)η* hval tages i försvar av Osthoff i Etymol. Parerga (1901) s. 321—336, där bl. a. hävdas, att gr. *φάλλη* med kort *a* kan vara = ie. **qhaliâ-* el. **qhəliâ-* av samma rot som germ. **hwala-.* Detta sista har annars av Lidén i Uppsalastud. (tr. 1892) s. 91 sammanställts med lat. *squalus,* som betecknade någon hafsfisk ock i nyare tid antagits betyda gråhaj, Galeus canis, men till sin egentliga fornlatinska form ock bet. är något osäkert (närmare sl. m. gr. *σκύλιον* hajfisk?). — Hvalfisk, y. fsv. *hwalfisker* o. s. v., motsv. mlt. ndl. mht. *walvisch,* nht. *wal-, wallfisch:* den i flera nyare språk brukligaste, i lt. o. ndl. enda förekommande formen av djurets namn. — **Hvalrav** r. spermaceti; nutida form, väl efter da. *hvalrav,* för äldre ännu på 1800-t. brukat *vallra* o. *vallrat,* hos Lind 1749 *wallrad,* med nht. *wal(l)rat* ock ä. da. *hual(s)raad* väl lånat från lt.: av mlt. *walrat* (gen. *-rades)* spermaceti. En äldre tysk dialektform

är *wallrahm* hos Adelung, *wal-ram* hos Kil. (art. *wal-schot):* kanske genom association hörande till nht. *rahm* grädde? Den dansk-svenska formen på *-v* förklaras hos Falk o. Torp av fno. isl. *rafr,* no. *rav* m. de fetaste styckena närmast fenorna på hälgeflundra (som torkade fördes i handeln), hvarav lånats mlt. *raf, rav-,* nlt. (nht.) *raff,* ndl. *raf* i s. bet. Ett härav sammansatt (hypotetiskt) fno. isl. **hual-rafr* skulle av okänd anledning hava omdanats till mlt. *wal-rad-, -rat.* Emellertid är mlt. formen den tidigast påvisade ock det kan måhända tänkas, att da. *hvalrav* vore yngre bildning efter da. *rav* bärnsten = fsv. isl. *raf* n. i s. bet., framkallad därav att såväl hvalrav som bärnsten förr också kunde kallas »ambra», nämligen hvalraven »hvit ambra» ock bärnstenen »gul ambra». I alla händelser är etymon för det mlt. *-rad-* icke funnet.

Hvalross (valross) m. r., tidigt på 1800-t. *vallross,* även *vallrus;* jfr da. *hvalros,* ä. da. bif. *hvalrusk,* lt. nht. *wal(l)ross,* eng. *walrus;* lånord av ndl. *walros, walrus* m. hvalross. Ordet tycks vara sekundär form med av oviss anledning omställda leder av ett ursprungl. nordiskt ord motsv. ags. *horshwæl* hvalross, formellt samma som isl. fno. *hrosshualr,* som med egentlig bet. »hästhval» (jfr horsgök) var namn på ett slags hval, men antages hava övertagit betydelsen även av isl. *rosmhualr* hvalross. Detta sista åter synes vara en till sammans. av *hualr* omskapad form av ett fornvästnord. **rosmall* el. dyl., som fortlever i no. dial. *rosmal, rosmaal, rosmaar,* ä. da. *rosmer* samt det latiniserade *rosmarus* hos Olaus Magni, ett namn på hvalross, som torde vara avlett av ett subst. (isl. **rosmi*) = fht. *rosamo* rodnad, rost, sl. m. röd ock rodna o. s. v., så att det syftar på hvalrossens delvis rödbrunaktiga färg. Jfr isl. *rostungr* hvalross sl. m. rost. Se Falk o. Torp.

Hvalv n.; av likbet. fsv. *hwalf* n., motsv. isl. *hualf* n. (ofta om bukig insida på sköld), ä. da. *hvalv* (även om ögonlock), ags. *hwealf* f. hvalv; varianter: mlt. *welve,* mht. *ge-welbe,* nht. *ge-wölbe* n. med suff. germ. *-ia-,* samt (nybildat efter verbet el. från lt.?) ä. nsv. *hwälf,* da. *hvælv* n. Samhöriga ord äro: ags. *hwealf* adj. hvälvd, konkav (om sköld), isl. *holfinn* i sistnämda bet., egentl. partic. pass. till det gamla starka vb. no. *kvelva* hvälva sig = urgerm. **hwelƀan;* vidare det transitiva vb. sv. hvälva (se nedan). Stammen i vårt subst. är väl samma som i gr. *κόλπος* m. barm, bukt, buktig fördjupning, *αἰθέρος κόλπος* himlahvalv: hörande till en form med ie. *o* av en rot ie. *kwelp* el. dyl. (jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 54) med bet. »bukta, hvälva (sig)», som väl ingår med ie. *e* i got. *hwilf-tri* f. likkista ock i preuss. *po-quelb-ton* knäböjande.

1. **Hvar** pron.; av. fsv. *hwar* (med konson. *i* i böjningen t. ex. dat. *hwarium* för äldre *hwærium)* i lika bet. samt i äldre interrogativ bet. hvilken, motsv. isl. *huerr* i båda bet., da. *hver* hvarje, got. *hwarjis* hvilken (jämte *hwarjiz-uh* hvarje, där *-uh* motsvarar lat. *-que* i *quisque),* urgerm. stam **hwaria-,* ett adj. avlett av germ. *hwar-,* som väl egentl. är identiskt med lokaladverbet got. *hwar* = nsv. 3. hvar, med ie. suffix *-io-;* paralellbildning till litau. *kurìs* hvilken i förhallande till litau. adv. *kur* hvar. — **Hvarje,** biform till samma pron. (med arkaist. dat. hvarjom ock enom, annars oböjl. adj. på *-e*); av y. fsv. *hwarie,* motsv. olika äldre fsv. kasusformer, dels på *-e* ss. dat. sing. fem. el. nom. pl. mask. (med räkneord, t. ex. *hwarie siw bönder),* dels på *-o* ss. dat. sing. neutr. (t. ex. *i hwarye landzskapino),* dels på *-a*

ss. genit. i sammans. t. ex. i nsv. hvarjehanda o. s. v.

2. **Hvar-**, kvarleva av ett ursprungl. från 1. hvar skilt pron., hvars grundbet. åsyftar tvåtal, i hvardera (jfr -dera) ock det reciproka hvarann(an) samt grundord för hvarken (s. d.); av. fsv. *hwar* i bet. hvar ock en av två, hvardera o. äldre bet. hvilkendera; i senare fsv. med kort *a* i många kasus, så att man ofta ej kan skilja ordet från fsv. *hwar* hvarje = nsv. 1. hvar, men i ä. fsv. med stam *hwār-*, hvars långa *a* förkortades i position, t. ex. nom. sing. m. *hwār(r)*, n. *hwārt*, senare *hwăr(r)*, *hwărt* o. s. v.; motsv. isl. *huárr* i lika bet., med fornnord. stam *hwár-* av förliterärt **hwaþr-* i kasus med synkope (hvarjämte fans arkaist. osynkoperad form isl. *huaþarr)* av urnord. stam **hwaþara-*, motsv. got. *hwaþar* hvilkendera, hvardera. Ordet, hvartill sidoform med olika vokal fsax. *hweðar*, fht. *(h)wedar* i s. bet., är en komparativ, bildad med suffix motsv. ie. *-tero-* (jfr annan) till interrogativstammen t. ex. i hvad, germ. *hwa-*, ie. *qo-*. Samma kompar. är litau. *katras*, fslav. *kotorŭ*, gr. *πότερος*, sanskr. *katara-* hvilkendera; jfr med samma ändelse lat. *uter* i s. bet., *uterque* hvardera.

3. **Hvar** adv.; av fsv. *hwar* hvar, ursprungl. interrog., men även relat. = där, samt med en därutur härledd bet. därest; motsv. isl. *huar*, da. *hvor*, got. *hwar;* liksom ags. *hwǣr*, fsax. *hwâr*, ndl. *waar*, fht. *(h)wâr*, nht. med *r* förlorat *wô* (jämte *wor-* i sammans. partiklar ss. *woran* o. s. v., *war-* i *warum* hvarför) ävensom sanskr. *kar-hi* när (interrog.) ett av interrogativstam, germ. *hwa-* i hvad o. s. v., med suffix *-r* bildat lokaladverb, likställt med det demonstrativa där. Jfr även med motsv. *-r* litau. adv. *kur* hvar. — I den forna bet. »därest, om» ingick vårt ord i den äldre formen av frasen hvar om icke, nämligen ä. nsv. *hwar ock icke*, egentl. »om också icke» (att underförstå: »så är» el. »så sker» el. dyl.), där, sedan rätta bet. av *hwar* fördunklats, dess synonym *om* insattes på platsen för *ock*. — **Hvarest** adv.; av likbet. y. fsv. *hwarist* jämte *hwaris*, etymologiskt oklart liksom det först i ä. nsv. påvisade därest. Det förra skulle enligt Rydq. V 148 »möjligen förborga ett föråldradt relat. *es*» ock sål. egentl. betyda »hvar som».

Hvarken konj.; av fsv. *hwarkin* i s. bet., egentl. intetdera; liksom da. *hverken* (med *e* väl från *hver* = sv. 1. hvar), isl. *huártki*, *huárki* hvarken, ävensom fsv. *hwarte* m. fl. olika former av denna konjunktion egentl. neutr. till pron. fsv. *hwarghin*, *-ghi*, isl. *huárgi(n)* ingendera: indefinitpron. med enklit. fsv. *-ghi*, *-ghin*, isl. *-gi*, *-gin*, här i negativ bet. genom ellips av forntida *ne* icke (jfr aldrig), bildat av fsv. *hwar*, isl. *huárr* hvilkendera o. s. v. = nsv. 2. hvar, hvars paralell fht. *hwedar* hvilkendera i neutr. är källa till konj. mht. *(ne) weder*, nht. *weder* hvarken.

Hvars pron. i gen. sing. (arkaist. utom i hvars ock ens); etymologiskt gen. sing. till 1. hvar, men brukat olikt andra former av detta pron. även i den ursprungliga interrogativa bet. ock därifrån härledd relativ bet., d. v. s. ss. gen. dels till hvem o. hvad, dels till relativpron. som.

Hvart adv.; av likbet. fsv. *hwart*, motsv. isl. *huart* (sidoform *huert* med *e* väl från något av pron. *huer* hvilken, nsv. 1. hvar, bildat ord, ss. t. ex. *huernig* hvart, huruledes), no. dial. *kvart* hvart; i likhet med fsax. *hwarod*, fht. *(h)warot* hvart, som dock icke gärna kan vara samma ord, bildat av adverbet (3) hvar, fsv. *hwar*, isl. *huar*. Det slutande *-t* är förmodligen enklitisk partikel, urnord. *at* åt,

till, hvars *a* synkoperats ss. obetonat näst efter med akut accent betonat *hwar*. Jfr dit o. hit, som dock äro särskilt östnordiska ord, ock där *-at* skulle stått näst efter lång vokal.

Hvarv n. (egentl. abstrakt; med sekundär bet. lager, skikt: ursprungl. om föremål som ligga rullade, det ena utanpå det andra? el. grundande sig på föreställning om omsvängning vid övergång från ett lager till annat?); av fsv. *hwarf* n. omgång, hvarv, sammans. *hiærn(a)-hwarf* yrsel, egentl. kringgång i hjärnan; motsv. isl. *huarf* n. med bet. försvinnande m. m., att härleda från grundbet. kringvändning; verbalabstraktum till det starka vb. fsv. *hwærva* vända sig, även försvinna (ursprungl. väl komma ur åsyn bakom ett föremål som man går omkring), isl. *huerfa* vända sig (runt), rulla (intrans.), även försvinna m. m., got. *hwairban* vandra, ags. *hweorfan,* fsax. *hwerban,* fht. *hwerfan, (h)werban,* nht. *werben* o. s. v. med bet. vända sig omkring jämte därifrån utvecklade sekundära betydelser. Samhöriga ord äro bl. a. de svaga verben sv. kring- o. om-hvärva ock (lånat från lt.) värva samt isl. *huarfa* röra sig (hit ock dit) = got. *hwarbôn* vandra o. s. v.; vidare subst. hvirvel ock de från lt. lånade (skepps-)varv ock värv. Ordgruppen antages höra till samma rot som gr. *καρπός* handled, *καρπάλιμος* adj. snabb, rask. Om även sanskr. *çûrpa-* sädesvanna hör hit (Zupitza: Germ. Gutt. s. 57), så vore rotens ie. form *k'werp* (icke *qerp).* I alla händelser är det väl en variantrot med *s* i början ock med ett mellan *s* ock *w* förlorat något slags *k*-ljud som ingår i svarva ock subst. svirvel.

Hvass adj.; av fsv. *hwas, hwass-* i s. bet., även sträv, ivrig, svår, sträng m. m., motsv. isl. *huass,* da. *hvas,* got. (i avledda ord) *hwass-,* ags. *hwœs(s),* fsax. fht. *(h)was(s),* mht. *was,* urgerm. **hwassa-* hvass: ett gammalt particip med ie. suffix *-to-* till germ. roten *hwat* i adj. isl. *huatr* o. s. v. snabb, rask, hurtig, djärv ock i verbet got. *ga-hwatjan,* isl. *huetia* o. s. v. med bet. hvässa el. ägga. Jfr i avs. på bet. lat. adj. *acer,* vb. *acuo* o. dess *to*-particip *acutus* hvass. Från grundbegr. »hvasshet, skärpa» har väl begr. »raskhet» utvecklats därigenom att egenskapen hos ett vapen el. redskap överförts till personen som hanterar det. Om den härvarande roten ss. en form av samma rot som germ *hwôt* i hota se hot. — Hvässa v. av fsv. *hwœssa,* motsv. isl. *huessa,* da. *hvœsse,* urgerm. **hwassian* göra hvass.

Hvem pron.; av fsv. *hwem,* egentl. dat. sing. m., även brukad för ack., av interrogativpron. med nom. sing. m. fsv. *hwā* jämte biformer samt nsv. arkaist. ho, som väl är att förklara icke ur *hwā,* utan (se Noreen: Sv. Etym. s. 37) ss. svagtonig form av *hå* = ä. fsv. *hā*. Den fsv. dativen hänvisar med da. *hvem* o. dat. sing. m. isl. *hueim,* ags. *hwǣm* (bif. *hwâm)* till ett urgerm. **hwaimi,* en med stam germ. *hwai-* vid sidan av interrogativstammen *hwa-* jfr hvad) bildad kasusform, motsv. fslav. instrum. sing. m. *čěmĭ,* däri ingår samma stamform ie. *qoi-,* samt paralell till det demonstrativa med stam germ. *þai-,* ie. *toi-* bildade fsv. *þem,* isl. *þeim* o. s. v. i dat. sing. = fslav. instrum. *těmĭ.*

Hven r. namn på vissa gräs, ish. Agrostis-arter; hos Weste *hven* f. jämte plur. *hvenor:* till sing. *hvena,* som fins i sydsv. dial.; jfr no. *(h)vein, kvein* f., *kveina* f., da. *hvene, hvenegrœs* ock i dial. pl. *hvener* jämte da. dial. *hvin(er), hvinegrœs* om Agrostis m. fl. gräs (se Jenssen-Tusch: Nord. Plantenavne under *Agrostis* o. *Aira),*

därjämte med allmännare bet. ss. i no. dial. om tunnt grässtrå, även hårstrå ock i plur. om tunnt har el. om glesa träd, i vissa da. dial. om gräs med stora ock findelade vippor el. om styva grässlag. Nära samhöriga ord äro no. dial. *kvein* o. *kveinen* adj. tunnvuxen (om gräs- el. skogsmark) el. som har tunna lövfattiga kvistar (om träd el. trädgrenar). Jfr för öfrigt sv. dial. *hven* f. »sank mark, sidländ ort» (i Smål. enligt Rietz 270) samt det i ortnamn förekommande fno. *huein* f. med okänd betydelse. Skulle man få sammanställa med vb. h v i n a, isl. *huína* o. s. v.? Ock med stöd av lat. *(Agrostis* el. *Apera) spica venti* ock nht. *windhalm, windfahne* ss. namn på ett av de grässlag som i nord. dial. allmänt kallas h v e n (o. s. v.) antaga, att grundbet. är = hvad som är utsatt för hvinande blast, ock att denna bet. specialiserats än om vissa gräs med stora vippor som lätt vaja för vinden, än om glesa träd o. s. v., än om skoglösa el. trädfattiga marker som ligga öppna för vindarna?

Hvete n.; av likbet. fsv. *hvete* n., motsv. isl. *hueiti* n., da. *hvede* n., olika till genus: got. *hwaiteis* m., ags. *hwǣte* m., eng. *wheat*, fsax. *hwêti* m., ndl. *weit* f., fht. *weizi* m. ock (med *zz* fran vissa kasus) *weizzi* m., nht. *(weissen* i dial. ock) *weizen* m.; av urgerm. **hwaitia-* hvete; även som germ. lånord i litau. *kvëtỳs* hvetekorn, i plur. hvete. Ordet är kanske egentl. substantiverat adj., med olika genus hos de olika folken möjligen efter andra vanliga sädesnamn med skilda genus (jfr neutr. k o r n o. b j u g g, men gamla mask. r å g, h a v r e, h i r s o. s. v.); i alla händelser en bildning med germ. *ia*-suffix till en form med avljud av roten för adj. h v i t, så att grundbet. syftar på hvitheten hos hvetemjöl, resp. hos hvetebröd. Som namn på detta sistnämda brukas också ofta sammans. med hithörande adj., t. ex. meng. *whît-brêd,* nht. *weissbrod,* ndl. *wittebrood* o. s. v. Dessutom meddelar man ett par subst. med bet. hvete, utgångna från stammen till vårt adj. med ursprungl. långt *ī,* nämligen dels ett dialektord från Dalarna, motsv. riksspråkl. sv. **hvita* n. (Noreen i Sv. Landsm. IV: 2 s. 82), dels ett meng. *whîte* (enligt Kluge).

Hvi adv. hvarför (arkaist.); av likbet. fsv. *hwi,* motsv. isl. *huí,* da. *hvi* (arkaist.) hvarför; en fordom ss. dativ till neutr. sing. av interrogativpron., nsv. h v a d, fungerande gammal kasusform (hvarav förra delen av nsv. h v i l k e n), formellt motsv. ags. fsax. instrum. neutr. *hwî;* ursprungl. en lokativform, bildad likt det demonstrativa fsv. *þi* = got. *þei,* gr. *τεῖ,* hvarom se d i t.

Hvila v.; av fsv. *hwila* (med varierande svag böjning, t. ex. pret. *hwilte, -lde* el. *-ladhe)* hvila, ofta i reflexivform i bet. hvila sig, vara el. bli stilla, upphöra; motsv. isl. *huíla* i s. bet., da. *hvile* (urnordisk böjning väl efter germ. *ai*-konjug.), got. *hweilan* stanna (intrans. o. trans.), mlt. mht. *wîlen,* ndl. *ver-wijlen,* nht. *weilen* uppehålla sig. — **Hvila** r.; av fsv. *hwila* f., likt da. *hvile* med bet. hvila (som i isl tillkommer ett annat subst. *huíld* f.), formellt motsv. isl. *hulla* f. säng. Grundstam är en nominal *l*-suffixbildning, som fins i no. *kvil* (f.) kort uppehåll, rast, got. *hweila* f., ags. *hwîl* f., fsax. *hwîla,* fht. *wîla* f. (o. s. v. i nyare språk) med bet. stund; härav konj. nht. *weil,* till bet. liknande sv. a l l d e n s t u n d; grundform ie. **qeilâ-*. Dessutom fins ett i nutida dial. fortlevande adj. fsv. fda. *hwil* uthvild (grundf. osäker: germ. **hwîlia-?).* Roten, ie. *qei: qoi* o. s. v., fins i lat. *quies* f. hvila, *quiesco* hvilar, *quietus* stilla, lugn (även i lat. *tran-quillus* lugn?) samt i fslav.

vb. *po-čiti* hvila ock subst. *po-koji* hvila. Förr plägade man även sammanföra hithörande ord med hem, got. *haims* o. s. v.; men man torde få antaga en skild med ie. palatal kons. begynnande rot *k'ei: k'oi* såsom rot för hem (s. d.).

Hvilken pron.; av fsv. *hwil(i)kin* hurudan, hvilken; liksom da. *hvilken* med det hos y. fsv. adj. på *-lik-* i nom. ack. sing. mask. o. s. v. vanliga *-in, -en* (jfr Noreen: Altschw. Gr. § 450), annars motsv. isl. *huílíkr,* ä. da. *hwilk;* en nordisk med den gamla dat. sing. neutr. av pron. interrog., fornnord. *hwî* = nsv. hvi hvarföre, bildad variant till de med formellt avvikande, men till bet. överensstämmande interrogativkasus bildade got. *hwileiks* o. *hwêleiks,* ags. *hwylc, hwelc,* fsax. *hwilīk,* fht. *(h)welīh* o. s. v. hvilken; av germ. adj. motsv. nsv. lik, sål. med egentlig bet. »lik hvad», ss. pron. överensstämmande med lat. *qualis.* — En gammal svensk sidoform, vanlig i många nutida dial., är *hocken* el. *ocken* av fsv. *holkin,* hvars kakuminala *l* föll bort, då ordet uttalades svagtonigt; bildad med en särskild interrogativ dativ- el. ursprungl. väl instrumentalform, fsv. *hō;* även med bif. fsv. *hulkin;* paralellbildning till det demonstrativa i hvardagsspråk brukliga nsv. tocken sådan.

Hvina v.; av fsv. *hwina* med s. bet. (i subst. *hwinan* f.), även grymta, motsv. isl. *huína,* no. dial. *kvina,* även pipa, klaga, ags. *hwînan* hvina, eng. *whine* gnälla, kvida, klaga, pipa. Hit hör isl. *huínr* m. hvinande (även fsv. *hwin,* motsv. lat. »molestia» i ett ordspråk?), väl också ags. *â-hwǣnan* v. (urgerm. **hwainian)* plåga, förarga (egentl. bringa till klagande läte?). Man antager släktskap bl. a. med nht. *wiehern* o. mht. *wih(en)en* samt avljudsbildningen fht. *hweiôn,* alla i bet. gnägga, eventuellt (ifall man får antaga forntida *hw-)* även med fht. *win(i)sôn* o. nht. *winseln* gnälla, jämra sig. Roten är väl ett onomatopoetiskt germ. *hwī.* Möjligen ursprungl. ett tvåstavigt **hu-ī, *ho-ī* el. dyl., som kunde innehålla en interj., väsentl. identisk med det under hoj omtalade ropet sv. dial. *ho,* fsv. *ho,* isl. *hó?* Det vidfogade *ī* tjänade kanske att återge gälla (högtoniga) ljud av olika slag, ss. starkt sus, grymtning, gnäggning, gnällande eller pip?

Hvirvel r.; av fsv. *hwirvil* m. i s. bet., bl. a. om hårhvirvel på en häst, motsv. isl. *huirfill* m. krets, hjässa (egentl. hvirvel på huvudhår), bärgstopp, da. *hvirvel,* meng. o. neng. *whirl* (väl av synkop. fornform **hwirfl-),* mlt. ndl. *wervel* (med *e* väl av *i* före *r),* fht. *wirvil,* mht. nht. *wirbel* m. med bet. hvirvel, specialiserad på flera sätt, likt lat. *vertex;* en avledning (forngerm. stam **hwirƀila-)* till germ. roten *hwerƀ* vända omkring, hvarom se hvarv. Suffixet *-ila-* har kanske egentl. deminutiv betydelse, vare sig man skall tänka sig ordet avlett av ett subst. urgerm. **hwerƀa-,* avljudsform till hvarv, eller närmast bildat som verbalsubst. till hvirvla, forngerm. **hwirƀilôn,* som då skulle vara ett slags iterativverb till grundverbet, germ. **hwerƀan.*

Hviska v.; av likbet. fsv. *hwiska,* motsv. da. *hviske;* jämte det *r*-avledda sv. *hwiskra* hos Sahlstedt 1773, isl. *huískra* hviska, samt ags. *hwiscetung* pipande (av möss) hörande till en med *k* utvidgad form av en onomatopoetisk rot germ. *hwīs,* som till bet. ligger nära dels roten för hvina (som dock mäst brukas om något starkare ljud), dels roten för hväsa, ock som även utan *k* ingår i isl. *huísla* v. hviska ock med annan bet. sv. hvissla (s. d.), vidare i ett verb i dial. i Dalarna som formellt vore = ett riksspråkl. sv. **hvisa* hviska, samt utvidgad med *p* i ags. *hwisprian* mumla, eng. *whisper* hviska,

fht. *(h)wispalôn*, nht. *wispeln* o. *wispern*, mlt. ndl. *wispelen* hviska, i mlt. även susa (om vinden), hväsa (om orm), hvissla.

Hvissla v.; av fsv. *hwisla* (väl åtm. ibland med långt *i*, jfr subst. *hwiislan* hväsande) hvissla, hväsa, motsv. isl. *huísla* hviska, da. *hvisle* hväsa, även med äldre bet. hvissla; jfr ags. *(h)wistlian*, eng. *whistle* hvissla, pipa, blåsa på pipa, hvina: till den onomatopoet. roten *hwīs*, som även fins i hviska; jfr isl. interj. *huiss*, hvisslingssignal, ä. nsv. *hwissa* v. »sibilare» (t. ex. i Syn. Lib. 1587), (ny-) isl. *hvissa* brusa, da. *hvisse* vyssja; därtill sidoform ä. nsv. i Lex. Linc. *hwyssa* »sibilare» (samma verb kanske nuv. sv. vyssa ss. variant till vyssja?).

Hvit adj.; av likbet. fsv. *hwiter*, motsv. isl. *huítr*, da. *hvid*, got. *hweits*, ags. ffris. fsax. *hwît*, eng. *white*, fht. *(h)wîz*, nht. *weiss*, urgerm. **hwîta-* hvit. Sidoform med avljuds-*ĭ*: ffris. *hwitt-*, mlt. ndl. *wit*, *witt-* = urgerm. **hwitta-*, hvilket kan ss. bildat med förgerm. *n*-suffix hänföras alternativt till rotform ie. *k'wit* eller ie. *k'wid* (: *k'weit*, resp. *k'weid* o. s. v.) med bet. »lysa». Den förra roten ingår t. ex. i sanskr. *çvit-* v. lysa, vara hvit el. klar, adj. *çvitra-* hvit, *çvitna-* hvitaktig o. *çvêta-* hvit, ljus, i litau. vb. *szvisti* (pres. *szvintù*) klarna, *szvaitýti* belysa, *szvësti* lysa, *szveisti* putsa, samt i fslav. *svitěti* o. *svinąti* lysa, *světŭ* m. ljus o. s. v. Den andra roten fins i litau. *szvidùs* adj. blank, glänsande (sidoform *svidùs*, som man gissat vara lånform från lettiska) ock med nasal i sanskr. (sporad.) *çvind-* v. vara hvit. Formellt enklast vore att ställa vårt adj. med gammalt långt *î* ock särskilt subst. hvete till den senare roten med ie. *-d*. Men ursprungligheten av denna rotform synes något osäker. Därföre har man tänkt sig (se t. ex. Noreen: Urg. Lautl. s. 164), att hela den germ. ordgruppen kunde höra till roten på ie. *-t*, sålunda att germ. på förgerm. *-tn-* beroende *tt*, som förkortats till *t* efter *î* ock *ai*, generaliserats inom gruppen. — **Hvitling** el. efter vanligaste uttalet vittling m. r. hafsfisken Gadus merlangus, motsv. likbet. no. dial. *kvitling*, da. *hvidling*, *hvilling*, mlt. *witlink*; jfr i s. bet. isl. *huítingr*, no. *hvitting* (dial. *kviting*), eng. *whiting*, ndl. *wijting*. Det i flera fall från resp. adj. inom samma språk avvikande uttalet häntyder på, att ordet på flerfaldigt sätt vandrat genom lån mellan olika folk, förmodligen under hanseaternas tid. — **Hvitmena** v.; i flera äldre ordböcker, t. ex. Sahlstedt 1773, endast i pc. pass., kanske egentl. ss. bibliskt ord; av fsv. (i pc. pass.) *hwitmina*, y. fsv. *-meena* i s. bet.: etymologiskt oförklarat, liksom det synonyma ä. nsv. *hwijtme(e)ra*, t. ex. i Lex. Linc. ock (under *dealbo)* i Syllabus 1649.

Hvälva v.; av fsv. *hwælva* med lika bet., nämligen a) stjälpa omkull (ett ihåligt föremål, båt, kärl el. dyl., så att bottnen kommer uppåt), b) förse med hvalv; motsv. isl. *huelfa*, da. *hvælve*, ags. *(be-)hwielfan*, fsax. *(bi-) hwelbian*, mlt. ndl. *welven*, mht. *welben*, nht. *wölben* = urgerm. **hwalƀian*, faktitivverb till hvalv.

Hvärva v., kring-, omhvärva, i dial. i Norrl. utan prefix i bet. ringa björn; av fsv. *hwærva* i uttr. *haghi um hw.* sätta gärdsgård omkring; motsv. isl. *huerfa* sätta något omkring något, vända (transit.), förvända, låta försvinna, no. dial. *kverva* ringa (björn), förvända (syn): transitivverb, motsv. urgerm. **hwarƀian*, samhörigt med ett gammalt starkt verb, urgerm. **hwerƀan* vända sig, sl. m. hvarv o. hvirvel.

Hväsa v.; av likbet. fsv. *hwæsa,* motsv. isl. *hwǽsa,* da. *hvæse,* urnord. **hwâsian* (med *â* = förgerm. *ê*); jfr i s. bet. ags. *hwǽsan* el. *hwêsan*(?) st. v. med pret. *hwéos,* eng. *wheeze.* Enligt gängse mening sl. m. lat. *queror* klagar, där lat. rotformen är *quĕs.* Därjämte ställt av somliga till roten för hosta, som har ie. *q-,* av andra till den med ie. *k'w-* begynnande roten för sanskr. *çvas-* v. blåsa, hväsa, fnysa, med motsv. subst. *çvasa-* m. (jfr hosta). Enligt en tredje mening (ss. icke sl. m. lat. *queror*) hörande till den med icke-palatalt *kw-*begynnande roten för fslav. *kvasiti* bringa till jäsning, syra (Brugmann; Grundr. I[2] s. 344).

Hy r.; av fsv. *hy-* m. utseende, färg, ansiktsfärg, skapnad; motsv. (frånsett genusskillnad) got. *hiwi* n. utseende, skenbild, troligen även det vanligen med lång vokal ansatta ags. *hiw, hiew, heow* n. utseende, skapnad, färg, skönhet, eng. *hue (hew)* hy, färg, färgnyans; urgerm. stam väl **hewia-.* Möjligen jämte sanskr. *chavi, -î-* skinn, hud, färg, skönhet (Zupitza: Germ. Gutt. s. 208) hörande till en *s*-lös sidoform (omnämd under hud) till ie. roten *skeu* »täcka, hölja, skyla», så att den älsta bet. av hy vore »(kroppens) hölje, betäckning, skinn»? Övergång till bet. (hud-)färg el. skapnad, utseende kan ha skett i ordets förbindelse med attributiva adjektiv, hvilkas bet. hade avseende på olika utseende hos skinnet på kroppen, t. ex. »fager» el. »ful», »ljus» el. »mörk» el. »röd» o. s. v.

Hyb(b)ika, ett hasardkortspel, där korten utläggas i högar ock vinnandet beror på valören av de olika högarnas bottenkort; i uppsvenskt folkspråk i sammanställn. sala hybika (jfr vb. *sala* lägga till, öka, riksspråkl. i bet. göra sammanskott); biformer: *hybäkk* i Bohusl. (Sörbygden), *hyppeka* i Skåne, *salahypken* hos Dalin 1850, ä. nsv. *hypken* hos Stiernhielm (Herc. v. 155); lånord, hos oss troligen, likt en del andra kortspel o. kortspelstermer (jfr gask, hjärter), närmast från danska, = ä. da. *hypken,* lt. *hüpken* SchLb. II 327 under *hufken)* i s. bet.; variant utan deminutivändelse ä. da. *hyp.* Vårt ord är med egentlig bet. »små högar» demin. till mlt. *hûpe* hög, sidoform med *û* till fsax. mlt. *hôp* m. (med *ô* av forngerm. *au),* hvarav är lånat fsv. *hoper* m. o. s. v. = nsv. hop.

Hybble n. med ä. nsv. bif. *hybbel* i Lex. Linc. o. s. v. = »tugurium, tuguriolum»; samma ord som isl. *hýbýli* n. med bif. fno. *hýboele* o. *híbýli, híbíli* hus ock hem, da.-no. *hybel,* bif. no. dial. *hibbel* n. kyffe, hybble: ett sammansatt subst. där efterleden är fsv. *böle* n. (bif. med *y* i ortnamn ss. *nybyli),* fno. isl. *boeli* o. *-býli* n., en avledd variant till fsv. *bol,* fno. isl. *ból* n. med väsentl. lika bet. (se bol), ock där förleden är ett nordiskt endast i sammans. känt subst., motsv. got. *heiwa-* i *heiwa-frauja* husbonde. Se vidare hjon. Liksom detta sistnämda ord har hybble sjunkit i betydelsevärde, hvilket måhända sammanhänger därmed, att i folkspråket böle användes om bon för smärre djur, t. ex. getingbon.

Hyckla v., upptaget i Lex. Linc. 1640 jämte *hycklare, hycklerij;* liksom da. *hykle* lånord av mlt. *hûchelen* (*û* = långt *ü*), motsv. ndl. *huichelen,* nht. *heucheln* i s. bet. Ordet anses vara egentl. hemma på mellantyska området, kommet i vidsträcktare bruk genom Luther, ock vara bildat med *l*-suffix av mht. *hûchen* huka sig, böja sig ned = mlt. *hûken,* sv. huka (se 1. huk) liksom got. *liuts* hycklande, *liuta* m. hycklare torde vara sl. m. isl. *lúta* v. = sv. luta. Jfr Kluge. Häremot opponerar sig Franck, som, med stöd av

ä. ndl. *huygen* hyckla o. ndl. dial. *hugen* inställsamt begära, bestrider, att verbet är ht. lånord i ndl. o. lt. ock antager onomatopoet. *hûch* o. *hûk*, som skulle beteckna undertryckta ljud, frambrakta av röstorganen. Dit skulle höra verben flaml. *huichelen* o. *huikelen* kikna (m. m.), mlt. nht. *hûchen* o. nht. *hauchen* andas, samt subst. ndl. *huig* o. mlt. *húk*, nht. dial. *hauch* epiglottis, struplock.

Hydda r.; av fsv. *hydda* f. i s. bet., samma ord som Gottl. dial. *hyddä* nisch i väggen nära spisen (Rietz 274), ä. da. *hydde* fängelserum, med urgerm. stam **huzdiôn-;* sidoform till sydsv. dial. *hodda, hudda* skjul, lider, även (i *tjyvahodda)* fängelserum (Rietz 260), ä. da. *hodde* hydda, *hudde* litet rum, t. ex. i fängelse, vrå, med urgerm. stam **huzdôn-*. Dessa subst. med grundbet. »gömsle, förvaringsställe» äro jämte fsv. *hydda* v. gömma avledda av den stam som ingår i isl. *hodd* f., got. *huzd* n., ags. fsax. *hord*, fht. mht. (arkaist. nht.) *hort* samlad skatt, rikedom = germ. **huzda-* (till genus varierande) med grundbet. »det förvarade», motsv. förgerm. **kuzdho-:* till samma rotform som ingår i lat. *custos* vaktare, *custodia* vakt, vård (med *st* av samma etymologiska art som i lat. *hasta* sl. m. got. *gazds*, sv. gadd), enligt många även i gr. *κύσϑος* kvinnoblygd. Om ie. **kuzdho-* här efter Bartholomæs teori beror på äldre ie. **kudh-to-*, så skulle det innehålla den under hud omtalade rot pa *-dh* som fins t. ex. i gr. *κεύϑω* döljer samt på germ. område i nht. *hütte* f., ett med sv. hydda synonymt, men från början därifrån alldeles skilt ord (grundf. germ. **huðiô-;* jfr hytta). Möjligen kunde annars också, i fall man i det besläktade subst. hus haft en ie. rotform *kûs*, tänkas, att härvarande ie. **kuzdho-* innehölle ett ie. *kŭs-?* Detta måhända då förenat med en form av den bekanta (se t. ex. under 1. don) ie. roten *dhê: dhô* »sätta, lägga»?

Hyde n. dåligt folk, pack (i folkspråk, enligt Ihre: Dial. Lex. 1766 särsk. i Södermanl.); jfr i Östgötadial. *hie, ill-hie* i lika bet., *ye* i Hallandsdial. (enligt P. Möller) »personer eller hjon som höra till ett hushåll . . . löst folk af drängar, pojkar etc.»; fsv. *ill-hyde* dåligt folk (en gång i Leg. I 582, knappast, ss. antages hos Söderwall, för **illhyde* = isl. *ill-þýði* ogärningsfolk). Vårt ord torde vara *ia*-stamsbildning till hud, vare sig egentl. i sammans. el. även osammansatt kollektiv. Kanske kallade man fordom föraktligt trälar ock löst folk i underordnad ställning för »skinn», närmast syftande därpå att de ofta straffades med hudstrykning? Eller kanske bör ordet tolkas (i viss mån liknande pack) ss. egentl. kollektivt = »samling av hudar», öknamn på löst folk som föra med sig hudar el. skinnfällar, vare sig som handelsvaror eller till eget bruk, t. ex. till täcken under sömn el. dyl.? Om formen *hie* i dial. icke får förklaras fonetiskt ur formen med *y*, så får väl antagas blandning, vare sig med något ord sl. m. isl. *hiú* husfolk ock sv. hjon (jfr hybble) eller kanske snarare med sv. dial. *hi(d)e* = rikspråkl. ide av fsv. *hiþe*, hvilket ord i nsv. dial. kan brukas om skojarnäste, tillhåll för pack, för tjuvar (Rietz 254).

Hyende n.; av y. fsv. *hyghynde* el. *hyghiande*, biform, som fått *y* av *ö* (obetonat näst före huvudaccent på andra stavelsen enligt Noreen: Altschw. Gr. § 106, 2, b), till fsv. *höghinde (höghiande, höiende)* n. dyna, hyende, motsv. isl. *hoegindi* n. med s. bet., även allmännare = bekvämlighet, hvad som förskaffar behag el. välstånd, da. *hynde* n. dyna. En

variant utan *i*-omljud är fno. *hógyndi, -indi,* fgutn. *hugundi* (med *u* väl av *ô* näst före huvudaccenten?) i plur. med bet. bekvämlighet. Bildat med varierande former (urnord. *-undia-* o. *-india-* el. dyl. med växlande accentuering) av samma ändelse som ingår i fornformerna av fägring, är vårt ord en avledning till det gamla adj. som fins i isl. *hóg-* i sammans. ock *hoegr* bekväm, läglig, till behag, ock som jämte det ursprungl. som komparativ därtill bildade höger, högra hör till en form med avljuds-*ô* av germ. roten *haʒ* i bohag (se 1. bo) ock i behaga.

Hyfsa v., på 1600-t. hos Stiernhielm ss. mindre vanligt ord; sidoform med *y* (av svenskt *ö* i särskilda dial. el. av tyskt *ü*?) till ä. o. dial. sv. *höfsa;* lånord av ett ä. lt. vb. **höfschen* el. dyl., samma som nht. dial. *hübschen* göra vacker, pryda, fiffa upp ock formellt = mlt. *hoveschen* öva hovseder, denom. till adj. mlt. *hovesch* hovmässig, belevad, passande, fin (hvarifrån lånats sv. hövisk), resp. nht. *hübsch* vacker.

Hygga sig v. (hvardagl.-dial.), även hygga till sig bli ordentlig, bli hyggligare, förr o. i dial. (ännu i Sundéns ordbok 1892) h. sig till någon = söka någons välvilja el. skydd; dessutom i dial. i bet. vara öm om, sköta väl om; väl egentl. (ehuru med nyare böjning efter 1:a konjug. ock med bet. väl delvis lämpad efter adj. hygglig) av fsv. *hyggia* (pres. *-ir,* pret. *hughþe)* tänka, besinna, tro, hava i sinnet, även uppmuntra, motsv. isl. *hyggia* i lika bet., även tycka (väl el. illa) om, no. *hyggja* (pret. *hugde)* besinna, märka, förstå, sköta väl om, tycka om, *hyggja seg* glädja sig (åt), finna sig väl (vid något), da. *hygge* sköta väl om, ställa väl för någon, vidare got. *hugjan,* ags. *hycgan,* fsax. *huggian,* fht. *huggen* tänka, hava i sinnet, mht. *hügen* även glädja, ndl. *heugen* komma ihåg, *verheugen* glädja. Denom. till det forngerm. subst. = sv. håg o. hug (s. d.). Ett nära samhörigt subst. är fsv. isl. *hyggia* f. förstånd, fsv. *ohyggia* obehag, ledsamhet. — **Hygglig** adj., förr med något vidare bet. angenäm, trevlig (ursprungl. väl: som är efter ens sinne el. som gör en väl till mods), även t. ex. om boningsrum, ä. nsv. *hyggelig(h),* använt i bibeln 1541 om djur (Vish. 15: 19); härtill ohygglig, nu i något förstärkt bet., ä. nsv. *ohyggelig(h)* vidrig, använt om fåglar i N. Test. 1526 o. s. v. (Uppenb. 18: 2); motsv. isl. fno. *hyggiligr* med olika bet. förståndig, nno. o. da. *hyggelig* angenäm, trevlig, hygglig; jfr da. *uhyggelig* otrevlig, som gör en illa till mods, *omhyggelig* omsorgsfull.

Hygge n., en endast i nsv. (tidigt från 1700-t. ss. enkelt ord ock i *skogshygge)* påvisad *ia*-stambildning, förhållande sig formellt till hugg n. ss. t. ex. vind-fälle, (fiska-)fänge, umgänge, grann- o. uppe-hälle till resp. fall, fång n., gång r, håll n. Andra nordiska språk hava i s. bet. en annan bildning: no. *hogst(er),* da. *(skov-)hugst* c., hvartill fans en äldre sv. variant *hyggster* n. (se Sahlstedt 1773) i bet. till fällning indelad skogstrakt.

Hyll r., hylle- i sammans., nu i Sverges sydligare landskap namn på fläder, Sambucus, på 1600-t. *hyll, hylle-trää;* av fsv. *hylle,* motsv. da. *hyld, hyldetræ* fläder. En biform med något oklart *i* är sv. dial. (ÖGötl.) *hill,* fsv. *hille,* da. dial. *hil(d).* Samhörigt är väl också äldre o. dial. sv. *holl-* i *hollbärsträ* o. *holltry* Viburnum opulus. Samma växtnamn i utvidgad form (om *-der* o. s. v. se fläder) är väl mht. nht. *holunder* m., fht. *holuntar, holantar* jämte mht. nht. (dial.) *holder,* fht. *holdir* (med *ld* väl genom *n*-bortfall av *lnd);* sammans. nht. dial. *wasserholder*

(-holunder) Viburnum opulus. Men ett annat ord från början är väl ags. *eller(n)*, eng. *elder*, samt ä. lt. *elderne, elhoren, alhorn* o. s. v. fläder. I vårt ord torde *ll* bero på förgerm. *ln* i en gammal form utan vokal mellan *l* ock *n* vid sidan av ett urgerm. **hulan- (hulin-)* el. dyl. Man har gissat (se t. ex. Murray, art. *elder* I), att ordet med grundbet. syftande på stammens ihåliga beskaffenhet skulle vara sl. m. hål, hvars rot synes haft begynnande palatal (ie. *k'el* o. s. v.). Men snarare är väl vårt växtnamn avljudsform till det med icke-palatalt ie. *k* bildade slav. (allmänt nyslav.) *kalina*, namn på Viburnum opulus el. delvis på något annat snarlikt trädslag. Vidare etymon härtill är ej känt.

1. **Hylla** v.; av fsv. *hylla* (sannolikt älst böjt ss. isl. verbet efter nuv. 2 konjug., i y. fsv. med pres. *-ar* o. s. v. ss. nu, kanske egentl. försvenskat för da. *-er* o. s. v.?) med bet. a) göra bevågen, förmå till hyllning, likt isl. *hylla*, b) hylla, likt da. *hylde* (denna bet. kanske efter mlt?). Denom. av adj. *huld*, fsv. *hull-* o. s. v. med grundf. germ. **hulþian*. Väsentl. likbet. hithörande verb äro mlt. mht. (ä. nht. o. ndl.) *hulden* samt närmast av adj. på *-ig*: mlt. ht. ndl. *huldigen*. — Hyllest r.; av fsv. *hyllist* f. (n) bevågenhet, ynnest, nåd, trohet, motsv. da. *hyldest;* med sina variantformer fsv. *hullest* samt isl. *hollosta* f. en oklar bildning, att döma av isl. formen avledd av själva adjektivet, fsv. *hull-*, isl. *hollr*, medan andra liknande bildningar, däribland ynnest ock isl. *unnasta* f., synas vara deverbativa.

2. **Hylla** r. (pl. *hyllerne* från 1520-t., sing. *hylla* i Variar.), motsv. no. *hylla* f., da. *hylde;* en bildning på urgerm. *-iôn-* ock sidoform med *u* i roten till isl. *hilla*, som är bildat av den rotform med urgerm. *e* som ingår i sv. dial. *hjälle* m. skulle, rum under taket där man ligger, hylla, stänger el. ställning under taket till sakers förvaring el. torkning, isl. *hiallr* m. upphöjt underlag, ställning t. ex. att hänga upp fisk till torkning, no. *hjell* (o. s. v.) i lika bet., även hylla, terrass m. m. Ett hithörande ord med *u* i roten är sannolikt fsv. *hylle* tak på kyrka i Smål L. På grund av det tydligen samhöriga mlt. *hilde* f. foderhäck, skulle, loft över stall (nlt. dial. *hille* med *ll* av *ld)*, ndl. *hild(e)* i s. bet. kan den nordiska stammen icke enligt vanligt antagande vara bildad på gammalt *-ln-* ock ställas i nära samband med ags. *hyll* kulle, eng. *hill*, el. litau. *kálnas* bärg m. fl. ord till den ie. roten *kel* höja (sig), hvarom se t. ex. holme och 2. hall. Här måste *ll* bero på urnord. o. urgerm. *lþ*, förgerm. *lt*. Ock måhända ha vi här en helt annan rot, nämligen, ss. man kunde förmoda med stöd av sv. subst. skulle ock av eng. *shelf* hylla o. s. v., ags. *scylfe*, den *s*-lösa variantformen germ. *hel*, hvilken omtalats under hillebard, till den välbekanta ie. roten *skel* skära sönder, klyva, skilja. Grundbet. hos hithörande ord skulle då bli (icke = upphöjning: konkret fattat, utan) = kluvet eller tillhugget stycke trä, stång el. bräde, resp. kollekt. något som består av stänger el. bräden.

Hylle, blomhylle n.; nyare, i svenskan i särskild bet. (ock ss. neutr. likt t. ex. svepe) använd botanisk term, lånad av nht. *hülle* f. hölje, i botaniken = svepe, även blomfoder m. m., fht. *hulla* f.; till vb. *hüllen* = sv. hölja.

-hyllt adj. i finhyllt m. fl. adj. avledda av hull n. i sammansatt form; känt endast i nyare svenska, bildat likt ett partic. pass. ss. t. ex -hänt (se nedan) av hand. Måhända fanns, liksom till det sist-

nämda adj. biformen -händ, även här en forntida sidobildning med *d*-suffix, fsv. **-hylder,* hvilken då skulle kunna anses direkt = partic. till samma verb som isl. *hyldaz* tilltaga i hull?

Hylsa r., sent på 1700-t. synligt i ordböcker, dock antagligen långt förr befintligt i svenskan, att döma av den äldre sidoformen *hölsa* med sekundärt *ö* väl av *y* i somliga sv. dial.; lånord, väl från lt. närmast = lt. mht. nht. *hülse* f. hylsa, (ärt-) balja, skida, skal, med sidoform lt. *hulse;* jfr i s. bet. fht. *hulsa,* ndl. *hulze* f. samt det avledda vb. mlt. *hulsen* skala. Ordet är *s*-suffixbildning till germ. *hul,* roten för hölja, avljudsform till det t. ex. i hjälm ingående germ. *hel* = ie. *k'el* hölja, betäcka. Jfr 1. hall.

Hynda f.; av fsv. *hynda* f., en annorstädes okänd femininbildning till hund med germ. suffixet *-iôn-,* som fins t. ex. i fsv. *kætta,* isl. *ketta* katta el. i fsv. *hyrsa,* isl. *hryssa* sto (till fsv. *hors* o. s. v., se horsgök). Andra ord för »hynda» äro isl. *hyndla,* nht. *hündin* ock fsv. *hundsim(a)* med varianter, samt av helt olika rötter t. ex. fsv. isl. *bikkia* o. eng. *bitch;* nsv. tik, isl. *tík* o. no. dial. *tiksa;* da. *tæve,* lt. *teve, tiffe* ock (med *sp* kanske av gammalt *ps, fs?)* da.-no. *tispe.*

Hyra r. (liksom verbet icke funnet i Lex. Linc. m. fl. ordb., jfr *hyra* hos Arvidi s. 86); med da. *hyre* lånat av lt. *hüre,* mlt. *hûre* f. hyra, lega, arrendeavgift, motsv. nht. dial. *heuer,* ndl. *huur,* ags. *hŷr* f. (även i bet. ränta), eng. *hire* (urgerm. **hûriô-*f.). Härtill vb. **hyra,** da. *hyre,* mlt. *hûren,* ndl. *huren,* ags. *hŷran* o. s. v., även ffris. *hêra* i motsv. bet. Formellt likt det västgerm. substantivet vore i händelse av äkta slaviskt ursprung serb.bulg. *kirija* f. forlön, hyra (= fslav. **kyrija,* förslav. **kûriâ-* f.?). Men detta ord, som återfinnes i skilda språk på Balkanhalvön, uppgives vara lånat från turkiska ock ursprungl. identiskt med arab. *(al-) qirê* ock från arab. härstammande sp. *alquiler* m. hyra. Något etymon för hyra är annars icke känt.

Hysa v., sammans. med skild bet. avhysa; av likbet. fsv. *hysa,* resp. *afhysa;* motsv. isl. *hýsa,* no. *hysa* hysa; denom. till hus, liksom fsv. *husa,* isl. *húsa,* da. *huse* o. s. v.

Hysing r. snodd el. smäcker lina av tre garn: i sjöspråk o. i dial., bif. *hussing;* liksom da. *hyssing* ett lånord väl av lågtysk el. kanske frisisk härstamning; jfr i s. bet. mlt. *hûsing(e),* ndl. *huizing,* eng. *housing* samt med avvikande former nlt.-ostfris. *hüsel, hüseling, hüselîn,* eng. *house-line;* etymologiskt oupplyst.

Hyska r.; med åtskilliga äldre varianter ss. *hyskja, hyssja* hos Weste, motsv. *hyskia* på 1600-t. (t. ex. i Lex. Linc.: »*malia, hyskia, merla,* orbiculus»); *hösja* hos Sahlstedt 1773; *ösia* el. *ös(s)ja* i ordböcker på 1700-t. ock sedan t. ex. hos Lindfors 1824; *öska* o. *ysia* hos Spegel 1712. Liksom da. *øsken* c. är ordet lånat från lt., i svenskan delvis med tillägg av *h,* väl genom association med det med vårt ord ofta förbundna hake (jfr hos Lind 1749 *ösjor och hakar),* resp. med häkta, hvarjämte i många sv. dial. *ö* blivit *y.* Källan är lt. *ösken* el. i vissa dial. *öschen,* mlt. *ôseke* f. ock *ôseken* n., deminutiv till lt. *ös(e),* mlt. *ôse* f. i lika bet., även = öra, handtag, motsv. nht. *öse* f. öra, ögla, öga på nal. Detta ord, en variant = urgerm. **ausiô-* till det synonyma nht. *öhr* n., fht. *ôri* n. (= urgerm. **auzia-),* är avlett av en forntida form med *s,* lik got. *ausô,* av det subst. som motsvarar sv. öra.

1. **Hyssa** v., biform (hvartill ish. subst. hyssning) till **hyssja,** som

motsvarar no. *hysja* hyssja, även susa starkt, fara i väg så att det hviner efter en, da. *hysse* hyssja; av onomatopoetiskt ursprung sl. m. interj. hyss, no. *hyss,* da. *hys,* brukad ss. manande till tystnad, men egentl. väl endast uttryckande ett hväsande av mänskliga röstorgan, hvars syfte kan vara av flerehanda art. Om man så vill, ett slags variant till germ. roten *hwīs* i hviska o. hvissla. Jfr sv. äldre o. dial. *hyss* el. *hys* (*hyys* 1645 hos Brasck) även *huss* (se Rietz 276), tillrop till svin, då man föser dem. Verbformen hyssja (jfr vb. vyssja jämte vyssa sl. m. interj. vyss) kan vara = ett fsv. **hysia* med suffixal *i*-kons., men kan också tänkas direkt uppkommen ur ett nedtystande läte, ss. sådant innehållande *sj*-ljud.

2. **Hyssa** v. sakta gunga (ett litet barn) på armarna el. lyfta (ett sådant) högt i vädret, i dial. även kasta med lätthet (Rietz 276), ä. nsv. *hyssa* (hos Spegel 1712 »*hössa* eller *hyssa*»). Egentl. samma är antagligen det *hyssa,* som förr brukades likbet. med nuv. hissa (s. d.). Jfr lt. *hüssen* gunga i sömn, vyssja, (ny-) isl. *hossa* gunga på knät el. i armarna, hyssa; no. *hussa* gunga (även intrans.; synonymt vb. no. *huska* o. liknande i flera språk möjligen till skild rot, se Falk o. Torp, art. *huske* II); no. *hysa* kasta uppåt i luften. Hithörande verbformer, utbildade på *t* (månne egentl. efter kasta?) äro: sv. **hysta** (folkspråkl.-vulgärt) kasta upp i luften, slunga, i vissa dial. även gunga, hyssa; no. *husta* kasta upp i luften ock åter taga, även gunga mycket häftigt; biformer: no. *hysta, hyysta* (Ross). Härvarande onomatopoetiska stam är väl väsentl. samma som ingår i 1. hyssa, ehuru använd särskilt om susning i luften vid kastning, hastig gungning el. liknande rörelse.

Hytt r.; variant i nyare sjöspråk (se t. ex. Naut. Ordb. 1840) till hytta ss. sjömansord (nu använt i något olika bet.); lånord av lt. *hütt,* nyare form för lt. *hütte* med egentlig bet. »hydda». Jfr följ. artikel.

Hytta r. 1) Bärgsmansord: av fsv. *hytta* f. byggnad för malmers smältande; lånord av högtyskt ursprung, uppvisat i fsv. vid 1340, möjligen tidigast infört från lågtyska områdets gränstrakter (jfr gruva); av likbet. mht. *hütte* f., annars liksom fsv. *hutta* f. med bet. hydda, barack, tält, (salu-) bod. 2) Sjömansord, sidoform till nuv. hytt (s. d.), *hytta* »roundhouse» hos Serenius 1741, lånat av lt. *hütte,* egentl. hydda, i sjöspråket = överbyggnad över halvdäck på stora fartyg (vanligen inrymmande bl. a. chefens kajuta); jämte lt. dial. *hutte* (Br. Wb.), fsax. *huttia, hutta* f. hydda, barack, tält, bod lånat från det nyssnämda ht. ordet, som även är yttersta källan till da. *hytte,* ndl. *hut,* eng. *hut* samt fra. *hutte* i s. bet. Vårt ord, motsv. urgerm. **huðiō-* f., hör till en avljudsform med kort *u* till ie. roten *keudh* täcka, hölja. Jfr hud o. hus samt hydda.

Hyva v.: se hiva.

Hyvel r., en i ordböcker senare (hos Serenius 1741) framträdande form, motsv. no. *hyvel,* väl med i särskilda nynordiska dial. av *ö* uppkommet *y,* till ä. nsv. *höffuel* (1538 i Variar., fram på 1800-t. biform i ordböckerna), motsv. no. *høvel,* da. *høvl.* En annan variant är no. dial. *hevel,* ä. da. *hevel,* nisl. *hefill.* Lånord från lt. Jfr mlt. *hovel* (med tvetydig kvalitet av *o*), mht. *hobel, hovel,* mt. *hubel,* nht. *hobel* m. hyvel. Man känner icke etymon till detta ord, som egentl. tycks vara hemma endast i nord- o. mellan-Tyskland (jfr de synonyma isl. *lokarr* m. o. ags. *locer* samt ags. *scafa,* fht. *scaba,* ndl. *schaaf*). Icke gärna, ss. man för-

modat, sl. m. häva. De nordiska formerna med *ä*-ljud äro nog yngre, vare sig blandformer med något snarlikt ord eller möjligen av ett dialektiskt lt. *häwel* med *ä* av *ö*. Innehåller kanske vårt ord ett germ. **hub-* med bet. »skava» ss. *s*-lös form av roten för sv. skubba?

Hå (m.) haj: i västkustdial. osammansatt om pigghaj, Acanthias, såsom förled i sammans. om en del andra nordiska hajfiskar, t. ex. *håbrand* (med oklar grundbet.) o. *hå-mär* (*mär* väl = märr sto) om Lamna connubica; motsv. isl. *hár* m., no. o. da. *haa* (pigg-)haj; lånat, väl egentl. från isl., i ndl. *haai*, hvarav sv. haj (s. d.). Här bör tilläggas, att hos Lidén i Uppsalastud. s. 91 detta fisknamn förklaras kanske egentl. vara = sv. äldre o. dial. *hå* m. samt isl. *hár* m. i bet. årtull, sl. m. sanskr. *çanku-* i bet. träplugg, käpp, påle; hvarvid till stöd för en grundbet. påle el. dyl. hos fisknamnet anföras exempel på diverse fisknamn med snarlik grundbet.

Håboist = hoboist: se hoboe.

Håg r., den nu vanliga formen för hug (s. d.). En avledd variant, fordom ss. enkelt ord i s. bet., nu endast i sammans., är: **-håga** r.; av oblika singularformen till fsv. *hoghi* jämte *hughi* m., motsv. isl. *hugi* m.; nu i nsv. farhåga, icke känt i fsv., räddhåga, fsv. *ræddhoghe* el. vanligare med *h* borta *ræddoghe*, samt åhåga, fsv. *ahoghe*, *ahughe*, motsv. isl. *áhugi*. — Avledda adj. med *å* äro hågad o. tvehågsen.

Håken (m.) djävulen: i svordom med ellips för hin håken (så bl. a. hos Weste), mildare uttryck för hin håle (jfr hin), bildat med det väl egentl. deminutiva *-ken*, som fins t. ex. i fanken för fan, även i äldre *hinken* för *hin* m. m. dyl. Jfr Munthe i Stud. i Mod. Språkv. utg. af Nyfilol. Sällsk. II (1901) s. 88.

Hål n., ä. nsv. *hol*; av fsv. *hol* n. jämte *hul* hål, håla, motsv. isl. *hol*, da. *hul*, ags. fsax. mlt. ndl. fht. *hol* n., eng. *hole*: egentl. det som subst. med bet. hål el. håla brukade neutr. av adjektivet (icke i nsv.) fsv. *hol*, *hul*, isl. *holr*, da. *hul*, ags. fsax. fht. o. s. v. *hol* (nht. *hohl*) ihålig, urgerm. **hula-*, **hola-*. Samhöriga ord i utvidgade former äro got. *hulundi* f. håla samt ags. *holh* n. hål o. eng. *hollow* adj. ihålig. Man anser roten här vara samma germ. *hul*, avljudsform till ie. *k̑el*, som ingår bl. a. i hölja o. hylsa. Grundbet. av adjektivet sål. = höljande, betäckande, skyddande, särskilt om hålor ock kryphål, utgörande tillhåll för levande varelser? — **Håla** r.; av fsv. *hola* f. håla, fördjupning, bif. *hula*; med isl. *hola* f., da. *hule* motsv. ett urgerm. **hulôn-*, en *n*-stamsavledning av adjektivet, synonym med det annorlunda bildade fht. *hulî* f., nht. *höhle*.

Håle i hin håle, gammal folkspråklig form med kakumin. *l* för *rd* vid sidan av likbet. ä. nsv. (t. ex. hos Lind 1749) *hin hårde*. Jfr hin, även håken.

Hålk (holk) r.; i dial. med bet. (se Rietz 277) urhålkad rund trädstam till kärl, (cylindriskt) träkärl av olika slag, t. ex. (liksom *deg-holk* hos Lind 1749) bytta hvari deg syras, även på Gottland brunnskrans av trä; av fsv. *holker* m., uppvisat i bet. stäva, motsv. isl. *holkr* m. hålk (av metall), no. *holk* m. i s. bet., även liksom no. *hylke* n. om olika slags träkärl, da. *holk* c. hålk, i dial. bl. a. om urhålkad trädstam som sättes över ett källsprång, ä. da. bif. *hulk* stäva, *hulke* brunnskrans: liksom ags. *holc* n. hålighet, urhålkning hörande till en med germ. *k* utvidgad form av stammen i subst. hål. Grundbet. sål. det ihåliga. Kanske är stammen (enligt Hellquist i Arkiv VII 14) ursprungl. ett *n*-particip, urgerm.

holk*. **hulkka-* med *kk* beroende på assimilerat *n*, hörande till den utbildade rotformen som fins i ags. *holh* n. hål? — Skulle måhända hit få föras även mlt. *holk*, fsv. *holker* o. s. v. i bet. lastskepp = nsv. 2. holk? Ursprungl. möjligtvis om en av urhålkad trädstam förfärdigad båt? Jfr 1. ho. — **Hålka, urhålka v. (-holka), förr även *utholka* hos Spegel 1712 o. s. v.; väl lånord av mlt. *holken*, *ûtholken* i s. bet., sannolikt förutsättande ett fornlt. hithörande subst. el. adj. **holk*.

Håll n., subst. till vb. hålla; av fsv. *hald* n. med skilda bet., motsv. isl. *hald*, da. *hold* n. samt ags. *(ge-) heald*, eng. *hold*, mlt. *holt*, *hold-* m. n., nht. *halt* m. (av hvilket sistnämda lånats 1. o. 2. halt). Bland ordets nutida sv. betydelser märkas: 1) Bet. »riktning», även i andra nord. språk samt i mlt.: antagligen att hänföra till verbets användning i bet. leda, styra, hålla kurs (t. ex. isl. *halda skipi)*, måhända ursprungl. = hålla tömmar, styre el. dyl. på visst sätt (för att leda i viss riktning)? 2) Bet. »avstånd» i på långt håll o. s. v., väl liksom i skjutshåll, skott-, bösshåll m. m. egentl. åsyftande avståndet till ett ställe, där t. ex. en vägfarande håller stilla eller en avskjuten pil, en kastad projektil stannar i farten. 3) Användningen om ett sjukdomssymptom i håll ock styng, håll i sidan o. s. v.: väl, ss. antages hos Falk o. Torp, egentl. = hvad som håller emot, hindrar andningen.

Hålla v.; av fsv. *halda* i många skilda bet., sådana som hos det nutida verbet, vare sig ensamt eller förenat med partiklar, adverbial el. prefix, t. ex. innehålla, vidmakthålla, behålla o. s. v. (bl. a. att märka fsv. bet. hålla boskap på bete, vakta); motsv. med väsentl. lika bet. isl. *halda*, da. *holde*, got. *haldan* (endast känt i bet. vakta boskapshjord), ags. *healdan*, ffris. *halda*, fsax. *haldan*, fht. *haltan* o. s. v.: ett gammalt reduplic. verb innehållande urgerm. stam **halð-*, väl ursprungl. växelform efter Vernerska lagen till ett äldre germ. **halþ-*, hvarav man synes ega kvarlevor dels i ä. nsv. på 1500-t. *halla* = ä. fsv. *halla* (med *ll* äldre än y. fsv. assimilationen av *ld* till *ll)*, dels i isl. pret. *hell*, dels i fht. bif. *halthan*, ock som skulle motsvara förgerm. stam på *-t*. Man plägar antaga, att den got. bet. vakta boskap är urgammal, ock att begreppskärnan är »sammanhålla med omsorgsfullt övervakande» (Osthoff i Idg. Forsch. IV 281). Verbet hänföres ss. havande presensbildande förgerm. *t* till en rot som ingår med motsv. form ie. *kol* i gr. *βου-κόλος*, fornir. *búachaill* o. kymr. *bugail*, alla med bet. herde (för nötkreatur, kor), samt med formen ie. *kel* i gr. *κέλομαι* driver på, manar, tillropar. Till stöd härför anföres ish. sanskr. *kal-* v. med bet. a) driva, fösa, b) hålla, även bära m. m., c) hålla före, anse. Roten anses vara egentl. samma som roten *kel* med bet. »höja, lyfta» i litau. *kel-*, *kélti* v. ock i lat. *ex-cellere* med pc. *celsus* o. s. v. Se 2. hall o. holme. Hos v. Grienberger: Got. Wortk. s. 108 antages grundbet. av det germ. verbet (som särskilt sammanföres med det nyssnämda litau. *kélti* lyfta) vara: hålla fast (med handen). — Hållen pc. pass. ss. adj., ss. alldeles likbet. med hel i hel ock hållen (ock neutr. ss. adverb), motsv. da. *hel og holden*, där ordet ännu kan hava sin egentliga bet. »välbehållen» (eller »som hållit», då verbet tages i intrans. mening). — Hållen (subst.) i ordspråket loven är god (el. bra), men hållen är bättre, variant till lova är gott (bra), men hålla är bättre, är väl nyare ersättnings-

form för infin. hålla, ombildad efter första ledens loven = fsv. *lovan* f. löfte (jfr borgen), ifall icke möjligen direkt efter lt. *holden* hålla, brukat i något liknande lt. ordspråk; väl icke ss. gammalt svenskt subst. av ett fsv. **haldan* f.

Hån n.; lånord från y. fsv. tid (*stoor haan* i citat från 1501), liksom da. *haan* c. av mlt. *hôn* m. f. ock n. rättskränkning, hån, smälek, skymf; jfr ndl. *hoon* m., (mht. *hôn)* nht. *hohn* m. samt mndl. *hône* f., fht. *hôna* f. i s. bet. Ett adj. av samma stam är ä. da. *haan* (även *hån* i Skånedial.) med neutr. i nuv. da. *lade haant om* håna; lånat av ett endast i mlt. *hônheit* f. hån, skymf känt mlt. adj., motsv. got. *hauns,* ags. *héan* låg, ringaktad, usel, med sidoform fht. *hôni* i s. bet. — **Håna** v., liksom da. *haane* väl lånat av ett ä. lt. verb med *ô* utan *i*-omljud (jfr mlt. *hônen,* troligen med *ô* av tvåggehanda art) vid sidan av nuv. lt. *hönen,* motsv. nht. *höhnen,* fht. *hônen* (fsax. *gi-hônen),* got. *haunjan* förnedra, förödmjuka, ags. *hienan* förödmjuka, kuva, håna, kränka; lånat ä. fra. *honnir,* ä. ital. *onire* skämma ut, vanära. Härtill abstr. subst. dels got. *hauneins* f., dels fht. *hônida,* fsax. *hônða,* mndl. *hoonte,* lånat fra. *honte,* ital. *onta* skam, skymf. Stammen till vårt ord fins i lett. *kauns* m. skam, smälek. Den är väl *n*-suffixbildning av en rot som synes finnas dels med motsv. vokalism, ss. germ. rot *haw-,* i isl. *háð* f., fsv. *haþ* hån, smälek, grundordet till vårt vb. häda, dels med *u*-vokal i litau. *kuvėtis* v. refl. skämmas. Skulle denna rot måhända vara egentl. samma som den under hud o. hum omtalade *s*-lösa varianten till ie. roten *skū: skeu* o. s. v. »betäcka, hölja, skyla»? Jfr då i avs. på betydelseutvecklingen roten germ. *skam,* ansedd som *s*-variant till germ. *ham* »betäcka, hölja», roten för 2. hamn. Man har annars sammanställt med de gr. adj. *καυρός* ock (i gamla lexika) *καυνός,* båda i bet. elak.

Hångla v. (vulgärt) öva närgången kurtis, egentl. hänga efter; variant till hangla (s. d.).

Hår n.; av likbet. fsv. *har* n., motsv. isl. *hár,* da. *haar,* ags. *hǣr,* fsax. fht. *hâr* n., o. s. v., ett i got. icke uppvisat, annars samgerm. ord med bet. hår, kollektivt el. = hårstrå. Grundform är väl, på grund av frånvaron av västnordiskt *R*-omljud, urgerm. **hǣra-,* icke **hǣza-,* ss. alternativt föreslagits, i det man tänkt sig samband dels med isl. *haddr* huvudhår (germ. **hazda-),* dels med fslav. *kosa* hår o. *česati* v. kamma. Antagligen hör vårt ord med grundbet. lik den hos isl. *skør* f. huvudhår = »det som skäres av» ock med förgerm. form **kêro-,* innehållande avljud i förh. till lett. *tsera* f. huvudhår (förbalt. **kerā),* till den ie. roten *ker'* skära, som fins i gr. *κείρω* skär, zend. *kar-* v. skära, lat. *cerno* skiljer, väl även i lat. *corium* läder o. *cortex* bark, fslav. *kora* bark m. fl. ord, ock som är *s*-lös variant till ie. roten *sker* skära. Jfr t. ex. Noreen: Urg. Lautl. s. 205 o. Zupitza: Germ. Gutt. s. 111. — Hårklyvare m., väl efter klyva ombildat lånord, med da. *haarkløver* av likbet. lt. *haarklöver:* till vb. mlt. *klôven* klyva; jfr i motsv. bet. nht. *haarklauber* m. o. vb. *(haare) klauben:* former med germ. *au* (ss. t. ex. isl. *klauf* f. = sv. klöv) av roten till vårt vb. klyva. Jfr även de synonyma nht. *haarspalter* m. ock *haare spalten* v.

Hård adj.; av fsv. *harþer* (sällsynt bif. *hærdher)* med bet. hård ock oegentl. = styvsint, hårdhjärtad, sträng, häftig, svår o. s. v.; motsv. isl. *harðr,* da. *haard,* got. *hardus* (stam i böjn. *hardja-),* ags. *heard,* fsax. *hard,* fht. *hart* (o. *herti)* o. s. v. i nyare språ-

ken med bet. »hård», egentl. o. oegentl. (bl. a. i en del forngerm. sprak = tapper). Härtill adv. fsv. *harþa,* isl. *harða,* ags. *hearde,* fsax. *hardo,* mlt. *harde* o. s. v., ofta i bet. mycket (jfr adv. fast i s. bet., se fast adj.), även = nära; jfr i denna bet. hart, annan adverbform till vårt adj. Med grundf. germ. **harðu-,* förgerm. **kortú-,* tycks hård vara atm. formellt = litau. *kartùs* bitter. Annars har man sammanställt, ss. tillhörande samma rot i svaga stadiet, gr. *κρατύς* o. *κρατερός, καρτερός* stark, väldig, mäktig, *κράτος, κάρτος* styrka, makt, *κάρτα* starkt, mycket; även fslav. *črŭstvŭ* fast (urslav. stam **čĭrstvo-)* samt (se Noreen: Urg. Lautl. s. 116) isl. *horskr,* ags. fht. *horsc* klok. Betydelsesambandet synes emellertid delvis rätt oklart. Vårt adj. betraktat särskilt för sig synes möjligen kunna jämte litau. *kartùs* samt sv. härsk o. dithörande (se nedan) hänföras till den av Hellquist i Språkv. Sällsk. Förh. 1891—94 (Ups. Univ. Årsskr.) s. 94 f. antagna roten germ. *har* (jämte utvidgade biformer) med bet. »vara styv el. stel»: kanske ursprungl. samma som den under hår omtalade *s*-lösa sidoformen av ie. roten *sker* »skära»?

Håv r. (äldre genus olika angivet i ordböcker: m. el. f.); av fsv. *hav-* (känt i dat. pl.) fiskhåv, motsv. isl. fno. *háfr* m., no. *haav* m. hav, även ryssja för fiske i älvar; sammans. isl. *reyk-háfr* om något slags anordning för rökfång; grundf. urnord. **hâƀa-,* väl sl. m. vb. häva ock det därmed identiska lat. *capio* tager, egentliga bet. sål. »upptagningsredskap». Skulle möjligen det synonyma fht. *hamo,* nht. *hamen,* mlt. *hame* m. kunna föras hit, med stamform **haƀan-* ersatt av **haman-* genom överföring av *m* från en synkoperad i forntyska dial. av **haƀn-* uppkommen stamform **hamn-*?

Håvor pl.; av plur. till (i sing. knappt säkert påvisat) fsv. *hava* f. egendom, egodel; troligen liksom (ny-) isl. *háfur* f. pl., fno. *háfa* el. enligt Fritzner *hafa* f. i s. bet. lånat av likbet. mlt. *have* f. med förmodligen av fornlt. kort *a* förlängt *ā,* motsv. ndl. *have,* fht. *haba,* nht. *habe* f. i s. bet.; till vb. hava.

1. **Häck** r. hägnad av buskar, *heck* m. (ex. *grön heck)* hos Lind 1749, motsv. da. *hæk* c.; lånord, kanske närmast från lt. *hecke* f. i s. bet., hvilket synes svårt att noga skilja från lt. *heck* n. = 2. häck; ursprungl. av ht. härstamning = mht. nht. *hecke* f. häck av (taggiga) buskar, i äldre tyska även taggig buske, törnbuske el. dyl., fht. *hecka, hegga* f.; motsv. mlt. *hege* f. häck (även likbet. med ht. *ge-hege* n.), mndl. *hegge* häck, törnbuske, nndl. *heg, hegge,* meng. *hegge,* neng. *hedge* häck; med stam urgerm. **haȝiô-,* avledn. till *hag-* i hagtorn ock sl. m. hage.

2. **Häck** r. (m.) foderhäck, vagnshäck; hos Spegel 1712 o. s. v. i den förra bet. Antagligen höra hit, icke till 1. häck, som torde vara nyare lånord, dels *häck* hos Arvidi 1651 s. 77, dels y. fsv. uttr. *sek* (säck) *man kaster ower hek.* Jfr vidare da. *hæk* c. foderhäck, även akterspegel, ä. da. *hække, hæk* slags hängande inrättning med hyllor. Väl lånord från lt. Jfr mlt. *heck* (n.?) med något oklar bet. i uttr. *kleven in deme hecke* (kanske = sitta fast i grinden?), bif. *heke* dörrklinka(?), nlt. *heck* n. grind, nedre halvan av en horisontalt tudelad ingångsdörr till ett hus (hos bönder i norra Tyskland), häck till flakvagn, akterspegel på fartyg, ndl. *hek* (äldre *hecke)* n. staket, grind, slagbom, akterspegel; i England i olika dial.: a) ags. *fodder-hec* samt nuv. eng. i Skottl. o. norra Engl. *heck* foderhäck, halvdörr, katsa för fiskfångst, dörrklinka, b) ags. *hæc, hæcc-*

f. grind, halvdörr, eng. *hatch* halvdörr, damlucka, ålkista m. m. Ordstammen, urgerm. **hakia-*, **hakiô-*, är måhända (enligt Falk o. Torp) sl. m. 1. hake; grundbet. = något påhakat, t. ex. om en grind som svänger på hakar?

3. **Häck** r. (m.) fågelhäck (hos Spegel 1712 *häck* i denna bet., antaget vara = 2. häck), motsv. da. *hæk* c.; väl lånord från lt. = lt. nht. *hecke* f. fåglars häckning el. liggtid, fågelhäck, fågelkull, motsv. eng. *hatch* utkläckning, kull. — **Häcka** v., motsv. da. *hække*, lt. mht. nht. *hecken*, meng. *hacchen*, neng. *hatch* i lika bet. Enligt antagande, hvarvid verbets grundbet. skulle vara para sig el. avla, sl. m. mht. *hagen* m. avelstjur o. nht. dial. *heigel* m. i s. bet., nht. *hege-druose* f. testikel, nht. dial. *heil* (av **hegel)* testikel, även nht. äldre o. dial. *hacksch* avelsgalt. Här skulle då antagas en grundstam germ. **hakk-*, *n*-suffixbildning av en rot med germ. form *haȝ* (sidof. till ett äldre germ. *hah*, ifall hit skulle höra fslav. *kočani* pl. manslem: se Falk o. Torp, art. *hække)*.

Häckla r., uppvisat i Lex. Linc. 1640 tillika med vb. *häckla;* med da. *hegle* lånat av. likbet. mlt. *hekele* f., motsv. ndl. *hekel* (m.), mht. nht. *hechel* f.; jfr i s. bet. mht. *hachel* f., meng. *hechele* o. *hekele*, neng. *hatchel* o. *hackle*, urgerm. väl **hakilô-* jämte **hakulô-*. Man sammanställer med vb. fht. *hecchen*, mht. *hecken* stinga (t. ex. om en orm) ock med det västgerm. ordet för gädda, ags. *hacod*, fsax. *hacth*, mlt. *heked-*, fht. *hachit*, *hechit*, nht. *hecht* o. s. v., till grundbet. likt sv. gädda sl. m. gadd. Redskapet sål. benämt efter de hvassa järnspetsar hvarmed det är besatt. Skulle roten vara densamma som i 1. hake (jfr Kluge), så vore betydelsen hos härvarande ordgrupp sekundär på samma sätt som hos 2. angel, ifall detta anses höra tillsammans med 1. angel. — **Häckla** v., ofta i överförd bet., motsv. da. *hegle*, mlt. ndl. *hekelen*, nht. *hecheln* o. s. v., även liksom nht. *durch die hechel ziehen* brukat i överförd mening,

Häcklefjäll n., äldre bif. t. ex. hos Dalin 1850 *häckenfjäll* = hälvete i uttryck som dra el. fara åt h.; jfr da. *hekkenfeld*, *-feldt*, ä. da. *hækkel-*, *hekelfeld*, mlt. (dat. efter *nå* till) *hekelvelde* i s. bet., därjämte ä. da. *Hekkefield* om Hekla; variant i lt. dial. uttr. *de düwel ût Heckebarge* (av *barg* bärg) = satans pojke (enligt Schambach). Källan härtill är tydligen isl. *Heklu-fjall* el. *-fell*, egentl. om Islands ryktbara vulkan *Hekla*, som för äldre folktro spelat samma roll som Tysklands *Blocksberg* ock Sverges Blåkulla (s. d. under blå). Själva bärgets namn betyder egentl. ett slags kappa ock är sl. m. isl. *hǫkull* m., sv. (mäss-)hake, se 2. hake.

Häda v.; med ändrad konjug. (jfr i N. Test. 1526 *förhädhat* jämte *hädher*, *hädde)* av fsv. *hædha* håna, häda, motsv. isl. *hǽða*, no. *hæda*, ä. da. *hæde:* denom. på urnord. *-ian* till subst. fsv. *haþ* hån, smälek, skymf (oftast med obestämt genus, annars neutr., även ack. *mykin hadh*, nom. *hadhir;* kanske med genus ändrat i koordination med *spot* el. annat synonymt neutr., ursprungl. *haþ* f.?); motsv. isl. *háð* f., no. dial. *haad* n., ä. da. *haad (hod)* i s. bet. Detta subst. torde (enligt Falk o. Torp, art. *haan)* vara = ett urgerm. **hawiþô-* f., hörande till roten för den *n*-avledda stammen germ. **hauna-* i got. *hauns* adj. lag, ringaktad o. s. v. samt i det från lt. lånade sv. subst. hån. Mera långsökt synes sammanställningen hos Fick m. fl. av fornnord. *hâþ-* med sanskr. *kât-* i vb. *kât-kar* hana.

Hädan adv. med folkspråklig bif. (stundom även i poesi) hän, som

sammanträffat med ett annat från lt. lånat till grundbet. likt hän (se nedan); med sammans. bl. a. hädanefter; av fsv. *hæþan* härifrån, bort el. borta härifrån, till följd härav, hädanefter, da. *heden* (bort) härifrån; adverb bildat paralellt med dädan o. hvadan av ett demonstrativt germ. *he-*, sidoform med *e*, (förmodligen av *i* genom *a*-omljud) till germ. *hi-*, grundstammen i hit ock till germ. *hê-*, som ingår i här.

Häfta v., med bet. nu delvis efter tyskan, annars av fsv. *hæfta, hæpta* (pres. *-ir*, y. fsv. *-ar*, kanske med försvenskning av da. *-er)* binda, fängsla, hämma, tillstoppa (avlopp), motsv. isl. *hepta* i lika bet.; da. *hæpte* häfta, häkta, got. *haftjan* fast förbinda (med), fsax. *heftian*, fht. *heften* binda, fängsla, o. s. v.; avledn. till stammen i fsv. isl. *(haft) hapt* n. band, fjätter, ags. *hæft* m., fht. *haft* m. i s. bet. samt i isl. *haptr*, got. *hafts*, ags. *hæft*, fht. *haft* adj. el. subst. m. fången, fånge; ett gammalt med lat. *captus* o. fornir. *cacht* i s. bet. identiskt *t*-particip till häva, got. *hafjan* o. s. v., resp. lat. *capio* tager. Jfr häkta v., även -aktig. — Häfta r., sammans. tunghäfta; av fsv. *hæfta, hæpta* f. band, fängsligt förvar, hinder, hälla el. dyl. för kreatur, förstoppning; jfr mht. *hefte* (o. *hechte)* f. fängsligt förvar. — Häfte n., hos Sahlstedt endast i äldre bet. fäste för krok; av fsv. *hæfte* n., känt i s. bet. som fsv. *hæfta* f. (se ovan); men nu liksom da. *hæfte* n. brukat i nyare fran tyskan (där den citeras från 1740) hämtad bet. bokhäfte: efter nht. *heft* n., som annars är = mht. *hefte* n. i bet. fäste, handtag.

Häftig adj., *häfftigh* i Syn. Lib. 1587; lånat av det icke direkt påvisade mlt. adj. hvartill adv. mlt. *heftigen* häftigt; motsv. da. ndl. (mht.) nht. *heftig* adj. häftig. Enligt antagande är ordet egentl. lågtyskt el. möjligen frisiskt, med *hĕft-* för äldre *heift-* eller också med *i*-omljud av ffris. *hâft-* för äldre ffris. **hâft-* med *â* av *ai*. Samma stam ingår i adv. mlt. *heftliken* (kanske till ett adj. **hefte?)* o. mht. *hefteclichen* häftigt, i adj. mht. *heifte* häftig samt i subst. isl. *heift, heipt* f. hat, fiendskap, variant till äldre isl. *heifst* = got. *haifsts* f. strid, tvist ock till det fornvästgerm. subst. som är källan till ffra. *haste* f. ock i andra hand till mlt. *hast* o. s. v., sv. hast (s. d.). Emellertid synes möjligt, att med detta adj. här blandat sig ett annat adj., utgånget från en stam *haft-* av roten till häva (jfr häfta). Jfr dels mht. *heftic (haftig)* i bet. allvarlig, viktig, stark, dels lt. ostfris. o. ndl. *hevig* (mlt. *hevich)* våldsam, häftig, väldig, fsax. *hebig* tung, fht. *hevîg, hebîg*, ags. *hefig* (= eng. *heavy)* tung, viktig, betydande, besvärlig, svår, väl avlett av ett västgerm. subst. = ags. *hefe* m. tyngd, vikt, egentl. lyftning el. lyftad börda el. dyl. (nordisk form av adjektivet är isl. *hǫfugr* tung, besvärlig, kanske närmast avlett till isl. *haf* n. lyftning).

Häger m. r.; av likbet. fsv. *hægher* m. med sidoform ä. nsv. *hägre* i Variar. o. fsv. gen. sing. *hæghra-*; jfr isl. *hegri* m. (ock enligt osäker förmodan hithörande isl. *hêri)*, no. *hegre* o. *heigr(e)* m., da. *hejre* c. samt fht. (se Ahd. Gloss. III 458) *hegero, heiro* o. *heigir* m., mht. *heiger*, mndl. *heigher, heegher, egher*, ävensom de lånade ital. *aghirone, airone*, sp. *airon*, ffra. *aigron* o. *hairon*, nfra. *héron* häger. Dessa former hänvisa till grundformer som innehålla urgerm. **haiʒ-* ock med avljud **hiʒ-* (även **hih-?)* el. med *a*-omljud **heʒ-*, ock som sluta på *-ra-* el. *-ran-* med el. utan föreg. suffixvokal. Det ser emellertid ut som om de uppstått genom dissi-

milatoriskt bortfall av *r* i första stavelsen av ännu äldre former med germ. *hr-* (hvilka redan Förstemann i Z. f. vgl. Spr. III 56 sammanställt med vårt ord). Jfr ags. *hrâgra,* mlt. *rêger,* ndl. o. mht. *reiger,* nht. *reiher* m. häger, motsv. urgerm. **hraiʒra(n)-* el. dyl. Man tycks sål. hänvisas till förgerm. former **krikro-* o. **kroikro-* el. **kraikro-* för vårt fågelnamn, som torde ursprungl. syftat på hägerns läte (hvilket av zoologiska förf. beskrivits med *kràik).* Jfr fslav. *krikŭ* m. skrik, *kričati* v. skrika o. s. v., litau. *krykszti,* gr. *κρίζω* (aor. *κρίκε*) frambringar skärande ljud el. gällt läte. Om så är, får man med Falk o. Torp från vårt häger etymologiskt skilja det oftast (se t. ex. Noreen: Urg. Lautl. s. 20, 231) därmed identifierade växtgerm. namnet på nötskrika el. annan fågel med något liknande utseende (t. ex. i nuv. tyska också blåkråka): ags. *higora,* lt. *heger,* fht. *hehara,* nht. *häher* m. Detta ords ålder i sin särskilda bet. stödes av gr. *κίσσα* (för **κίκjα*) nötskrika el. snarlik fågel (jfr ock härfågel).

Hägg r.; av fsv. *hæg-* (i sammans. jämte *hægge-),* motsv. isl. *heggr* m., no. *hegg* m., da. *hæg* c. hägg (även om brakved i dial. i Jutl. samt i sammans. former ss. *troldhæg, hund(e)hæg* i Norge). Härtill sammans. häggbär, äldre *häggebär,* no. *heggjeber* samt som lånord eng. dial. *hag- (heg-, hack-)berry.* Vårt ord är väl liksom nht. dial. i Schweiz *haag-chries* hägg ock det bl. a. om häggbär brukade eng. dial. *hedge-berry* (egentl. »häckbär») sl. m. hage. Stammen är germ. **haʒia-,* åtm. formellt = den stam som ligger till grund för 1. häck. Trädet tycks sål. med sitt nordiska namn hava betecknats som »hägnadsträd», väl innebärande att det ofta växer invid gärdsgårdar eller annars i hagarnas utkanter, bidragande till att bilda naturlig hägnad?

Hägn n. (hos Lind 1749 f. o. n., ex. *i sin hägn);* av fsv. *hæghn* f. a) inhägnad, b) hägn, motsv. (no. *hegn* f.) da. *hegn* n. stängsel, inhägnad; jfr fsax. fht. *hagan* m. taggig buske till hägnad, törnbuske, mht. *hagen* m. hägnad, inhägnad, mt. nht. *hain* m. hage, lund; olika substantivformer, utbildade av den *n*-stam som fins i hage (s. d.). — Hägna v.; av likbet. fsv. *hæghna,* motsv. fno. isl. *hegna* hägna, freda, straffa, da. *hegne,* mlt. *heg(e)nen* inhägna, skydda, ndl. *(om-)heinen* inhägna. — Hägnad r., fsv. *hæghnaþer* m. i s. bet., även hägn, fno. isl. *hegnaðr* m. hägn, straff.

Hägra v. ock hägring r.; uteslutande svenska ord, i ordböcker ej påträffade före Weste 1807, där också fins liksom i. Frans. o. Sv. Lex. 1795 (art. *mirement)* formen *hajring* hägring (väl dialektvariant). Verbet har förklarats av von Friesen i Språk och Stil I 230 ss. ett i dial. i Götaland hemmahörande denominativverb till en variant av komparativen till adj. hög, samma som no. dial. *hægre* högre, hvars fonetiskt motsv. positivform skulle vara ett fsv. **hāgh-* = no. dial. *haag,* en kompromissbildning mellan det i ortnamn som t. ex. *Håtuna* kvarlevande fsv. *hā-* hög, motsv. isl. *há-* o. s. v. ock det vanliga fsv. *högh-,* resp. västnord. *haug-* = nsv. hög. Grundbet. av vb. hägra syftar sål. därpå, att genom fenomenet i fråga avlägsna föremål synas höjda upp i luften över det värkliga läget. Tydligen var verbet från början transitivt = »göra högre», men, likt många verb som beteckna väderleksfenomen, opersonligt i uttryck som »landet (ön, holmen, skäret) hägrar». Synonyma verb, grundade på liknande uppfattning av fenomenet, äro: Blekingsdial. *hägda,* avlett av samma (fsv.) **hāgh-;* isl. *hilla,* da.-no. *hildre* ock

no. *hjelme,* alla sl. med isl. *hiallr* m. upphöjd ställning (se 2. hylla); vidare ostfris. *updragen,* egentl. bära upp, lyfta i höjden, samt ndl. *opdoemen* i dial., enligt förmodan kanske egentl. = fara upp i dimma. Alldeles oupplyst är däremot det i ovan nämda båda ordböcker av 1795 o. 1807 förekommande *gal(l)ra* hägra, t. ex. *landet gallrar* (månne om luftdallring i solrök el. dyl.?).

Häj interj., kanske liksom da. *hej* från lt. = ndl. nht. *hei;* jfr ock atm. delvis i lika bet. fra. *haïe* samt ndl. nht. *he.* — Häjdundrande adj., väl egentl. = som firas med dundrande glädjeskott. — Häjsan, bildat likt hoppsan (se 2. hopp; jfr sammanställn. häj-hopp), kanske väsentl. = lt. ndl. nht. *heisa (heissa).*

Häjare r.; lånord från tyska = nht. dial. o. mht. *heier* m., variant till mht. nht. dial. o. mndl. *heie* f., nndl. *hei* f. redskap till nedslående av pålar el. stenar i marken (av samma slag som i nuv. tyska vanl. kallas *ramme* el. *rammblock),* ss. trä-slägga el. -klubba, häjare, jungfru; jfr mndl. nndl. *hei(j)en* v. driva in palar el. dyl. med sådant redskap, samt ndl. *heier* m. i motsv. personlig bet. Holthausen förmodar i P. B. Beitr. XI 554 för denna ordgrupp en västgerm. rot *hai,* motsv. lat. *cai* i *cædo* hugger, slår, hvars *d* antages vara ursprungl. presensbildande, liksom i flera andra verb, t. ex. lat. *tendo* (sl. m. sv. tänja, germ. rot *þan), cudo* (sl. m. t. *hauen* o. sv. hugga) m. fl.

Häjd r., dial. o. ä. nsv. *hägd* f. matta, sparsamhet; av fsv. **hæghþ,* uppvisat i dat. pl. ss. adv. *ohægdhom* utan matta, häjdlöst (om slöseri); motsv. no. *hegd* f. i lika bet. (jfr ock no. *hegd* i olika bet. skicklighet, konstfärdighet). — **Häjda** v., hos Lind 1749 *hägda* »mässigen», nsv. dial. *hägda* spara, halla matta, ej förhasta sig (Rietz 234): av fsv. *hæghþa,* uppvisat i bet. spara jämte *firihæghþa* förslösa; jfr isl. *hegða* inrätta, ordna, *hegða sér* skicka sig, no. *hegda* a) hålla måtta, spara, b) hålla i styr (med *seg:* iakttaga måtta). På grund av det isl. verbets bet. synes det icke vara riktigt att hänföra ordgruppen till roten för hage (s. d.), utan den far väl (se Falk o. Torp, art. *hag)* ställas till den likformiga roten med bet. »passa»: se behaga. Närmaste grundord är väl sal. adj. fsv. *hagher,* isl. *hagr,* no. *hag,* som visserligen annars betyder »skicklig» = konstfärdig, men antagligen även kunnat betyda »skicklig» = passande.

Häjderidare m. *(hejde-* t. ex. hos Weste) beriden jägeritjänsteman i äldre tid; lanat av lt. *heiderîder* i s. bet., sammans. med lt. *heide* f. i bet. skog = sv. hed.

Häjduk m., hos Weste 1807 *hejduck* (även i den i Sverge särskilt vanliga överförda bet. redskap i personlig mening); lånord med da. *hejdukke* väl närmast från nht. *heiduck* m. betjänt, egentl. i ungerskt häjdukslivré klädd betjänt (som följde med sin härre, då han färdades i vagn el. bärstol), även polisbetjänt; älst om ungersk i nationaldräkt klädd fotsoldat, livdrabant el. löpare, ish. vid hoven i Ungern ock Polen. pol. *hajduk* o. s. v.; i Balkanhalvöns skilda sprak gärna i bet. stråtrövare el. snapphane; lånat av ungerska *haidu* (pl. *-uk)* häjduk (i ordets äldre mening).

Häkta v.; av fsv. *hække* a) med *sik* sig: haka fast, b) fängsla, c) sta emot; motsv. da. *hægte,* nu = haka fast; lånord av likbet. mlt. *hechten,* variant, motsv. ndl. *hechten,* med *cht* av äldre *ft,* till det väl i särskilda dial. oförändrade mlt. *heften* = sv. häfta (s. d.). — Häkta r.; av fsv. *hækta* f. i s. bet., oftare = boja el. fängsligt förvar, med da. *hægte* c. häkta lanat av mlt. *hechte* f., upp-

visat i bet. fängsligt förvar. — Häkte n., av fsv. *hækte,* till genus ovisst likt ä. da. *hegte,* troligen egentl. blott en annan form av fsv. *hækta* f. (se ovan) av mlt. *hechte* f. i lika bet., men i nyare svenska neutr. väl efter fängelse ock kanske efter det äldre (nu i bibeln) häktelse, fsv. *hæktilse,* av mlt. *hecht(e)nisse* i s. bet.

Häl r.; av likbet. fsv. *hæl* m., som jämte isl. *hǽll* m., da. *hæl,* ags. *hêla* m., eng. *heel,* ffris. *hêl(a), heila* samt det antagligen (enligt Franck) från frisiskan härstammande mndl. *hiel(e),* nndl. *hiel* m. häl förutsätter ett urgerm. **hañhila-,* en *l*-suffix-(deminutiv-)bildning till germ. **hañha-* (= förgerm. **konko-*), hvarav isl. *há-* häl i sammans. *há-mót* n. häl-led, *há-sin* f. hälsena, has o. nisl. *há-band* band om hasarna, samt ags. *hôh* m. häl med sammans. *hôh-fôt* o. *hôh-spor* häl, *hôh-sinu, -seono* hälsena = ffris. *hox(e)ne.* En sidoform med avljud till denna stam ligger väl till grund för litau. *kenklė* o. *kinka* knäveck samt lett. *tsinksla* knäsena. Utan nasal fins väl roten, kanske egentl. samma som i hake, i fht. *hahsa* knäled, has, i lat. *coxa* höft ock i sanskr. *kakṣa-* axelhåla o. s. v. Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 115, där bl. a. påpekas, huru bet. stundom kan variera hos ord som beteckna kroppsdelar. Se vidare 2. hack o. has. — För det hos Falk o. Torp ss. formellt = häl ansedda fht. *hâhala,* mlt. *hâle,* nht. dial. *hahl, hahel* grytkrok synes man kunna vidhålla den gamla meningen, att ordet är nomen instrum. till fht. *hâhan* hänga. — En äldre sammanställning av häl med lat. *calx* i s. bet. (hos Ihre o. s. v.) anses nu mäst oantaglig. Dock har Noreen i Urg. Lautl. s. 229 tänkt sig som möjligt, att germ. **hanha-* bredvid lat. *calci-* skulle kunna förklaras genom urgammal dissimilation.

Hälft r.; av likbet. fsv. *hælft* f. (bif. *halft*); jfr i s. bet. isl. *helft* f., fno. (enligt Fritzner) *helfð,* da. *helfte* c. (ä. da. bif. med artikel *halften*), ffris. *helft(e), halfte* (m.), ndl. *helft* f. jämte ä. ndl. *halft* o. mndl. *helfde,* mlt. i dat. sing. *helfte* (även = sida), mt. *helfte,* nht. *hälfte* f.: ett i ht. ock förmodligen även i nordiska språken från mlt. (ock kanske delvis från fris.?) lånat abstraktum till adj. halv. Väl väsentl. = ett urgerm. **halfti-* ock sål. bildat såsom en del kollektiver till räkneord; jfr t. ex. fsv. *tylft* med sidoform nsv. tolft till tolv, m. fl. dyl. Därjämte får man kanske, ifall formerna med fno. *ð* o. mndl. *d* äro ursprungliga, antaga ett urgerm. **halƀiþô-,* bildat efter en vanligare typ för adjektivabstrakta. Men enbart ur denna sista grundform kunna ordets former icke gärna förklaras. — Hälften- i hälftenbruk o. äldre *hälftenbonde,* sammansättningsform med artikeln emot gällande kompositionsregler; historiskt väl beroende på missuppfattning av *-a-* i de äldre formerna *hälfta-bruk, -bonde* t. ex. hos Sahlstedt 1773 (hvilket *-a-* i värkligheten härstammar från den gamla genitivändelsen) såsom varande den folkspråkliga best. artikeln *-a,* som uppkommit ur fsv. *-en* med förmedling av nasalvokal.

Hälg-, en till vokalismen ursprungligare sidoform till helg- av fsv. *hælgh-,* ingående i till adj. helig hörande ord med synkope av adjektivstammens andra vokal, sasom: **Hälg** r., av fsv. *hælgh* f., med isl. fno. *helgr* f. (ack. *helgi*), no. o. ä. da. *helg* hälg motsv. ett urgerm. **hailaȝî* f. — **Hälgd** r., av fsv. *hælghþ* f., abstraktum till adjektivet, okänt annorstädes, kanske därföre först i fsv. bildat efter andra abstrakta på fsv. *-þ* = got. *-iþa* ss. variant till det äldre fsv. *hælgh?* — Hälgdag, hvardagl. hällda(g), tro-

ligen rätt tidigt uppkommen sekundär form (jfr dels y. fsv. *söndag* jämte *sönnedag,* dels subst. hälg med sammans., t. ex. hälgfri) för det nu föråldrade hälgedag; av fsv. **hælghedagher* (nom. sing. ej känd, men konstruerbar efter andra böjningsformer) med adjektivet i svag form, likt det fsv. ordet för nsv. helgedom (se helig) jämte ä. fsv. former ss. ack. *hælghan dagh* med starkt böjt adj., motsv. fno. *heilagr dagr;* jfr vidare no. *helg-(hell-)dag* o. *helgedag,* da. *helligdag,* ags. *hâligdæg* o. s. v. hälgdag. — Hälgerån el. helgerån (att tillägga bland ord på helg- i art. helig); icke funnet i fornliteratur, icke ens i Lex. Linc. 1640. Kanske att förklara som nyare ord, tillskapat (med *helge-* från *helgedom?)* för att översätta lat. *sacrilegium?* Ifall gammalt ord, väl av ett fsv. **hælgharan* el. **hælghoran,* bildat med gen. plur. av adjektivet i stark el. svag form, använt substantiviskt med bet. heliga saker. — Hälgsmål, nyare form för hälgesmål *(helges-* enda formen hos Dalin 1850), där *e* väl försvunnit på grund av invärkan från hälg, hälgafton, hälgdag o. dyl., även bif. hälgmål (vanlig i hälgmålsringning), om denna är gammal. Vårt ord är = ett fsv. **hælghismal* tidpunkt för hälgens inträde: av fsv. *mal* n. tidpunkt o. *hælghis-,* gen. sing. (i några sammans.) till fsv. *hælghi* n., ett annars endast i *manhælghi* uppvisat abstraktum till adjektivet, likbet. med isl. *helgi* f.

Hälgeflundra f. r. *(hälgflundra* hos Sahlstedt 1773), antagligen bildat likt helgedom o. hälgdag med en gammal form av adj. helig, i det detta fisknamn, liksom samma fisks namn isl. *heilagr fiskr,* (nyare:) *heilagfiski,* samt eng. *halibut, holibut,* nht. *heilig(en)butt,* syftar därpå att man i katolska tiden plägade äta hälgeflundra under hälgen, när kött var förbjudet. — Väl icke av annat ursprung, sammansatt med no. *hella* f. flat sten, ss. antagits av Hellquist i Språkv. Sällsk. Förh. 1891—94 (Ups. Univ. Årsskr.) s. 84, utan en (möjligtvis i nynorska med *hella* associerad) variant till vårt ord är: **Hälleflundra,** troligen hos oss tämligen ny form, hämtad från Bohuslän el. Norge; liksom da.-no. *helleflyndre,* da *-flynder* ock no. *hellefisk* i s. bet. härstammande från ä. da., där *ll* uppkommit av fda. *lgh,* ss. t. ex. i da. *hellemisse* allhelgonadag (jfr i s. bet. no. *helgamessa* o. s. v. samt äldre sv. *helgmessa* el. hos Sahlstedt 1773 *helgomessa).* Efter ä. da. ombildade former äro förmodligen också ä. nht. *hellbutt,* lt. nht. *heilbutt(e)* ock ndl. *heilbot.*

1. **Häll** r. bärg-, sten- el. spishäll; av fsv. *hæl, hæll-* f. (o. m.?) häll, flat sten, klippa; väl egentl. en från samma forntida paradigm utgången dublettform till fsv. *hal, hall-,* nsv. 2. hall, hvilket på grund av got. *hallus* klippa får antagas ha älst böjts ss. *u*-stam med *hall-* o. *hæll-* i skilda kasus. — Ett likbet. avlett subst. fsv. *hælla* f., motsv. isl. no. *hella* f. häll, fortlever i nutida ortnamn ss. *Hälla, Hällan* o. sammans. pa *-hälla(n).* Från gen. sing. fsv. *hællo* av samma subst. härstammar förmodligen sammansättningsformen hälle- i hälleberg, hälleflinta o. s. v.

2. **Häll** subst. i uttr. (stå) på häll (stå) lutande, motsv. da. *hæld* n. lutning, bl. a. i uttr. *(staa) paa hæld;* till vb. (1) hälla i den gamla bet. luta. Att ordet dock kanske från början är bildat icke av verbet, utan av ett adj. motsv. isl. *hallr* lutande, kan misstänkas på grund av variantform på *-e* i sv. dial. i Häls. *hälle, å hälle* adv. lutande, da. dial. *hælde* c. lutning, sluttning, *paa hælde* lutande, ä. da. *ad hælde* i

s. bet., jämte lt. *helle* sluttning (= ä. lt. *helde*, se SchLb II 232) motsv. det som adjektivabstraktum bildade got. *halþei* f. i *wiljahalþei* gunst, hänsyn till person. Kanske är det enstaviga sv. häll, da. *hæld* n. först uppkommet ur formen på *-e*, fattad som fsv. fda. dat. sing. neutr.?

3. **Häll** interj. Av blandad uppkomst. 1) Ofta ock särskilt där ordet står ensamt, även i den förr brukliga sammanställn. *häll! säll!*, t. ex. ännu hos Lind 1749, av fsv. *hæl, hæll*, en form av nom. sing. mask. (med *æ* av förliterär diftong *ai* i position frf. *ll*) till fsv. adj. *hel* = nsv. hel, brukad i imperativuttryck el. elliptiskt i st. f. imper. (omväxlande med formen *hel, heel)*, t. ex. *var hæl, lif* (= lev) *hæl ok sæl, hælsæl* o. dyl. med egentlig bet. »var (el. lev) helbrägda», resp. »helbrägda ock lycklig». Jfr i s. bet. isl. *heill* el. *heill þú* o. s. v., fda. *hell* (lånat meng. neng. *hail)* samt ä. nda. *hil* el. *hil være du*, även mlt. *wes heil* (SchLb. under *heil* m.), ags. *hál wes* (el. *béo) þú* o. s. v. 2) I häll dig o. dyl. med. dativ troligen liksom da. *hil dig* nyare, efterbildande nht. *heil dir*, däri ingår subst. *heil* n. hälsa, välgång, lycka = fht. o. mlt. (o. s. v.) *heil* n. (m.); knappast bildat i svenskan med det motsv. fsv. subst. *hæl*, bif. till *hel* n. = isl. *heill*, da. *held* n. lycka: en gammal *s*-stamsbildning till adjektivet. Jfr hel.

1. **Hälla** v.; av fsv. *hælla* bringa att luta, låta rinna ur kärl el. dyl. som man lutar på, hälla, motsv. isl. no. *hella*, da. *hælde;* detta sista ofta likt sv. *hälla* i dial. ock enligt äldre ordböcker (som även hava subst. *hällning* i bet. sluttning) i intrans. bet. luta (möjligen förutsättande forntida opersonlig konstruktion m. dat.?), vidare ags. *hieldan* böja, böja sig (ned), fsax. *af-heldian* stupa nedåt (bildl. om levnad: lida mot slut), fht. *helden*, mlt. mndl. *helden*, nlt. nndl. *hellen* luta, i lt. även rinna ned samt trans. ställa på häll. Verbet är denom. till adj. sv. o. no. dial. *hall*, isl. *hallr*, ä. da. *hald*, ags. *heald*, fht. *hald* lutande (sluttande el. framåtböjd), germ. **halþa-*, hvartill höra subst. isl. *hallr* m. o. no. *hall* n. samt fht. *halda*, nht. *halde* f. sluttning, ävensom de subst. som omnämnas under 2. häll. En form med avljud torde föreligga i adj. huld (s. d.).

2. **Hälla** r., nu vanl. om byxrem under foten, förr om rep el. band om fötterna på husdjur (hos Weste endast som dialektord, synonymt med *snara, tjuder*, hos Serenius 1741 *hella* om tjuder för hästar; hos Sahlstedt 1773 i formen *hällar* plur.); av fsv. *hælda* f. i anförda äldre bet., motsv. no. *helda* f., ä. da. *hælde*, ffris. mlt. o. mndl. *helde* f., även (enligt Richthofen o. Outzen) fris. *hield(e)* med bet. fjätter, fotboja för människor el. djur, tjuder. Ordet hör med grundf. germ. **halðiôn-* till roten för vb. hålla, hvartill även ett likbet. *halde* hos Kil. (under *helde;* lt. form?) ock mht. *halte*. — En säregen biform till vårt ord är sv. dial. (väl från da.) *hilla*, bl. a. upptaget hos Weste, samt nuv. da. *hilde:* kanske egentl. lånform från frisiska (ifall icke på något sätt att likställa med da. *gilde* v. kastrera, om detta vore alldeles identiskt med ä. da. *gælde*, motsv. sv. 3. gälla)?

-hälle n. i samhälle, uppehälle o. dial. *grannhälle* grannskap; av fsv. *-hælde* n., bl. a. i *samhælde* o. *uppe-* el. *uphælde*, dels i s. bet. som nu, dels med ursprungligare bet., det förra = sammanhållning, gemenskap, det senare = uppehållande; motsv. isl. *-heldi* n. i *samheldi, uppheldi* o. s. v., ett i sammans. ss. väsentl. synonymt med fsv. isl. *hald* n., nsv. håll, brukat subst. till vb. hålla.

Hällebard: se Hillebard.

Häller adv.; förr ofta omväxlande med eller i särskilda fall (som t. ex. hos Lind 1749 *hwarken thet, heller thet),* därföre icke sällan utbytt mot *eller,* t. ex. vanligt på 1700-t. *icke eller = icke heller;* på 1600-t. även med den gamla bet. häldre; av fsv. *hælder* adv. a) häldre, snarare, fast mer, b) häller (efter negation), c) eller (i somliga fraser); motsv. isl. *heldr* i ungef. lika bet., även mera (ss. komparativbildande) o. tämligen, da. *heller* häller; jämte got. *ni þê haldis* icke mera för det, fsax. *(than) hald,* fht. *(thiu) halt* så mycket mera, nht. *halt* med försvagad bet. nog, väl, motsv. ett urgerm. komparativt adv. **halðiz* (hvars ändelse *-iz* i fsax. o. fht. förlorats utan *i*-omljud). Ett positiv-adv. härtill är fht. *halto* mycket el. enligt Graff = lat. »cito». — Ursprungl. en adjektivform av samma komparativstam är: **Hällre,** häldre adv. av fsv. *hældre* snarare, häldre, motsv. da. *hellere,* bildat som neutr. till adj. isl. *hellri* större (till graden), mera önsklig. Superlativ i motsv. bet.: Hälst adv., fsv. *hælzt,* da. *helst;* isl. adj. *helztr.* Måhända kan man (jfr v. Grienberger: Got. Wortk. s. 108) acceptera den gamla idén (hos Graff: Ahd. Spr. IV 909) om släktskap med vb. hålla, antagande ett betydelseförhållande snarlikt det mellan lat. *potius* hällre ock vb. *potiri* hava (få) i sin makt? Dock kan icke gärna komparativen hava direkt uppstått ur verbet, utan man finge väl tänka sig en adverbiell positiv med bet. »mycket, i hög grad», kanske utvecklad ur äldre bet. »starkt» el. »fast» el. dyl. (jfr ä. nsv. *fast* i bet. mycket, se art. fast).

1. **Hälsa** v.; av fsv. *hælsa* (= förliter. **hæilsa)* med sidoformer *helsa* ock med *i* av *ē,* som förkortats, *hilsa* i s. bet., egentl. tillönska hälsa ock välgång (bibet. bevara i lycka, frälsa); motsv. isl. *heilsa,* no. *helsa,* da. *hilse* hälsa; jfr ags. *hǣlsian* o. fht. *heilisôn* iakttaga järtecken jämte ags. *hâlsian* besvärja andar; mht. *heilsen* lyckönska, hälsa nyår. Denominativverb (den nord. formen = germ. **hailisôn)* av ett *s*-stamssubst., som här får förutsättas i form med urgerm. *s,* men som annars fins med urgerm. *z* i isl. *heill* n. lycka, lyckobadande förebud, ags. *hâlor* frälsning o. s. v. Till adj. hel.

2. **Hälsa** r.; av fsv. *hælsa* f., bif. *helsa, hilsa,* hälsa, välfärd, hälsning, (andlig) frälsning, motsv. isl. *heilsa* f. i s. bet., da.-no. *helse (hilse)* hälsa; avledn. med germ. suffix *-ôn-* till samma *s*-stamform som förutsättes för verbet (1) hälsa. Varianten da. (redan y. fda.) *helsen* c. hälsa är formellt = fsv. *hælsan* f. hälsning.

Hälta r.: se 3. halt.

Hälvete n.; vulgär bif. i svordom hälvitte; ä. nsv. i bibeln 1541 *helwete,* i N. Test. 1526 *helwite;* y. fsv. (med andra stavelsen ss. obetonad förkortad) dels *hælvitte,* dels *helvete;* av ä. fsv. med ursprungl. långt *i: hælvite* n. de ondas straffort efter döden, hälvete, dödsrike (efter kristna kyrkans lära i motsats till himmelriket, dock även om hedniskt dödsrike); motsv. isl. *helvíti,* da *helvede* n. i s. bet. Väl lånat vid kristendomens införande genom missionärer från England o. norra Tyskland = ags. *hellewîte,* fsax. *helliwîti,* fht. *helli-, hellawizzi* n. hälvetespina, hälvete; troligen ett av kristna kyrkans män skapat uttryck för dödsriket ss. de ondas straff, med anslutning till de hedniska germanernas uttryck, men i motsättning till deras uppfattning. Senare leden är ett forngerm. subst. med grundf. **wîtia-* n. ock med bet. straff, kvarlevande i nsv. vite, endast om bötesstraff. Förra leden är det forngerm. namnet på dödsriket, »hades, infernum»,

även på dödsgudinnan (isl. *Hel)*, fordom också brukat i abstrakt bet. död (i denna bet. grundord till ihjäl, se nedan), nämligen fsv. *hæl*, isl. *hel*, got. *halja*, ags. *hell*, fsax. *hellia*, fht. *hella*, nht. (med sekundärt *ö) hölle* f. o. s. v.; i nyare västgerm. språk det brukliga ordet för de kristnas hälvete. Detta ord anses vara sl. m. vb. sv. hölja ock västgerm. *helan* st. v. dölja o. s. v. Jfr 1. hall. Grundbet. skulle väl vara: ställe där de döda äro dolda (för de efterlevande). — Hälvetisk adj.; nyare ord, likbet. med (bildat efter?) nht. *höllisch*, som annars till bet. motsvaras av sv. genit. hälvetes (*helfvetes* hos Weste, där adj. på *-isk* ännu icke förekommer), motsv. no. *helvites*, da. *helvedes*. — Etymologiskt hithörande vulgära ock mer el. mindre eufemistiska ersättningsord för vårt ord äro: 1) Hälsefyr, liksom no. (ock enligt Ross även da.) *helsfyr*, *helsk(e)fyr* lånat av mlt. *helschvûr*, resp. *dat helsche vûr* n. hälveteseld(en), bildat av mlt. *vûr* (nlt. *für* = sv. 1. fyr) eld ock adj. *helsch* (lt. formen för nht. *höllisch)*, avlett av mlt. *helle* f. hälvete. 2) Hälsike, -icke, -eke, väl med vokalrimmande anslutning till sv. hälvitte, -vete ombildat av ett äldre sv. **hälske*, elliptisk form för **hälskefyr* (se ovan). — 3. Hälsingland = det svenska landskapets namn, påvisat från 1690-t. (se Munthe i Stud. i Mod. Språkv. utg. af Nyfilol. Sällsk. II s. 77) i uttryck som anspela på hälvetet, väl grundande sig på ett **häls-* = det lt. adjektivet (där *-sch* i slutet förr uttalades som *s;* jfr t. ex. fransman under fransk).

Hämma v.; näppeligen, eftersom infin. saknar *j*, av ett fsv. **hæmia*, som vore = (ny-)isl. *hemja* hålla i styr, hålla från att springa omkring (hvarav *óhemjandi* oregerlig), utan yngre lånord, liksom förmodligen da. *hemme* hämma av nht. *hemmen* häjda, spärra, hämma, i vissa tyska dial. tjudra (hästar på bete); jfr mht. (mt.) *hemmen* häjda jämte mht. *hamen* i s. bet. samt det med ht. *hemmen* åtm. formellt lika fornfrank. i Lex Salica *chamian* klämma, trycka. Ett subst. sl. m. vårt verb är isl. *hemill* (m.) i uttr. *hafa hemil á e-m* hålla i styr, väl även isl. *hamla* f. band som håller fast en åra vid årtullen. Annars är etymon oklart. Möjligtvis får man tänka på samband med ord som berörts i art. hamling, hammel, 3. hamn? Eller med vb. sv. dial. *hamna* stanna av, upphöra, hämma en båts fart (se Rietz 240), isl. *hafna* avstå ifrån, förkasta? Man har annars sammanställt fornir. *ur-chomal* fjätter (el. dyl.) på en hästs framben, litau. *kamanos* f. pl. tömmar samt en litau. ordgrupp innehållande en litau. rot *kam-: kem-* med bet. prässa ihop, stoppa. Jfr Zupitza: Germ. Gutt. s. 108 (där dock flera väl icke samhöriga ord förts ihop) samt Kluge ock Falk o. Torp. — Hämsko r.; ett rätt ungt lånord (icke hos Dalin 1850), liksom da. *hemsko* av nht. *hemmschuh* m. broms för vagnshjul, gjord av trä med ränna eller av järnplåt. Ett tidigare namn för samma inrättning, föranlett av den tillhörande kedjan, är hämmkedja, nht. *hemmkette* (hvarmed dock möjligen därjämte betecknats annorlunda beskaffade bromsar med kedja?).

Hämna, hämnas v.; med ändrad konjug. av fsv. *hæmna (hæmpna*, pres. *-ir*, pret. *hæm(p)de*, i yngsta fsv. *-nade)* hämnas; resp. fsv. *hæmnas* i s. bet.; motsv. isl. *hefna*, da. *hevne* hämnas. — **Hämd** r.; av likbet. fsv. *hæm(p)d* (för *hæm(p)nd)*, motsv. isl. *hefnd* f., fda. *hæfn(d)*, nda. *hevn* hämd. Verbet är tydligen denominativ till något nomen med *n*-suffix: ett verbalabstr. på urgerm. *-ni-* eller ett partic. pass. på urgerm. *-na-*? Enligt Falk o. Torp skulle grund-

ordet vara ett subst. till vb. hava, använt med ett senare efter vanligheten i nord. språk förlorat germ. prefix *ga-* i en bet. snarlik den av lat. *cohibere,* nämligen urgerm. **ga-habaini-* f. med bet. hållande i tukt (medelst straff). Men verbets forna konstruktion, påminnande om verb med bet. sakna (resp. låta sakna) o. dyl., t. ex. i isl. *hefna e-s* hämnas för något (el. för någons skull), *hefna e-m* (el. *á e-m)* hämnas på någon, kunde giva anledning att tänka på, om icke roten skulle kunna vara den som fins i vb. häva o. got. *hafjan,* här med sådan bet. som hos det identiska vb. lat. *capio* tager (jfr 1. hamn o. håv). Har kanske det nordiska hämd älst, ss. åsyftande en art av fäjd där rövande ock våldförande av egendom spelade en huvudroll, betytt: återtagande av något som fienden bortrövat (sedan: tagande av egendom till ersättning för egendom som man berövats?

Hämpling m. r.; lånat av likbet. lt. *hempling,* mlt. *henneplink,* motsv. mht. *henfelinc,* nht. *hänfling* m. i s. bet.; av lt. *hemp* o. s. v. hampa (se hampa). Andra namn på samma fågel äro ä. nsv. *hamptika* hos Lind 1749 samt plur. i olika handskr. av Stiernhielms Bröl. Besv. v. 23 *hämplickor* (väl från lt.) o. *hampspinkor;* i nuv. sv. dial. *hampespink, hampspik, hampsparv, hamptätting.*

Hämta v.; av likbet. fsv. *hæmta, hampta* (pres. *-ir* o. s. v., dock y. fsv. pret. *-adhe);* bif. med *n* för *m* genom assimilation (t. ex. i ÖGL ock ofta i y. fsv.) *hænta;* liksom isl. *heimta* hämta, kräva, draga, no. *hemta* samla, plocka (i vissa dial.), da. *hente* hämta ett till hem bildat verb, hvars älsta nord. bet. är »föra hem», väl formellt = ags. *hâmettan* förse med hem, härbärgera, grundf. germ. **haimatian.* Om verbet således till bildningen liknar de iterativa verben på got. *-atjan* o. s. v., bör det dock kanske såsom transitivt ock utan spår till iterativbetydelse icke direkt föras ihop med sådana verb. Måhända förutsätter det ett nomen, germ. **haimat-* el. dyl., bildat med germ. *t-,* förgerm. *d*-suffix?

Hän adv. o. prefix; av olika härkomst. 1) Folkspråklig form för hädan i bet. bort härifrån, t. ex. imper. gå hän; jfr dän för dädan. 2) Oftare, ish. ss. förenat med åtskilliga verb, lånord från lt.; jfr y. fsv. *hen* bort, *for hen* framåt, da. *hen* hän; av mlt. *hen* bort, hän, hvilket jämte mndl. *hene,* nndl. *heen* förutsätter en fornform = fht. *hina* i s. bet., hvarav nht. *hin;* jfr ags. *hin-* (i sammans.) bort. Ordet är med egentlig bet. »härifrån» bildat av germ. *hi-* »den här» (i hit o. s. v.), likt fht. *dana* därifrån av demonstrativstammen germ. *þa-* »den». — På 1600-t. fans sv. biform med kort *ä* (ibland skriven *hänn),* antingen närmast från da. eller från en dylik lt. variant = mlt. *henne* av fsax. *hinana* härifrån; jfr fht. *hinana* samt fsax. fht. *hinan,* ndl. *henen* ock ags. *heonan* i motsv. bet. — Lånord med hän- ss. prefix äro rätt unga i svenskan; de flästa som det tycks närmast från danskan. Serenius 1741 o. Lind 1744 hava endast hänseende o. hänvisa = da. *henseende* (för nht. *hinsicht), henvise,* Sahlstedt 1773 har dessutom hänleda, hänskjuta = da. *henlede, henskyde,* Möller 1790 hängiven, hänrycka = da. *hengiven, henrykke* (jfr nht. *hinreissen),* Weste 1807 hänföra i två bet. a) anse höra till = da. *henføre,* b) hänrycka (kanske bildat i svenskan för fr. *transporter?),* Dalin 1850 bl. a. hänsyn ss. ett nytt lånord av da. *hensyn* (detta för nht. *rücksicht);* först i ännu yngre ordböcker träffas häntyda o. hänvända sig (jfr motsv. i da. o. tyska).

Hända v.; av fsv. *hænda* med lika bet. jämte äldre bet. gripa, taga, mottaga, nå, motsv. isl. *henda* i s. bet., även beröra, da. *hænde* hända; denom. till hand = urnord. **handian,* egentl. gripa el. beröra med handen; sål. med en betydelseutveckling som ytterst utgår från föreställning om händelsers beroende av personligt åtgörande. Liknande kan sägas om en del andra synonyma uttryck, om också grundbet. annars kan vara alldeles olika; jfr t. ex. det bär så till el. det därmed till grundbet. lika tilldraga sig av lt. *dragen* bära med subst. tilldragelse el. bibelns det begav sig el. det ville sig så, m. fl. dyl. — Händelse r., motsv. da. *hændelse* c. i s. bet.

Händig adj. (känt från 1506 i n. *hendocht* ss. adv. snabbt); jfr väsentl. likbet. adj. no. *hendig, handig* (m. m.), isl. hos Bj. Hald. *hendugr, höndugr* (jfr hos ClVigf. adv. *höndulega),* da. *hændig,* lt. *händig* ock lt. ndl. *handig* samt eng. *handy.* Ordet, som hos oss genom *i*-omljudet röjer sig vara lånord från lt., är formellt ock kanske även etymologiskt = det av hand avledda adj. som annars fins i västgerm. språk (även mht. *hendec, handec,* nht. *händig)* dels i bet. »gjord med handen», dels i bet. »-hänt». Skulle emellertid få antagas delvis annat etymon ock samband med got. *handugs* vis, som man förmodat vara sl. m. fornir. *cond* förstånd, eller med fht. *hantag,* mht. *handec* bitande, skarp, bitter, som man sammanställt med gr. *κεντέω* sticker o. *κοντός* stång, stake, så har man dock otvivelaktigt överallt associerat med hand. Ock till detta sista ord hör i alla händelser adj. behändig, som till bet. nära liknar vårt utan *be-* bildade adj.

Hänga v.; av fsv. *hængia* hänga ss. trans. o. intrans. sv. v. (dock även pret. *hænk,* intrans.), motsv. da. *hænge;* kanske ss. intrans. utgånget från forntida till starkt verb hörande *-ia*-presens, annars motsv. isl. *hængia* sv. v., faktitiv till isl. *hanga* st. v. intrans. hänga. Motsv. faktitivverb = urgerm. **hangian* fins även i meng. mlt. o. fht. *hengen* (som fordom även hade den nu hos ndl. *gehengen* förekommande bet. tillstädja, ursprungl. låta tygeln el. dyl. hänga, släppa efter) samt nht. *hängen.* Hithörande ock till bet. motsv. verb äro annars: a) Starka o. med ursprungl. redupl. preter. dels got. (fsax.) fht. *hâhan,* ags. *hôn* i trans. bet. (mlt. *hân,* mndl. *haen;* grundf. germ. **hañhan),* dels eng. *hang,* mlt. ndl. nht. *hangen* (intrans. o. trans.). b) Svagt böjda o. med intrans. bet. dels got. *hâhan (-ai-),* dels isl. *hanga (-ngd-),* ags. *hangian,* fsax. *hangôn,* fht. *hangên.* Till den germ. roten *hanh: hang* »hänga» har man velat finna motsvarighet, med sekundära betydelser att härleda från förmodad äldre bet. »sväva», i sanskr. *çaṅk-* v. bekymra sig, frukta, misstro, tveka, tvivla, *çaṅkâ* f. bekymmer, fruktan, tvekan, o. s. v. samt i lat. *cunctari* v. dröja, tveka (hvarmed annars sammanställts isl. *hǽtta* riskera hos Noreen: Urg. Lautl. s. 25). Hos Falk o. Torp föreslås att fatta den germ. roten ss. nasalerad form av roten för armen. *kaχ* hängande, *kaχem* hänga upp, d. v. s. roten skulle vara ie. **ke(n)k* ock denna skulle vara densamma som dessa förf. antagit i bet. »vara krokig» (se ovan under 1. hake), ock det skulle sedan hava utvecklat sig en bet. »fästa vid krok, hänga upp». Men om så vore, finge man väl lov att förutsätta ett forntida subst. med konkret. bet. »krok» ss. grundval för hela den germ. ordgruppen ock tänka sig det starka vb. got. *hâhan* o. s. v. som sekundärt bildat efter analogi till ett gammalt denominativverb med utseende av

faktitivverb(?). — Hängsle n., bif. hängsla r. o. -sel r. el. n. (*byxhängsel* n. hos Lind 1749); jfr i olika specialbet. (icke om byxhängsle, som synes vara en särskilt svensk bet.) no. *hengsla* f., *-sle* n., da. *hængsel* c., lt. nht. *hängsel,* lt. ndl. *hangsel,* även lt. *hängels,* mlt. *hengelse* n.

Hängmatta r., lånord, väl hos oss från lt., motsv. da. *hængematte,* nht. *häng(e)matte* jämte ä. nht. *hangmatte* efter ndl. *hangmat* f., en efter ndl. *mat,* mndl. *matte* f., mlat. *matta* f. i bet. madrass (av halm el. dyl. för munkar el. för matroser) ändrad form av ä. ndl. *hangmak,* som är liksom fra. *hamac,* eng. *hammock* lånat av sp. *hamaca,* hvilket jämte själva saken är av västindiskt-karibiskt ursprung. I ndl. omtyddes ordet efter *hangen* hänga; jfr i eng. från 1555 uttrycket »hangynge beddes» om *hamacas* (se Murray).

-hänt adj. (*-händt*) i sammansatta av hand bildade adj. ss. barhänt o. många andra; motsv. isl. *-hentr* (med adv. ss. *miǫk, vel*) försedd med så el. så beskaffade händer, no. *-hendt* i *berrhendt* barhändt o. s. v. En sidobildning (nu hos oss mindre vanlig, åtm. i hvardagsspråk) är -händ, på 1600-t. t. ex. *eenhänd* »mancus», fsv. t. ex. *en-, lang-hænder,* motsv. isl. t. ex. *ein-, lang-hendr.* Detta senare har form av regelmässigt partic. pass. till ett denominativverb = urnord. **handian* (formellt = hända, s. d.). Det förra åter är bildat med *t* likt åtskilliga till samma böjningstyp hörande fornnordiska verb med långstavig stam på *-n, -nn* el. *-l, -ll,* där *t* antingen uppkommit av äldre tonlöst *þ* efter tonlöst *n, l* eller beror på efterbildning. Men oförklarat är, hvarföre *t*-formen här utbrett sig till stam på *-nd,* avvikande från bruket hos värkliga particip till verbstammar på *-nd.* Jfr med sådant *t* även -lynt i misslynt m. fl. (nu utan sidoform), fsv. *-lynter* i *mislynter* (men isl. *iafn-, mislyndr;* av fsv. isl. *lund,* grundordet till fsv. *-lynde,* isl. *lyndi,* nsv. lynne) samt -länt i hög-, låg-, sidlänt av land, väl en jämförelsevis ny variant till -länd.

Häpen adj., hvartill häpna v., häpnad r., ett tydligen gammalt, ehuru först i ä. nsv. uppvisat ord: jfr i N. Test. 1526 pl. *häpne* (Mark. 9: 6, 15), subst. *hepenheet* (Mark. 16: 8); i Lex. Linc. *häpen, häpin;* i Syll. 1649 vb. *häpna,* även *häpnas* i s. bet. Adjektivet är variant med *a*-omljud, d. v. s. med urnord. *e* för *i,* till no. *hipen, hippen* = som är i spänd väntan, nyfiken, da. *forhippet* för äldre *forhippen* begiven på, egentl. partic. pass. till verbet sv. dial. *hipa* gapa av undran, draga hårt efter andan, t. ex. av häpenhet (Rietz 257), no. *hipa* stå (sysslolös) ock gapa, längta, åtrå, ä. da. *hibe* åtrå, *forhibe sig* förälska sig. Detta verb, som väl ursprungl. betytt kippa efter andan (med öppen mun) el. dyl., kan vara ett slags paralellbildning till no. *hika,* da. *hige* i liknande bet. (jfr hicka) ock får kanske ytterst härledas från ett onomatopoetiskt uttryck för häftig andning el. dyl. Möjligen kunde roten *hīp* vid sidan av *hīk* vara sekundär ock ha fått *p* genom kontamination t. ex. med gapa?

1. **Här** r.; av likbet. fsv. *hær* m., motsv. isl. *herr* m., da. *hær* c., got. *harjis* m., ags. *here* m., fsax. fht. *heri* (m. el. ish. i ht. n.), nht. ndl. *heer* jämte ndl. *heir* n.; ett subst. med bet. krigshär, fordom även i allm. skara människor, med stam germ. **haria-,* motsv. ie. **korio-* ock samma ord som ir. *cuire* m. skara, preuss. *karia-* (nom. sing. *kragis,* väl för **kargis*) krigshär. En utvidgad form härtill är kanske gr. *κοίρανος* härförare, härskare, som då vore samma ord som isl. *Heriann,* ett namn på Oden

såsom krigsgud; se Bugge i (P. B.) Beitr. XXI 422. Jämte denna stam på ie. *-io-* synes ha funnits en likbet. *s*-stam, att döma av avledda ord ss. fno. isl. *hersir* m. hövding o. forngerm. mansnamnet *Hariso* samt kanske nht. *harsch* o. *harst* m. krigarskara. Grundord är väl det subst. med grundf. ie. **koro-* som fins i litau. *karas* m. krig, ock hvartill väl stå i avljudsförhållande fslav. *kara* (där *a* fordom var långt) strid (nyslav. med bet. straff) ock fpers. *kâra* kär.

2. **Här** adv.; av likbet. fsv. *hær,* motsv. isl. *hér,* da. *her,* got. ags. fsax. *hêr* (jämte fsax. *hîr),* eng. *here,* ffris. *hîr,* fht. *hear, hiar,* ndl. nht. *hier* jämte nht. *hie;* ett med suffix *-r* likt där o. hvar bildat lokaladverb, däri ingår en form av den pronominala grundstammen för hit o. hädan. Den här föreliggande germ. stamformen *hé-* vid sidan av *hi-* anses bero på ett äldre germ. *hę̂.*

3. **Här-** prefix i ord där bet. har avseende på ursprung, motsv. da. *her-* i *herkomst.* Lånat från tyska, åtm. väsentl. från ht. Möjligen från lt. *her-* i det älsta hithörande sv. ordet härkomst r., på 1600-t. *herel. härkomst* (= »cunabula», »natales» i Lex. Linc. o. s. v.) = mlt. *herkomst, herkum(p)st* f., dock i lt. känt endast i bet. tradition, sed (likt nht. *herkommen* n.), samt nht. *herkunft* f. härkomst. Dock kan också detta ht. ord hava upptagits med omdaning efter da. o. sv. *-komst* i andra lånord från lt. I övrigt är vårt härlånat av nht. *her-*. Härröra, som fins hos Serenius 1734 (art. *spring)* samt de senare framträdande härflyta, härleda, härstamma äro försvenskade av nht. *herrühren, herfliessen, herleiten, herstammen.* Prefixet är = nht. *her* i bet. »hit» (jfr da. *hidrøre* härröra), fht. *hera* hit, lokaladverb sl. m. 2. här o. hit, men något oklart till sin grundform. Måhända får det ställas ss. form med *a*-omljud närmast vid sidan av den likaledes rätt oklara got. imper. *hiri* »kom hit» med dual. *hirjats* o. plur. *hirjiþ?*

Härad n.; av fsv. *haraþ* n. (bif. *-æþ, haraþ, -æþ,* y. fsv. *hærradh, -edh, hærret, hærit)* bygd, näjd, härad, härads inbyggare, i ortnamn även om mindre område ss. socken; motsv. isl. *herað* n. (senare *hierað,* fno. *hærað*) i s. bet., fda. *hæræth,* nda. *herred* n. härad (lånord från fda., i liknande bet. brukat i Schleswig: nht. *harde* f. jämte *hardesvogt* = da. *herredsfoged).* En *ia*-stamsform är fsv. *hæræþe (har-), hæraþe* n. i s. bet. Ordet är väl, ss. allmänt antages, ursprungl. sammansatt av fsv. *raþ,* isl. *ráð* n. = nsv. råd. Forntida längd hos *a* i andra stavelsen framgår av frånvaron av synkope vid böjning. Ock en gammal variant med *å* av *ā* i starktonig ställning torde vara nutida *-rå* i norrländska sockennamn ss. *Nordingrå, Vibyggerå* = fsv. *Nordhungaradh, Wibygioradh* (se Brate i Arkiv IX 135). Förra leden antages mäst vara fsv. *hær,* isl. *herr* m. = nsv. 1. här (om formväxlingen se Noreen i Arkiv V 389, not.). Grundbet. skulle efter Falk (i Arkiv IV 358 o. s. v.) vara »makt att råda över en här», hvarav bet. »bygd, distrikt stående under en hövding». Men då nyare isl. *hierað* (olikt fno. *hærað,* se Sievers i Beitr. XVI 242 o. Noreen: Altisl. Gr.[3] § 99) synes förutsätta fornform med *e* av annat slag än det genom *i*-omljud av *a* uppkomna, saknas icke anledning att med Brate (Arkiv IX 133) förmoda, att härad kan vara gammal nordisk variant till det som lånord från England i fsv. *hirþ,* isl. *hirð* f. (se hird) föreliggande germ. subst. **hîwa-rǣða-* »husligt förhållande, familjeväsen» (nht. *heirat* giftermål). Ordet skulle då ss. motsv.

fornnord. ***hérâð*** med långt *é* av förliterärt ****hew-râð*** vara sammans. med ett germ. ****hīwa-***, med *a*-omljud ****hĕwa-***, en avljudsform med kort vokal till ****hîwa-***, ock hava grundbet. »hem, familj», hvarav bet. »hembygd», sedan »härad» i nyare mening. Å andra sidan kan för den gamla härledningen från här anföras, att vissa fornformer, t. ex. fno. ***hærað*** o. fsv. dial. ***haraþ***, synas hänvisa till urnord. form med *a* i förstavelsen. Man får kanske sål. antaga, att två etymologiskt skilda ord här sammanträffat? Jfr Noreen: Altschw. Gr.[3] § 297, Anm. 2.

Härbärge n.; av fsv. ***hærbærghe*** n. härbärge, logis, (sov-)rum, bostad; jfr i s. bet. fno. isl. ***herbergi*** n., da. ***herberge, -berg;*** bif. fsv. ***hærbyrghe***, fno. ***herbyrgi, -birgi*** n. samt ä. da. ***herborg*** n. Väl ett gammalt lånord, väsentl. från lt., åtm. i den vanliga formen = mlt. ***herberge*** f., hvilket väl därföre att det upptogs i oförändrad form på *-e* blev neutr. i nordiska språken. De äldre nordiska biformerna äro kanske delvis nybildade varianter till ordet ss. verbalsubst. till bärga efter detta verbs biformer, ss. fsv. ***byrghia*** o. s. v., men delvis får kanske också antagas lån från England? Jfr meng. ***hereberge, herberge, -burhe, -borwe*** (m. m.), neng. ***harbour*** härbärge, skyddande tillläggsplats för fartyg, hamn (icke gärna, ss. ofta förmenats, av nordisk härkomst). Jfr vidare fsax. fht. ***heriberga*** f. härbärge, även krigsläger, nht. ***herberge*** f., ndl. ***herberg*** f. härbärge, nu mäst om sämre värdshus. Ordet, hvarav lånats ital. ***albergo***, fra. ***auberge*** o. s. v. härbärge, ffra. ***he(r)berge*** även krigsläger, är en gammal sammans. av 1. här ock ett till vb. bärga hörande fornvästgerm. subst. motsv. isl. ***biǫrg*** f. hjälp, urgerm. ****berȝô*** f. »skydd». Betydelsen är sål. egentl. = skydd (hvad som skaffar tak över huvudet) åt en här; sedan: åt folk i allm. — Härbärgera v., med da. ***herbergere*** efter lt., där nuv. ***harbargéren*** dock har inskränktare bet. hålla gästgiveri; hos oss ersättande fsv. ***hærbærgha*** el. ***-ghia*** = låta få härbärge, mlt. ***herbergen*** o. s. v.

1. **Härd** r. eldstad, smälthärd o. s. v., hos Sahlstedt 1773 endast metallurgisk term; av fsv. ***hærþer*** m. smälthärd, känt som bärgsmansord från 1340-t., antagligen härstammande från samma trakt av Tyskland som gruva o. hytta. Jfr fht. ***herd***, fsax. ***herð***, mlt. mht. ***hert, herd-***, nht. ***herd***, ndl. ***haard*** m., ags. ***heorð***, eng. ***hearth*** eldstad, härd. Med vilkor att fht. mht. (nht. dial.) ***hard*** m. i bet. jord, mark är etymologiskt skilt (sl. m. isl. poet. ***hiarl*** n. land?), har man tänkt sig härd möjligen höra till en rot germ. ***her*** med bet. brinna el. dyl., kanhända den som med avljud ingår i isl. ***hyrr*** m. eld o. got. ***hauri*** n. kol (jfr dock en balt.-slav. rot ***kur*** i bet. elda m. m., se Zupitza: Germ. Gutt. s. 114) samt med variantform lat. *cre* i *cremare* bränna, vidare med annat avljud i fht. ***harsta*** rostning, mht. mlt. ***harst*** m. rostningsredskap (även, likt ndl. ***harst***, i bet. stekkött, stek), ags. ***hierstan*** v. rosta, steka, litau. ***kársztas*** adj. het, ***karsztis*** m. glödhetta, lett. ***karsēt*** v. upphetta, o. s. v.?

2. **Härd** (f.) skuldra (i dial., brukat i pl. på *-ar)*; av likbet. fsv. ***hærþ*** f., motsv. isl. ***(herðr*** f.) plur. ***herðar***, ä. da. samt da.-no. ***hærde*** c. skuldra (tidigt lånat fi. ***hartio, hartia*** o. s. v. i lika bet.), fht. ***harti***, mht. ***herte*** f. skulderblad, urgerm. ****harðî***, ****harðiô-*** f. Ordet ser ut som avledning till adj. hård. Men hur skall man tänka sig betydelsesambandet? Ursprungl. besläktat är väl fht. (dat. plur.) ***skerten*** skuldror. Det annars sammanställda ry. ***kortyški*** f. pl.

skuldror har avvikande vokalism (nämligen, om det är äkta slaviskt, till ett urslav. **kŭrt-* med *u*-vokal).

Härda v. o. i olika bet. fram-, uthärda; med ändrad konjug. av fsv. *hærþa* (pres. *-ir* o. s. v.) a) göra hård, b) hålla ut (med), motsv. isl. *herða,* da. *hærde,* got. *ga-hardjan,* ags. *hierdan,* fsax. *gi-herdan,* mlt. *herden* o. s. v., denom. till adj. hård, dels överallt med faktitivbet. göra hård, dels i somliga språk (bl. a. i mlt. o. no.) = hålla ut (egentl. vara hård = okänslig el. motståndskraftig), i isl. även trycka hårt.

Härdig adj. med (i ordböcker ganska sent förekommande) sammans. ihärdig; av fsv. *hærdhogher, -ugher* härdig, som kan stå ut, sammans. *fulhærdogher* ståndaktig, hårdnackad, *ilhærdogher* hårdsinnad, elak, motsv. no. *herdig,* ä. da. *hærdig,* även *fuld-, ildhærdig,* mlt. *herdich,* även *vulherdich* i lika bet., mht. *hertec* hård, sträng, med subst. nht. *härtigkeit.* Adjektivet är väl hos oss delvis lånat från mlt., men delvis (ätm. ihärdig) inhemskt. Närmaste grundord är väl något abstrakt subst. till adj. hård. Sådana äldre sv. subst. äro: 1) Fsv. *hærdhe* f. i *enhærdhe* hårdnackenhet, *ilhærdhe* hårdsinthet, ondska, motsv. isl. *herði* f. hårdhet, uthållig kraft, mod, fht. *hertî,* nht. *härte* f. hårdhet (germ. grundf. **harðîn-).* 2) Fsv. *hærdha* f. hårdhet (i sinnet), isl. *herða* f. härdning (t. ex. av äggen på ett vapen), hård behandling (germ. grundf. **harðiôn-).* 3) Ett hos Weste 1807 förekommande enstavigt *härd* härdning, *härd i stål* (kanske = ett fsv. **hærþ,* motsv. fht. *hertida* f. hårdhet eller ock sekundärt bildat efter själva adj. härdig, resp. till vb. härda?). — För formen ihärdig (om icke möjligtvis nybildad efter istadig bredvid stadig el. dyl.?) förutsättes kanske ett verbalt uttryck *härda i,* intrans., till bet. snarlikt hänga i, ligga i. Att själva uttrycket funnits, framgår av subst. *ihärdning* hos Möller 1790 i frasen *när det kommer til ihärdningen* = »wenn es aufs äusserste, aufs letzte kommt», ehuru bet. där snarast synes bero på bildlig användning av ett metallurgiskt uttryck.

Härfågel m. r., nyare namn på Upupa epops, i ordböcker före Sahlstedt 1773 kallad *(h)wipa* (hvilket ord mindre ofta påträffas även i sin nuv. bet. Vanellus); troligen jämte da. *hær-* (ä. da. *hærre-)fugl* ock ä. nht. *heervogel* i s. bet. av lt. härstamning. Ett annat namn på härfågeln är da. *hærpop,* där senare delen, liksom lat. *upupa,* gr. *ἔποψ* ock flera nyare språks benämningar, ss. eng. *hoopoo* o. s. v., är en onomatopoetisk bildning, åsyftande att härma lätet. Förra delen har man hänfört till 1. här, i det enligt uppgift, som kan synas stödjas av sv. dial. *ofresfågel* ock *oäringsfågel* = härfågel, denna fågels läte förr troddes bebåda krig ock dyr tid. Men denna folktro kan nog vara rätt ung ock föranledd just av namnet, som kanhända ursprungl. haft helt annan bet. Näppeligen har dock det tyska *heer-,* ss. antages i D. Wb., något att göra med mht. *hor* träck. Skulle icke snarare detta *heer-* (även i *heergans* ss. ett namn på häger?) egentl. vara = ett mlt. **hêr,* fornlt. **hehar(a),* motsv. fht. *hehara,* nht. *häher,* som jämte sidoformen lt. *heger* o. ags. *higora* är namn på nötskrika el. annan snarlik fågel (bl. a. blåkråka i nuv. tyska)? Om detta ords etymon se art. häger. En viss likhet med vårt ord har fi. *harja-lintu* härfågel, dock svårligen (om icke genom omtydning efter svenskan?) hithörande; jfr hos Lönnrot *harja-lintu* = kungsfågel (av fi. *harja* kam, t. ex. på fågelhuvud).

Härja v.; av fsv. *hæria* göra anfall med här, hemsöka med krig, härja, plundra, motsv. likbet. isl. *heria,* da. *hærge,* ags. *hergian (-igan),* eng. *harry,* fht. *heriôn* o. fht. fornlt. *herrôn,* mlt. *heren* (ndl. nht. *verheeren);* denom. till 1. här (eller till dettas förmodade grundord med bet. krig).

Härlig adj.; av fsv. *hærliker* ståtlig, präktig, härlig, motsv. da. *herlig;* lånord från mlt. = fsax. *hêrlik,* ndl. *heerlijk,* fht. *hêrlich* i s. bet., bildat av adj. fsax. fht. mht. *hêr* förnäm, hög, majestätisk (i mht. även: stolt, glad, helig), nht. *hehr;* antagligen samma som isl. *hárr* o. ags. *hâr* (eng. *hoar,* bif. *hoary)* gråhvit, gråharig, gammal, av ett urgerm. **haira-,* innehållande samma germ. *hai-* »skina, vara klar» som fins t. ex. i heder (s. d.). Hos detta adj. synes ur grundbet. »skinande, ljus» ha utvecklats bet. »gråhvit, gråhårig, gammal», vidare bet. »ärevördig, förnämlig» ss. personligt epitet för en överordnad ock kanske väsentl. etikettsmässigt titel-ord, likt det av komparativen till samma adj. uppkomna härre ock därmed synonyma romanska ord, som härstamma fran lat. *senior* äldre. — Sidoform till vart adj.: **Härrlig,** motsv. nht. *herrlich,* beroende på tidig blandning med ett annat av härre bildat adj., som egentl. betydde »härremässig»: fsv. *hærraliker,* isl. *herraligr,* fsax. *herrilik* (?) o. s. v. Fonetisk anledning till sammanblandningen kan ha varit, att av substantivets fornform *hêrro* uppstod senare lt. o. ndl. *hêr(e)* med förkortning av *rr* efter *ê,* hvarjämte kanske *ê* förkortades frf. *rl* i mht. *hêrlich.* Jfr härre.

Härma v.; av ett fsv. icke uppvisat verb, antagligen böjt efter nuv. 2 konjug., motsv. isl. no. *herma* (pres. isl. *-ir,* no. *-er,* o. s. v) i s. bet., även berätta, referera, citera, da.-no. *hærme* härma (grundf. germ. **harmian),* väl egentl. = med rösten härma, återgiva hvad man hört, sl. m. lat. *carmen* n. sang, recitation, besvärjelse; till en ie. rot *kăr,* som även fins i gr. *κῆρυξ* (dor. *κᾶρυξ*) härold samt i sanskr. *kâra-* m. (lov-) sång, *kâru-* o. *kiri-* m. lovsångare, skald, *carkar-* v. omtala med beröm, *kîrti-* o. *carkṛti-* f. omtalande, berömmelse. Med denna rot sammanhänger väl den germ. roten *hrô* (o. dess på olika konsonanter utbildade biformer), som omtalats under berömma.

Härnad r. *(härnad* f. o. n. hos Lind 1740), antagligen ett nyare literärt lånord av isl. *hernaðr* m., verbalabstr. till isl. *heria* = sv. härja.

Härold m., i bibeln 1541 *härold,* pa 1600-t. i Lex. Linc. o. s. v. *härhold, -håld, -hålt (hershold);* lånord närmast fran mlt.; jfr likbet. da. o. nht. *herold,* mlt. *herholt,* mht. *heralt, -olt, -olde,* ndl. *heraut,* meng. o. neng. *herald* jämte meng. *heraud;* av romansk o. väsentl. fransk härstamning = ffra. *heralt, herault, -aut,* mlat. *heraldus, haraldus,* ital. *araldo* o. s. v. härold: tydligen ett från början germanskt ord. Det förklaras vanligen efter Diez ss. = det i mansnamnet *Haraldr,* fsax. *Har-, Heriold,* forntysk-lat. *Chariovaldus* föreliggande subst. med bet. »den över en här rådande», sammans. av 1. här ock ett germ. nomen **walða-* »maktegande» sl. m. våld, välde o. s. v. Med denna etymologi finge antagas, att arten av en »härolds »åliggande kommit att med tiden betydligt förändras, såsom fallet varit med en del andra gamla namn på ämbetsmän; jfr t. ex. marskalk o. marsk, ursprungl. liktydiga med »hästesvän» (så ännu i fodermarsk), eller det till grundbet. likartade lat. *comes stabuli,* hvarav dels fr. *connétable,* dels vårt konstapel, eller lat. *major (domus),* hvarav dels fra. *maire,* dels

nht. *meier* o. s. v. Ett nyare försök (omnämt t. ex. hos Murray) att förklara härold av fht. vb. *haren, heren* ropa, skrika (jfr gr. *κῆρυξ* härold, väl sl. m. detta verb, se härma) synes förfelat, emedan det forngerm. ordets efterled endast tyckes passa till konkret subst. ss. förled.

Härre m., en i y. fsv. framträdande form (nom. sing.) för fsv. *hærra* m. härre; jämte likbet. isl. *herra* (yngre bif. *herri),* da. *herre,* även ags. *hearra* (hvarav väl isl. *harri)* m. ett gammalt lånord av fsax. *hĕrro,* motsv. fht. *hĕrro,* en yngre form (hvarav mlt. mht. *herre,* nht. *herr)* med frf. *rr* förkortad vokal för fsax. fht. *hêrro* m. härre. En annan yngre form av samma ord, där *rr* förkortats efter *ê,* är fsax. fht. *hêro,* mlt. *hêre,* ndl. *heer,* ffris. *hêra.* Näst före namn el. titel brukas en kortform härr, ä. nsv. *her* (icke sällan med upprepning *herre her N.),* y. fsv. *hær, herr,* motsv. mlt. *her* (upprepat *here her N.).* Ordet är synkoperad form för *hêriro,* i fht. även brukat som subst. i lika bet., egentl. komparativ till adj. fsax. fht. *hêr* förnäm, hög, hvars superl. fsax. *hêrost(o)* även har bet. härre, furste. Detta adj. antages ha haft äldre bet. gråhårig, gammal, ock vårt ord skulle sål. till grundbet. liknat de synonyma avkomlingarna av lat. *senior* äldre, ss. ital. *signore,* fr. *seigneur* o. *sire* o. s. v. Se vidare härlig. — Härradöme n.; av fsv. *hærradöme* n. härres värdighet, makt el. maktområde, motsv. isl. *herradoemi* n., avledd variant till isl. *herradómr* m. i s. bet. — Härrlig adj., se härlig. — Härrskap n.; av fsv. *hærskap (herrskap)* n. härravälde, rike, överhet, förnämt folk, adelsfolk o. s. v.; med da. *herskab* lånat av mlt. *herschap, herschop (-schup)* f. (n.) i s. bet.; jfr likbet. nht. *herrschaft* f.

Härs i adv. härs ock tvärs; liksom *härt* i dialektvarianten *härt å tvärt* en nyare form, bildad till att rimma med det sista ordet; möjligen grundat på adv. (2) här, annars åtm. med *h-* hämtat från något pronominalt adverb, utgörande första led i uttryck med snarlik bet., ss. t. ex. hit ock dit el. dyl.

Härsk adj. (enda formen ännu hos Dalin 1850), nu mäst ersatt av det från vb. härskna (jfr gällen, variant till 5. gäll) utgångna **härsken**; ä. nsv. *härsk* i Lex. Linc. o. s. v., motsv. no. *hersk.* Jfr da. *harsk* i s. bet. (med ä. da. vb. *harskes* härskna), no. dial. *harsk* barsk (i tal), djärv, mlt. *harsch* sträv, nlt. *harsch* hård (till följd av uttorkning el. stelnande), nht. *harsch* sträv, hård, skarp, meng. dial. *harsk,* neng. *harsh* sträv, kärv, skarp, barsk. Därjämte fins isl. *herstr* adj. bitter, barsk samt mht. vb. *ge-, ver-harsten* hårdna, stelna. Kanske får den sv. o. no. formen med *ä*-ljud, som annars är svårförklarlig vid sidan av *harsk-,* anses uppkommen (med el. utan invärkan från *harsk-)* ss. en sekundär stamform till neutr. sv. *härst,* no. *herst,* som ursprungl. hört till samma adj. som isl. *herstr,* men uppfattats ss. egentl. uttalsform för *härskt,* likställd med *färst,* neutr. i hvardagstal till färsk, m. fl. dyl. former pa *-st* för *-skt* med utstött *k?* De båda ordstammarna, med grundf. germ. **harska-,* resp. **harstia-* el. dyl., torde höra till en rot med bet. »vara styv» el. »stel», som antagits av Hellquist i Språkv. Sällsk. Förh. 1891 —94 (Ups. Univ. Årsskr.) s. 94 f. samt i Nordiska Studier tillegnade Ad. Noreen (1904) s. 183 f. Denna rot finner Hellquist dels såsom utvidgad i olika former, bl. a. i harpa gammal käring (se 2. harpa), dels i formen germ. *har* (utan konson.-suffix) i sv. dial. *har* n. stengrund, klippgrund av uppstående stenar

(Rietz 244), isl. *hara* v. stirra, egentl. vara stel el. styv, mlt. *haren* vara skarp o. torr: om blåst, sv. dial. i Finl. (se Vendell: Pedersöre-Purmomålet s. 126) *hara* v. torka: om hö, blåsa: om torra vindar, *harog* adj. torr: om åker, bister: om väderlek. Betydelseutvecklingen hos härsk(en) bleve densamma som t. ex. hos lt. nht. *barsch* = sv. barsk ss. hörande till ie. roten *bhers* vara styv (: *bhr̥s* i borre, borst) el. hos mht. *garst* härsken till ie. roten *ghers* med lika bet., ävensom, ifall av samma rot som *härsk*, litau. *kartùs* bitter. Detta sista plägar man identifiera med hård. Också torde hård kunna föras hit, men då icke i egenskap av grundord till *harsk-*, ss. vanligen antagits, utan såsom en särskild bildning till härvarande rot, germ. *har*. Vid betydelseövergången till »härsken» kan förmedlingsbet. tänkas vara antingen (enligt Falk o. Torp, art. *harsk*) = belagd med hård skorpa: om förlegad matvara, eller = som käns sträv el. skarp (på tungan) el. dyl. Själva den germ. roten *har* vill Hellquist identifiera med den *s*-lösa biformen till ie. *sker* skära, som fins t. ex. i gr. *κείρω* v. skär. Om så är, synes spår av äldre bet. kunna förefinnas i mlt. *haren* v. hvässa (en lie).

Härska v. (i Syllabus 1649 *herska)*, motsv. da. *herske;* lånord från Tyskland = mlt. *herschen* (troligen med än långt än kort *e*), ndl. *heerschen*, nht. *herrschen* med *sch* av *s* efter *r* (jfr Kluge, art. *birschen)*, möjligen i mlt. tillika efter adj. mlt. *hersch* = nht. *herrisch;* mht. *hersen*, fht. *hêrisôn (hêrresôn)* vara härre, denom. till fsax. fht. adj. *hêr*, som ligger till grund för härlig o. härre. Man har antagit, att verbet, då dess bet. ansluter sig till härre, som ursprungl. är adjektivets komparativ, utgått från en gammal sidoform till den kända kompar. fht. *hêriro*, nämligen en form med *s* i suffixet i st. f. *r* = urgerm. *z* (jfr, kanhända av en dylik kompar., vb. ränsa, isl. *hreinsa*, ursprungl. = göra renare?).

Härv r. räfsa (i uppsvenskt folkspråk), ä. nsv. *härf* f. räfsa, harv, fsv. i ack. *an-hærwi* i SdmL.; en avledd variant till harv (s. d.).

Härva r., ä. nsv. *härfwa* f., motsv. no. *herfa* f.; jfr ä. nsv. *garn-harfwe* i s. bet. hos Spegel 1712; andra samhöriga ord: härvel ock sv. dial. *härvträ*, hos Lind 1749 *härf-* o. *harfträ*, ä. da. *hær(re)-* o. *harretræ*, namn på redskap för garnvindning, samt verben härvla, ä. nsv. *härfwa* o. *harfwa* (Lind 1749), ä. da. *hærre* härvla; avledn. till ett förliterärt nord. **harƀ-*, likbet. med *hasp-* i haspel ock i andra ord som omtalats under hasp. Man förmodar, att detta fornnord. **harb-* beror på urgerm. **hazƀ-*, som skulle vara sidoform med *zƀ* näst före huvudaccenten till *hasp-*, starktonig form. Som ett annat fall av växling *sp: zƀ* har man anfört mht. *knospel* brosk jämte *knorbel* i s. bet. Se Falk o. Torp, art. *haspe* II.

1\. **Hässja** v. (nu dialektiskt) flåsa häftigt, i äldre ordböcker *häsja* (Sahlstedt 1773) el. *hessja;* jfr no. *hæsa* v. i s. bet., även pusta (ut) = hämta hvila, m. m., ä. da. *hæse* flämta; adj. da. *hæs(e)-blæsende* andfådd, väl ombildat av partic. pres. till lt. *häsebäsen* v. (var. *häsepesen)* kippa efter andan, vara andlöst ivrig, onödigt brådskande; jfr ock lt. *hesapen, heisapen* flämta. Sammanställningen av no. o. da. *hæs-* med adj. da. *hæs* o. *haas*, sidoformer till sv. hes (se Falk o. Torp, art. *hæs)* passar icke för det sv. verbet, hvilket måste antingen (jfr 1. hyssa: hyssja) vara onomatopoetisk form med nyare *sj*-ljud eller, ifall = ett fsv. **hæsia*, hava kort *æ* = urgerm. *ĕ*. Månne icke snarast hela ordgruppen är väsentl.

Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.
Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.
Arvidi = Manuductio ad poesin svecanam vthaff A. Arvidi, 1651.
Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.
Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs, 1767—71.
Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.
Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.
D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.
Falk o. Torp = Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog af Hj. Falk og Alf Torp.
Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.
v. Grienberger: Got. Wortk. = Untersuchungen zur gotischen Wortkunde von Th. von Grienberger (Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss.), Wien 1900.
Idg. Forsch. = Indogermanische Forschungen.
Jessen = Dansk etymologisk Ordbog ved E. Jessen.
Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.
Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.
Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.
Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.
Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-svecogermanicum. 1640.
Murray = A New English Dictionary, edited by Dr J. A. H. Murray (= the Oxford engl. dictionary).
Noreen: Altschw. Gr. = Altschwedische Grammatik von A. Noreen.
Noreen: Sv. Etym. = Svenska etymologier af Ad. Noreen (Skr. utg. af Hum. Vetenskapssamf. V. 3).
Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).
N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.
P. B. Beitr. = Paul's & Braune's, resp. Sievers' Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.
Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891).
P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.
Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.
Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.
Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.
Rydqv. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.
SchLb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.
Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.
Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.
Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.
Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.
Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.
Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenbock der Nederlandsche taal door J. Vercoullie.
Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste 1807.
Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur.
Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.
Zupitza: Germ. Gutt. = Die Germanischen Gutturale von Ernst Zupitza (1869).

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhållanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara särskilt populär.

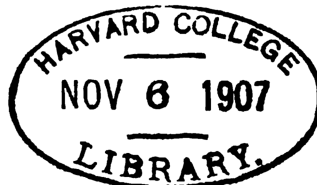
Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, dock så att här ofta hänvisas till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna ock iakttages större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germanska språk som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhållande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd, lämnas åsido.

Arbetet, för hvars författande Svenska akademien välvilligt lämnat understöd, skall utgivas i omkring femtio ark, fördelade i häften om minst tre ark tvåspaltig större oktav till ett pris af 25 öre för hvarje ark.

Tryckfel: S. 351 i kolumnrubr. läs: HÄCK—HÄDAN.

Uppsala, Edv. Berlings boktryckeri, [illegible]

ETYMOLOGISK

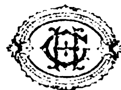
SVENSK ORDBOK

AV

FREDR. TAMM.

ÅTTONDE HÄFTET.

HÄSSJA—KARSK.

STOCKHOLM,
HUGO GEBERS FÖRLAG.

HALLE A. S.,
RUDOLF HAUPT.

Pris: 75 öre.

Se omslagets övriga sidor.

Viktigare förkortningar.

ags. = angelsaxisk(a)
art. = artikeln
balt. = baltisk(a)
bet. = betydelse(r)
bif. = biform(er)
c. = communis generis (denkön i danska)
da. = dansk(a)
demin. = deminutiv
denom. = denominativ
dial. = dialekt(er, -isk)
eng. = engelsk(a)
f. (i fda., ffra., ffris., fno., fslav., o. s. v.) = forn-
fgutn. = forngutnisk(a)
fht. = fornhögtysk(a)
fi. = finsk(a)
fra. = fransk(a)
frf. = framför
fris. = frisisk(a)
fsax. = fornsaxisk(a)
fsv. = fornsvensk(a)
förgerm. = förgermansk(a)
germ. = germansk(a)
got. = gotisk(a)
gr. = grekisk(a)
grundbegr. = grundbegrepp
grundf. = grundform
ht. = högtysk(a)
ie. = indoeuropeisk(a)
ir. = irisk(a)
ish. = isynnerhet
isl. = fornisländsk(a)
i st. f. = i stället för
ital. = italiensk(a)
jfr = jämför
lat. = latin
lett. = lettisk(a)
likbet. = likbetydande
litau. = litauisk(a)
lt. = lågtysk(a)
meng. = medelengelsk(a)
mht. = medelhögtysk(a)
mlat. = medellatin
mlt. = medellågtysk(a)
mndl. = medelnederländsk(a)
motsv. = motsvarande
mt. = mellantyska (»mitteldeutsch»)
n. (i nda., neng., nfra., nlt., nndl., nno.) = ny-
ndl. = nederländsk(a)
nht. = nyhögtysk(a)
nisl. = nyisländsk(a)
no. = norsk(a folkspråket)
nord. = nordisk(a)
nsv. = nysvensk(a)
nuv. = nuvarande
pc. = particip
pg. = portugisisk(a)
pol. = polsk(a)
prov. = provençalsk(a)
r. = ord med realgenus (denkön)
ry. = rysk(a)
sammans. = sammansatt, eller: sammansättning
sanskr. = sanskrit
s. bet. = samma betydelse
s. d. = se detta ord
slav. = slavisk(a)
sl. m. = släkt med
sp. = spansk(a)
ss. = såsom
suff. = suffix
sv. = a) svensk(a), b) svagt
sål. = således
urgerm. = urgermansk(a)
urnord. = urnordisk(a)
uttr. = uttryck(et)
v., vb. = verb(et)
y. = yngre
västgerm. = västgermansk(a)
åtm. = åtminstone
ä = äldre

onomatopoetisk, så att *häs, häs* direkt skola uttrycka häftigt flåsande?

2. **Hässja** r., motsv. no. *hessja* f. hässja, ä. da. *hø-hæsse* höstack, utvidgad (*n*-stams-)variant till sv. dial. *häs* (m.), fsv. *hæs* hö- el. halmstack, no. *hes* f. (pl. *hesjar*), hässja, höstack, da. *hæs* c. höstack (urnord. **hasiô-* f.). Härtill vb. hässja, motsv. no. *hesja* i s. bet., ä. da. *hæsse* stacka (hö). Emedan fno. o. nno. *hes* f. (pl. *hesjar*) också har bet. vridbar tapp el. nagel i en kedja, ish. i en ko-klave, antages hos Falk o. Torp (art. *hesje*), att hässjan fått namn efter de i de lodräta stolparnas övre ändar fästade pinnar som uppbära de liggande hässjestängerna. I alla händelser synes man (jfr de citerade förf.) kunna sammanställa vårt ord med slav. *socha* f. (med bet. något varierande i skilda språk:) stång, påk, skaft, handtag, t. ex. till årder (m. m.; slav. *soch-* = germ. **has-*). Ock kanske får ordet med grundbet. kluvet el. tillskuret trästycke hänföras till samma rot, ie. *k'es* o. s. v., med bet. »skära, klyva», som synes få antagas för bl. a. lat. *castrare* v. snöpa, stympa, sanskr. *ças* v. nedhugga o. *çastra-* n. hvasst vapen ss. kniv, dolk, svärd, gr. *κεάζω* klyver, *κέστρον* spetsigt järn o. *κέστρος* pil, samt ir. *ceis* spjut, pik.

Häst m. r.; av likbet. fsv. *hæster* m., motsv. isl. *hestr* m., no. o. da. *hest* häst, fordom ock i folkspråk icke sällan ännu särskilt om häst av hankön. Väl med äldre fornnord. långt *ä*-ljud, som förkortats ffr. *st*, ur urnord. **hâhista-* el. äldre **hãhista-* med långt nasalt *a*, urgerm. (**hañh-*, äldre:) **hanhista-*, sidoform till **hangista-*, som är grundform för det lt. ord hvarifrån lånats sv. hingst (s. d.)

Hätsk adj. med subst. hätskhet; av fsv. *hætsk* adj., resp. *hætsk- (hætisk-)het* f. i motsv. bet.; lånord från mlt., liksom antagligen da. *hadsk* hätsk; jfr. mlt. *hetisch, -esch* o. *hatisch,* nlt. *hätsch* o. *hatsch* hätsk, även förhatlig (synonymt adj. lt. *hatig,* nht. *gehässig*); av hat.

Hätta r.; av fsv. *hætta* f. slags huvudbonad, mössa, stundom omtalad ss. fastsydd vid en kåpa, sål. väl = kapusjong; motsv. isl. no. *hetta* f., da. *hætte* i lika bet., i isl. även om ett slags kappa samt ss. kvinnligt binamn (motsv. *hǫttr* hatt ss. binamn för en man); avledning till hatt; ss. bildad med germ. *-iôn-*, liksom t. ex. dyna av dun el. gädda av gadd, kanske med ursprunglig bet. »det med huvudbetäckning försedda (klädesplagget)», sål. älst om ett plagg över axlarna med vidfästad kapusjongartad huvudbonad? Jfr. kappa. — Hättebröder pl.: om konung Albrekts anhängare; av fsv. *hættobrödher* i s. bet. Månne härav omtolkat i senare tid da. *hættebroder* i bet. kapucinermunk?

Häva v.; med ny infin. o. s. v. utan *j*, t. ex. *häffua* redan i N. Test. 1526, väl efter lt. o. da., tillika ss. nyare form (likt kräva v.) väl efter sv. pres. sing. o. s. v.; av fsv. *hæfia (hævia)* st. v. lyfta, häva, även börja; motsv. isl. *hefia*, da. *hæve*, got. *hafjan*, ags. *hebban*, eng. *heave* (källan till sv. hiva o. hyva), fsax. *hebban*, mlt. *heven*, ndl. *heffen*, fht. *heffen* o. *hevan, -en*, mht. o. nht. *heben*, ett samgerm. starkt verb till en rot, germ. *haf : hab*, förgerm. *kap*, med bet »höja upp, lyfta, häva». Därjämte spåras en bet. »taga, gripa, fånga» hos flera germ. ord av denna rot, bl. a. hos *t*-partic. germ. **hafta-*, grundordet till häfta, men annars icke hos verbets egna former, ehuru detta är ursprungl. = lat. *capio* tager. Mellanliggande bet. kan anses vara: taga upp (t. ex. från marken el. ur vattnet; jfr håv). För övrigt är i flera fall svårt att

bestämma, om man har att göra med ifrågavarande rot eller roten för hava. Också hava många rent av velat identifiera de två rötterna. Jfr art. hava, 2. hov o. behov, vidare hav o. 1. hamn samt hämna. — Hävel r., *hävelstång* i dial.; jfr. fornsv. ack. *hæfla* (sing. ack. till ett **hæfle* el. plur. till *hævil* m. ?) tjuga el. hävel för hö; gammalt nomen instrum., liksom ndl. *hevel* m. hävert, nht. *hebel* m. hävstång. — **Hävert** r., nyare variant (jfr hukert, skonert jämte former på *-are*) till *häfware*, brukligt på 1700-t. samt ännu i hävarebarometer; motsv. da *hævert;* lånord, väl av ett lt. *hever*, = nht. *heber* m. i s. bet.

Hävd r.; med till ordets gamla bet. tillkomna bet. 'nedärvd sed' ock den väl ännu yngre bet. historia (i ordböcker påträffat först i sammans. *häfdatecknare* hos Sahlstedt 1773; härtill pl. hävder) av fsv. *hæfþ* f. innehavande, besittning, bruk, på långvarigt innehavande grundad rätt, även lägersmål (egentl. besittning av en kvinna); motsv. fno. *hefð* f. i lika bet. (utom bet. lägersmål), no. da. *hævd*, ävensom nht. *hebede, gehebede* f. egendom. Att ordet funnits även i ä. lt. o. ndl., kan slutas av adj. mlt. *hevedich* varande i besittning, bemedlad ock mndl. *ge-(y-)havedich, (ge-) haefdich* i gott stånd: om byggnad, väg o. dyl.; troligen med bet. »i goda omständigheter», ursprungl. om person, överförd på sakliga begrepp. Får måhända liknande betydelseövergång från »välstånd» (om person) till »gott stånd» (om sak) antagas hos vårt subst. i uttr. hålla i hävd, da. *holde i hævd*, i sv. o. no. dial. gärna särskilt i meningen väl bruka, gödsla åkerjord? Sådant antagande skulle göra överflödigt att efter Falk o. Torp förutsätta, att jämte fno. *hefð* o. s. v. funnits ett senare därmed blandat annat subst. fornnord. *hǽfð*, som skulle varit abstraktum till det i nynord. dial. kvarlevande adj. fsv. *hæver* duktig, isl. fno. *hǽfr* brukbar, tjänlig, nyttig, antaglig, med ursprunglig bet. »värd att hava». Vårt subst. är annars avledning till germ. *haƀ-* i vb. hava, men huru det egentl. är bildat, är icke klart. Möjligen (med anledning ish. av mht. adj. *hebendic* havande i besittning) att likställa med dygd ss. avledning till vb. duga?

Häxa f.; i Sverge troligen kommet i bruk sent på 1600-t. (icke upptaget hos Spegel 1712, men hos Serenius 1741), synonym till ä. nsv. *troll-(trul-)kona, trollkäring, trollpacka*; liksom da. *heks*, lt. *hex*, ndl. *heks* f. (*hexe* hos Kil. = *toouerersse* trollpacka) lånat av likbet. nht. *hexe* f. (mht. *hecse*). Detta är enligt Franck, som utförligt behandlat ordet i monografien »Geschichte des Wortes Hexe» = s. 614-670 hos Hansen: Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns (etc.), Bonn 1901, egentl. en från Schweiz vid medeltidens slut i nyare bet. »kvinna som idkar trolldom» återupptagen form av det annars i tyskan o. s. v. ur bruk komna ordet, fht. *hagazussa, hagzus, hagzissa,* äfven *hâzus, hâzissa* f. = slags dämoniskt kvinnligt väsende, motsv. ags. *hægtesse (hætse)* f. (hvarav förkortat eng. *hag)*, mndl. *haghetisse -tesse* f. i s. bet. Man plägar antaga, att detta ord ss. till grundbet. snarlikt skogsfru el. skogsrå innehåller forngerm. subst. *hag-* sl. m. hage (s. d.). Till förklaring i övrigt hava framställts åtskilliga försök, hvaribland märkes ett av Noreen i Idg. Forsch. IV 326: fht. *hagazus(sa)* skulle ss. kontraherat av ett **haga-hazus(sa)* = »fientlig skogsdämon» innehålla ett gammalt perfektparticip till ett verb sl. m. got. *hatjan* förfölja ock sv. hata. Franck, som bestrider detta, bl. a. därför att *hag-* icke betyder skog, utan inhägnad (park m. m.) ock där-

för att fht. *hâzus* har långt *a* ock sål. icke hör till verbalroten i den kända formen *hăt*, förmodar i stället, att *hâzus* är kontraktionsform med förlorat *g*, samt att fht. *hagazussa* o. s. v., (kanske närmast femin. till forngerm. mask. **hagatus*, **hagatis)* har till grundord ett nomen germ. **ha̧at-* = förgerm. **kakád-* med bet. »hånande» sl. m. gr. κηκάς, -άδ- smädande, κηκάζω smädar, sanskr. *kakkati* skrattar, ir. *cainim* smädar, gr. κήξ (κηκ-) slags sjöfågel, samt fht. *huoh* gäckeri.

Hö n.; av likbet. fsv. *hö* n., motsv. fgutn. *hoy*, isl. *hey*, da. *hø*, got. *hawi* (dat. *hauja)*, ags. *hieg*, eng. *hay*, mlt. *hoi* o. *houwe* (= fornlt.), ndl. *hooi*, fht. *hewi*, *houwi*, nht. *heu* n. hö (urgerm. **hauia-*, väl med växelform i böjn. **hawi-*). Enligt förr allmänt ock av många ännu antagen etymologi skall ordet ursprungl. vara ett till roten för hugga, germ. *haw* = balt.-slav. *kow (kou)* hörande ss. subst. använt möjlighetsparticip, d. v. s. = ett ie. (adj.) *kowio-* med bet. »(det) som kan slås (avmäjas)». Med anslutning till en förmodan av Hellquist i Arkiv VII 30, att egentliga grundordet till hö är ett subst. fno. *há* f. nytt gräs vuxet efter slåttern, nno. *haa*, *haav*, nsv. dial. *hå*, *håv* i s. bet. har Lidén i Uppsalastud. (tryckt 1892) s. 94 föreslagit en ny etymologi. Subst. fno. *há* f. o. s. v. skall ss. motsv. ett ie. *k'ēqâ-* vara väsentl. = litau. *szẽkas* m., lett. *sēks* nyslaget foder, grönfoder, sl. m. preuss. *schokis* gräs o. sanskr *çâka-* ätbar ört, grönsaksföda. Vårt subst. hö åter skall vara denominativ, motsv. ett ie. **k'aqió-*. Emellertid skulle väl i ett urgerm. **ha̧wiá-* av *ȝw* näst före konson. *i* blivit icke *w*, utan *ȝ* (se Zupitza: Germ. Gutt. s. 75). Ock då ordet är samgermanskt, synes icke sannolikt, att det skulle vara bildat ss. kollektiv *i̯a*-stam till ett germ. **haȝwô-* el. dyl. först efter att *ȝ* hos detta grundord gått spårlöst förlorat.

1. **Höft** r. (kroppsdel), *höfft* »coxa» i Variar. 1538; lånord från mlt. liksom da. *hofte*, ä. da. *hoft* i s. bet.; hos oss, som det synes, med *ŏ* (månne närmast kanske av da. *ø* i en icke bevarad ä. da. biform?) för mlt. *ü*; jfr mlt. *hufte* f. höft (tydligen än med *u*, än med *ü*, väl ursprungl. i skilda kasus), nlt. *huft* o. *hüft*, y. mht. *huft(e)* o. *hüfte*, nht. *hüfte* f. i s. bet.; en variant med som det tycks i senare tid tillfogat *t* (väl i följd av någon association kanske efter lt. *schuft* bog på häst el. nötkreatur?) till likbet. mlt. *huf* f., som är lånord från ht. = fht. mht. *huf* f. höft (med *i*-stamsböjn., plur. fht. *huffi*, mht. *hüffe)*, motsv. got. *hups* m., ags. *hype*, eng. *hip*, ndl. *heup* f. i s. bet., urgerm. *i*-stam **hupi-*, väl ss. = förgerm. **kubi-* hörande till en rot ie. *kub* »kröka sig», som synes ingå i lat. *cubitum* = gr. κύβιτον armbåge ock i lat. vb. *cubare* ligga. Se vidare art. hop.

2. **Höft** r. i uttr. på (en) höft, ä. nsv. (tidigt på 1700-t.) *på höft;* sl. m. sv. dial. *höfta* v. (i Norrl. *höfft*, enligt Rietz 287) = »gissa till, träffa lagom, afpassa något så nära man kan», *h. till* = »på en höft bestämma, gissa». Såsom grundord till vårt subst. synes verbet kunna förklaras som gammalt iterativ (= ett got. **hôbatjan*) till roten för vb. fsv. *höva*, nsv. hövas (jfr. 2. hov), isl. *hoefa* i detta verbs gamla bet. avpassa, måtta, rikta; *höfta* sål. egentl. = måtta om ock om igen, sedan = måtta utan att få stadigt sikte?

1. **Hög** r.; av fsv. *högher* m. hög, kulle, motsv. fgutn. o. isl. *haugr*, no. *haug* m., da. *høj* c., mht. *houc*, *houg-* i s. bet., urgerm. **hauȝa-*: egentl. = adj. (2) hög, som av gammalt brukats som subst., synonymt med nht.

hügel m., en avljudsbildning vid sidan av vårt subst. lik nht. *bügel*, sv. (1) bygel bredvid fht. *boug*, isl. *baugr* m. ring.

2. **Hög** adj.; av likbet. fsv. *högher*, motsv. no. *høg*, da. *høj*, urgerm. **hauʒá-* : sidoform med yngre konsonantism till urgerm. **hauha-*, som enbart el. jämte formen med *ʒ* ligger till grund för formerna i andra germ. språk, ock hvarav spår bevarats i fsv. *ha-*, nsv. *hå-* i ortnamn ss. *Håtuna;* jfr. fgutn. *haur*, *haug-* (med kompar. *hoygri)*, isl. *hór*, senare (efter den böjda stammen *háw-*, yngre *háf-) hár*, *há-*, (med nyare kompar. *hǽrri* o. s. v., sällan fno. *haugr;* jfr. Noreen: Altisl. Gr.[3] § 55); vidare got. *hauhs*, ags. *héah*, eng. *high*, fsax. fht. *hôh*, mlt. *hô*, *hôch*, *hôge*, ndl. *hoog*, nht. *hoch*, *hoh-* i bet. hög; ofta bildligt = upphöjd (över det vanliga), förnämlig (stundom närmande sig bet. helig), särskilt t. ex. i sammans.: jfr högaltare, högbåtsman, högkvarter, högmässa m. fl. dyl. (högsommar kanske egentl. åsyftande den tid då solen står högt?). Detta adj. = förgerm. **kouko-* jämte subst. (1) hög ock nht. *hügel* m. kulle är väl sl. m. litau. *kaukas* m. böld o. *kaukara* f. kulle, lett. *kukurs* m. puckel, f. kutrygg, ry. *kuča* hög, hövålm (grund. förslav. **koukiâ-)* samt sanskr. *kuca* m. kvinnobröst o. s. v., hörande till den rot, ie. *keuk : kouk* o. s. v., som kanske med annan betydelseskiftning förekommer i vb. huka o. 1. huk, men annars till sin betydelse är väsentl. lik de på labiala konsonanter slutande rotformer som behandlats i art. hop. — Högfärd r.; av fsv. *höghfærdh*, försvenskad sidoform till *hoghfærþ* f. högfärd, ståt, prakt; lånord från mlt. = ä. da. *hoffærd, hoffart*, mlt. *hôchvart, hôvart* samt (från gen. o. dat. sing.) mlt. o. mndl. *hôverde*, mht. *hôchvart* (gen. *-verte*), nht. *hoffart* f. (utvidgat ndl. *hoovaardij*) i lika bet., egentl. »uppträdande med höghet», kanske särskilt syftande på en som rider el. åker med ståt? Jfr uttryck som nht. *hochfahrend* o. sv. sätta sig på sina höga hästar (även högdragen med snarlik egentlig. bet.?). — Högljudd adj.; sidoform *högljudad* på 1700-t.; jfr subst. no. *høgljod* m. högt tal. Formen -ljudd torde indirekt gå tillbaka till mlt. *lût, lûd-* adj. ljudlig (fsax. *hlûd*, nht. *laut* o. s. v.). Men ovisst är, om detta ss. adj. försvenskats (jfr i Syllabus 1649 *gelliud* »altisonus»), eller om högljudd nybildats till neutr. högljutt, detta åter ss. adv. efter överljutt adv., y. fsv. *overlyut*, försvenskad form för y. fsv. *overlut* av mlt. *overlût* adv. i s. bet. — Högmod n.; av fsv. *höghmoþ*, sidoform till *hoghmodh, ho(m)modh* stolthet, övermod; jfr i s. bet. da. *hovmod*, ä. da. *ho(g)mod*, även *højmod* (nu till bet. likt nht. *grossmuth*); lånord av mlt. *hômôd*, motsv. ndl. *hoogmood* o. s. v. i lika bet. — Högmögende adj.; efter nht. *hochmögend* stormäktig, förr brukat ish. om de nederländska Generalstaterna, = ndl. *hoogmogend*, partic. pres. till ndl. *mogen*, nht. *mögen* förmå. — Högtid r.; av fsv. *höghtiþ* f. (kyrklig) högtid, fäst, bl. a. om bröllop; egentl. väl förnämlig (stundom ungef. = helig) tid; jfr da. *højtid*, isl. *hátið* f., ags. *héahtîd*, fsax. *hôgetîd*, mlt. *hôchtît* o. s. v. i lika bet.; nht. *hochzeit* bröllop. — **Höja** v.; av likbet. fsv. *höghia*, motsv. da. (*for-,op-*) *høje*, lt. *högen*, ndl. *hoogen*, urgerm. **hauʒian* göra hög(re), höja. Sidoform (grundf. **hauhian* med *h* från motsv. form av adj.): got. *hauhjan*, fornlt. *hô(h)ian*, fht. *hôhen*, nht. *höhen*. Verbet saknas i fornvästnord. språk o. i eng. Synonymer äro eng. *heighten* (av subst. *height* höjd) o. no. dial. *høgra* (av kompar.; härtill variant i ny bet. sv. hägra?) — **Höjd** r., förr *högd* (så skrivet in på

1880-t.); av likbet. fsv. *höghþ* f., motsv. no. *høgd* f., da. (med *e* väl efter lt.) *højde* c. Grundform är här germ. **hauȝiþô*. Annorstädes har ordet enbart el. jämte *ȝ*-formen grundf. **hauhiþô*: isl. *hǽð* (fno. *hoð*), got. *hauhiþa*, ags. *hiehþo*, eng. *height*, mlt. *hôgede*, *hôchte*, nlt. *högd(e)*, *höcht*, ndl. *hoogte*, mlt. *hochede*. En synonym är got. *hauhei*, fsax. fht. *hôhî*, nht. *höhe* f.

Höger adj. m. m., högra adj. (med ä. nsv. femin. *högre*, t. ex. i Lex. Linc. *högre hand* jämte *högra handen*, *högre* el. *högra sidan*), av likbet. fsv. *höghre* adj. med n. ock oblik m. sing. *höghra*, motsv. isl. *hoegri*, da. *højre* i s. bet., egentl. kompar. till ett gammalt adj., som fins i isl. *hóg-* i sammans. o. *hoegr* med bet. bekväm, läglig, till behag, ock som ligger till grund för subst. hyende: av en avljudsform, germ. *hôȝ*, till roten för adj. fsv. *hagher*, isl. *hagr* skicklig, konstfärdig, för subst. isl. *hagr* m. ock sv. bo-hag n. samt för vb. behaga (s. d.). Vårt ord har sål. en grundbet. väsentl. lik den bet. som lat. *dexter*, gr. *δεξιός* o. sanskr. *dakšiṇa-* hava jämte bet. »höger», som emellertid i denna ordstam är allmänt indoeuropeisk; jfr. de dithörande got. *taihswa-*, fslav. *desĭnŭ*, fornir. *dess* höger, litau. *deszinė*, höger hand. — Av de nsv. formerna är höger nyare. Väl delvis, t. ex. i åt el. från höger o. dyl., nybildat till adj. högra *(-e)* efter väderstrecksadverb i uttryck som åt el. från söder (väster, öster). Men ss. adj. i uttryck som på höger hand väl direkt uppkommet i y. fsv. tid ur (t. ex. *a) höghre hand*, hvilket kanske vid särskild motsättning mot vänstra handen el. sidan uttalades med akut accent på *högh-*, så att *-re* blef obetonat ock då undergick metates (jfr Noreen Aschw. gr. § 339, 2). — Höger r., brukat (med best. artikel) ss. politisk term (ännu icke hos Dalin 1850), är nyare substantiverad form efter fra. *la droite*, parti i franska kammarn sittande till höger om presidenten (annars = högra flygeln av en här, elliptiskt för *l'aile droite*).

Hök m. r.; av likbet. fsv. *höker* m., motsv. isl. *haukr* m., da. *høg* : samnord. **ha(w)uk-* av äldre **haƀuk-*; jfr i s. bet. ags. *hafoc*, *heafoc*, eng. *hawk*, mlt. *havek*, *-ik*, fht. *habuh*, mht. *habech*, *-ich*, nht. (med tillfogat *t*) *habicht* m.; germ. lånord äro dels fi. *ha(v)ukka* (*-ikka* i dial.), dels kymr. *hebauc* o. fornir. *sebac*. Vårt ord, som antages vara bildat likt t. ex. nht. *kranich* trana ock några andra fågelnamn med ett germ. *k*-suffix, har man sammanställt med lat. *capus* hök, falk ock förklarat båda orden ss. hörande till roten för lat. *capio* tager ock för got. *hafjan* o. s. v. (sv. häva) ursprungl. hava betytt »gripare» = rovfågel. Eljest har man hänvisat till slav. rovfågelsnamn, ss. ry. *kobec* (o. motsv. i andra slav. språk) ock ry. *kobuz*, betecknande olika falkarter; äro dessa ord besläktade, skulle vårt ord haft förgerm. *bh*, icke *p*. Däremot har Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XXI 98—100, i det han sökt på grund av vissa ariska ord med bet. rapphöna el. hjärpe konstatera ett ie. **kapo-* som namn på något slags hönsfågel, tänkt sig germ. **habakka-* (med *kk* sedan förkortat efter andra fågelnamn med germ. *k*) = ett ie. **kapo-g_uhno-* med bet. »hönsdödare»: av roten till sanskr. vb. *han-* döda (jfr art. bane).

Hökare m., på 1600-t. i lika bet. t. ex. i Syllabus 1649 = »macellarius»; med da. *høker* o. ä. da. *høger* samt nht. *höker* m. lånat av lt. *höker* m. småkrämare, ish. viktualiemånglare; jfr i s. bet. ä. da. *hoger(e)* o. *hycker(e)*, ndl. dial. *heuker*, jämte mndl. *hoeker*, mlt. *hoker* jämte *hoke* (med långt *ô*?). nht. *hocke* o. äldre *höcke*, mht. *hucke* m., vidare det un-

derligt bildade ä. da. *hugitze, -itzer;* meng. *hukster(e), hokester,* neng. *huckster;* slutligen mlt. *hake* m., mndl. *hac* m. Jfr ock vb. y. fsv. *huka* idka mångleri, mlt. *hocken* i s. bet. (= **hôken?*). Tydligen får man här antaga ord av skilt ursprung. Endast för en del av orden kan man tänka på den gängse etymologien, som med förbiseende av vissa former antager släktskap med vb. huka (se 1. huk), så att grundbet. skulle vara antingen (om en vandrande småkrämare) den som går nedböjd under sina varor eller också den som sitter nedhukad bakom sina varor (jfr. Falk o. Torp). Men mndl. *hoeker* med gammalt *ô*, hvarmed väl lt. *hôker* snarast får identifieras, måste förklaras annorlunda: väl enligt Middelnederl. Wb. III 471 av mndl. *hoek* m. hörn = lt. *hôk* o. det därifrån lånade sv. 2. huk, säl. analogt med ndl. *winkelier* m. bodhandlare av *winkel* m. hörn, vinkel, vrå, även liksom i lt. salubod, stånd eller värkstad för vissa slags hantvärkare, ursprungl. troligen (jfr Frank, art. *winkel)* stand bildat av blott två väggar i vinkel mot hvarandra, men för övrigt öppet. I avljudsförhållande till formen med gammalt *ô* står mlt. *hake,* mndl. *hac;* jfr (1) hake.

Hölja v.; av likbet. fsv. *hylia,* motsv. isl. *hylia,* da. *hylle* (med nyare *y* väl efter tyska; ä. da. bif. *hølle),* got. *huljan,* fsax. *(bi-)hullian,* mlt. *(vor-)hullen,* ndl. *hullen,* fht. *hullen,* nht. *hüllen* hölja; hörande till en avljudsform, germ. *hul,* av den rot som ingår med formen *hel,* ie. *k'el,* i ags. fsax. fht. *helan* st. v., mlt. ndl. *helen,* nht. *hehlen* dölja, sl. m. vb. fornir. *celim* o. lat. *occulo* o. *cēlo* i lika bet. Jfr 1. hall o. hjälm, även hål, hylla, hylsa o. s. v. — Hölje n., omhölje; nytt ord (hos Dalin 1850 med *om-*), bildat till verbet efter analogi med förhänge, täcke o. dyl. neutrala subst. bredvid samhöriga verb ss. hänga (för), täcka o. s. v.

Hölster n., äldre bif. *hylster;* liksom da. *hylster* i s. bet. sannolikt beroende på blandning mellan tva ord: 1) ett nordiskt till vb. hölja, fsv. isl. *hylia,* hörande subst. fsv. o. fda. *hulster* med sidoform (efter verbet) **hylster* = ä. nda. *hulster, hylster* gömsle, hölje, (ny-)isl. *hulstr* n. fodral, got. *hulistr* n. hölje, slöja; 2) lt. *holster* pistolhölster, motsv. ndl. o. eng. *holster* i s. bet. : knappast etymologiskt = det förra subst., snarare (jfr Franck, art. *holster)* med *st* för äldre *ft* (jfr. ndl. *halster* grimma : nht. *halfter* i s. bet.) detsamma som nht. *holfter* f. pistolhölster med bif. ä. nht. *hulfter* (även, väl genom blandning, nht. *halfter)* i s. bet., mht. *hulfter* pilkoger : variant till mht. *hulft* (o. *hulst),* fht. *hul(u)ft* hölje, fodral. Men om för detta ord bör förutsättas en med labial konsonant utvidgad form av roten för hölja (jfr gr. *καλύπτω* höljer, skyler, *καλύβη* hydda, tält) eller om det hör ihop med got. *hwilftri* likkista, som väl är sl. m. hvalv o. hvälva, kan vara ovisst.

Höna f.; av fsv. *hôna,* f., motsv. isl. *hoena* f., da. *høne*: femininbildning med avljud till 1. hane med grundf. germ. **hôniôn-* (ändelsen ss. i hynda). Man har antagit, att ordet ss. hörande till ie. roten *kan* »sjunga» skulle vara *n*-stams-variant till ett ord som vore väsentl. = lat. *cicōnia* stork (ifall detta är reduplikationsform ock lat. dial. *cōnia* stork icke förkortat av *cicōnia).* Annan femininbildning med urgerm. form **haniô-* är ags. *henn,* fht. *henna,* mlt. nht. *henne,* eng. o. ndl. *hen* höna. — **Höns** n.; av fsv. *hôns* n., motsv. da. *hons* n.; jfr (plur.) isl. *hoens, hoesn, hoensn,* även *hoensni* n. höns. Då icke gärna *sn* kan hava uppkommit ur *ns,* får väl antagas förliterärt nord. **hǫ̂nsn-* ock med *n*-bortfall före *s*

isl. *hoesn-* (ursprungl. nom. sing. **hø-nisn-* enligt Noreen: Altisl. Gr.[3] § 289, 4); sedan fornnord. *høns-* kanske dels ur **hønsn-* med förlust af slut-*n*, dels ur *hǿsn-* med metates av *n*, kanske tillika under inflytelse från (isl.) *hoena* f.? I alla händelser utgår väl ordet (åtm. delvis ss. utvidgad form = urgerm. **hônisna-*) ur en *s*-stam, väl egentl. kollektiv, som med urgerm. form **hôniz* ligger till grund för västgerm. ord för höns: fsax. *hôn* (n.), gen. pl. *hônerô*, ndl. *hoen* (pl. *hoenderen-*, *-ders*, i sammans. *hoender-*), fht. *huon* (pl. *huonir*), nht. *huhn* n. (pl. o. i sammans. *hühner*). — Hönseri n., nytt ord, väl efter fasaneri = fra. *faisanderie*.

Hönsa v. i dial. traktera vänner el. kamrater, i sjömansspråk om traktering som bestås av den som till sjöss första gången passerar linjen el. annan märklig trakt, motsv. da. *hønse* i s. bet., även punga ut, t. ex. med drickspängar. Härtill subst. hönsning i motsv. bet., hos sjömän om vissa upptåg till firande av passerandet av linjen el. dyl., da. *hønsning*; da.-no. *hønsegilde* el. *hønselag* medicine studerandes kalas för äldre kamrater. Verbet, hvarav ursprungligare form ä. da. *hœnse*, är lånat av lt. *hänsen*, mlt. *hensen*, egentl. betala avgift för att bli upptagen i ett sällskap, t. ex. handels- el. hantvärksgille, sedan även upptaga någon i ett sällskap (under ceremonier el. upptåg), hos sjömän: hönsa; jfr nht. *hänseln* i s. bet. Grundordet är mlt. *hanse*, *hense* f., hvilket är känt tidigast i bet. handelsavgift, sedan handelsrätt, slutligen handelsförening, **hansa**: älst om flandriska städernas förening av köpmän som drevo handel på England. Jfr got. fht. *hansa* f., ags. *hôs* f. folkskara, följe. Detta subst. har man sökt förklara bl. a. ss. = ett förgerm. **kom-sǒd* f. (stam *-sǒd-*) av **kom* »tillsammans» o. ett subst. av roten *sed* »sitta». Eller ss. *t*-particip till ett verb motsv. lat. *condere* med grundbet. »condita (societas)». Senast ss. sl. m. lat. *censere* o. *census* med grundbet. värdering el. genom värdering utrönt mått, värde el. mängd, hvarav skulle uppstått a) bet. mängd av människor, b) på nederfrankiskt o. saxiskt område bet. mängd av pänningar, pris, avgift. Om dessa tre förslag till etymologi se resp. Bugge, Osthoff o. Helm i P. B. Beitr. XII 418, XIII 428 o. XXIX 196.

Höra v.; av fsv. *höra* höra, lyda, tillhöra; med *til-* (opersonl.): vara tillbörligt; motsv. isl. *heyra*, da. *høre*, ags. *hieran*, eng. *hear*, fsax. *hôrian*, ndl. *hooren*, fht. *hôr(r)en*, nht. *hören*, urgerm. **hauzian* höra; sidoform got. *hausjan* i s. bet. I detta verb ingår ett förgerm. **kous* (*k-* av osäker kvalitet), som återfinnes i gr. *ἀκούω* hör. Det begynnande gr. *ἀ-* har man sökt förklara än ss. = ett ie. *n̥-*, avljudsform till gr. prepos. *ἐν* i, än ss. = sanskr. *sa-* med (ie. *sm̥-*, avljudsform till sanskr. *sam-*). Men verbalstammen innehåller sannolikt det ie. **ous-*, som ingår ss. germ. **auz-* i sv. öra o. s. v. ock ss. germ. *aus-* i got. *ausô* öra, vidare i lat. *auris* öra, vb. *auscultare* lyssna o. väl *audire* (av **aus-dire*?) höra, samt i gr. *οὖς*, litau. *ausis* o. fslav. *ucho* öra. Därföre är sannolikt i gr. *ἀκούω* o. förgerm. **kous-* även *k* prefigerat. Ock kanske får (se Falk o. Torp) **kous-* förklaras som stympad form för **akous-*, innehållande ett *ak'* med bet. »spetsig» el. dyl. till roten för bl. a. sv. ax, så att grundbet. av vårt verb vore »spetsa öronen» (efter vissa djurs o. även vilda människors sätt att lyssna)? För denna etymologi talar också gr. *ἀκροάομαι* hör, lyder, väl sl. med *ἄκρος* högst, topp, spets. — Hörsel r.; av fsv. *hörsl* f. (å-)hörande, hörsel, motsv. da.-no. *hør-*

sel; bif. fsv. *hörsla, -sle* samt da. *hørelse* (sv. bön-hörelse).

Hörn n,; nyare form (jfr. fsv. *hyrnbod* i ett citat från 1450) för ä. nsv. *hörne* (t. ex. i Lex. Linc.) av fsv. *hyrne* n. hörn, motsv. fno. *hyrni* n., fda. *hyrne,* nda. *hjørne* n., urgerm. **hurnia-* n. hörn. Variant: Hörna f., i nuv. sv. om hörnlokal el. hörnkägla (ä. nsv. pl. *-er: fyra iorderikets hörner,* N. Test. 1526, Uppenb. 20: 8); av fsv. *hyrna* f. hörn, motsv. isl. *hyrna* f. hörn, t. ex. på yxblad, ä. da. *hørne* c., ags. *hyrne* f., urgerm. **hurniôn-* hörn. Jfr i s. bet. mlt. *horne* (väl = *hörne*) f. jämte *horn(e)* n. samt nlt. *hörn,* delvis väl direkt av äldre *hörne* f., delvis kanske ny sing. till plur. med *i*-omljud av. lt. *horn* = nht. pl. *hörner.* Grundord till alla formerna är subst. horn n., som självt förr också kunde brukas i bet. hörn. — Bortfallet av slut-*e* i vårt ord beror väl till stor del på nyare lt. *hörn,* men väl också pa synkope i ä. nsv. tid i sammans. ss. *hörn(e)bod.* Till förallmänligandet av den enstaviga formen kan hava medvärkat, att den artikulerade formen av ä. nsv. *hörne* n. ofta accentuerats lik en artikulerad form av enstavigt subst. dels i prepositionsuttryck ss. *i hörnet* (motsv. lt. *in de hörn), på hörnet, om hörnet,* dels i sammans. ss. *gatu-hörnet* o. s. v. — Hörning m. r. i efterled av sammans. 1) gammal avledn. av horn i djurnamn, ss. enhörning av fsv. *enhyrninger,* motsv. isl. *einhyrningr;* 2) väl väsentl. nyare ord ss. hörande till hörn i namn på geometriska figurer, t. ex. mång-, tre-, åttahörning o. s. v.; dock märkes det väl egentl. till horn hörande *Trehörningen,* vanligt namn på triangelformiga sjöar el. öar.

Höst r.; av likbet. fsv. *höster* m., motsv. fno. *haustr* m. (isl. *haust* n.), da. *høst* c. Väl trots gensaga av Uhlenbeck, som i (P. B.) Beitr. XXVI 299 i stället föreslår att antaga avljudsförhållande till mht. *hûste* såte av säd el. hö, nht. dial. *haust(e),* som skulle höra till en rot med ie. form. *keus* o. s. v. i bet. »skära» (?), att förklara med Noreen (bl. a. i Arkiv VI 313 f.) ur ett förliterärt nord. **harwustʀ,* äldre **harƀustʀ,* med *r*-bortfall före *w,* som uppkommit av *ƀ*; sidoform till västgerm. ordet för »höst», även »skörd»: ags. *hærfest,* eng. *harvest,* mlt. *hervest,* ndl. *herfst,* fht. *herbist,* nht. *herbst* m. (germ. grundf. **harƀista-*). Väl sl. m. gr. *καρπός* frukt och lat. *carpere* v. plocka, antagligen även litau. *kirpti* v. (pres. *kerpù*) klippa, m. fl. ord anförda under art. harv, även sanskr. *kṛpâṇa-* m. svärd samt gr. *κρώπιον* lie. — **Hösta,** inhösta v. (icke i fsv.), motsv. da. *høste* i s. bet., formellt = isl. no. *hausta* (opersonl.) bli höst, men med bet. skörda sannolikt väsentl. från det etymologiskt icke samhöriga lt. *ôgsten, inôgsten (ôsten, austen, awsten)* skörda, inhösta, motsv. ndl. *(in)oogsten,* denom. till mlt. *owest, ouwest, ôgest, aust, ôst,* ndl. *oogst* m. skörd, ursprungl. liksom nht. *ougest(e), ougst(e), ou(we)st* = skördemånaden augusti: lånord (med hufvudaccenten här pa *au-*) av lat. *augustus.*

Höta v., bif. i dial. *hötta, hytta;* av fsv. *höta (hötta, hyta* : det sista väl bildat till pret. *hytte,* där *ö* vid förkortning blifvit *y*) hota, motsv. isl. *hoeta,* no. *høta,* ä. da. *høde* i s. bet. = got. *hwôtjan* hota. Den särskilda bet. »hota med tillhygge», som vårt verb. vanligen har, är månhända kvarleva av den älsta bet.: rikta (sticka med) ett hvasst föremål emot någon? Jfr. vidare hot.

Höva r. i över hövan; av fsv. *höva* f. det som passar, det som är lämpligt el. behövligt; jfr i s. bet. isl. *hoefi* n. (även: mål som man vill träffa), no. *høve* n. (även tillfälle, slump.

jfr 2 höft). — **Hövas** v.; av fsv. *hövas* passa (sig), hövas, motsv. isl. *hoefaz* träffas, passa till hvartannat, ä. da. *høves:* reflexivform av fsv. *höva* a) avpassa, b) passa, anstå, vara lämplig(t) el. behövlig(t), isl. *hoefa* a) avpassa, rikta, måtta, träffa b) passa (till), anstå, vara lämplig(t), även: inträffa, hända. Avledn. till 2 hov.

-hövdad adj. i sammans. med taladj. ss. hundra-, mång-, trehövdad, ä. nsv. *-höfdad,* även *barhöfdad;* avledn. av den fsv. sidoformen *hövuþ, -iþ, höfþ-* till fsv. *huvuþ,* nsv. huvud. En nyare bildning är -huvad (se art. huvud).

Hövding m.; av likbet. fsv. *höfþinger* m. o. *höfþinge* m., motsv. isl. *hǫfðingi,* da. *høvding,* mlt. *hôveding* m. (variant: mlt. *hôvetlink,* nht. *häuptling)* i s. bet. Avledn. av huvud, i sin svenska form av grundordets gamla biform med *ö;* jfr höfdad.

Hövisk adj.; av fsv. *hövisker* belevad, hövisk, passande, vacker, med isl. fno. *hoeve(r)skr* i s. bet., da. *høvisk* lånat av mlt. *hovesch(-ö-)* hovmässig, belevad, passande, fin, motsv. mht. *hövesch, -isch* ock (egentl. mt. form) *hübesch,* nht. *höfisch* ock i bet. vacker nht. *hübsch.* Ordet, som egentl. betyder »hörande till hov», är efter ffra. *courtois, curteis, cortois* avlett av mlt. mht. *hof* = sv. 3. hov. Hos oss har det av gammalt ofta associerats med vb. hövas ock därföre orätt hänförts till 2. hov. Jfr hyfsa o. hövlig.

Hövitsman m.; av fsv. *hövitzman* m., sidoform, motsv. da. *høvedsmand,* till fsv. *hovudzman* förman, anförare, chef; jfr likbet. fda. *hovæthsman* samt mlt. *hôvetman,* nlt. *hövd-(hövt-)mann,* nht. *hauptmann.* Vårt ord, väsentl. samma som huvudman samt lånorden (bärgs-)hauptman o. hetman, är sammansatt med en gammal variantform av huvud med *i* i andra stavelsen (efter da. el. lt.?) ock *ö* i förstavelsen; jfr hövdad o. hövding. I avs. på bet. jfr också det av lat. *caput* huvud bildade kapten.

Hövlig adj., på 1600-t. *höffligh;* möjligen delvis föreliggande i fsv. *hövelik, höfflik,* för så vitt detta i bet. hövisk, belevad (även: ståtlig, vacker) får etymologiskt skiljas från det likformiga fsv. adj. med bet. passande, lämplig, som är = isl. *hoefiligr* sl. m. höva, hövas o. 2. hov. I alla händelser är nsv. hövlig åtm. väsentl. = da. *høflig,* lt. *höflik,* nht. *höflich* hövlig, ndl. *hoffelijk* o. mht. *hovelich* belevad, egentl. som iakttager hovskick; avledn. till lt. (o. s. v.) *hof* = sv. 3. hov. Jfr hövisk.

I.

1. **I** pron., nom. till eder (s. d.); av likbet fsv. *i,* jämte ä. fsv. (t. ex. i ÖGL) *ir* ock da. *i* väl av urnord. **jīʀ,* östnord. form vid sidan av isl. *ér,* som väl är = urnord. **jīʀ.* Dessa former liksom de västgermanska, ags. *gê,* eng. *ye* (arkaist., vanl. ersatt av *you,* den gamla oblika formen), fsax. *gī, ge,* ndl. *gij* (nu även i bet. »du»), fht. *ir,* nht. *ihr,* äro troligen sekundära till vokalismen i förh. till got. *jus* »i», nämligen ombildade efter 1 pers. pron., sål. i östnord. språken efter urnord. **wīʀ* = got. *weis* »vi» o. s. v. Den i gotiskan föreliggande stammen ie. *i̯ū-* återfinnes i många ie. språks former av motsv. pron. ss. sanskr. *yūyam,* zend. *yūš* o. *yūžem,* gr. *ὑμεῖς,* litan. *jūs,* alban. *ju.* — **Ni,**

en särskild nsv. variant, allmänt brukad i hvardagstal, har uppkommit så, att *i* ss. subjekt näst efter sitt verb fått verbets ändelse *-n* vidfogad, i det i ä. nsv. tid (då 2 pers. pl. av verb kunde ändas även på *-e*) fraser som ***hafwen i, ären i*** kunde uppfattas = ***hafwe ni, äre ni*** o. s. v. Jfr isl. fno. ***þér***, yngre form för ***ér*** »i», som i liknande ställning fått *þ* från 2 plur. av verb.

2. **I** prepos.; av likbet. fsv. *i*, motsv. isl. *í*, da. *i*, äldre fornnord. nasalt *î*; av urnord. **in* = got. o. för övrigt allmänt germ. *in* »i» : av ie. **eni*, hvilken prepos. fins med lika bet. i bl. a. gr. *ἐνὶ* o. *ἐν*, lat. *in*, fornir. *i*, *in-*, litau. *į*, preuss. *en*. — Bland ord som innehålla detta **i-** märkas adj. ihärdig ock istadig (se nedan) samt de egendomliga iföl o. ikalv, det förra med fsv. varianter, bildade av fsv. *fol* n. föl, *foli* m. fåle: *i fol* i VGL I, *i folæ(-a)* i VGL II, där prepos. *i* (med ack.) är till bet. lik nsv. med i uttr. vara med barn o. dyl., liksom eng. *in* i *in calf* ikalv. Den nsv. accentueringen, lik den i sammansättningar, beror måhända på inverkan från nsv. dial. *i-bär* dräktig (Rietz 289) av *bär* adj. bärande?

Icke negationspartikel; av fsv. *ikki*, *ikke* intet, icke (med *i* av förkortat *ē*, äldre *ēkki*, **ētki*), motsv. no. *ikkje*, da. *ikke* icke; i likhet med varianten inte (se nedan) nom. o. ack. sing. neutr. till ingen ock sidoform till de till fsv. *ængin*, isl. *engi* ingen hörande fsv. *ækki* (med *æ* av förliter. *æi*), isl. *ekki*.

1. **Id** m. r. fisken Leuciscus idus, motsv. no. *id* m., sammans. no. *idmort* i s. bet.: ett nordiskt, även för södra Sverge, där fisken kallas *ort*, egentl. främmande fisknamn, som dock genom det latiniserade *idus*, artnamn hos Linné, upptagits i en del språk, t. ex. eng. *ide*. Enligt Hellquist: Etym. Bemerk. (Gefle 1893) s. X har id liksom t. ex. blecka, braxen, löja (till ie. roten *leuk* lysa) m. fl. namn på snarlika fiskar ursprungl. avseende på fiskens glänsande färg ock hör till en germ. form *îð* av den ie. roten *aidh : idh* med bet. »brinna» o. »glänsa». Denna rot fins med ie. *ai* bl. a. i ags. *âd*, fsax. *êd*, fht. *eit* m. bål, eld (mht. *eit* även eldstad), ags. *âst*, eng. *oast*, mlt. *eist(e)*, ndl. *eest* kölna, torkria. gr. *αἴθω* bränner, brinner, *αἴθων* glödande, strålande, fornir. *aed* eld, lat. *æstus* hetta, bränning, *æstas* sommar (o. *ædes* hus: ursprungl. eldstad?), sanskr. *êdhas* n. bränsle, ved. Med ie. *ĭ* i gr. *ἰθαρός* klar, sanskr. *idh-*, *indh-* v. tända, *idhma-* m. bränsle. Med ie. *î* i sanskr. *îdhriya-* adj. till den klara himmeln hörande (jfr gr. *αἰθήρ*). Jfr art. idel.

2. **Id** r., kortare form (i ordböcker) för **idegran** r. Taxus baccata, förr även kallad *ideträd*, på 1600-t. *ideträä* (hos Schroderus i Comenii Jan. § 110 *ijdqwist* idegran), 1538 i Variar. *ijdh* »vt videtur» = »taxus»: ett säreget svenskt ord (dock icke från början allmänt i Sverge, jfr i västra dial. barrlind, *barlind*, motsv. no. *barlind* idegran). Knappast formellt förenligt med det forngerm. namnet på samma träd, som också ofta brukades i bet. båge ss. vapen, emedan man gärna använde idegran till bågar: isl. *ýr* m., ags. *éow*, eng. *yew*, mlt. ndl. *îwe*, fht. *îwa*, nht. *eibe*, hvilket ord återfinnes i fornir. *éo* i s. bet. samt kanske i fslav. *iwa* »salix». Etymon till det sv. ordet är okänt. Knappast sannolikt är väl, att det likt 1. id skulle ursprungl. betytt »den glänsande» (med glänsande barr).

3. **Id** r. trägen värksamhet, flit; av fsv. *idh* f. värksamhet, sysselsättning, motsv. isl. *ið* f. (bif. *ið* med kort *i*?), no. o. da. *id* i s. bet., även i nuv. da. = åhåga. Ett blott i nord.

språk känt subst., hvilket man förklarar ss. egentl. ett abstractum på ie. *-ti-*, likställt med sanskr. *iti-* f. gående, gång (med kort *i*) av den bekanta ie. roten *ei* : *i* o. s. v. »gå». Jfr 2. ed. Här skulle »gång» fattas som motsats till stillhet, hvila; jfr sv. uttryck som vara, komma el. sätta i gång. — Besläktade ord, hvaribland en del säkert med gammalt kort *i*, äro, förutom flera som behandlas nedan i egna artiklar : fsv. *idhin*, isl. *iðinn* adj. trägen, flitig, isl. *iðia* f. o. *iðn* f. uträttande, sysselsättning, fsv. *idhn* f. i s. bet., även flit, isl. *iðia* o. *iðna* v. göra, uträtta, fsv. *iþna* v. i s. bet., även idka, utöva, bruka m. m.

Ida r. bakvatten i älv, strömhvirvel i nord- o. västsvenska dial. med folkspråkligt uttal *ia* (*bak-i*, Noreen: Fryksd.), sidof. i vissa dial. *ea*. Jfr i s. bet. fno. *iða* f., da.-no. *ide* c., sammans. *idvand*, no. dial. *ia*, *ea* samt i Daldial. ett subst. som skulle motsvara riksspråkl. sv. **idja* (Noreen i Sv. Landsm. IV: 2 s. 88); även det språkhistoriskt oklara eng. *eddy* (även om lufthvirvel). Till grund för ida ligger väl en i idissla ingående partikel ss. prefix med bet. »åter, igen, tillbaka» = isl. *ið-*, got. *id-*, ags. fsax. *ed-*, fht. *ita-*. Denna partikel har enligt Falk o. Torp en grundbet. lik bet. av lat. *item*, egentl. på detta (samma) sätt, ock är avledd av pronominalstammen ie. *i-* »den», som fins bl. a. i lat. *is* den, *idem* densamme o. s. v., med komparativsuffix i sanskr. *itara-* annan samt lat. adv. *iterum* återigen, ånyo, ävensom väl i fsv. *iþras*, isl. *iðra(z)* v. ångra, till grundbet. likt åtra sig av åter, samt i fsv. *iþrughe* m. ånger o. got. *idreigo* f. ånger.

Idas v. (hvardagl. pres. o. inf. *iss* el. *īs* med pret. *ides* i somliga dial.); av fsv. *idhas* (pres. *idhis*) i s. bet., deponensform till *idha* göra, uträtta, idka, sysselsätta sig med; ett till 3. id bildat verb med gammalt långt *ī*. Jfr fda. *ide* (*ithæ*) samt med *ĭ* isl. *iðia* med lika bet. Ursprungl. betydde väl sål. idas hålla sig värksam; eller, ifall id ursprungl. betydde »gång», ännu ursprungligare: hålla sig i gång el. komma sig i gång med något.

Ide n.; nyare form (bif. hos Serenius 1741) för ä. nsv. o. dial. *hide* n., hvars *h* förlorats i sammans. ss. *björn(h)ide*; av likbet. fsv. (ÖGL) *hiþi* n., motsv. isl. *híði*, no. *hide* n., biform till sv. dial. *hi(d)* n., hos Lind 1749 *hid* f., isl. *híð* n., no. *hi(d)* n. ide. Ordet får icke sammanställas med eng. *hide* v. gömma el. med eng. *hithe* (båt-)hamn, hvilka ord haft *ī* av ags. *ŷ*. Det hör nog med grundbet. »liggplats, läger» till ie. roten *k'ei* »ligga», som fins i gr. *κεῖμαι* o. med avljudsform *k'oi* t. ex. i gr. *κοίτη* o. *κοῖτος* hviloplats, säng, samt möjligtvis i sv. hed ock hem (s. d. ord).

Idel oböjl. adj., motsv. da. *idel* (på 1500-t. i da. böjligt) i s. bet.; lånord av mlt. *îdel* adj. a) ren, obemängd, idel, b) tom, oegentl.: innehållslös, värdelös, fåfäng(lig); motsv. med bet. tom i egentlig el. överförd mening: fsax. *îdal*, ndl. *ijdel*, ags. *îdel*, eng. *idle*, fht. *îtal*, nht. *eitel*. Enligt antagande till ie. roten *aidh* : *idh* i bet. »glänsa» (se 1. id), här i form med urgerm. *î*. Grundbet. skulle vara »klar», härifrån utvecklad bet. »ren», väl att fatta på tväggehanda sätt, dels t. ex. om en vätska, metall el. dyl. »oblandad», sedan »enbar» (jfr synon. adj. lutter), dels kanske om ett kärl : ren från innehåll (dryck el. dyl.), d. v. s. tom.

Idelig adj., ideligen adv.; av resp. fsv. *idheliker* (*-likin*) adj. idelig, ofta upprepad, trägen ock *iþelika* adv. (bif. *iþerlika*); jfr isl. fno. *iðugligr*, *iðurligr* adj., *iðu-*, *iður-* (*iðug-*)*liga*

adv., da. *idelig* adj. o. adv. i motsv. bet. Grundord är något fornnord. ord sl. m. 3. id o. fsv. *idha* v., nsv. idas; jfr idkelig till vb. idka av samma rot. Närmast kanske ligger till grund ett adj. = nsv. idog, som förlorat *ʒ* (*gh*) näst före *l*. I fsv. *iþer-* o. isl. *iður-* är väl *r* analogiskt tillsatt såsom hos flera med samma ändelser bildade nordiska adj. el. adv. (bl. a. nsv. evinnerlig, sannerligen, visserligen). Jfr Falk ock Kock i Arkiv III 340 o. XXI 108, 112. Att för betydelsens skull antaga blandning med ord av annan rot sl. m. isl. *ið-* åter, sv. id- i idissla (jfr ida), synes onödigt. Bet. »ofta upprepad» är lätt härledd från bet. »träget värksam»; jfr utom idkelig t. ex. flitig ofta upprepad: om besök o. dyl. samt flitigt = ofta.

Idissla v., ä. nsv. *idisla* t. ex. i Lex. Linc.; ett särskilt svenskt verb, där *id-* är kvarleva av ett prefix = isl. *ið-* o. s. v. med bet. »åter, om igen» (se ida). Etymologiskt samhöriga prefix ingå i åtskilliga germ. språks uttryck för »idissla», ss. fht. *itaruchen*, ags. *ed-rocian*, *ed-recan* (*eodorcan*); härtill subst. *ed-roc*; jfr ags. *rocettan* stöta upp, rapa, väl sl. m. likbet. litau. *rúgti* samt gr. ἐρεύγομαι, lat. *ructare* o. s. v.), mlt. *eder-kouwen*, mndl. *eder-cauwen*. Även fsv. *drypia* idissla, hvartill ett subst. fins i da. *tygge drøv* idissla, har man hänfört till ett urnord. **ið-rupian* med bet. stöta upp igen. Med prefix av lika bet., men etymologiskt icke hithörande, fins t. ex. ndl. *her-kauwen*, nht. *wieder-käuen* idissla. I fråga om vårt verbs etymon i övrigt har Bugge i Sv. Landsm. IV : 2 s. 88 f. med anledning av ett verb i Daldial. med bet. idissla som formellt vore = rikssprakl. sv. **itösta*, prefixbildad variant till Gottlandsdial. *tåista* idissla, tänkt sig idissla = ett fornnord. **ið-þøysla*, avledn. till *þøyja* (isl. *þeyia*) = nsv. töa, motsv. fht. *douwen*, mht. *döuwen* (nht. *verdauen* smälta (mat). Formen idissla med *d* ock med andra stavelsens *i* av fsv. *ö* i motsats till Daldial. **itösta* skulle förklaras därigenom, att huvudaccenten i den förra formen fordom legat på prefixet, i den senare på stamstavelsen (Westes form *idísla* skulle vara kontaminationsform enligt Kock: Alt- u. neuschw. Accentuierung s. 214). Emellertid synes intet egentligt skäl finnas att förkasta den fonetiskt enklare förklaring som antytts hos Ihre, da han förmodat senare delen av vårt verb vara en »frequentativform» till äta; d. v. s. *-is(s)la* vore ett fsv. **itla* = urnord. **itilōn*, ett med deminutivt *l*-suffix bildat iterativverb.

Idka v.; av fsv. *idhka*, bif. *itka* (med *t* av tonlöst *þ* av *ð* frf. *k*, medan vanliga formen med *dh* fått detta från subst. *idh* o. s. v.; sporad. bif. *idhkia*) göra, utföra, utöva, sysselsätta sig med, sträva, hålla ut (med), motsv. fno. *iðka* utföra, nno. *i(d)ka* arbeta, flitigt hålla på (med), hålla i sig (om plågor o. dyl.), vänta med oro; avledn. till 3. id eller närmast till något därmed samhörigt ord (jfr idas, idelig, idog). Samma med *k* utvidgade stam fins i flera avledda ord, ss. no. dial. *idka* (*iikke*) f. orolig väntan, *i(d)kall* adj. ängslig, orolig, ä. nsv. *idkesam* adj. flitig, idog; vidare några ord bildade paralellt med synonyma ord utan *k* (jfr art. 3. id.) Dit hör : **Idkelig** adj., fsv. *idhkeliker*, *-likin* med adv. idkeligen, fsv. *iþkelika*, motsv. ä. da. *idkelige* : paraleller till de likbet. idelig, ideligen. Andra sådana ord äro fsv. *idhkin* adj. flitig, trägen = nsv. dial. i Roslagen *ikken*; fsv. *idhkn* f. flit, iver, ä. nsv. *idhkna* i s. bet. hos Stiernhielm, Herc. v. 418.

Idog adj.; med sin för nutida rikssprak abnorma ändelseform upptaget

från äldre literatur el. möjligen från dial. (jfr avog : avig); av fsv. *idhogher* flitigt värksam, trägen, motsv. no. o. da. dial. *idig* värksam, driftig, idog; avledn. av 3. id.

Idrott r. (pl. *idrotter* »exploits» hos Serenius 1734); troligen i nuv. form literärt lånord från isl. med det för nsv. uttal främmande *þ* utbytt mot *d* (kanske efter da.?). Jfr i Spegels Gloss 1712 »*idræt* & *itrot*.. ars, negotium», fsv. *iþræt* f. yrke, arbetsfack (känt endast ss. använt inom bärgshantering), da. *idræt* c. med äldre bet. värksamhet, sysselsättning o. nuv. bet. (kroppslig) idrott; härtill sammans. da. *idrætsmand*, förr = yrkes-, hantvärksidkare, nu = idrottsman; vidare isl. *íþrótt* f., bif. *iðrótt*, genom övning vunnen färdighet, talang, idrott : ish. i fråga om manliga kroppsövningar, men även om övande av musik el. lärda studier, i nyare isl. om bildande konst. Ordet antages vara ursprungl. sammansatt av 3. id ock ett subst. = isl. *þróttr* m. kraft, styrka, uthållighet (no. dial. *trott*). Men om de östnord. formerna med *æ* innehålla alldeles samma ord, kan detta icke jämte ags. *þroht* betryck, vedermöda hänföras till ett urgerm. **þruhtu-*, ss. avljudsbildning sl. m. isl. *þrekr* m. kraft, styrka o. ags. *þracu* f. tryck, våldsam kraft. Man synes bli nödsakad att tänka sig ett annars visserligen alldeles okänt urgerm. *-*þrañhtu-*, hvarav då östnord. *îþrǽtt* med *i*-omljud, västnord. *íþrótt* med *u*-omljud från skilda kasus (jfr Noreen: Altisl. Gr.³ § 111). Växlingen av fornnord. *þ* o. *ð* (da. *d*) har man velat förklara antingen så, att *þ* genom association med det enkla *þróttr* återinsatts för *ð*, som uppstått av *þ* ss. inljudande efter vokal (Noreen: Altisl. Gr. ³ § 215, Anm. 1) eller genom olika accentuering av fornnord. **îð-þrôtt* (Kock : Alt- u. neuschw. Accentuierung s. 214).

Igel, blodigel m. r., i Variar. *ighel*, tidigare på 1500-t. *igil-* o. pl. *yglar* i lika bet.; jfr. no. *igle* m. blodigel, även mask i levern hos får; vidare i bet. blodigel da. *igle* c., ä. da. *igel, egel* (*ile*), mlt. *egel* (m.?), *île*, f., nlt. (*blôd-*)*île, îl*, mndl. *egele, eggle* o. mndl. nndl. *echel* (*ch* av *g* näst före *l* el. från det likbet. väl etymologiskt skilda ä. ndl. *acchel*, lt. *achel*?), fht. *egala, egila* f., nht. (*blut-*)*egel* o. *blut-igel* m. Formerna med *i* (även mlt. *île*, kontraherat av fornlt. **iȝila*?) torde hänföra sig till ett forngerm. **iȝila-*, där det första *i* uppkommit av *e* genom *i*-omljud, de andra formerna till **eȝla-*, **eȝala-* el. dyl. Ordet är väl bildat med deminutivt *l*-suffix till ett ie. **eghi-* el. dyl., samma ord som gr. ἔχις (hugg-)orm (hvartill gr. ἔχιδνα orm, ödla) ock väl armen. *iž* huggorm, samt sanskr. *ahi-*, zend *aži* orm, om icke detta ariska ord skulle hava *a* = ie. *n̥* ock vara sl. m. lat. *anguis*, litau. *angìs* o. fslav. *ąžĭ* orm.

Igelknopp r. namn på växtsläktet Sparganium; likt da. *pindsvin*(*e*)-*knop*, nht. *igel*(*s*)-*knospe* o. *igel*(*s*)-*kolbe* samt ndl. *egels-kop* syftande på axens form. Förra delen är samma som i igelkott.

Igelkott m. r.; av likbet. fsv. *ighilkotter* m., bif. *ighulkutter*; jfr isl. fno. *igulkǫttr* m. (*ígul-*?) igelkott, även (liksom det väl från fno. översatta ä. da. *igelkat*) försvarsmaskin för fästningar, gjord av grova bjälkar ock besatt med ekpinnar liknande borst på ryggen. Den västnord. formen med *kǫttr* »katt» är kanske omtydd. Åtminstone torde den sv. formen hava gammalt, icke medelst *u*-omljud av *a* uppkommet *o*, resp. fsv. *u*, ock vara sammansatt med samma kott som betyder honhänge hos barrträd, ock som har varianten kotte

dels i sistnämda bet., dels i dial. jämte *kutte* i bet. liten gosse (härtill avledn. *kutting, kytting* m. m.), egentl. väl i allm. klumpigt rundat eller knubbigt föremål (jfr von Friesen: Germ. mediagemin. s. 94). Ordets förra del, även i fsv. *ighelborster, ighilbyrster* igelkott, liknar andra germ. språks ord för igelkott, som delvis även användas om sjöborre. Jfr isl. fno. *igull* m. (möjligen dels *igull*, dels *ígull*?) sjöborre, *bu(r)st-igull* igelkott, *igul-ker* sjöborre (nuv. da.-no. *igelkjær*), samt i bet. igelkott ä. da. *egel* (väl fr. lt.) jämte *jævel* (= fda. *iægul* el. dyl.), ags. *igil, igl* o. kontraherat (med *i* av *iʒi*) *îl* m., mlt. ndl. *egel*, fht. *igil*, nht. *igel* m. Alla de västgerm. formerna jämte de nordiska som hafva gammalt kort *i* (ifall ändelseformen *-ul-* är sekundär för *-il-*) kunna väl, ss. hänförande sig till forngerm. **iʒila-* med *i*-omljud på urgerm. *e-* (väl med sidoform utan detta *i*-omljud ock med annan ändelsevokal än *i* grundform för ä. da. *jævel*), föras tillsammans med gr. ἐχῖνος, litau. *ežýs*, fslav. *ježĭ* (*io*-stamsform med *ž* av *zj-*) samt armen. *ozni*, alla med bet. igelkott, i grek. också sjöborre. Dessa ord innehålla ett ie. *eg'h*, som man antagit vara en rot med bet. »sticka». Dit har man även velat föra gr. ἔχις huggorm o. sanskr. *ahi-* orm m. fl. motsv. ord anförda i art. igel (så t. ex. Hellquist i Arkiv XIII 231 f.). Men dessa sistnämda ord torde haft icke-palatalt ie. *gh*, hvarföre de jämte (blod-)igel väl få hållas etymologiskt skilda från härvarande ordgrupp. Den nordiska form som antages haft gammalt långt *î*, måste skiljas från de andra formerna innehållande ie. *eg'h-*. Men om den är sl. m. fslav. *igla* nål, ry. *igla* även tagg, t. ex. igelkottstagg, lämnas därhän, emedan fslav. *î-* här beror på urslav. *ĭĭ*.

Igän : se gen.

Ihjäl adv.; av likbet. y. fsv. *ihiæl*, motsv. y. fda. *i hiel*, nda. *ihjel*, yngre form för fsv. o. fda. *i hæl* (*i hel*) till döds, motsv. isl. *í hel* i s. bet., bildat med prepos. = nsv. **i** av subst. fsv. fda. *hæl*, isl. *hel* f. i bet. död, samma ord som ingår i hälvete (s. d.), ock hvarav med annan prepos. fsv. *til hælia*, isl. *til heliar* till döds. Med ellips av prepos. fans fsv. fda. *hæl*, isl. *hel* ss. adv., ish. ss. prefix t. ex. i pc. pass. fsv. *hælslaghin*, isl. *helsleginn* ihjälslagen. Den nyare sv. o. da. formen med *j* torde ha uppstått så, att uttr. *i hæl* med förstummande av *h* ss. inljudande blef **i-æl*, sedan enstavigt (med konsonantiskt *i*) **iæl*, hvilket ss. likställd sidoform till det prepositionslösa *hæl*, t. ex. i ett pc. pass. **iælslaghin*, dels ånyo utvidgades med prepos. *i* till **i iæl*, hvarifrån nutida formen kunde delvis direkt härstamma, dels med associativt tillägg av ett i y. fsv. o. fda. hörbart *h* förändrades till *hiæl*, resp. med prepos. *i hiæl*.

Ihärdig adj., se art. härdig. Här må tilläggas, att i s. bet. fans förr (t. ex. hos Sahlstedt 1773 o. som bif. hos Weste 1807) *ilhärdig*, samt att den fras hos Möller 1790 med subst. *ihärdning* som skulle ge stöd för ett vb. *härda i*, i tidigare ordböcker har formen : *när det* (*thet*) *kommer* (*kom*) *till ill-*(*il-*)*hälningen* (Serenius 1741 : *til il-hellningen*) ock meddelas från Hälsingedial. i motsv. form. Jfr ill.

Ijåns adv. (*i ons*, Möller 1790), motsv. ä. da. *i jåns* (*jons*), no. dial. *i aans* i s. bet.; biformer : sv. dial. *i ans* samt *i jånses, -se, i jånst;* ä. da. *jåns* (utan *i*), *jånsens*. Yngre former med *ð*-bortfall och kontraktion för y. fsv. *iadhons, j iaadans*, y. fda. *i athens, i iadans* nyss : en med prepos. *i*, som härstammar från uttryck om avse sistförflutna tidsmoment,

ss. fsv. *i morghons* i morse, *i aftons* i går afton (nsv. dial. *i afse*) o. dyl., utvidgad form för fsv. **aþans*, fgutn. *aþans* nyss, fda., *athœns* förr. Denna östnord. form åter är variant på *-s* efter genitivadverb (jfr nsv. nyss o.s.v.) till isl. *áðan*, förr, nyss : sl. m. isl. *áðr* förut, förr, förr än. Etymon är icke känt; därför ovisst, om *ð* här är gammal suffixkonsonant eller icke.

Il, väderil r. (förr n., så hos Weste, ehuru där med pl. *ilar*, som kanske nybildats efter *byar* i lika bet); av fsv. *il* n. stormby med sidof. *æl*, motsv. isl. *él* n. nederbörd med storm, rägn-, snö- el. hagelby, no. o. ä. da. dial. *el* n. stormby. Ett etymologiskt oklart o. omtvistat ord, märkligt för växlingen av fornnord. *î* o. *ê*. Kluge har i Engl. Stud. IX 311 f. kombinerat med ags. *geohhol* = sv. jul, som skulle ursprungl. betytt »snöstormstiden». Sammanställningen har upptagits av Noreen, som dessutom framkastat tanken på möjligt samband med fht. *jagôn* v. jaga, även med lat. *jacio* kastar (se Noreen: Orddubbl. N:o 241). Senare har Noreen preciserat det formella så, att fornnord. *îl* kunde bero på stamform **jihil-* o. fornnord. *él* på stamform **jihl-* (se t. ex. Noreen: Altschw. Gr. § 83, 2, a). Däremot har Bugge i Arkiv IV 132 med helt annan förklaring på jul (se nedan) sammanställt vårt subst. med mlt. *îlen* v. hasta = sv. 2. ila o. mlt. *îlinge* f. »impetus»; antagande på rätt svaga grunder, att i nordiska språken ett *î* frf. *a* el. *ô* skulle omljudas till *ê*, ock att vårt ord en gång skulle ha böjts med nom. **êla* o. dat. **îlê*.

1. **Ila** v., opersonligt om hastigt påkommande smärta, i dial. även om hård el. kylig blåst: *ila* hos Lind 1749 dels = storma, dels i ex. *thet ilar i ryggen och tändren på mig*; denom. till il, bildat paralellt med no. vb. *ela*, t. ex. *det elar* det blåser upp en stormby. — Subst. härtill: Ilning r. o. äldre (*wäder-*) *iling* m., t. ex. hos Lind 1749 ss. synonym till *il* n. Jfr likbet. da. *iling* c. o. no. *eling* m.

2. **Ila** v. skynda, hasta, y. fsv. *ila*; med da. *ile* lånat av mlt. *îlen* i s. bet., motsv. fsax. *îlian*, ndl. *ijlen*, fht. *îl(l)en*, nht. *eilen* skynda, brådska, i fht. även ivrigt sträva. Härtill subst. mlt. *île*, fht. *îla*, nht. *eile* f. skyndsamhet, brådska. Man hänför i allm. dessa ord till den bekanta ie. roten *ei : i* »gå» (jfr t. ex. 3. id), ehuru med olika förslag angående den närmare etymologien. Så har man ställt härvarande ord med *î* vid sidan av ett subst. med ursprungl. kort *i*, som antages höra till den nämda roten, nämligen isl. *il* f. (pl. *iliar*) fotsula, ags. *ile* m. i s. bet., ffris. *ili*, *il*, mlt. *el(e)* ndl. *eelt* n. valk i huden på hand. el. fot. Annars har man tänkt sig ett urgerm. **ijil-* ss. iterativbildning till nämda rot. Grundbet. av verbet bleve väl då: gå med ofta upprepade (små) steg, sål. med snabba steg. Eller ett urgerm. **îll-* av äldre germ. **îðl-* skulle höra ihop med isl. *íð* f. värksamhet, sv. 3. id (se Brugmann: Grundr. [2] § 593, 4). Men om detta sista subst. har ie. *-ti*-suffix, skulle väl ss. avledn. därtill väntas ett germ. **îðil-*, icke **îðl-*, **îll-*. Vill man fasthålla tanken på ett äldre germ. **îðl-*, kunde man kanske hällre konstruera ett av ie. roten *îdh*, avljudsform till *aidh* »brinna» (o. »glänsa», jfr 1 id), bildat subst. förgerm. **îdhlo-* hvaraf fht. *îla* för *îlla*, med grundbet. hetsighet, brinnande iver el. dyl.? Jfr bråd adj. o. brådska med liknande grundbet.

Il- i sammans. med spår av äldre bif. *il-* hos Sahlstedt 1773 i adj. *illistig* illistig, väl även *ilhärdig* ihärdig, hos Lindfors 1815 i *ilfänas* jämte *illfänas*; av fsv. *il-*(*ill-* med än kort,

än långt *i*?), motsv. isl. *ill*-(*íll*-), da. *ild*- i *ildgjerning*; hörande till ett adj., som i nuv. sv. icke brukas självständigt, fsv. *ilder*, *ill*- ond, arg, svår, motsv. isl. *illr* (*íllr*), no. *ill*-, ä. da. *ild* samt lånat meng. neng. *ill* i s. bet. — **Illa** adv.; av likbet. fsv. *illa* (troligen ibland med långt *i*, skrifvet *iilla* el. *ila*), motsv. isl. *illa* (*ílla*), no. *illa*, da. *ilde* illa. Om etymon vet man just icke mer, än att detta nordiska adj. icke kan förenas med andra germ. språks synonyma adj. got. *ubils*, ags. *yfel*, fsax. *ubil*, nht. *übel* o. s. v. Då man har starka stöd för antagandet, att vårt adj. fordom haft än kort, än långt *i*, får man väl förmoda, att ursprungligt *í* förkortats i position samnordiskt i förliterär tid (jfr. Noreen: Altisl. Gr. [3] § 122, 2). Ett ie. **elni*- torde sål. icke få (med Falk o. Torp) antagas som grundform. Föga övertygande, om ock formellt möjlig, synes sammanställn. av germ. **ílla*- (för äldre **ízla*-?) med fornir. *isel* låg (Kluge i P. B. Beitr. VIII 525). — **Illfänas** v., den nuv. formen (ss. dialektord hos Ihre: Dial. Lex. 1766) för det på 1700-t. brukliga *illfägnas*; bif. på 1600-t. *illfännas* o. *illfehnas* (jfr Språk och Stil II s. 219); med nuv. bet. ivrigt fika efter utvecklad ur äldre bet. »vara orolig, illa tilfrids» (Spegels Gloss. 1712); denom. till ett fsv. *illfæghin* adj. illa tillfreds; av *fæghin* glad, grundordet till f ä g n a (s. d.). Nuv. formen av verbet har kanske uppkommit genom blandning mellan *illfägnas* ock ett äldre **illfēnas*, som med kontraktion av *æi* till *ē*-ljud uppkommit av y. fsv. **ilfæinas* (*ilfeynas*), beroende på en adjektivform y. fsv. **ilfeyin*, motsv. ä. nsv. o. dial. *fäjen* glad. — **Illmarig** adj. från 1700-t., funnet endast i Ihres Dial. Lex. 1766, *illmaruger* i Närkesdial.; liksom sv. dial. *inmarig* i s. bet. sammans. av likbet. *marig*, *-ug* i sv. dial. med synonymer *maraktig* o. *inmarisk* (Rietz 292, 431); jfr i s. bet. no. dial. *inmarisk*, *imarisk*, även *innmari fuul*. Jfr även sv. dial. i Smål. *marhund* inbunden, falsk människa. Kanske får man (se Falk o. Torp under *ind*) med anledning av no. dial. *indful* slug, listig, av *ful*, som bl. a. kan betyda rutten ock slug, illistig, antaga att vårt adj. här egentl. är = no. dial. *marig*, variant till *maren* murken (hvartill vb. *marna* murkna, börja ruttna) = isl. *marinn* krossad : av roten *mar*, som fins bl. a. i isl. *meria* v. slå sönder, krossa samt med avljud t. ex. i sv. dial. *mora* v. med lika bet. (Rietz 444) ock i no. dial. *moren* adj. murken o. s. v. Med denna etymologi torde följa, att härvarande *mar*- är ursprungl. samma som i m a r t a l l o. s. v. ock vårt adj. sål. samma som m a r i g i bet. förkrympt, knuten i växten, för övrigt möjligen även sl. m. m a r a f., hvars grundbet. kan ha varit »den söndertryckande» el. dyl. — **Illparig** adj. (*il-parig* i Spegels Gloss. 1712); liksom no. dial. *fulparug* i s. bet. (se Ross, art. *parafus*) förstärkt form till sv. dial. *parug*, ä. da. *parig* illistig; jfr i s. bet. sv. dial. (*ill*-)*paraktig*, *-ug* (Rietz 495) samt (ny-)isl. *pöróttr*. Grundordet är fsv. *par* n. knep, list, svek, även konst, ä. da. *par*(*e*) i s. bet. med sammans. fsv. *skalka-par*, fda. *skalkæ-par* ock plur. (ny-)isl. *strákapör* skälmstycke. Detta subst. har man sammanställt med ndl. *part* f. knep, spratt, men detta torde vara en form med metates (jfr hos Kil. *partte*, *pratte* »dolus, fallacia») av samma stam som isl. *prettr* m. i s. bet. Om etymon till fsv. *par* o. s. v. vet man annars intet.

Iller m. r. : se h i l l e r.

Ilsk adj.; primär form, ehuru sedan länge gällande som dialektisk, i förh. till riksspråkl. **ilsken**, en i yngsta fsv. uppvisad form, liksom no.

dial. *ilsken* med analogiskt tillfogat *-en*; ovisst, om egentl. nybildad till vb. ilskna, då detta icke är påvisat som gammalt (jfr annars t. ex. härsken : härsk). Den kortare formen är = fsv. *ilsker* adj. ond, ondskefull, motsv. ä. da. *ildsk*, avledn. till adj. fsv. *ilder*, *ill-* ond, arg, svår, hvaraf nsv. adv. illa samt ill- i sammans. (se ovan). — **Ilska** r.; av fsv. *ilzka* f. ondska, vrede, ilska, motsv. isl. no. *illska* f. i s. bet., även skada samt i no. dial. kroppsligt illamående (variant : no. dial. *ilske* m. ilska), ä. da. *ilske*.

Imma r., förr *imme* m., hos Serenius 1741 *ime*, med sidoform tidigt på 1700-t. *imm* (*im*) ånga, imma, dunst; sl. m. isl. *ím* m. dam. stoftartad beläggning, no. *im* m. lukt, väder av något (motsv. fno. *ĭm-* o. i dial. *ĭm-*). Härtill imma v., no. *ima* (*ĭ*) ånga, dunsta, lukta. Med avljud fins subst. ä. nsv. *em* (i Spegels Gloss. 1712 *eem* o. *imm* »fumus tenuis»), fsv. *ember* m., isl. *eimr* o. *eimi* m., ä. da. *em* ånyo, imma, no. *eim* m. även rök, lukt av något bränt el. hett, vindpust. Härtill vb. i motsv. bet. no. *eima*, ä. da. *eme*. Kanske är samma verb fris. *eme* porla, fräsa: om kokande vatten; ock kanske höra hit subst. (då med betydelseutveckling lik den hos doft : dyft) ostfris. *îmer*, *îmel* o. *êmer*, *êmerke* liten simula? Jfr Falk o. Torp, art. *em*. Hos dessa förf. finnes dessutom en tvivelaktig sammanställning med synonyma ord innehållande forngerm. *âm-*, ss. sv. dial. *åma*, *åmma* v. ånga, ryka, lukta (illa), no. dial. *aama* o. *æma* i liknande bet. (skulle *âm-* här icke lika gärna kunna bero på ett forngerm. *âðm-* : jfr nht. *atem* andedräkt?). Vidare hava Falk o. Torp det osannolika etymologiska förslaget, att här förevarande germ. stammar **aima-* o. **îma-* genom mellanled förgerm. **ainmo-*, **einmo-* uppstått med epentes ur **anəmo-*, **enəmo-*, som skulle innehålla, det förra roten *an* i lat. *animus* o. sv. ande o. s. v., det senare en sidoform *en* av samma rot.

Immer (adv.); lånat av nht. *immer* alltid, alltjämt = fht. *iomêr* av *io* alltid (nht. *je*, sv. 1. **e**) ock *mêr* mer (sv. mer). I riksspråket fins immer- i tvänne sammans. adverb: 1) Immerbadd (nytt i ordböcker, kanske från dial.), ish. i uttr. gå på immerbadd ungef. likbet. med. immerfort, men väl med egentlig bet. »alltjämt (givande) stryk» av badd risbastu, stryk (jfr baddare, se art. bad). Jfr i dial. *immer regn* : se Rietz 292. 2) Immerfort; lånat av likbet. nht. immerfort. Jfr fort.

In adv.; av fsv. *in*, motsv. isl. *inn*, da. *ind*, got. ags. *inn* i s. bet.; sl. m. forngerm. prepos. *in* = sv. 2. **i**. Jfr ss. adverb i s. bet. fsax. mlt. ndl. *in*, fht. *in* ock med förlängd vokal fht. *în*, nht. *ein*. Man antger, att germ. *inn* uppkommit av *in* så, att detta i egenskap av starkt accentuerat adverb fått *n* förlängt. Detta skulle skett mycket tidigt, ty *inn-* är samgermanskt i avledn. ss. innan, inne o. s. v.

Inalles adv. (sent i ordböcker: hos Weste 1807, men icke hos Möller 1790 eller Lindfors 1815); liksom varianten *i alls* hos Sahlstedt 1773 av ndl. härstamning (förmodligen som vanligt med lt. mellanled, ehuru ej funnet i lt. ordböcker), kanske hos oss egentl. inkommet som köpmansord; av ä. ndl. *in alles* (*in als*) i s. bet., egentl. »i allt», av prepos. *in* »i» ock *alles* n., gen. sing. neutr. av adj. *al*, *all-* all, som i egenskap av objekt till fordom med gen., sedan med. ack. konstruerade verb kom att uppfattas som ett subst. i ack. ock därföre till sluts kom att användas även som subjekt ock efter prepos. (likt sv. gods n., bildat av adj. god).

Inbilla v., i Lex. Linc. 1640 *inbilla* o. *inbilda* »imaginari»; liksom da. *inbilde* med äldre bet. inprägla, lånat av mlt. *inbilden* inprägla; i nyare lt. o. s. v. likt nht. *einbilden* med bet. inbilla, som synes härstamma från lat. *imaginari* (av *imago* bild). Egentl. samma verb som bilda, denom. av bild. Att form med *d* här alldeles saknas i nuv. svenskan, förklaras näppeligen genom den nyare lt. formen *inbillen*, snarare genom invärkan från avledn. (bildade efter lt.) inbillning o. inbilsk, där *d* förlorats mellan konsonanter. Eller skulle vårt verb varit inlånat redan innan fsv. *ld* assimilerades till *ll*?

Inbördes adv. o. adj.; av fsv. *inbyrþis* med lika bet. jämte äldre bet. (varande) inombords, ombord på samma fartyg, motsv. isl. *innbyrðis* inombords, da. *indbørdes* inbördes; egentl. gen. sing. av en ss. germ. *ia*-stamssubst. bildad, icke självständigt brukad variant till subst. bord i egenskap av sjömansord.

Indräktig adj.: till ä. nsv. *indrägt* vinst, profit. Detta subst. synes (ss. alldeles oberoende av de till bet. helt olika lt. *indracht* el. ndl. *indracht*) vara bildat i svenskan efter sammans. med 2.-dräkt dragning till vb. *indraga*, använt likt ä. da. *inddrage* o. nht. *eintragen* i bet. inbringa.

Införliva v., med äldre variant (in på 1800-t.) *inlifva*, i Lex. Linc. *inlijffua;* lånord från lt. = resp. mlt. *invorlîven,* nht. *einverleiben* ock mlt. *inlîven,* ndl. *inlijven :* väl efter lat. *incorporare* bildade av subst. mlt. *lîf, lîv-* o. s. v. kropp.

Ingefära r.; av fsv. *ingefæra* f., sidoform, väl av ett mlt. **ingevere,* till fsv. *ingefær,* fno. *ingifer,* da. *ingefær,* lånat av mlt. *ingever* i s. bet. Detta är väl liksom mht. *ingewer, -ber,* nht. *ingwer, ingber* lånat med bortfall av palatalt *g* frf. *i* från romanska språk, hvarifrån också ags. *gingifer*(*e*), *-ber,* eng. *ginger,* mht. o. mndl. *gingibere* samt mndl. *geng*(*e*)*ber* m., nndl. *gember* f. ingefära. Jfr i s. bet. ffra. *gengibre, gingibre, gingivere,* nfra. *gingembre,* prov. *gingebre* o. s. v. samt lat. *zingiber*(*i*), sengrek. *ζιγγίβερις* : från Indien härstammande ord = sanskr. *çr̥ngavêra-* ingefära, men upptaget i någon dialektisk fornindisk form med *i* för sanskr. *r̥* ss. prakrit *singabêr* el. dyl.

Ingen pron.; av likbet. fsv. *ingin* (med *i-* av i position förkortat *ē-*, äldre *æi-*), motsv. da. *ingen;* sidoformer (med *æ* direkt av *æi*): fsv. *ængin,* isl. *engi* (m. fl. bif.) i s. bet. I detta pron., egentl. adj. med bet. »icke en», inga former av 2. en (räkneord o. s. v. med stam fsv. förliter. **æin-,* sedan *ēn-*) samt det oftast med negativ bet. förbundna enklitiska fsv. *-ghi*(*n*), isl. *-gi*(*n*) o. s. v., som fins t. ex. i de fornnord. formerna av ej o. aldrig (s. d.) ock i pron. fsv. *hwargin* o. s. v. ingendera, hvars neutr. fortlever i nuv. konj. hvarken. Jfr av motsv. räkneord ock med besläktad enklit. partikel got. *ni ainshun* ingen. — Ursprungl. neutralformer till vårt pron. äro negationspartiklarna icke o. inte.

Inhyses adv. o. adj.; af fsv. *inhysis* i s. bet., motsv. fno. *innhýsis* inne i (samma) hus; avledn. till hus, bildad ss. gen. sing. av ett germ. *ia*-stamssubst. (likt inbördes). — Inhysing m., kanske nyare subst., bildat som kortform för inhysesman o. -hjon el. också av vb. inhysa.

Inhändiga v.; lånord från tyskan, med den svenska bet. få i handen (»get in hand», Serenius 1741) väl härledd från pc. pass. som fattats ss. = mottagen (t. ex. av mig) i st. f. given (mig) i handom; motsv. ä. da. *inhændige,* nht. *einhändigen* giva i ens händer: denom. till hand el. egentl. till ett därav avlett adj. på *-ig* (som fins med hithörande bet.

med prefix i sydtyska dial.: se Schmeller: Bayer. Wtb. I[2] 1121).

Ink r. slags svulst hos hästar o. s. v., hos Sahlstedt m. fl. = »tumor cystricus», hos Weste = fra. *tumeur enkistée* (*enkystée*). Månne med ellips av det sistnämda ordet? Detta är partic. till fra. vb. *s'enkyster* inkapsla sig, denom. till *kyste* »blåsformig svullnad» (enligt fransk-svensk ordb. 1784 o. 1795) av gr. *κύστις* urinblåsa.

Inkråm n., hos Ihre *inkråm* i Dial. Lex. 1766, *inkrom* o. *inkromme* i Gloss. 1769; jfr i några äldre sv. ordböcker *kråm* n. i lika bet.; y. fsv. *krome* m. (o. kanske i artikulerade formen *kraamen* även *krom-* m.) samt *krumme* m., *kroma* (*kraama*) o. *krumma* f. inkråm i bröd, malle; isl. hos Bj. Hald. *krumr* o. *kraumr* m. »saft, kjærnen af en ting»; vidare i bet. inkram i bröd el. brödsmula : da. *krumme* c., ags. *cruma* m., eng. *crum*(*b*), mlt. *krome* f., nlt. *kroom* o. *kröme*, nht. (egentl. mt. el. lt.) *krume* f. (ovisst om med gammalt *ŭ* el. *ū*), mndl. *crûme*, nndl. *cruim* f. Dessa former innehålla dels ett (mäst till *n*-stam utvidgat) germ. **krŭm-* el. *krûm-*, dels (i isl., eventuellt möjligtvis i lt., ifall *o* är gammalt *ō*) ett germ. **kraum-*. Man får väl antaga etymologiskt samband med lat. *grūmus* jordhög, tuva (hvarifrån ital. *grumo*, fra. *grumeau* klimp; jfr art. grumla) ock med gr. *γρυμέα* (*-αῖα*) skräp, även med gr. *γρύ* n. a) smuts under naglarna, b) med negation : minsta grand, samt gr. *γρύτη* skräp : till en ie. rot *gru* med bet. riva el. mala sönder? Jfr Falk o. Torp, art. *krumme*.

Inkräkta r., egentl. samma som ä. da. *indkræfte* intaga med makt, men liksom de synonyma äldre sv. *bekräkta*, *våldkräkta* innehållande *kt* av mlt. *cht*, uppkommet av *ft*; från lt. lånat verb = mlt. *kreften*, även *bekreften*, *bekrechten* intaga med makt; annars = sv. bekräfta i helt olika bet.; denom. till subst. mlt. *kraft*, *kracht* = sv. kraft.

Inlagsfä n.; i 1734 års lag av fsv. *inlaghsfæ* (*-lax-*) n. deponerat gods, sammans. av (nsv. fä) fsv. *fæ* n. i bet. rörlig egendom ock ett icke ss. självständigt ord känt fsv. *inlagh* n. (jfr fno. *innlag* n. stycke intagen mark), subst. till fsv. *inlæggia* v. lägga in, även deponera. — Till samma verb hör inlaga r. (f.).

Inmundiga v.; nyare bildning, egentl. på skämt, till mun efter inhändiga ss. denom. till hand.

Innan adv. o. s. v.; av fsv. *innan* adv. o. prep. innantill, innanför, m. avs. på tid : i, under el. innan, före; även i uttr. *innan þæt at*, hvarav med ellips nuv. konj. innan = förr än; motsv. isl. *innan* (även = inifrån), da. *inden*, got. *innana*, ags. fsax. *innan*, fht. *innana*, *-an*, nht. *innen* (med prefix ndl. *binnen*); ett av adv. in, forngerm. *inn*, avlett adverb, som i forngerm. språken mäst hade bet. »innantill, på insidan», men att döma av ändelsen germ. *-ana* (jfr dädan) haft grundbet. »inifrån». — **Innandöme** n.; ombildat lånord av likbet. lt. *ingedöme*, mlt. *ingedôme*, med variant nlt. *ingedömte*, mlt. *ingedôm*(*e*)*te*, innehållande olika kollektivbildningar, den förra formen motsv. sv. -döme, till lt. *-dôm* = sv. 1. dom, med betydelse liknande den hos -dom i helgedom el. egendom.

Innanmäte n., bif. inmäte; jfr i s. bet. no. dial. *innmete* m., vidare ä. nsv. hos Lind 1749 *innanmat* m.: no. *innmat* m., da. *indmat* c., eng. i Skottl. *inmeat*, pl. *-ts* (meng. i dat. *inmette*), allt i bet. mat av inälvor, ätbart innanmäte. I nuv. sv. formen ingår en variant till mat, som annars fins i lystmäte (jämte synon. *lystmat* hos Lind), fsv. *lustmæti*, samt i

fsv. *krasmæti* o. ä. da. *kræsmade* kräslig mat, läckerhet, med form av germ. *ia*-stam, dock som sådan sekundär, eftersom den innehåller en fordom kort rotstavelse, likt t. ex. isl. *middegi* n. middag, väl bildad efter de i sammans. så vanliga langstaviga *ia*-stammarna. Eller skulle man kanske fa söka egentliga källan till fsv *-mæti* i en gammal kasusform i den forna *i*-stamsböjningen av *mater*, nsv. mat, ss. ack. pl. fsv. **mæti* direkt motsv. got. ack. pl. *matins*?

Inne adv. av likbet. fsv. *inne*, motsv. isl. *inni*, da. *inde*; jfr ags. *inne*, got. fsax. o. fht. *inna* jämte fsax. o. fht. *inne* (fht. *inni*), mlt. mndl o. nht. *inne*. Ordet är bildat till in, forngerm. *inn*, likt ute till ut o. dyl. med ändelser av ovisst ursprung, till bet. lokativa, till formerna i de flästa forngerm. språk sammanfallande med ändelserna i dat. sing. av *a*-stamssubst. — Förbundet med verb el. verbalnomina växlar inne- stundom med in-, som då vanligen motsvaras av mlt. *in-* o. nht. *ein-*; t. ex. innestängd (till föraldr. stänga inne) jämte instängd, fsv. *inne-* o. *instængia* v., jfr innesluta, fsv. *insluta* = mlt. *inslûten*, nht. *einschliessen*. Bland ord med denna växling märkas tva synonyma subst.: 1) Inne- o. invånare, fsv. *inne-* o. *invanare*, lanord av likbet. mlt. *inwoner* (mht. *inwoner*, nht. *einwohner*) ock förmodligen en mlt. bif. pa *inne-*, motsv. mht. *innewoner*; till vb. mlt. *wonen* bo, *inwonen* bo i. 2) Inne- o. inbyggare, motsv. da. *indbygger*; af vb. fsv. *inne-* o. *inbyggia* bo (inne), trans. bo i, ä. da. (trans.) *inne-* o. *indbygge*; i formerna med en tavigt prefix antagligen efter nyssnämda mlt. *inwonen* v. o. *inwoner* m.

Innerlig adj.; av likbet. fsv. *innar-*, *innerliker*, motsv. da. *inderlig*. Denna form med *r*, fordom även med mera egentlig bet. inre, innehaller liksom isl. *innarliga* adv. pa inre sidan (= nht. *innerlich* invärtes) det till kompar. adj. inre hörande inner-, fsv. *innar-*, *inner-*, isl. *innar-*; jfr isl. *innar(r)* adv. längre in, inåt. — En annan bildning är fsv. *inneliker* innerlig, väl liksom isl. *inniliga* adv. noggrannt innehållande adv. fsv. *inne*, isl. *inni* = nsv. inne, dock kanske därjämte lanord av ett mlt. adj., motsv. mht. *innechlich*, innerlig med adv. mlt. *innichliken*, nht. *inniglich*, bildat av adj. mlt. *innich*, nht. *innig* innerlig, självt avlett av det tyska adv. *inne* = sv. inne.

Inpass n., nu bl. a. med ny bet. inkast, hos Weste 1807 dels liksom nu spelterm (hvars historia icke är närmare känd), dels i bet. streck i räkningen, krokben; lanord fran lt. = ä. da. *indpas* o. mlt. *inpass*, *impass* m. ingrepp, störande inblandning, hinder; härtill vb. ä. da. *indpasse* göra ingrepp, falla nagon i ämbetet. Man torde fa antaga, att ordet egentl. är av romansk härstamning (se Falk o. Torp, enligt hvilka ordet kanske lanats som term i rättsväsendet): = ital. *impaccio* hinder, trassel, bekymmer, hvartill vb. ital. *impacciare* i motsv. bet., ffra. *empachier*, *empaicier* förhindra, störa, göra förfang, anklaga.

Inre adj.; av fsv. *indre*, motsv. isl. *innri* (*iðri*), da. *indre*, ags. *innera*, *inra*, fht. *innaro*, *-ero* (*-ir-*) o. s. v., icke uppvisat i got. o. fsax. m. m.: kompar. till adv. in o. inne, bildat med gammalt (icke av urgerm. *z* uppkommet) komparativ *-r*. Jfr där. Den forntida vokalismen i suffixet synes ha varierat. Den paralella komparativen yttre har gammalt *i*, men här fins *a* i flera former ss. fsv. isl. *innar-* i sammans. (nsv. inner-, jfr innerlig), ock isl. *innar(r)* adv.: likasa fins *a* i det till yttre hörande fsv. *utar-* o. s. v. — Innerst(a), fsv. *innarster*, motsv. da. *inderst*:

superlativ, bildad på komparativen med *r,* liksom fht. *innarôsto,* nht. *innerst,* men avvikande från isl. *inztr* i s. bet.

Inrita sig v.; lånord från lt. = mlt. *inrîten* st. v. i s. bet. (intrans., antagligen även i ä. lt. med *sik;* annars har väl sig i svenskan tillkommit efter inrota sig el. dyl.), motsv. nht. *einreissen,* intrans. o. förr med *sich* i lika bet.; av mlt. *rîten,* nht. *reissen* st. v. riva sönder, slita isär o. s. v., egentl. väl etymologiskt samma verb som vårt vanliga rita. Det sammansatta verbets härvarande bet. härleder man från dess annars brukliga bet. bryta in, strömma in : om översvämmande vatten, som river med sig föremål el. river undan fördämningar o. s. v.

Insegel n.; av fsv. *insighel* n., motsv. ä. da. *inseg(e)l,* sidoform till fsv. fda. *insighle* n., motsv. isl. *innsigli* n. i s. bet.; liksom ags. *insigle, insegel* n., fht. *insigili* n. (hvartill variant med *-ge-* infogat av okänd anledning mlt. mndl. *ingesegel* o. s. v.) utgånget från verbet fsv. *insighla,* o. s. v. i de övriga språken i motsv. former, med bet. försegla : en form efter mlat. *insigillare* av samma verb som fins med andra prefix i sv. be- o. försegla; härstammande från lat. subst. *sigillum* (resp. pl. *-a* i hithörande bet.).

Inskränka v., motsv. da. *indskrænke;* lånord från tyska (lt.?) = nht. *einschränken* i s. bet., ursprungl. sätta innanför skrank; jfr i ungef. lika bet. mlt. *schrenken* o. nht. *beschränken* : denom. till mlt. *schrank* n., mht. *schranc* = sv. skrank.

Inte negationspartikel; av fsv. *inte* intet, icke, motsv. ä. da. *inte* icke; detta av ä. fsv. *ingti, ingte* intet, nom. o. ack. neutr. till fsv. *ingin,* nsv. ingen, ock sidoform till fsv. *ængti, ængte, ænte,* som hör till fsv. *ængin* ingen. Dessa neutra äro yngre på blandning mellan skilda former av samma pron. (adj.) beroende varianter till fsv. *ikki* o. *ækki* o. s. v., nsv. icke. Jfr i formellt avseende fsv. *hwarte* ss. variant till *hwarke, hwarkin,* nsv. hvarken. — **Intet,** motsv. da. *intet,* nyare form, nu endast ss. neutr. till själva pron., för inte, hvilket förmodligen förr uppfattades likställt med en mängd neutralformer på *-e* i hvardagstal för former på *-et* i vårdat språk, där *-t* på fonetisk väg gått förlorat. — Intig o. intighet : helt nya ord, bildade genom översättning av nht. *nichtig, nichtigkeit.*

Intyg n.; bildat av vb. intyga = mlt. *intûgen,* ä. nht. *einzeugen.* Jfr betyg.

Invånare : se under inne.

Invärtes adv. o. adj., i yngsta fsv. *inværtis, -es* adv. o. adj. i lika bet., motsv. ä. da. *indvertis* adv.; lånord av ett mlt. **inwerdes* (som får antagas på grund av mlt. *ûtwerdes* jämte mht. *inwertes*) i bet. inåt o. invärtes, men, liksom da. *indvortes* invärtes vid sidan av mlt. *inwordes* inåt med sv. ock da. *t* för *d* från andra mlt. former, antagligen dels från ett **inwerts* med synkope av *-e-* ock med *t* för *d* frf. *s,* dels från ett **inwert;* jfr mndl, *inwerts,* nht. *inwärts* samt mndl. *inwert,* ävensom med *a*-vokalism fsax. *inwardes,* mndl. *inwarts, inwart* i s. bet. (jfr också mlt. *ûtwart;* nndl. *inwaart* med tvetydig forntida vokalism). Dessa adverbformer innehålla gen. el. ack. sing. av adj. fsax. *-werd* el. *-ward,* got. *wairþs* o. s. v. med bet. vänd (åt), riktad; av roten till germ. vb. **werþan,* ursprungl. »vända sig», sedan »övergå till» o. s. v., sv. varda. Jfr art. antvarda.

Inälvor plur., med *-or* vanligt atm. sedan början av 1700-t., förut (ännu hos Lind 1749) *inelfwer* : av fsv. *inælvir,* som jämte fsv. *inælva(r)* väl

är yngre form för fsv. *inælve* n. pl. i s. bet.; jfr likbet. ä. da. *inelffue* ock *indulve* samt *indvoll*, nuv. d. *indvold* (enligt Falk o. Torp av **innovl*, men kanske snarare med *v* tillagt efter något synonymt ord, jfr mlt. *ingewât*, *ingewant* i s. bet.), vidare isl. *innyfli*, *innylfi*, *innifli* n. pl., ags. *in(n)ielfe*, *inifli* n., fht. *innuovili*, *-ilu* (till vokalismen kanske påvärkat av det synonyma *innuodili*?). Etymon liksom förhållandet mellan de olika formerna är icke utrönt. Man har dock gissat, att ordet egentl. är substantiverat adj., liksom t. ex. isl. *iðr* n. pl. = gr. *ἔντερα* samt lat. *intestina* i s. bet., samt att det är bildat med ett suffix, hvartill man velat finna motsvarighet i got. ack. plur. *dauþubljans* »bestämda till döden» (hvilket ord dock v. Grienberger : Got. Wortk. s. 55 förklarar som sammansatt).

Irra v., förr oftare än nu brukat i bet. misstaga sig; lånat av nht. *irren* irra omkring, gå vilse, begå misstag el. felsteg = fht. *irrôn* fara vilse : av **irriôn* med omljud av *e* till *i* = urgerm. **erziôn;* jfr mlt. *erren* fara vilse (antagligen samma verb med nyare *e* av fornlt. *i*); en variantform till lat. *errare* v. med lika bet. ock jämte lat. *error* m. villfarelse hörande till en ie- rotform *ers*. Samhöriga germ. ord äro adj. nht. *irre*, fht. *irri* = got. *airzeis* vilseförd, subst. nht. *irre* f. = got. *airzei* f. villa, samt det faktitiva vb. fht. nht. *irren* = got. *airzjan* föra vilse. Med det sista identifierar man ä. da. *irre*, nuv. da. *opirre* uppreta, med sidof. da. dial. *erre*, sydsv. dial. *erra* (*opp*), lånord av resp. mlt. *irren* ock (väl med *e* av äldre *i* frf. *rr* i en del dial.) mlt. *erren* reta till vrede (mlt. *irren* annars även : hindra). Härtill ags. *eorre*, *ierre* adj. vred, *iersian* v. vredgas, göra vred. Roten återfinner man även i sanskr. *irasyâ* f. illvilja (*i* = ie. *ə*) *îrṡyâ* f. avund med motsv. vb. *irasyati*, *îrṡyati*. — Mellan de olika forngerm. betydelserna »vilsefarande» ock »vrede» är väl bet. »sinnesförvirring» förmedlande, men hvilken bet. som är den älsta, är icke klart. Se härom (tillika med ytterligare etymologiska kombinationer) Falk o. Torp, art. *irre*.

Is r.; av likbet. fsv. *is* m., motsv. isl. *íss* m.. da. *is* c. samt (med olikhet i genus kanske häntydande på, att ordet är substantiverat adj.) ags. mlt. fht. *îs* n. o. s. v. (icke uppvisat i got.), urgerm. **îsa-* is : ett ord utan motsvarighet utanför germ. området. Märkas må, att de ie. språken hava skilda ord för »is», medan snö är gemensamt för dem. Om etymon vet man intet säkert. Man har gissat på samband med got. *eisarn*, fsax. fht. *îsarn* o. s. v. järn (se järn nedan). Eller med got. *aiz* n. = lat. *æs* n. koppar, brons, under förmodan av en rot med bet. »glänsa». Skulle värkligen grundbet. av vårt ord vara »(det) glänsande» (sål. annan än hos gr. *κρύσταλλον* is, sl. m. *κρύος* frost; jfr även lat. *glacies*, kanske till en form av roten *gel* frysa), kunde man måhända få tänka sig en *s*-bildning av den för idel o. 1. id antagna roten ie. *îdh*, så att förgerm. **îso-* »is» skulle föreställa ett **îdh-so-*?

Istadig adj.; av likbet. fsv. *istadhogher*, bif. *istædhugher* (jfr *stædhugher* ss. bif. till *stadhugher* stadig) : avlett, väl av ett fsv. **istaþa* f., motsv. det t. ex. i isl. *ístǫðumikill* omedgörlig ingående isl. *ístaða* f. stillastående, oförändrat tillstånd, eller möjligen av något annat med prepos. *i* sammansatt fsv. subst. sl. m. fsv. *staþer* m. ställe, grundordet till stadig. Ett till bet. o. bildning snarlikt adj. är det tyska *inständig*, källan till sv. enständig.

Ister n.; av likbet. fsv. *ister* n., motsv. isl. *istr* n., da. *ister* n.; jämte isl. *ístra* f., no. *istra* f., ä. da. *istre*

med egentlig bet. fett vid inälvorna; samma ord som mlt. o. nht. *inster* n. (m.) inälvor av slaktdjur, krås; fno. *innsteri* n. pl. i lika bet. lånord från mlt. Grundord är troligen ett adj. germ. **instra-* inre invärtes, som torde (jfr Falk o. Torp, art. *ister* II) vara sl. m. lat. *intestinus* adj. i s. bet., hvarav n. pl. ss. subst. *intestina* inälvor, avlett av adv. *intus* inifrån, inne, innantill, motsv. gr. *ἐντός* adv. i lika bet. hvarav subst. *ἐντόσθια* inälvor; jfr sanskr. *antastya-* n. inälvor. Det germ. ordet synes vara *r*-suffixbildning (jfr inre till in) av en variant utan suffixvokal, germ. **ins-* = förgerm. **en(t)s-* el. dyl., till lat. *intus* : *intes-*. En avljudsform till samma stam = ie. **n̥ts-* torde ingå i litau. *iszozios* f. pl. inälvor, även kanske i preuss. *instran* ister, om icke detta är germ. lånord.

Iver r., på 1600-t. i Lex. Linc. o. s. v. *ijfwer*, motsv. da. *iver* c.; lånord från lt. = mlt. **îver* (jfr mlt. *îverich* adj. ivrig, *îveren* v. ivra), mlt. *îwer*, ndl. *ijver*, y. mht. *îfer*, nht. *eifer* m. iver, nit, vrede. Väl egentl. ett lt. el. mt. ord. Enligt förslag av Franck (jfr Falk o. Torp) skulle vårt subst. uppstått med *n*-bortfall ur den ordstam som fins i ndl. *nijver* adj. idog, lt. *nîwer, nîfer, nîber* adj. näpen, täck, söt (till utseende), *nîwer* adv. (i Westfalen) noga. Denna stam anses vara sl. m. lt. *nîpen*, ndl. *nijpen* v. knipa, samt sv. o. no. dial. *nipper* adj. nätt, fin o. s. v. Jfr sv. näpen. Men frånsett betydelsedifferensen ock saknaden av bevis för, att ett subst. med form mlt. **nîver* o. s. v. funnits till, må man väl betvivla själva förutsättningen för *n*-bortfallet, nämligen att ett sådant abstrakt subst. skulle särskilt ofta varit syntaktiskt förenat med föregående småord på *-n*, vare sig prepos. *in* el. artikel. Emellertid är annat etymon icke funnet.

J.

Ja partikel; av fsv. *ia* ja, jo = ä. fsv. *iă* (ursprungl. kort el. även förkortat) jämte *iā* (*jaa* i rim med *faa* Rikmkr. 3: 3326), hvarav ä. nsv. *jå* o. sannolikt nuv. sv. jo (s. d.). Jfr likbet. isl. *iá* (nisl. *já*), no. da. *ja*, got. *ja*, ags. *geá* (?), eng. *yea* (jämte det med ett etymologiskt omtvistat *-se* sammansatta ags. *giese*, eng. *yes*), fsax. fht. *jâ*, ndl. nht. *ja*. Att ordet i nord. språken behållit begynnande konson. *i* mot regeln, synes (jfr Lidén i Arkiv III 235 f., där etymologien genomgående behandlas) bero på dess »ständiga förekomst i itererad o. enklitisk användning» likt nutida sv. uttryck som å ja, nå ja, ja visst ja, han ja, så ja, nu ja, ja ja (män) o. s. v. Som urgerm. form synes fa med Lidén antagas *iă* (*jă*), hvarav kanske förlängt ss. starktonigt forngerm. *iâ* (*jâ*). Partikeln anses vara någon böjningsform av det egentl. demonstrativa ie. pron. **io-* (*jo-*), som fins bl. a. i det relativa sanskr. *yas* (f. *yâ*, n. *yat*). Enligt Lidén skulle germ. *jă* vara ett paralellt med got. *hwa* hvad (jfr hvad) bildat neutr., så att vår partikel ursprungl. skulle betyda »det» (likt t. ex. prov. *oc* : lat. *hoc*). Flera förf., bl. a. Noreen (se t. ex. Altisl. Gr.[3] § 224, 2), hava likställt isl. *iá* med urnord. i runskr. *jah, iah* med bet. »ock» ss. kopula = got. *jah* i s. bet., hvilket väl innehåller hithörande germ. *ia-* (jfr fsax. *ja* i bet. »ock») förenat med enklit. *-h* av ie. *-qe*, motsv. lat. *-que*

o. s. v.. Jfr även fsax. *jak* ock, väl bildat med enklit. *-k* = gr. *-γε*. — Olika former av samma demonstrativstam, som ligger till grund för var partikel torde vara de jakande partiklarna got. *jai* samt litau. *je* o. gr. *ἦ*. — Jaha; väl (se Kock i Arkiv III 140) av ja med tvåspetsig accent, hvars senare element förstärkts till huvudaccent, samt med inskott av *h* i tvåstav. *jaa* vid energiskt uttal. Jfr joho, nehej, även jaktropet stähä, förstärkta former av jo, nej, stä o. s. v. — Jahärre m. fsv. *iahærra*, *-e* (i sing., ehuru subjektet är pluralt, i *ja herre mon the wara alle* Schakt. lek. v. 60), motsv. mlt. *jahêre* o. s. v., egentl. den som ständigt säger: »ja härre».

Jacka v., på 1600-t. t. ex. i Lex. Linc., motsv. y. fno. *jakka* f., da. *jakke* c.; lånat närmast av mlt. *jacke* f., som jämte nht. *jacke* f. ndl. *jak* f. är lånat (med *j*-ljud för ffra. *j*, som uttalades likt nuv. eng. *j*) av ffra. *jacque, jacques* m. f. kort åtsittande överplagg (rock, jacka, tröja el. kofta), förr ofta soldattröja el. kyller, som bars utanpå pansaret, el. även om kort pansarskjorta. Ordet fins nu endast brukat om plagg för militärer i eng. *jack* (härtill demin. *jacket* jacka) samt i ital. *giaco* (*-cco*) ock sp. *jaco*. Någon säker etymologi fins icke. Somliga hava tänkt på arabiskt el. turkiskt ursprung. Annars har man sedan gammalt gissat på fra. mansnamnet *Jacques* Jakob, vare sig ss. namn för någon viss person (jfr Diez: Et. Wb., art. *giaco*) el. ss. i senare medeltiden vedernamn för fransk bonde, då kanske särskilt gällande deltagare i det bondeuppror som man kallat *la jacquerie* el. *la révolte des jacques* (1358).

Jag pron., fsv. på 1400-t. vanligt *iagh*, uppkommet ss. obetonad form vid sidan av fsv. *iak* ss. starktonig form av ä. fsv. *iak* jag, motsv. fno. o. ä. fda. *iak*, nda. *jeg*. Dessa östnord. former äro med brytning uppkomna av urnord. **eka* (starktonigt; härtill enklit. variant *-ka* i urnord. runskr.). Sidoformer äro isl. *ek* (enklit. *-k*), urnord. i runskr. *ek* o. *ik*. Jfr likbet. pron. got. fsax. mlt. ndl. *ik*, ags. *ic*, eng. *i*, fht. *ih* (bif. *ihha*). nht. *ich* = urgerm. **ik*: väl ss. obetonad form av förgerm. **eg'* med sidoform (att förutsätta för urnord. **eka*) förgerm. *eg'om*, nära liknande gr. *ἐγώ(ν)*, lat. *ego* jag. Likbet. pron. äro dels med ie. *g'h* (väl äldre än ie. *g'* ?) sanskr. *ahám*, dels med vare sig ie. *g'h* el. *g'* balt.-slav. former. ss. ä. litau. (med *sz* av *ž*) *esz*, motsv. lett. *es*, nuv. litau. *asz*, där *a* är oklart liksom i preuss. *as*, samt fslav. (med ie. *ē-* ?) *azŭ, jazŭ* o. s. v.

Jaga v.; med i y. fsv. återinsatt *a* efter mlt. för fsv. *iægha* jaga, förfölja (av ä. fsv. *iagha*), hvarav ä. nsv. *jäga* (ännu hos Sahlstedt 1773 i bet. driva på); jämte fno. *jaga*, da. *jage*, ä. da. *jæge, jeye* i s. bet. lånat av mlt. *jagen* jaga, ila fram, förfölja, anställa jakt (på), motsv. likbet. fht. *jagôn* ndl. nht. *jagen*. Säkert etymon saknas. Man har tänkt sig möjligheten av samband med gr. *διώκω* driver, förföljer, jagar. Detta skulle då ss. sammans. med *διά* innehålla ett äldre gr. **ϳώκω* med avljud i förh. till det tyska verbet; roten till detta senare skulle sekundärt sluta på germ. *ʒ* för äldre germ. *h*. Annars har man gissat på släktskap med sanskr. adj. *yahú-*, *yahvá-* stadd i ständig rörelse samt gr. *ἀζηχής* oupphörlig, ihållande. Jfr även art. il. — Jagare r. mindre segel framför klyvaren; lånord från lt. = da. lt. ostfris. *jager* i s. bet. Jfr ndl. *jager* ss. namn på kanon främst i fören på krigsfartyg. Ursprungliga meningen av ordet i båda dessa bet. är kanske: den som hjälper fartyget att jaga?

Jaka v.; av fsv. *iaka* säga ja, jaka, samtycka, godkänna (m. dat.): ett endast som svenskt känt verb, bildat med *k*-suffix av ja, fsv. *ia*, såsom neka, fsv. *neka*, fgutn. *naikka*, no. dial. *neikka*, ä. da. *nege* av fsv. *ne* o. s. v. nej. Kanske är *k*-suffixet här icke att ställa i samband med det hos andra nordiska verb på *-ka* (jfr Hellquist i Arkiv VII 146, XIV 181)? Snarare samma som *g* i lat. *nego* nekar? Skulle detta lat. verb egentl. hava utgått från det ss. 1 pres. sing. fattade *nego* »jag nekar», men detta ursprungl. varit = ett **ne ego* »icke jag», utgörande svar på en anklagelse el. beskyllning? Ock skulle på liknande sätt ett urnord. **nek* av **ne ek* »icke jag» ha framkallat ett verb, som haft ä. fsv. form **næka*, men efter fsv. *nē* o. s. v. »nej» ombildats till fsv. *nēka* o. s. v.? Detta sista kan i alla händelser ha varit mönsterverbet, efter hvilket fsv. *iaka* bildats.

1. **Jakt** r., abstrakt subst. till vb. jaga; av y. fsv. *iakt*, en med verbformen *iagha* paralell nyare form från mlt. för fsv. *iækt* f. jakt, motsv. da. *jagt* c., fda. *iakt*; lånat av mlt. *jacht* f. jakt, förföljelse; jfr likbet. mndl. *jacht, jachte, jaghet* f., nndl. *jacht* f., mht. *jaget(-ed-)* n. f. (i mt. dial.) nht. *jagd* f. Forntysk form torde ha varit **jagôdu-*, bildad likt got. abstrakta på *-ôþus*, *-ôdus* till verb på *-ôn*, t. ex. *wratôdus* resa. För mlt. mndl. *jacht* vill Franck hava en annan grundform med forngerm. *ht* utan verbets *ô*-vokal. Men kan icke i böjda kasus af ett mlt. mndl. **jaȝed-* (med spirant *ȝ*) *e* hava synkoperats ock sedan det stamslutande *d* ersatts med *t* från det oböjda *jaget*, så att man fick ett enstavigt *jaȝt-, jacht-*?

2. **Jakt** r. slags fartyg; av fsv. *iakt* f. jämte äldre *iækt* f. jakt (fartyg): lånord från mlt. (där ej påvisat) = nlt. nht. *jacht* f. enmastad snabbseglare, jakt, da. *jagt* c., ndl. *jacht* n. i s. bet.; ä. ndl. *jaght, jaghte* hos Kil. översatt liburnica, celox: navis prædatoria piratica, myoparo»; eng. (lånat) *yacht*, nu om lustfartyg i allm. Ordet är en gammal kortform för det likbet. lt. ndl. *jachtschip*, hos Kil. *jaght-schip*, sammans. med lt. ndl. *jacht* = sv. 1. jakt, som här väl egentl. betyder (icke: snabb fart, utan) jagande, förföljande, i det *jachtschip*, liksom mlt. *jage-schip* jakt, älst väl betecknade fartyg avsett till att jaga efter fartyg i krig, kapare, pirat, ock först senare använts om på liknande sätt tacklade handelsfartyg, avsedda för snabbsegling.

Jama v. (om kattläte); jfr i s. bet. *jamla* på 1700-t. hos Serenius, sv. dial. i Norrl. *jalma* (Rietz 295), no. *jamla, jamsa, jamta*. Möjligen kan *jam-* här bero på ett äldre **mjam* (el. **miam*) med dissimilatoriskt bortfall av *m-*, eftersom i s. bet. fins ä. nsv. *mjama* v. med subst. *mjam* n. hos Lind 1749, även *miawa* hos Spegel 1712, ock många språks uttryck för kattläte börjas med *m-*, ss. t. ex. vb. da. *miaue*, lt. nht. *miauen, mauen*, ndl. *mauwen*, eng. *mew*, fra. *miauler*, ry. *mjaukat'* m. fl. dyl. i andra språk. — Ett annat verb är: (2) Jama, ett slangord som åtm. på 1870-t. förekom i Upsala i bet. förtära stark dryck, supa: utgånget från subst. jamare, t. ex. i ta sig en jamare = ta sig ett glas, ursprungl. väl ersättningsord för jamaika ss. kortform för (glas) jamaikarom. Se A. Munthe i Språk och Stil III 145 f.

Jan i brädspel, hos Weste *jan* m. el. *janspel* n. i bet. förlorat dubbelt parti i spel (även kortspel?), resp. den som förlorat dubbelt parti; liksom da. *jan*, term i kortspel = »slam», lånat av lt. *jan* (här med långt *a*, annars även *jann*, Berghaus II 30) om förlorat dubbelt parti, t. ex. i

brädspel, i uttryck som *he is Jan* »han är Jan» el. *he het Jan verloren* »han har förlorat Jan» enligt Br Wb II 685: detta liksom ndl. *jan* ss. kortspelsterm väl efter fra. *jan*, som fins uppvisat i något olika mening som term i brädspel (trictrac) allt sedan 1500-t. : enligt gängse tro en form av mansnamnet fra. *Jean* = sv. Johan med var. i uppsvenskt folkspråk *Jan* o. *Janne*.

Jarl m., motsv. da. *jarl*; lånat från fornnord. literatur (hos oss både från fsv. o. från isl.) = fsv. *iarl* m. med i senare fsv. dial. t. ex. östgötadial. förlängt *a*, sidoform till fsv. *iærl*, motsv. ä. da. *iærl*, nsv. *Jär(l)-* i några få gamla ortnamn, t. ex. *Järflotta*, en halfö på Södertörns kust, vid hvilken förmodligen forna tiders jarlar haft station för krigsflotta; av ä. fsv. *iärl* m. förnäm man, hövding med värdighet närmast konungen dels i Sverge, där titeln bars av konungens högste ämbetsman t. o. m. Birger jarls tid, dels i Norge; motsv. isl. fno. *iarl* m. i lika bet., ags. *eorl*. m. förnäm man, hövding, jarl, i poesi: (tapper) man, krigare, eng. *earl* greve, fsax. *erl* m. man, förnäm man, fht. *erl-* (endast i namn) : urgerm. stam **erla-*. Härtill funnos variantstamformer **erila-* o. **erula-* dels i urnord. **erilaʀ* i runskrifter, dels i den form för folknamnet Heruler som är uppvisad i latiniserad ack. pl. *erulos* (se Noreen: Altisl. Gr.³ § 349, 2 o. § 167, Anm. 1). Ordets grundbet. är kanske »man» även om det är osäkert, att det är sl. med gr. ἔρσην (i dial.) ock ἄρσην, ἄῤῥην manlig, zend. *arṣan* manlig, man; eller sl. m. sv. orre (av urgerm. **urzan-*, ursprungl. »hanne»?). Man skulle då till ie. roten *ers* (här använd om maskulin könsfunktion, men befintlig med mera egentlig bet. i sanskr. *arṣ-*, *rṣ-* v. flyta, strömma) antaga en i jarl ingående variant ie. *er* utan *s* i lika bet. Visserligen har vart ord form av ett gammalt nomen agentis med *l*-suffix till en rot *er*, men denna rot kan möjligen ha haft någon helt olika grundbet.

Jo partikel, motsv. da. *jo* i s. bet.; icke känd i fornspråken med *ô*; sannolikt att förklara enligt Noreen: Sv. Etym. 38 så, att y. fsv. o. fda. *jå* (skrivet *jaa*) = ä. nsv. på 1500-t. *jå* av ä. fsv. o. fda. *iā*, som var starktonig sidoform till *iă* = nsv. ja, övergick till *jŏ*, då det förkortades ss. obetonat i förbindelser, där det förstärkande efterföljande elementet hade huvudaccenten, likartade med nuv. sv. uttr. jo visst (da. *jo vist*), jo-(jo)män, jo jo. Annars har man för meningen, att jo skulle vara gammal form med urgerm. *ô* anfört som stöd mlt. o. mht. *jô* (*io*; variant mht. *joch*) ss. försäkringspartikel. Men det är ingalunda säkert, att dessa tyska former bero på forngerm. *jô* (*iô*) ss. variant till ja, de kunna ganska väl vara = fht. *êo*, *io* alltid (sv. 1. **e-**). Ock i alla händelser är av större betydelse, att man saknar hvarje spår av en fornnordisk hithörande form med *ô*. Hvad angår sådana nordiska ord i bet. »jo» som fsv. *iu* (*iw*), ä. da. *ju*, isl. *ju* o. *júr* (jfr även no. *jau* o. isl. *jaur* jo) så kunna de, huru de än böra förklaras, åtm. icke bevisa tillvaron av en hithörande urnord. form med *ô*. Omöjligt vore väl icke, att ordet delvis — men säkerligen icke såsom Kock, Sv. landsm. XV, 5, s. 48, vill i allo — är lånadt fran eller påverkadt af mlt. *jô*. — Joho, förstärkt form av jo, likställd med jaha av ja (s. d.).

Jobba v., jobbare m. o. s. v.; helt nya lånord av eng. *job* v., *jobber* m. o. s. v. med lika bet. jämte äldre bet. motsv. bet. hos grundordet subst. *job* stycke arbete, arbete för tillfället el. i smått el. pa beting o. s. v.; möjligen egentl. = ä. eng.

job stycke, klump, vagnslast, annars av dunkelt ursprung; näppeligen sammanhängande med eng. *gob* munsbit (= fra. *gobbe* förgiftat stycke lockbete), hvilket är av keltisk härkomst (jfr ir. *gob* utstående mun, näbb).

Joddla v., med da. *jodle* lånat av nht. *jodeln* i s. bet., ett onomatopoetiskt verb från dial. i alpländerna Bajern, Tyrolen o. s. v.

Jollra v. (sent på 1700-t. i ordböcker). Möjligt att förklara på två sätt. 1:o) Med *llr* för *rl* genom nyare metates (jfr Noreen i Språkv. Sällskap. Förh. 1897—1900, Ups. Univ. Årsskr., s. 83—85) av det verb som träffas på två ställen i Syllabus 1649: *balbucinor . . stamma, iårla* ock *balbutio . . 1. Tota, lorla som små Barn. 2. Tala i Wädret.* Etymon till det i detta verb ingående *jor-* är icke känt. 2:o) Såsom avlett med *r* av ett kortare i Spegels Gloss. 1712 som dialektord i bet. leka upptaget verb *jolla.* Jfr sv. dial. *jålla* i Häls. (väl med gammalt *ŏ*), *jolla* i Dal., samt no. *jolla, julla,* ungef. likbet. med vårt verb. Jfr vidare snarlika verb ss. sv. hvardagl.-dial. *jålta* prata enfaldigt. västsv. dial. *jåla* jållra, prata enfaldigt, no. *jaala* i liknande bet. Hos Hof: Dial. Vestrog. (1772) s. 162 *Johla . . tala såmm små barn, jållra, jållka* (där efter Hofs skrivsed *-oh-* bör vara = slutet *o*); hos Swedberg: Schibboleth (1716) s. 3: *thet första späda barnen begynna jola, så säija the A.* Slutligen isl. (Bj. Hald.) *jula* jollra: om små barn. Dessa verb äro väl åtm. de flästa, antingen onomatopoetiska, härmande bristfälligt sätt att tala hos späda barn o. s. v., eller ock, såsom Noreen föreslår, avledningar af *jå,* bif. till *ja* (se art. j o), sålunda liksom sv. dial. dial. *jåsa,* no. *jåka* m. m. med urspr. bet. 'säga ja, ja', d. v. s. 'föra intetsägande tal'.

Jolmig adj., helt nytt i riksspråksordböcker. Jfr sv. dial. i Uppl. (enligt Rietz 297) *joljas* v. känna behov att kräkas. Detta verb, hvartill vårt adj. torde förhålla sig väsentl. som kvalmig till kvälja, är tydligen egentl. = sv. dial. *göljas* kräkas, y. fsv. *gölias* vilja kräkas med motsv. aktivt *gölia.* Om dettas etymon se art. göl. För att här förklara formen *jol-* får kanske antagas, att ett äldre adj. **golmig* fått *j-* i st. f. *g*-ljud från vb. *göljas* ock detta sedan omvänt fått biform med *o* för *ö*? Eller också, att folk av ståndspersonsklass i sitt uttal förblandat allmogespråkets öppna *o-* ock *ö*-ljud ock förblandat vb. *göljas* till *joljas,* hvartill kanske adj. jolmig nybildats?

Jolster r. Salix pentandra; bif. *jälster* o. i äldre skrift *hjolster, hjelster*; känt från slutet av 1600-t.; jfr i s. bet. i norrl. dial. *juster*; annars i dial. *ilster* (*ister*), *hilster, halster* (ä. nsv. *alster*) samt *vilster.* Jfr i lika bet. el. åtm. om någon art pil isl. *iǫ(l)str* (f. ? härtill väl dat. pl. *í (í)ǫlstrom* i Eddasången G. kv. I v. 19) ock *ilstri,* no. *ister, istervidja,* även i dial. *hisjer* o. *vister.* Som tyska dialektnamn på jolster uppgivas bl. a. *halster, hilster, wilster* (från Sachsen enligt Pritzel-Jessen: D. Volksn. d. Pflanzen s. 355). Frånsett de nordiska namnformerna med *h-* o. *v-*, som väl höra till särskilda grundord av okänt ursprung (i avs. på *v*-formerna jfr fsax. *wilgia,* ndl. *wilg,* eng. *willow* o. s. v. pil) torde få antagas en germ. grundf. **elustra-*. Men att detta innehåller ett adj. = fht. *elo* gul (germ. grundf. **elwa-*), ss. Falk o. Torp antaga, må betvivlas, då *i*-formerna synas fordra en grundf. utan *-u-*, urnord. **ilistria-* el. dyl., ock då suffixets form efter andra urgamla trädnamn att döma (jfr t. ex. isl. *apaldr* o. s. v., se apel) snarast varit utan *s* = förgerm. *-tro-*, här då

fogat till en *s*-stam med växelformer, urnord. **elus-* o. **ilis-*. Skulle denna stam möjligen få ss. gammal avljudsvariant inrangeras bland de många formerna av trädnamnet al?

Jord r.; av likbet. fsv. *iorþ* f. (stam *iorþ-*, endast sporad. i älsta hskr. *iarþ-* i vissa kasus), motsv. isl. *iǫrð* f. da. *jord* c., got. *airþa* f.; västgerm. ofta ss. sv. f. : ags. *eorð(e)*, fsax. *erða*, fht. *erda*, eng. *earth*, ndl. *aarde*, nht. *erde* (i sammans. ndl. *aard-*, nht. *erd-*) = **erþō* f. jord (i flerfaldig mening, älst förmodligen om jord ss. material på jordytan). Ordet, som har förgerm. *t*-suffix, innehåller ett ie. *er-*, som annars fins i fht. *ero* jord (enstaka ex.), i gr. *ἔραζε* ned på jorden samt i isl. *iǫrvi* m. sand, grus. Ovisst är väl om detta *er* får etymologiskt föras ihop med ie. roten *ar* »plöja» (jfr art. art).

Jordgumma f. (arkaist.-bibl. ord), även jorde- (ä. nsv. ofta *jorde-*, men endast *iord-* i bibeln 1541); av y. fsv. *iordhgomma* (på 1400-t.) o. (enligt Rietz 298) *iordagumma* f. barnmorska. Jfr i s. bet. sydsv. dial. *jor(d)-*, *joremor*, da. (o. no.) *jorde-*, *jordmoder*, *-mor*. Ihres af många antagna mening, att egentliga grundordet är = isl. *iòð* n. barn (jfr isl. *jóðmóðir* barnmorska hos Cl. Vigf.; jfr Arkiv V 163 f.), är ohållbar, ish. därför att isl. *ióð* borde i fsv. o. fda. hetat **iuþ* (*iudh*). Rörande ursprungliga meningen med jordgumma o. s. v. fins ingen bättre förklaring än den som föreslås hos Molbech i Dansk Ordbog: »Kanske av forntidsseden att upptaga det nyfödda barnet från jorden ock räcka fadern det; hvarav möjligen också det tyska *hebamme*». Men tänkbart är, att detta sista jämte mlt. *heremōder*, mndl. *hevemoeder* barnmorska egentl. syftar icke på barnets upplyftande efter födelsen, utan på fostrets framtagande ur moderlivet(?). Anslutande sig till Molbechs etymologi, papeka Falk o. Torp bl. a., att »barnsängskvinnor fordom födde på golvet. som bestod av fast tilltrampad jord»; jfr fno. *liggia á golfi* o. nno. dial. *liggja i golve(t)* ligga i barnsäng; jfr även no. *straamor* barnmorska, syftande på barnfödsel på halmläger, liksom bl. a. eng. *in the straw* i barnsäng. — Ett annat nordiskt ord för barnmorska är sv. dial. *ljusmor*, no. *ljosmor*, (ny-)isl. *ljósmóðir* med kortform *ljósa* f.: väl innehållande ett gammalt nordiskt ord sl. m. adj. lös o. vb. lösa (jfr förlösa, förlossning) o. s. v. med den vokalism som fins i pres. och inf. av vb. got. *fra-liusan* o. s. v. förlora (urgerm. **leusan* komma lös).

Ju adv.; av fsv. *iu* med sidof. *io* alltid, alltjämt, allt (vid kompar.), i alla händelser, nödvändigt, helt säkert, nog, dock; i övrigt likt nuv. »ju» i olika mening, även brukat likt tyska *je* i distributiv bet.; lånord från mlt., liksom da. *jo* ju (vid kompar.) = mlt. *io, jo, ju*, (bif. *ie* m. m.) med bet. alltid ock övriga bet. ss. i fsv.; fsax. *eo, io* (*gio*; antagligen med sidof. **eu*, **iu*) alltid, någonsin, motsv. fht. *eo, io* i s. bet. (nht. *je*); samma adv. som fins i got. *ni aiw* aldrig ock ss. äkta nordiskt i fsv. *e* och *æ* alltid, hvarav nuv. sv. prefixet 1. **e-** (s. d.).

Jubel n. 1). I bet. högljudd glädjeyttring, jämte vb. jubla sent förekommande i ordböcker (endast subst. hos Lindfors 1815): efter nht. *jubel* m. ock *jubeln* v. av lat. *jubilum* m. hojtande, muntert rop ock *jubilare* v. hojta; väl onomatopoetiska ord. att likställa med nht. *jodeln* v., sv. joddla.

2). I förra led av sammans. i bet. »jubileum», jämte vb. jubilera förekommande t. ex. hos Serenius 1734; redan hos Lind 1749 i bet. som visa påvärkan från den förra ordgrup-

pen (t. ex. *jubel-sång, jubilera*), motsv. nht. *jubel-* o. *jubilieren* v., till bet. tidigt påvärkade av lat. *jubilum, jubilare*, men egentl. härstammande från mlat. *annus jubilæus*, resp. senlat. subst. (t. ex. i Vulgata) *jubilæus* m., det sedan på katolska kyrkans jubelår från år 1300 överförda namnet på judarnas 50-års-fäst, hvilket (med ombildning efter lat. *jubilum* o. s. v.) av gr. *ἰωβηλαῖος* adj. jämte subst. *ἰώβηλος* i motsv. bet. hos kyrkofäder beror på hebr. *jōbēl* basun, i det judarnas jubelår invigdes med basunblåsning.

Jude m., folknamn; av fsv. *iuþe* m. i s. bet., motsv. isl. *iúði* m.; lånord, väl från mlt. *jude* (med *ū* av fornlt. *ŭ*?) av fsax. *judo* (en gång i gen. pl. *judeno*), motsv. fht. *judo*, mht. nht. nlt. *jude* m.: en sidoform till fsax. *judeo* (*-io*), fht. *judeo* sv. m. jude. Antagligen bero båda de forntyska formerna på en lat. uttalsform *judĕus* för *judæus* = gr. *ἰουδαῖος* jude. I den ena formen skulle då *ĕ* ha synkoperats. Eller kan den vara självständig forngerm. bildning (direkt av folkstamsnamnet *Iuda*)? -- Fsv. biformer voro: *iodhe* o. *iödhe*, liksom da. *jøde* från mlt.; jfr mlt. *jode* (*jodde*), två former, motsv. nlt. *jode* ock *jöde*, den senare liksom mht. nht. *jüde* väl = fsax. *judio*. — Det säregna isl. *gyðingr* m. jude är väl av helt annat ursprung, nämligen (enligt Noreen) avlett av *guð* m. = sv. gud, sål. till grundbet. = en av Guds folk.

Juft r. (n.), förr även *jukt*, liksom lt. *juften, juchten-ledder*, ndl. *jucht* n., nht. (*juft*) *jucht*(*-en*) samt pol. *jucht*(*a*) o. s. v. ryssläder lånord från Ryssland, kanske i Sverge infört direkt med själva tillvärkningsmetoden på 1600-t.; av likbet. ry. *juft', jucht'*, hvilket ord emellertid har en för ryskan främmande form, liksom det tvivelaktiga ordet *juft'* med bet. par, som uppgivits ligga till grund, i det man skulle plägat bereda hudarna parvis(?). Förhållandet mellan formerna med *ch* o. med *f* i ryskan är ovisst. Möjligt, men icke nödvändigt (om icke själva ry. *jucht'* skulle vara bildat efter lt.-ndl. formen?) är det gängse antagandet, att nht. formen med *cht* är egentl. lt. form med *cht* av äldre *ft*.

Jul r. (med folkspråkl. *till jula* av gen. pl.); av fsv. *iul* n. pl. ock f., namn ursprungl. på den hedniska midvintersfästen, sedan på Kristi födelses fäst, motsv. isl. *iól* n. pl. i s. bet., da. *jul* c. samt ags. *gehhol, geoh-*(*h*)*ol, -el. géol* n., eng. *yule* jul. Ordet behandlas av Bugge i Arkiv IV 135 f., där han bl. a. förkastar Kluges sammanställning med isl. *él* = sv. il ock antagande av grundbet. »snöstormstiden» (se art. il). Vidare papekas, att det finnes två avledda subst. utgörande namn på manad vid jultiden; det ena *ia*-stam: isl. *ýlir* m., som uppgives vara = november el. december el. halva nov. ock halva dec., got. *fruma jiuleis* (första julmånaden) november; det andra *n*-stam: ags. *se ǽrra géola* (den förra julm.) december, *se æfterra géola* januari. Bugge ansätter anf. st. grundform germ. *$_*$jehwela-* el. dyl. ock förmodar en äldre nordisk böjning nom. ack. *júl* av en förform med ändelse *-u*, men gen. *jóla*. Snarare får väl antagas (jfr Falk o. Torp) jämte urgerm. **jéhwla-* en växelform **jeula-* av **jeȝwlá-*. Bugge antager vidare, att ordet ss. egentl. betecknande 'glädjefäst' är avljudsform till lat. *joculus*, demin. av *jocus* skämt. Till roten för detta sista har man hänfört litau. *jùkas* samt (till rotform *jeq-* med suffixalt *s*?) gr. *ἑψιάομαι* leker, spelar. Efter gängse (dock icke oemotsagd) mening skulle vart germanska subst. ha en romansk avledning i adj.

ffra. *jolif* glad (nfra. *joli* vacker), ital. *giulivo* glad. — Som nordiskt lånord fins även lt. *jul* (m.), dels i mlt. skrifter om julfirande i nordiska länder, dels i några nyare sammans. som brukas i vissa trakter av norra Tyskland ss. *julfest* m. fl. Särskilt märkes lt. *julklapp* av sv. julklapp julgåva, syftande på det gamla bruket att klappa på dörren för att, sedan den öppnats, kasta in julgåvorna; da.-no. *juleklap* väl också från svenskan.

Julle r. (i ordböcker tidigt på 1700-t., bif. *julla*) o. nyare jolle, joll; jfr da. *jolle* c., nisl. *jula* f. enl. ClVigf., mlt. *jolle* f. (citerat från 1520), nlt. (o. nht.) *jolle, jölle, gölle, jelle, gelle*, ostfris. *jülle, jül*, ndl. *jol* f., eng. *yawl*, fra. *yole* f.: överallt namn på mindre skeppsbåt, flerstädes också på andra slags lättare farkoster. Härstamningen är okänd. I alla händelser är väl ovisst, om alla de lt. formerna hava enhetligt ursprung ock ännu mera, om eng. *jollyboat* julle hör hit.

Julp r., nyare ord, väl lånat från någon av de lt. dial. som likt dial. i i Berlin hava *j-* för *g-*; = lt. ndl. *gulp* f. julp på byxor. Ordet, till sin närmare förhistoria oklart, får kanske anses innehålla en variant *gulp-* till den i art. glupande omnämda roten *glup* »gapa» : möjligen beroende på blandning med snarlika ord, t. ex. sådana som höra till rotformen *gul-* behandlad i art. göl. Med stöd av samma artikel synes icke otänkbart, att även den i lt. ndl. *gulp* i bet. störtflod av utgjuten vätska el. klunk ock i *gulpen* v. med motsv. bet. ingående roten (som annars väl kunde vara onomatopoetisk) är ursprungl. densamma som *gulp-* här ovan.

Jungfru f.; av fsv. *jungfru*, bif. *junc-, iumfru, iomfru(a)* f., ogift kvinna av högre börd, fröken, flicka, jungfru, mö; jfr i s. bet. isl. *jungfrú* f. (fno. bif. *jonfrú*), da. *jomfru* o. ä. da. *jung-, juncfru(e)*; lånord = mlt. o. mht. (*junk-*) *juncvrouwe, -vrowe*, ffris. *iunc-, ioncfrou(we)*, mndl. *joncvrouwe* f. (o. motsv. i nyare språken). Ordet, hvars egentl. bet. framgår af dess egenskap av sammans. av ett adj. motsv. ung ock ett subst. motsv. fru, hade förr bet. ss. i fsv., i nyare tider något modifierad ock även utvidgad genom användning (i kortformer lt. *jumfer*, ndl. *juffer*, nht. *jungfer*) om vissa redskap el. dyl., bl. a. allmänt om stamp för stenläggning av gator. Till nordiska språken torde ordet vara kommet icke endast från mlt., utan även, ss. formerna med *o* (hvilka i fsv. väl närmast inkommit från fda.) synas visa, från ffris. el. från mndl. — Den svenska icke annorstädes kända användningen av ordet, särskilt i varianten **jumfru** (som i andra bet. kan förekomma i hvardagstal) om ett mindre rymdmått, beror väl därpå att man liknat det så benämda kärlet i förr vanlig form vid en kvinnofigur i kjol. Enligt Falkman (Om mått och vigt i Sv. II. s. 165) hade det forna jungfrulikaremåttet av koppar form av en stympad kon.

Jungman m.; med da. *jungmand* lånat av lt. *jungmann* ung sjöman som är nybörjare (också = ungkarl); sammans. med lt. *jung* adj. = ung.

Junker m., bif. *-junkare* med försvenskad ändelse i sammans. ss. fan-, hov-, kammar-, lant-, styckjunkare; av fsv. *iunker* o. *iunkare* m., bif. till fsv. *iunkhærra* m. ung härre, yngling af högre stånd, ish. av adel, ofta om yngling i furstetjänst, page (som titel även om prins); liksom isl. fno. *iung-, iunkhærra, junkeri, -era* m., da. *junker* lånat av mlt. *junchere, junker* m. motsv. mndl. *jonchere*, mht. *junchërre, -hërre* o. s. v. i väsentl. lika bet.; sammans. av adj.

motsv. ung o. subst. motsv härre. Jfr jungfru. — Fsv. biformer med *o*, *ionkhærra*, *ionker*, *-are* (väl blott af slump utan kända fda. motstycken), synas visa att ordet delvis inkommit från ffris. el. mndl. — Av en fsv. variant *ungkara* med adjektivet i försvenskad form kommer väl egentl. nsv. ungkarl.

Just adv. (fins hos Serenius 1734); med da. o. nht. *just* lånat av lt. *just* (med bif. lt. *jüst*), jämte ndl. *juist* och eng. *just* i s. bet. lånord av fra. *juste* adv. riktigt, lagom, just (med *j*-ljud i ndl. o. lt. för fra. *j*, jfr art. jacka), motsv. lat. *juste* adv. riktigt, vare sig lånat därifrån el. bildat som adverb i fra. till fra. *juste* adj. riktig (eng. *just*, ndl. *juist* adj.), lånord av lat. *justus* rätt, skälig, riktig (ital. *giusto*). — Folkspråkl. sv. *justament* just beror på lt. *justement* i s. bet. = fra. *justement*.

Jute bast av växten Corchorus (skilda arter) från Ostindien lånat av eng. *jute* i s. bet. (även växtens namn); detta av ett bengaliskt ord, som anses härstamma från sanskr. *yûṭa-* hårfläta.

Juvel r.; lånord, härstammande från franskan, hos oss från lt. el. nht. = da. *juvel* c., nht. *juwel* m. n. (*-ele* f.), lt. *juwēl*, mndl. nndl. *juweel* n., ffra. *joel* (*jouel*, *juel*), nffra. *joyeau* juvel: enligt olika meningar sl. m. antingen fra. *joie* glädje av lat. *gaudium* eller fra. *jouer* v. leka, roa sig av lat. *jocare*; grundbet. sål. föremål som gläder el. som är att roa sig med. — Juvelerare m., uppvisat förr än grundordet i sv. o. i lt., dock i ombildad form (jfr. jubel): sv. *jubilerare* på 1600-t., mlt. *jubilêrer*, mht. *jubilierer*.

Juver n.; av likbet y. fsv. *iuwer* n., väl med *w* i dial. av ä. fsv. *gh*; sidof. y. fsv. *iuger*; andra varianter: ä. nsv. *jur* (i ordböcker rådande på 1700-t., biform in på 1800-t.) samt på 1600-t. i ett par ordspråk (hos Grubb: Penu Prov. s. 26, 427) *juder*. Jfr i s. bet. isl. *iúgr*, *iúr* n., no. *ju(v)er*, *jur*, da. *yver* (ä. da. *jyver*, *jyr*) n.: förliterär nordisk form väl enligt Noreen: Sv. Etym. s. 39 f. i nom. o. ack. **iuður*, hvarav **iuʒur*, i dat. **iuðre*, hvarav isl. *iúre* o. s. v.; ur nord. formen **euður(a)*: ett urgammalt ie. ord med *-dh-* ock med avljudsväxlande vokalism i början (t. ex. västgerm. dels *eu-*, *eo-*, dels o. oftast *û-*), till genus neutr. el. i västgerm. språk delvis mask. Jfr. ags. fsax. *ûder*, eng. *udder*, ndl. *uier*, fris. *jad(d)er*, mlt. *jeder*, nlt. *jüdder*, *jidder*, fht. *ûtar*, *ûtiro* (m.), mht. *ûter*, *iuter*, nht. *euter*, samt sanskr. *ûdhar*, *ûdhas*, *ûdhan*, gr. οὖθαρ (gen. -ατος), lat. *ūber*, allt i bet. spene el. juver. Jfr också litau. *ūdrůti* v. hava juvren svällda, vara dräktig, samt med säreget suffix (motsv. ett ie. **ûdmen-*) fslav. *vymę* o. s. v.

Jåp i snåljåp m., dial. bif. *jåper* (även utan adj.) snål person. Härtill sekundärt fem. snåljåpa Egentl. en (direkt på bibelns Jakob syftande?) kortform för mansnamnet *Jakop* = *Jakob*, hvartill nu fins kortformen *Joppe*. Jfr ss. former av mansnamnet sv. dial. *Jåp* i Finl. (Närpes), fsv. *Iap*, *Iaap*, *Iop*, *Iaoper*. Se Hjelmqvist: Bibl. pers. namn i sek. anv. s. 129 o. samme förf:s Förnamn o. Familjenamn (o. s. v.) s. 63. Formen fsv. *Iāp*, nsv. jåp, får måhända förklaras genom kontraktion av ett tvåstavigt fsv. *Iaop*, som (genom mellanstadiet *Iawop*?) uppstått af det väl närmast till *Iaghop* i obetonad ställning övergångna *Iakop*?

Jägare m.; av likbet. fsv. *iæghare* m. (bif. *iaghare*, jfr sjömansordet nsv. jagare); med da. *jæger* lanat av mlt. *jeger* m. (nht. *jäger*). Jfr jaga. — Jägmästare m., liksom da. *jægermester* lånord från Tyskland =

nht *jägermeister*, men i svenskan (så redan hos Serenius 1734) med bortfallet *-er-*: kanske efter ryttmästare, uppfattat som kortform i st. f. ett **ryttarmästare?*

Jäkta v.; ett att döma av vokalismen, lik den i fsv. *iækt*, äldre bif. till *iakt*, tidigt i fsv. befintligt ord, väl från mlt. lånat denom. till jakt: jfr ä da. *jagte* o. *jægte*, no. *jagta* jaga, ndl. *jachten* jäkta (trans. o. intr.), nlt. *jachten* (jämte mlt. ock nlt. *jachtern*) springa omkring ock jaga hvarandra i lek.

Jämka v., i dial. *jänka*, ofta i bet. maka, flytta ett litet stycke; av fsv. (*iamka*) *iæmka*, y. fsv. även *jænka* egentl. jämna (ut), bringa i jämt förhållande; ett, som det tycks, uteslutande svenskt denom. med *k*-suffix till adj. jämn.

Jämmer r, i bibeln 1541 *jemmer*, motsv. ä. da. *iemmer* (fda. *iæmber*), sidof. till da. *jammer* c., lanord av mlt. (*jâmer*) *jammer* m. n., motsv. fht. *jâmar* m. n., ndl. (n.) o. nht. (m.) *jammer* i s. bet.; till subst. övergångna former av ett adj. fsax. fht. *jâmar* (ags. *geômor*) full av sorg. Man har sammanställt detta adj. (urgerm. **jēmara-?*) med gr. ἥμερος tam, mild. Betydelsen synes dock snarare passa för onomatopoetiskt ursprung (jfr Falk o. Torp); grundord kunde m. a. o. vara en interj. västgerm. *jâm* el. dyl. ss. klagorop. — Jämmerdal r.; jfr i bibeln 1541 *iemmerdalen* (Ps. 84: 7), lt. *jammerdal*, mht. *jâmertal* o. s. v. med lika bet. — Jämra (sig) v., motsv. ä. da. *jæmres*; jfr i s. bet. da. *jamre*, mlt. *jameren* o. s. v.

Jämn adj.; av fsv. *iæmn*, ä. fsv. *iamn* jämn (egentl. o. i överförd mening), lika, jämlik, lika (d. v. s. rättvis) mot andra (o. s. v.), motsv. väsentl. likbet. isl. *iafn* (fno. *iamn*) da. *jævn*, got. *ibns*; ags. *ef(e)n*, *emn*, eng. *even*, fsax. *eban*, mlt. *even* jfr adv. *even* lika, källan till sv. *även*, egentl. likaså) samt mlt. o. ndl. *effen*, fht. *eban*, nht. *eben*, urgerm. **ebna-* jämn. Johansson har i P. B. Beitr. XV 220 framställt en i avs. på bet. passande etymologi. Ordet skulle med germ. *bn* av äldre *mn* bero på förgerm. **im-no-*, partic. på *-no-* till en rot som ingår med samma form *im* i lat. *imitari* efterlikna, *imago* avbild ock med formen *aim* i lat. *æmulari* söka att likna. Emellertid må invändas, att de nordiska formerna av adjektivet hava brytning, men att brytning annars icke synes vara säkert påvisad hos sådant germ. *e* som uppkommit av gammalt *i* (jfr M. Kristensen i Nordiska studier, Upps. 1904, s. 17). — **Jäm-**, en i många sammans. brukad sidoform till jämn- av fsv. (*iam-*) *iæm-*, som uppkommit av (*iamn-*) *iæmn* med *n*-bortfall frf. konsonant, ss. i neutr. jämt, fsv *iæmt* (adj. o. adv.) ock i nsv. (i fsv. icke uppvisat) adv. jäms av gen. sing. n. Jfr i sammans. fno. *iam-* jämte *iamn-*, isl. *iafn-*. En ä. fsv. variant var *æm-* med *æ* = urnord. *e* icke brutet, troligen i obetonad stavelse, d. v. s. i sådana sammans. där efterleden hade huvudaccenten (t. ex. fsv. *æmrǣl* enligt Noreen: Altschw. Gr. § 76, 2). Bland sammans. med jäm- fins blott ett verb jämföra = fsv. *iæmföra*, som dock är påvisat endast i bet. dela i jämgoda delar. — Jämfötes adv., synonymt med det i ordböcker helt nya jämfota; sidoform med troligen av flerfaldig anledning förlängt *t* till ä. nsv. *jämfötes*, bildat av fot ss. t. ex. inbördes av bord och formellt gen. sing. av ä. nsv. jämföte n. jämfotasprang, galopp (hvartill vb. jämföta galoppera, se Serenius 1734, art. *gallop*). — För jämnan adv.; formellt att skilja från likbet. fno. isl. *iafnan*, nno. *jam-*

nan (adv. likt *sialdan*, sv. sällan o. dyl.); innehållande en form med best. artikeln av något äldre subst., dock osäkert hvilket. Oblik kasus av ett fsv. **iæmne* m., motsv. isl. fno. *jafni* m. jämt förhållande el. tal, nno. *jamne* m. jämnhet, ish. stadighet i arbete? Eller med folkspråkligt uttal för **jämnaden* av fsv. *iæmnaþer* m. jämlikhet, jämt förhållande o. s. v.? Jfr även det troligen till ett tredje subst. **jämna* f., motsv. isl. fno. *iafna*, no. *jamna* f. jämn mark, hörande äldre sv. uttr. *hålla jämnan* iakttaga jämn hållning, hålla jämnmått el. medelväg (egentl. gå på jämn väg?).

1. **Jämte** m. invånare i Jämtland; av likbet. fsv. *iæm(p)te* m., motsv. fno. isl. *iamti* m., sing. i *n*-stamsform till plur. *iamtr*, som förutsätter ett urnord. nomen **emat-*, väl = grundordet för adj. fht. *emazzig, emezzig, -izzig*, mht. *emzec, -ic* beständig, ihållande, uthållig, nht. *emsig* trägen, flitig. Jfr med vidare sammanställn. Noreen: Urg. Lautl. s. 85.

2. **Jämte** prep.; av y. fsv. *iæmte* prep. bredvid, som uppstått med tillfogat *-e* av fsv. *iæmt* = nsv. jämt, n. av adj. jämn, brukat som adverb, här med sådan bet. som t. ex. i fsv. *iæmpt aff* i jämbredd med, *iæmpt widh* i jämnhöjd med (snarlikt *jemte widh* bredvid, i bibeln 1541). Jfr även fsv. *iæmpt* utmed (i ett ex. *drogh iæmpt the öö*) samt på 1600-t. hos Lucidor *jempt* jämte, samt. I fråga om ursprunget till *-e* har först Noreen i Arkiv VI 362 antagit med stöd av de sporadiska ex. i Stockh. Jordeb. *iæmpt a* ock *jampto* bredvid, att *e* uppkommit av fsv. prepos. *a* (nsv. **å**) ss. obetonad. Däremot har Kock i Arkiv VII 185 f. anmärkt, att y. fsv. el. ä. nsv. *e* icke annars i dylika fall förekommer för ä. fsv. prepos. *a (ā)*, ock framställt den förmodligen i huvudsak riktiga meningen, att *iæmt* utvidgats till *iæmte* analogiskt efter partiklar pa *-e* som hava avseende på relativt läge i rummet, nämligen dels efter prepos. likartade med *fiærre* fjärran från m. fl. ock ish. de med *mot, for* sidoställda *mote* emot, *fore* före, dels ss. ingående i adverbet *thær iæmte*, nsv. därjämte, efter sådana adverb som *thær inne, thær uppe, thær framme* m. fl.

Jänta f., i nyare ordböcker (*gänta* hos Rietz 229) upptaget från folkspråk (*jänta* hos Ihre, Dial. Lex. 1766, från Värml.), motsv. fno. *genta*, da.-no. *gjente* f. flicka (nyisl. *génta* yster tjänstflicka enligt Hald.); femin. (bildat ss. t. ex. hynda) till sv. dial. o. ä. nsv. *gant* m. narr, tok, se gantas (möjligen innehållande ett urnord. **gamat-* el. dyl. ock då kanske sl. m. gamman?). Vårt ord betydde sål. från början »toka» eller dyl., men fick väl genom att ofta användas skämtvis som smekord den allmänna betydelsen, som dock ännu hos oss stundom är förenad med lindrigt nedsättande bibetydelse. Jfr Falk o. Torp art. gjente (ock gantes).

Järn n.; av likbet. fsv. *iærn*, ä. fsv. *iarn* n., motsv. da. *jærn* n. Jfr i s. bet. isl. *iarn, iárn* n. o. äldre *éarn* enligt 1:a grammat. avhandl. i Sn. Edda (se M. Kristensen i Nordiska Studier, Upps. 1904, s. 18 f.), därjämte isl. *ísarn*, som motsvarar got. *eisarn*, fsax. fht. *îsarn*, ags. ffris. mlt. *îsern* n. järn. Andra västgerm. former av ordet äro: mlt. mht. mndl. *îser*, nndl. *ijzer;* ags. mlt. *îsen*, fht. *îsan*, nht. *eisen;* ags. *îren*, eng. *iron*. Ordet fins i s. bet. i keltiska språken, ss. fornkelt. *isarno-* i namn, fornir. *íarn, iarann*, fornkymr. *hearn* (väl med omflyttning av *h*, som uppstått av *s*, för **eharn*, **iharn*) o. s. v. Se Thurneysen s. 36 f. För germ. språken får man, om man lämnar å sido det icke säkert förklarade

ags. *îren*, tre grundformer **îsarna-*, **îsara-*, **îsana-*, den första närmast motsv. kelt. **isarno-*, som dock uppgives haft kort *i*. Man förmodar, att denna *rn*-form är sekundär, beroende på kontamination mellan en *r*-stam, **îsôr-*, **îsar-*, ock en *n*-stam, *îsan-*, hvilka fordom växlat inom paradigmet. Se Noreen i Arkiv IV 110 (m. fl. st.). Han hänför isl. *iarn*, *iárn* till en germ. stamform **îzan-* ock ställer sig tveksam mot den annars ofta framställda meningen, att denna nordiska form är lånad från kelt. språk. Emellertid synes denna mening fa bekräftelse av den älsta isl. formen *éarn*, som M. Kristensen (anf. avhandl. s. 23) anser vara gammalt lanord från Irland, ock som bäst synes förklaras av ett förliterärt keltiskt **iharn*. Man har också tänkt sig, att möjligen germanerna h. o. h. lanat järnets namn från kelterna; om icke ordet självt, så åtm. dess användning om järn. Någon övertygande etymologi är icke känd. Redan längesedan (jfr Ihre) har ordet ställts i samband med lat. *æs* koppar, got. *aiz* n., o. s. v. Även har man tänkt på samband med is (s. d.). Ett nytt förslag framställes av R. Much i ZfDA XLII 164 f.

Järpe m. r., ofta skrivet med *hj-* (detta normalt på 1700-t. ock större delen av 1800-t. av okänd anledning; månne efter hare ss. ofta koordinerat, använt om maträtt?); pa 1600-t. i Lex. Linc. o. s. v. *iärpe;* av fsv. *iærpe* m. i s. bet. (även om »coturnix», vaktel, troligen endast i brist på svenskt namn, jfr i Lex. Linc. »coturnix . . Rapphöns, eller en Iärpe»); motsv. isl. *iarpi*, no. *jarpe, jerpe* m. ock (från no. enligt uppgift) da. *hjerpe* järpe, urnord. **erpan-* : subst. med *n*-stam bildat av adj. isl. *iarpr* brun, motsv. ags. *eorp*, fht. *erpf* mörkfärgad (sidof. ags. *earp*, väl med avljud), urgerm. **erpa-*, förgerm. **erbo-* el. dyl. Märkligt snarlika ord finnas i slav. o. balt. språk. Dock i de förra så pass avvikande, att närmare släktskap ej gärna kan antagas, enär fslav. grundformerna äro *rębŭ* o. **jarębŭ* (ursprungl. väl adj.) med nasalvokal; jfr t. ex. ry. *rjaboj* adj. spräcklig, fläckig, koppärrig, fslav. *rębŭ* rapphöna, demin. *rębŭka*, ry. *rjabka* i s. bet., samt ry. *rjabčik* järpe; fslav. *jarębĭ* f. rapphöna, pol. *jarząbek* (o. motsv. i andra västslav. språk) järpe. Närmare ligga de baltiska orden (ifall de äro inhemska, icke av slavisk härkomst): litau. *érubė* jämte *jérubė* f. järpe samt lett. *irbe* f., brukat (med olika epitet) om järpe el. rapphöna el. storspov. På något sätt troligen hithörande, ehuru oklart till sitt egentliga ursprung, är även det från lt. lånade rapphöna (nht. *rebhuhn*).

Järtecken n.; av fsv. *iærtekn* n. tecken, kännetecken som tjänar till bevis, t. ex. för identitet el. äkthet, även särskilt underbart tecken, mirakel; variantformer: *iærtekne* o. äldre *iærtighne (-tingne)*, *-tegne* n., därjämte olika former med ä. fsv. *iar-;* jfr isl. fno. *iartegn, -tein, -teign* o. yngre *-teikn* f. (sporad. bl. a. fno. *-tign*) i s. bet., även varsel, da. *jærtegn* n. järtecken, förebud. Ordet är en gammal sammans., som innehåller i andra leden i sina yngre former subst. tecken, i de äldre formerna antagligen varianter (som annars icke äro uppvisade) av samma subst., nämligen dels en *ia*-stamsform (neutr. på *-e*) i ä. fsv., dels former med samnordiskt *ʒ*, hvilka väl innehålla ett urgerm. **taiʒ-*, avljudsform av roten germ. *tîh : tiʒ* = ie. *deik'* : *dik'* »visa», medan tecken innehåller urgerm. **taik(k)-* av samma rot med *kk* beroende på gammal *n*-assimilation (jfr Noreen : Altisl. Gr.[3] § 308, 5). I avs. på det feminina genus i isl. jfr got. *taikns* f. tecken.

Själva det sammans. ordet liknar mycket mlt. *wartêken,* mht. *warzeichen* o. s. v. kännetecken, bevisande tecken. Också hava många efter Ihre antagit lån med utbyte av mlt. *w-* mot fornnord. konsonantiskt *i*. Så senast Falk o. Torp, som söka motivera den säregna ljudväxlingen därmed, att lånet skett på en tid, då fornnord. *v-* var spirant, men mlt. *w-* ännu var konsonantiskt *u*. Till stöd åberopas (isl.) fno. *iurt* ört, som skall vara lånat av mlt. *wurt*. Häremot kan mycket invändas. Dels är icke avgjort, att mlt. *w-* frf. *a* o. frf. *u* skulle behandlas lika i nordiska språken. Dels förekommer *iurt* först långt senare än *iartegn,* ock möjligheten, att här en biform lik fsv. *yrt* fått *iu* genom brytning av *y* (jfr Noreen i Arkiv VI 335) bör kanske icke förnekas. Dels är veterligen icke annars utrönt, när *w-* i lt. blev spirant, om detta värkligen skett senare än i nord. språken (såsom visserligen är ganska möjligt). I alla händelser torde det nord. ordet vara så gammalt, att, om lån skall antagas, detta bör ha skett före medellågtyskans tid. Men i fsax. känner man endast *word-têkan,* motsv. mht. *wort-zeichen,* i s. bet. som mlt. *wartêken.* I detta sista ingår väl adj. *war* aktgivande, sl. m. sv. varse, men i nyare tid sammanblandat med *wâr* sann. En nyare etymologi (efter Lidén hos Noreen : Altisl. Gr.[3] § 281, *b*) låter fornnord. *iar-* vara uppkommet genom utstötning av *n* ock sedan av *k* mellan två konsonanter ur **iarkn-*, detsamma som fins i isl. *iarknasteinn* ädelsten (ags. *eorcnanstân*) ock i adj. got. *airkns* (i *un-airkns* o. *airkniþa* f.) ren, äkta, fht. *erchan* med snarlik bet. (kanske med grundbet. »klar» ock sl. med gr. ἀργός o. ἀργής hvit, glänsande, även ἄργυρος o. lat. *argentum* silver). Grundbet. av järtecken skulle sål. väl vara »kännetecken på äkthet».

Järv m. r. (*ierff* hos Olaus Magni); av likbet. fsv. *iærf* (ack. i HelsL) med sammans. *iærfskinzfæll;* motsv. no. *jerv* m. (i dial. *jarv, erv*), från no. lånat da. *jærv* i s. bet. Ordet anses ss. = ett ie. **erbho-* innehålla ett i djurnamn vanligt suffix *-bho-* (se t. ex. Osthoff : Etymol. Parerga s. 307), här såsom stundom annars med deminutiv bet., i det man med hänvisning till folktron, att järven var unge av björn (jfr art. filfras) förmodar grundbet. vara »unge». Man vill återfinna vårt ord i ir. *earb* råbock ock en variant därtill i gr. ἔριφος ung bock. Vidare sammanställningar samt tämligen vittsvävande förmodanden angående roten se Falk o. Torp (art. *jerv* o. s. v.).

Jäsa v., ej uppvisat i fsv., men i bibeln 1541 (Osea 7: 4) *iääsa;* ett för övrigt endast i äldre ht. känt verb = fht. *jesan,* mht. *jesen* st. v. jäsa, hvars faktitivverb är fht. *jerian* bringa att jäsa. Detta sista är kanske delvis källan till nht. *gähren* st. v. jäsa, som dock väl även, liksom mlt. *geren* jäsa, beror på ett etymologiskt skilt verb, sl. m. isl. *gerð* f. jäsning, skum på öl, da. *gjær* jäst m. fl. ord, väl hörande till ett germ. *ger-*, identiskt med ie. roten *$g_u$her* vara varm, samt tillika enligt ny mening ursprungl. samma som roten för vb. göra ock dess samhöriga adj. germ. **garwa-* (sv. gar, lånat från tyska) färdig, tillredd, hvilket adj. skulle ursprungl. brukats om födoämnen i bet. kokad om mat el. mogen om frukt o. s. v. (se Falk o. Torp, art. *gjær* o. *gjøre*). — Till vb. jäsa hör ett på större område än detta uppvisat subst.: **Jäst** r., av fsv. *iæster* m., motsv. isl. *iǫstr* m. (gen. *iastar*), da.-no. *gjest* (variant med *r* isl. *iastr* n., no. dial. *gjester* m.) jäst; i västgerm. språk ofta med

g- för äldre *j-*, delvis med *i*-vokal (av *e* frf. *st* enligt Franck), i bet. jäst el. skum, fradga: ags. *giest* m., eng. *yeast*, mlt. *gest* m., ndl. *gist* (f.), mht. *jest*, *gest*, nht. *gischt* m. Det i de nordiska orden ingående fornnord. *ias-* måste väl bero på brytning af äldre *es-* med förlorat *j-* = västgerm. *jes-*. Också finnas nordiska varianter till vårt verb utan *j-*: sv. dial. i Norrl. *äsa* ock (st. vb.) *esa* (se Rietz 300 o. 849), no. dial. *æsa* (med avljudsvokal = urnord. **jâsian* enligt Falk o. Torp) samt *asa* o. *esja*. Utanför germ. språken fins roten i samma form *jes* i vb. sanskr. *yas-* sjuda, bli het, anstränga sig, gr. ζέω sjuder, kokar (af **jesô*) ock dess partic. med suffix *-to-* sanskr. *yasta-* o. gr. ζεστός sjudande o. s. v., även i kymr. subst. *ias* kokning (med *s* av *st*).

Jätte m.; av likbet. fsv. *iætte* m., motsv. da. *jætte*: sidoform (väl även inhemsk i da., jfr i älsta da. bibelövers. plur. *jættæ*) till fsv. *iætun* (i plur. *iætnar* o. namnet *Jætundal*), fda. *iætæn* med pl. *iatnæ*, motsv. isl. *iotunn*, *iǫtunn*, fno. även *iatun*, ags. *eoten* m. jätte (mytiskt väsen el. ovanligt stor o. stark kämpe). Samma ord ss. fordom känt i lt. form **eten* spåras i femin. lt. *olde eteninne* (1652 hos Lauremberg) = gammalt troll ss. skämtsamt vedernamn. Med ändrad suffixform fins no. dial. *jøtul*, *jutel* jätte. Ordet, som frånsett östnord. formen med *tt* har grundf. germ. **etuna-*, anses ursprungl. betyda »storätare» ock höra till roten för vb. äta.

Jäv n., egentl. i lagspråk med äldre bet. tvivel (om behörighet el. dyl.), av fsv. *iæf* n. tvivel (av urnord. **eƀa*), motsv. isl. *ef* n. tvivel, no. dial. *ev* dunkelt spår, aning; jfr isl. *if* n., *ifi* n., *ifi* o. *efi* sv. m. samt fht. *iba* (f.) tvivel. Ordet sammanhänger med en till formen något varierande germ. partikel i bet. »om» (konditional el. indirekt frågande) el. snarlik bet.: isl. *ef*, *if*, got. *ibai*, *iba* (även i bet. att icke), ags. *gif*, eng. *if*, ffris. *ief*, *ef*, fsax. *ef*, fht. *iba*. Oftast betraktas partikelformerna såsom urgamla kasus av substantivet. Emellertid synes lättare att förstå substantivets varierande vokalism, om man far förklara detta genom substantivering av en partikel, som haft olika grundformer, ss. urgerm. **eƀa* ock **ef* (*eƀ*) jämte en form med forngerm. *i*-omljud av *e-*, denna sista med förgerm. slutande *-i* (t. ex. förgerm. **epi*). Kanske har v. Grienberger: Got. Wortk. s. 125 rätt i att hänvisa till gr. ἐπί på, vid ock att (med stöd av gr. uttryck som ἐπι τούτοις pa de vilkoren ock ἐφ' ὥτε på det vilkor att) antaga, att partikeln övergått till konditional konjunktion? I så fall var den germ. partikeln först preposition med bet. »vid» el. dyl., därefter konjunktion i bet. »vid det att» = »ifall», sedan = »om» även ss. indirekt frågande; slutligen substantiverad t. ex. i isl. *útan ef*, fsv. *utan iæf* ock fht. *âne iba* med bet. utan tvivel, egentl. = utan något »om».

Jökel r., nytt ord för glaciär; med da. *jøkel* (i Molbechs D. Ordb. 1859 ss. endast förekommande i skrifter om Island) lånat av nyisl. *jökull* m. glaciär el. is- ock snöbetäckt fjäll; av fornisl. *iǫkull* m. a) istapp, b) glaciär, motsv. no. *jøkul*, *jukul*, *-el* i lika bet. Samma ord är, förutom det från västnord. språk lånade mlt. *jokel(e)* f., *îs-jokel* samt nlt. ostfris. *îs-jökel*, istapp, det fsv. *isikil* m., ä. da. *egle* ock *is-*, *hus-egel*, ags. (*îses*) *gicel*, eng. *icicle*, nlt. (enligt Br Wb) *is-jäkel* o. *-hekel* (oklara former, den förra kanske endast i dial. för *-jökel*), allt i bet. »istapp»: ffris. (med *tz* av *k'*) *itzel*, *etzel* sporre. Ordet, hvars nordiska former med *j-* bero på brytning av *e-* i grundf.

*ekula-, är demin. till isl. *iaki*, *is-iaki*, m. isstycke : med nordisk grundf. **ekan-*. Rotens urgerm. form torde vara **iek-* med i nord. språken enligt regeln förlorat kons. *i*. Man sammanställer den (se t. ex. Fick II[4] 222) med ir. *aig* (gen. *ega*) o. kymr. *iâ* is (urkelt. **iagi-?*) samt med litau. *yžia*, *yžė* botten-is.

Jösse m. hare : se under hare.

K.

Kabbelek(a) r. Caltha palustris, var. kabbelök o. det förr som normalform gällande kalvleka; 1640 i Lex. Linc. *kabbeleka*; jfr i s. bet. (därjämte mäst även om Trollius europæus) da. *kabbeleje*, *kabeleje*, ä. da. bif. *kabeleg*, da. dial. *kabbeløj*, *kabeløg*, *kaveleger* m. m., även *kabling*, *kavling*. Med stöd av namn på Caltha i flera språks dial., ss. nisl. *lækja-sóley*, ä. nsv. *bäckeblomma*, no. *bekkeblom*, nht. *bachblume* o. *bachkappeln*, antaga Falk o. Torp, att senare leden i vårt ord är ett subst. = ett isl. av *loekr* m. bäck avlett *loekia* f. (till en form med germ. *ô* av roten för lake i bet. vätska samt vb. läka o. läcka o. s. v. Detta må vara rimligt, dock tvivelaktigt, då östnord. hithörande subst. annars ej är känt, ock då de flästa formerna af växtnamnet hava *e*, icke *ö*. Samma förf. mena, att förra leden är = da. *kapers*, sv. kapris, i det de påpeka *deutsche Kapern* ss. namn bl. a. för Caltha, hvars blomknoppar skulle ibland använts som surrogat för kapris. Denna etymologi är dock betänklig; ty, medan det tyska *kaper(n)* av lat. *capparis* annars icke lär vara äldre än 1500-t., skulle här förutsättas mlt. **kaper* så tidigt, att det kunnat lånas i fda. med *p*, som blivit y. fda. *b* (*bb*), ock vidare skulle sv. *kabbelek(a)* lånats från da. med *b* (*bb*), men samtidigt med sv. *k* insatt för ä. da. *g*. Kanske kunde snarare accepteras den dristiga av någon framkastade tanken på samband med lat. *caballus* häst, sålunda ett urspr. *caballica*. Att man stundom liknat bladen vid hästhovar, visa sådana namn på Caltha som sv. dial. *fålsungefötter* ock isl. *hófbladka* el. hos Hald. *-blaka*.

Kabel r., y. fsv. *kabel* rep, kabel, väl från mlt.; med da. mlt. mndl. nht. *kabel* m. lånat, väl genom fra. *câble*, från sydromanska språk = prov. o. sp. *cable*, mlat. *capulum* : till lat. *capio* v. tager, sål. egentl. fånglina (el. redskap att taga upp, t. ex. ankaret; formellt väsentl. samma bildning som sv. hävel, se häva). En äldre synonym till vårt ord av okänt etymon är fsv. *kaþal*, isl. *kaðall* m.

Kabeljo r., på 1700-t. även *cablio;* med da. o. ä. nht. *kabliau*, lt. o. nht. *kabeljau* m., mlt. *kabelow*, *kabbelouw*, *-law*, *kaplaw* lånord från ndl. = mndl. *cab(b)eliauw*, *cab(bel)lauw* m. kabeljo, tidigast känt i lat. form *cabellauwus* från Flandern, nndl. *kabeljauw* m. (hos Kil. bif. *kableau*); även lånat i fr. o. eng. I s. bet. fins ndl. *bakeljauw*, enligt uppgift lånat på 1600-t. från baskiskan = bask. *bakallao*, sp. *bacalao* o. *bacallao*, pg. *bacalhao*. Man är ense om, att konsonantomkastning egt rum, men det är omtvistat, hvilkendera formen är den äldre. För att få ett passande etymon har man velat härleda ordet med grundbet. »stockfisk» från lat. *baculum* käpp. Men en sådan avledningsform kan icke

gärna vara romansk, enligt kännare icke häller baskisk bildning. Då nu konsonantomflyttning är egendomlig för baskiskan, så torde få anses sannolikast, att bask. *bakallao* självt är lånord med omställda konsonanter av *kabeljauw*, hvilket får förbli etymologiskt oupplyst. Se Uhlenbeck i (P. B.) Beitr. XIX 328 f.

Kabyss r. o. äldre *kabysa, -yssa* f.; med da. *kabys* lånat från lt.; jfr mlt. *kabuse* f., nlt. *kabüse* o. *kabūs* (nht. *kabuse*) f. litet avplankat rum: kyffe, alkov, skrubb, fartygskök (ovan däck), även kärnhus i äpple o. dyl.; ndl. *kabuis* o. *kombuis* f., fra. *cambuse* (nyare ord i sjöspr.), eng. *caboose* kabyss. Mycket ovisst är samband med fra. *cabane* koja (eng. *cabin*), sp. *cabaña* o. s. v. (= senlat. *capanna* hos Isidorus); annat etymon är icke häller känt.

Kacka v., motsv. da. *kakke*, lt. nht. *kacken;* lånat av lat. *cacare*, väl från början i latinskolorna för att undvika grova inhemska ord.

Kackalorum n., var. till kolorum, som väl utvidgats efter kackel n., subst. till vb. kackla.

Kackerlacka r., bif. -lack, även kakerlack(a); hos Weste med accent *-láck;* liksom da. nht. *kakerlak*, även fra. *cancrelat*, lånat av ndl. *kakkerlak* m. i s. bet., ursprungl. enligt uppgift från Sydamerika. Äro kanske eng. *cockroach* kackerlacka samt sp. *cucaracha*, namn på flera slags snarlika insekter, ursprungl. samhöriga? Jfr Murray.

Kackla v., motsv. da. *kagle*, mlt. ndl. meng. *kakelen*, nht. (från lt.) *kakeln*, neng. *cackle* kackla: onomatopoetiskt verb, liksom nht. *gackeln*, *gackern* (m. fl. var.; i avs. på *g* : *k*- jfr gucku-).

Kaffe n. (hos Serenius 1734 *caffé*); motsv. da. *kaffe*, lt. nht. *kaffe(e)* m. (o. förr n.; till accenten varierande) samt ital. *caffè* o. s. v.; jfr med *o* (oklart) eng. *coffee*, ndl. *coffie*, lt. dial. *koffe*, ry. *kofe(j)*. Lånord fran arab. *qahwah* kaffe (ss. dryck) genom turkiskan (där slutstavelsen har *-e*). — Kafferep n. kaffekalas; bildat med ellips i st. f. repartition el. som subst. till vb. repa i bet. göra sammanskott för gemensam förtäring, elliptiskt i st. f. repartisera.

Kagge r. (m.), i dial. även jämte *kagg* m. i bet. a) kort o. krökt handtag på lieskaft, b) snöpt tjur, ondsint människa (Rietz 301); jfr fsv. tillnamnet *Kagge* el. *Kagger*, isl. *kaggi* som öknamn, *vínkaggr* m. vinkagge; no. *kagge* m. a) kagge, b) slags kärl för mjölk, c) sammanpackad hög, massa, t. ex. av hö i lada, d) stormage, kort o. tjock kropp; ä. da. *kagge* ock eng. *cag, keg* (ä. neng. *cagge*) med bet. a) mindre laggkärl av tunnas form (ss. målkärl i ä. da. = 12 kannor), b) liten båt (för fiske); eng. dial. *cag, kag* även = stump. Demin. med *l*-suffix isl. *kǫggull* m. fingerspets, nisl. *köggull* klump. Ordstammen *kagg-* betyder väl egentl. i allm. något klumpigt el. avrundat kort o. tjockt, liksom en sidoform med *kk* i isl. *vatnkakki* m. vattenkar, *kǫkkr*, nisl. *kökkur* m. klump, ock är väl variant till en urgerm. stam **kaȝan-* i sv. dial. (Jämtl.) *kage* m. stubbar, trästycken, störar i marken, no. *kage* m. låg buske, litet träd med manga grenar, trädkrona; sl. m. ndl. *kaag* f. ä. ndl. *kaghe*, lt. *kāg* slags segelfartyg med en mast, nht. dial. *kag* m. stjälk, kålstock ock det väl ss. demin. dithörande mlt. nht. *kegel* m., sv. kägla. Se von Friesen: Germ. mediagemin. s. 102 f.

Kaj r.; nyare ord (hos Sahlstedt endast i *kajdam*) i s. bet. som ä. sv. *bro, strandbro*, lånat från lt. el. ndl. liksom da. *kaj* c. = mlt. *kaje* (*kâje?*) f., nlt. *kaje, kai*, ndl. *kaai* f., äldre *kâie* (*kaeye* Kil.); lånord (med

diftongiskt *ai*, jfr sv. 2. haj) av fra. *quai* kaj, kajdam, dämning, hvarav även eng. *quai* i s. bet.; samma ord som ffra. *caye*, sp. *cayo* o. eng. *key*, ä. eng. *kay* i bet. sandbank, revlar el. skär, klipprev: antagligen av keltisk härstamning = forngall. *caium*, kymr. *cae* o. breton. *kae* hägnad, i breton. även dam, kanske också = fornir. *cae* hus (ursprungl. omhägnad plats?); sannolikt av samma rot som fins i sv. hage o. s. v. — Ursprungl. denom. till vårt subst. är väl: Kaja v. toppa upp (råma), lånat av lt. *kaien*, ndl. *kaaien* i s. bet. Grundbet. (vidtaga anordningar för att) lägga till vid kajen?

Kaja f. r.; av y. fsv. *kaia* f., motsv. no. ock (på Bornholm, se Kalkar II 466) da. dial. *kaja*, da.-no. *kaje* c. kaja. Härtill ä. da. vb. *kaje* låta som en kaja. Jfr i bet. kaja no. da. *kaa*, mlt. *kâ* f., nlt. *kâ*, *kae*, mndl. *ca*, *cauwe*, nndl. *ka*, *kauw* f., fht. *caha* (»cornicula»); vidare ags. *céo* (eng. *chough*, förr bl. a. om kaja, nu om annan fågel); även pol. *kawa* o. demin. pol. *kawka*, böm. *kavka* o. s. v. Alla namnformerna bero väl ytterst på försök att härma kajans läte (som av ornitologer betecknas med *kiak-kiak* el. *jack-jack*). Jfr t. ex. eng. *caw* (interj. subst. o. verb), uttryck för kråklika fåglars kraxande. Men annars är deras förhistoria oklar; t. ex. om delvis bör antagas lån; om namnet kan vara redan förgermanskt med *g-* (jfr t. ex. ry. *gaj* m. läte av kaja o. d. Särskilt rörande sv. kaja kan man fråga, om det är ss. sådant nybildat eller kanske med förkortat *ā* beror på ett av ä. fsv. **kā* avlett **kāja* (som kunde först varit verb).

Kajman m. namne (ett äldre ord, i Naut. Ordb. 1840 ss. sjömansord; 1734 hos Serenius *kay-man*); jämte dial. *kajme* m. o. *kajma* f. samt sv.-lapska *kaiman* namne lånat av fi. *kaima* (gen. *-an*) namne, även stallbroder, kamrat; självt lånord med något ändrad bet. från baltiska språk = lett. *kaimiňš*, litau. *kaimýnas*, preuss. (ack.) *kaimînan* m. den som bor i samma by, granne; avledn. till litau. *kaimas* m. by (äldre bif. till litau. *këmas* = lett. *tsëms*), preuss. *caymis* by (se vidare art. hem).

Kajuta r.; lånord (t. ex. i Lex. Linc. 1640), motsv. ä. da. *cajutte*, av en äldre sidoform = ndl. *kaiute* hos Kil. o. ä. nht. *cajut* (se Kluge) till lt. *kajüte*, hvarav ä. da. *kajytte* o. nht. *kajüte* f.; jfr mlt. *kajûte* (med *û* av oviss valör), ndl. hos Kil. *kaiuyte*, nu *kajuit* f. kajuta; väl liksom da. *kahyt* kajuta (förr i bet. bod, tält) lånat från franskan, i alla händelser = fra. *cahute* f. koja (ffra. *cahute* o. *cahuette* i s. bet.), hvars etymon är okänt.

Kaka r.; av likbet. fsv. *kaka* f., motsv. (ny-)isl. o. no. *kaka* f., da. *kage* c. samt meng. o. neng. *cake* kaka; det sista misstänkt att vara nord. lånord. Med avljudsvokal urgerm. *ô* fins mlt. *kôke*, ndl. *koek*, fht. *kuocho*, nht. *kuchen*, m. kaka samt sv. (2) koka (s. d.) i bet. jordklimp. Demin. är ags. (med *ē* el. *ĕ*, *i*-omljud av *ô* el. *a*?) *cecel* o. *cicel* liten kaka, munsbit. Etymon är okänt, därföre också ovisst, om bet. bakad kaka ss. födoämne är primär i förh. till bet. hos sv. koka, eller om båda bet. utvecklats paralellt ur en allmännare bet. som haft avseende på viss form.

Kakel n. (1651 hos Arvidi s. 43); med da. *kakkel* c. lånat av mlt. nlt. *kachel* i s. bet. (möjligen fans också ä. lt. form med *k* för *ch* = ä. ndl. *kaeckel* hos Kil.). Detta liksom ndl. *kachel* f., som nu betyder eldstad (av kakel el. annat material) i boningsrum, men förr betydde kakel, även lerpanna, är lånord från ht. = fht. *kachala* f., nht.

kachel f. kakel, förr även med bet. lerkärl, kokpanna. Man har förmodat ordet bero på lat. *cacabus, caccabus* kokkärl, panna med ändrad slutform. Nyligen har man trott sig i några romanska ord, bl. a. pg. *caco* lerkärl m. m., spåra ett vulgärlat. **caccalus* el. dyl. i lika bet. Det tyska ordets nyare bet. förklaras vanligen bero på bruket av skållikt formade kakel. Jfr mlt. *kakel-pot* med bet. kakel; även sv. panna om taktegel. Men Falk o. Torp hänvisa till bruket av lerkärl med glödande kol, s. k. fyrpotta, till kokning av mat ock mena, att kakelugn egentl. är = »en potteovn». — Kakelugn r.; med da. *kakkelovn* lånat från lt. = mlt. ndl. *kacheloven,* nht. *kachelofen* m. i s. bet.

Kal adj., hos Serenius 1734 *kaal*; lånat, väl av lt. *kāl* skallig, kal, mlt. *kale* (se SchLb., art. *kalewe*), motsv. mndl. *cale, calu(w-),* nndl. *kaal,* fht. *kalo, kal(a)w-,* nht. *kahl* i s. bet., ags. *calo, calw-,* eng. *callow* ofjädrad. Somliga antaga lån från lat. *calvus* skallig, kal, som väl är sl. m. likbet. sanskr. *(ati-)kulva-* o. zend. *kaurva-* (jfr även sanskr. *khalvata-* o. *khalati-* skallig) ock kanske hör till en *s*-lös variant av den rot, som ingår i sv. skalle. Andra antaga, att vårt adj. är = äkta germ. **kalwa-* sl. m. fslav. *golŭ* bar, naken. I senare fallet kanske man finge till samma stam som germ. **kalwa-* hänföra fslav. *glava,* ry. *golova* o. s. v. huvud (urslav. **golva*), som kunde varit ursprungl. likbet. med lat. *calva* f. huvudskål, skalle?

Kalabalik r.; ett egentl. om Karl XII:s ryktbara försvarsstrid i Bender 1713 använt lånord, liksom t. ex. rumän. *calabalîc* tross, hop, tumult, bråk, av turk. *qalabalyg (ghalabalyq)* hop, följe, tross, virrvarr, brak.

Kalas m., på 1600-t. *callats* o. *collats,* liksom da. *kalas* n. (i studentvisor om dryckeslag: *kallads, kollas, galads,* Kristiansen: Ordb. over Gadespr.), ä. da. *kallatz, collatz* lånat från lt., där väl funnits även form med *a* i förstavelsen av obetonat *o* jämte en form lik ä. nht. *collatz* f. (D. Wb. II 629), förkortad av mlt. *collatie* f. i s. bet. (Niederd. Jahrb. VI 126), hvarav annars med synkope mlt. *klatie,* nlt. *klatzie* (f.); jfr ä. ndl. *kollacie* i s. bet. hos Kil. Ordet, en variant till fra. (o. mht. o. s. v.) *collation,* sv. kollation, kommer av nom. sing. av lat. *collatio,* egentl. sammanförande. Den nyare bet. kan härledas på två skilda vägar. Dels ur äldre bet. sammanskott, hvarav sammanskottsmåltid. Dels i analogi med betydelseserien hos fra. *collation,* även t. ex. mndl. o. mht. *collâcie*: 1:o) munkarnas i ett kloster sammankomst, konferens för samtal o. dyl. om aftonen, hvilken konferens plägade efterföljas av förtäring av någon dryck jämte frukt el. dyl. lätt föda; 2:o) sådan förtäring i kloster, lätt aftonmåltid i kloster, ish. brukad under fastetid; 3:o) lättare aftonmåltid i andra slags sällskap; 4:o) i allm. lättare måltid (icke middag) i fästligt sällskap.

Kalesch r., motsv. da. nht. *kalesche* (f.); lånord, som det tyckes närmast av fra. *calèche,* som härstammar från västslav. språk, väl egentl. från böm. *koleska* f., demin. till det i ä. nht. *kalesse,* ital. *calesse, -esso* lånade böm. *kolesa* n. pl. el. f. sing. kalesch: ursprungl. plur. till böm. *kolo* n. hjul, ett samslaviskt ord med gammal *s*-stamsböjning = fslav. *kolo*: *koles-* hjul. Egentl. bömiskt är troligen även pol. *kolasa, kolaska* ock (från polskan?) ry. *koljaska* kalesch.

Kalfatra v.; med da. *kalfatre* lånat av lt. *kalfatern,* ndl. *kal(e)fateren,* en variant med *r* (kanske från sp. *calfatería* kalfatring?) till ndl. *kal(e)faten* i s. bet.; sjömansord från me-

delhafsländerna = mlat. ital. *calafatare*, sp. *calafatear*, *-fetar* o. s. v., som man härleder från ett liknande arabiskt ord.

1. **Kalk** r. (jordart); av likbet. fsv. *kalker* m., lånat från mlt.; jfr i s. bet. (ny-)isl. *kalk* n. (hvartill fornisl. vb. *kalka*), da. *kalk* c., fsax. mlt. ndl. fht. nht. *kalk* m. (även fht. *kalch*), ags. *cealc*, nu i bet. krita eng. *chalk*; lånord av lat. *calx* f. (gen. *calcis*) kalk, kalksten; självt enligt antagande ett lånord = gr. *χάλιξ* sten, kiselsten, kalksten. I germ. språk upptogs ordet så tidigt, att t. ex. i lat. ack. *calcem* det andra *c* hade kvar sitt gamla (förromanska) uttal ock, ss. man anmärkt, väsentl. samtidigt med vissa andra till stenbyggnadskonsten hörande ord, ss. källare (*k-* = lat. *c-*), mur o. tegel.

2. **Kalk** r. dryckesbägare; av fsv. *kalker* m. bägare, nattvardskalk, motsv. isl. *kalkr* m., da. *kalk* c.; lånat, som det synes redan före tiden för den samnordiska synkoperingen, av ags. *calic* m. bägare: en sidoform med *a* utan *i*-omljud, väl genom förnyat lån från lat., till ags. *celic* m., motsv. fsax. *kelik*, ndl. *kelk*, fht. *kelih*, nht. *kelch* m. i s. bet. : gammalt lånord, som likt 1. kalk har forngerm. *k* för det andra lat. *c*, av lat. *calix* m. (gen. *calicis*) bägare : sl. m. gr. *κύλαξ* bägare (hvartill det lat. ordet står i oklart förhållande) o. sanskr. *kalaça-* kruka, skål. — Av blandat ursprung är: (3) **kalk** r. i bet. blomkalk, da. *kalk* c., nht. *kelch* m. o. s. v., formellt likt 2. kalk. Denna botaniska bet., hos oss från Tyskland, där känd från 1600-t., är överförd från det etymologiskt skilda (enligt antagande med gr. vb. *καλύπτω* höljer, döljer samt med sanskr. *kalikâ* f. knopp besläktade) gr. *κάλυξ* blomknopp, frukthölje, bägarfoder, hvarav lat. *calyx*, i medeltida glossar skrivet *calix* ock sammanblandat med *calix* bägare.

Kalkon r. (m.); lånord, väl av en ä. lt. form på *-ôn*, = da. *kalkun*, lt. *kalkûn*, ndl. *kalkoen* m. : väl yngre kortform. Jfr i s. bet. ä. nsv. *kalkons höns* (Syllabus 1649, art. meleagrides; förra delens *-s* = lt. *-s* av *-sch*), lt. *kalkûnsche höner* (pl.), ndl. *kalkoensche haan* kalkontupp, *k—e hen* kalkonhöna, där adjektivet, liksom det som fins i ä. ndl. *kalekutschen haen* hos Kil. o. ä. nht. *kalekutschhahn* (därtill kortform *kal(e)kut*, se D. Wb. V 62) kalkontupp, betyder »från Kalkutta». Denna benämning på fågeln, som härstammar från Amerika (Mexico), beror väl på misstolkning ss. ostindisk av flera språks på Västindien syftande uttryck »indisk» el. »indiansk» om samma fågel; jfr namn på kalkon som fra. *poule* (*coq*) *d'Inde* o. ellipt. *dinde*, även ä. (Lex. Linc., art. meleagrides) *indianiske höner* o. s. v.

1. **Kall** n. verbalsubst. till kalla = fsv. *kall* n. kallande, uppmaning, isl. *kall* n. rop, med nuv. bet. härledd ur bet. det hvartill man kallas; jfr da. *kald* n. kallelse, kall, ämbete (ämbetsområde i *præstekald* pastorat) samt nht. *beruf* n. (till vb. *rufen* ropa) o. s. v. med lika bet.

2. **Kall** adj., bif. på 1500-t. *kåll*; av likbet. fsv. *kalder* (*kald-* med *a* i senare fsv. förlängt); motsv. isl. *kaldr*, da. *kold*, got. *kalds*, ags. *ceald*, fsax. *kald*, fht. *kalt* o. s. v. i nyare språken, urgerm. **kalða-* kall : väl ett partic. på förgerm. *-to-*. Roten fins i isl. *kala* st. v. göra någon frusen (pres. *mik kell* jag fryser), ags. *calan* st. v. göra frusen, frysa, no. *kalen* adj. förfrusen, *kale* m. köld, frost, samt väl sv. dial. i Häls. *kala* v. blåsa smått (till bet. likartat med kuling, kultje). Vidare fins den med avljud dels ss. germ. *kôl* i adj. ags. *côl* = eng. *cool* ock fht. *kuoli* = nht. *kühl* o. s. v. kall, sval, samt vb. fsv. *köla* o. s. v. (urgerm. **kôlian*)

kyla (se kyla); dels ss. germ. *kul* i fsv. *kulde* m. köld o. fsv. *kyld* f. = nsv. köld. Det germ. avljudet *a* : *ô* är kanske sekundärt. Samma rot fins i alla händelser i lat. *gelu* n. frost, *gelare* v. frysa, *gelidus* adj. kall; väl även i gr. hos Hesych. *γελανδρόν* kallt, fslav. *golotĭ* is, sloven. *žlĕd* glanskis (till urslav. **željd-*). Med anledning av litau. *gélmenis* m. skarp köld jämte vb. *gélti* förorsaka häftig smärta, värka, *gelonìs* f. stickande smärta, gadd, har man tänkt sig, att den ursprungliga bet. hos vår rot möjligen varit snarlik bet. hos de båda sistnämnda litau. orden (jfr Uhlenbeck: Etym. Wb. d. got. Spr.).

Kalla v.; av. fsv. *kalla* ropa på el. till, kalla, benämna, motsv. isl. *kalla* ropa, kalla, da. *kalde* (ags. *ceallian* ropa), eng. *call* i väsentl. lika bet.; fht. *kallôn* samt mlt. o. ndl. *kallen* tala, prata, i mlt. även tillkalla. Verbet hör väl till en form av den rot som fins i fslav. *glagolŭ* m. tal, ord, *glagolati* tala (till reduplicerat urslav. *gol-gol*), i kymr. *galw* ropa kalla (Brugmann: Grundr. I² s. 576) samt i lat. *gallus* tupp o. ir. *gall* svan. Både germ. o. lat. *ll* kan (det förra genom *lz*) bero på ie. *ls*, ock man plägar (efter Fortunatov i Bz. Beitr. VI 218) sammanställa med fslav. *glasŭ*, ry. *golos* o. s. v. (urslav. **golsŭ*) röst (men mlt. *kolsen* prata är väl nyare *s*-bildning). Å andra sidan kan *ll* också vara = ie. *ln*, ehuru det är ganska tvivelaktigt, om till roten på ie. *-l* hör sanskr. *gṛṇâmi*, pres. till *gar-*, *gṛ-* v. ropa, förkunna (Noreen: Urg. Lautl. s. 156; annars hänfört till en rot på ie. *-r*).

Kallgräs n., namn i dial. på skilda växter, ss. Pedicularis, Comarum, Spiræa ulmaria; antaget som normalnamn för Scheuchzeria; troligen sammansatt med en variant (med *rl* assimilerat) till karl = y. fsv. bif. *kall* (jfr *Kalle*, form av mansnamnet *Karl*). Grundbet. är väl: gräs (ört) med manlig hållning, d. v. s. med ståtlig växt? Jfr att i sv. dial. förekommer *manngräs* om Spiræa ulmaria ock i no. dial. *friergræs* (= friaregräs) om Pedicularis.

Kalops, kallops r., på 1700-t. *kalops* o. (hos Ihre) *kollops*; jfr lt. nht. *klop(p)s* m. bultad el. hackad kötträtt; båda orden troligen lånade (med *a* i sv. kanske efter lt. dial., jfr kalas?) av eng. *collops* (*scotch-collops* enligt Serenius 1734 = »skåtskt fricasé»), plur. till eng. *collop*, tidigare brukat ensamt el. i uttr. *collops and eggs* om skinka med stekt(a) ägg, nu = köttstycke; av meng. *col(l)oppe*, *colhoppe*, översatt bl. a. med lat. »carbonacium» o. »carbonella», därföre förmodligen en sammans. med meng. *col* kol o. egentl. betecknande mat stekt på glödande kol. I så fall identiskt med det i fsv. icke uppvisade grundordet för fsv. pc. pass. *kolhuppad* (i neutr. pl. om ägg) stekta på glödande kol. Meng.*-hoppe* synes sal. vara = efterleden i xv. dial. *glödhoppa* f. glödbakad kaka, med var. *glö(d) hyppja*, *-hyppa* (Rietz 201), ock grundbet. av detta liksom av meng. *col-(h)oppe*: hvad som hoppar (vid stekning el. bakning) på glödande kol.

Kaluv r. (hos Weste endast med art. *kallufven*). Etymon är dunkelt, dock är association med luv tydlig. Skulle en variant lik mndl. *caluwe* f. till mlt. *kalewe* f. kal hjässa, flintskalle här vara lånad med ändrad accent o. betydelse (så att t. ex. hugga i kaluven ursprungl. vore = »hugga i flinten»)? En annan gissning, att vi skulle genom finska (med fi. *k-* för ry. *g-*) lånat ry. *golova* huvud, saknar åtm. stöd av känt finskt mellanled.

Kalv m. r.; av fsv. *kalver* m., motsv. isl. *kalfr* m., da. *kalv* c. (väl ursprungl. neutr. ss. *s*-stam), ags. *cealf* n., eng. *calf*, fsax. *-calf*, mlt. ndl. *kalf*

n., fht. *kalb* (*chalp*) n., nht. *kalb* n. kalv; plur. i västgerm. språk med *r*: ags. *cealfru* o. s. v., hänvisande till urgerm. *s*-stam **kalbaz-*, *-iz-*. Härtill femin. got. *kalbô* samt fht. *kalba*, nht. *kalbe* f. kviga. Med avljud fins ags. *cilfor-lamb* o. fht. *kilburra* f. tacklam (nht. dial. *kilber* dels i s. bet., dels = ung bagge), väl av en stam på förgerm. *-us-*. Härav sluter man till en äldre bet. unge av husdjur i allm. Man sammanställer vårt ord ss. = ett ie. **golbhos* med det av Suetonius anförda galliska *galba* om en ovanligt fet människa (anfört i art. *kalf* hos Kil., som anger grundbet. gödkalv). Vidare med några gr. ord, som dock hava begynnelsekons. motsv. icke ie. *g-*, utan ie. *gw-*: gr. *δελφύς* o. hos Hesych. *δολφός* livmoder, *ἀδελφός* broder, egentl. som är från samma livmoder, *δέλφαξ* svin, gris; även med sanskr. *garbha-* m. moderliv, foster, barn, fågel-yngel, växtbrodd, ehuru detta ord kunde ha ursprungligt *r* likt gr. *βρέφος* foster, nyfött barn. Vårt ord antages ha haft först bet. »livmoder», hvarav bet. »foster» (jfr om ofullgånget foster mån-kalv el. månadskalv, nht. *mondkalb*, eng. *mooncalf*), vidare bet. »unge» (företrädesvis av husdjur o. ish. av ko). Till denna sista bet. hänför sig användningen av kalv om ett invid ett föremål befintligt mindre dylikt, t. ex. om en liten ö vid en större ö el. i fsv. om en lapp med tillägg till en skrift. — Antagligen besläktat, men svårförklarligt till bet. är sv. dial. *benkalv*, no. *kalv* o. *kalve*, isl. *kalfi* m. samt eng. *calf* vad. Den av Falk o. Torp antagna bet. »bukig form» synes ligga väl långt från de vanliga germ. betydelserna. Har man kanske föreställt sig vaden som lårets unge, dess mindre följeslagare? Eller har vadens mjuka kött liknats vid kalvkött (jfr D. Wb. V 53)? — kalvdans r. kalvost, motsv. no. o. ä. da. *kalvedans*, i Bornholmsdial. *kalladajns* kalvost. Jfr sv. dial. (Fryksd.) *kalvdans* lungmos, no. dial. o. dial. (Falster) *kalvedans* gelé av spädkalvskött. Med dans åsyftas här (jfr no. dial. *kalv(e)dirr* om dylikt gelé) dallrande rörelse hos gelé o. dyl. Jfr vidare Bugge i Arkiv IV 136 f. Falk o. Torp antaga, att bet. kalvost ursprungl. tillhört något annat snarlikt, med kalvdans i bet. gelé sammanblandat ord, sl. m. ags. *cealer*, *cealre*, *ceol(d)re* f. ock *calwer* m. ystad mjölk.

Kam r.; av fsv. *kamber* m. kam, takås (på kyrka), motsv. isl. *kambr* m. kam, karda, taggig uppskjutande kant, bärgsrygg, da. *kam* c., ags. fsax. *camb*, eng. *comb*, ndl. *kam*, fht. *kamb*, nht. *kamm* m. i s. bet.; med germansk grundbet. »föremål med tänder» motsv. ie. *g'ombho-*, som fins i fslav. *ząbŭ* m. tand, litau. *žambas* m. kant på bjälke, lett. *zûbs* tand, sanskr. *jambha-* tand, i pl. tandrader, käkar, samt kanske i gr. *γόμφος* ss. likbet. med *γομφίος* kindtand (om gr. *γόμφος* i bet. plugg se Zupitza: Germ. Gutt. s. 193). Roten fins även i fslav. *zęb-* (pres. *zębą*) v. slita sönder samt i sanskr. *jambh-* gripa med tänderna, *jambhay-* krossa. — Denominativverb: kamma o. äldre (bif. in på 1800-t.) *kämma*, fsv. *kæmba*, motsv. isl. *kemba*, ags. *cemban* o. s. v. — Kamgarn n., nht. *kammgarn*, garn av kamull, d. v. s. rak- o. långharig ull som utkammas (till åtskillnad från kardull).

Kamel m. r.; av fsv. *kamel* (*-eel*) m., lånat, väl genom mlt. *kamêl*, av lat. *camelus* av gr. *κάμηλος*, ett semitiskt el. åtm. asiatiskt ord = hebr. *gâmâl* o. s. v. kamel. Äldre germ. form, väl lånad på korstågens tid från orienten, är mht. o. ndl. *kemel* o. s. v. — Kamelens ä. fsv. namn var *ulvalde* m., motsv. isl. *ulfaldi* m.; jfr got. *ulbandus*, ags. *olfend*, fht. *olbanta*, *-enta* o. s. v., även fslav. *velibądŭ*

kamel: enligt antagande egentl. gammal variant till elefant (gr. ἐλέφαντ-).

Kammarduk r., *kammarduch* i Lex. Linc.; väl genom lt. lånat från ndl. = mlt. *kamerdôk*, nht. *kammertuch*, ndl. *kamerdoek* n.; kortare form (jfr ndl. *kamer*, sv. kammare) jämte ndl. *kamerijksdoek*: bildade av namnet på den franskflandriska staden *Cambrai*, flaml. *Kamerijk*, kelt.-lat. *Cameracum*, där tyget älst tillvärkades. Därifrån även eng. *cambric*, hvarav sv. kambrik.

Kammare r., ä. nsv. bif. *kammar*; av fsv. *kamare*, *kamar* m. kammare (även pa skjutgevär: efter mlt.); jfr isl. *kamarr* m. avträdeshus, da. *kammer* n., fsax. fht. *kamara*, *-era* f., mlt. ndl. *kamer*, nht. *kammer* f.: med bet. litet rum, förvaringsrum o. sekundära. ish. till hov-, stats- el. rättsväsendet hörande betydelser; lånord, med bet. ss. i romanska språken, av lat. *camera*, *camara* f. hvalv, detta av gr. καμάρα hvalv, hvälvt rum: antagligen till den under 2. hamn omtalade roten med bet. »betäcka».

1. **Kamp** m. r. häst, ish. av dålig beskaffenhet, gammal el. mager, motsv. no. o. da. dial. *kamp* (m.) gammal, mager, utsliten häst; bif. da. dial. *kamper* gammal, oansenlig, men stark häst. Ett försök till etymologi fins hos Falk o. Torp, art. *gamp*. Liksom no. *gamp* m. a) häst, b) tung o. grov, men kraftig kropp, bl. a. om häst el. om människa (jfr no. *gimpa* f. stark härdig kvinna), där sammanställes med vb. da. *gimpe* vippa, gunga, no. *gimpa* (*seg*) svänga, slänga, vicka med kroppen (jfr ovan art. gump o. guppa), sa antages *kamp*, som förmenas vara etymologiskt identiskt med *gamp* (?), höra ihop med no. vb. *kimpa* (*seg*) med ungef. s. bet. som *gimpa*, samt med no. *kippa* rycka = sv. kippa. Grundbet. skulle väl vara »en som skumpar» el. dyl. Skulle man kunna tänka pa samband med sv. dial. samt no. o. da. *kamp* m. klappersten, rund gråsten (i no. dial. även bärgknalle m. m.) med bif. sv. dial. *kamper*(*-sten*), da. *kampe-* o. äldre *kamper-sten* samt fno. *kǫppusteinn* klappersten? Grundbet. av detta *kamp* synes vara »knöl» el. »klump» (jfr von Friesen: Om de germ. mediagem. s. 53 samt Falk o. Torp, art. *kamp* II). Har kanske vårt härvarande kamp ursprungl. betecknat häst av klumpig kroppsbyggnad?

2. **Kamp** r. strid; i dial. brukat som var. till kapp, t. ex. *springa* (*i*) *kamp* o. s. v.; av fsv. *kamper* m. strid, ish. tvekamp; troligen (ehuru det kan tänkas bildat till vb. fsv. *kampa* kämpa, strida i tvekamp, nsv. dial. *kampa* kappas ock detta verb kan vara gammalt i östnord. språk) ett lånord från mlt., i likhet med da. *kamp* c. = mlt. *kamp* m. n. strid, ish. rättslig tvekamp, ndl. *kamp* m., ags. *camp* m., fht. mht. nht. *kampf* m. strid, förr ish. om tvekamp, även ss. kämpalek, tornerspel el. dyl. Till samma stam hör väl med samnordisk assimilation av *mp* (i alla händelser besläktat) isl. *kapp* n. ivrig strävan, tävlingsstrid (härtill isl. *kappi* m. kämpe) samt nsv. 2. kapp: se nedan. Man antager mäst tidigt lån från lat. *campus* fält, stridsfält, som annars är källan till fsax. mlt. ndl. (nht. fran lt.) *kamp* m. i bet. inhägnat fält, sv. dial. *kamp* m. slätt. Dock hava invändningar gjorts mot latinsk härkomst, t. ex. redan i Z. f. vgl. Spr. I 135 f. ock i D. Wb. V 139, där bl. a. påpekas, att den germ. betydelsen strid, tvekamp icke alls spåras på lat.-romanskt område. A andra sidan har man föga positivt stöd för germ. ursprung. Dock vill von Friesen: Om de germ. mediagem. s. 53 förklara vårt subst. ss. deverbativ till det ovannämda nord. vb. *kampa* (jfr no. *kampast* ish. om kamp med nävarna) ock detta verb med

stöd av andra denom. med bet. »slå» av subst. med bet. »klump, knubb» (se anf. arb. s. 32 f.) ss. denom. till det under 1. kamp omtalade nord. subst. *kamp* m. klappersten, rund gråsten.

Kampe, kampegräs, ett namn på grässläktet Phleum; *äng(s)kampe*, äldre namn på timotej; variant: no. *kjempegras, -græs, aakerkjempe* timotej. Jfr som namn på Plantago media sv. dial. (plur., egentl. om axen) *kämpar, slåsskämpar*, ä. nsv. *kämpegräs*, no. *kampe(-gras)* o. *kjempe*, da. *smaakæmper*. Se Jenssen-Tusch : Nord. Planten. s. 164, 174 o. 326. På sista stället anföres en förklaring till namnet efter E. Fries (även hos Aasen, art. *kampe*) : av en folklek, som består däri, att två slå mot hvarandra med hvar sin knippa av Plantago media el. av timotej. Avledn. till 2. kamp.

Kamrat m., tidigt på 1700-t. *kamerat*, motsv. da. *kamerat;* lånat av lt. nht. *kamerad*, motsv. ndl. *kameraad*; väl närmast av fra. *camarade* m., ehuru egentl. sydromanskt ord = sp. pg. *camarada* m., ital. *camerata* m. kamrat; uppkommet genom ändring av bet. till individuell ock av genus till mask. (jfr sv. 2. buss, även beväring, polis, utan ändrat genus fruntimmer) av ett likformat femin. kollekt. med bet. sällskap, kamratskap, sp. *camarada* f. även särskilt om soldater: korporalskap, soldatlag som bor i ett rum ock har gemensam förplägning; egentl. lag av personer i samma kammare: avledn. av sp. *camara* o. s. v. = sv. kammare. Det sv.-da. *t* för tyska o. fra. *d* beror måhända icke endast på det lt. o. ht. uttalet av slutljudande *d* i oböjda singularformen, utan kanske även på association av ordet, ss. brukat särskilt bland militärer (liksom i lt. enligt Berghaus I 278), med soldat?

Kana (r.) i uttr. sla kana, åka kana (o. *stryka kana*, Rietz 306) skrilla på is; härtill kana v. skrilla; jfr *kana* (v.?) i hithörande bet. hos Ihre 1769, *kana* v. hos Hof: Dial. Vestrog. 1772. Av okänt etymon. Väl icke sl. m. sv. dial. *kana* f. i bet. (kapp-)släde, da. *kane* c. släde, hvilket ord väl liksom no. *kane* m. ock (ny-)isl. *kani* m., namn på olika slags skålar av trä hör ihop m d det för övrigt etymologiskt oupplysta fsv. o. ä. da. *kane* m. båt, mlt. *kane* m., ndl. *kaan* f., nht. (från lt.) *kahn* m. båt; jfr även isl. *kæna* i Sn. Edda bland namn på farkoster, väl = *koena* med urgerm. avljuds-*ô*. Att tänka sig, att kana från början varit ett urgröpt stycke trä, som man begagnat vid skrillande på is, synes vågat.

Kanel r.; av fsv. *kanel*, lånord av mlt. *kanêl* = mndl. *caneel, -ele* m. av ffra. *canele* f. = nfra. *cannelle*, sp. *canela*, ital. *cannella* o. s. v. med bet. rör, som överförts på den i handeln rörformiga kanelen; demin. till fra. *canne* (sydrom. el. lat. lånord), ital. o. lat. *canna* rör, säv (hvars augmentativform ital. *cannone* m., brukad om eldvapen, likt t. ex. sv. *rör* på 1500-t. o. nht. *feuer-rohr*, är källan till sv. kanon).

Kanin m. r., motsv. da. *kanin*; lånat av mlt. *kanîn* n. med *a* av obetonat *o*, liksom mndl. bif. *canijn*, nht. *kaninchen* (väl lt. form); jfr mlt. *konîneken*, mndl. *conijn* n. i s. bet.; lånord av ffra. *conin, connin*, sidoform till ffra. *connil* kanin (eng. *cony* av ffra. plur. utan *l* : *coniz*); av lat. *cuniculus* kanin, som lär vara av spanskt-iberiskt ursprung. — Ordet fins i andra tyska former, t. ex. mht. *küniclîn, künlîn* o. ä. nht. *künele* = ä. nsv. (väl från lt.) *cunille* i Variar., *kunilediur* (jämte *kanijn*) i Lex. Linc.

Kanka o. **kånka** v. (från skilda dial.) med möda bära något tungt, i dial. även gå långsamt, vackla,

flacka, driva sysslolös m. m.; sl. m. sv. dial. *kangla* göra något med möda el. utan att lyckas väl, kanka, gå vacklande ock med svarighet, famla m. m., *kångla* bära sig ovigt åt, syssla onödigtvis (se Rietz 307 o. 379). Detta verb hör väl ihop med sv. dial. *kånga* f. klase, *kang* m. lång nedtyngd gren samt sv. dial. *kangel, kångel* m. kotte av barrträd, fno. *kǫngull* m. klase, nno. *kangel, kongul* m. klase, *kongla* f. kotte; likaså vårt verb med *nk* med no. *kank, kaank* m. klase. Dessa subst. beteckna väl ursprungl. klump, föremal av rund form. Grundbet. hos hithörande verb sål. väl föra sig som en klump el. kanske även hantera (dragas med) något klumpigt el. dyl. Roten *kank* har sammanställts med *gong-* i gr. γογγύλος rund, roten *kang* med den likalydande rot som ingar i sv. dial. *kang(e)ro, kång(e)ro* m. o. isl. *kǫngurváfa* f. spindel med dithörande, i det man tänkt sig en betydelseutveckling »vrida runt, sno», därefter »spinna el. väva» (se Falk o. Torp, art. *kongle* o. *kingelvæv*).

Kanna r.; av likbet. fsv. *kanna* f., motsv. isl. *kanna* f., da. *kande* c., ags. *canne,* fsax. fht. *kanna* (fht. *channa*) f., o. s. v. (även mlat. *canna*: väl lånord) med bet. kanna ss. (bords-) kärl för dryck, ofta ss. måttkärl. I lika bet. fins fht. *chanta,* nht. dial. *kante* f. Man har som källa gissat på lat. *canna* rör, hvars bet. väl dock ligger för fjärran. Annars har man tänkt, att ordet kunde höra ihop med k a r, ifall *nn* berodde på äldre germ. *zn,* eller också (jfr Falk o. Torp) med den i art. k a n a omtalade ordgruppen med de olika bet. träskål, båt el. släde, sål. till en rot med germ. form *kan.* — K a n n s t ö p a v.; nybildat till k a n n s t ö p a r e m. i överförd bet. efter da. *kandestøber* i Holbergs komedi »Den politiske Kandestober».

Kannibal m.; lanat genom tyska o. franska från sp. *canibal* (*-íbal*) m. i s. bet., ursprungl. en form av de västindiska infödingarnas namn, k a r i b e r, k a r a i b e r o. s. v. Enligt nyare undersökning lär redan Columbus ha brukat tvänne namnformer: *canibales,* som han hörde pa Cuba, ock *caribes,* som han hörde på Haiti (se Murray). — Hit hör väl det någon gång hörda sv. *karibel,* ungef. = »kannibal» i mildare förebraelse pa skämt; jfr sp. *caribe* blodtörstig, grym människa.

Kanske adv., även i y. fsv., bildat likt k a n h ä n d a, m å h ä n d a, antagligen efter mlt. *machschên* i s. bet.: av pres. *mach* kan = sv. m a o. infin. *schên* ske; annars lånat dels i fsv. *måske,* da. *maaske,* dels oförsvenskat i fsv. *maxan* (nsv. dial. *maksa* nästan) = mlt. *machschĕn* med *ê* förkortat.

Kant r.; med da. *kant* c. väl lanat från lt.; jfr i väsentl. lika bet. mlt. *kant* m., *kante* f. (= landsända), nht. *kante* f. från lt., mndl. *cant* m., *cante* f., nndl. *kant* m. (f.), eng. *cant;* vidare fra. dial. (o. ffra.?) *cant,* ital. sp. pg. *canto* (härtill ital. *cantone* kant, landsända, sv. k a n t o n). Sannolikt romanskt lånord är kymr. *cant* cirkelring, breton. *kañt* omkrets (se Thurneysen s. 53). Jfr också lat. *canthus* hjulring (lånord av hos gamla förf. omtvistad härkomst), gr. κανθός ögonvrå. Även i slav. språk fins (hvilket mäst förbisetts) ett där gammalt ord, till formen likt vårt ord (urslav. **kontŭ*) i bet. hörn, vrå, vinkel: fslav. *kǫtŭ,* pol. *kąt,* böm. *kout,* serb. ry. o. s. v. *kut.* Då så är, ock då positivt stöd saknas för att antaga keltiskt ursprung, synes den frågan väl befogad, om icke ordet varit hemma hos något folk i östra Europa, t. ex. på Balkanhalvön, ock därifrån kommit till Italien o. s. v. — K a n t r a v.: med

da. *kantre* lånat av lt. *kantern* i lika bet. jämte allmännare, även trans., bet. ställa el. ställa sig på kant, välta om; biform: da. *kæntre*, lt. nht. *kentern*, ndl. *kenteren*.

Kantsju, kantsjuk r. piska av flätade läderremmar; lånord, väl närmast från tyska, = nht. *kantschu* m., böm. *kančuch, -uha, -uk*, pol. *kańczug*, lillry. *kančuk*, ungerska *kancsuka*, mera avvikande serb. *kancija* i s. bet.; troligen ursprungl. turkiskt el. tatariskt ord.

1. **Kap** n. fång, byte, vinst; ett till 1. kapa hörande subst. vare sig nybildat el. lånord = ndl. *kaap* f. rov, kaperi. Detta sista med motsv. verb ndl. *kapen* får kanske med Doornkaat I 171 härledas från frisiskan, det förra då av ffris. *kâp* m. köp = fsax. o. lt. *kôp* m. samt isl. *kaup* o. sv. köp n. o. s. v. Detta subst. kan, emedan i forna tider byteshandel ofta förenades med röveri, fått sekundär bet. »rov», liksom byte med dylik grundbet. även fått användning om i krig taget gods ock avledn. fribytare är synonym till kapare.

2. **Kap** n. udde; lånord = lt. nht. *kap* n., ndl. *kaap* f., fra. *cap*, ital. *capo* (lånat i sv. *dakapo*), sp. pg. *cabo* m. med (bl. a.) bet. udde, utvecklad ur äldre (delvis ännu förekommande) bet. huvud, liksom sv. huvud o. motsv. isl. lt. o. eng. ord kunna brukas om udde (i Sverge ätm. i namn på bärgsuddar i Bohuslän). Av lat. *caput* n. huvud.

1. **Kapa** v. taga, tillskansa sig, uppbringa fartyg; lånord = ostfris. o. ndl. *kapen* kapa fartyg, idka kaperi, även kapa åt sig, snyta, stjäla bort. Kanske egentl. av ffris. *kâpia* köpa, samma verb som fsax. *kôpôn* o. s. v. samt isl. *kaupa* ock sv. köpa? Se 1. kap. — Kapare m. r., med da. *kaper* lånat från lt. el. ndl., jfr lt. nht. ndl. *kaper* m. i s. bet. Härtill vb. lt. *kapern* kapa, snyta.

2. **Kapa** v. hugga av; nyare form (beroende på, att detta verb o. 1. kapa troddes vara identiska ss. synonymer till hugga i olika mening?) för *kappa* på 1700-t., motsv. da. *kappe;* lånord, väl från lt. = nlt. nht. ndl. *kappen* i s. bet., mndl. *cappen* därjämte = skära sönder. Man sammanställer meng. *chappen* hugga av, neng. *chap* spräcka, rämna, i dial. slå, knacka. För att detta skall kunna föras hit, finge väl antagas romansk, i eng. särskilt fransk härkomst. För möjligheten därav har man (jfr Falk o. Torp, art. kap II) anfört ett en gång citerat mlat. *cappare* v. skära, vidare mlat. *capulare* skära av, klippa (hår), ffra. *chapuiser* hugga timmer el. ved (jfr *chapuis* m. timmerman), ävensom lat. *capus* o. *capo* kapun med dithörande, ss. sp. *capar* v. kastrera ock (till mht. *kappe* kapun) mht. nht. *kappen* kastrera höns. Jfr vidare kapun.

1. **Kapp** r. överbyggnad över trappnedgång på fartyg; nyare lånad form för kappa = ostfris. *kapp*, ndl. *kap* f. med bet. huvudbetäckning, hätta o. olika därifrån härledda bet., bl. a. ndl. *kap*, liksom da. o. nht. *kappe*, om kapp på fartyg.

2. **Kapp** i uttr. i kapp el. kapp ss. adv. = i tävlan, med bif. i dial. (*i*) *kamp;* jfr fsv. *a kapp* i kapp, *kapsammer* adj. ivrig, driftig, isl. *kapp* n. ivrig strävan, tävlingsstrid; isl. *í kǫpp* (pl.), no. *i kapp* samt da. *om kap* i kapp. Ordet är en gammal sidoform av subst. 2. kamp med assimilation i nord. språken av *mp* till *pp* (östnord. *kapp* för *kamp* ss. enstavigt). — Kappas v., motsv. no. *kappast*, da. *kappes* i s. bet. En sidoform är sv. dial. *kampa(s)*, fsv. *kampa;* ett annat samhörigt verb med s. bet. sv. dial. *käppas* (böjn.

efter 1 konj. nyare), no. *kjeppast*, motsv. isl. *keppa(z)*.

Kappa r.; av y. fsv. *kappa* f. lång överklädnad, försedd med huvudbetäckning, ss. kapusjong, hätta, huva el. dyl., även om dylik huvudbetäckning (förenad med kappa el. självständig); med da. *kappe* c. kappa, kåpa, huva lånat av mlt. *kappe* f., liksom ags. *cæppe*, fht. *kappa*, mht. *kappe* f. med bet. som i fsv.; jfr fsax. *kappa* liten slöja; eng. *cap*, ndl. *kap* f. samt nht. *kappe* f. nu mäst om huvudbetäckning el. i därifrån härledda bet. (jfr 1. kapp). Källan är romansk: mlat. *cappa* med bet. kappa o. huvudbetäckning, enligt förmodan älst om båda i förening, = ital. *cappa* kappa med el. utan huvudbetäckning (särskilt kappa hörande till högre andliges el. ordensriddares dräkt), sp. *capa* o. s. v.: ett etymologiskt oklart ord, med variant mlat. *capa* (källan till sv. kåpa).

Kappe r: jfr fsv. *cappi jern* i en urkund på latin från Gästrikland 1293, kanske med samma bet. som *fat iærn* laggkärl för osmundsjärn, ss. mått = 25 lispund. Annars förekommer *kappe* från 1500-t. som spannmålsmått brukat i Finland, motsv. *fat* i Sverge. I äldre handlingar talas om »*faat* eller *finsche kapper*» ock enligt 1733 års förordning skulle en tunna innehålla 32 fat eller kappar. Se Falkman: Om mått o. vigt i Sv. I 296—298, II 119. Jfr annars ä. nsv. *kappe* om dryckeskärl, t. ex. i Syn. Lib. »*Kappe* vide *Beghare*»; i Lex. Linc.: »Cyathus.. *En Beghare eller dryckeskappe, som medh en slurp eller dryck kan vthdrickas*»; i Spegels Gloss. 1712: »*Kappe*, kopp»; hos Lind 1749: »*Kappe* m. (*drickeskappe*).. *Win-kappe*». Ordet saknas i andra nord. o. germ. språk (de i D. Wb. V 195 i samband med vårt ord omtalade nht. dial. *kappe* f. i Schlesien = sädes- el. hö-såte, egentl. den översta täckande kärven däri, samt *kapp* f. i Ungern = råge kunna väl vara med bet. härledd från bet. hätta = det vanliga tyska *kappe*, sv. kappa). Förmodligen får det därföre (med ry. *kapa* f., *kap'* f. slags sädesmått?) härledas från finskan: jfr fi. *kappa* kappe (kärl o. mått). stånka, trästop.

Kap(p)lake r., äldre sjöterm = viss procent av frakten ss. gratifikation åt fartygets kapten; liksom da. *kaplak* lånat av (det väl ss. bildat med nordisk artikel uppfattade) lt. *kapplaken*, mlt. *kappe-*, *kaplaken*, ndl. *kaplaken* n. i s. bet., ursprungl. gåva av tyg till en kappa (här väl om huvudbetäckning, jfr fra. *chapeau* o. eng. *hatmoney* kaplake); sammans. av mlt. *kappe* o. s. v. = sv. kappa ock *laken* n. tyg = sv. lakan.

Kapprak adj., med äldre synonym *kapprät*, fsv. *kaprœter*. Förmodligen av fsv. *kap*. = nsv. 2. kapp. Men i hvilken egentlig mening? Kanske: som ställt sig upprätt såsom för att börja tävlingsstrid? Eller: som ställt sig upprätt med iver, med strävan att hålla sig så rak som möjligt?

Kappsläde r.; väl efter gängse mening (jfr dock Weste, där ordet ställes under *kappa*) egentl. släde för kappkörning: av 2. kapp.

Kapris r., på 1600-t. *kapriss*, *kapres* (Lex. Linc.), även *kopprijs*: jfr i s. bet. da. *kapers*, ndl. *kapper* f. (pl. *-ers*), nht. *kaper* f. (plur. *-ern*, även *kappern* o. äldre *kappres*), av lat. *capparis* (bif. *-ari*), gr. *κάππαρις* kapris(-buske).

Kapten m., y. fsv. från 1508 o. s. v. *capiten*, bif. (med *-are* för da. *-er*) *capitenare* m. anförare för en häravdelning; med sv. *e* för främmande diftong *ei* motsv. ä. da. på 1500-t. *capetein*, *capeteiner*, mndl.

capi-, capetein m., lånord av ffra. *capitaine* i s. bet. = mlat. *capitaneus;* sidoform : ital. *capitano* o. s. v.; avledn. av lat. *caput* huvud, sål. till grundbet. likt nht. *hauptmann* samt sv. hövidsman o. hövding.

Kapun m. r.; av fsv. *kapun, kappun* m. i s. bet. (även om kastrerad. man), lånord från mlt. = da. *kapun,* mlt. mht. *kappûn,* ags. o. mndl. *capûn* (yngre låneform mndl. *capoen*) o. s. v.; lånord, upptaget i romansk form *cappōn-*, hvars *ō* blev germ. *û* näst före *n,* av lat. *cāpo* m. = sengrek. *κάπων* kapun (i grek. kanske från lat.?). Varianter äro lat. *cāpus* o. i tyskan (väl av lat. *capo* i nom.) fht. *kappo,* mht. *kappe* kapun. Härvarande rot *cap* (hvartill kanske också hör urkällan till sv. 2. kapa?) är möjligen *s*-lös sidoform till roten för (de hos Miklosich : Etym. Wb. m. gr. *κάπων* sammanställda) fslav. *skopiti* v. kastrera, *skopĭcĭ* m. kastrat. Jfr Falk o. Torp.

Kar n.; av fsv. *kar* n. kar el. i allm. något till förvaring tjänande (ss. kista, skrin, lår el. dyl.), kärl tjänande till att förvara el. att hälla, ösa en vätska, dryckeskärl; jfr isl. *ker* n., da. *kar* n., fsax. fht. mlt. mht. *kar* n. kärl (för olika användning, bl. a. i fsax. mlt. o. mht. om bikupa, ndl. *kaar* f. fisksump), got. *kas* n. kärl, kruka (hvarav got. *kasja* m. krukmakare) : germ. grundf. **kazá-*. Enligt tveksamt förslag av Osthoff i Bz. Beitr. XIX 321 är kanske germ. *kas, kaz* här, liksom i fht. *kasto,* nht. *kasten* m. kista samt i isl. *kǫs* f. o. *kǫstr* m. hög o. *kasta* v. (sv. resp. kas, kast, kasta, se nedan) egentl. samma rot som lat. *ges* i vb. *gerere* o. *gestare* bära. Grundbet. av kar då = det som man bär el. det hvari man bär något. Jfr Falk o. Torp, hvilka antaga denna rot även för den ordgrupp, som hör till sv. kasse.

Kara v. (dial. o. äldre) skrapa (ihop), motsv. no. *kara* i s. bet. Härtill kara r. (f.) ugnsraka, *glödkara* hos Schroderus i Comenii Jan. § 434 (1640), motsv. no. *kara* f. skovel, sidoform : *kora* f. kärnstång, raka att röra i säd under torkning. Jfr även nyisl. *kar* n. smuts. Samma rot, germ. *kar,* ingår väl i fht. *keren,* nht. *kehren* v. sopa. Väl sl. m. litau. *žerti* v. skrapa.

Karbas r. med nyare bet. i allm. redskap för aga, äldre bet. läderpiska, *karbaas* i Spegels Gloss. 1712, motsv. ä. da. *karbas(k);* variant da. *krabask,* jfr fra. *çravache* f.; lånord, hos oss väl från lt.; jfr lt. nht. *karbatsche,* ndl. *karwats, karba(t)s* f., vidare sp. *corbacho* m., pol. *karbacz, korbacz,* böm. *karabáč, korbáč,* ungerska *korbács* o. s. v. med bet. läderpiska, ibland särskilt om oxpes, använd till piska. Källan lär vara ett turkiskt ord med sistnämnda bet.

Karda r.; liksom da.-no. *karde* (jfr vb. ä. da. *karde*) lånat från lt., medan da. *karte* c. karda väl är upptaget från ä. nht. dial.; jfr mlt. *karde,* ndl. *kaarde,* mht. *karte* (fht. *karta*) f., samt med *d* genom nyare främmande inflytelse nht. *karde* f. i bet. kardtistel o. karda (egentl. gjord av kardtistel); av mlat. *cardus* tistel, ital. *cardo* kardtistel = lat. *carduus* tistel; el. kanske närmast av ital. biformen *carda* f. i s. bet.

Kardborre r.; med nyare *d* från karda för äldre på 1700-t. *karborre,* på 1600-t. *karreborre,* 1538 i Variar. *karraborre* = lat. »lappa», i Lex. Linc. även = lat. »dipsacon», d. v. s. kardtistel. Jfr i denna sista bet. no. *kareborre* (Jenssen-Tusch : Nord. Planten. s. 74) samt da. *karde*-o. yngre *kartebolle.* Att förklara vårt ord (jfr borre) ss. sammansatt med karda är icke utan svårighet, då de älsta formerna sakna *d,* ock då det är osäkert, om karda fun-

nits i fsv. Ifall så varit, kunde måhända tänkas, att ett fsv. **kardhaborre*, om det haft huvudaccenten på *borre*, förlorat *dh* i obetonad stavelse? Eller får kanske rätta grundordet sökas i ett verb, motsv. no. dial. *karra*, variant till no. *kara* skrapa = sv. kara?

Karduan n. r., i Lex. Linc. *kardwan;* variant med *a* förmodligen från ä. lt. (jfr kanin) till da. o. nht. *korduan*, mlt. *kordewan-* (i *kordewanere* karduansmakare), mndl. *cordu(w)aen*, även *cardewaen*, samt fno. *kordúno-*, *-úna-* i sammans.; lånord av ffra. *cordouan* (hvarav ffra. *cordouanier*, nfra. *cordonnier* skomakare), motsv. ital. *cordovano* o. s. v. samt sp. *cordoban* slags fint läder, ursprungl. från staden *Cordova* (*-oba*) i Spanien.

Kardus r.; med da. *kardus* lånat av lt. *kardus(e)*, motsv. ndl. *kardoes* f., variant med *d* av okänd anledning till mlt. *kartûse* f.; lånord av fra. *cartouche* f. (m.) kardus till skjutvapen, detta av ital. *cartoccio* m. pappersstrut, kardus, avledn. till *carta* papper (sv. karta).

Karg adj.; av y. fsv. *karger* (bif. i subst. *karugheet*) knusslig, snål, njugg; liksom da. *karrig*, ä. da. *karg* lånat af mlt. *karich*, *karch*, motsv. ndl. *karig*, nht. *karg* i s. bet., mht. *karc* även klok, listig, sträng. Ursprungl. betydde ordet väl »full av bekymmer»; jfr fsax. (*môd-*)*karag*, fht. *karag* bekymrad, sorgsen; ags. *cearig* i s. bet., eng. *chary* försiktig, sparsam : avledn. till got. *kara* f. sorg, fsax. fht. *kara* f. klagan, sorg (fortlevande i nht. *karfreitag* långfredag), ags. *caru* (*cearu*) f., eng. *care* sorg, bekymmer, omsorg (anses = isl. *kǫr* f. sjukläger, säng). Samma rot fins väl i de till västgerm. **karm*-hörande ags. *cierm* m. skrik, *cierman* v. skrika, mlt. o. ndl. *kermen* v. jämra sig. Med avljud (urgerm. *-ǣ-*, urnord. *-ā-*) fins roten i isl. *kǿra* v. klaga = sv. kära klaga för domstol. Utanför germ. området kanske i grek. *γῆρυς* f. röst, *γηρύω* v. låter ljuda, sjunger samt eventuellt i de möjl. annars med sv. gorma besläktade fornir. vb. *gar-*, pres. *gairim*, ropa, *gair* f. o. *gairm* n. rop, skrik. Jfr vidare Zupitza: Germ. Gutt. s. 78, Falk o. Torp, art. *kjære*.

Karl m., i hvardagligt tal kar; av fsv. *karl* m., i y. fsv. även dels *kall*, dels mycket ofta *kar* (med *l* förlorat mellan kons. i gen. sing., i sammans. *karmaþer*, *-man* o. s. v.) karl, vuxen man, man med avs. på kön, ålderstigen man, gubbe, enskild fri man, allmogeman; motsv. isl. fno. *karl* m. (yngre bif. *kall*, *kar*) i s. bet., nno. *kall* m. gubbe, äkta man, hanne (jfr sv. gåskarl), *kar* m. karl, vuxen mansperson, duktig karl, da. *karl* karl, dräng; ags. o. eng. *carl* man (grov) karl, väl nordiskt lånord; fht. *karal*, *karl* m. man, äkta man, älskare. Samma ord är det germ. mansnamnet *Karl* (lat. *Carolus*). Gammalt germ. lånord är det slav. ordet för »konung» med urslav. form **korlĭ* : fslav. *kralĭ*, ry. *korol'*, böm. *kral* o. s. v., från ryskan litau. *karalius*. Enligt förr allmänt gängse mening skulle det slav. ordet härstamma från Karl den stores namn, men det är nog långt tidigare lånat ock väl ursprungl. hederstitel, till bet. snarlik fra. *sire* ss. tilltalsord till en konung av lat. *senior* äldre (jfr härre). En avljudsform, urgerm. **kerla-*, fins i ags. *ceorl* m. fri man av lägsta stånd, äkta man, i poesi: man, hjälte, eng. *churl* bonde, tölp, mlt. *kerle* m. fri man av lägre stånd, även duktig man, ndl. *kerel*, samt (från lt. el. mt.) nht. *kerl* m. karl, ish. rå, simpel el. också duktig karl. Man antager (jfr Falk o. Torp), att grund-

bet. är »gammal man» el. »mogen man», ock att roten är ie. *g'er*, som fins bl. a. i fslav. *žrěti* v. mogna (urslav. **žerti*), i gr. *γέρων* m. gubbe, *γῆρας* n. ålderdom, *γεραιός* o. *γηραλέος* adj. gammal, i sanskr. *jar-* v. åldras, upplösas, samt i nypers. *zer* gammal människa. — Karlavulen adj., nyare i riksspr., vare sig från dial. (jfr Rietz 309) el. ombildat efter sådana sammans. som karlakarl, på karlavis o. s. v., där karla- egentl. är gen. plur., i st. f. äldre *karlvulen* (så ännu hos Dalin 1850): sammans. av vulen beskaffad = fsv. *vurþin*, pc. pass. av *varþa*, nsv. varda.

Karlavagnen, det vanliga namnet för Stora Björnen; i denna form väl egentl. från bibeln (Job 9: 9), ersättande ä. nsv. *karle-, karl-waynen*, av y. fsv. *karlawagnen* i s. bet. En sidoform är sv. dial. *karsvagnen*, motsv. da. *karlsvognen*, samt (troligen av nordiskt ursprung) ags. *carles wǣn*, senare omtytt efter Karl den store ock delvis utvidgat, liksom sv. hos Stiernhielm (Cap. 2 intr.) *then stoore Carels wagn*: meng. *Cherlemaynes-wayne, Charlmons wayn*, ä. neng. *Charlmaigne wain* m. m. samt nuv. eng. *Charles's wain*. Man antager med stöd av denna stjärnbilds ä. ndl. namn *Woenswagen* »Odens vagn», att fornnord. *karl* här egentl. med bet. »den gamle» syftat på Oden. Jfr Bugge: Nord. Fornkv. s. 417, samt M. Lundgren: Språkl. intyg o. s. v. (Göteb. 1878) s. 40. Om så är, torde sv. formen *karla-* från början vara icke gen. pl., utan gen. sing. av *n*-stams-subst. fsv. *karle* m., annars mansnamn = isl. *Karli* o. nsv. *Kalle*, variant till *Karl*, men här använt om Oden. Det allmänna liknandet af stjärnbilden vid en vagn har fatt uttryck i många språks namn pa densamma, ss. isl. *vagn*, ndl. mht. nht. *wagen*, gr. (hos Homeros) *ἅμαξα*, lat. *plaustrum*, ital. sp. *carro*, fra. *chariot* o. s. v.

Karled r. nedersta leden på hästens ben. Endast känt som nsv. ord. Månne till vb. kara, sål. egentl. led som hästen använder, då han skrapar med hoven?

Karm r., i Lex. Linc. »*karm, ram*, Pluteus» (jfr i Spegels Gloss. 1712 *karmsläda* »traha marginata»); motsv. fno. isl. *karmr* m. bröstvärn, nno. *karm* m. karm, ryggstöd i släde (no. dial. *karr, kar* i s. bet. kanske med *m* förlorat i sammans. ss. *karmslede, -stol?*), da. *karm* c. karm, i ä. da. även täckt vagn (redan på 1400-t.), vagnstak, bärstol; nyisl. hos Hald. *karmr* m. avdelning i huset, hvarav vb. *karma* med pc. *karmaðr* avdelad med vägg el. plank. Etymon är alldeles okänt.

Karott r. mindre matfat av porslin; ett (hos Lindfors 1815 upptaget) säreget svenskt, men till accenten främmande ord: likformigt med fra. *carotte* f. morot (sekundärt om tobaksstång till snusberedning) = lat. o. ital. *carota* morot. Har man kanske i Sverge förr brukat egendomligt formade fat för morötter (en före potatisens tid troligen mycket vanlig rätt) ock har man i vissa fraser, ss. t. ex. ge mig karotten = ge mig moroten, omtytt ordet ss. gällande (morots-)fatet?

Karp m. r. (1538 i Variar.); lånord från mlt. = da. *karpe*, lt. *karp(e), karpen*, motsv. fht. *karpfo*, nht. *karpfen* m. karp; variant: ndl. *karper* m. Samma fisknamn fins i romanska språk: sp. *carpa*, fra. *carpe* f, ital. *carpione* m., mlat. *carpo, -us, carpio* m.; även i slav. språk, dels äldre form urslav. **korpŭ* i serb. sloven. *krap*, ry. *korop*, dels ss. yngre lånord i sloven. o. ry. *karp*, pol. *karp'* m., dels med säregen form i böm. *kapr* m. Ordet är tidigast

känt ss. senlat. *carpa*, namn på en fisk i Donau, hos Cassiodorus på 500-talet. Dess ursprungliga nationalitet är oviss, men i alla händelser tillhörande något folk i södra Europa.

Karsk adj.; av fsv. *karsker* rask, duktig, kry, munter (även vacker); jfr isl. *karskr* o. *kerskr*, no. *karsk*, *kask*, da. *karsk*, meng. *cask*, mlt. (mht.) *karsch*, nlt *karsch*, i dial. *kasch*, *kask* i väsentl. lika bet.; jfr det väl med samma adj. (med *e* av äldre *a*) bildade ndl. *kers-versch* alldeles färsk, splitter ny. Ett annat adj. är däremot ndl. *kras* = lt. *krass* (meng. *crask*) rask, duktig, stark (= fra. *crasse* grov?). Vårt adj. har förr ansetts vara avlett av karl med grundbet. manhaftig (se t. ex. Bj. Hald, art. *karskr*). Men denna etymologi är betänklig, emedan *i*-omljud mäst saknas, ehuru suffixet (urgerm. *-iska-* i adj. avledda av subst.) kräver sådant. Omljudet skulle då vara avlägsnat genom association med grundordet karl(?). Annars har man senare hänvisat till roten för gr. *ἐγείρω* väcker, *ἐγρήγορα* är vaken, *ἐγερτί* adv. muntert o. s. v. samt för sanskr. vb. *jarate* blir vaken, sätter sig i rörelse, *jâgarti* vakar.

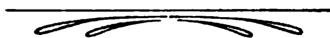
Aasen = Norsk Ordbok af I. Aasen, 1873.
Arkiv = Arkiv for (för) Nordisk Filologi.
Arvidi = Manuductio ad poesin svecanam vthaff A. Arvidi, 1651.
Brugmann: Grundr. = Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogerman. Sprachen von K. Brugmann.
Br. Wb. = Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs. 1767—71.
Bz. Beitr. = Bezzenberger's Beiträge zur kunde der indogerman. sprachen.
Doornkaat = Wörterbuch der ostfriesischen Sprache von J. ten Doornkaat Koolman.
D. Wb. = Deutsches Wörterbuch von J. Grimm und W. Grimm.
Falk o. Torp = Etymologisk Ordbog over det norske og det danske Sprog af Hj. Falk og Alf Torp.
Franck = Etymologisch woordenboek der nederlandsche taal door J. Franck.
v. Grienberger: Got. Wortk. = Untersuchungen zur gotischen Wortkunde von Th. von Grienberger (Sitzungsber d. Akad. d. Wiss.), Wien 1900.
Idg. Forsch. = Indogermanische Forschungen
Jessen = Dansk etymologisk Ordbog ved E. Jessen.
Kalkar = Ordbog til det ældre danske Sprog af O. Kalkar.
Kil. = C. Kiliani Dufflæi Etymologicum teutonicæ linguæ.
Kluge = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von F. Kluge.
Kock: Sv. Akc. = Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent af A. Kock.
Lex. Linc. (Lexicon Lincopense) = Jonæ Petri Gothi Dictionarium latino-svecogermanicum, 1640.
Murray = A New English Dictionary, edited by Dr J. A. H. Murray (= the Oxford engl. dictionary).
Noreen: Altschw. Gr. = Altschwedische Grammatik von A. Noreen.
Noreen: Sv. Etym. = Svenska etymologier af Ad. Noreen (Skr. utg. af Hum. Vetenskapssamf. V. 3).
Noreen: Urg. Lautl. = Abriss der urgermanischen Lautlehre von A. Noreen (1894).
N. T. f. Fil. = Nordisk Tidskrift for Filologi.
P. B. Beitr. = Paul's & Braune's, resp. Sievers' Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur.
Persson: Wurzelerw. = Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation (i Ups. Univ. Årsskrift 1891)
P. Grundr. = Paul's Grundriss der germanischen Philologie.
Prellwitz = Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache von W. Prellwitz.
Rietz = Ordbok öfver Svenska Allmogespråket af J. E. Rietz.
Ross = Norsk ordbog af Hans Ross.
Rydqv. = Svenska språkets lagar af J. E. Rydqvist.
SchLb. = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Schiller & Lübben.
Sv. Landsm. = Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o. s. v.
Syn. Lib. = Synonymorum Libellus 1587.
Söderwall = Ordbok öfver svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.
Thurneysen = Keltoromanisches von R. Thurneysen.
Variar. = Variarum rerum vocabula, 1538.
Vercoullie = Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal door J. Vercoullie.
Weste = Svenskt och fransyskt lexicon af Weste 1807.
Z. f. D. A. = Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Literatur.
Z. f. vgl. Spr. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.
Zupitza: Germ. Gutt. = Die Germanischen Gutturale von Ernst Zupitza (1896).

Anmälan.

Etymologisk Svensk Ordbok

har till uppgift att med den nutida språkvetenskapens hjälpmedel söka förklara de viktigare orden i det nuvarande svenska riksspråket med hänsyn till deras ursprung, frändskapsförhallanden ock grundbetydelser. Närmast avsedd till hjälpreda för dem som idka språkvetenskapliga studier inom ock utom Skandinavien, bör den dock kunna påräkna läsare även bland andra personer som intressera sig för modersmålet, särdeles dem som hava till uppgift att undervisa däri. Bland språkvetenskapliga ämnen har etymologien i alla tider visat sig vara särskilt populär.

Etymologisk Svensk Ordbok, utan föregångare i vårt land sedan Ihres dagar, är i huvudsak planlagd efter **Kluge's** bekanta *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, dock så att här ofta hänvisas till den språkvetenskapliga literaturen i fråga om de nyaste etymologierna ock iakttages större konsekvens i det avseendet, att bredvid uppslagsord som äro urgamla i vårt språk, upptagas motsvarande ord från sådana germaniska språk, som kunna anses representativa. Naturligtvis är här huvudvikten lagd på de nordiska språken. Om besläktade ord finnas i andra indoeuropeiska språk, upptagas sådana som synas egnade att belysa ordets etymologi, d. v. s. dess grundform ock grundbetydelse samt dess förhallande till någon s. k. rot. I fråga om lånord lägges huvudvikten på att bestämma, från hvilket språk närmast ock vid hvilken tid ungefärligen ordet inkommit i svenskan. Latinsk-romanska ord, hvilkas härkomst kan anses allmänt känd, lämnas åsido.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri, 1[illegible].

